compactura munitus m. decembri 1902

 1

Przemyskie bisk

Lwowskie

[illegible]

2

R. 1744
dekanatów 9
kościołów farnych
158.
Katedra liczy 7 prałatów
7 kanoników (r. 1744)

Stan dyecezyi przemyskiej, podług synodu z r. 1723.

1) Dekanat Przemyski: 1. Przemyśl m. (Katedra i parafia razem) 2. Żurawica. 3. Husienice (czyli Kosienice) 4. Wyszatyce 5. Medyka. 6. Stubno. 7. Krakowiec. 8. Radymno. 9. Łowce. 10. Ujkowice. 11. Rokitnica. 12. Tuligłowy 13. Pantalowice. 14. Prochnik. 15. Babica. 16. Krzywcza. 17. Kaszyce.

2) Dekanat Jarosławski: 1. Jarosław m. (Kollegiata) 2. Kańczuga. 3. Gać (filia) 4. Przeworsk. 5. Lubaczów. 6. Oleszyce. 7. Urzejowice. 8. Rudołowice. 9. Nowosiedlce. 10. Sietesza. 11. Manasterz. 12. Husów 13. Zarzecze. 14. Sieniawa. 15. Orłów. 16. Siennów. 17. Cieszanów. 18. Dropole (z majdan sieniawski) 19. Grodzisko.

3) Dekanat Krośnieński: 1. Krosno m. 2. Krościenko 3. Odrzykoń. 4. Korczyna. 5. Kalmbornia (czyli Kąbornia) 6. Haczów. 7. Targowiska. 8. Rogi. 9. Iwoniec (czyli Iwonicz) 10. Krolik. 11. Lubatowa. 12. Klimkówka. 13. Równe. 14. Wrocanka. 15. Miejsce 15. Jasionka.

4) Dekanat Sanocki: 1. Sanok m. 2. Brzozów. 3. Lisko. 4. Tyrawa wołoska. 5. Hoczew. 6. Poraż. 7. Niebieszczany. 8. Jaćmierz 9. Dudénice. 10. Strachocina. 11. Nowotaniec. 12. Rymanów. 13. Besko. 14. Zarszyn

15. Jasionów. 16. Grabownica. 17. Humniska. 18. Jasienica. 19. Bliżne. 20. Domaradz. 21. Golcowa. 22. Przysietnica. 23. Dydnia. 24 Mrzygłod.

5) Dekanat Samborski 1. Sambor m. 2. Sąsiadowice. 3. Wojutycze. 4. Łonowice(?). 5. Dublany. 6. Rychcice. 7. Medynice. 8. Stryj m. 9. Drohobycz. 10. Czukiew. 11. Stare-Miasto (czyli Stary-Sambor) 12. Stara sol. 13. Laszki. 14. Fulsztyn. 15. Chyrów. 16. Jasień. 17. Dobromil. 18. Nizankowice. 19. Nowe-Miasto (czyli Bybel) 20. Błożew.

6) Dekanat Mościcki: 1. Mościska. 2. Miżyniec (czyli Mierzyniec) 3. Bircza. 4. Rybotycze. 5. Radynice. 6. Wilczyce. 7. Stojańce. 8. Wiśnia (czyli Sądowa Wiśnia) 9. Husaków. 10. Czyszki. 11. Pnikut. 12. Mysłatycze. 13. Leszczawa. 14. Radochońce. 15. Krasiczyn.

7) Dekanat Leżajski: 1. Leżajsk m. 2. Sokołów. 3. Zarczycka wola. 4. Szarzyna. 5. Krzeszów. 6. Potok. 7. Łukowa. 8. Giedlarowa. 9. Żołynia 10. Nienadowka. 11. Krzemienica. 12. Łańcut. 13. Kosina (filia) 14. Tarnogród.

8) Dekanat Rzeszowski: 1. Rzeszow m. 2. Staromieście (filia) 3. Tyczyn. 4. Zaczernie 5. Łąka. 6. Krasne. 7. Malawa. 8. Kraczkowa. 9. Wysoka. 10. Markowa. 11. Albigowa. 12. Chmielnik. 13. Rafałowska wola. 14. Lubenia 15. Pietraszowka. 16. Handzlowka. 17. Zabierzów. 18. Swilcza. 19. Przybyszowka. 20. Słocina.

9) Dekanat Dynowski. 1. Dynow. 2. Bachorzec.
3. Dubiecko. 4. Dylągowa. 5. Nozdrzec. 6. Wesoła. 7. Izdebki. 8. Lubna. 9. Futoma. 10. Błażowa. 11. Chyżne. 12. Harta. 13. Jawornik.

~~Coll. S. Joannis in oppido~~

Jezuici 1. Przemyśl f. 1610 Stanisław Siciński bisk. pr

6. Jarosław B. Mariae Campomarianum Colleg. 2. Krosno f. ~~Andrzej Sobola pod~~ ~~Komorz~~ kor Piotr Bal podkomorz
Turka (Missio) Janocki 1614
Sambor (Colleg.) 3 Jarosław Coll. S. Joannis in Oppido
4 Zarszyn 5 Sambor

Piary 1. Rzeszów

Paulini 1. Starawieś f. 1734 Alexander Fredro bisk. premysk.
2. Krzeszów

Miechowici Przeworsk f. 1394 ~~Spytek~~ Jan z Tarnowa ~~i Jarosławia~~ prop. wojewoda sandomir.

Leżajsk prop. Giedlarowa 1446 Rudołowice prepozit. (Jan z Mzurowa dapifer premisl z bratem Mikołajem

Urzejowice
Tuligłowy

(zgromadzenia belgijskiego)

Karmelici trzewiczkowi 3 Drohobycz (f. 1698 Jan Bekierski

Hussaków
Sąpadowice ad S. Annam

Karmelici bosi 1. Przemyśl f. 1620 Marcin Krasicki wojew. podolsk.

2. Zagórze f. ~~40~~ 1705 Jan Franciszek Stadnicki wojew. wołyń.

Paulini: Starawieś f. 1731 Fredro bisk. prem.
Krzeszów f. po r. 1730. Franciszek Goylinski kanonik prem.

Bonifratrzy 1. Przemyśl f. 1665 Piotr Mifrat pisarz premyski

Brygitki 1. Sambor.

Dominikanki 1. Przemyśl fund. Stumiecka między 1657–1766.

Szarytki: 1. Przeworsk.
2. Mościany.

Kollegiata w Przemyślu (P. Marii i S. Jana Chrzciciela) f. 1412. przy niej 7 prałat. 7 kanonik. 8 wikar. 6 mansjon. – psalter. 6 praebend.

4 prałat 3 kanon. 8 wikar 5 mansjon, 3 altaryst Jarosław f. 1523 Jadwiga z Warnesiów wdowa po Spytku Ja. (?) Kat. Kraków

Brzozów f. 1728 Krzysztof Szembek bisk. prem. (od synod.) 4 prałat. 3 kanon. 4 wikaryst.

Seminarium in Przemyśl (Missionarze)

Thümmel, „ 8 „ „ 4 „			
Platen, „ 5 „ „ 5 „			
Pyrker, „ 3 „ „ 3 „		12	15
Goethe (erschienen), 32 „ „ 16 „			
Wieland, „ 32 „ „ 16 „			
Lenau, Gedichte (ersch.), 1 „ „ 1 „			

Im gleichen Format und Preis erschienene Decken. Ausstattung wie die obigen:

Zschokke's Novellen (bis jetzt erschienen), 11 Bände in 11 Decken			
Shakespeare's Werke, 9 Bände in 9 Decken			
Hackländer's „ 20 „ „ 10 „			
Hauff's „ 5 „ „ 5 „			
Körner's „ 4 „ „ 2 „		12	15
Weber's Demokritos, 12 „ „ 6 „ (Classiker-Ausgabe)			
dtto. dtto. 12 „ „ 6 „ (Rieger'sche „)			
Goethe (Taschenausgabe), 40 „ „ 20 „			
Wieland „ 36 „ „ 18 „			

Einband-Decken in gepresstem Calico mit eleganter Ausstattung oder Chagrin-Leder-Rücken mit Gold- und Blind-Pressung zu eleganten Halbfranz-Bänden:

		Decken	Rücken
Goethe, Octav-Ausgabe, 30 Bände in 30 Decken oder in 20 Chagrin-Leder Rücken		18	24
Schiller, „ „ 10 „ „ 10 „ „ „ 10 „ „ „			
Lenau, „ „ 4 „ „ 4 „ „ „ 4 „ „ „		18	21
Humboldt's Cosmos, 4 „ „ 4 „ „ „ 4 „ „ „			
Schlosser's Weltgeschichte, 19 „ „ 19 „ „ „ 9 „ „ „			
Brockhaus' Lexikon, 15 „ „ 16 „ „ „ 16 „ „ „ (Register-Rücken 16 kr.)		16	24
dtto. dtto. kleines, 4 „ „ 4 „ „ „ 4 „ „ „			
Zu dem neu erscheinenden Pierer's Universal-Lexikon „ „ — „ „ „		24	24
Stunden der Andacht, 6 Bände in 6 Decken			
dtto. dtto. 10 „ „ 10 „		18	—
Shakespeare, klein Octav, 12 „ „ 12 „		12	—
Mühlbach, Kaiser Josef II., 3 „ „ 3 „ oder in 12 Chagrin-Leder-Rücken		16	16
Stifter, Nachsommer, 3 „ „ 3 „			

Miechowici : 1. Przeworsk
2 Leżajsk. ~~Szpanit in oppido~~
coll.

Dominikanie : 1 Jarosław f. 1629 ~~Mościska f. 1432~~ ~~Jarosław Collegium~~
~~2. Jarosław Collegium~~
2. Wielkie-oczy f. 1687. (czyli 1684?)
3. Borek pod Tyczynem f. 1670 Maciej Nowicki proboszcz borecki f. 1668 (ziem)
~~4. Dzików~~ f. 1241 p. s. Jacka? f. 1620
~~4.~~ 5. Przemyśl 6. Łańcut w XIV wiek. Liceum

7. Sieniawa.
8. Mościska
~~9. Dzików~~
9. Rzeszów
10. Sambor
11 Cieszanów

Karmelici calceat: 1 Sąsiadowice f. 1589 Jan Felix Herburt starosta mościcki.
2. Husaków f. 1623 Konstanty Korjakt? [illegible]
bosi 1. Zagórze f. 1705 Franciszek Stadnicki wojew. wołyński.

Franciszkanie : 1. Przemyśl. f. 1234
Patawo?
6. Stryj. 2. Kalwaria pacławska 1668 Andrz. Maxymil Fredro wojewoda podolsk.
Stryj
3. Krosno f. 1397 Jan Sołtys z Krosna i Królowa Jadwiga razem 1372 Eryk
4 Sanok f. 1337. mora bisk. przem.
5. Jarosław

Bernardyni : 1. Leżajsk 1608 Łukasz Opaliński starosta leżajsk. z obrazem cudow. Koron.
2. Rzeszów f. 1624. Mikołaj Spytek Ligęza kasztel. sandom.
3. Przeworsk f. ~~1465~~ 1461 Rafał z Jarosława marszałek w. kor.
4. Sambor nowy f. ~~1472~~ 1471 Jan Odrowąż wojewoda ruski.
~~5. Dukla~~

Reformaci : 1. Przemyśl f. 1629
2. Jarosław f. 1720
3. Sądowa-Wisznia f. 1730
~~4. Brzeg~~
5. Rzeszów

Kapucyni ~~1. Sędziszów~~ Góra S. Michała pod Bliznem f.
Blizne
~~2. Rozwadów f. 1741 Jerzy Lubomirski chorąży Kor.~~
3. Krosno f. 1774 Jan Klemens Branicki h. w. Kor. i Jakób Jaworski kanonik przem. i Wacław Hier. Sierakowski

Benedyktynki : 1. Przemyśl
2. Jarosław

Szarytki : 1. Mościszany
2. Przeworsk.

Misjonarze : 1. Sambor
2. Przemyśl
~~3. Głogów~~ w Krakow
Brzozów (?)

dtto. namenlose Geschichten. 3 „ „ 3 „ . . . .

Goethe, Gedichte
Schiller „
Hebbel „
Freiligrath „
Chamisso „
Anastasius Grün „
Uhland „

Zu den bekannten eleganten klein Octav-Ausgaben:
in rothem oder hellblauem Calico mit Gold- und Blind-Pressung . . . . 20 —
„ schwarzem „ „ „ „ „ „ „ . . . . 16 —

Gepresste Calico-Decken zur „illustr. Welt“, zum „illustr. Familien-Journal,“ zum „Buch der Welt“ . . . 24 —
„ „ „ „ „Gartenlaube“ . . . . 36 —

Zur gefälligen Beachtung.

Diese Collection von vorräthigen Einbänden wird fortgesetzt und werden stets für neuerscheinende Werke oder neue Ausgaben älterer Werke, welche einen grösseren Leserkreis haben, die Einbände sofort angefertiget.

Vervollständigte Verzeichnisse werden jedes Jahr im Jänner erscheinen.

***Wien,** im Jänner 1858.*

Aus J. B. Wallishausser's k. k. Hoftheater-Druckerei.

Rozne Wiadomości.

Series Episcoporum Premisliensium R. L. (z Rubrycelli na r. 1829 tejże Dyec.)

1. Ericus Mora de Ord. Min. S. Franc. nom. 1375 + 1387.
2. Mathias Janina n. 1387 + 1399.
3. Joannes Doliwa Lubinius n. 1400 + 1437.
4. Petrus de Strzegonia Chrząstowski n. 1437 + 1452.
5. Nicolaus Odrowąs Błaszkowicz n. 1452 + 1474.
6. Andreas Sulima de Oporowo Oporowski n. 1477. an. 1478 nom. Ep. Vladislav.
7. Petrus Łodzia Moszyński n. 1478. a. 1488 n. Vladislav.
8. Joannes Biberstein Kazimirski n. 1485 + 1487.
9. Joannes Tarnawa Targowicki n. 1487 + 1492.
10. Nicolaus Łabędź Krajewski n. 1492 + 1498.
11. Andreas Poray Boryszewski n. 1498. a. 1503 n. Archiep. Gneon.
12. Mathias Ciołek Drzewiecki n. 1510. a. 1514 n. Vladisl.
13. Petrus Łodzia Tomicki n. 1514. a. 1520 n. Poznan.
14. Raphaël Wieniawa Leszczyński n. 1521. a. 1523 n. Płocens.
15. Andreas Kotwicz Krzycki n. 1523. a. 1527 n. Płocens.
16. Joannes Junosza Karnkowski n. 1527. a. 1531 n. Vladisl.
17. Joannes Habdank Choiński n. 1531. a. 1535 n. Płocens.
18. Petrus Sulima Gamrat n. 1537. eod. a. n. Płocens.
19. Stanislaus Topor Tarło n. 1537 + 1544.
20. Joannes Jelita Dziaduski n. 1545 + 1559.
21. Philippus Nowina Padniewski n. 1559. a. 1560 n. Cracov.
22. Valentinus de Fulsztyn Herborth n. 1560 + 1572.
23. Lucas Ogończyk Kościelecki n. 1567. a. 1577 n. Posnan.
24. Adalbertus Dołęga Starożrebski n. 1578 + 1581.
25. Simon Junosza Ługowski n. 1583 + eodem.
26. Joannes Junosza Borukowski n. 1584 + 1585.
27. Adalbertus Jastrzębiec Baranowski n. 1585. a. 1591 n. Płocens.

28 Laurent

28. Laurentius Grzymała de Goslice Goslicki n. 1593. a. 1601 n. Posnan.
29. Mathias Poray de Bożenin Pstrokoński n. 1601. a. 1608 n. Vladisl.
30. Stanislaus Rogala in Siecin Sieciński n. 1610+1619.
31. Joannes de Wola węzykowa Wężyk n. 1620. a. 1624 n. Posnan.
32. Achacius Junosza de Grochowce Grochowski n. 1624. a. 1628 n. Luceorien.
33. Adamus Nałęcz Nowodworski n. 1628. a. 1632 n. Posnan.
34. Henricus Lewarth. Firley n. 1633. a. 1635 n. Posnan.
35. Andreas Żodzia de Szołdry Szołdrski n. 1635. eodem a. n. Posnan.
36. Petrus Nałęcz Gębicki n. 1636. a. 1643 n. Cracov.
37. Alexander Jastrzębiec Trzebiński n. 1643+1644.
38. Paulus Janina Piasecki n. 1644+1649.
39. Joannes Jelita Zamoyski n. 1650. a. 1654 n. Luceorien.
40. Andreas Łabędź Trzebicki n. 1655. a. 1658 n. Cracov.
41. Stanislaus Slepowron in Sarnow Sarnowski n. 1658. a. 1676 n. Vladisl.
42. Joannes de Zbąszyn Zbąski n. 1678. a. 1689 n. Varm.
43. Georgius Albrechtus Dönhoff n. 1690. a. 1700 n. Cracov.
44. Joannes Paprzyca Bokum n. 1702. a. 1718 n. Culmen.
45. Christophorus in Słupow Szembek n. 1719. a. 1724 n. Varm.
46. Alexander Antonius Bończa in Przędziel Fredro n. 1725+1734.
47. Valentinus Leliwa Czapski n. 1737. a. 1742 n. Culmen.
48. Wenceslaus Hieronymus Ogończyk de Bogusławice Comes Sierakowski n. 1742. a. 1759. n. Archiep. Leopol.
49. Michaël Leliwa de Granow Wodzicki n. 1761+1764.
50. Valentinus de Osiny Wężyk n. 1764+1766.
51. Andreas Stanislaus Kostka Korab Młodziejowski n. 1766. a. 1768 n. Posnan.
52. Josephus Thaddaeus de Kiekrz Kierski n. 1768+1783.
53. Antonius Wenceslaus Betański n. 1783+1786.
54. Antonius de Gołasze Dąb Gołaszewski n. 1786+1824.
55. Joannes Antonius Łopes de Połoczki n. 1825.

(NB Lata w wielu miejscach pomylone, trzeba je sprawdzić.)

Relatio status almae archidioecesis Leopoliensis. – Proemium mówi o początkach biskupstwa lwowskiego. Immunitas ecclesiae Leopolien. – Patrimonium Mensae Archiepiscopalis – Ecclesiae suffraganeae metropolitanae Leopolien. subjectae. Autor dowodzi z bullami regia jedną Pińska z r. 1462 a drugim Pawła 1468 że biskupstwo Łuckie nierównie dawniejszego jak metropolia Lwowska zasięgające początku gdyż od Bolesława wstydliwego 1264 założone było suffragania Lwowska – Cathalogus Archiepiscoporum et vitae eorundem Breviarium, Kończy na Próchnickim Andrzeju – Venerabile Capitulum Leopoliense przechodzi urzędy Kanoników ich dotacyje przytacza spis Kanoników Lwowskich jakich mógł znaleźć w papierach n. p. Wargocki Bartłomiej Gregorius de Sanok 1471. Jan Krowicki 1504 – Jan Dwornczyk Art Mag 1558. Piotr Skarga. Walenty Wargocki + 1614 – Potem Wikaryjch dotacyje przy Katedrze wylicza ich obowiązki: aniwersarie, dalej Mansionarze Opisuje potem ołtarze i ich dotacyje w Katedrze których na ów czas w środku 26 a zewnątrz 4 było – wylicza inne prowenta kapituły – przy sacra w trefie compaktata r. 1514 między kapitułą a magistratem uchwalone przez Komisyję Królewską co do sporu względem Kaznodziei niemieckiego, zakrystiana i nauczyciela szkoły. – Opisuje dalej bractwa pobożne w Lwowskich kościołach. których było 10 dalej maluje stan szpitalów tego kościoła archiwum bibliotekę kościoła która wdrawdzie mało miała książek (paucos et inculti pretii: eosque vetustate consumptos libros habet) i bibliotekę kapituły obfitującą w prawie wszystkie dzieła Ojców św. prawo kanoniczne i inne. Wylicza dalej bank kościelny r. 1599 przez Nowo Campiana Med Dr założony tajnie i t. p. – Ecclesiae urbanae Leopoliensis których prócz katedry z klasztorami wtedy 20 było (w Chodynickim opuszczony klasztor S. Klary) Dalej wylicza dekanaty których było 7 i kościoły których było 162 i szkolnych przy każdym kościele wylicza rok założenia najstarsze kościoły w Kulikowie 1399 klasztor franciszkanów w Haliczu 1362 kościół w Glinianach 1397 Buczacz 1401. (Halicz franciszkanom 1362 Otto Capitaneus Russiae cum Henrico locum ecclesiae assignaverunt) Vyzniany 1400 Jaworow titulo Assumpt B. V. Mar. et S. Barbarae najprzód założył Venceslaus dux Oppaviae et Ratiboriae haeres in Jaworow 1454 fer. 4a ante Cathedram S. Petri drugie: Petri de Szamotuli Castellani Poznaniensis Anno 1470 tertia Luca de Gorka Castell. Poznanien. haeredis in Jaworow 1512 bona sunt regalia. (mówiąc o kościele dominikanów w Król. Kości dzieje Dominikanów na Rusi przytacza i ich konwenta.) Zajmuje ten rękopism str. 177. dalej następuje: Ordinatio fundationis Joannis Zamojski Archiep. Leop. 1613 facta – Transsumpta erectionis Seminarii Cracov. 1602 na str. 191 Haec sunt transcripta ex libro Inscr. R. P. Thomae Piławski Suffraganei Leopol. et officiales opera et labore Excell. D. Pauli Dominici Hepneri Med Dr. Cons. Leopol. Str. 193 jest: Sacellum S. Crucis autore Bartholo Zimorowic descriptum 1651: 14 Apr. autograf. str. 196 tegoż rękopismo S. Laurentii via Glinianen. p. 199. Hospitale S. Spiritus 1651 – 1 Aug. 205 Aedicula SS. Mariae et Marthae p. 211 Notabilia templi P.P. Bernardinorum Leopolien. str. 213. Vita venerabilis Patris Joannis Dulani

Ordinis Minorum de Observantia est inserta. actis consistorii Leopolien. A. 1645 d. 11 Martii
Kończy się strona 216.

Jest to więc opis dyecezyi Lwowskiej z jej kościołami dekanatami i fundusami pisane r. 1614 pisany na żądanie dla wiadomości nowo-wstąpionego po śmierci Jana Zamojskiego arcybiskupa Andreja Próchnickiego. Jest to kopia z rękopisu Pirawskiego r. 1623 przez Zacota Dominika Heppnera Dr Med. i Consula spisana później dostał się do Zimorowicza jak świadczy jego własny podpis na 1 stronie: Bartholomaeus Zimorowic Civitatis Leopolien. Notarii 1647 d 2 Aprilis F. J. Dasch. co było przyczyną że w Katal bibl. Ossol. to dzieło mylnie Zimorowiczowi przypisano. Oryginał Pirawskiego który pewnie istniał w archiwum kapituły zaginął pozostała się tylko kopia zgodna z tym niemniej późniejsza bo pochodzi już z 18 wieku pod tym tytułem: Liber Beneficiorum Archidioeceseos Leopoliensis per Rndissimum olim Thomam Pirawski Decanum post Suffraganeum Leopoliensem A. D. 1615 conscripta cui annotata alia Beneficia post praedictum Annum 1615 fundata et erecta in Actis archiepiscopatus Leopoliensis reperta. W Mscr. Ossolińskich brakuje tylko przedmowy Pirawskiego „Ad Illmum & Rndssmum D. Joannem Pruchnicki &c. in Almae Archidioeceseos Leopol. Relationem Brevis praefatio" półarkuszowa. Notaty marginesowe 31 najpóźniejsza additio z r. 1704. W rękopisie Heppnera są znowu dodatki jego z r. 1621. — Pirawski uczynił to dla Lwowa co Długosz dla Krakowa a Fredro dla Przemyśla. Jako członek kapituły troskliwe widać poszukiwanie dl. funduszów kościelnych zato źle wspomnienie utraconych przywilejów praw kapituły nieszczędząc nawet arcybiskupom którzy tym prawom uwłaczać chcieli. Jan Tomasz Józefowicz kanonik lwowski który z rozkazu Konstantego Zielińskiego arcybisk. lwow. życia arcybiskupów lwowskich po Skrobiszowskim miał opisać zostawił w rękopisie dzieło obszerne w którym zaczynając od r. 1614 do r. 1700 nietylko sprawy arcybisk. ale i dzieje współczesne mianowicie zaś miasta Lwowa z dokładnością opisał. Korzystał jak sam przyznaje z tej pracy Pirawskiego rękopisnej nazywa go Episcopus Laodicensis (?) i mówi że 1625 umarł i dodaje na pochwałę: Archidioecesim totam omnia ipsius beneficia ecclesias parochiales, Ecclesiae Metropolitanae dignitates, altaria officia ministeria nec non regularium monasteria, illorum in urbe origines progressus et alia multa memorabilia diligenter cum Joanne Baranowski canonicus descripsit (ten J. Baranowski był na owczas J. U. D. Archidiaconus zarazem Grodecensis) Kościół Lwowski niemiał suffragana godność tę pierwszy wprowadził Arcybiskup Prochnicki otrzymawszy na to pozwolenie od papieża Pawła V. Tomasz Pirawski był pierwszym suffraganem jak mówi Skrobiszowski Kart 2 dit. D fol recto: Suffraganeam dignitatem primus in suam Metropolim induxit et primus in Episcopum Nicopoliensem et Suffraganeum Leopoliensem electus est Thomas Piravius J. U. D. Decanus et Vicarius Generalis in spiritualibus Leopoliensis atque per Illustr. Archiepiscopum consecratus est Leopoli 27 maji A. D. 1618. Josefowicz go więc mylnie biskupem Laodyckim zowie.

Podług Niesieckiego t. III p. 605 Żirawski używał herbu Nałęcz tak ten herb widział w panegiryku Virtutis et honoris zeim przypisanym; pisze go biskupem Nikopolskim suffraganem Pierwszym Officiałem i dziekanem Lwowskim Przyznaje mu iż Kaplicę S. Tomasza przy Katedrze lwowskiej fundował ze Dominikanom w S. Maryi Magdaleny dobrze czynił i na Brygitki był dobroczynny. Okolski Russia florida p. 82 umarł 1625

Okolski Herbarz, Russia florida.

Starowolski Monumenta, Józefowicz kronika, Zierakowskiego Relacya

Andrzej Wargocki: O Rzymie Pogańskim Chrześciańskim w Krakowie u Jana Schaifenbergera 1610 in 4º dedykowane Żirawskiemu.

Panegyris Thomae Zirawski Episcopo Nicopoliensi Suffrag. Leop. per Collegii Leopoliensis Soc. Jes. studiosam juventutem. Cracoviae typ. Franc. Cezary 1618. 4º

Tomasz Żirawski r. 1616 był proboszczem w Kulikowie

Thomas Zirawski singulari Joannis Andreae Prochnicii Archiep. Leopol. favore et promotione Episcopus Nicopoliensis Suffraganeus primus Leopoliensis inque Decanus et officialis generalis praeclaris naturae praeclarioribus animi insignis dotibus plenus honorum maturus vita dives virtutum obdormivit anno 1625 pridie Kal. Maji aetatis suae 61.

Starov. p. 278.

D. O. M. Sanctissimae virgini Divis Thomae Didymo Apostolico, Thomae Canthuariensi Martyri, Thomae Aquinati Confessori Tomas Zirawski tutellaribus suis dedicavit ac dotavit Anno D. 1610. Star. p. 279. In basilica Metropolitana.

Monumenta Sarmatarum Simone Starovolscio Collectore Cracoviae in officina Viduae et haeredum Francisci Caesarii 1655.

Żirawski r. 1606 wybrany na trzecie miejsce w kapitule lwowskiej t. j. na archidijakona świeżo utworzone przez Króla, do którego miejsca przyłączone było probostwo bu[s]kie z beneficium łopatyńskiem; r. 1597 O. Pr. Dr. J. Król Mci sekretarz był archidiakonem pierwszym r. 1606; officyjatem 1608; dziekanem. Po śmierci arcybiskupa Zamoyskiego administrował dyjecezyją został niewszym suffraganem + ostatniego kwietnia pochowany w
... Kaplicy w środku kościoła obok kaplicy Zamoyskich.

O Rzymie Pogańskim y Chrześciańskim Ksiąg dwoie X. Andrzey Wargocki napisał y do druku podał. Przydane iest opisanie Domku Loretańskiego Nayświętszey Panny Maryey Matki Bożey y Miasta Weneckiego przez tegoż Autora W Krakowie w Drukarni Jana Szarffenbergera Roku Pańskiego 1610 in 4o. Kart 4 nieliczb. i str. 146. (... 1648 4o)

na drugiey stronie tytułu herb Zatęcz i pod nim do Pirawskiego z powodu tego herbu 10 wierszy polskich X. Stan. Gro: (chowski) Kus: Krusz.: dalej przypis X. Thomasowi Pirawskiemu J.U. Doctorowi Dziekanowi y Officialowi Lwowskiemu &c &. Sekretarowi K.J.M. Panu swemu Miłemu.

druga edycia wyszła w Krakowie w Drukarni Łukasza Kupisza JK.M. Typograph Roku Pańskiego 1648. in 4o. Kart 4 nieliczb. str. 132. przypis do Pirawskiego wyrzucon a na tomiast poświęcenie p. Łukasza Kupisza Dobiesławowi z Cieklina Cieklińskiemu Kasztelan Czechowskiemu Trybunału Koronn: Marszałkowi &. &..

Wargocki pisze

„Opisałem Rzym kędyś moy Miłościwy Pan iako i w innych dalekich krainach wiek swóy przednieyszy trawił i widziałeś one wszystkie ozdoby zacności miasta które niekiedy światu roskazywało. Boś ty w Krakowskiey Akademiey nauki wysokie odprawiwszy tameś je kończył i tak szczęśliwie iż non umbratiles J.U. Doctoris titulos z sobą do oyczyzny przywiozł." Wielki Kanclerz Koronny a potem regni primas Jan Tarnawski, biskup Poznański Wawrzyniec Goślicki i inny chcieli go mieć przy sobie propter Consilia obiecując mu wielkie nagrody i kościelne godności. Lecz on wolał zostać przy Janie Solikowskim arcybiskupie lwowskim kapłanie świętym który go wziął z sobą do Inflant sna onej Komisryi Inflantskiey kiedy tę ziemicę z uchwały seymowej a z woli K.J.M. porządzono zlecił mu tamże Kancellaryą, we wszystkich trudnościach które główne były przy wszystkich sadach. sprawach zawikłanych tak pracował że każdy wielkie baczenie prawa umiejętności przedniey ludzkości szczera widząc chwalić musiał, miał go tenże Arcybiskup i na potym na seym ach jak we wszystkich sprawach głównieyszych — Jan Zamoyski Arcybiskup lwowski brał go ad sua consilia za którego staraniem na seymie Król Sekretarzem swym Pirawskiego mianował. Piastował te Dostojeństwa Archidyakonija, Dziekania, Officialstwo „Niewspomnę onego listu który imieniem Ichmi Panów Senatorów i wszystkiego rycerstwa na seymiku Wisznieńskim niedawno do Gabryela Batorego Wojewody si migrodzkiego w pewnych sprawach pisał, świadek tamten wszytek seymik jaki to był ten list gdyż zaraz tak Ich Mość PP. Senatorowie jako i koło rycerskie powstawszy W. M. dziękowało. Niewspomnę zachowania wielkiego, bogobojności i cnot rozmaitych."

Dan w Krakowie 1610 w dzień S. Cecilley.

Lwowskie [illegible]

Lwów

Karmelitanki bose supr. 1782. (semin. ruskie)
Bernardynki supr. 1782
Karmelitanki trzewiczkowe supr. 1782 (na przedmieściu halick.) pralnia i piekarnia wojsk.
Dominikanki na przedm. halick przy ulicy szerokiej supr. 1782 semin. rusk.
Brygidki supp. 1782 kryminał
Kanoniczki de sexia (na Ulicy Sykstusk.) supr. 1782 (szkoła)
Trynitarze supr. 1782
Trynitarze S. Mikołaja supr. 1782.
Missionarze supr. 1782 koszary
Kościół S. Wojciecha Teatyni (supr.) 1782 magazyn artylerji. Cenowy klasztor
Reformaci supr. 1782 dziś Siostry miłos
Karmelici trzewiczkowi S. Marcina supr. 1785.
Dominikanie obserwanci S. Urszuli supr. 1785
Paulini supr. 1785 cerkiew Piotra i Pawła
Dominikanie supr. 1785 Probostwo S. Maryi Magdal.
Franciszkanie supr 1785 teatr
Augustianie supr. 1785 - parafia S. Anny.
Franciszkanie supr. 1785 parafia S. Antoniego
Kapucynie supr. 1785 dziś Franciszkanie

Bonifratry supr. 1786 Szpital wojskowy
Karmelici bosi – supr. 1801. (Kryminał)
Piarów supr. 1783.

Kollegiaty: 1. Lwów w Wniebowzięcia N. L. Marji r. 1414 przeniesiona do Lwowa, Kapituła z obrazem cudownym N. L. Marji koronow. f. 1361 pierwotnie w Haliczu fundow. 1429 Wład. Jagiełło
2. Stanisławów fund. 1669 Jędrzej Potocki starosta halicki 3 prałat. i 4 kanonik.
3. Żółkiew

Seminaria 1. Lwów dyecezalne
2. Lwów Misionarny.

Arcybiskupstwo lwowskie
R. 1344

Den ten 185 .

Mit Gegenwärtigem beehre ich mich Ihnen den Katalog der Verlagshandlung von **FIRMIN DIDOT FRÈRES IN PARIS** zu überreichen.

Das Interesse, mit welchem die meisten Werke dieser Buchhandlung von dem literarisch gebildeten Publikum empfangen werden, lässt mich hoffen, dass Ihnen ein vollständiges Verzeichniss derselben willkommen sein wird. Sie finden darin Bücher aus allen Wissenschaften. Die einfache Durchsicht eines Pros-

des *Thesaurus græcæ linguæ*, des *Du Cange*, *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*, der *griechischen Classiker mit lateinischer Uebersetzung und Noten*, der *grossen Reisewerke etc.* zu besitzen. Der Preis dieser Werke aber, welcher bedeutend ist, und bisher auf einmal entrichtet werden musste, fiel dem darauf Reflectirenden zu schwer.

Die Verleger haben mir nun für dergleichen grosse und theure Sammlungen solche Zahlungsbedingungen eingeräumt, dass ich Ihnen meinerseits derartige Werke durch Abschlagszahlungen überlassen und mithin einen verlängerten Credit gewähren kann. Diese Vergünstigungen können jedoch nur bei Abnahme von grösseren Sammlungen, *mit einem Male und vollständig bezogen*, stattfinden.

Ihren Aufträgen, welche mit grösster Pünktlichkeit ausgeführt werden sollen, entgegen sehend, zeichne

Hochachtungsvoll und ergebenst

z obrazem cudow. Koronow 1751

Dominikanie. 1. Lwow Bożego ciała (w mieście) f. 1270 x Lew Danilowicz
2. Lwow S. Maryi Magdaleny nowicyat f. 1600 Anna Ostrorożna
3. Jezupol.
4. Bohorodczany
5 Halicz
~~Dzieduszyczow~~
6. Przemyślany
7. Czernelica.
8. Potok
9. Czortkow
10. Tarnopol.
11 Sniatyn
12. Kolomyja f. 1413 Władysław Jagiełło
13. Tyśmienica
15. Żołkiew
16. Jaworow f. 1615 Piotr i Łucja Mileccy supr. 1780
17. Brzesk
18. Buczacz
19. Rohatyn
~~20. Czortkow~~

Kollegiaty
1. Lwow
2. Stanisławow
3. Żołkiew.

Franciszkanie 1. Halicz na przedmieściu S. Stanisław na polu Podbereżie (
2. Lwow S. Krzyża f. 1236 Bernardyn arcyb. halicki
3. Grodek f. fund. 1429 Władysław Jagiełło
4. Kossow f. 1740 Jerzy Dzieduszycki Koniuszy w. Kor. z żoną.
5 Halicz w mieście S. Krzyża f. 1363 Kazimierz W. i Ottostarosta ruski.
~~5. Lwow na przedmieściu (S. Antoni)~~
6 Lwow na przedmieściu S. Antoni f. 1718 (Antoni x. Wiśniowiecki Kasztel. Krak. supr. 1784

fund. włośc. 1380 Władysław Xże Opolski – r. 1778 przeniesieni do Kapucynow klasztorem

Teatyni: Lwow (f. 1696 na przedmieściu halickiem po spaleniu sprzedano 1746 Misyonarzom gmachy)
Lwow Collegium pontificium f. 1734 Propaganda kupiła grunt na zbudowanie klasztoru darował 1731 Jakob

Paulini: f. 1700 Wiśniow f. 1750 Sobieski Krolewicz
Lwow f. Antoni f. Wyżycki arcyb. lwow.

(de Saxia)
Kanonicy 1. Lwow fund. 1763

~~Michowici~~ 1. Zaligłowy (probostwo) f. 1446 w dyec. przemysk
(w dyec. ~~przemysk~~ ~~lwowsk.~~)

Trynitarze: 1 Busztyn w. Stanisławow
2 Lwow f. Anna w. Lebiszyna kasztelanowa wołyń.
3. Lwow. drugi S. Mikołaja f. 1694 Mikołaj Stnatkowski

Augustianie 1. Lwow S. Anny f. 1599 ~~Kraśnicki~~ ~~Gonzag~~ Jerzy Bojm radca + fund 1641
fund. 1600 r. 2. Żydaczow
czyli około 1630. 3. ~~Stanisł~~ (może wlasc. w chełmsk.)

x Dominikanki 1. Lwow f. 1619 Jan Żołkiewski kaszt wołyński.
2. Żołkiew

Dominikanki tercyarki (w mieście koło klasztora dominikanów.) supr. 1740 (wymarły)

nur eine unklare Idee von dem Inhalt und Werthe eines Werkes. Die H. Firmin Didot haben mich daher in den Stand gesetzt, Ihnen diejenigen Werke, zu deren Anschaffung Sie geneigt wären, vor dem Ankauf zur Einsicht vorzulegen. Dieselben müssen jedoch bei event. Rücksendung in sauberem Zustande und nicht aufgeschnitten sein.

Belieben Sie also in Folge dessen den hierbei gefügten Katalog gefälligst zu durchlaufen, eine Auswahl zu treffen und die Bücher zu verlangen.

Die gewünschten Werke sollen Ihnen alsdann sogleich oder wenn ich sie nicht auf dem Lager habe, innerhalb vierzehn Tagen übersandt werden.

Es ist mir ferner möglich gemacht, Ihnen die Anschaffung der grossen Sammlungen und theuren Werke, welche in diesem Katalog aufgeführt sind, zu erleichtern. Oeffentliche und Privat-Bibliotheken wünschen häufig ein Exemplar

Pijary : Lwów fund. 1748 czyli 1756 (pewniej) bisk. hebron. suffr. lwow.
Samuel Roch Głowiński infułat lwowski - supr. 1784.

Waręż. fund. 1698 (właściwie 1688) Marek Matczyński wojewoda bełski, supr. 1784. dyec. chełm.
Złoczów fund. 1731

Missionarze : Horodenka fund. 1771 Mikołaj Potocki starosta kaniowski, supr. 1784.

~~Marki: Trzciana supr. 1816.~~

~~Benedyktyni Tyniec supr 1816.~~

Klaryski : Stary Sącz supr 1782 - odnowiono 1811.

Bazylianie: Spas supr. 1789
Bazylianki: Smolnica supr. 1814.

Brygitki : Sambor
Benedyktynki : Jarosław
Dominikanki : Przemyśl
" Żółkiew
Franciszkanki Stary Sącz
" Zamość
Bernardynki Tarnów
} supr 1782

Elenchus

ecclesiarum parochialium in diœcesi Leopoliensi Anno 1641.
(juxta Synodum).

I) Decanatus Leopoliensis. 1) Kulików. 2) Żółkiew. 3) Żółtańce. 4) Kamionka (Strumiłowa). 5) Małechów. 6) Żelechów. 7) Białka (szlachecka). 8) Brussy. 9) Wyżniany. 10) Jaryczów. 11) Kukizów. 12) Cryszki. 13) Dawidów. 14) Kościejów. 15) Niemierów. 16) Bruchnal. 17) Stare sioło. 18) Tadanie. 19) Rzęsna (polska). 20) Jaworów. 21) Nakło.

II) Decanatus Grodecensis. 1) Gródek. 2) Krotoszyn. 3) Wołków. 4) Rakowiec. 5) Mikołajów. 6) Sokolniki. 7) Nawaria. 8) Chodowica. 9) Szczerzec. 10) Siemianówka. 11) Zimnowoda. 12) Rumno. 13) Tuligłowy. 14) Komarno. 15) Małczyce. 16) Rodatycze. 17) Rudki. 18) Zubrza.

III) Decanatus Dunajoviensis. 1) Dunajów. 2) Toporów. 3) Białokamień. 4) Sasów. 5) Złoczów. 6) Pomorzany. 7) Zborów. 8) Jeziorzany. 9) Buszcze. 10) Przemyślany. 11) Gołogóry. 12) Busk.

*) 13) Nowosiółki ecclesia consecrata Anno 1664 (accessit post annum 1641).

IV) Decanatus Rohatinensis. 1) Rohatyn. 2) Sokołówka. 3) Bóbrka. 4) Brzozdowce. 5) Chodorostaw (dziś Chodorów). 6) Wasiczyn (dziś Wasiuczyn - niebyło już kościoła paraf. r. 1765). 7) Podkamień. 8) Str[illegible]ska (niebyło już parafii r. 1765) 9) Żurów. 10) Wyspa (niebyło już parafii roku 1765) 11) Świerz. 12) Firlejów. 13) Janczyn (niebyło już parafii r. 1765) 14) Bukaczowce. 15) Martynów. 16) Kniechynicze (niebyło już parafii r. 1765). 17) Brzeżany dwa kościoły. 18) Fraga (niebyło już parafii r. 1765)

V) Decanatus Żydaczoviensis. 1) Żydaczów. 2) Ruda (dziś niema parafii). 3) Sokołów. 4) Łysiec vel Łysaków alias Moczar miasto. 5) Nizdyków (Hnizdyczów - niebyło już parafii r. 1765). 6) Bolechów. 7) Podhorce czyli Podhorodec (za Stryjkiem - dziś nie ma parafii). 8) Rożniatów. 9) Dolina. 10) Niemierów (r. 1765 miejsce i parafia nie istniały). 11) Kałusz. 12) Żórawno. 13) Rozdół.

VI.) Decanatus Trembowliensis. 1) Trembowla. 2) Sopowa (Sapoviensis - nieistniała już parafia r. 1765). 3) Zarwanica (niebyło już parafii r. 1765). 4) Podhajce. 5) Złotniki. 6) Mikulińce. 7) Janów. 8) Tarnopol. 9) Baworów. 10) Liczkowce (Liboviensis ?). 11) Tłuste. 12) Chorostków. 13) Kociubińce (niebyło już parafii r. 1765). 14) Kopeczyńce. 15) Budzanów. 16) Liczkowce (Lyczkoviensis ?). 17) Białobożnica (niebyło już parafii r. 1765). 18) Bieła (Bielensis ?). 19) Czortków (Czartkoviensis - r. 1765 niebyło już parafii). 20) Petlikowce. 21) Skałat. 22) Łychów (Lichoviensis ?) 23) Buczacz.

VII Decanatus Ustensis seu Haliciensis. 1) Uście. 2) Wołków. 3) Kąkolniki. 4) Horożanka. 5) Koropiec. 6) Halicz. 7) Jezupol. 8) Tłumacz. 9) Chocimierz. 10) Żuków. 11) Korsów (Korsoviensis - nie istniała r. 1765). 12) Zabłotów. 13) Kołomyja. 14) Dobrotów (nie istniała r. 1765). 15) Nadwórna. 16) Tyśmienica. 17) Tyśmieniczany (nie istniała r. 1765). 18) Niżniów (Niżniolowiensis). 19) Monasterzyska. 20) Barysz. 21) Dalejów (Daliowa - nieistniała r. 1765.) 22) Błok. 23) Kołaczkowce (nieistniała r. 1765). 24) Litwinów (nieistniała r. 1765). 25) Michalcze. 26) Hrzelensis (31.22) [illegible]

VII) Ecclesiae in civitate Leopoliensi:

Sub auspiciis

Illutrissimi ac Reverendissimi

DOMINI DOMINI

ANTONII JOSEPHI

DE WAŁAGIN

MANASTYRSKI

St. Theol. Doct.

DEI ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA

EPISCOPI PREMISLIENSIS

RITUS LATINI

nat. 1803. ord. 1826. nom. 25. Febr. 1863. præconizati 28. Sept. 1863. consecr. 8. Nov. 1863, installati 8. Decemb. 1863.

Series
EPISCOPORUM RIT. LAT.
PREMISLIENSIUM.

Documenta primæ erectionis Eppatus r. l. Premisl. ætatem non tulerunt. Adsunt autem vestigia, jam ante annum 1340. quo Casimirus M. Rex. Poloniæ, Russiam rubram, succesionis jure usus, regno suo adjunxerat, Ecclesiæ Premisliensi Eppos r. l. præfuisse, quin tamen penes eamdem propter Ruthenorum, tunc Schismati Fhotiano adhærentium, persecutiones pedem figere possent. Tempore prædicti Casimiri Regis Ecclam Premisliensem. S. Sedi Applicæ immediate subjectam, *Yvanus* (i. e. Joannes) rexit, de cœtero penitus ignotus, cui defuncto Clemens P. VI. *Nicolaum* Ruthenum, ord. Prædicatorum, Priorem Conventus Sandomiriensis suffecerat. Is ab Innocentio P. VI. litteris d. d. Avenione XV. Kalend. Febr. A. D. 1353 pontificatus anno primo confirmatus, et per Joannem Eppum Carminensem in curia pontificia consecratus fuerat (Vide Theiner, monumenta hist. Pol. tom. I. p. 543. num. 720. pag. 555. num. 735. et 736.) Post fata hujus Præsulis Gregorius P. XI. ad instantiam Ludovici Hungariæ Poloniæque Regis, & Vladislai Opoliensis, ab eodem Rege Russiæ rubræ præfecti, edita bulla d. d. Avenione Idibus Febr. A. D. 1375. (apud Theiner tom. I. fol. 713. nr. 964.) ad tollendum omne dubium declaravit: Ecclesiam Premisliensem ab olim fuisse et esse cathedralem, eamquæ Ecclesiæ Haliciensi, sub uno ad dignitatem Sedis Archiepiscopalis evectæ, jure Metropolitano subjecit, ac defuncto Nicolao Eppo Premisliensi d. d. Romæ apud S. Petrum Idib. Aprilis A. D. 1377. (vid. Theiner tom. I. fol. 743. num. 1006.) in persona *Erici* de *Winsen*, Stematis *Mora* ex ordine fratrum minorum Sti Farncisci successorem dedit. Ab hoc ergo *Erico* Eppo, qui primus Præmisliæ stabilem Sedem suam locavit, Eppiscopatui a Maria, defuncti Ludovici Regio filia, congruam dotationem impetravit, Capitulum cathedrale erexit, & Diœcesim suam, Długossio teste, in omnibus prudentissime regulavit series Epporum Premisliensium usque ad nostra tempora sequenti ordine interrupte decurrit:

1. Ericus Mora, Ord. Min. S. Franc. nom. 1377. † 1391.
2. Mathias Janina, elect. 1391. vel 1392 † 1420.
3. Janussius Doliva de Lubeń, elect. 1421 † 1435.
4. Petrus Strzegonia Chrząstowski, nom. 1435 † 1452.
5. Nicolaus Odrowąż Błażejowski, nom. 1452 † 1474.
6. Andreas Sulima Oporowo Oporowski, nominatus et consecratus Eppus Varmiensis, ob Anti-Eppum Nicolaum de Tungen, a Capitulo Varmieni electum regimen Diœceseos suæ adire non potuit, ideo creatus est Admtor. perpetuus Episcopatus

Premisliensis quo munere fungebatur ab anno 1477. Ante annum 1482 translatus est ad Eppatum Vladislaviens.

7. Petrus Łodzia Moszyński, nom. 1482, anno 1484 nom. Epp. Vladislav.
8. Joannes de Rogala Biberstein Kazimierski, nom. 1484 † 1458.
9. Joannes Tarnava Targowicki, nom. 1486 † 1492.
10. Nicolaus Łabędź Krajewski alias „Primus" dictus nom. 1492 † 1498.
11. Andreas Rosa Boryszewski, nom. 1500, (fuit simul Archieppus Leopoliensis) anno 1503 nom. Archiep. Gnes.
12. Mathias Ciołek Drzewicki, nomin. ante an. 1505, anno 1514 nomin. Ep. Vladisl. serius fuit A. Ep. Gnesn.
13. Petrus Łodzia Tomicki, nomin. 1514, anno 1520 nomin. Eppus Poznan. serius Cracov.
14. Raphael Wieniawa Leszczyński, nom. 1521, anno 1523 nomin. Eppus Płocens.
15. Andreas Kotwicz Krzycki, nom. 1523, anno 1527 nom. Eppus Płocens., serius evectus ad A. E. Gnes.
16. Joannes Junosza Karnkowski, nom. 1527, anno 1531 nom. Ep. Vlad.
17. Joannes Habdank Chojeński, nom. 1531, anno 1536 nom. Ep. Płocens. serius Cracov.
18. Petrus Sulima Gamrat, nomin. 1536, anno 1537 nom. Eppus Płocens. Serius transiit ad Eppatum Cracov. quem etiam obtendo Ar. Eppatii Gnesn. retinuit.
19. Stanislaus Topor Tarło, nom. 1537 † 1544.
20. Joannes Jelita Dziaduski, nom. 1545 † 1559.
21. Philippus Nowina Padniewski, nom. 1559, anno 1560 nom. Ep. Cracov.
22. Valentinus Pawęza de Fulstyn Herburt, nom. 1560 † 1572.
23. Lucas Ogóńczyk Kościelecki, nom. 1575, anno 1577 nom. Ep. Poznan.
24. Adalbertus Dołęga Subjejurski, de Staroźreby, nom. 1578 † 1583.
25. Simeon Junosza Ługowski, nom. 1583 † eodem.
26. Joannes Junosza Borukowski, nom. 1583 † 1585.
27. Adalbertus Jastrzębiec Baranowski, nom. 1585 anno 1591. nom. Eppus Płocens., serius fuit Eppus Vladisl. ac tandem Ar. Ep. Gnes.
28. Laurentius Grzymała de Goślice Goślicki, nom. 1593 a. 1601 translatus ad Eppatum Poznan.
29. Mathias Poraj de Bożenin Pstrokoński, nom. 1601, anno 1608. nomin. Eppus Vladisl.
30. Stanislaus Rogala in Siecin Sieciński, nom. 1610 † 1619.
31. Joannes de Wola Wężykowa Wężyk, nom. 1620, anno 1624. ad Eppatum Poznan. et serius ad A-Epatum Gnesn. ascendit

32. Achacius Junosza de Grochowce Grochowski, nomin. 1624, anno 1627 nom. Ep. Luceor.
33. Adamus Nałęcz Nowodworski, nom. 1627, anno 1630 nom. Ep. Poznan.
34. Henricus Levart Firley, nom. 1630, anno 1635 nom. Eppus Poznan.
35. Andreas Łodzia de Szołdry Szołdrski, nom. 1635. eodem anno nomin. Eppus Poznan.
36. Petrus Nałęcz Gębicki, nom. 1637, anno 1642 nom. Eppus Cracovien.
37. Alexander Jastrzębiec Trzebiński, nom. 1643 † 1644.
38. Paulus Janina Piasecki, nom. 1644 † 1649.
39. Joannes Jelita Zamojski, nom. 1649, anno 1654 nom. Ep. Luc.
40. Andreas Łabędź Trzebicki, nom. 1655. anno 1658. nom. Ep. Cracovien.
41. Stanislaus Ślepowron in Sarnów Sarnowski, nomin. 1658, anno 1676 nom. Ep. Vladisl.
42. Joannes Zbąszyn Zbąski, nom. 1678, anno 1689 nom. Eppus Varm.
43. Georgius Albrechtus Dönnhoff, nom. 1690, anno 1700 nom. Ep. Crac.
44. Joannes Paprzyca Bokum, nom. 1702, anno 1718 nom. Ep. Culmens.
45. Christophorus in Słupów Szembek, nom. 179, anno 11724 nom. Eppus Varmiensis.
46. Alexander Antonius Bończa in Przędziel Fredro, nom. 1724 † 1734.
47. Valentinus Leliwa Czapski, nom. 1737, anno 1742 nom. Ep. Vladislav.
48. Venceslaus Hieronymus Ogończyk de Bogusławice Sierakowski, nomin. 1742, anno 1759 nom. Ar. Ep. Leop.
49. Michael Leliwa de Granów Wodzicki, nom. 1760 † 1763.
50. Valentinus de Osiny Wężyk, nom. 1765 † 1766.
51. Andreas Stanislaus Kostka Korab Młodziejowski, nom. 1767, anno 1768 nom. Epp. Poznan.
52. Josephus Thaddeus de Kiekrz Kierski, nom. 1768 † 1783.
53. Antonius Venceslaus Betański, nom. 1783 † 1786.
54. Antonius de Gołasze Dąb Gołaszewski, nom. 1786 † 1824.
55. Joannes Antonius Eques Potoczki, nom. 1825 † 1832.
56. Michael Thomas Korczyński, nom. 1834 † 1839.
57. Franciscus Xaverius Zachariasiewicz, anno 1840. de Tarnov. Eppatu translatus † 1845.
58. Franciscus Xaverius Eques Wierzchleyski, nom. 1846, a. 1859. nom. Ar. Ep. Leop.
59. Adamus Eques Jasiński nom. 1859, † 1862.
60. Antonius Josephus de Wałagin Manastyrski, nom. 1863 modernus Loci Ordinarius.

SERIES OLIM SUFFRAGANEORUM
PREMISLIENSIUM.

1. Joannes de Dęby Dębski, Eppus Bellinensis, Decan. Capit. 1681 — 1691.
2. Ludovicus Junosza Załuski, Eppus Alexiensis, Decan. Capit. 1692 — 1699.
3. Paulus Constantin de Dubrawka Dubrawski, Eppus Loriensis, Decan. Cap. 1699 — 1714.
4. Luc. Hyacinth. de Czermin Czermiński, Eppus Pergamen., Decan. Cap. 1714 — 1717.
5. Stanislaus Bezdan Hosius, Epus Uticensis, Custos. cathedr. 1718 — 1720.
6. Mich. de Piechowice Piechowski, Ep. Gratiopolitanus, Custos. cathedr. 1721 — 1723.
7. Franciscus de Słupów Szembek, Eppus Margariten., Cantor. cathedr. 1723 — 1728.
8. Andreas de Prusy Pruski, Eppus Tanens., Decan. Premisl. 1729 — 1759.
9. Hieronym. Wielogłowski, Ep. Bendens., Dec. Cap. 1761 — 1765.
10. Mich. de Sielec Witosławski, Ep. Coron. Dec. Cap. 1768 — 1769.
11. Ant. Onuph. de Urbanice Urbański, elect. Eppus Evarien., Canon. cath. 1769 (ante consecr. mort.)
12. Stanisl. Wykowski, Eppus Diodens., Præptus cathlis 1770 — 1776.
13. Mich. Roman de Antiqua Sierakowski, Eppus Prusens. Decan. Capit. 1778 — 1786.

SERIES PRÆLATORUM & CANONICORUM CAPITULI RIT. LAT. PREMISL.

I. Series Præpositorum.

A. D.
1421 de Falcov (Falkowsski) Joan.
1424 Benedictus (ignoti cognominis)
1455 Górski Petrus.
1456—1460 de Brzeziny Petrus.
1466 de Zamiechów Petr.
1468 de Schadek Jacob.
1470 Chorążyc Paul de Wrocimowice.
1487 Rzeszowski Joan. a)

A. D.
1498 de Drohobycz Thomas.
1507 Herburt Severin.
1514 Myński Petr.
1516 Dzikowski Joan.
1526 Szykowski Joan.
1527 Starzechowski Joan.
1550 Herburt Valentin. b)
1560 Kroczowski Alexius.
1576 Fabius Georg. vulgo Dalmata.

a) Serius Eppus Cracov. b) Serius Eppus Prem.

A. D.		A. D.	
1582	Stryjski Stanisl.	1723	Kurdwanowski Thomas.
1585	Wierzbiński Jacob.	1736	Pruski Andr. e)
1595	Wyszemierski Mathias.	1757	Stadnicki Adam.
1598	Branecki Georg.	1757	Krasiski Ignat. f)
1612	Krasicki Jeremias.	1767	Wykowski Stanisl.
1622	Sobiewski Joan. Valent.	1776	Tęgoborski Cajetan.
1636	Sredziński Andr. c)	1801	Kierski Joseph.
1657	Trzebicki Stanisl.	1805	Fredro Constant.
1761	Zaleski Marcian.	1820	Faygel Francisc.
1187	Potocki Theodor. d)	1836	Wojtarowicz Joseph. g)
1699	Ustrzycki Andr. Vinc.	1841	Komarnicki Joan. (primus Præptus infulatus)
1705	Czermiński Luc. Hyacint.	1849	Hoppe Josephus.
1714	Kurdwanowski Joan.		

c) Fuit Eppus Nicopolit. & Suffrag. Leopol. d) Serius Eppus Culm. postea Varmien. tandem A. Eppus Gnes. R. Pol. Primas. e) fuit Suffrag. Prem. ut supr. f) Poeta notissimus fuit poseta Eppus Varm., demum A. Ep. Gnesn. g) Serius Eppus Tarnov.

II. Series Decanorum.

1398	Wigandy Nicolaus.	1615	Radocki Paul.
1408	Petrus (ignoti. cognom.)	1624	Grochowski Georg.
1421	Franciscus Orzek, stem Świerczek.	1659	Brzeziński Gabr.
1440	Herpyska Stanisl. a)	1665	Dębski Joan. d)
1443	de Stróża Andr.	1691	Załuski Ludov. e)
1456	de Humniska Joan.	1699	Dubrawski Paul. f)
1481	Zema Joan.	1714	Czermiński Luc. Hyac. g)
1485	Gromadzki Nicol.	1718	Drohojowski Sigismund.
1492	Wilczek Bernardin. b)	1746	Sędzimir Ignat.
1522	Dr. Felix (ign. cogn.)	1756	Pruski Andr. h)
1522	Alexander Italus, Musicus Bonæ reginæ Pol.	1759	Wielogłowski Hieron. i)
1523	Błażejowski Nicol.	1765	Witosławski Mich. k)
1527	Górski Nicol.	1769	Arakiełowicz Joann.
1539	Tarło Paul. c)	1769	Alexandrowicz Joann. Witold l)
1560	Łęcki Stanisl.	1782	Sierakowski Mich. Roman.
1575	Sikorski Joann.	1792	Rychlewski Adalb.
1576	Grazimowski Barthol.	1802	Suchodolski Joann.
1576	Łączyński Nicol.	1814	Faygel Franc.
1576	Zebrzydowski Petr.	1820	Korczyński Mich.
1600	Gliński Joan.	1835	Witosławski Mich.
1606	Zapolski Jacob.	1841	Tomiczek Andr.
		1853	Kirchenberger Mich.

a) alias „Herpistin„ prohab. Herpenstein b) promotus ad A. Eppatum Leopol. c) promotus ad A. Epp. Leop. d—k) omnes Suffrag. Premisl. l) factus Eppus Chełmen. m) Suffr. Pr.

III. Series Archidiaconorum.

A. D.
1443 de Kleparz Michael.
1489 de Targowisko Sigism.
1490 Gromadzki Nicol.
1495 de Rawa Joan.
1502 Andreas Primus.
1502 Koniuszecki Paul.
1527 Byliński Stanisl.
1533 Rogala Stanisl.
1542 Siennicki Nicol.
1543 Orzechowski Stanisl.
1546 Siepichowski Petrus.
1559 Bieykowski Joan.
1565 ab Urzędow Valent.

A. D.
1583 Zajączkowski Paul.
1616 Grochowski Stanisl. a)
1625 Strzysz Albert.
1626 Sliwski Jacob.
1638 Malicki Samuel.
1658 Stramszewicz Stanisl.
1666 Szpot-Dunin Alexand.
1671 Podolski Andr.
1712 Wojakowski Paul.
1723 Pruski Andr.
1744 Dzianott Joseph.
1776 Sierakowski Joan.

a) Serius A. Eppus Leopol.

IV. Series Cantorum sive Primiceriorum.

1390 Henricus.
1398 Joannes Wolmar.
1435 Bartholomaeus.
1442 Jeremias.
1444 Andreas.
1446 Theodoricus.
1449 de Błandow Mathias.
1479 Petrus.
1485 Wapowski Petr.
1509 Wapowski Bernard. a)
1522 Starzechowski Petr. b)
1542 Czermieński Joan.
1552 de Posnania Petr. c)
1579 Łojecki Adam. Laur.
1617 Kołczyński Barthol.
1618 Grochowski Achatius. d)

1620 Nijowski Magnus.
1638 Nowoszycki Zachar. (Coadjutor præcedentis.)
1640 Siecinski Stephan.
1646 Piasecki Remigian.
1657 Alembek Fridericus.
1673 Albinowski Andr. e)
1706 Jełowicki Hieron. f)
1726 Bielski Joseph.
1727 Szembek Franc.
1729 Wybranowski Joan.
1736 Stadnicki Adam.
1757 Sliżewski Nicol.
1762 Wykowski Stanisl.
1767 Szaniawski Franc.
1777 Szaniawski Casimir.

a) celeber historicus. b) promotus ad A. Eppatum Leopol. c) fuit medicus Sigismund. Aug. R. P. d) serius Eppus Premisl. tandem Luceor. e) Eppus Cerdonens. Suffragi Vladislav. f) Suffrag. Leopol.

V. Series Custodum.

1444 Petr. Wankonis alias Borman.
1460 de Pantalowice Jacob.
1484 Bal Petr.
1495 de Chodecz Andr.
1507 Siennicki Petr.

1508 Błażejowski Nicol.
1524 Rokosz Nicol.
1525 Starzechowski Joan.
1527 Szykowski Joan.
1535 de Kurow Martin.

A. D.		A. D.	
1547	Tarnawski Stanisl.	1679	Przedbor Constant.
1564	Kromer Nicol. a)	1711	Drohojowski Sigism.
1567	Bielski Jacob.	1718	Hosius Stanisl. b)
1574	Groth Christoph.	1720	Piechowski Mich. c)
1584	Brzeski Martin.	1723	Szembek Franc. d)
1625	Sredzinski Andr.	1728	Wybranowski Joan.
1636	Malicki Samuel.	1729	Drohojowski Andr.
1639	Stramszewicz Stanisl.	1757	Otocki Simon.
1659	Wojakowski Martin.	1762	Wiśniewski Joan.
1676	Leńczowski Stanisl.	1774	Groth Stephan.

a) Frater historiographi b) Suffrag. Prem., post Eppus Livoniæ, tum Camenec, tandam Posnan. c—d) Suffr. Prem.

VI. Series Scholasticorum.

1701	Zielonka Christoph.	1818	Korczyński Michael. a)
1725	Fredro Valent.	1827	Mierzwiński Carol.
1726	Głogowski Joseph.	1835	Wojtarowicz Joseph.
1747	Wieniawski Franc.	1837	Tomiczek Andr.
1760	Zielonka Casimir.	1842	Brygilewicz Adalb.
1762	Tęgoborski Cajetan.	1850	Kirchenberger Michael.
1777	Zielonka Theodor.	1854	Pawłowski Franc.
1805	Kowiński Casimir.		

a) Post Ep. Prem.

VII. Series Cancellariorum.

Ecclesiæ cathedralis.

1745	Krzyżanowski Ignat. a)	1770	Kierski Joseph.

a) Eppus Saldicens in part. Inf.

VIII. Canonici fundi Pnikut.

1421	Rutheni Joan.	1565	Przystałowski Stanisl.
1435	Fredro, alias Frido.	1576	Dąbrowski Blasius.
1449	Theodoricus de Wawrzyń.	1578	Podoski Mart.
1485	Drzewicki Joan.	1598	Posth Matthæus.
1505	Koniuszecki Paul.	1604	Podgórny Adam.
1506	Lochowski Stephan.	1629	Mostowski Albert.
1509	Rokitnicki Jacob.	1641	Podolski Andr.
1512	de Laszki Felix.	1643	Alembek Frider.
1522	Orzechowski Alex.	1657	Chronowski Christoph.
1525	Orzechowski Stanisl. a)	1665	Dębski Joan.
1546	Drochojowski Joan. b)	1665	Bronikowski Stan.
1551	Lutomirski Stanisl.	1673	Leńczowski Stan.
1555	Bielecki Joan.	1678	Dubrawski Paul. Const.
1560	ab Urzędow Valent.	1699	Młodecki Mich.

a) Famosus orator et historic. b) Serius Epp. Camen., tum Chełm. tandem Vladislav.

A. D.		A. D.	
1706	Kurdwanowski Joan.	1728	Kocieński Joseph.
1707	Dołecki Procop.	1760	Żurowski Const.
1708	Kurdwanowski Thom.	1762	Konopka Mart.
1725	Wybranowski Joan.	1767	Chomentowski Franc.

IX. Canonici fundi Buszkowice.

1. ante incorporationem juris patronatus Academiæ Cracoviens.

1453	de Próchnik Nicol. a)	1496	Jasieniecki Vencesl.
1481	Gromadzki Nicol.		

2. post translationem juris patronatus ad Academiam Cracov.

1506	de Cracovia Martin.	1625	Żędzianowski Andr.
1507	de Bolesławice Matthæus.	1626	Wilczek Daniel.
1518	de Wiśnia Stanisl. alias Byliński.	1629	Malleri Albert. Carol.
		1643	Sierpski Lucas.
1536	de Pilzno Albertus.	1658	Temberski Stanisl.
1565	ab Urzędow Valent.	1679	Bryszkowski Joan.
1577	Clodaviensis.	1709	Wałkowicz Ludov.
1578	de Skrzynno Melchior Petricius.	1717	Pozapowski Thomas.
		1728	Sałacki Joan. Cant.
1584	Wyszemierski Mathias.	1758	Wichrowski Valent.
1596	Mieszkowski Stanislaus.	1761	Małyszko Thom. Alex.

a) ab an. 1470 Eppus Camenec.

X. Canonici fundi Sośnica.

1456	Litwosz Georg.	1600	Zebrzydowski Petr.
1484	Skotnicki Derslaus.	1614	Kościeski Martin.
1493	de Chodecz Andr. alias Halicki.	1624	Tarnowski Joan. a)
		1633	Jordan de Zakliczyn Alex.
1508	de Rokitnica Jacob.	1654	Mokrski Hyacinth.
1509	Lochowski Steph.	1665	Włodek Albert.
1517	de Grodzisko Thomas.	1694	Dołecki Procop.
1539	Raficki Andr.	1708	Kurdwanowski Joan.
1539	Grabionka Nicol.	1714	Krassowski Boguslaus.
1569	Grabionka Joan.	1737	Wykowski Stanisl.
1578	Bromirski Hieron.	1762	Wyszyński Anton.
1592	Gliński Joan.	1776	Sierakowski Michael Rom.

a) Serius A. Eppus Leopol.

XI. Canonici fundi Piekulice górne regii patronatus.

1504	Rokosz Nicol.	1542	Słotwiński Petr.
1526	Starzechowski Joan.	1542	Drochojowski Joan.
1529	Starzechowski Joan. (diversus a priori.)	1546	Orzechowski Sianisl.
		1550	Sułowski Petr.
1536	Starzechowski Georg.	1559	Ławski Joan.

A. D.
1572 de Valle Felix.
1602 Rożyński Caspar.
1644 Gorłowski Simon.
1681 Stańciewicz Joan.
1683 Ustrzycki Andr. Vinc.
1699 Ossoliński Joan. Josaphat.

A. D.
1702 Strzelecki Nicol.
1703 Podolski Andr.
1705 Metlant Joan. Stanisl.
1737 Pruski Valent.
1745 Szaniawski Franc.
1767 Konopka Martin.

XII. Canonici fundi Piekulice dólne.

1. ante translat. juris patron. ad Acad. Cracov.

1507 Guth Jacob.
1527 Węgrzynowski Sebast.
1544 Herbort Valent.
1545 Dąbieński Stanisl.
1545 de Kurow Martin.
1553 Dobratycki Mathias.

2. post. translat. juris patron. ad Acad. Cracov.

1565 de Pilzno Albert.
1565 Bieykowski Joan.
1572 Petronius Stanisl.
1581 Skotnicki Petr.
1584 Mieszkowski Stan.
1596 Szydłowski Joan.
1602 Kurkowicz Matthæus.
1633 Słoszkowski Adam.
1642 Malleri Albert. Carol.
1645 Wojtowicki Adalb.
1664 Gładysz Mathias.
1678 Sałecki Andr.
1690 Gozdowski Benedict.
1694 Wituński Kilian.
1705 Źródliński Casimir.
1623 Baniecki Franc.
1725 Arakiełowicz Jacob.
1739 Wichrowski Valent.
1758 Małyszko Thom. Alex.
1761 Pohorecki Franc. Xav.
1762 Cęcler Joan. Cant.

XIII. Canonici fundi Bakuńczyce.

1497 Sokołowski Jacob.
1512 Siennicki Andr.
1528 Górski Nicol.
1528 Czermiński Joan.
1540 Odrowąż Andr.
1544 Szymonowański Georg.
1555 Swiejkowski Valent.
1559 Grzymała Jacob.
1569 Krzęcki Joann.
1578 Tylicki Petrus. a)
1587 Leszczyński Stanisl.
1589 Nagorka Mart.
1613 Grochowski Achatius.
1618 Siециński Steph.
1640 Święcicki Mart.
1643 Podolski Andr.
1654 Januszowicz Joan.
1672 Bronikowski Stanisl.
1677 Szembek Stanisl. b)
1683 Szembek Michael.
1690 Szembek Ant.
1698 Szembek Ludov.
1700 Szembek Christoph. c)
1705 Mietelski Franc. Xav.
1714 Zerzyński Paul.
1715 Działowski Sigism.
1744 Grzymała Alex.
1748 Kłossowski Joann.
1763 Łaszowski Franc. Sales.

---

a) postea Eppus Culmen., dein Varmien, tum Vladislav., denique Cracoviensis. b) Serius Eppus Vladisl., tandem A. Epp. Gnesnen. c) Serius Eppus Chełmen., deinde Premisl. tandem Varmiensis. —

XIV. Canonici fundationis Drohojowskianæ.

A. D.		A. D.	
1701	Drohojowski Sigism.	1757	Urbański Ant.
1748	Zbierzchowski Joseph.	1770	Miłkowski Vladisl.

XV. Canonici fundationis Goźlińskianæ.

1744	Goźliński Franc.	1762	Rey Joseph.
1746	Popławski Ant.	1776	Gołaszewski Anton. a)
1759	Wiśniowski Joan.		

a) factus Eppus Prem.

XVI. Canonici fund. Witosławskianæ.

1744	Witosławski Michael.	1772	Witosławski Joseph.
1765	Piasecki Const. Ant.		

XVII. Canonici fund. Snopkowskianæ.

1701	Snopkowski Anton.	1757	Sierakowski Anton. a)
1722	Stadnicki Adam.	1763	Sierakowski Joan.
1736	Sliżewski Nicol.	1780	Soszycki Stanisl.
1757	Krasicki Ignat.		

a) Serius Eppus Livoniae.

XVIII. Canonici Pœnitentiarii.

1750	Chochmański Casimir.	1754	Tropp Anton.

Canonici ante dispartitionem dotis capitularis in comuni vivent.

1386	Rydburg Nicolaus. Official. Erici de Mora Eppi.	1390	Petrus.
1386	Jacobus pleban. de Kroken.	1391	Joannes pleban. Premis.
1390	Joannes Cancus Prem.	1393	Johannes Capella.
		1393	Johannes Fulmar (Wolm.)
		1393	Nicolaus de Pilzna.

Canonici fundorum Buszkowice & Sośnica olim conjunctorum.

1398	Christini Joan.	1421	Nicolaus de Radimna.
—	Petrus pleb. de Lubaczów.	—	Simon Notarius Cracov.

Canonici utriusq. fundi Piekulice & Bakuńczyce olim unitorum.

1398	Nicolaus de Pilzna.	—	Georgius de Krosna.
—	Joannes Capella.	—	Joannes de Byecz.
1421	Nicolaus de Sandomiria.		

Canonici incerti fundi.

A. D.
1398 Joannes de Lemburga.
— Joannes de Prandocin.
1424 Wigandi Joann.
— Cleyndienst Philipp.
— Martinus protonotarius aulæ.
1430 Adolphi Joannes alias Odelphi.
— Bethka Joan. alias Bietka
1433 Herpistin Stanisl.
1433 Czelanthco (Cielątko) Nic.
— de Bziechów Nicol.
— Stampota Nicol.
1447 Petrus pleban. de Sambor.
1450 Bernardus de Strzałkow.
1452 Pilchowski Petr.
1455 Górski Petr.
1456 Chodorz (Chodorąż) Flor.
1460 Rzeszowski Joann. a)
1470 Byłina Nicol.

A. D.
1472 Joannes Raphael de Tarnow.
1485 Jacob de Zalecshe (Zalesie) b)
— Zema Joan.
1487 Brandysz Joann.
1491 Sigismundus de Targowisko.
1493 Konarski Joann. c)
1494 Paulus de Zalesche (Zalesie.)
1496 Andreas Prymus de Krayów.
— Strachocki Andreas.
1497 Strachocki Jacob.
1500 Wolski Martin.
1503 Krowicki Joann.
1507 de Stahw Mathias.
1565 Grzymała Martin.
1608 Sieciński Stanisl.

a) Serius Eppus Cracov. b) medicinæ doctor, archiater Casimiri Jagiellonidis & Alexandrii regum Pol. c) postea Eppus Cracov.

Canonici post reductionem status Capituli personalis & coadunationem fundorum A. D. 1787 auctoritate Josephi II. Imper. factam.

A. Præsentati a loci Ordinariis.

1797 Fredro Const.
1817 Korczyński Mich.
1835 Brygilewicz Adalb.
1851 Ziemiański Joseph.

B. Præsentati a Comitibus Drohojowskie.

1801 Drożowski Cajetan.
1832 Komarnicki Joann. a)
1851 Giebułtowski Romuald.

C. Præsentati per familiam Zielonkonam.

1806 Zacharski Sebastian.
1820 Skibiński Felix.

D. Post extinctam familiam Zielonkanam præsentati per Capitulum.

1835 Czaykowski Stanisl.
1849 Pawłowski Franc.
1859 Skwierczyński Martin.

a) præs. a L. O. via devolutionis, membri familiæ Drohojow non consentibus.

R. 1744 archidyecezya liczyła prałatów z kanonikami 16, dekanatów 9, kościołów 108.

Stan archidyecezyi lwowskiej podług synodu z r. 1765

1.) Dekanat Lwowsko-przedmiejski: 1. Lwów (katedra i parafia) 2. Lwów (S. Ducha szpitalny) 3. Lwów S. Katarzyny na zamku, mansionarski) 4. Lwów (S. Krzyża za halicką bramą wikarialny) 5. Lwów (P. Maryi ~~za krakowską~~ śnieżnej bramą – prepozytura) 6. Lwów (S. ~~Magdaleny~~ Maryi Magdaleny na przedmieściu z klasztorem dominikanów) 7. Lwów (S. Marka na halickiem przedmieściu) 8. Lwów (SS. Piotra i Pawła na gliniańskiem przedmieściu, z klasztorem Paulinów) 9. Lwów (S. Łazarza, szpitalny na przedmieściu) 10. Lwów (S. Stanisława szpitalny) 11. Lwów (S. Krzyża, na przedmieściu krakowskiem) 12. Lwów (S. Jana Chrzciciela, prebendarski). 13. Lwów (S. Zofii, prebendarski). 14. Sokolniki f. 1397. 15. Zubrza ist. 1623. 16. Krotoszyn f. 1399. 17. Dawidów f. 1439. 18. Wołków ist. przed 1616. 19. Rakowiec ist. 1598. 20. Czyszki f. 1420 z dwoma filiami w Hanaczowie ist. 1765 i Winniczkach. 21. Biłka szlachecka f. 1441. 22. Wyżlany. 23. Stare Sioło f. 1454/2 kaplicą w zamku. 24. Prusy f. 1485.

2.) Dekanat Halicki: 1. Halicz f. 1422 Władysław Jagiełło (prepozytura) 2. Jezupol ist. przed 1594 (Czeszybiesy) (z klasztorem Dominikanów) 3. Stanisławów kollegiata – z kościołem prebendalnym S. Józefa. 4. Łysiec. 5. Bohorodczany (z klasztorem Dominikanów) 6. Sołotwina 7. Nadwórna f. 1598 **) 8. Otynia 9. Tłumacz f. 1485. 10. Tyśmienica ist. przed 1623 **) 11. Mariampol fund. 1727 *). 12. Niżniów ist. 1623 (z klasztorem Paulinów)

*) W tej parafii był we wsi Zalipie kościół paraf. łaciński fund. 1417 przez Jana Kolę, parafię r. 1727 przeniesiono do Mariampola.

**) oprócz tego był drugi kościół parafialny przed r. 1623 we wsi Tyśmieniczany (należącej dziś do parafii w Nadwórnie)

3) Dekanat Grodecki: 1. Grodek f. 1372 – prepozytura z kościołami prebendalnemi S. Stanisława, S. Barbary i S. Mikołaja) 2. Zimnowoda f. 1453. 3. Hodowica ist. 1623. 4. Nawarya istn. 1623. 5. Siemianówka. 6. Szczerzec ist. 1391. 7. Mikołajów f. 1608. 8. Rumno f. 1471 (nie istn. dziś). 9. Wołoszcza. 10. Tuligłowy f. 1599 (z kaplicą w Podhorcach) 11. Komarno f. 1473. 12. Rudki ist. 1550. 13. Rodatycze f. 1449.

4) Dekanat Trębowelski: 1. Tarnopol +) ist. 1623 (prepozytura z kaplicą w Kłodnie) 2. Skałat. 3. Grzymałow. 4. Tołste (Tuste istn. 1623). 5. Liczkowce ist. 1623 (z missią Jezuitów) 6. Kopyczyńce f. 1443 **). 7. Janów f. 1611. 8. Trembowla f. 1423. 9. Strusow. 10. Mikulińce ist. 1623. 11. Bawórow f. 1522 (z kaplicą w zamku.

+) Hlibow w. Kościoł paraf. f. 1609, zniszczony 1648 (dziś w parafii Trembowla)

**) W tej parafii jest wieś Kociubince czyli Koczubińce która r. 1623 miało oddzielny paraf. kościoł dziś nie istniejący.

5) Dekanat Żydaczowski: 1. Dolina f. 1460 z kościołem prebendalnym S. Anny f. 1592. 2. Rozniatow (z missią Jezuitów) 3. Kałusz f. 1469. 4. Wojnitów f. 1610. 5. Żurawno f. 1488. 6. Żydaczów fund. 1301 czyli 1393. 7. Ruda. 8. Podhorce. 9. Sokołow f. 1520. 10. Bolechow f. 1602 (z kościołem prebendalnym. 11. Rozdoł f. 1571 (z klasztorem Karmelitów trzewiczkowych f. 1647)

6) Dekanat Dunajowski: 1. Biały-Kamień. 2. Sasów. 3. Złoczow ist. 1623 (4. Zborow ist. 1623) 5. Jezierna. 6. Kozłow 7. Pomorzany 8. Buszcze ist. 1399. 9. Dunajów f. 1485. 10. Przemyślany z klasztorem Dominikanów. 11. Gołogóry f. 1462. 12 Nowosiółki (Kaplica)

7) ~~Rohatyński~~ Dekanat Rohatyński: 1. Rohatyn istn. 1533 (prepozytura z kościołem prebendalnym. 2. Firlejów f. 1573 +) 3. Podkamień istn. 1615. 4. Sokołowka f. 1594. 5. Bóbrka f. 1546. 6. Świerz f. 1484. 7. Brzozdowce f. 1410. 8. Chodorów f. 1760. 9. Żurow istn. 1623. 10. Bukaczowce fund. 1481 ist. 1623. 11. Martynów f. 1607. 12. Bursztyn (z klasztorem Trynitarzów) *)

+) W tej parafii jest wieś Zaniczyn która r. 1623 stanowiła osobną parafią z kościołem farnym

*) Dawniej były tu jeszcze parafie: a) Knihynicze (dziś do paraf. Podkamień) b) Wyopie lub Wyopa (dziś w paraf. Podkamień) c) Wasiczyn (dziś w paraf. Żurow)

ist. 1554

8) Dekanat Buski: 1. Busko – prepozytura z kościołem filialnym w Łopatynie f. 1474. 2. Jaryczów f. 1451. 3. Żelechów f. 1426. 4. Tadanie f. 1610. 5. Kamionka Strumiłowa f. 1471. 6. Toporów. 7. Kutkorz (czyli Maryanów z klasztorem Kapucynów) 8. Gliniany f. 1397. 9. Żółtańce ist. 1545. 10. Kukizów ist. 1423.

9) Dekanat Kąkolnicki: 1. Kąkolniki f. 1422. 2. Podwysokie. 3. Narajów. 4. Brzeżany ist. 1623 (z kaplicą zamkową przy której konwent Kommunistów) 5. Podhajce f. 1498. 6. Zawałów (kaplica zamkowa) 7. Horożanka. 8. Manasterzyska. 9. Kozowa. 10. Uście f. 1579

10) Dekanat Janowski: 1. Janów. 2. Malczyce (czyli Powitno f. 1428) 3. Bruchnal f. 1514. 4. Niemierów f. 1530. 5. Jaworów f. 1454. 6. Żółkiew f. 1620 (Kollegiata) 7. Żółkiew (S. Łazarza szpitalny) 8. Kościejów f. 1399. 9. Kulików f. 1398. 10. Malechów f. 1522. 11. Rzęsna polska ist. 1614.

11) Dekanat Kołomyjski: 1. Kołomyja ist. 1353 (z filią w Jabłonowie f. 1760). 2. Kossów ist. 1623. 3. Kuty (kościół ormiański) 4. Zabłotów f. 1605. 5. Śniatyn ist. 1623. 6. Horodenka (z klasztorem Missionarzy) 7. Michalcze f. 1439. 8. Gwoździec f. 1475 (z klasztorem Bernardynów) 9. Obertyn (kościół ormiański) 10. Żuków f. 1458. 11. Chocimierz f. 1602. 12 Czernelica (z klasztorem Dominikanów)

12) Dekanat Buczacki*): 1. Kropiec f. 1421. 2. Potok (z klasztorem dominikanów) 3. Barysz f. 1602. 4. Buczacz f. 1379. 5. Petlikowce f. 1421. 6. Wisniowczyk. 7. Złotniki f. 1459. 8. Nastasów (z missią Jezuitów) 9. Budzanów istn. 1623. 10. Czortków f. 1610 (z klasztorem Dominikanów)

*) R. 1623 istniały tu jeszcze Parafie: a) Przewłocie (dziś Przewłoka pod Buczaczem bez kośc.) b) Wołczków (dziś w parafii Maryampol). c) Horożana (może Horodenka). d) Niemszyn czyli Niemerzyn (pod Rohatynem) – e) Kutaczkowce (miasteczko dziś w parafii Gwoździec) – f.) Świętobożnica (dziś w paraf. Chomiakówka) g) Podborody (dziś ani wieś ani kościół nie istnieje) h) Bieła fund. 1481 (dziś w paraf. Czortków)

i) Sitomin (dziś w paraf. Zawałów)
k) Strzyłcze (dziś w paraf. Horodenka)

Archidyakonaty: I) Lwowski obejmował dekanaty 1. Lwowski. 2. Dunajowski 3. Kąkolnicki. 4. Buczacki. 5. Trębowelski 6. Rohatyński. II) Halicki obejmował dekanaty: 1. Halicki. 2. Kołomyjski 3. Żydaczowski. III Żółkiewski obejmował Dekanaty: 1. Janowski. 2. Grodecki. 3. Buski.

Lwow ś. Piotra i Pawła f. 1591 Jan Solikowski arcyb.

Jezuici Liczkowce Missya f. 1720 Katarzyna Aloizya Kawiecka skarbnikowa podol.
Kozniatow Missya f. 1703 Jan Alexander Koniecpolski. Koniuszy Kor.
Nastasow Missya f. 1718 Franciszek Potocki.
Stanisławow coll. f. 1700 Wiktorya z Leszczyńskich Potocka wojewodzina kijow.

Missionarze 1. Mikulińce
2. Horodenka 2. ~~Horodenka~~
3. Lwow f. 1744 Mikołaj Wyżycki arcyb.

Dominikanie Bertrandyści 1. Lwow (ś. Urszuli
Wiktorya f. 1685 Stanisław Jabłonowski hetman w. Kor. 2. Przemyślany F.
(ś. Marcina f. 1637 Alexander Zborowski
(Lwow)

Karmelici trzewicz. 1. Lwow f. 1613 ze składek
1. Rozdół 4 Trębowla f. najprzód 1444 Ziołs. Ozgarecki Kor.
2. Lwow 5. Bołszowce (Bohuszowce)
3 Milatyn 6. Kochawina
Karmelici bosi 1. Lwow
~~Augustj~~

Liguory 1. Złoczów f. 1731
2 Lwów f. 1748 Samuel Głowiński biskup hebroński sufragan lwow.
Bonifratry 1. Lwow na przedmieściu glinianskiem f. 1659 Jan Sobieski chorąży koronny
Kapucyni: Kutkorz (Nastrzyanow) f. 1753 Jerzy Łazański Kasszt. lwow.
Lwów f. 1708 Adam Mikołaj Sieniawski Kaszt. krak.
Mariampol f. 1742 x. Kajetan Jabłonowski wojew. bracław.
(Bartoszki)

Kommuniści: Brzezany, w zamku zmarginionym f. 1721 Elżbieta z Lubomirskich Sieniawska hetmanowa wdowa.
Reformaci 1. Złoczów f. około 1745 Michał Książe Radziwił wojew. wil.
2 Lwów ś. Kazimierza f. 1630 Ściyli raczej 1656 [Stanisław Bonifacymi] Mikołaj Bieganowski kasztel. kamieniecki odnowił ... Lwow Ksiądz ...
3. Bukaczowce (misje ...) f. 1747 Franciszek ... Kaszt. ...
Bernardyni: Gwoździec
Brzezany.
Praga
F z grobem bł. Jana z Dukli +1483 Lwów f. 1460 ś. Jędrzeja na przedmieściu halick. Andrzej Odrowąż wojewoda podol. F
Żydaczow

Bernardynki: Lwów f. 1482 Semrycz raj ...
Karmelitki trzewicz. Lwow - Łyczakowski na przedm. halick. f. 1638 Kasper Wielżyński Towarz. lwowski
Karmelitki bose Lwow f. 1642 Jakub Sobieski wojewoda podol.
Szarytki 1. Stanisławow 2. Lwow. 3 Rozdoł f. 1780 Franciszka ... 4 Nowosiołki f. 1819. ... Rozdoł f. 1780 ...
monialek sonnesfhan ... Benedyktynki 1. Lwow fund. f. 1593 ... f. 1765. Mariampol fund. Jan Jabłonowski ...
(ab adoratione Sacramenti) Sakramentki 1. Lwow 1720 6. Brzezany f. 1846 Benedykta Cetnerowna zakonnica.
Szarytki Lwów.
Brygitki 1. Lwów f. 1614 Anna Poradowska.

Elżbieta Potocka wdowa po Andrzeju Potockim wojew. bracław. f. 1765
f. 1642 Stanisław Rzewuski stolnik lwow.

Hiermit ... beehre ich mich Ihnen den Katalog der Verlagshandlung von FIRMIN DIDOT FRÈRES IN PARIS zu überreichen.
Das ... mit welchem die meisten Werke dieser Buchhandlung von dem ... gebildeten Publikum empfangen werden, lässt mich hoffen, dass Ihnen ein vollständiges Verzeichniss derselben willkommen sein wird. Sie finden darin Bücher aus allen Wissenschaften. Die einfache Durchsicht eines Pros-

Po śmierci Mikołaja Wyżyckiego arcyb. lwow. + 7 kwiet. 1757 był nominatem na arcybiskupstwo lwowskie Mikołaj Dębowski bisk. Kamieniecki lecz + 17 listop 1757 nagle na apoplexią w Czarnuchowicach

des *Thesaurus græcæ linguæ*, des *Du Cange, Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*, der *griechischen Classiker mit lateinischer Uebersetzung und Noten*, der *grossen Reisewerke etc.* zu besitzen. Der Preis dieser Werke aber, welcher bedeutend ist, und bisher auf einmal entrichtet werden musste, fiel dem darauf Reflectirenden zu schwer.

Die Verleger haben mir nun für dergleichen grosse und theure Sammlungen solche Zahlungsbedingungen eingeräumt, dass ich Ihnen meinerseits derartige Werke durch Abschlagszahlungen überlassen und mithin einen verlängerten Credit gewähren kann. Diese Vergünstigungen können jedoch nur bei Abnahme von grösseren Sammlungen, *mit einem Male und vollständig bezogen*, stattfinden.

Ihren Aufträgen, welche mit grösster Pünktlichkeit ausgeführt werden sollen, entgegen sehend, zeichne

Hochachtungsvoll und ergebenst

Missionarze: 1. Lwów f. 1747 Mikołaj Wyżycki arcyb. lwow. (Kupiwszy od Teatynów dawne Kollegium na przedmieściu Krakowskiem, które 1740 pogorzało z kościołkiem Św. Krzyża) zapisawszy im folwarki Bogdanówkę i Marinówkę.

2) Mikulińce f. 1779 Ludwika z Mniszchów wdowa po Józefie Potockim kasztel. krak.

Sakramentki. Lwów f. 1720 (Zofia (w zakonie Benedykta) Cetnerówna wojewodzianka smoleńska — która r. 1755 kościół wymurowała.

PARIS — TYPOGRAPHIE DE FIRMIN DIDOT FRÈRES, FILS ET Cie, RUE JACOB, 56.

nur eine unklare Idee von dem Inhalt und Werthe eines Werkes. Die H. Firmin Didot haben mich daher in den Stand gesetzt, Ihnen diejenigen Werke, zu deren Anschaffung Sie geneigt wären, vor dem Ankauf zur Einsicht vorzulegen. Dieselben müssen jedoch bei event. Rücksendung in sauberem Zustande und nicht aufgeschnitten sein.

Belieben Sie also in Folge dessen den hiebei gefügten Katalog gefälligst zu durchlaufen, eine Auswahl zu treffen und die Bücher zu verlangen.

Die gewünschten Werke sollen Ihnen alsdann sogleich oder wenn ich sie nicht auf dem Lager habe, innerhalb vierzehn Tagen übersandt werden.

Es ist mir ferner möglich gemacht, Ihnen die Anschaffung der grossen Sammlungen und theuren Werke, welche in diesem Katalog aufgeführt sind, zu erleichtern. Oeffentliche und Privat-Bibliotheken wünschen häufig ein Exemplar

Kapucyni Lwow f. przed 1703:
fund 1709 Andrzej Dubrawski starosta barski
i Elżbieta z Lubomirskich Sieniawska wojewodzina bełzka
Dominikanki (Katarzynki)
i. Lwow f. około 1709
Kanoniczki de Saxia f.
Lwow f. 1763. Teresa
z Komorowskich Bekiers
ka starościna ostrowska
(sprowadzone ze Lwowa)
(na ulicy Syxtuskiej)
Benedyktynki Lwow WWSS. na przedmieściu Krakow. / 1595 Anna Sapo:
rowska zieni
Szarytki Lwow f. 1741 Franciszek Jan Zawadzki Towarzy Kijowski

Archidyecezya Lwowska.

Katedra: Lwów tyt. Wniebowzięcia N. Panny Maryi fund. około r. 1361 pierwotnie przez króla Kazimierza W. w Haliczu potwierdzona przez papieża Grzegorza XI. r. 1373; — ~~[illegible]~~ dotowana r. 1390 przez Władysława księcia Opolskiego wielkorządcę Rusi; — przeniesiona r. 1414 do Lwowa przez Jana Rzeszowskiego arcybisk. lwow. (Z cudownym obrazem N. P. Maryi, koronowanym r. 1776 d. 23 kwietnia).

Przy niej:

7 Prałatów (Decanus, Praepositus, Archidiaconus, Custos, Scholasticus, Cancellarius, Cantor)

10 ~~11~~. Kanoników gremialnych.

10. Kanoników nadliczbowych.

10. Wikarych

7. Mansyonarzy

6. Psałterzystów.

1. Sufragan (fund. 1617, zwykle biskup nikopolski, marocheński lub hebroński)

Kollegiaty: 1) Stanisławów, tyt. Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi fund. 1669 Andrzej Potocki wojewoda kijows. starosta halicki — supr. 1782

Przy niej: 3 Prałatów (Decanus, Custos, Scholasticus) 3 Kanoników, 3 Wikarych.

2) Żółkiew, tyt. S. Wawrzyńca fund. 1620 Stanisław Żółkiewski kanclerz i hetman w. Kor. pierwotnie Prepozyturę z 1 Prałatem (Praepositus) 6 Wikaremi, 2 Mansyonarzami. — Tytuł Kollegiaty i godność Opata dla Proboszcza wyjednał r. 1741 Michał Kazimierz Radziwiłł książe wojewoda wileń. hetm. w. Kor. supr. 1800.

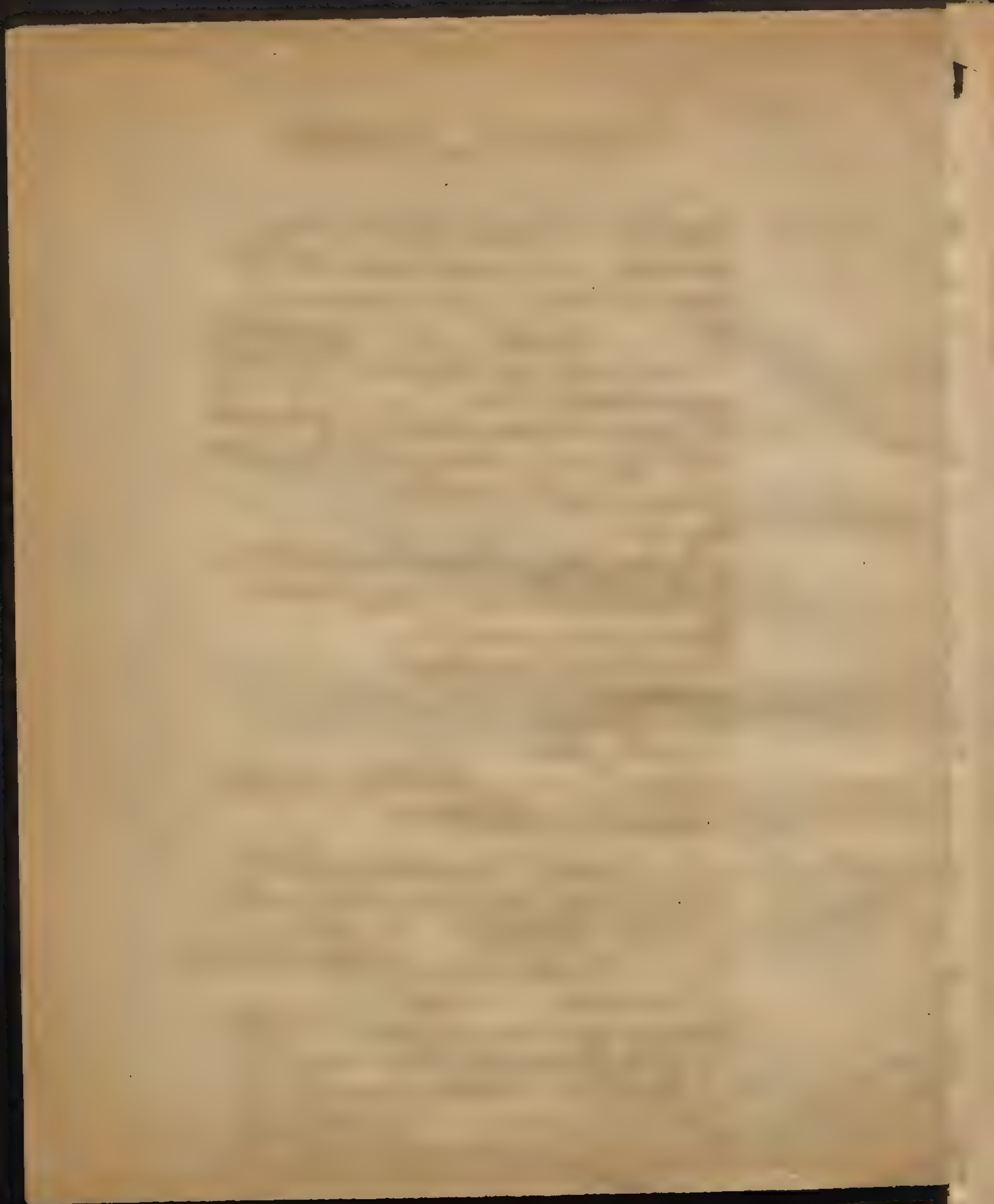

Szereg kanoników lwowskich.

Krystyn Trzeska 1522
Jędrzej Bergier ze Lwowa Magist. art. 1522 + 1549.
Jan Drohobycki Magister Artium 1526
Stanisław Myenda ze Lwowa Dr Teologii i officyjał 1526.
Adam Mniszkowski bakalarz artium 1531 Administrator Dyjecezyi 1560 + 1564
Sebastyjan Tozyka 1536 + 1553.
Marcin z Kurowa Dekretów Dr 1538 Officyjał i kustosz przemyski
Jędrzej Lubelczyk z Bochni 1539 Concionator
Wojciech z Pilzna Dr Dekretów 1540 + 1564
Walenty z Pilzna 1546
Stanisław Starzechowski 1546
Jan Tuchola Magister artium 1547 Officyjał.
Stanisław Albin Leopolita bakałarz artium 1553
Stanisław Król officyjał 1553.
Jan Philippiades Magister artium 1559
Stanisław Zochowski 1574 dziekan kapituły, proboszcz kulikowski r. 1582 administrator dyjecezyi + 1588
Wacław Wygnanowski 1561 administrator 1575.
Piotr Skarga 1564 Kanclerz kapituły bakalarz artium r. 1566 przyjął urząd kaznodziei u Pana Krzysztofa hrabi Górki na Tarnowie lecz 1568 nazad do kapituły wrócił i został kaznodzieją potem wstąpił do Jezuitów – naprzód był plebanem w Rohatynie
Krzysztof Schtmanowski 1566 + 1577
Stanisław Dębiński 1569
Jakób Wierzbiński 1570 proboszcz rohatyński sekretarz J. K. M. dziekan 1595

Alexander Wdziekoński 1570 Kaznodzieja
Jakób Ziemiacki 1571 + 1574
Gregorius Sarnovienses 1577
Jan Gromiec O. L. Dr 1580
Tomasz Goziński 1583.
Tomasz Domaniewski 1588 + 1595.
Wojciech Zerlicki 1589 officiał; proboszcz w r. 1596 + 1608
Walenty Warzocki 1589; dziekan 1596 + 1608.
Kacper Starzechowski 1590
Wojciech Solikowski 1595.
Hieronim Sarnowski 1595 Archidyjakon 1597.
Łukasz Kuriński herbu Topor sekretarz król. kustosz 1621 kapituły lwowskiej, dziekan 1625 biskup nikopolski i sufragan 1626 + 1633.
Melchior Bużnowski z domu Podhowa 1590 kustosz 1625 proboszcz 1633 administrator dyjecezyi 1633 + 1637.
Stanisław Język Widawski 1597 + 1610.
Jan Opatoviensis 1604 concionator
Jan Szolikowski, ur. 1578, 1604 kustosz 1631 dziekan 1639; r. 1645 administrator dyjecezyi + 1654
Józef Drzeczkowski herbu Pierzchała 1607; proboszcz 1668; Kanonik gnieźnieński; + 1631.
Jan Grzechowicz 1607 concionator
Albertus Baranowski rodem z Miechowa O. Pr. Dr 1608 Archidyjakon 1611 officyjał 1627 dziekan 1634 proboszcz w Gródku + 1639. był profesorem w akad. Krakowskiej.
Adam Wawrzeniec Łojecki O. Pr. Dr Kanonik przemyski 1610 + 1616.
Piotr Brudowski 1611 + 1638.

Jakób [illegible] Krobiszewski o. Pr. D. r. 1610 Concionator + 1635 wydał w [illegible] 1628 żywoty arcybiskupów.

Szymon Wędzicki S. Theol. et ob. Pr. D. r. 1617 + 1624.

Wojciech Bełczyński 1618 Concionator + 1635.

Jędrzej Średziński sekretarz Król. Kustosz 1624 oficiał 1637 sufragan biskup nikopolski 1641 1653 administrator dyjecezyi; dziekan 1654.

Melchior Stephanides Ob. Pr. D. r. scholastyk zamojski 1625 deputowany na synod w Piotrkowie od Kapituły lwowsk. 1628 + 1638 [illegible] zdzenia Proch[illegible]nickiego wydał w Krakowie dziełko 1632 w którym [illegible]: Mowa Stan. Sokołowskiego 2) Rozprawa Jędrzeja Lipskiego c) Macieja Smoguleckiego o dziesięcinach d) Pismo bezimienne e) Rozmowa plebana z ziemianinem.

Stanisław Stamirowski 1631 Concionator officiał 1646 + 1650

Mateusz Kozłowski 1632 + 1637

Stanisław Dubieniecki kanonik gnieźnieński i warszawski 1633 archidyjakon 1635 + 1640

Zachariasz Nowoszycki sufragan biskup nikopolitański 1635 + 1640

Jan Rojewski 1635.

Łukasz Witkowski herbu Poraj protonotariusz Apostolski sekretarz J. Król. mci; dziekan 1635 dla niezgod i kłótni odjęto mu 1666 sepulturę (?) many (turnum) mieszkanie i dochody.

Walenty Skrobiszewski 1638 oficiał 1642 Kustosz 1655 + 1659

Samuel Koziarski 1638 kustosz 1663 + 1670

Piotr Moroszczyński 1639.

Jakób Gawath nadliczbowy kanonik 1653 + 1679

Florian Wąsyczyński 1655 + 1676.

Adam Piaskowski 1663 administrator dyjecezyi 1667 + 1687

Jan Małachowski 1655 był urzędnikiem królowej 1661 referendarz koronny kanonik krak. 1664 biskup chełmski 1655 biskup krakowski.

Wojciech Pręgowski Cantor [Conciona] 1656 [rodem z Warki] rezygnował 1666

Stanisław Żelechowski 1658 + 1689.

Szczepan Charbicki sufragan biskup nikopolski kanonik 1659 + 1663.

Stanisław Mościcki 1660 + 1677.

Paweł Leszczyński Cantor 1672 + 1682

Marcin Rzechowski nadliczbowy kanonik imienia Krosnowskich 1664 Kustosz 1679 + 1686.

Alexander Romanowski 1664 + 1677.

Mikołaj Zychini Ob. Pr. D. r. kanonik imienia Krosnowskich 1668 Concionator + 1693.

Stanisław Ostroróg 1666 + 1668

Jan Grabowski 1666 + 1679

Kasper Czekajski 1668 + 1691

Paweł Garwaski 1668 Cantor 1682 Kanclerz i archidyjakon + 1688

Krzysztof Kłoński scholastyk łucki 1670 rezygnował 1672.

Stanisław Głowiński 1670 + 1675

Jan Malawski 1672 Kustosz + 1694.

Stanisław Wojenkowski 1672 dziekan 1690 + 1709

Konstanty Mrozowski 1675 archidyjakon 1688 Administrator dyjecezyi 1698 proboszcz w Rohatynie

Jakób Szczuknowicz 1676 Scholastyk + 1706.

Urban Szczepan Czechowicz 1677 + 1693.

Augustyn Bernier 1677 kantor + 1700

Wojciech Chęciński 1677

Erazm Wąsowski sekr. król. kanonik 1679 używany do poselstw od króla w Raymis; kanclerz 1687 + 1697.

Jan Kozłowski D. r filozofii 1679 + 1707

Kazimierz Humniewicz 1679 + 1693

Józef Głembocki był jezuitą potem kanonik 1679 + 1707.

Kazimierz Kroonowski 1683 + 1703.

Jędrzej Kuropatnicki 1684 – 1717

Antoni Stadnicki 1687 rezygnował 1692

Michał Uliński 1687 + 1688

Jan Skarbek kaznodzieja 1688 sufragan i biskup marocheński 1696 w czasie więzienia Zielińskiego 1706 administrator i r. 1709 arcybiskup lwowski 1712 + 1733.

Stanisław Jurkiewicz 1690 rezygnował 1701.

wła
Alex
Szcze
Fra

Paw
Mich
Jak
Raj
Mich
Hie

Bog
Woj
Piot
Bog
Mar
Mik
Jak
Gole
Fort
Feli
Sam

Szcz
Wili
Kam
Zło
Ryb
hrabi
n
Hier
t
Jędrz
Kota
Anto
Bar
Marc
Mik
Franc
Sam
Ku
ref

Władysław Ruszkowski 1691 + 1701.
Alexander Kuropatwa 1682 + 1709.
Szczepan Gidziński 1693 rezygnował 1699.
Franciszek Długosz nadliczbowy imienia Krosnowskich 1694 potem Skarbka 1707. r. 1718 założył drukarnię Bractwa S. Trójcy
Paweł Wujakowski 1695 – 1708
Michał Łabęcki 1695.
Jakób Komborski 1695
Rajnhard Żywert 1698
Michał Czołhański 1699 + 1718
Hieronim Jałowicki 1699 sufragan biskup Peli 1726 sekretarz król. 1731 + 1732.
Bogusław Gosławski 1699 + 1703.
Wojciech Krosnowski 1701 + 1735.
Piotr Dobrzelowski 1701.
Bogusław Kuciński 1703 + 1730
Marcin Jarzyna 1703.
Mikołaj Świrski 1707 + 1728.
Jakób Szczupliński 1707 + 1748.
Golerowicz 1709.
Fortunat Kupiński 1709
Felix Szaniawski 1710 sufragan 1721 bisk. chełmski 1728
Samuel Ozga 1711 proboszcz w Wyżnianach od r. 1731 biskup kijowski.
Szczepan Rupniewski 1713 biskup nikopolitański sufragan
Wiliński 1715 + 1739
Kamieniecki 1716.
Złotnicki 1717.
Rybotycki 1718 + 1741.
hrabia Jerzy Meliorucci kanonik 1727 prałat dworu papieża Benedykta XII złożony z urzędu kanonii 1729
Hieronim Szeptycki 1721 archidiakon 1736 sufragan łucki i biskup chełmski.
Jędrzej Piasecki 1721 + 1750
Kotarzyński 1719 został Jezuitą 1725
Antoni Brescianski 1725 oficiał + 1752.
Bartłomiej Tadeusz Tarkowski 1725 + 1744.
Marcin Łossowski 1725 + 1758
Mikołaj Bratkowski 1725 + 1754
Franciszek Rozwadowski 1726 + 1733.
Samuel Głowiński kanonik fund. Głowińskich 1727 kanclerz kustosz oficiał, r. 1733 po śmierci Skarbka administrator 1733 sufragan i biskup lebroński 1734 po śmierci Wyżyckiego administrator
75 — 14 k — źernia 1771.

Franciszek Wieniawski 1728 + 1762
Krzysztof Skarbek 1728 + 1753.
Jędrzej Giżycki 1729 officyał + 1748
Stanisław Zembrowski 1731 + 1752.
Jan Głogowski 1734 mianowany w Rzymie + 1735.
Michał Złotorowicz 1732 rezygnował 1745.
Antoni Gedymin 1733 dziekan i ofiyał kamieniecki + 1751
Jacenty Monasterski 1733.
Józef Głogowski 1735 scholastyk przemyski + 1746.
Kazimierz Świrski 1735 mianowany w Rzymie scholastykiem chełmskim + 1751 zapisany do Jezuitów.
Józef Barszczewski 1733 kanon. kijowski + 1754
Sebastian Felician Wittan 1737 i 1746.
Łukasz Stanisław Godurowski 1737 officiał + 1793.
Jędrzej Pelczarski 1739
Jan Nowakowski 1741 + 1755
Fryderyk Niemierzyc 1744 + 1758
Mateusz Głowiński
Szczepan Xawery Wierzański 1744
Xawery Kociurzyński 1745
Szczepan Mikulski najprzód kanonik fundacyi Wie=niowskich 1749. Administrator dyecezyi 1759 Rzymem mianował Archidiakonem 1760 officiał 1781 + 1783.
Alexander Trąbiński archidyjakon lubelski proboszcz chełmski 1746 zrezygnował 1781.
Adam Grabianka 1747 + 1748
Michał Zuchowicz 1747 + 1748
Jerzy Lascaris opat żółkiewski infułat Ołyki Dekim biskup zenopolitański, mianowany w Rzymie gremialnym Kanonikiem r. 1748 zostawszy arcybiskupem Teodo=zyi i patriarcha Jerozolimy mieszkał w Rzymie gdzie + 1796. (raczej + 1780 ob. Archiwum Wójcickiego p. 78)
Kryspin Cieszkowski 1748 biskup Nissejski officiał 1773 rezygnował 1786.
Alexander Czołhański 1748 + 1778.
Dąbrowski 1748
Tarkowski 1749
Stanisław Rajmund Jezierski biskup bakoński domi=nikan kanonik 1757 Dziekan 1764 w Rzymie mia=nowany + 1782.

Józef Zbierzchowski 1751 + 1780
Szczepan Humiecki 1751 + 1756
Jan Żmudzeński 1752
Jan Alojzy Alexandrowicz 1753 Koadjutor biskupa chełmskiego 1776 bisk. chełmski + 1781
Wawrzyniec Opejdowicz D. Kanonik był w Rzymie 1753 zabity przez zbójców w własnym domu trzy razy wgłowę cięty siekierą 1769.
Adam Rzewuski 1753 w Rzymie mianowany; opat wągrowski + 1796.
Wojciech Stryjkowski 1753 jako dziekan do Tarnowa r. 1786 poszedł
Wojciech Mirkiewicz 1753
Jędrzej Bakalski 1753 proboszcz w Sokolnikach + 1796
Leon Sierakowski 1751 + 1788
Baltazar Watraszyński 1754
Ferdynand Kicki 1755 proboszcz krakowski, proboszcz lwowski 1777 sufragan biskup targeński 1777 Koadjutor 1779 arcybiskup lwowski + 1797
Szylarski 1756 – 1775.
Józef Kryzanowski kanonik kamieniecki 1756 + 1763
Jerzy Kałzuba Białkowski kanonik chełmski 1757 pleban w Trębowli + 1787
Maryan Jełowiecki 1760 rezygnował 1783.
Maciej Pruski 1762 + 1787
Michał Stawski 1762 odsądzony 1784
Antoni Alexandrowicz 1763 zrezygnował 1785.

Antoni Ziatkiewicz D. medyc. 1763 + 1768
Ignacy hr. Krasicki proboszcz przemyski, został kustoszem lwow. 1764 xięciem warmińskim 1767.
Kazimierz Kupiński 1765 + 1771.
Wojciech Wittan 1765 + 1799 mając lat 80
Antoni Urbański 1766 biskup Uvariensis, sufragan przemyski + 1769.
Jan Felix Bonaventura Kuleszycki 1767.
Stanisław Swiejkowski kanonik kijowski infułat tarnowski 1768 + 1787.
Antoni Wołcicki 1768
Antoni Podhajecki D. 1769 archidyjakon 1783 + 1783.

F. X. Zachariasiewicza Historia Kapituły metropolitalnej lwowskiej w Przyjacielu chrześciańskiej prawdy 1838 Z. III & IV 1839. Z. I. II. II & IV 1840. Z.

Dominikanie w Rusi

Klasztor Dominikanów Lwowski najpierwszy r. 1234

Uniti Armeni fratres S. [illegible] w 15 wieku.

w zakonu Dominikanów uprzedy potem

S. Jacek Dominikan zaprowadził Dominikanów na Ruś 1222 lecz właściwie ich zaprowadzono 1234 — Prowincya Ruska dominikanów [illegible] 1235 — Zakon założony od S. Dominika 1216 do Polski zaprowadzony 1221 z tamtąd na Ruś 1234. Prowincya Ruska miała następujące klasztory: w Arcybiskupstwie Lwowskim 1) we Lwowie Bożego Ciała 2) tamże u Maryi Magdaleny 3) w Kołomyi 4) Jezupolu 5) Rohatynie 6) [illegible] 7) Jaworowie 8) Poloku 9) Czartkowie 10) [illegible]nicy 11) Zakonnice S. Kata[rzyny] Seneńskiej we Lwowie 12) w Haliczu desolatus 13) Locus Śniatynie oblatus 14) Trembowli desolatus 15) Janowie desolatus Toporowie desolatus II) w Biskupstwie Przemyskim 1) w [illegible] III) w Biskupstwie Kamienieckim: 1) w Kamieńcu S. Mikołaja 2) w Latyczowie 3) Barze 4) [illegible] 5) Jazłowcu 6) Zakonnice u S. Michała w Kamieńcu 7) Wikaryat Smotrycki 8) Locus Mora[illegible]chowiensis 9) Locus Hyacinthopoli oblatus 10) w Czerwonogrodzie desolatus 11) Locus [illegible] desolatus IV) w Bisk. Łuckim 1) w Podkamieniu 2) [illegible]chowcach 3) Konstantynowie 5) Nestervarensis 6) w Winnicy 7) Administratio Sacramentorum Lubartoviis V) w Bisk. Kijowskim 1) w Kijowie 2) Czerniechowie 3) [illegible] 4) Nowogrodzie Siewierskim 5) Lubartowie 6) Adamgrodzie 7) Wikaryat w Boruszu 8) Konwent w Kijowie fundowany przez S. Jacka: Locus: w Wiśniowie 2) [illegible] 3) Sokołowce w Czerkasach 5) Lubeczu — Konwenty desolati. VI) w Bisk. Wileńskim 1) w Ostrogu 2) w Żytomierzu VI) w Bisk. [illegible] 1) w Krewie 2) Ostrowie 3) Mińsku 4) Nowogródku [illegible] na Litwie 5) [illegible] 6) Ostrowie [illegible] 2) w Ziemnicy 3) w Witepsku: Locus oblatus w Klecku VII) w Bisk. Smoleńskim w Smoleńsku Konwent VIII) w Bisk. Valachiae minoris w Serecie Konwent.

Lemburga przywileje z 14 i 15 wieku

Lemburg

[illegible] Mater monachorum p. 32.

1) Halicz ~~Andrzej Król~~ Kościół katedralny [illegible] tu przeniesiony [illegible] budował Arcybiskup [illegible] S. Maryi [illegible] S. Jacek figurę klasztorowi S. Maryi [illegible] którą potem do Lwowa przeniesiono [illegible] ny klasztor Dominikanów [illegible] mierny wielki darował to miasto Lwowo założony r. 1268. Na zamku za Leona dworze była cerkiew [illegible] Monaster gdzie [illegible] Kościoła Konstancyja żona Daniela [illegible] żyła wraz 3 panną Magdaleną [illegible] Ormianki [illegible] w pokucie. — Kościoła tegoż małego zrobiono potem dla Konwentu który spłonął wraz z miastem jak mówi przywilej Króla Jagiełły. Przy tym Kościele byli Dominikanie. Wład. Ks. Opolski gubernator Rusi darował im dobra [illegible] 1297 — w Klepariu Kościoła Dominikanów po pożarze 1571 zniszczone kazał naprawić Vitus Czaccalaur. Episc. Było tu bractwo różańcowe i S. Jacka. Przy tym Kościele kaplicę N. P. Maryi zbudowano przez [illegible] a zmurowana tu był obraz przez S. Łukasza malowany, druga kaplica S. Michała [illegible] — W kap. [illegible] świętych [illegible] srebrny z relikwiami — Konwent na nowo w 17 wieku wystawił [illegible] Prior Jacek Prażeryk było w nim 80 braci byty przytym Sorores de Poenitentia S. Dominici.

Klasztor w Kołomyi: Kościół zbudował [illegible] Adam de Zakrocz Konwent [illegible] Piotr [illegible] Dominikanie wieś Radawka lecz ją dla ustawicznych [illegible] z [illegible] Betrzec [illegible] Jabłonowskiego [illegible] Jakób Kominski [illegible] lat.

... pierwsza Brzeżańskiej starostwa Podolskie ... tytułem Kościół Wniebowzięcia Matki Panny ... Złotów miasteczko to zbudowane ze wsi Zła... ... pole na pamiątkę wsi Złotów koło Andrzejo... we w Krakowskim województwie. Ww. Złotoccy pochodzili ... Stefan R. 1604 ... Żółkiewski ... Złotocki później Wojewoda ... oraz z żoną Marią ... ... Jeremiasza córką która zapisała ... wsie ... po śmierci męża Kościół z kamienia zmurowała ... dokończyli ... Bratkow ... wieś Bratkowce ... gdy ją nabył Stanisław Golski ... wojewoda Ruski i ... na ... zamienił w miasto i ... przy murowanym Kościele R. 1616 dnia 22 Februar ... żona Anna z domu Zło... tocka Dominikanów osadził zapis ... Smarkowce leży on tam ... po jego śmierci dostał się Stefano... ... i ... Złotockiemu i ... ... miasto królewskie trzymane od ... fundował tam 1615 ... ruskim Konwent ... Kanonicznym ... Milewski który również Kanonicznym ... kaplicę z ka... mienia ... przy niej osadził ... Fundator zapisał na Kościół 1500 fl. Kościół Drewniany tych Dominikanów ... Tomasz ... Filip ... Suffrag. Lwowski. w XVIII wieku Kościół z kamie... ... zmurował. R. 1636 całe się miasto ... Kościół został cały. R. 1646 ... ... Jakob ... Kapitan Krakowski Rohatyn miasto ... od rzeki Rohatynka zwanej ... ... w ... ... Tatarów tutaj kilka razy bito. W Konwencie tutejszym ... 12 brau... Dominikanów ... do ... ...

Złotów na miejscu gdzie Dominikanów Klasztor ... zamek drewniany, podczas ... Tatarów ... w XVI wieku chłopiec ... proch zapa... ... więc się zamek spalił ... w powietrze ... ... z ... Złotocki ... musiał ... że ... na tym miejscu wystawił ... za wygrana ... Klasztor Dominikanom 1598 który żony jego ... Tarnowska ... ... syn Mikołaj z Kamie... ... ... braci. Buczk. Klasztor Dominikanów Wniebowzięcia Maryi założył ... Kanonik Krakowski ... wraz z żoną ... za ... ... R. 1608 zapisali ... temuż ... drewnianemu Kościołowi ... Derzów z przy... ... ... i 10.000 fl. ... braci 12 Kościół ten poświęcał Tomasz ... Suffragan Lwowski. W ... ... Kościołowi ... Starnigel ... Zamojski ... Tyśmienica miasteczko nad rzeką Tyśmienicą po ... ... Tatarskim 1631 Mikołaj Złotocki ... ... W. Kor. wraz z żoną Zofią Firlejówną wys... wił Klasztor s. Mikołaja i Zofii Dominikanom ... wieś Markowice na które ... w Tyśmienicy ... ... Druga żona ... ... Elżbieta Kazanowska ... zapisała Dominikanom 10.000 fl. Obraz ... Panny ... ... założyciela ... ... którą ... otrzymała od ... ... Kanonów w Kamieniu.

Grób [illegible] ojców Króla Jana na cud przez Kupno

z Toczów Lomarzany, Zborów, Dzierzyn

Trynitarzy zakonu [illegible] Klasztoru w

Grenadzie na prozby Jana Kazimierza [illegible]

Króla Kardynała przez papieża Innocentego XI

za Króla Jana III po wygranej Wiedeńskiej

naprzód 1685 do Lwowa zaprowadzony

Lwow zbudowany 1268 przez Lwa zwał się

Lemburg, Lemburga, Jan Stanisław Mośicki [illegible]

w poemacie swym o obronie Lwowa 1672 mówi

Vernans corymbis ut ses viridantibus – Klasztor :

Collegium pontificium patrum ordinis clericorum regula-

rium St. Caietani, dawniej szpital niewiedni[?]

[illegible] Klasztor Teatynów stad już w 17 wieku

również na przedmieściu odległy od miasta Kościół

S. Marka – Kaplica Laurytańska w niej przed 1685

byli Augustyni daleko od miasta odległa – r. 1414

Jan Rzeszowski przeniósł katedrę z Halicza do Kościoła

P. Maryi na Krakowskim Przedm. 1512 Arcybiskup

Walerek de Rozwrow herbu Róża przeniósł katedrę

do miasta kościół P. Maryi zaś oddał W. Karym

Których 10 w Lwowie postanowił i z których

1 był przy Kościele tym. Byli tu fundowani

Mansyonarie i bractwo miłosierdzia Bożego

Kościół S. Krzyża stał za Klasztorem Augustynów

– Kościół S. Wojciecha nie ale ko

[illegible] zamku – Za Jezuitami gdzie teraz dom Menkiszu[?]

[illegible] ród zwany Teteczkowe ten za 7000

[illegible] kupił Trynitarze 1685 dla zbudowania

klasztoru lecz im magistrat nie pozwolił

Pożar w Lwowie 11 Augusta 1734 spalił kościół [illegible]

Jezuitów. Franciszkanów

[illegible] tutejszemu Klasztorowi Dominikanów zapisał

Andrzej Potocki Kaszt. Krak. r. 1685 wieś Potoczek

tenże odbudował Klasztor Dominik. w Haliczu 1667

budował Konwent Kolegiacki [illegible] Józefowiecki

Bernardynom 1671 Kościół ten nazad odbudował synże jego

Józef który również w [illegible] wymurował w

Tarnopolu Dominikanom kościół zbudował również

[illegible] w Kościołach

Sydus Trionis nobile Roxiae

Spartana prolis belligera paren[s]

Sedes Leonis et Leoni

Deliciarum columenque Martis

[illegible] Świtalowi [illegible]

Kupili Trynitarze od Alexandra Żynowicza

Burgrabi Willanowskiego kamienicę Mal-

chowską zwaną r. 1686. Kaplica tutaj zatwie-

rdzona pobożną przez Opizzonza Pallavi-

cina Nuncjusza papieskiego doktora

1686 Papież Innocenty XII d. 22 Marca

1692 potwierdził fundacyję na powię-

kszenie Klasztoru zakupili 1698 drugą Ka-

mienicę Marchowiańska zwaną na [illegible]

niższego zamku na zbudowanie Klasztoru

od Zofii Krońskiej 1690 – 5000 złp. Nowy

Kościół za[?] odbudowę 7 Augusta 1705 kościół

Anny de [illegible] [illegible] kaplicy Dołęgskiej

której syn był w owym w konie, skończona

budowa 1729 Kościół poświęcony 1 [illegible]

[illegible] 1751 była przytym Kościele kontrak-

cja [illegible] [illegible] spalił się kościół

3 Maja 1748 (razi katedra Ormiańska wtedy się

spaliła)

Kościół S. Krzyża za Klasztorem Teatynów

był Ormiański teraz 1748 [illegible] biskup Lwow.

Zanaty wszyscy oddał go Misjonarzom,

teraz [illegible]

Lemburg.

[illegible] na koronacyję tutejszych

[illegible]

[illegible] Mikołaja [illegible] Ma[illegible]
[illegible] z po stole życia [illegible] [illegible]
fundował od [illegible] [illegible]
1692. [illegible] [illegible] Kościoł [illegible]
zamyślił na co 13,000 złp. na swoich dobrach
zapisał [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] 27 Janua
1694. kamień węgielny położono 11 Maja
1694 (Test jego [illegible] Kościele † 1695 [illegible]
jego żony [illegible] z [illegible] † 1724) [illegible]
Klasztor i a fundamenta, i muru [illegible]
~~[illegible]~~ w r. 1696 skończony za [illegible]
[illegible] Klasztoru [illegible] Samuel Brucko
[illegible] 1724 sumę 30,000 złp. [illegible]
Kościół 1745 [illegible] [illegible] [illegible] 1746 [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] Kapitu
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
dla owych przytykający do Klasztoru ogro
za konnicy [illegible] do Klasztoru
19 Februarii 1751.

W-jewodzina ruska. **Bustyn** Sophia z domu Sieniawska 1° [illegible] Donhoff 2° Czartoryj [illegible] Kościoł

p. 760. [illegible] [illegible] rzymsko katolick. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Kasztelan [illegible] od dzie[illegible] † 1740 dn. [illegible] Septembra przy nim Klasztor ~~[illegible]~~ [illegible] zaprowadził zapisawszy na to 30,000 złp. na [illegible] [illegible] później z murował [illegible] Klasztor i Kościół.

Zawałów w 18 w. Jabłonowskich

Stanowki [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ordinis discalceatorum Sanctissimae Trinitatis redemptionis captivorum cura et labore [illegible] [illegible] Mariani [illegible] Natione Poloni. Var[illegible] 1753.

[illegible] w Lwowie [illegible] Krakowie 1690 założony [illegible] [illegible] 1691 4) w [illegible] [illegible] 1693. 6) w Wilnie [illegible] 1700 [illegible] 16[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] na Białej rusi 1717. 10) w [illegible] 17[illegible]

11) w Tomaszowie 1727 12) w Brześciu 1727 13) w [illegible] 1728 14) w [illegible] 1731 15) w [illegible] 1736 [illegible] 1741 17) w [illegible]

Sereth (Serethum) był tu klasztor Domini- kanów zrujnowany przez Ślepego Wojewodę [r. 1402] Wołoskiego [illegible] na za [illegible] [illegible] przeto [illegible] dzisiaj [illegible] go nie [illegible] Biskupstwo xo Bakowa przeniesiono z [illegible] Biskupa Jana r. 1402 [illegible] Jana Krakowski. i bystrego [illegible] Krakowskiego.

[illegible] (Camenecum Castrum) był tu zwany [illegible] Kamieni klasztor Dominika- [illegible] Książęta Koriatowicze Dominika- nów założyli [illegible] Piotra Wojewo- mu [illegible]nogrodu [illegible] nabył te fun- [illegible] klasztor [illegible] dacyje [illegible] i potargał [illegible] Seniorzyka Jazłowieckiego [illegible] Kasztelana [palatinus Russiae] Po- dolskiego 1444 na nowo wystawiony i fundowa- ny klasztor [illegible] następca jego Wojewoda Ruski i Hetman [illegible] w czasie wyprawy na Tatary zabrał [klasztor zniszczył] dobra klasztorowi [illegible] był [illegible] ich [illegible] jednakowoż klasztor [illegible] r. 1556. Kle- mens VIII papież [illegible] klasztor między Konwentami które na [illegible] [illegible].

Jazłowiec bardzo [illegible] między Stry- pą a [illegible] [illegible] [illegible] do [illegible] wiary Georgium [illegible]kiego Wojewodę Ruskiego i Hetm. polnego K. P. który miał żonę Heretyczkę. Przez 29 lat był Kościół Heretyków Lecz syn jego Mikołaj [illegible] Starosta Śniatyński [illegible] wraz z żoną [illegible] do katolickiej wiary przez Domi- nikana nawrócony zmurował Kościół Domi- nikanom [illegible] oraz patronat Kościoła parafialnego w Jazłowcu Lecz [illegible] [illegible] r. 1[illegible] [illegible] Andrzej [illegible] Hadziewicz oddał nazad w klasztorze [illegible]

Jest jeszcze w XIII wieku zbudowany przez Marję matkę Piotra Hospodara Moldawii który na jej prośby temuż klasztorowi myto zapisał i inne dobra wynoszące przeszło 100,000 talarów przy tym klasztorze był [illegible] [illegible].

Sporów był tu klasztor Dominikanów założony przez Szczęsnego [illegible] [illegible]

[illegible] Kamieniec
Po Kamieńcu [illegible] [illegible]
[illegible] Saxigenis [illegible] R. 167[illegible] 6 letnie Alexander Vesalius [illegible] z żoną [illegible] zbudowali z kamienia kościół i konwent [illegible] R. 1675 [illegible] dostali z Rzymu [illegible] kamieńca w nim w kamieniu stopa Marji (Było w tym konwencie 20 braci) [illegible] po naj- świętszej [illegible] i [illegible]: panny [illegible] [illegible] zburzonego przez Tata- [illegible]

Łańcut tu sobie w XIII wieku Dominikanie klasztor zmurowali z cegły który potem heretycy Zbigniew [illegible]

Przemyśl tu w XIII wieku był klasztor Dominikanów równie jak w Sandomierzu (?)

Bełz tu był klasztor Dominikanów założo- ny i wyposażony [illegible] przez [illegible] Władysława [illegible] i Ruskiego r. 1394 [illegible] konwent Dominikanów r. 1406 [illegible] wdowa po [illegible] wojew. krakowskim założyła co [illegible] bisk. Przemyśl. potwierdził.

[illegible] conventus Dominicanorum za papieża Jana XXII założony potem zburzony

[illegible] [illegible] Jagno, [illegible] [illegible].

Konwent S. Catharinae Senensis Monasterium Leopol.

Panne Madrowiczówna consula Lwowskiego za[illegible] ke Madrowicz[illegible] consula Lwowskiego za-kupiła mały plac i zbudowała z swych pie-niędzy kościoł za zezwoleniem Krewnych Arcybiskupa Lwowsk. Zamoyskiego był in-[illegible] Don of Hospitales mimo niewygodnego miejsca zostały tam że zakonnice dla dobroci [illegible] [illegible] i miejsca które im r. 1617 [illegible] [illegible] [illegible] żona Kapitel. Lubaczowskiego darowała poki nie przestrzałone powietrzem [illegible] one z ynem R. 1627 na inny lepszy [illegible] [illegible] nie przeniosły [illegible] grunt który [illegible] [illegible] za im Mikołaj [illegible] [illegible] darował [illegible] zezwoleniem [illegible] [illegible] Przeniosły oraz zmarłe swe siostry między innemi znaleziono jedne [illegible] in [illegible] catena ferrea reperta [illegible] Miejsce zaś drugie darowano [illegible] [illegible] Augustiańskiemu zakonni [illegible] Augustyn) który Kościoł nowy [illegible] [illegible].

ostatni [illegible] [illegible] – [illegible] Jadwiga z [illegible] Cieszęska

Mościska miasto Królewskie wałami otocz. Konwent dawno był fundowany bo [illegible] miejski już r. 1432 o nim wspomin. Królowie Zygmunt August, Stefan, [illegible] [illegible], Maxymilian Zniezebski, [illegible] [illegible] Stadnicka wiele uposażyli.

Śniatyn miasto Królewskie był tu z dez[illegible] wszystkiego [illegible] dlatego Kapitu[illegible] Lwowskie przez Baranowskiego Officiała [illegible] [illegible] [illegible] kanonicy go nie przyjęli po [illegible] Tatarskim lepszym był [illegible] i kanonik Lwowski tam był. Pio[illegible] Proiectus [illegible] i Rotmistrz [illegible] na zakon w środku 18go wieku i obecnie [illegible] zakon. Dominikani [illegible] Missionarzy. Klasztor ten miał [illegible] [illegible] [illegible]

Trębowla jest to miasto zamek [illegible] Kazimierz Wielki R. 1553 i 1508 były [illegible] Tatary R. 1443 dwa bracia rodzeni [illegible] Andrzej ex Gaspare połowicę [illegible] Dryhowiec seu [illegible] [illegible] [illegible] in castro Trembowlensi Feria 5 [illegible] die octava [illegible] Domin[illegible] ~~Dominikanie~~ Kościołowi S. Mikołaja [illegible] Dominikanie [illegible] ten [illegible] potem w 18 wieku starali się Dominikanie o [illegible] o powrócenie [illegible] [illegible] tecz nie bo się w 17 wieku tam Karmelici za[illegible] [illegible] miasteczko [illegible] królewskie, mało.

Kościoły i Klasztory lwowskie

II R. 1570 Król ... uchwalet ... szpitala ... do Kapituły lwowskiej

R. 1647 byli patronami Erasmus Sixtus Med. Dr. Paulus Boim Med. Dr. i Simon Voysa apteka[rz] przy tym Kościele

I **Kościół S. Ducha** ze Szpitalem wystawiony przez Króla Ka- zimierza i Władysł. Xcia Opolskiego r. 1377. potwierdzony od Marcina papieża r. 1417 ~~1417~~. Proboszczem był jeden z kanoników lwowskich r. 1457 zapisał Jan Chodorowski dziedzic Brzozdowy temu szpitalowi wsie zu- żany, Nahorzany i Bolszow w powiecie Żydaczewskim, które dla zbytniej odległości r. 1492 za wieś Malechów armeniano R. 1605 Stanisław Żórawski zapisał wieś Knihow (Żyrzow) Joannis Frant Kreuter winną R. 1448 Jan Trut ... Lwowski zapisał winnicę którą magistrat r. 1443 przedał. II ptaut ... Dobrowicz

Kościół przy szpitalu wystawiony najprzód 1430 a później 1504 ponownie odbudowany

R. 1763 był przy Kościele dużym szpital dla ubogich kobiet i ponieważ ... dla kobiet pobożnych. Patronem był magistrat ... w tym Kos. ... mieli bractwo S. Barbary. R. 1384 ... dał temu kościołowi ... na wieś

Hazowska ... Zimorowic ... annuatim quam Zimorowic ... anno 1443 ... z niej ... r. 1651. 2 flor. rocznie

II **Kościół S. Katarzyny i S. Maryj Magdaleny** w niskim zamku R. 1483 Jan Długosz, Kanonik Arcyb. lwowski ... fundował i erygował założony r. 1377 od Władysława Xcia Opolsk. zapisawszy dla mansyonarzy 6 mansyonarzy w tym Kościele. R. 1485 Król Kazimierz nadał jej 12 grzywien z myta lwowskiego. ... Wielkiepole, Kni- dodał dziesięcinę z wsi Królewskich Miklaszów, Nowesioło, ... za kapitułą lwowską (myto to samo) 17 grzywien z myta lwowskiego i 2 Kamienie wosku (... pozostał Kamień przy ... 5 Mansyonarzy z jednym przełożonym. Którzy w ... [illegible])

III **Kościół S. Krzyża** za miastem (... [illegible]) Zwiedzano kościele ... w wielki tydzień. Rozmiar to go bardzo wiele ludzi mianowicie w wielki tydzień. Rozmiar od niego ten sam do miasta co na górze Kalwaryj kamienny słup ... przed bramą Krakowską oznaczał miejsce gdzie S. Veronika wyszła naprzeciw Chrystusa dalej drugi słup oznaczał gdzie Szymon ... pomagał Chrystusowi krzyż nieść. Kościołem tym opiekował się cech szewski; był na przedmieściu Krakowskim

na końcu przedmieścia Krakowskiego ... supra collem wystawi[ł] ... na pamiątkę ... jakiś ... do ... pielgrzymował ... był bardzo ... 6 ... miał dochodu. Patronat był cech szewski

IV **Kościół S. Wojciecha** wybudowany na cmentarzu gdzie chowano zapowietrzonych wyposażył go Arcybiskup Jan Zamojski był na przedmieściu Krakowskim pod wysokim zamkiem.

V **Kaplica** sławna na Zamku wysokim lecz już w XVII wieku za czasów Lisowskiego, równie jak zamek była zniszczona.

VI **Kościół Wszystkich Świętych** i Klasztor Benedyktynek. R. 1595 dn. 24 Stycznia Adam Czaporowski temuż klasztorowi dziedziczne swe wsie: Chlebiczyn, Miczałków, Kluczowe Czaporowskie zapisał, siostra ... Katarzyna Kupiła na Krakowskim przedmieściu dwór

i plac zwany Herburtowski r. 1595 dn. 23 Kwietnia na Klasztor, do tego drugi plac darował Stanisław Żółkiewski wojewoda Lwowski za żezwoleniem Jana Solikowskiego Arcybisk. r. 1595 dn. 14 Lipca zaczęto Klasztor budować co r. 1596 dn. 12 Marca Henryk Cajetano Kardynał i Nuncyjusz potwierdził. – R. 1596 potwierdził fundacyję Król Zygmunt III i pozwolił wolny wrąb do lasów Królewskich. R. 1597 Kościół Solikowski poświęcił i w nim Katarzyna z 9 innemi pannami habit przyjęła. Za czasów Żórawskiego było tam zakonnic 58 które się utrzymywały ze wsi Łyszkiewicze za wymienionej za wsie Chlebiczyn et Michalkow, ze wsi Zębrowicze za czasu Żórawskiego od podkomorzyny Lwowskiej kupionej

VII Klasztor Panien S. Klary. Kamień węgielny poświęcił Jan Zamojski

1607 r. 1607 Zakonnic było 52 ktore żyły ze wsi Kimierz. – był na Halickim

R. 1614 było w dyecezyi Lwowskiej 7 dekanatow z Kościołami: Lwowski 20 grodecki 11 Żydaczowski 8 Ulstenski 27 Rohatyński 10 Złoczowski 9 Trębowelski 16. wszystkich Kościołów 102.

Staresioło Kościół SS. Trinitatis et B. M. V. założony przez Jana Zawiszicz de Gabow alias de Staresioło haeredem Capitan. Castri Colo Anno 1454 feria 6ª ante festum Epiphaniae. Jan Amor de Tarnow wojew. Krakowski z żoną Barbarą dziedziczką de Staresioło r. 1486 feria 4ª ante purif. Mariae dotem Auxerunt r. 1614 był dziedzicem Xże Ostrogski Kasztelan Krak.

Arcybiskupstwo lwowskie.

Jeszcze przed założeniem Arcybiskupstwa lwowskiego byli już na Rusi Arcybiskupi i biskupi łacińskiego obrządku, który to urząd Dominikanie sprawowali jak od r. 1317 wspominają dzieje dominikańskie lwowskie. Arcybiskupa Rusi Dominikanina Włocha Bernarda z Kremy w Haliczu którego Tatarzy piłą przerznęli – Jakóba Arcybiskupa 1319 r. który wraz z Arcybiskupem Grzegorzem Wyszkotem w kościele dominikańskim pochowany. Zaraz po przeniesieniu katedry z Halicza do Lwowa Król Jagiełło fundował 10 kanoników którym r. 1433 wieś Wierbiasz zapisał. – R. 1415 Wład. Jagiełło nadając Kapitule kościółek S. Jana z placem do koła postanowił aby ulica ta S. Jana dziś Sieniawszczyzna należała do kapituły i osobną jurysdykcyję tworzyła mając oddzielnego Burmistrza i Ławników których communitas i kapituła obierała i którzy zupełnie oddzielni od Magistratu mieli nawet władzę karania śmiercią jednakże do kapituły wolno było appelować. R. 1647 kościółek S. Jana z należącą do niego wsią Choiwicy oddał nowo utworzonemu kanonikowi który miał tytuł Dziekana Kapituły, a dziekan ten aże do XVII wieku bywał świecką osobą nie zaś kanonikiem – Król Stefan r. 1576 nadał Kapitule wieś Młynowce na utrzymanie tak zwanego Kazn. S. Ta... kanonika który oraz był proboszczem w szpitalu S. Ducha, którą to wieś później za wieś lepszą Zimnowodka zamieniano. – Król Zygmunt III na prośbę Jana Zamojskiego Arcybiskupa r. 1600 utworzył nowego kanonika zwanego Archidiakonus który pobierał prowent z probostwa Buskiego. – R. 1506 Król Alexander przy kapitule postanowił kanonika Concionator który brał rocznie 30 grzywien i czynsz z domów na placu Ostaszyńska kanonik ten miał 2 msze rocznie czytać (w kaplicy S. Nicolai supra Ecclesiam opposita której połowę?) za duszę nieszczęśliwego Piotra Stryczek który Arcybiskupa Andrzeja Rożę 1503 zabił, za to r. 1507 złp. 300 legował.

Kapituła lwowska miała dochody: 1) wieś Wierbiasz r. 1433 od Wład. Jagiełły. R. 1471 Arcybiskup Grzegorz darował wieś Kahujów wieś Czyrkasy r. 1508 od Króla Alexandra darowaną ... dana r. 1537; 2) wieś Hadowica od króla Zygmunta ... ponieważ kanonik lwowski Stanisław ... do której należy tak zwana Basiówka na miejscu pustej dąbrowy ... 3) ... z Unicowa r. 1403 na miejscu Barnaba Włoch z Neugeny ... za pozwoleniem Króla Hutowice wieś którą Barnaba Włoch ... kanonika r. 1439 za pozwoleniem króla ... Grzegorza Kapellana kanonika r. 1469 darował 4) Wieś Żydatycze darowana kapitule zaś kapitule r. 1469 ... Młynowce zamieniana. 5) Wieś Zimnawódka za kapitule od jakiegoś Januszka. – Kościół tego pobierała czynsze z łanów i gruntów na ulicy S. Jana koło P. Maryi, Rzeźnickich ... z karczmy w Malechowie

Uwagi na marginesie:

R. 1330 Król Władysław potwierdził Arcybiskupstwo i kapitułę lwowską z wszelkiemi prawami i godnościami jakie miało arcybiskupstwo lwowskie i wolności od wszelkich ciężarów. ... przywilej ... Arcybiskupa ... Zygmunt I ... Króla ... R. 1429 Król Władysław 10 kanoników fundował

F. festum S. Dorotheae et Teresiani.

Z placami na których wiele domów wraz z tych był advocatus który od kapituły obierany w sprawie przez appellowano do kapituły dziekan i byli świeccy, chodzili jak Zieliński powiada w stroju ... w komży

I co niedzielę i święto miał kazanie ... Jaśkarski legował ... r. zapisał quingentos flor. łomiany 1646.

4) R. 1423 wieś ... Króla jure ... przeniósł na jure theutonicum.

/

prócz tego Wład Jagiełło r. 1432 nadał jej 22 vasa salis co potwierdził
król Alexander r. 1506. oraz 20 złł z żup Drohobyckich i 22 złł z [illegible] myta
w Lwowie co nadał król Jagiełło r. 1429. dwa młyny na przedmieściu Krakow:
skim nad rzeką Zełtew od Kapituły kupione jeden Stacherowski drugi
Olechowski
Prócz 10 kanoników już r. 1433 postanowionych Bernardyn Wilczek Arcybis:
kup przy kapitule 1530 jeszcze 10 wikarych ustanowił którzy brali mszy niego
z łanów miejskich i truneum siliginis et trunc. avenae (łanów było 170
o te msze już r. 1407 z mieszczanami procesować się ostatni proboszcz
miejski Jan Ruthen) oraz dziesięcinę z wsi Zimnica, Grzybowice, Zboiska
Żukolowice et Zydatycze. oraz inne prowenta z tąk, placów, domów, młynów
i probostwa Żydaczowskiego które im Król Zygmunt r. 1511 wraz z wsią Ro:
zozna nadał.
Mansyonarzy prócz tego było 5 tych r. 1554 ustanowił Mikołaj
Sieniawski Herbowt kasztelan krakowski starosta lwowski nadawszy im
pewne prowenta z wsi Sieborowice pobierali i inne dochody od różnych
nadane. Szóstego Mansyonarza r. 1662 Mathias Jaśli Kowski Aptekarz
lwowski fundował zapisawszy mu pewny czynsz na swej kamienicy.
R. 1430 Władysław Jagiełło kapitułę uwolnił od wszelkich danin i co do
wolności równą jej jak Gnieznieńskiej.
Arcybiskup lwowski r. 1614 posiadał 1) Miasto [illegible] stary i nowy z Wolicą (zamek
Stronowski oraz wsiami Biele, Podkujów, Łotoczany, Rakin, Łokusów (oraz
czynsze z wsi Ciemierzyńce, Zienikow i Wiśniowczyk. 2) Trzy miasteczka:
Kozkolniki, Siemianowce, Dzitakin wsi 8. Kozkolniki, Bybel, Siemikowce, Zagorze
Chotchoniow, Jabłonów, Medenica, Maykowo (3) miasteczko Kozłów z wsiami
Jaworów, Stawczany (Obroszyn, Czarnuszowice
[illegible] polska i Rudka [illegible] 200 grzywien na żupach Drohobyckich łanów
i wiś Zamojskiwa czynsz lwowskich od Władysława Jagiełły r. 1424 zapisane 6) łan z placów
niektórych lwowskich 7) portowe na Dniestrze w Sułtani 8) Dom Arcybiskupi
w mieście który niegdyś do Swidrygiełła należał który r. 1431 Władysław król
Arcybiskupowi darował R. 1408 dokupił za Kob Arcybiskup plac od miesz:
czanie Hanka Gebaur i wdowy Roszatki [illegible] 9) Kollacyja biskupstwa
ruskiego w Lwowie habetura rege Wład. [illegible] Jagellone [?]
Przy Katedrze było bractwo Bożego ciała w XV założone

Dziesięcina z wsi Zimnica z wsi [illegible].

ostanów Król Kazimierz miastu [illegible] darował

później do tych kanoni: ków został dodany 1) Prepositus w Kapitule S. Ducha 2) Archidiacon którego Królowie benef. [illegible] lwowskim [illegible] 3) Custos [illegible] wypełniony od magistratu [illegible] funkcyj [illegible] potem 5 innych [illegible] Silecheckich i dek: [illegible] ※

Tiodmego r. 1621 Krzysztof Sikorski Mansyonarz r. 1662 [illegible] po [illegible] mszę [illegible] co dzień śpiewać [illegible] do N. Maryi i [illegible] [illegible]

1 wieś Chochoniow [illegible] wieś Złotkowskiego [illegible] biskup Jan Zamojski [illegible] z possesyi [illegible] odebrał

4) Czarnuszowice wieś folwark staw [illegible] młyn

※ tak że 15 było kanoników potem przybył Kanclerz i Kantor i 7 kanonij na dobrach
Silecheckich zabezpieczonych. Kanonia Silecheckia wśniowie: kich zwana miała zabezpieczony
robić kościół parafialny w Rawaryi

R. 1507 Elzbieta de Podolsze wdowa po Kasztelanie Lwowskim założyła przy Katedrze in Capella Ancestorum septentrionem versus założyła ołtarz P. Maryi na co data balneum in suburbio situm

była także capella mendicorum

R: 1518 Malarzyk de Chodivaniz Tribunus Leopoliensis założył przy ołtarz Matki Bożej pod krzyżem stojącej juxta columnam ex opposito stalli scabinorum situm na co na dobrach swoich 1500 złt zapisał

R. 1611 Jan Krosnuski kanonik założył ołtarz S. Jana Elemosinar. sub organo majori ad sacristiam chori intrando in sinistra parte situm na co rocznie 5 grzywien z swoich dóbr zapisał

Kaplica Scholcowa Scholcana założył pod tytułem W. Świętych versus altare ma: jus ab extra ad orientem Jakób Scholc Konsul z końcem XVI wieku r. 1586 na co potem zapisał 40 fl. Ciinne

R. 1623 Konsule miasta po ciężkim powietrzu i głodzie założyli ołtarz S. Rocha

Ołtarz Jarosławski r. 1469 założony.

Ołtarz Maidrzykowski r 1611 założony P. Maryi poświęcony

Kaplica Buczackich S. Stanisława założona r. 1629 przez Alberta Kosowskiego Kanonika.

W Kaplicy litteratów, czyli konsulów lub kanoników r. 1641 Bogdana z domu Sierrasior. wdowa po Stanis: Tenże na Kamieniu Kamienieckim przy ołtarzu ad meridie situm poświęconym Matce B. zrobiła pewną fundacyję

R. 1647 Jan Attelmajer Scabinus Leopol założył ołtarz S. Jana Chrzciciela.

R. 1675 Jakób Alex: Jozefowicz założył ołtarz Niepokalanego poczęcia

Kaplica Krumilowska

Kaplica Millowiana czyli Mildoviana

Ołtarz ciborii fundationis Zembrzyciana

(Magistrat Lwowski składa z Konsulów scabinów i Quadraginta viri)

Capella Ushnio viecciorum sat sumptuose erecta

Cf. Sacra congregatione concilii R. P. D. Lirellio Secretario Leo: polien. Juris patronatus pro inclyta civitate Leopolis, ejusque consulibus Proconsulibus, totoque Magistratu (G) Summa: rium (II) Romae typis Bernabò 1765. (4º)

R. 1763 były przy Katedrze Kaplica Wisniowieckich nobilis et elegantis forma et altera Campiana satis condigne exstructa. wielki ołtarz w Katedrze vetustum informe na przeciw kościoła ad [illegible] templi były jatki rzeźnickie te Karał-nieść Sierakowski

Kanonicy za Bernardyna Wilczka przyjęli 10 Wikaryi wspólnie ich roznemi rzecza-
-mi także probostwem Zyżczowskim ze wsią Gogozno z dziesięcinami wsią Niedźwied-
rzecz którą Grzeg. Żołczyński [illegible] Zydaczowski [illegible] kapitał oraz
inne mieli czynsze z domów i daniny we dworze.
Psałterystów r. 1763 było 6 ci brali od Kapituły po 40 złp. rocznie na utrzymanie [illegible]
to Klerycy Seminaryi lub Kantores

Seminaryum Kleryków pierwsze koło Katedry którego pierwszy fundator był Mikołaj
Kiślicki infułat Kollegiaty w Zamościu ostatnia fundatorka Xiężna Dolska zapisała
temuż na swych dobrach Rumno 70000 złp. i w tej cenie Seminaryi te dobra puściła
było ono w domu zbudowanym dla starych Xięży który zgromadzeni na gruncie Grochowskim
[illegible] Sukcessorowie Dolski Xiążęta Wiśniowieccy przenieśli tę sumę na
dobra Wołoszcza [illegible] Bekierskie haereditaria. dozór miał jeden
z Kanoników. Kleryków było mało. Drugie Seminaryum było u Świętej [illegible] fun-
dator Arcybiskup Wyżycki zapisał temuż 70000 złp. i kupił znaczny grunt na folwar[k]
ogród i stawy
Ołtarz Buczackich nativitatis B. M. V. ac S. Stanislai w Katedrze założyła Anna
de Buczac r. 1479 co Król Kazimierz potwierdził albowiem Altarysta miał 800
grzywien zapisanych r. 1495
Ołtarz S. Mikołaja w Katedrze r. 1419 zbudowany erekcyą potwierdził 1519 Arcybis-
kup Bernardyn.

Nadliczbowe Kanonije przy Katedrze lwowskiej   sufr. Hebr. maroch

1)? 2) Krosnowskich 3) Głowińskich załozona od Stanisława Głowińskiego r. 1670 na którą zapisał 420 złp. od summy 6000 złp. ~~4) Kuropatwy od Alexandra Kuropatwy Kanonika r. 1698 ... zamieniona później w gremialną~~. 4) Kupińskiego. Bartłomiej Kupiński prebendarz kościoła S. Marka r. 1694 na tę kanonię zapisał 300 złp. prowentu od 5000 złp. sam był pierwszym Kanonikiem 5) Skarbka Jan na Michalcze i Ossala Skarbek biskup marocheński sufragan lwowski r. 1706 zapisał 5000 złp. na utrzymanie tej kanonij która połączył z probostwem bractwa S. Trójcy. 6) Gomolińskiego r. 1752 Antoni Gomoliński pleban w Wolsku (+1752) zapisał 6000 złp. na fundacyję z domu Gomolińskich. 7) Hundorfa. R. 1733 Adam Hundorf na tę Kanonię zapisał 6000 złp. 7) Telefuzów. Katarzyna de Telefuzy Czotkańska zapisała na tę kanoniję dla rodziny Telefuzów 8000 złp. r. 1729. 8) Kociurzyńskich. R. 1745 Jan Xawery Kociurzyński zapisał 6000 złp. na kanoniję na kanonię dla domu Kociurzyńskich, Urbańskich i Drzewieckich. 9) Zuchowiczów Michał Zuchowicz penitencyjarz kościoła metropolitalnego r. 1747 zapisał na tę kanonię 6000 złp. 10) Wyżyckich Od Arcybiskupa dla familij Wyżyckich na tę ~~....~~ Kanoniję r. 1749 zapisał 12000 złp. na dobrach swych Sosnowie i Sokołowie.

Przy Katedrze lwowskiej było więc 22 Kanoników gremialnych oraz 10 Kanonij nadliczbowych dla szlachty familiantów, sufragan biskup zwykle nikopolski, marocheński lub kebroński r. 16 założony 10 wikarych i 7 mansyonarzy. Od r. 1738 należało do kapituły infułackie probostwo w Żółkwi Dystynktoryum kanonickie było na jednej stronie S. Trójca i Maryja depcąca węża a na drugiej stronie Orzeł polski na tasiemce złotym lub fioletowej wstędze noszone.

(Rektorów do Kollegium papieskiego we Lwowie przysyłali z Włoch papieże)

Jeden z kanoników lwowskich od r. 1763 był biskupem Bakońskim przy czem trzymał probostwo śniatyńskie do tegoż biskupstwa przyłączone. Na sądy trybunalskie do Lublina posyłała kapituła lwowska co roku swych deputowanych.

31/

Dystynktorium Archikapituły lwowskiej przez bullę Klemensa XII r. 1741 za staraniem Samuela Głowińskiego sufragana i kustosza lwow. i Antoniego Brzeżańskiego proboszcza lwow. potwierdzone: Krzyż złoty ośmorogi biało i błękitno szmelcowany z jednej strony: wizerunek Trójcy św. a pod nią N. P. Maria Niepokalanie poczęta stojąca nad dwiem herbem Lwowa – z drugiej strony Orzeł biały – nosiła na łańcuszku złotym.

Herb S. Wojciech w jednej ręce Krzyż a w drugiej
2 dzidy trzymający

Granice lwowskiej łacińskiej Dyecezyi r. 1625 (podług Pirawskiego) – Od wschodu poczawszy od Śniatyna Pokucie i części Podola były pograniczne parafie: Białobożnica, Kociubińce, Liczkowce – Od południa należał powiat Żydaczowski – Od zachodu graniczy z dyecezyą przemyską; parafie pograniczne: Ruda, Wisznia, Jaworów, Niemirów – Od północy dyecezye chełmska i łucka, pograniczne kościoły: Kamionka Busko i Biały Kamień. – R. 1631 było z dekanatów: Lwów, Gródek, Żydaczów, Uście, Rohatyn, Złoczów, Trembowla. – Granice przemyskiej dyecezyi od lwowskiej w XIV wieku: Od granic Lubaczowskiej i Grodeckiej aż do rzeki Ross czyli Russ odtąd aż do bagien Błozew i gdzie rzeka Błozew wpada do Dniestru dalej idąc Dniestrem aż do miejsca w którym Stryj wpada do Dniestru wraz z zamkami Tustan (dziś wieś Urycz), Sambor, z powiatem Stryjskim, Drohobyckim należało do dyecezyi przemyskiej

w dalszej

Dyecezya lwowska

Jezuici: Liczkowce missia fund. 1728 Kawieccy małżonkowie.

Rozniatow Missia czyli Rezydencya f. 1703 Jan Alexander Koniecpolski Koniuszy w. Kor.

Nastasów Missia f. 1728 Stanisław Potocki strażnik w. lit.

Missionarze: Mikulińce f. 1780 Ludwika z Mniszchów Potocka wdowa po Józefie Potockim Kasztelanie Krak.

Horodenka f. 1743 i 1771 Mikołaj Potocki wojewodzic bełzki starosta Kaniow.

Dominikanie obserwanci: Przemyślany fund. 1765 Elżbieta Wiktoria Potocka wdowa po Andrzeju Potockim wojewodzie bracław.

Franciszek Xawery Luschin urodz w Teinach w Karyntyi d. 3 Grudn. 1781 ukończywszy z dobrym postępem nauki na c.k. liceum w Klagenfurcie, tamże d. 11 kwietn. 1803 otrzymał tonzurę niższych stopni, d. 22 lipca 1804 subdyjakonat, d. 15 sierpn 1804 diakonat a d. 26 sierp 1804 przez kś[?]ęcia biskupa Klagenfurtskiego Franciszka Xaw. von Salm święcenie kapłanskie; r. 1813 d. 19 sierpnia w Gracu otrzymał stopień D[ra] Teol. i prawa kanonicznego; został dyrektorem szkoł filozoficznym w Gracu, r. 1816 rektorem liceum a r. 1820 radcą gubernialnym w sprawach duchownych. D. 12 listop. 1823 mianowany od Franciszka I księciem biskupem Trydentu potwierdzony od pap. Leona XII d. 24 maja 1824 wyświęcony d. 3 Octobr. 1824 i instalowany 17 Octobr. 1824. – R. 1834 d. 10 lut. mianowany arcyb. lwow. a d. 29 Octobr. 1834 prymasem galicyi. d. 9 styczn. 1835 księciem arcybiskupem Gorycyi potwierdzony od Grzegorza XVI d. 6 kwietn. 1835; otrzymał w Wiedniu 12 czerwca 1835 palium arcybiskupi i d. 8 Sept. 1835 instalowany.

Amphibie

Biskupstwo sambijskie.

R. 1254 d. 11 Junii poleca Innocenty IV Piotrowi Caponio kardynałowi dyjakonowi tit. S. Georgii ad Velum aureum legatowi apostolskiego w Danii i na Pomorzu, aby na miejsce J. franciszkana biskupa sambijskiego przeniesio-nego na biskupstwo w Lubece, osadził na biskupstwie sam-bijskim Henryka ~~von Strateich krzyżaka~~ zakonnika który był dawniej biskupem warmijskim. Lecz później (III Idus Junii Pontificatus aº XI) 1257 poleca Innocenty legatowi temuż — z powodu ponieważ niewiedząc czyli Henryk nominat sambijski żyje — obrać innego na biskupstwo sambijskie z zakonu Krzyżaków.

R. 1523 gdy Jerzy Polentz biskup przyjął luteranizm ustała i dyjecezyja. Dopiero r. 1611 kurfirszt Jan Zygmunt obejmując w lennictwo Prusy od Polski, zobowiązał się w Królewcu do-zwolić wzniesienia katolickiego Kościoła; którego dozór poruczo-no biskupowi warmijskiemu. Przeto też pierwszy Stefan Wydżga biskup warmijski przybrał r. 1613 tytuł także biskupa war-mijskiego przeciwko czemu Prusacy protestowali

Biskupi ~~pomezańscy~~ sambijscy (Samland)

Dietrich I 1252 – 1254 (1255)
Henryk I von Strittberg 1254 – 1274
Hermann I von Köln 1274 – 1276 + 1287
Krystian von Mühlhausen 1276 – 1295
Siegfried von Reinstein 1295 – 1318
Vacat 1318 – 1320
Jan I Clare (1320 – 1344
Jakób von Culm 1344 – 1354 + 1358
Bartłomiej 1354 + 1378
Thilo (Dietrich) von Marburg 1378 + 1386
Kuwal 1387 – 1395 zrezygnował
Henryk II von Seefeld 1395 + 1414.
Henryk III von Schauenburg 1415 + 1416
Jan II von Saalfeld 1416 + 1425
Mikołaj I (Schlotterkopf) (Schöneck) 1442 + 1470 d. 2 St.
Dietrich II von (Culm) 1470 – 1474 + 1477 + 1474
Jan II von Rehewinkel 1474 + 1497
~~[illegible]~~
Mikołaj II Kreuder 1497 + 1503 d. 2 lipca
Paul von Watt 1503 + 1505
Günther von Bünau 1505 + 1518 d. 14 lipca
Georg von Polentz 1518 + 1550 (w. 152 został lutrem ożenił się 1525 + 1550. miał 72 lat
Vacat 1550 – 1568
Joachim Mörlin 1568 + 1571
Tilemann Hesshusius 1571 – 1577. zrezygnował 1578

pomezan: episcopi
Arnoldus + 1359 Theiner
Nicolaus ab a. 1360 Theiner

(według Napierskiego)

Lithographische Anstalt
R. Reiss & Comp.

Seit Jahren wiederholt für die Ausführung sogenannter Vogel-, Kriegs- und ähnlicher Gesellschaftsbilder in Anspruch genommen, ist es uns möglich gewesen, in unserm Institute unter Beihülfe der geachtetsten hiesigen Künstler solche Gedenkblätter in der Art zu liefern, daß die Kunstfertigkeit der Hintergründe, der architektonischen, Laub- und Landschaftsverzierungen + nichts zu wünschen übrig ließ. Anders war es mit der Herstellung von Portraits, sowohl ganzer Figuren als auch bloßer Brust- und Kopfstücke, auf diesen Blättern, die ohne directe Bestellung in unserer Anstalt und wegen der Verschiedenheit der Zeichnung ebenso ungleich als unschön ausfallen mußten und deshalb oft genug eine unerfreuliche und undankbare Aufgabe waren.

Die Erfahrung hat uns nun gelehrt, daß dieser Mißlichkeit auf das Glücklichste abgeholfen wird, wenn von den geehrten Bestellern photographische Gruppenbilder, d. h. zu 3–6 Figuren zusammen, und einzelne

+ ebenso der Pferde, Hunde und andere

4:

Sambiensis episcopus miał zamek $\overset{\text{i stolicę}}{\text{Fischhausen}}$ oraz dobra Fischhausen Thierenberg, Labtau. Powunden

Welau klasztor Bernardynów (?) fund. Marcin Truchsess. wielki mistrz – supr. Albert

Spirding See pol. Śniardwy

Bomnau monasterium s. Trinitatis f. Winrych Kniprode (Romowe)
Kwidzyn tum

Kam

Ka

Przed Henrykiem de Strittberg byli 2 jui tytularni biskupi sambijscy: Minoryta z Deystradca i kapelan Króla Wilhelma z Hollandyi, który r. 1254 został biskupem w Lubece. (Voigt: Gesch. Preuss. 3, 93 Anmer. 2) Theodorich episcopus sambiensis w dyplomatach 1252–1255 (Cod. dipl. lubec. I. Nro 184 i 220) Hermannus quondam episcopus sambiensis administrator in spiritualibus Sigfridi archiepiscopi coloniensis a. 1287 (Lacomblet Urkund. des Niederrheins II Nro 850 not.)

Bulla: De salute animarum 16 Juli 1821 przyłączyła 5 dawnych dekanatów biskupstwa pomezańskiego, probostwo w Oliwie (dyecezyi włocławskiej) i dyecezyą sambijską – do dyecezyi warmijskiej.

Biskupstwo sambijskie. Z dawnego biskupstwa pruskiego utworzone i r. 1243 przez legata Wilhelma biskupa Modeny rozgraniczone, zawierało się morzem baltyckiem od zachodu i północy – rzeką Niemnem (Memel) od północy – rzeką Szeszupą od wschodu aż do jeziora Wisztynieckiego dalej rzeką Gołdapą aż do jeziora Swięcarskiego od południa – rzeką Angrapą aż do ujścia jej w Pregołę od zachodu – rzeką Pregołą aż do ujścia w morze od południa. Biskupstwo to obejmowało dawne kraje Sambiją, Nadrawią, Szalowią i Sudawią czyli północną część Prus elektorskich. – Biskupi posiadali jako stołowe dobra 3 obwody oddzielne: Miasteczko Fischhausen z wsiami, kapituła Kwedenow (Quedenau) z wsiami, zamek Georgenburg z Krupiszkami.

Katedra i kollegiata: Fischhausen (czyli Bischofshausen) (Schönewick) (S. Wojciecha) f. 1285 Christian biskup sambijski, przy niej 2 prałatów i 4 kanoników, z zakonu krzyżaków, przeniesione r. 1296 przez Konrada Feuchtwangen wielkiego mistrza do Krolewca (S. Wojciecha) (w dzielnicy Kneiphof)

Georg Polentz biskup sambijski został lutrem, dobra stołowe biskupie 1525 oddał xiążęciu pruskiemu

Od r. 1617 juryzdykcyą mają tu biskupi warmijscy – (wcielono) który nosza tytuł i sambijskich

Pierwszym biskupem sambijskim był

I) Henryk von Strittberg zakonnik krzyżacki obrany 10 lutego 1255 przybył z Berna z Morawy z Królem Ottokarem do Prus. umarł w Niemczech.

II) Christian von Mühlhausen z Turyngii + 1294 w Mühlhausen w Turyngii, krzyżak wcielił kapitułę do zakonu krzyżaków

Za Jagiełły w. 1414 katedra była w mieście Tranborg leżącym nad jeziorem Hab. (Dług.)

III) Siegfried von Reinstein czyli Regenstein rodem z Niemiec kanonik sambijski krzyżak od 1295 + 1318. pochowany w Królewcu (Clare) od 1319

IV Jan I krzyżak protestował r. 1321 przeciwko wyrokowi komisarzy apostolskich wydanych na zakon krzyżacki za najazdy polskie za niego były już probostwa w Rudowie, Medenow, Pobeten, Girmow (Grmnurü?) Fischhausen; zapisał on kapitule bibliotekę swą r. 1327 ... z budował katedrę na ostrowiu rzeki Pregory pónie zwanej Kneiphof (Knipabe) fundował szkoły + 1344

V) Jakob rodem z Chełmna kanonik sambijski, krzyżak od 1345 + 1358 ... umarł w Powunden pochowany w Królewcu

VI) Bartłomiej + 1378 d. 5 Sept. jadąc do Rzymu w Kapelach w Montefiascone pochowany w Witerbo – kanonik królewiecki krzyżak

VII Teodoryk czyli Tylo rodem z Saxonii dziekan w Marburgu krzyżak prokurator zakonu w Rzymie + 1386 w Królewcu

VIII) Henryk II Kubal czyli Kuwal zrzygnował 1395 został sufraganem ryzkim + 1397 w ... Królewcu.

Dominikanie: Królewiec fund 1500.

Karmelici trzewiczkowi
* ~~[illegible]~~ (Bullatenbrüder) 1. Krolewiec (na przedmieściu Löbenicht) f. 1517 zniszczony 1524.

* Bernardyni 1. Tylża (Tilsit) f. 1518 zniszczony 1524.

Jezuici: 1. Krolewiec (Missia) f. Maria Ludowika Krolowa polsk.

2. Tylża (Tilsit) (Missia) f. Stanisław Siemaszko Kanonik żmudzki

Benedyktynki 1. Królewiec (na przedmieściu Löbenicht, P. Maryi) f. 1349 Henryk Dusemer von Arfberg wielki mistrz krzyżacki (pierwotnie dla cysterszek) supr. 1531.

Bernardynki 1. Krolewiec (na przedmieściu Sackheim)

Kościoły katolickie w Krolewcu (przed reformacyją).

1. S. Mikołaja (w Altstadt, in antiqua civitate) farny 2) S. Mikołaja (auf den Steindamm) f. około 1290 3) S. Barbary (in monte Löbenicht) f. 1333 fara. 4. S. Wojciecha (w Kneiphof) katedra 5. Kaplica w zamku 6. Kościół przy szpitalu S. Jerzego f. 1329. 7 Kościół przy Klasztorze Benedyktynek (in monte Löbenicht) f. 13.. 8. Kościół S. Elżbiety przy Klasztorze Bernardynek (na przedmieściu Sackheim) 9) Kościół missyi jezuickiej f. 1612.

Smoleńskie

Mińskie

Tyraspolskie

Bakowskie

Biskupstwo bakońskie f. około 1370 na
prozbę Laskona wojew. moldaw. ~~[illegible]~~
erygował Urban V biskupstwo. ~~[illegible]~~ Piotr
wojewoda moldawski za wstawieniem się
matki swej Małgorzaty przeniosł biskupstwo
do Seretu; podlegali arcybiskupowi w kołoczy około 1403 przeniesio do do
Bakowu administrowali dominikanie i pod
legali arcybisk. lwow. Od r. 1600 królowie
polscy zawarowali sobie przez układy prezen
towanie biskupów bakońskich z zakonu fran-
ciszkańskiego i dominikańskiego

Franciszkanie: Adam Goski konsekr. 1618
Franc. Dłuski " 1681
Franc Biegański exprowinc " 1699
Adam Skrzetuski exprow +1715 w Krak. przed konsekracją
Józafat Parysewicz exprow. lit. kons. 1717.
Franciszek Xawery Ossoliński biskup darda-
neński gward. warszaw koadjutor ba-
koński konsekr 1765 postąpił na Kijów 1774
Piotr Karwosiecki prowinc. lit. 1782 ostatni bisk

Ex. 1. Piśmiennictwo polskie
w zarysie skreślił (E.–L.)
(Poznań (Nakład i druk.
N. Kamieńskiego i Spółki)
1845. in-8.

Lp. 12.

16

zen 11

82
19
101

28
35
45
31
12
14
165

81
21
28
6
136

Mińska Dyecezya rz. kat.
roku 1812.

Dekanaty: 1. Miński miejski. 2. Miński nad-niemeń-ski. 3. Miński ujazdowy czyli Ujazdowski. 3. Bobrujski. 4. Borysowski. 5. Dziśnieński. 5. Ihumeński. 6. Mozyrski. 7. Piński. 8. Rzeczycki. 9. Słucki. 10. Wilejski. 11. Nad-Wilejski.

Po wcieleniu części dawnego W. K. Litewskiego w r. 1795 do Rossyi utworzono dyjecezyję mińską. Na organizacyję takowej zjechał r. 1798 legat papieski Wawrzyniec margrabia Litta patrycyusz medyolański, arcybiskup tebański który aktem z d. 9 sierpnia 1798 określił granicę dyecezyi, katedrę w Mińsku przy kościele pojezuickim pod wezwaniem Najśw. Imienia Maryi założył i przy niej 6 prałatów 6 kanoników i 6 wikaryuszy czyli mansyonarzy ustanowił. Cesarz Paweł I stanowiąc Kościół katolicki w państwie rossyjskiem na 6 dyecezyj: 1) arcybiskupstwo m[illegible]lewskie w guberniach białoruskich i kijowskiej 2) bisk. wileńskie w gubern. litewskich i kurlandzkiej 3) bisk. żmudzkie, 4) bisk. łuckie w gubern. wołyńskiej 5) bisk. kamienieckie w gub. podolskiej, 6) bisk. ~~mińskie w gub.~~ mińskiej ukazem d. 5 maja 1798 zarazem Jakóba Dederkę kanonika katedr. wileńsk. infułata kollegiaty ołyckiej kawal. ord. polsk. biskupem pierwszym mińskim mianował co Pius VI potwierdził. (Biskup Dederko oddalony z dyecezyi po r. 1812 zamieszkał przy infułactwie swém w Ołyce gdzie umarł w lutym r. 1829.) R. 1807 dzieliła się ta dyecezya na dekanaty: 1. miński (wiejski) 2. borysowski 3. dobrujski (czyli ochozowski). 4. dziśnieński. 5. ihumeński (czyli śmiłowicki). 6. miński czyli dubrowski 7. mozyrski. 8. piński. 9. rzeczycki czyli ostrohladowicki. 10. słucki czyli mikołajewski. 11. wilejski czyli chożowski 12. nadwilejski czyli daniłowicki. — —

Jan Chodźko zostawił w rękopiśmie: „Wiadomość o Kościołach i Klasztorach dyecezyi mińskiej 1845 w 2 obszernych tomach (Wyjątki drukowane w Pamiętniku religijno-moraln. 1859 Nr 7 i 10) Kondratowicza: Monografia Mińska (w Tece wileńskiej 1857 Nr 1 i 2) mieści także opisy Kościołów mińskich.

R. 1849 odpadły dwa dekanaty: wilejski i dziśnieński do dyecezyi wileńskiej a natomiast przyłączono deka=nat czyli powiat nowogrodzki do dyecezyi mińskiej.

Kościoły w dyecezyi mińskiej były przed 1849 następne podług dat fundacyi:

Z Wieku XIV: 1.) Hajno f. 1394. Władysław Jagiełło z Ale=xandrem Witołdem W. X. Lit., z murów. 1781. 2) Mińsk z Kollegium jezuitów f. 1631 przez Pawła x. Sapiguszkę [?] wyr. [?] i klasztorem Siostr miłosierdzia fund 1812 przez biskupa J. De=derkę. 3) Pińsk.

Z Wieku XV: 1. Słuck. 2. Kopyl. 3. Chołchła, 4. Kajdanów, 5. Radoszkowicze, 6. Kleck, 7. Dubrowy, 8. Miadzioł. 9. Wołma, 10. Lebiedziów, 11. Pierszaje.

Z Wieku XVI: 1. Krasne-sioło. 2. Buda czyli Budsław. 3. Ikaźń, 4. Kamień, 5. Postawy, 6. Kurzeniec. 7. Chożów, 8. Niedźwiedzice, 9. Dzisna, 11. Nieśwież z Kollegium jezuickiem fund. [illegible] 1585 przez Krzysztofa Radziwiłła Sie=rotkę. 12. Świerżeń. 13. Pohost.

(obok Nieświeża Kościół S. Michała)

Z Wieku XVII: 1. Zadoroże. 2. Lachowicze. 3. Korzeń (wielki f. 1605) 4. Iwieniec. 5. Dokszyca (f. 1608) 6. Łohojsk. (f. 1608) 7. Bobrujsk. 8. Mozyr. 9. Zadziów. 10. Stołbce. 11. Wołkołata. 12. Zasław. 13. Ostropladowicze. 14. Głębokie. 15. Łahiszyn 16. Dzieszyca [?]. 17. Petryków. 18. Ziembin. 19 Miory. 20. Berezyna pod Borysowem. 21. Borysów (f. 1642) 22. Udział. 23. Berezyna druga. 24. Druja. 25. Cimkowicze. 26. Da=widgródek. 27. Zamoście. 28. Mikołajewicze. 29. Koście=niewicze. 30. Horodyszcze. 31. Kiemieszowce (f. 1675) 32. Parafia=nów. 33. Raków. 34. Hłuck. 35. Uzda. 36. Chołajewicze 37. Łabieszów. 38. Prozoroki Staszyce.

Z wieku XVIII: 1. Chołopienicze. 2. Dołhinów. 3. Kimbarówka. 4. Ołka. 5. Spas. 6. Ilia. 7. Łużki. 8. Żurewicze. 9. Łachwa. 10. Smiłowicze. 11. Mołodeczno. 12. Serafińsk. 13. Łuczaj. 14. Krzywicze. 15. Choromie. 16. Koroleszczewicze. 17. Świsłocz. 18 Kopatkiewicze. 19. Bobownia. 20. Mozarz, 21. Omniszew (f. 1795) 22. Okołów (f. 1798) 23. Katedra Mińska. 24. Dziedziłowicze (f. 1798) 25. Ihumeń. 26. Rubieżewicze.

Z wieku XIX: 1. Gródek. 2. Hrozów, 3. Hermanowicze, 4. Błoń.

Klasztory:

Benedyktyni: 1. Horodyszcze. 2. (Opactwo) S. Krzyża pod Nieświeżem 3. Mińsk.

Benedyktynki: 1. Nieśwież. 2. Mińsk.

Cystersi: 1. Kimbarówka czyli Dolina czarna.

Cysterki: 1. Dolina anielska pod Kimbarówką.

Maltańskich kawalerów: 1. Stwołowicze (Komandoria)

Trynitarze: 1. Mołodeczno. 2. Krzywicze (Z legatu 60000 złp. który 1770 Andrzej Władysław Ukolski ciwun i podkomorzy trocki z żoną Teresą Wojnianką zapisali; fund. 1773 Józef Borejko Chodźko prezes ziemski oszmiański, Kościół wymurowany 1796, suprym. 1833)

Dominikanie: 1. [redacted] Stołbce. 2. Mińsk. 3. Rzeczyca. [Adam i Maria Sakowicze wojewodzy smoleńsk.] 4. Ziembin (1609) 5. Pińsk. 6. Nieśwież. 7. Zasław. 8. Raków. 9. Dunitowicze. 10. Kleck. 11. Chotajewicze (f. 1758 supr. 1832) 12. Chołopienicze. [f. 1703 Marcin Dominik Chalecki starosta nowosielski, supr. 1832.] 13. Druja.

Franciszkanie: 1. Pińsk. 2. Postawy 3. Dzisna. 4. Udział 5. Prozoroki. 6. Iwieniec. 7. Serafinsk 8. Mińsk.

Bernardyni: 1. Buda czyli Budsław (f. 1433 Jagielloni) 2. Nieśwież (f. 1594 Mikoł. Krzyszt. ... Ziwił) 3. Mińsk (f. 1624 Andrzej Kęsowski) 4. Mozyrz 5. Druja (f. 1643 Leon Sapieha podkan. lit.) 6. Słuck. 7. Hłusk. 8. Berezyna (f. 1682 Konstanty Wład. Bal) 9. Jurewicze. 10. Pińsk (Karolin)

Bernardynki: 1. Mińsk.

Kapucyni: 1. Lubieszow

Karmelici bosi: 1. Głębokie. 2. Pińsk. 3. Miadzioł (stary) 4. Mińsk.

Bonifratrzy: 1. Mińsk.

Pijarzy: 1. Lubieszow. 2. Łużki.

Missionarze: 1. Śmiłowicze

Siostry miłosierdzia: 1. Mińsk.

Kommuniści: 1. Pińsk.

Maryawitki: 1. Pińsk. 2. Mozyrz, 3. Hłusk. 4. Słuck. 5. Mińsk.

Rochici: 1. Mińsk.

Mińska Dyecezya rz. kat.

roku 1811.

a) Duchowieństwo świeckie:

Dekanaty:	Kościoły paraf. i filialne:		Kaplice:		Księży	Parafian
Katedra	1 murow	4 drewn.	— murow.	— drewn.	8 księży	5,856 dusz
1. Bobrujski	1 "	1 "	— "	— "	5 "	2,349 "
2. Borysowski	4 "	6 "	— "	9 "	18 "	17,326 "
3. Dzisnieński	3 "	6 "	— "	4 "	17 "	33,241 "
4. Ihumeński	3 "	3 "	— "	4 "	14 "	6,753 "
5. Miński	5 "	8 "	— "	5 "	20 "	31,104 "
6. Mozyrski	— "	6 "	— "	2 "	7 "	4,996 "
7. Piński	1 "	1 "	— "	— "	6 "	615 "
8. Rzeczycki	— "	1 "	— "	1 "	2 "	2,044 "
9. Słucki	4 "	5 "	— "	4 "	14 "	26,076 "
10. Wilejski	3 "	16 "	— "	3 "	23 "	39,030 "
Razem	25 "	54 "	— "	32 "	136 "	169,390 "

Biskup: Jakób Ignacy Dederko.

Kapituła mińska. Prałaci: 1) Proboszcz. 2) Archidyakon. 3) Dziekan. 4) Scholastyk. 5) Kustosz. 6) Kantor. — Kanoników katedralnych 6 i prócz tego: Kanonik teolog 1, Penitencyarz 1, Kaznodz 1. — Kanoników aggregowanych 6.

Kościoły i Klasztory w dyecezyi mińskiej posiadały (przed zajęciem rządowem kapitałów) 12,447 włók, 784,222 rubl. sr. kapitałów i 37,930 rub. sr. annaty.

B) Duchowieństwo zakonne:

a) męzkie:	Kościoły paraf. i filialne		Kaplice		Zakonnych	Parafian
Bernardyni	9 murow	2 drewn.	— murow.	— drewn.	172 zakon.	5226 dusz
Benedyktyni	2 "	1 "	— "	— "	37 "	2165 "
Bracia miłosier.	1 "	— "	— "	— "	4 "	— "
Cystersi	1 "	— "	— "	— "	9 "	885 "
Dominikanie	9 "	4 "	— "	— "	72 "	13,785 "
Franciszkanie	5 "	3 "	— "	— "	64 "	10,836 "
Karmelici	2 "	1 "	— "	— "	38 "	734 "
Kapucyni	1 "	— "	— "	— "	5 "	— "
Pijarzy	2 "	— "	— "	— "	34 "	649 "
Rochici	— "	1 "	— "	— "	4 "	— "
Trynitarze	1 "	1 "	— "	— "	9 "	2,053 "
b) żeńskie:						
Bernardynki	1 "	— "	— "	— "	22 "	— "
Benedyktynki	2 "	— "	— "	— "	56 "	— "
Cysterski	1 "	— "	— "	— "	13 "	— "
Mariawitki	— "	— "	— "	— "	17 "	— "
Zakonn. Razem	37 "	13	— "	— "	556 "	36,333 "
Świeck "	25 "	54	— "	32 "	136 "	169,390 "
W całej Dyecezyi	62 "	67	— "	32 "	692 "	205,723 "

Duchowieństwo to posiadało: a) Świeckie kapitału 96004 Rubl. sr. i 6088 dusz poddanych. b) Zakonne kapitału 383921 Rubl. sr. i 9173 dusz poddanych.

Missyonarze: Śmiłowicze
Bonifratrzy: Mińsk.

- - - Berezyna (Ihumeńska) [supr. 1831], Słuck [supr. 1831], Dzisna, Mińsk [supr. 1863 na cerkiew], Mozyr [s. 1831], Pińsko-Karolin, Żurowice, Słuck [s. 1831], Nieśwież [supr. 1863], Brasław [sup. 1831]

- - - - Mińsk, Kimbarówka, Horodyszcze, Nieśwież supr. 1863

- - - . Mińsk s. 1831, Raków supr. 1831, Nowogródek.

- - - . Pińsk, Kimbarowka, Horodyszcze [supr. 1863]

- - - - Chołopienicze [s. 1831], Chotajewicze [s. 1831], Ziembin [s. 1831], Dzisna, Mińsk [s. 1831], Raków [s. 1831], Stołpiec [s. 1831], Zasław [s. 1831], Pińsk [s. 1831], Rzeczyca [s. 1831], Kleck [s. 1831], Nieśwież [s. 1831], Śmiłowicze [supr. 1863], Zaście Nowogródek [s. 1831]

- - - - Pińsk [s. 1831], Prozoroki, Udziały, Postawy, Serafin [s. 1831], Mińsk [s. 1831], Świeńce [sup. 1831], Pińsk, Dzisna, Nowogródek s. 1831

- - - Głębokie, Pińsk [s. 1831], Stary-Miadzioł (bosi) — Mińsk (Karm. bosi) sup. 1831.

- - - - Lubieszów [s. 1831], Żurowicze supr. 1831

- - - Łuzecki (Łużki), Lubieszów supr. 1831

- - . Mińsk s. 1831

- - . Krzywicze, Mołodeczno.

Kommissi: Pińsk s. 1831
Missionarze: Śmiłowicze supr. 1831
Kawalerowie maltańscy: Stwołowicze supr. 1831

- - - . Mińsk supr. przez 1863 na cerkiew i monasterek

- - - . Mińsk, Nieśwież supr. 1863 [pot. 1863 na cerkiew i monasterzernie]

- - - . Kimbarówka supr. przez 1863

- - - . Słuck (Bobrujsk) [supr. 1831], Mińsk [s. 1831], Mozyr [s. 1831], Pińsk supr. 1831, Słuck supr. 1831

Dominikanki w Nowogródku supr. 1863

Ecclesiae ritus latini dioeceseos
Minscensis
A. 1850.

I. Minscensis decanatus in civitate: 1) Cathedralis (1 clas.) cum Capitulo et Vicariis. (fund. 1710 etc. [illegible]) – Seminarium cum Capella. 2) Parochialis Trojecensis (3 cl.). 3) Ord. S. Francisci minor. de observ. 4) Ord. S. Benedicti monial. 5) Ord. S. Francisci monial. 6) Hospitalis Sororum Charitatis. 7) Calvaria filia (in coemeterio) 8) Annopol filia. 9) Krzyżogórka seu Cholawszczyzna filia 10) Wołczkiewicze filia. (f. [illegible]) 11) Capellae: Łoszyca, Slepianka, Horodyszcze, Złota Górka, (in coemeterio) Emilianow.

II. Minscensis decanatus in districtu: 1) Dubrowy (4 cl.). Capella in coemeterio. 2) Grodek (5 cl.). Capella Siemkow. 3) Iwieniec (3 cl.). Filiae: Starzynki, Dudka. – Capellae: Tupalszczyzna, Pokucie, Palniki et in coemeterio. 4) Kamień (3 cl.). Filia: Chotow. – Capella Kul. 5) Pierszaje (5 cl.). Capella in coemeterio 6) Rakow (4 cl.). Capellae: Kijowiec et in coemeterio. 7) Wołma (4 cl.). Filiae Ratorowszczyzna, Zaniewszczyzna. – Capella in Coemeterio. 8) Zasław (4 cl.). Capellae: ~~Borzdyń~~ et in coemeterio.

Ibidem Mon. pro Inval. (Chotowa)

III Nadniemensis decanatus: 1) Kojdanow (3 cl.) (f. 1439). Filiae: Wiaryń, Nowosiołki. – Capellae: Stankow, Tiorejki (Tarejki), Harbuzy, Skorodne (Skorodna), Rubitki, Nowosiołki, (Wiaryni) et in coemeterio. (Wiaryń)

2) Mikołajewszczyzna (4 cl.) — Filia: Prusinow. 3) Rubieżewicze (4 cl.) — Capella: Tuta (Jutta). — 4) Stołpce (5 cl.) — Capella in coemeterio. 5) Swierżeń (5 cl.) 6) Uzda (4 cl.) — Filia: Werkaty. — Capellae: Knechcice (Kuchnice), Podsadzkie, Tołkaczewicze et in coemeterio.

IV. Borysoviensis decanatus: 1) Berezyna (5 cl.) — Filia: Mate-Dołce. 2) Borysow (2 cl.) — Capellae: Sloboda, Lubałowszczyzna, Łozin et in coemeterio. — 3) Chołopienicze (5 cl.) — Capellae: Sielce et in coemeterio. 4) Chotajewicze (5 cl.) — 5) Dokszyce (5 cl.) — Filiae: Zamosze, Komajsk. — Capellae: Dziedzin, Hniezdiłow et in coemeterio. 6) Dziedziłowicze (5 cl.) — Filia Mścież. 7) Hajna (3 cl.) — Capella: Zajelniak. 8) Kiemieszowce (5 cl.) — Capella: Stare Zaponie. 9) Korzeń (4 cl.) — Capellae: Hamiewicze et Kociele. 10) Łohojsk (5 cl.) — Capellae: Tadulin et in coemeterio. 11) Okołow (4 cl.) — Filia: Zawiszyn. 12) Omniszew (capella) (4 cl.) — Capellae: Hrebienie et in coemeterio. — 13) Ziembin (5 cl.) — Filia: Kryczyn.

V. Ihumenensis decanatus: 1) Berezyna (3 cl.) — Filiae: Rewanicze (Rowanicze), Osmołówka (capella) — Capellae: Bohuszewicze, Brodziec. — 2) Błonie (5 cl.) — Filia: Leszno — Capella in coemeterio. 3) Ihumeń (5 cl.) — Capella: Reczki. — 4) Koroleszczewicze (5 cl.) — Capellae: Łoszyca, Paszkiewicze, Olszak (Obozak) in coemeterio. 5) Serafin (5 cl.) — Filia Drażna. — Capellae: Sucin, Protasewicze, Horki (Horka). 6) Smiłowicze (capella) (3 cl.) — Capellae: Ubiel, Dworzec et in coemeterio. 7) Dukora (4 cl.)

Schola

VI. Bobrujscensis decanatus. 1) Bobrujsk (2 cl.) - Filia Szacitki. - Capellae: Malimony, Omelno, Janin, Jasny Las, Dumanowszczyzna, Łaniuszkiewicze, Jasion, Hołczyn, Piotrowicze, Horbacewicze, Kisielewicze, Dobośnia. 2) Choromec (5 cl.) - Capellae: Xawerpol, Rudobietka, Albrechtow. 3) Hłusk (5 cl.) - Capellae: Radutycze, Zawołoczyce, Dworzec, Borysowszczyzna, Usterchy et in coemeterio. 4) Świsłocz (5 cl.) - Filia: Chotcy.

VII Rzeczycensis decanatus. 1) Jurewicze (5 cl.) - 2) Ostrohładowicze (5 cl.) - Filia: Brahin. - Filiae: Chojniki, Wielkibor. - 3) Rzeczyca (4 cl.) - Filiae: Łojow, Zaspa, Berezówka, Chełmecz, Hliniszcze.

VIII Mozyrensis decanatus: 1) Kimbarówka Monast. Ord. Cister. - Capellae: Saniuki, Koczyszcze, Józefówka, Kuzmicze, Nowiki. - Ibidem Monast. Monial. ejusd. Ord. 2) Kopatkiewicze (5 cl.) - Capellae: Kopatkiewicze et in coemeterio. 3) Mozyrz (4 cl.) - Filia: Kurodycze. - Capellae: Skryhałow, Zamoszcze, Horbowicze, Peretrutowicze, Korzenie. 4) Petryków (4 cl.) - Capellae: Grabow, Dziakowicze, Horodziatycze, Komarowicze, Nowosiołki et in coemeterio.

IX Pinscensis decanatus: 1) Dawidgrodek (5 cl.) - Capella: Turow. 2) Horodyszcze Monast. Ord. S. Bened. (Abbatia) - Filia: Pohost. - Filiae: Soszno, Bohdanowka, Łunin. - Capella: Płoskinie. 3) Karolin 4) Lubieszow Collegium Schol. Piar. - Filia ibidem. 5) Łahiszyn (4 clas.) - Capella: Hoszany. 6) Łachwa. - Capellae: Kozangrodek, Chworostow in coemeterio. 7) Pinsk: Monasterium Ord. S. Franc. Convent. - Filiae: Osrow, Ochow in coemeterio - Capellae: Zawidczyce, Żytnowicze, Miastkowicze, Chrystynow, Bizerewicze, Tyrnewicze, Gaj, Piaseczna, Berduny, Kaszewicze, Podhacie, Dubaja.

X. Slucensis decanatus. 1) Bobownia (5 cl.) – Capella in coemeterio. 2) Cimkowicze (4 cl.) – Capella Wasilczyce. 3) Hrozow (5 cl.) – Capellae: Bastawce, Chrzanow. 4) Kleck (3 cl.) – Filia: Sołowje. – Capellae: Radziwilimonty, Janowicze, Lecieszyn, Ptaskowicze, Zaostrowce, Jasienin, Dunajczyce, Hołynce. 5) Kopyl (4 cl.) – Capellae: Rymic, Doktorowicze. 6) Lachowicze (3 cl.) – Capellae: Mysłoboże, Peretresty in coemeterio. 7) Niedzwiedzice (4 cl.) – 8) Nieswiż (1 cl.) – Ibidem Monast. ord. S. Benedicti ad S. Crucem (Abbatia) – Ibid. Monast. Monialium ord. S. Bened. – Ibid. Monast ord. Praedicat. – Ibid. Monast. Ord. S. Francis. de Observ. – Filiae: Połośna, Nowosiotki – Capella in portu Slucen. 9) Sluck (2 cl.) Altaria S. Annae – Gymnas. in Sluck – Filia: Urzecze – Capellae: Pohost, Bołoczyce, Bielewicze, Bielicze, Wankowszczyzna, Rackiewicze et in Coemeterio. 10) Starczyce (5 cl.) – Capellae: Miecławicze, Bośki. 11) Zamoscie (5 cl.) – Capella: Wyniszcze.

XI. Novogrodensis decanatus. 1) Novogrodek (3 cl.) – Schola – Capellae: Nowogrodek, Wilkiewicze, Sulatycze. – Ibid Monast. Ord. Praedic. – Ibid. Monast. Monial. ejusd. Ord. – 2) Horojelna (4 cl.) – Capella: Karlica. 3) Mir (4 cl.) – Capellae: Horka, Hordziejow. – 4) Wsielub (4 cl.) – Capellae: Bienin, Wenskow, Cycin. 5) Worończa (5 cl.) – Capella: Serwecz. 6) Niehniewicze (5 cl.) – 6) Połoneczka (5 cl.)

XII. Stwołovicensis decanatus. 1) Krzywoszyn (3 cl.) – Capella Horodyszcze. 2) Stwołowicze (4 cl.) – Capellae: Arabinowszczyzna, Hłaciszce, Domaszewicze, Żelaznica. – 3) Darew (4 cl.) 4) Juszkołdź (4 cl.) – Capellae: Użance, Zausze, Rudawka, Studzianka. – 5) Kroszyn (4 cl.) – Capella: Stajki. – 6) Swojatycze (4 cl.) – 7) Nowamysz (5 cl.) – Capellae: Nowosady, Łohozwa. 8) Horodyszcz (5 cl.) – Capella: Burdykowszczyzna. – 9) Snów (5 cl.) – Capella: Lipa. 10) Zadwiej (5 cl.).

7 Januar. 1849. Episcopus nominatus: Paulus Rawa[?] – Ecclesia cathedralis Capitulum majus: Praepositus, Archidiaconus, Decanus, Custos, Cantor, Scholasticus. – Capitulum minus: Concionator, Vicecustos, Senior, Canonicus 1., Vicarii 4, Poenitentiarii 2 – Seminarium dioecesanum

Dyecezya Mińska 1827

Biskup
Prałaci: Archidyakon, Dziekan, Scholastyk, Kustosz, Kantor.
Kanoników 7 (między temi 1. Senior, 1 Penitencyarz, 1 Teolog, i Kanclerz.)
Prałaci przybrani 2.
Kanonicy przybrani 2.
Dziekani: 1) w Mińsku 2) w powiatach Mińskim Zad-Niemen. 3) Mińskim 4) Bobrujskim, 5) Borysowskim. 6) Dzisneńskim 7) Ihumeńskim. 8) Mozyrskim. 9) Pińskim. 10) Rzeczyckim 11) Wilejskim 12) Zadwilejskim 13) Słuckim.

Sufragan wileński Nikodem Xiąże Puzyna infułat geranopski
" trocki Tadeusz Kundzicz
" Kurlandzki Adam Kossakowski biskup limireński
" brzeski Adam Kłokocki biskup sydyneński

Relacya apparencyi pogrzebu ś. p.
Michała Weffela B. ta[...]
go i Graffa.

Warszawa 17[...]
r. 4.

Kotów
Bonetetowice
Chotów
Chraffynow
Chmarowo

Khodor

W pińsko-turowskiej eparchii było r. 1420 cerkwi 255 i 40 monasterów; z tych 90 cerkwi i 5 monasterów (Słucki, Grozowski, Miński, Petropawłowski, Pińsko-Bohojawleński, Diatłowicki) pozostały przy prawosławiu, reszta przyjęła unię

R. 1795 zniesiono biskupstwo pińskie ruskie a 13 kwietn. 1794 otwarto Mińską prawosławną Eparchię której pierwszym biskupem był Wiktor Sadkowski od 1794–1796.

R. 1857 w dyecezyi mińskiej było 535 parochij – a prócz tego w r. 1885 było 600 cerkwi nieparochialnych a soborných 16 = razem 1151 cerkwi prawosławnych i 1,109127 dusz – monasterów 6

Biskupstwo mińskie unickie r. 1793 zniesiono i usunięto biskupa Joachima Horbackiego – z biskupstwa pińsko-turowskiego, zrobiono nowe mińsko-wołyńskie dyzunickie a biskupem mianowany Wiktor Sadkowski archimandryta słucki episkop perejasławski, miał on w Mińskiem 11 monasterów i 89 parochii – R. 1795 Rosia nawróciła w Mińskiem za gubernatora Tutolmina 100,000 dusz; pozostało 300,000 unitów. R. 1796 Sadkowski został archiepiskopem czernihowskim; a episkopem mińskim Job Potemkin.

I.

od r. 1797 – 1812 potem 1812 – 1816 Serafin Głogowski
od 1816 – 1832 Antoni Maksymowicz – od 1832 – 1834
Eugeniusz Bazanow, od 1834 – 1840 Nikanor Klementjewski

Tłumacz (przerabiacz)
(wydawca)

r. 1840 zmieniono na eparchię ... wikaryusza bobrujskiego Antoni Zubko.
† 1884 – potem Michał Hołubowicz 1848 – 1868;
Aleksander Dobrynin 1868 – 1877 –
Eugeniusz II 1877 – 1883; Warlaam
1883 – 1886.

Dział	Umiejętność	Nr. ...

R. 1832 było w Mińskiej gubernii, 35 Klasztorów z
których skasowano 22 – później 3 tak iż pozostało 10

Format	Autor	Ty
4to	(Redaktor)	godło, edycya, miejsce dru miejsce składu, ilość tomów rycin, mapp, tablic,

58

R. 1832 w gub: Witebskiej Wileńskiej
Kowieńskiej, Mińskiej, Mohilewskiej
Kijowskiej, Wołyńskiej, Grodzieńskiej,
Podolskiej było 304 klasztorów

Z nich zniesiono r. 1832 klaszt. 191.

ÓW

Novogrod Kesip X Stuck Lachowicze Bich
mir Kopyl
St worowiczensk
Horodyscz

Dyecezya Smoleńska r. 1768 składała się z parafij 1) Siebież 2) Wieliż 3) Oswiej 4) Newel.

Przed rozbiorem miała dyecezya Smoleńska parafialne Kościoły: 1) Porzecz 2) Duchowszczyna 3) Smoleńsk 4) Krasno. 5) Jedlna 6) Rostawl. 7) Oswiej.

Dyecezya Smoleńska i biskupstwo utworzone r. 1610 przez Zygmunta III, lecz pierwszym biskupem został Piotr

1) Parczewski. Biskupi nie mieszkali nigdy w Smoleńsku, tylko w Wilnie jako członkowie tamtejszej Kapituły albo w Warszawie. Cztery tylko kościoły składały tę dyecezyę. Lecz gdy Białaruś r. 1772 odpadła do Rossyi, dyecezya smoleńska pozostała bez kościołów. Pozostały jednak tytularnie dyecezya i kapituła. Ostatnim biskupem był Tymoteusz Gorzeński po Naruszewiczu. – Seminarium smoleńskie było połączone z inflantskim w Krasławiu.

Mikołaj Dermont Sawicki archidyakon białoruski kanonik wileń. od Zygmunta III mianowany archidiakonem i pierwszym administratorem biskupstwa smoleńskiego +1630 w marcu w Wilnie mając 64 lat (za młodu był nauczycielem jego Alexander Gwagnin)

3) Hieronim [Władysław Lubartowicz] Sanguszko książe na Kowlu biskup metoneński, sufragan wileński, nominat smoleński d. 2 sierpnia 1654 (po śmierci Franciszka Dołmata Isajkowskiego) potwierdzony przez Innocentego X. +1657, wystawił Kollegium Jezuitom w Mińsku (syn Szymona Samuela wojewody witebsk. i Anny Zawiszanki)

Jerzy Białłozor nominat biskup smoleń. Kanonik [illegible] wileń. 1658

2) Franciszek Dołmat Isajkowski (syn Jana podkomorzego oszmiańsk. pisarza skarbu W. X. L. i Anny Tełatyckiej) proboszcz trocki, opat geranoński; proboszcz grodzieński i trocki; sekretarz W. X. L., regent kancellaryi większej, pisarz i referendarz W. X. L., od r. 1637 kustosz katedr. wileń. po Parczewskim mianowany przez Jana Kazimierza drugim biskupem smoleń. +1650

+ … wybudował kościół w Grodnie jezuitom.

Jerzy Białłozor

r. 1658 w czerwcu został biskupem smoleńskim, a r. 1661 biskupem wileńsk.

Jan Gotard Tyzenhauz syn Jana wojewody derptsk. i Zuzanny Sapiezanki, kształcił się w uniwersytecie wileńsk. r. 1654 był proboszczem w Trabach, sufragan i kanonik wileński opat łebdowski, mianowany biskupem smoleńskim zmarł d. 21 lipca 1669 przed otrzymaniem potwierdzenia z Rzymu. (Ob: Kojałowicz Kazimierz Wijuk S. J.: Kapłan Bogu wierny Gotard Jan Tyzenhauz bisk. smol. kazaniem pogrzebowem wystawiony. Wilno 1669. 4to)

Alexander Kotowicz scholastyk wileńsk. biskup smoleń. (od 1672) został 1685 biskupem wileńskim

Konstanty Kazimierz Brzostowski kanonik wileń. sekretarz W. X. Lit. biskup smoleński od r. 1685. został r. 1687 biskupem wileńskim.

Eustachy Kazimierz Kotowicz herbu Korczak kanonik wileń. posłowałna trybunał 1663, proboszcz tracki; referendarz W. X. L. mianowany 1688 biskupem smoleńskim i konsekr. + 1700.

Zgierski Jan Mikołaj mianowany d. 5 kwiet. 1705 bisk. smoleńsk. – r. 1710 został bisk. żmudz. Alexander Mikołaj Horain od 1710 bisk. smoleń. od 1716 bisk. żmudzki.

Ogiński Ludwik kanonik wileński nominat smoleński 1718; poświęcony d. 5 czerwca 1718 przez Cypriana Brzostowskiego bisk. wil. na biskupstwo. + 1719. Po nim był nominatem na biskupstwo smoleńskie Bogusław Korwin Gosiewski dziekan wileński; sufragan białoruski biskup akanteński 1723.

Karol Piotr Pancerzyński kustosz wileński od r. 1713 sufragan białoruski i biskup hieropolitański; r. 1716 został biskupem smoleńskim, przeszedł r. 1724 na biskupstwo wileńskie.

14) Bogusław Korwin Gosiewski od r. 1724 biskup smoleński + 24 czerwca 1744 pod strażą trybunalską, bo się obawiano, aby ogromniejszego jego majątku nie rozdrapano. Przeżył lat 80

[illegible]

Ob: Casseburg: Dissertatio de coenobiis Prussiae. Regiomonti 1740.

Biskupstwo warmijskie. Z dawnego biskupstwa pruskiego utworzone i r. 1243 przez legata Wilhelma biskupa Modeny rozgraniczone zawierało się pomiędzy granicą biskupstwa pomezańskiego t.j. jeziorem Drużyńskiem (Drausensee), rzeką Passaług (Weeske) jeziorem Morągskiem (Nargensee) rzeką Passargą dalej jeziorami i rzeką Omulewem od zachodu; zatoką Habu (frischer Haff) rzeką Pregel (czyli Lipcą) od północy (aż do Insterburga; rzeką Angrappą aż do jeziora Święcańskiego czyli Swokińskiego (Mauer See) od wschodu – od jeziora Święcańskiego rzeką Goldappą aż do Rospudowskiego jeziora w Litwie, od północy – rzeką Rospudą aż ku Rajgrodowi granicą litewską od wschodu – puszczami i borami mazowieckiemi aż do granicy litewskiej od południa. Rozległe to biskupstwo obejmowało dawne pruskie kraje Warmię, Natangię, Bartię, Galindię i część Pogezanii – czyli małą cząstkę województwa malborskiego, księstwo biskupie warmijskie i większą część Prus elektorskich. – Biskupstwo to jedno z najbogatszych posiadało rozległe dobra które wraz z kapitulnemi połączone w jedną całość nosiły nazwę księstwa warmijskiego, mianowicie miasta Frauenberk kapituły, Brunsberk, Frauenburg, Wewa kapituły (Mehlsack), Orneta (Wormditt) Heilsberg czyli Lecbark nad Ałą Dobremiasto (Gutstadt) Biesztynek (Bischofstein) Rössel, Biskupiec (Bischofsburg) Sibogg (Seeburg) Wartenburg, Olsztynek kapituły (Allenstein) należały do posiadłości biskupów.

Lubo biskup miał podlegać metropolii ryskiej wszelako od najdawniejszych czasów niechciał uznawać żadnego metropolity twierdząc że tylko samemu papieżowi miał podlegać. Biskup warmijski do którego dyecezyi po zlutrzeniu się ostatniego biskupa sambijskiego przyłączono pozostałe kościoły nosił odtąd i tytuł warmijskiego i sambijskiego. Przeciwko temu elektor pruski protestował przy zawarciu traktatu welawskiego i oliwskiego.

Pierwszym biskupem warmijskim obrany został i wyświęcony r. 1248 Henryk* ksiądz świecki przez Albrechta arcybiskupa pruskiego i liwońskiego lubo Krzyżacy koniecznie starali się osadzić na biskupstwie tym krzyżaka Henryka von Strateich. (Podług przyrzeka Henryka von Strateich. (Podług przywileju; obacz: Beckmann: De primo episcopo Warmiae. Brunsbergae 1854.) Biskup ten nosił najprzód nazwę Natangskiego (episcopus natangiae); Warmijskiego; zdaje się iż go Krzyżacy nadużywali. – Drugim biskupem był: Anzelm Krzyżak wyświęcony 1250 d. 28 sierp. w Valenciennes przez kardynała Piotra de Albano legata papieskiego, r. 1251 rozgraniczył dobra biskupie od krzyżackich, r. 1255 zakłada kollegiatę

*) zdaje się że to był Henryk biskup chełmiński

Biskup Hermann von Liebenstein podzielił dobra kapituła dostała: Frauenburg, Passenheim, Melsack i Allenstein (Olsztyn wielki) – biskupowi został Brunsberk, Wormdit, Gutstad, Heilsberg, Ressel, Wartenburg, Bartenstein, Schippenpil (Schonpöpel – Szępopiel)

Cesarz Karol IV nadał biskupowi tytuł Princeps romani imperii

Ob: Baczko: ueber die Verfassung des Bisthums Ermeland (w Beiträge zur Kunde Preussens 1820 III Bd. St. 371-419) in dem Zeitpunkte da es unter preussische Herrschaft kam.

Karte des Ermelandes von Endersch 1755.

Voigt – Leo – Baczko – Kotzebue

Jacobson: Die Metropolitanverbindung Rigas mit den Bisthümern Preussens (w Illgens Zeitschrift für histor. Theologie. Leipzig 1836 V Bd. 2 H.

Mülverstedt: Fromme Stiftungen in Preussen (o klasztorach w Neue Preus. Prov. Bl. 1856. II Bd)

Ditki: Notizen über das ehemalige Augustiner-Kloster in Rössel (w Program des Progymnasium zu Rössel 1841)

Jacobson: Beitrag zur Geschichte der preussischen Klöster (w Ledeburs Neues Archiv II Bd p. 38 – o klasztorach w biskup. chełmińskim)

Karte der Diöcese Ermeland herausgeg. von dem lithogr. Institut ~~[illegible]~~ von Rahnke in Elbing 1854.

Karte der Diöcese von Culm herausgeg. vom lithogr. Institut von A. Rahnke in Elbing, entworfen von Pawlowski 1848. fol. 4 Blät.

A. 1744 kościołów farnych 90.

F r. 1264 reguła S. Augustyna w kollegiacie zamienił na krzyżacką.

Kollegiaty: a) Braunsberg m. (S. Andrzeja) *)

Katedra (kollegiata) f. 1260 Anzelm biskup warmijski (dla kanoników regular. augustyńsk.) ~~(przy ...)~~ F. Było przy niej 4 prałatów i 16 kanoników świeckich

b) ~~Kl~~ Frauenburg Katedra f. 1286 Henryk I biskup warmijski przeniósł ją tutaj z Braunsberga

2. Gutstadt (S. Salwatora) ~~Głotowa~~ (Glottau) Kollegiata f. 1341 Herman (2-gi biskup warmijski, dedicirt) Kollegiata WWSS) we wsi Lettelkau pod Braunsbergiem; r. 1343 przeniósł ją do wsi Glotawy (Glottau); r. ~~1400~~ 1347 przeniósł biskup warmijski Henryk Wormbaum do Dobrego miasta (Gutstadt) – supprymowana 1811 – (zamieniony dekanat) 2 prałat. (3 kanonik. (razem 10 kanoników)

Seminarium w Braunsbergu kapitulne i tamże alumnat papieski na 20 mło-dzieży. fund. 1567 Hozjusz, dotował papież 1578

Dominikanie: 1. Elbląg f. 1238 Herman Balk drudi mistrz (prae-(rektor) domus Teutonic in Prussia. w XVI supr. r. 1542 – należał do prowincyi polskiej

Girdawa 2. Gerdauen f. 1477. w XVI w. supr. r. 1542.

*) w skutek bulli De salute animarum z d. 16 lipca supprymowano wszelkie warmijskie prelatury, tylko prae-positurę i dekanię zostawiono.

Augustyanie (eremici) (fratres mendicantes de ordine S. Augustini): 1. Rössel f. 1347 Herman biskup warmijski sprowadził zakonników z Bawaryi (po nich Jezuici) (dawniej święte miasto) ustąpili około 1530

2. Heiligenbeil f. 1370 Winrich von Kniprode mistrz krzyżacki. Zniesiony za reformacyi

3. Patollen (Gross-Waldeck) f. około 1360 Henning Schindekopf marszałek zakonu krzyżaków; a podług innych wtymże czasie Piotr Nagel von Sehr. In: Brandenburg? supprymow. za reformacyj 1536 – (supr 1528)

F (klasztor S. Trójcy na miejscu dawnego Romowe) niedaleko Bartensteinu fund. właściwie r. 1370 Piotr Nagel von Sehr.

Franciszkanie 1. Braunsberg f. 1260 (przed r. 1310)

2. Wartenburg f. 1364 biskup warmijski należał do prowincyi saskiej – a podług Voigta Winryk Kniprode) – F

3. Welau f. 1350 1349 Henryk Duzemer wielki mistrz krzyżacki (Martynianie – Minoryci) – zniesiony 1. (czyli za Winryka Kniprode podług Voigta)

F (później zajęli Bernardyni)

Bernardyni (Martynianie) 1. Welau f. 1500; supr. za reformacyi. (w starostwie tolkmickiem)

P fund. 1590 z obrazem cudownym P. Maryi

bernard. 2. Kadyny Kodan czyli Kadyny (Kadinen) f. 1683 hrabia Jan Teodor Schlieben. supr. 1826

bernard. 3. Wartenburg supr. 1831 (to samo co wyżej) 1639 fund. Mikołaj Szyszkowski

bernard. 5. Springborn ... Heilsbergem supr. 1826

Krolewiec (missia) f. 1650
Drangowske-Tilsit (missia) f. 1702 (Drengfurt) fund. Stanisław Siemaszko Kanonik żmudzki.
z Seminarium

Jezuici: 1. Brunsberg (Collegium) f. 1565 Stanisław Hozyusz Kardynał.
supr. 1772 ; r. 1811 zamieniono w Gymnasium
2. Reszel (Roessel) (Collegium) f. 1632 Stefan Sadurski (po Augustianach)
(wyli 1624) sekretarz królewski ~~…~~ Jan Albert bisk. warm. i
3. Święta Lipka (Linda Mariana) (Missia) f. 1640. Stefan — ob: Clagius Linda
4. Schönberg missia (?) (w Inflantach) Sadurski sekretarz Król. i Zygmunt III z cudownym obra:
zem P. Maryi r. 1654 przez Wacław. Leszczyńskiego za cudowny ogłoszony
5. Elbląg missia fund. Stan. Hosius fund. 1739. supr. 1772

Brygitki 1. Elbląg f. 1458 Kazimierz Jagiellonczyk król polski
supr. w XVI wieku za reformacyi r. 1521
(tu byli także Brygitanie razem)

Antonianie vel eremitae (monachi S. Antonii) 1. Frauenburg (Varmia) f. ~~…~~ 1510 (praeceptoria) przy szpitalu S. Ducha fund. Jan Kran biskup symbalijski sufragan warmijski Krzyżak) i Łukasz Watzelrod biskup r. 1519 supprymowani przez biskupa Fabiana. — sprowadzeni (z Wismaru Tempzin w Meklenburgii (Trudnili się pielęgnowaniem chorych - zakon założony r. 1218 w S. Didier la Mothe koło Vienne)

Katarzynki (podobno ~~Franciszkanie~~) (Klasztory zakonnic w dyecezyi warmijskiej przed r. 1772: 1.) Braunsberg. 2) Wormditt. 3) Heilsberg. 4) Rössel. które składały tylko votum simplex lecz nie professią (wdowy ubogie) i miały matkę

Katarzynki 1) Braunsberg f. 1580 Regina Protmann. itd. 2) Wormditt fund. 1586 itd. 3) Heilsberg fund. 1587 itd. 4) Rössel fund. 1593 itd. (są to tercyarki Jezuickie) (jedyne 4 klasztory żeńskie dziś w dyecezyi warmijskiej istniejące) 5) Gutstadt f. 1647 Sebastian Moler Kanonik (lecz fundacya nie weszła w życie)

Biskupstwo warmijskie przed r. 1820:

1) Dekanat Allenstein. 1.) Allenstein i Goetkendorf 2. Gros Bertung. 3. Braunswald. 4. Ditrichswald. 5. Diwitten 6. Griesleenen. 7. Johnkendorf. 9 Neu: kokendorf. 10. Schoenbrück. 11 Alt Schoenberg. 12 Wuttrinen.

2) " Braunsberg: 1) Braunsberg m. 2 Frauenburg m. (cum capella S. Annae) 3. Bludau. 4. Plastwich. 4 Rautenberg i Tiedmannsdorf 5. Schalmey i Lettelkau. 6. Tolksdorf. Tolkomitsko

3) " Elbląg: 1. Elbing m. 2. Tolkemitt m. 3. Neukirch m.

4) " Guttstadt: 1. Guttstadt (Dobremiasto) m. 2. Arensdorf. 3. Benern. 4. Elditten. 5. Glottau i Münsterberg. 6. Heiligenthal 7. Kalkstein 8. Rossberg i Eschenau. 9. Peterswald. 10. Queetz i Rosengerth. 11. Schölitt. 12 Capella in Schoenwiese. 13. Wolfsdorf i Regerteln.

" Heilsberg: 1. Heilsberg m. 2. Capella S. Crucis. 3. Frauendorf. 4. Kiwitten i Schulen. 5 Krekollen. 6. Reichenberg. 7. Reimerswald i Raunau. 8 Roggenhausen. 9. Siegfriedswalde i Blankensee. 10. Capella in Springborn. 11. Holzenhagen. 12. Wernegitten. 13. Wuslack

" Mehlsack: 1. Mehlsack m. 2. Orneta (Wormditt) m. i Oppen 3. Heinrikau. 4. Leyss i Sonnwald t Krossen (domus emeritorum) 5. Langwald. 6. Lichtenau. 7. Migehnen. 8. Peterswald. 9. Plauten. 10 Wusen i Basien F

Roessel: 1. Roessel m. 2. Bischofstein (Bisztynek m.) 3. Glockstein et Schellen. 4. Koellen. 5. Legienen 6. Plausen 7. Santoppen. 8. Sturmhübel. 9. Sacra Tilia (Święta Lipka)

7) Seeburg: 1. Seeburg (Jeziorany) (Siborg) et Lokau. 2. Bischofsburg (Biskupiec) m. 3. Bessau. 4. Frankenau. 5. Freudenberg et Fleming. 6. Lautern. 7. Krositten

8) Wartenburg: 1. Wartenburg. 2. Alt Wartenburg. 3. Klaukendorf. 4. Kleeberg. 5. Lenkendorf. 6. Purden. 7. Ramsau et Bartelsdorf 8. Suessenthal.

Dekanat. Sambiensis: 1. Drangow. 2. Königsberg m. 3. Memel m. (Kłajpeda) 4. Schillgallen.

Parafie w dyecezyi Warmijskiej za czasów Krzyżackich
(podług Leo: Historia Prussiae pag. 425.

I) Diakonat Elbągski: Elbląg: Altstadt i Neustadt - Preussisch Mark - Pommerendorf - Marienfelde - Mühlhausen - Lotschendorf (Fruitzschendorf ?) Lenk - Neuma

II) Dekanat Braunsbergski: Braunsberg - Grunau - Heiligenbeil - Bladiau - Lanke (?) - Rudiergersdo (?) - Eisenberg - Lindenau - Waltersdorf - Tiedmansdorf.

III) Dekanat Frauenburgski: Frauenburg - Lentzen - Trunz - Ebersbach.

IV) Dekanat Kreutzburgski: Kreutzburg - Persk (Perschken) - Brandenburg - Haberstro (Haffstrom) - Heiligenfeld (dawniej Neuendorf) - Vendorf (Neuendorf) - Herberke (Steinbeck) - Labenhan (Löwenhagen - Löwenhayn dawniej) - Offenhan (Offenhagen dawniej, Ottenhagen) - Starkenberg - Pregelswald - Vochsberg (?) - Ludwigswalde - Lichtenhagen (dawniej Lichtenhayn) - Mansfeld - Tharau - Borchersdorf (dawniej Borkardisdorf, Borchersdorf) - (Wizyta z r. 1444 prócz tych kościołów wspomina jeszcze: Tiffentail (?) i S. Georgius foris ante civitatem Sambiensem może Seligenfeld

Steinbach: dawniej

V) Dekanat Iławski: Eilau - Dexen - Krücken - Döllstädt - Mühlhausen - Jesau - Truheim (?) - Uderwangen - Abschwangen - Almenhausen - Domnau - Schmoditten

VI) Dekanat Melsacki: Melsack - Hohenfürst - Bellen (Bellen) - Hermansdorf (Hermsdorf) - Zinten - Eichholz.

VII) Dekanat Friedlandski: Friedland - Wilten (Deutsch-Wilten) - Schönbruch - Klingenberg - Pelluten (?) - Gerdauen - Stockheim - Engelau - Paderswald (Petersdorf walde) - Welau - Allenburg (Allenau) - Ankitten (Ankitten) - Schönwald - Friedenberg - Allnau - Kleinschönau (Klein Schönau)

VIII) Dekanat Ornecki: Wormditt (Orneta) - Reichau - Liebstadt - Herzogswalde - Hermansdorf (Hermsdorf) - Lobeten (Lobeten ? pewniej zaś Gubitten)

IX) Dekanat Gutstadzki (niewypisany - zawierał tylko kościoły dóbr stołowych biskupa)

X) Dekanat Seeburgski (niewypisany - " " " " ")

XI) Dekanat Heilsbergski: Heilsberg - Landsberg m - Eichhorn - Galinden - Bartenstein m - Albrechtsdorf - Redenau. (Dietrichsdorf)

XII) Dekanat Schippenbeilski: Schippenbeil m - Dietrichsdorf - Lindenau - Langenben (Albrechtsdorf) - Momehnen (Mollehnen) - Lavenstein (Löwenstein) - Gerdauen - Molthenen - Nordenburg (Friedenberg) - Afraunen - Drengfurt - Marienthal - Baden (Barthen) - Freudenberg - Wolfsdorf - Paaris - Leunenburg - Schwansfeld - Falkenau - Schönau.

XIII) Dekanat Bischofsburgski: Bischofsburg - Sorquitten - Sensburg m - Veiden (Aweyden) - Rey (Rheinswein ?) - Targowa (Thiergarten ?) - Ortelsburg - Passenheim - Mentelogut (Menteguth)

XIV) Dekanat Rösselski: Rössel - Gudenicke (Gudnicken) - Lankau (Langheim) - Schönfliess - Tolksdorf - Legerbe (Leggarben) - Wenden - Schwarzenstein - Rastenburg m - Rosenthal - Rosengarten - Pilsen - Kranichslauken (Kraplauken) - Seesten - Lötzen - Busse (Bessen) - Millus (Milicken) - Oktowa (Eckertsberg) - Orzeche (Orzysz - Orzyc) - Brigali (Wrogellen) - Biała - Komalsko (Komilsko) - Johannisburg - Łuchi (Lyck) - Strzdum (Sdrusen) Lassowa (Lassowen) - Licke - Londr

Biskupi warmijscy.

1. Anselmus, poświęcony d. 28 Sierpnia 1250 w Kościele Katedralnym w Valenciennes w Belgii na biskupa warmijskiego przez papieskiego legata Kardynała Piotra z Albano. Podług jednych był franciszkanem i pochodził z Meissen; podług drugich zaś był dominikanem i pochodził ze Szląska (co sam potwierdza w swym testamencie); najprzód był kapelanem papieskim i legatem w Czechach i na Morawie. Zostawszy biskupem, przyjął regułę zakonu krzyżackiego. Umarł około 1270.
2. Henricus I. Fleming od r. 1278 + 1300.
3. Eberhardus de Nyssa 1300 + 25 Maja 1326.
4. Jordanus 1326 + 26 Listopada 1328.
5. Henricus II de Wogenap (Wagenax) 1329 + 9 Kwietnia 1334.
6. Hermannus de Praga (de Liebenstein) 1338 + 31 Grudnia 1349.
7. Johannes I Belger de Meissen 1350 + 30 Lipca 1355.
8. Johannes II Stryprock (Streifrock) 1355 + 1 Września 1373.
9. Henricus III Soerbom (Sauerbaum) 1373 + 12 Stycznia 1401.
10. Henricus IV Heilsberg de Vogelsang 1401 + 4 Czerwca 1415.
11. Johannes III Abezier 1415 + 11 Lutego 1424.
12. Franciscus Kuhschmalz 1424 + 10 Czerwca 1457.
13. Aeneas Sylvius Piccolomini 1457 – 1458
14. Paulus Stange de Legendorf 1458 + 26 Lipca 1467 (poddał się Polsce 1464)
15. Nicolaus de Tüngen 1467 + 14 Lutego 1489.
16. Lucas Watzelrode de Allen 1489 + 29 Marca 1512.
17. Fabianus Tetinger de Lossainen 1512 + 30 Stycznia 1523.
18. Mauritius Ferber 1523 + 1 Lipca 1537.
19. Johannes de Höfen (Flachsbinder-Dantiscus) 1537 + 27 Października 1548.
20. Tiedemannus Giese 1549 + 14 Października 1550.

21. Stanislaus Hose (Hosius) 1551 + 1579.
22. Martinus Kromer 1579 + 1589.
23. Andreas Bathory 1589 + 1599.
24. Petrus Tylicki 1600 – 1604 postąpił na Kujawskie.
25. Simon Rudnicki 1604 + 1621.
26. Johannes Albertus (królewicz polski) 1621 – 1633 postąpił na Krakowskie.
27. Mikołaj Szyszkowski 1633 + 1643
28. Johannes Carolus Konopacki 1644 + 1644.
29. Venceslaus Leszczynski 1644 – 1659 postąpił na gnieznieńskie.
30. Johannes Stephanus Wydżga 1659 – 1679 postąpił
31. Michael Stephanus Radziejowski 1679 – 1688 postąpił
32. Johannes Stanislaus Sbąski 1688 + 1697.
33. Andreas Chrisostomus Załuski 1698 + 1711.
34. Theodorus Andreas Potocki 1711 – 1723.
35. Christophorus Andreas Johannes de Słupów Szembek 1724 – 1740
36. Adamus Stanislaus Grabowski 1741 + 15 Grudnia 1766.
37. Ignatius Krasicki 1766 – 1795
38. Johannes Carolus Comes de Hohenzollern - Hechingen 1795 – 1803
39. Josephus Wilhelmus Fridericus Princeps de Hohenzollern-Hechingen 1808 – 1836. *)
40. Andreas Stanislaus de Hatten 1837 + 1841
41. Josephus Ambrosius Geritz 1841 – 1867.
42. Philippus Krementz obrany 22 Października 1867.

*) Ab a. 1803 – 1818 Administrator: Andreas Stanislaus de Hatten.

Po zaszczepieniu wiary chrześciańskiej w Prusiech, Stolica apostolska powierzyła zarząd kościelny w tym kraju r. 1210 Arcybiskupowi gnieznieńskiemu. Dopiero r. 1215 mianowany został Christyan Cysters klasztoru oliwskiego pierwszym biskupem pruskim. Po podziale Prus na 4 dyecezye przez legata apost. Wilhelma z Modeny r. 1243, zarządzał najprzód dyecezyą warmijską Christian biskup pruski, a po jego śmierci, mianował papież byłego arcybiskupa armacańskiego (Armagh) Alberta Sauerbeer (rodem z Kolonii) arcybiskupem metropolitą pruskim, bullą z d. 9 Stycznia 1246 r. któremu poddał jako sufraganów 4 biskupów pruskich oraz biskupów inflantskich i estońskich. Papież Innocenty IV polecił mu 6 października 1246 osadzić na biskupstwie pomezańskim czyli warmijskim Wernera dominikana. Później przychodzi w dyplomacie z d. 10 Stycznia 1249 Henryk jako biskup warmijski, który jak się zdaje nie otrzymał potwierdzenia apostolskiego, bo już d. 11 Lutego 1249 otrzymał arcybiskup Albert od papieża polecenie wprowadzić na biskupstwo warmijskie Henryka von Strateich kapłana z zakonu Krzyżaków, którego jednak Albert, żyjąc w zatargach z Krzyżakami wyświęcić niechciał. Mimo tego jednak bullą z Marca 1251 w Rzymie, został arcybiskup ryski ogłoszony metropolitą któremu poddane zostały jako sufraganije biskupstwa: 1) ozylijskie (Oesel) 2) derptskie (Dorpat) 3) kurońskie (Kurland) 4) wirońskie (Wirland) 5) chełmińskie (Kulm) 6) Pomezańskie (Marienburg) 7) warmijskie (Ermland) 8) sambijskie (Samland) 9) ruteńskie (Russland) 10) wersowskie (Wersovien). — Dopiero papież Innocenty VIII.

d. 4 Marca 1488 uwolnił biskupstwo warmijskie z pod zależności metropolitalnej arcybiskupa rygskiego i poddał pod bezpośrednią władzę Rzymu. (Ob: Jacobson: Die Metropolitanverbindung Rigas mit den Bisthümern Preussens. Leipzig 1836 i w Illgen: Zeitschrift VI Band)

Directorium officii divini dioec. Varmien. Cracoviae 1521 (edidit Samson de Worein – item 1608 Brunsbergae typ. G. Schönfels.

Synody dyecezalne Warmijskie |: Ob. (Wald.) Constitutionum synodalium Warmiensium descriptio (Programma acad.) Regiomonti 1802. 4to – Thiel: De Synodo dioec. Henrici III (Lyceal program). Braunsberg 1861 – v. Buchholtz: Ueber die ermländischen Synodalkonstitutionen (in Bobrik's und Jakobson's Zeitschrift für Theorie und Praxis des preuss. Rechts. I. 169.) – Jakobson: Geschichte der Quellen des kath. Kirchen Rechts in Preussen und Posen. Königsberg 1837 pag. 106:)

Missale secundum dioecesim Warmiensem. Impressum Argentinae per Fridericum Bumbach 1497. fol.

Breviarium Varmiense. Norimbergae 1494. 4to – item 1516 – item 1581 (sumpt. Kromera) – item 1587.

Pierwotnie odbywały się Synody co 3 lata. – Pierwszy dotąd znany Synod warmijski biskupa Hermanna z Pragi (1313–1440) odbyty w Frauenburgu 1 Julii 1343 – Synod biskupa Henryka III (Soerbom bez daty wydał Thiel 1861 (w braunsberskim programie liceal.) – Jan III Abezier biskup około r. 1418 odbył synod dyecezalny – Arcybiskup ryski Henning Scharfenberg odbył Synody prowincyonalne w Elblągu 1426, w Rydze 1428 i (w Rydze) 1440 (druk. w Jakobson p. 16–28.) – Franciszek Kuhschmalz biskup odbył synod dyecezalny w Heilsbergu 12 Maii 1449 (druk. w Jakobson p. 218–226) = Łukasz Watzelrode odbył Synod dyecezalny 20 Februarii 1497 w Heilsbergu. Synod dyecezalny Stanisława Hosiusa w Heilsbergu Augusti 1565 (druk. 1612) (druk. 1612) Marcina Kromera administratora w zastępstwie Hosiusa Synod w Heilsbergu in Junio 1575; tegoż 1577 Synod; tegoż 1582 Synod (druk. 1612); Szymona Rudnickiego Synod w Heilsbergu D. Prid. Calendis Maii 1610 (razem zebrane: Constitutiones Synodales dioec. Varmien. Brunsbergae 1612. 4o. – Oprócz tego wyszły Synody warmij. z r. 1623 i 1726. Jana Alberta królewicza bisk. warm. (druk. Brunsbergae 1623. – Mikołaja Szyszkowskiego z r. 1635 (podobno niedrukowany – Ob. Ermländ. Zeitsch. I. 506) – i Jana Andrzeja Szembeka z r. 1726 (druk. Brunsbergae 1726)

F druk. 1612

Biskupstwo warmijskie.

Bulla de salute animarum z d. 16 lipca 1821 urządziła stosunki biskupstw w Prusach.

R. 1230 Konrad xiążę mazowiecki sprowadził zakon Krzyżaków niemieckich pod landmeistrem Henrykiem Balk ~~[illegible]~~ dla obrony chrześciańskich prowincyj od napadów pogańskich Prusaków i rozszerzenia chrześciaństwa pomiędzy niemi. Krzyżacy posuwając swe zdobycze z tego posuwali się coraz głębiej w kraj i działał na mieszkańców tak że coraz większa ich liczba przyjmowała religię chrześciańską. Na żądanie Wielkiego mistrza – lubo cały kraj nie był jeszcze podbity i zdobyty (bo zupełne podbicie nastąpiło dopiero 1283) zesłał Innocenty IV biskupa Wilhelma z Modeny który kraj cały na 4 dyecezye podzielił: na biskupstwo chełmińskie pomezańskie warmińskie i sambijskie. Dwie trzecie części posiadłości w tych 4 krajach miały być własnością zakonu ~~[illegible]~~ trzecia zaś biskupów co do rzeczy świeckich co do władzy duchownej zaś cały kraj im podlegał – biskupstwa zaś należały jako sufragania pod arcybiskupa ryzkiego.

Anzelm pierwszy biskup (+1262) założył katedrę w Braunsbergu ustanowił kapitułę której nadał prawo obierania biskupów. Temu oparł się Wielki mistrz przywłaszczając sobie prawo inwestytury. Z powodu wojny skończyło się tylko na protestacyi. Pogańscy Prusacy postąpili ku Braunsbergowi gdzie wielkie zrobili szkody. Anzelm wyniósł się do Elbląga gdzie + 1262.

Henryk I przeniósł stolicę biskupią do Frauenburga.

Jan I otrzymał przywilej od papieża na mocy którego biskupstwo warmińskie samemu tylko Rzymowi podlegać miało – a nie W. Mistrzowi ani też arcybiskupom w Rydze.

Henryk IV przez skłonienie się Witoldowi i Polakom ściągnął na siebie zawziętość Krzyżaków którzy go za zdrajcę ~~poczytali~~ uważali i prześladowali.

Franciszek Kuhschmalz podczas trzynastoletniej wielkiej wojny ~~[illegible]~~ Polski z zakonem uszedł do Wrocławia gdzie wraz z kanonikami którzy się rozbiegli w różne strony ... + 1457. Po jego śmierci rozproszeni kanonicy w 3 miejscach obrali biskupów: Kanonicy bawiący w Głogowie obrali biskupem kardynała Eneasza Sylviusza, kanonicy bawiący w Królewcu obrali Arnolda de Venrade, a bawiący w Gdańsku obrali Jana Lutka kanclerza kor. – co uważano nawet za schizmę. Pomimo iż się Król Kazimierz obiorowi Eneasza sprzeciwiał otrzymał on potwierdzenie papieskie. Eneasz zostawszy papieżem mianował swym następcą bez obioru Pawła Legendorf.

Po pokoju w Chełmnie r. 1466 odstąpił W. Mistrz krzyżacki swe prawo obsadzania biskupstwa Królowi polskiemu. Przeto też r. 1467 obrał Król na biskupstwo Wincentego Kiełbasę Kapituła zaś obrała innego biskupa Mikołaja Tungen którego papież potwierdził. Była to znowu schizma. Kiełbasa ustąpił dobrowolnie a Król na jego miejsce obrał innego. Tungen niechcąc ustąpić zmuszony był prosić W. Mistrza o pomoc. R. 1479 poddał się Tungen wreszcie Królowi którego potwierdził w Piotrkowie nastąpił układ w skutek którego Kapituła miała obierać personam regi gratam. – R. 1512 Fabian Luzynian biskup zrobił z Królem Zygmuntem I układ w skutek której po śmierci biskupa Kapituła winna była posłać Królowi spis kanoników ten z nich obierał 4 i przedstawiał Kapitule która z nich jednego na biskupa obierała.

Wir erlauben uns Ew. in der Anlage die erste Nummer der

Allgemeinen österreichischen Bibliographie,

auf Veranlassung eines hohen Ministeriums des Innern

herausgegeben von

Dr. Constantin von Wurzbach,

zur geneigten Einsicht zu überreichen.

Ausser dem jährlich einmal im Jahre vom hohen Ministerium des Innern herausgegebenen amtlichen Berichte, welcher nur in vereinzelten Exemplaren ins Publicum kommt, existirt, nach dem Aufhören der seither der Wiener-Zeitung beigegebenen literarischen Uebersicht, kein bibliographisches Handbuch, keine periodische Schrift, welche dem Freunde der österreichischen Literatur, Kunst und Wissenschaft irgendwie zum Wegweiser dienen könnte. Das Bedürfniss nach einem solchen Nachschlagebuch, das nach Fächern geordnet, die Preise und Verlagsorte aller in den sämmtlichen Kronländern der österreichischen Monarchie erscheinenden Bücher in deutscher, italienischer, ungarischer, böhmischer, polnischer, slovenischer, armenischer und hebräischer Sprache enthält, ist nunmehr durch die obige Unternehmung befriedigt.

Die unterzeichnete Buchhandlung erlaubt sich Ew. darauf aufmerksam zu machen, dass dieselbe in der Lage ist, trotzdem der jährliche Abonnementspreis der österr. Bibliographie von der Verlagshandlung auf fl. 3 gestellt wurde,

Ihnen dieses jedem Bücherfreunde unentbehrliche Nachschlagebuch gegen die geringe Vergütung von fl. pr. Jahrgang überlassen zu können.

Es wurde dies durch eine besondere Uebereinkunft mit der Verlagshandlung, von welcher wir eine bedeutende Anzahl Exemplare beziehen, ermöglicht.

Indem wir Ew. zustimmenden Falles bitten uns den beiliegenden Abonnementsschein gefälligst baldigst, mit Ihrer werthen Unterschrift versehen, zusenden zu wollen, zeichnen

hochachtungsvoll

Bulla papieża Innocentego z d. 9 stycz. 1246 poddane zostały [5] (biskupstwa pruskie i Kurońskie pod dozór arcybiskupa ryskiego Alberta który dopiero r. 1253 mógł osiąść w Rydze. Arcybiskup ryski był zatem metropolitą 4 pruskich i 1 Kurońskiego biskupstw. wszelakoż nie chcieli biskupi podlegać tej metropolii już to po części będąc zawiśli od Krzyżaków, biskup warmiński nie chciał nawet kilkakrotnie uznawać władz metropolity ryskiego.

Anselm fundował Kapitułę przy Kollegiacie w warmijskiej która się miała składać z 24 Kanoników, lecz tylko 16 Kanonii uposażył – resztę 8 Kanonii uposażył r. 1372 biskup Jan Streifrock.

I Anselm. R. 1255 Bruno biskup ołomuniecki podczas krucjaty wybudował Braunsberk gdzie Anzelm założył katedrę. Zburzył świątnicę Kurkona na miejscu świętem miasto zwanem gdzie założono Heiligenbeil zburzył drugą świątynię Ligwszy dąb święty bóstwa Patoll – Po śmierci Anselma kapituła na następcę obrała Henryka proboszcza warmijsk. którego arcybiskup ryski niechciał wyświęcić narzucając kapitule na biskupa Jana proboszcza kapituły ryskiej.

+ 1278 lub 1277 Anselm biskup

II) Henryk I Fleming czyli Fleming (tak w przywilejach nazywa swych braci) drugi biskup warmijski; od r. 1278* 1284 + 1300 d. 15 lipca Ksiądz świecki dziekan (wicepropozyt) warmijski. Przeniósł katedrę i kapitułę do Frauenburga; pochowany w Frauenburgu. – R. 1280 założył miasto Braunsberg na prawie lubeckim.

(założył miasto Frauenburg; lecz papież Mikołaj III w Rzymie r. 1278 wyświęcił Henryka na biskupstwo warmijskie (Theiner Monum. vol. I)

III) Eberhard*) z Nysy kantor warmijski proboszcz w Braunsbergu, kanclerz kapituły, wyświęcony 1300 przez arcybiskupa w Rydze. Założył miasta i wsie: Wormdit (przed 1308), Heilsberg (1308), Guttstadt (1325) i wiele wsi. W końcu przybrawszy Jordana proboszcza kapituły za koadjutora 1300 + 25 maja 1326 pochowany w Frauenburgu.

Eberhardus r. 1308 fundował Heilsberg miasto nad Aln; za niego było 5 prałat. i 11 kanon. nadał prawo lubeckie dla miasta Frauenburg 1318

IV) Jordan proboszcz kapituły i koadjutor; nasprzód był proboszczem w Christburgu od 1327 + 26 Novembre 1328 pochowany w Frauenburgu

V) Henryk II de Wogenap czyli raczej Wagenax) (miał w herbie Oswozowy) proboszcz kapituły warm. rodem z Królewca gorliwy od 1329 + 9 April 1334 pochowany w Frauenburgu. Osadzał wsie – wymowny

r. 1330 nadał przywilej lokacyjny miastu Guttstadt

Po śmierci jego przez 4 lat wakowało biskupstwo albowiem po śmierci jego Wielki mistrz Krzyżacki Werner von Orseln r. 1329 polecił Krzyżaka Jakóba którego część kapituły promowowała druga zaś część kanoników obrała Dra praw Michała Jure Mieszczanina (?) przez Jakóba co niepewne (bo podanie Fretera o schyzmie i kanonikach ojcu owego Michała jest mylne) tyle pewno że podczas wakującego biskupstwa był administratorem Mgr. Nicolaus de Braunsberga.

Freter pisze iż po ojcu Michała Krzyżacy chcieli osadzić na biskupstwie Henneманна, lecz daremnie

VI) Hermannus de Praga von Liebenstein (1337–1349) Dr. Kano. Dekretów Kust. i Kolegiaty praskiej nigdyś audytor roty rzymskiej – dziedzic Libensteinu w Morawii poseł i konsiliarz czeskiego króla Jana I który mu w Rzymie do biskupstwa dopomógł. Uczony. Podeszły wiekiem mianował Jana Streifrock swym sufraganem + 31 grudnia 1349 pochowany w Heilsberg w Frauenburgu. On to podzielił dobra między biskupa i kapitułę – Odbył synod dyjecezalny w Frauenburgu d. 1 lipca 1343

Zbudował miasta Seeburg i Bischofstein (Biskupiec) Miał w herbie lwa stojącego na murze

I. Belger)

miał w herbie: Orła

VII) Johannes (de Meissen (1350 – 1355) dziekan Kapituły wyświęcony na biskupa przez Klemensa VI w Avignon 1350 zbudował zamek w Heilsbergu zamki w Rössel, Seeburg rozpoczął budowę katedry w Frauenburgu + 30 lipca 1355 pochowany w katedrze.

syn mieszczana z Lipska) kapit. warm.

miał w herbie: kurtkę z krótkiemi rękawy (Rock)

R. 1373 pomnożył liczbę kanoników o 8 tak iż było już 20 wszystkich, uposażył prebendy w kapitule, zaprowadził przy katedrze porządek nabożeństwa oraz poprawił statuta kapituły przez Anzelma biskupa pierwotnie uchwalone. - Kapituła składała się wtedy ex praeposito, decano et 18 canonicis.

VIII) Jan II Streifrock (1355 – 1373) Kustosz (obrany przez kapitułę administrator biskupstwa wyświęcony od Innocentego VI w Avignon. Krzyżacki mistrz Winrych von Kniprode zajął mu znaczną część dóbr a gdy się biskup w Heukich pod Frauenburgiem d. 24 czerwca 1369 żwawo o swe krzywdy upominał omal że go mistrz krzyżacki mieczem nie przebił. Biskup skarżył mistrza do papieża 1371 gdzie d. 1 Septembr. 1373 umarł w Avignon, tamże pochowany u Dominikanów otruty przez sługę swego Piotra Wargel naprawionego przez Krzyżaków.

proboszcz w Wolframskirch w Morawii

mieszkanie w Braunsberg przeciw niemu rokoszują i oblegają, biskup ledwie spuściwszy się na sznurze z wieży uciekł

IX) Henryk III Sauerbaum (1373 – 1401) czyli Sorbom notariusz cesarza Karola IV Kanonik warmiński wyświęcony w Avignon 1373. R. 1374 d. 29 lipca zakończył ugodą w Elblągu kłótnie z Krzyżakami przez poprzednika swego o posiadłości rozpoczęte + 12 stycznia 1401 w Heilsbergu, pochowany w Frauenburgu.

miał w herbie głowę brodatą z wieńcem.

Henryk III lub II (r. 1390 – 1415 odbył synod w Heilsbergu którego statuta druk. Thiel w Index lectionum lycaei Hosiani Brunsbergensis 1861-1862 Semestr. hiemal.

X) Henryk IV Heilsberg von Vogelsang (1401–1415) Dr. Praw proboszcz w Wartenburgu kanonik i oficiał biskupa warmińskiego obrany przez kapitułę wyświęcony d. 24 lipca 1401 w Heilsbergu. Po bitwie tannenbergskiej 1410 poddał się królowi polskiemu wraz z innemi biskupami. To ściągnęło na niego gniew nowego mistrza Henryka von Plauen który opanowawszy biskupstwo warmińskie wygonił biskupa i przez prokuratora swego w Rzymie chciał wyjednać aby na jego miejsce był obrany hrabia Henryk von Schwarzburg. Wszelako Władysław Jagiełło wstawił się w Rzymie za biskupem a papież polecił wielkiemu mistrzowi aby biskupowi zabrane dobra wrócił. Jednak bał się biskup wrócić aż dopiero gdy wielki mistrz Henryk von Plauen jego nieprzyjaciel złożony został powrócił biskup 1415 i umarł d. 4 czerwca 1415 w Heilsbergu - jak mówią otruty przez Krzyżaków - pochowany w katedrze w Frauenburgu.

XI) Jan III Abezier (1415 - 1424) rodem z Torunia, kanonik warmijski obrany przez Kapitułę Dr Prawa Kanonicznego, audytor Kurii rzymskiej był na koncylium w Konstancji wraz z arcybiskupem ryskim, wyświęcony d. 13 Kwietnia 1416 w Malborgu przez Jana von Wallenrode arcybiskupa ryskiego potwierdzony ~~r.~~ 1417 przez papieża Marcina V. R. 1418 odprawił synod dyecezalny przeciw Wiklefistom. Wybierając się do Rzymu dla zaskarżenia zakonu Krzyżackiego ~~[illegible]~~ o nadużycia zmarł w Heilsbergu 11 lutego 1424 pochowany w Frauenburgu.

miał w herbie Kleszczego starca w polu gwiazdzystem

XII) Franciszek Kuhschmalz (1424 - 1457) urodzony w Lessel Dr prawa kanonicznego proboszcz Kapituły wyświęcony 1424 w Heilsbergu; dbały o swych poddanych; r. 1449 d. 12 maja odbył w kościele farnym w Heilsbergu synod dyecezalny przeciw Husytom (Ustawy tego synodu drukowane w Jacobson: Quellen des preussischen Kirchenrechts Band I Theil I N° LXII) R. 1432 wysłał na synod bazylejski posła swego Arnolda von Datteln proboszcza Kollegiaty warmijskiej; sam wreszcie r. 1437 wyjechał wraz z kanonikiem Augustynem Thiergart na sobór do Bazylei gdzie prawie rok bawił. Popierał sprawy wielkiego Mistrza Krzyżackiego w którego interesach ~~r.~~ 1454 jeździł do cesarza Fryderyka II. Ale mu się za to odwdzięczyli Krzyżacy albowiem Wielki Mistrz Konrad von Erlichshausen wyrobił sobie w Rzymie 1447 indult iż mu pozwolono 2 kanonie warmijskie osadzić. Sprzeciwił się temu biskup i wytoczył o to proces w Rzymie, wskutek czego Mikołaj V ów indult r. 1453 skasował. mimo tego Krzyżacy ujęli jego dobra. Biskup jednak wierny Wielkiemu Mistrzowi, posłował od niego do cesarza Fryderyka III. Podczas wojen Krzyżaków z Polską usunął się do Wrocławia na Szlązk z kanonikami r. 1455, gdzie † 10 Czerwca 1457 pochow. w katedrze wrocławskiej

miał w herbie 3 orły w tym porządku ∴

gdy zaraza bydło wygubiło w dobrach biskup 1500 koni rozdał rolnikom

XIII) Aeneas Sylvius Piccolomini (1457 - 1458) właśnie Polacy zająwszy część Prus zajęli i Frauenburg. Kanonicy się rozpierzchli po świecie, 6 kanoników było w Szlązku, 3 kanoników w Gdańsku pod opieką Polski a 6 kanoników w Królewcu pod opieką Krzyżaków. Kanonicy zebrani w Wielkiem Głogowie na Szlązku idąc za radą kanonika swego Bartłomieja von Liebenwald obrali biskupem warmijskim Kardynała [Aeneasza Sylviusa Piccolomini ufając w pomoc papieża i cesarza. – Kanonicy zostający w Gdańsku

miał herb: Krzyż a w nim 5 ~~[illegible]~~ księżyców.

[t. j. Sabiny biskupa Sienny

idąc za życzeniem Króla polskiego obrał biskupem Jana Lutko-
de Sokary
nis (dziekana Katedry gnieźnieńskiej i podkanclerza koronnego
[illegible]
Kanonicy bawiący w Królewcu obrali biskupem (kantora katedry war-
mińskiej Arnolda Coster von Venrade (rodem z dyecezyi leodyjs-
kiej). Papież Kalixt III potwierdził na biskupstwo Aeneasza Syl-
viusza Piccolomini 1457 który wysłał do Prus jako swego generał-
nego wikariusza Bartłomieja von Liebenwald. Wszelako ani
król polski ani Krzyżacy niechcieli uznać Piccolominiego za bis-
kupa który do tego nie siedział w dyecezyi tylko w Rzymie. Obranie
Piccolominiego na papiestwo jako Pius II po d. 3 Septembr. 1458
(niebył w Prusiech) - po śmierci Kalixta III uwolniło dyecezyję z dalszej schizmy.

XIV) Paweł Stange von Legendorf (1458-1467) notariusz pa-
pieża Mikołaja V kanonik warmiński protonotariusz apostolski
obrany na biskupstwo warmińskie przez papieża Piusa II r. 1458
najprzód jako administrator w Rzymie wysłał do Prus jako swego je-
neralnego wikarego kanonika Bartłomieja von Liebenwald.
Krzyżacy jednak niechętni temu obiorowi pojmali owego jeneral-
nego wikariusza w Chojnicach i zamknąwszy w zamku Królewieckim
chcieli zabić tak iż ledwie uciekł z więzienia. R. 1459 wybrał
się do swej dyecezyi sam Paweł von Legendorf w Rzymu i wyjednał
sobie najprzód u Kazimierza Jagiellończyka Króla jako też i u
Wielkiego Mistrza uznanie. R. 1463 podejmował u siebie w
Heilsbergu legata papieskiego arcybiskupa Hieronima z Krety
który wysłany został dla zawarcia pokoju między Polakami a
Krzyżakami. - Biskup Paweł wkrótce przeszedł na stronę Wielkie-
go mistrza Krzyżackiego - pomimo iż wierność Polsce przysiągł - wszela-
ko później widząc iż szczęście przechyliło się na stronę polską - biskup
zawarł znów traktat w piątek przed niedzielą Judica (d. 23 marca)
1464 w Malborgu z polskim namiestnikiem w Prusiech Ściborem Ba-
żeńskim i innemi panami polskiemi wskutek którego uznał władzę
Króla polskiego, który mu zaś obiecał opiekę. R. 1466 d. 19 Oktobra
podpisał wraz z swą kapitułą sławny traktat w Toruniu mocą którego
cześć jedna Prus a zatem i dyecezya warmińska z pod panowania
Krzyżackiego przeszła pod panowanie polskie. Te swoje przywiązanie do
Polski przypłacił śmiercią bo wskutek zadanej mu przez Krzyżaków
trucizny umarł w Brunsbergu d. 26 lipca 1467; pochowany w Bruns-
bergu w kościele farnym r. 1471 - Po śmierci Franciszka Kuhschmalz
biskupa był administratorem biskupstwa był pisarzem apostolskim także Piusa II
i w jego niebytności zarządzał dyecezyą.

miał w herbie pień drzewa z blaszkami ukosem leżący (jak Borkowna)

r. 1457 Paulus de Legendorf clericus Culmensis dioc. scriptor et familiaris papae Calixti III zostaje kanonikiem dziekanem B. Mariae Glogoviae majoris vratisl. dioces. decanus vratislav. 1459 canonicus varmij

XV) Mikołaj von Tüngen (1467 – 1489) urodzony w Tün: — miał w herbie: róża w ogniu
gen (wsi *dziedzicznej* do obwodu wormditskiego należącej w Warmii nota:
riusz papiezki, mąż uczony i ulubiony właśnie w interesach [kanonik warmijski notariusz apostol.
Kapituły bawiący w Rzymie, obrany przez Kapitułę d. 10 Augusta
1467 biskupem warmijskim ~~[illegible]~~
wszelako Król Kazimierz Jagiellończyk chcący sobie przywłaszczyć
prawo nominacyi biskupów ~~[illegible]~~ nieuznał Mikołaja von Tün:
gen i na jego miejsce mianował biskupem warmijskim [*dla posrzymu*] zaniedbujący warm.
Wincentego Kiełbassę ~~[illegible]~~ swego sekretarza
(którego już r. 1466 mianował biskupem chełmińskim, co
Paweł II d. 8 Kwietn. 1467 potwierdził a biskup Jan z
Brescii wyświęcił go d. 18 Kwiet. 1467 za biskupa) biskupa
chełmińskiego i o potwierdzenie do Pawła II posłał. Wszelakoż
papież Paweł II uznał obiór Mikołaja von Tüngen przez
Kapitułę za prawny i tegoż d. 4 Novembr 1468 potwierdził
poczem tenże biskup w Rzymie wyświęcony został. Wpraw:
dzie zrobił to Król iż część Kapituły zgodziła się na nominacyą
Kiełbassy później; wszelako papież pod karą exkomuniki
nakazał ustąpić Kiełbasie. Oparł się temu Król Kazimierz i gwał.
tem na biskupstwie chciał utrzymać Kiełbasę, ogłosił Mikołaja
von Tüngen na sejmie piotrkowskim d. 9 Novembr. 1470 za nie:
przyjaciela kraju którego gdyby z Rzymu do Warmii przyjechał
pojmać zlecił. Tüngen zamiast *do* Warmii zjechał do Inflant r.
1471 gdzie aż do r. 1472 bawił w Rydze dopokąd Kiełbasa nie ustą:
pił i na biskupstwie chełmińskim nie poprzestał (który † 12 No:
vembr. 1478 na zamku swem Löbau, surowy i ostry). Tüngen
zjechał 1472 w zimie do Warmii. Wszelako i po ustąpieniu Kiełbasy
Król niechciał uznać Tungena i mianował na biskupstwo warmij:
skie Andrzeja Oporowskiego archidyakona gnieznieńskiego (który
r. 1471 został obrany biskupem płockim lecz potwierdzenia papiez.

kiego nie uzyskał; zaś Tüngenowi radził aby się na biskupstwo kamińskie przeniósł. Zaprotestowała kapituła warmijska d. 3 Octobr. 1472 przeciw temu narzuceniu a król wyjednał nawet w Rzymie potwierdzenie Oporowskie= go i przeniesienie Tüngena do Kamienia. Oporowski r. 1473 gwałtem opanował część dyecezyi warmijskiej; biskup Tüngen zaś chcąc się utrzymać prowadził jawną wojnę z Polską potęgując się i porozumiawszy z Krzyżakami i Maciejem Kor= winem królem węgierskim, zdobył zamki Heilsberg, Seeburg. Tymczasem ustąpił Oporowski zostawszy 1474 biskupem prze= myskim. Tüngen prowadził otwartą wojnę z królem polskim i poddał się hołdując królowi węgierskiemu Maciejowi w Gran d. 13 Febr. 1477 przez posłańca swego kustosza war= mijskiego Tomasza Werner oraz z [illegible] Krzyżakami prze= ciw zakonowi się spiknął. Gdy wszelakoż nie miał posiłków z dyecezyi z Węgier po kilkuletniej walce zmuszony był poddać się Polsce i r. 1479 w Piotrkowie króla przeprosić. Król uznał Tüngena który w imieniu swej dyecezyi dał zaręczenie iż każdy nowy biskup warmijski będzie hołdował królowi polsk. i że kapituła na biskupstwo tylko osobę miłą królowi wy= bierze. R. 1488 Innocenty VIII ogłosił iż kościół warmijski tylko pod Rzym należy we względzie kościelnym. – Tüngen przed śmiercią mianował swym koadjutorem kanonika Łukasza Watzelrode. – Umarł w Heilsbergu d. 14 lutego 1489 pochowany w katedrze w Frauenburgu.

XVI) Łukasz Watzelrode von allen (1489–1512) rodem z Torunia od r. 1479 kanonik warmijski Dr praw kanonicznych obrany biskupem przez kapitułę 1489 potwierdzony przez papieża Innocentego VIII i wyświęcony w Rzymie 1489 wszelako król Jan Kazimierz przeciwił się temu obiorowi – dopiero Jan Albert, Alexander i Zygmunt I zlewali swą łaskę na Łukasza Watzelrode którym (dopiero później krzyżem kapłańskim?) Watzelrode wiernie służył. Jan Albert wzywał go często do

miał w herbie głowę ptaka mającą z nogi zbrojne

rady. Król Alexander r. 1505 nadał biskupowi ~~...~~ dystrykt Scharfau, a Zygmunt I r. 1508 dystrykt Tolkemit i wsie Krebsdorf (Kronsdorf), Karschau i Neu Kirch.*) — Był to jeden z najlepszych biskupów warmijsk. Wykształcony wspierał nauki: jemu to świat winien Kopernika [swego siestrzeńca] (cf. Watterich: De Lucae Watzelrode in Nicol. Copernicum meritis. Regiomonti 1856) zamyślał nawet biskup o założeniu uniwersytetu w Elblągu. Zygmunt I d. 10 lutego 1508 potwierdził wszelkie przywileje Kościoła warmijskiego. Wyjazd w styczniu d. 1512 do Krakowa na sejm i wesele Zygmunta I sprowadził mu chorobę która d. 23 marca w Łęczycy się odezwała, tak iż biskup d. 29 marca 1512 zmarł w Toruniu pochowany w Frauenburgu. Miał przeszło 7 4 lat. Wyświęcił on d. 28 Octobra 1509 Jana Konopackiego na biskupa chełmińskiego.

*) bez pozwolenia sejmu dla tegoteż r. 1569 na sejmie w Lublinie odebrano Tolkmicko i zrobiono starostwo z niego

XVII) Fabian Tetinger von Lossainen (1512 – 1523) rodem z dziedzicznej wioski Lusiejn(ie) czyli Lossainen koło Rössel (Lusigeyn) Dr. Prawa kanonicznego subdyjakon obrany ~~ones~~ [którym był Burijem] kapituły (~~...~~ był on krewny biskupa Pawła Legendorff — ojciec jego popierał dzielnie stronę Kazmierza Jagiellończyka ~~bronił~~ zamku Rössel mężnie przeciw Krzyżakom przyczem majątek swój utracił i więzienie ponosił) Pomimo iż Król Zygmunt I obiór Kapituły bez odniesienia się poprzedniego do Króla uczynionego Fabiana ko przyjął jednak bacząc na zasługi nowoobranego Fabiana sam się do Rzymu 1512 starał o potwierdzenie go na biskupstwie. Wyświęcony w Heilsbergu. R. 1512 d. 7 grudnia zawarł biskup Fabian w Piotrkowie z Królem traktat nia mocą którego dozwolone było królowi polskiemu prawo nominować 4 kandydatów, z których kapituła jednego na biskupstwo obierała. Tym traktatem zakończono długo trwające rozterki o prawo nominacyi bisk. warmijsk. (Cf.: Jurium Capituli Varmiens. Summarium)

miał w herbie 2 szczeki rybie

wspierał luteranizm + predostatniego stycznia 1523 w Heilsbergu pochowany w Frauenburgu.

XVIII Maurycy Ferber syn rajcy gdańskiego, Dr. Praw w młodości trudnił się kupiectwem. w skutek nieszczęśliwej miłości niemogąc pozyskać ręki córki bogatego kupca Tilmanna w Gdańsku został w Rzymie Xiędzem, (1516) Kustoszem warmińskim kanonikiem lubeckim, rewalskim, deptskim i proboszczem w Gdańsku i Melsack. Obrany przez Kapitułę biskupem 17 Kwietn. 1523 mając blisko 60 lat wyświęcony w Piotrkowie od Jana Łaskiego arcyb. gniezn. Za niego 1524 magistrat brunsberski sprowadził pastora luterskiego z Gdańska Jana Barbierer, lecz komisia królewska wyrokiem d. 18 Augusta 1526 w Brunsbergu; ~~sprzedał bi~~ bunt ten uśmierzyła. – Ferber sprzedał Gdańszczanom dystrykt Szaban (Szarpawę) za 15000 grzywien – Ogłosił on księżom dawniejsze statuta synodalne i prowincyonalne (+ 1 lipca 1537 pochowany w Frauenburgu.

W herbie miał 3 głowy świńskie

i statut dla kanoników Gutstadskich

XIX Jan IV Dantiscus von Hoff-Flachsbinder nobilitowany od cesarza, z biskupa chełmińskiego r. 1537 zostaje warmińskim + 27 Octobr. 1548

miał w herbie łątkę i między oraz skrzydła orle

XX Tidemann Gise (od 1523) Kustosz warmiński kanonik gdański + 14 Octobr. 1550.

miał w herbie lwa na 3 nogach

XXI Stanisław Hosius

XXII [illegible]

Ziemia pruska za czasów pogańskich podzielona była na następujące krainy: 1) Kraj chełmiński (Culmia, Terra culmensis, Ulmigeria, Kulmerland pomiędzy rzekami Wisłą, Drwencą i Ossą, zdobyty przez Polaków i przez Konrada xięcia mazowieckiego Krzyżakom około r. 1222 darowany z zamkami Colmen (Kulm) Grudzanz (Graudenz) Wabsko (Wapcz) Korprivno (Roggenhausen) Wilisas (Engelsburg) Kolno (Kollinken) Ruch (Roggowo) Rysin czyli Radzin (Rehden) Glamboky (Glambotschek) Turno (Thorn) Lin (Linn) Ploth (? Postolsko (? Kowalewo (Schönsee) Belcz (Birglau), Ostrovitto, Newir (Neuwerung) Bobrosky (Bobrowo) Wanzino (Wenzen) [illegible] Mylosno (?) Orechovo (Orzechowo) Plovenzo (Jellenz) Jablonowo, Bolemino (Bolemin) Ostromecz (Ostrometzko) Unisław, Grobno, Carnowo (Czarnowo) Papowo, Papowo (Papau) a) Lubawski powiat (Lubovia, Löbau) wschodnia część kraju chełmińskiego granicząca z Polską pomiędzy rzekami Drwencą (od zachodu) Branicą (od południa i Wkrą (Welle) od wschodu z zamkiem Lubawa (Löbau) b) Saski powiat, - Soysim - Sassen) wschodnia część kraju chełmińskiego pomiędzy rzekami Wkrą (Welle) Neide i Skottau z miastem: Soldau, Pilgramsdorf (Neidenburg) Sassenpille (t. j. Zajęcza góra - zwana w przywilejach także Grobisko. 2) Pomezania (Pomesania) na północ ziemi chełmińskiej aż do rzek Nogat i Sirgune (Sorge) z zamkami Alyem (Marienburg) Reysen (Resien - Riesenburg) Posolve (Posilge) Lyngwar (Lichtenau) Loypicz (Lippitz) Komor (Kommerau) Prezla (Prenzlau) Rudenz (Raudnitz) Lobuz czyli Loburze (Rosenberg (?)) Beria (Bertung) Bialochowo (Bialochau) Stum, Postelen (Postelin)

Willenberg (Wildenberg) Trampeinen (Tropin) – i wyższy Quidin, Zantirhury ujściu Nogatu do W[isły]
3) Pogesania (od jeziora Drausen aż po Warmię z zamkami Lansania (Lenzen koło Elbląga) Pa[s]luk (Preussisch-Holland) Zambroch (Sumrodt) Ocrek (nad jeziorem Drausem) Weclic (koło rzeki Rogowa) Truso (Preussmark) a) Powiat górn[y] (Hockerland) z zamkiem Tolkemit. 4) Warmia (Ermeland) z zamkami: Brusebergue (Braunsberg) Balga, Pokarwen (Pokarben) Jedund (Gedauten) Junines (Juguinnen) Bandadis (Banditten) Slinia (Schlitzhausen) Wuntenowe (Wuntenau) Wormedit, Wewa czyli Malcekuke (Malkuk) Glottovia (Glottau) 5) Natangia z grodami Sucwiert (Kreuzgarten koło Preussisch Eylau) Tummone (Tomau) Labegow (Labehnen) Solidow (Solleau koło Kreutzburg) Sclumen (Glomen) Beselede (Beisleiden) – Od północy granicą była rzeka Pregel a od wschodu rzek[a] Alle 6) Sambia (Samland) kraj handlowy nadmorski z grodami: Medenau, Rudau, Quednau, Waldau, Kaymen, Sugurbi (Tenzirau) Wagen, Schaaken, Pobethen, Rinau, Derne (Königberg) Powunden, Labiau. a) Wittland (Wehnau)
7) Bartia (Barten) pomiędzy rzekami Alle i Asvenis (Schwein, Aschwein) z grodami: Röss[el] Santoppen, Waislotepil (Burg des Waislote) Wallewona (Gehlweiden) Barten, Resau, Weplauken a) Litu-Barta (t.j. Mała Barta zwana mylnie Plica Barta) b) Unsatrapis (Wohnsdorf) z grod[ami] Auctolite (Wohnsdorf Auglitten) Gundau (Gundau) [illegible] postete[illegible]. 8) Nadravia (Nadrauen) z grodami Rethow (Lischau koło Insterburg) Kattow (Kattenau koło Gumbinnen) Otholichien, Kaminiswika (Kam[illegible]

wika koło Gnorzynnbürg) Wehlau, Laukisch:
ken, Romowe [illegible] (t.j. święty las; kilka podobnych
miejsc świętych było w Prusach i na Żmudzi) 9)
Szalovia (Scalovia, Schalauen) po obu stro:
nach rzeki Niemel z grodami: Ragnit, Sareka
(Skrwrki dziś w Litwie nad rzeką Jurą) Sassau
(Kaßuzöunn) 10) Galindia (Galinden) grani:
czyła z Mazowszem, z grodami: Gunlauken:
[illegible] (Wartnubürg) Wensowken, Krzywen, Krus:
sewen, Kumilsko i z jeziorem Nevotin (Lötzunn:
fun) 11) Sudawia (Sudauen) sięgająca po rze:
kę Niemen (Memel) z grodami: Meruniskon (Min:
müßenn) Kryssowa (Orzyszowkenn koło Olecka)
Krasine (Krasnopol) Lokimen, Kimenau (Kamień
koło Kalwaryj) Selien (Sebiyzynn czyli raczej Sejny nad Selmentsee)
i grodziszczem Sunpilke (nad rzeką Szeszuppą) –
z Sudawią od południa graniczyło Polesie
czyli kraj Jadzwingów (terra Jacuitarum) pomię:
dzy rzekami: Bobrem Świsłoczą a Narwią 12) Kar:
sovia nad Niemnem rzeką od północy i świtu, a
od zachodu z grodami: Karsovia, Suvneiten,
Biberwatten – graniczyła zaś z litewskiemi
krajami Żmudzią (Samaite t.j. Niski kraj
i Litwą (Auxtote t.j. kraj wyższy. Auxteten
z grodem świętym Romowe koło Żołtynian)

Zaprowadzenie Chrześcijaństwa.

Pierwszy w tych stronach zaczął wiarę świętą
zaszczepiać S. Wojciech (arcybiskup gnieźnieński)
którego Bolesław Chrobry r. 996 w towarzyst:
wie brata Gaudentego i xiędza Benedykta i Chrystyna
na okręcie uzbrojonym w 30 zbrojnych mężów
wysłał ku Prusom. Utwierdziwszy najprzód
wiarę Chrystusową w miejscu zwanym Gida:
nie nad morzem, brzegami morza zwanemi
Nerżeja (Nehrung) doszedł do zatoki ełbnickiej

czyli Habu gdzie statkiem dostał się do Sambii krainy pruskiej. Tu opowiadając wi-rę św. koło miejsca zwanego później Fisch-hausen podczas nabożeństwa d. 23 Kwietn. 997 przez Prusaków pogańskich którem Siggon kapłan pogański dowodził obskoczo- i ubity został. – Po nim Św. Bruno (na chrzc. św. zwany Bonifacy) hrabia z Kwerfurtu benedyktyn i kanonik magdeburski r. 999 wy-brał się na apostolstwo do Prus i powtór-nie z nowu r. 1005. gdzie d. 9 marca 1008 na pograniczu Prus i Rusi poniósł od pogan śmierć męczeńską. – Wprawdzie starali się Książęta polscy już w XI i XII wieku podcza wypraw wojennych utwierdzić wiarę Chryst w Prusach, lecz się to udać nie mogło, bo ile-kroć wojsko polskie Prussy opuściło tyle razy uporczywe pogaństwo pruskie wyk-rzeniało niwę nową zasianą nauką Chryst-sa. Z końcem XII wieku łotrowskie napady pograniczne Prusaków na rozdrobione i osłabione (xięstwa mazowieckie zbyt często się powtarzały, tak iż Książęta o trwalszej obronie przemyśliwa musieli

Pomiędzy dobrami które Konrad xiąże mazowie-ki r. 1235 zakonowi niemieckich krzyżaków w ziemi dobrzyńskiej zapisał, przychodzi tak że salina w Słońsku (może to Ciechocinek?) (ob. Cod. dipl. Pruss. I. № 45)

Ziemia chełmińska należała po rzeki Ossę od północy i Wkrę od zachodu do Xięstwa mazowie-kiego, i do dyecezyi mazowieckiej czyli płockiej darowana 1222 przez Konrada xięcia najprzód biskupowi pruskiemu Chrystianowi, który r. 1230 Krzyżakom odstąpił.

Ziemia pruska za czasów Krzyżackich. [Ob. Töppen: Historisch-comparative Geographie von Preussen.

składała się 1/z Wschodniego Pomorza (czyli Pomerelii późniejszej) sięgającego od rzeki Łeby po Wisłę i podzielonego na xięstwa a) Gdańsk, b) Lubieszów c) Gniew d) Belgard (koło rzeki Łeby) sięgające po jezioro Czarnowickie nad morzem od wschodu. Xięstwo Gdańskie obejmowało miasta Gdańsk wspomniony r. 997, Puck wieś przez Sambora I zamieniona w miasto 1271 i Kasztelania, Gorrenczyn kasztelania 1241, Chmelno (koło Mirachowa) Kasztelania 1280 — Xięstwo Lubieszowskie obejmowało: Lubieszów kasztelania 1253, Tczew miasto 1198 założone na prawie niemieck. 1260, Gerdien zamek 1243, Schlanz zamek, Gnosna (Jungfernburg) 1258 zamek, Garczyn (Garczyn) wieś koło Zblewa) Pirsna (Berendt) kasztelania 1284 — Xięstwo Gniewskie obejmowało kasztelania Stargardt r. 1174, Rudno (Raudnitz) kasztelania, Gniew (Mewe lub Wanska) wieś. Thymau (pod Gniewem) wieś darowano rycerzom zakonu Kalatrawy r. 1224, Neuenburg kasztelania z wsiami Milewo, Komorsk i Lubin, Swiec kasztelania 1198, Sartowice kasztelania 1242, Syrosk (Sierocki koło Szwekatowa) kasztelania 1284, Wissegrod*) (na południowej granicy) Kasztelania 1112 (fundu). Granice tego xięstwa od zachodu tworzyła rzeka Braa (Brahe) od południa rzeka Noteć (Netze) od wschodu Wisła.— Xięstwo Belgard sięgało od rzeki Łeby aż po jezioro Czarnowickie obejmowało wsie Belgard 1283, Bohlschau, Lusino, Zomblewo. (Xięstwo Belgardskie graniczyło z Pomorzem niższym czyli xięstwem Słupskim – Stolpe – sięgającym od rzeki Łeby do rzeki Nestbach koło Köslina i obejmującym miasta Słupsko, Schlawe, Rugenwalde, Polnow, Garde) Do Pomorza przytykała Kraina t.j obwód leżący pomiędzy rzekami Dobrzynką i Kamionką od

*) zamek Wyszogród pod Fordonem zburzony 1329 przez Krzyżaków

północy, ~~Küd~~ Gdą (Küddow) od zachodu, Brdą (Brahe) od wschodu i Notecią (Netze) od połud:nia, należał do Polski i do dyecezyi gnieźnieńskiej później utworzono z niego powiat nakielski. Leżały w nim miasta: Złotowo (Flatow) r. 1370 pod nazwą Vulchovum wspomniane otrzymało przywilej 1642 od Zygmunta Grudzińskiego woje:wody kaliskiego który w nim wiele Żydów z Łobżenicy osadził) Kamień (wspomniany r. 1339 ma przywileje z r. 1370 i 1597) Sempol:no (czyli Sempelburg nad rzeczką Sampolną ma kościół założony 1359) Więcborg (dawniej Wieczorbork, Vandsburg ma kościół zało:żony 1403) Krajenka (dawniej Klein-Krone, Krojanke (Ob: Schmitt: Topographie des Krei:ses Flattow w piśmie Neue Preus. Provinz. Blat 1858 T. I st. 43.)

Kasztelania wałecka należąca dawniej do województwa ~~gnieźn~~ poznańskiego i do dyecezyi poznańskiej leżała pomiędzy rzekami Drawą (Drage) od zachodu, Notecią od południa, Gdą (Küddow) od wschodu, i grani:cą sztuczną od miasta Jastrowa rzeczką Lutą aż do jeziora Starołaskiego (Pielburgsee) i Drahimskiego (Dratzigsee) od północy – należała w środku XIII wieku do Nowej-Marchii brandeburskiej r. 1400 sprzedaną została przez Zygmunta króla węgierskiego i margrabię brandeburskiego Krzy:żakom, r. 1405 Król Władysław Jagiełło (roszcząc sobie prawo jakoby ta część na początku XII wie:ku przez Polaków zdobyta a później przez Mar:grabiów brandeburskich zajętą została) nabył ją od zakonu Krzyżackiego. Tu leżały miasta Wałcz (Deutsch-Krone, Arnes-Krone) zało:żone r. 1303 przez margrabiów brandeburskich

Ottona, Konrada, Jana i Waldemara; Frydlancik (Märkisch-friedland, Neu-friedland) założony 1314 przez braci Henryka i Jana von Wedel; Tuczno (Tütz) założone 1314 przez braci Stanisława i Krzysztofa von Wedel; Jastrow z wsi r. 1603 od Zygmunta III w miasteczko zamienione; Człopa (Schloppe) otrzymała przywilej miejski 1614.

Za czasów krzyżackich Prussy składały się z 1) Wschodniego Pomorza t.j. xięstw gdańskiego, lubieszowskiego, gniewskiego, belgardskiego 2) z obwodu Bytowskiego 3) z obwodu Lemborskiego (Lauenburg) 4) z Krainy czyli powiatu nakielskiego, 5) z Kasztelanii wałeckiej. 6) z Prus górnych czyli ziemi chełmińskiej⌐, pomezańskiej 7) z kraju Warmijskiego czyli Natangii i 8) z kraju Sambijskiego czyli Lit. ⌐— Wszystkie te posiadłości podzielone były na obwody zwane Komendami (Komthurei) Za Wisłą posiadali w xięstwie mazowieckim przez czas niejaki: a) ziemię dobrzyńską⌐ i b) ziemię michałowską.

⌐ darowanej 1228 przez Konrada xięcia Mazow. (Dogiel IV № 6)

⌐ 9) z posiadłości 4 biskupów: chełmińskiego, pomezańskiego, warmijskiego i sambijskiego

⌐ darowaną przez Konrada xięcia mazow. 1228 (leżącą pomiędzy rzekami Wisłą, Kamienicą i Chełmenicą) oraz obwód Nieszawski darowany przez tegoż 1230 (Dogiel IV. № 13) zamek Drohiczyn nad Bugiem darowany przez tegoż 1237

Po upadku Zakonu Krzyżackiego składały się Prussy ~~[illegible]~~ z następujących części: 1) Prussy ~~Książęce~~ elektorskie brandeburskie czyli elektorskie podzielone na 3 obwody a) obwód górny (Oberländischer Kreis) tak zwane Prusy stare podzielony na 13 powiatów (Hauptämter) utworzonych z dawnych komend krzyżackich ~~[illegible]~~ z głównem miastem w ~~Marienburgu~~ Kwidzynie (Marienwerder) b) Obwód Natangen podzielony na 14 powiatów (Hauptämter) z głównem miastem w Brandenburgu.⌐ c) Obwód Sambijski czyli litewski podzielony na 9 powiatów (Hauptämter) z główną stolicą w Królewcu. — 2) z Księstwa Warmijskiego biskupiego podzielonego na 10 powiatów. 3) ~~[illegible]~~

⌐ albo Prussy wschodnie.

F Taki był podział r. 1772; przedtem zaś dzielono województwo malborskie na 4 powiaty: 1. Malborg 2. Elbląg. 3. Sztum. 4. Kirszpork (Christburg) czyli Kryszbork

Spis parafii luterskich w Prusach elektoralnych znajduje się w Erläutertes Preussen IV Band.

Prusy elektoralne, jako Królewstwo podzielone były r. 1743 i przedtem na 3 obwody (Kreise) z których każdy miał powiaty (Hauptämter) jako to: podział ten nastąpił r. 1525 przy sekularyzacyi

I) Obwód górny (Oberländischer Kreis): Powiaty: 1) Preuss. Holland. 2) Mohrungen u. Liebstadt. 3) Preuss. Mark, Liebemühl, Dollstädt. 4) Marienwerder, Riesenburg. 5) Schönberg. 6) Deutsch Eylau – przeważnie niemiecka ludność. – Zaś z przeważnie polską ludnością: 7) Osterode, Hohenstein. 8) Neidenburg, Soldau. 9) Willenburg, Ortelsburg. 10 Gilgenburg.

II) Obwód Natangen. – Przeważnie niemiecka ludność: 1) Brandenburg. 2) Balga. 3) Pr. Eylau, Bartenstein. 4) Gerdauen, Nordenburg. 5) Rastenburg, Schippenbeil. 6) Barten. – Przeważnie polska ludność: 7) Angerburg. 8) Lötzen. 9) Sehesten. 10) Rhein. 11) Johannisburg. 12) Oletzko. 13) Lyck. 14) Neuhof.

III) Obwód Samland. – Przeważnie niemiecka ludność: 1) Fischhausen. 2) Schaaken. 3) Tapiau. 4) Neuhausen, Labiau. – Przeważnie litewska ludność: 5) Insterburg. 6) Ragnit. 7) Tilsit. 8) Memel.

R. 1752 podzielono ten kraj cały mający 653,54 mil □ na 10 cyrkułów landratowskich.

R. 1772 zajęli Prusacy biskupie księstwo warmijskie mające 78,12 mil □ które podzielono na 2 cyrkuły: 1) Braunsberg. 2) Heilsberg

województwa chełmińskiego. 3) Prusy Królewskie podzielone na województwa: a) Województwo malborskie z powiatami (Kreise) 1. Malborg 2. Sztum F. b) Województwo chełmińskie z powiatami 1. Chełmno (Culm) 2. Radzyń (Rheden) 3. Toruń 4. Kowalewo (Schönsee) 5. Grudziądz. 6) Nowe miasto (Neumark) 7. Czynia (Treczyn nad rzeką Welle 8) Liéz (Lidzbark?) kota Grodziczna nad rzeką Katlewką 9) Ziemia michałowska. Taki był podział województwa r. 1772. Zaś wcześniej dzieliło się województwo na 7 powiaty: 1. Chełmno. 2. Toruń 3. Grudziądz. 4. Radzyń. 5. Kowalewo. 6) Ziemia michałowska złożona z powiatów a) Brodnica (Strasburg) b) Nowe miasto (Neumark)

Granice Krzyżackie przeciw Litwie. Krzyżacy dochodząc do rzeki Niemna posuwali się tą rzeką ku wschodowi do Żmudzi i Litwy aż do Kowna gdzie zdobyli zamki litewskie: Bisene 1283 i 1316, Kolayne 1290, Junigeda 1364, Wielona 1364, Pisten 1364, Kowno 1362, Wilno 1390. Nie zdołali się Krzyżacy po Litwie utrzymać pomimo iż od rzeki aż do Wilii w Litwie nad Niemnem następne zamki wystawili: Georgenburg (dziś Jurbork) Christmemel, Friedeburg (Wielona) i naprzeciw za Niemnem Bajerburg, Marienburg na wyspie Romayn (przy ujściu Dubissy do Niemna) Gotteswerder na wyspie Wyrgalle (dziś Kuszaniszki przy ujściu Niewiaży do Niemna) czyli Nowe Kowno, Marienwerder (czyli Stare-Kowno) i naprzeciw: Ritterswerder (Łomonie). – Witold odstąpił część Żmudzi Krzyżakom od ujścia Niewiaży (nawet) r. 1398 aż do jeziora Wigierskiego (dziś Władysławów, Gryszkabuda, Wierzbołów) lecz 1422 musieli Krzyżacy odstąpić Litwie ten kawał ziemi i odtąd miały Prusy granicę przeciw Litwie tak jak dziś istnieje.

Granice Krzyżackie ku Mazowszu aż do Wisły szły od najdawniejszych czasów podobnie jak dziś idą.

Dyecezya warmijska miała pierwotnie 14 deka-
natów, z tych r. 1526 przez przyjęcie Luteranizmu, całkiem
odpadło 4 jakoto: Schippenbeil, Preussisch Eilau, 2/
Kreuzburg, Friedland; – r. 1835 i 1841 zniesiono (de-
kanaty: Wormditt i Frauenburg; – r. 1841 urządzono
nowy dekanat Elblag; a r. 1852 nowy dekanat
Königsberg (należący dawniej do biskupstwa sambijskiego),
który r. 1869 podzielono na 2 dekanaty ~~[illegible]~~ Sambijski
i Litewsko-Tilsit. – R. 1873 biskupstwo warmijskie
miało 14 dekanatow (tyle co pierwotnie)
W Sambijskim i Litewsko-Tylzyckim dekanatach które
r. 1800 tylko 3 Kościoły miało, wystawiono nowe
parafie: Heiligenbeil (1852), Lyck i Marggrabowa (1853),
Leschienen (1855), Bilderweitschen (1857), Marienwerder
(1858), Mühlhausen, Preussisch Holland (1859), Liebenberg
1861, Sensburg, Szibben (1862), Riedelsberg (1863), Liebstadt
i Insterburg (1864), Riesenburg (1867), Hohenstein, Passenheim,
Rosskojen (1868), Johannisburg (1869), Landsberg (1871)
Przez Bullę „De salute animarum" z d. 16 Lipca 1821 której exeku-
torem był biskup Hohenzollern, otrzymało biskupstwo war-
mijskie: dawne części biskupstwa Warmijskiego i Sambijskiego
i nową część dyecezyi Pomezańskiej (która od r. 1603 wcielona była
do chełmińskiej), to jest: Województwo Malborskie z 5 dekanatami: Christ-
burg, Fürstenwerder, Marienburg, Neuteich, Stuhm

Biskupstwo warmijskie r. 1883 miało 120 parafij, 12 kuracyj i 280000 dusz katolickich na przestrzeni 650 mil □ w 4/ okręgach rejencyjnych Gumbinnen, Königsberg, Marienwerder i Gdańsk.

Dioecesis Varmiensis sub episcopo Mauritio
Ferber divisa erat in sequentes archipresbyteratus
1) Elbingensis cum 8 presbyteris. 2) Brunsbergen:
sis cum 10 presb. 3) Fraunburgensis cum 3 presb.
4) Kreutzbergensis cum 16 presb. 5) Gilaviensis
cum 11 presb. 6) Melsaccensis cum 5 presb. 7) Frid:
°indensis cum 15 presb. 8) Wormditensis cum 5 presb.
) Gudstatensis sine aliis ducatibus. 10) Seburgensis, pa:
ter. 11) Heilsbergensis cum 6 presb. 12) Sipelbeinensis
m 19 presb. 13) Bisburgensis cum 8 presb. 14) Resse:
ensis cum 27 presb. (Rastenburg, Joannisburg etc)
(Leo II. 153. 160)

Bombe Ernest: De ablativi absoluti apud antiquissimos Romanorum scrip-
tores usu - dissert. Gryphiswaldiae 1877. 8vo n: 2669

Mapyra Warmii w kształcie Barana.

Mitra Aries gaudet, se Varmia jactat utroque
Hoc majus faciunt haec Tria juncta decus

J. Z.

herb
Kwiatek z chorągiewką

herb
Junosza

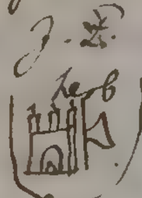

Braunsberg
Frauenburg
Tolckmitt
Neukirch
Bludau
Petelkau
Rautenb
Tidmanod.
Wusen
Jonkendorf
Heiligenthal
Schliff
Schönberg
Kukendorff
Gödkendorf
Schönbruch
Ditrichswald
Grißling
Blanke
Wargitten
Reichenb
Fleming
Resselium
Linda

Tolchsdorf
Schalmei
Leysen
Meelsack
Peterswald
Langwald
Plaßwig
Beißen
Tingene
Heilsberg
Rennerswald
~~Frauendorff~~
~~Lichtnau~~
Frauendorf
Raunau
Grunow
Lissenthal
Eschnau fil.
Roßberg
Braunsw.
Dewitten
Alt Wartenb.
Wartenburg
Fredenburg
Seeburg
Glockstein
Schellen f.
Kellin

Plauten
Lichtnau
Sonnenwald
Peterswald
Henrikau
Mingere
Beneren
Gutstadt
Glotau
Querz
Klakendorf
Cleberg
Allenstein
Berting
Butrinnen
Purden
Sturmhybel
Santopl
Krekollen
Templu aeis
Rogaßen
Heilsberg
Stolbanßkau
Leginen

Rosengarte
Crosse
Open
Worndill
Wolfsdorf
Kalkstein
Elditten
Regetten
Arensdorff
Monsterberg
Ramsen
Bertelsdorf
Bißburg
Lemkend:
Bessau
Wyslack
Plaußen
Bistein
Lauteren
Kiwit
Schulen
Stiberwald
St Franckau
C. S. Rochi
(koło Seeburg

Granica od rzeki Pasarg.
Schalmei, Tolcksdorf, Layss, Plauthen, Reimerswalde
Rogausen, Krekollen, Sturmhübel, Rössel, Heilige
Linde, Leginen, Kellen, Bischofsburg. Bartels
dorf, Lurden, Wuttrinen, Greslinen, Dieterswalde
Kokendorf, Elditten, Kalkstein, Migehnen,
Wuhsen. Bludau, Neukirch n. Tolkemit, Frauen
burg, Braunsberg.

1) Kościoły luterskie w Prusach książęcych które przed reformacyją [scratched out] były katolickie.
W dyecezyi Sambijskiej: 1. Angerburg. 2. Benkheim ~~3. Grabowen (...)~~ ~~Gauden (Schönjacken)~~

a) Samländischer Kreis.

I) Fischhausen ~~Deleatt~~ Hauptamt: 1. Fischhausen m/ 2. German. 3. Heilige Kreutz. 4. Thiesenberg. 5. Kumehnen. 6. Medenau. 7. Laptau. 8. Powunden. 9. Albrechtsdorf / 10. Pillau m/ 11. Scheute (tu zabity s. Wojciech) 1422.
(mowa niem.)

II) Schaaken " 1. Schaaken. 2. Postniken. 3. Kaymen. [scratched out] 4. Kunzen (z filią Inse i drugą ~~...~~ Sarkau) 5. Rudau. 6. Pobethen. 7. St. Lorenz. 8. Juditten. 9. Wergen. 10. Rositten.
(m. niem)

III) Neuhausen " 1. Neuhausen 2. Quedenau. 3. Heiligenwalde. 4. Schönwalde. 5. Arnau.
(m. niem)

IV.) Tapiau " 1. Welau m/ 2. Allenburg m/ 3. Tapiau m/ (Tapiewo) 4. Alt-Welau (z filią Petersdorf) 5. Klein Schönau (z filią Gross-Engelau) 6. Böttchersdorf. 7. Paterswalde 8. Goldbach. 9. Grünheim (czyli Grünheide) [scratched out] 10 Kremitten. 11. Plibischken. 12. Kortmedien. [scratched out]. 13. Starkenberg. 14. Auklitten (z filią Schönwalde) 15 Puschdorf 16 Ottenhagen.
(m. niem)

V) Labiau " 1. Labiau m/ 2. Legitten (gurbark pruski) 3. Laukischken (czyli Friedrichsburg) 4. Popelken.
(m. niem)

VI) Insterburg " 1. Georgenburg / 2. Jalau 3. Gross-Aulowöhnen. 4. Insterburg m/ 5. Norkitten 6. Gumbinnen m/ 7. Kattenau. 8. Kussen. 9. Gawaiten (mowa litewska)
(m. lit)

VII) Ragnit " 1. Ragnit m/ 2. Wilkischken. 3. Laszdehnen. 4. Wischwill (mowa litewska)
(m. lit)

VIII) Tilsit " 1. Tilsit m. 2. Kaukehmen (czyli Kuckernese) 3. Drangow (czyli Drangowski - Stneje) (mowa litewska)
(m. lit)

IX) Memel " 1. Memel m. 2. Werden (czyli Heydekrug) 3. Russ. 4. Pröckuls. (mowa litewska)
(m. lit)

B) Natangia (sischer Kreis) (w dyecezyi warmijskiej) Kościoły katolickie których Leo nie wspomina: zamienione w luterskie.

I) Brandenburg Hauptamt: 1. ~~...~~ ~~...~~ 1. Gros-Schönau
II) Balga " 1. Guttenfeld 2. Tiefensee. 3 Balga. (Balia po pol.)
(m. niem)
III) Preussisch Eylau " 1. Petershagen. 2. Buchholz 3. Hanshagen, 4. Borcken.
(m. niem)
IV) Gerdauen " 1. Dombrowken. 2. Trempen
(m. niem)
V) Barten " 1. Barten. 2. ~~Laggarben~~. 3. Blaustein
(m. niem)
VI) Rastenburg " —
(m. niem)
VII Scheffen (Szestno) — 1. Rieben (mowa polska)
(m. pol.)
VIII Angerburg " 1. Engestein 2. Doben (mowa polska)
(m. pol.)

IX Lötzen Hauptamt — (nowa polska
X Rhein (Ryn") — (nowa polska)
XI Oletzko (Olecko) 1. Welitzken 2. Kalinowin 3. Widminnen 4. Schwenteinen 5 Mierunsken (nowa polska)
XII Neuhof " — (nowa polska)
XIII Lyck. " 1. Grabeniken (nowa polska
XIV Johannisburg " 1. Rosinsko (nowa polska)

c) Preussisch Oberländischer Kreis.

I Preussisch Holland Hauptamt. 1. Preussisch Holland m. (wdyet. pomezar.) ~~2. Mühlhausen (Dwarm)~~ m. 2. Rogehnen. 3. Schönberg i Münsterberg. 3. Schmauch ~~4. Herzendorf i~~ Schlobitten. 5 Lauck i Eichbach 6. Hermsdorf. 7 Goldbach. 8. Hirschfeld. 9. Thiebach ~~Wilkitten~~. 10. Schönau. 11. Döbern 12. Grünhagen i ~~Tanrode~~
(M. niem)
II Liebstadt. " 1. Reichertswalde. 2. Waltersdorf
(m. niem)
III Mohrungen " 1. Mohrungen m. 2. Kalau. 3. Hagenau. 4. Eckersdorf. 5. Lock
(M. niem). 6. Langgut
IV Preussisch Mark, 1. Preussisch Mark 2. Salfeld m. 3. Weinsdorf (Wigandsdorf) 4. Alt Christburg. 5. Liebwalde 6. Mirswalde. 7. Altstadt. 8. Arensdorf. 9. Wilmsdorf. ~~Reichenwalde~~
(M. niem)
V Liebemühl: ~~...~~ " 1. Liebemühl 2. Blumenau i Heiligenwalde. 3. Sonnenborn Venedig. 4. Simnau. 5 Jäschkendorf ~~...~~ i Hanswalde. 6. Schnellwalde. ~~...~~ 7. Dittersdorf. 8. Münsterberg. 10. Auer.
(M. niem)
VI Marienwerder " 1. Marienwerder m. 2. Garnsee m. 3. Gross Krebs. 4. Nebro 5. Niederzähren.
(M. niem)
VII Riesenburg (Prabuty) " 1. Bischofswerder m i filia Petrowicz 2. Freistadt m. 3. Riesenburg m 4. Dakau 5. Riesenwalde. 6. Riesenkirch. 7. Leistenau (katolicki) 8. Gross Tromnau 9. Klein Tromnau. 10. Plaute
(M. niem)
VIII Schönberg: " 1. Rosenberg m. 2. Belschwitz i Jante. 3. ~~Habersdorf~~ (czyli Finkenstein) i Albrechtau. 4 Langenau i Goldau. 5. Sommerau i Peterkau.
(m. niem)
IX Deutsch Eylau " 1. Grambten (katolicki) 2. Schönforst (katolicki) 3. Deutsch Eylau. 4 Monden
X Gilgenburg " 1. Gilgenburg m. i filia Ellenau 2. Marwalde (Marienwalde) 3. Rauschken i Usdau 4. Seipel. 5. Frödau 7. Thurau (katolicki)
(nowa polska)
XI Osterode " ~~Osterode~~ m. 2. Geierswalde i Reichenau. 3. Kraplau z Seibersdorf i Dörings. 4. Leip i Marienfelde 5. Osterwein i Klein Gröben i Schildeck 6. Schmiegwalde z Petersfalde i Bergfried. 1. Osterode m. 2. Klein Gröben i Schildeck i ~~...~~ walde
(nowa polska)
X Hohenstein " 1. Hohenstein m. i filia Kurcken 2. Manchengut ~~3. Mühlen~~. 4. Petzdorf z filia Kirsteindorf. 5 Sele 6. Waplitz.
(nowa polska)

2)

XI Soldau : Hauptamt 1. Białuty (Kościół Katolicki) (i podobno Klasztor) 2. Lenko i Przetęk (Kościół Katolicki 3. Soldau m/ 4. Borchersdorf. 5. Narczim. 6. Scharnau. 7. Heinrichsdorf z filią Koschlau.
(mowa polska)

XII Neidenburg (Nitburk) " 1. Neidenburg m. 2. Willenburg m. i Opaleniec. 3. Jedwabno i Malga. 4. Saberau. 5. Kandien 6. Muschaken. 7. Lana i Januschau i Kunten. 8. Skottau 9. Gros-Schläfken. 10. Vielfürst.
(mowa polska)

XIII. Ortelsburg (Szczytno) " 1. Ortelsburg m. 2. Passenheim m. 3. Rensgut. 4 Schöndamerau. 5 Kobulten. 6. Aleinswein. 7. Theerwisch (Targowo) 8.
(mowa polska)

aus dem Verlage von **FIRMIN DIDOT FRÈRES IN PARIS**, zur Ansicht zu übe

Datum

Unterschrift und Wohnung.

TITEL.	VERFASSER.	FORMAT.	ANZAHL DER BÄNDE.

(Spis ten niewcałości drukowali: Leo, Arnold i Töppen)
miejsca czarno podkreślone są tylko w Kromera Wizycie, nie podkreślone dodane przez wydawców.
miejsca czerwono podkreślone są dziś miastami.)

Stan parafii w dyecezyi warmijskiej

(podług spisu w aktach wizyty biskupa Marcina Kromera z r. 1581 (Archipresbyterales sedes dioecesis Warmiensis cum suis mansis et lastis decimarum – druk w Scriptores rerum Warmiensium herausgegeben von C. P. Woelky und J. M. Saage. Braunsberg 1866. I^r Band, p. 384–444 z notami i późniejszemi dodatkami)

I) Dekanat Bischofsburg: 1) Bischofsburg miasto f. (Biskupiec) (obejmował części obwodu Rössel, zachodnią części obwodu Sensburg, obwód Ortelsburg i część obwodu Neidenburg po rzekę Omulew) (Sorkwity) (Ządzbork) r. 1395, odbudowany 1505, poświęcony 1580 pod tyt. S. Jana Chrzciciela (jest tu i luterska parafia od r. 1792) – do tej parafii należała Kaplica w Labuch około r. 1650 przez dziekana Kapituły Przecława Szemborowskiego fundowana. 2) Sorquitten fund. 1379, dotowany r. 1470 przez wielkiego mistrza Krzyż. Henryka Reffle von Richtenberg. 3) Sensburg dawniej Seegensburg, f. fund. około 1400 przez w. m. Konrada von Jungingen; dzisiejszy kościół katolicki zbudowany 1861. – W pobliżu była wieś Rybno (Aibbnu) mająca kościół katolicki od r. 1575. 4) Aweiden (dawniej Awe- (Nawiady) den albo Weyden) w XVI w. 5) Rainsko (Rhein…) (Rańsk) istniał 1468. 6) Targowo (Thurnwitz) istniał 1498. 7) Ortelsburg, dawniej Ortolfsburg siedziba Pflegera (Prowizor) Krzyżackiego w zamku od r. 1366. (Szczytno) 8) Passenheim fund. 1385 (Pasym) przez szpitalnika zakonu Sigfrida Walpot von Bassenheim. 9) Menczelsgut, dawniej Auszlewo, po polsku (Dźwierzuty) Syrgut (dziś Mensguth) istniał 1489. – Do tej parafii należała filia Wildenheim z kościołem, który r. 1531 zniszczał; dziś to miejsce nie istnieje.

Oprócz tego były w tym dekanacie czyli archiprezbyteriacie kościoły a) Schöndamerau z drewnianym kościołem (Trelkówko) fund. 1391, F. b) Kowolten czyli Kobulten parafia od r. 1599. (Kobułty) F z filią Jablonken (Jabłonka) fund. r. 1680 c) Willenberg, dawniej Wildenberg podniesione dopiero r. 1724 (Wielbark) do rzędu miast, parafia od r. 1598 z filią Opaleniec leżącą za granicą dyecezyi. d) Frydrychowo czyli Rosoggen (Rozogi) (dziś Friedrichshof) parafia fund. 1687. e) Klein Jerutten z (Jeruty)

(Lesiny)
(Klon)
(Kurki)
(Reszel)
(obejmował zachodnie strony obwodów Rössel i Sensburg i południowe strony obwodów Rastenburg i Angerburg; obwody Lötzen, Oletzko, Lyck i Johannisburg.)

parafią fund. 1710. f) Fürstenwalde z kośc. paraf. fund. r. 1815. g) Gross-Leschienen z kośc. paraf. fund. 1851. h) Liebenberg z kośc. paraf. fund. 1861. i) Jedwabno z kośc. paraf. od 1579 do której należała filia Małga fund. 1721 leżąca za Omulewem, nie należąca dziś do dyecezyi. k) Kurchen była najprzód filią do parafii Hohenstein, a od r. 1712 do parafii Seelesen, od r. 1855 została parafią do której filią Gelguhn przyłączono.

II) Dekanat Reszel: 1) Rössel eryg. f. 1337, konsekrowany przez Kromera r. 1580, po pożarze r. 1806, odrestaurowany i r. 1817 pod tyt. SS. Piotra i Pawła Apost. i S. Katarzyny poświęcony, farny – Prócz tego były w Rössel także kościoły a) S. Ducha szpitalny, poświęcony 1580, na nowo odbudowany 1694 i poświęcony 1702; w pożarze 1806 zniszczał zupełnie – b) S. Jerzego przy Szpitalu dla trędowatych za miastem, istniał 1426 c) Kościół Klasztorny Augustianów eremitów fund. 1347, po opuszczeniu zakonników był Kapelaną polską pod tyt. S. Jana Chrzciciela; odbudowany 1580, później się spalił. R. 1624 fundował przy nim Stefan Szadurski sekret. król. Kollegium jezuickie, na nowo poświęcony 1673; po zniesieniu Jezuitów rozebrany r. 1798, a na jego miejscu postawiony nowy kościół gimnazyalny r. 1802 pod tyt. Podwyższenia Św. Krzyża. – Oprócz tego do parafii tutejszej należały kaplice w: α) Robaben czyli Rabawen fund. 1733 i w β) Tollnik fund. około 1733. (filia do Rössel!) 2) Gudenicken (Gudnicken) najprzód farny, od r. 1528 filia do Langheim; od r. 1692 własna parafia; od r. 1736 filia do Langheim; od r. 1768 znowu własna parafia; od r. 1824 znowu filia do Langheim; (wlasna) 3) Kollen, dawniej Cölne i Alt-Kölne po polsku: Wielkie Kolno (Groß-Kolln) fund. 1359 dawniej pod tyt. S. Jakuba starszego, a od r. 1758 pod tyt. S. Trzech Króli,

4) Legien (Legienen czyli Lodynhnen) fund. 1359 pod tyt. S. Maryi Magdaleny. 5) Santoppen (Villa S. Jodoci) fund. r. 1337 dziedzic Santop zwany pod tyt. S. Jodoka. 6) Glockstein dawniej Knogstin (Glockstein) fund. około 1333–1342 pod tyt. S. Jana Chrzc. – Do tej parafii należała filia a) Schellen (dawniej Schelden) f. około 1420 pod tyt. N. P. Maryi i SS. Piotra i Pawła Ap.; r. 1481 był kościołem parafialnym; od r. 1565 znowu filialny do Glockstein, odbudowany r. 1706. 7) Sturmhübel fund. 1339 pod tyt. S. Mikołaja, poświęcony 1581, spalił się 1754, odbudowany 1779. 8) Lanckaim dawniej Lankau (Langheim) – Do tej parafii należały filie: a) Gudnicken dawniej Gudenicke od r. 1528 do Rössel została farą r. 1692, lecz od r. 1824 znowu filią. b) Schwansfeld był filią od r. 1533–1538. 9) Schönefliss (Schönfließ) istniał 1480 10) Tolksdorf istniał 1485; od r. 1550 został filią do Schönfliess. 11) Langarbe (Langarben) 12) Wenden istn. 1493. 13) Schwartzenstein (Schwarzstein) istn. 1490 – Do tegoż należały filie a) Gross-Stürlack, dawniej Sturlawken fund. 1490 pod tyt. S. Jana Chrzc. r. 1590 odbudowany, został własną parafią r. 1598. b) Blaustein była własną parafią 1662–1739, później został filią, a r. 1765 zupełnie zniesiony. 14) Rastenburg miasto, eryg. 1359 pod tyt. S. Jerzego. – Oprócz tego były tu jeszcze kościoły α) S. Ducha szpitalny fund. 1361. β) Kapelania S. Katarzyny przed miastem istn. 1484. – – Do tej parafii należały filie: a) Rosenthal, także Alt- lub Gross-Rosenthal pierwotnie parafia r. 1490, na początku XVI wieku należała do r. 1726 jako filia do Rastenburga, potem kościół suprymowany. 15) ~~[illegible]~~ b) Wilkendorf fund. 1490 przez Bernita Wessen. – 15) Rosengarten fund. 1576 – z filią a) Doben fund. w XVII wieku.

16) Pilse, dawniej Piltczen (Pültz) (fil. do Pilse) istn. 1482, w XVI wieku supr. 17) Krauselaucken, właściwie dawniej Bayselaucken, czyli Beyszlacken (Bundlauk) istn. 1480. Leo w swym spisie ma: Kranichslaucken (Kranglauken) dawniej 1480 zwane Crucken czyli Krückelanicken (dziś Krüklauken). 18) Seesten dawniej Sehestein i Sehesten istn. 1480. 19) Leczen (Lötzen) pierwotnie było wsią zwaną Neuendorf z kościołem fund. 1475, przezwane już r. 1480 Lehtzen; r. 1573 zostało miastem; kościół na nowo zmurowany 1633. 20) Busse dawniej Posen (dziś Possessern) istn. 1531, supprym. 1822. 21) Millus dawniej Milkis (Milken) istn. 1480, probostwo od 1533. 22) Okartowo (Eckersberg) istn. 1503. 23) Orzesze (filia do Orzesze) czyli Rosirch (dziś Arys, Orzyc) probostwo od r. 1544, zostało miastem r. 1726. 24) Drigali dawniej Drigelsdorf lub Trigal (dziś Drigallen) istn. 1480, probostwo od r. 1538. 25) Biała dawniej Beel, istn. 148, probostwo od r. 1539; zostało miastem r. 1722. 26) Komulsko dawniej Komelsko (Kumilsko) istn. 1502. 27) Johannsburg (Johannisburg) fund. 1345 jako zamek, r. 1645 zostało miastem. 28) Juchi (Juche) eryg. 1487. 29) Stradumi (filia do Juchi) (Stradaunen) probostwo od. 1554. 30) Lassowa dawniej Lissowa czyli Lissewen (Lissewen) ist. 1480, kościół spalił się r. 1803 a parafia przeniesiona do Borzymmen. 31) Lyck, r. 1390 zbudowano zamek, a około r. 1430 miasto i kościół, na nowo zrestaurowany 1853. 32) Linde (Heiligenlinde - Święta Lipka)

Oprócz tego były kościoły: a) Eichmedien (w obwodzie Sensburg) probostwo istn. 1551. b) Nikolaiken dawniej Nikelsdorf, Villa Sancti Nicolai, w obwodzie Sensburg) probostwo istn. 1552; r. 1722 zostało miastem. c) Schimonken probostwo eryg. 1566. (w obw. Sensburg). d) Alt-Ukta (w obw. Sensburg) probostwo eryg. dopiero 1846. e) Angerburg miasteczko, kościół fund. 1479, był już 1529 probostwem. f) Kutten (w obwodzie Angerburg) probostwo od r. 1567. g) Widminnen (w obwodzie

Lötzen) wies, probostwo od r. 1558. h) Rhein założone r. 1377 jako zamek, zostało miastem 1726; probostwo fund. 1553 przy dawnej kaplicy S. Wawrzyńca (w obwodzie Lötzen) dawniej Reyn. i) Seelken (Kruhof) (w obwodzie Lötzen) parafia od r. 1582. k) Orlowen parafia fundowana w ostatnich czasach (w obwodzie Lötzen) l) Mierunszken (w obwodzie Oletzko) probostwo r. 1545. m) Wielitzken (w obwodzie Oletzko) probostwo r. 1552. n) Oletzko (Marggrabowo) miasto (w obw. Oletzko) założone z kośc. 1560, kościół na nowo fundowany 1853. o) Czichen (w obw. Oletzko) parafia fund. 1566. p) Schareyken (w obw. Oletzko) parafia fund. 1581. q) Schwentainen (w obw. Oletzko) probostwo już 1588. r) Gonsken (w obw. Oletzko) fund. 1741. s) Kallinowen (w obw. Lyck) probostwo r. 1500. t) Grabnicken (w obw. Lyck) probostwo istn. 1482, kościół odbudowany 1565. u) Claussen (Clausula Mariana) (w obw. Lyck.) probostwo od 1585. w) Rosinsko (w obw. Lyck) z początku filia do Drigallen, od r. 1590 probostwo. x) Ostrocoln (w obw. Lyck) prob. eryg. 1538. y) Pissanitzen (w obw. Lyck) prob. eryg. 1565. z) Borzymmen (w obw. Lyck.) kościół eryg. 1815, dokąd parafią z Lassowy przeniesiono.

III) Dekanat Elbląski. (obejmował południowo-wschodnią część powiatu Elbląskiego od rzeki Elbing i północną część powiatu Preussisch-Holland do rzeki Passarge) 1) Elbląg (Elbing): α) Kościół farny S. Mikołaja w starem mieście, istn. 1246 przy nim proboszcz, 27 wikaryjch i reszta alterystów. β) Kościół farny trzech Króli w nowem mieście, eryg. 1350 ~~istn. 13..~~, przy nim pleban. γ) Kościół P. Maryi z klasztorem Dominikanów fund. 1246, supryym. dziś zbór luterski w starem mieście. δ) ~~Kaplica~~ Kościół szpitalny Bożego Ciała istn. przed r. 1404. fund. 1405. ε) Kościół szpitalny S. Ducha fund. 1242. η) Kościół szpitalny S. Jerzego fund. 1405 κ) ~~Kościół~~ Kaplica S. Anny zbudowany r. 1610 na miejscu kaplicy jerozolimskiej z materyjałów dawnego Kościoła S. Jakuba. 2) Preuschenmarckt (Preussisch-Markt) istn. ~~[illegible]~~ 1480. 3) ~~[illegible]~~ Lomerendorf dawniej Lowmern (Pomehrendorf) istn. 1378, po spaleniu r. 1671, odbudowany ~~[illegible]~~

4) Marienfelde (Campus Mariae) istn. 1540. 5) Mühlhausen, dawniej Molhausen fund. 1338; nowo zbudowany 1857. – Do tej parafii należały: a) Schöneberg filia, od r. 1598 parafia, do której filia: α) Neu = Münsterberg 1620, później supprymow. b) Preussisch = Holland fund. 1859. [struck out] 6) Deutschendorf istn. 1480. 7) Laucke (Łuck) fund. 1376, [struck out] 8) Neumarkt parafia w XV w. [struck out] dawniej Neuenmarckt – do której filia: a) Carwinden fund. 1636 jako probostwo, od r. 1710 filia.

Oprócz tego były kościoły: a) Baarden (Barduni) r. 1530 parafia, supprym. około 1565. b) Herrendorf probostwo r. 1329 do którego filia: α) Schlobitten fund. 1594.

(Obejmował północno wschodnią część obwodu Braunsberg i zachodnią część obwodu Heiligenbeil)

IV) Dekanat Braunsbergski: 1) Braunsberg (Warmia): α) Kościół farny S. Katarzyny i Maryi Magdaleny istn. 1251. β) Kościół klasztoru Franciszkanów fund. 1260, supprym. na początku XVI wieku. R. 1565 d. 21 sierpnia osadził Hozyusz przy nim Jezuitów (Kollegium i seminarium) supr. 1773; po zburzeniu dawnego kościoła r. 1861 założono tamże kościół gimnazyalny Niepokalanego poczęcia N. P. M. γ) Kościół S. Trójcy i Trzech Króli w nowém mieście, pierwotnie kaplica fund. 1437, odbudowana 1584, restaurowana 1678 i poświęcona 1702. δ) Kościół S. Krzyża nad brzegiem Pasargi fund. 1636 przez Jezuitów, rozszerzony z drzewa 1668, zmurowany 1723 ε) Kaplica S. Jana cmentarna istn. 1480. η) Kaplica szpitalna S. Ducha na przedmieściu κ) Kaplica S. Jerzego przy szpitalu trędowatych za miastem λ) Kaplica S. Rocha cmentarna. – Jest tu od 1830 i kościół luterski. 2) Grunau istn. 1480 – do której filia: a) Alt = Passarge istn. 1583. 3) Heiligenbeil miasto istniało 1349, probostwo był tu jeszcze: α) Klasztor Augustynów eremitów fund. 1370 Winryk von Kniprode, spalony i supprymow. 1520 – Filia: a) Heiligenbeiler = Dorf, zburzony 1762. 4) Bladiau dawniej Bladia, istn. 1480. 5) Lancke (filia do Bladiau) dawniej Lanck albo Plancken (Łuków) supr. w XVI wieku. Pierwotnie jako filia do Bladiau. 6) Rüdigersdorf (filia do Bladiau)

(Gross=Ködersdorf) istn. 1480; w XVI wieku przyłączone są: Kofilia do Bladiau. 7) Tirau (Tirau) istn. 1571 - Filia: a) Hanswalde supr. w XVI wieku. 8) Eisenberg istn. 1550. 9) Lindenau istn. 1545. 10) Waltersdorf istn. 1480. 11) Schalmia (Schalmi) wieś założona 1289 Kościół paraf. S. Jerzego istn. 1343, z filią: 12) Pettelkau (filia do Schalmia) (Pettelkau) istn. 1405. 13) Tidmansdorf (Tidmansdorf) eryg. 1296, poświęcony 1597, odbudowany 1790, od r. 1597 jest filią do Rautenberg. 14) Rautenberg eryg. 1297 odbudowany 1597.

Oprócz tego był jeszcze kościół: a) Balga parafialny istn. 1550.

V) Dekanat Frauenburgski: (Obejmował północno wschodnią część powiatu Elbląskiego i północno zachodnią część powiatu Brunsberg - wzdłuż Frisches Haff) 1) Frauenburg dawniej Frawenburgk miasto założone 1310. Kościoły: α) farny S. Mikołaja [illegible] istn. 1304, po wygorzeniu 1461, odbudowany 1507, poświęcony 1582 zasklepiony 1691. β) Katedralny tit. Mariae Assumptae et Andreae Apost. fund. 1278, murowany 1342. γ) Kaplica S. Anny przy Szpitalu S. Ducha. δ) Kaplica szpitalna S. Jerzego dla trędowatych zniesiona. - Jest tu od r. 1835 zbór luterski. 2) Betkendorf (filia do Frauenburga) parafia 1304, filia do Frauenburga od r. 1565. 3) Tolkemit miasto założ. 1299 Kościoły: α) farny S. Krzyża eryg. 1276, po spaleniu r. 1550 i 1767. β) Kaplica cmentarna Serca Jezusowego f. 1738. na miejscu dawnej Kaplicy S. Jana Padewskiego. - b) Kadienen (Kadyny) z klasztorem Bernardynów, fund. 1683 przez Jana Teodora hrab. von Schlieben. 4) Neukirche zał. 1305 Kościół S. Mikołaja farny ist. 1480. 5) Bludau eryg. 1310, kość. Nawiedzenia N. Maryi odbud. 1703. - Do tego filia a) Heinrichsdorf eryg. 1310 probostwo, od r. 1674 znów filia do Bludau. 6) Ebersbach (filia do Bludau) eryg. 1329; w XVI wieku filia do Bludau, a później do Lauck. 7) Truntz eryg. 1320 pod tyt. S. Bartłomieja, Konsekr. 1389. 8) Lentz (Lentzen) (Lansania, Landesanum) eryg. 1299, kościół odbudow. 1746 - Do tego filia a) Dörbeck zał. 1347, w XVII w. wybudowano kościół filialny.

(przy nim fundowali r. 1507 Jan Kran z Tempozinu (w Meklenburgskim) i Łukasz Watzelrode bisk. warm. preceptorię zakonu Antonianów dla pielęgnowania chorych, lecz ci r. 1519 opuścili fundację.)

(Obejmował południowo wschodnią część obwodu Friedland, prawie cały obwód Gerdauen i potężną część obwodu Rastenburg)

VI) Dekanat Schippenbeil: 1) Schippenbeil miasto (dawniej Schiffenburg) er. 1351. 2) Dietrichsdorf (Dietrichsdorf) ist. 1480; od r. 1773 zostało filią do Laggarben. 3) Lindenau; od r. 1527 zostało filią do Gross-Schönau. 4) Langarben, dawniej Lawgarben (Laggarben) istn. 1506. 5) Momainen dawniej Momeyn (Momehnen) istn. 1480 6) Lawenstein dawniej Lebenstein (Löwenstein) istn. 1480; od r. 1773 został filią do Laggarben. 7) Girdauen miasto, (Gerdauen) tu stał zamek Prusaka Girdaw, który 1315 zajęli Krzyżacy i osadzili Pflegera. Miasto i Kościół eryg. 1398 - Był tu a) Kościół i Klasztor Dominikanów fund. 147? supr. około 1520. 8) Molteynen dawniej Molteyn (Molteinen) istn. 1480. 9) Nordenburg istn. 1480. 10) Assawa (Assaunen) istn. 1480. 11) Dringefart, dawniej Dringeforth (Drengfurt) miasto istn. 1450. 12) Marienthal, supr. w XVIII wieku. 13) Barden (Barten) z zamkiem i Kaplicą 1493, probostwo od 1531. 14) Freudenburg (Friedenberg), dziś nie ma Kościoła. 15) Wolfsdorf (Groß-Wolfsdorf) istn. 1480. 16) Larisz (Karwis) istn. 1480. 17) Leunenburg zamek zbudow. 1326, od 1489 miasteczko. 18) Schwanensfeld (Groß-Schwansfeld) istn. 1480. 19) Falkenau probostwo 1538. 20) Schönau (Groß-Schönau) istn. 1527.

Oprócz tego były w tym dekanacie: a) Muldzen najprzód Kaplica, od r. 1603 probostwo. b) Engelstein fund. 1405. c) Neuendorf istn. przed 1538. d) Neuhoff istn. 1721.

(Dobre miasto)

(Obejmował południową część obwodu Heilsberg i zachodnią obwodu Allenstein)

VII) Dekanat Gutstadt: 1) Gutstadt miasto eryg. 1329: α) Kollegiata WWŚŚ. zbud. około 1400. β) Kaplica S. Mikołaja cmentarna za miastem odbud. 1597 i 1741. γ) Kaplica przy szpitalu S. Ducha. δ) Kaplica przy szpitalu S. Jerzego - Do parafii należy: a) Schönwiese z Kaplicą S. Krzyża fund. 1722. 2) Glottau miasto eryg. 1312 (od r. 1343-1400 była tu Kollegiata przeniesiona do Gutstadt) pod tyt. S. Andrzeja, odbud. 1722. miejsce sławne cudami od r. 1347. 3) Münsterberg (filia do ~~Glottau~~ Gutst.) eryg. 1383 pod tyt. S. Katarzyny, odbudowana r. 1687 i r. 1857 (dziś jest filią do Glottau)

4) Quetez (Quntz) eryg. 1372 pod tyt. S. Jakuba odbud. 1580 i 1693. – dawniej należały tu filie: a) Münsterberg. b) Rosengart fund. 1359 odbud. 1604 pod tyt. S. Macieja. 5) Heiligenthal eryg. 1365 pod tyt. S. Kosmy i Damiana odbud. 1855. 6) Schelitten (filia do Heiligenthal) Scoliten (Schölit) eryg. 1348 pod tyt. S. Johannis ante portam latinam; r. 1622 probostwo, odbud. 1709. 7) Kuckendorf (Knu= Roknudorf) eryg. 1380. 8) Jankendorf (Jouknudorf) eryg. 1345 pod tyt. S. Jana Chrzc. Konsekr. 1580, odbud. 1789. 9) Schönenbrucke (Schönbrück) eryg. 1383 pod tyt. S. Mikołaja i Jana Ewang. Konsekr. 1500. 10) Greszlingk (Grindlinunn) eryg. 1358 pod tyt. S. Wawrzyńca, Konsekr. 1580. 11) Bertingk, Bertingshausen, Deutsch= Berting (Groß= Bertung) eryg. 1363 pod tyt. S. Jana ewang. odbud. 1682. 12) Allenstein miasto eryg. 1353. Kościoły. α) Kościół farny S. Jakuba Starszego zbudow. 1415. β) Kaplica przy szpitalu S. Ducha ufn. 1452, suprym. 1802. γ) Kaplica przy szpitalu trędowatych S. Jerzego δ) Kaplica Jerozolimska. ε) Kaplica zamkowa S. Anny 1455 (4) Kaplica S. Krzyża na przedmieściu fund. 1631. – Do tego należała filia: b) Götkendorf eryg. 1352 pod tyt. S. Wawrzyńca. 13) Klaukendorf eryg. 1352 pod tyt. S. Maryi Magdaleny Konsekr. 1581, odbud. 1720. 14) Nosberg eryg. 1362 pod tyt. Niepokal. Poczęcia P. Maryi, Konsekr. 1580, odbud. 1716. 15) Eschenau (filia do Nosberg) ufn. 1366 pod tyt. S. Trójcy, odbud. 1581 i 1583. 16) Ditrichswalde eryg. 1352 pod tyt. Narodzenia P. Maryi, Konsekr. 1500 i 1580. 17) Butrin (Wuttrinn) eryg. 1412 odbud. 1689, Konsekr. 1724 pod tyt. S. Jakuba Starszego. 18) Purden eryg. 1384 odbud. 1583, Konsekr. 1580 pod tyt. S. Krzyża. Kleberg (Groß= Alnabnug) eryg. 1357, Konsekr. 1581 pod tyt. Znalezienia S. Krzyża. 19) Dewitten (Diwittnn) eryg. 1366 pod tyt. S. Szymona i Judy 20) Braunswald (Brawnbwaldn) eryg. 1337 Konsekr. 1580 pod tyt. S. Katarzyny – Do tego należy: a) Buchwalde Kaplica. 21) Sussenthal ufn. 1344, Konsekr. 1581 pod tyt. S. Mikołaja. – Do tego należy: a) Gratken prywatna Kaplica odr. 1743–1782. 22) Schönberg (Alt= Schön= berg) eryg. 1352, Konsekr. 1500 pod tyt. S. Maryi Magdaleny

(Kokendorf) (Jonkowo) (Szombruk) (Gryźliny) (Wielki Bartag) (Olsztyn) (Klewki) (Gietrzwałd) (Wutryny) (Purda) (Diwity) (Braunowalt) (Sental) (Szombark)

(Obejmował cały ob: VIII) Dekanat Preussisch Eylau: 1) Preussisch=Eylau istn. 1493. 2) Dichsen (Almin=Dngnu) istn. 1509.
wod Friedland.
3) Krucken (Krücken) istn. 1528, po spaleniu 1535 zniszczał. 4) Döllenstette (Dollstädt) istn. 1480. 5) Mühlhausen istn. 1468 pod tyt. S. Anny. 6) Gesau (Gesau) istn. 1533. 7) Trunckaym (Trinkheim) istn. w XVI w. 8) Uderwange (Uderwangen) istn. 1545. 8) Abswange (Abschwangen), parafia należała do klasztoru Augustianów w Patollen 1492. 9) Almenhausen, parafia należała do klasztoru Augustianów w Patollen r. 1492. 10) Domnau istn. 1480. 11) Schmeditten, dawniej Smoditten (Schmoditten) istn. 1493.
Oprócz tego były w tym dekanacie: a) Patollen (dziś Groß=Waldeck) kościół pod tyt. S. Trójcy z klasztorem Augustynów Eremitów fund. około 1360 przez Henninga Schindekopf marszałka zakonu krzyżackiego, supryn. 1528. b) Lautau (Lauth) kościół farny 1491.

(Obejmował północną część obwodu Heilsberg, północno zachodnią część Preussisch Eylau, i części obwodów Königsberg, Wehlau – rozciągał się wzdłuż Haffu aż do rzeki Pregel) IX) Dekanat Kreutzburg: 1) Kreuzburg, zamek 1253 kościół eryg. 1315. parafialny i α) Kaplica S. Leonarda za miastem 1480 – Oprócz tego filia: a) Tieffenthal kościół 1444. 2) Perske (Pörschken) istn. 1480. 3) Brandenburg, zamek zbudow. 1266, kościół istn. 1480. 4) Haberstro (Haberstrom), r. 1340 jako kaplica, parafia 1363. (Wieś należała do klasztoru zakonnic w Löbenicht przy Królewcu fundowanego r. 1349 przez Ludwika von Erlichshausen.) 5) Seligenfeld (Seligenfeld) istn. 1515 należąc wprzód do dyecezyi sambijsk. 6) Neudorf (Neuendorf) istn. 1505, należąc wprzód do dyecezyi sambijsk. od r. 1568 został filią do Steinbeck. 7) Steibericke (Steinbeck) istn. 1525. 8) Lebenhan (Löwenhagen) 9) Ottenhain (Ottenhagen) 10) Starkenberg. 11) Pregelswalde (Pregelswalde) 11) Vochsberg (Fuchsberg) istn. 1490. 12) Ludewichwalt (Ludwigswalde) istniał r. 1480. 13)

+

Lichtenhagen (Lichtenhagen) (wieś należąca do klasztoru za: konnic w Löbenicht) istn. 1480. 14) Mansfeld istn. 1456. 15) Thorau (Thorau) istn. 1577. 16) Burckersdorf (Borchersdorf) istn. 1480 – Do tego filia: a) Schönmohr. 1580.

Oprócz tego były w tym dekanacie: a) Lemetenberg dawniej Lemptenberg (Lemptenberg bei Klein-Heiligenbruch und Treuenburg) zamek i parafia zburzone 1260. b) Kaplica przy szpitalu S. Jerzego na tylnem przedmieściu w Królewcu. c) Kaplica przy szpitalu S. Antoniego na przedniem przedmieściu w Królewcu. d) Kaplica cmentarna w Haberberg przy Królewcu fund. 1537. e) Gauleden probostwo przyłączone r. 1502 do Pregelswalde.

X) Dekanat Friedland: (Obejmował północ: na część obwodu Friedland i części obwodów Wehlau, Gerdauen, Insterburg, Darkehmen, Gumbinnen; sięgał od rzeki Pregel do rzeki Angerapp.) 1) Friedland eryg. 1324. 2) Wilten (Deutsch-Wilten) istn. 1480. 3) Schönebruch (Schönbruch) istn. w XIV wieku. 4) Klingenberg istn. 1514 – (dziś filia do Deutsch-Wilten) 5) Pelluten (Pelkitten lub Polkitten) istn. 1480. 6) Georgenau dawniej Jorgenau (Georgenau) istn. 1684; z cudownym obrazem N. Maryi, który przeniesiono do Patollen (od r. 1775 filia do Deutsch-Wilten) 7) Stockhaim (Stockheim) istn. 1512. 8) Engelau (Groß-Engelau) istn. 1480 (od r. 1807 filia do Klein-Schönau) 9) Podersvald (Paterswal: de) istn. 1480. 10) Welau (Wehlau dawniej Bietawy) zamek fund. 1255, miasto eryg. 1335: α) Kościół farny S. Jakuba zbud. 1380. β) Kaplica S. Jerzego przed miastem 1525. γ) Kościół z klasztorem Franciszkanów fund. r. 1349 przez wielkiego mistrza Henryka Dusmer. δ) Kościół z klasztorem Bernardynów fund. 1490 przez wielkiego mistrza Jana von Tiefen; r. 1519 przeniesieni do klasztoru Franciszkanów którzy przyjęli regułę Bernardynów supprym. 1519. ε) Alt-Wehlau kościół farny supprym. 1534 a farę przeniesiono do filii Petersdorf. (Kościoły te leżały w dyecezyi sambijskiej.) 11) Allenburg eryg. 1400. 12) Aukelitten (Auglitten) ist. 1466. 13) Schonewalt (Schönwalde) istn. 1480, został później filią do Auglitten. 14) Friedenberg dawniej Fredeberg istn. 1490. 15) Alnau (Allenau), później został filią do Bötchersdorf. 16) Kleine-Schönau (Klein-Schönau) istn. 1512.

Oprócz tego byty w tym dekanacie: a) Böttchersdorf (w obw. Friedland) probostwo 1505. b) Rohten (Rothen) c) Cortmedien (pod Allenburgem) supryn. 1601. d) Puschdorf istn. 1780 (pod Królewcem) e) Insterburg odr. 1337 zamek Krzyżacki odr. 1572 miasto, probostwo 1537. f) Norkitten lub Norbekitten probostwo 1540 (w obw. Insterburg) g) Didlacken probostwo eryg. 1665 (w obw. Insterburg) h) Jodlauken probostwo eryg. 1718 (w obw. Insterburg) i) Trempen probost. 1582 (w obwod. Darkehmen) k) Ballethen probostwo eryg. 1599 (w obw. Darkehmen) l) Dombrowken probostwo eryg. 1615 (w obw. Darkehmen) m) Darkehmen probostwo eryg. 1615. n) Gros=Karpowen probostwo eryg. 1857 (w obw. Darkehmen) o) Nemmersdorf probostwo eryg. 1589 (w obw. Gumbinnen) p) Grünheide probostwo eryg. w nowych czasach (w obw. Gumbinnen)

(Obejmował południową część obwodów Braunsberg i Heiligenbeil, i z obwodu Heilsberg parafię Frauendorf)

XI) Dekanat Mehlsack: 1) Meelsack (Mehlsack) eryg. 1312, Konsekr. 1554 pod tyt. S. Piotra i Pawła a) Kościół parafialny β) Kościół przy szpitalu S. Jerzego na przedmieściu istn. 1359 γ) Kaplica S. Jakuba za miastem istn. w XVI w. odbudow. 1620. 2) Layss filia do Mehlsack (Layss) eryg. 1304 pod tyt. S. Mikołaja probostwo; r. 1580 filia do Mehlsack; później parafia. 3) Henrichau (Heinrikau) eryg. 1326 pod tyt. S. Katarzyny. 4) Wusen eryg. 1288 pod tyt. S. Jakuba większego, Konsekr. 1582, odbud. 1729 - Do tego filia: a) Stegmansdorf pod tyt. S. Krzyża eryg. 1728. 5) Langewald (Langwalde) eryg. 1318 pod tyt. S. Joannis ante portam latinam, Konsekr. 1581. 6) Plaßwig (Plaswich) eryg. 1305 pod tyt. S. Katarzyny 7) Tolksdorf eryg. 1300 pod tyt. S. Marcina, Konsekr. 1581. 8) Hogefurstenau (Hohenfürst) istn. 1522. 9) Peterswald (Peterswalde) eryg. 1326 pod tyt. S. Andrzeja, odbud. 1589 i 1772 10) Bellien, filia do Peterswalde (Bellen) istn. 1489; później została filią do Hermsdorf. 11) Hermansdorf (Hermsdorf) istn. 1497. 12) Szinten (Zinten) eryg. 1341; miasto fund. 1352. prócz tego parafialnego Kościoła były tu α) Kaplica S. Anny za miastem polska fund. 1485, zniszczała 1716. β) Kaplica S. Ducha przy szpitalu istn. 1420. 13) Eycholtz (Eichholz) istn. 1480. 14) Plauten eryg. 1326, Konsekr. 1581

pod tyt. S. Wawrzyńca. 15) Sonnenwald ~~ergg. 1326~~ (Sonnenwald)
eryg. 1326, konsekr. 1583 pod tyt. S. Antoniego opata - później filia
do Layss. 16) Mynnegeien (Mlynsun) eryg. 1311 pod
tyt. S. Wawrzyńca. 17) Frauendorf eryg. 1342 konsekr. 1518
pod tyt. S. Anny. 18) Lichtenau eryg. 1326, odbud. 1702 pod
tyt. S. Jana Chrzciciela.

~~XI [illegible]~~
Oprócz tego były kościoły: a) Tieffensee (w obwod. Braunsberg) b) Hasselberg (koło Hohenfürst) c) Schönwalde koło ~~D~~ Zellen d) Schönlinde koło Eisenberg (w obw. Braunsbergskim wszystkie; w XV wieku)

XII) Dekanat Seeburg: (Obejmował zachodnią część obwodu Rössel i wschodnie części obwodów Heilsberg i Allenstein)
1) Seburg (Seeburg) eryg. 1338 były tu α) Kościół parafialny S. Bartłomieja eryg. 1338. β) Kaplica szkolna S. Wojciecha polska konsekr. 1582. γ) Kaplica szpitalna S. Krzyża eryg. 1580. ~~Kaplica~~ δ) Kaplica zamkowa zniesiona 1609. 2) Lokau filia do Seeburg eryg. 1318 pod tyt. S. Jana Chrzciciela, od r. 1565 filia do Seeburg. - Do tego należy α) Kościółek S. Rocha w lesie za miastem eryg. 1665, odbud. 1750. 3) Seifritswald także Siegfriedswalde (Smubrtswalde) eryg. 1358 pod tyt. S. Johannis ante portam latinam odbud. 1606. 4) Kiwitten eryg. 1319 pod tyt. S. Piotra i Pawła - Do parafii należą a) Schulen dawniej Heiligenkreuz, filia kaplica S. Krzyża eryg. 1335. b) Springborn kościół z klasztorem Bernardynów fund. 1639 przez biskupa Mikołaja Szyszkowskiego. 5) Wusselaucken, dawniej Frischenbach (Dubluk) eryg. 1357 pod tyt. S. Antoniego 6) Plausen eryg. 1355 pod tyt. P. Maryi. 7) Bischofstein, (Biskupiec) najprzód wieś zwana Schönflyss lub Strowangen eryg. 1346 z kościołem pod tyt. S. Marty. Zamieniona r. 1385 w miasto Bischofstein z kościołem paraf. pod tyt. S. Macieja, odbud. 1780. - Do tego należy α) Kościółek S. Marty eryg. 1612, konsekr. 1633. 8) Lautern czyli Lutern (Lautern) eryg. 1375, konsekr. 1580 pod tyt. S. Maryi Magdaleny, odbud. 1863. 9) Besau (Bössau) eryg. 1354 (Biesowo) konsekr. 1580 pod tyt. S. Mikołaja. - Do tego a) Sauerbaum filia eryg. 1379, zniszczona 1500. 10) Raussen (Rausen) eryg. 1379 pod (Ramsowo) tyt. S. Katarzyny, odbud. 1727. Do tego: a) Bartelsdorf eryg. 1379 filia konsekr. 1582 pod tyt. Narodzenia P. Maryi, odbud. 1702. b) Południewo kaplica eryg. 1674. 11) Wartenburg eryg. 1364 pod tyt. S. Anny (Wartemburk)

zamienione w miasto 1406.– Do tego a) Kościół z Klasztorem Bernardynów, pierwotnie fund. 1364 Jan II Streifrock bisk. warmij czyli też Wielki mistrz Winryk Kniprode dla Franciszkanów, supr. około 1530. dopiero 1586 Kardynał Andrzej Batory osadził tu znowu Bernardynów 12) Alte-Wartenberg dawniej Aldenwartberg (Alt-Wartenburg) eryg. 1379, Konsekr. 1582 pod tyt. S. Katarzyny, odbud. 1784. – Do tego należy a) Tollak dawniej zwane Breitenfeld eryg. 1369 zniszczał 1456, r. 1782 wystawiono tu małą Kaplicę. 13) Freudenburg (Freudenburg) eryg. 1362 pod tyt. S. Jerzego – Do tego filia a) Fleming eryg. 1358 Konsekr. 1580 pod tyt. S. Maryi Magdaleny. 14) Blankensee eryg. 1363 pod tyt. S. Michała, od r. 1565 należy jako filia do Siegfriedswalde.

Oprócz tego były Kościoły: a) Frankenau eryg. 1346 parafia, Konsekr. 1581 pod tyt. Translationis S. Stanislai, odbud. 1751. b) Prositten dawniej Prassyten eryg. 1354 paraf. Konsekr. 1608 pod tyt. Wniebowzięcia P. Maryi, odbud. 1842. c) Lemkendorf, najprzód pod tyt. Brunsdorf r. 1363 a od r. 1374 pod nazwą Lemkendorf eryg. odbud. 1575 pod tyt. P. Maryi, zmurow. 1748

(Obejmował południowo zachodnią część obwodu Braunsberg, północno zachodnią część obwodu Heilsberg, i wschodnie części obwodów Preussisch-Holland i Mohrungen)

XIII) Dekanat Wormdit: 1) Wormdit eryg. 1359. Kościoły α) Kościół farny S. Jana Chrzcic. Konsekr. 1379 starożytnej budowy. β) Kaplica szpitalna S. Ducha za miastem 1406 γ) Kaplica przy szpitalu S. Jerzego trędowatych za miastem – Do tego należały: a) Open filia eryg. 1333, Konsekr. 1400 pod tyt. S. Krzyża, odbud. 1802. b) Tüngen Kaplica zbudow. 1595 przez Ottona Jordan poświęc. 1626 pod tyt. S. Trójcy odbud. 1830. c) Krossen Kościół sławny odpustami z cudownym obrazem P. Maryi który był najprzód w małej starej Kaplicy, tę dziedzic Jakob Bartsch z Braunsberga na nowo odbudował i powiększył opatrzywszy fundacyją d. 7 Maja 1600 w skutek której Kapłani z Wormdit może tu miewali w święta. Do teraźniejszego Kościoła zbudowanego ze składek za staraniem proboszcza Kaspra Simonis położono węgielny kamień d. 8 listopa. 1715 a biskup Teodor Potocki d. 8 Septemb. Konsekrował go pod tyt. B. Mariae visitantis et S. Josephi.

2) Arnsdorf (Arnsdorf) er. 1308 pod tyt. S. Kata=
rzyny. – Do tego β) Kaplica fund. 1617 przez Jana Meier
mieszczanina. 3) Benern, eryg. 1316, konsekr. 1580 pod tyt.
S. Maryi Magdaleny. odbud. 1797. 4) Peterswald (Peters
walde) filia do Benern eryg. 1335, konsekr. 1580 pod tyt.
S. Bartłomieja; odr. 1622 parafia. 5) Freimarkt filia
do Benern, eryg. 1353 pod tyt. S. Miata, suprym. 1597.
6) Wolfsdorf eryg. 1332, odbud. 1789 pod tyt. S. Jana Chrzcic.
7) Rogetteln filia do Wolfsdorf (Kurrent: [illegible]) eryg.
1297, konsekr. 1580 pod tyt. S. Małgorzaty (i dziś filia)
8) Elditten eryg. 1289 pod tyt. S. Marcina. 9) Kalkstein
eryg. 1285, konsekr. 1580 pod tyt. S. Jędrzeja Apost. 10) Rei=
chau istn. w XVI w. 11) Liebstadt istn. 1320. 12) Her=
tzogenwald filia do Liebstadt (Herzogswalde),
odr. 1579 parafia (ma jako filią Waltersdorf). 13) Her=
mansdorf (Hermsdorf) istn. 1480. 14) Döberen (Döbern)
istn. 1491. 15) Baisen eryg. 1289, konsekr. 1517 pod tyt.
S. Mikołaja.
Oprócz tego były kościoły. a) Schmauch istn. 1550,
do tego d) Sommerfeld filialny, suprym 1578. b)
Reichwalde filialny do Liebstadt 1579. c) Walters=
dorf filialny do Herzogswalde odr. 1579.

XIV) Dekanat Heilsberg. 1) Heilsberg eryg. z farą 1308 (Obejmował północ=
na części obwodu Heilsberg i połud=
niowe części Preu=
sisch=Eylau i
Friedland)
a) Kościół farny, starożytna budowa z XIV wieku. b) Kaplica
zamkowa c) Kościół szpitalny S. Ducha supr. 1505. d) Ka=
plica S. Katarzyny przy szpitalu S. Jerzego istn. 1505.
e) Kaplica Znalezienia S. Krzyża za miastem fund. 1709
biskup Załuski, zmurow. 1789. 2) Werengiften filia do
Heilsberg (Wernegitten) eryg. 1348 pod tyt. S. Małgorzaty;
odr. 1577 probostwo. – Do tego a) Blumenau Kaplica S. Ja=
kuba fund. 1612. 3) Roggenhausen eryg. 1338 pod tyt. S. Bar=
bary. 4) Raunau eryg. 1349, konsekr. 1580 pod tyt. S. Szymona
i Judy, od r. 1597 został filią do Reimerswalde, odbud.
1587. 5) Reymerswald filia do Raunau (Reimerswalde)
eryg. 1359, konsekr. 1518 pod tyt. S. Jana ewang. od r. 1597 probostwo.
6) Landesburg (Landsberg) eryg. 1335. 7) Eichhorn istn. 1511.

8) Grossendorf eryg. 1364, zniszczony 1483. 9) Galinden (Galingnu) istn. 1372 do tego filia: a) Kraftshagen zniesiona około 1457. 10) Kerkollen (Arrkollnu) eryg. 1336, konsekr. 1582 pod tyt. S. Krzyża. 11) Reichenberg eryg. 1359 pod tyt. S. Elżbiety, po spaleniu 1651 odbudowany. 12) Süssenberg eryg. 1359 odbud. 1391 pod tyt. Narodzenia P. Maryi. 13) Stoltzenhain (Stolznuhaynu) eryg. 1362 konsekr. 1580 pod tyt. Narodzenia P. Maryi, odbudow. 1608. 14) Bartenstein (ob: Behnisch: Geschichte der Stadt Bartenstein): a) Kościół farny istn. w XV w. b) Kościół S. Ducha istn. później 1377. 15) Borcken istn. 1532. 16) Albrechtsdorf ist. 1498. 17) Roddenau czyli Ruddenow (Ruddnuwu) istn. 1377. Oprócz tego były kościoły: a) Buchholz parafia od 1607. b) Kanditten parafia od 1657. c) Petershagen probostwo od 1590. c) Guttenfeld probostwo od 1590. d) Hanshagen probostwo od 1568, zostało od r. 1615 filią do Gross=Peisten. e) Gross=Peisten probostwo od 1615 z filią Hanshagen.

XV.) Vicarii 4 extra oppidum Königsberg. Część miasta Królewca leżąca na lewym brzegu rzeki Pregel należała tylko do dyecezyi warmińskiej. W tej części miasta leżały kościoły: a) Kościół przy szpitalu S. Jerzego dla trędowatych założony przed r. 1327 przez wielkiego mistrza Wernera von Orseln, po spaleniu odbudow. 1520. b) Kaplica przy Szpitalu S. Antoniego na przedmieściu fund. 1502 po pożarze 1550 suprym. c) Kaplica cmentarna na Haberberg przy Królewcu fund. 1537, od r. 1601 została parafią, odbud. 1683 i 1753. (Obacz: Faber: Die Haupt= und Residenzstadt Königsberg. 1840)

Parafie ^(i kościoły)^ w Księstwie Warmijskim

(podług Mappy z r. 1755)

Kościoły r. 1772 istniejące podkreślone

I) Dekanat [redacted] Frauenburg: 1. Bludau. 2. Frauenburg miasto

II) " Braunsberg: 1. Kreutzkirche. 2. Lettelkan
3. Gross Rautenberg. 4. Tiedmannsdorf.
5. Schalmei. 6. Braunsberg miasto (Bransberk)

III) " Melsack: 1. Legsen (Layss) (Leissen) 2. Peterswalde. 3.
Tolksdorf. 4. Plasswig. 5. Langwalde. 6.
Wusen. 7. Stegmannsdorf. 8. Henrikau (Grünenau)
8. Sonnenwalde. 9. Lichtenau. 10. Plauten. 11. Frauendorf. 12. Melsack miasto
(r. 1772 filia do Wusen)

IV) " Wormditt: 1. Migehnen. 2. Krossen*). 3. Basren. 4. Open.
5. Benern. 6. Arnsdorf (Arnsdorf). 7. Kalkstein. 8. Elditten. 9. Wolfsdorf. 10. Wormditt miasto (do tego należała filia w Jungen i Kaplica w Krossen z cudownym obrazem N. Marji

*) był tu dom emerytów dla dyecezji 1772

V) " Heilsberg 1. Heilsberg miasto 2. Bischofstein m. 3. Reimerswalde (Reimerswalde), 4. Raunau (Rünnow), 5. Reichenberg. 6. Wargitten (Wernegitten alias Schonenfeld). 7.
Stolzhagen. 8. Blankensee. 9. Rogausen (Roghausen). 10. Krekollen. 11. Kwitten. 12. Schulen. 13. Wusslack. [redacted]

VI " Guttstadt: 1. Peterswalde. 2. Regerlen. 3. Glottau. 4. Queetz
5. Heiligenthal. 6. Schölitt (Scolitten, Schlitt). 7. Rosengart. 8. Minsterberg. 9. Sürsenthal. 10. Eschenau. 11. Nossberg. 12. Guttstadt miasto

VII) " Allenstein: 1. Diwitten. 2. Braunswalde. 3. Neu-Kokendorf (Alt-Schönberg)
4. Jonkendorf. 5. Gettkendorf. 6. Schöneberg. 7.
Ditterswalde (Dittrichswalde). 8. Schönbrück. 9. Gross Berting.
10. Grislinen. 11. Wutrinen. 12. Gross-Purden.
13. Klaukendorf. 14. Gross-Kleeberg. 15. Allenstein.

VIII " Wartenburg: 1. Alt-Wartenburg. 2. Lemkendorf (Lamkowo); 3. Bartelsdorf. [redacted] 4. Wartenburg miasto

IX " Seeburg: 1. Seeburg miasto 2. Bischofsburg miasto 3. Ramsau.
4. Gross-Beesau (Gr. Bössau). 5. Heming. 6. Freudenberg. 7. Loikau
8. Frankenau. 9. Siegfriedswalde (Seubertswalde) 10. Prossitten. 11. Santoppen.

r. 1772: Klockendorf [illegible]

X Powiat Rössel: 1. Leginen (Łodygowo) 2. Gross-Kellen (Wielkie Kolno) 3. Schellen (ss). 4. Glockstein (Unogstind). 5. Santoppen. 6. Plausen. 7. Sturmhübel. 8. Rössel miasto

Parafie biskupstwa warmińskiego

(r. 1809)

1) Dekanat Ornecki (Wormditt): 1. Orneta m. (Wormditt.) 2 filia Open (2. Benern. 3. Elditten. 4. Kalkstein. 5 Wolfsdorf 2 filia Regerteln

2) Dekanat Frauenburgski: 1. Frauenburg m. (cum capella S. Annae) 2. Bludau 3. Neukirch 4. Tolkemit (Tolkomitsko m.)

3) Dekanat Allenstein: 1. Allenstein 2 filia Goetkendorf. 2. Gross-Bertung. 3. Braunswald. 4. Ditrichswald. 5. Diwitten. 6. Grieslienen. 7. Johnkendorf. 9 Neu-Kokendorf. 10. Schoenbrück. 11. Alt-Schoenberg. 12. Wuttrinen.

4) Dekanat Braunsberg 1. Braunsberg m. 2. Plastwich. 3. Reutenberg 2 filia Tiedmannsdorf. 4. Schalmey 2 filia Pettelkau. 5. Tolksdorf.

5) Dekanat Guttstadtski: 1. Guttstadt m. (Dobre miasto) 2. Arensdorf. 3. Glottau 2 filia Münsterberg. 4. Heiligenthal. 5. Rossberg 2 filia Eschenau. 6. Peterswald. 7. Queetz 2 filia Rosengarth 8. Schölitt. 9. Kaplania w Schoenwiese (Capella).

6) Dekanat Heilsbergski: 1. Heilsberg m. 2. Kapellania ~~[illegible]~~ S. Krzyża (Capella S. Crucis). 3. Frauendorf. 4. Kiwitten z filią Schulen. 5. Krekollen 6. Reichenberg. 7. Reimerswald z filią Raunau. 8. Roggenhausen. 9. Siegfriedswalde z filią Blankensee. 10. Kapellania Springborn (capella) 11. Stolzenhagen. 12. Wernegitten. 13. Wuslack.

7) Dekanat Melsacki: 1. Melsack m. 2. Heinrikau 3. Leyss z filią Sonnwald 4. Langwald. 5. Lichtenau. 6. Migehnen. 7. Peterswald. 8. Plauten 9. Wusen z filią Basien – oraz dom poprawy (domus demeritorum) Kroosen.

8) Dekanat Reszelski: 1. Roessel m. 2. Bischofstein m. (Bisztynek) 3. Glockstein z filią Ithellen. 4. Koellen. 5. Legienen 6. Plausen. 7. Santoppen. 8. Sturmhübel. 9. Heilige Linde (Swięta Lipka – Sacra Tilia)

9) Dekanat Siborgski: 1. Seeburg m. (Siborg) z filią Lokau. 2. Bischofsburg (Biskupiec) m. 3. Bessau. 4. Frankenau. 5. Freudenberg z filią Fleming. 6. Lautern. 7. Prositten.

10) Dekanat Wartenburgski: 1. Wartenburg 2. Alt-Wartenburg. 3. Klaukendorf. 4. Kleeberg. 5. Lemkendorf. 6. Purden. 7. Ramsau z filią Bartelsdorf. 8. Suessenthal.

11) Archidyakonat Sambijski (Archidiaconatus sambiensis) w Prusiech wschodnich: 1. Drangow (Drangowski) 2. Königsberg (Królewiec) m. 3. Memel m. (Klajpeda) 4. Schillgallen.

ięta Lipka. Piękny tutejszy i wspaniały kościół w stylu Barocco czyli jezuickim sta: wiał architekt wileński: Jerzy Ertly. Obrazy zaś malował Jakob Kolberk z Mehlsack r. 1670 jako też Bartłomiej Pens z Belgii i Marcin Altamonte z Wiednia. Ściany przyozdobił fres: kami Maciej Meyer z Heilsberga + 1737.

Krossen kościół ma zupełnie podobny do owego w świętej Lipce.

Sedes archipresbyterales dioecesis Warmiensis (Spis parafii podług Wizyty Kromera z r. 1581. str. 384–444. w

Monumenta historiae Warmiensis III Band

Scriptores rerum Warmiensium I Band.

Braunsberg 1866. 8°.

Przez Bullę „De Salute animarum" z d. 16 Julii 1821 dyecezya warmińska dostała z dawnej dyecezyi pomezańskiej (wcielonej r. 1603 do chełmińskiej) województwo malborgskie z dekanatami: Christburg, Fürstenwerder, Marienburg, Neuteich, Stuhm

Wydzga Jo. Stephan. Monumenta ecclesiae Varmiensis Olivae 1681. 4º

— — — in deutsche Verse versetzet von Johan Albert Graf von Schlieben. Oliva 1684.

Synody dyecezalne warmijskie odbyli biskupi:

1610 Szymon Rudnicki
1623 Jan Albert – druk Braunsbergae 1623.
1635 Mikołaj Szyszkowski (ob. Erml. Z. I. 506)
1726 Jan Andrzej Szembek – druk Braunsbergae 1726.

1418 Jan III Abezier
1449 d. 12 Maja w Heilsbergu Franciszek Kuhschmalz
druk. w Jacobson p. 218–226.
1497 d. 20 Lutego w Heilsbergu Łukasz Watzelrode
druk. 1612
1565 w Sierpniu w Heilsbergu Stanisław Hozjusz – druk. 1612.
1575 w Czerwcu w Heilsbergu Marcin Kromer administrator – druk 1612
1582 Marcin Kromer biskup – druk 1612
1610 d. 1 Maja w Heilsbergu Szymon Rudnicki – druk 1612

R. 1571 wyszła pierwsza rubrycela (Directorium) warmijska.

Synody prowincyalne inflantskie

1426 w Elblągu
1428 w Rydze
1440 w Rydze
} druk w Jacobson p. 16–78.

Mszały warmijskie wydali 1587 Kromer, Simon Wannow, Andrzej Batory; – r. 1606 zaprowadził Szymon Rudnicki liturgię rzymską

Brewiarz warmijski wyszedł 1494. 1516. 1581 (przez Kromera)
Agenda 1587 – Mszale 1587 w nim trzymano się co do świąt liturgii Kolońskiej zaprowadzonej w Prusiech przez arcybiskupa Alberta Sauerbeer. – dopiero r. 1683 zaprowadził Michał Radziejowski rytuał rzymski.

Constitutiones Synodales Dioecesis Varmiensis. (herb Lis) Brunsbergae Apud Georgium Schönfels Anno 1612. 4to str. 350 i kart 15.

Constitutiones Synodales Dn. Episcopi, quondam Lucae publicatae ~~Synodus Lucae episcopi~~ A. 1497 die 20 Feb. pag. 7–28. (in eccles. paroch. Heilsberg)

Constitutiones Synodales Stanislai [?] Cardinalis et Episcopi Varmiensis p. 29–77.
w przytomności Jana Franc. Commendonego Cardin. legata, zaraz po Soborze Trydenckim w jesie. (odbył się Synod w Heilsbergu, w Sierpniu 1565)

Synodicae Constitutiones ecclesiae ac dioeces. Varmiensis Praesidente Martino Cromero Coadiutore et Episcopo designato, promulgatae 1575 mense Junii pag. 78–121. (in Sacello castri Heilsbergensis)

Constitutiones Synodales ~~Synodus~~ Simonis Rudnicki ep. Varm. publicatae ~~et~~ Arci Heilsbergensi Calendis Maii 1612 pag.

Stanislaus tit. S. Pancratii presbyter Cardin. ep. Varm. (Hosii)

Elbląg

Kościół farny S. Nicolai

filialny S. Jacobi 1256 fund.

filialny S. Annae istn. 1505

szpitalny S. Ducha f. 1242.

lasztor Dominikanów f. 1238 Hermann Balk – supr. 1542 (należał do prowincyi polskiej)

lasztor Beginek istn około 1300.

lasztor Brygittek i Brygitanów fund. 1458 d. 14 Sept. Kazimierz Jagiellończyk Król pol. (feria V ipso die Exaltationis S. Crucis 1458) (S. Birgittae) supr. 1521

ościół farny Trium Regum (in der Neustadt

---

lasztory Beginek: Toruń istn 1444
(czyli Klepek)
Bartenstein
Breslau
Riga w XIII w.
Grudziądz istn. 1382

Prusacy zajęli to biskupstwo 1772.

Biskupstwo warmijskie (podług Eichhorna)
Innocenty IV poleca arcybiskupowi Liwonii, Prus i Estonii aby Wernera domini:
kana dworzanina Henryka króla rzymskiego wyświęcił na biskupa Warmii
Lugduni II Non. Octobr. Pontif. A° 4° (1245) (Theiner Monum. polon. T. I p. 43 N° 87)

Wiarę chrześcijańską w Prusach zaszczepiali S. Wojciech (+997) i S. Bruno (+1109 umęczony) w końcu
(R. 1210 papież powierzył kościół w Prusach arcybiskupowi gniezn. a r. 1215 Chrystianowi biskupowi (od r. 1239))
Chrystian cysters klasztoru oliwskiego który po latach nawracania został r.
1215 biskupem pruskim. Pomimo trudności i oporu jakie stawiało bałwochwal:
stwo, połączona gorliwość misjonarza Krystyna i zwycięzki oręż krzyżaków
ustaliły wiarę chrześcijańską tamże. Wiara tak rozległe zrobiła postępy
iż Honoriusz III widząc że jeden pasterz nie może podołać obowiązkom tak rozległej
owczarni r. 1218 zamyślał kilka nowych biskupstw utworzyć w Prusiech. —
Papież Gregorz IX w r. 1234 wziął w swe posiadanie Prusy i krzyżakom w nich
nadał pewnej części lenne prawo pozostawiwszy sobie kościelne urządzenie i
oznaczenie części majątku dla biskupów. W tym celu przeznaczył tę czynność
r. 1236 legatowi swemu Wilhelmowi z Modeny który dopiero 1239 zjechał
do Prus. Wszelakoż nieobecność Krystiana (+1245) zwlekła ten podział. Dopiero r. 1243
utorzył plan podzielenia Prus na 4 dyecezyje (i biskupstwo pruskie zupełnie...) w Anagni r. 1243 co papież d. 29
lipca 1243 bullą potwierdził. W tym celu zjechał powtórnie Wilhelm z Modeny
legat do Torunia gdzie d. 10 kwietnia (1244) odbył synod w tym celu. Tym czasem
umarł Krystian 1245. Papież Innocenty IV mianował (1246 w Lionie) Alberta Suerbeer z Kolonii
legatem i arcybiskupem pruskim nakazawszy mu instalować biskupów pruskich
Ten mianował (r. 1245) najprzód biskupem chełmińskim (dominikana) Heidenreicha. Dopiero r. 1246
mianował Henryka księdza świeckiego biskupem warmijskim wszelakoż nie został
on potwierdzony bo się krzyżacy temu sprzeciwili i tyle zrobili iż papież Innocenty
IV d. 11 lutego 1249 polecił księdza z zakonu krzyżackiego Henryka de Strateich
wyświęcić na biskupstwo lecz niechciał go wyświęcić legat arcybiskup Albert
żyjąc w zatargach z krzyżakami i wolał r. 1250 w Lionie złożyć swój urząd legacki.
Przeto też ani Wernera, ani świeckiego Henryka ani krzyżackiego Henryka von
Strateich nie można poczytywać za biskupów warmijskich bo to byli tylko kandydaci
na biskupstwo warmijskie. Dopiero Anselm ksiądz zakonu krzyżaków został r. 1250 po:
święcony na pierwszego biskupa warmijskiego przez legata papieskiego Piotra z Albano
Kardynała biskupa [illegible]. Był ten Anzelm rodem z Misnii; poświęcony na biskupa d. 28
Augusta 1250 w Valenciennes. Zjechał on 1250 do Prus i gorliwie zajął się urządzeniem swej
dyecezyi. Otrzymawszy r. 1254 w podziale z krzyżakami swoją trzecią część kraju w dyecezyi
utworzył zaraz kapitułę złożoną z 4 prałatów i 24 kanoników d. 26 stycznia 1264 wyzna:
czywszy im dochody i prawo obierania z swego grodka biskupa. Gdy poganiscy Prusacy 1264 Brunsberg spalili i Heilsberg zdobyli przenieść się Anzelm do Elbląga gdzie umarł 20 maja 1264 (jak widać z napisów) w [illegible] kościół katedrę w [illegible]

Anzelm od r. 1262 bawił w Czechach: nie ... jako legat apostolski.

W bulli papieża Innocentego IV z r. 1254 powiada papież iż Henryka biskupa warmińskiego przenosi na biskupstwo sambijskie

Innocenty IV (Lugduni III Idus Februarii Pontif. A° VI) 1249. poleca arcybiskupowi pruskiemu i inflantskiemu aby fr. Henricum z zakonu Krzyżaków wyświęcił na biskupstwo warmijskie (Theiner)

Lecz po śmierci Anzelma dopiero Mikołaj III r. 1279 d. 21 marca na biskupstwie warmijskim Henryka I potwierdził

Seit dessen wiederholt für die Ausführung sogenannter ähnlicher Gesellschaftsbilder in Auftrag genommen, ist es in unserem Institute unter Beihülfe der angestellten Künstler Gedenkblätter in der Art zu liefern, daß die Kupferporträts der [illegible] Land- und Landschaftsgärtner+ nicht zu [illegible] mit der Herstellung von Portraits, sowohl als auch [illegible] Brust- und Kopfstücke, auf diese Blätter [illegible] in unserer Anstalt und [illegible] ebenso [illegible] und [illegible] Aufgabe waren.

Die Erfahrung hat uns nun gelehrt, daß dieses [illegible] zu [illegible] von den großen [illegible] Gruppenbilder, d. h. zu 3–6 Figuren [illegible], photographische Portraits [illegible] eingesendet und [illegible] werden, aus diesen Materiale das Gesammtbild zusammen zu stellen. Auf diese Erfahrung gestützt, [illegible] unser Institut zur Ausführung solcher Gesellschaftsbilder nach photographirten Vorlagen zu [illegible] von genügender Güte [illegible] jetzt überall [illegible] bei Gruppirung [illegible] auf einem [illegible] [illegible] der Zeitverlust durch das [illegible] ist nicht mehr erforderlich. Je größer die Photographie [illegible] ist das für unseren Lithographen. Die Namen [illegible] möglichst genau und deutlich beizuschreiben, um sie [illegible] des Bildes wiederzugeben; auch [illegible] das Wappen [illegible]. Ebenso wäre es wünschenswerth bei der Einsendung [illegible]

+ durch die Schnelle, Güte und mehrere Vortheile [illegible]

Warmijskie biskupstwo pod tytułem P. Maryi i S. Andrzeja Apos=
tola erygował wraz z pomezańskim i sambijskim legat apos=
tolski Wilhelm biskup Modeny na synodzie w Toruniu r.
1243, przyczem biskupowi trzecią część obszaru dyjecezyi prze=
znaczono na własność. Biskupa mieli obierać kanonicy kapituły
w Braunsbergu – Wskutek traktatu zawartego z Krzyżakami
w Toruniu d. 19 Octobr. 1466 dyjecezyja warmijska wraz z Pru=
sami zachodniemi dostały się pod panowanie polskie. – Mikołaj
von Tüngen biskup warmijski poddawszy się d. 17 lipca 1479
Polsce przyrzekł, iż kapituła ma obierać na biskupstwo osobę
(personam gratam) dobrze życzącą królowi, która temuż królowi
ma złożyć homagium. Dopiero Zygmunt I zawarł z kapitułą
warmijską (z biskupem Zbigniew) traktat r. 1512 mocą którego król z kapituły war=
mijskiej wybierał 4 kandydatów krajowców, z których zaś
kapituła jednego na biskupa mianowała. Dopiero za króla
Michała i Jana III wybierano na biskupstwo także niekra=
jowców, byle Polaków. – Pierwszy Stefan Wydżga biskup
warmijski, zaczął r. 1613 używać tytułu biskupa sambijskiego.
Biskupstwo warmijskie podług rozporządzenia papieża Ale=
xandra IV podlegało arcybiskupowi w Rydze; lecz biskup
Jan I Belger de Meissen około r. 1354 wyjednał sobie exemcyją
iż tylko samemu papieżowi miał podlegać. – A. 1542 Arcybis=
kup gnieźnieński jako legatus natus chciał pod swą metropo=
litalną władzę położyć i biskupstwo warmijskie, lecz sprze=
ciwiał się temu biskup Jan Dantyszek Flachsbinder. – Jurys=
dykcyja duchowna biskupa warmijskiego rozciągała się
na całą Warmią (Ermland – gdzie niebyło żadnego protestanc=
kiego zboru) wraz z posiadłościami kapituł, na starostwo
tołkmickie, na obwód elbląski – i na kościoły katolickie w Królewcu
wskutek traktatu Zygmunta III zawartego z elektorem Janem Zygmuntem

r. 1611 potwierdzonego w Wehlau 1619.

Biskup warmijski miał tytuł: biskupa warmijskiego i sambijskiego (od r. 1613), Księcia S. Romani Imperii (który to tytuł cesarz Karol IV r. 1358 nadał biskupowi Janowi II Streifrock biskupowi) i prezydenta krajów pruskich.

Biskup warmijski posiadał jako dobra stołowe miasta Bischofstein i Bischofsburg oraz klucze czyli burgrabstwa: Braunsberg, Wormdit, Heilsberg, Schmolainen czyli Guttstadt, Wartenburg, Seeburg, Bischdorf czyli Rössel – oraz dochody sądowe – miał swoich Burgrabiów ~~w Allenstein~~

Księstwo warmijskie obejmujące dobra biskupie i kapitulne mieściło się w dzisiejszych obwodach (Landrätlichen Kreisen) Allenstein, Braunsberg, Heilsberg, Rössel.

Kollegiaty: 1) Warmijska (założona pierwotnie (r. 1264 (S. Andrzeja) d. 27 Stycznia) przez biskupa Anselma przy katedrze w Braunsbergu praepositus (i 11 kanonikach) w 5 prałatach (decan. cantor. scholast. custos. (archidiac.) czyli Flemingi razem 16 kanonikach. – R. 1286 biskup Henryk przeniósł tę Kollegiatę do Frauenburga. Kollegiata ta liczyła 4 prałatów i 16 kanoników. Prałat praepositus obierany był przez Króla*) inni prałaci i kanonicy obierani byli wskutek urządzenia papieskiego z r. 1447 w ten sposób iż na wakujące miejsca w styczniu, marcu, maju, lipcu, wrześniu i listopadzie obierał papież, a w inne miesiące biskup warmijski. – Kapitułę tę uposażył bogato z swych posiadłości biskup r. 1288 odstąpiwszy jej trzecią część swych posiadłości. Przed zaborem pruskim posiadała ta Kapituła 3 miasta: Allenstein, Mehlsack i Frauenburg i 9 wsi: Pornwangen, Ferstenau (w dekanacie Seeburg), Santoppen, Heinrichsdorf (w dekan. Rössel) Albrechtsdorf, Kleinfeld (w dekan. Wormdit) Rautenberg, Vegitten, Curau (w dekan. Braunsberg)f

*) Kapituła generalna Warmijska odbywała się raz w roku w dzień Wszystkich Świętych.

2) Kollegiata w Guttstadt, założona pierwotnie 1341 we wsi Petelkau i r. 1343 przeniesiona do Glottawy, gdzie jej biskup Herman de Liebenstein nadał statut – po 4 latach przeniesiona znów do Guttstadt. Kapituła składała się z 2 prałatów (praeposit. decan.) i 3 kanoników. Kanoników wybierał biskup z podanych przez Kapitułę kandydatów.

Rządziła się ta Kapituła warmijska statutami potwierdzonemi przez Maurycego Ferbera bisk. warm. d. 19 marca 1532, z dodatkami Stanisława Hozjusza z r. 1565 i Marcina Kromera 78. Statuta ecclesiae cathedr. Varmien. (Mpt. in 4to, pp. 78 – w bibl. Ossol. Mskpt. Nr. 624) – Dawniejszy statut ułożył biskup Henryk III Soerbom r. 1384, lecz się nie dochowały

Kollegiata gutstadska posiadała 15 wsi: Vierzighuben, Sussenthal (nadane przez biskupa), Steinberg (nadane przez Kollegiatę frauenburską), Liegnau, Lautenwald, Worlack, Buswald, Aschnau, Leutken, Munsterberg, Domnau, Wornesberg, Flamming, Wielki i Mały Bessow,

Seminarium (dla dyecezyi szwedzkich, inflantskich pruskich) w Brunsbergu przy Collegium Jezuitów r. 1578 założył Antoni Possevin Soc. Jes. zwane papieskie Seminaryum

XXXVI) <u>Adam Stanisław Grabowski</u> urodzony w Wielkiej
Polsce czyli raczej w Pomerelii, był najprzód proboszczem
w Tiegenhagen, dalej kanonikiem gnieznień. od r. 1733 sufra=
ganem poznańsk. od r. 1737 biskupem chełmińsk. a dalej
biskupem kujawskim, człowiek uczony; wbrew układom (r. 1512)
piotrkowskim zabezpieczającym kapitule warmińskiej wolny
wybór biskupa który powinien być kanonikiem warmińskim
i Prusakiem, obrany 13 Kwietn. 1741 przez kapitułę w Frauen=
burgu biskupem podług życzenia króla; d. 18 Sept. 1741 otrzymał
Grabowski nominacyą na biskupstwo warmińskie na
które wjechał d. 8 Oktobr. 1742. Papież Benedykt XIV d.
21 Kwietn. 1742 przyozdobił go palliuszem lubo był biskupem
tylko; r. 1743 [? 1744] był prezydentem trybunału skarbowego
w Radomiu, skąd się udał do Drezna do króla r. 1743; na sejmie
grodzieńskim niedoszłym 1744 bronił praw Kościoła — R. 1747
był znowu na dworze w Dreznie. D. 1 Octobr. 1747 wyświęcił
na biskupstwo chełmińskie Wojciecha Stanisława Leskiego
Dbały o dobro poddanych. R. 1749 jako Komisarz Królewski
załatwił w Gdańsku nieporozumienia między miesz=
czanami a Radą miejską i był znowu w Dreznie. R. 1752
był w kąpielach w Achen. Odrestaurował ołtarze w katedrze
w Braunsberg. R. 1760 i 1761 gdy podczas siedmioletniej wojny
Rosyjskie wojska stały w Warmii, wspierał poddanych. R.
1766 ogłosił ustawę krajową nowo rewidowaną dla Xięstwa
warmińskiego. R. 1766 mianował swym koadjutorem Ignacego
Krasickiego obranego w tym roku na kanonię warmińską
(który będąc kanonikiem przemyskim proboszczem kapituły, od Kle=
mensa XIII d. 1 Grudn. 1766 dostał biskupstwo Uranopolitańskie)
Grabowski umarł w Heilsberg d. 15 grudn. 1766 mając 69 lat pochowany
w Frauenburgu, szanowany ogólnie nawet od akatolików.

XXXVII) Ignacy Krasicki wyświęcony w Warszawie r. 1766 na Bo-
że narodzenie przez nuncyusza Visconti na biskupa. Z końcem maja
r. 1767 dopiero zjechał do swej dyecezyi; w czerwcu 1767 był na sejmie
warszawskim; dopiero d. 24 grudn. 1767 [illegible] instalowany uroczyście
w katedrze heilsbergskiej. Od stycznia do kwietnia r. 1768 bawił znowu
w Warszawie. W marcu 1769 wyjechał do kąpiel zagranicznych, zkąd
wrócił w październiku 1769. R. 1771 wypuścił w dzierżawę na 6 lat dobra
biskupstwa Ignacemu hr. Cetnerowi wojewodzie bełsk. R. 1772 d. 13
Septembra zajęli Prusacy zachodnie Prusy[F] i sekularyzowali biskupstwo
warmińskie. R. 1795 mianowany arcybisk. gniezn., † 14 marca
1801 w Berlinie.

F Warmię zajęli d. 9 Septembr. 1772 (podł. Baczko) a dopiero d. 13 Septembr. przybyli pruscy komisarze do Heilsbergu.

XXXVIII) Jan Karol von Hohenzollern-Hechingen
1795 - 1803.

Sufragani warmijscy

1 Jan biskup symbalijski, proboszcz w Kiwitten 1499
+ 17 grudn. 1532 mając 94 lat.

2. Michał Działyński biskup hipponeński 1624 – 1647 zo-
stał biskupem kamienieckim (syn wojewody malborskiego,
kształcił się w Rzymie, gdzie już r. 1612 kanonią war-
mijską otrzymał, był koadjutorem królewicza biskupa
Jana Alberta.)

3. Wojciech Pilchowicz Dr. Ob. Praw, protonotariusz apostol.
sekretarz król. kanonik kamieniecko-podol. od r. 1647
kanonik warmijski, biskup hipponeński i sufragan 1648
+ 1665 w Łyskowicach w kwietniu.

4. Kazimierz Benedykt Leżeński opat cystersów
w Wystycach biskup himeryjski 1695 + 1703 d. 25 paźdz.
w Bartenstein mając 47 lat.

5. Stefan Wierzbowski biskup dardaneński 1711 – 1713
był zarazem officyałem warszawskim.

6. Jan Franciszek Kurdwanowski kształcił się w Rzymie,
był kanclerzem Królowej Maryi Kazimiry, z którą r.
1699 podróżował do Rzymu i został kanonikiem war-
mijskim biskup marokański 1713 + 1729 d. 28 grudnia.

7. Michał Remigiusz Łaszewski: kształcił się w Poz-
naniu Rzymie, kanonik warszaw. a od r. 1709 warmij.
biskup makryjski 1730 + 1746 d. 2 październ.

8. Karol Fryderyk baron von Zehmen urodzony w Eich-
städt kształcił się w Rzymie, r. 1747 został kanonikiem war-
mijsk. biskup letejski 1765 + 1798 d. 13 grudnia.

9. Andrzej Stanisław von Hatten urodz. 31 sierpnia 1763 w Lemitten pod Wormditem w Warmii z rodziny szlacheckiej, kształcił się u Jezuitów w Brunsbergu i u Missionarzy w Warszawie, a r. 1783 w Rzymie, gdzie został Dr. Teol. r. 1786 wrócił, r. 1792 był dziekanem w Mehlsack, r. 1799 kanonikiem warmijsk. biskup dianenski 1800, biskup warmiński od 2 [illegible] październ 1837 + 1841 d. 3 stycznia zamordowany. (Ob: Wierzbowski: Lebens= und Ermordungs= Geschichte des Bischofs von Ermland Dr. Andreas Stanislaus v. Hatten. Mohrungen und Braunsberg 1841. 8o.)

10. Józef Ambrozy Geritz urodz d. 3 kwietn. 1783 w Seeburgu, kształcił się w Rössel i Brunsbergu r. 1806 został księdzem ~~[illegible]~~ 1813, kanonikiem 1822. biskup abderytański 1840, biskup warmijski d. 27 stycz. 1842

11 Franciszek Grossmann urodz. w Robawen koło Rössel d. 25 lut. 1783, wyświęcony 1806, kanonik 1839, biskup amyzoński 1844 + 1852 d. 5 maja.

12. Antoni Frenzel Szlązak, ur. 7 sierp 1790, wyświęcony 1818, profesor przy liceum brunsberskim, kanonik 1831, biskup areopolitański 1852.

Die Zahl der Klöster und geistlichen Stifter im polnischen Preussen stieg allmählich noch. Es waren im achtzehnten Jahrhundert folgende: 1) die Cistercienserklöster Oliva (aufgehoben 1831) und Pelplin (aufgehoben 1823); — 2) die Dominikanerklöster Danzig (bestand noch 1835), Dirschau (aufgehoben 1818), Culm (bestand noch 1835), Thorn (aufgehoben 1819); — 3) die Franziskanerklöster, und zwar a) conventuales minores zu Culm (im Februar 1806 aufgehoben) und zu Culmsee (unbekannten Ursprungs, schon vor 1806 aufgehoben); b) Reformaten, über deren allmähliche Ausbreitung in Preussen es uns an Nachrichten sehr fehlt, zu Lonk auf dem Gebiet der Stadt Neumark, von dem pommerschen Woiwoden Paul Dzialinski um 1640 gegründet[418]) (bestand noch 1835), Neustadt (aufgehoben 1834), Stolzenberg (seit 1813 verlassen), Christburg (aufgehoben 1832), Graudenz (aufgehoben 1802), Strassburg (ausgestorben 1831), Cadienen bei Tolkemit (aufgehoben 1826); c) Kapuziner zu Rehwalde (unbekannten Ursprungs, aufgehoben 1823); d) Bernhardiner zu Neuenburg (schon vor 1835 ausgestorben), Schwetz (unbekannten Ursprungs, aufgehoben 1816), Thorn (desgl. 1821), Löbau (desgl. 1820), Wartenburg (desgl. 1832), Springborn bei Heilsberg und Jacobsdorf bei Camin (beide unbekannten Ursprungs, ausgestorben 1826); — 4) das Karmeliterkloster zu Danzig (ausgestorben 1822); — 5) Augustinerklöster: a) canonici regulares Lateranenses zu Conitz (aufgehoben 1819); b) Brigitten (Büsserinnen) zu Danzig (bestand noch 1835); c) Prämonstratensernonnen zu Zuckau (bestand noch 1835); d) Barmherzige Brüder zu Alt-Schottland bei Danzig (unbekannten Ursprungs, aufgehoben 1806) und Barmherzige Schwestern zu Culm (unbekannten Ursprungs, noch 1835 vorhanden); — 6) das Karthäuserkloster Marien-Paradies zu Karthaus (aufgehoben 1823); — 7) die Benedictiner- (Reformaten-) Nonnenklöster zu Culm (mit der Filiale Bislawek, aufgehoben 1821), Graudenz (bestand noch 1835), Zernowitz (desgl.), Thorn (aufgehoben 1831); — 8) Paulinerkloster zu Topolno bei Schwetz (unbekannten Ur-

---

[418]) Hartknoch, A. u. N. Preussen, Addend. zu p. 440. Die Kirche zu „Launitz zwischen Bretchen und Neumarkt", und die Wallfahrten nach demselben erwähnt Hennenberger S. 251.

sprungs, ausgestorben 1810); — 9) Missionare zu St. Albrecht bei Danzig (aufgehoben 1818) und zu Culm (aufgehoben 1822), beide unbekannten Ursprungs[419]. Besonders erwähnenswerth ist die Ausbreitung der Jesuiten in der Zeit der polnischen Herrschaft, welche mehrere der älteren Klöster an sich brachten. Um die Mitte des achtzehnten Jahrhunderts gab es Jesuitencollegien zu Braunsberg und Rössel im Ermelande, Missionen zu Königsberg, Tilsit, Heilige-Linde und Schönberg — sämmtlich zu der Jesuiten-Provinz Lithauen gehörig. Im polnischen Preussen hatten sie Collegien zu Danzig, Thorn, Graudenz und Conitz, eine Residenz zu Marienburg, Missionen in Culm, Danzig, Cassubien (und Stargardt? — Szarogrodensis missio), sämmtlich zur Provinz Polen gerechnet[420].

Vierter Abschnitt.

Die neuen Verwaltungsbezirke des achtzehnten Jahrhunderts in beiden Theilen Preussens und im Netzdistrikt.

1. Die Kriegs- und Domänenkammern, Domänenämter, landräthlichen und steuerräthlichen Kreise.

Die alte patriarchalische Regierung zu Königsberg und Eintheilung Preussens in Hauptämter verlor in demselben Maasse an Bedeutung, als die Regierung der brandenburgisch-preussischen Staaten an Einheit und innerer Kraft gewann. Die Organe der letztern waren seit der Einführung der stehenden Heere, der perpetuirlichen Steuern und der neueren Domänenwirthschaft eine Reihe neuer Behörden, an welche die Functionen der königsberger Regierung und der Schlosshauptleute allmählich übergingen, namentlich die Kriegs- und Domänenkammern,

---

[419]) Nach Jacobson, Zur Gesch. der Preuss. Klöster, in Ledeburs N. Archiv, Bd. 1, S. 47 ff. Vgl. Holsche, Westpreussen, S. 84, 85.

[420]) Catalogus provinciarum, domorum etc. societatis Jesu, Romae 1749, reimpress. Brunsbergae 1750, pag. 37—40. Statt der ehemaligen Jesuitencollegien wurden laut Reglement vom 1. Juni 1781 zwei Gymnasia academica zu Schottland (später eingegangen) und Braunsberg, sechs einfache Gymnasien zu Graudenz, Conitz, Bromberg, Marienburg (später eingegangen), Rössel (später Progymnasium) und Deutsch-Krone (später Progymnasium, seit Kurzem wieder Gymnasium) und ein geistliches Seminar zu Schottland gegründet. Vgl. Jacobson a. a. O. S. 54.

Dziś istnieją 4 Klasztory żeńskie w dyecezyi warmijskiej między innemi Klasztor Kataryznek

Hosius przez przeholowaną gorliwość utracił Katolików w 2 trzecich częściach swej dyecezyi

graecae linguae, des *Du Cange, Glossarium me*
chischen Classiker mit lateinischer Uebersetzu
ke etc. zu besitzen. Der Preis dieser We
nd bisher auf einmal entrichtet werden musst
zu schwer.

haben mir nun für dergleichen grosse und t
sbedingungen eingeräumt, dass ich Ihnen
rch Abschlagszahlungen überlassen und mit
währen kann. Diese Vergünstigungen könn
grösseren Sammlungen, *mit einem Male und r*

1864

Warmińska dyecezyja r. 1864, obszar 700 mil □
Katolików parafian 22,000 z tych 60,000 Polaków, 4000 Litwinów
reszta niemcy.

Dekanaty		parafij
Olsztyński	"	11 przeważnie polski
Braunsberski	"	8
Elblągski	"	4
Gutsztadzki	"	13
Heilsbergski	"	14
Malborski	"	10 częściowo polski
Melzacki	"	10
Neuteich	"	10
Reselski	"	10 częściowo polski
Sambijski	"	9 po niemiecku, litewsku, polsku
Zeeburski	"	9 częściowo polski
Sztumski	"	11 przeważnie polski; nabożeń. pol.
Wartenborski	"	9 cały polski, nabożeństwo polskie

13 dekanatów 126 paraf.

Biskup od r. 1841. Józef Ambroży Geritz mający 81 lat

w Olsztyńskim dek. parafie polskie: Barteg (Gr. Bertung), Braunswalde, Jetrzwalda (Dietrichswalde), Dywita (Diwitten), Grieslinen, Schonbrück, Alt-Schöneberg, Wutrinen, Olsztyn (Allenstein), Jonkowo (Jonkendorf)

Dekanat Wartenborski parafie polskie
Wartenbork (Alt-Wartenburg), Klanken-
dorf, Gr. Kleeberg, Lamkowo (Gr. Lemken-
dorf), Leschienen, Wielka Purda (Gr. Pur-
den) Ramsau, Sętal (Süssenthal)
Dekanat Sztumski parafie polskie
Sztum (Stuhm), Kiszporg (Christburg), Sta-
rytarg (Altmark), Dąbrowo (Dt. Damerau)
Kalwe, Kwidzyna, Postolin (Posilge), Poś-
lie (Posilge), Szewiza (Schönwiese),
Tyfnowo (Tiefenau)
Dekanat Malborski parafie polskie: Mal-
bork, Königsdorf, Kunzendorf,
Wernersdorf.
Dekanat Reselski parafie polskie:
Święta Lipka (Heilige Linde), Senobur
Dekanat Sambijski: parafie litewskie
Tylża, Kłajpeda (Memel), Schillgallen
Bilderweitschen, Schibben, Riedelsberg
parafie polskie: Ełk (Lyck), Margra-
bowa czyli Olecko (Oletzko)
Dekanat Seeburski parafie polskie: Biskupiec, Bischow

Dyecezya Warmińska

r. 1887.

Frauenburg (Frombork) kościół katedralny Wniebowzięcia P. Maryi, fundowany r. 1278, wymurowany r. 1342; – przy nim:

Biskup: Andrzej Thiel Dr Teol. ur. 28 Września 1826, wyświęcony 30 Wrześn. 1849, obrany od Kapituły 15 Grudnia 1885, prekonizowany 12 Lutego 1886, konsekrow. 9 Maja 1886.

Prałatów 2 (Praepositus – Decanus)

Kanoników zwyczajnych 7.

Kanoników honorowych 4

Wikaryuszów 6.

I. Dekanat Olsztyński (Allensteinensis) ludność przeważnie polska.

1) Allenstein (Olsztyn) S. Jakuba większ. Apost. zbud. 1415, pols. — 6470 dusz
2) Hohenstein (Olsztynek) niemiec. 3) Gross-Bertung (Wielki- — 2405 „
Bartąg) S. Jana ewang. eryg. 1363, polsk. 4) Braunswalde (Brunswałt) S. Katarzyny, er. 1337, polsk. 5) Dittrichswalde (Gietrzwałd albo Dywity) Narodzenia P. Maryi, er. 1352, polsk. 6) Diwitten (Dywity) S. Szymona i Judy Ap. er. 1366, polsk. 7) Goetkendorf (Gutkowo) S. Wawrzyńca er. 1352, niemieck. 8) Grieslinen (Gryźliny) S. Wawrzyńca er. 1358, polsk. 9) Jonkendorf (Jonkowo) S. Jana Chrzcic. er. 1345 polsk. 10) Neu-Kokendorf, S. Jana ante portam Lat. er. 1380 polsk. 11) Schoenbrueck (Szombruk) S. Mikołaja er. 1383, polsk. 12) Alt Schoeneberg (Szombark) S. Maryi Magdaleny er. 1352 polsk. 13) Wuttrienen (Wutryny) S. Jakuba większ. er. 1412, polsk.

II. Dekanat Brunsbergski (Brunsbergensis) ludność niemiecka.

6761 dusz 1) Braunsberg (Brunsberk albo Braniewo) S. Katarzyny
2096 „ istn. 1251, niemiec. 2) Frauenburg (Fromberk) S. Mikołaja, istn. 1304,
niemiec. 3) Heiligenbeil (Świętomiejsce albo Święta Siekierka) istn.
1349, niem., a) Korschellen kapellania, niem., 4) Mühlhausen (Młynary
albo Miłuza) Niepokalanego Poczęcia N. P. M. niem. 5) Bludau
Nawiedzenia N. P. M. er. 1310 ~~zbudow~~, niem. 6) Plasswich S. Katarzyny,
niem. 7) Gross-Rautenberg, Wszystkich Świętych er. 1297, niem.
8) Schalmey, S. Jerzego, istn. 1343, niem. a) Filia: Pettelkau,
S. Małgorzaty, istn. 1405 niem. 9) Thiedmannsdorf, S. Trójcy, er.
1296, niem. 10) Tolksdorf, S. Marcina bisk., istn. 1485, niem.

III. Dekanat Elbląski (Elbingensis), ludność niemiecka.

4393 dusz. 1) Elbing (Elbląg) S. Mikołaja, istn. 1246 niem. a) Langritz-Co-
lonie, kapellania niem. 2) Preussisch-Holland (Pasłęk albo
2156 „ Pruski-Holąd), S. Józefa, fund. 1859, niem. 3) Tolkemit (Tolkmicko)
S. Jakuba większ. niem. 4) Neukirch, S. Mikołaja, niem.

IV. Dekanat Dobromiejski (Guttstadiensis) ludność niemiecka.

5077 „ 1. Guttstadt (Dobremiasto) S. Salwatora i WW SS. zbud. 1400, niem.
a) Kaplica: Schönwiese, S. Krzyża, fund. 1722, niem. 2) Liebstadt,
S. Krzyża, niem. 3) Arnsdorf, S. Katarzyny, er. 1308, niem. 4) Benern, S. Ma-
ryi Magdaleny, niem. 5) Elditten, S. Marcina, er. 1289, niem. 6) Glottau, S. Sal-
watora, er. 1312 niem. - Filia: a) Münsterberg, S. Katarzyny, er. 1383, niem.
7) Heiligenthal, S. Kosmy i Damiana, er. 1365, niem. 8) Kalkstein, S. An-
drzeja, er. 1285, niem. 9) Rossberg, Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi er. 1362, niem.
a) Filia: Eschenau, S. Marcina istn. 1366, niem. 10) Peterswalde, S. Bartło-
mieja, er. 1335, niem. 11) Queetz, S. Jakuba większ. er. 1372, niem. - Filia :

Rosengarth, S. Mateusza ewang. fund. 1359, niem. 12) Schoelitt, Narodzenia P. Maryi, er. 1348, niem. 13) Wolfsdorf, S. Jana Chrzcic. er. 1332, niem.
a) Kapellania: Regerteln, S. Małgorzaty, er. 1297, niem.

V. Dekanat Heilsbergski (Heilsbergensis) ludność niemiecka.

1. Heilsberg (Licbark), S. Piotra i Pawła, er. 1308, niem. – Kaplica: 5920 dusz.
a) Neuhof (za miastem Heilsberg) S. Krzyża fund. 1709. (2) Landsberg, er. 1335, niem. 3) Blankensee, S. Michała, niem. 4) Frauendorf, S. Anny, niem. 5) Kiwitten, S. Piotra i Pawła, niem. – Filia: a) Schulen, S. Krzyża, niem. – Kaplica: a) Springborn, niem. 6) Krekollen, S. Krzyża i S. Wawrzyńca, er. 1336, niem. 7) Reichenberg, S. Elżbiety, er. 1359, niem. 8) Reimerswalde, S. Jana ewang., er. 1359, niem. – Filia: a) Raunau (Runowo), S. Szymona i Judy, er. 1349, niem. 9) Roggenhausen (Rogóż albo Rogozno), S. Barbary, er. 1338, niem. 10) Siegfriedswalde, S. Jana ante Portam Latinam, niem. 11) Stolzenhagen, S. Wawrzyńca, er. 1362, niem. 12) Wernegitten, S. Małgorzaty, er. 1348, niem. 13) Wuslack, S. Antoniego opat. niem.

VI. Dekanat Malborski (Marienburgensis) ludność częściowo polska.

1) Malborg (Marienburg), S. Jana ewang. polsk. 2) Fischau (Fiszewo), S. Jana Chrzcic. niem. 3) Gnojau (Gnojewo) S. Jana Chrzcic. niem. 4) Königsdorf, S. Mikołaja, polsk. 5) Kunzendorf (Kończewice), Wniebowzięcia P. Maryi, polsk. – Filia: a) Liessau (Lisewo) S. Mikołaja, polsk. 6) Gross-Lesewitz (Lasowice czyli Leżwice), S. Andrzeja, niem. 7) Milenz, S. Michała, niem. – Filia: a) Alt-Münsterberg, S. Jerzego, niem. 8) Gross-Montau (Mątowy czyli Muntowy) S. Piotra i Pawła, niem. 9) Notzendorf, S. Barbary, niem. 10) Thiergart (Styrgart), S. Michała, niem. 11) Wernersdorf (Pogorzała-Wieś), S. Mikołaja, polsk. 3350 d.

VII. Dekanat Mazowiecki (Masoviensis) ludność niemiecka i w części polska.

1) Passenheim (Pasym) Serca Jezusowego, niem. 2) Lyck (Ełk
albo Łek) S. Wojciecha, er. 1430, polsk. 3) Marggrabowa (Olecko albo
Oleck), S. Krzyża, er. 1560, polsk. 4) Mensguth (Dźwierzuty), S.
Trojcy, niem. 5) Ortelsburg (Szczytno) niem. - Filia: a) Johannis- er. 1400
1088 d. burg (Jansbork), niem. 6) Sensburg (Ządzbork), S. Wojciecha, niem.
7) Gross Leschienen (Lesiny), Niepokalanego Poczęcia P. Maryi,
niem. 8) Willenberg (Wielbark), S. Jana Nepom., er. 1398, niem. - Kapellania:
a) Opaleniec, S. Józefa, er. 1598, niem. 9) Liebenberg (Klon), Znalezienia S.
Krzyża, fund. 1861. niem.

VIII. Dekanat Melzacki (Mehlsaccensis), ludność niemiecka

3402 d. 1) Mehlsack, S. Piotra i Pawła, er. 1312, niem. 2) Wormditt (Orneta)
4351 " S. Jana ewang. i S. Jana Chrzcic. er. 1379, niem. - Kapellania: a) Oppen,
Znalezienia S. Krzyża, er. 1333, niem. 3) Heinrikau (Jędrychowo),
S. Katarzyny, niem. 4) Langwalde (Długi borek), S. Jana ante
portam Latinam, niem. 5) Layss, S. Mikołaja, niem. - Filia: a) Sonn-
walde, S. Antoniego opat. niem. 6) Lichtenau (Lichnowy), S. Jana
Chrzcic. niem. 7) Migehnen, S. Wawrzyńca, niem. 8) Peterswalde
(Pietrzywałd albo Pietrzwałd), S. Jana Chrzcic. istn. 1480, niem. 9)
Plauten (Pławty) S. Wawrzyńca, er. 1326, niem. 10) Wusen, S. Jakuba
większ. er. 1288, niem. - Filia: a) Stegmañsdorf, S. Krzyża, er. 1728, niem.
- Kapellania: a) Basien, S. Mikołaja, niem.

IX. Dekanat Nytychski (Neotichensis) ludność niemiecka.

1194 d. 1. Neuteich (Nytych), S. Mateusza ewang. niem. 2) Barendt (Boręty)
S. Katarzyny, niem. 3) Fürstenwerder, Narodzenia P. Maryi, niem.
- Filia: a) Baerwalde (Mysiedziwa albo Bagniewo) S. Jakuba większ. niem.

4. Ladekopp, S. Elzbiety, niem. – Filia: a) Orloff (Ortowo), S. Barbary, niem. 5) Gross Lichtenau (Lichnowy), S. Urszuli, niem. 6) Marienau (Marynowy), S. Anny, niem. – Filia: a) Tiege (Tuga) S. Jakuba wiksz., niem. 7) Neukirch (Nowa cerkiew), S. Marcina, niem. 8) Schöneberg S. Jana Chrzc., niem. – Filia: a) Schönsee S. Jerzego, niem. 9) Tannsee, S. Bartłomieja, niem. 10) Tiegenhagen, S. Mikołaja, niem. + Kapellania: a) Tiegenhof (Nowodwór) Przemienienia Pańskiego, niem.

X. Dekanat Reszelski (Roesseliensis) ludność niemiecka i w części polska.

1) Roessel (Reszel) S. Piotra i Pawła, er. 1337, niem. 2) Bischofstein (Bisztynek) S. Macieja, niem. 3) Glockstein, S. Jana Chrzc., ✝ er. 1333, niem. – Filia: a) Schellen Narodzenia P. Maryi, niem. 4) Gross-Koellen (Wielkie Kolno) S. Trzech Króli fund. 1359, niem. 5) Legienen, S. Maryi Magdaleny, fund. 1359, niem. 6. Plausen, Narodzenia P. Maryi, niem. 7) Santoppen (Villa S. Jodoci), S. Jodoka, fund. 1337, niem. 8) Sturmhuebel, S. Mikołaja, niem. 9) Heiligelinde (S. Tilia – Święta Lipka), Nawiedzenia P. Maryi, polsk. 10) Rastenburg (Rastembork) S. Jerzego, er. 1359, niem. 4379 d. ; 2181.

XI. Dekanat Sambijski i Litewski (Sambiensis et Lituaniensis) ludność niemiecka, i litewska.

1) Koenigsberg (Królewiec) S. Jana Chrzc. niem. 2) Memel (Kłajpeda) S. Trójcy, litew. 3) Insterburg (Wystruć czyli Instruć) S. Brunona niem. 4) Tilsit (Tylża), Wniebowzięcia N. P. Maryi, litew. 5) Robkojen, S. Jana Chrzc. niemiec. 6) Schilgallen, S. Trójcy, litew. 7) Bilderweitschen, Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, litew. 8) Riedelsberg, Przemienia Pańskiego, litew. 9) Szibben, S. Krzyża, litews 3383 d.

XII. Dekanat jeziorański (Seeburgensis) ludność niemiecka i częściowo polska.

4265 d. 1) Seeburg (Jeziorany czyli Zybork) S. Bartłomieja, er. 1338, niemieck. – Filia: a) Lokau (Łokowa) S. Jana Chrzc. er. 1318, niemieck.
6656 d. 2) Bischofsburg (Biskupiec), Narodzenia N. Maryi P. i S. Jana Chrzc., polsk. 3) Gross-Boessau (Biesow) S. Mikołaja, er. 1354, polsk. 4) Franzkenau (Franknowo), S. Stanisława, er. 1346, niemiec. 5) Freudenberg, S. Jerzego, er. 1362, niem. – Filia: a) Fleming, S. Maryi Magdaleny, er. 1358, niemiec. 6) Lautern, S. Maryi Magdaleny, niemiec. 7) Prossiten, Wniebowzięcia P. Maryi, niemiec.

XIII. Dekanat Sztumski (Stuhmensis) ludność przeważnie polska.

2801 d. 1) Stuhm (Sztum) S. Anny, polsk. – Filia: a) Stuhmsdorf (Sztumska wieś), Podwyższenia S. Krzyża, polsk. – Kapellania: a) Boenhof (Benowo czyli Pszczoły dwór). 2) Christburg (Dzierzgoń czyli Kiszpork), S. Trójcy, polsk. – Filia: a) Baumgardt (Bagart), S. Jana Chrzc. pols. 3) Marienwerder (Kwidzyn), S. Trójcy, polsk. 4) Riesenburg (Prabuty), S. Wojciecha, niem. 5) Altmark (Starygrod czyli Stary-targ), S. Szymona i Judy, polsk. – Filia: a) Neumark (Nowytarg) Wszystkich Świętych, polsk. 6) Deutsch-Damerau (Dąbrowa niemiecka) S. Mikołaja, polsk. 7) Kalwe (Kalwa), S. Maryi Magdaleny, niemieck. – Filia: a) Schroop (Szropy) S. Piotra i Pawła, niemiec. 8) Lichtfelde, S. Trójcy, niemiec. 9) Postlin (Postolin), S. Michała, polsk. – Filia: a) Peterswalde (Pietrzwałd), Narodzenia Pańskiego, polsk. 10) Posilge (Żuławka czyli Posylia), S. Jana Chrzc. polsk. 11) Schönwiese (Krasnałąka czyli Szenwieza), S. Anny, polsk. 12) Tiefenau (Tychnowy), S. Jerzego, polsk. – Filia: a) Straszewo, S. Katarzyny, polsk.

XIV. Dekanat Wartemborgski (Wartenburgensis) ludność polska.

1) Wartenburg (Wartemberk), S. Anny, er. 13~~79~~64, ~~polsk.~~ niem. 2) Alt-Wartenburg (Stary Wartemberk), S. Wawrzyńca, er. 1379, polsk. 3) Gross-Bartelsdorf (Nowawieś czyli Bartołty), S. Jakuba większ., niem. 4) Klaukendorf (Klewki), S. Walentego, er. 1352, polsk. 5) Gross-Kleeberg (Klebark), Znalezienia S. Krzyża, polsk. 6) Gross-Lemkendorf (Lamkowo), S. Mikołaja, pols. 7) Gross-Purden (Wielka-Purda), S. Michała, er. 1384, pols. 8) Gross-Ramsau (Ramsowo) S. Andrzeja, polsk. 9) Süssenthal (Sętal (lub Sentał)), S. Mikołaja, istn. 1344, polsk. 5120 d.

Klasztory:

1) Katarzynki (Sorores S. Cathärinae V.) fundowane 1583 przez Marcina Kromera bisk. trudnią się wychowaniem dziewcząt i pielęgnowaniem chorych. Konwenty:

1. Brunsberg (są też w szpitalach: Bischofsburg, Frauenburg, Guttstad — 69.
2. Heilsberg — 32.
3. Roessel — 31.
4. Wormditt — 34.

Siostry Miłosierdzia (S. Vincentii a Paula.)

1. Allenstein — 5.
2. Marienburg — 4.

Siostry Miłosierdzia (S. Caroli Borromaei)

1. Brunsberg — 5.

Siostry Miłosierdzia (Charitatis Nissensium - Graue Schwestern).

1. Królewiec (S. Elżbiety) — 10.

Seminarium dyecezalne w Brunsbergu
Lyceum Hosianum
Dom emerytów w Krossen (z Kościołem Nawiedzenia P. Maryi)
Szpital S. Józefa w Heilsbergu.
Gymnasia: 1) Braunsberg. 2) Elbing. 3) Hohenstein. 4) Roessel.
5) Allenstein. 5) Rastenburg
Szkoła wydziałowa: Wormditt
Seminarium pedagogiczne: Brunsberg.

Franciscus Hipler S. Theol. Dr. Regens Seminarii dioecesani,
Profesor in Lycaeo Hosiano.

R. 1249 d. 11 Aprilis poleca Innocenty IV aby Hen:
ryka dominikana, który nawrócił ziemię Jadźwingów
(Jatwesoniae) wyświęcono na biſkupa Jadźwingów.
(Theiner Monum Polon. I)

R. 1251 d. 17 Martii poleca tenże papież Innocenty IV Hei:
denrykowi biſkupowi chełmińſkiemu aby w Kraju
ochrzczonego Mendoga (regis Littoviae) utworzył biſkup=
ſtwo. (Theiner Mon I) a r. 1253 d. 24 Junii nakazał
papież arcybiſkupowi ryżſkiemu aby zdatną jaką
osobę na to biſkupſtwo wyświęcił. — Jednakże arcybiſkup
ryżſki wyświęcił Christiana Krzyżaka inflantskiego
na biſkupſtwo litewſkie i dyjecezyją jego pod ſwą
metropolitalną władzę zagarnął. Dopiero 20 Septembr.
1254 uwolnił tegoż Christiana biſkupa papież Inno:
centy IV z pod władzy arcybiſk. ryżſkiego i poddał
go bezpośrednio pod władzę papieża ſamego.

R. 1411 Witold W. Kże Litwy Mikołajowi biskupowi wileń.
w zamian za dobra Wechatnica w powiecie wołkowyskim
nadaje Milejkowo, Morawikowice w powiecie Krewskim i
Blussę w powiecie świstockim – tenże Witold r. 1412 nadaje
temuż biskupowi powiat Hubort
R. 1430 Witold W. X. Lit. zapisuje Maciejowi biskupowi wileńsk.
powiat Humeń (Klucz) z obowiązkiem anniwersarzy za jego
i jego żony
R. 1430 Władysław Jagiełło król potwierdza Maciejowi biskupowi wileń.
i Kapitule dobra nadane przez Witolda: młyn w mieście Wilnie,
Klucze: Hubort, Humeń i Kamieniec; wieś Lubor (zamienio-
na za Jarzynice) Milejenkowo, Blusky (zamieniona za
Wechotnie) i wioski Wosżery, Starzen
R. 1434 Zygmunt W. x. Lit. nadaje Maciejowi bisk. wil. wioskę Korewicze
w powiecie miednick. i jezioro Lacoj w Jakubiszkach
R. 1436 tenże Zygmunt W. X. Lit nadał Kapitule wileńsk. dobra Wojniatgow.
R. 1542 Abraham Kulwa Litwin rozszerza w Wilnie Kalwinizm

Wit dominikan biskup litewski wyświęcony r. 1253 przez Fulkona ~~bisk. krak.~~ arcybisk. gniezn. w Kozłowie; 1253 mało przebywał na Litwie; r. 1254 był na kanonizacyi S. Stanisława w Krakowie; r. 1262 poświęcał chór w katedrze poznańskiej; r. 1257 nadał w Ołomuńcu tamtejszemu klasztorowi dominikanów odpusty; r. 1264 był na Litwie + 1269 w Krakowie. Jest jego list pisany do papieża Innocentego IV (r. 1253?) o smutnym stanie chrześcian na Litwie.

R. 1257 pisał się: Fr. Vitus episcopus quondam litoviensis de ordine fratr. praed.

R. 1257 d. 29 września nadaje odpusty kaplicy Franciszkanów w Glatz (Cłaz) którą poświęcił.

Lexikon-Octav. 1858. Geheftet. 1 Thlr. 6 Ngr.

Geheftet. 1 Thlr. 6 Ngr.

Die Pistole ist Grundlage der Gold-

egen Courant nach 121 verschiedenen Coursen,
100,000 Thaler.
n Friedrichsd'or gegen Courant; 5 — 5²,
Pistolen und Kronen in Courant, nach dem
n.
und Kronen von 1 Pf. bis zu 100,000 Thlr.
uf Pistolen von $^1/_{10000}$ bis zu 100,000 Kronen.
n Münze gegen fremde Vereins-Münzen, be-
Sächsische, Oesterreichische und Süddeutsche.
egen Gold, von 1 Pfennig bis zu 100,000 Thlr.
r Courant gegen die Preußische Vereins-Münze.
r Banco gegen die Preußische Vereins-Münze
fennig bis zu 100,000 Thaler in allen vorkom-

: ausländischer Münzen.

I. Abtheilung.

A. Vergleichungs-Tabellen. Die Pistole ist Grundlage der Gold-Reduction.

1) Vergleichung des Goldes gegen Courant nach 121 verschiedenen Coursen, und von 1 Pfennig bis zu 100,000 Thaler.
2) Vergleichung der Preußischen Friedrichsd'or gegen Courant; 5 = 5²,.
3) Uebersicht des Werthes der Pistolen und Kronen in Courant, nach dem Feingehalte und 121 Coursen.
4) Umrechnung der Pistolen auf Kronen von 1 Pf. bis zu 100,000 Thlr.
5) Umrechnung der Kronen auf Pistolen von $^1/_{3000}$ bis zu 100,000 Kronen.
6) Vergleichung der älteren Hannoverschen gegen die neuere, die Sächsische und Preußische Scheide-Münze.
7) Vergleichung der Hannoverschen und Sächsischen gegen die Oesterreichische und Süddeutsche Vereins-Münze.
8) Vergleichung von Courant gegen Gold, von 1 Pfennig bis zu 100,000 Thlr.
9) Vergleichung des Hamb. Courant gegen Hannoversche und Sächsische Münze.
10) Vergleichung des Hamb. Banco gegen Hannov. und Sächsisches Courant.

B. Zinsen-Tabellen, von 1 Pfennig bis zu 100,000 Thaler in allen vorkommenden Procent-Sätzen.

C. Werth-Angabe verschiedener ausländischer Münzen.

eilung ist ein in sich abgeschlossenes Ganze und wird einzeln abgegeben.

Cubic-Tabellen

stmänner, Bautechniker und Holzhändler.

Von

Heinrich Burckhardt,

Königlich Hannoverschem Forstdirector.

Groß Octav. Geh. 1 Thlr. 15 Ngr.

=Tabelle für Rundhölzer nach dem mittlern Durchmesser. Anhang: Kreisflächen-Tabelle für den Durchmesser. er nach dem mittleren Umfange. Anhang: Kreisflächen-Tabelle für den Umfang. III. Cubic-Tabelle für Nadel- Durchmesser. IV. Cubic-Tabelle für Nadelholz-Blöcke nach dem oberen Durchmesser. V. Cubic-Tabelle für Nadel- Cubic-Tabelle für Zimmerhölzer von 4 bis 9 Zoll Dicke. VII. Cubic-Tabelle für stärkere vierkantige Hölzer. chmessers zur Quadratseite beim scharf- und rundkantigen Quadratbeschlage. Anhang b: Grundflächen-Tabelle für ze Schnitt- und Spalthölzer. VIII. Ausbauchungsreihen der Fichten- und Kiefern-Baumschäfte unter mittleren l für stehende Bäume (Buche, Eiche, Fichte, Kiefer). X. Geld-Tabelle nach Stückzahl.

Taschenbuch

hemiker, Destillateure, Brennereibesitzer, Spiritushändler, Kaufleute, Wirthe.

ür das Königreich Hannover und sodann für die Zollvereinsstaaten herausgegeben

von

G. W. Peters,

Hofdestillateur in Hannover.

1859. Schmal 8. 88 S. Geheftet. 20 Ngr.

Druck von August Grimpe in Hannover

Mendog (Myndowe) Król litewski (rex Lettoviae) nawrócony przez Krystiana kapłana z zakonu Krzyżaków niemieckich w Inflanciech r. 1253, wyjednał to iż papież Innocenty IV bullą wydaną w Asyżie (XII Calend. Septembr. 1253 pontificatus Anno XI°) [przysłał mu koronę za staraniem Krzyżaków którym Mendog za to znaczne dał dobra.] pozwolił erygować nową katedrę [illegible] nakazując oraz Albertowi von Sauerbeer arcybiskupowi ryskiemu aby polconego przez Mendoga fr. Christianum de domo Theutonicorum in Livonia na biskupa wyświęcił. (Raczyński Kodex Litwy pag. 3. Napierski: Codex dipl. Livon I) temu to biskupowi Mendog zapisał pół dobr Rosienie (Rossegene) pół Betagoły (Betegallen) i pół dobKowe r. 1254. — Tenże Mendog zakonowi Krzyżaków inflantskich r. 1254 zapisał znaczne dobra ziemie: Wangen, Carsowe i połowę Dainowe i Rassione. — Ten Christian piszący się episcopus Lethovie wyświęcony przez arcybiskupa ryskiego (Raczyński Kod. Lit. p. 8) zrazu podlegał tegoż zwierzchnictwu, lecz papież Innocenty IV bullą nową r. 1254 wydaną w Anagnii (III Nonas Septembr. Pontificatus XII°) uwolnił go z pod juryzdykcyi arcybisk. ryskiego i polecił aby podlegał [illegible]. — Tenże Mendog darował r. 1255 Krzyżakom inflantskim ziemię Selen z dobrami Medene, Pelone, Maleysine, Thoraxe (Raczyń. Kod. L. p. 11) a r. 1257 połowę Ergalle, połowę Deynowe, połowę Pamemene, całe Kulene, Karsowe, Krase, Niderowe, Weyzze, Wanghe; jakoteż r. 1259 ziemie Denowe, Jetwesen, Schalowen, Seymeyten (Żmudź ?) — W dobrach tych litewskich zakonu Krzyżackiego biskup Krystian r. 1254 darował zakonowi dziesięciny. Nawet r. 1260 obiecał Mendog całą swą ziemię litewską darować Krzyżakom inflantskim skoro nie będzie miał potomstwa. — Na dworze tego Mendoga bawił r. 1260 Heydenryk biskup chełmiński dominikan z dominikanami i franciszkanami. — Ten to biskup wschodnio-litewski Krystian pisze się episcopus Littonie (może łotewski ?) nie ma jak się zdaje swej kapituły, lecz mieszka w Rydze; przychodzi tylko 1253–1254.

Równocześnie pokazuje się drugi biskup litewski (może litewsko-ruski ?) episcopus Lithwaniensis: Vitus dominikan jak się zdaje przez Opizona opata messańskiego nuncjusza w Polsce, r. 1253 na biskupa litewskiego w Krakowie wybrany i przez Fulkona arcyb. gnieźn. we wsi Kozłowie t. r. wyświęcony (Długosz Tom I Lib VII pag. 733.)

Dyecezyja obejmowała: 2/3 wojew. województwa mazowieckiego małą część ziemi wizkiej

Nowa organizacyja dyecezyj polskich wskutek bulli: De salute animarum

R. 1744. Katedra wileńska 8 prałatów i 14 kanoników dekanatów 26 kościołów farnych blisko 500.

f. 1387

Kollegiata przy Katedrze w Wilnie (S. Stanisława) przy niej 6 prałatów ~~kanoników~~ większych (jako to biskup smoleński, sufragan białoruski, biskup żmudzki) 2 prałatów mniejszych (Kanlerz i archidyakon białoruski) 12 kanoników.

(N. P. Maryi) na Piaskach

Franciszkanie 1. Wilno f. 1332 Piotr Gasztołd wojewoda podol.

Postawy miasto

Dziwna miasto supr. kościół obrócony na parafią

Bernardyni 1. Wilno f. 1468 Kazimierz Jagiellończyk Król p. 2. Busław 3. Bielica

(S. Ducha) w mieście

Dominikanie 1. Wilno f. 1501 Alexander Król pol.

2. Wilno (SS Filipa i Jakóba na przedmieściu Łukiszki) f. 1624 Jerzy Litawor Chrep: towicz Kasztel. smoleńsk. (a podł. Chodzki tenże 1642 +)

Dunitowicze miasteczko

Kanonicy regularni lateran. 1. Wilno (S. Piotra) na przedmieściu Antokol f. [illegible] 1623 Eustachi Wołłowicz bisk. wileń.

Jezuici 1. Wilno. (S. Jana w mieście) Collegium f. 1570 Walerian Protasowicz bisk wil.

2. Wilno (S. Kazimierza w mieście) Domus professa f. 1604 Zygmunt III i Benedykt Woina bisk. wil.

3. Wilno (S. Ignacego) Domus novitiorum f. 1622 ze składek pobożnych mianowicie Adriana Wierzbickiego, Jędrzeja Boboli i Urszuli Meyerinn

3. Wilno (S. Rafała na przedmieściu Śnipiszki) f. 1709 Michał Koszyc pisarz ziemski wileń.

Kościeniewicze (missia) wieś fund. 1662 Paweł Laskowski obywatel oszmiański – supr. 1774.

Łuczaj (missia) f. 1766 Elżbieta z Ogińskich Puzynina Kasztelanowa mińska, supr. 1774.

Łodziszki Collegium f. Minkiewicz jezuita.

Brzostowski Cyprian bisk. wil.
Wszytki 1. Wilno f. 1717 (August II

Franciszkanki (Klaryski)
1. Bernardynki Bernardynki 1. Wilno (Niepokal. Poczęcia P. Maryi
na przedmieściu Zarzecze) f. 1508 Anna
Olechnowiczówna (i Sudymontowiczowa) (wojewodzanka wileń.

Franciszkanki (Klaryski) (Klaryski - drugie Bernardynki)
2. Bernardynki (1. Wilno (S. Michała) f. 1594 Lew Sapieha
marszałek W. X. Lit
2. Białyniec f. tenże
3 Michałów f. tenże
4. Brześć litewski f. tenże

Dominikanki 1 Wilno f. 1678 Hilary Połubiński
pisarz polny litew.
Trinitarze: 1) Wilno (Trinopolis) fund 1695 Cyprian Brzostowski bisk. wil. supr. 1832.

Karmelici trzew. 1) Pompiany

Karmelitów bosych
1) Miadzioł stary miasteczko fund. Antoni Koszczyc starosta zarzycki, supr. 1833 a klasztor oddano Bazyliankom z Mińska przeniesionym.

Karmelici trzewiczkowi bosi
1) Głębokie miasteczko fund. 1642 Józef Korsak wojewoda mścisławski

Kameduli
1) Pożajście (Mons pacis) (w gubernii Kowieńsk.)
2) Wigry (koło Suwałk w gubern. augustowsk.)

Marki
1) Wilno na Zarzeczu 2) Miedniki 3) Widzeniszki Praepositura
4) Skiemiany 5) Michaliszki 6) Kurkle 7) Juryty 8) Swerecz
9) Miory 10) Poniemuń 11) Kiołtki

Pierwszym biskupem litew. w Wilnie przed założeniem biskupstwa
był Witul dominikan od Inocentego IV postano-
wiony bisk. Konsekrowany od Henryka arcyb. prusk.
1253 + 1269 d. 29 grudnia w Krakowie.

1322 Gedymin przenosi stolicę z Trok Starych do
Wilna - wybudowano pierwszy kościołek w Wilnie
1386 Jagiełło przyjmuje chrzest
1387 zakłada katedrę.

28. Ignacy Jakob Massalski koadjutor został biskupem
1762 d. 2 maja + 1794 d. 28 czerwca powieszony

29. Jan IV Nepomucen Kossakowski od 1798 d. 14
pazdz. + 1808 w Baden.

Jakubowicz Dyonizy Biskupi wileńscy (począwszy aż
do naszych czasów. str. 130 - 138
Pamiętnik religijno-moralny Seria II Tom IV.
Rok XIX № 8 Rok 1859.

d an, dass einzelne derselben mit nicht weniger als 42 Farbtönen gedruckt werden.
wir den Preis nicht nur ausserordentlich niedrig — nämlich auf circa fl. 10½ Oest. W.
uf Leinwand und Blindrahmen gespannt) alle 14 Stationen zusammen für 150 fl.
dern räumen auch noch 4 Zahlungstermine (vide Prospect) ein.
ein solches Kunstwerk aussergewöhnlich niedrigen Pränumerations-Preise gewähren

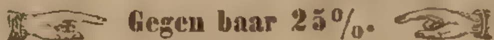

der: **Christus wird verurtheilt,**
Grablegung,
Kreuzigung,
Kreuzabnahme,

werden und nehmen wir gleichzeitig den Betrag für die erste Rate mit fl. 50 — ord.
ellung mehrerer Exemplare gewähren wir 3 Monate Zahlungsfrist.

also bei dem jetzigen so billig gestellten Preis nur mit einem Exemplar versehen, wobei
inste Handlung kein Risico ist, so können Sie dasselbe nach Eintreten des höhern Laden-
r Zeit

mit 40% Nutzen

Vertheilen an die Geistlichkeit etc. stehen gratis zu Diensten.

Hochachtungsvoll

Die Direction der typogr.-literar.-artist. Anstalt
(L. C. Zamarski & C. Dittmarsch).

L. C. Zamarski & C. Dittmarsch.

Skuminowicz Teodor biskup gracyanopolitański, kantor wileński, archidyekon białoruski, kanonik żmudzki, officyał wileński, proboszcz szkudzki, obolnicki i niemenczyński mąż uczony † 24 wrześń. 1668 w Łyntupach.

Wojsznarowicz Kazmierz Jan. Kształcił się w akademii wileńsk. gdzie został Dr Filoz. r. 1642; w Rzymie otrzymał doktoraty prawa i teologii, był scholastykiem piltyńskim, kanclerzem wileńsk., proboszczem w Gejmontach i Łohojsku, kanonikiem wileńsk., sekretarzem król. i regentem kancelaryi W. X. Lit. Umarł r. 1677; bibliotekę swą zapisał akademii wileńsk. (Ob. Imago posthuma perill. Casimiri Wojsznarowicz S. T. D. Canonici Viln. ab Academia Vilnensi S. J. in eiusdem funere exposita. Vilnae typ. Acad. S. J. 1677.) Wojsznarowicz wydał: 1) Orator polityczny 1644 Część I. i Część II 1648 w Krakowie w dr. Franc. Cezarego. fol. 2a edyc. Kraków u Wojciecha Gorackiego 1672. Cz. I i II fol. 2) Mur na którym jasny budynek Jagnieszki Czernickiej Komarowej pogrzebowem piórem odrysowany. Wilno w dr. Akad. 1645. fol. 3) Krwawa Chrystusa winnica albo kazanie o błogosł. Józefacie mianę w Żyrowicach. Kraków, w dr. Franc. Cezarego 1647. 4to str. 18. 4) Peregrynacya w górę kazanie o nawiedzeniu Matki Bosk. Kraków 1647. 4to. 5) Triumphale feretrum super quo Vladislaus IV Rex Pol. publica oratione exponitur. Romae 1648. 4to 6) Novus sol in coelo relucens B. Josaphat oratione Romae d. 12 Novembr. 1648 expositus. Cracoviae ap. Franc. Caesari 1649. 4to 7) Laska żelazna w popiele skruszona albo kazanie na pogrzebie Adama Kazanowskiego marszałka nadw. Kor. Lublin w druk. Jana Wieczorkowicza. 4to 8) Dom mądrości siedmią kolumnami wsparty kazanie na uroczystości N. P. M. Antwerpia w druk. Marcella Pariis 1667 Część I. fol. str. 248. — Część II w Paryżu w dr. Ludwika Sevestra 1668 fol. str. 131. pod tytułem: Arsenał miłosierdzia P. Maryi. — 2a edyc. Tomu I. Kraków 1670. fol.

1582 Synod dyecezyi wilensk.
1587 d. 18 Wrześ. x. Andrzej Nidecki biskup wendeński ustępuje z prelatury archidiakonii wileńsk.
1592 d. 17 marca umiera x. Cyprian Dominikan suffragan i administrator dyecezyi wileńsk.
1634 fundacya Bonifratrów przy kościele S. Krzyża w Wilnie
1654 w pierwszą niedzielę po Trzech Królach synod dyecez. wileń.
1666 Chodkiewicz kanonik wileń. bisk. wendeński
1685 (Aleksander) Kotowicz biskup wileński sprowadza missionarzy do Wilna,
1690 było w dyecezyi wileńskiej 1) Kanoników regularnych domów 10, opatów 3 – Jezuitów domów 18 – Dominikanów domów 32 – Stanisławitów 1 – Eremitów 2 – Kartuzów 1 – Franciszkanów 9 – Karmelitów trzewiczkowych 8 – Karmelitów bosych 3 – Missionarzy 1 – Kamedułów 2 – Bonifratrów 2 – Panien zakonnych 9.
1698 Kotowicz biskup smoleński

Osiński Aloizy urodzony około r. 1770 w ziemi chełmskiej, wstąpił do Zgromadzenia Pijarów w Drohiczynie r. 1784, otrzymał r. 1793 święcenia kapłańskie, był przełożonym Pijarów w Szczuczynie r. 1801 trudniąc się oraz do r. 1806 wychowaniem synów Radzimińskiego byłego szambelana dworu polsk. w Domaninku. R. 1806 został profesorem literatury polskiej i łacińskiej w liceum Krzemienieckiem. Uwolniony r. 1812 od ślubów zakonnych, został [1817] Kanonikiem, a r. 1818 prałatem (scholastykiem Katedry łuckiej i kantorem żytomier.) [1 r.] 1832 rektorem akademii duchownej w Wilnie. R. 1831 mianowany infułatem ołyckim; r. 1833 officyałem łuckim, a r. 1839 biskupem sufraganem dyecezyi łuckiej; umarł d. 10 Czerwca 1842 w Ołyce.

[r. 1813 proboszczem w Krzemieńcu i plebanem w Dubnie – r. 1824 kanonikiem wileńsk. i 1829 scholastykiem wileńsk. (r. 1824 przestał być profesorem w Krzemieńcu)]

Wydał: 1) Kazanie na pogrzebie Krystyny Radzimińskiej podczaszanki lubelskiej miane w Wiśniowcu w kościele x. Karmelitów bosych. Warszawa 1803. 8° str. 4 i 16.
2) Przestroga albo nauka pani dla swej wychowanki. Lublin. 8vo
3) ~~Mowa~~ Kazanie przy otwarciu nauk w gimnazyum wołyńskiem, miane w Krzemieńcu 21 września 1808. 4° str. 12.
4) Mowa pogrzebowa po zgonie Aloizego Felińskiego miana 1820 w Krzemieńcu.

Zostawił w rękopismach: 1) Autorowie polscy. 2) O życiu i pismach x. Jakóba Wujka 3) Historya Jezuitów 4) Słownik języka polsk. w 9 tomach 5) Opis monet polskich zaczynający się od numizmatów Stefana Batorego – te są w bibl. hr. Włodzimierza hr. Platera i Wiktora hr. Baworowskiego.

6) Żywoty biskupów wileńskich. Wydał Hip. Skimborowicz. Warszawa druk S. Orgelbranda 1856. 8vo 3 Tomy (niepuszczone w obieg) — Tom I (Opis życia i prac ś.p. Alojzego Osińskiego nominata biskupa, przez H. Skimborowicza) str. I–LXXXII) — Przemówienie wydawcy, str. I–II. — Ważniejsze błędy druku w tomie I str. 1–IV. (Sign. 1–ii) — Żywoty biskupów wileńskich (od r. 1370 czyli od Wasila do r. 1649 czyli do Abrahama Woyny) str. 1–345 (Końca brak) — [illegible] czyli formy 1–43 (reszty brak) = Tom II od r. 1649 czyli od Jerzego Tyszkiewicza, do r. 1808 do Jana Nepom. Kossakowskiego, na którym skończył Osiński) str. 1–322. — Dopełnienia i sprostowania do tomu I str. 1–6 (Końca brak) czyli formy 1–41. = Tom III (Dalsze żywoty biskupów wilensk. p. Hippol. Skimborowicza: 30 Strzynowskiego, 31 Siestrzeńcewicza oraz Administratora Mikuckiego, 32 Klągiewicza (str. 1–112) — Dodatki objaśniające i dopełnienia z akt Kapituły i różnych źródeł od r. 1501–1783 str. [illegible] 113–296 (Końca brak) czyli formy 1–37. (Końca brak)

Dynaburg Kollegium Jezuitów fund. 1629 Gąsiewski

Lucyn (Ludsen)

Krasław dawniej Kresław misrią Jezuitów fund. 1680 Jerzy Wolf jezuita przy Kościele farnym. – Konstanty Plater wojewoda mściław. z żoną Augustą z Ogińskich wymurował 1755 wspaniały Kościół dla Katedry inflanckiej z seminarium dyjecezalnym, do czego się Antoni Ostrowski bisk. inflant. i Hilzen bisk. smoleń. przyczynili. Fundacyją tę zatwierdziła Konstytucya r. 1768. – Sprowadzeni z Warszawy Missionarze r. 1775 otworzyli seminarium, a papież naznaczył 180 dukatów dla utrzymania 5 alumnów z dyecezyi smoleńskiej i inflantskiej. – Nim tu stolicę biskupią przeniesiono prowincya ta r. 1772 odpadła od Polski – Szpital siostr Miłosierdzia fund. 1789 Augusta z Ogińskich Platerowa – Seminarium r. 1842 przeniesiono do Mohylewa.

Likona Kościół farny r. 1770 wymurował Józafat Zyberg wojewoda inflant.

Kryzburg (Kreuzburg) z Kościołem Katol.

Rzeżyca z Kościołem drewnianym paraf.

Inflanty polskie (część dawnych Inflant) dziś są częścią gubernii witebskiej – R. 1562 dawne Inflanty Książę Wilhelm arcyb. ryski i hermistrz Ketler przyłączyli do Polski – R. 1660 wskutek wojny po traktacie oliwskim większa połowa Inflant przeszła pod panowanie Szwecyi, a r. 1710 z Estonią do Rossyi. Przy Polsce

Ludność składają 1) Łotysze 2) Czuchońcy (Esty) 3) Litwini 4) Rossyanie (Raskolnicy) 5) Żydzi

zostały 3 (powiaty: dynaburski, rzeżycki i lucynski od r. 1660 jako Inflanty polskie (województwo inflanckie) (wraz z Kurlandią i Semigallią. — Kurlandią r. 1726 wcielono do Polski: — R. 1772 zabrała Rosja (Inflanty polskie) przy podziale i nazwała Dwińską prowincyą, którą r. 1802 do Gubernii Witebskiej wcielono.

Litwa

Solecznik wielkie (Kalšninkai) ma kościół paraf. założony w XIV wieku.

Werenow Kollegium Piarów fund. 1738 Jan Sypio Kaszt. wileń.

Żyrmuny kościół paraf. fund. 1810 Radziwił.

Lida klasztor franciszkanów fund. 1397 Andrzej bisk. wileń. który r. 1414 zamieniono w kościół farny — Karmelitów trzewiczkowych fund. 1672 Adam Narbut wojski lidzki — Piarów fund. 1775 Sypio podstoli

Nowogródek — Dominikanki klasztor — Dominikanów Klasztor fund. Krzysztof Chodkiewicz — Bazylianów fund. 1632 Adam Chreptowicz — kościół farny fund. Witold dziś filia

Jelna pod Bielicą dominikanów fund. Jan Sapieha, przy nim fara

Żołudek Karmelitów fund. Radziminski

Szczuczyn litewski Piarów i Siostry miłosierdzia fund. Sypionowie

Grodno (Gardinas): 1) klasztor bazylianów zwany Kołoża fund. Witold. 2) Bazylianek unick. 3) kościół Wniebowzięcia P. Maryi fund. Witold, wymurował Alexander r. 1494 dziś sobor. 4) Bernardynów fund. drewnian. x. Alexander 1494 zmurował Zygmunt III r. 1595. F 5) kościół szpitalny S. Ducha fund. Bona 1550. 6) Bernardynki fund. 1621 Kazimierz Sapieha. 7) Dominikanie fund. Fryderyk i Krystyna z Poriejów Sapiehowie 8) Brygitki f. 1642 z Sobieskich Wiesiołowska. 9) Franciszkanie f. 1635 Kierzowie 10) Jezuitów fund. ze składek r. 1663. 11) E

F dziś fara

E 11) Karmelitów fund. 1636 Kotowicz drzewiany, wymurow. 1738 Grothus.

Wileńska Dyecezya rz. k.
roku 1922.

Dekanaty: 1. Abelski. 2. Brasławski. 3. Brzeski. 4. Kowieński. 6. Kurlandzki. 7. Grodzieński. 8. Kobryński. 9. Kupiski. 10 Lidzki. 11 Nowogródeki. 12. Oszmiański. 13. Łobojski. 14 Prużański. 15 Słonimski. 16. Semigalski. 17 Trocki. 18 Upitski. 19 Wileński. 20 Wołkowyski. 21 Wiszniewski. 22 Wiłkomierski. 23. Zawilejski.

Dyecezya wileńska r. 1828.

1) Kościół Katedralny. 2) S. Jana Uniwersytecki parafialny, 3) S. Franciszka Bernardynów parafialny, 4) S. Anny Bernardynów parafialny dla Niemców, 5) S. Bartłomieja Kanoników regularnych od pokuty, na Zarzeczu. 6) SS. Piotra i Pawła Kanoników lateran parafialny na Antokolu. 7) SS. Filipa i Jakóba Dominikanów parafialny na Łukiszkach. 8) Wszystkich Świętych, Karmelitów dawnej reguły, parafialny. 9) S. Ducha Dominikanów parafialny. 10) S. Michała Bernardynek klasztor. 11) misyjonarzy S. Kazimierza parafialny. 12) In Monte Salvatoris. (13) S. Rafała na Śnipiszkach. 14) XX Piarów Kollegium. 15) Karmelitów bosych w Ostrej Bramie. 16) Karmelitów bosych u S. Teressy za Wilią. 17) Franciszkanów na Piaskach. 18) S. Mikołaja Franciszkanów. 19) Augustyanów na Sawicz Ulicy. 20) Trynitarzów na Antokolu. 21) S. Stefana Maryawitek. 22) Karmelitanek bosych 23) Wizytek klasztor. 24) Benedyktynek klasztor. 25) Bernardynek Zarzecznych. 26) Siostr Miłosierdzia szpital. 27) SS. Filipa i Jakoba Siostr Miłosierdzia szpital. 28) Dzieciątka Jezus Siostr Miłosierdzia dom. 29) Bonifratrów szpital.

W guberni wileńskiej: 1) Dominikanów w Ostrowcu 2) Dominikanów w Szumsku 3) Kanoników regularnych od pokuty w Miednikach. 4) Karmelitów dawnej reguły w Taboryszkach. 5) Missionarzów w Iłłukszcie, 6) Piarów w Wiłkomierzu. 7) Augustyanów

w Kownie parafialny. 8) Kamedułów w Pożajściu. 9) Trynitarzów w Zanowie
W guberni grodzieńskiej: 1) Franciszkanów w Świsłoczy.
W guberni kurlandzkiej: dekanaty: 1) Abelski 2) Semigalski. 3) Kurlandzki.

Dobra stołowe biskupa wileń.

1592 + Pierszaje, Wołożyn, Hordyńszczyzna, Łzy-
piany, Starzynki
Niedzwiedzice, Dothiniże
Ihumeń darował 1430 Witold.
Sołok, Jeziorosy
Uborć
Taurogini, Bołcie
Dąbrowno, Bakszty, Lubor, Hermaniszki
Gierwiaty, Biskupice
Trzeszole, Werki — Kiewkle (?)
+ Widze
Bolpacie Milejkowo czyli Melejkowo

gony bobrowe
1630 Nebork
Kukuciszki
Dąbrowa
1649 Leonica
Łabonary
Malaty

Strutewicze pod Grodnem nadał Alexander I król pol. r. 1501 biskupom wileń.

Olizarowicze (w pow. mińsk.) kupił Wojciech Tabor bisk. wil. r. 150[illegible] od Katarzyny Sowiczowej.

Łosokinie nabył r. 1506 Wojciech Tabor od Elżbiety Wdowy.

Dobra stołowe biskupa wileńskiego r. 1665
składały się z 12 kluczów czyli folwarków

Ihumeń — —
Kukuciszki — —
Uborć —
Werki
Tauroginy — —
Bakszty — —
Gierwiaty, —
Szeszole — —
Widze — —
Niedzwiedzice — —
Hermaniszki
Biskupice —
Pierszaje —
Dąbrowa czyli Dąbrowno — —
Lubor — —
Starzynki — —
Milejkowo — —
Sotok — —
Szypiany — —
Jeziorosy — —
Malaty — —
Łabonary — —

Dobra duchowne

Kamień parzyzna 1695 —
Parafianow " —
Łomszewicze " —
Horwol " —
Strzeszyn " —
Pijany las " —
Hondrowice " —
Poniewież 1696 —
Zasiew 1695 —
Korkożyszki " —
Wozgieliszki " —
Bihoml " —
Lesyn —
Zadziew " —
Rem…jota "

Dyecezyja wileńska
obejmowała dzisiejszą gubernią wileńską, grodzieńską, mińską, mohylewską, witebską, obwód białostocki część znaczną gubernii Kowieńskiej i część Kurlandskiej
Prowincye białoruskie przez osobnego sufragana rządzone r. 1773 odpadły do Rossyi;
r. 1794 odpadła gubernia mińska ;
r. 1796 część znaczna do Prus odpadła;
r. 1815 część do Polski oddzielono

Bochwic Flor

Ex. 1. Zasady myśli i uczu
Glücksberga) 1842.

cezyja Wileńska 1845 ma 453 Kościołów, 323 parafii 1371 kapłanów i zakonników.

bei einem Umfange von
erleichtern soll.

Denjenigen geeh
Güte haben, ist die Ver
gewähren, und ist die u
angefügten gütigst auszu
exemplar zu verab

GAF & DAI

Von der Verlagsbuch

1 Album p

in

biskup uzurpował sobie tytuł prymasa litewsk.

Do biskupstwa wileńskiego należały jako sufraganie: dyecezye: żmudzka, łucka, kijowska r. 1441.

Seminaria w Dyec. Wileń 1828.

1) Swieckie u S. Jerzego w Wilnie
2) u Missyonarzow in monte Salvatoris
w Wilnie – do niego wciągono
3) (Seminarium z Strukszty
4) Seminarium Brzeskie.

Głos Michała Wandalina Mniszcha

Warszawa

1791 — 4°

ark. 15.

Histor.

Bractwa pobożne

Bractwo Imienia Maryi przy Kościele Katedr. wileń. zaprowadził 1670 Mikołaj Słupski biskup gracyanopolitański kanon. wil. (było to już 8me) (Ob. Fijałkowskiego prałata książeczka o tem bractwie)

Bractwo Serca Jezusowego zaprow. w Wilnie 1719 u Wizytek

Uwiadomienie o statui P. Jezusa Nazareńskiego w Wilnie na Antokolu w Kościele xx. Trynitarzy. Wilno w druk. Bazylianów. 1800. 8vo z rycinę P. Jezusa Joan. Ligber sculp.
(Statua zrobiona w Rzymie poświęcona przez Innocentego XII przywieziona do Wilna r. 1700 - r. 1716 d. 7 czerwca przez Cypriana Brzostowskiego biśk. wil. wprowadzona do Kościoła i w Wielkim ołtarzu umieszczona.)

Rochitów w Wilnie fund. 1741 Krzysztof Białłozor kanonik wileński pleban borysowski.

Poniewież Klasztor Pijarów f. około 1740 Krzysztof Białozor kanonik wileń. z Dębskim pisarzem ziemskim upitskim.

Se

Kapituła wileń. (r. 1776 część znaczną dóbr kapitulnych zabrał rząd rossyjski)

Horki dobra (w woj. mińsk.) zapisał 1598 Mikołaj Koryzna kanonik wileń.

Kołodzie (w pow. mińsk.) zapisał Mikołaj Pac biskup żmudzki

Hoduciszki (w pow. oszmiań.) darował 1609 x. Stanisław Kiszka kanonik wileń. (1695 Ja)

Braszewicze i Tołkowo otrzymała Kapituła wileń. r. 1636 od Stanisława Wojciecha Radziwiłła w zamian za Tyrre i Czabele.

Tołociszki w. r. 1523 przeznaczył Jan z W.X. Lit. dla scholasteryi wileńsk. (zapisał ją r. 1429 Piotr czyli Senko Gedygołdowicz do kaplicy Łazarza w Katedrze wileń.)

Rukojnie w. darował 1435 Kapitule wileń. dla utworzenia archidyakona wileń. a Kazimierz W.X.L. 1444 wieś Lelkuszki

Ihumeń r. 1430 Witold jedną ⅓ część darował Kapitule a ⅔ dla biskupa

Seminarium dyjecez. wileń.

Kołpienica (w pow. nowogrodzk.) r. 1631 zapisał Marcin Gradowski proboszcz nowogrodzk.

Seminarium do r. 1652 zostawało pod dozorem Jezuitów r. 1739 oddano go pod zarząd Kommunistom sprowadzonym

2 Kapituły generalne: 1) in festo Purificat. B. Mariae 2) In festo translationis S. Stanislai in Autumno – ustanowiono r. 1502.

Kapituła wileńska.

a) Prałaci: Proboszcz z. 1388

Dziekan z. 1388

Archidyakon wileński z. 1435 Zygmunt W. Ks. lit. – nadał tej wieś Rukojnie – prezentę miał 1519 nadaną biskup łucki

Kustosz (zwykle sufragan) już istniał 1501

Scholasticus z. 1522 Jan Książę lit. biskup

Kantor z. 1493 Alexander W. X. Lit.

(później i sufragan Białej Rusi z tytułem granianopolitańskim; posiadał ten sufragan 1683 Zadziewie i Mile)

[margin: 1792 było prałatów ... i sami) ... nich Kantor był oraz sufraganem wileńskim;]

Kapituła: r. 1388 utworzono kapitułę z 2 prałatów i ... kanonik.

Kanoników r. 1501 było już z 12 kanoników

r. 1717 było 14 (z tych jeden był kanclerzem kapituły a drugi archidyakonem biało-ruskim,

– r. 1743 było 16 kanoników

Wikaryuszów czyli Wiceprałatów r. 1717 było 8.

a r. 1743 było 12 wikaryuszów

Według przywileju Zygmunta Aug. miało ich być 18.

Roku 1792 było 12 Wikaryuszów katedralnych

Kanoników r. 1792 było 12 kanoników prócz tego:

1 Kanclerz i 1 archidiaconus Albae Russiae i

1 Wizytator generalny dyecezyi Wileńskiej (razem 15 kanoników) pomiędzy kanonikami było 2 proboszczy infułatów: geranoińki i ołyckj.

1631 Przy Katedrze wileńskiej: Seminaryści dyecezalni – Psałterzyści – Rosaliści czyli Officyaliści S. Krzyża – Mansyonarze czyli Altarzyści – Roranciści – Wikaryusze – Penitencyarze – Kaznodzieje – Kanonicy – Prałaci – Sufragan – Biskup.

R. 1651 uchwaliła Kapituła wileńska aby tyle było wikaryuszów, ile Kanoników i prałatów. ~~Ł~~ Wikarzy rządzili się statutami uchwalonemi 6 Lutego 1653 przez Kapitułę

Mansyonarzy 6 przy Katedrze wileńskiej fundował 1531 Zygmunt I.

Psałterzystów przy Katedrze wileń. fund. Witold W. Xiąż. Lit.

Prepozyturę ~~Kollegiatę~~ w Gieranonach tyt. ~~S. Jana Chrzc.~~ S. Mikołaja f. 1530 Wojciech Marcinowicz Gasztold wojewoda wileń. przy kościele parafialnym S. Jana Chrzc.

Probostwa przywiązane do Kanonij wileńskich r. 1665.

Świr – Remigoła – Pobojsk – Prozorow – Grodno – Stokliszki – Białystok – Radoszkowice – Brasław – Niemenczyn – Kowno – Troki.

Kanonika Kamlerza wileńsk. fund. 1629 Alexander Kolecki zapisawszy na to wieś Czumdziemszki; pierwszym Kanclerzem został x. Bartłomiej Cieszyński proboszcz Kowieński.

Kanonika archidyakona białoruskiego fund. 1623 Zygmunt III nadawszy na to probostwo obdeckie (był nim biskup graecanopolitański)

Kapituła wileńska odbywała (podług uchwały r. 1502) co 2 roku 2 uroczyste posiedzenia (Kapituły) w dzień Oczyszczenia N. Maryi P. i w dzień Przeniesienia Św. Stanisława w jesieni, prócz tego co 6 dni zwyczajne sesyje

Kapituła wileńska ustanowiona bullą Urbana VI r. 13 miała 2 prałatów (proboszcza i dziekana) oraz 10 kanoników, r. 1435 Zygmunt W. X. Lit fundował prałata archidyakona wilen.; r. 14 fundowany prałat kustosz

Powiat Wilejski: a) Dekanat nadwilejski.

1. Wołkołata kość. par. drewn. III kl. wyst. 1624 Jan Dołmat-Isajkowski podkomorzy oszmian. Św. Jana Chrzc. – Istniał już w XV w. fundacyi Radziwiłłów. – Kaplic 2

. Miadzioł miasteczko Kość. par. drew. IV klas. wyst. 1452 Andrzej Sakowicz Kaszt. trock. S. Stanisława, spalił się 1848 – Kaplic 3.

Zadziewie Kos. par. IV klas. wyst. 1765, drewn. wyst. 1765 Tomasz Zienkowicz bisk. Przemienienia Pańskiego

Postawy Kość. par. IV klas. drewn. wyst. 1617 Stanisław i Anna Biegańscy Niepokal. Pocz. N. M. P. – Kaplica

. Łuczaj Kość. par. IV klas. mur. wyst. 1766 Elżbieta z Ogińskich Puzynina Kasztelanowa mścisławsk. S. Tadeusza Apost. – Kaplica

5. Dunitowicze Kość. par. IV klas. drewn. wyst. 1617 Jan Dołmat-Isajkowski podkomorzy oszmian., SS. Piotra i Pawła – Kaplic 5.

. Dunitowicze Kość. par. murow. podominikański wyst. 1683 Elżbieta z Isajkowskich Białozorowa starościna upitska. S. Trójcy.

7. Dzierkowszczyzna (Dzierkowicze) Kość. filialny murow. wyst. 1817 Leon Domejko marszałek powiatu wilejsk. należy do parafii Dunitowicze – Wniebowstąpienia Pańsk.

ojedzena
Przemeście:
erzye
ana VI r. 15
10 Kanon
ta archi:
Kustosz

9) Parafianow Kość. par. drewn. IV Klas. wyst. 167.
Mikołaj Słupski archidiakon wileński, bisk. grango-
nopolitański – N. P. Maryi – Z filialnym Kościołem

b) Dekanat Wilejski:

(Baturynowka)
1. Baturyn (Kość. filialny należący do parafii Radoszkowice, dawno zbudowany, za nowo wystawiony 184.
przez Brygitę Szumską

2. Budsław Kość. paraf. z klasztorem Bernardynów
fundacji Krola Alexandra, wymurowany na nowo 175.
3. Dołhinow miast. (Kość. par. drewn. zbud. 1709 Karol i
Ewa Xięstwo Drucko-Sokolińscy, po spaleniu od r.
1818 naboženstwo w Szopie. IV Klas. S. Stanisław
4. Ilija miast. Kośc. paraf. fund. 1734 Józef Sawicki
drewn.
5. Kościeniewicze miast. Kość. paraf. drewn. wyst.
1662 Paweł Laskowski, wymurowany 1763 i przy
nim Jezuici zaprowadzeni.
6. Krasnesioło Kość. paraf. drewn. fund. 1503 Król
Alexander, wymurowany nowy 1806 przez Kanonika
Charewicza proboszcza – IV Klas.
7. Kurzeniec miast. (pierwotny Kośc. zbud. 1539 Jan i Michałko
Mikajłowicze, teraźniejszy drewniany wybudował 1810
Sulistrowski – Vej Klasy.
8. Krzywicze miast. Kość. par. murow. 1777 Andrzej i Te
resa Ugolscy – V Klasy.

9. <u>Lebiedziow</u> Kość. paraf. pierwotny zbud. 1476 Kniaź Alexander Algimunt Holszański, dzisiejszy drewniany wyst. 1826 proboszcz x. Telesfor Gromakowski V Klassy – R. 1704 był tu zbor Kalwiński

10. <u>Mołodeczna</u>

Dyecezya Wileńska. (Kościoły)

ma r. 1887 mieszkańców 44575 gimnazyum i publiczną bibliotekę otwartą r. 1863 z czytelnią.

Grodno miasto

1) Kościół farny fund. 1551 Królowa Bona
zamieniony w Sofijski Sobór r. 1807

2) K. S. Ducha ~~istn.~~ fund. 1553 szpitalny

3) K. i Klasztor Bernardynów fund. 1605 Król Zygmunt i szlachta – podług innych fund. 1495

4) K. i Klasztor Bernardynek fund 1620 (a podług innych 1621) Kazimierz Sapieha hetman i wojewoda a podług innych Jan Wójski i jego brat Adam Szypiom – r. 1852 założono w nim męski Borysohlebski monaster przeniesiony z Kołoży

5) K. i Klasztor Dominikanów fund. 1633 Krysztof i Fryderyk podkomorzy witebski starosta ostryński Sapiehowie – supr. 1845 supr. 1832 – zburzony kościół (a 1835) klasztor zamieniony w męskie gimnazyum.

6) K. i Klasztor Franciszkanów fund. 1635 Eustachi Kurcz podkomorzy pernawski wojewoda witebski – istnieje (na przedmieściu)

7) K. i Klasztor Brygitek fund. 1643 Krzysztof Wiesiołowski z żoną Aleksandrą

8) K. i Klasztor Jezuitów fund. 1616 czyli 1667 Franciszek Dołmat Isajkowski bisk. smoleński – po supressyi przeniesiono tu farę

9) Kośc. i Klaszt. Karmelitów bosych fund. 1650 Andrzej Kotowicz kaszt. wileński z żoną Barbarą supr. 1845, ruiny.

10) Kośc. i Klaszt. Bonifratrów istn. 1754

Cerkwie

1. Cerkiew i Boryso-Glebski monaster Kołożski (na Kołoży) z archimandryą fund. około r. 1200. – r. 1839 zaprowadzono prawosławny monaster – r. 1852 przeniesiony do klasztoru Bernardynek

2) Woskreseńska Cerkiew istn. r. 1500

3) Cerkiew soborna Przeczysteńska fund. 1506 Michał Kniaź Gliński – r. ~~1880~~ żeński monaster; ~~[illegible]~~ Bazylian fundow. r. 1647 – r. 1843 zamieniony w prawosławny żeński

4) Cerkiew Troicka istn. 1511.

5) Cerkiew Czesno-Kresteńska czyli Krestowozdwyżeńska istn. w XVI w. – r. 1754 już nie istniała

6) Cerkiew S. Mikoły na Horodnicy istn. w XVI w. – r. 173[?] już nie istniała

7) Cerkiew Symeonowska istn. w XVI w. – nie istn.

8) Cerkiew Aleksandro-Newska prawosławna fund. 1870.

Kościoły paraf. w dyecezyi wilensk.

Darew (dekan. słonim) kościoł wystawiła 1598 Ks. Eufemia Wiśniowiecka wojewodzina wołyn.

Zadoroż (dekan. połock) fund. 1601 Piotr Orzechowski wojski połocki

Wieliż f. 1602 Zygmunt III

Sokolnia odbudował 1603 Samuel Sokoliński podkomorzy smoleńsk.

Cereja f. dekan witebsk 1604 Lew Sapieha kanclerz litew. tit. S. Michała

Starosielsk (dekan. orszań) fund. 1604 Lew Sapieha Kanclerz litew

Mohylow (dek. orszan) f. 1605 Zygmunt III

Lipsk (dekan. nowogrod.) f. 1605 Wojciech Mrozkowski rektor Kollegium mińskiego

Lepel (dekan. połock.) f. 1606 Lew Sapieha Kancl. lit. tit. S. Kazimierza.

Hłodniszki odbudował opustoszony r. 1608 x. Stanisław Stanisławowicz Kiszka Kanon. wilen.

Dokszyce (w gubern. minsk.) f. 1608 tenże x. Stanisław Kiszka

Łohojsk f. 1609 Alexander Tyszkiewicz wojewoda brzesk.

Rosienie (w pow. wołkowysk.) f. 1611 Hieronim Chodkiewicz kasztelan wilen.

Wołożyn f. 1615 Alexander Słuszka wojewoda troc.

Ihumeń f. 1615 Benedykt Wojna biskup wilen.

Dyatkowiski f. 1615 Zygmunt III.

Kościoły paraf. w dyecezyi wilensk.

Chodorowtka
Białystok } f. 1617 Piotr Wiesiołowski marszałek w. lit

[S]morgonie po Kalwinach oddał r. 1618 Mikołaj Bogusław Zenowicz starosta mińsk.

[D]obolniki (w dzierżawie upitsk.) fund. 1618 Hieronim Wołłowicz podkanclerzy lit.

[W]nyszyn f. 1620 Mikołaj Radziwił wojewoda wileń. kanclerz w. lit

[M]ołodeczno f. 1622 Alexander Korwin Gosiewski referendarz litew. starosta pińsk.

[P]ołonka f. 1623 Jan Rudomina Dusiatycki kasztelan nowogrodzk.

[J]anowka (pow. grodzień.) f. 1623 Stanisław Rudomina Dusiatycki

[D]anilowicze (w pow. oszmiańsk.) f. 1624 Jan Dmitrowicz Dołmat Szajkowski podkomorzy oszmiański

[Wo]rnuny (w pow. lidzk.) f. 1627 Jan Zawisza wojewoda witebski

[Ho]łorki (pow. oszmiań.) f. 1626 Lew Sapieha wojewoda wil.

[...]wasowka f. 1626 Krzysztof Wiesiołowski marszałek w. lit.

Kościoły parafiał. w dyecezyi wileńsk.

Olita w pow. trock. kośc. fund. 1524 Jan Zabrzeziński marszałek W. X. Lit wojewoda nowogród. - powtórnie odnowiła fundacyą 9 1589 Anna Królowa polska.

Sienno kościół farny r. 1653 przerobiony z cerkwi

Mejszagoła f. 1484 Jaczko Wiesztortowicz

Łossokinie f. 1489 Wojciech Iwaszkowicz.

Uszakow czyli Wojstom f. 1491 Stefan Andruszkowicz Zatołgowicz Radziwiłł

Horodyszcze f. 1494 Niekrasz Wołodkowicz starosta bylicki oraz Jan Janowicki.

Bdelok f. 1494 Alexander W. X. Lit.

Horodziłow f. 1496 Stanisław z Porzecza

Łoswol f. 1497 Alexander W. X. Lit.

Niestaniszki f. 1497 Bohdan Andrzejowicz z Porzeczany.

Smorgonie f. 1503 Jerzy Zenowicz dziedzic

Darow f. 1510 Marcin Pieczkowic (towski

Dworzec f. 1516 Mikołaj Kieżgajłowicz dziedzic Dziewiątowski

Postawy f. Jerzy Zenowicz fund. 1516

Dobrzyniew (pow. goniądz.) f. 1519 Mikołaj Radziwiłł wojewoda wileń. Kanclerz w. lit.

Chożowa f. 1545 Paweł Książe Holszański biskup wileń.

Janówka f. 1555 Łukasz, Kasper i Jerzy Kurzenieccy.

Kościoły parafiał. w dyec. Wileńskiej

Toloczyn f. 1624 Lew Sapieha wojewoda wileński

~~Świętyczne~~ f. 1635 Alexander Jarosiewicz Zwierz

Łajna f. Zygmunt I

Naliboki f. 1636 Stanisław Radziwiłł starosta żmudzk.

~~Godlewicze f. 1637 Zygmunt Karol Radziwiłł~~

Narkow f. 1639 Aleksander Korwin Gosiewski wojewoda smoleń.

Chotopienicze f. 1639 Mikołaj Mleczko podkomorzy orszański.

Berezyna czyli Luboszany f. 1641 Władysław IV. i 1646 Lew Sapieha podkancl. lit.

~~Wiełub f. Tyszkiewicz i Stanisław Dowgiałła wojew. płock. – potem Kalinowski – r. 1642 oddany katol.~~

Borysow f. 1643 Władysław IV.

Iła (Iłła?) f. 1643 Jerzy Karol Hlebowicz starosta żmudz.

Boguszewice f. 1644 Maria Korybutowa Wiśniowiecka księżna Drucka-Horska – S. Trojcy – (pow. miński)

Brażewice f. 1647 Kapituła wileńs.

Kublicze f. 1647 Kubliccy

Kościoły paraf. w dyecezyi wileńsk.

Zelna f. 1520 Mikołaj Kiezgajłowicz dziedzic Dziewiałtowski (w wileńsk. dyec.)
Kamieniec f. 1522 Mikołaj Jurgiewicz Zabrzeziński marszałek Krol.
Wołkołata f. 1527 Mikołaj Radziwiłł wojewoda wileń. Kanclerz W. X. Lit.
Kojdanow f. 1532 Zofia Księżna Wiereiska żona Wojciecha Marcinowicza Gasztołda wojewody wileń. Kanclerza w. x. lit. (w dyec. minsk.)
Żmejdki (koło Szetot) f. 1719 Jezuici dziedzice.
Krzyczew f. Maria Józefa Krolowa polsk.

Parafialne Kościoły w dyecez. Wileńsk.

Obolec f. 1387 Władysław Jagiełło
Wiłkomierz }
Niejszagoła } f. 1389 tenże.
Miedniki }
...da f. 1387 tenże
...ohotna f. 1408 Bartłomiej dziedzic
...iśniów f. 1424 Szymon Gedygołdowicz Kasztelan wilen. dzierżawca smoleński
...iotchta f. 1431 Michał Książe litew.
...uck f. 1439 Michał Książe litew.
...bojsk f. 1441 Kazmierz w. x. lit.
...szyn f. 1442 (czyli 1452) Mikołaj Gojcewicz rodem Tatar.
...ruzdow f. 1443 Jędrzej Sakowicz
...rodziłów f. 1443 Jan Ratowicz
...brzez f. 1446 Aleksandra wdowa po Jerzym
...dolżkowice f. 1447 Piotr Sieńko dziedzic Wiśniowa
...akow (w oszmiańsk.) f. 1448
...ock f. 1450 Teodor Jarosławowicz
...ack f. 1424 Prosztołowicze Skindery
...iewałtów f. 1444 Kiezgajłowie
...edrojcie f. 1445 Giedrojcie
~~...~~ Krupa f. 144. Dowojnowicz
...orniany f. 144. Sagajło
...ąbrowa f. 1460
...awy f. 1461 Stawski
...rozorów f. 1461.

Kościoły parafialne w dyecez. Wileńsk.

Miadzioł czyli Kobylniki f. 1462 Jędrzej Piechowicz
Książę Swirski Kanonik wileńs. proboszcz worniański.
Parżow f. 1460 Jan Jagintowicz Rymowid
Krupa f. [illegible] 1460 Anna wdowa po Janie Dowoj:
nowiczu
Wormiany f. 1462 Marianna Sągajłowa wdowa.
Krewo Kaplica f. 1468 Anna wdowa po Jerzym
Felixie Gotołtowiczu.
Zelwa f. 1470 Michał Nacowicz dziedzic
Dorsuniszki f. 1473 Kazmierz Król pol.
Wołma czyli Staryny f. 1474 Stanisław Daukszewicz
z żoną Barbarą.
Lebiedziew f. 1476 Alexander xiąże Holszański
Wołpa f. 1478 Alexy Książe Holszański wojewoda wileńsk.
Kanclerz Królewski z żoną Jadwigą
Widze f. 1481 Hanusz i Chwiedko Dowgirdowicze bracia.
Bijuciszki f. 1478
Daugieliszki f. 1474 Wojciech Gasztołd
Sidra
Traby
Dziewieniszki f. 1474 Marcin Gasztołd.
Wawierka fund. 1485 Zofia Sudkowna żona Alexego
dziedzica
Łosk f. 1489 Anna (córka Chwiedora z Łoska) wdowa
po Księciu Janusza
Swir f. 1490 Jan Romanowicz z żoną Anną Sienkow:
ną.
Niestaniszki f. 1491 Bohdan Andrzejowicz.

Klasztory w dyecezyi wileńsk.

Dominikanów w Szkłowie f. 1627 Alexander Chodkiewicz wojewoda trocki

" w Ostrowcu f. 1618 Jan Mikołaj Korsak sędzia ziemski oszmiański

Benedyktynki w Wilnie fund. 1622 Mikołaj Hlebowicz Horodyński z żoną Katarzyną – zakonnice sprowadz. z Nieświeża

Kanoników regularnych lateran w Wilnie na Antokolu f. 1625 Eustachy Wołłowicz bisk. wil. przy Kościele S. Piotra – sprowadz. z Krakowa

" f. 1644 Jakób Alexander Proniewicz Załomaj cześnik wileński (na przedmieściu wileńskim)

Franciszkanie w Olszanach f. 1629 Paweł Sapieha podkanclerzy lit.

Bonifratrzy w Wilnie f. 1635 Abraham Wojna bisk. wileń.

Karmelici w Czausach f. 1643 Michał Kazimierz Podbipięta sekret. krol.

Dominikanie w Łoporciach f. 1649 Stanisław Bejnart skarbny w. x. lit.

Bernardynki w Grodnie f. 1651.

Brygitki w Grodnie f. 1651

Karmelici w Głembokiem f. 1652 Józef Leonowicz Korsak wojewoda i starosta mścisławski

Klasztory w dyecezyi wilensk.

Lida Klasztor Franciszkanow f. 1379 Andrzej Wasilo bisk. wilen.

Miedniki probostwo i Brzeztrzyca plebania i Klasztor Kanoników regul. de poenitentia fund. 1391 Władysław Jagiełło. supprymowani 1528.

Stare Troki Klasztor Benedyktynów f. 1405 Witold

Kowno, Klasztor Rochitow f. 1750 Zienkowicz biskup wil. przy Kościele S. Gertrudy (założonym jeszcze r. 1500)

Kowno Benedyktynki f. 1624 Jędrzej Skorulski Kawaler maltański przy Kościele dawnym S. Michała.

Wilno Dominikanie f. 1501 Alexander W. X. Lit przy Kościele S. Ducha.

Choroszcza. Dominikanie f. 1662 Mikołaj Stefan Pac wojewoda trocki (w dekanacie Kryczyńsk)

Wrotnica i Mścisław Jezuici f. 1676

Merecz Jezuici f. 1676 Kazimierz Pac wojewoda wilen. hetman w. x. lit.

Zinitowicze Dominikanie f. 1683 Krzysztof Białłozor starosta upitski z żoną Joanną Elżbietą z Szajkowskich

Nieśwież dom 3go probacyi S. Michała f. 1688 Tobiasz Grochowski wójski Tukowski

Słonim Jezuici fund. 1717.

Grodno Bonifratrzy f. 1728 Karol Piotr Pancerzyński bisk. wilen.

Kowno Rochici f. 1750 z. Piotr Nowowiejski pleban węgzieglski.

Franciszkanie

Olszany
Narwiliszki
Kołtyniany
Sejno

Dominikanie

Ostrowiec
Bielica
Sejny
Wysoki
Łopocie
Dereczyn
Bielica
Ostrowno
Szkłów
Malatycze
Raków
Ziembin
Chołajewicze
Rzeczyca
Choroszcza

Kanonicy regul. later.

Wilno S. Piotra na Antokolu
Kiernów
Krzemienica
Bychów
Stary Bychów

Missionarze

Rudnosiele

Bernardyni

Dąbrowna
Hłusk

Klasztory w Dyecezyi Wilenskiej (podług Synodu Brzostowskiego 1717.)

Kanonicy BB.MM. de poenit.

Wilno kośc. S. Augustyna na Zarzeczu

Podbrzezie dec. extra Viln [illegible]

Miedniki

Skiemiany dec. pobojsć.

Bolniki ? [illegible]

Widzieniszki praepos. infulat

Michaliszki

Kurkle

Poniewonie

Jurzynty

Poniemonie seu Zwerki

Miory

Twerecz

Krzemienica Canon lat.

Traszkuny Bernard

Mościsław, Łompiany } Carmelit. ant.

Białynicze, Janów, Troki, Piwoszuny } Benedyktyni

Suwałki Camald

Łahiszyn Jesuici

Ecclesiae ~~parochiales~~ vacantes in diocesi Wratislaviensi a. 1318.

(Above "vacantes", written in above the line: parochiales)

A) Archidiaconatus Wratislaviensis

1) Prozian (Protzan) 2) Milicz (Militsch) 3) Ecclesiae ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Cruciferorum cum rubea stella conventus S. Mathaei vratislaviensis: a) Krucemburg. b) Krutzendorf. 3) Bogendorf. 4) Widna. 5) Landeswoth. 6) Cheplowode (Töppliwoda) 7) Swydnicz. 8) Nechowicz (Nutschwitz) 9) Berwald. 10) Swynar. 11) Recen prope Brigam. 12) Calcow. 13) Kamenitz. 14) Brus (Prauss) 15) Ryzen. 16) Sothkow. 17) Pilavia. 18) Bungarth (Baumgarten) 19) Culendorf. 20) Lossina (Lüssen) 21) Salzeborne 22) Zedlacowicz 23) Petirwicz. 24) Lucimannivilla 25) Crochemenich. 26) Nemil. 27) Prezew. 28) Bogwiscicz prope Olesniz 29) Cindal prope Bregam. 30) Rogow prope Sobotam. 31) Petirswalde. 32) Ponathowicz. 33) Arnoldivilla 34) Lucina circa Olesnicz, 35) Semelewicz. 36) Martinivilla 37) Ronzethal circa Lossow. 38) Tepilwoyde 39) Furstenow cum ecclesia filiali in Canth. 40) Novavilla. 41) Polanowicz prope Wicinam.

B) Archidiaconatus Legnicensis

1) Kunicz. 2) Schioniczche (Schönichen) 3) Damiani villa 4) Gerardi villa. 5) Sudorf. 6) Tincz (Groß-Tinz) 7) Rostoch. 8) Adungivilla 9) Swyn. 10) Schildow prope Herzbergh. 11) Siffridivilla (Seifersdorf) 12) Woldrami villa. 13) Kemerswalde. 14) Studinicz (Staudnitz) circa Leginicz. 15) Capella in castro in Rechelicz. 16) Ecclesia S. Laurentii in castro lapideo in Legenicz. 17) Tezelino (Tentschel) 18) Lobdow 19) Halwiciivilla 20) Smottirief. 21) Laschowicz. 22) Ripresdorf prope Jawor.

C) Archidiaconatus Oppoliensis:

1) Canonicatus Oppoliensis. 2) Cirla. 3) Zare.
3) Ratheborg. 4) Gliwicz 5) Stanicz 6) Lanzcztuk.
7) Zstbisco. 8) Crisdorf.

D) Archidiaconatus Glogoviensis:

1) Canonicatus Glogoviensis 2) Custodia Glo=goviensis. 3) Cupra major (Groß=Rüzzarn (Rüthau)) 4) Gwischanow. 5) Lubes. 6) Codla. 7) Cosser. 8) Henricivilla 9) Ottondorf circa Lamberch. 10) Praepositura Lubucensis

=

(Theiner: Mon. Pol I p. 139–143 nº 223)

Stan dyecezyi wrocławskiej

Kollegiaty: 1. Wrocław (S. Jana Chrzcic.) Katedra f. ~~966~~ około r. 965 przez Mieczysława I w Smogorzewie (koło Namysłowa) pierwotnie; r. 1041 przez bis: Kupa Leonarda przeniesiona do Byczyny a r. 1052 do Wrocławia przez Kazmierza Mnicha; – przy niej 7 prałatów, 23 kanoników, 9 wikarych, 6 mansyonarzy

2. Wielki Głogów (P. Maryi) f. 1120 Bolesław III Krzywousty – przy niej 6 prałatów, 14 kanoników, 5 wikarych

3. Wrocław (S. Krzyża) f. 1288 Henryk IV xiąże wrocław. – przy niej 5 prałatów, 12 kanoników, 6 wikarych.

~~4~~. Nissa (S. Jakuba) f. 1386 Mikołaj Wacław bisk. wrocł. w Otmuchowie pierwotnie; r. 1477 przeniesiona do Nissy przez Rudolfa bisk. wrocł. – przy niej 3 prałatów, 8 kanoników, 4 wikarych.

5. Opole (S. Krzyża) f. 1159 Bolesław IV x. polski – przy niej 4 prałatów 7 kanoników 5 wikarych.

6. Racibórz f. 1287 Tomasz II Zaręba bisk wrocław. – przy niej 5 prałatów, 4 kanoników, 6 wikarych

7. Głogówek (Groß Glogau) (Ober Glogau) (S. Bartłomieja) f. 1379 Henryk x. niemodliński; – przy niej 3 prałatów, 2 kanoników, 4 wikarych.

8. Lignica (Bożego Grobu) f. 1348 Wacław i Ludwik xiążęt ligniccy – przy niej 1 prałat i 1 kanonik.

9. Wrocław (S. Idziego) f. 1111 Wiktor dziekan katedralny – przy niej 4 kanoników (tej kolegiaty brak w Felbigerze)

10. Brzeg (S. Jadwigi) f. 1369 Ludwik xiąże na Brzeg (brak w Felbigerze)

Seminaria 1. Wrocław (przy katedrze) f. 1592 Andrzej Jerin bisk. wrocław.
2. ~~Rzym~~ (Collegium germanicum)

5. Cieszyn f. 1210 Mie: czysław x. opolski

Benedyktyni 1. Dobre pole (Wahlstadt) pod Legnicą f. 1703 Oftmar Zink opat brzewnowski z Czech.

2. Orłów (w księstwie cieszyńskim)

3. Wrocław (S. Wincentego) na Elblągu f. 1139 Piotr Włoszcz Dunin ze Skrzynna – sprowadzeni z Tyńca – r. 1180 przeniesieni do wsi Kościoł pod Kaliszem.

4. Krzeszobór f. 1242 Anna x. żona Henryka pobożnego sprowadzeni z Opatowica w Czechach

Cystersi: 1. Rudy (Rauden) (opactwo) f. 1220 Władysław x. raciborski. (sprowadzeni z Jędrzejowa)

2. ~~Henrychów~~ Jędrzychów (Heinrichau) (opactwo) f. 1227 Mikołaj z Henrykowa kanonik wrocław. i x. Henryk brodaty (sprowadzeni z Lubiąża)

3. Kamieniec (Kamenz) (Bella Vallis) (opactwo) f. 1239 przez (Kanoników lateranen. i od opata Wincentego z Piasków) Augustianów wrocławskich (sprowadzeni z Lubiąża) pierwotnie 1207 fundował Henryk brodaty dla Kanoników lateran.

4. Jemielnica (Himmelwitz) (opactwo) f. 1280 przez Bolesława x. Opolskiego (sprowadzeni z Rud)

5. Krzeszobór (Grüssau) (opactwo) f. 1292 Bolesław x. świdnicki (sprowadzeni z Jędrzychowa)

6. Hirschberg f. 1403 Gotsche Schaff.

7. Lubiąż (Leubus) opactwo [illegible] [illegible] f. 1044 przez Kazimierza I Mnicha dla Benedyktynów, r. 1175 przez Bolesława wysokiego oddany Cystersom sprowadzony z Pforty koło Naumburga nad Salą.

Norbertanie (Wincentyni) 1. Wrocław (S. Wincentego) opactwo f. około 1139 przez Piotra Włosta Dunina hrabiego na Skrzynnie pierwotnie we wsi Kościół pod Kaliszem ~~[illegible]~~; r. 1180 przeniesieni do Wrocławia (do S. Wincentego) a r. 1528 tamże do kościoła S. Jakuba. 2. Czarnowąs (Opactwo przy klasztorze za: Kamień)

Kanonicy lateraneńscy S. Augustyna: 1. Wrocław (opactwo) (P. Maryi) na Piasku f. 1108 ~~alb~~ Piotrek Włast Dunin ze Skrzynna pierwotnie w Sobótce (Zobtenberg) – sprowadzeni z Arrovaise – r. 1148 przeniesieni do Górki (Gorkau) a r. 1150 do Wrocławia. 4 Glatz (Kładzko)?

2. Żegan (Sagan) (opactwo) (P. Maryi) f. 1217 x. Henryk I pierwotnie w Naumburgu nad Bobrą; r. 1284 przez x. Przemysława x. głogowskiego i sprotawskiego do Żegania.

3. Olesno (Rosenberg) (praepositura) (S. Michała) f. 1228 przeniesieni ze wsi Żarzysk.

Kanonicy regularni S. Ducha de Saxia. (z czerwoną gwiazdą) (S. Macieja Opactwo z szpitalem) 1. Wrocław f. 1230 Merbotho przeor pierwotnie w Kreutzburgu przeniesieni r. 1253 przez Annę żonę Henryka II do Wrocławia

Kanonicy regularni Bożogrobcy. (Szpital) (Praepositura) (S. Petri et Pauli) 1. Nissa fund. 1190 Bolesław I czyli właściwie f. r. 1239 Tomasz I bisk. wrocław. sprowadzeni z Miechowa. 2. Reichenbach (S. Franc. barce) 3. Raciborz (S. Petri et Pauli.

Paulini 1. Leśnik czyli Wiedrowice (Wiese) koło Głogówka (Oberglogau) f. 1388 Władysław x. opolski (sprowadzeni z Częstochowy)

Bonifratrzy: 1. Wrocław (S. Trójcy) f. ~~[illegible]~~ 1711 Cox de Oxle radca nadworny 4) Pilchowitz f. 1808 Antoni hr. Węgierski.
2 Prudnik (Neustadt) w Gorn. Szląsku f. 1764 Röder pod put = 5) Frankszteyn 6) Scinawa nad Odrą
3. Cieszyn Kownik f. 1697 baron Adam Borek de Vendrin et Roßtropitz pierwotnie we wsi Wendrin, r. 1700 przeniesieni do Cieszyna.

Kartuzi: 1. Lignica f. 1348 Ludwik I x. na Brzegu, zniesieni r. 1548. (Domus passionis Christi)

Grotków ?
Wrocław ?

Augustyanie (discalceat.) 1. Strzelin f. 1698 cesarz Leopold – [illegible]
[illegible] – (po zakonnicach) 2. Wrocław f. 1357 Karol IV

Karmelici trzewiczkowi: 1. Strzygów f. 1383 Wacław IV królczeski – sprowadzeni z Pragi
2. Strzęś (Strenz) (Gross) f. 1676 półkownik Adam baron v. Garnier
3. Woława (Wohlau) f. [illegible] 1677 Adam baron v. Garnier
4. Kożuchów (Freistadt) f. 1685 ze składek. – i f. (w Niedzwiedzi [illegible]) – Krystian hr. Nostitz

?

Dominikanie: 1. Wrocław (S. Wojciech) f. (1223 lub) 1226 bł. Czesław z Końskich h. Odrowąż (z grobem błog. Czesława ur. 1180 + 15 lipca 1242 czyli raczej 1257 beatyfik. 6 lipca 1714)
2. Bolesław (Buntzlau) f. 1234 Henryk brodaty x. śląski.
3. Cieszyn (Teschen) f. (por.) 1248 Eufemia żona Władysława starego x. opolskiego. – supr. 1789. (niema w Felbigerze)
4. Frankensztyn (Crucis) f. 1228 Bernard x. świdnicki, a podług innych, Bolesław II x. ziembicki (münsterbergski)
5. Świdnica f. 1342 (a podług Hebera f. 1309 czyli 1291) Bolesław I x. świdnicki (niema w Felbigerze)
6. Opole (SS. Adalberti et Georgii) f. przed. 1254 (podług Hebera f. 1307 Bolesław I x. opolski. czyli 1271)
7. Wielki-Głogów f. 1269 (Salomea żona Konrada II x. głogowskiego (SS. Petri et Pauli)
8. Racibórz f. 1290
9. Brzeg f. 1294 Henryk V x. lignicki (a podług innych f. 1335 Bolesław III x. lignicki. supr. 1527) (niema w Felbigerze)
10. Lignica f. 1277 Bolesław II Rogatka x. lignicki. (po nich Benedyktynki) (niema)
11. Krosno (niema)
12. Löwen ? (niema)
~~13. Nissa rezydencya~~ (niema)

Franciszkanie: 1. Wrocław f. 1240 (S. Doroty) najprzód i S. Jakuba; r. 1612 przeniesieni do klasztoru poaugustyańskiego S. Doroty.
minoryci

2. Lwia góra (Löwenberg) f. 1248

3. Świdnica f. 1214 Stefan, Andrzej i Franciszek bracia hrabiowie z Wierzbna.

4. Opole f. 1309 czyli właściwie f. 1359 Bolesław II x. opolski.

5. Wodzisław (Loslau)

6. Kozle f. 1431 Konrad biały, Konrad czarny i Konrad młodszy xiążęta oleśniccy.

7. Głogówek (Ober-Glogau) f. w XVII w. Jerzy Oppersdorf

8. Nowytarg (Neumarkt) f. 1212 S. Jadwiga?

8a) Bytom

9. Kłodzko (Glatz) f. w XIII w.

10. Złotoryja (Goldberg) f. 1212 S. Jadwiga przed 1428 przyjęli regułę bernardyńską.

11. Żegan (Sagan) f. 1294 Waldemar margrabia brandeburski. — niema w Felbigerze

12. Nissa ~~1474~~ f. w XIV wieku; odbudował 1434 Łukasz Koch mieszczanin

13. Brzeg.

14. Namysłów f. przed 1471

~~15. Wielki Głogów~~ ?

16. Krosno.

17. Lignica f. 1475.

Bernardyni. 1. Złotoryja (Goldberg) f. około 1428 w klasztorze pofranciszkańskim.
(Franciskaner)

2. Wrocław f. 1454 (S. Antonii de Padua) S. Jan Kapistran.

3. Wielki-Głogów (S. Stanisław) f. 1465 Małgorzata Cylejska wdowa po Władysławie x. cieszyńskim

* 4. Kładzko czyli Kłodzko (Glatz) f. 1470 a. Henryk syn Jerzego Króla czeskiego (w ~~[illegible]~~ czes: kim biskupstwie ?)

5. Lignica f. 1475.

6. Namysłów (Namslau) f. 1475 (czyli raczej przed 1471)

7. Jawor (Jauer) f. 1485 Jan Pannonius biskup waradzyński (a podł. Hebera f. 1492 Jan biskup ołomuniecki)

8. Racibórz

12. Goldberg
1

* 9. Hłubczyce (Leobschütz) (nema)

10. Nissa f. 1474 ~~[illegible]~~

11. Gliwice f. 1612 raczej miejscy (należał do prowincyi polskiej) nema

fund. 1610 Anna Irach (Reformaci) dziedziczka.

(Reformaci ?) 12. Góra S. Anny (Annaberg) (1655 Ferirman hr. Garhin) (w obwodzie wielko strzelińskim [kotoleśniy] f. ~~1656~~ (z Kalwaryą wybudowaną r. 1709 i obrazem cudownym S. Anny — należał do prowincyi polskiej)

13. Kacerz (Ketzerdorf) (S. Jadwigi) f. 1492; super. w XVI w. nema

Kapucyni: 1. Wrocław f. 1669 Heister jenerał cesarski.
2. Świdnica f. ~~[illegible]~~ 1676 hrabia Nostitz.
3. Nissa f. 1659 biskup wrocławski.
4. ~~[illegible]~~ Prudnik (~~[illegible]~~ Neustadt) f. 1654 Jan Baltazar Liesch sufragan wrocławski.
5. Brzeg (Brieg) (Leopolis) f. 1682 cesarz Leopold.

Jezuici: 1. Wrocław (Collegium, i Akademia od 1702) f. 1638 (a podł. Hebera 1645) Henryk Hartmann
2. Nissa (Collegium) f. 1618 Karol biskup wrocł.; podług innych dopiero 1626.
3. Wielki-Głogów (Collegium) f. 1629 cesarz Ferdynand II
4. Żegan (Sagan) (Collegium) f. 1635 jenerał Wallenstein; (podł. Hebera f. 1629) (pofranisk

5. Swidnica (Collegium) f. 1629 Ferdynand II cesarz. (podł. Hebera f. 1664)

6. Lignica (Collegium) f. 1698 baron Sprinzenstein (po franciszkanach)

7. Opole (Collegium) f. 1666

* 8. Kledzko (Glatz) Collegium f. 1629 Ferdynand II cesarz. (niema w Felbigerze)

9. Brzeg (Rezydencya)

10. Hirschberg (Rezydencya)

11. Sycow niemiecki (Deutsch-Wartenberg) (Rezydencya)

* 12. Piekary niemieckie (Deutsch-Piekar) ~~Bieg~~ (Missia) (w dyecezyi Krakowskiej) (niema w Felbigerze)

13. Harpesdorf (Missia) (niema w Felbigerze)

Piarzy * 1. Biała-Woda (Weisswasser) f. 1726 Jakub Ernest ... x. Lichtenstein bisk. salcburski.

Rycerze maltańscy: (należeli do Wielkiego Przeorstwa Czeskiego)

1. Wrocław (Bożego Ciała) (Komenda)
2. Reichenbach (Komenda)
3. Strzygow (Striegau) (Komenda)
4. Lwia góra (Löwenberg) (Komenda)
5. Złotoryja (Goldberg) (Komenda)
6. Lossen (Komenda)
7. Wielki Tyniec (Grostinz) (Komenda) *
8. Mała Oleśnica (Klein Oels) (Komenda)
9. Grobnik (Gröbnig) (Komenda)

Rycerze niemieccy (Krzyżacy)

1. Namysłow (Namslau) (Komenda)
2. Swiebodzin (Schwinbus) Komenda

Templariusze

* 1. Pszczyna (Pless) ?
2. Chudoba (koło Gliwic) ?

Kanoniczki lateraneńskie S. Augustyna (Augustianki)
1. Wrocław na Piasku f. 1299 S. Jacobi

Benedyktynki: 1. Liebenthal (Lówenthal) (Opactwo) f. 1221 Jutta z Liebenthal (Judyta)
2. Lignica (Opactwo) f. 1348 Francko von Trebelwitz
3. Strygow f. 1307 Bożenna (Beatryx) wdowa po Bolesławie I x. świdnickim. 4. Wahlstadt (opactwo)

Cysterski: 1. Trzebnica (Opactwo) f. 1203 Henryk I brodaty - sprowadzone z Bamberga. (z grobem św. Jadwigi)
2. Strzelin od r. 1290 - 1577 (potem augustyanie osiedli)

Norbertanki: 1. Czarnowąs (Bożydom) f. 1192 Ludmilla żona Mieczysława I xięcia górnośląskiego pierwotnie w Rybniku; r. 1226 przeniesione do Czarnowąsu Kazimierz x. opolski. (Opactwo)

Dominikanki: 1. Wrocław (pierwszej reguły) Katarzynki) f. 1294 Henryk V x. wrocławski
2. Raibórz f. 1253 Przemysław x. raciborski.
3. Lignica f. 1278 - oddany 1348 Benedyktynkom (nie na w Telbigeręs)

Franciszkanki (Klaryski) 1. Wrocław f. 1257 Anna wdowa po x. Henryku II pobożnym.
2. Wielki Głogów f. (Schwarz-Opactwo) x. Henryk III (przyjęły później regułę bernardynek)
3. Strzelin f. 1291 Bolesław I x. świdnicki.

Bernardynki (Koletki?) 4. Jawor (Jauer) f. 1734 ze składek (czyli 1703 albo 1699)

Magdalenki 1. Sprotawa f. przed 1314 pierwotnie w Bytomiu nad Odrą; r. 1522 przeniesione do Sprottawy.
2. Naumburg nad Kwiesą (Queiss) f. 1383
3. Nissa (Józef) f. 1710 Franciszek Ludwik falcgrabia Neuburski bisk. wrocław.

Urszulanki: 1. Wrocław f. 1686 Józefa Nadasdy przełożona, sprowadzone z Preszburga w Węgrzech.
2. Świdnica f. 1700 hrabia Schafgotsch.

Elizabetki (Bernardynki 3ej reguły) 1. Wrocław f. 1736 (sprowadzone) Maria Anna Defin z domu Horenstein pierwotnie w Brzegu, przeniesione przez barona Striegelheim 1737 do Wrocławia - sprowadzone z Pragi.
2. Cieszyn f. 1753 Maria Magdalena Glonikh oraz Maria i Xawera Frank.
3) Ziembice (Münsterberg) fund. 1866.

Zakony żeńskie w dyecezyi wrocławskiej r. 1871

1) Urszulanki 5 Klaszt. (szkoły) i miejsc.
2) Elżbietanki 1 " (szpital)
3) Frauen vom guten Hirten (z Angers) 2 Kl. (szkoły)
4) Magdalenki pokutnice 2 Kl.
5) Arme Schulschwestern de Notre Dame (szkoły) 29 Klaszt.
6) Siostry Miłosierne S. Karola Boromeusza (szpit.) 56 Kl.
" " " " z Trier (szpit.) 3 Kl.
7) " " S. Wincentego a Paulo (szpit.) 1 Kl.
8) " " trzeciego zakonu S. Franciszka z St. Mauriz koło Münster (szpit.) 6 Kl.
9) Arme Dienstmägde Jesu Christi z Dornbach w dyecezyi Limburg 2 Klaszt.
10) Schwestern von der heil. Hedwig (szkoły) 5 Klaszt.
11) Graue Schwestern von der heil. Elisabeth (szpit.) 75 Klaszt.
12) Schwestern vom armen Kinde Jesu aus Aachen 1 Klaszt.
13) Geringe Mägde Mariens aus Paszkowo Erzdiöcese Posen 2 Klaszt. (szpit.)
14) Verein zur sittlichen Hebung weiblicher Dienstboten 1 Klaszt.

Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur=Bezirks für das Jahr 1871. Breslau (G. P. Aderholz Buch=handlung (G. Porsch)) 8º pag. XXXII. 324.
pag III – XXIX. Reihenfolge der Bischöfe von Breslau.

Dekanat Beuthen Ob. Schles.

Kościoły: (57,195 Katol.)

1. Antonienhütte (nowy)
2. Beuthen O.S. prob:
3. Bidoschowitz (Antonienhütte)
4. Brokupitz (Borsigwerk)
5. Godullahütte (Morgenroth)
6. Kochlowitz (Swientochlowitz)
7. Michalkowitz (Laurahütte)
8. Mikultschütz (Zabrze)
9. Siemianowitz (Laurahütte)
10. Eintrachthütte (Swientochlowitz)

Dekanat Myslowitz

(61,418 Katol.)

1. Bogutschütz (Kattowitz)
2. Chorzow (Königshütte)
3. Dzietzkowitz (Brzezinka)
4. Kattowitz
5. Königshütte
6. Myslowitz
7. Rozdzien.

Hr Mortimer von Montbach Dr. Theol. et Utr. Jur. Protonotarius Apostolicus, Domherr des Dom=Kapitel an der Kathedralkirche in Breslau.

Dekanat Nikolai O.S.

(41,743 Katol.)

1. Berun
2. Boischow (Neu-Berun)
3. Lendzin (Alt-Berun)
4. Mokrau (Nikolai)
5. Gros-Chelm (Neu Berun)
6. Nikolai
7. Tichau
8. Woszczytz (Sohrau)

Dekanat Pless (23,163 Ka[tol.])

1. Brzestz (Pless)
2. Czwiklitz (Pless)
3. Deutsch-Weichsel (Pless)
4. Goczalkowitz (Pless)
5. Lonkau (Pless)
6. Miedzna
7. ~~Pless~~ Pless
8. Susseta (Sohrau)

Dekanat Tarnowitz

1. Alt-Repten (Tarnowitz)
2. Alt-Tarnowitz
3. Deutsch-Piekar (Scharley)
Georgenberg (proboszcz)
4. Gross-Zyglin (Georgenberg)
5. Kamień (Scharley)
6. Miechowitz
7. Radzionkau (Scharley)
8. Tarnowitz
9. Woischnik.

Schematismus des exemten Bisthums Breslau für das Jahr 1857 herausgegeben von Dr M(ortimer Johan) v. Montbach fürstbischöfl. Sekretär. Breslau in der fürstbischöflichen geheimen Kanzlei. 8°. k. i ft. 222. 66. (z datami erekcyi i uwagami architektonicznemi co do kościołów)

Schematismus für 1867.

Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1871. Breslau G. P. Aderholz' Buchhandlung (G. Porsch) Druk v. Robert Nischkowsky. 8° pp. XXXI (Reihenfolge der Bischöfe von Breslau). 324. 1.

Dyecezya wrocławska obejmuje 1255 kościołów parafialnych i filialnych (pomiędzy temi 204 filij) ludności katolickiej 1,546,812 w 90 dekanatach. Szląsk austriacki wrachowany w powyższą liczbę sam przez się ma kościołów parafialnych i filialnych 105 (pomiędzy temi 18 filij) ludności katolickiej 213,616.

Dekanaty czysto polskie są następujące:

1. Beuthen (górn. szląsk) 58.385 ludn. kat. 11 parafii
2. Bielsk (w austr.) 13.867 " " 11 " — Kość. Bielsk r. 1447, Stary Bielsk 1135 (fil) Kamnitz 1457 (fil) Czechowitz 1618, Ellgot 1806, Ernsdorf 1747, Heinzendorf 1787 (fil)* Kurzwald 1522, Matzdorf (fil) Riegersdorf 1780, Zabrzeg 1882
3. Bodland (w Opolskim) 14.987 " " 9 "
4. Freistadt (w austr.) 15.631 " " 6 " — Kość: Deutschleuten 1400 Freistadt 1100 Oderberg 1264, Petrowitz 1654, Reichwaldau 1500 Seibersdorf 1300
5. Gross-Dubensko (w Raciborskim) 18.572 " " 11 "
6. Gross-Strehlitz (w Opol) 30.318 " " 15 "
7. Jablunkow (w austr.) 14.113 " " 10 " — Kość: Jablunkau 1620, Istebna 1720, Konskau 1540 (fil) Mosty 1785, Roppitz 1624 (fil) Tyrciesz, Gutty 1563 (fil) Wendrzin, Bistritz 1595 (fil) Nidek 1576 (fil)
8. Karwin . . 23.801 " " 13 " — Kość: Bludowitz 1526, Szumbarg 1530 (fil) Karwin 1736, Steinau (fil) Albersdorf (fil) Orlau 1466 Dombrau (fil) Petersswald (f), Poln. Ostrau 1229, Hermanitz (fil.) Wruschau (fil) Rattimau. Rzepischt, Schönhof, Niedersuchau, Sierlitzko 1446. Kostelet (fil) W tym dekanacie mówią częścią po morawsku.
9. Klein Strehlitz (w Opolsk) 15.281 " " 11 "
10. Kostenthal (w Opolsk) 20.141 " " 13 "
11. Lohnau (w Raibor) 30.919 " " 13 "
12. Loslau (w Raibor) 20.689 " " 17 "
13. Lubliniec (w Opolsk) 35.463 " " 15 "
14. Mikułów (Nicolai) 34.054 " " 8 "
15. Peiskretscham (w Opolsk) 17.919 " " 12 "
16. Przyna (Pless) (w Opolsk) 16.619 " " 9 "
17. Pogrzebin (w Opolsk) 17.931 " " 10 "
18. Proskau (w Opol) 14.211 " " 9 "
19. Reichthal (w Wrocław) 6.792 " " 12 "
20. Sagan (w Lignic.) 17.428 " " 23 " (to zdaje się mylnie bo tu wszędzie po niemiecku mówią)
21. Schwartzwasser . . 10.700 " " 5 " — Kość: Gros Kuntschitz 1500, Haslach 1500 (filia) Ochab (fil) Pruchna (fil) 1667, Klein Kuntschitz (fil), Schwarzwasser 1482, Zarzitz
22. Skotschau . . 10.608 " " 10 " — Kość: Baumgarten 1400, Simoradz 1400 (fil), Brenna, Grodietz, Bielitzko (fil) Gross-Gurek (fil) Lippowetz (fil) Lesstetz 1500 (fil) Skotschau 1200 Nierodzim 1489 (fil)
23. Sohrau (w Raibor) 21.613 " " 12 "
24. Tarnowitz (w Opolsk) 28.393 " " 10 "
25. Teschen . . 16.658 " " 8 " — Kość: Golleschau 1293, Ober Lischna, Lonkau (fil) Ogrodzon (fil) 1529, Kisielau fil, Pogwizdau, Punzau 1517, Teschen 1211 z 6 filiami, Ustron, Weichsel 1444 (fil)
26. Tost (w Polsk) . 16.668 " " 10 "
27. Ujest (w Opolsk). 30.142 " " 16 "
28. Rosenberg (w Opol) 32.129 " " 21 "

594.062

29. Mysłowitz (Opol.) 61418 " 7 Kość. paraf.

Dekanaty niemiecko-polskie mieszane

(więcej po polsku)	28. Brieg	9.842 ludn.	9 kość. paraf.	
(więcej po niemiecku)	29. Falkenberg	22.506 "	14 " "	
(prawie wcale po polsku)	30. Gleiwitz	38.779 "	17 " "	
(więcej po polsku)	31. Militsch	9.637 "	7 " "	
(prawie wcale po polsku)	32. Namslau	9.851 "	19 " "	
(więcej po niemiecku / polsku)	33. Ober-Glogau	16.746 "	12 " "	
(prawie wcale po polsku)	34. Oppeln	36.152 "	11 " "	
(" " ")	35. Polnisch-Wartenberg	12.325 "	21 " "	
(" " ")	36. Ratibor	30.472 "	16 " "	
(więcej po polsku)	37. Zülz (w Raciborz)	20.726 "	11 " "	233.408
(prawie wcale po pol.	38. Schalkowitz (w Opol.)	26.371 "	12 " "	

Dekanaty morawskie

38. Friedek	30.887	9 " "

Dekanaty niemiecko-sorabskie (wendyckie)

Kość. Görlitz, Günthersdorf, Hennersdorf, Jauernik, Lauban, Marklissa, Pfaffendorf, Wittichenau, Steinkirch (filia)	39. Lauban	11.339	9 " "
Kość.: Cottbus, Crossen, Drossen, Landsberg (nad Wartą), Neuzelle, Pförten, Seitwann (wraz z misjami)	40. Neuzelle	4.768	5 " "
Kość.: Bloischdorf, Gräfenhain, Nieder-Hartmannsdorf, Priebus, Sorau i filie: Muskau, Reichenau, Petersdorf, Leuthen	41. Priebus	2.395	9 " "

Oprócz Szląska pruskiego liczącego 77 dekanatów ma dyjecezyja wrocławska i delegacyję w Prusach do której należą kościoły w Berlinie, Brandenburgu nad Hawelą, Köslinie, Frankfurcie nad Odrą, Fürstenwalde, Greifswald, Hoppenwalde, Luckenwalde, Neu Ruppin, Neustadt-Eberswalde, Potsdam, Prentzlau, Schwedt, Spandau, Stargard, Stettin, Stralsund, Wittenberge, Wriezen.

Szląsk austriacki liczy 213,616 katol. ludn. 105 kościołów parafialnych i 78 kaplic w 12 dekanatach: 1. Bielsk (m. polsk.) 2. Freistadt (m. pol.) 3. Freiwaldau (m. niem.) 4. Friedek (m. moraw.) 5. Jablunkau (m. pol.) 6. Johannesberg (m. niem.) 7. Karwin (m. pol. i moraw.) 8. Schwarzwasser (m. pol.) 9. Skotschau (m. pol.) 10. Cieszyn (m. pol.) 11. Weidenau (m. niem.) 12. ~~[illegible]~~ Zuckmantel (m. niem.)

Ignatz Ritter Dr. Kanonik wrocł. + 5 stycz. 1857 miał 70 lat.

Klasztory istniejące na Szląsku:

a) Bonifratrów: 1. Wrocław. 2. Neustadt (w Górnym Szląsku) 3. Pilchowitz. 4. Frankenstein. 5. Cieszyn 6. Steinau a/O.

B. Urszulanki: 1. Wrocław. 2. Świdnica. 3. Liebenthal 4. Berlin. 5 Raciborz

C. Elizabetynki: 1. Wrocław. 2. Cieszyn 3. Münsterberg fund. 1866.

D. Benedyktynki: 1. Liebenthal (przeznaczone do supresyi)

E. Magdalenki: 1. Lauban. 2. Czarnowanz.

F. Miłosierne Panny reguły S. Karola Boromeusza: 1. Berlin. 2. Neuland bei Löwenberg. 3. Neisse, 4. Münsterberg. 5. Ottmachau. 6. Paulinerwiese bei Ober Glogau ~~[illegible]~~

G. Miłosierne panny reguły S. Wincentego a Paulo (56 Kolonij): 1. Bytom O/S. 2. Raciborz

H. Niemieckie siostry zakonne: 1. Lissek.

J. Szkolne siostry de Notre-Dame: 1. Berlin 2. Frankfurt nad Odrą. 3. Wrocław (29 Kolonij)

K. Tercyarki reguły S. Franciszka (w szpitalach) 1. Opole. 2. Warmbrunn. 3. Vogtsdorf, 4 Rosenberg O/S. 5 Renden. 6. Rybnik.

W kościele w Lobten nad Bobrą jest duży dzwon z r. 1212.

L. Jezuici: 1. Nissa, 2. Świdnica 3. Ruda O/S.

M. Bernardyni czyli raczej Reformaci 1. Annaberg koło Leschnitz O/S. 2. Neustadt O/S.

N. Dominikanie: 1. Berlin (Moabit).

O. Franciszkanie tertii Ordinis 1. Berlin (Moabit)

~~P. Miłosierne Panny 3go zakonu S. Franciszka 1. Opole. 2 Vogtsdorf 3 Warmbrunn. 4 Rosenberg O/S. 5 Renden. 6. Rybnik~~

P. Siostry św. Jadwigi 1. Wrocław. 2 Steinseifersdorf 3. Wartha. 4. Bögendorf. 5 Wansen.

Dekanaty niemieckie katolickie (r. 1837)

1. Bohrau	(w Wrocław.)	9995 dusz	9 kościołów	par.
2. Bolkenhain	(Liegnitz)	5273 "	7 "	
3. Breslau	(Breslau)	67581 "	9 "	
4. Buntzlau	(Liegnitz)	2790 "	5 "	
5. Camenz	(Breslau)	13460 "	9 "	
6. Canth	(Bresl.)	15,096 "	12 "	
7. Frankenstein	(Bresl.)	22,249 "	10 "	
8. Freystadt	(Liegnitz)	5,495 "	8 "	
9. Friedewalde	(Oppeln)	15,764 "	8 "	
10. Gross-Glogau	(Liegnitz)	12,139 "	10 "	
11. Gross-Strehlitz	(Oppeln)	31,581 "	9 "	
12. Grottkau	(Oppeln)	20,795 "	10 "	
13. Grünberg	(Liegnitz)	9,655 "	7 "	
15. Guhrau	(Breslau)	6,495 "	7 "	
16. Hirschberg	(Liegnitz)	10,020 "	12 "	
17. Hochkirch	(Liegnitz)	6,659 "	9 "	
18. Jauer	(Liegnitz)	10,464 "	8 "	
19. Költschen	(Breslau)	20,523 "	9 "	
20. Lähn	(Liegnitz)	7,984 "	7 "	
21. Landeshut	(")	23,633 "	10 "	
22. Lauban	(") (mieszanny z wendyok.)	14,206	8 "	
23. Liebenthal	(")	10,346 "	7 "	
24. Liegnitz	(")	9,729 "	9 "	
25. St. Mauritz	(Breslau)	12,986 "	7 "	
26. Münsterberg	(")	22,872 "	13 "	
27. Naumburg am Queis	(Liegnitz)	6654 "	5 "	
28. Neisse	(Oppeln)	36,678 "	10 "	
29. Neumarkt	(Breslau)	10,116 "	11 "	
30. Neustadt O/S.	(Oppeln)	21,123 "	7 "	
31. Neuzelle	(Frankfurt a. Oder)	6,592 "	10 "	
32. St. Nicolai Wilxen	(Breslau)	8,200 "	7	
33. Oels	(Breslau)	16227 "	11 "	
34. Ottmachau	(Oppeln)	26,407 "	11 "	
35. Patschkau	(Oppeln)	20,513 "	11 "	
36. Prieborn?	(Breslau)	5634 "	7 "	

37. Priebus (Liegnitz) 3017 dusz 5 Kośc. paraf.
38. Reichenbach (Breslau) 20000 " 11 "
39. Sagan (Liegnitz) 8237 " 10 "
40. Schlawa (Liegnitz) 4415 " 6 "
41. Schwiebus (Frankfurt a. O.) 6241 " 7 "
42. Sprottau (Liegnitz) 4238 " 6 "
43. Striegau (Breslau) 20690 " 12 "
44. Trachenberg (Breslau) 11946 " 10 "
45. Waldenburg (Breslau) 18858 " 9 "
46. Wansen (Breslau) 14341 " 12 "
47. Wohlau (Breslau) 12,302 " 10 "
48. Ziegenhals (Oppeln) 25,264 " 10 "
49. Zirkwitz (Breslau) 8,167 " 8 "

Fürstbischöfliche Delegatur
für die Mark Brandenburg und Pommern.

Dekanaty (Archipresbyterate) niemieckie:

1. Berlin . . . 51,000 Katol. dusz 5 paraf. Kośc.
2. Cöslin . . 1,800 " " 4 " "
3. Frankfurt a/O. 4,205 " " 6 " "
4. Potsdam . . 7,260 " " 6 " "
5. Stettin . . . 4,332 " " 5 " "
6. Stralsund . . 2,270 " " 6 " "
7. Wittenberge 1,116 " " 5

R. 1871 w całej dyecezyi Wrocławskiej
1) Szląsk pruski 79 dekanat. 1,581265 Katol. 896 Kośc. paraf. 255 filii (449 kaplic)
2) Brandenburgia i Pomorze 7 deken. 76153 " 37 " " 12 " 35 Kaplic
3) Szląsk austr. 12 " 257577 " 96 " " 31 " 74 "

Parafie w Szląsku Austriack. do dyecezyi wrocławskiej należące.

Dekanaty:

1. Bilsko 19,294 dusz 5 Kośc. paraf. pol.
2. Freistadt 18,916 " 7 " " "
3. Friedek 40,180 " 10 " " części. niemieck. części
4. Jablunkow 14,381 " 5 " " polsk.
5. Karwin 36,039 " 9 " " polsk.
6. Schwarzwasser 12,780 " 5 " " polsk.
7. Skoczow 12,818 " 6 " " polsk.
8. Cieszyn 18,136 " 6 " " pol.
9. Freiwaldau 20,878 " 6 " " niemie.
10. Johannesberg 24,511 " 8 " " niemie.
11. Weidenau 17,847 " 5 " " niemie.
12. Zuckmantel 22,970 " 6 " " niemie.

Q. Szare Siostry S. Elżbiety 1. Nissa 2. Wrocław (75 kolonii)
R. Siostry Ubogiego Dzieciecia Jezus 1. Peterswaldau.
S. Służebniczki Maryi (założone w Pazkowie w W.X. Poznan.) 1. Poremba. 2 Skryszow.
T. Zakonnice Dobrego Pasterza 1. Wrocław. 2. Charlottenburg.

Conradi synodalia statuta. Vratislaviae 1475.
Statuta episcoporum vratislav. Norimbergae 1512. 4º
(tożsamo:) Martini episc. cathedralis ecclesiae Vratislaviensis
statuta synodalia antiqua. Vrat. 1585. 4º
Statuta provincialia toti provinciae gnesnensi posnaniensi
vratislaviensi Cracov. valentia. Cracoviae 1527. 4º
Martini episc. breves dioecesanae synodi Vratislav.
constitutiones. Nissae 1580. 4º
Acta et constitutiones synodi dioecesanae quae fuit celebrata
Vratislaviae in insula S. Johannis 1592. mens. Octob.
ab Andrea episc. vrat. Nissae 1595. 4º
Constitutiones synodi dioec. celebrata Vrat. 1699 mense Octobr.
ed. Vratisl. fol.
D'amalewicz: Vitae episcoporum Vrat. 1642. 4º

Abonnements-Einladung.

Jeschurun.

Ein Monatsblatt zur Förderung jüdischen Geistes und jüdischen Lebens,

in Haus, Gemeinde und Schule

herausgegeben von

Samson Raphael Hirsch,

Rabbiner der Israelitischen Gemeinde zu Frankfurt am Main.

Diese Zeitschrift, welche während der kurzen Zeit ihres Erscheinens bereits die Aufmerksamkeit aller Freunde jüdisch=religiöser Interessen in weiten Kreisen auf sich gezogen, ist der „Förderung des jüdischen Geistes und jüdischen Lebens" bestimmt.

Diesem ihrem Ziele gemäß sucht sie den geistigen Gehalt der jüdisch=religiösen Institutionen und deren Beziehungen zu der Aufgabe einer jeden Zeit darzulegen, durch Schilderungen und Originalcorrespondenzen die faktischen religiössittlichen Zustände der jüdischen Gegenwart zu veranschaulichen, und durch Würdigung dieser Zustände und der ihnen zu Grunde liegenden Ursachen, sowie der dadurch bedingten Mittel einer Bessergestaltung, den Weg zu einem gedeihlichen Fortschritt in den Verhältnissen des Hauses, der Gemeinde und Schule anzubahnen.

Der Preis des Jahrgangs dieser Monatsschrift nebst Beiblättern ist auf fl. 4 rhein. (Rthlr. 2. 9 Sgr.) festgestellt.

Die unterzeichnete Buchhandlung erbietet sich Abonnements auf diese Zeitschrift entgegenzu-

Joannis Longini (Dlugosz) Canonici Cracoviensis: Chronicon episcoporum
vratislaviensium continuatione variorum auctum curante Josepho
Lipf. Appendix Schematismi dioecesis vratislaviensis pro anno 1847
seorsim impressa. Vratislaviae apud Ferdinandum Hirt 1847. 8°
K. i fts. 41. Reverendissimo: Rudolpho vratislav. episc. ~~[illegible]~~ aposto-
licae sedis legato... Joannes Longini

Rositzii Sigism. numerus episcoporum vratisla: viensium (Sommersberg I p 64-68)

Dlugoss: Vitae (Sommersb. II p. 158-172)

Fama posthuma virtutis et honoris episcoporum Vrat. 1665. Vratisl. fol.

Entwurf einer Geschichte der schlesischen Bischöfe (Zachaly Sammlung verschiedener Schriften Bd. II p. 117-196.

Paritius Christ. Frieder. ur. 1775 +

notata quaedam de episcopatu vratislaviensi. Cracov. 1820. 8vo pp. 15.

Fragmente aus der Geschichte der Klöster und Stiftungen Schlesiens. Breslau 1811. 8v. IIte Auflage str. 656. (jest tu str. 450-582 Historia biskupów wrocławskich)

Schipp: Beschreibung des österr. Antheiles der Breslauer Diöcese.

e P
tel
esell
öffn
ich
omp
n 1
rocu
nd A
isth
ffen.
arl
apite
in P
olleg
ynod
Gneſe
einem
auer
eit de
dem
Wilhe
waren
Gneſen
nung
ſproche
warum
dem
Bekan
13. J
Emanu
thums

Wissenschaft, Kunst und Literatur.

Breslau. In der Sitzung des Vereins für Geschichte und Alterthümer Schlesiens, am 3. April, hielt Herr August Mosbach Vortrag „über das Ausscheiden des Breslauer Bisthums aus dem Metropolitan Verbande des Erzbisthums Gnesen." Bekanntlich wurden im J. 1000 die neu errichteten polnischen Bisthümer Breslau, Krakau und Kolberg (in Pommern) dem in demselben Jahre gestifteten Erzbisthum Gnesen unterstellt. Die Erzbischöfe von Gnesen bestätigten als Metropoliten ihre Suffragane, letztere erschienen auf den von den Erzbischöfen von Gnesen berufenen Provinzial-Synoden zur Berathung über gemeinsame Angelegenheiten entweder in Person oder ließen sich im Verhinderungsfalle durch ihre Procuratoren vertreten. Peter Nowak († 1456) soll der letzte Bischof von Breslau gewesen sein der seine Consecration von einem Erzbischof von Gnesen empfing. Der Vortragende führte alle polnischen Provinzial-Synoden an, auf denen die Breslauer Bischöfe oder deren Stellvertreter inmitten der übrigen zur Gnesener Kirchenprovinz gehörigen Bischöfe erschienen. So viel bis jetzt nachgewiesen werden kann, war es im Jahre 1561 das letzte Mal, daß der Vertreter des Bischofs von Breslau einer polnischen Provinzial-Synode, die damals in Warschau abgehalten wurde, beiwohnte, in dem Bischof Balthasar von Promnitz, der zugleich Ober-Landeshauptmann von Schlesien war, zufolge der vom Erzbischof von Gnesen und Primas von Polen, Johann Przerembski, an ihn ergangenen Aufforderung, den Breslauer Canonicus, Dom-Custos Dr. theol. Adam Montanus, als Legat in seinem, des Breslauer Dom-Capitels und der gesammten schlesischen Geistlichkeit Namen nach Warschau schickte. Zwar bemühte sich Kaiser Karl IV., den Papst Clemens VI. zu veranlassen, das Bisthum Breslau von Gnesen zu trennen und dem im Jahre 1341 errichteten Erzbisthum Prag zu untergeben. Doch nicht allein der König Kasimir von Polen durchkreuzte die Pläne Karls, sondern selbst das Breslauer Dom-Capitel widerstrebte dem Wunsche des Königs von Böhmen und Oberlehnsherrn Schlesiens. Zwei Jahrhunderte später, als Schlesien sich unter österreichischer Oberherrschaft befand, versuchte Kaiser Ferdinand I., im Anfange des Jahres 1562, bei Papst Pius IV. die Lostrennung der Diöcese Breslau von dem Gnesener Sprengel zu bewirken. Doch gelang es dem Könige Siegmund August von Polen, die Bestrebung seines Schwiegervaters zu vereiteln. Auch suchten sich mehrere Breslauer Bischöfe und ihre Capitel der geistlichen Oberhoheit ihrer Gnesener Metropolitane zu entwinden. Bischof Martin Gerstmann beschickte zwar nicht die Petrikauer Provinz-Synode vom Jahre 1578, doch nahm er und sein Capitel die vom Papste bestätigten Petrikauer Synodal-Statuten an, publicirte dieselben auf der Diöcesan-Synode, die am 1. September 1580 in Breslau eröffnet wurde, und sprach sich in seiner Eröffnungsrede dahin aus, man müsse sich nach der Gnesener Metropolitankirche richten (conformare) und schmiegen (componere). Obgleich nun auf den folgenden Gnesener Provinzial-Synoden von 1607, 1621, 1628 und 1634 weder die Breslauer Bischöfe noch deren Procuratoren erschienen, so waren die Erzbischöfe von Gnesen, besonders Gębicki und Wężyk, doch keineswegs gesinnt, auf ihre Oberhoheit über das Breslauer Bisthum zu verzichten und dasselbe aus ihrem Metropolitanverbande zu entlassen. Weder Bischof Karl, Erzherzog von Oesterreich, noch dessen Nachfolger, Karl Ferdinand, Prinz von Polen, in Uebereinstimmung mit dem Breslauer Capitel, leisteten den Aufforderungen der genannten beiden Erzbischöfe, auf den Provinzial-Synoden zu erscheinen, Folge. Doch war in den vom Cardinals-Collegium bestätigten Petrikauer (1621) und Warschauer (1634) Provinzial-Synodal-Statuten der Passus enthalten, daß das Breslauer Bisthum zur Gnesener Metropole gehöre. Selbst Papst Urban VIII. († 1644) nennt in seinem auf der Warschauer Synode von 1634 gelesenen Schreiben das Breslauer Bisthum eine Gnesener Suffragankirche. — Die politischen Verhältnisse seit der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts, sowie der Umstand, daß nach dem Tode des Prinzen Karl Ferdinand zwei österreichische Erzherzöge, Leopold Wilhelm (1655—62) und Karl Joseph (1663-64), auch Bischöfe von Breslau waren, begünstigte das Auflassen der internationalen Beziehungen zwischen Gnesen und Breslau. Doch existirt keine päpstliche Bulle, wodurch die Trennung der Breslauer Diöcese von dem Gnesener Metropolitanverbande ausgesprochen wird. Denn Papst Pius VII. erklärt in der Bulle de salute animarum vom 16. Juli 1821 nur, daß die Bisthümer Breslau und Ermeland dem päpstlichen Stuhl auf immer unterworfen sind und verbleiben sollen. Bekanntlich wurde das Bisthum Ermeland bereits in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts eximirt. Der erste eximirte Bischof von Breslau aber war Emanuel von Schimonsky, wie Domherr v. Montbach im Breslauer Bisthums-Schematismus von 1857 ganz richtig bemerkt.

voll mit mehreren derselben, namentlich mit dem Herzoge von Ratibo[r] und dem Grafen Eberhard zu Stolberg, worauf Se. Majestät si[ch] in seine Gemächer zurückzog.

Der später vom Bahnhofe abgefahrene General v. Steinmet[z], welcher bereits heute früh hier nach Hohlstein durchgereist war, woselb[st] er an dem Diner, welches Se. k. Hoheit der Fürst von Hohenzollern-Hechingen dem König veranstaltete, theilgenommen hatte, wurde vo[n] der Bevölkerung ebenfalls auf das Freudigste begrüßt.

V Neumarkt, 28. Juni. [Visitation. Unwetter.] Gestern wurde d[ie] am vorigen Sonnabend durch den königl. Superintendenten Biehler au[s] Canth begonnene Kirchen- und Schulen-Visitation durch eine Conferenz m[it] dem Revisor und den Lehrern der evangelischen Stadtschule beendet. — A[m] Mittwoch sammelten sich nördlich und östlich unseres Kreises in kurzer Ze[it] zwei starke Gewitter, die in der Gegend zwischen Dyhernfurth und Auras zu[-]sammentrafen und sich mit fürchterlicher Heftigkeit über einen Theil des Krei[-]ses in südlicher Richtung entluden. Der damit verbundene Sturm hat ein[e] Menge starker Bäume umgeknickt und entwurzelt und namentlich an Obstbä[u-]men viel Schaden angerichtet. In Polnisch-Baudiß waren Maurer un[d] Zimmerleute grade mit dem Aufsetzen des Gebälkes bei einem neu erbaut[en] Arbeiterhause beschäftigt, als der Orcan das Sparrwerk zusammenwarf, [so] daß die Menschen sich mit genauer Noth retten konnten. Ein Zimmerma[nn] erlitt durch das fallende Gebälk so schwere Verletzungen, daß er vor Abla[uf] einer Stunde starb.

⁂ Auras, 27. Juni. [Sechstes Jahresfest des Wohlauer Zwei[g-]Vereins der Gustav-Adolph-Stiftung.] Zum Empfange der zahlreich v[on] Nah und Fern zu diesem Feste herbeieilenden Gäste hatten die evangelisch[en] Bewohner unserer Stadt Alles aufgeboten, um dasselbe in reichem Segen [zu] begehen. Gestern, um 9 Uhr Vormittags, zogen vom Rathhause aus, du[rch] ein von den Schulkindern der Parochie gebildetes Spalier, die mit de[m] Ephorus des Kreises anwesenden 8 Geistlichen, geleitet von dem Magistr[at,] den Stadtverordneten, Lehrern und Gemeindegliedern, in das mit Fahne[n,] Kränzen und grünen Zweigen geschmückte evangelische Bethaus. Zwar feh[lte] das Glockengeläut, aber nicht die Posaunen-Begleitung zu dem die Herz[en] erhebenden „Allein Gott ꝛc.“ In der dicht gefüllten Kirche, wo Altar u[nd] Kronleuchter von Kerzenglanz strahlten, wurde zuerst das Lied „Herr Je[su] Christ, Dich zu uns wend' ꝛc.“ gesungen, worauf der Pastor des Orts [die] Liturgie hielt. Nach dem von dem hiesigen Gesang-Vereine, unter Leitu[ng] seines Dirigenten, Cantor Auras, trefflich ausgeführten Kleinschen Psal[m] „Der Herr ist Gott ꝛc.“, stattete Diakonus Schütz aus Winzig den Festberi[cht] ab. Derselbe enthielt nicht nur eine geschichtliche, sondern auch eine statistis[che] Darstellung des Wohlauer Zweig-Vereins. Seit Gründung desselben im Jah[re] 1853 haben sich erfreulicher Weise in den letzten Jahren die Einnahmen v[on] Jahr zu Jahr gesteigert, so daß im letztverflossenen Jahre 88 Thlr. an d[en] Haupt-Verein abgeführt werden konnten. Nach dem Liede: „Ein' feste Bu[rg] ist ꝛc.“, bestieg Pastor Thiel aus Piscorsine die Kanzel und hielt die Fe[st-]predigt über 1. Petri 4, 8—11. Eindringlich und verständlich wurde in d[em] Thema: „Die Aufgabe des Gustav-Adolph-Vereins in seiner Größe, sei[ner] Lösung und in seinem Ergebniß“ ausgeführt. Collecte, Gebet und Seg[en] von dem Superintendenten Hrn. Krebs schloß mit dem: „Nun danket Alle Gott ꝛ[c.“] die erhebende kirchliche Feier. Eine halbe Stunde darauf begannen [die] Berathungen der Vereinsmitglieder unter dem Vorsitze des Ephorus [der] Diöcese Wohlau im Gotteshause. Nach einem Gebet stattete derselbe für [die] diesem Feste erwiesene Liebe und reiche Fürsorge dem Magistrat und den Stadtv[er-]ordneten von Auras, sowie allen Festtheilnehmern im Namen des Vorstand[es] des Vereins den verbindlichsten Dank ab. Nachdem hierauf das Protokoll des letz[ten] Jahresfestes vom 1. Septbr. 1864 verlesen worden, folgten die Mittheilungen u[nd] Berathungen 1) über die Jahres-Rechnungen für 1864, 65 u. 66. Die E[in-]nahmen betrugen zusammen 213 Thlr. 13 Sgr., die Ausgaben 169 Th[lr.] 8 Sgr. 6 Pf., so daß ein baarer Bestand von 44 Thlr. 4 Sgr. 6 Pf., u[nd] mit den in der Sparkasse bereits angelegten 300 Thlrn. dem Verein ein G[e-]sammt-Vermögen Ende April 1867 von 344 Thlr. 19 Sgr. 11 Pf. verblei[bt.] 2) Wahl eines geistlichen Vorstandsmitgliedes in Stelle des ausgeschieden[en] Emeritus Pastor Schlegel zu Piscorsine. Pastor Riebel aus Dyherrnfu[rth] wurde mit absoluter Stimmenmehrheit gewählt und nahm sofort seinen S[itz] im Vorstande ein. 3) Wahl eines weltlichen Vorstandsmitgliedes in St[elle]

Biskupstwo wrocławskie.

Konrad xiąże oleśnicki bisk. wr. (1420–1447) hulaka lubieżnik który zadłużył majątek biskupi zastrzegł aby tylko krajowcy mieli wstęp do prelatur i kanonii; przez co chciał katedrę swą ~~uwolnić~~ od wpływu polskiego. Następca jego Piotr Nowak wyświęcony od Wincentego arcyb. gniezn. przysiągł posłuszeństwo arcyb. gniezn. jako metropolicie obiecał bywać sam lub w zastępstwie na synodach prowincyonalnych i co roku odwiedzać grób S. Wojciecha w Gnieźnie. (Klose: Breslau II. 80) – Karol Ferdynand zostawszy chłopięciem biskupem wrocł. 1625 a poprzednik jego Karol arcyksiąże austr. jeszcze 1619 uznawał arcybisk. Wawrzyńca Gembickiego za swego metropolitę

Już r. 1625 kapituła wrocławska nie chciała uznawać władzy metropolitalnej gniezn.

~~Ale~~ 1559 kapituła wrocławska uchwala wysłać na synod prowincyonalny do Piotrkowa.

Kapituła wrocławska składała się w XVI wieku z 7 prałatów: (praepositus, decanus, archidiaconus, scholasticus, cantor, custos, cancellarius) prócz tego z 4 kanoników (vicedecanus, succentor, 2 subcustodes) i 4 urzędników (rector scholae, signator, subsignator, locatus)

Szereg biskupów wrocławskich poczyna Długosz (Johannis Longini Vitae episcoporum Vratislaviensium) z r. 966. wymieniając aż do r. 1051 sześciu biskupów wrocławskich: Gottfrieda, Urbana, Klemensa, Luciliusa, Leonarda, Tymoteusza. Istnienie jednakże tych biskupów niepewne i niczem niepoparte; aczkolwiek zkąd inąd wiadomo, iż po wykrzczeniu się Mieczysława w r. 966 papież Jan XIII (r. 965–972) zesłał do Polski Missyonarzy z pomiędzy których Oldoini (w Dodatkach do Ciaconiusa Historyi Papieży) wymienia: Willibalda, Prochora, Jordana, Gottfrieda, Lucidusa, Angelotta, Oktawiana, Juliana; tych Długosz wymienia jako biskupów pojedynczych dyecezyi, lubo o jednym tylko Jordanie mamy pewność iż w r. 968–982 był pierwszym biskupem polskim z siedzibą w Poznaniu. – Zdaje się iż biskupstwo wrocławskie dopiero r. 1000 założone zostało, albowiem aż do r. 999 posiadali Czesi znaczniejszą część dyecezyi

wrocławskiej. Domyślają się niektórzy iż biskupstwo wrocławskie założył Cesarz Otto III r. 1000, na mocy pozwolenia ~~Ottonowi~~ Papieża Jana XIII z r. 968 udzielonego Ottonowi I i II do zakładania biskupstw w odpowiednich miejscach krajów słowiańskich (in convenientibus locis episcopatus); zresztą historyk Thietmar biskup Merseburgski (+ 1 Grudn. 1018) wspomina już pod r. 1000 biskupa wrocławskiego Jana. Że od r. 1000 aż do r. 1051 oprócz tego Jana było więcej biskupów wrocławskich, widać z dokumentu Henryka I Księcia Szląskiego z d. 10 Maja 1209 dla klasztoru kanoników regularnych S. Augustyna ~~~~ w Wrocławiu na Piasku w którym Piotra biskupa wrocławskiego nazywa ósmym. – Niektórzy pisarze szląscy mówią (na zasadzie podania w Chronica Principum Poloniae) iż pierwotna katedra na Szląsku była w Smogorzewie (Schmograu) a potem w Ryczynie (Ritschen nad Odrą między Brzegiem a Oławą). Co także wspomina Annalista Silesiacus (piszący r. 1382) mówiąc iż jeszcze Jarosław pisał się episcopus in Silesia i że dopiero Tomasz I episcopus in Slezia przeniósł katedrę do trzeciego miejsca w Wrocławiu. Długosz przypisuje to przeniesienie katedry do Wrocławia biskupowi Hieronimowi r. 1051 który tegoż roku katedralny kościół S. Jana Chrzciciela w Wrocławiu wystawił. Lecz tym podaniom sprzeciwia się to iż biskupi Walter r. 1155 (w dokumencie papieża Hadriana IV), Żyrosław r. 1175 (w dokumencie dla Lubiąża) i r. 1189 (w dokumencie dla kościoła

w Warcie), Cyprian r. 1202 (podok. dla Lubiąża) i r. 1203 (w dok. Innocentego III dla Trzebnicy), Wawrzyniec i Tomasz I r. 1233 zowią się biskupami wrocławskiemi. Dla te= go też trudno przypuścić aby była katedra w Smogorze= wie lub Ryczynie pierwej niż w Wrocławiu, chyba tylko na chwilowy pobyt owych biskupów wrocławskich w Smogorzewie lub Ryczynie pozwolić można.
Nowsi historycy zławy są tego zdania, iż Otto III zało= żywszy na mocy upoważnienia papieża Jana XIII bis= kupstwa w Wrocławiu i w Gnieźnie poddał takowe pod władzę arcybiskupa magdeburgskiego r. 1000 co Dytmar i Annalista Saski potwierdzają. Wszelakoż niepodpada wątpliwości iż Bolesław Chrobry około r. 1000 za potwierdzeniem papieskiem urządził podział biskupstw polskich, i poddał arcybiskupstwu gnieź= nieńskiemu inne biskupstwa polskie a między te= mi i wrocławskie, uwolniwszy kościół polski od zależenia od Niemiec. W tym to celu wyjednał sobie bezpośrednie zależenie kościoła od stolicy papieskiej; i na znak tej bezpośredniej dependencyj od Rzymu zobowiązał się do płacenia rocznego czynszu stolicy apostolskiej; tak zwanego Świętopietrza, który już r. 1013 w Polsce, a jak z dokumentu Jana arcybis= kupa gnieźnieńskiego z d. 17 stycznia 1285 widać, i z dyecezyi wrocławskiej pobierano. Wprawdzie Św. Norbert arcybiskup magdeburgski wyjednał sobie r. 1133 od papieża Innocentego II wyrok in contuma= ciam niestawiających na terminie biskupów polskich podług którego polskie biskupstwa w Gnieźnie, Poznaniu

i Wrocławiu miały jego podlegać władzy; lecz zdaje się iż biskupi polscy nie poddali się temu wyrokowi i owszem wyjednali sobie w Rzymie exemcyję albowiem na synodzie prowincyonalnym w Łęczycy r. 1180 widzimy pomiędzy biskupami poddanymi metropolii gnieźnieńskiej także poznańskiego i wrocławskiego. Związek ten zależenia biskupa wrocławskiego od metropolii gnieźnieńskiej przetrwał wieki, aż do r. 1821, w którym ostatecznie przez bullę „De salute animarum" kanonicznie uchylony został, aczkolwiek poprzednio od połowy XVI w. związek ten wskutek politycznych stosunków starano się osłabić i uchylić.

Poczet biskupów wrocławskich podług źródeł historycznych.

Jan najdawniejszy biskup wrocławski r. 1000 (wspomniany od Dytmara). – Po nim brakuje pewnych wiadomości aż do r. 1051.

1) Hieronim Rzymianin 1051 + 1062. Podług najdawniejszego Henrychowskiego Spisu biskupów wrocł. (z drugiej połowy XIII wieku) poświęcony na biskupa r. 1056 + 1063. – Podług Annales Kamenzenses (z początku XIII w.) + 1067. – Podług Annales Capituli Crac (ap. Pertz Monum. XIX Germ. Script. p. 581, 587) + 1065.

2) Jan I Polak 1063–1071. Podług Henrych. Spisu poświ. 1066 + 1072; podług Catal. w Chronica Principum Poloniae + 1072 (ob. Monumenta Lubensia p. 6)

3) Piotr Polak 1074 + 1111. Podł. Annal. Kamenz. poświęcony 1074; podług Ann. Capit. Cracov. poświęcony 1074 + 1110; podług Henrych. Spisu + 1102 (omylne ob. Pertz XIX p. 581, 589.) – W przywileju Henryka I Księcia Szląsk. dla kanoników reguły S. Augustyna w Wrocławiu na Piasku z d. 10 Maja 1209 zwany jest ósmym biskupem wrocławsk.

4) Żyrosław I Polak 1111 + 1120. Podł. Henrych. Spisu i Chron. Pr. Pol. wyświęcony 1112.

5) Heymo czyli Ymislaus Polak 1120 + 1126. Podł. Annal. Cap. Crac. (ap. Pertz XIX. 589) + 1126. – R. 1120 zamienił kościół farny w Wielkim Głogowie w kollegiatę.

6) Robert Polak herbu Korab 1127 – 1140. Podług Annal. Cap. Crac. (Pertz XIX. 589) wyświęcony 1126; (co potwierdza dokument z r. 1139 (ap. Klose I. 128. Stenzel Script I. 158; II. 135. – R. 1143 został biskupem Krak. (podł. Annal. Kamenz. ap. Pertz XIX. 581), poświęcił w Krakowie Katedrę S. Wacława i + 13 Kwiet. 1143. (Ann. Cap. Crac.; Ann. Crac. compil.; Ann. Crac. breves; Ann. Polonorum, ap. Pertz XIX, 590. 665. 626. 627) – Podług Archidiac. Gnesn. (ap. Sommersb. II. 82) + 1148 (co myłka). Po nim (Chron. Princ. Pol. i Długosz) kładą następcę: Magnus (Zaremba) 1140 – 1146, co mylnie: widocznie tu comes Magnus Wratislaviensis wzięty błędnie za biskupa. – Dłuższe wakowanie Katedry spowodowały niepokoje, mianowicie wyrzucenie Władysława księcia.

7) Jan II czyli Janik Polak urodzony w Brzeznicy pod Jędrzejowem, 1147 – 1152. R. 1152 został arcybiskupem gniezn. (Damalewicz Ser. archiep. Gnesn. 96) – a podług Długosza (Lib. benefic III. 361) został arcyb. gniezn. 1154 (co wątpliwe).

8) Walter Polak herbu Zadora 1152 + 1169 d. 27 Styczna. Podł. Henrych. Spisu poświęcony 1146 (?) – Za niego wymurowano kościół Katedr. wrocław.

9) Żyroslaus II Polak (Rosen) 1170 + 1180 (?). – Podług Henrych. Spisu pośw. 1171 + 1198. – Podł. Chron. Princ. Pol. (p. 160) + 118 d. 3 Kwiet. – dokumentu z r. 1189 który wydał Johannitom na kościół w Warcie pod Frankenstein i podług dokumentu papieża Celestyna III z d. 7 Kwiet. 1193 który go żyjącego wspomina (Regesten zur schles. Gesch. p. 41, 48, 49) żył więc jeszcze 1189 i 1193. Podług Henrych. Spisu + 1198 (Lib. fund. claustri in Henrichow p. XIV. 126. 135. 136)

10) Swanko czyli Franko (Franciscus), Szlązak herbu Prawdzic 1181 + 1198. W Spisie Henrych. opuszczony. – Jest w Spisie Lubuskim (Wattenbach: Monum. Lubens. 4. 10-16, 37) + 19 Styczna 1198.

11) Jarosław książę Szląski i Opolski 1199 + 1201 d. 23 Styczn. Chron. Princ. Pol. p. 160 – Monum. Lubens. p. 38). – Podług Czesko-Szląskiego nekrolog. (Zeitschrift für Gesch. Schles V. 111) + 22 Marca.

12) Cyprian, Norbertanin Polak, opat S. Wincentego w Wrocławiu, został r. 1198 biskupem lubuskim, poświęcony na biskupstwo wrocław. 1201 + 1206 lub 1207. Podług Rositz (Sommersberg I. 65) + 21 Listopada 1206. – Podania jakoby + 1207 w Novembrze lub Oktobrze, są niepewne. – Pochowany w Klasztorze Leubus Cysterów.

13) Wawrzyniec, Polak herbu Doliwa, poświęcony w lutym 1207 w Klasztorze Otobockim + 1232 d. 7 Czerwca w biskupiej wsi Preichau, pochowany w Leubus.

14) Tomasz I, Szlązak herbu Koźlerogi 1232 d. 15 August. obrany ~~poświęcony~~, [illegible] + 1268 d. 30 Grudnia, pochowany w Katedrze wrocław. (Lib. fund. Henrich. p. 126, 135; Annal Polonor. ap. Pertz XIX. 636) – był najprzód 1220–1230 proboszczem w Oleśnicy (Oels), a r. 1232 dziekanem kapituły wrocław., r. 1230 Kanclerzem Henryka I Księcia szląsk. – Za niego były w Wrocławiu prowincyonalne synody legatów papieskich r. 1248 Jacobus Archidiaconus Leodiensis, i 1267 Kardynała Gwidona, oraz kanonizacyja S. Jadwigi 1267 (która + 15 Octobr. 1243), śmierć Św. Czesława w Wrocławiu. Za niego r. 1241 Tatarzy zniszczyli Szląsk. Od r. 1256 w Oktobrze do 8 Kwietnia 1257 trzymał go w więzieniu Bolesław Książe Lignicki; lubo się starali o uwolnienie jego arcybiskup gniezn. i Aleksander IV papież grożąc klątwami i krucyjatą przeciw niemu. Odbudował chór kościoła Katedralnego w Wrocławiu. Założył r. 1239 Kollegiatę w Opolu. Poważany dla cnót i rozumu był dobrym gospodarzem założył wiele wójtostw i wsi. Za jego staraniem przełożone zostało około r. 1250 na język łaciński prawo saskie (jak się zdaje przez Jakóba z Skarzeszowa biegłego doktora praw Bononii, dziekana krak. scholastyka bamberg. kantora kujaws. scholastyka wrocław. proboszcza gnieznień, dziekana krak. kapellana papiesk. i Króla czesk. który + 1267. X Cal. Maji w Wrocławiu. Ob. Annal. Capit. Crac. ap. Pertz XIX. 603)

Po śmierci biskupa Tomasza I kapituła katedr. wrocł. obrała (postulowała) na biskupstwo Władysława Księcia Szląskiego wyświęconego d. 10 Novembr. 1265 na arcybiskupstwo salcburgskie, który za zezwoleniem papieża administrował biskupstwo aż do swej śmierci w Salcburgu d. 27 (24) April. 1270.

15) Tomasz II Szlązak herbu Zaremba (którego wujem był Tomasz I) poświęcony w sierpniu 1270 + 15 marca 1292 (daty 14 marca 1292 i 1291 są mylne). R. 1250 był kanonikiem wrocławskim, 1252 proboszczem w Nisie. R. 1280 prowadził długi spór z księciem Henrykiem IV de juribus et libertate ecclesiae, który się ukończył 1290 zrzeczeniem się księcia zwierzchności nad obwodami biskupiemi Nisy i Otmuchowa. – R. 1274 był na drugim soborze w Lionie. – Za niego r. 1279 odbył się w Budzie synod narodowy dla Węgier i Polski w Budzie przez legata Filipa z Fermo.

16) Jan III Romka, Polak [illegible] obrany 24 kwiet. 1292 + 19 Novembr. 1301. R. 1267 był kapelanem biskupa Tomasza I. a r. 1268 kanonikiem katedr. wrocław.

17) Henryk I de Wirbna (Würben pod Świdnicą), Szlązak, obrany d. 2 lutego 1302 + 1319 d. 23 Septembr. – Na pieczęciach pisany jest: Wratislav. ecclesiae episcopus XVII.

18) Wit Szlązak, herbu Habdank. Po śmierci Henryka część kapituły wrocław. d. 28 grudn. 1319 obrała kanonika Wita, którego arcybiskup gniezn. potwierdził i poświęcił; druga część zaś obrała biskupem Lutolda archidiakona głogowskiego. Toczył się o to spór w Awinionie przed papieżem który Wita potwierdził lecz ten zaraz tamże w Awinione w 8 dni zmarł + 1326 d. 27 Novembr. Z tego powodu Katalog biskupów kapituły wrocław. i Chron. Princ. Pol. nie zamieszczają go w szeregu biskupów.

19) Nanker Szlązak herbu Oksza urodzony we wsi Kamień w księstwie opolskiem należącej do dyecezyi krakow., od r. 1320 biskup krakow., od r. 1326 d. 1 Oktobr. przeniesiony na biskupstwo wrocławskie od papieża Jana XXII. + 1341 d. 10 kwietnia w Nisie dokąd się schronił przed Janem królem Czeskim. Pochowany w katedrze wrocław.

20) Przecław z Pogorzeli (Pogarell im Brieg'schen) Szlązak obrany w Nissie d. 5 maja 1341 będąc wtedy w Bononii na naukach. Gdy go jednakże arcybiskup gnieźnieński za powodem króla Kazimierza Wielkiego niechciał potwierdzić, udał się na dwór papieski do Awinionu gdzie d. 19 marca 1342 został na biskupa wyświęcony + 1376 d. 6 kwietnia w Otmuchowie biskupim zamku, pochowany w katedrze wrocławskiej.

Po śmierci biskupa Przecława obrała Kapituła d. 27 Kwiet:
nia 1376 Teodoryka dziekana kapituły wrocław. rodem Czecha.
Lecz potwierdzenie jego przez papieża zwlekło się. Teodoryk udał
się do Awinionu i uzyskał od antypapieża Klemensa VII potwier:
dzenie oraz konsekracyją, którą arcybiskup gnieźnieński i król
czeski Wacław popierający stronnictwo papieża Urbana VI w Rzymie
nie chcieli uznać r. 1379. Przetoż go dawniejsze Katalogi wrocław:
skie nie mieszczą w rzędzie biskupów. – Później postulowano na
katedrę wrocławską Jana z Neumarkt (rodem z Neumarkt
w Szląsku) biskupa ołomunieckiego, lecz ten zmarł 20 Grudnia
1380. Administrowali przez ten czas biskupstwem: Nicolaus de
Punkow canonicus vratisl. 1379, Henryk Książe Lignicki dziekan
katedr. wrocław. 1379 – 1381 (później biskup kujawsk. 1389–1394);
Wacław Książe Lignicki biskup lubuski (brat Henryka) 1381;
Joannes Brunonis proboszcz w Lebus, podkomorzy królestwa czes:
kiego, kanonik wrocław. 1382; Nicolaus de Resemburg proboszcz
w Bonn dyecezyi Kolońsk. kanonik wrocław. 1382.

21) Wacław Książe Szląsko-Lignicki, d. 18 Kwietnia
1382 przeniesiony z biskupstwa lubuskiego na wrocławskie
przez papieża Urbana VI który go chciał nawet Kardynałem
mianować, lecz nie przyjął. Zrezygnował dobrowolnie 1417
i + 30 Grudn. 1419 w Otmuchowie, pochowany pierwotnie w
kollegiacie w Otmuchowie, ciało jego później przeniesiono do
kollegiaty w Nissie. (Rositz i Katalog kładą śmierć jego 1420
mylnie)

22) Konrad Książe Szląsko-Oleśnicki obrany 20 Grud:
nia 1417, poświęcony d. 6 Czerwca 1418 na biskupstwo + 9 Au:
gust. 1447.

23) Piotr II Nowak, Szlązak, obrany 1447, otrzymawszy
potwierdzenie Wincentego arcyb. gniezn. wyświęcony w Wroc:
ławiu d. 22 Octobr. 1447 + 6 Febr. 1656 w Otmuchowie, pochowany
w Wrocławiu w Katedrze.

24) Jodok de Rosenberg, Czech, z zakonu Johannitów obrany
8 marca 1456, wyświęcony na biskupstwo 11 grudn. 1456 przez biskupa
miśnijskiego Kaspra. + 12 Grudn. 1467 w Nissie (Eschenloer II.96; Stenzel
Script. III. 336) – Długosz i Klose podają mylnie że + 15 Grud. 1467. – Pochowany
w Katedrze w Wrocławiu.

25) Rudolf de Rüdesheim (z nad Renu) biskup Lawantu legat apostolski w Czechach i Polsce), obrany biskupem wrocławskim od Kapituły 20 Stycznia 1468, potwierdzony i przeniesiony od papieża Pawła II d. 27 Kwietn. 1468. + 9 Stycznia 1482, pochowany w Katedrze wrocław.

26) Jan IV Roth z Wemdingen w Szwabij, dziekan kapituły wrocław. biskup lawancki i Koadjutor wrocław. obrany d. 9 Stycznia 1482 podług życzenia papieża i Króla czeskiego Macieja + 21 Stycznia 1506 w Nissie, pochowany w Katedrze wrocławskiej.

27) Jan V Turzo de Bethlem falva, Węgier, odr. 1503 Koadjutor, poświęcony d. 22 Marca 1506 w Wrocławiu na biskupstwo od brata swego Stanisława biskupa ołomunieckiego + 2 August. 1520 w Nissie, pochowany w Katedrze wrocław. R. 1505 – 1509 zbudował zamek Johannesberg na miejscu dawnego Jauernig. (Ob. Otto Carolus Dr: De Joanne V. Turzone episc. Wrat. commentatio. Vratislaviae 1865. 8o.)

28) Jakob de Salza z Schreibersdorf (przy Lauban w Łużacyi) ur. 1481, Dr Praw, r. 1510 starosta Księstwa Wielko-Głogowskiego, r. 1511 poświęcił się stanowi duchownemu, jako scholastyk wrocławski obrany 1 Septemb. 1520 na biskupstwo uzyskawszy od Leona X. d. 7 lipca 1521 potwierdzenie, wyświęcony 1 Septembr. 1521 + 25 August. 1539 w Nissie, tamże pochowany w kościele farnym S. Jakuba.

29) Balthasar de Promnitz, Szlązak Utr. Jur. Licentiatus, proboszcz katedry wrocław. obrany biskupem 17 Septembr. 1539, wyświęcony 1541 + 20 Stycz. 1562 w Nissie, pochowany tamże w Kościele farnym S. Jakuba.

30) Caspar von Logau z Altenburga, Szlązak biskup w Neustadt w Austryi Kanonik Katedr. wrocław. obrany na biskupstwo 1562 + 4 Czerwca 1574 w Nissie pochowany tamże.

31) Marcin Gerstmann, Szlązak z Bunzlau dziekan katedry wrocław. obrany na biskupstwo 1 Lipca 1574 wyświęcony w Wrocławiu przez Antoniego arcybisk. prask. 1574 + 23 Maja 1585.

32) Andrzej Jerin z Reutlingen w Szwabij, z proboszcza katedry wrocław. obrany 1585 na biskupstwo, wyświęcony w Nissie d. 9 Lutego 1586 przez biskupa Stanisława Pawłowskiego + 5 Novembr. 1596 w Nissie, pochowany w Katedze wrocławskiej.

1599 Po nim obrała Kapituła na biskupstwo d. 5 Grudn. 1596 Bonawenturę Hlan Szlązaka z Wielkiej Głogowy kanonika Wrocławsk. Dokt. Ob. Praw, lecz Klemens VIII przez Brewe z d. 18 Marca 1599 skasował ten wybor. Hlan + 29 Czerwca 1602 w Ołomuńcu.

33) Paulus Adalbert z Rudolphszell nad jeziorem Ueberlingen w Szwabij Dr. Teol. scholastyk katedr. obrany przez kapitułę d. 5 Maja 1599, potwierdzony przez Klemensa VIII d. 2 Septembr. 1599, nieodebrawszy konsekracyi + 6 Maja 1600 w Nissie, pochowany tamże.

34) Jan VI Sitsch z Stübendorf koło Nissy na Szląsku proboszcz katedralny, obrany na biskupstwo d. 18 Lipca 1600, poświęcony w Lutym 1601 + 25 Kwietnia 1608 w Nissie, tamże pochowany.

35) Karol I Arcyksiążę Austriacki urodzony 7 August. 1590 w Gracu w Styryi, kanonik passawski i salcburgski, wybrany 7 lipca 1608 na biskupstwo wrocławskie, potwierdzony przez papieża 14 grudn. 1608, r. 1613 otrzymał także biskupstwo Brixen, wyświęcony na księdza 1615, od r. 1616 Wielki Mistrz Zakonu niemieckiego, r. 1621 poświęcony na biskupa. Posłany jako wice-rej do Portugalii + 28 Grudn. 1624 w Madrycie, pochowany w Klasztorze Eskurial. Główny fautor Jezuitów którym fundował Kollegium w Nissie.

36) Karol II Ferdynand Krolewicz Polski i Szwedzki, d. 13 Maja 1624 otrzymał od Karola Arcyks. Austr. kanonią i koadjutorią wrocławską, d. 3 Maja 1625 obrany biskupem wrocławskim, potwierdzon

-go papież Urban VIII w Oktobrze 1625 dając mu dyspensę co do wieku kanonicznie przepisanego i wyznaczywszy mu jako koadministratora sufragana i proboszcza wrocław. Jana Baltazara Liesch von Hornau biskupa nikopolitańskiego in part. Karol Ferdynand został też r. 1640 biskupem płockim + 9 Maja 1655 w Wyżkowie mając 42 lat, pochowany w Warszawie. (?)

37) Leopold I Wilhelm Arcyksiążę Austryacki Wielki Mistrz Zakonu Niemieckiego biskup ołomuniecki; strasburgski; passawski, halberstadzki obrany d. 20 August. 1655 biskupem wrocławskim, potwierdzony od Aleksandra VII d. 21 Stycznia 1656 + 27 listopada 1662 w Wiedniu. Zajmując się świeckiemi sprawami, administrował w jego niebytności dyecezyą sufragan Liesch.

38) Karol Józef Arcyksiążę Austryacki, Wielki Mistrz Zakonu Niemieckiego biskup ołomuniecki i passawski; obrany na biskupstwo wrocławskie 23 lutego 1663 + 1664 d. 27 Styczn. w Wiedniu. Administrował za niego biskupstwem Sebastian Rostock archidiakon katedr.

39) Sebastian Rostock z Grotkowa Szlązak obrany na biskupstwo 21 Kwietn. 1664 + 9 Czerwca 1671. Jako proboszcz w Nissie dostał się do niewoli szwedzkiej.

40) Fryderyk Książę Landgraf zu Hessen-Darmstadt, Wielki Przeor zakonu Joanitów w Niemczech, Kardynał i biskup in part. jako dziekan kapituły wrocław. obrany biskupem 3 Septembr. 1671 + 19 Febr. 1682, pochowany w katedrze wrocław. — Po jego śmierci obrany na biskupstwo 1682 Wolfgang Pfalzgraf zu Neuburg bei Rhein, który przed konsekracyą + 1683 czwartego czerwca. Po nim obrany jego brat młodszy

41) Franciszek Ludwik Pfalzgraf zu Neuburg bei Rhein (Comes Palatinus Neoburgensis Rheni) urodzony 16 lipca 1664 w Neuburg, obrany biskupem wrocławskim 30 Czerwca 1683, został prócz tego biskupem wormacyjskim, wielkim mistrzem zakonu niemieckiego, arcybiskupem kurfirsztem trewirskim; arcybiskupem

mogunckim + 18 Kwietn. 1732

42) Filip I Ludwik hrabia Sinzendorf od 17 Novembr. 1725 biskup w Raab w Węgrzech, od 25 Novembr. 1727 Cardinalis Presbyter tit. S. Mariae supra Minervam, obrany biskupem wrocławskim 14 Juli 1732 +28 Septembr. 1747

43) Filip II Gotthard hrabia v. Schaffgotsch Szlązak, urodzony 3 lipca 1716 w Warmbrunn, od r. 1744 jako kustosz był już koadjutorem, d. 3 lutego 1748 obrany biskupem, potwierdzony 21 Marca 1748, poświęcony w Wrocławiu d. 1 Maja 1748 przez Franciszka Dominika hrab. Almesloe barona Tappe biskupa kambysopolitańskiego sufrag. wrocław. Ogołocony r. 1764 przez Prusaków z dochodów biskupich musiał się wynieść z pruskiej części biskupstwa wrocławskiego do zamku Johannisburga, gdzie + 5 Stycznia 1795 pochowany w Warmbrunn. Pruską częścią dyecezyi wrocławskiej od r. 1766 administrował osobny wikary apostolski.

44) Józef Christian Książę v. Hohenlohe-Waldenburg Bartenstein urodzony d. 6 Novembr. 1740 w Bartenstein, r. 1748 poświęcił się stanowi duchownemu, jako kanonik koloński, salcburski i strasburski; otrzymał r. 1781 kanonię w Wrocławiu. Pius VI mianował go d. 2 lipca 1788 proboszczem katedr. wrocław. a d. 3 August. 1789 koadjutorem i biskupem z Leros in part. – Od d. 27 Augusta 1795 został biskupem wrocławskim +21 Styczn. 1817 na zamku Johannisberg, pochowany na cmentarzu wsi Jauernig. R. 1810 sekularyzowano wszystkie kollegiaty i klasztory i odebrano mensam episcopalem.

45) Emmanuel de Schimoni-Schimonsky z Brzeźnicy pod Raciborzem ur. 23 lipca 1752, od 1796 scholastyk, od 1805 dziekan kapituły wroc. od 1795 jeneralny wikary, od 11 Febr. 1798 sufragan, obrany biskupem 16 Octobr. 1823, potwierdzony od Leona XII d. 3 Maja 1824, wyświęcony 26 August. 1824 + 27 Grudn. 1832 w Wrocławiu, pochowany w Katedrze.

46) Leopold hrabia Sedlnitzky z Geppersdorf, Szlązak jako proboszcz katedr. obrany biskupem 27 Octobr. 1835, potwierdzony 11 Lipca 1836, poświęcony 18 Septembr. 1836 przez arcyb. gniezn. Marcina Dunina, zrezygnował 25 Grudn. 1840 – przeszedł na luteranizm. – umarł 1841.

47) Józef Knauer z Rothflössel w hrabstwie Glatz ur. 1 Grud. 1764, dziekan glacki praskiej dyecezyi, obrany bisk. wrocł. 27 Aug. 1841, prekonizowany 27 Januar. 1843, poświęcony 23 April 1843. + 16 Maja 1844 w Wrocławiu.

48) Melchior baron von Diepenbrock z Bocholt w Księstwie Salm-Salm w Westfalii urodz. 6 Stycz. 1798 jako dziekan kapituły regensburgskiej obrany biskupem wrocław. d. 15 Stycz. 1845, potwierdzony od papieża 21 April 1845, wyświęcony w Salcburgu 8 Juni 1845, wprowadzony 27 Juli 1845, mianowany Kardynałem d. 30 Septemb. 1850. + 20 Januar 1853 na zamku Johannesberg, pochowany w Katedrze wrocławskiej (Ob: Cardinal Fürstbischof Melchior von Diepenbrock. Ein Lebensbild von seinem Nachfolger auf dem bischöfl. Stuhle. Breslau 1859. 8o.)

49) Henryk II Förster urodz. 24 Novembr. w Wielkim Głogowie, wyświęcony na kapłana 17 April 1825, kanonik wrocł. od 1837, obrany bisk. wrocł. 19 Maja 1853, prekonizowany 12 Septembr. 1853, wyświęcony 18 Octobr. 1853 przez Fryderyka xięcia Schwarzenberg arcyb. prask. – Dr teol. Kawaler wielu orderow – Fürstbischof – Päbstlicher Hausprälat.

Dioecesis Vratislaviensis

A. 1335

(Ex Libro rationum decimae sexennalis per Clementem V in Concilio viennensi impositae per Magistrum Petrum de Alvernia a. 1325 in dioecesi vratislaviensi collectae fol. 1-12) (Theiner: Mon. Pol I p. 367-374. No 497)

Episcopus Vratislaviensis: Nankerus.

Capitulum in ecclesia cathedrali vratislaviensi S. Johannis Bapt: Dignitates: 1) Decanus. 2) Scolasticus 3) Cantor 4) Cancellarius 5) Custos. — 6) Praebendae: 1) Magister Petrus Zila 2) Jeschozel (...) 3) Simon de Marcow. 4) Cuntzco de Schalcow. 5) Jacobus de Posnania. 6) Stephanus de Wirbna 7) Stanislaus. 8) Johannes de Brunsberg. 9) Jacobus de Nyssa. 10) Boguslaus 11) Albertus de Moglin = Altaristae in ecclesia S. Johannis: 1) Jacobus Augustini 2) Altarista S. Mariae. 3) Altarista S. Martini. 4) Altarista S. Adalberti 5) Altarista S. Catherinae 6) Altarista Archidiaconi.

Capitulum in ecclesia S. Crucis: Dignitates et praebendae: 1) Conradus Archidiaconus. 2) Ottho de Dayn 3) Nicolaus de Kobirdorf 4) Conradus de Vlog. 5) Johannes Succentor. 6) Plebanus de Swidnitz 7) Johannes de Ladimiria et 8) Vicarius ejus.

(niemasz pewności czy to parafie – lub miejsca należące do parafii)

Archidiaconatus Major (vratislaviensis)

I) Sedes (archipresbyteralis – Erkomat) Wratislaviensis: 1) Altarista S. Catherinae. 2) Ecclesia de Olthazin (Oltmann bei Breslau) 3) Villa Conradi 4) Gay 5) Bresna. 6) Capella S. Georgii in Ecclesia S. Elisabeth. 7) Vila Hermanni (Hermannsdorf bei Breslau) 8) Caninus campus (Hundsfeld) 9) Villa Wigandi 10) Lesna 11) Hospitale S. Mathaei. 12) Wilkenow (Wilkow? Wilkau bei Breslau) 13) S. Mauritius. 14) Sobecicz. 15) Altaria Ecclesiae S. Mariae Magdalenae. 16) Abbatia S. Vincentii 17) Soravina. 18) Domus Lossoviensis (może norbertanów S. Wincentego wrocław.) – najprawdopodobniej: Lossen Komenda Szpitala S. Johannis Jerosol.) Olesniensis, Strigoviensis (Striegau Komenda Szpit. S. Jana Jeroz.), Golthbergensis, Tinciensis (Gross-Tinz Komenda Szpit. S. Jana Jeroz.) Levibergensis (Löwenberg, Komenda Szpit. S. Jana Jeroz.) 19) Domus Bregensis.

II) Sedes Swidnicensis: 1) Swidnitz 2) Wyrbna (Würben) 3) Olona (Langen-Old bei Nimptsch) 4) Gola (Guhlau) 5) Ottefanzang (Arzhandhain?) 6) Zemesselowicz. 7) Czobotha 8) Wirawina II 9) Claustrum Sanctimonialium cum capella ducis in Strigavio, 10) Gredes (Gradis-Gradiz) 11) Goglow (Goglau) 12) Zalezinbrun (Salzbrunn) 13) Hospitale ibidem. 14) Wroburg (Fryburg, Freiburg Nowe) 15) Pastow 16) Weynsinrod (Weisenrode-Weizenrodau) 17)

II

Villa Arnoldi (Arnsdorf) 18) Capella Leprosorum 19) Bela (Langbielau) 20) Lassano (Lassen ?) 21) Villa Martini 22) Russca. 23) Capella Crissoviensis 24) Petrowitz (Peterwitz) 25) Streliz (Strehlitz) 26) Sistridow (Syfridow ? Seifersdau) 27) Naslowicz (Ritschendorf) 28) Putridus pons (faulbrück) 29) Ribirnvilla 30) Zibotendorf (Seitendorf) 31) Villa Gerardi (Hochgiersdorf) 32) Villa Bertoldi (Bertholdsdorf) 33) Villa Floriani 33) Tanhussin (Tannhausen) 34) Lussin (Lüssen) 35) Siffridi villa (Seifersdau)

III) Sedes Bregensis: 1) Olavia 2) Stinavia 3) Prandzin (?) 4) Snowow (? 5) Svenkinfelt (Schweinefeld) cum filiali. 6) Paupicz (? 7) Villa Bertoldi (Bärsdorf bei Münsterberg) 8) Rosynhar. 9) Heyda 10) Maslovitz altaria (Maselwitz) 11) Lucnov 12) Grunivik. 13) Brozen 14) Scepelnik 15) Umorovitz 16) Grotkow. 17) Antiquum Grotkow. 18) Ecclesia Boemorum. 19) Michelow. 20) Lewin. 21) Tarnow. 22) Villa Alberti. 23) Bancow. 24) Cindetum

IV) Sedes Trebnicensis: 1) Alta ecclesia (Hochkirch) 2) Barchow 3) Prusnitz 4) Cirkoitz (Zirkwitz) 5) Militz. 6) Pastorovitz.

V) Sedes Nempczensis: 1) Villa Henrici (Heinrichow-Alt-Heinrichau) 2) Heynrichowald (Heinrichswaldau) 3) Quedechindorf (Quickendorf-Quickendorf) 4) Pilavia superior (Oberpeilau) 5) Pilavia inferior 6) Frakinberg. (Frankenberg) 7) Villa Gerardi 8) Villa Lamberti (Lampersdorf) (Schönfeld bei Frankenstein) 9) Holetz (Kolz) 10) Villa Rudolphi 11) Heyda. 12) Villa Heydinrici. 13) Serutz 14) Villa Gerlaci (Girlachsdorf)

15) Villa Gulislai. 16) Zigrodowitz (Zingrod?) 17) Czar-
cow 18) Dirsdorf 19) Panthenow (Panthenau) 20) Po- (Alt-Kaunitz)
merium (Baumgarten?) 21) Olesna 22) Knegnicz
23) Gernswalde (Heinrichswalde bei Frankenstein – Gern-
giswalde) 24) Villa Dithmari (Dittmannsdorf bei Fran-
kenstein – Dithmanivilla) 25) Villa Mayfridi (Mei-
friedsdorf bei Frankenstein) 26) Welwitz 27) Wil-
chow (Wilkau – Wilkow) (major)

VI) Sedes Noviforensis: 1) Novum forum (Neumarkt) 2) Porsnicz. 3) Manow 5) Sathonicz 6) Czanovicz 7) Kostelez 8) Fons 9) Regow 10) Pirchino (Pirschen) 11) Svanth. 12) Metzcov 13) Kemoltovicz 14) Patrovicz 15) Kedzicz. 16) Sorbcovitz 17) Pobricz. 18) Swidnitz 19) Monthwarin. 20) Sodgazovicz. 21) Minkina (Nimkau – Nymkina?). 22) Hospitale mulierum leprosarum.

VII) Sedes Nissensis: 1) Bela. 2) Kemutz 3) Karlowitz 4) Calcow 5) Novavilla. 6) Kemnicz 7) Hospitalis procuratoria. 8) Kendewize 9) Villa Bertoldi. 10) Villa Lamberti 11) Villa Stephani. 12) Vila Rasmanni. 13) Waldow pro canonicatu Opoliensi. 14) Patzcow (Patschkau) 15) Stinavia. 16) Keyserdorf. 17) Gezendorf 18) Vila Hermanni (Hermsdorf) 19) Copirnik 20) Kemutz 21) Villa Operti. 22) Nowath 23) Capella advocatorum de Nyssa. 24) Petirheyde. 25) Lobdow. 26) Bisscostzonth 27) Jawornik 28) Sectum polonicale 29) Belicz 30) Brezin

VIII) Sedes Strelicensis: 1) Strelin (Strehlen) 2) Prevorno (Prieborn) 3) Beczen 4) Villa Alberti (Olbersdorf) 5) Cunorindorf. 6) Bervald (Bärwalde) 7) Villa Arnaldi 8) Caverdorf 9) Cirpicz (Türpitz) 10) Villa Scriptoris

(Schreibendorf) 11) Jordansmal (Jordansmühl) 12) Gliviz (Gleinitz) 12) Gay. 13) Cusmalez (Wirrwitz) 14) Orla 15) Pulcher Campus 16) Withoviez. 17) Villa Emerici. 18) Brozicz (Troschnetz) 19) Hartha (Hartau) 20) Strigindorf 21) Casrow (Karschau - Karsow). 22) Gulow 23) Mazin 24) Villa Hermanni 25) Villa Rudgeri. 26) Libnow. 27) Boznow. 28) Moniales in Strelin (majoris) 29) Villa Frederici.

IX) Sedes Glogoviensis 1) Monasterium S. Clarae. 2) Lodoviczo 3) Grabeg (Grabig)

Dignitates et praebendae in ecclesia Glogoviensi.

X) Sedes Boleslaviensis (Bunzlau): 1) Major Olona (Alt=Oels) 2) Lapidea ecclesia (Steinkirch)

XI) Sedes Gornensis: 1) Czermina (Groß=Tschirnau - Czyrna)

XII) Sedes Stinaviensis: 1) Gzedzlicz (Zedlitz - Czedlicz) 2) Villa Timonis (Thimendorf) 3) Hospitale S. Spiritus.

XIII) Sedes Legnicensis: 1) ~~Sanctum Sepulchrum~~ (Kirche zum h. Grabe in Liegnitz) 2) Renovitz ~~[illegible]~~ (Reniowitz - Renkowicz) 3) Pettendorf 4) Bruchazdorf (Brauchitschdorf) 5) Frebnitz. 6) Cunitz (Kunitz) 7) Villa Henrici (Heinersdorf) 8) Heyda (Heidau) 9) Latzcovitz (Parchwitz Dorf) 10) Villa Sfridi (Seifersdorf) 11) Lobdow (Lobendau) 12) Ruffa ecclesia (Rothkirch) 13) Crotzitz 14) Villa Emerici 15) Villa Conradi (Conradsdorf) 16) Weysendorf. 17) Altarista curiae episcopalis 18) Haynovia (Hainau Dorf) 19) Bertoldi villa (Berndorf) 20) Costovicz (Koischwitz) 21) Clebanovicz 22) Tenczel 23) Vyastd (Ujazd) 24) Alta ecclesia (Hochkirch) 25) Scriba (Schreiben - Creiba) 26) Capella S. Laurentii de Lignitz.

XIV) Sedes Jaworensis: 1) Jawor (Jauer) 2) Slup. 3) Hermanni villa 4) Bertoldi villa, 5) Riberti villa. 6) Martini villa. 7) Heringswalth 8) Crenovitz 9) Pozin 10) Petrowicz. 11) Regosen. 12) Bergenkern. 13) Goberhardi villa. 14) Czimir 15) Prowin 16) Mertiz. 17) Hugsdorf. 18) Rostwog. 19) Simonis villa.

XV) Sedes Aurei Montis: 1) Lobasthaym 2) Nova eclesia et Praebenda S. Crucis. 3) Peregrini villa (Pilgramsdorf) 4) Alberti villa 5) Adlongi villa. 6) Modlici villa. 7) Altina. 8) Keyserwald.

XVI) Sedes Noviforensis (minor) 1) Moyes (Ober-Moys) 2) Pithnovicz 3) Budischow. 4) Custu. (Rostkow - Koska ?) 5) Ruga (Royn) 6) Lassovitz (Lisswitz) 7) Wangrodin (Wangten - Wangatin) 8) Villa hospitalis (Spittelndorf). 9) Korneyda 10) Stauthe. 11) Kepthovald. 12) Berdorf 13) Pilossovicz (Plöswitz - ~~Pilossovicz~~) 14) Pololoskovicz Jelischwitz

XVII) Sedes Hirsbergensis: 1) Hirsberg. 2) Cametzvalth.

XVIII) Sedes Haynensis: 1) Hayn. 2) Hermanni villa 3) Gotzvini villa. 4) Poymo. 5) Richenow. 6) Siffridi villa 7) Rudolphi villa 8) Wolvendorf. 9) Grissow 10) Cuntzendorf. 11) Wernerdorf.

XIX) Sedes Levibergensis: 1) Claustrum de Libental 2) Finchensithen.

~~XIX~~ Archidiaconiatus Opoliensis
Archidiaconus - Jacobus de Nissa - Sventopelcus - Conradus de Munsterberg - Rudolphus.

XX) Sedes Rosebergensis: 1) Psalo 2) Lippo (Lizzwor)

XXI) Sedes Strelinensis: 1) Kamen (Groß-Stein) 2) Dolna (Dollna) 3) Abbatia de Gemelnitz (Himmelwitz)

XXII) Sedes Tostensis: 1) Plusnitz (Groß-Pluschnitz) 2) Lateina (Ratschin) 3) Magna villa (?)

XXIII) Sedes Uyasdensis: 1) Lessnicz (Leschnitz Stadt) 2) Malossi (Walensky - Zales?) 3) Robecz (Lobitzky - Rokicze?)

XXIV) Sedes Glivicensis: 1) Pilchovicz 2) Lambag (Lubomb + Laband) - 3) Prissoviez (Preiswitz) 4) Rincolovicz. 5) Gliwicz 6) Stanovicz (Stanitz)

XXV) Sedes Zarensis: 1) Goltmansdorf. 2) Villa Peregrini (Pilgramsdorf) 3) Gdow (Gostow) 4) Ribnicz (Rybnik) 5) Boguslavicz (Boguschowitz?) 6) Dambin (Dubensko) 7) Birkindorf.

XXVI) Sedes Tessinensis: 1) Mankendorf (Heinzendorf) 2) Villa Rudgeri (Rittingersdorf) 3) Villa Siffridi (Seibersdorf) 4) Zimoracz (Zimoritz) 5) Lipovecz 6) Kuntzendorf - 7) Bemgard 8) Lezna (Lischna) 9) Villa Petri 10) Bluda (Bludowitz) 11) Abbatia de Orlovia

XXVII) Sedes Ratiboriensis: 1) Podrazno (Brzezie - Potrz) 2) Lissek (Lissek) 3) Sanctus Nicolaus (Altendorf)

XXVIII) Sedes Coslensis: 1) Antiqua Cosla (Cosel)
2) Villa Ditmari (Dittmerau - Ditmarau) 3) Milicz
4) Grudin (Graudin) 5) Constantin (Costenthal) 6) Thuardava (Twardawa) 7) Ostrozin (Ostrosnitz)

XXIX) Sedes (Superioris) Glogoviensis: 1) Lencovicz (Leutschnitz) 2) Villa Scriptoris (Schreibersdorf) 3) Krapicz 4) Walocz (Walzen - walecz) 5) Rogow (Rogau) 6) Athinow 7) Domus S. Spiritus. 8) Kepowa (Kerpen)

XXX) Sedes Bolensis: 1) Gastovia 2) Smoluad 3) Lascovitz. 4) Hurthlanth. 5) Lanomicz.

XXXI) Sedes Nemedlensis (Falkenberg): 1) Kirchberg. 2) Gorow 3) Magunosovitz 4) Villa Gotfridi (Gözzersdorf) 5) Nutervovitz. 6) Holgotha (Ellguth) 7) Dambrova (Dambrau) 8) Crevitz.

Topografia kościelna dawnej Polski

Dyecezya Żmudzka.

Biskupstwa żmudzkiego pierwotne granice zachodziły za Niemen t. j. od ujścia rzeki Niewiaży z tamtej strony Niemna do rzeki Szeszupy, dalej tą rzeką, nakoniec suchą granicą zajmując Sudargi za Jurborg. Część ta r. 1796 odpadła do Prus a później do Królestwa Polskiego.

Kosjut Ignacy cześnik żmudzki

Biskupstwo żmudzkie leżało w dawnem xięstwie żmudzkiem składającym się z 28 małych powiatów. Biskupstwo założone 1417 przez Witolda który pierwszym biskupem mianował Macieja proboszcza wileńskiego. Dyecezyję urządzili wtedy Księżę Żmudz Jan arcybiskup lwowski i Piotr biskup wileński. Katedra była w Worniach (czyli Miednikach) Kapitułę składało 6 prałatów 7 kanoników. R. 1840 dyecezyja żmudzka otrzymała nazwę telszewskiej

Ten Maciej Mgr Teol. był niemiec rodem z Wilna, instalowany 1417.

Seminarium założone pierwotnie w Krożach 1570 przeniesione r. 1741 do Worń było pod dozorem x. x. Missionarzy

Klasztory: Wornie x x. Rochitów szpital supr. (miasteczko to równie jak miast. Wewirze należało do biskupa żmudzk. Twery m. (tu był podobno klasztor Mar: ków ?) Kartajcie m. szpital: klasztor Rochitów supr.

Kalwaria (Gordy) klasztor Dominikanów f. 1642 Jerzy Tysz: kiewicz bisk. żmudzk. (jest tu Kalwarya z stacyami) Szkudy (infułactwo fund. 1614 przez Jana Karola Chod Kiewicza hetm) Kretynga dawniej Karolsztad klasztor Bernardynow f. 1602 Jan Karol Chodkiewicz wojewoda wileń. Telsze klasztor Bernardynów f. Zygmunt III oraz Paweł Sapieha podkanclerzy lit. z żoną Katarzyną Gosławską r. 1624

Witold Alexander W. X. Lit. przywilejem danym w Trokach dominica proxima post fest. Undecim Millia Virginum (24 październ.) 1417 pragnąc obrządek katolicki w ziemi Żmudzkiej rozszerzyć, naznacza Magistrowi Maciejowi proboszczowi wileń. postulatowi nad biskupstwo miednickie nowej fundacyi, i na uposażenie kościoła, z własnego skarbu 50 grzywien szerokich groszy, 50 beczek (tunnas) żyta i 10 beczek miodu; dla kanoników zaś każdemu na rok 10 grzywien groszy i wszyst. kim 10 beczek miodu i 60 beczek żyta, dopóki uposażenie dobrami nie nastąpi (allodia) (Voigt T. VII p. 315 Napierski Nr 805) — Już w r. 1401 Krzyżacy ochrzcili część Żmudzi — powtórnie za staraniem Witolda 1413 nawróciło duchowieństwo polskie Żmudź i wtedy r. 1413 fundował Witold w nowo założonem mieście Miednikach katedrę biskupią pod tytułem S. Alexandra, Ewencyusza i Teodora, z 6 kanoniami — ustanowił też probostwa w Ejragole, Krożach, Rosieniach, Widukli, Wielonie, Kołtynianach, Łuknikach i w 12 innych miejscach

Około r. 1420 Deputaci z Koncylium Konstancyjskiego: Piotr biskup wileński, Jan Rzeszowski arcyb. lwow. urządzili dyecezyą, przyczem biskup żmudzki dostał w dotacyi Wornie, a kanonicy ludzi w Worniach część, i 60 ludzi w powiecie Betty-nickim oraz jezioro Strewa; przyczem nadano Kapitule za herb 3 Korony, i Kanonikom pozwolono też trzymać beneficya. (Czerski: Opisanie żmujdzkiej dyecezyi 1830)

R. 1421 pierwszy biskup ~~żmudzki~~ miednicki Maciej przeniesiony na katedrę wileńską, a na jego miejsce obrał Witold z Jagiełłą Mikołaja proboszcza kollegiaty trockiej męża dojrzałego wieku, nieskazonego życia umiejącego język żmudzki. lecz się potwierdzenie jego przez papieża przewlokło dla ubóstwa biskupstwa. Ten Mikołaj Dzierzgowicz Polak był najprzód proboszczem w Nowych Trokach jeszcze r. 1422 pisał się ~~[illegible]~~ nominatem.

Żmudzka Dyecezya rz. k.

r. 1812.

Biskup: Józef Arnolf książę Giedrojć.

Kapituła Katedralna: Prałaci: Archidyakon, Proboszcz (infułat szydłowski), Dziekan, Kustosz, Scholastyk, Kantor. — Kanoników gremialnych 7 – Kanoników honorowych 10.

Dekanaty: 1. Worniański. 2 Bołocki. 3 Szydłowski. 4 Wieloński. 5 Retowski. 6 Janiski. 7 Szadowski. 8 Krokowski. 9 Wiekszniański. 10 Olsiadzki, 11 Szkudzki.

Dyecezya Żmudzka 1827

Biskup Józef xże Giedrojc – Koadjutor
Ignacy xże Giedrojć bisk. Kassyjski –
Suffragan: Szymon xże Giedrojć bisk.
adramitański, infułat szydłowski

Prałaci: Archidyakon – Proboszcz – Dziekan
Kustosz – Scholastyk – Kantor

Kanonicy 7 i 1 Kanclerz

Kanonicy honorowi 6.

Dziekani 1) Wornienski 2) Botocki
3) Szydłowski 4) Wielonski 5) Retowski
6) Jamski 7) Szadowski 8) Krożkowski
9) Wiekszniański 10) Olsiedzki. 11)
Szkudzki.

Suffragan Łucki: Jan Karol Bożydar
Podhorodenski biskup zalemoński
1828

List odpowiadny Stanisława Szczęsnego Potockiego do Zaleskiego

Warszawa

1790

ar. 1 – 2

– 4°

Hist.

Spis parafii katolickich w dyecezyi żmudzkiej.
r. 1855.
a.) W guberni Kowieńskiej.

Dyecezya żmudzka
194. kośc. paraf.
113 " filij
89 " kaplic

1. (w powiecie Telszewskim)

~~[illegible]~~ 1. Wornie (miasteczko Miedniki) f. 1421. katedra murow. i kościoł paraf. drewn. 2. Ławkow m. p. mur. f. 1623. Pojeziory fil. drewn. (dawniej Kiewirże) 3. Powonden m. paraf. f. 1620 drewn. 4. Janopol m. drew. 1763. par. 5. Twery m. par. 1614 drew. ~~[illegible]~~ 6. Żorany m. par. 1626 drew. Medyngiany m. filia drew. 1765 ŁawkSody m. (czyli Ławkożody) filia drew. 1788. 7. Kontowcie miast. 1613 drew. Złubiny miast. fil. drew. 1773. 8. Leplawki m. drew. 1628 F. 9. Płungiany m. drew. 1617. F (właściwie była dawniej filia do Olsiad) 10 Olsiady m. drew. 1476. Xestajcie m. filia 1738 drew. 11. Gadonow m. drew. 1783. (dawniej z szpitalem Rochitów) Deginie wieś Kapl. drew. 12 Telsze (czyli Józefów) miasto drew. 1612*) Weszwiany wieś filia drew. Eigirdzie m. filia drew. 1795. 13. Kalwarya (dawniej Gordy**) m. murow. 1642) Gięgrany m. drew. filia 1754. F 14. Tiady m. drew. 1538. Grunscie w. Kapl. drew. Lie-wlany miast. filia drew. 1776. Kieworany miast. drew. filia 1602. Zajeziory w. kapl. drew. 15. Tyrkszle m. par. drew. 1612 Y 16. Żemelany m. par. murow 1752 Y (niektórzy dodają filia Liewany) Lelajcie wieś Kapl. drew. Gejdzie wieś Kapl. drew. Renow (Gawry) w. filia drew. 1780. 17 Pikiele m. drew. 1636. 18. Żydyki m. murow. 1636. Ukryny m. drew. filia 1776. 19. Płoki † m. drew. 1701. 20. Szku-dy (dawniej Johanesberg) m. murow. 1577. Alexandrya m. filia drew 1778 21. Lenkimy m. murow. 168. 22. Masiady m. murow. 1551. 23. Ławkożemy m. drew. 1636. 24. Dorbiany m. murow. 1602. 25. Talanty m. drew. paraf. 1630. Gruszławki m. drew. filia 1788. Katnele m. drew. filia 1777. Gorzdele Kapl. murow. 26. Girtyliszki m. paraf. drew. 1783. 27. Płotele par. miasteczko drew. 1564. Berżora m. drew. filia 1746 Szatejki m. drew. filia 1700. 28. Kretynga*** (dawniej Karolsztadt) m. murow. 1602 Jakubow m. drew. filia 29. Korsiany m. drew. Budry m. filia drew. 30 Kule m. drew. 1644. 31. Gorżdy m. drew 1597.

F (niektórzy dodają filia Barsuny).

†(dawniej miasteczko Borejkowo)

Y(Naniany filia)

Paraf. 31.
Filij 19
Kapl. 6.

*) kościół paraf. drewn. 1831 zburzony i parafia do Bernardynów przeniesiona.

*) Kośc. murow. i klasztor Bernardynów w Telszach fund. 1624 Zygmunt III. [illegible]

**) Klasztor Dominikanów f. 1642 Jerzy Tyszkiewicz bisk. żmudzk.

***) Klasztor Bernardynów w Kretyndze f. 1602 Jan Karol Chodkiewicz wojew. wil. i żona jego Zofia Mielecka.

2. (powiat Szawelski);

1. Szawle miasto mur. par. f. 1445 Rekijow wieś filia drew. 1732 2. Kruki m. drew. 1752. 3. Janiszki m. murow. 1592 Górka w. (kapl. drew. Jawnejkie w. kapl. drew. Jakiszki w. drew. kapl. 4. Lorzwityń m. murow. 1459. Mejtajcie w. kapl. drew. Gaszczuny w. (kapl. drew. 5. Ligumy m. drew. 1526 Staczuny w. filia. drew. Naruszajcie w. kapl. drew. 6. Radziwiliszki m. drew. Sznurajcie w. drew. kapl. Pojeziory w. drew. kapl. 7. Szawlany m. drew. 1612. Szawkoty m. filia drew. 1773. Dowiatow m. drew. filia. Łokopie m. drew. filia 1780. Kiewnary w. kapl. murow. 8. Stare Zagory m. paraf. murow. 1523. 9. Nowe Zagory m. paraf. murow. 1623. Skajzgirz m. murow. filia 10. Szakinow m. murow. 1630. Łotwele m. filia murow. 11. Gruzdzie m. drew. 1623. Szypile m. drew. filia 1625. Kuże m. drew. filia 1654. Rudyszki m. filia drew. 1770. Iwoszki w. kapl. drew. 12. Meszkucie m. drew. 1677. 13. Kurtowiany m. murow. 1525 Gordy m. filia drew. 14. Szawkiany m. drew. 1497. Warpuciany w. filia drew. 15. Wajgów. m. drew. Łokiewie w. filia drew. 16. Użwenty m. drew. 1607. 17. Chwatojnie m. murow. 1740. Korklany m. filia drew. 1763. 18. Łajżew. m. drew. 1661. Purple w. kapl. drew. 19. Laukow m. drew. 20. Wieksznie m. murow. Użleknie w. kapl. drew. 21. Okmiany m. drew. Klikole m. filia drew. Węgiery m. filia drew. 22. Krupie m. paraf. drew. 1803. 23. Popielany m. drew. 1493. Szawdynie filia drew. 24. Tryszki m. drew. 1611. Ubiszki w. filia murow. 25. Rawdziany m. drew. 1550. Kownatow w. filia drew. 1794. 26. Kurszany m. drew. 1622. Mniczajcie w. filia drew. Dyrwiany w. filia murow. 27. Łukniki m. drew. 1416. Upina m. filia drew. 1807. 28. Bejsagoła m. drew. 1539 Łotany m. filia drew. 1786. Wodokty m. filia drew. 1797. Pacunele m. filia drew. 1792:

Paraf. 28.
Filij 25
Kapl. 12

3. (powiat Rossieński),

1. Rossiejnie miasto murow. 1416. 2. Andrzejow m. drew. Więżajcie m. filia drew. 1784. 3. Wewirzany m. drew. 1639 4. Retów m. murow. 1606 Zwoniszki m. kapl. drew. 5. Chwejdany m. drew. 1569 Pojurze m. filia drew. 1780 Liborty m. kapl. drew. Gudrany m. filia drew. 1780. 6. Szwekszne m. drew. 1507 Nowe miasto m. drew. Degucie m. drew. [illegible]

8. Tenenie m. drew. 1782. Podskarbiszki w. filia 1790. 9. Żwingie m. drew. 1602. 10 Wojnuta m. drew. 1606. 11. Szytele m. murow. 1533. Bolsie filia drew. 1700. Tubiny w. filia murow. 12. Kołtyniany m. drew. 1416. Warsiady w. Kapl. drew. Abelin w. kapl. drew.
13. Girdyszki m. drew. 1782. Upina m. filia murow. 1706 14. Pogromońcie m. drew. 1773 Pytkimie m. filia drew. 1796 Żygajcie m. filia drew. Sartyniki m. filia drew. 1781 15. Taworoge m. drew. Pojurze m. filia drew. 16. Kielmy m. drew. 17. Kroże m. drew 18 Poszyte m. drew. 1787. 19. Lale m. drew. Pokrożencie m. murow. filia 20. Cytowiany m. murow. Sawdyniki m. filia drew. 21. Szydłów m. murow. Żoginie m. filia drew. 22. Lidowiany m. murow
23. Stulgie m. drew. 1798. 24. Niemokszty m. drew. 1636. Żołfnie m. filia drew. 25. Widukle m. drew. Oleje w. kapl. drew. 26. Skawdwile m. drew. 1801. 27. Odachow w. 1803 drew 28. Bołoki m. drew. 1509 29. Erzwitk m. drew. Wornoławkie m. filia drew. Poszołtun m. drew. filia 1754. Wodzgiry (Gawrygmubiszky) m. filia drew. 30. Gawra m. drew. 1670. 31 Jurborg miasto drew. 1522. 32 Skirstymoń m. drew. 33. Girtokol m. drew. 1624. Kołnuje m. filia murow. 1808. Bilewicze w. drew. Kapl. Wizbory w. Kapl. drew.

Paraf. 33.
Filij 21.
Kapl. 12.

4. (powiat Poniewieżski)

1. Poniewież miasto drew. 1781. Stary Poniewież wieś Kapl. drew. 1530. PoiStrze w. Kapl. drew. Korsakiszki m. filia drew. Poławkie w. Kapl. drew. 2. Konstantynów m. drew. 1754. Żejmele m. filia murow. Laukszodzie m. filia drew. 1727. 3. Sałaty m. drew. 1514. 4. Linków m. murow. 1503. 5. Birże m. drew. 1691. Radziwiliszki m. kapl. drew. Softy w. Kapl. murow. 6. Podbirże m. murow. 1647. Smilgie w. kapl. drew. 7. Brunowiszki m. drew. 1750 8. Kriniczyn m. drew. 1611. 9. Poswol. m. murow. 10. Johaniszkiele m. murow. 1792. 11. Pokroj m. drew. 1630
12. Kławany m. drew. 1624. 13. Rozalin m. drew. 1771 14. Szadów miasto murow 1540. Alkoniupie wieś Kapl. drew. Dębow wieś filia murow. 15 Smilgie m. drew. 1661. 16. Poszołaty m. drew. 1639. 17. Pompiany m. murow Turkany w. kapl. murow. Dowiany w. Kapl. drew. Kryklany w. Kapl. drew.

18. Wobolniki m. murow. 1624. Dylów m. filia drew. Alojzów m. filia drew. Kupreliszki m. filia drew. Sołomieść m. drewn. filia. Antoszew wieś filia 1792. 19. Nowemiasto m. drew. 1688. Upita m. filia drew. 1650. 20. Krakinow m. drew. 1416. 21. Remigoła m. drew. Barklajnie w. Kapl. drew. Zerzyszki w. Kapl. drew. 1754. 22. Truszkow m. drew. 23. Wysoki Dwór m. drew.

Paraf. 23.
Filij 9
Kapl. 12.

5. (Powiat Kowieński)

1. Kowno miasto. murow. Święty Krzyż wieś Kapl. drew. 2. Rumszyszki m. drew. 3. Kormiałów m. drew. 1521. Łopie w. filia drew. 1620. 4. Czerwony Dwór wieś murow. Woroniusz: Kańce wieś Kapl. drew. 5. Bobty m. drew. 1672. Poniewieżyk m. filia murow. 6. Jaswojnie m. drew. 1590 7. Kiejdany m. paraf. murow. i filia drew. 1709. 8. Opitołoki m. murow. 1635. Łanczunow w. Kapl. drew. Orwistow w. Kapl. drew. 9. Łabunów m. drew. Nacuny m. filia drew. 10. Wędziagoła m. drew. 1655. 11. Żejmy m. drew. 1500 Poniatery m. filia drew. 1447. Kutwa m. filia drew. 12. Skoruke m. murow. Znow m. filia murow. 1791. 13. Surwiliszki m. drew. 1639. Podbrzez wieś filia drew. Świętobróść m. filia drew. 14. Datnów m. murow. 1701. 15. Kroki m. drew. 1529. 16. Poszuszwie m. murow. 1553. 17. Hrynkiszki m. drew. 1618. Wasiliszki m. drew. filia 1785. 18. Betygoła m. drew. Ugiany m. murow. filia 1650. Polepie m. drew. filia 19. Ejragoła m. drew. 1416. 20. Butkiszki m. drew. 1539. Leszcze m. drew. filia 1789. Pernarow w. drew. filia 1617. 21. Czekiszki m. murow. 1617. Krakondy wieś Kapl. drew. 22. Wielona m. murow. 1416. Pomitow wieś filia drew. 23. Srzednik m. drew. 24. Wilkia m. drew. 1542.

Paraf. 24.
Filij 15
Kapl. 5.

6. (powiat Nowo-Alexandrowski)

1. Widze miasto par. drewn. 1481; Widze w. Kapl. drewn. Osaniszki w. Kapl. drew. 2. Zawierz (Słoboda) m. murow; Zawierz w. Kapl. mur. Matuliszki w. Kapl. drew.; Plusa m. filia drewn. Kowaliszki w. Kapl. drew. Struniewszczyzna w. Kapl. drew. 3. Brasław m. murow. Belmont w. filia murow. 4. Jelkany m. drew: Opsa m. fil. drew. 1758

5. Dryswiaty m. drew.; Luszniew w. Kapl. drew. Gajdy w. filia drew. Dymszany m. filia drew. Hryszkowszczyzna w. Kapl. drew. 1800. 6. Smołwy m. drew. 7. Sołoki m. drew. 1397. Wojaszyszki m. drew. filia; Dukszty m. drew. filia; Ligumy w. Kapl. drew. 8. Tawroginy m. drew. Bolcie w. Kapl. drew. 9. Abele m. drew. 10 Aleksandrow m. drew. 1789. 11. Krewno m. drew 1691. Rogiele m. filia drew. 12. Antuzów m. drew. 1771. 13. Nowoaleksandrowsk (Jeziorossy) m. drew. 1587. Imbrody m. Kapl. drew. Owile m. filia drew. 1817.
14. Dusiaty m. drew. 1619. Daugiele m. filia drew. 15. Jużynty m. 1705. Dokiszki w. Kapl. drew. 16. Łopiel m. drew. 17. Kwetki m. drew. Suwejniszki m. filia drew. 18. Poniemunie m. drew. 1760. 19. Czadory m. drew. 1758. 20. Hanuszyszki m. drew. Oknista m. drew. filia
21. Żabiszki m drew. 1803. Lolepie wieś drew. Kapl. 22. Ponedel m. murow 1666, Oporszcza w. Kapl. drew. Kozliszki w. Kapl. drew. 23. Skopiszki m. murow. 1550 24. Rakiszki m. drew. 25. Poniemunek m. drew. Szetekszna w. Kapl. drew. 26. Komaje m. drew. 1637.

Paraf. 26.
Filij 12
Kapl. 16.

7. (Powiat Wilkomierski)

1. Wilkomierz miasto murow. 1387. 2. Poławeń m. murow. Krejwenie w. Kapl. drew. 3. Kupiszki m. drew. Poławeń m. filia murow. 4. Subocz m. drew. 1590. Tubocz w. Kapl. drew. Streczna w. Kapl. drew. Bigajle w. Kapl. drew. 5. Wieszynty m. drew. Szymańce m. drew. filia Pelisze m. Kapl. drew. Surdegie m. Kapl. drew. 6. Rogów m. drew. 1630 Rogówka w. filia drew. 1794. Mieżyszki w. Kapl. drew. Szopow w. Kapl. drew. 7. Traszkuny m. drew. 1696. 8. Troupie m. drew. 1730. Leoniszki w. Kapl. drew. 9. Wodakle m. drew. 10. Pogiry m. drew 1626 Poabel w. Kapl. drew. 11. Szaty m. murow. 1499. Żucuny w. Kapl. drew. 12. Bukańce m. murow. 13. Siesiki m. murow. 1387. 14. Dziewaltow m. drew. Mitaszuny w. Kapl. drew. 15. Wieprze m. drew. Upniki m. Kapl. drew. Słize w. dwie kaplice drew. 16. Pobojsk m. murow. 1544. Wojtkuszki m. filia murow. Domontyszki w. Kapl. drew. Chrzczeniszki m. filia drew. Mozejkiszki w. Kapl. drew. 17. Swiadość m. drew. Swiadość w. Kapl. drew. Soty w. filia drew. 18. Uszpole m. drew. 19. Wiżuny m. murow. 20. Dobejki m. drew. Jonańce w. Kapl. drew. 21. Sudejki m. murow. Taukiele w. Kapl. drew. 22. Uciana m. drew. Jasany w. Kapl. drew.

23. Onikszty m. murow. Androniszki m. filia drew. 24. Kowarsk m. drew. 1538; Radziuny w. kapl. drew. Towiany m. filia drew. 25. Kurkle m. drew. Kurkle wieś Kapl. drew. Powiryncie wieś Kapl. murow. Skiemiany m. filia drew. 26. Leluny m. drew. Pokolnie m. Kapl. drew. 26. Owanta m. murow. Pauzole w. Kapl. drew. Suginty m. filia drew. 27. Żmujdki m. drew. 1591; Widziszki m. filia murow. 28. Bolniki m. drew. 29. Widoki m. murow. Pozelwa m. filia drew.

Paraf. 29.
Filij 12.
Kapl. 26.

Archidyakonat piltyński:
Parafii 17.
Filij 6.
Kaplic. 6.

B.) W guberni Kurlandskiej

1. Mitawa miasto murow. 1644. 2. Liewenbersen w. drewn. 1684 3. Schönberg m. murow. 1697. – Bausk miasto filia drew. 4. Liwenhof w. murow. 1748

(dawniej kościół jezuitski)

Pastoraty luterskie 1. Kenzhof w. pastorat i kircha 2. Zemalen w. past. – Bershof w. kircha – Pankelhof w. kircha – Hofzumberg w. kir. Kuckern w. kir. – Grefhof w. kir. 3. Grünhof. w. past. i kircha. 4. Dalbing w. past. Dalbingen w. kirch. 5. Wurzau w. past. i kirch. Lasden w. kirch. 6. Gros Eckau w. past. i kir. Sallgaln w. kir. Berstelns w. kir. 7. Lepit Berg w. past. Brunnen w. kir. 8. Rabatten w. past. i kir. Lambertshof w. kir. 9. Babern w. past. i kir.

Parafii 4
Filia 1.

2.

1. Jakobstadt miasto drew. – Friedrichsstadt miasto filia drew. Kurman w. filia drew. 2. Dweta m. drew. Podunaj m. filia drew. 3. Stary Subat m. murow. 4. Ilukszta mur. 1760 Schlossberg w. Kapl. murow. 5. Smelin w. drew. 6. Lawkiesa w. drew. 7. Elerna w. murow Ilgen w. kapl. drew. Warnowicze w. drew. filia.

Pastoraty luter. 1. Klein Birsgaln w. past. i kir. 2. Wasken w. past. Gros Wallhof w. kir. 3. Roberch w. past. Steinfeld w. kir. Skuien w. kir. Praternw. kir. Wahlenbroek w. kir. 4. Buschhof w. past. Gros Buschhof w. kir. Bulle w. kir. Lebmann w. kir 5. Preeden w. past. Berzen w. kir. Salwen w. kir. Gros Salwen w. kir. Brüng w. kir. 6. [illegible] w. past. i kirch. Kaskein w kir. [illegible]

7. Kalne w. paft. Weesen w. Kir. Dubena w. Kir. Schorftein w. Kir. Garsen w. Kir. Steinesee w. Kir. 8. Kizewa w. paft. Berkenhagen w. Kir. Wilkamift w. Kir. 9. Engelhardshof w. paft. 10. Matuliszele w. paft. Kurlandka w. Kir. Illawni w. Kir. Bressowa w. Kir.

Paraf. 8.
Filij 4
Kapl. 2.

3.

1. Tuckum miafto Kapl. drew.

Paftoraty luter: 1. Poperwalew. w. paft. i Kircha Tasmacken w. Kir. Dorotheenhof w. Kir. Margrawen w. Kir. Alexandershof w. Kir. 2. Gros Stenden w. paft. i Kir. Neuhof w. Kir. Radring w. Kir. 3. Krenen w. paft. Neuwacken w. Kir. Sophienhof w. Kir. Liewenhof w. Kir. Jenten w. Kir. Angern w. Kir. 4. Kabillen w. paftor. 5. Eckhof w. paft. Kirch. 6. Trenzen w. paft. 7. Reberg w. paft. 8. Kaciven w. paft. Kahren w. Kir. Bucken w. Kir. Neuhof w. Kir. 9. Neusahten w. paft. 10. Samitten w. paft. Kirch. Dempten w. Kir. Struteln w. Kir. Irmelau w. Kir. 11. Lesten w. paft. Kir. Elisenhof w. Kir. 12. Pokten w. paft. 13. Autz w. paft. Neu Autz w. Kir. Gros Autz w. Kir. Stickens w. Kir.

Kapl. 1.

4.

1. Goldynga miafto paraf. murow. 1640. Demenesnas w. (Piltyn miafto bez Kościoła dziś) - Windawa m. (nad morzem) Kapl. - Kapl. drew. 1815.

Paftoraty luter. 1. Kolken w. paft. i Kir. 2. Irben w. paft. i Kirch. 3. Angermünde w. paft. i Kir. 4. Dondangen w. paft. i Kirch. 5. Gipken w. paft. i Kir. 6. Popen w. paft. 7. Windau m. paft. 8. Pussen w. paft. i Kir. 9. Landsen w. paft. i Kir. Hasau w. Kir. 10. Schleck w. paft. i Kir. 11. Alt Goldingen w. paft. Erdwahlen w. dwie Kirch. Gross Zwanden w. Kir. 12. Lipaiken w. Kir. Gros Salingen w. Kir. 13. Wormen w. paft. Kalaten w. Kir. 14. Berghof w. paft. i Kir [illegible] 15. Muiseseem w. paft. Caiken w. Kir. 16. Franzhof w. paft. Auningen w. Kir. Schrunden w. Kir.

17. Grossen w. past. i Kir. 18. Ringen w. past. Griwaischen w. Kir. 19. Kursiten w. past. Ackmendsirn w. Kir. Kerklingen w. Kir. Berghof w. Kir.

Paraf. 1.
Kapl. 2.

5.

1. Libawa miasto murow 1746 (Grobin, miasto bez kościoła) 2. Polonga m. drew. 1597. 3. Altenburg w. mur. 1700. Hasenpoth miasto Kapl. 1732 drew. (dawn. klasztor) 4. Alschwang m. murow. 1634. Felixberg m. (nad morzem) filia drew. 5. Lehnen m. murow. 1750.

Pastoraty luter. 1. Schloshof w. past. i Kir. 2. Appricken w. past. i Kir. Salenen w. Kir. Könige-Jameiken w. Kir. 3. Gros Dserwen w. past. Gailen w. Kir. Sarreiken w. Kir. 4. Mussen w. past. Kolner Kirche w. Kir. Puhnen w. Kir. Bersik w. Kir. 5. Dubben w. pastor. Leiden w. Kir. Catharinenhof w. dwie Kir. Wahneck w. Kir. Meirischken w. Kir. 6. Prekuln w. past. i Kir. Assiten w. Kir. 7. Bahten w. past. i Kir. Niegranden w. Kir.

Paraf. 5.
Filia 1.
Kapl. 1.

Dzisiejsze biskupstwo żmudzkie składa się A) z księstwa żmudzkiego czyli dawniejszej dyecezyi żmudzkiej, którą rzeki Święta Aa, Sartis, Kaletis, Grumie, Wodaksta, Niemenek oddzielały od północy od dawnego xięstwa Kurlandzkiego (granica rzeka Niewiaża) czyli dyecezyi piltyńskiej, od wschodu graniczyło z dyecezyą piltyńską i wileńską, od południa oddzielała rzeka Niemen i Dziśna od xięstwa litewskiego i dyecezyi wileńskiej; od zachodu graniczyła lądem z Prusami (dyecezyą sambijsko-warmijską) i z Kurlandią (dyecezyą piltyńską; B) z księstwa Kurlandzkiego czyli dawnej dyecezyi piltyńskiej, którą później jako archidiakonat wcielono do bisk. żmudzkiego; graniczyła ona przez rzekę Dźwinę z dyecezyą inflantską i od południa z dyecezyą żmudzką – leżała zaś nad morzem.

(…porcie, Szyrwinty, …wojcie, Muśnik, …ciszki, Kołtynia…, Święciany, Twerecz …, w dyecezyi …ńskiej)

Opisanie powiatu telszewskiego w guberni kowieńskiej w dawnem xięstwie żmujdzkiem …łożonego przez M. G. Wilno w drukarni Hungowicza. 1846. 8°. k. 2. st. 186 i tabl. i dw…

Ob: Mappa dyecezyi żmudzkiej czyli telszewskiej gubernii kowieńskiej i kurlandzkiej granicami … [illegible]

Dubowat Alexander Kownińki. tol. 2 …

w XIX wieku

Dyecezya wileńska

Sufragam: Wileński, Trocki, Kurlandski, Brzeski.

Kanoników Prałatów 5 i Kanonicy

Kollegiata Kurlandska 5 Kanoników

Kollegiata brzeska: Proboszcz, Kanclerz i Kanonicy.

Dyecezya żmudzka

Biskup Józef Giedrojć

Sufragan Szymon Giedrojć bisk. Adramiteński.

Prałatów: Archidyakon, Proboszcz, Dziekan, Kustosz, Scholastyk, Kantor

Kanoników 7 i Kanclerz

Kanoników honorowych 8.

Dekanaty: 1 Wormieński: 2. Szydłowski: 3. Wieloński: 4 Retowski: 5. Janiski 6. Szadowski 7. Krokowski: 8 Wiekszniański: 9 Olsiadzki. 10 Szkudzki.

[illegible]

Kowno
Rochici na ich miejsce od 1825 Siostry miłosierne.
Franciszkanie (B. Mariae V. assumpt. zgor. 1864 fund. 1409 Witold
Bernardyni S. Georgii gotycki
Dominikanie S. Casimiri
Jezuici Collegium
Franciszkanki Klaryski Bernardynki
Benedyktynki S. Nicolai
Praepositura S. Crucis za miastem dziś kaplica,
Augustianie przen. ofiern z Wilna r. 1807
S. Krzyża Karmelici discalce at. fund. 1710 1807 Krzysztof Sieget kasztelan smoleń.
Kameduli Pożajście

Twery
Kule
Plotele, Berzora

1853 , 1853
30 | 6
1823 | 1847
53 | 53

Nienokszty
+ Wasgow
~~Pojwiany~~
Ukrynuszi
~~Plunsto~~
Aleksandrya fil.
Jakubow

Botoki odrestaur.
Łuoki dukinik odrest
~~Wojnuta~~ od rest
+ Wir (wirzwiany) zwieny zorandy
+ Pogrom(ony)nie

0 Konstantynow
Medyniszany
Zagory
0 Pokrozgie
Karklany
Radziwiliszki
0 Rozalin
~~Nosode~~
Szlukoły

Szwiekszmie
Szkudy
Satanty

Katedrę w Worniach
Seminarium

1725 wystawił Kopiot filialny S. Trojcy
(później Pachitow)

d. 19 Marca
1717 Mikołaja Zenkowicza Kanon. wileń.
sufraganem bisk. Juliopolitansk.
a po r. 1729 Florencia

Januar – Sausis
Februar – Wasaris – (po prusku Rusis)
Martius – Kowas – (po prusku Morcius)
Aprilis – Karwelis, Balandis, Mildwinis (po pr[illegible] Liedu, Karwelo
Majus – Geguzie (po prusku Mojus)
Junius – Siejas (po prusku Kirmelu)
Julius – Szinpjutis. (po prusku Liepos Birzele
Augustus – Rugpjutis, Zjumonias
September – Ruginsieis (po prusku Wirzin) Szi[illegible]
October – Spalun menu, Septintinis, Spa[illegible]
November – Lapkritis. (po prusku: Lapakrit[illegible]
December – Sijkis (po prusku Gruodis)

Kiejdany ~~przedmieście~~ Januszowo
Kryżacy wyb[illegible] 140 3 Kości[illegible] S. Jerzego murow
drewniany ~~S.~~ Józefa
· Mokytojis – Nauczyciel
Mokslas, Pamokslas – nauka
Łajkomy – Kaznodzieja

Do dyecezyi Żmudzkiej należały: Wierzbołow, Władysławow czyli Nowe miasto, Błogosławień-stwo, Kidule, Giełgudyszki, Szaki: Gryszka budzie – Jansborg czyli Sudargi Syntowty, Wielona, Jurbork, Słowiki, Sapieżyszki ~~Jurborg~~ ~~(Georgenburg)~~ Wysoka Ruda, Wilkija, Poniemuń, Średnik, Skirstymoń, Hryszkabudzie (Karmelit. trzewiczk.), Raudany, [illegible] Dobrawola, Jadogany.

5 Sa

10 Wielki ...
11 Mało Dyrwiańskie 13 | 25 Łowend...
12 Berżańskie niemiński 12 | 27 Korklański 10
13 Użwętskie 20 | 28 Żorański 23
 | Płotelski 25. star.

Z tych pierwsze 13 oprócz Wielkich i Małych Dyrwia-
należą do Sądów ziemskiego i grodzkiego Rosiejńs-
go – reszta przedtem do Telszewskiego, potem
do Szawelskiego
Sejmiki w Rosiejniach

Taurogi i Sereje należą do domu Brandeburg
od r. 1687.

Kalwini opanowali Krolestwo zmudzkie tak iz tylko
8 parafii katolikich bylo

781

ärs,
noch
des
und

nung

sant

ens;

der

cht
ara

des

ein

noy,

Pyrwa
-iejns.
, poten

debur

paraf.
Wierzbołów, (Kość. murow. fund. 1643 Wsie-
Klica z altaria — i Klasztor Dominikanów

paraf.
Władysławów (czyli Nowe miasto, murow. fund.
1644 Cecylia Renata z Klaszt. Karmelit.
um filia Gryszkabudzie paraf. t. new.

Ludargi czyli Jansborg Kość. drewn. fund. 1710

Kidule paraf. dziś nie istn. filia do Błogosła-
wieństwo

Ś więtgudyszki paraf. Kość murow (fund 1864)

Raudany paraf. dziś nie istn.

5 Sapieżyszki paraf. Kość. murow. fund. 1588
um filia Wysoka Ruda

2 Dobrawola paraf. dziś nie istn

2 Jadogany paraf dziś nie istn.

6 Błogosławieństwo paraf. Kość drewn.
istn. 1750. um filia Kidule

7 Szaki paraf. Kość drewn. fund. 1823.

Gryszkabudzie filia Władysławowa Klaszt Karmelit.
Kość. drewn. fund. 1796 Ignacy Potocki.

Antolep
Pant..

8. Syntowty paraf. Kośc. drewn. fund. 178
um filiā Łuksze.

9. Słowiki paraf. Kośc. drewn. fund. 18

10. Poniemuń frentzla paraf. Kośc murow
fund. 1859

Wysoka Ruda filia do Sapieżyszki
Kośc. drewn. fund 1817.

Kajmele filia do Błogosławieństwo
Kośc. drewn. fund. 1839

Łuksze paraf. filiā ad Syntowty

Ztgowo paraf. 1803.

1803 Dekanat Sapieżyszki i Wierzbołowsk

6

Antolepty Karmelici bos.
~~Pompiany~~
Skopiszki domin. supr. 1832
+ Frasz Kuny istn. 1832. ist 1853.1857
+ Kowno August istn 1832 istn 1857
Pompiany supr. Karmelici
+ Podawen domini istn 1857
Kowno Bernardyni
" Dominikanie supr fund 1678
" Karmelici supr. fund 1685
Pożajście Kameduły
Kowno Rochici fund 1763

Kowno Benedyktyni
Miłosierne Panny
w Kownie fund
1824.
Kowno Bernardynki

14 –
16 –
10
11 –
12 –
15 –
___
78

78
102
___
180
17
___
197

14	11	10	17 –
12	13	9 –	8
13	12	15	9 –
10	13	11 –	10
8	10	13	8
57 –	59	58	44

57 –
59 –
58
44
___
218

R. 1848-1857

Prawosławn. 8098
Raskolników 14,606.
Rzymian 792607
Luteran. 30279
Kalwinów 7732
Żydów 114,186
Karaimów 251

niemen
Niemen
Wielona
Dubisa
Kiejdany
Sredniki
Wilia
Niewiaża
Kowno
Kidule
Giełgudy
Szaki
Kubile
Welute
Jurbórze
Kurklu
Szeszupa
Władysławów
Olwita
Wiłkowyszki
Marjampol
Wisztyniec

Format	Autor (Redaktor)	Tytuł godło, edycya, miejsce druku, rok, drukarz, nakładca, miejsce składu, ilość tomów, woluminów, stronnic, kart, rycin, mapp, tablic, planów. — Rytownik. Stan egzemplarza	Liczba w Katalogu Inwentarza	Liczba w Katalogu Materyi	Szafy
8vo	Bigel	**Lit.**			

Tłumacz (przerabiacz) (wydawca)

Dział	Umiejętność	Przedmiot

Rodzaj oprawy	Otrzymano w roku 187 kupnem od	Otrzymano w roku 187 obowiązkowo
	zmianą z	darem

Wartość egzemplarza zł.	Wartość egzemplarza ct.	za zł.	za ct	Cena księgarska dzieła zł	Cena księgarska dzieła ct

Biskupi żmudzcy. 1. Maciej kanonik wileński. 2. Mikołaj Dzierzgowicz pleban w nowych Trokach 5. Bartłomiej Mazur rodem z Pułtuska. 11. Mikołaj Xiążę Radziwiłł † 1522 zaczął murować katedrę w Worniach. Ob: Żemajtiu Wiskupiste apraszė K. Motiejus Wołonczewskis. Wilniuj, spaustuwieje Juozapa Zawadzki 1848 8º T. I str. VI. 337. Tom II str. 274. po polsku przełożył Feliz Rymgajło Wilno 1857 (Glücksberg)

Zatoka Rygska
Morze Bałtyckie
Wenden
Ryga
Windawa
Talsen
Tukum
Libawa
Grobin
Goldynga
Mitawa
Friedrichstadt
Jakobstadt
Dyneburg
Drisna rz.
Zatoka Kurońska
Królewiec
Niemen rz. (Memel)
Niemen rz.
Wilno
Kowno
Wiżajny
Przerośl
Bakałarzewo
Suwałki
Augustów
Rajgród

Obszar dawnej Polski

Litwa

Kowieńska Gubernia.

Plik ten zastawszy w kodeksie „Biskupstwo", a nie mogąc już zmieniać porządku w rękopisach po ś.p. Paulinie (co wymagałoby rewizji 411 rękopisów), pozostawiam go i podaję obok biskupstwa żmudzkiego. —

Kowienska gubernia składa się z 7 powiatów: 1) Kowieński 2) Telszewski 3) Wilkomirski 4) Rossieński 5) Nowoalexandrowski 6) Szawelski 7) Poniewieżski. R. 1857 liczono 969369 mieszkańców pomiędzy temi 942644 katolików, 23593 żydów, 57 Karaimów. Co do narodowości było 96954 Litwinow (to jest 53400 Żmudzinów, 39713 Litwinow) 3841 Łotyszów, 3131 Polaków, 126 Białorusinów, 5169 Rossian, 30 Cyganów, 3319 Niemców (Litwini mieszkają przeważnie w pow. wilkomirsk. i nowoalexandrowsk. – a Żmudzini w telszew. szawelsk. rossień. i w części kowiensk. poniewieżskiego aż po rzekę Niewiażę – Łotysze w poniewieżsk., szawelsk. i telszew. – Litwini zajmują więc wschodnią połowę gubernii kowieńskiej.) W gubernii tej jest kościołów paraf. łacińskich 186 a filialnych 92. – Karaimy mówią językiem tatarskim. –

Źródła mineralne: 1) Smerdońskie w parafii Podbirże w powiecie poniewiezskim koło Birż, rozbierane przez Hartunga, siarczano-wapienne z zakładem kąpielowym 2) Małuny w poniewieżskim powiecie, siarczane z zakładem 3) Widze Łowczyńskie, siarczane, z zakładem. Te wody mają + 6° R. (podobne są w Stokliszkach, Birsztanach ~~[illegible]~~ w gub. wileńsk. i w Druskienikach gubern. grodnień

Większa część powierzchni gubernii Kowieńskiej należy pod względem
geologicznym do formacji dewońskiej pokrytej piaskami i granitowemi
eratycznemi skałami naniesionemi z Skandynawii. Wzdłuż rzeki Wenty czyli
Windawy aż do Popielan od północy ciągnie się wąski pas formacji
jurasowej. Powierzchnia płaska kraju, ma tylko grunta urodzajne
koło Janiszek, Szydłowa, Kroków, Wielony, z resztą przeważają
piaski i torfowiska.
Główną rzeką jest Niemen do którego wpadają rzeki: Strawa,
Wilija (Neris – połączona z Świętą i Szeszuwką), Niewiaża
(połączona z Szoją, Laudą, Dątnówką, Szuszwą), Dubissa
połączona z Szawszą, Cytowką, Kutowką, Kroiętą), Mitwa (po-
łączona z Imstrą, Okmena), Święta, Jura (połączona z Okmia-
ną i Szeszuwą) – Minija (Minge) wpadająca do morza (połączona
z Skinija i Wewirżą i Łatantą) – Okmiana (Dange) wpadająca
do morza pod Kretyngą – Święta (Heilige Aa) – Wenta czyli
Windawa połączona z Dobikinią, Wodokstą, Wyrwitą, Szerkszną,
Wirdawą – rzeka Aa połączona z Szwetą, Muszą (do której
wpada Ławena i Piwesa), Niemenkiem – W Niemnie poławiają łososie,
Główniejsze jeziora w wschodniej części: Dryświaty, Drywiaty (do
25 sążni głębokie), Śmidy, Strusty – w zachodniej części: Łukszta,
Biržule, Mastys – W jeziorze Płotelskim poławiają mnóstwo sielaw.
Lasy znacznie przetrzebione sosnowe i jodłowe i nieco dębów, w
nich napotyka się niedźwiedź większy (bartnik) i mniejszy (ścierwnik), wilk,
ryś, borsuk, dziki, jelenie, sarny, łosie dosyć częste.
Bursztyn natrafia się w jeziorze Łukszta i nad morzem koło Połągi.
Len jest głównym przedmiotem uprawy na Żmudzi. – Konie żmudz-
kie (Żmudzinki) sławne były niegdyś i poszukiwane do cugów.
Ulubione potrawy Żmudzinów: Chołodnik czyli Chołodziec, Botwin-
ka (barszcz zabielany), Wereszczaka (wieprzowina tłusta z sosem), Juśnik
(zupa z krwi gęsiej), Szupienia (jęczmienna kasza z grochem, omaszczona)
Pencak, [illegible] z jęczmiennej mąki i siemienia), Skabeputra
(podzie? Olla potrida [illegible] uoikty, kaszy i mleka), Kastynia (masło na
[illegible])

miasto = Miestas
miasteczko = Miestelis
Wieś = Soda, Kajmna,
Kiemia, Sodele.
Folwark = Dwaras.
Zaścianki – Okalicie.

Gubernia Kowieńska

Miasta

Kowno (Cauna), miasto gubernialne i powiatowe nad ujściem rzeki Wilii (Neria) do Niemna, ma 1209 domów (między temi 1069 drewnianych), 24632 mieszkańców (między temi 12905 Żydów i 247 Tatarów). Dzieli się na stare i nowe miasto i przedmieście Alexota (za Niemnem w gubernii Augustowskiej). Kościoły Katolickie 1) farny S. Piotra i Pawła przy nim Klasztor Augustianów – pierwotnie kościół farny fund. około 1410 przez Witolda W. X. Lit, budowy gotyckiej murow. jeden z największych na Litwie, sklepienie spoczywa na 8 filarach, po pożarze r. 1732 odbudowany. Przy końcu XVIII wieku osadzono tu Augustianów przeniesionych może z Wilna (supr. 1864). 2) kościół S. Jerzego z Klasztorem Bernardynów murow. f. r. 1468 przez jakiegoś kupca, czyli raczej r. 1471 przez Stanisława Sandziwojewicza starostę grodzieńsk. marszałka nadworn. lit. uposażył król Stefan Batory. 3) Kościół S. Trójcy z Klasztorem Bernardynek murow. f. 1634 murow. Alexander Massalski wojewoda mińskі. 4) S. Gertrudy pierwotnie filialny, istniał 1503, r. 1750 Piotr Nowomiejski proboszcz wendziagolski fundował przy nim Klasztor i szpital Rochitów, po których supressyi oddano r. 1824 Siostrom miłosierdzia. 5) S. Mikołaja kościół i Klasztor Benedyktynek f. 1625 Andrzej Skorulski marszałek kowieński. 6) S. Kazimierza czyli Bożego Ciała kościół i Klasztor Dominikanów f. 1641 Krzysztof Białozor marszałek upitski wymurował 1678 Norkiewicz mieszczanin kowieński, po supressyi mieści się w nim dziś szkoła gimnazyalna. 7) S. Krzyża (dawniej Praepositura S. Crucis) kościół i Klasztor Karmelitów bosych (Residentia) f. 1707 Oziembłowski oraz Kazimierz Szczyt kasztelan smoleński z żoną Anną

Zawiszanką, po supressyi zajęty na wojenny szpital. – Cerkwie prawosławne 1) Cerkiew soborna S. Aleksandra Newskiego. – pierwotnie Kościoł i Kollegium Jezuitów f. 1642 Albert, Kazimierz i Piotr bracia Kojałowicze jezuici oraz Marcin Piadzewski podsędek kowień. Andrzej Skomski marszałek kowień. i Piotr Szukoszta sędzia ziem. żmudzk. – po suppresyi r. 1824 zamieniony na Cerkiew (a 1843 na sobor) murow. (??) r. 1759.) 2) Cerkiew S. Mikołaja – pierwotnie Kościoł i klasztor Franciszkanów f. 1400 Alexander Witold W. X. Lit. po supressyi r. 1845 zamieniony na cerkiew (1854). – Zbór luterski murowany – Bóżnica murowana i 11 szkół żydowskich. – Ratusz budowy gotyckiej z wieżą murowany – śmtyn parowy, fabryka cygar, 5 garbarni. – 2 szpitale, gimnazyum i siedziba władz. – Jeden jarmark doroczny dwuniedzielny d. 24 Czerwca. – i Kaplica drewniana za miastem S. Krzyża – Cerkiewka prawosławna na cmentarzu. = Stryjkowski i Kojałowicz przypisują założenie Kowna w X wieku bajecznemu księciu litewskiemu Kunasowi synowi Palemona; r. 1362 Winrych Kniprode Wielki Mistrz Krzyżacki zdobył Kowno, i drewniany zamek zburzył, po odbudowaniu znowu go r. 1383 Krzyżacy zburzyli i wymurowali przy ujściu Wilii obronny zamek zwany Ritterswerder, który r. 1384 zdobył Jagiełło i odtego czasu pozostały z niego tylko ruiny. Witold potwierdził miastu przywilejem z r. 1408 dawne swobody. Jeszcze w XVI wieku były tu faktorye holenderska, angielska, pruska, szwedzka i wenecka. Po pożarze w r. 1731 upadło znacznie miasto.

Wiłkomierz (Wilkamergie), miasto powiatowe nad rzeką Świętą, 620 domów (między temi 590 drewnianych), 6770 mieszkańców (pomiędzy któremi 4365 Żydów), Kościoł paraf. katol. murowany fund. 1387 Władysław Jagiełło, Cerkiew prawosławna drewn. fund. 1842 i Synagoga murowana i 11 szkół żydowskich, browar, 3 cegielnie, kuśnierze i garbarze, 2 szpitale katolickie i 1 żydowski, 1 jarmark doroczny d. 29 czerwca i targi tygodniowe co czwartku – dawniej siedziba starostwa.

Nowo-Aleksandrowsk miasto powiatowe dawniej zwane Jeziorossy, dopiero r. 1836 otrzymało nową nazwę Nowo-Aleksandrowsk, nad jeziorami Ossoja i Ossidoja z którego wypływa rzeczka Ossilka, 165 domów (między temi 8 murowanych), 3469 mieszkańców (między temi 909 Żydów), 14 ulic, i Kościół paraf. Katol. murow. ~~drew.~~ ~~[illegible]~~ Wniebowzięcia N. Maryi, dotowany r. 1530 przez Jana z Książąt Litewskich biskupa wileńsk., odbudowany r. 1587, Cerkiew prawosławna drewn., 4 bóżnice żydowskie drewn., szpital, szkoła dla dzieci żydowsk., 2 jarmarki doroczne 15 Styczn. i 3 Sierp. – Dawniej starostwo.

Poniewież (Paniewezis) miasteczko powiatowe, nad rzeką Niewiażą przy ujściu do niej strumienia Zagena, domów 486 (między temi 15 murowanych), mieszkańców 5908 (między temi 3566 Żydów i 47 Karaimów), dzieli się na Stare miasto (czyli Stary Poniewież wieś złożona z kilkunastu chat), Nowe miasto (właściwe miasto) i Mikołajów (połowa miasta, założone r. 1680 przez Mikołaja Tyszkiewicza kanonika wileń. – Kościół Katol. paraf. drewn. (w Mikołajowie ~~[illegible]~~) f. 1680 Jerzy Białozor kanonik wileń. z funduszu Mikołaja Tyszkiewicza kanon. wilen., – Kaplica Katol. drewn. (w Starem mieście) f. 1626 Jerzy Tyszkiewicz bisk. żmudzk. (probostwo z niej r. 1680 przeniesiono do Kościoła w Mikołajowie). – Cerkiew prawosławna mur. od r. 1849 (w Nowem mieście) pierwotnie Kościół i Klasztor Pijarów f. 1728 Krzysztof Dąbski (~~pisarz~~ [starosta bernatowski] ziemski upitski z żoną Konstancyą, supryn. 1832), – Kaplica luterska – i Synagoga murow. i 7 szkół drewn. żydowskich – i Kinesa (bóżnica) drewn. Karaimów. – Gimnazyum rządowe – fabryka pojazdów, 3 jarmarki doroczne (1 Styczn., 1 maja i 1 wrześn.), 2 targi tygodniowe w czwartki i niedziele. ist. 1554

Szawle (Szawlej) miasto powiatowe nad jeziorem Szawle i potokiem Rudawką, dawniej królewskie stołowe (Ekonomia Szawelska) dom. 467 (między temi murow. 33), mieszk. 6886 (między temi 3196 Żydów – Kościół paraf. Katol. murow. f. 1445 i Kaplica Katol. drewn. – Cerkiew prawosławna drewn. (mieści się w domie prywat.) – 2 Bóżnice żydowsk. – 2 Szpitale – fabryka wyrobów wełnianych i jedwabnych – 5 jarmarków dorocznych i targi co poniedziałek i piątek. – gimnazyum – szkoła dla dzieci żydows.

Telsze (Telszej) miasto powiatowe na pięciu wzgórkach nad jeziorem Mastis, r. 1317 zwane od Krzyża Kow Tal-sen, domów 315 (między temi murow. 2) mieszkańców 5234 (między tymi 3209 Żydów. Kościół katolicki parafialny drewniany fund. 1612 przez Zygmunta III rozebrany r. 1831, a parafię katolicką przeniesiono do Kościoła i Klasztoru Bernardynów fundowanego pierwotnie pod tyt. S. Antoniego Padew. z drzewa r. 1624 przez Pawła Sapiehę podkancl. litew. staroste telszews. i jego żonę Katarzynę z Gostomskich, do którego r. 1640 Abraham Kazimierz Montrymowicz sekr. król. kaplicę loretańską przybudował, po pożarze wymurowano 1761 nowy Kościół klasztorny pod tyt. N. P. Loretańskiej i S. Antoniego – Cerkiew prawosławna mieści się w domie prywatnym – Kaplica drewniana katolicka na cmentarzu – Targi i jarmarki nadał August II d. 26 maja 1721. Stanisław Aug. d. 6 Grudn. 1791 nadał prawo magdeburskie i w herbie S. Stanisława.

Rosienie (Rosejnej) miasto powiatowe przez Krzyżaków zwane Rossigen albo Rasseyne, darowane r. 1254 przez Mendoga inflanskim rycerzom, nad rzeczką Rosienką, domostw 494 (między temi murowanych 42) – mieszkańców 8516 (między tymi 5000 Żydów), – Kościół parafialny murowany stary założony został zaraz po zaprowadzeniu Chrześcijaństwa – Kościół murowany z Klasztorem Dominikanów fund. 1645 Mikołaj Stankiewicz pisarz W. X. Lit. – Zniesione są: Kościoł i klasztor Karmelitów trzewiczkowych fundowany 1018 przez Michała Suchodolskiego i Karola Madalińskiego, supryM. 1832 i Klasztor Piarów istn. 1755 supr. 1832. – Prawosławna cerkiew drewn. zbudow. 1842 – Zbór kalwiński fund. 1601 zburzony 1770 – Zbór drewniany ewangielicki również zburzony – Szpital parafialny – Bożnice murowane żydowskie 2 i drewnianych 3. – Władysław IV d. 31 Grudn. 1643 w Wilnie nadał targ co tydzień i 3 jarmarki Stanisław August d. 20 marca 1792 nadał prawo magdeburskie i w herbie rysia.

Szadów (Szaduwa) miasteczko rządowe dawniej starostwo istniało 1554

Widze miasteczko rządowe

Połąga miasto nadmorskie nowszemi czasy do gubernii liflandskiej przyłączone. Władysław IV przywilejem danym w Wilnie d. 8 Kwietnia 1639 nadał co czwartek targi i 2 jarmarki na S. Jerzego i S. Jakuba – August III d. 21 maja 1742 pozwolił Żydom tu się osiedlić.

Kowieńska Gubernia.

I Powiat Kowieński.

1. Obwód Wilki.

Wilkija miast. 100 dom. 1181 mieszk. Łac. Kość. paraf. i bożnica żydow. – nad Niemnem. – Targi. — Stanisław August d. 20 marca 1792 nadał prawo magdebur.

Bruże zaścianek. – nad rzeczk. Karkla

Podawgowo folwark – nad rz. Niewiażą.

Pocztowo, stacya pocztowa – nad rz. Niemnem

Gojżewo ~~d~~ dwór – nad rz. Niemnem

Czerwony dwór (Raudonwaris) wieś, Łac. Kość. paraf. nad Niewiażą

Słomianka (Sziaudinmiestis) wieś, 6 dom. 136 mieszk, nad Niewiażą

Bernatowicze folwark – nad Niewiażą.

Moniuszkańce, dwór z Łac. Kość. filialn. (do Czerwony dwór) nad Niewiażą

Średniki (Seredzius) miast. 42 dom. 544 mieszk. Łac. Kość. paraf. z bożnica żyd. – nad Niemnem i Dubissą. – Poczta

Podubis, (Padubisis) ~~dwór~~ – nad rz. Dubissa.

Belweder, dwór – nad Niemnem

Wielona, miast. 160 dom. 393 mieszk. Łac. Kość. (gotyck.) paraf. i szkoła żydow. nad Niemnem – ślady zamku Friedeberg. — [illegible] Wielon' [illegible] Niemnem. Zygmunt I d. 16 Lipca 1507 nadał prawo magdeb. Król Stefan 1580 nadał targi i jarmarki.

Wielona, dwór – nad Niemnem.

Pomitów, folwark – nad Mitwą

Parow, dwór – nad Niemnem.

Rawdany, dwor, w dawnym zamku (z basztami) cerkiew (domowa) dyzunicka przez sowietnikowa Kajzarow nowozbudowana – nad Niemnem

Zwiry sioło, 16 dom. 80 mieszk., z Kość. lutersk. – nad Niemnem – różnych właścic.
Zwiry dwor, nad Niemnem.
Eleonorowo, dwor nad Niemnem
Bardze, pocztowa stacya nad Mitwą.
Podstoliszki, futor nad Mitwą.
Podawgow, wieś, 22 dom. 81 mieszk. nad Niewiażą (do paraf. Wilkia)
Kwesy, wieś 22 dom. 249 mieszk. nad Niewiażą (do paraf. Wilkia)
Szwędryszki, wieś 22 dom. 198 mieszk. nad Niemnem (do paraf. Skirstymon)

2. Obwód Ejragoła.

Władysław IV d. 26 Maja 1640 nadał targi i jarmarki a Stanisław Aug. 20 Marca 1792 prawo magdebur.

Ejragoła miast. 92 dom. 1152 mieszk. z Kość. paraf. i Kaplicą gr. z jarmarki. Stat. gi Taurosk, Kość. luterśk. szkoła żydow., szpital – nad Dubissą.
Czechowo, dwor nad rzeką Dubissą.
Giałowo, dwor nad Dubissą. był tu zbor Kalwińsk.
Podgaj, dwor nad Dubissą.
Pernarowo, wieś, 5 dom. 23 mieszk. Kościoł filialny Tacin, szpital.
Sakonele, folwark, nad rzeczk. Sakona
Jodze, folwark
Leszcze, sioło, 3 dom. 9 miesz. Kość. filialn. Tac. i szpital
Butkiszki, miast. 5 dom. 81 mieszk. Kość. paraf. Tac. i szpital – nad Dubissą (poduchowne) (rządow)
Betygoła miast. 13. dom. 97 mieszk. Kość. paraf. Tac. i szpital – nad ruczajem Wewirżą.
Ugiany miast. 8 dom. 52 mieszk. z Kość. filialn. Tacin. i Kaplicą w ktorej cudowny obraz N. Maryi P.
Pozwierzyniec, dwor – nad Dubissą.
Lichciany, dwor
Porzecz, dwor – nad Upita
Rymgajły, wieś, 1 dom, 46 mieszk
Dzierżany, dwor, nad rzeczką Kirszyniawą.
Polepie miast. 2 domy, 10 mieszk. Kościoł i szpital – rządowe.

Masłowszczyzna, dwór nad rzeką Dubissą.

Kroki (Krakias) miast. 15 dom. 125 mieszk. i kościół paraf. łaciń. i klasztor Katarzynek, 2 szkoły żydow. 2 szpitale – nad rzeczką Smigła – rządowe

Rozgie, dwor – nad rzeczką Szuszwą.

Skinderyszki, dwor nad rzeczką Szuszwą.

Hrynkiszki (Grinkiszkie), miast. 31 dom. 160 mieszk. i kościół paraf. łac. i szpital – nad rzeczk. Szuszwą.

Wasiliszki, miast. 9 dom. 28 mieszk. i kościół łac., i szpital.

Ożytany, wieś, 31 dom. 370 mieszk. bogatych, nad strugą Ożytka – rządowe.

Cekiszki, miast. 51 dom. 250 mieszk. i kość. paraf. łac. i szkoła żydow. i szpital – nad rz. Dubissą.

Michniewo, folwark – nad strugą Łoszyte.

Żabieliszki, folwark – nad rzeczką Łozdona.

Sewerynowo, dwór.

Paszkajcie, dwór.

Jurajcie, okolica różnych właścicieli, 7 dworów, 33 mieszk.

Poszuszwie, dwor nad rzeczk. Szuszwą

3. Obwód Kiejdany.

– Caiodunum

Kiejdany (Kedajne) miast. nad Niewiażą 464 dom. 2589 mieszk. i kość. paraf. łaciń. [F] i cerkiew dyzunicka dawniej drewniana, teraz przez dziedzica Czapskiego zmurowana, i zbór murow. luterski. i zbór murow. kalwiński zbudowany przez hetmana Janusza Radziwiłła gdzie w grobach leżą Krzysztof Radziwiłł i syn jego Janusz w trumnie metalowej, i synagoga żydowska, 3 szkoły czyli bóżnice żydow. – gimnazyum – koszary [F] i szpital żydow – targi co czwartek.

Kiejdany, dwor – nad Niewiażą.

[Left margin:] Zygmunt August [...] nadał Kiejdanom

[Right margin:] F. [...]ego murow. i kościółek drewniany [...] Józefa –

była tu r. 1650 drukarnia kalwińsko-litewska i sławna fabryka pierni[ków].

F. przerobione z klasztoru Karmelitów fund. 1710 przez Ludwikę z [...] Tow. Księżnę Neuburską.

Witajnie, folwark – nad Niewiażą.
Pełednogi, wieś, 30 dom. 395 mieszk. – nad Niewiażą.
Jodkiszki, dwór – nad rzeką Abela
Wołkajcie, dwór.
Żabieliszki, dwór.
Nocuny, dwór.
Nocuny, sioło, 10 dom., 108 mieszk., kościół
Orwistowo (Arwistawas) dwór – nad rzeką Malec
Orwistowo sioło, 6 dom. 54 mieszk., katol. kaplica – nad rzeką Abela
Forsztat (Przedmieście) miasta Kiejdan – Janiszowo, 22 domów, 647 mieszk. (należy do parafii Jaswojnie)
Jaswojnie miast., 55 dom. 576 mieszk. kościół paraf. Tajnsk. Kościół, Szkoła żydowska, nad rzeką Szuszwą (Joswayniay) – rządowe
Jaswojnie, dwór – nad rz. Szuszwą.
Polepie, dwór – nad rz. Szuszwą.
Koronowo czyli Jasna górka, dwór – nad rz. Szuszwą.
Bojany, folwark
Poniewieżyk, dwór – nad Niewiażą.
Poniewieżyk (Paniewiezielis), miast. 1 dom. 29 mieszk. kościół filialny – nad Niewiażą.
Lipluny, dwór.
Datnów, miast. 27 dom. 494 mieszk. kościół paraf. Tac. i klasztor bernardynów (supr. 1864), bożnica żydowsk. – nad Datnówką.
Datnów, dwór – nad Datnówką.
Ludwików czyli Sztapoberzis, dwór, nad rzeczką Krosta.
Surwiliszki, miast. 13 dom. 138 mieszk. kości. paraf. Tajn. – nad Niewiażą – rządowe.

Suryszki, dwór.
Megiany, dwór.
Opitołoki, miast., 5 dom. 43 mieszk. i kość. paraf. katol. – nad Niewiażą.
Opitołoki, dwór – nad rzeczką Alkupa.
Zawiszyn, dwór – nad Niewiażą.
Swiętobrość (Szwętibrestis), miast. 3 dom. 26 mieszk. Kościół katolick. – nad Niewiażą.
Ignacogród, dwór – nad Niewiażą
Kujany, dwór.
Łanczunów, dwór.
Łanczunów, miast. 3 dom. 37 mieszk. i kościół katolick.
Łabunów, miast. 8 dom. 60 mieszk. i kość. paraf. katol., szkoła żydowsk. – nad Niewiażą i Barupą.
Łabunów, dwór – nad Barupą.
Młyn Bojany – nad Niewiażą.
Użumiszki, dwór.
Bobty, miast. 35 dom. 300 mieszk. i kość. paraf. katol., szkoła żydow. – nad Niewiażą – rządowe.
Poginie, dwór – nad rzeką Ginia.

4. Obwód Janowo.

Janowo, miast., 280 dom. 1918 mieszk. 2 kościoł, żydow. szkoła – nad Wilią (Nerys) Kościół paraf. fund. Józef Kossakowski bisk. inflant. z klasztorem Trynitarz 1791, murow. konsekr. 1793
Janowo, dwór – nad Wilią
Skorule miast. 26 dom. 263 mieszcz. Kościół paraf. – nad rz. Lipka. Kościół paraf. fund 1522 Wacław i Grzegorz Andrzejowicze, oraz mający Zietłaszkowicz i Stanisław Bohdanowicz; wymurował z cegły 1622 Andrzej Skorulski marszałek kowien. – z cudownym obrazem N. Maryi P.
Skorule, dwór, nad rzeką Lipka.
Borciany, dwór – nad Wilią
Barbarypol, dwór – nad rz. Warpa.
Berże, dwór – nad strugą Berżanka:

Wojewodziszki, dwór – nad Wilią.
Bitesjgany, dwór.
Skrebiny, dwor – nad Wilią.
Rymki, wieś Raskolników (z cerkwią Raskolników, bezpopowców (Filiponów)
30 dom. 274 mieszk.
Kaplica, sioło, 6 dom. 60 miesz. z Kośc. filialn. Katol.
[(u Krzyżaków Zajmen, Zymen)] Żejmy, [miast. 24 dom. 274 mieszk. Kośc. paraf. Łaciń. szkoła żydow.
Marwil, dwor – nad potok. Prud.
[illegible] Kulwa górna, dwór, Kościoł filialny Łaciń do parafii Skorule
Marciniszki, dwór – nad rz. Łankesa.
Połankesie, dwór. – nad rz. Łankesa.
Kormiałow, miast. 19 dom. 190 mieszk. z Kośc. paraf. Katol – rządowe – nad Wilią
Uzusole, dwór.
Mikance, folwark.
Łopie, sioło, 9 dom, 83 mieszk. z Kośc. filialn. Katol. – nad Wilią.
Agnopol, dwor – nad Wilią.
Mikuliszki, dwor – ~~nad Wilią~~
Szaty okrąg, różnych właścicieli, 10 dom. 152 mieszcz.
Wędziagoła, miast. 10 dom. 250 mieszk. i Kośc. paraf. Katol., szkoła żydow – nad rz. Gurka – jednodworcy właścic. (drobna szlachta)
Wędziagoła, dwór – nad rz. Gurka.
Rumszyszki, miast. 89 dom. 969 mieszk., i Kośc. paraf., szkoła żydow. – nad Niemnem – rządowe.
[fund. 1662 Krzysztof Zygmunt Pac kanl. w. Lit.] Pożajście, dwór (mons Pacis), ~~Klasztor~~ Klasztor dawniej Kamedułów (dziś monaster prawosławny od 1832) – nad Niemnem – monasterskie.

II Powiat Wiłkomirski.

1. Obwód Pogietoże.

Szaty, miast. 80 dom. 868 mieszk., i kościół paraf. Katol. i szpital Katol. szkoła żydowska - jarmarki [2] - nad rz. Abela - wczęści rządowe, wczęści szlacheck.

Pogiry, miast. 43 dom. 174 mieszk. kość. paraf. Katol., szpital nad rz. Rudeksznica. w kościele cudowny obraz N. P. Maryi sławny już 1650

Wodakle, tu był zbór Kalwiński miast. 10 dom. i kość. paraf. Katol., szpital - nad rz. Joda

Upniki, miast. 4 domy, i kość. paraf. Katol., szpital - nad rz. Święta.

Wieprze, miast. 7 dom. i kość. paraf. Katol. - nad Prądem.

Pogietoże (Pagiatożej) wieś, 11 dom. 140 mieszk. - nad rz. Gietoża.

Pogietoże, pocztowa stacya - nad rz. Gietoża.

Słobodka (Słabada), wieś, 20 dom. 66 mieszk. - nad rz. Święta.

Zarzecze, wieś, 12 dom. 106 mieszk. - nad rz. Święta.

Pomtynie (Pomiolnilzej), wieś, 9 dom. 91 miesz. nad rz. Święta.

Sontoki, zaściank, 2 dom. 10 mieszk. - nad rz. Święta.

Markucziszki, dwór - nad rz. Łokie

Dziewałtow (Deltuwas) miast. 31 dom. 320 miesz. i kość. paraf. Katol. i Klasztor Reformatów, szpital - nad rz. Armona.

Siesiki, zbór Kalwiński miast. 13 dom. 337 mieszk. i kość. paraf. Katol., szpital - nad rz. Siesiki - szlacheckie i poduchowne.

Bukańce, miast. 9 dom. 95 mieszk. i kość. paraf., szpital

2. Obwód Rogowo

Rogów (Raguwa) miast. 112 dom. 465 mieszk. i kość. paraf. Katol. 252 koły żydow. i jarmark - nad Niewiażą - rządowe.

Rogówek, albo Rogowiczka (Raguwiele), sioło, 3 dom. 30 miesz., kościół Katol. - nad rz. Zosta.

Troupie, sioło, 6 dom. 67 mieszk. i Kośc. paraf. Katol. Szkoła żydow. – nad Niewiażą – różnej szlachty.

Leoniski (Lewaniszkies), sioło, 14 dom. 108 mieszk. Kościoł Katol. – nad Niewiażą.

Szyły, sioło, 3 dom. 30 miesz. Kościoł Katol. – nad Jeziorem.

Traszkuny, miast. 50 dom. 321 mieszk. Kościoł Katol., klasztor Bernardynów, supr. 1864, szkoła żydowsk. – nad rz. Josta.

Pojeziercy, wieś, 41 dom. 39 mieszk. – zbór raskolników z ich Kaplicą

Wieszynty, sioło, 28 dom. 137 mieszk. i Kośc. Katol. szkoła żyd. – nad rz. Wieszynta.

Szczęśliwa, stacya pocztowa – rządow.

Malina, stacya pocztowa – rządow.

Subocz (Subaczius) miast. 45 dom. 397 mieszk. i Kośc. paraf. łaciń. i szpital, szkoła żydow. 2 jarmarki – nad rz. Wieszynta – rządowe.

Poławeń, dwor – nad rz. Ławena

Poławeń, miast. 10 dom. 84 mieszk. Kościoł Katol. Klasztor Dominikanów, supr. 1864, szpital – nad rz. Ławena.

Woszokiany, dwor.

Przemysław, dwór.

Meżyszki, wieś, 33 dom. 350 mieszk. Kaplica Katolick. – rządow.

Surdegi, miast. 4 dom. 40 mieszk. Kaplica Katol. monaster prawosław. [monaster S. Ducha] (dawniej cerkiew unitska fund. 1636 Anna z Stawecki Billewiczowa Skarbnikowa lit.) z cudownym obrazem N. P. Maryi – nad rz. Woszoka.

Lwowszczyzna, dwor – nad rz. Sosa.

Pupance, folwark – nad rz. Kupa – rządow.

Kupiszki, miast. 164 dom. 2173 mieszk, i Kośc. paraf. Katol. szpital, 2 szkoły żydow. – nad rzek. Kupa i Ławena – rząd.

Mirabel, dwor – nad rz. Kupa.

3. Obwód Widziszki.

Widziszki, miast. 21 dom. 98 mieszk. Kość. paraf. Taciń. szpital – nad rz. Święta.

Świętorzec, dwór – nad rz. Święta.

Szotków, dwór.

Łomusze, dwór – nad rz. Musza.

Towiany, sioło, 10 dom. 60 mieszk. – nad rz. Musza.

Towiany, dwór, Kość. Katol. – nad rz. Musza.

Bolele, folwark.

Wowiszki, dwór – nad jeziorem Wowiszki.

Kowarsk (Kawarskas), miast. 13 dom. 123 mieszk. Kość. paraf. Taciń. synagoga i szkoła żyd. szpital – nad rz. Święta i Łienia. – fabryka skór.

Łieniany, dwór – nad rz. Łienia.

Kowarsk, dwór – nad rz. Łienia.

Jakubowo, dwór.

Rapszany, dwór.

Bolniki, miast. 19 dom. 237 mieszk. Kość. paraf. Taciń. – nad jeziorami Bolniki i Łowsza – rządow.

Karoliszki, wieś, 6 dom. 50 mieszk. – Kaplica Raskolników – nad jeziorem Karoliszki – rządow.

Bratnowo, dwór.

Koźliszki, dwór.

Żmujdki (Żiemajtkiemis), miast. 7 dom. 119 mieszk. i Kość. paraf. Taciń. szpital – nad jeziorem Kirne – rządowe.

Nidoki czyli Lidoki, [illegible] (Lidokiej) miast. 10 dom. 40 mieszk. Kość. paraf. Taciń., szpital

Nidoki, dwór

Łożelwa (Łaziełwa), miast. 30 dom. 300 mieszk. i Kość. paraf. Taciń. Synagoga i szkoła żydow. Fabryka skór – nad rz. Szeszotka.

Skowzuny, dwór, nad rz. Szeszotka.

Staszkuniszki, stacya pocztowa.
Pobojsk, miast. 12 dom. 129 mieszk. i Kośc. katol. paraf. i Kaplica – nad rz. Wiktorka – rządowe.
Milewszczyzna, folwark
Chrzczeniszki, dwór, 36 mieszk. polskich, Kośc. Katol.
Jordany, wieś, 7 dom. 108 mieszk. – nad ruczajem Jordan i jeziorem Żyrnowo.
Wojżgieliszki, dwór – nad rzeką Cesarka.
Poszylina czyli Barbarów, sioło, 5 dom. 55 mieszk. Kośc. Katol.

4. Obwód Uciana.

Uciana (Utiena) miast. 26 dom. 882 mieszk. Kośc. paraf. Katol, Synagoga i 2 szkoły żydow. 4 jarmarki – nad rzeką Wiesza i jeziorem Downiszki.
Nowosady (Noujauliczia) wieś, 8 dom. 94 mieszk. – nad rz. Gribel
Jasany czyli Jasuny, sioło, 30 dom. 10 mieszk., Kaplica Katol.
Syrutany, dwór, kościół Katol.
Rzesza, folwark – żydowski.
Pokalnie, sioło, 16 dom. 122 mieszk. Kośc. Katol.
Degule, dwór.
Wiżuny (Wizanas) miast. 66 dom, 685 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Synagoga żydow. – nad rz. Wiżuna.
Wiżuny, dwór
Wiżunki (Wizanetas), folwark
Dobrowola, folwark.
Lipsk (Lipszins) folwark – nad jeziorem Onikszta.
Onikszta, dwór, Kaplica Katol. – nad jezior. Onikszta.
Dobejki (Dabiejcziej) miast. 10 dom. 110 mieszk. Kośc. paraf. Katol. – nad jeziorem Onikszta.

Jonańce (Janonej) dwor, Kość. Katol.
Bobordze (Biebaridziej), dwór.- ~~[illegible]~~
Surwiliszki, dwór - nad jezior. Onikszta.
Uszpol, miast. 132 dom. 914 mieszk. Kość. paraf. Katol.
Synagoga żydow. - nad rzek. Święta - rządowe.
Sudejki, sioło, 22 dom. 226 mieszk. Kość. Katol. - nad
jeziorem Ołowsza.
Owanta (Atanta), miast. 16 dom. 70 mieszk. Kość. Katol.
- nad rz. Wirynta.
Owanta, dwór, nad rz. Wirynta.
Kłobinie, dwor - nad rz. Wirynta.
Suginty (Suginczjej), dwor, Kość. Katol.
Ostupy (Astupaj), dwór.
Girsztuciszki (Girstajkiszkas), dwór, nad jeziorem
Szwabiszki, dwor, 177 mieszk. Kościół paraf. Kal=
wińki (reform.)

5. Obwód Onikszty.

Onikszty (Anikszczej) miast. 289 dom. 1959 mieszk. Kość.
paraf. Katol. 2 szkoły żydow. 1 jarmark - nad rz. Święta - rządow.
Androniszki miast. 15 dom. 134 mieszk. Kość. filialn. - nad
rz. Święta - rządow.
Szymańce, miast. 11 dom. 121 mieszk. Kość. Katol. szkoła żyd - rządow.
Świadość (Świedasej), 64 dom. 828 mieszk. Kość. paraf. Katol. szko=
ła żydow. - nad rz. Ołowsza.
Skiemiany, miast. 23 dom. 206 mieszk. Kość. Katol.
Leluny, miast. 20 dom. 305 mieszk. Kość. Katol.
Kurkle, miast. 35 dom. 338 mieszk. Kość. Katol., szkoła żydow. -
różnych właścicieli - nad rz. Kurkla. - tu był zbór ~~[illegible]~~ Kalwińki
Kurkle, dwór - nad rz. Wirynta.
Łotowo, zaścianek, 2 dom. [illegible] mieszk. - nad rz. Łotawka - rządowe.
Sawiczuny, dwor.
Wirbaliszki, dwor - nad rz. Ławena - rządowe.

III Powiat Nowoaleksandrowski.

1. Obwod Soloki.

Soloki (Salakas), miast. 75 dom. 750 mieszk. Kość. farny Katol. Synagoga żyd. – nad rz. Łodze.

Tawroginy (Tauraginej), miast. 30 dom. 307 mieszk. Kość. farny Katol. Synagoga żydow – nad jezior. Tawroginy.

Daugiele, miast. 20 dom. 200 mieszk. Kość. paraf. Katol.

Dusiaty, miast. 50 dom. 450 mieszk. Kość. paraf. Katol. Synagoga żydow. – nad rz. Swięta i jezior. Sorty – rządow.

Owile, miast. 6 dom. 68 mieszk. Kość. Katol. – nad jezior. Owile.

Antolepty (Antaleptiej), miast. 13 dom. 36 mieszk. cerkiew prawosławn., Koszary – nad rz. Swięta – rządowe.

Kozaczyzna, miast. 3 dom. 25 mieszk. cerkiew prawosław. tu był dawniej monaster unick. Helianowsk. fund. 1745 przez Jana i Heleny Butlerow. r. 1845 na prawosł. cerkiew

Antuzow, miast. 5 dom. 30 mieszk. Kość. paraf. Taun. – nad jezior. Antezalwa.

Mincze, zaścianek, 2 dom. 30 mieszk. huty miedziane – nad prądem.

Dukszty, miast. 3 dom. 24 mieszk. Kość. Katol. – nad jezior. Persweta

Imbrody, miast. 1 dom. 15 mieszk. Kość. Katol. – nad jezior. Owile.

Syrwidzie, dwor.

Bolce (Balczej), dwor – nad jezior. Baltysk.

Tyltyszki, dwor – nad rz. Swięta – rządow.

Ligaj, zaścianek – nad strugą Ligaj – rządow.

Żagarynie, zaścianek – nad rz. Żagarynka.

Łodzie, dwor – nad jezior. Łodzie.

Wilejki, dwor – nad rz. Wilejka

Gornie, dwor

Szlinina, zaścianek

Sztadwil czyli Kowaliszki, dwor.

2. Obwod Widze

Widze, miasto zasztatne, 249 dom. 907 mieszk. Kość. paraf. Taun. cerkiew prawosław. 3 Synagogi żydow. 4 jarmarki – nad rzeką i jeziorem Maruga – miejskie.

Widze Albrechtowskie, dwor – nad bagnem Pocilta – rząd.
Widze Łowczyńskie, dwor – nad jeziorem Rauketa.
Widze, dwór – nad rz. Moruga.
Janowo czyli Rymszany, miast. 2 dom. 35 mieszk. Kośc. filialn. Katol. – nad jezior. Ilgie – rządow.
Gajdy, miast. 2 dom. 30 mieszk. Kośc. Katol. – rządow.
Wojtkuszki, dwor – nad rz. Michaliszki.
Mejszty, dwór.
Góry, dwór.
Dryświaty (Drukszos), miast. 12 dom. 180 mieszk. Kośc. Katol. Szkoła żydow. – nad jezior. Dryświaty.
Kimborciszki zaścianek – nad jeziorem.
Dryświaty, dwór nad rzeką Dryświata.
Wesołowo, słoboda, 4 dom. 40 mieszk. cerkiew prawosł dawny monaster Bazylianów Unitów fund. 1789 przez Rafała Kwintę, r. 1845 na cerkiew prawosławną przełożony. – nad jezior. Wesołowo.
Jampol, dwór
Smołwy, miast. 5 dom. 88 mieszk. Kośc. paraf. Katol., Synagoga żydow. 2 jarmarki – nad jezior. Smołwy.

3. Obwód Brasław.

Brasław, miast. 60 dom. 220 mieszk. Kośc. farn. Katol. cerkiew prawosław. Synagoga żydow – nad jezior. Dryświaty i Nowiata – rządow. – była tu archimandryczki monaster unitów
Belmont, dwor, Kośc. filialn. Katol. – nad jezior. Dryświaty.
Zaracz, wieś, 9 dom. 103 mieszk – nad rz. Rak.
Krasnogórka, wieś, 7 dom. 92 mieszk. – rządow.
Plusy, sioło, 2 dom. 15 mieszk. Kośc. Katol. filialn. – nad jezior. Plusa – rządow.
Dubinowo Kolonia, 2 dom. 7 mieszk. żydzi, mają synagogę – nad jezior. Dubinowo.
Opsa, miast. 11 dom. 163 mieszk. Kośc. Katol. – nad jezior. Opsa.
Opsa, dwor – nad jezior. Dumble.
Zelikany, miast. 1 dom. 14 mieszk. Kośc. paraf. Katol. – nad jezior. Zelik.
Murmiszki zaścianek – nad rzeką Murmiszki.

Słobodka czyli Bychowka, miast. 27 dom. 274 mieszk. Kość. paraf. katol. – nad jezior. Pociecha.

Zawierz, dwór – nad jezior. Wiera.

Antonowo, dwór

Kirylino wieś, 14 dom. 93 mieszk. Raskolników kaplica – rządow.

Okminica zaścianek, 2 dom. 12 mieszk. – nad rz. Strusianka.

Poleś, dwor – nad rz. Pobiarże.

Złoto, dwor, 12 dom. 12 mieszk. – nad rz. Daublanka.

Glinówka, folwark

4. Obwód Rakiszki.

Rakiszki, miast. 46 dom. 460 mieszk. Kość. paraf. Katol. Synagoga żyd. i jarmark – nad rz. Laukupa.

Rakiszki, dwór.

Milunce, wieś, 7 dom. 60 mieszk. Raskolników kaplica

Łukszty, dwór

Oniksztа (Aniksta), sioło, 26 dom. 234 mieszk. Kość. katol. filialn. – nad rz. Sussej.

Poniemunek, miast. 14 dom. 20 mieszk. Kość. paraf. katol. nad rz. Niemenek.

Bożydar, folwark – nad rz. Szateksznia.

Żabiszki (Żobiszkis), miast. 18 dom. 123 mieszk. Kość. katol. – nad rz. Węgieryna.

Węgieryn, dwor – nad rz. Węgieryna.

Komaje, miast. 52 dom. 500 mieszk. Kość. paraf. katol. Synagoga żydow. 3 jarmarki – nad rz. Szateksznia.

Rogiele, sioło, 15 dom. 174 mieszk. Kość. katol.

Dokiszki (Ulicia Dokiszkie) sioło, 4 dom. 65 mieszk. Kość. katol. – nad jezior. Bedugnis – rządow.

Jużynty, miast. 14 dom. 159 mieszk. Kość. paraf. katol. – nad jeziorem Jużynty.

Juzynty, dwor - nad rz. Swięta.
Abele, miast. 18 dom. 180 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Synagoga żydow. - nad rz. Łokrewna.
Abele, dwor - nad jezior. Abele.
Antonosz, dwór - nad jezior Antonosza.
Krewno, [illegible] (Kriaunas) 11 dom. 131 mieszk. Kośc. paraf. Katol. - nad rz. Krewna i jezior. Sorty.
Krewno, dwor - nad rz. Krewna.
Bobryszki, wieś, 5 dom. 50 mieszk. Raskolników dom modlitewny.
Alexandrowo (Nowoaleksandrowsk czyli Jeziorossy) miast. 1 dom, 35 mieszk. Kośc. paraf. Katol. z cudownym obrazem N. P. Maryi - między jeziorami i gorami.
Alexandrowo, dwor.

5. Powiat Ponedel.

Ponedele, miast. 43 dom. 430 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Szkoła żydow, targi - nad rz. Oposzcza.
Ponedele, dwor - nad rz. Oposzcza.
Wysoki dwór, dwor - nad rz. Niemenek.
Kroszty, dwór.
Rawiszki, dwor
Kwetki, miast. 8 dom. 29 mieszk. Kośc. paraf. Katol. - nad rz. Niemenek.
Popiel, miast. 20 dom. 100 mieszk. Kośc. paraf. Katol. - Kościół paraf. Kalwinski (Superintendent) - nad rz. Roweja.
Popiel, dwór - nad rz. Roweja.
Poniemuń, miast. 18 dom. 221 mieszk. Kośc. paraf. Katol. - nad rz. Niemenek.
Czadosy, miast. 8 dom. 118 mieszk. Kośc. paraf. Katol.

Hanuszyszki (Oniszkis), miast. 16 dom. 95 mieszk., Kośc. paraf. katol. Szkoła żydow. Targi
Suwejniszki, miast. 14 dom. 53 mieszk. Kośc. katol. filialny, Szkoła żydow. – nad rz. Neretka.
Skopiszki, miast. 46 dom. 460 mieszk. 2 murow. Kościoły katol. Szkoła żydow. Koszary – nad jezior. Mitowo. był tu klasztor Dominikanów supr. 1832
Wadwy, dwór
Poławeń, miast. Kośc. katol. – nad rz. Ławena. – był tu klasztor Dominikanów supr. 1864
Rakkuny, dwór – nad rz. Neretka.

IV Powiat Poniewieżski.

1. Obwód Nowemiasto.

Nowe miasto Karaimskie (Miestas Naujamiestis Karaimu) miast. 31 dom. 687 mieszk. Kośc. paraf. katol. Synagoga Karaimów – nad rz. Niewiaża.
Szwojniki, dwór – nad rz. Szoja. (właściwie część Poniewieża)
Nowydwór (Dwaras Naudwaria), dwór
Wodokty Zawiszyne dwór, Kaplic. katol. – nad rz. Niewiażą.
Murmuły, folwark – nad rz. Niewiażą.
Spiraki, dwór.
Krakinów, miast. 60 dom. 755 mieszk. Kośc. paraf. katol. Szkoła żydow., Szpital. – nad rz. Niewiażą. (dawniej wójtostwo)
Wirzany, dwór.
Rady Szwojnickiego, dwór – nad rz. Niewiażą.
Rady Kordzikowskiego, dwór – nad rz. Niewiażą.
Wodokty Bytowta, dwór.
Linkowiec, dwór – nad rz. Niewiażą.
Podbrzeż, sioło, 2 dom. 26 mieszk. Kaplica katol. –
Żybortany, dwór – nad rz. Lauda.
Podbirże, dwór

Truskow, miast., 11 dom. 326 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Szpital - nad rz. Linkowka.

Anciszki, miast. 4 dom. 28 mieszk. Kaplica Katol. - nad rz. Żyżmaj.

Remigoła, miast. 63 dom. 1116 mieszk. Kośc. paraf. katol. Szkoła żydow. Szpital - nad rz. Upita. - rządow.

Gudele, dwór.

Białozorów, dwór - nad rz. Joda.

Barklajnie, dwor, Kaplica Katol.

Bystrampol, dwór

Upita, sioło, 2 dom. 14 mieszk. Kośc. filialn. Katol.

Łaluniszki, dwór - nad rz. Ławena.

Winupie, dwór - nad rz. Niewiażą.

Pojoscie, dwor - nad rz. Josta.

Staniuny, folwark - nad rz. Żagiena.

Sukniszki, folwark. Kaplica Katol. - nad rz. Ławena.

Maryanów, dwór - nad rz. Joda.

Meżyszki, dwor, Kapl. Katol. - nad rz. Niewiaża.

2. Obwod Klawany

Klawany, (Klowajniej) miast. 67 dom. 553 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Szpital - nad rz. Dawgiwena.

Rozalin, miast. 10 dom. 107 mieszk. Kośc. paraf. Katol. i Kaplica, Szpital - nad rz. Dawgiwena.

Żwirblany, folwark.

Pokroj, miast. 23 dom. 642 mieszk. Kośc. paraf. Katol. bożnica żydow - nad rz. Kroja.

Juszkany, dwor - nad jeziorem.

Linkow, miast. 112 dom. 474 miesz, Kośc. paraf. Katol. i szpital, Szkoła żydow. i szpital, Jarmark - różni właściciele.

Włoki, dwor

Pomusz, dwor - nad rz. Musza.

Podlinkow, dwór.
Żejmele, miast. 21 dom. 359 mieszk. Kość. Katol. Zbór paraf. luterski, Szkoła żydow. – nad rz. Bersztupa.
Żejmele, dwór.
Glebow, dwór.
Łaukosodzie, dwor, Kość. Katol. i Szpital – nad rz. Bersztupa
Konstantynow, dwór – nad rz. Mirszyta.
Smilgi, miast. 12 dom. 180 mieszk. Kościoł paraf. Łacin. poczta.
Dębow, sioło, 2 dom. 28 mieszk. Kościoł Katol.
Mondejki, dwór.
Dapszany, sioło, 2 dom. 85 mieszk. Kościoł Katol. – nad rz. Julis.
Bejnarow, dwor – nad rz. Julis.
Szadow czyli Czerwonydwor (Szaduwa albo Rawdondwaris), dwór – nad prądem.
Rokany, dwor.
Szczodrobow, sioło, 3 dom. Kość. Katol. i szpital.

3. Obwód Poswol.

Poswol (Paswalis), miast. 183 dom. 1699 mieszk. Kość. paraf. Katol. Kaplica i szpital; Szkoła żydow, i jarmark – nad rz. Ławena i Swolka.
Wiekszany, dwór.
Gruże, dwór.
Dowiany, sioło (Sodżius Dowienej), 21 dom. 253 mieszk. Kość. Katol. – nad rz. Oria.
Dowżogiry, dwór.
Żedejkany, dwor – rządowe.
Johaniszkiele (Joniszkielej), miast. 9 dom. 90 mieszk. Kość. paraf. Katol. Synagoga żydow., Szpital – nad rz. Mażupa.

(Krinczinas) nad rzeczką Jeszmionka
Kriniczyn, miast. 13 dom. 198 mieszk. Kośc. Katol., Kaplica i szpital – nad rz. Jeszmionka – rządow.
Konstantynów, miast. 8 dom. 97 mieszk. Kośc. paraf. Katol. i Szpital
Lukiany, dwór.
Montagaliszki, dwór.
Murowany Poniemuń, dwor – nad rz. Niemenek.
Podbirże czyli Rostowsk (Podbirżej albo Rastanckinia), miast. 10 dom. 74 mieszk. Kosciół paraf. Kaplica i Szpital, i jarmark – nad rz. Totola i Jodupka – rząd.
Poniemuń, dwór.
Polepie, dwór.
Sałaty (Sołoczin), miast. 22 dom. 322 mieszk. Kośc. Katol. Kaplica i szpital, bóżnica żydow. – nad rz. Musza.
Toloczkany, dwór. (tu był zbór Kalwiński)
Szymańce, dwór – rządow.
Sziwabiszki, dwor, 28 dom. 171 mieszk. Zbór paraf. Kalwiński – nad rz. Musza – rządowe.
Szakarnie, dwor – nad rz. Musza.
Smordoń (Smardonis) zaścianek, 1 dom. 8 mieszk. źrodło i Kąpiele mineralne siarczane.

4. Obwód Wobolniki.

Wobolniki, miast. 22 dom. 1178 mieszk. Kośc. paraf. Katol. i Kaplica, 2 synagogi żydow. 2 szpitale – nad rz. Wobola – rządow.
Dylów, miast. 1 dom. 5 mieszk. Kośc. filialn. Katol. – nad rz. Oposzcza.
Gielaże filia, 2 dom. 16 mieszk. Kośc. Katol.
Dejkiszki, wieś, 16 dom. 173 miesz. Kaplica Katol. – rządow.
Korsakiszki, sioło, 6 dom. 44 mieszk. Kośc. Katol. i szpital
Korsakiszki, folwark
Nurkagoła (Unciszkej) ~~[illegible]~~ wies, 26 dom. 320 mieszk. Kaplica Katol. – rządow.

Ogińcie okolica 41 dom. 284 mieszk. Kaplica katol. – nad rz. Piwesa – różnych posiadaczy
Pojeziory, dwór
Stumbryszki folwark – nad rz. Piwesa. – rządow.
Szukiany, wieś, 30 dom. 389 mieszk. Kaplica katol.
Alojzow, sioło, 4 dom. 55 mieszk. Kościoł katol.
Antoszew, folwark. Kość. filialny katol. – nad rz. Piwesa.
Antoszew, miast. 40 dom. 30 mieszk – nad rz. Piwesa.
Losnice, dwor.
Kupry, sioło, 9 dom. 118 mieszk. Kaplica katol.
Kupreliszki, sioło, 11 dom. 88 mieszk. Kość. katol.
Sołomieść, miast. 7 dom. 59 mieszk. Kość. filialn. katol. szpital – nad rz. Raszna. – tu był zbór kalwińsk.
Baniany, dwór.
Gejżuny, dwór.
Istryca (Wizdżiunay), dwór.
Małuny, dwór, zródło mineralne siarczana z kapielami – nad rz. Piwesa.
Nurkany, dwór, Kaplica katol. – nad rz. Lawena.
Pompiany, miast. 30 dom. 393 mieszk. Kość. paraf. katol. Szkoła żydow, 2 szpitale – nad rz. Istra – różnych własc.
Kaukle, folwark.
Polaweń, dwór – nad rz. Lawena.
Puszołaty, miast. 10 dom. 278 mieszk. Kość. paraf. katol. Szkoła żydow. 2 szpitale – nad rz. Ometa – rządow.
Taluny, dwor – nad rz. Lawena.
Birże, 30 dom. 1339 mieszk. Kość. paraf. katol. Zbor murow. paraf. luterski, zbór drewn. paraf. kalwińsk., Kaplica katol. Synagoga żyd. 2 szpitale – nad rz. Oporzcza i Jagłona.
Birże, dwór, Lgo 1 dwor, 397 mieszk, 3 jarmark. – nad rzeką Oposzcza i jeziorem Birże.
Ostrow, dwor – nad rz. Oposzcza.
Porawica, dwór – nad rz. Roweja.
Radziwiliszki, miast. 14 dom. 193 mieszk. Kość. katol., Zbor kalwińsk. Szpital – nad rz. Niemenek.
Brunowiszki, miast. 5 dom. 25 mieszk. Kość. paraf. katol. – nad rzeką Niemenek.

[Birże, miasteczko, stolica księstwa do którego należało 8 miasteczek i 34 wsi, w którym grób Krzysztofa Radziwiłła + 1640. Chasydymów czyli Karaimów – Prawo magdebur. nadał Zygmunt III targi i jarmarki d. 9 marca 1589.]

Powiat Szawelski.

1. Obwód Kurtowiany.

Kurtowiany, miast. 24 dom. 137 mieszk. Kość. paraf. Katol. – nad Windawskim Kanałem.
Sodele, wieś, 5 dom. 53 mieszk. – nad rz. Kurtowka.
Gordy, dwór – nad rz. Szwentupa.
Gryszkiszki, dwór –
Bubie, dwór – nad rz. Dubissą.
Kiborty, folwark
Podubiś czyli Bazyliany, miast. 5 dom. 46 mieszk. Cerkiew prawosławna – nad rz. Dubissą – rządow. (dawniej Monaster Bazylianów unitów zbudow. 1753 z drewna Był tu zbór Kalwiński
Poszawsze, dwor – nad rz. Szawsza. – było tu Kollegium Jezuitów.
Pokopie, sioło, 11 dom. 132 mieszk. Kość. Katol.
Kiewnary, dwor, Kapl. Katol.
Poszymsze, dwór, nad rz. Szymsza.
Podubiś, folwark, nad rz. Dubisą.
Szawkiany, miast. 13 dom. 40 mieszk. Kość. Katol., Synagoga i szkoła żydow. – nad rz. Szona.
Kartokle, wies (Soda Kartoklej), 3 dom. 37 mieszk. – nad rz. Kartokle.
Berżany, dwor – Kaplic. Katol. – nad rz. Wenta.
Słoboda, wieś, 8 dom, 75 mieszk. Poczta – nad rz. Wenta.
Warpuciany, dwór, Kość. Katol. – nad strugą Warpuciany
Likszele, dwór – nad rz. Mańcza.
Judle, obręb – nad jeziorem Judlis – młyn
Podumbłupie, wieś, 4 dom. 15 mieszk – nad rz. Dumbłupis.
Pokrożencie, folwark, nad rz. Krożenta.
Wajgowo, miasto (Wajgowa, 7 dom. 90 mieszk. Kość. paraf. Katol. – rządow.
Pokiewie, folwark, Kość. Katol. – nad jezior. Pokiewie
Płompie, folwark.
Poromancze, folwark – nad prądem.

Użwenty, miast. 25 dom. 236 mieszk. Kość. paraf. Katol. Synagoga i szkoła żydow. – nad rz. Wenta.

Chwałojnie (Kwołajniaj miestelis) miast. 10 dom. 100 mieszk. Kość. paraf. Katol. Klasztor Karmelitów – nad rz. Wenta.

Łukniki, miast. 28 dom. 270 mieszk. Kość. drewn. paraf. Katol., Synagoga i szkoła żydow. Poczta, Targi tygod. – nad rzek. Wajdys i Łowkupis. i Kollegiry Szatrya – 5 Karbowe

  fund. 1423 przez Witolda W. X. Lit.

Ubiszki, miast. 5 dom. 48 mieszk. Kość. filialn. Katol. – nad rz. Palszupis – rządowe.

Biržyniany, dwór – nad rz. Wirwita.

Dyrwiany, wieś, 8 dom. 80 mieszk.

Kownatów, miast. 6 dom. 60 mieszk. Kość. filialn. Katol. – nad rz. Upina.

Upina, miast. 4 dom. 40 mieszk. Kość. filialn. Katol. – nad rz. Upina.

Gudyszki, folwark

Lewencie, dwór – nad rz. Wyrwita.

Matajcie, dwór –

Powyrwicie, folwark – nad rz. Wyrwita

2. Obwód Popielany.

Popielany, miast. (Popyle), 2 dom. 247 mieszk, Kość. paraf. Katol. 2 bóżnice żydow. szpital – nad rz. Wenta – rządow. – tu był zbór Kalwiński

Szawdyny, sioło. 12 dom. 120 mieszk. Kość. Katol.

Węgiery, dwór – nad rz. Węgiera.

Rudyki, dwór – nad rz. Wenta.

Kurszany, miast. 25 dom. 260 mieszk. Kość. paraf. Katol. szpital, 2 bóżnice żydow. 2 targi tygod. – nad rz. Wenta.

Kurszany, dwór – nad rz. Wenta.

Milwidy, dwór – nad rz. Wenta.

Bacajcie, dwór – nad rz. Wenta.
Łapkosie, dwór.
Wiczajcie, okolica, 10 dom. 100 mieszk. Kośc. Katol. – nad rz. Urdupis.
Stefaniszki, dwor – nad rzek. Wenta
Ryngowiany, dwor – nad rz. Wenta.
Kolwiszki – nad rz. Łuksta.
Omole, dwor – nad rz. Omola.
Szczęsnow, dwór.
Radziany (Raudinaj), miast. 20 dom. 272 mieszk. Kośc. Katol. paraf. Szpital – nad rz. Rawdza – rządow.
Dyrwiany, dwór Kośc. Katol. Szpital – nad jezior. Dyrwiany.
Kownatow, dwór – nad rz. Upina.
Dubiany, dwór.
Tryszki, miast. 30 dom. 468 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Szpital, Szkoła żydow. Targi – nad rz. Wyrwita. Stanisław Aug. d. 15 Maja 1792 nadał prawo magdeb. i herb.
Tryszki, dwor – nad rz. Wyrwita.
Gobolwany (Gabalwe), dwór – nad jezior. Balnis.
Dyrmejki czyli Użsejny, dwor – nad rz. Żebera.
Balsie, dwór – nad rz. Wyrwita.
Kiewłoki, dwor – nad rz. Wyrwita.
Weksznie (Weksznej), miast., i Kośc. paraf. Katol., Szpital, Synagoga i szkoła żyd., 2 Targi – nad rz. Wenta – rządow. Stanisław August d. 15 maja 1792 nadał prawo magdebur. i za herb 3 gwiazdy z Koroną.
Wekszne, dwór – nad rz. Wenta – rządow.
Lackow, miast, 13 dom, 381 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Szkoła żydow. – nad rz. Wenta – rządow.
Kopiany, dwór.
Sontekle, dwor.
Okmiany (Akmeni) miast. 62 dom. 790 mieszk. Kośc. paraf. Katol. Szpital, 2 bóżnice żydow. – nad rz. Dobikinia – rządow. Zygmunt I przywil. w Krakowie d. 14 Septemb. 1531 pozwala Janowi Stan. Kiewiczowi z Billewicz ciwunowi dyrwiańskiemu, założyć to miasteczko
Okmiany, dwor – nad rz. Okmianupa – rząd.

Węgiery, miast. 28 dom. 365 mieszk. Kość. Katol. Szpital, 2 szkoły żydow. – rządow.

Suginty, wieś, 21 dom. 294 mieszk. – rządow.

Klikole, miast. 28 dom. 366 mieszk. Kość. Katol. szkoła żydow. – rządow.

Kiwile, dwór – rządow.

Łajżew, miast. 34 dom. 481 mieszk. Kość. paraf. Katol. Szpital, Szkoła żydow – nad Wodokstą – rządow.

Karlhof, dwór.

Medemrot, dwór.

Ramucie, dwór.

Dobikinie, dwór – nad rz. Dobikinia. 18 mieszk.

Sobławki, dwor, 12 dom. 239 mieszk.

Dobikinie, dwor – nad rz. Dobikinia. 57 mieszk.

3. Obwód Janiszki.

Janiszki (Joniszkiej) miast. 176 dom. 1072 mieszk. Kość. paraf. katol. i szpital, Kość. paraf. luterski, Synagoga żydow., Poczta, 4 Jarmarki – różnych właśc.

Rudyszki filia ~~wieś~~ 17 dom. 178 mieszk. Kaplica katol.

Nowe Żagory (Naujosis Żagorys) miast. 300 ~~mieszk.~~ dom. 2923 mieszk. Kość. paraf. Katol. Kaplica i szpital, Synagoga żydow. – i jarmark i targ 2 razy w tydzień

Skajzgiry miast. 8 dom. 88 mieszk. Kość. filial. Katol.

Rukujże, wieś ~~dwór~~ – nad rz. Szwetela. 25 dom. 259 mieszk.

Pobole, wieś ~~dwór~~ – 4 dom. 20 mieszk. rządow.

Stare Żagory (Senos Zagarys) miast. nad rzeką Szweta, 80 dom. 1262 mieszk. Kość. ~~paraf.~~ Katol. Szpital – zbór luterski – bóżnica żydow. z szkołą.

Szakinowo (Szakina) miast. nad rzeką Szakinowka, 23 dom. 275 mieszk. Kość paraf. Katol. i Kaplica.

Krupie miast. 10 dom. 125 mieszk. Kość. paraf. Katol. szpital i Kaplica.
Rudowse dwor i dom. 13 mieszk. – nad rzeką Szwentupis
Gruzdzie miast. 29 dom. 299 mieszk., Kość. paraf. Katol. szpital – bóżnica żydow. – tu był zbór Kalwiński
Wałdamy dwor i dom, 4 mieszk.
Szypile ~~dwor~~ wieś, 19 dom. 233 mieszk. Kość. katol. – rządowe.
Meszkucie miast. nad jezior. Tawtynis i Wowergis, 12 dom. 141 mieszk. Kość. paraf. Katol., szpital., stacyja poczt.
Kajre (Kajriaj) ~~dwor~~ wieś, 13 dom. 150 mieszk. Kościoł Katol. i szpital.
Rekiow (Rikijaus) dwor, nad jeziorem Karpewskim i dom 62 mieszk., Kościoł Katol.
Auksztelkie dwor, i dom. 27 mieszk. Kościoł Katol. i Kaplica.
Kużyś (Kużej) miasto, 9 dom. 96 mieszk. Kościoł paraf. Katol. i szpital. – rządowe.
Poszwityń miast. nad rzeką Szwinta, 19 dom. 248 mieszk. Kościoł Katol. paraf., – szpital. – rządowe.
Kruki miast. 15 dom. 110 mieszk. – Kościoł paraf. Katol. i szpital. – rządowe.
Skoki ~~dwor~~ wieś. 4 dom. 31 mieszk.

4. Obwód Szadowo.

Szadowo miasto rządowe, nad rzeką Newdżwa, 284 dom. 2130 mieszk., Kościoł paraf. Katol. i dekanat, szpital – bóżnica żydowska i szkoła. – ratusz – szkoły – stacyja poczt. – targi co czwartek. (Krol Jan Kazmierz d. 25 lipca 1654 na prośbę Krolowej Maryi Ludwiki nadał prawo magdeb. targi i jarmarki)
Pojeziory ~~dwor~~ wieś, nad rzeką Jezierka, 28 dom. 224 mieszk. (dawniej wojtostwo)
Zajeziory (Użażerej) ~~dwor~~ wieś, 18 dom. 94 mieszk. Kościoł Katol. (dawniej wojtostwo)
Wismonty ~~dwor~~ wieś, 10 dom. 54 mieszk. – Kościoł Katol.
Powezge ~~dwor~~ wieś nad rzeką Wezga (Wiazga) 7 dom. 51 mieszk. (dawniej Powiazga czyli Jaświtajce)
Grażuny ~~dwor~~ wieś, 16 dom. 104 mieszk.
Werdule dwor, 4 dom. 44 mieszk. – gorzelnia.

Stanisław Aug. nadał 1791 prawo magdeb. targi i jar: marki

Bejsagoła miast. nad rzeką Kirszyn, 36 dom. 500 mieszk. Kościoł Katol. paraf. szpital – bóżnica żydow. – szkoła miejska paraf.

Bejsagoła dwór, nad rzeką Kirszyn, 1 dom, – gorzelnia, cegielnia.

Antomir dwor, 1 dwor, gorzelnia

Szawlany miasteczko, nad rzeką Szuszwa, 20 dom. 224 mieszk. Kościoł Katol. paraf., szpital.

Łołany (Łatonis) miast. nad rzeką Łolanka, 15 dom. 190 mieszk. Kościoł Katol. filial. – tu był zbór Kalwinski

Łacunele, nad rzeką Gordowka, miast. – 10 dom. 80 mieszk. Kościoł Katol. filial.

Łaleki wieś, 12 dom. 90 mieszk.

Łalekie dwor, 1 dom. 27 mieszk. Kościoł Katol., szpital.

Łołtyny wieś, 6 dom. 50 mieszk.

Mury dwor, 1 dom. 248 mieszk. – gorzelnia.

Dyktoryszki dwór, 1 dom. 171 mieszk. – gorzelnia.

Łoszuszwie miast. przy ujściu Żadyki do Szuszwy, 1 dwór 73 mieszk., Kościoł paraf. Katol., szpital.

Łoszuszwie dwór. nad rzeką Szuszwa, 1 dwor, 73 mieszk. gorzelnia.

Szawkoty miast. nad prądem Szawkoty rzeczki, 13 dom. 125 mieszk., Kościoł filial. Katol. szpital. – rządowe.

Radziwiliszki miast. 31 dom. 469 mieszk. – Kościoł paraf. Katol., szpital. – stacya pocztowa.

Łuszynowo dwor, 1 dom. 16 mieszk. – gorzelnia.

Łoabel miast. nad rzeką Abela – 12 dom. 95 mieszk.

Ligumy miast. nad rzeką Kroja – 21 dom. 210 mieszk. Kościoł paraf. Katol., szpital.

Mureliszki dwór, 1 dwor – gorzelnia.

Staczuny wieś – 19 dom. 100 mieszk. Kościoł Katol.

Serejki, sioło nad rzeką Szyladze, 27 dom. 337 mieszk. Kościoł Kat. szpital.

Szekoce (Szekoszcze) wieś nad rzeką Kroja, 14 dom. 98 mieszk. gorzelnia.

Powiat Telszewski.

1. Obwód Siady.

Siady (Sedos) miasto rządowe nad rzeką Wardawą i jeziorem Sedule, 90 dom. 357 mieszk. Kościół paraf. [illegible] fund. 1508 Katol. szpital, szkoła paraf. – bóżnica żydow. – Jarmarki d. 6 Stycznia – rządowe.

i Kościołek S. Jana drewn. Jan Kazimierz d. 15 Maja [illegible] 1655 nadał targ i jarmarki

Kalwaria miast. rządowe nad rzeką Wardawą, 35 dom. 357 mieszk. Kościół paraf. murow. i szpital – Klasztor Dominikanów fund. 1642 Jerzy Tyszkiewicz bisk. żmudzk. z kapliczkami dróg Chrystusowych – Jarmarki od 8 do 12 Lipca. (dawniej Gordy)

Barszczyce (Barsztyce czyli Zagminopol) sioło, 27 dom. 278 mieszk. Kościół Katol. drewn. filialny i szpital.

Giegrany sioło, 8 dom. 175 mieszk. Kościół Katol. drewn. filialny.

Olsiady (Alsedey) miasteczko rządowe, nad rzeką Strują 26 dom. 565 mieszk. – Kościół paraf. Katolick. drewn. fund. 1471 – dwór biskupi drewniany – jarmarek roczny d. 24 Augusta (na S. Bartłomiej)

Lepławki miasteczko rządowe nad rzeką Luszyna – 13 dom. 145 mieszk. – Kościół paraf. Katol. drewn. i szpital.

Wieszwiany miasteczko rządowe, nad rzeką Judra – 38 dom. 376 mieszk. – Kościół Katol. filialny

Ejgirdzie sioło, na rzeką Tawoota – 19 dom. 19 mieszk. – Kościół Katol. filialny

Gadonow, miasteczko, nad rzeką Subedis – 20 dom. 237 mieszk. – Kościół paraf. Katol. drewniany.

Tyrkszle miasteczko rządowe, nad rzeką Stulpa – 25 dom. 396 mieszk. – Kościół paraf. Katol. drewn. i szpital.

Piewany (Pyjwienu) miasteczko rządowe – 14 dom. 186 mieszk. – Kościół filialny Katol. drewn.

Żemelany miasteczko nad rzeką Żemelunis – 53 dom. 3[illegible] mieszk. – Kościół paraf. katol. murow.

Soroki dwór, nad rzeką Znarkija – i dwór.
Renowo czyli Rennów (Renawas) dwór, nad rzeką Wardawa, i dom, 32 mieszk. Kościołek drewn. dwór i park barona Rönne.
Kietuny dwór, nad rzeką Szerkoznia – i dom. 22 mieszk.
Niewoorany miasteczko nad rzeką Burbessus – 16 dom. 169 mieszk. – Kościół Katol.
Kęstajcie sioło rządowe, nad jeziorem Kurmis – 8 dom. 112 mieszk. Kościół Katol. dawniej Szpital Rochitów na 40 łóżek. – i jarmark na S. Bartłomieja
Łakowskie okolica czyli futor, nad rzeką Wyrwita – i dwór, 28 mieszk.
Daubory okolica, nad rzeką Wiszeta – 15 dom. 150 mieszk.
Letajcie okolica, nad rzeką Szerkoznia – 6 dom. 58 mieszk.
Szerkozniany wieś, nad rzeką Szerkoznia – 36 dom. 366 mieszk.
Szornele okolica, nad rzeką Wardawa – 13 dom. 108 mieszk.
Girkontyszki wieś nad prądem – 11 dom. 170 mieszk.

2. Obwód Szkudy.

Szkudy (Skouda) miasto rządowe nad rzekami Bartawa i Łuba, 190 dom. (z tych 4 murow.) 2000 mieszk. – kościół paraf. Katol. (infułactwo) fund. 1614 Jan Karol Chodkiewicz hetman, po zgorzeniu w r. 1835 na miejsce drewnian. wymurowany, dekanat – zbór luterski murow. fund. przez Sapiehów przedr. 1686 – synagoga i bóżnica żydowska – szkoła paraf. – targi co poniedziałek i czwartek – jarmarki dniowe 3 do roku – Herb miasta: brama o 3 wieżach i w niej głowa S. Jana. – Miasto to zwane dawniej Johannesberg, otrzymało przywilej na prawo magdeburgskie 17 maja 1572 od Jana Chodkiewicza, po niemiecku, który tu osadził Niemców. – Było to pierwotnie starostwo Gruscieńskie i Gintyliskie które Zygmunt August 9 Sierpnia 1568 w długach i za zasługi Janowi Chodkiewiczowi marszałkowi w. x. lit. staroście żmudzkiemu nadał. Córka jego Scholastyka zaślubiona Janowi Stanisławowi Sapieżkowi marszałkowi

[potwierdził to prawo Władysław IV d. 18 lutego 1645]

nadw. W.X. Lit. r. 1622 hrabstwo Szkudy, z dobrami Bychow Bystrzycą, Kretyngą oraz Berzoną i Mojżami w Inflanciech wniosła w dom Sapiehów. R. 1831 skonfiskowane na rząd Ksi=ciu Eustachemu Sapiehowi. - targi 2 razy w tydzień.

~~[illegible]~~

Aleksandria sioło nad rzeką Guntens, 12 dom. 138 mieszk. Kościół filialny Katol. drewn. f. 1778 Sapieha i parafianie - rządowe

Szarki wieś nad rzeką Szata - 18 dom. 96 mieszk.

Lujzenhof wieś - 9 dom. 70 mieszk.

Lenkimy sioło (dawniej miasteczko) nad rzeką Swięta - 24 dom. 365 mieszk. - Kościół paraf. Katol. murow. r. 1780 fund. 1680 Sapieha (z kaplicą - rządowe.

Masiady (Mosiedis) miasteczko nad rzeką Bartawa - 22 dom. 263 mieszk. - kościół paraf. Katol. (z 20 kaplicami) fund. 1544 Zygmunt August na prośbę Wacława Wierzbickiego biskupa źmudz.; r. 1785 wymurowany - synagoga żydowska z szkołą. - rządowe.

Żebraki i Szerkoznie wieś, - 36 dom. 360 mieszk. - rządowe.

Szaty miasteczko nad rzeką Szata - 15 dom. 158 mieszk. Kościół Katol. filialny drewn. i kaplica - rządowe.

Liksudy wieś, nad prądem - 18 dom. 186 mieszk. - rządowe.

Łukoszajcie wieś, nad rzeką Szata - 8 dom. 60 mieszk. - rządowe.

<u>Płotele</u> miasteczko nad jeziorem (Wirksztа czyli Płotele - 35 dom. 373 mieszk. Stanisław Aug. 24 lutego 1792 nadał prawo magdebursk. - Kościół paraf. Katol. drewn. f. 1597 Zygmunt III - dawniej starostwo miało zamek drewniany na wyspie jeziora

Berżora sioło nad jeziorem Berżory - 14 dom. 147 mieszk. - Kościół Katol. filialny i 14 kaplic. - rządowe.

Szatejki sioło, nad rzeką Szatejka - 15 dom. 173 mieszk. - Kościół Katol. filial.

Bobrungiany wieś nad rzeką Bobrunga - 16 dom. 164 mieszk.

Imbory (Soda Imbare) wieś nad rzeką Blendiawa - 18 dom. 170 mieszk.

Mikity, okolica - 7 dom. 86 mieszkańc.

Gintyliszki miasteczko nad rzeką Satanta – 43 dom. 489 mieszk.
Kościół Katol. paraf. drewn.
Naciany sioło nad rzeką Naciarka – 62 dom. 847 mieszk. –
Kościół Katol. filial. i Kaplica.
Pikiele miasteczko Kapituły żmudzkiej – 19 dom. 193 mieszk.
Kościół Katol. paraf. drewn. i Kaplica – synagoga i szko:
ła żydow.
Grauże (Grieżus) (o Grzeżeta) dwor – nad rzeką Wenta – i dwór. – tu był zbór
Judejki większe (Didijey Judeykia), dwor nad rzeką War: (luterski)
dawa – 1 dom. 49 mieszk.
Nowy dwór (Naudwaris), dwor nad prądem – 1 dom, 38 mieszk.
- gorzelnia
Rytynie dwor nad prądem Rytynie – 1 dom. 29 mieszk., – gorzel:
nia.
Bukoncie, okolica – 23 dom. 237 mieszk.
Żydyki miasteczko pojezuickie – 15 dom. 155 mieszkańc.
Kościół paraf. Katol. murow. – synagoga i szkoła żydow.
Ukryny, okolica między rzekami Kwifta i Wardawa – 9 dom.
109 mieszk. – Kościół Katol. filial. drewn.
Iłłoki, miasteczko nad rzeką Kulupem – 26 dom. 338 mieszk.
Kościół paraf. Katol. drewn. z 14 Kaplicami – żydowska
bożnica – targi co środa – rządowe (od 1568 zwało się
to miasteczko Poorejkowo)
Kalcze, wieś nad jeziorem Kalcze – 7 dom. 65 mieszk. – rządow.
Judkajcie, ~~[illegible]~~ dwór nad rzeką Sarce – 1 dom. 118 mieszk.

3. Obwód Salanty.

Salanty (Salunta) miasteczko nad rzeką Salanta – 132 dom. 1408
mieszk. – Kościół paraf. katol. drewn. fund. 1630 Mikołaj Zassanowski – Synagoga i szkoła
żydowsk.
Oszalina, dwór nad rzeką Kulupata – 1 dom. 25 mieszk.
Katnele, sioło nad rzekami Salanta i Kulupata – 2 dom. 24 mieszk.
Kościół Katol. filialny drewn. f. 1788 Ignacy Ogiński Ks.

Grusztawki (Soda Grusztaukis) sioło – 30 dom. 268 mieszk.
  – Kościoł katol. filialny, drewn. (f. 1761 Gaińsk[i]), szpital – 4 jarmarki.

<u>Płungiany</u> (Płungies), miasteczko nad rzeką Bobrunga – 172 dom. 3593 mieszk. – Kościoł paraf. katol. drewn., szpital – synagoga i szkoła żydow. – gorzelnia, browar, cegielnia – 2 jarmarki roczne i targi co poniedziałek i piątek. Stanisław August d. 13 Stycznia 1792 nadał prawo magdebur. i herb.

Widejki, dwór nad jeziorem – 18 dom. 179 mieszk.

Burbajcie, wieś nad rzeką Minia – 9 dom. 104 mieszk.

Prusele, wieś nad rzeką Lepupe – 14 dom. 160 mieszk.

Wojnajcie, wieś nad rzeką Sauzdrawa – 14 dom. 169 mieszk.

Warkole, wieś nad rzeką Sruja – 9 dom. 79 mieszk.

Bukontyszki, wieś nad strugą – 2 dom. 20 mieszk.

Kule, miasteczko nad rzeką Alantka – 10 dom. 134 mieszk.
  – Kościoł paraf. katol. drewn., szpital.

Pożwelcie (Pażwelcis), wieś nad rzeką Żwelsa – 22 dom. 214. mieszk.

Korklany (Karklenaj), wieś nad rzekami Karklupis i Wisztowa – 33 dom. 330 mieszk.

Wisztowiany, wieś nad rzeką Wisztowa – 38 dom. 387 mieszk.

Żutowty wieś nad rzeką Korcianka, 18 dom. 277 mieszk.

Korciany (Kartenas), miasteczko (miestelis) nad rzeką Minia, – 30 dom. 410 mieszk. – Kościoł katol. paraf. drewn. (f. 1634 Mikołaj Sapieha), szpital.

Korciany, dwór (dwars) nad rzeką Minija – 1 dom. 10 mieszk.

Puszkary czyli Aleksandrowo, dwor nad rzeką Minija, 1 dom. 33 mieszk. – gorzelnia, cegielnia.

Przystawy, wieś nad rzeką Minija – 15 dom. 127 mieszk.

Blidakie, wieś – 10 dom. 134 mieszk.

Miszucie, dwór nad rzeką Minija – 1 dom. 53 mieszk., gorzelnia.

Kaczajcie, wieś nad rzeką Korcianka – 13 dom. 171 mieszk.

Jakubów, miasteczko – 16 dom. 77 mieszk. – kościół filialny Katol. drewn. f. 1778 Jakub Nagórski – szkoła żydowsk.

Budry, sioło nad rzeką Korcianka – 10 dom. 130 mieszk. kościół filialny Katol. f. 1761 parafianie, szpital. – rządowe

Gorżdy (Garżdu), miasteczko nad rzeką Minija – 105 dom. 630 mieszk. – Kościół paraf. Katol. drewn. i szpital – synagoga murow. i szkoła żydowska – komora – targi co tydzień we czwartek i jarmarki doroczne nadane od Zygmunta III d. 8 Stycz. 1600 i Stanisława Aug. d. 5 Stycz. 1782.

Gorżdy, dwór nad rzeką Minija – 1 dwór, gorzelnia, browar, cegielnia i sad owocowy.

Dorbiany, miasteczko nad rzeką Darba – 144 dom. 1026 mieszk. – Kościół paraf. Katol. fund. 1602 mieszczanie z Połągi murow. niedawno, szpital, szkoła żydowsk. 5 jarmarków dorocznych.

Koszucie, okolica nad rzeką Okmiana – 1 dom. 138 mieszk.

Ławkożemy, miasteczko (Ławżemis) nad rzeką Ławkupis – Kościół paraf. Katol. drewn. f. 1636 Henryk Milbach, szpital – browar.

Kretynga (Kretingen) (dawniej Karolsztadt), miasteczko nad rzeką Okmiana – 171 dom. 1616 mieszk. – Kościół z klasztorem Bernardynów murow. fund. 1602 przez Jana Karola Chodkiewicza wojewodę wileń. i jego żonę Zofię Mielecką (kościół wymurował Kasper Wojciechowicz budowniczy Krak. 1603–1617), szpital murow., szkoły założone 1609 przez Jana Karola Chodkiewicza (w Kościele groby Chodkiewiczów) – Kościół drewniany luterski – synagoga i szkoła żydowska – komora – gorzelnia, browar, cegielnia – 6 dorocznych jarmarków i targi co poniedziałek i piątek.

4. Obwód Wornie.

Wornie dawniej Miedniki (Warnej – Medininkaj) miasteczko nad rzeką Wornianka i 4 jeziorami – 120 domów, 736 mieszkańców – trzy kościoły katolickie, siedziba katolick. biskupa Telszewskiego czyli żmudzkiego, konsystorz, seminarium, dekanat, szkoła parafialna – szkoła żydowska – garbarnia – Akta sądów magdeburskich miejskich, poczynają się z r. 1720 – targi co tydzień i 1 doroczny jarmarczek na S. Piotra i Pawła. – Nazwa miasta Wornie znaczy po litewsku Miedz (Miedniki); dziś połowa miasteczka gdzie kościół parafialny farny drewniany przez Witolda W. X. L. fundowany, mający Archipresbytera, i gdzie drugi mały kościołek drewniany OO. Rochitów z szpitalem dziś zamkniętym zowie się Worniami; druga połowa zaś za rzeczką Wornienką gdzie kościół katedralny zowie się Miednikami. – Biskupstwo katolickie żmudzkie fundował r. 1417 Alexander czyli Witold W. X. Lit. Kościół Katedr. murowany wzniesiony jest r. 1691, a po pożarze w r. 1817 na nowo odbudowany. Akta archiwum dyecezalnego aż do r. 1620 zniszczone pożarem. Dyecezya żmudzka Ukazem r. 1840 zamieniona została na dyecezyją Telszewską a stołowe dobra biskupie ziemskie mające około 1000 chat włościańskich na Żmudzi wraz z funduszami Kapituły przeszły pod zarząd skarbowy. Kapituła składa się z 6 prałatów i 7 kanoników. Seminarium założone pierwotnie w ~~Krożach~~ Wilnie r. 1570, potem 1622 w Krożach, przeniesione r. 1741 do Worni, było pod zarządem Piarów a od 1745 ~~Jezuitów~~, potem od 1774 Missionarzy a teraz Kapłanów świeckich. – Miasteczko Miedniki znane było już w XIII wieku, dawniej biskupie, dziś rządowe, zamieszkałe głównie przez Żydów w domkach drewnianych częścią słomą krytych mieszkających.

F po krzyżacku zwane Medeniken, Med-wagen

Akta archiwum dyecezj. poczynają się z r. 1620

Księgarnia – 2 jarmarki doroczne.

Ławków (Ławkawas) miasteczko – 20 dom. 291 mieszk. Kościół paraf. katol. drewn. – targi co poniedziałek nadane przez Stanisława Augusta 16 listop. 1778.

Twery, miasteczko rządowe nad rzeką Ajtra, dawniej starostwo, – 30 dom. 336 mieszk., Kościół paraf. katol. drewn. Stanisław August d. 11 Stycznia 1781 nadał tygodniowe targi co poniedziałek – dziś ich niema.

Żorany, miasteczko dziś szlacheckie, dawniej starostwo, nad rzeką Żarna – 23 dom. 238 mieszk. Kościół paraf. katol. drewn.

Miedyngiany, miasteczko nad rzeką Minija – 15 dom. 84 mieszk. – Kościół filialny katol. drewn.

Ławkosody, miasteczko rządowe na strugą Ławkosady – 7 dom. 70 mieszk. – Kościół filialny katol. drewn.

Kontowcie miasteczko – 19 dom. 118 mieszk., Kościół paraf. katol.

Janopol (Janapolis) dawniej Wewirże zwane, miasteczko niegdyś biskupa żmudzk. dziś rządowe – 17 dom. 90 mieszk. Kościół paraf. katol. drewn.

Powonden, miasteczko nad rzeką Żwirzdis – 15 dom. 113 mieszk., Kościół katol. paraf. drewn.

Pojeziory, wieś rządowa nad jeziorem Parszeżeras – 3 domy 30 mieszk. – Kościół paraf. filialny d

Żlubiny, wieś nad rzeką Sawzdrowa – 8 dom. 80 mieszk. – Kościół katol. filial. drewn.

Miastaliszki, wieś – 5 dom. 53 mieszk.

Bordzie, dwór nad rzeką Kurszupis – 1 dom, 15 mieszkań.

Krupajnie, wieś rządowa, nad strugą – 6 dom. 60 mieszkań.

Łabunowo dolne (Łabunawa żemaje), zaścianek nad prądem – 1 dom. 15 mieszk.

Powiat Rossieński

1. Obwód Kroże.

Kroże (Krażej) miasteczko nad rzeką Krożenta – 126
dom. 1450 mieszk. Kościół paraf. katol. S. Michała wymurow. 1475 – Klasztor
Benedyktynek, Szpital – synagoga żydowska – fabry:
ka płócienna. – Osada ta znana już w historyi r. 1257, r. 1568
otrzymali Radziwiłłowie na dziedzictwo. – Kościół paraf. katol.
S. Michała fund. około 1416 Władysław Jagiełło z Witoldem,
po zgorzeniu r. 1475, odbudował go proboszcz Jakub Gedrojc z drze:
wa, a Jan Kiezgajłowicz starosta żmudzki wojewoda wileński
fundował przy nim r. 1495 altaryą. – Radziwił czarny wojewoda wileń.
wymurował tu r. 1565 zamek, w którym 1613 Jan Karol Chodkiewicz
starosta żmudzki i Mikołaj Krzysztof Radziwił wojewoda wileński
fundowali Kollegium Jezuitów i r. 1620 Kościół wymurowali N. P. Ma:
ryi, a Jerzy Tyszkiewicz biskup żmudzki seminarium dyecezalne przy
nim założył; po Kassacie Jezuitów od r. 1797 utrzymywali tu Karmelici
szkołę; r. 1817 przeniesiono Karmelitów do Chwatojor, a gimnazyum
r. 1842 do Kowna, kościół zaś pojezuicki w ruinach r. 1836 sprzedano
prywatnym. – Kościół i Klasztor Benedyktynek fund. 1639 Chry:
zostom Wołodkiewicz podsędek żmudzki, wymurowany 1757. – Był tu
tek klasztor drewniany z kaplicą Maryawitek fund. 1756 x. Do:
minika Mańkowskiego proboszcza kroskiego, lecz w krótce został
opuszczony. – Stanisław August d. 13 Czerwca 1780 nadał miastu
3 jarmarki doroczne i dwa targi cotydzień. (Ob: Kroże, ich przeszłość
i stan obecny skreślił J. B. (Puzynski). Wilno dr. Józefa Zawadzkiego
1872. 8º str. 101 z 2 rycin. litogr. 3 złp. 10 gr.)

Pluszcze (Płustej), dwór nad rzeką Pluszcze – 1 dom. 61 mieszk.

Pokrożęcie, miasteczko nad rzeką Krożęta – 5 dom. 50 mieszk. –
Kościół filialny katol.

Linkowiec (Linkautis), dwór nad rzeką Krożęta – 1 dom. 17 mieszk.

Kielmy, miasteczko nad rzeką Krożęta – 122 dom. 1303 mieszk. –
Kościół paraf. katol., szpital – zbór kalwiński – synagoga żydow.

Carycyn, Stacya) – 1 dom. 19 mieszk. – Pocztowa stacya.

Powerpiany, dwór – 1 dom. 19 mieszk. – blech.
Goryszy, dwór nad strugą – 1 dom. 36 mieszk.
~~[illegible]~~ Leonów, dwór nad rzeką Upinka – 1 dom. 24 mieszk.
Łuży, dwór nad rzeką Bolii – 1 dom. 32 mieszk.
Kołtyniany (Kaltyniena), miasteczko rządowe nad źród: liskami – 28 dom. 202 mieszk. – kościół paraf. katol. i kaplica, szpital, szkoła paraf.
Kiaukale, dwór nad rzeką Okmiana – 1 dom. 12 mieszk.
Monkiszki, dwór – 1 dom. (był tu zbór kalwiński fundacji Gorskich w XVI w.)
Wabaly, zaścianek za rzeką Wabalas – 1 dom. 13 mieszk.
Grigule (Akalicye Grigule), okolica nad rzeką Okmiana – 5 dom. 59 mieszk.
Leonardpol, dwór nad strugą – 1 dom. 31 mieszk.
Poszyle, miasteczko nad strugą – 5 dom. 36 mieszk. – kościół paraf. katol., szpital.
Korklany, miasteczko nad rzeką Skwerblis – 9 dom. 81 mieszk. – kościół filialn. katol., szpital.
Korklany, dwór nad jeziorem Korklany – 1 dom. 23 mieszk.
Bukontyszki, dwór nad rzeką Liszupis – 1 dom. 19 mieszk.
Niemokszty (Namakszciu), miasteczko – 63 dom. 520 mieszk. – kościół paraf. katol., szpital – synagoga żydowska.

2. Obwód Szydłów.

Szydłów (Szydłowas), miasteczko rządowe – 35 dom. 521 mieszk., kościół paraf. katol. [w nim obraz cudowny N. P. Maryi koronowany d. 8 August. 1786] – synagoga żydowsk. – targi co poniedziałek i jarmark doroczny od 8 do 16 Septemb.
Poszokornie, dwór – 1 dom. 30 mieszk. gorzelnia.
Plekajcie, zaścianek – 2 dom. 60 mieszk.
Szawkoty, dwór – 1 dom. 25 mieszk.
Rudupie, zaścianek – 1 dom. 6 mieszk.
Rogłajcie, zaścianek nad strugą – 1 dom. 93 mieszk.

Żoginie (Żagginia), miasteczko nad Strugą — 45 dom. 485 mieszk. Kościół filialn. katol., gorzelnia.
Szawkoty dwór — 1 dom. 10 mieszk.
Wysoki Dwór (Auksztdwara), dwór — 1 dom. 24 mieszk., gorzelnia.
Posandrow, wieś i dwór nad rzeką Sandrowa — 8 dom. 80 mieszk., gorzelnia.
Kołnuje, sioło — 10 dom. 141 mieszk., kościół filial. katol. i szpital.
Oleje, wieś rządowa — 12 dom. 80 mieszk. Kościołek katol.
Lidowiany, miasteczko rządowe nad rzeką Dubisa — 22 dom. 178 mieszk., kościół paraf. katol., szpital.
Lidowiany, folwark rządowy nad rzeką Dubisa — 1 dom.
Welpesie, dwór nad rzeką Dubisa — 1 dom. 15 mieszk.
Saudyniki, sioło nad rzeką Sauda — 23 dom. 205 mieszk. Kościół filial. katol., gorzelnia.
Floryaniszki folwark — 1 dom.
Girtakol (Girkalnis), miasteczko rządowe nad rzeką Apusin — 9 dom. 289 mieszk. — kościół paraf. katol. siedziba dekanatu wielońskiego.
Małoszajcie, wieś — 12 dom. 80 mieszk., kościół filial. katol.
Lale (Lolej), miasteczko nad rzeką Lokis — 9 dom. 246 mieszk. Kościół paraf. katol.
Lale, dwór nad rzeką Lokis — 1 dom. 18 mieszk., gorzelnia
Szymajcie, dwór — 1 dom. 70 mieszk.
Boldegi, folwark — 1 dom. 78 mieszk.
Gawrile, wieś rządowa — 6 dom. 70 mieszk.
Druwiszki (Drupiszkie), dwór nad rzeką Dratwina — 1 dom. 20 mieszk.
Widukle, miasteczko rządowe nad rzeką Kroklis — 25 dom. 321 mieszk. Kościół paraf. katol. — był tu ~~kościół~~ zbór kalwiński

F Klasztor Bernardynów f. 1614 Emerzej Wittowicz.

Cytowiany (Titawienaj), miasteczko nad rzeką Cytowka – 29 dom. 655 mieszk., kościół paraf. katol., targi co środy. F

Gryżowo karczma – 1 dom.

Pogryżowo (Pagrizuwis), dwór nad rzeką Gryżowa – 1 dom. 30 mieszk.

3. Obwód Jurborg.

Zygmunt III d. 4 Listopada 1611 nadał prawo magdebur. i za herb 3 lilije, oraz jarmarki. Stefan Batory d. 4 lutego 1570 nadał 2 jarmarki.

Jurborg (Jurbarkas), Georgenburg, miasto majorat nad rzekami Niemen, Imstra i Mitwa – 250 dom. 2599 mieszk. – kościół paraf. katol. – kaplica luterska – synagoga żydowska – tamożnia, komisaryat pograniczny – cegielnie, garbarnie.

Skirstymoń, miasteczko rządowe nad rzeką Niemen – 55 dom. 497 mieszk., kościół paraf. katol., szkoła paraf.

Pogromoncie, miasteczko nad rzeką Okmiana – 7 dom. 109 mieszk. z kościołem paraf.

Pojurze (Kajma Lajuris), sioło rządowe nad rzeką Jura – 13 dom. 60 mieszk., kościół paraf. katol.

Gawry, miasteczko nad rzeką Szeszuwa – 6 dom. 80 mieszk. kościół paraf. katol.

Botoki (Batakiay), miasteczko rządowe nad rzeką Ancza – 26 dom. 265 mieszk., kościół paraf. katol.

Taurogi (Taurages-Taurogynu), miasteczko majorat nad rzeką Jura – 270 dom. 3000 mieszk., kościół paraf. katol., szkoła paraf., zbór luterski – synagoga i 5 szkół żydowsk., tamożnia, kantor pocztowy pograniczny, cegielnia.

Poszwencie (Laszwętis), wieś nad rzeką Swentucha – 4 dom. 10 mieszk.

Erżwiłk, miasteczko rządowe nad rzeką Szaltona – 7 dom. 19 mieszk. kościół paraf. katol.

Poszołtunie, miasteczko nad rzeką Szaltona – 9 dom. 90 mieszk. kościół katol.

Wadzigiry miasteczko nad strugą – 14 dom. 140 mieszk., kościół filial (do Erżwiłk paraf.) katol.

4. Obwód Szylele.

Szylele (Szylale), miasteczko nad rzeką Aszutis – 110 dom. 1110 mieszk., Kościoł Katol. paraf. – zbór luterск. – synagoga żydow.
Abelin (Soda Obelina), wieś rządowa – 15 dom. 150 mieszk. Kaplica Katol.
Bolcie, vel Pomusze, miasteczko rządowe nad rzeką Aszutis – 10 dom. 70 mieszk., Kościoł Katol. – tu był zbór Kalwiński
Tubiny (Tubynes), miasteczko rządowe nad rzeką Erubina – 8 dom. 84 mieszk., Kościoł Katol.
Newojcie, wieś rządowa – 8 dom. 96 mieszk.
Żwingie, miasteczko rządowe nad rzeką Jura – 9 dom. 97 mieszk., Kościoł paraf. Katol.
Żygajcie, sioło nad rzeką Jozeruna – 24 dom. 245 mieszk. Kościoł Katol. filiał.
Dytkimie, sioło nad rzeką Jura – 10 dom. 119 mieszk. Kościoł filiał. Katol.
Pojurze, miasteczko nad rzeką Jura – 16 dom. 107 mieszk. Kościoł filiał. Katol.
Wajdyty, dwór nad rzeką Jura – 1 dom. 16 mieszk.
Pojurze, dwór nad rzeką Jura – 1 dom.
Wojnuta (Wajnutas), miasteczko rządowe nad rzeką Szysza – 41 dom. 353 mieszk. Kościoł paraf. Katol. szkołka paraf. – synagoga żydow.
Sartyniki, miasteczko rządowe – 9 dom. 94 mieszk., Kościoł Katol.
Girdyszki, miasteczko nad rzeką Czoka – 8 dom. 80 mieszk., Kościoł paraf. Katol.
Upina, sioło rządowe nad strugą – 30 dom. 300 mieszk., Kościoł Katol., szkoła żydow.
Antyniki, dwór nad strugą – 1 dom. 4 mieszk.
Wonkajcie, dwór – 1 dom.

Szulgie, miasteczko – 2 dom. 34 mieszk., Kościół paraf. Katol.
Wojdotany, dwór nad strugą – 1 dom. 13 mieszk.
Gudele, dwór – 1 dom. 33 mieszk.
Balcze, dwór – 1 dom. 15 mieszk.
Pokadusze, dwór nad rzeką Anczą – 1 dom. 40 mieszk.
Skaudwille, miasteczko nad rzeką Anczą – 50 dom. 500 mieszk., Kościół paraf. Katol. – zbór luterski – synagoga żydow., stacyja pocztowa., siedziba dziekana botockiego.
Neokuczna, stacyja pocztowa rządowa nad rzeką Anczą – 1 dom.
Skaudwille (Dwars Skawdwyles), dwór nad rzeką Ańżą – 1 dom. 20 mieszk.
Sastawki (Soustowkis), dwór – 1 dom. 65 mieszk.
Deble, wieś rządowa – 9 dom. 90 mieszk.
Odachowo (Adachaus), dwór nad rzeką Szuszwis – 1 dom. 77 mieszk. Kościół paraf. katol.

5. Obwód Retowo.

Retowo (Marianów) (Retawas), miasteczko nad rzeką Jurat – 46 dom. 984 mieszk., Kościół paraf. Katol., dekanat, szpital, szkoła żydowsk. – cegielnia – pałac dwupiętrowy z parkiem

Fhrab. Ireneusza Michajłowicza Ogińskiego. Zygmunt III d. 12 Grudnia 1590 nadał targi; Stanisław August d. 20 Marca 1792 nadał prawo magdebur. i herb.

Żadwojnie, wieś nad rzeką Jura – 12 dom. 130 mieszk.
Lale, folwark – 1 dom.
Andrzejów (Andrejaus), miasteczko nad jeziorem Andrzejew – 25 dom. 257 mieszk., Kościół paraf. Katol.
Wewirżany (Wowirzena), miasteczko nad rzeką Wewirża – 32 dom. 315 mieszk., Kościół paraf. Katol., szkoła żydow.
Wieżajcie, sioło nad rzeką Skinija – 24 dom. 250 mieszk., Kościół katol. filialny
Zwoniszki, sioło – 4 dom. 44 mieszk., Kościół Katol. (Kaplica)
Pojeziory, sioło nad jeziorem Kupsis, 4 dom. 43 mieszk., Kościół Katol.

Tenenie, miasteczko nad rzeką Teneni, ≤ 10 dom. 102 mieszk.,
Kościół paraf. Katol.
Chwejdany (Kwiedajna) miasteczko rządowe nad rzeką Genotala -
14 dom. 209 mieszk. - Kościół paraf. Katol. - synagoga
żydów.
Drabukszty (Drobuksztej), wieś rządowa nad rzeką Skurbina -
16 dom. 203 mieszk.
Pojurze (Pojuralis), sioło nad rzeką Łozwa - 7 dom. 106 mieszk.
Kościół filial. Katol.
Podskarbiszki, sioło - 3 dom. 13 mieszk., Kościół Katol.
Judrany, sioło nad rzeką Krusza - 15 dom. 159 mieszk., Kościół
Katol. filial.
Judrany, dwór - 1 dom.
Swekszne, miasteczko nad rzeką Szweksznela - 16 dom. 1018
mieszk., Kościół paraf. Katol. - zbór luterski - żydowska
bóżnica.
Swekszne, dwór nad rzeką Szweksznela - 1 dom., gorzelnia
Wilkiany (Wilkiena), dwór nad rzeką Szweksznela - 1 dom. 7 mieszk.
Sznipszte, folwark nad strugą Growmeńską - 1 dom., 6 mieszk.
Stemple, dwór nad rzeką Łozwa - 1 dom., 24 mieszk., gorzelnia.
Tenenie, dwór nad rzeką Teneni, - 1 dom., 19 mieszk., gorzelnia.
Pojeziory, dwór nad jeziorem Kupsis - 1 dom, 14 mieszk., gorzelnia
Gedminajcie (Gedmynate), dwór nad rzeką Judra - 1 dom., 26
mieszk., gorzelnia.
Nowe miasto (Naumiestis), miasteczko rządowe nad rzekami
Szustis, Tinowsa, Wanagis - 165 dom. 1600 mieszk.,
Kościół paraf. Katol., - zbór kalwiński - synagoga i szkoła żydów.
- szkoła paraf. - komora celna - sądy.
Gordoma (Gardams), miasteczko rządowe nad rzeką Tenenis - 8 dom.
84 mieszk., Kościół filial. Katol.
Degucie, sioło rządowe - 5 dom. 59 mieszk., Kościół filialny Katol.

6

Biskupstwa ruskie.

Biskupstwo Łuckie łacińskie.

Pierwotni biskupi zwali się włodzimierskiemi. Szereg ich podług Bullariusza dominikańskiego był następujący:

1. Piotr mianowany 1358 d. 2 Maja (*)
2. Hinko 〃 1371 d. 5 Maja (*)
3. Mikołaj przeniesiony na biskupstwo salubryjskie r. 1400 (*)
4. Gregorius de Butzkow dominikan, mianowany 1400 d. 17 Lutego, †1424
5. Jędrzej z Spławki Spławski h. Lubicz przeniósł r. 1436 Katedrę do Łucka.

(*) zamiast Piotra, Hinka i Mikołaja podaje Niesiecki I str. 46 następujący szereg: 1. Izydor 1375 † 1380. – 2. Ruzgian † 1400. – 3. Grzegorz (de Butzkow) 1424.

5364

317

Biskupstwo Chełmskie ruskie unickie. Papież Leon XII r. 1824 przez Breve do Ferdynanda Ciechanowskiego biskupa chełm. ustanowił Kapitułę w Chełmie złożoną z 6 Prałatów (Archiprezbiter dziekan, Archidyakon, Scholastyk, Eklezjarch, Kustosz, Kanclerz), 6 Kanoników katedralnych i 2 Kanoników honorowych. – Przepisał im oraz Distinctorium: Krzyż gwiazdowy seledynowy z promieniami na złotym łańcuchu; w środku Krzyża z jednej strony Matka Boska patronka cerkwi katedralnej, w polu czerwonem; z drugiej strony Orzeł polski biały z literą A (Alexandra I cara założyciela)

Seminarium w Chełmie założył biskup Maksymilian Ryłło r. 1780.

Biskupi chełmscy unici:

Terlecki Metody +1649
Phurs Bielecki Atanazy Zachariasz nominat przez 5 miesięcy
+ w Białopolu; pochodził z Bielca na Białej Rusi.
Szusza Jakób +1685 – jego przeciwnik: Czerkaski ihumen z Jabłecznej, dyzunita.
Łodziata Aleksander Augustyn +1691.
Małachowski Jan, wprzód episkop przemyski +1693.
Wojna-Orański Gedeon +1709.
Lewicki Józef +1730 w Poczajowie.
Wołodkowicz Felicyan Filip – został metropolitą kijowskim
Ryłło Maksymilian od 1756-1779 został biskupem przemyskim +1794
Angełłowicz administrator od 1779-1784 został biskupem przemysk.

Rostocki Teodozy 1784–1793 został metropolitą Kijowskim
+ 1804 w Petersburgu.

Skarbek-Ważyński Porfiry 1791 + d. 9 Marca 1804 w Chełmie, ur. 1730, wprzód jenerał Bazylianów po śmierci Morgulca 1787.

Ciechanowski Ferdynand Dąbrowa od 1810 + 7 Kwietn. 1828 w Chełmie, ur. 17 Październ. 1759 w Ciechanowcu.

Szumborski Filip Felicyan od 1828 + 19 Stycznia 1851, ur. 15 Października w Ostrogu.

Teraszkiewicz Jan ur. 5 Maja 1793 w Koniecpolu, od 1842 sufragan biskup bełzki, r. 1863 nominat biskup chełmski + 1 Marca 1863.

Kaliński Jan Mikołaj ur. 1799 w Radzyniu, r. 1863 najprzód sufragan biskup bełzki, i wkrótce biskup chełmski, r. 1866 wywieziony do Wiatki, gdzie zmarł

Kuziemski 1871 wyjechał do Lwowa.

Arcybiskupi połoccy-unici. (Archidyecezya ta począwszy od granic Kurlandyi i Inflant, obejmowała województwa połockie, witebskie z powiatami witebskim i orszańskim, oraz mścisławskie). Szereg takowych od r. 1595 do r. 1838 następujący:

1) Grzegorij Iwanowicz (Herman) Zagorski, od r. 1595. + 1600.

2) Gedeon Brolnicki, od 6 marca 1601 + 1618.

3) Jozafat Kuncewicz, od 12 listopada 1617, zabity w Witebsku d. 12 listopada 1623.

4) Antoni Sielawa, od 9 grudnia 1623, został r. 1642 metropolitą +1655.

5) Gabryel Kolenda, syn wileńskiego pisarza Jana Kolendy, archimandryta berezwecki, od 1656 arcybiskup połocki, od 1664 metropolita + 18 lutego 1674 w Połocku.

6) Cypryan Żochowski, archimandryta dermański, dubieński i leszczyński, od r. 1670 episkop witebski, od 1674 arcybiskup połocki, został metropolitą + 2 październ. 1693, pochowany w Połocku.

7) Maryan Białozor, archimandryta wileński i Tawryszewski, od 1666 episkop piński; od 27 września 1696 arcybiskup połocki + 1707.

8) Sylwester Łada-Pieszkiewicz, od 12 marca 1710 +1719.

9) Floryan Hrebnicki ur. w województwie połockiem, uczył filozofii w Żyrowicach, Dr. Teol. w Uniwersytecie wileńskim, od 11 marca 1716 arcybiskup połocki, od 1748 d. 5 stycznia metropolitą, +1762 w Struni pod Połockiem.

10) Jazon Junosza-Smogorzewski, urodzony (+1717) na Mazowszu, kształcił się w Rzymie, od 1762 arcybiskup połocki, od 1780 metropolita + 1 listopada 1788 w Radomyślu (Kijowsk. gubern.).

11) Herakliusz Lisowski ur. w powiecie lepelskim, od 16 stycznia 1784 arcybiskup połocki, r. 1795 był w Jerozolimie, od 1805 metropolita +30 sierpnia 1809, pochowany w Struni.

12) Jan Krasowski syn kapłana ruskiego, kształcił się w Wilnie od 1806 arcybiskup połocki; oskarżony przez Bazylianów r. 1820 złożony + 1827 w sierpniu w Łucku.

Arcybiskupstwo mińskie, izasławskie i bracławskie utworzone r. 1793 d. 13 kwietnia (prawosławne): Szereg: 1) Wiktor Sadkowski rodem z Kijowa, gdzie nauki pobierał, został czerńcem, był prefektem seminaryum w Mohylowie, od 1776 kapelan posełstwa ros. w Warszawie, od 1783 archimandryta słucki, od r. 1785 episkop perejasławski i boryspolski, d. 18 kwiet. 1789 uwięziony w Nieświeżu i Warszawie, 1792 skazany na więzienie do fortecy w Częstochowie, lecz za staraniem posła Bułhakowa d. 22 lipca uwolniony, od 1793 pierwszy arcybiskup miński. Zasłynął z nawracaniem Unitów, których 70000 na prawosławie nawrócił. R. 1796 został czernigowskim arcybiskupem gdzie + 11 listopada 1803. 2) Jow Potemkin 1796-1812. 3) Serafin Głagolewski episkop smoleński, 1812-1816 został metropolitą petersburskim. 4) Antoni Makarymowicz episkop połtawski, 1816-1832 został episkopem symbirskim. 5) Jewgenij Bażanow 1832-1834. 6) Nikanor Klementiewski 1834-1840. 7) Antoni Zubko episkop brzeski 1840-1848. 8) Michał Gołubowicz 1848-1868. 9) Aleksander Dobrynin 1868-1877. 10) Jewgenij episkop kowieński 1877-1880, 11) Warlaam 1880-1889. 12) Szymon 1889.

13) Jakób Adam Okiełło-Martusewicz, biskup łucki, został r. 1827 arcybiskupem połockim +1833, syn kapłana ruskiego, wychowanek jezuitów, nienawidzący prawosławie.

14) Jozafat Bułhak episkop brzeski, od r. 1817 metropolita unicki, od 1833 arcybiskup połocki +1838 w Petersburgu.

15) Bazyli Łużyński, ur. 1788 na Białej-Rusi, syn proboszcza Starorudniańskiej cerkwi (w powiecie Rohaczewskim, Gubernii Mohilewskiej), kształcił się w Seminaryum Uniwersytetu Wileńskiego, r. 1819 wyświęcony na kapłana, od 28 Stycznia 1834 episkop orszański, jako sufragan od r. 1840 zarządzał eparchią białoruską, r. 1841 został arcybiskupem, złożywszy tę godność 27 marca 1866 był członkiem św. Synodu + 21 Stycznia 1879 w Petersburgu, pochowany w Łubaszkowiczach koło Witebska. Jeden z główniejszych czynników zniesienia Unii w r. 1839.

Unija Kościoła ruskiego. — Dopiero r. 1054 odłączył się Kościół Wschodni od Zachodniego i rozpoczęła się tak zwana Schizma Kościelna. — R. 1274 za papieża Grzegorza X. na czternastym oekumenicznym Soborze czyli jeneralnem Koncylium w Lionie byzantyński cesarz Michał Palaeologus wraz z patriarchą greckim Janem Vekkus zgodzili się na przyjęcie symbolu wiary „i od syna" (filioque) oraz Unii z Kościołem rzymskim, która jednakże niedługo trwała, bo ją zniósł cesarz Andronik II. r. 1283 wygnawszy patryarchę Jana. — R. 1439 za papieża Eugeniusza IV na jeneralnem Koncylium w Florencyi cesarz bizantyński Jan Palaeologus przyjął Unię Kościoła greckiego z Rzymem i publicznie takową w cerkwi św. Zofii d. 12 Grudnia 1452 syn jego cesarz Konstantyn Palaeologus ogłosił. Oparł się jednak takowej sam jeden z greckich biskupów Marek efezski; na Litwie popierał unię Witold, przeciwnikami takowej zaś na Rusi byli Świdrygiełło książę litewski i Wasyli Wasylewicz wielki książę moskiewski. Patryarcha carogrodzki Grzegorz Mammas przyjąwszy r. 1452 unię florencką uszedł do Rzymu. Na Rusi podzielone były zapatrywania się na Uniję. Jedni byli za takową i nawet r. 1474 wysłali poselstwo do Rzymu, sam metropolita kijowski Misael pisał w tym celu list do papieża; jednakże następcy jego metropolicii Jona II i Makary II. byli przeciwnikami ogólnego zaprowadzenia Unii.

Pojawienie się Jezuitów w Polsce rozdmuchało gwałtownie myśl przeprowadzenia Unii Kościelnej. Jezuici gorliwie pracowali nad nawróceniem wielu ruskich szlacheckich rodzin z prawosławia na obrządek łaciński i poddali myśl Stefanowi Batoremu, iż wydał rozkaz przyjęcia nowego gregoryańskiego Kalendarza nawet w 9 prawosławnych eparchiach ruskich należących do Polski i Litwy (r. 1582), czem głównie poburzył umysły Rusinów uważających ten krok za naruszenie ich wiary. Jezuita Piotr Skarga już r. 1577 ogłosił dzieło: „O jedności Kościoła Bożego. Wilno 1577. 8vo" i powtórnie: „O rządzie i jedności Kościoła Bożego. Kraków 1590. 8vo" w których dowodził konieczną potrzebę zaprowadzenia Unii. Skutkiem tych starań r. 1591 Gedeon Bałaban episkop lwowski (mający złość na prawosławie wskutek zatargów z lwowskiem Bractwem stauropigialnem), Dyonizy Zbirujski episkop chełmski, Leonty Pełczycki biskup piński, Cyryl Terlecki episkop łucki podali królowi swój zamiar przyjęcia Unii; przyłączył się także do nich Adam Pociej mianowany r. 1593 episkopem brzeskim i włodzimierskim, oraz metropolita Michał Rahoza i episkop połocki Grzegorz Herman Zagorski. Biskupi ci złożyli d. 2 Grudnia 1594 Synod, na którym uchwalili, oderwać się od prawosławia i poddać się papieżowi rzymskiemu, do którego wysłali jako posłów Pocieja i Terleckiego. Po przyjęciu ich propozycyi w Rzymie przez papieża Klemensa VIII, zebrał się w Brześciu litewskim Sobór d. 6–9 październikta 1596 r. na którym ogłoszono przyjęcie Unii, pomimo sprzeciwiania się Gedeona Bałabana i Michała Kopystyńskiego. Wskutek tego przyszło nawet do gwałtownych rozruchów w Witebsku gdzie d. 12 listopada 1623 za podnoszeniem pisarza Hurki oraz miejskich radców Nauma Wołka, Semena Njesza i Huslinceva, zamordowano Jozafata Kuncewicza arcybiskupa połockiego, na którego katedrę czychał prawosławny Meletyusz Herasymowicz Smotrycki. – Po zaborze Białej Rusi przez Rossyę r. 1772 pracował tamże gorliwie nad wytępieniem Unii prawosławny episkop mohilewski Jerzy Koniski. Po drugim i trzecim rozbiorze Polski wydał archiepiskop miński Wiktor Sadkowski rozporządzenie aby unici w Zachodniej Rossyi przyjęli prawosławie (w Maju 1794 r.) Wskutek takowego w r. 1794–1795 przyjęło przeszło półtora miliona dusz prawosławie, a w tej liczbie w 2 guberniach: połockiej i mohilewskiej około 110000 (str. 118–86. Gr. D. A. Tolstago: Rymskij katolicyzm w Rossii. II. go – M. O. Kojałowicza: Istorija woz sojedynenija Uniatów str. 364). – Unicki arcybiskup połocki Herakliusz Lisowski (r. 1784 + 1809) gorliwy zwolennik prawosławia, rozpoczął walkę z Jezuitami i Bazylianami, zaczął rugować z unickich cerkwi naleciałości

kościoła łacińskiego; toż samo uczynił jego następca Jan Krasowski (r. 1806–1820). – Głównemi autorami jednakże zniesienia Unii byli: Józef Siemaszko, Wasyli Łużyński i Antoni Zubko. – Za staraniem prawosławnego episkopa połockiego i wileńskiego Smaragda Kryżanowskiego, w 3 latach 1833–1835 w samej połockiej eparchii nawrócono na prawosławie 1814 katolików, 122416 unitów, odebrano Uniatom cerkwi 94 parafialnych i 9 filialnych. – R. 1839 d. 12 lutego podpisało w Połocku za staraniem Siemaszki, Łużyńskiego i Zubki, 1305 swiaszczenników i monachów unickich prośbę o przyjęcie do prawosławia, którą to prośbę Siemaszko na ręce synodalnego ober-prokuratora hr. Protasowa przesłał Carowi Mikołajowi I, który d. 25 Marca 1839 napisał własnoręcznie na tej prośbie: „Błagodarju Boha i prinimaju." – Tym sposobem dokonał się akt wyrożenia Unii, tak iż na całej Białej-Rusi i Litwie nie pozostał ani jeden Unita. Na pamiątkę wybito medal na którego jednej stronie twarz Chrystusa na chustce (Weronika) i dokoła napis słowiańskiemi cerkiewnemi literami: „Takowa imamy perwoswiaszczennika. Jewr. VIII. 1", u dołu literami rossyjskiemi: „Ottorgnutije nasilijem – (1596) woz'sojedinenny ljubowiju – (1839)" = Na stronie drugiej: Krzyż sześcioramienny wśród promieni, dokoła napis literami rossyjskiemi: „Torżestwo Prawosławija. 25 Marta 1839." (str. 139 drzeworyt).

Karamzyn nazywa historyka Długosza, bajczarzem (skazocznik).

R. 1793 d. 27 Marca nastąpił zabór przez Rossyą województw mińskiego, wołyńskiego i bracławskiego oraz reszty połockiego. Manifest zaborczy ogłosił jenerał Michał (Iwanowicz) Kreczetników w Połonnem (Nowgradie wołyńskim) d. 27 Marca 1793; z zabranego kraju utworzono 3 gubernie: Mińską, Izasławską (Wołyńską) i Bracławską, których pierwszym namiestnikiem (w międzyrzeczu wołyńskim) – po imu był Michał Kreczetników (1793 + 9 maja 1793 w Międzyrzeczu wołyńskim) – po nim Iwan Nikołajewicz Neplujew 2) Tymotej Iwanowicz Tutołmin (1793–1796 + 1809) 3) Iwan Nikołajewicz Tutołmin 2) Nikołaj ... +1823. = Gubernatorowie wileńscy mińscy: 1) Tymotej Iwanowicz Mirkowicz 18..– Andrejewicz Dołgorukow (1831–1840) 3) Feodor Jakowlewicz Mirkowicz 18..– 1850) 4) Ilija Gawryłowicz Bibikow (1850–1855) 5) Władymir Iwanowicz Nazimow (1855–1863) 6) graf Michał Nikołajewicz Murawiew (1863–1865). 7) Konstantyn Petrowicz von Kaufmann (1865–1867). 8) Eduard Trofimowicz Baranow (1867–1868). 9) Alexander Lwowicz Potapow (1868–1869) = R. 1869 wyłączono gubernią mińską z pod władzy wileńskich generał-gubernatorów.

Ludność mińskiej guberni w r. 1891 = 1830445 dusz; z tych 1279537 prawosławnych, 11839 starowierców, 174028 katolików, 3540 protestantów, 346332 Żydów, 5174 mahometan.

6.3

Hierarchia ruska za czasow Józefa Tukal-skiego bisk. Kijow. 1669 Metropolity

Dyzunity
Metropolita Kijowski
władyka: Tucki i ostrogski
" przemyski / białoborski Antoni Winnicki
" lwowski, Kamieniecki Józef Szumlański
" białocki
" Czernihowski: Łazarz Baranowicz

Archimandryi Kijowski
Leszczyński
Słucki
Uniowski
Milecki
Ovrucki
Dermanski
Wileński

Unity
Arcybisk. połocki: Gabriel Kolenda
Władycy: włodzimirski i brzeski: Gliński
Arcyb. Smoleński: Paszkowski
władyka Piński: Brinlozor (?)
" Chełmski: Susza

Archimandryi: Wileński S. Trojcy
Żydyczyński
Supraślski
Smoleński
Ławryski
Grodzieński
Dubieński: Dermański
Dorohobuzki (?)

Rapha
Andre
Martin
Gedeon
Anton
Leo N
Theo
Theop
Georgius

(Ob:
in
tr
Pin
Eut
Abba
ada
ris
lapid

1

Episkopi Pińscy i Turowscy.

1. Joachim r. 1145.
2. Euthymius Okuszko 1399.
3. Leontius (Meletius) Pełczycki 1592.
4. Jonas (Joannes) Hohol. 1596.
5. Gregorius Michałowicz h. Lis 1624
6. Raphael Korsak h. Kotwica 1632.
Andreas Złoty Kwaśnicki h. Pielesz
Martinus (Martianus) Białozor h. Wieniawa 1640.
Gedeon Oranski h. Kościesza
Antonius Żołkiewski h. Lubicz 1700.
Leo Kulczycki.
Theodatus Ciechanowicz h. Nałęcz
Theophilus Godebski h. Godziemba 1720
Georgius Bułhak h. Syrokomla 1739. Unita

(Ob: Czarkowski Michael: Zodiacus infulatus duodecim Pinsensium Antistitum Georgio Bulhak episcopo Pinsensi ac Turoviensi Romano-Unitae Ecclesiae, Supraslienci et Leszczynensi Abbati in avito Bulhakano Syrokomla adapertus. Typis Abbatiae Supraslien: -sis 1739. fol. Kart 31. (wierszem i stylo lapidar.)
Nr 7994.

Wileńskie Biskupstwo metropolitalne grecko-katolickie unickie roku 1811.

a) Duchowieństwo świeckie:

Dekanaty:	Cerkwi paraf. i filialnych	Kaplic	Księży	Parafian
1. Oszmiański	1 murow. 31 drewn.	1 murow. 38 drewn.	33 księży	31,072 dusz
2. Miński	— " 41 "	— " 37 "	41 "	38,222 "
3. Bobrujski	— " 26 "	— " 28 "	26 "	25,860 "
4. Wilejski	1 " 44 "	— " 55 "	45 "	40,153 "
5. Borysowski	— " 59 "	— " 112 "	59 "	66,344 "
6. Dziśnieński	2 " 40 "	1 " 37 "	42 "	47,569 "
7. Ihumeński	— " 48 "	— " 90 "	48 "	57,115 "
8. Kurlandzki	— " 8 "	— " 2 "	8 "	2,575 "
Razem	4 " 297 "	2 " 400 "	302 "	308,152 "

Duchowieństwo to posiadało: Kapitałów 8745 Rubli sr. 60 Kop. i 524 dusz poddanych.

B) Duchowieństwo zakonne (Bazylianie):

a) Monastery męzkie:

	cerkwie:				
Boruny	1 murow.	— drewn.	15 zakonn.	— dusz Parafian	
Brasław (Opactwo)	— "	1 "	5 "	— "	
Berezwecz	1 "	— "	13 "	1004 "	(bogaty)
Helianów	— "	1 "	5 "	— "	
Młukoszta	— "	— "	2 "	744 "	
Jakubsztad	1 "	— "	4 "	517 "	
Kassuta	— "	1 "	4 "	543 "	
Kazimierzów	— "	1 "	3 "	341 "	
Łada	1 "	— "	9 "	532 "	(bogaty)
Łohojsk	— "	1 "	3 "	— "	
Postawy	— "	1 "	3 "	3366 "	
Podubisie	— "	1 "	6 "	— "	
Raków	1 "	— "	5 "	1320 "	
Świerzeń	1 "	— "	13 "	796 "	
Sutków	1 "	— "	4 "	268 "	
Troki (Opactwo)	— "	— "	1 "	— "	
Wilno ...	1 "	— "	23 "	— "	(bogaty)
b) Monastery żeńskie Bazylianek					
Wilno	1 "	— "	13 "	— "	(bogaty)
Minsk	1 "	— "	23 "	— "	(bogaty)
Razem	10 "	7 "	154 "	8431 "	

Monastery te posiadały kapitałów 119053 Rubl. sr. 64 Kop. i 2548 dusz poddanych.

Brzeskie Biskupstwo grecko-katolickie unickie roku 1811.

a) Duchowieństwo świeckie:

Dekanaty:	Cerkwi paraf. i filialnych:		Kaplic		Księży:	Parafian
1. Brzeski	3 murow.	78 drewn.	– murow.	– drewn.	98 Księży	65268 dusz
2. Kobryński	3 "	63 "	– "	– "	82 "	61,546 "
3. Grodzieński	1 "	22 "	– "	– "	27 "	36,170 "
4. Wołkowyski	6 "	26 "	– "	– "	37 "	28,117 "
5. Słonimski	7 "	46 "	– "	– "	62 "	56,161 "
6. Nowogrodecki	1 "	56 "	– "	– "	63 "	70,198 "
7. Prużański	2 "	27 "	– "	– "	34 "	43,710 "
8. Lidzki	1 "	17 "	– "	– "	19 "	16,981 "
9. Piński	2 "	59 "	– "	– "	72 "	32,387 "
10. Słucki	1 "	38 "	– "	– "	45 "	34,199 "
11. Mozyrski	– "	19 "	– "	– "	23 "	11,628 "
12. Rzeczycki	– "	7 "	– "	– "	7 "	5,238 "
13. Białostocki	1 "	11 "	– "	– "	16 "	7,131 "
14. Bielski	– "	28 "	– "	– "	36 "	35,833 "
15. Drohicki	– "	10 "	– "	– "	11 "	7,081 "
16 Sokolski (Sokolka)	– "	7 "	– "	– "	7 "	5,452 "
Razem	28 "	514 "	– "	– "	653 "	517,100 "

Duchowieństwo to posiadało Kapitałów 8155 Rubl. sr. 4½ Kop. i 1186 dusz poddanych.
Kapitułę składał: Biskup, 1 Sufragan, 12 Kanoników
Seminaryum dyecezalne było w Monasterze Ławryszewskim i miało 20 Alumnów.

B) Duchowieństwo zakonne (Bazylianie)

a) Monastery męzkie:

Antopol	— murow.	1 drewn.	5 zakonn.	1606 dusz Parafian	
Brześć	1 "	— "	7 "	— "	
Byteń	1 "	— "	23 "	2371 "	(bogaty)
Ceperek	— "	1 "	5 "	1048 "	
Czerlonsk	— "	1 "	5 "	1470 "	
Chomsk	— "	1 "	5 "	2993 "	
Darecisk (Darewsk)	— "	1 "	4 "	1392 "	
Grodno (Opactwo)	1 "	— "	5 "	— "	(bogaty)
Hłusniany	— "	1 "	5 "	— "	
Kobryń (Opact.)	1 "	— "	5 "	1525 "	(bogaty)
Leszczynsk (Opat.)	— "	1 "	6 "	6458 "	
Ławryszew	— "	1 "	4 "	595 "	
Łyskow	— "	1 "	5 "	2133 "	
Mir	— "	1 "	3 "	2828 "	
Nowogrodek	1 "	— "	4 "	— "	
Nowosielsk	— "	1 "	4 "	— "	
Rożana	1 "	— "	4 "	3040 "	
Suchowice	— "	1 "	4 "	418 "	
Sieleck	— "	1 "	4 "	303 "	
Torokany	1 "	— "	21 "	— "	(bogaty)
Wolniany	1 "	— "	10 "	1197 "	
Żyrowice	1 "	— "	39 "	4756 "	(bogaty)
Suprasl	1 "	— "	14 "	460 "	
Kuznice	— "	1 "	1 "	761 "	
Drohick	1 "	— "	2 "	— "	

b) Monastery żenskie Bazylianek —

Pinsk	— "	1 "	7 "	— "	(bogaty)
Grodno	1 "	— "	4 "	— "	
Nowogródek	— "	1 "	6 "	— "	
Razem	12 "	16 "	211 "	32354 "	

Monastery te posiadały kapitałów 166914 Rubl. sr. 5 Kop. i 3715 dusz poddanych.

R. 1791 d. 15 Czerwca odbyła się w Pinsku w Cerkwi Bohojawlenia Pańskiego Kongregacya Duchowieństwa Religii prawosławnej obrządku Grecko-oryentalnego w Król. Polsk. i W. X. Lit. w obec delegowanych z Sejmu Koronnego Komisarzy Michała Korwina Kochanowskiego i Pawła z Konopnicy Grabowskiego posłów, pod prezydencyą Irynarcha Bałanowskiego archimandryty motreninsko-czehryńskiego, dla urządzenia Hierarchii tegoż wyznania. Uchwalono iż takowa ma się składać stosownie do Praw kanonicznych i Ustaw czyli Kanonów 7 Synodów, z jednego Arcybiskupa i 3 Biskupów którzy tworzyć będą Synod podlegający władzy Patryarchy Carogrodzkiego w sprawach dogmatycznych. Każda dyecezya ma być podzielona na Dekanaty czyli Protopopie; w każdej protopopii ma być i protopop i jego namiestnik. Tymczasowo za nim biskupi nominowani będą, ma być tylko jeden Konsystorz Bracławsko-Żytomirski. Dozor nad klasztorami mają mieć Archimandryci (Opaci), którym podlegają Ihumeni (przeorowie) i Przełożone męskich i żeńskich monasterów. Ukończono tę organizacyję w Pinsku d. 2 Lipca 1791. (Obacz: Dzieła Kongregacyi generalnej obrządku starożytnego grecko-oryentalnego z mocy prawa na Sejmie 1791 agitującego się zapadłego... w mieście... Pinsku r. 1791 d. 15 m. Czerwca odbytej, Porządek cerkiewny dla monasterów i cerkwi, oraz Członków tegoż obrządku przepisujące. Warszawa, w druk. Michała Grölla. 8vo str. 104.)

Do obrządku prawosławnego grecko-oryentalnego w Polsce należały wtedy następujące Monastery (r. 1791)

- 1. Monaster Św. Trojcy (Troicki) Motrenińsko-Czechryński w województwie Kijowsk. (Archimandrya) w lesie Motrenińskim, istn. w XII wieku.
- 2. Monaster Św. Onufrejski Pustyno-Zabotyński męski w wojew. kijow. nad rzeczką Żabotianką
- 3. Monaster Św. Trojcy (Troicki) w Czechrynie w XVII w. męski, a w XVIII w. panieński, w wojew. Kijowsk.
- 4. Monaster (Św. Woznesenski) Mosznogorski czyli Moszeński męski;
- 5. Monaster S. Jerzego (Georgijewski) Lebedyński (w wojew. bracławsk. powiecie zwinogrodzk. państw. Smilańskiem), męski; koło rzeki Turyi.
- 6. Monaster Św. Onufrejski Korsuński i Ulanicki w Korsuniu (wojew. kijow.) męsk.
- 7. Monaster (Św. Uspeński) Winohradzki, Smilansko-Winogrodzki (w Smile), męski nad rzeką Irdyniem - istn. 1656
- 8. Monaster Św. Mikuliński (wprzód Rodzestwa Bohorodycy) Bohusławski; w mieście Bohusławiu wojew. Kijow., męski. fund. Samuel Samuś półkownik w XVIII w. - dawniej unicki.
- 9. Monaster (Św. Preobrażeński) Ryszczewski (lub Trzyszczewski) w wojew. Kijow. męski
- 10. Monaster Św. (pustynno-) Mikołajewski Medwedowski w wojew. kijowsk. męski. nad rzeką Tasminem, 3 mil od Czechryna.
- 11. Monaster Bielsko-Podlaski w Bielsku męski.
- 13. Monaster (Św. Troicki nagórny) Drohicki pierwszy w wojew. podlask. męski
- 14. Monaster (Św. Preobrażeński czyli Spaski Zabużski) Drohicki drugi.
- 15. Monaster (Św. Troicki) Wileński (Archimandrya)
- 16. Monaster (Woznesenski) Miński (Archimandrya)

— 17. Monaster (Dryjski męski — św. Błahowiszczeński)

— 18. Monaster (Zmartwychwstania Pańskiego Dziśnieński w mieście Dziśnie w wojew. połock. (męski) — Woskreseński)

— 19. Monaster (Dzięciołowicki męski — św. Preobrażeński)

— 20. Monaster (Zabłudowski w powiecie grodzieńskim męski — św. Uspeński)

— 21. Monaster (Zabłoczyński, męski — św. Onufrejski)

— 22. Monaster (Brzeski w mieście Brześciu-Litewskim męski — św. Symeonowski)

— 23. Monaster Święto-Jański Hrozowski (koło Pińska) męski

— 24. Monaster ~~św.~~ Narodzenia N. Panny Słucku (Archimandrya) męski; z szkołami

25. Monaster w Pińsku (męski)

— 26. Monaster S. Eliasza w Słucku żeński.

27. Monaster Kroński

R. 1791 wymienione są następne w Polsce greckaoryentalne prawosławne protopopie (dekanaty): Smilańska (w wojew. bracław.), Kaniowska, Bohusławska, Korsuńska, Czerkaska, Olszańska, Czechryńska, – Rzeczycka, Mozyrska, Petrykowska, Dawidgrodzka, Pińska

Cerkwie w Bieszeńkowicach (w wojew. połock.), Turowie (S. Mikołaja), Słucku (Narodzenia N. Panny i S. Barbary), Kopylu, – Szpole, Złotopolu, Słucku, Quciuciewiczach, Lachowiczach, Piaseczynie, Wujwicku, Welenicach.

Kapelanie w Warszawie, Poznaniu, Lublinie, Opatowie, Kaliszu, Piotrkowie.

1640 Kościoły katolickie w Kijowie. 1) Katedralny.

2) Dominikanów na Rynku

3) Bernardynów pod górą

4) Jezuici nowy kościół między Bernardynami a ~~Domini:~~ Dnieprem
~~kanami~~

Pierwotny kościół S. Jacka stał nad Dnieprem gdzie była dawna cerkiew Bohorodycka, którą oddano S. Jackowi na kościół; po zburzeniu konwentu przez Tatarów, Dominikanie przenieśli się do miasta pod zamek (na bykowi Żytnią targowicę gdzie wybudowali kościół S. Mikołaja. Kościół i konwent wymurował około r. 1640 Stefan Aksak. W kościele tym pochowany Roman Książe Różyński

880 r. Oskolda mogiła na górze zwanej Uhorskoje tam postawił Olm cerkiew S. Mikołaja – mogiła Dira była za cerkwią św. Ireny

„898 Idosza Ugre mimo Kijewa horoju, jeże sia zowet nynie Uhorskoje, i pryszedsze k Dnipru, stasza weżami." (Ipat. 14)

945 Cerkiew św. Ilii nad ruczajem

983 cerkiew Bohorodycy

988 cerkiew św. Bazylego (gdzie stał Perun) zbudowana.

991 Włodzimierz wielki stawia cerkiew św. Bohorodycy (desiatynna)

996 Włodzimierz stawia cerkiew Preobrażenia w Wasiłkowie.

1008 Metropolita Jan stawia cerkiew SS. Piotra i Pawła

1037 Jarosław Kniaź funduje cerkiew Św. Zofii – i cerkiew Bohorodycy Błahowiszczenie, monaster S. Georgia i św. Ireny.

1051 Antoni zakłada Peczerski Monaster.

1071 założona cerkiew Św. Michała w monasterze Wsewołoda na Wydubiczy.

1073 ~~Światosław Kniaź~~ cerkiew pieczarska buduje (Światosław Jarosławicz Kniaź) i hegumen Teodozy – konsekrowana 1089 przez Jana metropolitę

1086 Wsewołod funduje monaster Św. Andrzeja w którym została zakonnicą córka jego Janka. (Janczyn monaster)

1108 Światopełk Kniaź funduje cerkiew św. Michała Złotowerchaja.

1109 umarła Eupraxia córka Wsewołoda d. 9 Julia, pochowana w Pieczarskim monasterze.

1111 d. 7 Oktobra umarła żona Księcia Wsewołoda.

1112 d. 3 Nowembra umarła Janka córka Wsewołoda a siostra Włodzimierza pochowana w cerkwi S. Andrzeja gdzie była zakonnicą.

1113 Monaster Łazarew żeński.

1121 Założona cerkiew Św. Jana na Kopyrewym Końcu.

1129 Mścisław zakłada cerkiew S. Theodora

1131 Mścisław funduje cerkiew św. Bohorodycy Pirohoszczej.

1158 monaster Św. Spasa na Berestowie

1179 umarła Księżna Maria żona Wsewołoda (córka Kazimierza Mnicha), pochowana w Kijowie w cerkwi Św. Cyryla którą zbudowała zostawszy czernicą (schimnica) Ipat. let. 414.

1183 Światosław Wsewołodicz funduje cerkiew św. Bazylego na wetyciem dworie.

1231 Monastery w Kijowie: Pieczerski, Wydubicki, Spaski, Andrzejowski, Fedorowski, Wasilewski, Wosnesenski, Kiryłowski.

Klasztory obrządku wschodniego na Bukowinie.

1. Balkoutz
2. Bereżyca (skitski)
i. 3. Czerniowce. Mon. Św. Jana Suczawskiego nowozbudowany.
i. 4. Drahomirna (Dragomirna) fund. 1611 Atanazy Krymka metropolita mołdawski
5. Homora (Humora)
6. Horecza (Horecze). Piękna cerkiew klasztorna zbudowana przed r. 1775. kosztem Katarzyny II carowej; supr. za Józefa II
7. Św. Ilijoki.
8. Iliszeştie.
9. Krestiatyk.
10. Moldawica.
11. Ostra (skitski).
12. Petroutz (dziewiczy)
13. Proskoutz.
i. 14. Putna, fund. w XV. w. Stefan wielki (syn Bogdana) hospodar mołdawski: jest tu jego nagrobek (+1492) mając 47 lat, jego żony Maryi i synów Piotra i Bogdana (+1517)
15. Radautz (Radowce). Są tu stare nagrobki przodków hospodara Stefana wielkiego z XV. wieku. Klasztor supr. 1786, a biskupa przeniesiono do Czernowic.

16. Rareul (skitski).

17. Solka.

18. Suczawa.

i. 19. Suczawica. Mon. Św. Woskreseński. – Tu r. 1785 prze=
niesieni zakonnicy z Skitu – Maniawskiego w Galicyi.
– Jest tu nagrobek Jeremiasza Mohiły hospodara (†1603) i bogata haftowana
płaszczennica oraz wizerunki Mohiłów na czerwonym axamicie haftowane.

20. Szadowa (Sadowa czyli Żadowa)

21. Wotowec.

22. Woronec.

23. Zamostie (skitski).

Klasztory Bazylianów na Węgrzech w dyecezyach ruskich Preszowskiej i Munkaczewskiej.

1. Barsanow (Bartzan-falva w komitacie marmaros.) Monaster założył r. 1711 miejscowy kapitan Joan Stefan; zniesiony r. 1788. (wołoski) (S. Nicolai)
2. Bedywlany czyli Bedewla (Bedö wieś w komit. marmaros.) Monaster założył r. 1719 Teodor Dubanowicz nauczyciel tutejszy, który zostawszy mnichem przyjął imię Teofilakta. Istniał do r. 1747. (Przysiołek tej wsi zowie się Monasterec gdzie stał ów monaster) Supryn. r. 1788
i. 3. Berezna mała (S. Michaelis) (Kis-Berezna, wieś w komit. ungwarsk.) – Mon. Św. Nikołajewski. Przy kaplicy cmentarnej pod którą dziedzic hr. Homonay grunt darował, gdy tu ciała nieskażone jednej dziewicy dawno pochowane znaleziono, osiadł jeden z czernców z Galicyi i założył drewniany monasterek. Dopiero około r. 1742 ihumen Gedeon Pazin wymurował monaster, a ihumen Gerwazy Kamiński cerkiew. (Żyje tu 5 zakonników)
4. Boroniawa (Huszth-Baranya, wieś w komit. marmaros.) Monaster (Św. Błażowieszczeński) założył r. 1716 Jan Kozak paroch z Seliszcza (Szeliskie), który zostawszy mnichem pod imieniem Józefa, kupił od mieszczan hustańskich grunt, na którym zbudował monaster drewniany. Monaster Boroniawski zniesiony r. 1788. (Annuntiationis B.V.M.)
i. 5. Bukowa-Horka (Bukocz, wieś w komit. saros.) – Mon. Św. Wozdwyżeński fund. 1742 hr. Tomasz Szirmay, wymurowawszy cerkiew i monaster na miejscu kaplicy gdzie się działy cuda i przy której żył eremita Arseni Bosak. Pierwszym ihumenem był

Irinarch Zasielski z Galicyi. Dziś żyje tu 2 mnichów.

6. Bulchow (Buly, wieś w Komit. szabolcs.). – Monaster Bulchowski założył Jan Zubrzycki wprzód kapitanświecki później mnich pod imieniem Dosytheja, w końcu biskup munkaczowski. Zniesiony r. 1788. (S. Petri et Pauli)

i. 7. Byczkow (Bikszád, wieś w Komit. szathmarsk.). – Mon. Św. Petro-Pawłowski (Archimandrya) z cerkwią zbudował r. 1719 Jeremiasz Dżudij. R. 1788 suprymowany – lecz później na nowo otwarty. Żyje w nim 3 zakonników. (wołoski)

8. Biela-Cerkow (Fejéregyháza, wieś w Komit. marmaros.) Monaster założył Dragomir z siostrą swą Uica. Skasowany r. 1788. (Ascensionis Domini) (wołoski)

9. Drahow czyli Drahowo (Kövesligeth, wieś w Komit. marmaros.) Monaster zbudowany r. 1705 za staraniem włościanina Iwana Raszkowa; supr. r. 1788 (S. Nicolai)

10. Dżulin – Mon. Św. Michajłowski założył r. [illegible] 1692 pop miejscowy Lupul. Skasowany r. 1788.

11. Ewdin. – Monaster Ewdijański założyła familia szlachecka zwana Bala, r. 1709. Skasowany r. 1788.

12. Hruszow (Körtvélyes, wieś w Komit. maramoros.) istniał 1391 Mon. Św. Michajłowski, niegdyś Archimandrya zburzony przez Tatarów, odbudowali (Dragosz i B.) Dragmestr i Balicyi. W XVIIw. miała tu istnieć drukarnia ruska[F]. Skasowany r. 1788. (Ob. Naukowy Sbornik hal. rusk. Mat. 1865 str. 112 – Baludiański: Istor. cerk. Wienna 1851 T. II. III. str. 206.) – rumuński

F własciwie rumuńska w której wydrukowano po wołosku cerkiewnemi literami: Nowy Testament (wydał Symeon Stefan Symonicz archiepiskop metropolita bielogrodzki – Alba Julia), Pentikostarion, Bukwar, Molytwosłow 1696 (po rumuńsku)

Huszt-Boroniawa – Ob. Boroniawa.

i. 13. Krasnobrod (Kraszni-Brod, wieś w Komit. zemplińsk.) – Mon. Św. Ducha Krasnobrodzki stojący na ustroniu między wsiami Krasnybrod i Habin istniał od dawnych czasów[F]. R. 1720 odnowił monaster i mnichów zaprowadził Genadiusz Bizanczy episkop munkaczowski. Późniejszemi dobrodziejami byli hrabiowie

F założony w XIV w. przez Fedora Koryatowicza. R. 1600 Walenty Drugeth hrabia zempliński spalił klasztor drewniany.

Vandernat i Csaky. R. 1752 wymurowano cerkiew, którą poświęcił Manuel Olszawski episkop munkaczowski. Monaster wymurował r. 1759 protoihumen Makary Suhajda przy pomocy Maryi Teresy hrabiny Vandernat i jej siostry Anny wdowy po Franciszku hr. Csaky. — Teraz żyje tu 8 zakonników. — Jest tu także oddzielna kaplica Św. Pokrowska z cudownym obrazem Bogarodzicy i źródłem, przy którym ślepy wzrok uzyskał), (Są tu sławne odpusty (prazniki) na zielone Świątki i Pokrowę)

14. Kroczowo czyli Kryczowo (Kricsfalva, wieś w komit. marmarosk.). — Monaster Kroczowski założył r. 1696 Piotr Stojko który po śmierci swej żony został zakonnikiem w monasterze Uholskim i przyjął imię Partenius. Do postawienia monasteru przyczynili się włościanie z wsi: Kroczowo, Czumalewo (Csománfalva) i Kołodno (Dárva). — Zniesiony r. 1788.

15. Imstyczowo (Misztice, wieś w komit. bereghs.) — Mon. Św. Michajłowski na wysokiej górze nad wsią, istniał już r. 1661, a wtedy mieszkał w nim Joannikij Zekanij (†1686) episkop munkaczowski. Zwano wtedy ten monaster Motyczowo. — (Assumptionis B. M. V.) (N. Świet. Ungwar 1887. №13)

i. 16. Mojsejew (Moiszen, wieś w komit. marmarosk.) — Mon. Św. Błohowiszczeński (Manastira Mojséjului) z cerkwią drewnianą założył r. 1682 paroch miejscowy; po którego śmierci syn jego zostawszy mnichem za pozwoleniem episkopa Dosytheja, był tu później Archimandrytą. Skasowany r. 1788, około r. 1860 odnowiony podlega juryzdykcyi rumuńskiego episkopa w Samosz-Ujwar.

17. Monastyrec (Monostor) przysiołek wsi parafialnej Horyncze (Herincse (w komit. marmaros.) z cerkwią drewnianą Św. Michała. Nazwa wskazuje że tu był monaster.

i. 18. Munkacz (Munkaczowo, miasto w Komitacie Beregh.)
— Mon. Św. Nikołajewski na Czerneczoj Hori
(Mons Csernek) niedaleko Munkacza (właściwie we wsi
parafialnej Roswigowo-Oroszvég) fundował Teodor
Lubartowicz książę litewski, nadawszy przywilejem danym
w Munkaczu d. 8 Marca 1360 temu klasztorowi na utrzy=
manie wsie: Bobowiszcze i Ławka oraz dziesięciny winne [illegible]
z góry Lelechowski i snopowe z pola Oroszvég. Pierwotnie
na cerkiew drewnianą; dopiero r. 1661 Konstanty wojewoda
multański z żoną Nedelą, za staraniem Joannicyusza
Zekanyi episkopa munkaczewskiego wymurował.
Dzisiejsze klasztorne zabudowania zbudował Dymitr
Racz komisarz dóbr hrab. Karoly. — Dziś żyje tu 15
zakonników i 24 nowicyuszów.) (Ob. Basilovits Inno-
centius: Brevis Notitia fundationis Theodori Ko=
riatovits olim Ducis de Munkacs pro Religiosis Ruthenis
Ord. S. Basilii M. in Monte Csernek ad Munkacs a. 1360
factae. Cassoviae 1799. 4to. — O monasterach zniesionych r.
1788 na Węgrzech artykuł bazyliana Anatola Kralickiego
w Hałyczanin lit. Sbornik 1863 izd. B. A. Diedickim. Lwów
Kniha I. Wyp. III. IV str. 181. — Miesiacosłow na h. 1867 dla
Russkich Uhorskoj Krainy. Użhorod. str. 49.).
i. 19. Powcza czyli Maria-Powcz (Maria-Pócs, miastecz=
ko w Komit. szabolczańskim) — Monaster Św. Michajłows=
ki. Przy cerkwi z cudownym obrazem N. P. Maryi, którą rozpo=
czął budować (1731) Episkop Genadyj Bizanczy a Manuel Olszawski
episkop munkaczowski r. 1749 dokończył, fundował r. 1753
tenże Olszawski monaster przy pomocy Dymitra Racza
Komisarza dóbr hr. Karolyi Franciszka. Pierwszym ihumenem
monasteru Powczańskiego był Joanniki Skrypka. — Cudotwor=
ny obraz N. P. Maryi Powczańskiej wsławił się od r. 1696 jako
łzy roniący za czasów dziedzictwa wtedy Rakoczych. To spowodo=
wało Rząd Austryacki iż kazał z tąd zabrać obraz cudotworny i
takowy w Kościele Św. Szczepana w Wiedniu umieścić. Nim jednakże

wydano obraz, zrobiono z niego dokładną kopię, która również r. 1715 d. 1. 2. i 5 Sierpnia łzy roniła i od tego czasu cudami się wsławia. — Są tu sławne odpusty na Narodzenie i Uspenie P. Maryi, które liczne tłumy ludu z dalekich okolic zwiedzają. — Dziś żyje tu 17 zakonników.

20. Uhol (Uglya, wieś w [illegible] w komitacie marmaros.) — Mon. Św. Woznesenski, zwany także Uhol albo Zanew czyli Zanow albo Potoniński monaster, niewiadomo w kiedy założony. Dawniej przebywało w nim przeszło 300 mnichów. Skasowany r. 1788. (Ob. Nauk. Sborn. hal. rusk. Mat. 1865. I. str. 53. — II. str. 113. — Cerkownaja Gazeta. Budyn 1856 str. 95.)

21. Wyszawsko wyżne (Visso-alsó, wieś w Komit. marmaros.) — Monaster tutejszy założył r. 1719 Genadyi Grad zakonnik z monasteru Mojsejewskiego. — Skasowany r. 1788.
(S. Nicolai) (wołoski)

Zanew — Obacz: Uhol.

—

Solima (Szolyma — przysiołek do wsi Ripinnoje czyli Ripenye w komit. marmaros) — Monaster Bazylianów w polu Glotkow zwanym nad rzeką Nagy-Ag został w zeszłym wieku przez zbojców galicyjskich podpalony i zniszczony. — Cerkiew drewniana Św. Bazylego poświęcona 1798 r.

Legnawa (Lagno, wieś w [illegible] saroskim Komit.). Monaster na wzgórzu za wsią Św. Mikołajewski istniał tu dawniej. Dziś została tylko cerkiewka r. 1760 przez hrabiów Szyrmaj restaurowana.

Monastery w Bessarabii

1) Kiprianý wieś (w kiszeniewskim obwodzie) – Św. Uspeński Kiprijanowski mon. męski fund. 1545 Piotr wojewoda multański r. 1698 Jo Antioch Konstantyn poddał go monast. Zografskiemu na górze Athos. – odbudow. 1820.

2) Kondrycki Skit (w kiszeniewskim obwodzie) – Św. Nikołajewski załn. 1813 – poddany Zografskiemu monast.

3) Hinkulski monaster (w kiszeniew. obw.) – Św. Paraskewii f. 1678 wielki stolnik Michał Hinkul we wsi Sakareny – dla kobiet, od r. 1808 męski (multański)

4) Soruczany w. (w kiszeniew obw.) – Skit Św. Georgijewski fund. 1785 Pitar Soruczan (multański)

5) Warzareszty w. (w kiszeniew obw.) – Skit Św. Dimitriewski żeński istniał przed r. 1420, do r. 1815 był męski

6) Chirow (rzeczka wieś w obw. Orgiejowskim) – Św. Miko. Tajewski żenski skit Chirowsk.; męski wprzód zyorzał r. 1803 od 1805 żenski.

7) Buzeszty (w. w obw. Orgiejowskim) – Św. Rożdestw. Bohorodycy Kurkowski mon. f. 1773 Jordaki Kurki mężczyzna moldawski

8) Jabor. (w obw. Orgiew.) – Św. Uspenski Taborski skit żenski fund. r. 1775 pierwotnie dla mężczyzn przez Dariuszka Karp – r. 1815 został żenski.

9) Cyganeszty (w obw. Orgiew.) – Św. Uspenski fund. 1741 Łup Djenka ~~pl~~ dla kobiet, teraz męski skit.

10) Brawiczy (w obw. Orgiew.) – Św. Uspenski Fru=mośicki mon. męski f. 1808 Efrem i Jordaki Jurko.

11) Reczula (w obw. orgiew.) – Św. Rożdestwa Boho=rodycy Reczulski skit mon. f. 1797 Andrzej i Jan Rosski księża z Paszkan. męski – od r. 1811 żenski skit

12) Herbowec (w obw. orgiew.) – Św. Uspenski fund. 1730 Konstanty Karpuz męsk. (z Cudownym obraz. n. P. Maryi Herbowieckiej)

I

Archiepiskopia i Metropolia Kijowska

metropolia sięgała od Podlasia do Województwa Połockiego

Według podania kronikarzy już w roku 40 po Chrystusie apostołował Św. Jędrzej Apostoł nad Donem i w okolicach Kijowa.

Około r. 866 lub 867 posłał konstantynopolitański cesarz Bazyliusz Macedończyk na Ruś pierwszego od Ignacego patriarchy carogrodzkiego biskupa wyświęconego. Około r. 900 wspominają już pisarze bizantyjscy o arcybiskupstwie ruskiem. Dopiero po ochrzczeniu Olgi wdowy po wielkim księciu Igorze, która r. 955 imię Heleny w Konstantynopolu otrzymała rozszerzyła się wiara chrześciańska na Rusi. Wielki Książę Włodzimierz zakłada r. 988 ~~(przyjąwszy w Chersonezie — ... — chrzest)~~ arcybiskupstwo i metropolią w Kijowie. (i zaprowadza chrześciańską religią jako panującą) ~~Po śmierci Teognosta~~ metropolity 1353 podzielono metropolią rusko-kijowską na 2 części: w części podległej książętom litewskim był metropolitą litewskim Roman 1353 + 1362, a w części ruskiej Alexy z Wołynia metropolitą ruskim 1355 + 1378. Stolicę metropolii ruskiej po zawojowaniu Kijowa przez Tatarów (r. 1240) przeniósł metropolita Maxym do Włodzimierza (nad Klazmą), a r. 1325 metropolita Piotr przeniósł znów metropolią do Moskwy (po zawojowaniu Kijowa przez Gedymina W. X. Lit.) Z tąd też poszło iż r. 1381 było już 2 metropolitów na Rusi: Cyprian w Kijowie a Pimen w Moskwie. — Albowiem

R. 1353 podzielono metropolią ruską na 2 części: a) na metropolią kijowską czyli litewską z stolicą w Kijowie i b) na metropolią ruską czyli moskiewską z stolicą w Moskwie. Wszelakoż aż do r. 1461 uzurpowali sobie metropolici moskiewscy zwierzchnictwo nad metropolią kijowską. Po przyjęciu unij r. 1620 pozostało w Kijowie 2 metropolitów: (nie)unicki z stolicą w Kijowie który przetrwał aż do ostatnich czasów i unicki (zwykle nim był arcybiskup połocki)

Ruś przyjęła wiarę za czasów unii z Rzymem t. j. po śmierci Focyusza patriarchy + 891 i przed wstąpieniem na patriarchat Michała I Cerulariusza który r. 1053 schizmę wprowadził. Patriarcha Mikołaj II Chrisoberges 982 + 995 był unitą.

W IX wieku apostołowali w Wielkiej Morawii, Bulgaryi Cyrill i Metod apostołowie słowian, którzy alfabet słowiański (Kyryllicę) i ritus grecko-słowiański wynaleźli

R. 1205 posyła Innocenty III legatów do Romana księcia halick. aby przyjął unią

R. 1255 za Innocentego IV Daniel król halicki przyjąwszy unią został koronowany na króla.

Jarosław Włodzimierzowicz W. Xiążę rusk. wystawił w Kijowie rezydencyją i katedrę (Sobor) dla metropolity przy niej kapitułę (Kryłos κλῆρος t. j. sors) i zaprowadza kodex duchowny (Kormczeja kniga czyli nomokanon). Metropolitę święcił (chirotonizował) patriarcha carogrodzki; biskupów metropolita; księży biskup. Nad monachami zakonu S. Bazylego przełożeni byli hegumeni (przeorowie) i archimandryci (opaci)

Za papieża Benedykta XIV liczono jeszcze w archidyecezyi kijowskiej cerkwi unickich 1925. – Stołowemi dobrami metropolity unickiego były dobra Radomyśl, które Katarzyna II zabrała. (Obacz Stebelski Dodatek str 181. Kulczyński: Specimen i t. p.)

Maksym II patriarcha konstantynopolitański r. 1481 (czyli 6989) d. 14 Czerwca nadał przywilej stauropigialny uwalniający z pod władzy biskupów a poddający samemu patriarchatowi carogrodzkiemu monaster Pieczarski w Kijowie z filiami (kaplicami – peredjety) monasterami Pustyńskim, Nikolskim w Kijowie i innemi 3 monasterami: Czernigowskim, Branskim i Nowogrodka-Siewierskiego w Siewierskiej ziemi.

R. 1570 metropolita kijowski miał tytuł „metropolita kijowski, halicki i wszej Rusi."

R. 1593 dochodami głownemi metropolii Kijowskiej była Archimandria Pieczarska w Kijowie do której należały miasto Wasylków nad rzeką Stuhną z zamkiem z 27 wsiami, miasteczko Radomyśl z zamkiem i 43 wsi i posiadłości w województwie Kijowskiem, w powiecie Łuckim, Pińskiem, w województwie nowogrodzkim, na Polesiu, w powiatach mozyrskim i orszańskim

Władysław Warneńczyk (Budae fer. 6a ante Dominic. Oculi 1443) po dokonanej unij nadał duchowieństwu greckiemu i ruskiemu też same prawa jakie miało duchowieństwo łacińskie, potwierdził im wszelkie posiadłości i uwolnił od jurysdykcyi cywilnej – Przywilej ten potwierdził na sejmie piotrkowskim (fer. 4a ante Domin. Oculi) 1504 król Alexander

Synod Rakozy w Brzesciu litewskim d. 24 Czerwca 1594

Monastery Korecki, Mereniński i Horodyski fundowali Koreccy książęta w XVI wieku.

Monaster św. Preczystej w Dorohobużu fundował Konstanty x. Ostrogski wojewoda Kijowski przed r. 1593. (pod Łuckiem)

[illegible] w każdej Kapitule (soborze) oprócz Kanoników (Kryłoszan) był jeden protopop (dziekan Kapituły)

Zygmunt III w Krakowie d. 24 września [illegible] 1595 oznajmia wszystkim o dokonanej unii religijnej w Brześciu.

Przeciwnicy Unii 1596 d. 9 Oktobra w Brześciu litewskim złożyli synod, na którym protestowali przeciw Unii: Gedeon Bałaban episkop lwowski, Michał Kopystyński episkop przemyski, Hilarion Massalski archimandryta supraślski, Nicefor Tur archimandryta kijowsko-pieczarski, Elizeusz archimandryta piński, Bazyli hegumen monasteru św. Spasa w Dubnie, dziekani piński, dubieński, Konstanty x. Ostrogski wojew. kijow. Szymon Pułeszwiński? Damian Hulewicz, Andrzej Bohowityn stolnik wołyński, Jan Hrynicki podsędek łucki, Teodor Uszcel-Rudecki [illegible] wołyński, Damian Ławrowicz sędzia grodzki wołyński, Iwan Wołyniec horodniczy łucki, Czaplic włodzimierski, Bazyli Adamowicz sędzia ziemski łucki, Andrzej Wiliczek, Gabriel Hojski, Harasowski, Mikołaj Jarmoliński, Maciej Rogoziński, Alexander Podhorodeński, Dionizy Słobodzki, Ostafi Maksymowicz Borowik (Fincymetowicz, rajca wileński), Dymitr Jełowicki, popi wozniesenscy i piatnicki ze Lwowa [illegible] popi. Oraz bractwa cerkiewne wileńskie

1595 d. 4 marca Bulla Klemensa VIII która przyłącza dochody Kijowskiej Pieczarskiej Ławry do metropolii Kijowskiej; lecz przez breve z d. 19 lipca 1603 zniósł papież Klemens VIII tę ustawę i dozwolił obierać osobnego archimandrytę

Pierwszy zamysł unij rzucił Michał Rahoza metropolita na soborze w Brześciu 1590 w Czerwcu

Obedienciją papieżowi w Rzymie stadali Pociej i Terlecki 23 Grudnia 1595

z części biskupstwa przemyskiego utworzono biskupstwo samborskie unickie 1632

Władysław IV wstąpiwszy na tron d. 1 Novembr. 1632 dał zapewnienie iż na biskupstwa lwowskie, łuckie, przemyskie (mścisławskie) oraz na archimandrie pieczarską i uniowską tylko dyzunici wybierani będą, powrócono więc to dyzunitom; przeciwko temu protestowało duchowieństwo katolickie do Rzymu do Urbana VIII.

Jan Kazimierz wskutek traktatu zborowskiego d. 12 Stycznia 1650 oddał władyctwa łuckie, chełmskie, mścisławskie czyli witebskie oraz archimandrę żydyczyńską, monaster Leszcz, Kupiatycze, monastery S. Spasa, (opuszczone) S. Onufrego z wsią Nawczówką, monaster Ławrów z wsią Ławrowem, monaster Smolnica [illegible] w dyecezyi przemyskiej oddane dyzunitom, połowę dóbr arcybiskupich Kopii połockiej kazał król dać władyce mścisławskiemu, oraz następne cerkwie S. Borysa i Chleba w Smoleńsku, Cerkiew S. Awraama w Smoleńsku, Cerkiew S. Spasa w Mohilowie, monaster pod Grodnem, monaster Zmartwychwstania i cerkwie S. Jana i S. Jerzego w Wilnie, cerkiew w Trokach, cerkwie w Grodnie, Mińsku, Żołudku (Narodzenia Pańskiego) Mścisławiu, Kobryniu, Witebsku, Nowogródku, Lidzie Ihumeniu, Bobrujsku, Łobiszynie w Lublinie, Krasnymstawie Bełzie, Hrubieszowie, Stojanowie, Krzemieńcu, Horodku, Mościskach, Brańsku, Horodle, Kowlu, Ratnie, Pińsku, Mozyrzu oddane dyzunitom

Jan Kazimierz po bitwie pod Beresteczkiem odniesionym zwycięstwo wbrew traktatowi zborowskiemu oddał d. 29 Julii 1651 biskupstwo chełmskie unitom mianując władykę Jakuba Suszę, toż samo biskupstwo dyzunickie przemyskie (lecz się dyzunici utrzymali).

I

Metropolia Kijowska

Założona w Kijowie r. 988 przez Włodzimierza Wielkiego za patriarchy carogrodzk. Mikołaja II Chryzoberges. – Po zdobyciu Kijowa r. 1240 przez Tatarów, przeniesiona stolica metropolii do Włodzimierza nad Klazmą r. 1299. nad Klazmą, a r. 1325 do Moskwy. – R. 1798 d. 28. Kwietnia Rosja supprymowała metropolię unicką Kijowsko-litewską, osadziwszy ostatniego metropolitę Rostockiego na pensyi i dobra metropolity Radomyśl zajęła, natomiast zaprowadziła prezesów w Komisyi unickiej w Petersburgu. r. 1806 na nowo po śmierci Rostockiego mianowany metropolitą Herakli Lisowski już nie Kijowskim (bo ostatnim był Rostocki) ale unickim

1. + Michał Greczyn rodem z Syryi przysłany r. 988 od patriarchy carogrodzkiego do Kijowa z innemi biskupami; założył cerkiew metropolitalną ś. Michała + 992 Złotoverchy jego leżą w Pieczarskiej Ławrze przeniesione z Dziesięcinnej cerkwi. (Stebelski Przydat. str. 181 kładzie go od r. 990) 30 lat
2. + Leonty czyli Leontius Greczyn od r. 992 + 1008 (podług Stebelskiego od r. 1020 przez 12 lat siedział.) od 1020–1032 lat 12
3. + Jan I czyli Jonas 1008 + 1035 tego Stebelski wypuścił.) od 1032–1037 lat 4
4. + Theopempt czyli Teofantus Greczyn 1038 + 1049. lat 15
5. + Hilarion Rusin pustelnik pieczarski (odnosił się do Rzymu od 1051 + 1072 (obrany synodalnie, bez wpływu patriarchy carogrod.) od 1052 – 1069 lat 17 naprzeciw cerkwi Berestowskiej
6. + Jerzy Greczyn (a podług Stebelskiego Rusin) 1072 + 1079 (podług innych wrócił 1079 do Grecyi.) od 1069–1079 lat 10
7. + Jan II Greczyn a podług innych Rusin 1080 + 1089 od 1079–1090 lat 11.
8. + Jan III zwany Skopiec (tj. Rzezaniec) czyli Mertwiec Greczyn 1089 + 1099 od 1090–1093 lat 3.
9. + Efrem zwany Skopiec Greczyn 1091 + 1096 zaprowadził święto translacyi relikwii ś. Mikołaja z Licyi do Bari. (unita) od 1093–1101 lat 7.
10. + Mikołaj Greczyn 1102 + 1106. od 1101–1104 lat 3.
11. + Nicefor Greczyn 1106 + 1121. od 1104–1123 lat 18.

12. † Nicetas Greczyn 1122 + d. 1 Sierpnia (czyli 9 Marca) 1126 (podł. Stebelskiego siedział od r. 1126)

13. Michał II Greczyn 1130 + 1147 (podług Stebelskiego od r. 1127) (porzucił metropolią i wrócił do Grecyi – mniej uzony troiąc się świętobliwy)

14. Klemens Smolatycz Rusin mnich (wyświęcony 1147, zsadzony 1156, umarł w Włodzimierzu na Wołyniu.

15 Konstantyn Greczyn 1157 + 1159 w Czernigowie na wygnaniu (podług Stebelskiego siedział od 1160)

16 Teodor Greczyn 1160 + 1163 (podług Stebelskiego od 1170)

17. Jan IV Greczyn 1164 + 1166 a podług innych + 1170 (podług Stebelskiego siedział od r. 1176)

18. Konstantyn II Greczyn 1167 + 1174 (Tego Stebelski wypuścił)

19. Nicefor II Greczyn od r. 1175 (a podług innych od r. 1185) + 1197 (Podług niektórych był po nim metropolitą Gabriel od r. 1200 – 1207)

20. Matfej (Maciej – Mathias) Greczyn 1201 + 1221 (a podług niektórych + 1211 – Stebelski zowie go Mateusz od r. 1206)

Cyryl I Greczyn (podług innych Rusin 1225 + 1233

Cyryl II Greczyn (podług Stebelskiego Rusin) 1230 + 1236

Józef Greczyn z Nicei 1236 + 1240 zabity od Tatarów którzy pod Batym-Chanem zdobyli Kijów 1240. (podług Stebelskiego od r. 1237)

Cyryl III Rusin od 1250 mieszka najczęściej w Włodzimierzu + 1280 w Perejasławiu Zaleskim a podług innych w Suzdalu, pochowany w Kijowie

† Włodzimierza nad Klazmą r. 1299

Maksym Greczyn 1283 (przeniosł stolicę metropolii do † ~~Kijowa~~ podług niektórych) + 1305 d. 6. Grudnia, pochowany w Włodzimierzu (podług Stebelskiego + 1307.) Po jego

śmierci uzurpował sobie r. 1305 opat Geronacjusz (Harasiewicz po Maxymie przyznaje Cypriana metropolitę Kijow 1296)
syn Teodora tytuł metropolity; lecz nie został wyświęcony.

Piotr Święty z Wołynia hegumen monasteru w Werchrataci malarz 1308; przenosi r. 1325 stolicę metropolii do Moskwy po zajęciu Kijowa przez Gedymina W. X. Lit. † 1326 w Moskwie d. 20 Grudnia (Dworce czyli F (w dzisiejszej wsi Spaskie nad Ratą))

Theognost Greczyn 1328 † 1353 d. 11 Marca w Moskwie.
Po jego śmierci podzielono metropolię Kijowską na 2 części a) na metropoliję Kijowską i Włodzimierza dla Krajów zostających pod panowaniem Książąt ruskich – z stolicą w Moskwie b) na metropoliję Litwy i Wołynia, dla Krajów zostających pod panowaniem W. Książąt Litewskich – z stolicą w Kijowie. F – Patriarcha carogrodzki wyświęcił więc r. 1354 (czyli jak niektórzy twierdzą 1359) dwoch metropolitów: Alexego z stolicą w Moskwie – i Romana z stolicą w Kijowie.

F i c) na metropolię halicką od r. 1371 dla Krajów pod panowaniem polskim

Metropolici Kijowa i Włodzimierza
(z stolicą w Moskwie)

Alexy Święty Pleszczejew urodzony na Wołyniu r. 1293 biskup włodzimierski od r. 1352, wyświęcony na metropolitę r. 1354 † 1378 w Moskwie (podług Kroniki Gustyńskiej † 1374 – podług Stebelskiego siedział od r. 1364) † dnia 12 lutego.

Metropolici Litwy i Wołynia
(z stolicą w Kijowie) z sufraganiami w Połocku, Turowie, Nowogródku

Roman 1354 † 1362 metropolita litewski i Krajów należących do Litwy.

R. 1371 Kazmierz Wielki [illegible] metropolię halicką z sufraganiami: Chełm, Turow, Przemyśl, Włodzimierz.
Antoni metropolita 1371

Metropolici Kijowscy w Moskwie.

Po śmierci Alexego wybrany na metropolitę Michał (Mitaj) r. 1378 jadąc po poświęcenie do Carogrodu umarł w drodze 1379 – po nim obrany Pimen archimandryta perejasławski otrzymał wprawdzie poświęcenie od patriarchy Nilusa r. 1379, lecz nie został uznany przez książąt ruskich ale nawet wypędzony 1381, którzy książęta wezwali do Moskwy aby był metropolitą kijowskim metropol. litew. Cyprian Święty 1381 w Moskwie – lecz r. 1382 znowu wydalony z Moskwy a na jego miejsce znowu Pimen przywrócony – znowu po zrzuceniu go (1384) obrano r. 1385 nowego metropolitę Dionizy (Grek) arcybiskupa suzdalski F (+1386). Po nim znowu wrócił Pimen + 1389; po którego śmierci znowu – r. 1390 Cyprian Święty metropolitą litewskim i kijowskim w Moskwie + 1406 w Moskwie.

archimandryta Symeonowski

F + 1385 w Kijowie w więzieniu Włodzimierza Olgierdowicza Księcia Kijow.

Metropolici litewscy w Kijowie.

Cyprian Święty rodem z Serbii, metropolitą od r. 1376 litewskim; od r. 1381 metropolitą litewskim i kijows: kim w Moskwie – skąd wydalony r. 1381 metropolitą tylko litewskim – r. 1390 znowu metropolitą litews: kim i kijowskim w Moskwie – był na soborze w Konstantynopolu r. 1393 – pisze żywot Św. Piotra z Wołynia metropolity kijowskiego i stepennyja knigi (księgi rodowodowe książąt ruskich. Bawi w Kijowie 1396 – R. 1405 jest na zjeździe Witolda i Jagiełły w miasteczku Milubin w południowej Rusi + 20 Września 1406 w Moskwie. (Niektórzy mianowicie Stebelski zowią go Rusinem).

Metropolici Kijowscy w Moskwie

(północno-ruscy)
(provincia superior)

Po śmierci Cypriana wyświęcony został w Carogrodzie **Focyusz** zakonnik Grecyn z Morei r. 1408 (czyli jak niektórzy chcą 1409) uznany przez książąt ruskich, został przez Witolda r. 1411 z prowincyi ruskich wydalony a nawet r. 1415 d. 25 listopada na synodzie w Nowogródku dla prowincyi litewskich z urzędu złożony: gdzie osobną metropolią dla prowincyi litewskich ogłoszono. Focyusz + 8 lipca 1431 (czerwca?) w Moskwie (de moscovia)

Jonasz de Ascisenia biskup rezański obrany metropolitą 1437; lecz po powrocie ustępuje (ustępuje Izydorowi); a na jego miejscie przybywa do Moskwy **Izydor** metropolita litewski r. 1437, pojmany w Moskwie 1440 ucieka do Carogrodu. Na jego miejsce powraca **Jonasz** r. 1440; pierwszy metropolita rosyjski w Moskwie (dynastia) + 1461.

Metropolici litewscy (południowo-ruscy) w Kijowie.

(provincia ruthenica inferior)

Grzegorz Samblak (Camblak, Zamblak, Simblak, Cemiolak) urodzony w Bulgaryi był najprzód mnichem na świętej górze Athos potem hegumenem w monasterze serbskim w Deczanach i w monasterze Pantokratora w Multanach. R. 1414 (czyli 1415) obrany od książąt litewskich metropolitą*) i wyświęcony r. 1416 od władyków litewskich na metropolią. Jeździł do Carogrodu po poświęcenie. R. 1418 był w Rzymie i na koncylium w Konstancyi. Pisał się metropolitą kijowskim (unita). + w Kijowie 1419. (unita)

*) lecz go patriarcha i cesarz w Carogrodzie uznać nie chcieli

Gerasim arcybiskup smoleński r. 1433 zostaje metropolitą (unita) litewskim; spalony od Świdrygiełły w Witebsku 1435 d. 26 lipca

Izydor (Sidor) (chciał przyjąć unią 1434) zwany Bołgaryn (podług innych Grecyn z Dalmacyi) metropolita litewski, kijowski i moskiewski od r. 1437; [przekreślone] zostaje kardynałem rzymskim 1438 d. 18 grudn. przyjmuje unią florencką r. 1439; wyjeżdża do Rzymu i Carogrodu r. 1443 gdzie + 1463 w Rzymie jako biskup Sabiny. Kardynał patriarcha carogrodzki

[zrezygnował 1458 metropolią kijowską r. 1437 wyświęcony w Carogrodzie od patryarchy

Izydor po rezygnacyi metropolii kijowskiej w r. 1458 udał się do Carogrodu; po zdobyciu przez Turków popadł w niewolę, z której uciekł do Rzymu, r. 1452 został biskupem w Sabinie i biskupem w Korfu. Od Piusa II mianowany patryarchą carogrodzkim + 27 kwiet. 1463 w Rzymie. (Portret jego w monasterze krakowskim)

Metropolici Kijowscy uniaci w Kijowie

(abbas monasterii S. Demetrii Constantinopolitani)

+ Grzegorz II z Bulgaryi metropolita Kijowski zatwierdzony od papieża r. 1457 (czyli 1458) bawi najwięcej w Haliczu do r. 1470. (unita) + 1473 w Nowogródku na Litwie

+ Misael z rodu książąt Druckich - Babiczów Sokolińskich od 1474; pisał r. 1476 list do papieża na sobór florencki z gotowością przystąpienia do unii. (Stebelski zowie go mylnie Pstrucki)

Spirydon z Tweru uzurpator metropolii Kijowskiej 1476 pojmany od Kazimierza króla pol. + 1488 w Sołowieckim monasterze (dyzunita)

+ Simeon od 1477 + 1488 (wprzód arcybiskup połocki) (Semion)

+ Jonas II Hlezna Święty od r. 1482 (wprzód arcybiskup połocki) (Czort zwany)

+ Makary I archimandryta Św. Trójcy w Wilnie, od r. 1495 metropolitą Kijowskim (a podług Stebelskiego omylnie od r. 1490) + 1497 zabity od Tatarów z Krzyżem na głowie 1 maja, w Kryhołowie pod Mozyrem

zabity 1497 w poniedziałek 6tej niedzieli po Wielkanocy

+ Józef II Sołtan arcybiskup smoleński, od r. 1497 [9] metropolita (mianowany od Aleksandra Kazimierza W. X. Lit.) (+ 1517 w Wilnie (unita) był marszałkiem litewskim wprzód podskarbim W. Lit. nosił świeckie imię Jana, jeździł do Rzymu 1476 w poselstwie.

r. 1509 odprawił sobór w Wilnie z [illegible] na którym było 6 episkopów

Jonas III Protasowicz - Ostrowski archimandryta miński, metropolita od r. 1520 (dyzunita) faworyt Królowej polskiej Heleny Iwanowny

Józef III Bołharynowicz od 1520 (dyzunita) wprzód arcybiskup połocki. był już metropolitą kijowskim. 1522. 1530

Makary II (Juszapski ?) nadworny pop Królowej Heleny, obrany metropolitą 1535 (dyzunita.) wyświęcony 1538 1536

Sylwester (Stefan) Andrejewicz Bielkiewicz podskarbi w. litew. archimandryta wileński; metropolita od r. 1550 - 1568 (dyzunita)

zwołał sobór do Wilna na pierwszą Niedzielę wielkiego Postu 1558 (Archeograficzeski Sbornik dokumentow Siewiero zapadn. Rusi. Wilno 1870. Tom IX str. 56 Nr. 21)

Jonas IV Protasowicz - Ostrowski (od 1568 + 1576 (dyzunita.) był wprzód żonatym; od r. 1559 biskup piński (Podług Stebelskiego i aktów + 1577)

Ilia (Eliasz) Jakimowicz Kucza od r. 1577 (dyzunita)

Onezyfor Petrowicz Dziewoczka od r. 1578, złożony r. 1588 (dyzunita) był jeszcze 1589 — R. 1589 patriarcha Konstant. Jeremiasz wracał przez Polskę z Moskwy do Grecyi. 1589 d. 1 Augusta odprawił w Brześciu lit. synod na którym był Jeremiasz patriarcha carogrodzki: biskupi włodzimierski, piński, chełmski, łucki, lwowski, turski.

+ Michał Wasylewicz Rahoza od r. 1589 — przyjął unija r. 1595 + 1599 w Nowogrodku (Ziemianin miński r. 1579 został archimandrytą mińskim — został metropolitą 1588 poświecony w Wilnie przez Jeremiasza patriarche Konstantynopolitańsk.)

+ Hippaciusz Pociej (wprzód Adam Pociej) Kasztelan brzeski od r. 1593 biskup włodzimierski od r. 1599 metropolita Kijowski + 1613 d. 8 lipca. mianowany d. 5 lut. 1600 od Klemensa VIII metropolitą kijowskim z episkopa Włodzimir. (Theiner) — r. 1595 d. 23 grudnia przez poselstwo składa obedyencyą Grzegorzowi VIII.

r. 1590 Jeremiasz patryarcha Konstan. tynop. bawi w Supraślu.

Metropolici Kijowscy unici (w Wilnie (archimandryta św. Trojcy wileński)

rodem z Rutky w województwie nowogrodzk. + Józef Welamin Rutski 1613 + 1635. — r. 1629 chciał odprawić synod we Lwowie Unitów i nieunitów

+ Rafał Korsak biskup piński, metropolita 1636 + 1641 w maju w Rzymie

+ Antoni Sielawa herbu Drzewiawa 2° Litwin, arcybiskup połocki, metropolita od r. 1642 + 1655 w Tykocinie. pochowany w Supraślu.

+ Gabriel Kolenda Litwin, arcybisk. połocki; metropolita od r. 1668 1665 (a podt. Nebelskiego od r. 1666) + 1674 (w Supraślu). Opat Supraski, Berezwecki i Lesczyński + 18 Febr. 1674 w Połocku.

Metropolici Kijowscy dyzunici. (w Kijowie przy cerkwi S. Zofii) bez wiedzy Króla z woli Kozaków zaporoskich

Job Borecki od 1620 wyświęcony przez Teofana metropolity jerozolimskiego + 1631 d. 2 marca. pochow. w Kijowie w cerkwi Złotowierzchej S. Michała. — Koadjutora Sofroniusza

Izaiasz Kopinski 1631 + 1634 z ihumena Mezyhorskiego monasteru r. 1620 przez Teofana patryarchę jerozolim. wyświęcony na bisk. przemysk. lecz wprzód rzymskim przez Jezuitów — r. 1633 przyjął się archieriskiem, smoleńskim i czernihowskim.

Piotr Mohiła hospodarewicz (syn Symeona Mohiły wojewody — brata Jeremiasza hospodara) wołoski 1635 + 1647 d. 31 grudnia. r. 1625 wstąpił do zakonu w Kijowie w ławrze pieczerskiej. od 1625 archimandryta — (Kształcił się w Paryżu, służył w wojsku pol. pod Chocimem, otrzymał list Królewski d. 12 marca 1633 na metropolią kijowską.)

Sylwester Kossow biskup mścisławski, od r. 1647 metropolita + 1657 d. 13 kwietnia — mohilewski czyli

Dyonizy Bałaban biskup łucki, od 1657 + 1663 w Korsuniu.

Józef Nielubowicz Tukalski biskup mścisławski, od r. 1661. d. 3 sierpn. + 1676 d. 26 czerwca w Czechryniu u Piotra Doroszenki. — hetman Paweł Tetera zesłał go iż buntował Kozaków do poddania się Carowi w Kutejkowie przez 3 lata siedział w Malborgu osadzony z Jerzym Chmiel.

Metropolici Kijowscy:

Unicci:

+ Cyprian II Żochowski 1676 + 1694 d. 2 paź: dziernika. — arcybiskup połocki.

(tytularni metropolici) + Leo I (Szlubicz) Załęski [illegible] z Wołynia biskup włodzimierski admistrator arcybiskupstwa połockiego, metropolita kijowski + 1708 d. 21 lipca.

(margin, written vertically:) F. R. 1681 w spisaniu Jakób patriarcha Konstantynop. mianuje Pankracego metropolitą Kamieńca podolsk. i Exarchą małej Rusi (Zbiór ... aktów str. 511. 8)

+ Jerzy II Winnicki biskup przemyski, metropolita + 1713 herbu Sas.

+ Leon II Kiszka biskup włodzimierski (archimandryta supraski) + 1728 d. 19 listopada — metropolita. (Synod w Zamościu 1720)

+ Atanazy Szeptycki biskup lwowski, metropolita + 1745 d. 11 Grudnia

P 8) Józafat (Ignacy) Bułhak biskup pińskie metropolita unicko ruski od r. 1817 (sufragan Leo Jaworowski biskup włodzimirski opat supraski) † 1838 lub 1839 jako unita. + 23 mar. (ostatni) 1837

+ Floryan Hrebnicki arcybiskup połocki metropolita + 1762 d. 18 lipca.

+ Filip Felicyan Wołodkowicz biskup włodzimierski metropolita + 1778 d. 2 lutego (chciał od Dyzunitów odebrać dobra Archimandryi Kijowskopieczarskiej i prowadził o to proces z Jerzym Konińskim.)

2. Leon Ludwik Szeptycki biskup lwowski metropolita + 1779 d. 24 maja w Radomyślu

3. Jason Junosza Smogorzewski arcybiskup połocki, metropolita + 1788

4. Teodozy Rostocki biskup chełmski metropolita + [illegible] F. /.

%.
(5.) Herakli Odrowąż Lisowski arcybiskup. połocki metropolita + 1809 metropolita unicko-

6.) ruski od 1806 + 1809

7.) Grzegorz Kochanowicz bisk. łucki, 811 + 1814 sufragan kat. [illegible] opat żydyczyński P

[illegible] 25 Stycz. nowy Styl. mając 80 lat

Dyzunici:

* Antoni Winnicki biskup przemyski (administrator) metropolita dyzunicki w części polskiej od r. 1664 – 1670 (współcześnie z Tukalskim) [illegible] Patriarcha carogrodzki zakazał mu mianować się metropolitą 1670.

* Józef Szumlański biskup lwowski; r. 1673 od Jana III mianowany metropolitą w części polskiej dla dyzunitów. — został unitą r. 1677 F

Gedeon Światopełk xiążę Czetwertyński biskup łucki, metropolita od 1686 + 1690 d. 6 kwietnia

Barlaam Jasiński metropolita 1690 + 1707 d. 22 Sierpnia

Joazaf (Józafat) Krokowski (ostatni) [illegible] metropolita (arcybiskup) 1707 + 1718 w Twerze

~~[illegible]~~

R. 1720 po utworzeniu Świętej Synody zniesiono metropolie, a w Kijowie ustanowiono arcybiskupstwo dyzunickie

1. Barlaam Wanatowicz 1722 – 1730 + 1751 w Tychwince.
2. Rafał Zaborowski biskup pskowski od r. 1731 biskup kijowski, od 1743 arcybiskup + 1747 d. 22 Oktobr.
3. Tymoteusz Szczerbacki 1747 – 1757 + 1767 jako metropolita moskiewski.
4. Arseni Mogilański [illegible] 1757 + 1770
5. Gabriel Kremeniecki 1770 + 1783 (Białozor)
6. Samuel Myslawski 1783 + 1796 (arcyb. rostocki)

II.

Archiepiskopia połocka

sięgała od granic Kurlandyi i Liwonii obejmując województwa połockie, witebskie, mścisławskie

Fundacyję katedry połockiej przypisują niektórzy Włodzimierzowi wielkiemu księciu Kijowskiemu po r. 1000; inni (a między temi Ign. Stebelski Dodat: st. 205) rok założenia dopiero 1100 stanowią; niektórzy znów (Strahl: Beyträge zur russ. Kirchengeschichte I. 125) r. 1113 naznaczają. Arcybiskupi połoccy, (którzy drugie po metropolicie kijowskim w hierarchii rusko-polskiej zajmowali miejsce pisali się też władykami witebskimi, mścisławskimi i podlegali metropolicie kijowskiemu. Obszerna ich dyecezyja zajmowała kraje całej Białorusi, województwa połockie, witebskie, mścisławskie powiaty orszański i mohylowski: nawet cerkwie w Inflanciech w Rydze należały do ich juryzdykcyi. Po zawojowaniu Połocka przez Moskwę car Iwan IV Wasylewicz potwierdził na synodzie w Moskwie d. 4 kwietnia 1563 arcybiskupstwo połockie któremu także tytuł wielkołuckiego nadał, podwładzę metropolity moskiewskiego poddał i nowym arcybiskupem obsadził. Część jednakże arcybiskupstwa połockiego z katedrą w Witebsku, została przy Polsce dla której to części polscy królowie równocześnie obierali arcybiskupów połockich. R. 1579 po odebraniu Połocka przez Polaków znowu obie części arcybiskupstwa połączone zostały.

Pisarze rossyjscy, fundacyę biskupstwa połockiego pod r. 1104 kładą.

[W początkach byli tu tylko biskupi, aż do r. 1415 w którym Witold wielki xiążę litewski nadał biskupom ~~połockim~~ godność arcybiskupią.

Witebskiemu Bohorodyckiemu monasterowi r. 1406 darował Hrydko Drużyj Towiany wieś.

R. 17

1. * Mina r. 1105 przez metropolitę kijowskiego Nicefora wyświęcony na władykę połockiego (Latopis. Nikon. II. 38) + 20 lipca 1116 (Nestor 178. Nikon II. 52)

3. Kozma wyświęc. r. 1143 – 1156 ~~r. 1143 i 1146~~ (Niesiecki) (Stebel.) rodem Grek (Latop. Ipat.)

2. Eliasz około 1128 r. – ~~r. 1150~~ (wspomniany w Żywocie Św. Eufrozyny Księżniczki połockiej drukowanym w Mineju wielkim Makarego metrop. mosk.)

4. Dyonizy + 1183 ~~r. 1150~~ (Żywot Św. Eufrozyny – Stebelski) (Latop. Ipat.)

5. * Mikołaj r. 1182/3 (Strahl + Latopis Ipat. 126) rodem Grek

Ignacy od 1182 – r. 1202 przeniesiony na arcybisk. Nowogrodu (Przegląd pozn.)

6. * Włodzimierz r. 1218 przywiózł z Carogrodu dla wielkiego księcia Konstantyna Wszewołodowicza relikwie Krzyża św. św. Longina i Maryi Magdaleny (Nikon II. 337)

7. * Aleksy r. 1231 d. 6 kwietnia był przy wyświęceniu Cyrylla II na władyctwo rostowskie. (Nikon II. 363)

8. Symeon Nowohorodec r. 1274 był na soborze w Włodzimierzu zwołanym przez Cyryla II metropolitę kijowskiego (Kulczyński Appendix. 37) wspomniany też w Żywocie S. Parasewii. (Stebelski Dodat. 206 mylnie go pod r. 1230 wspomina)

9. Jakob około 1300 wspomniany w dyplomatach.

10. Grigorij około 1331 (Nowgrod. 1a Letopis)

(Greczyn r. 1392 obrany (Nikon. IV. 262))

11. Teodozy mianowany od Witolda wielkiego xięcia litewskiego pierwszym archiepiskopem połockim; r. 1415 prezydował na soborze w Nowogródku przez Witolda zwołanym (Kulczyński Append. 57 – Akty istorycz. I. 33. № 24)

Grzegorz od 1432 (ob. Platon i Przegląd pozn.) lat 16

Michał od 1452 lat 14 (ob. Przegląd pozn.)

Teofil od 1465 lat 22 (ob. Przegląd pozn.)

12. * Symeon stary 1456 (Akty istor. I 357. № 209)

13. * Kalist 1458 – 1459 któremu Jan Jurjewicz książę Mścisławski nadał wioskę pomiędzy rzeczkami Maryniec i Obol. (Akty istor. I. 77. № 62)

14. * Symeon wtory (Akty istor. I. 357. № 209) został podobno metropolitą kijowskim r. 1477 +1488.

15. * Jonasz Hlezna obrany metropolitą kijowskim r. 1482 (czyli podług niektórych dopiero r. 1488)

~~[illegible]~~

16. * Łukasz r. 1495 – 1503 (Akty istor. I. 198 № 174 – I. 356 № 209.) Rozwiodłszy się z żoną z którą miał dzieci, został zakonnikiem i władyką połockim i witebskim ~~[illegible]~~ (Akty istor I. 197. № 173)

(Jewfimij) Okuszkowicz-Boski 1506

Arcybiskupi władycy połoccy witebscy i mścisławscy.

17. Eutymi jest to ten sam Eutymiusz Okuszkowicz Boski o którym Niesiecki T. I. mylnie pisze że żył około 1543. Susza Phoenix 1684 st. mówi iż jest zapisany w Pomianniku chełmskim wspólnie z Wassianem biskupem włodzimir. który żył 1509 – Stebelsk. Dodat. st. 206 idąc za Niesieckim mylnie go pod r. 1543 kładzie.

r. 1509 był na litewsko-ruskim soborze w Wilnie. R. 1511 d. 5 lipca przysądził mu Król Zygmunt I tytuł arcybiskupa i pierwszeństwo przed biskupem włodzimierskim, które mu Józef Sołtan metropolita kijowski zaprzeczał (Akty istor. II. 84 № 67. – II. 85 № 68) żył do r. 1524.

19.* Natanael 1524 –1533 (Akty istor. II 158 № 131.)

(Rusin) 1525.
18. Józef ; 1526 został metropolitą Kijowskim (Kulczyński Specim. III p. 218. Stebelski Przydatek st. 206 – Dubowicz Księg IV rozdz. II – Niesiecki T. I.)

20.* Mizael (wprzód archimandryta (połocko-ostrowski) (monasteru S. Jana Chrzcic. na Ekimańskim ostrowie w Połocku)) 1534 – 1535 (Akty istor. II. 326. № 134)

~~Eutymi Okuszkowicz – Boski 1543. – (Stebelski Przydatek 207 – Susza Fenix I roz. IV § 3 pag. 57 – Niesiecki I st. 92.)~~ Joachim od 1538 lat 5 (ob. Przegląd pozn.)

(Semion) 1540 – 1545
21* Symeon 1540 był na synodzie rusko-litewskim w Nowogródku (Akty istor II. 365 № 201) R. 1541 Metropolita Kijowski Makary II zaprzeczył mu godności arcybiskupiej, którą mu jednakże Król Zygmunt I przysądził (Akty istor. II 375 № 212). R. 1544 skarżyła się na niego szlachta przed Królem iż różne krzywdy wyrządza i grabieży się dopuszcza wskutek czego Król Zygmunt I przez zesłanych Komissarzy kazał rozpoznać tę sprawę i arcybiskupa w sądzie metropolitalnym zaskarżyć. (Akty istor. II. 402 № 234) Za niego cerkiew w Rydze należała jeszcze do arcybiskupstwa połockiego.

Herman
22 * (German) Chreptowicz 1543 / 1553 + 1558 (Akty istor. III. 16 № 12. – III. 95 № 20.) herbu Odrowąż

(Hleb)
23 * Gerazym Iwanowicz Korsak 1558 d. 28 marca będąc jeszcze świecką osobą dostał od Króla Zygmunta Augusta mianowanie na arcybiskupstwo. Wstąpiwszy zaraz do zakonu imię swe świeckie Hleb zamienił na Gerazyma (Akty istor. III. 95 № 20) Po śmierci jego dochody arcybiskupstwa puścił Król w dożywocie Hryhoremu Markowiczowi Wołłowiczowi, który jednakże już r. 1562 umarł. (Akty ist. III. 115 № 30)

24 * Arseni Szyszka zakonnik monasteru połocko-ostrowskiego r. 1562 d. 22 paźdz. obrany na arcybiskupstwo i przez króla potwierdzony (Akty istor. III 115. № 30) Zdaje się iż wkrótce zrezygnował z arcybiskupstwa. Po zdobyciu r. 1563 Połocka wzięty w niewolę i odesłany do Moskwy, gdzie w Spaso-Kamiennym monasterze życie zakończył r. 1576.

Anicet (Nicetas) Haraburda r. 1563 przy zdobyciu Połocka przez Moskwę wzięty w niewolę. (Stryjkowski Ks XXV. Roz. I st. 759. – Niesiecki T. I i II – Stebelski: Przydatek st. 207. (Przegląd pozn. zowie go Andrzej Haraburda)

arcybiskupi połoccy i wielkołuccy:

29/ *(Warsonofij Wołach obrany 1563 arcybiskupem połockim przez króla polskiego + 1576 (Akty istor. III. 200 № 75)

25* Tryfon Stupiszyn (wprzód archimandryta monasteru symeonowskiego i władyka suzdalski) r. 1563 od d. 4 Kwietnia 1563 od cara Iwana IV Wasylewicza mianowany arcybiskupem połockim. (Strahl Kirchengesch. I. 648) + 1566 od zarazy morowej

26* Atanazy kniaź Pałecki (wprzód hegumen wielkiego Kiryllowskiego monasteru i władyka suzdalski) r. 1566 d. 11 sierpnia od cara moskiewskiego mianowany arcybiskupem połockim. (Strahl Kirchengesch. I. 630) + 1568 w Kiryllo-Białozerskim monasterze.

30. Teofan Bogdan Rpiński herbu Radwan czyli Rypiński (szlachcic z powiatu oszmiańskiego wprzód protopop mar-kowski) r. 1576 d. 15 grud: 28 nia od króla Stefana Batorego mianowany arcybiskupem połockim (Akty istor III. 200 № 75) 1578 1581. 1585 + 1588. (Stebelski Przyd. st 207 mylnie oznacza r. 1570 za obranie na arcybiskupstwo Teofana Rpińskiego)

27. Antoni, wyniesiony r. 1572 w Maju na metropolitę moskiewską + 1581 w lutym w Twerze. (Strahl. Kirch. I. 630)

Kyprian r. 1579 d. 11 sierpnia (przy zdobyciu Połocka wzięty w niewolę przez Polaków i z godności wyzuty. (Stryjkowski Ks. XXV. Rozdz. IV. st. 773 – Niesiecki Tom I – Stebelski Przyd. 207)

31/ Atanazy Terlecki wprzód archimandryta pińskiego leszczeńskiego monasteru obrany i potwierdzony d. 22 września 1588 arcybiskupem od króla Zygmunta III (Akty istor. IV. 8. № 7) W zakonie świeckie swe imię Andrzej zmienił na Atanazego + 1592.

(r. 1592 Jan Bohusz Sielicki arcybiskup połocki, witebski, mścisławski – przywil.)

32/ Natanael Sielicki (Selicki) mianowany r. 1592 d. 16 lutego arcybiskupem; był wprzód rotmistrzem wojskowym i miał świeckie imię Bohusz, Bogdan (Akty istor. IV. 91. № 64) + 1595. w wrześniu

(r. 1595 d. 5 Maja dostał od króla expektatywę na arcybiskupstwo (Akty istor. IV. 91 № 64) i został Koadjutorem

33. Grzegorz German Grzegorz (German) Iwanowicz Zahorski unit; r. 1594 d. 2 grud jako sufragan podpisał się na unią na soborze w Brześciu litewskim Król zagniewany na niego długo zwlekał jego potwierdzenie i aż dopiero 22 września 1595 potwierdził go. (Akty istor. IV. 118 № 86) + 1600.

II

Tego to Grzegorza Zahorskiego Stebelski. (Przydatek st. 207) przytacza najprzód mylnie pod r. 1582 jako arcybiskupa połockiego, zowiąc go German Zahorski; po nim kładzie r. 1590 Natanaela Sieleckiego (lubo ten dopiero od r. 1592 zasiadł arcybiskupstwo) a po nim r. 1596 Grzegorza Iwanowicza Herman, którego Kulesza Hermogenem zowie. – Niesiecki zowie go Hermogen i kładzie pod r. 1596. – unita

Gedeon Brolnicki wprzód archimandryta Ławryszowski mianowany od Króla d. 6 marca 1601 arcybiskupem połockim; unit + 1618 (Stebelski: Przydat. st. 209 – Niesiecki T. I) – unita

mianow. 1618

Jozafat Kuncewicz herbu Roża (Joasaf Kuncowicz) ~~[illegible]~~ (Akty istor. IV. 507. No. 218) zabity przez dyzunitów w Witebsku d. 12 listopada 1632. beatyfikowany patron polski (urodzony w Włodzimierzu) — R. 1629 zaprowadzona unija w całem biskupstwie połockiem

34. d. Meletyj Harasimowicz Smotrzycki (dysunita) hieromonach klasztoru Świętego Ducha w Wilnie (gdzie swe świeckie imię Maxym na Meletego zamienił) bez pozwolenia Królewskiego r. 1620 [1621] (a podług Stebelskiego r. 1621) przez Teofana ~~patriarchę~~ koadjutora Sofroniusza jerozolimskiego (w Kijowie wyświęcony na arcybiskupstwo połockie (na którym wtedy Jozafat Kuncewicz siedział) bez objęcia władzy duchownej zmuszony był schronić się na Wschód i w końcu z tytułu swego zrezygnować. R. 1627 d. 23. lutego przyjął uniję którą uroczyście d. 7 lipca 1627 zaprzysiągł. Papież Urban VIII r. 1629 d. 23 lutego nadał mu godność arcybiskupa hieropolitańskiego w Frygii. Umarł Smotrzycki jako archimandryta w klasztorze dermańskim 1633 d. 17 grudnia. (Susza: Saulus et Paulus – Stebelski Przydat. st. 209)

Lew Sapieha ~~kancl.~~ [illegible] W. Ks. Lit. z Brześcia Lit. d. 9 lutego 1621 pisze list do metropolity Welamina Rutskiego, w którym surowo gani obchodzenie się ~~[illegible]~~ Jozafata Kuncewicza z dyzunitami (druk w Archeograficzeskij sbornik dokumentow Wilno 1867 Tom II st. 30 No. 29)

~~[illegible]~~

Antoni Sielawa herbu Trzeniawa 2° Litwin (1624 (unita) został oraz r. 1642 metropolitą Kijowskim + 1655 [w Tykocinie] (Kulczyński: Specim. II p. 228 – Stebelski: Przydatek st. 210.) — r. 1621 był przez Króla mianowany arcybiskupem połock. witebsk. mścisław.

unita.

Kaliст Dorothejewicz Rytorajski dyzunita hegumen Markowskiego monasteru w Witebsku. R. 1657 po zajęciu Połocka od Moskwy mianowany episkopem połockim żył do r. 1661.

Mikołaj Nicefor Łossowski biskup witebski unita 1648 (podobno sufragan Antoniego Sielawy?)

R. 1632 d. 1 listopada Król Władysław IV dogadzając życzeniom szlachty ruskiej utworzył nową dyecezyję (eparchią) dyzunicką mścisławską także orszańską lub mohylowską albo białoruską zwaną z katedrą w Mohylowie do której połowę cerkwi arcybiskupstwa połockiego przyłączył. Z tego to biskupstwa Sylwester Kossow episkop mścisławski (od r. 1635) dyzunita zostawszy metropolitą kijowskim r. 1647 zaczął się tytułować arcybiskupem połockim +13 kwietnia 1657 (Kulesza II §. 62 Punkt 43 – Stebelski Przydatek st. 211)

Jozef Horbacki episk. witebsk. mścisław. orszań. mohyl. (białoruski) 1650+1653

Gabryel Kolenda (unita) Litwin, po śmierci Antoniego Sielawy (najprzód administrował arcybiskupstwem połockim; r. 1658 był już arcybiskupem) r. 1668 d. 29 sierpnia w Warszawie otrzymał przywilej królewski ~~na cały biskupstwo połocka~~ metropolią unicką kijowską +1674 w Supraślu. (Kulesza Art. II §. 62 punkt 110 – Kulczyński Specimen II p. 230 – Stebelski Przydat. st. 211) – unita

Kaliст Żytomirski rodem z Bychowa, wyświęcony w Moskwie na władykę połockiego, żył r. 1662 w Połocku na zamku (Pamiątniki izdan. wrem. Komiss. Kijewsk. Tom IV. 1859 Kijew. Otd. III str. 203)

R. 1657 3/(2) zajęła Moskwa Połock i mianowała arcybiskupem Kalixta Ryszkę dyzunitę, który tę godność około 1657 śmiercią przypłacił w Połocku powiesiwszy się sam. (Kulesza Art. II §. 62. pag. 60. 105)

Cyprian Żochowski (unita) archimandryta dermański; arcybiskup połocki 1674; został r. 1676 metropolitą kijowskim, starał się r. 1680 przywieść resztę biskupów polsko-ruskich na Uniję +1693 d. 2 pazdzier. w Supraślu (Stebelski Przyd: st. 212) zaprowadził nową godność protoarchimandrytów (prowincyałów)

~~Mitrofan Dzuski Szkoliński archimandryta grodzieński, omyłkowo arcybiskup smoleński 1675 (Archeograf. Sbornik. Wilno 1870 Tom IX str. 442) +około 1688.~~

(Michał-Marcyan Białłozor (unita) biskup piński r. 1697 arcybiskup połocki witebski, mścisławski, orszański, mohilewski i całej Białej Rusi +1707 d. 18 czerwca. (Stebelski Przyd. st. 213) unita.

Sylwester (Łada-Pieszkiewicz (unita) 1709 +1719 d. 8 pazdziern. (Stebelski: Przyd. st. 213) – unita

Floryan Hrebnicki h. Ostoja (unita) 1719; od r. 1746 metropolita kijowski +1762 d. 18 lipca (Stebelski: Przydat st. 213.) (wydał Brewjarz w Supraślu 1756)

Jazon Junosza Smogorzewski (unita) 1762 został metropolitą kijowskim 1779 +1788

Leon Duchnowski od r. 1794 lat 3 (Ob. Przegląd poznan.) (nieprzychodzi w spisach)

* Heraklii (Lisowski herbu Odrowąż (unita), 1788; mianowany (tego opuścił Przegląd pozn.) r. 1806 metropolitą uniacko-ruskim + 1809
(Jeszcze?) Rosja utworzyła dyzunicką eparchię witebską
* Grzegorz Kochanowicz (unita) wprzód biskup łucki od 1809
nie był arcybiskupem połockim, tylko od 1809 metropolitą + 1814 sufraganem był Adrian Hołownia biskup orszański
* Jan Damascen (Krassowski 1816 1820 (unita) arcybiskup połocki przezorzanie metropolita uniacko-rus= ki od 1809 1822 za karę przeniesiony do Łucka r. 1827 + 1826 + 1827 unita
* Jakub Martuszewicz coadiutor biskupa łucki + 1833 d. 20 stycznia – unita
* Ignacy Józafat Bulhak biskup brzesko-litewski (unita) od 1818 metropol uczeń Propagandy rzymskiej + 23 marca 1837
r. 1826 został metropolitą uniacko-ruskim a później arcybiskupem połockim + około 1838 jako unita. r. 1834 przeszedł na dyzunię. +
(Sufraganem jego był Adryan Hołownia biskup orszański i opat bracławski) (Unita) +
Sufraganem biskupem połockim: Bazyli Łużyński sufragan połocki biskup orszański r. 1840 przeszedł na dyzunię 1840 1839
Sufragan litewski Antoni Zubko biskup brzeski przeszedł na dyzunię 1840 1839 biskup brzeski
Sufragan litewski: Józef Siemaszko od 1828 biskup litewski przeszedł na dyzunię 1839 (urodz. 1798 w Żurowcu syn Tymoteusza parocha wyświęcony 1821 mianowany 1839 archiepiskopem litewskim dyzunickim kiedy

R. 1839 utworzył rząd dyzunicką eparchię połocką której arcybiskup ma tytuł połockiego i witebs.
(Ob: Stebelski: Przydatek str. 205–213)

Po śmierci Herakliusza Lisowskiego r. 1809 administrował interesami metropolii w Petersburgu Grzegorz Kochanowicz biskup łucki, przyczem r. 1811 dostał tytuł metropolity. (R. 1809 utworzono biskupstwo litewskie jako sufraganię metropolii; którego pierwszym biskupem mianowany Adrian Hołownia opat bracławski; drugim sufraganem metropolii mianowano Leona Jaworskiego opata supraślskiego)

Arcy=Biskupi połoccy po Lissowskim
Jan Damascen Krassowski od r. 1809 nominat

III

Biskupstwo włodzimierskie.

Karaszewicz Platon (Oczerk istorii prawosławnoj cerkwi na Wołyni. Sanktpetersburg 1855 r.) str. 17 twierdzi że biskupstwo włodzimierskie na Wołyniu założone r. 992.

Zajmowało w Polsce część ziemi Chełmskiej, województwo wołyńskie mianowicie powiaty włodzimierski i krzemieniecki; województwo brzesko-litewskie. Podlasie powiaty brański, bielski, mielnicki, drohicki – przeszło 1000 parafii

Założenie katedry w mieście Włodzimierzu na Wołyniu odnoszą niektórzy do czasów Włodzimierza wielkiego księcia Kijowskiego około r. 1000, w którym Leonty metropolita kijowski miał na biskupstwie włodzimierskim osadzić dwóch Greków najprzód Tomasza a po nim Stefana I. Inni pisarze (mianowicie Ign. Stebelski Dodat. st. 214) czas założenia dopiero około r. 1100 naznaczają: latopisiec zaś Nikonowski pomiędzy r. 1054–1090. – W najdawniejszych czasach zowią się biskupami włodzimiersko-wołyńskiemi (dla różnicy od włodzimiersko-suzdalskich biskupów mających katedrę w Włodzimierzu nad Klazmą) mieli także tytuł biskupów brzeskich (berestejskich) i protohalickiej i całej Rusi tronich (sufraganów) metropolii kijowskiej. (Dyecezyja rozciągała się na województwa wołyńskie, brzeskie i podlaskie. Katedra była w Włodzimierzu. Od r. 1594 zaprowadzona tu została unija. – R. 1798 zniesiono biskupstwo włodzimierskie a utworzono brzeskie z konsystorzem w Żyrowicach a rezydencyą w Supraślu.

(Ob: Stebelski: Przydatek st. 214–221)

monaster S. Spasa w Włodzimierzu 1563 istniał

monaster Czesnoho Kresta w powiecie włodzimierskim 1580 fundacyi Czartoryjskich

* Tomasz Grek r. 1000 (Ambrozyj: Historia ross. hierarch. st. 151. 220)
* Stefan I Grek r. 1002 (Ambrozyj. Hist.) * 992
* Stefan II hegumen kiowskiego pieczarskiego monasteru, obrany biskupem 1091; był r. 1093 przy przeniesieniu kości św. Teodozego w Kijowie; + 27 Kwietn. 1094 (Nestor 139. Latop. Nikon I. 194. II 9.)
* Amfilochij, poświęcony 1105 + 1122 (Lat. Nikon II. 38) + 1119

Rękopism Leona Kiszki z XVIII wieku (druk. w Kalickim Istoryczeski Sbornik I st 145 w następującym porządku biskupów włodzimierskich wymienia:

* 1. Jan
* 2. Antoni
* 3. Anyth? (Nicetas?)
* 4. Codrius
* 5. Eliasz
* 6. Stefan
* 7. Symeon (żył 1123+)
8. Teodor (1136–1148)

(Rękop. Leon. Kiszki)

*9. * Laurenty
*10. Prokop
*11. Antoni
12. Asaf (1229)
13. Wasyli.
14. Nicefor.
15. Koźma.
16. Jan.
17. Filip.
18. Hrehory
19. Jan
20. Dymitry
21. Daniel
22. Nicefor
23. Porfiry
24. Damian
25. Wasyli
26. Jonasz
27. Wasyli
28. Genady
29. Pafnucy
30. Jonasz
31. Grzegorz.
32. Teodozy (1566
33. Melecius Chreptowicz
34. Hipacy Pociej
35. Joachim Morochowski
36. Józef Bakowiecki
37. Jan michał Pociej
38. Benedykt Gliński
40. Leo Załęski
41. Leo Kiszka

Pomiannik Dubenski wspomina episkopów:
Wasylia
Arsenia
Wasyana
Jonu
Pafnutia

* Symeon święty hegumen kijowskiego pieczarskiego monasteru, poświęcony r. 1123 przez Nikitę metropolitę kijowskiego, na biskupa. (Nestor. 179). Niektórzy mylnie mianują go biskupem w Włodzimierzu nad Klazmą. + 1136 – (Rękopis Leona Kiszki) poświęcony r. 1136 od metropolity Michała II; (Ipat. Lietop. 9 – Nikon. Lietop. II. 54)

Teodor Skopiec (eunuch) r. 1146; był w następnym roku przy obiorze metropolity kijowskiego Klemensa. (Nikon II. 72 – Niesiecki I. 91 – Kulczyński Specim. III. 199. – Stebelski Dodat. 215.) (Rękopis Leona Kiszki) (Latop. Ipatiew. 30) r. 1137.

~~[illegible]~~ wbrew Joazaf
* Asaf (Józafat) Grek z góry Athos był wprzód biskupem w Uhrowsku (może tam tylko miał katedrę wprzód?) został metropolitą ~~[illegible]~~ kijowskim r. 1237 (Latop. Ipatiew. st. 163) Pisarze mianują go Grekiem z Nicei – będzie to ten sam Jozafat którego r. 1229 kroniki zowią biskupem wołyńskim (z katedrą w Uhrowsku) (Rękop. Leona Kiszki) (Strahl: Gesch: I 232) Ipat. Liet. 163 – Now: gor. Liet. 45) (1223 – 1229)

* Wasyli Grek z Góry Athos (następca Asapha) (Latop Ipat. st. 163) – (Rękopis L. Kiszki)

* Nicefor zwany Staniło, wprzód dworzanin księcia Wasylka Romanowicza (Latop. Ipat. st. 163 – Rękopis Leona Kiszki) 214-216. 220-222. 1. Nowgr. Liet. 75.)

* Koźma krótki (Latop. Ipat. st. 163. – Rękopis L. Kiszki)

* Jan wprzód kanonik (kryłoszanin) cerkwi włodzimierskiej; mianowany od księcia Daniela Romanowicza biskupem (Latop Ipat. st. 163 – Rękopis L. Kiszki) (Ipat. ... Nikon.

Stebelski (Przydat. st. 216 pod r. 1260 wspomina Serapiona biskupa włodzimierskiego który w tym roku był na synodzie w Kijowie – lecz był to właściwie biskup suzdalsko-włodzimirski a nie wołyńsko-włodzimirski, wyświęcony dopiero r. 1274 na biskupa ~~[illegible]~~ (~~Bb~~: Nikon. Latop.)

* Mark 1271 – 1287. (Ipat. Liet. 214.)

nat.
topo.
Nikon
topo.
54)

I.)

ow:

Ief.
s.)

* Eusebi (Eusegenij) celebrował na pogrzebie Księcia Włodzimierza Wasylkowicza r. 1288. (Latop. Ipat. str. 220) 216

* Teodor biskup włodzimierski na Wołyniu, r. 1330 przez metropolitę kijowskiego na biskupstwo twerskie przesadzony + 1342 Latop. Nikon. III. 213. IV. 284 – Strahl Geschichte I str. 315.)

* Alexy Pleszczejew został biskup włodzimierski r. 1355 metropolitą kijowskim + 1378

* Atanazy biskup wołyński był r. 1353 na pogrzebie Teognosta metropolity kijowskiego w Moskwie (Latop. Nikon III. 201. Strahl Gesch. I. 331) R. 1355 podczas bytności metropolity Alexego w Carogrodzie zarządzał metropolią (Latop. Nikon III. 208) około 1331 (Ipat. Lat. 220 – 222) + 1363 w Kostromie (Ip. Lat. 163. 213 – 216.)

* Jonasz biskup wołyński był r. 1389 z metropolitą kijowskim Cyprianem w Carogrodzie (Latop. Troicki – Strahl Geschichte I str. 401)

* Atanazy 1391 (Karaszewicz ~~[illegible]~~ Plat: Oczerk istorii str. 69)

* Joan Gogol r. 1405 przez metropolitę kijowskiego Cypryjana wyświęcony na biskupa wołyńsko-włodzimierskiego ~~[illegible]~~ (Latop. Nikon IV. 313)

Gerazym biskup włodzimierski był na soborze w Nowogródku r. 1415 przez Witołda zwołanym (Akty istor. I str. 33. № 24 – Kulczyński Append. str. 75 – Stebelski Przydat. str. 216. Nik. Lat. IV. 171. 219. 313 – V. 51)

* Daniel biskup włodzimierski; jest jego rękopis w którym Izydora metropolitę kijowskiego ogłasza heretykiem, pisany 1452 d. 28 paźdz. W bibliotece katedralnej w Nowogrodzie.

(Wespazian) Wasyan episkop włodzimirski około r. 1489 był administratorem metropolii kijowskiej (dyplom.) 1492 – 1495

Wasyan czyli Bazyan biskup włodzimierski (był na litewsko-ruskim soborze w Wilnie 1509 + 1511 (Akty istor. II str. 93. № 72 – Stebelski Przyd. str. 216 mylnie go pod r. 1546 kładzie) zap. ort.

(Zb. Akt. I. 525 – Nikon. Lat. VI. 3.)

wyświęcony r. 1487 przez Symeona metropolitę kijow. na biskupstwo włodzimierskie.

* Jonasz biskup włodzim. r. 1523. (Akty istor. II str. 154 № 124) 1513
żył jeszcze 1512 d. 24 grudn. (dypl.)

* Pafnucy, r. 1526 postąpił na biskupstwo łuckie (Akty istor. II. 178 № 146.)

* Genadyj r. 1540 d. 22 lutego był na rusko-litewskim soborze w Nowogródku (Akty istor. II str. 365 № 201) II str. 375 № 212)
żył 1545.

* Józef + 1565

(Jan) (w przyw.: Iwan)
+ (Iwan) (Popasz) Borzobohaty - Krasenski 1548; w r. 1566 postąpił na biskupstwo łuckie; był wprzódy popem świeckim i miał dwoch synów

+ Teodozy Łazowski (wprzód biskup chełmski; w r. 1566 został włodzimierskim; żył jeszcze 1572 i 1577. + 1589 (Akty Zap. Ros. II n.r 124, 146, 20. III. 13)

Daniel Litaworowicz - 1568-1597 (Karamzin V. str. 311)

Melenty (Meletyusz) Chreptowicz - Bohuryński (od niektórych zwany Burzyński) [illegible] archimandryta kijowsko-pieczarski, protothroni metropolity (r. 1580) 1590 + por. 1591 (Stebelski Przydat. str. 217 mylnie datę wstąpienia na biskupstwo 1570 i śmierci jego 1590 kładzie.) był 1590 na synodzie w Brześciu lit.

Hipacyusz Pociej był wprzód kasztelanem brzeskim i miał imie Adam które wstąpiwszy do zakonu zmienił; r. 1593 d. 20 marca mianowany od króla biskupem włodzimierskim; r. 1594 przyjął unię, jeździł do Rzymu 1594, został r. 1599 metropolitą kijowskim + 8 lipca 1613.

Joachim Morochowski (unita) 1613 + 1631 w lutym - (unita) (po Kurcewiczu) (R. 1620 Teofan patriarcha jerozolimski wyświęcił na biskupa dyzunitę Ezechiela Kurcewicza) 162

Józef Mokosiej [illegible] Bakowiecki herbu Wukry 1632. +1655 +1650 (Ob: Dopisy do Niesieckiego Tom III.) (unita; dworzanin król.

Jan Michał Pociej syn Piotra Pocieja z Zofii Kazanowskiej sędzianki łukowskiej; wstąpiwszy do zakonu zmienił swe świeckie imie Adam na Jana, został biskupem włodzimierskim 1655 + d. 15 września 1666 (Unita)

Benedykt Gliński 1667 + 1678 (Unita)

Leon Załęski 1679, został metropolitą kijowskim przyczem administrował od r. 1693 arcybiskupstwo połockie + 21 lipca 1708 (Unita)

Leon Kiszka [illegible] protoarchimandryta bazyliański; 1711, został oraz metropolitą kijowskim 1714 + 19 listopada 1728 (Unita)

Korneli Stolpowicki Lebiecki, 1729 w grudniu został biskupem w 42 dni po wyświęceniu umarł + 22 stycznia 1730 (Unita)

Teofil Godebski herbu Godziemba (wprzód biskup piński, od 1730 włodzimierski + 1756 (Unita)

Filip Felicyan Wołodkowicz Dermański archimandryta kijowsko-pieczarski wprzód biskup chełmski, od 1756 włodzimierski, od 1762 metropolita kijowski + w Humaniu d. 2 lutego 1778, pochowany w Włodzimierzu (Unit)

Antonin Młodowski, wprzód koadjutor bisk. włodzim. od r. 1769 biskup włodzimierski + 1778 pochowany w Włodzimierzu. (Unita)

~~[illegible]~~ Stefan Symeon Młocki od 1778 - 1794 r. 1796 zniesiono biskupstwo i dobra zabrano (1830) + 1798

Ignacy * koadjutor Arseni Głowniewski 1794. biskup brzeski [illegible]

* Jozafat Bułhak wprzód biskup piński, r. 1798 włodzimierski, potem metropolita rusko-unicki 1826 (Unit)

* sufragan Leon Jaworowski 1826 + [illegible] unita [illegible]

Iwan Jatkowicz Borzobohaty Krasenski otrzymał r. 1563 przywilej na biskupstwo włodzimierskie od Króla - jednak r. 1565 odebrał mu to biskupstwo Teodozy Łazowski władyka chełmski.

(1580) R. 1580 otrzymał od Króla przywilej na biskupstwo włodzimierskie Stanisław Żołkiewski referendarz koronny (?) który 1590 prawo swe dał [illegible] Meletemu.

R. 1795 część dyecezyi włodzimiersko-brzeskiej dostała się pod panowanie pruskie, utworzono biskupstwo ruskie w Supraślu za pozwoleniem papieża jedynym biskupem od r. 1799 był Teodor Wisłocki

R. 1809 cesarz rosyji: podzielił tę dyecezyą włodzimierską na 2 biskupstwa 1) brzeską [illegible] 2) włodzimierską której biskupem został Leon Jaworowski od 1809

Dawniej utworzył Alexander dyecezyą litewską czyli wileńską unicką której pierwszym biskupem Cirian Hołownia - i metropolię białoruską której pierwszym metropolitą Jozafat Bułhak

+ Józef Siemaszko 1834 (1830) bisk. włodzim. (Unit) został 1840 dyzunitą.

* Józef Bułhak 1843 bisk. włodzim. (Unit)

Biskupi włodzimierscy

Wassyan episkop włodzimierski przychodzi jako świadek d. 24 Grudnia 1512 w Łucku na przywileju Janusza Michajłowicza Sanguszkowicza dla monasteru Dermańskiego (Pamiątniki Komiss. Kijow. 1859. Tom IV Oddz I str 32)

Józef + 1565.

Iwan Jackowicz Borzobohaty - Krasenski (Krasiński) herbu Korwin pop świecki żonaty dostał r. 1565 od Króla nominacyją na biskupstwo włodzimierskie; lecz tegoż r. 1565 d. 12 septembra Teodozy Łazowski biskup chełmski opanował gwałtem biskupstwo włodzimierskie. (Borzobohaty Iwan miał synów Piotra i Wasyla sekretarza Król. był tylko nominatem; mianowany biskupem łuckim r. 1567 otrzymał dopiero święcenie 1570 i imię Jony.

r. 1569 otrzymał od Zygmunta Augusta archimandrią żydyczyńską z której go 1580 Konstanty Konstantynowicz Ostrogski wojewoda Kijowski gwałtem wyrugował osadziwszy na archimandryi teof ancona grekami władykę megkleńskiego

Teodozy Łazowski od r. 1566 biskup włodzimierski, r. 1579 przyjął za suffragana Meletyusza Chreptowicza; po zrezygnowaniu 1579 + 1588. Z dochodów biskupich odnowił soborną cerkiew w Włodzimierzu, fundował przy niej szkołę i dwóch kaznodziejów (propowiedników). D. 15 Januar 1580 rezygnował biskupstwo na rzecz Chreptowicza.

czyli Melenty

Meletyusz (Chreptowicz - Bohuryński, za Zygmunta Augusta służył wojskowo; r. 1574 został archimandrytą kijowsko - pieczarskiej Ławry; biskupem włodzimierskim mianowany od Króla za życia Łazowskiego d. 23 grudnia 1579; Kupił on r. 1580 od Stanisława Żółkiewskiego surrogatora bełskiego prawo do biskupstwa włodzimierskiego jakie tenże miał od Króla Stefana. Przyjąwszy unią + 1593 d. 13 Styczna w Horodku. (Brat jego Semen Chreptowicz Bohuryński dworzanin Książąt Koreckich 1580)

(podobno syn Piotra na Bohurynie i Anastazyi Księżniczki Czartoryskiej) herbu Odrowąż. raczej syn Iwana Chreptowicza Bohuryńskiego (dworzanina Bohusza Księcia Koreckiego wojewody wołyń) + przed 1580

Hipacyusz Pociej

Leontij Karpowicz dyzunit. 1616

Josyf (Jezekil) Kurcewicz.

Monaster (męski) Werbski S. Trojcy dekanatu Kowels-
kiego dyecezyi włodzimierskiej pod Kowlem miastecz-
kiem nad rzeką Turyą (drewnianej cerkwi pochowany
Kniaź Andrzej Michajłowicz Kurbski) we wsi Werbka już r. 1778 nie był monasterem
Monaster Zimenski pod miastem Włodzimierzem Wołyńs-
kim

Teodozy Łazowski biskup włodzimierski r. 1588 przeznaczył
dochody z wsi stołu biskupiego Biskupicze, Bożanka, Ku-
peczewo, Sołotwina, Suszytno, miasteczka Ozerany i wsi
Bielaszow na naprawę cerkwi murowanej sobornej i pała-
cu biskupiego w Włodzimierzu; przytem zrobił fundusz
na 2 dyjaków, 2 djaków, śpiewaków, 2 Kaznodziei i 2 nau-
czycieli wszystkie przy tejże cerkwi na co zapisał wsie bisku-
pie Hruszowę, Łotupanszczyznę, Horodok, Suszybabę, a
na założenie szpitala wieś Petykorow na 3 lata — ro-
ku 1588.
Monaster męski Melecki (S. Mikołaja) (in Milce) murowany w dyece-
zyi włodzimierskiej nad rzeką Turyą we wsi Melcy fun-
dacyi Sanguszków (gdzie pochowany Roman Książe
Sanguszko wojewoda Bracław. † 1571) fundował Teodor
Andrzejewicz Sanguszko starosta włodzimierski r. 1542.
Monaster w Niskiniczach fundacyi Kisielow
Monaster Zlinski (Sw. Eliasza) w Zlinie fundacyi Zahor-
owskich pod Włodzimierzem

R. 1593 należały do biskupstwa włodzimierskiego a) Cerkiew murowana wielka Uspenia Preczystoi Bohorodzicy soborna w mieście Włodzimierzu i zameczek biskupi z kilkoma dworami — miasteczko Kwasow z 16 wsiami w powiecie łuckim i włodzimierskim — Klucz Kupeczowski mający w sobie miasteczko Ozerany i 11 wsi — ~~[illegible]~~ ostrow na rzece Łuhu zwany Wołosław z monasterem S. Onufrego w gaju — i 11 jezior rybnych.

b) Cerkiew murowana wielka soborna S. Mikołaja w mieście Brześciu litewskim i z dworem nad rzeką Muchawcem

Przegląd poznański 1865 Tom 38 str. 80 następny szereg episkopów włodzimierskich przytacza:

Roku 1110 Atanazy + 1137 (Platon Zhyt.)
" 1138 Teodor - lat 8.
" 1147 Teodor II - lat 12 (Niesiecki)
" 1160 Symeon - lat 14.
" 1175 Gabryel - lat 21
" 1196 Polikarp (Długosz Lib VI p. 595 - Stryjkowski Cap. VI p. 207) - lat 17.
" 1213 Tomasz I - lat 16.
" 1230 Mikołaj - lat 8
" 1239 Justyn - lat 10
" 1249 Stefan - lat 9
" 1260 Serapion + 1281 (Kulczyński Appendix p. 57)
" 1282 Nikita (może w Wielkim Włodzimierzu)
" 1306 Pimen lat 20.
" 1386 Jona - lat 19
" 1405 Piotr Mohol - lat 8
" 1413 Gerazym + 1433.
" 1546 Basryjan
" 1570 Meletyusz Chreptowicz
" 1590 Hipacyusz Pociej

Włodzimiersy.

władyczy w Włodzimierzu wołyńskim

Stefan	992
Stefan II	+1090
Amfilochij	1105-1122
Symeon	1123-1136
Teodor	1136-1147
Joazaf	1223-1229
Wasyli	
Nikifor	
Kosma	1229-1271
Marek	1271-1287
Dyonizyj	1290
~~Athanasij~~	~~1331. +1363 w Kostromie~~

Athanasij	1391
Joan Gogol	1405
Herasym	1413
Wespazjan	1465
Jona	1513
Paxnutij	1525
Genadyj	1540
Jona Borzobohaty Krasenski	1548-1566
Teodozyj	1566-1568
D'anil	1568-1577
Izakij Germinski	
Atanazy ~~Puzyna~~	1634

Włodzimierzu wołyńskiem cerkiew Uspenia Bożyj Matery katedralna kamienna zbud. Włodzimierz W.

...mne wieś (o 4 wiorst od Włodzimierza cerk. mur. Włodzimierza car.

...wruczy cerkiew S. Wasylia zbud. Włodzimierz

Kamieniec cerk. Błagowieszczenia
Luboml cerk. s. Georg.
Brześć cerk s. Piotra
Włodzimierz monaster s. Apostołów
Tryhorski monaster (o kilka wiorst od Żytomierza)

zmur. włodzim. na [illegible]

Krasnur z lis

Rachunki 1.2.

[illegible]

Władycy łuccy

Teodor 1338-42
Ewfimij
Alexy w XIVw.
Joan 1398-1401
Sawwa 1401-1412
Dyonizij I 1413
Martinian w połowie XVw.
Nikifor 1490
Kiryl 1495-1509
Pafnutij 1526
Makary 1528
Arseni 1540-48
Teodozy 1548-58
Jozef 1558-1566
Jona Borzobohaty Krasenski 1566-1569
Jozef 1569

Ezechiel Kurcewicz

IV. (Krestonosnoje bratstwo) (Krestowozdwyżeńskie)

Patriarsze bractwo Stauropigii przy cerkwi S. Krzyża założone 1620 w Łucku

Biskupi łuccy

fundowany przez Zawiszę Urszula-Rudeckiego

W Łucku przy cerkwi Preobrażenskiej był już 1620 monaster Czernczycki czyli Czerniki męski, za odr. 1852 żeński

Greko-łacino-słoweńską szkołę założono w Łucku 1624 przy cerkwi stauropigialnej przy której drukarnię założył słowiański Ławet. Putkowicz Hanca hegumen monasteru czernenskiego, która istniała 1628 zarządzana przez Zawiszę Domżywa-Lutkowicza

Zniesione to biskupstwo 1828

mieli także tytuł władyków ostrogskich i exarchów metropolii kijowskiej, halickiej i całej Rusi. Stebelski (Przydatek st. 222) odnosi początek tego biskupstwa do r. 1100. R. 1594 zaprowadzono w całej dyjecezyi unią, którą zaraz 1632 zniesiono i w końcu 1702 przywrócono.

Kliment władyka łucki i ostrogski r. 1322 na przywileju Lubarta Gedyminowicza dla cerkwi soborowej w Łucku

* Teodozy r. 1326 był na pogrzebie Piotra metropolity kijowskiego w Moskwie (Latop. Nikon III. 131)

* Teodor r. 1397 pojechał z metropolitą Cyprianem do Moskwy (Karamzyn V przyp. 254.)

* Arseni władyka łucki świadek około r. 1366 na przywileju Dymitra Lubarta ... (Ak. ...)

* Jan r. 1398 starał się u króla Władysława Jagiełły o metropolią halicką (Akty istor. I st. 23 № 12)

* Sabbas biskup łucki r. 1401 złożony z katedry na soborze moskiewskim przez metropolitę Cypriana (Latop. Nikon IV. 301)

Dyonizy był na soborze w Nowogródku r. 1415 przez Witołda zwołanym w celu złożenia Focyusza z metropolii (Kulczyński Append. st. 75. Akty istor. I. st. 33. № 24.)

Teodozy biskup łucki przychodzi 1459 r. jako świadek na przywileju Świdrygiełła Olgierdowicza kościoła dla monast. łuckich (Data przywileju mylna)

* Aleksy r. 1429 (Akty istor. I. st. 47 № 34) podług wszelkiego prawdopodobieństwa tenże sam biskup witał Zygmunta króla rzymskiego i węgierskiego, Władysława Jagiełłę króla pol. i Witołda (Alexandra) W. X. Lit. na zjeździe w Łucku (Długosz Lib. XI p. 514)

* Jonasz biskup łucki † 1495. (Latopisiec Kijowski 1490 d. 18 ...)

* Nikifor władyka łucki ... (Pamiatniki ... Kijów 1845 ... I. od. ... II st. 1.) ... 1505. (wprzód archimandryta)

* Cyryl od 1495 wspominany w dyplomatach (Akty istor. I. st. 350 № 201.) został biskupem łuckim r. 1495. (Supraśl. Lietop. st. 141) był na ruskolitewskim soborze w Wilnie za pozwem Józefa II Sołtana metropolity 1509 r. — R. 1508 d. 7 czerwca Teodor Januszewicz starosta włodzimierski zapisał biskupom łuckim wsie Kołodezy i Żabcze (zob. niego Ob. Akty istor. II. st. 38. № 33.) † 1526. Żył Cyryl 1512 (Ob. Pamiatniki Kijow. 1859 tom IV. Odd. I st. 32.

Demetry r. 1500 (Stebelski Przydatek st. 223. Susza Fenix Cz. I Rozd. IV § 3. st. 57 bez wyrażenia roku.) (data tego biskupa zdaje się być mylną)

* Pafnucy wprzód biskup włodzimierski; r. 1526 d. 8 września za wstawieniem się Księcia Konstantego Iwanowicza Ostrogskiego i Jerzego Mikołajewicza Radziwiłła mianowany od króla Zygmunta I biskupem łuckim jeszcze za życia śmiertelnie chorego władyki Cyrylla (Akty istor. st. 138. № 146)

* Makary około 1528 żył jeszcze 1530.

Katedrą była murowana cerkiew soborna Św. Joana Bohosłowa w zamku łuckim wyższem — i druga katedra cerkiew murowana soborna Św. Bohojawlenia na zamku w Ostrogu

fundacyi Lubarta gdzie jego grób

1564 d. 18 Junia Nikifor władyka łucki. (Archeograficzesk. Sbornik wilensk. Tom VII. 1870 No 16 str. 28)

F podł. Żyzn Kurbskiego II. 274 do r. 1561, po nim Marek Żorawnicki nominat; po nim Krasinski Jonasz wprzód władyka włodzimirski

R. 1561 do 1567 zarządzał dochodami biskupstwa łuckiego Marko Żorawnicki mając nominacyją królewską; lecz był świeckim i tylko nominatem (priv.) + 1567. Po jego ~~[illegible]~~ śmierci otrzymał od Króla nominacyją świecki pop żonaty Iwan Jackowicz Borzobohaty Krasenski r. 1567 (wprzód nominat biskup włodzimierski) wyświęcony dopiero r. 1571 od metropolity kijow. na biskupstwo łuckie otrzymał nazwę Jonas. (Syn jego Wasyli był sekretarzem król. a córka za Aleksandrem Żorawnickim starostą łuckim.) Za napad i zabór monasteru Żydyczyńskiego został od Króla 1585 ogłoszony bannitą + 1585. Po śmierci Jony familija jego rozdrapała dobra biskupie i rzeczy kościelne. Cyryl Terlecki użył dużo pracy, aby przyprowadzić do porządku biskupstwo

Fr. 1589 na soborze w Brześciu lit. mianowany exarchą

Izak Borysłowicz episkop łucki i ostrogski 1632 1633 dyzunicki (priv.) [illegible]

Izak Czerniński dysunita r. 1620 wyświęcony na biskupa przez Teofana patriarchę jerozolimskiego. (lecz się nie utrzymał) – tytułował się nim 1636; jeszcze był przy poświęceniu Piotra Mohiły na metropolię r. 1633 we Lwowie.

*Arseni r. 1540 d. 22 lutego był na rusko-litewskim synodzie w Nowogródku (Akty istor. II. str. 365. No 201) 1547

[Hulewicz (r. 1540 podług Żyzn Kurbskiego)] * Teodozy 1548 Hulewicz 1548 d. 22 lutego (Akty istor. III str. 49. No 7) podlegał metropolicie Kijowskiemu. – 1558.

* Józef 1558 – 1566 (Litewsk. metryk. Akta istor. III ~~[illegible]~~ Primiecan. str. 4)

* Jonasz (Jan) Borzobohaty Jackowicz Krasenski (wprzód biskup włodzimierski) 1566. R. 1569 d. 26 grudnia nadał mu Król Zygmunt August archimandryą żydyczyńską (Akty istor. III. str. 149. No 47) Podług aktów wołyńskich był on wprzód popem świeckim i miał dwóch synów za nim postąpił na biskupstwo włodzimierskie. + 1585 (Akty zap. Ros. II No 32, 146, 151, 201 – III No 7 i Noty do No 7. No 47)

Cyryl Semenowicz Terlecki (wprzód protopop cerkwi dmytrowskiej przy zamku pińskim; od r. 1576 biskup piński) mianowany 1585; r. 1594 d. 2 grudnia na soborze w Brześciu litewskim przyjął unią i r. 1594 z Hipacyuszem Pociejem jeździł w tym celu do Rzymu do Klemensa VIII

Jeremiasz Poczapowski (r. 1621 obrany ~~[illegible]~~ biskupem łuckim, w stanie świeckim nosił imię Hieronim; był na synodzie Kobryńskim r. 1626, + 15 października 1636 w Archimandryi Żydyczyńskiej. Unita.

Za niego Król Władysław IV na sejmie koronacyjnym r. 1632 oddał dysunitom dyjecezyją*) i katedrę łucką z wyjątkiem 100 cerkwi parafialnych i z monasterów unickich które się przy Poczapowskim zostały.

*) oraz dyecezye przemyską, lwowską.

Atanazy (Alexander) Kniaź Kozielska Puzyna 1632 –1649 dyzunita.

Józef Czaplic Szpanowski mianowany od Króla 1633 bisk. łuckim dyzunita wprzód archimandryta milecki, 1650 + 1654, dyzunita.

Dyonizy Bałaban, 1657 został metropolitą nieunickim kijowskim + 1663 w Korsuniu, dyzunita.

Gedeon Swiatopełk książe Czetwertyński syn Zachanasza 1661; został r. 1686 metropolitą nieunickim kijowskim + d. 6 kwietnia 1690. dyzunita

Atanazy Szumlański r. 1690 dyzunita + 1694 w Septembrze po nim był administratorem bratjego Józef Szumlański biskup lwowski dyzunita 1690 nominat 1695

Dyonizy Żabokrzycki na Żaboknykach r. 1700; przyjął uniję z całą dyjecezyją r. 1702; pojmany od Piotra wielkiego cara moskiewskiego r. 1709 i zaprowadzony do Moskwy, gdzie w więzieniu + 1714 (a podług Stebelskiego Przydat. st. 225 umarł dopiero 1715)

Józef Wyhowski z Wyhowa archimandryta owrucki 1716 był na synodzie unickim w Zamościu 1720 + 1730; unita.

Teodozy Rudnicki 1730, był r. 1743 na kapitule jeneralnej bazyliańskiej w Dubnie +1751 unita.

Sylwester Rudnicki 1752; był r. 1772 na kapitule w Brześciu; r. 1773 d. 19 września koronował cudowny obraz P. Maryi w Poczajowie, + 1777.

Administratorowie unickiej części dyjecezyi łuckiej od r. 1636 było:

1) Nicefor (Mikołaj) Łosowski arcybiskup połocki 1637 – 1648.

2) Prokop Chmielowski biskup przemyski 1660 + 1664 (trzymał z biskupstwa) (unita)

3) Gabryel Kolenda arcybiskup połocki metropolita unicki kijowski, mianowany d. 29 sierpnia administratorem łuckim, lwowskim i przemyskim + 1674 w Supraślu.

4) Cypryan Żochowski arcybiskup połocki 1674 + d. 2 pazdziernika 1693.

5) Leon Załęski metropolita unicki kijowski + 1703.

a 1711 poświęcono na dyzunickiego (łuckiego i ostrogskiego) biskupa Cyrylla II Szumlańskiego (wygnany (gdy unijaci odebrali po synodzie zamojskim episkopię) umarł w Perejasławiu jako biskup perejasławski.

Żabokrzycki był wprzód pisarzem ziemskim łuckim, rozwiodłszy się z żoną został mnichem i d. 12 maja 1695 otrzymał potwierdzenie królewskie na biskupstwo. W stanie świeckim zwał się Dymitr. wyświęcony 1696 d. 5 Septembr. przez Józefa Stojkę archiepiskopa maramorośkiego, w Białymstoku – pojmany przez Moskwę po batalii połtawskiej jako partyzant Mazepy umarł w monastérze Sołowieckim

Cyprian Stecki 1778 – 1787 unita + około 1794
(był przed księdzem Lewińskim)

* Michał Stadnicki 1792 – 1794 unita został przez metropolitę Smogorzewskiego; złożony 1799 –

* Stefan Lewiński 1807 (już r. 179.. był koadjutorem biskupstwa); unita + w Poczajowie
po nim administratorem Korsak opat żydyczyński

* Grzegorz Kochanowicz od 1806 ... metropolią ... pił na połockie arcybiskupstwo unita. od 1809. + 1814, jako biskup łucki i metr. od 1818 –

* Józef ~~Jakub~~ -Okiełło Martuszewicz 1826; unita. 1827 + przeniesiony (do Połocka na metropolię) arcybiskup ...

* sufragan: Cyryl Sierociński biskup piński ... +1832 5 marca.

* ~~Józef~~ Siemaszko 1833 ~~...~~ przyjął dyzunię 1840

R. 1796 zabrano dobra biskupie: Jarosławice, Rożyszcza, Żabcze – a do nowej dyecezyi łuckiej z stolicą w Żydyczynie wcielono biskupstwo włodzimierskie. – R. 1827 została i ta dyecezja zniesioną i do połockiej wcieloną.
W XVI wieku biskupstwo łuckie posiadało 4 miasteczka i 34 wsi w powiatach łuckim i włodzimierskim (między temi miasteczka Chorłup, Żabcze. – Od r. 1796 mieszka w Łucki biskup schizmatycki. – Rezyden: cyję miał Lewiński w Poczajowie a Kochanowicz i Martuszewicz w Żydyczynie

Po r. 1772 odpadły do dyecezyi lwowsk. dekanaty: buski, brodzki, olęski, podkamieniecki, załoziecki, zbaraski.

Biskupstwo łuckie skasowano 1828 a na to miast utworzono dyzunickie biskupstwo wołyńskie z rezydencyją od 1832 w Poczajowie

R.
Monaster w Peresopnicy męski (fund. Czartoryskich w XV w.
Monaster Dubiski istniał 1328
" Dorohobuż fund. przed 1593 przez x. Ostrogskich.
" w Peresopnicy (w powiecie łuckim) męski fund. książąt Czartoryskich przed r. 1595. (św. Przeczystej) w XV wieku
" Krasnosielski (św. Spasa) w XVI wieku
" w Łucku na Górze świętej w XVII w.
" Żydyczyn (archimandria)
" Dubno
" Derman

(Ob. Stebelski: Przydatek st. 222 – 229)

Przegląd Poznański r. 1865 Tom 38 pag. 93 na str. przytacza szereg episkopów łuckich:
R. 1320 Teodozy + w Moskwie 1343.
" 1347 Efrem mieszkał w Wilnie – lat 25
" 1373 Sabba był w Moskwie koadjutorem metropolity – lat 20.
" 1394 Dyonizy – lat 34
" 1427 Parthenius – lat 20
" 1500 Demetry.
" 1586 Cyryl Terlecki.

a) Cerkiew soborna Św. Jana Bohosłowa (Ewang.) w zamku Łuckim w której pochowany książe Lubart.

b) Cerkiew soborna w mieście Ostrogu.

c) Cerkiew św. Włodzimierza w mieście Włodzimierzu.

Episkopia Łucka posiadała w XVI w. 4 miasteczka i 34 wsie w powiatach łuckim i włodzimierskim. Z tych miasteczek: Chortup darowane przez Wielkiego Księcia Świdrygiełłę miało zamek; miasteczko Żabcze miało zamek. – Miasteczko Chortup (w pow. łuck.) zamienił biskup Jonasz Krasenski r. 1585 z Radziwiłłami za dobra Falimicze.

Cyryl Terlecki biskup r. 1589 od patryarchy konstantynopolitańskiego Jeremiasza dostał tytuł exarchy (t. j. Kardynała)

Zygmunt I r. 1539 ustanowił episkopię we Lwowie. 150

V

(Stebelski Przydat. str. 229–235)

R. 1632 Władysław IV postanowił aby dyzunitów obierano w Lwowie, Przemyślu, Łucku

Biskupi lwowscy

mieli także tytuł halickich i kamienieckich (Kamieńca podolskiego)

Podług Nieseckiego postanowili metropolicy najprzód suffragana około 1540 przy cerkwi S. Jerzego we Lwowie złożonej r. 1268 przez Jerzego xięcia ruskiego

Sufraganami czyli namiestnicy byli za Zygmunta I Bazyli Kletterski, Joachim Gdaszycki, Macary Tuczapski

Biskupi

Makary (Tuczapski, Łatałowicz) 1539–1549 (Stebelski zowie go Tuczamski)

Arseni Bałaban 1549–1565

Jan Ostałowski 1569. + 1576 (Stebelski zowie go Arseni Łopotka)

Gedeon Bałaban 1566 biskup halicki od 1576 lwowski przyjął 1594 unię lecz się oderwał 1596 + 1607 otrzymał r. 1586 od króla archi[illegible] (na swoje sufragani) [illegible] 1589 synodowi swoi [illegible]

Jeremiasz Tyssarowski 1607 + 1641. [illegible] otrzymał nominac. od króla 31 [illegible] 1607 [illegible] poświęcony + za niego Rafał Korsak bisk. halicki 1629–1632 poszedł pot[illegible] w sprawach na pińskie był koadjutorem metropolity) Tyssarowski + 12 marca 1641 w [illegible] Żołkwie.

Arseni Żeliborski 1641 + 1658 (podł. Stebelskiego + 1650)

Atanazy Żeliborski 1658 + 1667

Jeremiasz Świstelnicki 1668 + 1676

Józef Szumlański od 1668 biskup halicki, od 1676 biskup lwowski; r. 1673 d. 10 marca w Bracławiu od Jana III mianowany metropolitą dyzunickim kijow. od r. 1684 d. 17 listop. administrator bisk. łuck. i powtóre 1694 d. 22 lipc. złożył r. 1677 najprzód na piśmie królowi przysięgę [illegible] do unii, a r. 1700 publicznie na sejmie przed Janem Antonim D'awią nuncjuszem przyjął d. 15 Gen. 1700 + 1708 (podł. Stebelsk. + 1709) R. 1681 Pankratius Achilles wyświęcony został od patriarchy carogrodzk. na metropolitę halickiego. [illegible]

Barlaam Szeptycki archimandryta uniowski 1710 + 1715 d. 14 marca

Atanazy Szeptycki 1715 [illegible] był na synodzie zamojskim 1720; r. 1728 został metropolitą kijow. + d. 14 grudn. 1745 [illegible]

(Ludwik)
Leon Szeptycki 1749 został metropolitą 1778 + d. 24 maja 1779. w Radomyślu

Piotr Bielański 1780 z kleru świeckiego + 1798 d. 23 maj d. 29 maja.

* Mikołaj Skorodyński 1798 + 1805 poświęcony przez Porfirius Ważyńskiego bisk. chełm. z polecenia metropolity Rostockiego.
R. 1805 utworzoną na nowo metropolią halicką z katedrą we Lwowie.

* Antoni Angełłowicz od 1796 bisk. przemyski od 1806 metropolita halicki + 1814

* Michał Lewicki ur. 1774 od 1813 bisk. przemyski, od 1815 metropolita halicki – kardynał r. 1856 + 14 styczn. 1858 w Uniowie

Grzegorz Jachimowicz + 29 kwiet. 1863 – Spiridion Litwinowicz

Soborną cerkiew w Kryłosie spalili Tatarzy 1594

Skit Maniawski (dyzunicki)

R. 1850 d. 8 maja Cesarz utworzył grecko katolicką dyecezyę stanisławowską mającą cyrkuły stanisławowski, kołomyjski, czortkowski i bukowiński – co papież 1850 w Septembrze potwierdził.

* Gedeon Bałaban lubo zrazu skłaniał się do zawarcia unii jednak r. 1594 d. 9 Augusta protestował przeciw synodowi czyli soborowi który w Brześciu 1594 odprawił Michał Rahoza metropolita – do czego go głównie Konstanty x. Ostrogski wojewoda kijow. namawiał

Opactwo w Uniowie (Uspenia Bohorodycy) – R. 1539 Zygmunt I monaster w Uniowie przyłączył do episkopii lwowsk.

Opactwo Żółkiewskie. – monaster w Żółkwi r. 1523 erygowano przy cerkwi (Narodzenia Chrystusa) w której Jan III złożył kości S. Jana Suczawskiego; przy tej cerkwi Józef Szumlański biskup ustanowił bazylianów r. 1751 Radziwił [illegible] erygował zaś opactwo przy temże monasterze.

Eparchia lwowska obejmowała powiaty: lwowski, halicki, kamieniecki, śniatyński, trembowelski.

Około r. 1783 odpadły do dyecezyi przemyskiej dekanaty horożański, kulikowski, żółkiewski, natomiast dostała dyecezya lwowska dekanaty mościski, sokolski, Gródek z dyec. przem; dek. chołojowski z dyec. chełmskiej; dek. buski, brodzki, [illegible] załoziecki, zbarazki z dyec. łuck.

Metropolici haliccy

(od r. 1371 miała przydzielone sobie biskupstwa chełmsk. turowsk. przemysk. i włodzimiersk.)

Katedra założona za czasów Włodzimierza Wielkiego w X wieku. Zdaje się iż do r. 1300 byli tylko biskupi, po przeniesieniu metropolii z Kijowa do Włodzimierza nad Klezmą, książęta wołyńscy około 1300 dla zbytniej odległości chcieli utworzyć 1300 osobną metropolią halicką.

Kozma posw. 1156; r. 1165 towarzyszył cesarzowi greck. Andronikowi gdy zwiedzał Halicz (Karamz. T. II roz. XVI not. 384) (Ipat. Letop.) — episkop halicki tylko

Halacteon 1203 (jako świadek na przywileju Romana księcia halick. którym nadaje ziemię Zabudecką do Ławry pieczarskiej)

Artem 1235–1241 (Latop. Ipat. (Karamzin T. IV Roz. I not. 20) episkop halick.

Nifont metropolita halicki (wspomina go Kaźmierz wielk. w mowie jak następnych

Piotr arcybiskup 1224 pisał librum de origine gentis tartaricae (cf. Mathaeus Parisiensis)

Piotr

Józef metropolita (na przywileju Lwa dla Ławrowa 1295

Gabriel

Grzegorz metropolita (na przywileju Lwa dla Halicza) 1301

Teodor 1331–1334 (Karamzin T. IV not. 276. 290) episkop halicki + około 1338

~~Teodor~~

Nikodem Tarnowski arcyb. 1345 znaleziony w trumnie ołowianej w Haliczu (Okólski)

Teodoret wyświęcony 1351 od patriarchy bulgarskiego (metropolita litew.)

Teodor

Roman wyświęcony 1354 od patriarchy konstantynopol. +1362 (Daniłowicz Kronika ruś. 1827 str. 134) (właściwie metropolita litewski)

Antoni od 1371 1375 metropolita

po śmierci Antoniego kandydaci: | metropolita jerozolimski

Symeon Jeromonach

Jan Episkop łucki (1398)

Herman (1371 nominat metropolita halicki (Karamzyn T. IV. p. 277. Tom V p. 54. 8…

Cyprian 1376 został metropolita kijów. (metropolita kij… – litewski)

Piotr arcybisk. 1398–1406 (Paprocki Herby p. 120)

Dorotheus 1450 nominat

Jan 1414 był na synodzie rusko-litewskim w Nowog…ku (Sądzę – nie ma go u dokumencie)

Kościół i seminarium S. Barbary w Wiedniu dla unitów f. 177: Maria Teressa.

Georgius Codinus Curopalates w XV w. pomiędzy metropolitami ruskiemi wspomina. Metropolitę w Haliczu (któremu podlegały biskupstwa włodzimierskie nad Bugiem, przemyskie, łuckie, turowskie i chełmskie

Wszelako r. 1389 metropolita kijowski miał tytuł i Halickiego i całej Rusi

Później rządzili dyjecezyją namiestnicy (vicarii) w Haliczu i Lwowie – dopiero Zygmunt I (Cracoviis fer. 5a post festu Undecim Millium Virg. d. 22 Octobr. 1539) utworzył władyctwo lwowskie i pierwszym władyką Makarego Tuczapskiego mianował. R. 1549 tenże Makary utworzył kapitułę (Kryłos) we Lwowie

Kapitułę w Lwowie r. 1544, w Haliczu r. 1548 erygował władyka Makary, a w Przemyślu r. 1681 Innocenty Winnicki.

Zygmunt I nadał władykom lwowsk. opactwo w Uniowie r. 153…

VI

(Ob: Stebelski: Przydatek str 235–241)

Archiepiskopia smoleńska

(miała przeszło 600 parafii, zajmowała księstwo siewierskie

Arcybiskupi smoleńscy mieli także tytuł czernihowskich, siewierskich, brańskich i dorohobużskich.*) – O początkach tej katedry różne istnieją zdania: niektórzy odnoszą aż do czasów Włodzimierza wielkiego księcia około r. 1000 (Stebelski Przydat. str. 236) inni przypisują założenie wielkiemu księciu Włodzimierzowi Monomachowi r. 1113 (Stepennyje Knigi); znów inni twierdzą że biskupstwo smoleńskie założył wielki xiążę Mścisław r. 1128 (Platon: Historia Kościelna rossyjska I. 76 – Ambroży: Dzieje ross: Kośc: I. 160) czyli r. 1138 (Latopis Kijowski) – Tytuł arcybiskupstwa nadano dopiero około r. 1470. – Roku 1514 zostało to biskupstwo zajęte wraz z miastem przez Moskwę i do r. 1611 trzymane w którym to czasie siedzieli tu dyzunicy biskupi mianowani od r. ~~[illegible]~~ 1580 arcybiskupami. – R. 1611 zanowu dyecezyja wróciła pod panowanie polskie; zaprowadzono w niej uniję – lecz r. 1654 zajęta przez Moskwę więcej pod panowanie polskie nie wróciła. ~~[illegible]~~ Od r. 1654 aż do ostatnich czasów byli w Polsce tylko tytularni unici arcybiskupi smoleńscy.

*) Brańskiemi i dorohobużskiemi zwali się ~~[illegible]~~ biskupi smoleńscy od r. 1592 za panowania moskiewskiego. W Czernichowie było biskupstwo około r. 1000 założone które po wiek XV istniało. W Brańsku nad Desną istniało oddzielne biskupstwo w XIV i XV wieku – później oba te biskupstwa do smoleńskiego przyłączono. Brańskie biskupstwo utworzone r. 1354 z biskupstwa czernihowskiego. Pierwszym biskupem brańskim był Nektary.

~~[illegible]~~ r. 1682–1722 metropolitami smoleńskiemi, potem znów biskupami

R. 1625 arcybiskupstwo smoleńskie dyzunickie po zawojowaniu oddał Zygmunt III unitom

* Ignacy 1128 biskup smoleński (Platon, Ambroży)
* Łazarz wyświęcony od metropolity Michała w krótce porzucił biskupstwo (Platon – Ambroży)

Manuel Greczyn Skopiec (eunuch) wyświęcony od metropolity ~~[illegible]~~ Michała II r. 1137 d. 26 kwietn. (Latop. Kijow) Stebelski (Przydat. str. 236) wspomina go pod r. 1146 (cytując Kulczyńskiego Specimen III pag. 199) – Latopis Nikonowski zowie tego arcybiskupa Michałem Skopcem (II. 72)

R. 1147 był na synodzie przy obiorze na metropolię kijowską Klimenta Smolatycza (Latop. ipat. str. 30)

* Hilarion 1160 wyświęcony od metropolity ~~[illegible]~~ Teodora, poświęcał cerkiew soborną w Smoleńsku 1160.
* Michał (Strahl Kirchengesch. I. 179)

* Symeon wyświęcony od metropolity Nicefora II; celebrował r. 1198 na pogrzebie Dawida Rościsławicza Szczerbatow II. 421)
* Merkury święty pochowany w pieczarach Kijowskich
* Teofilakt czyli Teoktyst wyświęcony r. 1356
* Daniel; popadłszy w niełaskę Witolda wielkiego księcia litew. opuścił katedrę i udał się do Moskwy gdzie † 1397 (Latop. Nikon)
* Michał wyświęcony 1382 od moskiewskiego metropolity Pimena w Kostromie (Latop. Nikon. IV. 140) któremu r. 1389 zatrzymał w podróży do Kijowa złożony z godności, † 1402 w Ławrze Troickiej
* Jazon, r. 1396 od Witolda na katedrę wyniesiony, wyświęcony od metropolity Cypriana w Smoleńsku (Latop. Nikon IV. 268)
Sebastian r. 1415 d. 15 listopada był na synodzie rusko litewskim w Nowogródku (Akty istor. I — Kuliczyński Append. 75. — Stebelski Przydat. str. 236)
* Gerazym; r. 1419 obrany metropolitą Kijowskim lecz nie otrzymał poświęcenia, spalony r. 1435 w Witebsku przez Księcia Swidrygiełłę za zdradę. (dyzunita)
Misael (Michał | xiążę Drucki Babicz-Sokoliński, pierwszy otrzymał tytuł arcybiskupa), r. 1474 postąpił na metropolię Kijowską † 1477 (Stebelski zowie go w Przydatku str. 236 mylnie Księciem Pstruchem czyli Pstruckim) unita

* Filemon
* Parteni
* Mikołaj
* Sergiusz nastąpił po Danielu I przed Michałem wspomnie: w tylko od Ambrozija w Historyi Kościelnej ruskiej

Izaak władyka brański 1409

* Symeon † 1445 (w aktach metryki litewskiej)

R. 1450 Michał władyka smoleński sprowadził na powrót cudowny obraz Bogarodzicy do Smoleńska.

* Joachim 1475 – 1493 (akta metryki litewskiej)

Józef Sołtan, wyświęcony r. 1493 od patryarchy carogrodzkiego Neofita; r. 1497 został metropolitą Kijowskim + 1517 w Wilnie (Unita) (Stebelski Przydat. st. 237)

* Warsonofi r. 1511; Za jego biskupstwa r. 1514 Moskwa przez zdradę Glińskiego zajęła Smoleńsk. Gdy Warsonofi sprzyjał Polakom uwięziony został po bitwie pod Orszą (d. 8. września 1514) i do Moskwy zawieziony, gdzie mu godności biskupiej odebrano. (Karamzyn VII. 50)

* Józef archimandryta monasteru czudowskiego, r. 1515 d. 15 lutego wyświęcony na biskupa przez metropolitę moskiewskiego Barlaama + 1532 w lipcu. Nieprzyjaciel unii nawracał katolików na schizmę (dyzunita)

* Sabba Slepuszkin hieromonach [illegible] monasteru wołokołamskiego S. Józefa, wyświęcony w Moskwie 1536 na biskupa. (dyzunita)

* Uryasz Zabołocki archimandryta monasteru Symeonowskiego, wyświęcony w Moskwie 1539 na biskupa. R. 1555 zrzekł się biskupstwa i powrócił do monasteru. (dyzunita)

* Symeon hegumen [illegible] monasteru białoozerowskiego S. Cyrylla, wyświęcony w Moskwie d. 17 marca 1556 na biskupa (dyzunita)

* Teofil 1569 (dyzunita.)

* Sylwester, r. 1570 wyświęcony na biskupa w Moskwie. Roku 1589 mianowany arcybiskupem.

Sergiusz dyzunita. R. 1611 przy zdobyciu zamku smoleńskiego przez Polaków wzięty w niewolę. (Kobierzycki)

Leon Kreuza Rzewuski wprzód ~~protoarchimandryta~~ archimandryta grodzieński; r. 1625 arcybiskup smoleński; autor dzieła: Obrona jedności. + 1639 (Stebelski Przydat. st. 238) (Unita.) dopiero 1636 po wzięciu Smoleńska objął dyecezyą.

R. 1507 go d. 8 lipca dostaje Józef władyka smoleński od króla Zygmunta I dobra Kapustyńskie (Akty istor. II. p. 27. No 24)
rozszerzał unią 1499

Jona władyka brański 1499

Michał episkop smoleński ([illegible]) nominat metropolita Kijowski d. 15 czerwca [illegible] unita w Wilnie 1470

Warlaam episkop smoleński dyzunita r. 1636 był we Lwowie przy poświęceniu Piotra Mohiły na metropolitę

Izaiasz Kopiński z bisk. przemyski został 1628 arcybisk. smoleńsk. i czernihow.; od r. 1631 metropolita Kijowsk. (dyzunita)

R. 1796 zniesiono metropolią oraz dyjecezyje włodzimierską, łucką i kamieniecką, a na to miejsce utworzono dyecezyją łucką (na guberni wołyńską, podolską i kijowską) ze siedzibą w Żydyczynie pierwszym biskupem łuckim był Stefan Lewiński

Andrzej (Kwaśniński Złoty) arcybiskup smoleński 1640 unita. Za niego r. 1654 zajęła Moskwa Smoleńsk i od tego czasu swojemi dyzunickiemi biskupami aż do ostatnich czasów obsadzała nadawszy im r. 17[illegible] [illegible] godności arcybiskupów (Takiemi byli dyzunickiemi: biskup Parteniusz Sopkowski od 1761 + 1795 mianowany od Moskwy arcybiskupem) – Przy Polsce został się tylko tytuł arcybiskupstwa unickiego smoleńskiego. Andrzej Złoty Kwaśniński przeniesiony został na biskupstwo pińskie 1654 + 1665 (Stebelski: Przydat. st. 239) (Unita)

Barlaam Koziński archimandryta miński pustyński mścisławski 1666 + 1666 tylko nominat. (Stebelski st. 240) (Unit)

Michał Paszkowski archimandryta ławryszowski, 1666 + 1670 (Unita) (Stebelski st. 240)

Metrofan Drucki Sokoliński 1671 + 1690 Unita (Stebelski st. 240) archimandryta grodzieński, smorgoński

Jerzy Małyjewski 1690 + 1696 (Stebelski st. 241) Unita.

Jozafat Hutorowicz 1698 + 1702 (Stebelski st. 241) Unita.

Gedeon Szumlański [archimandryta miński, pustyński i onufryjski] 1703 + 1715 (Stebelski st. 241) Unita.

Michał Grotuz Tarnawski 1715 + 1718 d. 18 lutego (Stebelski st. 241) Unita.

Laurenty Drucki Sokoliński 1719; był na synodzie zamojskim + 1727 d. 15 maja (Stebelski st. 241) [archimandryta hlebo-boryski] Unita [illegible]

Antonin Tomiłowicz protoarchimandryta basyliański, 1736 + 1745 d. 23 kwietn. (Stebelski st. 241) Unita.

Polikarp Mikuniewicz protoarchimandryta basyliański 1747 + nominatem (Stebelski st. 241) Unita.

[Ponim r. 1735 otrzymał Ignacy Kulczyński protoarchimandryta Bazylianów w Rzymie nominacyą na arcybiskupstwo, lecz ustąpił takowe Tomiłowiczowi]

Cezary Stebnowski [illegible] 1756 + 1762 (Stebelski: st. 241) Unita

Herakli Lisański 1763 + 1771 d. 14 marca (Stebelski st. 241) Unita

Józef Łebkowski 1771 + 1778 Unita (Stebelski st. 241)

Gedeon biskup smoleński i dorohobuski dyzunicki 1748

Irenej Falkowski biskup smoleński dyzunicki 1812.

VII.

Biskupi chełmscy

zajmowała województwo bełskie, ziemię chełmską

mieli także tytuł władyków bełskich; (Stebelski Przydatek str. 242–253) dyecezyja ich zajmowała ziemię chełmską, województwo bełskie i część Podlasia. Początek tego biskupstwa odnosi Susza (Fenix Księg. I Rozdz. II §. 1) a za nim Niesiecki i Stebelski do czasów Włodzimierza wielkiego księcia około r. 1000. Przy pierwszem podziale 1772 odpadła część dyecezyi do Galicyi a dekanaty stanowiące cyrkuł zamojski wcielono do dyecezyi przemyskiej, zaś dekanat chołowski do dyecezyi lwowsk. — R. 1633 liczono w tej dyecezyi 650 cerkwi

Jerzy Daniłowicz kniaź chełmski r. 1376 zapisał biskupom wsie Stryżowo, Slepcze Kosmowo, Cucnewo po obu stronach Bugu leżące (dziś Slipcze, [illegible] Kosmów koło Hrubieszowa nad Bugiem) Przywilej druk. w Wostokow Opis Rpsów museum Rumiancow. p. 174 . Harasie, wicz Annales ecclesiae ruthen. p. 13.

Monastery w dyec. chełmsk: 1) Lubelski z. 1588.

Szereg biskupów chełmskich (podług Kalendarza chełmskiego na r. 1885.)

* Jan biskup chełmski r. 1072 był w Kijowie przy kanonizacyi SS. Borysa i Hleba (Latop. Nikon. I st. 165.)

Jan I r. 1250–1280

Jan II (r. 1330–1340 był na poświęceniu arcybiskupa nowogrodzk. (Platon – [illegible] Przegląd pozn.)

Nestor Książe Olgimuntowicz pomiędzy r. 1300 a 1400 (Susza, Niesiecki, Stebelski) (podług Przeglądu pozn. żył r. 1362 ?)

Kalist episkop chełmski 1376 (w przywileju dla biskupstwa chełmskiego przez Jerzego Daniłowicza Księcia chełmsk.

Sylwester Książe Kobryński pomiędzy r. 1300 a 1400 (Susza, Niesiecki, Stebelski)

Stefan Schymnik

Nestor Kniaź Olgimuntowicz

Sylwestr Kniaź Kobryński

Charyton + 1400 biskup chełmski był na litewsko-ruskim [illegible] soborze w Nowogródku r. 1415 przez Witołda zwołanym (Kulczyński – Stebelski – Akty istor. I st. 33 № 24)

Charyton r. 1415–1425

Grigorij r. 1444–1467

Sylwestr czyli Sawwa 1468

Gerasym r. 1476–1477

Filaret 1502–1544

Jona Iwaszko Sosnowski r. 1545.

(tego opuszcza Kalendarz)* Jerzy biskup chełmski r. 1456

(tego opuszcza Kalendarz) Alexy książę Zbaraski biskup chełmski około r. 1504, na którego prośbę (jak się domyśla Stebelski Przydat. st. 244) Król Alexander na sejmie Piotrkowskim Rusinom prawa potwierdził

Jonasz Sosnowski biskup chełmski r. 1540 (Akty istor. II. 201) wspominany także pod r. 1543 od Suszy (Fenix Cz. I Rozdz. IV §. 2 st. 58. (Stebelski Przydat. st. 244) Pod r. 1543 przychodzi Iwan Sosnowski władyka chełmski (może ten sam) (unita)

Wereszczyński Józef w dziele Wizerunek na kształt kazania o wzgardzie śmierci Kraków 1585 pisze: iż się ten biskup nazywał Iwan Sosnowski z Sosnowicy herbu Nałęcz około 1529 (był zaś pisarzem ziemi ruskiej i żonatym; mianowany r. 1504 od Króla Alexandra na biskupstwo, wziął rozwód z żoną i wyświęcony został przez Józefa Sołtana metropolitę 1507.

Susza (Foenix Część I Rozdz. IV §. 2. st. 58) wspomina i drugiego Dyonizego Sosnowskiego, który miał być biskupem chełmskim a potem metropolitą Kijowskim (lecz podobno nie było takiego metropolity)

(Wassian) Bazyli Baka r. 1546 –1548 (Susza Phoenix Cz I Roz. IV st. 57 – Stebelski: Przydatek st. 246)

* Teodozy Łazowski 1557–1565. r. 1565 został biskupem włodzimierskim.

Zacharyasz; r. 1566 potwierdził u Zygmunta Augusta przywilej dany Rusinom przez Władysława Warneńczyka r. 1443 w Budzie. (Susza Phoenix – Stebelski: Przydat. st. 246) 1567 (unita) – 1585

Włądarz, gródek.

* Cyryl [struck] Semenowicz Terlecki (tego opuszcza Kalendarz) [struck] przed r. 1584; potem biskup pinski a w końcu Łucki (wszpliwie ob. akty istor.). był już 1583

* Leonty Zenowiewicz Pełczycki, r. 1585 przeniesiony na biskupstwo pinskie?

Dyonizy Zbirujski r. 1586; przyjął unią r. 1596 + 1604 (Ob: Stebelski Przydat: st. 247) (unita) (1586-1596?-1605)

Arseni Andrzejowski 1605 + 1619 w lipcu (Susza Phoenix Cz I Roz. IV §.5. st. 61 - Niesiecki - Stebelski: Przydatek st. 248) (unita)

Atanazy Pakosta archimandryta minski; 1620 + 1625 (Stebelski Przydat. st. 248) (unita).

Teodor Milaszkiewicz syn burmistrza wileńsk. 1626. Umarł w samdzień poswięcenia swego 1626 (Stebelski: Przydatek st. 248) (unita (Meleszko)

Metody Terlecki 1626 + 1649 d. 7 czerwca (unita) Kształcił się w Wiedniu
odbudował cerkiew katedralną w Chełmie. Susza Phoenix st. 24. 25. 49. 154. (Stebelski Przydat. st. 248) — Po smierci Terleckiego mianowany r. 1649 biskupem chełmskim x. Atanazy zaharzewsk (Fursler umarł wprzód nim został wyswięcony (Stebelski Przydatek st. 248) umarł
R. 1649 d. 18 sierpnia dał Król Jan Kazmierz pod Zborowem przywilej Rusinom obsadzenia katedr dyzunitami, co uchwałą sejmową 1650 potwierdzono. Na mocy tego przywileju zajął 1650 Sylwester Kossow metropolita dyzunicki kijowski katedrę chełmską i administratorem Dyonizego Bałabana ustanowił, lecz ten przywilej zniósł Król znowu r. 1651.

R. 1620 Teofan patriarcha jerozolimski wyświęcił na biskupstwo dyzunitę Paizego Hipolitowicza - lecz daremnie - tytułował się nim jeszcze 1636

Paizy Czernowski episkop chełmski i bełzki (naczelnik monasteru w Zabłoczynie wprzód) 1624 (dyzunicki) umarł w Zabłoczynie.

Paizy Milecki archimandryta r. 1633 - był potem bisk. chełmsk. (dyzunicki) (tego nie ma Kalendarz)

Zwany Bieleckim od miasteczka Bielsk na Białej Rusi unita nominowany od Króla 1649 umarł w Białopolu paraliżem tknięty był tylko 5 miesięcy nominatem (Koadjutor Terleckiego)

Sylwester Kossow 1649 - 1650 (dyzunita)

Dyonizy Bałaban 1650 (dyzunita)

archimandryta żydyczyński
Jakub Susza (mianowany najprzód od Króla r. 1651 na sejmie administratorem a r. 1652 biskupem, przedtem archimandryta bazyliański + 1685 d. 4 marca. Autor dzieł Phoenix (Cz. I Rozdz. III § 5 str. 130. 141) i Saulus (Stebelski Przydat. str. 250) Unita.

Alexander Augustyn Łodziata 1685 + 1691 (Niesiecki – Stebelski Przydat. str. 251) Unita.
Po nim mianuje Niesiecki biskupem Małachowskiego (może Jana biskupa przemyskiego 1680 + 1692) lecz Stebelski (Przydat. str. 251) powątpiewa o tem

Gedeon Wojna-Orański archimandryta żydyczyński 1697 + 1709 (Niesiecki – Stebelski Przydat. str. 252) Unita.

Józef Lewicki (1709 + [illegible]) 1730 d. 15 lipca w Poczajowie apopleksią ruszony. Był na synodzie ruskim w Zamościu (Stebelski: Przydat. str. 252) Unita.

Filip Felicyan Wołodkowicz archimandryta dermański, dubieński 1731 – 1756 w którym na biskupstwo włodzimierskie posunięty; r. 1762 został metropolitą kijowskim + 1778 (Stebelski Przydat. str. 253)

opat dermański
Maxymilian Rytło herbu Wieniawa (1756 od r. 1779 administrował dyecezyą przemyską; r. 1785 został biskupem przemyskim + 1794.

(fundował w Chełmie seminarium)
Od r. 1779 – 1784 biskupstwo wakowało z powodu zaboru przez Austryą, a biskupstwem administrował 1779 – 1784 Angełłowicz biskup przemyski.

* Teodozy Rostocki 1785 – 1791. został metropolitą + 1804 w Petersburgu.

Wydał Exercitationes. Vilnae (Basil. typ.) 3 vol.
– Żywoty Świętych Pańskich (z włoskiego) 12 tom.
– mowa na pogrzebie Mikoł. Potockiego w Poczajowie 1782.

* Porfiry Skarbek-Ważyński 1791 + 1804 d. 9 m[illegible] opat żydyczyński h. Habdank ur. 1730 prefekt szkoły Buczackich
* Ferdynand Ciechanowski herbu Dąbrowa Dangellowicza i administrator od 1810 wyświęcony we Lwowie + 1828 d. 6 [illegible] od 1819 koadjutor Wincenty Siedlecki biskup bełski

* Filip Felicyan Szumborski ur. 1769 na Wołyniu, od r. 1828 administrator; od 1836 biskup chełmski + 1851 d. 19 lutego. Unita.

za niego żył x. Paweł Szymański prałat dziekan. prof. uniwers. warsz. autor pism wielu o Unii + 6 grud. 1852 w Dobratyczach, ur. 15 sierpn. 1782 w Orchówku

sufragan Jan Teraszkiewicz biskup bełski administrator 1857. Unita. + d. 3 marca 1863 nominatem. w Chełmnie Kalin[illegible] 1863

Spis parafij grecko-unickich
w Dyecezyi Chełmskiej.
od r. 1830 – 1866.

I) <u>Dekanat Augustowski</u> (r. 1830 zwany Tykocińskim):
1) Augustów miasto (supr. 1867) 2) Bala wielka czyli Kościelna, wieś. 3) Hodyszew w. (z cudownym obrazem Boga-rodzicy i z kaplicą w Rudawce). 4) Holynka (z kaplicą na cmentarzu) w. (niegdyś miasteczko). 5) Lipsk miasteczko. 6) Łabno w. 7) Perstuń w. 8) Rygałówka w. (z kaplicą na cmentarzu w Kanarliny) 9) Sopoćkin czyli Sopoćkinie miasteczko. 10) Wysokie mazowieckie (od r. 1869 zwane Mazowieck) miasteczko. – 11) Tykocin miasto (supr. po r. 1830)
R. 1830 dusz 8051, Kość. 11 – R. 1866 dusz 9482, Kość. 9. – R. 1847 cerkwi paraf. 10, Kaplic 2.

II) <u>Dekanat Bialski</u>: 1) Biała radziwiłłowska miasto powiatowe cerkiew z kaplicą na cmentarzu z klasztorem Bazylianów (supprymowanym r. 1864). W cerkwi pod wielkim ołtarzem w mensie leżało ciało św. Jozafata Kuncewicza, które r. 1864 przez Rossyan wydobyte i w grobie pod cerkwią pochowane zostało, obraz zaś Św. Jozafata malowany przez Simlera do Petersburga zabrano. 2) Cicibor w. 3) Dokudow w. 4) Horbow w. 5) Hrud w. 6) Kijowiec w. 7) Klonownica w. (supr. 1867). 8) Kościeniewicze w. 9) Koszoty w. 10) Łomazy miasteczko (z kaplicą na cmentarzu i kaplicą w [illegible]). 11) Ortel królewski czyli rządowy w. 12) Ortel książęcy w. 13) Rokitno w. (supr. 1867). 14) Woskrzenice w. 15) Terebela w. (supr. po r. 18[illegible])
R. 1830 dusz 10.929, Kość. 15. – R. 1866 dusz 11883, Kość. 14.
– R. 1847 cerkwi paraf. 15, Kaplic 2.

VI) Dekanat Chełmski: 1) Berdyszcze w. 2) Chełm miasto (Cholm): a) Cerkiew soborna (Katedralna) Przeświętyja Diewy Maryi założona pierwotnie około r. 1001 przez Księcia Włodzimierza Wielkiego, odbudowana około r. 1223 przez Daniela Króla halickiego, przebudowana r. 1640 przez Metodiusza Terleckiego biskupa chełmsk. odnowiona r. 1735 przez Filipa Wołodkiewicza bisk. chełmsk. Jest tu cudowny Obraz Bogarodzicy, według podania przez S. Łukasza malowany który podług jednych podarowała Teodora siostra króla Daniela, przywiózłszy takowy z Teodorowskiego monasteru z Kijowa; podług drugich zaś ma pochodzić z Owrucza na Wołyniu. Obraz ten za dekretem papieskim koronowany d. 15 Września 1765 przez Herakliusza Lisańskiego arcybiskupa smoleńskiego. Podług Suszy darował ten obraz do Chełma Włodzimierz Wielki, z Owrucza. U wielkiego ołtarza srebrne antepedium 4 łokcie szerokie a 1½ łokcia wysokie z wykutą w płaskorzeźbie bitwą pod Beresteczkiem, darowane r. 1651 przez Króla Jana Kazimierza. Na cmentarzu stoi pusta cerkiewka S. Wasylija przy której niegdyś miały być zakonnice. – b) Cerkiew parafialna S. Mikołaja – przy niej był monaster Bazylianów przeniesionych około r. 1223 z Uhruska, suprymowany r. 1858; było tu też Seminarium dyecezalne. c) Cerkiew greko-unickiej wyższej Szkoły żeńskiej, r. 1866 przerobiona z suprymowanego klasztoru Reformatów. – Prócz tego α) Kaplica na dawnym cmentarzu w Chełmie. β) Kaplica w Pokrówce czyli raczej cerkiew filialna fundow. r. 1815 przez Ferdynanda Ciechanowskiego biskupa chełmskiego. – Prócz tego wspominają Latopisy iż Daniel Król halicki zbudował w Chełmie jeszcze 3 cerkwie: Przew. Trojcy, Św. Joanna Złatoustaho, Św. Kosmy i Damiana bezsrebrenników, z których żadnego śladu nie pozostało w czasach dzisiejszych.

3) Chutcze w. 4) Czułczyce*) w. 5) Hniszne, w. 6) Kamień w. 7) Kolemczyce w. (należała do monasteru Bazylianów w Chełmie), z kaplicą na cmentarzu. 8) Łowcza w. 9) Łokówek w. 10) Pławanice w. 11) Ruda w. 12) Sawin miasteczko. 13) Serebryszcze w. z kaplicą na cmentarzu. 14) Spas w. (należała do monasteru Bazylianów w Chełmie), z kaplicą na cmentarzu. 15) Świerze w.

*) był tu także Kościół paraf. Łaciński, supr. r. 1869.

R. 1830 dusz 9359, Kośc. paraf. 15 — R. 1866 dusz 8489, Kośc. 15. — R. 1847, cerkiew soborna 1, cerkwi paraf. 15, Kaplic 5, cerkiew monaster. 1.

IV. Dekanat Dubieniecki. 1) Busno w. (niegdyś rezydencya biskupów chełmskich), z filią w Putnowicach w., z kaplicą w Kurmanowie w. 2) Czerniejów w. 3) Dubienka miasteczko (Zygmunt III ze wsi Dębno wyniósł na miasteczko) 4) Kleszczów w. 5) Krasne w. (cerkiew suprymowana po r. 1847) 6) Leszczany w. 7) Rogotowice w. 8) Roztoka w. 9) Sielec w. 10) Strzelce w. 11) Turowiec w. 12) Wojsławice miasteczko, z filią na przedmieściu. 13) Żmudź w.

R. 1830 dusz 6007, Kośc. paraf. 13 — R. 1866 dusz 6747, Kośc. 12. — R. 1847 cerkwi paraf. 13, cerkwi filial. 2, Kaplica 1.

V. Dekanat Grabowiecki. 1) Bereżce w. z filią w Zaborcach w. 2) Bończa w. 3) Dub wieś z filią w Zubowicach w. 4) Grabowiec miasteczko, z kaplicą. 5) Horyszów ruski w. z filią w Koniuchach w. 6) Perespa w. 7) Świdniki w. 8) Trzeszczany w. 9) Uchanie miasteczko, z filią w Jarosławcu w. 10) Wakijów w. z filią w Honiatyczach.

R. 1830 dusz 6627, Kośc. paraf. 10. — R. 1866 dusz 6093, Kośc. 10. — R. 1847 cerkwi paraf. 13, cerkwi filial. 5, Kaplica 1.

VI.) Dekanat Horodelski. 1) Dyakonów w. z filią w Szpikołosach w. z kaplicą na cmentarzu. 2) Horodło miasteczko. 3) Kopyłów w. z kaplicą w Koble w. 4) Kutakowice w. (cerkiew suprymow. po r. 1847)

z filią w Ubrodowicach (w. parafią zamieniony po r. 1847). 5) Łuszków w. z filią w Hrebennem. 6) Matcze w. 7) Moniatycze w. z filią w Czortowicach. 8) Strzyżów w. z filią w Hurynnem. 9) Teratyn w. 10) Ubrodowice w. (przed r. 1846 filia do Kułakowice.
R. 1830 dusz 6550, Kośc. paraf. 9. — R. 1866 dusz 6813, Kośc. 9 —
R. 1847 cerkwi paraf. 9, cerkwi filial. 5, Kaplica 1.

VII. Dekanat Hrubieszowski. 1) Chyżowice w. 2) Czerniczyn w. z filią w Masłomęczu w. 3) Gródek nadbużny w. 4) Hołubie w. 5) Hostynne w. 6) Hrubieszów miasto powiatowe z Kaplią w Bohorodycy w. (Hrubieszów miasto z wsiami Szpikołosy, Dyakonów, Czerniczyn, Masłomęcz tworzą tak zwane Towarzystwo rolnicze hrubieszowskie założone r. 1822 przez Staszica.) 7) Kryłów miasteczko z filią w Prehoryłe w. 8) Mircze w. z Kaplicą w Laskowie w. 9) Modryń w. 10) Mołodiatycze w. 11) Nieledew w. 12) Pawłowice w. 13) Peresołowice w. z 2 filiami w Bohutyczach i Gdeszynie. 14) Podhorce nad Huczwą w. z filią w Gozdowie. 15) Ślipcze w. z 2 filiami w Czumowie w. i Mienianach w. 16) Szychowice w. z filią w Matkowie w. 17) Terebiń w. 18) Werbkowice w.
R. 1830 dusz 15133, Kośc. paraf. 18. — R. 1866 dusz 16739, Kośc. 18. — R. 1847 cerkwi paraf. 18, cerkwi filialn. 8, Kaplic 2.

VIII. Dekanat Kodeński. 1) Choroszczynka w. 2) Dobratycze w. 3) Dobryń w. 4) Kobylany w. 5) Kodeń miasto, z filią w Kodniu. 6) Kopytów w. 7) Koroszczyn w. 8) Kostomłoty w. 9) Krzyczew w. 10) Lebiedziów w. (po r. 1847 zniesiono tu parafią, a cerkiew jako filią przyłączono do parafii Dobratycze) (W Lebiedziowie jest także meczet tatarski z mołną czyli duchownym tatarskim). 11) Neple w. 12) Piszczacz miasteczko z kaplicą na cmentarzu. 13) Połoski w. 14) Pratulin w. 15) Terespol miasteczko (pod samą fortecą Brześcia Litewskiego). 16) Zabłoć w.
R. 1830 dusz 16364, Kośc. paraf. 16. — R. 1866 dusz 15359, Kośc. 15. —
R. 1847 cerkwi paraf. 16, cerkwi filialn. 1, Kapl. 1.

IX. Dekanat Krasnostawski: 1) Dypultycze w. z Kaplicą na cmentarzu. 2) Krośniczyn w. 3) Krupe w. (z ruinami zamku) 4) Łopiennik w. 5) Orłów w. 6) Pawłów miasteczko. 7) Rakołupy w. 8) Rejowiec miasteczko. 9) Stężyca w. z filią w Krasnymstawie mieście. 10) Żdżanne w. 11) Żulin w.

R. 1830 dusz 5354, Kość. paraf. 11. – R. 1866 dusz 7030, Kość. 11. – R. 1847 cerkwi paraf. 11, cerk. filial. 1, Kapl. 1.

X. Dekanat Lubelski. 1) Bezek w. z Kaplicą w Bezku i filią w Święcicy w. 2) Busowno w. 3) Cyców w. 4) Chojeniec w. (parafia suprymowana po r. 1847). 5) Dratów w. 6) Kanie w. 7) Kulik w. 8) Lublin miasto parafia przy Klasztorze Bazylianów fundowanym r. 1588 przez Zygmunta III suprymowanym r. 1864). 9) Łęczna miasteczko (parafia suprymowana po r. 1864). 10) Milejów w. (parafia suprymowana po r. 1847) 11) Mogielnica, z Kaplicą w Dobromyślu w. 12) Olchowiec w. (parafia suprym. po r. 1864). 13) Pniówno w. 14) Siedliszcze w. 15) Świerszczów w. 16) Syczyn w. 17) Tarnów w. – 18) Kraków miasto stołeczne (parafia po r. 1847 odpadła do Przemyskiej ruskiej dyecezyi).

R. 1830 dusz 6348, Kość. paraf. 18. – R. 1866 dusz 7846, Kość. 19 – R. 1847 cerkwi paraf. 18, cerk. filial. 1, Kapl. 2.

XI. Dekanat Łosicki. 1) Bubel w. 2) Bukowice w. (suprym. po r. 1847) 3) Chłopków w. 4) Chotycze w. z Kaplicą w Czuchlebach w. 5) Gnojno w. 6) Janów podlaski (miasto z filią w Pawłowie w. F (Janów zwał się r. 1423 Porchów; dopiero Jan Łosowicz bisk. łucki tamtejsk. r. 1465 nazwał Janowem; Kościół dominikański r. 1864 zamieniono na cerkiew paraf. unicką.) 7) Konstantynów miasteczko, z Kaplicą na cmentarzu. 8) Kornica w. z Kaplicą na cmentarzu. 9) Łosice miasto, z filią (S. Michała) w Łosicach, F 10) Nossów w. 11) Witulin w.

F r. 1830 był parafialnym, supr. na filią

F r. 1830 był parafialnym (S. Michała) supr. na filią

R. 1830 dusz 11013, Kość. paraf. 13. – R. 1866 dusz 11602, Kość. 10. – R. 1847 cerkwi paraf. 11, cerk. filial. 2, Kapl. 2.

XII. Dekanat Międzyrzecki. 1) Dołha w. 2) Drelów w. z Kaplicą w Horodku w. 3) Łukowce w. 4) Makarówka w. 5) Międzyrzec stary miasto z Kaplicą w Łukowisku w. 6) Międzyrzec nowy (przedmieście), z Kaplicą w Żaboru w. 7) Mostowo w. 8) Mszanna w. 9) Prochenki w. 10) Radzyn miasto

(r. 1768 zwał się Kozi rynek). 11) Ruska wola w. 12) Tworyw. 13) Sycyna w. (suprymow. po r. 1867). 14) Szóstka w. 15) Witorożw. R. 1830 dusz 13128, Kość. paraf. 15. — R. 1866 dusz 13649, Kość. 14. — R. 1847 cerkwi paraf. 15, kaplic 3.

XIII. Dekanat Parczewski. — 1) Andrzejów w. (supr. po r. 1847). 2) Kolechowice w. 3) Lejnow. 4) Ostrów miasteczko, z kaplicą tamże. 5) Parczew miasteczko. 6) Sosnowica miasteczko. 7) Uścimów miasteczko. 8) Wereszczyn w. 9) Wereszczyńska Wola w. z kaplicą na cmentarzu. 10) Wołoska wola w. z filią w Brusie w. [11) Wytyczno w.

[Brus w. r. 1830 była parafią.

R. 1830 dusz 8804, Kość. paraf. 12. — R. 1866 dusz 8893, Kość. 10. — R. 1847 cerkwi paraf. 11, cerkwi filialn. 1, kapl. 2.

XIV. Dekanat Sokołowski. — 1) Czekanow w. 2) Czołomyje w. 3) Gródek w. 4) Grodzisko w. 5) Hołubla w. 6) Łazów w. 7) Łysów w. 8) Mordy miasteczko (r. 1563 był tu zjazd Kalwinów). 9) Rogów w. 10) Sawice w. 11) Seroczyn w. 12) Szkopy. 13) Sokołow miasto. 14) Warszawa miasto stołeczne, parafia przy Klasztorze Bazylianów (fundowanym r. 1781 - kościół wystawiony r. 1780 przez Jana Junoszę Smogorzewskiego arcybisk. kijowsk. metropolitę.)
R. 1830 dusz 10325, Kość. paraf. 14. — R. 1866 dusz 4786, Kość. 14. — R. 1847 cerkwi paraf. 14.

XV. Dekanat Szczebrzeski. 1) Biłgoraj miasto. 2) Branew w. 3) Kossobudy w. (po r. 1830 utworzona) 4) Lipsko wieś. (po r. 1830 utworzona) 5) Otrocz w. z filią w Tarnawie w. (po r. 1830 z parafii erygowaną) 6) Łotoczek w. z filią w Szewni. 7) Siedliska w. z filią w Bortiatyczach. 8) Sol w. z filią w Majdanie Księżpolskim (po r. 1847 z parafii erygowaną) 9) Suchawola w. z filią w Krasnobrodzie w. (gdzie jeszcze r. ~~1847~~ 1830 była parafia.) 10) Szczebrzeszyn miasto. 11) Tereszpol w. 12) Topolcza wieś. 13) Majdan Księżpolski w. parafia po r. 1847 zamieniona w filię. 14) Złojec w. 15) Krasnobród w. (po r. 1830 zamienione w filię.) 16) Tarnowatka w. (po r. 1830 zamienione w filię). 17) Wieprzec w. (suprym. po r. 1830). 18) Zwierzyniec w. (suprym. po r. 1830)

R. 1830 dusz 10480 Kość. 16. – R. 1866 dusz 9466, Kość. 13. – R. 1847 cerkwi paraf. 14, cerkwi filialn. 4.

XVI. Dekanat Tarnogrodzki. 1) Babice w. (r. 1842 przeszła na prawosławie). 2) Biszcza w. 3) Chmielek w. 4) Korchów w. 5) Krzeszów miasto. 6) Księżpol w. z filią w Płusach w. 7) Kulna w. 8) Lipiny w. 9) Obsza w. 10) Potok górny w. (r. 1842 przeszła na prawosławie). 11) Różaniec w. (parafia erygowana po r. 1830) 12) Tarnogród m. (r. 1842 zbudowano tu oraz cerkiew prawosławną) 13) Zamch w.

R. 1830 dusz 14135, Kość. paraf. 12. – R. 1866 dusz 14601, Kość. 11. – R. 1847 cerkwi paraf. 11, cerk. filiał. 1.

XVII. Dekanat Tomaszowski. 1) Chodywańce w. z 2 filiami w Jarczowie w. i w Jurowie w. 2) Łosiniec w. z 2 filiami w Mazitach w. i w Szarejwoli w. 3) Przeorsk w. z filią w Korchyninie w. 4) Sopot w. z filią w Ciotuszy w. 5) Szlatyn w. z filią w Werszczycy w. 6) Tarnawatka w.*) (z dekanatu Zamojskiego przyłączona ~~parafia erygowana~~ po r. 18[illegible]) z filią w Pańkowie w. i Kaplicą w Krynicach. 7) Tomaszów miasto z filią w Wieprzowym jeziorze w. 8) Typin w. z 2 filiami w Nedezowie w. i w Podhorcach w.

*) należała r. 1830–1847 do dekanatu Zamojskiego

R. 1830 dusz 4628, Kość. 7. – R. 1866 dusz 6737, Kość. 8. – R. 1847 cerkwi paraf. 7, cerkwi filiał. 10, Kaplica 1.

XVIII. Dekanat Tyszowiecki. 1) Czartowiec wielki w. z filią w Motańcu w. i Kaplicą w Czartowcu w. 2) Dołhobyczów w. z 2 filiami w Koroszczycach w. i w Oszczowie w. 3) Grodysławice w. z 2 filiami w Rachaniach w. i w Werechaniach w. i Kaplicą w Michałowie. 4) Kłątwy w. z filią w Mikulinie w. 5) Łaszczów miasteczko. 6) Nabróż w. z filią w Łykoszynie w. 7) Nowosiółki w. z 2 filiami w Suszowie w. i w Wasylowie w. z Kaplicą na cmentarzu w Nowosiółkach w. 8) Pieniany w. z 2 filiami w Hołobkiem w. i w Podlodowie w. 9) Posadów w. z filią w Rzeplinie w. 10) Poturzyn w. z 2 filiami w Witkowie w. i w Zaborczu czyli Zalczu i Kaplicą w Kadłubiskach w. 11) Sahryń w. z 2 filiami w Miętkiem w. i w Turkowicach w. 12) Starawieś w. 13) Telatyn w. z 2 filiami w Dutrowie i w Radkowie w. 14) Tyszowce miasto z 2 filiami w Dębinie w. i w Zamłyniu w. 15) Wiszniów w. z 2 filiami w Radostowie w. i w Moroszynie w. 16) Żerniki w. z 2 filiami w Rataszowie w. i w Zimnie w. 17) Żulice w. z 2 filiami w Kniażynie w. i w Steniatynie w.

R. 1830 dusz 15021, Kość. 17. – R. 1866 dusz 15270, Kość. 17. – R. 1847 cerkwi paraf. 17, cerkw. filiał. 26, Kapl. 4.

XIX. Dekanat Wisznicki. 1) Bezwola w. 2) Gęś w. 3) Horodyszcze w. z 2 Kaplicami: na cmentarzu w Horodyszczu i w Połubiczach w. 4) Jabłoń w. z filią w Paszenkach. 5) Kolembrod w. z Kaplicą w Romaszkach w. 6) Korczówka w. 7) Przegaliny w. 8) Radcze w. 9) Rudno w. 10) Wisznice miasteczko z Kaplicą na cmentarzu. 11) Wohyń miasteczko. 12) Żeszczynka w.

R. 1830 dusz 13705, Kość. 12. – R. 1866 dusz 15154, Kość. 12. –
R. 1847 cerkwi paraf. 12, Kapl. 3.

XX. Dekanat Włodawski. 1) [illegible]
1) Dołhobrody w. z Kaplicą w Ladzkiem w. 2) Dołholiska w. 3) Hanna w. z Kaplicą na cmentarzu. 4) Hańsk w. z Kaplicą w Żdżarce w. 5) Hola w. z Kaplicą na cmentarzu. 6) Holeszów w. 7) Hołowno w. 8) Horostyta w. [illegible] 9) Jabłeczna (Jabłoczna) w. (jest tu monaster prawosławny) 10) Kodeniec w. 11) Kossyń w. 12) Lubień w. z Kaplicą w Kaplonosach w. i z Kaplicą w Wyrykach w. 13) Mutwica w. 14) Opole w. z Kaplicą na cmentarzu. 15) Orchówek w. 16) Rozwadówka w. z Kaplicą na cmentarzu. 17) Rożanka w. 18) Sławatycze miasteczko. 19) ...

w. supr. po r. 1830. – 20) Sobibor w. 21) Uhrusk w. (tu miał być monaster i stolica biskupstwa chełmskiego). 22) Włodawa miasto, z Kaplicą na cmentarzu i z Kaplicą w Korolówce w. 23) Zbereże w.

R. 1830 dusz 26257, Kość. 23. – R. 1866 dusz 27714, Kość. 22. –
R. 1847 cerkwi paraf. 22, [illegible] Kaplic 10.

XXI. Dekanat Zamojski. 1) Cześniki w. z filią w Niewierkowie w. 2) Horyszów polski w. 3) Komarów miasteczko z filią w Dzierążni w. 4) Miączyn w. z filią w Zawalowie w. 5) Sitno w. 6) Skierbieszów w. z filią w Łaziskach w. 7) Śniatycze w. 8) Sulmice w. 9) Zamość miasto powiatowe, parafia przy Klasztorze Bazylianów. (Cerkiew S. Mikołaja fund. 1589 przy niej Klasztor 1606 przez Kupców greckich fundowany, 1564 supprym.) z filią w Łabuńkach w., z Kaplicą w Majdanie w. z Kaplicą w Krynicach
— *) Tarnawatka parafia z filią w Pankowie i Kaplicą przeniesiona przed 1847 do dekanatu Tomaszowskiego.

R. 1830 dusz 7037, Kość. 10. – R. 1866 dusz 6747, Kość. 9. –
R. 1847 cerkwi paraf. 10, cerkwi filialn. 6, Kaplic 1. –

Monastery Bazylianów: 1) Biała. 2) Chełm. 3) Lublin. 4) Warszawa. 5) Zamość.

R. 1863 było w Dyecezyi Chełmskiej greko-unick. Dekanatów 21, Cerkwi parafialnych 270, cerkwi filialnych 75, Kaplic publicznych 51, Kapłanów świeckich 20?, Zakonników 20, Dusz 222,000.

Chojnackago A. Th. Zapadno-russkaja cerkownaja Unija w jeja bogosłużenii i obriadach. Kijew 1871. (i w Chołm. Miesiacosł. 1873 i 1874) w tychże Kalendarzach jest wiele artykułów do historyi Unii

Kuziemski Michał urodz. 8 Novembr. 1809 we wsi Szybalnie koło Brzeżan, r. 1833 pojął za żonę Marię Sieczyńską i został parochem w Załoścach. Gdy mu po 2 latach żona umarła, przeniósł się do Lwowa, gdzie r. 1836 był sekretarzem Konsystorza, a r. 1842 prałatem Scholarchem, r. 1856 Kustoszem a 1865 Archidyakonem. R. 1861 wydał: Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage in Galizien. Lemberg 1861. 8º str. LXV. 362. — R. 1868 d. 28 Maja wezwany Ukazem carskim na episkopa chełmskiego, prekonizowany d. 22 Czerwca 1868 od Piusa IX; d. 11 Sierpnia wyświęcony — r. 1871 d. 20 Stycznia podał prośbę o uwolnienie — a na jego miejsce d. 16 Marca 1871 mianowany administratorem Marcelli Popiel urodz. 1825 z ojca Onufrego we wsi Meducha w brzeżańskiem, wyświęcony 1850, od r. 1851 katechetą gimnazyalnym w Buczaczu Tarnopolu — r. 1866 udał się do Chełmu z 2 synami bo żona jego Klementyna Teodorowna Jełowicka umarła r. 1864. Popiel wydał: 1) Nrawstwennoje bohosłowije Lwów 1857. 2) Sokraszczennaja Liturgika. (wyd. Halick. rusk. Matycy) Lwów 1862. 3) Liturgika (obszerna). Lwów 1863. 4) Sto obrazków iz pryrody dla czytenija junoszestwa. Lwów 1865. 6) Redagował 1864–1865 pismo „Nedjela". R. 1875 przeszedł na schizmę.

Chełmskie biskupstwo ruskie było najprzód w Uhrowsku, przeniesione r. 1223 (przez Daniela Romanowicz) do Chełmu, gdzie pierwszym biskupem był Cyryll r. 1242 (poźniejszy metropolita ruski). W Uhrowsku był przedtem biskupem Asaf.

Ob: Chołmski greko-uniatski Mjesiacosłow 186 – 1874.

Petruszewicz A. S. Chołmskaja eparchija i swiatiteli jeja po 1866 god. Lwów 1867 (odbitka z Naukowyj Sbornik 1866-1867. Odrukowane w Chołmskij gr. un. Mjesiacosłow 1871-1874

Pierwszy Possewin wysłany na Ruś od Klemensa VIII starał się zaszczepić Uniją, przy pomocy Skargi. Papież zachęcał do Unij Księcia Ostrogskiego (Ob.: Missionerskaja djejatelnost jezuito Possewina w Rossii w XVI wiekie i perwyj projekt Unii" – w Cholm. Mjesiacosł. za 1873. str. 133–148.)

Łotockij: Istoria warszawskoj prawosławnoj eparchii

O ikonie Chołmskoj Bożiej Matery (w Chołm. miesiacosł. za 1867 str. 87-99.)

Antonija (Zubko?) (warszaw. Archiepiskopa): O greko-uniatskoj cerkwi w zapadnom kraje. (w Russkom Wjestnikie za 1864 No IX str. 279-342 i w Chołm. Miesiac. za 18.. str. 1-65.

O chołmskich uniatach M. Kojałowicza (w piśmie Den 1864 No 48)

Tyński Jerzy wnuk Daniela niechcąc uznać Ge-
rontija wyświęconego w Carogrodzie za metro-
politę zamierzył biskupstwo halickie zamienić
w metropolią (Karamzyn IV nota 243) i wysłał
w tym celu hegumena Piotra do carogrodzkiego
patryarchy, który go r. 1308 na metropolitę kijows-
kiego wyświęcił. – R. 1354 wyświęcono w Carogro-
dzie osobnego metropolitę dla Litwy i Wołynia
konstant. patriarch.
Romana (Zikon Latop. IV. 3. Protokoł (13)

Drukarnie ruskie:
w Czetwertni u księcia Grzegorza Czetwertyńskiego
założona przez zakonników wołyńskiego zaho-
rowskiego monasteru Pawła Lutkowicza i
Sylwestra (ob. „Kniżnaja staryna jużnorusska-
ja" w piśmie: Wremennik 1849 – Saharowa:
Obozrenie sławianoruskoj Bibliografii.)
przeniesiona do Łucka przy bractwie stauro-
pigialnym r. 1635
w Ostrogu – w Lwowie –
w Dermańskim Troickim monasterze kosztem księ-
cia Konstantyna Ostrogskiego założył presbiter
Damian
w miasteczku Rochmanowie 1619 drukował Ki-
ryl Trankwilion Stawrowecki
w Krzemieńcu 1638 – w Poczajowie 1618 założona
przez Anną Hojską, odnowiona 1730 –
w Stratynie założył Gedeon Bałaban.

Podług niektórych zaczął wiarę świętą na Rusi zaszczepiać morawski arcybiskup Metody, albowiem podług najdawniejszego dyplomatu arcybiskupstwa praskiego sięgały granice tej dyecezyi do rzeki Boh i Styr. – Lecz najpewniej dopiero Włodzimierz Wielki w X wieku zaszczepił Chrześciaństwo na Rusi, jak powiada Nestor: „i nacza stawity po gradom „cerkwi i popy, i ludy na kreszczenie prywodyty „po wsim gradom i setom." (Bykonowsk. Liet. Cz I str. 94). Zdaje się iż biskupstwa na Rusi ustanowiono r. 992 i wtedy to założono biskupstwo włodzimierskie, do którego należały z początku także obwody stanowiące później biskupstwa halickie, łuckie, chełmskie i przemyskie. – Z końcem XI czyli na początku XII wieku utworzono biskupstwo uhrowskie, r. 1223 do Chełma przeniesione (Ipat. Latop. 163) dało początek biskupstwa chełmskiemu. Między r. 1156–1165 utworzono biskupstwo halickie – w XIII wieku: przemyskie i łuckie. – Z powodu przeniesienia stolicy metropolitalnej przez metropolitę Maksyma z Kijowa do Włodzimierza nad Klazmą, rządzili w Kijowie tylko namiestniki – wskutek czego po śmierci Maksyma kniaź wo-

Dyecezyja chełmska grecko unicka

R. 1633 liczono 650 cerkwi.

	1826	1830	1866	1869
Dekanatów	21	21	21	12
Kościołów	287	287	267	261
Monasterów	5	5	5 ([illegible])	—
Ludności	239555	220255	227375	240584
Kościołów filialnych			75	
Kaplic publicznych			51	
Kapłanów świeckich			209	
Zakonników			20	

1864 ~~1826~~ suprymowano monastery: Chełm, Biała, Zamość, Kolemczyce, Lublin

Supr. Warszawa

(Kolemczyce wieś w dekanacie chełmskim nad Bugiem koło Dubienki.)

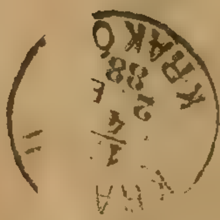

Teraszkiewicz Jan ur. 8 Maja 1793 we wsi Księżpol gubern. lubelsk. Kształcił się we Lwowie wyświęcony na kapłana 1826, był profesorem seminarium chełmskiego, r. 1830 kanonik chełmski, 1843 d. 21 maja wyświęcony na sufragana z tytułem biskupa bełskiego, d. 16 marca 1863 prekonizowany na biskupa chełmskiego (administrował dyecezyję od 1851 śmierci Filipa Szumborskiego bisk.) + 1 marca 1863.
Po nim został administratorem r. 1863 Szokalski Stefan archidyakon, za nim został biskupem Jan Mikołaj Kaliński.

Archiepiskopi Chełmsko-Warszawscy po zaprowadzeniu schizmy r. 1875.

1. Joanikij 1875 - 1876 + 12 marca 1877 w Odessie.
2. Leontij 1876 - 1884.

Episkopi Lubelscy (Wikaryjscy)

1. Markell Popel episkop lubliński 1875 - 1878
2. Modest 1879 - 1884.

Po zaborze większej części dyecezyi rusko-chełmskiej przy pierw:
szym podziale Polski był biskupem chełmskim Maxymilian
Rytło herbu Śreniawa dawniej opat dermański; a gdy tenże r.
1779 na biskupstwo przemyskie posunięty został, administrował
zarazem i dyecezyą chełmską, a po nim Angełłowicz (późniejszy
biskup przemyski). R. 1784 mianowany na biskupstwo chełmskie
Teodozy Rostocki, posunięty r. 1790 na metropolitę kijowskiego.
Porfiry Skarbek-Ważyński herbu Abdank urodzony r. 1730, wy:
kształciwszy się w Rzymie, Padwie i Bolonii, został Bazylianem,
był najprzód prefektem szkół w Buczaczu, następnie rektorem
Kollegium w Włodzimierzu, r. 1772 obrany generałem zakonu Bazy:
lianów, a r. 1782 opatem żydyczyńskim, i r. 1787 powtórnie generałem
Bazylianów; r. 1790 d. 4 Stycznia mianowany biskupem chełmskim
po Rostockim. Popierał on Rząd narodowy w r. 1794. Po ostatnim po:
dziale kraju, zabrał rząd austryacki dobra biskupstwa chełmskiego,
a biskupowi skromną pensyą r. 1797 wyznaczył. Umarł Ważyński
w Chełmie d. 9 Marca 1804. Po jego śmierci nie mianowano biskupa,
aż dopiero po utworzeniu Księstwa warszawskiego (w skutek pokoju
zawartego w Tylży r. 1807), za poleceniem Węgleńskich w Warszawie
d. 24 lutego 1810 otrzymał nominacyą na biskupstwo chełmskie
Ferdynand Ciechanowski herbu Dąbrowa, urodzony d. 18 paździer:
nika 1759 w Ciechanowcu, wykształcony w szkołach pijarskich w Siemia:
tyczach, wstąpił do zakonu Bazylianów, był nauczycielem domowym u
Węgleńskich, a następnie prowincyałem Bazylianów. Pomimo iż ducho:
wieństwo świeckie na toż biskupstwo x. Bartłomieja Hazarewicza
przedstawiało, utrzymał się jednak Ciechanowski i d. 8 Października 1809
we Lwowie od metropolity Angełowicza na biskupa wyświęconym został.

Ciechanowski umarł w Chełmie d. 7 Kwietnia 1828. Zaprowadził on nowe porządki, wyjednał ustanowienie stałego sufragana z tytułem biskupa bełskiego (pierwszym był oficyał Hłazarewicz a po nim Wincenty Siedlicki), urządził Seminaryum na wzór łacińskich i Kapitułę, powołał do Konsystorza i na profesorów księży świeckich, i wydał: Porządek nabożeństwa cerkiewnego na dyecezyę chełmską obrządku grecko-katolickiego przepisany. Warszawa, dr. Piarów, 1815. 8vo; Za niego papież Leon XII przez Breve r. 1824 potwierdził urządzenie Kapituły unickiej w Chełmie, która się składać miała z 6 prałatów (Arcyprezbiter-dziekan, Archidyakon, Scholastyk, Eklezyarch, Kustosz, Kanclerz), 6 kanoników katedralnych i 2 kanoników honorowych; oraz dystynktoryum: Krzyż gwiaździsty szafirowy z promieniami, na złotym łańcuchu, w środku emailowane z jednej strony w polu czerwonem Bogarodzica Chełmska patronka, a z drugiej strony Orzeł biały z literą A na piersiach.

Filip Felicyan Szumborski (następca Ciechanowskiego) urodził się d. 15 Października 1771 w Ostrogu na Wołyniu, wstąpił do Bazylianów tamże, kształcił się w Collegium Hosianum w Brunsberga (Brunie e wie), wyświęcony na kapłana 1795, był najprzód nauczycielem prywatnym, a od r. 1814 sekretarzem biskupa Ciechanowskiego, który go po sekularyzacyi mianował archidyakonem r. 1824, a następnie wikaryuszem generalnym. D. 10 grudnia 1828 został biskupem, konsekrowany w Chełmie d. 16 Marca 1830. R. 1840 wezwany do Petersburga, pomimo presyi do dyzunii (którą r. 1839 na Litwie Siemaszko przeprowadził) za protekcyą Księżny Olgi (późniejszej Królowej wirtembergskiej) pozwolono mu wrócić do Chełmu przyczem nań włożono obowiązek oczyszczenia Kościoła z naleciałości i unickich obrzędów. Wskutek tego wydał Szumborski d. 14/26 Sierpnia 1841 List pasterski nakazujący zmiany obrzędowe; jednakże wskutek napomnienia papieskiego wydał drugi list d. 4/16 Marca 1844 w którym błąd swój odwołał, zachowując dawne obrzędy z zaprowadzeniem tylko wrót carskich. Wszelakoż Albertow gubernator lubelski, x. Jan Połiej assessor Komissyi rządowej, x. Hryniewiecki oficyał Konsystorza, x. Bielewicz prowincyał Bazylianów, x. Kalinowski prefekt szkół bialskich i x. Jan Żypowski proboszcz Krzyczewski, na własną rękę rozpoczęli dzieło oczyszczenia

przyczem nie obeszło się bez prześladowań i uwięzień. Szumborski umarł w Chełmie d. 19 Stycznia 1851. Następcą jego został:

Jan Teraszkiewicz urodzony d. 5 Maja 1793 w Koniecpolu w lubelskiem, kształcił się w szkołach zamojskich i w uniwersytecie lwowskim; zostawszy profesorem w seminaryum chełmskiem r. 1819, wyświęcony 1825, mianowany ~~[illegible]~~ koadjutorem ~~[illegible]~~ a sufraganem biskupem bełskim r. 1841, prekonizowany w Rzymie 1842, wyświęcony w Chełmie d. 21 Maja 1843; od r. 1851 był administratorem biskupstwa. Mianowany 1862 biskupem chełmskim, prekonizowany w Rzymie d. 16 Marca 1863, zmarł przed konsekracyą w Chełmie d. 1 Marca 1863 r. Uległy rządowi, niemógł poradzić intrygom x. Jana Popiela (autora wyklętych dzieł: O dziesięcinach i O pieroszem chrześcijaństwa) który mu narzucony został na rektora Seminaryum (+ 26 Junia / 8 Julia 1858 ur. 1800)

Jan Mikołaj Kaliński nominat biskup chełmski urodził się w Radzyniu 1799, kształcił się w Łukowie, Chełmie i w seminaryum w Wilnie, wyświęcony na kapłana 1822, był proboszczem w Konstantynowie. R. 1863 d. 16 Marca prekonizowany na biskupa bełzkiego sufragana z prawem następstwa. Po śmierci Teraszkiewicza nominowany przez cesarza biskupem chełmskim oraz prekonizowany w Rzymie (lubo był wdowcem i miał 7 synów oraz 6 córek). Zadenuncyowany tajnie przez x. Józefa Wojcickiego kanonika, że sprzyjał powstaniu, został d. 21 września 1866 uwięziony i do Wiatki wysłany, gdzie ~~[illegible]~~ (d. 19 Paźdz. 1866) zmarł nie otrzymawszy za życia sakry. Za niego, namiestnik Berg, książę Czerkaski, (Józef) Lidofski zarządzający sprawami grecko-unickiemi nalegali o zaprowadzenie kazań w języku ruskim, o wyrzucenie organów, oczyszczenie obrzędów, usunięto z konsystorza i seminarium gorliwych unitów, zniesiono r. 1864 klasztory bazyliańskie (w Zamościu fund. 1589 przez kupców greckich, Chełmie, Białej, Lublinie — i później w Warszawie) ~~[illegible]~~ [struck out]), na posady nauczycieli sprowadzono Rossyan i Galicyan, r. 1866 odjęto kolatorom prawo prezenty, zabrano majątki duchowne, wyznaczono duchownym płacę z kassy państwa. Z Galicyi przybyli pierwsi (Marcel Popiel, Mikołaj Liwczak, Łytyk, Cybyk i Jan Zaorowski, Filip Diaczan
Hipolit Krynicki

Michał Kuziemski urodzony d. 8 Listopada 1809 we wsi Szybalnie koło Brzeżan, r. 1833 paroch w Załoszach, po śmierci żony r. 1836 osiadł we Lwowie gdzie był sekretarzem Konsystorza, od 1842 prałatem Scholarchem, r. 1856 Kustoszem a 1865 Archidyakonem i officyałem. Po śmierci Kalińskiego administrował dyecezyją Józef Wojcicki archiprezbyter gorliwy zwolennik prawosławia, który polecił powyrzucać w cerkwiach organy, zakazał kazań polskich, zniósł koronki, różańce, szkaplerze monstrancye, boczne ołtarze, śpiewanie godzinek, koronek, gorzkich żalów, kolęd nakazał stawiać ikonostasy z carskiemi drzwiami i t. p. jak nazywał rzymskie naleciałości. – Ukazem carskim z d. 28 Maja 1868 mianowany został Michał Kuziemski episkopem chełmskim, prekonizowany od Papieża Piusa IX d. 22 Czerwca 1868, konsekrowany we Lwowie d. 11 Sierpnia 1868, przybył do Chełma w wrześniu 1868. Zniósł on święto Bożego Ciała. W nadziei zostania biskupem przemyskim podał d. 20 Stycznia 1871 prośbę o uwolnienie i wyjechał do Lwowa. – Po wyjeździe Kuziemskiego z powodu jak twierdził choroby, bez zezwolenia papieskiego został 1871 przez rząd mianowany administratorem dyecezyi Marceli p. Popiel prałat scholastyk urodzony 1825 we wsi Medusza w Brzeżańskiem, wyświęcony r. 1851, po śmierci żony Klementyny z Jelowickich (+1864) udał się r. 1866 do Chełma – gdzie r. 1875 przeszedł na prawosławie d. 18 lutego 1875 v. s. – Synod prawosławny w Petersburgu d. 11 Maja 1875 v. s. zniósł unię w całém biskupstwie chełmskim, zniósł zarazem biskupstwo przyłączywszy takowe do archiepiskopii Chełmsko-warszawskiej, a Marcella Popiela mianował sufraganem episkopem lubelskim.

R. 1863 liczono w dyecezyi chełmskiej kościołów parafialnych 270 filialnych 75, kaplic publicznych 51 – dekanatów 21 – klasztorów bazyliańskich 5 (w Białej, Chełmie, Lublinie, Warszawie, Zamościu) – duchowieństwa świeckiego (białego) 209 – zakonników 20 – ludności dusz 222 999.

VIII.

Biskupi przemyscy.

Atanazy (Alexander) Krupecki szlachcic, pisarz ziemski łucki,
za Zygmunta III regent Kancellaryi większej Koron. pedagog Kró-
lewicza Władysława, r. 1610 po śmierci Kopysteńskiego, na przedsta-
wienie metropolity Pocieja mianowany biskupem przemyskim,
samborskim i sanockim unita miał zatargi z dyzunickiemi
biskupami: Hulewiczem i Winnickim. Umarł r. 1651. Doznał
(Owtoczymski) unieważniony potem
Koadjutorów: a) Paweł Owłuczyński archimandryta (Kobryński,
r. 1645 Koadjutor przemyski, episkop samborski + 11 stycznia
1649. [2) Prokop Chmielewski archimandryta dubneński; od [(niebył biskupem przemysk.)
r. 1649 Koadjutor przemyski, a od r. 1651 biskup przemyski,
wyświęcony w Potoku r. 1651 przez Antoniego Sielawę – przybrał sobie
za Koadjutora r. 1662 Antoniego Terleckiego; sam zaś udawszy
się do swej archimandryi dermańskiej tam zmarł 22 Lutego 1664.

R. 1620 byli następujący biskupi

	Unici	Dyzunici r. 1620 przez Teofana patriarchę jeruzalim. wyświęceni	Dyzunicy r. 1641.
Metropolita kijowski:	Józef Welamin Rutski . .	Job Borecki	
Bisk. włodzimiersk.	Joachim Morochowski.	Ezechiel Józef Kurcewicz	
Arcyb. połocki:	Jozafat Kuncewicz	Meleciusz Smotrycki	
Bisk. łucki: . .		Izaiasz Czerczycki	Atanazy Puzyna
Bisk. przemysk.	Athanazy Krupecki (Isamborski (Jan) Szyszka) . . . – . . .	Izaiasz Kopiński (igumen monastera ~~[illegible]~~ Międzygorskiego)	Sylwester Wojutyński Hulewicz
Bisk. chełmski:	Athanazy Pakosta . . .	Paizyusz Hippolitowicz Czernowski	
Bisk. piński:	Paizy Stachowski (Onikiewicz) . . .	Tż. biskup piński	
Bisk. lwowsk.			

X.. Eparchia czernichowska (dyzunicka)

Zozyma Prokopowicz episk. Czernihowski 1650.

Antoni Winnicki 1650 został metropol. kijow 1664–1670 (podług Stebelskiego r. 1679) + 1679 dyzunita

Jerzy Hoszowski 1668–1670. Dyzunita

Innocenty Winnicki 1680 przyjął unię 1692 + 1700

Unterzeichneter bestellt hiermit zur Ansicht bei

Ławel Ostaszymski (+ d. 11 Januar 1649 (?)) archimandryta Kobryński 1651 Unita (koadjutor Krupeckiego umarł r. 1649) r. 1620 archimandryta uniowski

Prokop Chmielewski 1661 + 1664 w lutym unita archimandryta dubnenski

die Monatsschrift für Deutsches Städte- und Gemeindewesen. Jahrgang 1

Antoni Terlecki 1664 + 1669 w grudniu Unita

(Ort und Datum.)

Jan Małachowski 1680 + 1692 Unita

Innocenty Winnicki 1692 + 1700 Unita

Jerzy Winnicki 1700–1708 + 1713 d. 22 wrześ. Unit

Hieronim Ustrzycki 1714 był na synodzie zamojskim + 1746 unit

Onufry Szumlański 1746 + 1762 d. 20 kwiet. Unit

Atanazy Szeptycki 1762 + 1779 Unit

Maxymilian Ryłło od 1785.

monastery ... Spasa ... itom

" S. Onufrego " " "

" Ławrowski " " "

" Smolnica " " "

Po r. 1772 odpadły do dyec. lwow. dekanaty stryjski, skolski, grodecki;

(Unterschrift.)

Biskupstwo sięgało aż do Sącza i do Węgier i dopiero r. 1786 odpadły do biskupstwa muka: czowskiego wsie z cerkwiami Jarembina, Jakubiany, Kamionka, Litmanowa, Solin (Szulin) z przysiołkiem Kromp

Michał (Maciej) Kopystyński władyka prze-
myski + 1610 po którego śmierci d. 20 czerwca 1610
w Brześciu Hipacy Pociej metropolita nadał
władyctwo przemyskie Atanazemu (romani ritus z litery) (na
świeci Alexandrowi) Krupeckiemu (umnie) starosta prze-
lecz Adam Stadnicki kasztel. kaliski starosta prze-
myski niedopuścił go, chcąc osadzić na biskup-
stwie Jana Chłopeckiego zwanego Szyszka, lecz
gdy ten w drodze zmarł 1633, obrano Popiela dyzunitę
r. 1633 – Krystofzanie premyscy zbuntowali się przeciw
Krupeckiemu i niedopuścili go do Przemyśla – R. 1617
Lubomirski starosta sandomir. i spiski zmusił Rusinów
na Spiżu, iż musieli słuchać unitę biskupa Krupeckiego
R. 1621 d. 15 Maja pisał się władyką przemyskim
dyzunita Izaiasz (Kopiński) (Borysk. [illegible]) (igumen, [illegible] cony
(mieżyrzecki) (patriarchi jerozolim.) poświęcony przez Teofana (1620) (Instr. Leona Kiszki
p. 669)
R. 1629 był na synodzie Unitów we Lwowie
między innemi Jan Szyszka biskup przemyski
unita. już r. 1620 pisał się biskupem przemyskim
R. 1632 Władysław IV biskupstwo przemyskie z
monasterem Spas, Św. Onufry (Lawrów) [illegible] ([illegible]) i
Smolnica przysądził dyzunitom; jednak pozostawił
unitę Atanazego Krupeckiego do śmierci z pensją 2000
zł. i przy wsi Szechynie

VIII (Stebelski t. [illegible] st. 253–263) 268

Biskupi przemyscy

mieli tytuł i sanockich

* Antoni 1218–1225 biskup nowogrodzki
wrócił znów do Nowogrodu 1225 + 1232
* Abraham 1244 biskup przemyski (w przywil.
Lwa r. 1254 był biskupem samborskim
* Hilarion biskup przemyski (w Przywil. Lwa)
1254
Abraham 1271 i. t. d.

Michał (Maciej) Kopystyński 1591 + (1612) + 1610
Atanazy Krupecki 1612 + 1650 (czyli 1652 (?)) unita.
R. 1633 Król Władysław IV oddał biskupstwo nieunitom
Izaacyusz Boryskowicz r. 1621 wyświę-
cony w Kijowie bez pozwolenia Królew.
był na synodzie w Kijowie 1640 + 1641.
Dyzunita (Stebelski st. 257–258).
Sylwester (na święcie Syniec) Hulewicz wyświęcony od Mo-
hiły 1641 Dyzunita 1651 żył. Za niego Jan
Kazimierz potwierdził dyzunitom Ka-
tedrę przemyską 1649 i na sejmie 1650

ILLUSTRISSIMUS

AC

REVERENDISSIMUS

DOMINUS DOMINUS

JOANNES SNIGURSKI

DIVINA MISERATIONE EPISCOPUS

PREMISLIENSIS, SAMBORIENSIS

et

SANOCENSIS,

Doctor S. Theologiae, Emeritus Decanus Facultatis Theolog. Viennensis, Director C. R. Instituti Philosophici Premisliensis, Praeses Commissionis Instituti Pauperum etc. etc.

VIII

EPISCOPI PREMISLIENSES

RITUS GRAECI.

o Antonius Premisliensis ab Anno 1218 ad 1225 † 1232. (a)
o Abraham Premisliensis ab Anno 1244. (b)
o Abraham Samboriensis circa Ann. 1254.
o Hilarion Premisliensis Anno 1254.
Abraham dtto „ 1271.

(a) *Tempus erectionis Episcopatus Premisliensis propter defectum Documentorum ignotum; procul dubio erectus circa Annum Xti* 1037 *a Jaroslao magno, qui multos Episcopatus in Russia fundavit Vide Nestor in Chron. p.* 106 — 108. *Sub Voladaro Duce Premisliensi Episcopatus Premisliensis jam persistebat, hic enim Princeps circa Annum* 1090 *et* 1100 *factus independens cum suo Ducatu Premisliensi a magno Duce Kijoviae, sepultus exstitit post mortem suam penes persistentem jam Ecclesiam Cathedralem Premisliensem in Arce Premisliensi positam. Vide Dlugosii Hist. Pol. Edit. Lips. IV. p.* 425. *Lib.* 2 *p.* 324. *Hist. Rus. per Karamsin. Edit.* 2. *p.* 134. *Naruszewicz Hist. Pol. III. p.* 277. *Anno* 1218. *Episcopatus Premisliensis vacaverat, et ea propter a Metropolita Kijoviensi et totius Russiae missus erat Antonius Archiepiscopus Magnae Nowogrodiae per Incolas hujus Urbis de Sede sua post revocationem prioris Archiepiscopi Metrophani deturbatus — ad Cathedram Premisliensem jam antea fundatam, seditque in Throno Episcopali Premisliensi Antonius ad Annum* 1225. *quo a Nowogrodensibus ad primitivam Sedem suam occupandam, post mortem Metrophani vacuam, iterum revocatus, ibidem mortuus est* 1232. *Antonius ergo Episcopus non erat primus Episcopus Premisliensis, sed habuit antecedaneos Nobis nondum notos ob deperdita Monumenta*

(b) *De Abraham Episcopo Premisliensi fit mentio in Diplomate Leonis de Anno mundi* 6752 *seu Christi* 1244 *quo ad tenorem per Regem Poloniae Au-*

Jeremias Premisliensis Anno 1281.
* Sergius dtto „ 1283 — 1287.
Memnon dtto „ 1288.
Antonius Samboriensis „ 1292. (c)
* Euphemius dtto „ 1292.
Hilarion Premisliensis „ 1292 — 1301.
Gregorius dtto „ 1315.
Marcus dtto „ 1331.
* Cyrillus Woloszyn „ 1335.
* Hilarion Premisliensis „ 1387.
Athanasius dtto „ 1407.
Gelasius dtto „ 1415.
* Elias Premisliensis et Samboriensis 1422 (d).

---

gustum tertium die 30 *Xbis* 1748 *confirmato. Probabile ille Abraham sedit jam Anno* 1241. *in Historia enim Russiae per Karamsin ad hunc Annum fit mentio de Episcopo Premisliensi absque apposito nomine. Apposito Anno* 1244 *Episcopatus Samboriensis vel nondum ut separatus a Premisliensi extiterat vel vacaverat cum penes Episcopum Abraham Premisliensem de Samboriensi Episcopo in Documento adlato altum silentium, et primum in Documento Leonis de* 1254. *penes Abraham Episcopum Samboriensem adfertur Hilar on Episcopus Premisliensis. Hinc Abraham de* 1254. *erat alia persona ab Abraham de* 1244 *seu hic ultimus erat Episcopus Premisliensis et ille prior Episcopus Samboriensis.*

(c) *Episcopus Antonius post spontaneam abdicationem Episcopatus circa* 1292 *habuit condonatum sibi a Principe Leone Anno* 1292. *vel juxta alios* 1295. *Monasterium Ławrow in Circulo Samboriensi, et in locum ejus positus Euphemius Episcopus Samboriensis Anno* 1292. *et eodem hoc tempore sedit Premisliae Episcopus Hilarion, ut ex Diplomate Leonis alio patet, atque ille Hilarion vixit adhuc* 1301.

(d) *Incorporatio Episcopatus Samboriensis cum Episcopatu Premisliensi non videtur prima sub Elia Epi-*

* Athanas. Drohojewski Stem. Korczak 1440 — 1443.
Antonius Premisl. et Sambor. 1449.
Joannicius dto " dto 1451.
* Joannes Birecki (Borecki) Stem. Gozdowa 1457 — 1467.
Joannicius (Iwonka) 1469.
* Joannicius 1491.
Antonius 1499 — 1509.
Joachimus 1509.
Antonius Onyki 1512 — 1520.
* Joachimus 1520 — 1528.
* Laurentius (Alexander Olechno) Terlecki 1528 — 1535 † 1549. (e)
Jacobus (Jacko Hiacynthus) Radyłowski Coadjutor prioris Episcopi 1537.
Genadius 1539.
Arsenius 1540 — 1549.
* Antonius (Stecko) Radyłowski 1549 — 1581 † 1586. (f)
Arsenius Terlecki, Stem. Sas. Coadjutor 1560.
Joannes Radyłowski, Coadjutor 1578.
* Arsenius (Stephanus) Bryliński Stem. Sas. 1581 † 1590.
Michael Kopystyński Stem. Leliwa 1591 — 1612 (g)

scopo fuisse, sed jam Anno 1501 *haec contigit sub Hilarione post mortem Euphemii Episcopi Samboriensis; ast illa non videtur longo tempore durasse, donec plena Anno* 1422. *sub Elia Episcopo perficeretur.*

(e) *Laurentius Terlecki probabiliter Anno* 1535. *Episcopatum abdicavit, vel permansit quidem Episcopus absque functione muneris ob senectutem vel morbum et in hacce eum Coadjutor supplevit.*

(f) *Antonius Radyłowski procul dubio abdicavit Episcopatum Anno* 1581. *et primum* 1586. *mortuus.*

(g) *Michael Kopystyński fuit praesens in Synodo Brestensi celebrata* 1596.

R. 1632 Władysław IV biskupstwo przemyskie oddał dyzunitom

(Stolica w klasztorze S. Spasa i Onufrego) | Unici

o Jesaias Kopiński 1620 (h)
o Joannes Romanowicz Popieł 1633.
* Sylvester Hulewicz Wojutyński Stem. Nowina 1636 † 1645.
* Antonius (Alexander) Winnicki Stem. Sas. Episcopus Premisliensis Sanocensis et Samboriensis 1650 Evasit Metropolita Kijoviae et totius Russiae 1664. ad Annum 1670 quo Metropolita ex jussu Patriarchae Constantinopolitani nominari desierat † 1679.
Georgius Hoszowski Stem. Sas 1668 — 1670.

* Athanasius Krupecki 1610 † 1651. (i)
Paulus Owłuczyński 1651.
Procopius Chmielowski 1661 † 1664.
Antonius Terlecki 1664. † 1669.
o Antonius Witwicki Stm. Sas 1669 — 1679.
Joannes Małachowski Stem. Prus 1680 † 1692.

* Innocentius (Joannes) Winnicki Stem. Sas 1680 (1670?) ab Anno 1692. erat unitus † 1700. *)
* Georgius Winnicki Stem. Sas 1700 Episcopus Premisliensis Samboriensis et Sanocen. 1708. Metropolita Kijovien. Halicien. et totius Russiae † 1713.
* Hieronymus de Unichow Ustrzycki Stem. Przestrzał 1714 † 1746.
* Onuphrius Szumlański Stem. Korczak 1746 † 1762.

(h) *Jesaias Kopiński ad Sedem suam non pervenit, quia absque speciali Privilegio Regis Poloniae consecratus in Episcopum Premisliensem Kijoviae a Theophane Patriarcha Hierosolimitano. Evasit Anno* 1628. *Archieppus Smolenscensis et tandem Anno* 1631. *electus Metropolita Kijoviensis in locum Jobi Borecki atque mortuus* 1632.

(i) *Athanasius (Joannes Szyszka) Krupecki administra*

*) R. 1698 został administratorem przemyskim Antoni Żołkiewski archimandryta dermański, dyzunita + 1702

* Athanasius Szeptycki Stem. Szept. 1762 † 1779.
* Maximilianus Ryłło Stem. Wieniawa erat Episcopus Chełmensis et Bełzensis ab Anno 1757, ut talis administravit Dioecesim Premisliensem ab Anno 1779. Anno 1785. evasit actualis Eppus Premisliensis † 1794.
* Antonius Angełłowicz ab Anno 1796. Evasit Anno 1808 primus Metropolita restauratae Metropoliae Haliciensis nec non Archieppus Leopoliensis et Episcopus Kamenecensis † 1814.
* Michael Lewicki 1813. Anno 1818 Metropolita Haliciensis Archieppus Leopoliensis Episcopus Kamenecensis.
Joannes Snigurski 1818. † 1847
Grzegorz Jachimowicz od 1849-1860 + 29 kwiet 186
Tomasz Polański od 1860.

---

rit etiam Dioecesim Munkaczoviensem et ibidem Unionem vel introduxit vel restauravit.

Nota. *Titulus Jaroslariensis ad Episcopum Premisliensem Samboriensem et Sanocensem accessit circa 1750. cum in exhibita Hierarchia ruthena sub Regibus Poloniae de hoc Anno Episcopatus Premisliensis loco sexto sequenti modo adfertur: Biskup Przemyski Samborski Sanocki i Jarosławski Vide Epistolae familiares Załuski Tom. II. p. 1221.*

Nota 2. *Praeposita Stellula Episcopo designat, quod imago hujus Episcopi reperiatur in collectione imaginum Episcoporum, quae est Premisliae et Crux adposita Episcopo annum ejus mortis.*

Fpoświęcony przez Piotra Bielańskiego bisk. lwow. skutek polecenia metropolity Teodozjusza Kostockiego.

IX.

Biskupi pińscy

mieli oraz tytuł władyków turowskich (Ob: Stebelski ~~p~~ Przydatek st. 263–273)

Katedra założona pierwotnie za czasów Włodzimierza wielkiego około r. 1000 w Turowie nad rzeką Przypecią w powiecie mozyrskim (koło Mińska) albowiem Żywot S. Dymitra w Menologii (Minei) mówiąc o podniesieniu kości SS. Borysa i Hleba i o cudzie zdziałanym w przytomności synów wielkiego xięcia Jarosława około r. 1054 wspomina kucharza który służył u biskupów turowskich Symeona, Ignacego, Joachima i Jerzego. – Dopiero w XVI wieku jak się zdaje przybrali tytuł biskupów pińskich. Uniją w tej dyecezyi zaprowadzono r. ~~[illegible]~~ 1595. – Biskupstwo zniesione 28 kwietn. 1798 za ostatniego biskupa Józafata Bułhaka który poszedł na pensyą. – Cerkiew soborna w Pińsku Rożdestwa Bohomatery (r. 1554) – Cerkiew soborna w Turowie Uspenia Przeczystoi (1563)

* Symeon biskup turowski
* Ignacy biskup turowski
* Joachim biskup turowski
* Jerzy biskup turowski
* Cyryl I biskup turowski wyświęcony 1114 †1120 (Latopis Nikon II. 44)
* Joachim (Jan) ~~Jan~~ biskup turowski wyświęcony ~~r.~~ 1144 był ~~r.~~ 1147 przy poświęceniu metropolity Klemensa którego obiorowi się sprzeciwiał ~~będąc~~ stronnikiem władyki Nifona. (Niesiecki T.I – Stebelski Przydatek st. 263) Latopis Ipatiew. zowie go Akim i wspomina pod r. 1146 o jego zatargach z księżętami ruskiemi.

222

Przegląd poznański (1865 Tom XXVIII p. 89) następny kładzie szereg biskupów pińskich:

R. 1146 Joachim.
" 1391 Antoni lat 25.
" 1417 Eutymiusz lat 15.
" 1432 Jonasz Protasiewicz lat 30.
" 1462 Klemens lat 27.
" 1490 Andrzej lat 6.
" 1497 Xenofont lat 24.
" 1521 Herasym Drużyłowski lat 19.
" 1543 Jakób Zebrzydowski lat 18.
" 1561 Jan Protasiewicz lat 7.
" 1569 Cyryl Terlecki lat 17.
/: Lecz cały ten szereg mylny :/

Andrzej Iwanowicz Rusin-Berestecki podstarości łucki dziedzic połowy Berestega; otrzymał nominacyję na biskupstwo pińskie r. 1569 nosił tytuł nominata (narzeczony władyka piński) +1569 w ... w grudniu +1598

Jonasz (Joan) Protasowicz-Ostrowski (był wprzód żeniatym) biskup piński, 1566 został 1568 metropolitą kijowskim +1577 (Stebelski Przydat. str. 264. — Akty istoryez.) R. 1569 otrzymał przywilej od Króla na biskupstwo pińskie Andrzej Iwanowicz Rusin-Berestecki podstarości łucki +1577 jako świecki nie dostąpiwszy biskupstwa

* Cyryl II święty, biskup turowski rodem z Turowa + około r. 1182 sławny kaznodzieja zostawił wiele pism teologicznych (Pisma jego wydał K. Kałajdowicz w Moskwie 1822) Pamiątkę jego święcą d. 28 Kwietnia w kościele ruskim.

* Laurenty biskup turowski 1182 (wprzód zakonnik klasztoru Kijowo-pieczarskiego gdzie też pochowany leży. Kościół ruski poczytuje go za świętego i pamiątkę jego d. 29 stycznia święci. (Ipat. lietopis)

[illegible]

* Antoni biskup turowski, od 1391 r. 1404 na żądanie Witolda złożony przez metropolitę Cypriana z biskupstwa na synodzie w Moskwie i po... dziś w białego Kłobuka osadzony w klasztorze Symonowskim.

* Eutymi biskup turowski, był r. 1415 na soborze w Nowogródku litewskim (Akty istor. I) (Stebelski Przydat. str. 263. zowie go mylnie Eutymiusz Okuszko jeżeli go może z biskupem łuckim tegoż imienia który żył 1509 pomieszał) (Eufimi)

* Wasyan biskup piński 1508; [illegible] do r. 1509. (Akty istor.) — 1495 bisk. turowski

* Arseni biskup piński 1509 był na soborze wileńskim żył 1518 (Akty istor.) i 1520 d. 5 marca (Akty istor. II, № 105)

* Jonasz biskup piński 1522 (Akty istor.) 1513 (... Wiln. Tom VI № 285) 1539.

* Wasyan biskup piński i turowski (1540 (Akty istor.) (deszczyński.) 1550 +1552

* Makary I biskup piński 1562 +1558 (Akty istor.)

* Makary II Jewłaszewski biskup piński, d. 22 kwietn. 1558 [illegible] od Króla dostał expektatywę na biskupstwo pińskie, był poprzednio sufraganem władyki Makarego I. + 1576 (Akty istor.) wyznaczony na biskupa pińsk. d. 18 styczn. 1573.

[illegible] + Jewłaszewski d. 9 marca 1576 umarł

Cyryl Semenowicz-Terlecki szlachcic piński wprzód protopop cerkwi dmytrowskiej przy zamku pińskim, biskupem pińskim mianowany od króla 1576 d. 8 lipca postąpił 1585 na biskupstwo łuckie; przyjąwszy unią 1594. (Stebelski Przydat. st. 264 mylnie pisze iż r. 1587 dopiero został biskupem łuckim – Akty istor.) Unita.

Leonty Zenowiewicz Pełczycki wprzód biskup chełmski; i archimandryta leszczeński biskupem pińskim mianowany 1585, przyjąwszy unią r. 1594 + w wrześniu 1595 (Stebelski Przydat. st. 264) Unita.

Jonasz Bohuszewicz-Shohol [?], z początku dworzanin królewski, r. 1586 zostawszy zakonnikiem i zmieniwszy swe świeckie imie Iwan na Jonasza, mianowany archimandrytą kobryńskim, r. 1594 jeszcze za żywota Pełczyckiego dostał od króla expektatywę na biskupstwo pińskie, a d. 22 września 1595 i samo biskupstwo pińskie; przyjąwszy unią 1594 + 1602 (Stebelski Przydatek st. 265 – Akty istor. IV) Unita

Paizy Onikiewicz-Sachowski wprzód archimandryta miński, r. 1603 d. 20 lutego w Rożanie od metropolity Hipacyusza Pocieja otrzymał inwestyturę na biskupstwo pińskie i archimandrią kobryńską złożony ciężką chorobą d. 12 września 1623 za rozkazem królewskim puścił administracyą dyjecezyi Józefowi Welaminowi Rutskiemu. + 13 maja 1626, pochowany w Kobryniu (Stebelski Przydat. st. 266) Unita. (Sachowski w przywilejach) unit.

1620 Teofan patryarcha jerozalimski wyświęcił dyzunitę N. na biskupa łuckiego

Hryhory Michałowski (niektórzy piszą Michajłowski a nawet Michałowicz) już r. 1624 mianowany koadjutorem biskupa pińskiego, r. 1626 został biskupem pińskim i archimandrytą kobryńskim + 1632 13 april. (Stebelski Przydat. st. 267) Unita. (Michajłowicz lub Michałowicz w przywilejach) (właściwie tak się zwał)

Abrahem episkop Stahońfki władyka tu: rowfki 1631. - 1632 dyfunita (priv)

Rafał Korsak protoarchimandryta zakonu bazyliańskiego, biskup tytularny (nomi: nat) halicki, był r. 1629 na synodzie rus kim we Lwowie, mianowany 19 Kwietn. 1632 biskupem pińskim i turowskim (Akty istor. IV ft. 529 № 234). Koadjutor metropolii Kijows: kiej zostat r. 1636 metropolitą kijowskim uni kim. Wysłany od Zygmunta III do Rzymu w sprawie kanonizacyi błog. Jozafata Kunce wicza + w Rzymie 1641 w Maju (mense qui tili) pochowany w ruskim kosciele Mad na del Palvolo (S. S. Sergiusza i Baccha (Stebelfki: Przydat. ft. 268) Unita

Pachomi Wojna - Orański proto archimandryt zakonu bazyliańskiego r. 1637 zostat bisku pem pińskim + d. 23 czerwca 1653. Wydat Zwierciadło przeciw Perspektywie Sakowi (Stebelfki: Przydat. ft. 269.) Unita.

(Podczas wojny Kozackiej chciat Tukalski metro polita dyzunicki zająć biskupstwo pińskie wypędziwszy z Pińska Andrzeja Złotego-Kwasnickiego - lecz w krótce od dat nazad soborną cerkiew w Pińsku temuż Złotemu)

Andrzej Złoty - Kwasniński wprzód arcybiskup smoleński; po wzięciu Smoleńska przez Moskw r. 1654 przeniosł się na biskupstwo pińskie + 1665. (Stebelfki: Przydat. ft. 269) Unita

F Gedeon Horbacki biskup piński od 1769; koadjutor metropolii kijowskiej 1784 Unita

(Michał) Marcyan (Szymon z Dyakowiec) Białłozor wprzód archimandryta gr dzieński, wileński, ławryszowski koadjutor biskupstwa pińs kiego, od r. 1666 biskup piński, zostat r. 169. arcybiskupem połockim + 1707 d. 18 czerwca (Ste ski Przydat. ft. 269) Unita

* Joachim Horbacki Dąbrowski biskup piński 1787 - 1798 Unita biskup piński i tu: rowfki Kawaler ord. S. Stanisł. 1804.

Antonin Żotkiewski archimandryta ławryszow zostat biskupem pińskim 1697 + d. 3 lutego 1702 (belfki Przydat. ft. 270) Unita

* Jozafat Buthak; r. 1794 koadjutor biskup stwa pińskiego z tytułem biskupa turowskiego - zostat pozniej bis: kupem pińskim od r. 179... r. 1798 bis kupem włodzimierskim od r. 1826 metro: politą rusko-unickim + 23 marca 1837.

Porfiry Kulczycki archimandryta leszczyński bis. piński od r. 1703 + w czerwcu 1716 (Stebelfk. Przyd ft. 271) Unita

Joachim Ciechanowiecki biskup piński od 1716 + d. 4 Kwiet. 1719 w Pińsku, pochowany w Żyro cach (Stebelfki Przydat. ft. 271. Niesiecki zowie go myl Ciechanowiec.) Unita

* Jozef Buthak biskup turowfki (1840?)

Teofil Godebski herbu Godziemba od 1719 biskup piń r. 1730 zostat biskupem włodzimierskim + 1756 Stebelf Przydat. ft. 272) Unita

Jerzy Buthak archimandryta supraslski od r. 1730 biskup pińs + 1769 pochowany w Bytyniu (Stebelfki Przydat ft. 27 Unita.

F

Biskupi mohilewscy (białoruscy.)

Część Kraju, zawojowana r. 1395 przez księcia litew. Alexandra Witołda Kiejstowicza, w której leżała późniejsza eparchia białoruska, należała pierwotnie do ruskiej dyecezyi połockiej, i zamieszkała była liczną ludnością, która się silnie zaprowadzeniu unii przyjętej przez Germana Zahorskiego archiepiskopa połockiego w r. 1594, sprzeciwiała. Dopiero na sejmie koronacyjnym warszawskim d. 1 listopada 1632 r. godząc spory religijne Rusinów, utworzono z części arcybiskupstwa połockiego, nową Dyecezyję prawosławną Białoruską której dano tytuł Mohilewska, Mścisławska i Orszańska, na której to katedrze aż do rozbioru Polski siedzieli Biskupi nieunici. Władysław IV wyznaczył biskupowi r. 1632 rocznej pensyi 2000 złp., a Jan Kazmierz oddał mu r. 1650 połowę dóbr arcybiskupstwa połockiego (mianowicie Peczersk). — Cerkwie soborne (Kollegiaty) w tej dyecezyi były: 1) w Mohilowie Cerkiew Św. Spaska soborna, do której biskup dojeżdżał, przemieszkiwając we wsi Peczersk; Cerkiew ta założona r. 1442 przez Kazmierza Jagiellończyka W. X. Lit. już r. 1569 była soborną i przy niej monaster fundowany około r. 1569 przez Warsonofia Wołocha władykę połockiego)(. 2) w Mścisławiu Cerkiew soborna Św. Trójcy w zamku fundowana r. 1463 przez Iwana Juriewicza księcia Mścisławskiego jego żonę Juliannę. 3) w Orszy Cerkiew soborna S. Jura fund. 1447 przez Kazmierza Kr. W. X. Lit. — Dobra episkopii białoruskiej były Peczersk, Borsuki, Ćwirków (koło Mohilewa)

[Cerkiew ta r. 1780 na pamiątkę odwiedzin cesarza Józefa II przezwana została józefińską.]

Józef Bobrykowicz rektor (ihumen) monasteru brackiego Św. Ducha w Wilnie, mianowany od Króla d. 14 Marca 1633 władyką mścisławskim. Posłował od Króla do Kozaków zbuntowanych, + 9 Kwietnia 1635 w Wilnie.

Sylwester Kossow rodem Litwin z Witebskiego województwa, prefekt Akademii w Kijowie, mianowany r. 1635 władyką mścisławskim i mohilewskim; r. 1647 został metropolitą kijowskim, + 13 Kwietnia 1657. Wydał po polsku: Paterykon czyli Żywoty Ojców S. Kijowskich 1635; Exegesis o szkołach kijowskich i winnickich. Kijów 1635.

Ignacy Oksentowicz Staruszyc, rektor Akademii kijowskiej, wyświęcony w prawdzie r. 1650 na [illegible] władykę, lecz w krótce umarł, nim nadeszło potwierdzenie królewskie (jako nominata nie piszą go w katalogach biskupów).

Józef Kononowicz Horbacki, rektor Akademii kijowskiej i ihumen Złoto-werchago-Michajłowskiego monastera w Kijowie, jeszcze za żywota Sylwestra Kossowa wyświęcony r. 1644 na władykę koadjutora mohylewskiego, potwierdzony od Króla d. 2 Maja 1650. + 1653. On pierwszy zaczął się tytułować także witebskim władyką.

Metodyj Filimonowicz wyświęcony na biskupa 1653, po śmierci metropolity kijowsk. Dyonizego Bałabana 1663 administrował metropolią. Był w Moskwie na Soborze zwołanym przeciw patryarsze Nikonowi. [illegible] r. 1664–1668 administrował znowu eparchią mohilewską. [illegible]

Joakim Diakonowicz został [illegible] władyką mohilewskim r. 1654 w czasie zajęcia Mohilewa przez Cara rossyjs. Alexego Michałowicza (od 1654–1661). Był równocześnie z władyką Metodym na Soborze w Moskwie.

Józef Nielubowicz-Tukalski archimandryta leszczeński mianowany od Króla d. 3 Sierpnia 1661 władyką mohilewskim, r. 1663 przeniesiony na metropolią Kijowską. Oskarżony przed Królem przez Hetmana Pawła Teterę, jakoby buntował Kozaków do poddania się Carowi rossyjsk., przez 3 lata, od r. 1664-1667 przesiedział wraz z Jerzym Chmielnickim w więzieniu w zamku Malborgu. Paweł Tetera oddał tym=czasem administracyą metropolii Kijowskiej Antoniemu Winnickiemu władyce przemyskiemu. Uwolniony z wię=zienia Tukalski udał się ~~jes~~ do swego przyjaciela het=mana Piotra Doroszenki w Czechrynie, gdzie od patry=archy Konstantynopolitańskiego Metodiusza r. 1668 otrzymał poświęcany Sakkos i tytuł exarchy patriar=chatu Carogrodzkiego. Tukalski umarł d. 26 Lipca 1676 w Czechrynie w monasterze Troickim, pochowany w miasteczku Łubniach.

Metodyj Filimonowicz powtórnie władyka mohilewski od r. 1662; za buntowanie Kozaków zaporoskich przeciw hetmanowi Brzuchowieckiemu, jako partyzant polski pojmany na Ukrainie przez generalnego Assawuła Mno=hohrysznego i odesłany do Doroszenki. Metropolita Tu=kalski odebrał mu godność władyki i posłał jako więźnia do Czechryna, a z tamtąd do monastera w Humaniu. Me=tody przekupiwszy mnichów uciekł tajnie do Kijowa, gdzie go jednak schwytano i dostawiono wojewodzie Piotrowi Wasyle=wiczowi Szeremetejewowi, który go posłał do Moskwy; tam osadzony w Nowo-Spaskim monasterze życie zakończył.

6. Teodozy Wasilewicz archimandryta słucki, wyświęcony na biskupa r. 1669, otrzymał d. 20 Kwietnia 1672 potwierdzenie na władykę mścisławskiego, orszańskiego i mohilewskiego. Król Jan III r. 1675 nadał mu tytuł władyki białoruskiego. Umarł na Polesiu w Lubomlu d. 11 Marca 1678 pochowany w Diatłowiczach (Zdzięciole)

Po śmierci Teodozego mianował Król Jan III w Grodnie 1679
na władyctwo mohilewskie Klemensa Tryznę hegumena Monas=
teru wileńskiego; lecz gdy to nie doszło do skutku, admi=
nistrował biskupstwem r. 1690 Gedeon Lewicki namiestnik
episkopii białoruskiej, hegumen monasteru mohilews=
kiego.

Serapion Połchowski archimandryta słucki, obrany 1691, mia=
nowany d. 30 września 1697 episkopem białoruskim +1704
w lutym w Pieczersku, pochowany w Mohilewie.

Sylwester Książę Światopełk-Czetwertyński (syn Jerzego Czet=
wertyńskiego, zwał się w świeckim stanie Bazyli) obrany wła=
dyką białoruskim i mohilewskim, r. 1708; dopiero d. 2 Grudnia
1713 otrzymał potwierdzenie od Króla Augusta II +1727 w Mo=
hilewie (a podług źródeł polskich +1735?) + d. 18 lutego 1728.

Arseni Berło przedstawiony przez Piotra II Cara rossyjsk. d. 13
Maja 1729 na episkopią białoruską, nie otrzymał potwier=
dzenia Króla polskiego Augusta III. Po trzechletniem admi=
nistrowaniu eparchią, wyjechał r. 1733 do Perejasławia mało=
ruskiego, gdzie umarł d. 6 Czerwca 1744.

Józef Wołczański archimandryta Pustynno-Nikołajewskiego
monasteru w Kijowie, wyświęcony r. 1734 na władykę, otrzymał
d. 30 Grudnia 1735 potwierdzenie Augusta III; r. 1742 d. 1 września
mianowany archiepiskopem moskiewskim +10 Czerwca 1745 w
Moskwie, pochowany w monasterze Czudowie.

Hieronim Wołczański (brat Józefa), hegumen monastera wi=
leńskiego, wyświęcony na biskupa w Moskwie, d 2 października
1744 otrzymał potwierdzenie Króla Augusta III. +14 październ.
1754 w Mohilewie. d. 20 listop. 1717, wstąpił do zakonu 1744

Jerzy Koniski urodzony w Nieżynie, archimandryta Brackiego Bo=
hojawleńskiego Monasteru w Kijowie i rektor Akademii tamże,
wyświęcony na biskupa w Kijowie d. 20 Sierpnia 1753, otrzymał po=
twierdzenie Królewskie d. 23 Maja 1755. Nieprzyjaciel Polaków i gorliwy
obrońca dyzunii, po rozbiorze Kraju i zaborze r. 1772 d. 14 Grudnia
od Cesarzowej Katarzyny II ~~otrzymał~~ potwierdzony r. 1783 tytuł archiepiskopa mohilews=
T: Członka Św. Synodu. kiego (Umarł w Mohilewie d. 13 Lutego 1795 mając 78 lat.

<u>Jaworski</u>: Melchisedech Znaczko-Jaworski herbu Kościesza urodz. 1716 w Łubnach z ojca Karpa Olicza assawuły Łubeńskiego półku – hegumen monasteru do którego wstąpił 1745 – poszlakowany o wzbudzenie rzezi humańskiej – przeniesiony do perejasławskiego monasteru – † 2 Czerwca 1809 jako Archimandryta głuchowskiego petropawłowskiego monastera – aresztowany od metropolity unickiego za podburzenie do buntów r. 1766. (Obacz: Materiały dla istorii prawosławija w Zapadnoj Ukrainie: Archimandryt Melchisedek Znaczko-Jaworskij – wydał Th. Lebedincew – obejmuje żywot Jaworskiego, oraz 329 aktów od r. 1759–1770 – stanowi część Zbioru: archiw jugo-zapadnoj Rossii izdawajemyj wremennoju komissijeju dla razbora drewnych Aktow uczreżdennoju pry Kijewskom General-Gubernatorie. Kijew 1864 8o. Część I Tom I str. CCXIII. 683. I – II str. 907.)

X.

Eparchia białoruska.

(Władycy mohilewscy)

R. 1632 d. 1 listopada na sejmie Koronacyjnym godząc Rusinów w sporach religijnych utworzono, z części arcybiskupstwa połockiego, nową dyecezyą białoruską także witebską, mścisławską, orszańską i mohylowską zwaną dla nieunitów z katedrą w Mohylowie; na której to katedrze aż do rozbioru polscy siedzieli biskupi nieunici. Katedra była w monasterze S. Spasa w Mohilowie. Biskupowi wyznaczył Władysław IV r. 1632 roczną pensyą 2000 zł. a Jan Kazimierz 1650 oddał mu połowę dóbr arcybiskupstwa połockiego. – Katedra była w Mohilewie przy monasterze S. Spasa

Z przy unickiej metropolii (Welamin Rutski) także dyzunicka metropolia w Kijowie (Mohiła od 1633) i

Kollegiaty (Soborne cerkwie): 1) w Mścisławiu S. Trójcy fund. 1463 Kniaź Iwan Jurjewicz Mścisławski

* Józef Bobrykowicz rektor monasteru brackiego świętoduskiego w Wilnie, mianowany od Króla 1633 d. 14 marca władyką mścisławskim + 1635 d. 9 kwietnia w Wilnie (poslował od Króla do kozaków zbuntowanych)

* Sylwester Kossow prefekt kijowskiej akademii, od r. 1635 biskup mścisławski; od r. 1647 metropolita kijowski nieunicki + 13 kwietnia 1657. Wydał po polsku Paterykon Żywoty Ojców S. Kijowskich 1635. – Exegesis o szkołach kijowsk. i winnick. Kijów 1635.

* Józef Kononowicz – Horbacki episkop białoruski (1644 + 1661 + 1653 witebski
Nieunita – pisał się r. 1650 episkop witebsk. mścisław. orszań. mohyl.
ihumen mychałowski kijowski

* Józef Nielubowicz – Tukalski archimandryta leszczeński; r. 1661 d. 3 sierpn mianowany od Króla episkopem mścisławskim, został metropolitą kijowskim nieunickiem r. 1664 + 26 lipca 1676 w Czechrynie. (siedział od 1664–1676 w Malborgu w więzieniu za znoszenie się z Doroszenką)

Metodyj powtórnie administruje 1664

* Teodozy Wasilewicz archimandryta słucki, r. 1672 d. 20 kwietnia mianowany od Króla Michała episkopem mścisławskim + [illegible] około 1690. Biskupstwem administrował r. 1690 Gedeon Sawicki namiestnik episkopii białoruskiej ihumen monasteru mohylowskiego. Jan III w Grodnie 1679 mianuje na biskupstwo Klemensa Tryznę hegumena wileńskiego, lecz to nie doszło. (tako pisał się jeszcze nominatem r. 1682)

+ 1678.

Felimonowicz
* Metody episkop orszański i mścisławski 1679 – jug. 1666.

P. Joachim Dia Konowicz został biskupem mohilewskim r. 1654 w czasie zajęcia Mohilewa przez cara Aleksieja Michajłowicza (1654–1661) [illegible] biskupstwo mohilewskie [illegible] r. 1654 [illegible] z Kozakami w niewolę przez cara [illegible] r. 1655 osadzony w Moskwie w [illegible] gdzie umarł.

* Serafion (phion) Połchowski archimandryta słucki, mianowany od Augusta II episkopem białoruskim d. 30 września 1697. (+1708.) + w lipcu 1700 (obrany 1691)

* Sylwester Swiatopołk Książe Czetwertyński 1708 potwierdzony od Króla d. 2 grudnia 1713 na episkopią białoruską +1735. Był synem Jerzego i na świecie zwał się Bazyli.

Arseni Berło po wyjechaniu Czetwertyńskiego r. 1729 d. 13 Maja zajechał biskupstwo Mohylowskie protegowany od Cara Piotra II nieotrzymawszy potwierdzenia Króla polsk., r. 1733 wyjechał do Perejasławia małoruskiego gdzie umarł.

* Józef Wołczański r. 1735 d. 30 Grudnia mianowany od Króla (Augusta III) episkopem białoruskim; r. 1744 wyniesiony na arcybiskupstwo moskiewskie

* Hieronim Wołczański (brat Józefa) r. 1744 d. 2 października od Augusta III mianowany episkopem białoruskim +1755.

* Jerzy Koniski urodz. w Niżynie 20 listopada 1717 wstąpił 1744 do bazylianów, archimandryta monasteru brackiego w Kijowie; od Augusta III d. 23 maja 1755 mianowany episkopem białoruskim; po rozbiorze Polski r. 1783 od Moskwy mianowany arcyarchiepiskopem i członkiem S. Synodu. +13 lutego 1795 w Mohylowie. Wielki obrońca dyzunii wydał bezimiennie: Prawa i wolności dyssydentom w Koronie Polskiej służące. 1767. 4to. (toż po francusku, niemiecku i rossyjsku)

r. 1772 Rossyja zajmuje Białą-Ruś.

* Athanazy Wołchowski od r. 1796 episkop białoruski, r. 1797 zrezygnował i osiadł w monasterze Lubeńskim w połtawskiej guberni

~~Anastazy~~ arcyarchiepiskop białoruski (dyzunicki) 1806. 1795 miał tytuł połockiego i mohylowskiego

* Anastazy Bratanowski od 1797 – 1806

* Barlaam Szyszacki biskup wołyńsko-żytomirski 1806, arcybiskup, zdegradowany 1812

* Ilarion episkop Nowogrodzko-Siewierski, mianowany 1797 mohilewskim po 3 miesiącach zrezygnował i osiadł w Nowogrodku Siewierskim w monasterze

(Ob: Status causae Jerzego Koniskiego episkopa białoruskiego przeciwko Felicyanowi Wołodkowiczowi metropolicie pozwanemu o dobra Bośniki i Cwirków 1766. fol. k. 31.
- Jerzy Koniski: Wiadomość o biskupstwie mohylowskim w Bacmeister Russische Bibliothek № 384. III Theil st. 490)

Białoruś. – Po zajęciu (w r. 1772) prowincyi białoruskich przez Rossyję,
utworzono r. 1778 dwa namiestnictwa: Mohilewskie i Po=
łockie, których gubernatorem został r. 1782 Piotr (jenerał adjutant, kawaler orderów ross. +1804) Bragda=
nowicz Passek senator rossyjski jenerał en chef. Ustano=
wił też nowy podział hierarchiczny: utworzono Arcybis=
kupstwo łacińskie Mohilewskie (z początku biskupstwo)
którem zarządzał Stanisław Bohusz Siestrzencewicz
a po nim administratorowie: Mazeniewski; Bykows=
ki; Grabowski, Szczyt, Walerian Kamionka; podlegały
temuż arcybiskupstwu dyecezye: Wileńska, Żmudzka,
Łucka, Kamieniecka i Mińska. – Dyecezye rusko-
unickie zostawiono: Połocką, Łucką i Brzeską. – Z
dyecezyi dyzunickich zostawiono tylko Mohilewską
do której należały powiaty: Mohilewski; Mścisławski;
Orszański; Rohaczewski r. 1772; powiaty zaś Połocki;
Witebski i Dźwiński wcielono do eparchii Pskows=
kiej. Później utworzono 2 gubernie: Mohilewską i Wi=
tebską. – Po trzecim rozbiorze Polski r. 1795 utworzyła
Rossyja 2 biskupstwa dyzunickie w zabranych krajach.
I) Eparchię mińską, izasławską i bracławską której
arcybiskupem został: Wiktor Sadkowski archimandry=
ta słucki, koadjutor metropolii kijowskiej uwięziony
r. 1791 w Warszawie za bunty ukraińskie, mianowany
r. 1795 archiepiskopem mińskim. II) Eparchię mohilews=
ką i połocką, której biskupem po śmierci Jerzego Konis=
kiego został ⊘ r. 1795 (d. 15 marca) Atanazy Wołchowski. Szereg
biskupów mohilewskich dyzunickich był odtąd następujący.

R. 1797 cesarz Paweł I połączył całą Biała=
ruś w 1 gubernię
Witebską, a Alexan=
der I r. 1801 rozdzie=
lił na Mohilewską
i Witebską gubernie.

Atanazy Wołchowski episkop staroruski, wikary eparchii
nowogrodzkiej, mianowany d. 5 marca 1795 od Katarzyny II episkopem
mohilewskim i połockim. Kawaler orderu św. Aleksandra Newskiego.

Atanazy Wołchowski zrezygnował z biskupstwa 1797 i osiadł w monasterze w Łubniach (gubernii połtawskiej). Umarł w Połtawie d. 1 stycznia 1801.

Hilarion Kondratowski episkop nowogrodzko-siewierski, mianowany d. 16 września 1797 episkopem mohilewskim; lecz dla słabego zdrowia po dwóch miesiącach zrezygnował i osiadł w monasterze Spaskim w Nowogrodku siewierskim, gdzie umarł d. 12 Styczn. 1799.

Archiepiskopi białoruscy i mohilewscy:

Anastazy Bratanowski archimandryta stauropigialnego Nowospaskiego monastyra, członek Św. Synodu, mianowany d. 24 października 1797 episkopem białoruskim i mohilewskim, i Kawalerem orderu Św. Anny. R. 1801 dostał tytuł Arcybiskupa Mohilewskiego i Witebskiego, r. 1806 został archiepiskopem astrachańskim i kaukazkim. Umarł d. 9 Grudnia 1806 w Astrachanie. Autor Kazań (Propowiedej) wydanych.

Archiepiskopi mohilewscy i witebscy:

Barlaam Szyszacki r. 1799 episkop wołyński i żytomirski, mianowany d. 20 grudnia 1805 episkopem mohilewskim, r. 1807 otrzymał tytuł archiepiskopa mohilewskiego i witebskiego oraz order Św. Anny. Za złożenie przysięgi wierności Napoleonowi cesarzowi francusk. r. 1812, r. 1813 d. 1 maja został przez Rząd rossyjski uwięziony, i w Czernigowie na prostego mnicha zdegradowany i do Spaskiego Monastera w Nowogródku siewierskim odesłany. gdzie + 1821 w wrześniu. (Syn małoruskiego wieśniaka z Perejasławia, zwiedził za młodu Włochy, był hegumenem w Wilnie, od 1795 biskup wołyński)

Daniel Natłok z Michajłowski episkop wołyński i żytomirski, mianowany d. 28 lipca arcybiskupem mohilewskim i witebskim, kawalerem orderu S. Anny. Umarł d. 31 Maja 1821 w Mohilewie. (Zwany też Mirdamski)

Joazaf Skrietenski wprzod archimandryta Kolazina Mo:
nastera, rektor seminaryi w Twerze, od r. 1810 episkop
staroruski i wikary Nowogrodzkiej metropolii, od r.
1813 episkop smoleński i dorohobuzki, mianowany
d. 16 lipca 1821 archiepiskopem mohilewskim i witebs:
kim. Umarł d. 1 Marca 1827 w arcybiskupim dworze w
Borsukach, pochowany w Mohilewie.

Paweł (Zawjałow) Morew episkop wiatski, mianowany w maju 1827
episkopem mohilewskim i witebskim, przeniesiony
d. 3 pażdziernika 1831 na arcybiskupstwo w Tobolsku
gdzie umarł 18 grudnia 1831.

Gabriel Gorodkow kawaler orderu S. Anny, [illegible]
episkop kałużski, mianowany d. 26 sierpnia 1831
episkopem mohilewskim, r. 1834 dostał tytuł archiepiskopa;
r. 1837 został archiepiskopem riazańskim. Za rządów epis:
kopa Gabriela eparchia mohilewska r. 1833 przezwaną została mohi:
lewską i [illegible] mścisławską, albowiem utworzono nową
eparchię połocko-wileńską r. 1833 której biskupem został
Smaragd; rektor akademii kijowsk. r. 1834 utworzono znów eparchię warszawską,
której pierwszym episkopem został Antoni Rafalski rodem
z Wołynia. Za staraniem episkopa Gabriela odebrano też
uniatom wiele cerkwi i 2 męskie monastery, oraz łacinni:
kom 5 rzymsko-katolickich kościołów.

Smaragd Kryżanowski najprzód rektor akademii kijows:
kiej, dalej episkop rewelski, od r. 1833 pierwszy episkop
połocki, [illegible] r. 1837 mianowany archiepiskopem
mohilewskim, kawalerem orderu S. Anny i S. Włodzimierza;
r. 1840 przeniesiony na arcybiskupstwo w Charkowie, r. 1842
na arcybiskupstwo astrachańskie, a r. 1844 na arcybiskupstwo
orłowskie. – R. 1839 d. 25 Marca ukończono nawracanie uniatów

ne prawosławie, rozpoczęte w r. 1773.

Izydor Nikolski rektor Seminarium w Moskwie, episkop połocki, został d. 23 Maja 1840 arcybiskupem mohilewskim, r. 1844 posunięty na arcybiskupstwo Kartalińskie i Kachetyńskie, z tytułem exarchy Gruzyi, potem na metropolię petersburską.

Anatoli Martynowski, wikary wołyńskiej eparchii został d. 12 listopada 1844 episkopem Mohilewskim. (tego opuszczają Rossyanie)

Episkopi połoccy i witebscy dyzunicccy od r. 1840.

Wasyli Łużyński episkop orszański unicki, został r. 1840 d. 7 Lipca episkopem połockim dyzunickim; r. 1841 d. 5 Kwietnia mianowany arcybiskupem połockim i witebskim, zrezygnował d. 27 Marca 1866.

Sawwa Tychomirow został 16 Czerwca 1866 episkopem połock. – r. 1874 d. 7 Grudnia przeniesiony na biskupstwo charkowskie, a potem na arcybiskupstwo twerskie.

Wiktoryn Lubimow został 4 grudnia 1874 episkopem połock. – d. 6 Marca 1882 przeniesiony na podolskie biskupstwo, umarł 20 sierpnia 1882.

Markel Popiel z episkopii kamieniecko-podolskiej, został episkopem witebskim 6 marca 1882.

Obacz: Strojew: Spiski jerarchów i nastojatelej Ross: Cerkwi

Stan Kościoła grecko-unickiego w Rossyi r. 1816.

I) Dyecezya metropolitalna wileńska. (gub. wileń. i mińsk.) Metropolita vacat. – Suffragan: Adryan Hołownia biskup orszański opat brasławski.
Konsystorz: Officiał, Surrogat, Assessorowie, Sekretarze

R. 1807 Dyecezya wileńska i Dyecezya brzes. utworzyły jedno Biskupstwo Brzeskie

Dziekani: a) w Gubernij wileńskiej 1) ~~[illegible]~~ Oszmiański i Zawilejski. b) w Gubernii mińskiej: 1) ~~[illegible]~~ Miński 2) Ihumeński 3) Wilejski 4) Bobrujski 5) Borysowski 6) Dziśnieński. – c) Gubernii Kurlandzkiej 1) Kurlandzki

Opactwa: 1) Brasławskie 2) Trockie.

Monastery Bazylianów: 1) Berezwecki 2) Boruński 3) Helijanowski 4) Jakubsztacki 5) Illukszański 6) Kassucki 7) Kazimierzowski 8) Ladzieński 9) Łohojski 10) Postawski 11) Podubiski 12) Rakowski 13) Świrniżański (z Seminaryum) 14) Sutkowski 15) Wileński.

Monastery Bazylianek 1) Miński 2) S. Trojecki, Wileński.

Te klasztory należały do ~~[illegible]~~ Prowincyi litewskiej Zakonu S. Bazylego W.

II) Archidyecezya połocka.
Arcybiskup: Jan Damascen Jastrzębiec Krassowski
Kapituła: 2 Prałatów (Archiprezbiter i Ekklezyarcha), 9 Kanoników, 1 Protodyakon – Konsystorz

Dziekani (Protoprezbiterowie): 1) Połocki 2) Witebski 3) Rohaczewski 4) Orszański 5) Mścisławski, 6) Siebieski 7) Czerejski 8) Sieniński 9) Kopyski 10) Bobynicki.

Prowincya Białoruska Zakonu S. Bazylego W.

Opactwa: 1) Zofícko-Połockie 2) Boryso-Hlebskie-Połockie 3) Witebskie

Klasztory Bazylianów i Bazylianek

III) Dyecezja Łucka

r. 1812 Grzegorz Kochanowicz metropolita

Biskup nominat Jakub (adam Okełło Martusewicz S. Th. D.) (na gubernie wołyńską, kijowską i podolską)

Kapituła: 6 Prałatów (Archiprezbiter, Archidyakon, Eklezyarcha czyli Kustosz, Kanclerz, Scholastyk, Kantor) 8 Kanoników i Konsystorz

Dziekani (Protopresbyterowie) a) w Gubernii Wołyńskiej: 1) Żytomirski 2) Owrucki – Dziekani: 3) Nowogrodwołyński, 4) Ostrogski 5) Zasławski 6) Starokonstantynowski 7) Krzemieniecki 8) Dubieński 9) Kowelski 10) Kamieno-Koszyrski 11) Kaszogrodzki 12) Ratenско-Zarzycki 13) Dąbrowicki 14) Koziński. – b) w Gubernii Kijowskiej: Protoprezbiterowie: 1) Radomyślski 2) Lipowiecki – Dziekani: 3) Kijowski 4) Czerkaski i Czehryński 5) Umański 6) Zwinogrodzki 7) Taraszczański – 8) Skwirski 9) Machnowski.

r. 1812 w Kraju Tarnopolskim Dziekani: 1) Tarnopolski. 2) Trębowelski. 3) Zbarazki. 4) Podwołoczyski. 5) Skałatski. 6) Grzymałowski. 7) Husiatyński. 8) Janowski. 10) Załoziecki. 11) Zarwanicki. 13) Czerwonogrodzki. 14) Bilczecki. 15) Skalski. 16) Korolowski. 17) Jagielnicki. 18) Czortkowski.

c) w Gubernii Podolskiej: 1) Jampolski (Proofficyał) 2) Kamieniecki 3) Winnicki 4) Olhopolski 5) Mohilewski 6) Latyczewski 7) Uszycki 8) Proskurowski, 9) Lityński 10) Bracławski 11) Hajsyński 12) Balcki

Prowincya Ruska Zakonu S. Bazylego W.

Opactwa: 1) Dermańskie 2) Dubińskie 3) Kaniowskie 4) Mieleckie, 5) Owruckie 6) Dorohobuskie.

IV) Dyecezya Brzeska

Biskup: Ignacy Jozafat Bułhak

Kapituła 6 Prałatów (Archiprezbyter, Archidiakon, Scholastyk, Kustosz, Kantor, Kanclerz) 9 Kanoników – Konsystorz.

Dziekani: a) w Gubernii Grodzieńskiej: 1) Grodzieński 2) Lidzki 3) Słonimski 4) Wołkowyski 5) Nowogrodzki 6) Cyrynski 7) Brzeski 8) Kamieniecki 9) Kobryński 10) Prużański 11) Poleski 12) Lubieszowski 13) Janowski 14) Drohiczyński

R. 1807 oprócz tych jeszcze: 15) Bezdzieski 16) Oszmiański.

b) w Obwodzie Białostockim: 1) Białostocki 2) Bielski 3) Drohicki 4) Nowodworski (czyli Sokolski) (r. 1807 tych nie było

c) w Gubernii Mińskiej: 1) Słucki 2) Piński 3) Rzeczycki 4) Mozyrski

Opactwa: 1) Grodzieńskie na Kołoży 2) Leszczyńskie 3) Kobryńskie 5) Onufrejski. 6) Brasławski 7) Troki. 8) Hebo-Boryski. 9) Ereyski 10) Żydyczyński 11) Supraślski

Monastery Bazylianów (należące do Prowincyi litewskiej):

1) Antopolski 2) Brzeski 3) Byteński 4) Ceperski 5) Chomski 6) Czerlonski 7) Darewski 8) Hłuszniański 9) Ławryszowski 10) Łyskowski 11) Mirski 12) Nowosielski 13) Nowogrodzki 14) Rożański 15) Sielecki 16) Suchowicki 17) Torokański 18) Wolniański 20) Żyrowicki.

Monastery Bazylianek: 1) Piński.

R. 1812 były 3 prowincye Bazylianów unitów w Rossyi. 1) Litewska. 2) Ruska 3) Białoruska.

R. 1807 kościół katolicko unicki w Rossyi był podzielony

I) Archidyecezyja połocka (Arcybiskup metropolita Herakliusz Odrowąż Lisowski arcybiskup połocki, biskup witebski, orszański, mohilowski mścisławski)

II) Dyecezyja łucka (Biskup Stefan Lewiński biskup łucki, ostrogski)

III) Dyecezyja brzeska (Biskup Józafat Bułhak (później podzielona na 2 dyecezyje: Wileńską metropolitalną i Brzeską)

Bazylianów prowincye: 1) Białoruska (w dyecezyi połockiej) 2) Ruska (w dyecezyi łuckiej) 3) Litewska (w dyecezyi brzeskiej)

koła Bazylianska zamykająca nauki
dla dobrego wychowania Nowicjuszow i
Professorow Z. S. Bazylego W. przez Jmci
X. Piotra Mennitego włoskim językiem
wydana na polski zas język przetłuma:
czona miejscami według Ustaw w szczegól:
ności do Kongregacji Ruskiey stosu:
jących się dopełniona. Wilno w druk.
XX. Bazylianow 1764. 4° k. 2 str. 367.

Zniesienie Unii.

Na pamiątkę zniesienia rzymsko-katolickiej unii w państwie rossyjskiem bito r. 1843 na rozkaz tamtejszego rządu medal w Petersburgu. Z jednej strony znajduje się na takowym (na chustce twarz) Zbawiciela (Veronica) z napisem rossyjskim do koła: Takowa imamy swiaszczennika (Jewr. VIII. 1.) (t. j. takiego mamy arcykapłana. Ebr. VIII. 1) a u dołu: ottorgnutyje nasilijem (1595) wozsojedynny lubowiju (1839) (t. j oderwani przemocą (1595) przywróceni miłością (1839)). Na drugiej stronie krzyż (grecki) w promieniach z napisem po bokach: torżestwo prawosławija (t. j tryjumf prawowiernej religii) a u dołu: 25go marta 1839. dzień w którym święty synod rossyjski ogłosił wcielenie unitów do wschodniego dyzunickiego kościoła. Przez to zniesienie unij nabył kościół dyzunicko-rossyjski w krainach do dawnej Polski należących czyli w dziewięciu gubernijach dwie eparchije dawniej grecko-unijackie z 32 monasterami, 1200 parafij z przeszło 2000 cerkwi i więcej niż 4000 duchownymi osobami i dwa milijony ludności unijackiej.

(Otecestwennyja Zapiski 1843 Nr 6)

W całej Rossyi dnia 23 Maja obchodzone bywa kościelne święto: Wozsojedynenije Uniatów s Prawosławnoju Cerkowju (czyli raczej we Czwartek w pierwszą niedzielę po Piatydesiatnicy.)

Autorem głównym przyłączenia Unitów do Prawosławia w prowincyach zapadno-rossyjskich*) był Józef Siemaszko biskup (litewski) mścisławski który wciągnąwszy do spółki biskupów Antoniego Zubkę brzeskiego ~~...~~ i Bazylego Łużyńskiego orszańskiego białoruskiego, zwoławszy po śmierci metropolity arcybiskupa połockiego Józefata Bułhaka (+1838), duchowieństwo z krajów litewskich (Białej Rusi) na sobór do Połocka, d. 7 Lutego 1839 przedłożył (w Połocku d. 12 lutego) akt przyłączenia do Prawosławia. Akt ten podpisało (3 biskupów, 24 kanoników i dziekanów oraz 938 kapłanów (Odmówiło zaś podpisu 603 duchownych unickich); wyrażono w nim, iż powraca na łono Prawosławnej Cerkwi półtora miliona prawych dziatek oderwanych od niej „gwałtem i podstępem." — D. 25 Marca 1839 zostało przyłączenie to zatwierdzone przez Św. Synod w Petersburgu.

*) W prowincyach zachodnio-południowych r. 1794 zaprowadziła Carowa Katarzyna prawosławie.

Siemaszko Józef syn parocha unickiego ur. 1798 w Pawłówce powiecie lipowieckim, gubernii kijowskiej, wykształcony w szkołach niemirowskich i w Seminarium wileńskiem, wyświęcony 1821 w Żydyczynie na kapłana, od r. 1822 pracował w Kollegium rzymsko-katolickiem w Petersburgu. R. 1829 został unickim biskupem mścisławskim, następnie mińskim, r. 1840 arcybiskupem prawosławnym litewskim (o-wileńskim), stolicą od r. 1845 w Wilnie, gdzie otrzymawszy r. 1852 tytuł metropolity, zmarł r. 1868 d. 23 Listopada.)

Łużyński Wasyli od r. 1834 biskup białoruski, sufragan, od 1840 arcybiskup połocki +1875. Jego wydane: Słowa, rzeczy i archipast. posłanija. S. Petersburg 1866.

Zubko Antoni syn parocha unickiego ur. 1797 we wsi Biełe w powiecie lepelskim gubernii witebskiej. Wykształciwszy się w szkołach jezuickich połockich i w Seminarium wileńskiem, wyświęcony na kapłana, był najprzód profesorem w Seminarium połockiem, od r. 1828 rektorem Seminarium w Żyrowicach, gdzie zapuścił brodę i chodził w rossyjskiej rasie. Będąc oraz assessorem Kollegium rzymsko-katolickiego w Petersburgu, został r. 1834 d. 4 Lutego biskupem unickim brzeskim. R. 1840 mianowany arcybiskupem mińskim wołyńskim, zrezygnowawszy*) r. 1847 osiadł w wiosce Sołodytowicze w obwodzie borysowskim, którą kupił dla swej matki Maryi Zubko. Od r. 1864 osiadł w monasterze (pokamedulskim) w Pożajściu, gdzie zmarł 15 Lutego 1884 pochowany w klasztornym kościele. Wydał: 1) O greko-uniatskoj cerkwi w ~~Rossii~~ 1864. 2) Schodstwo i raznica w uczenii rymskoj i prawosławnoj cerkwi 1864; 3) Pamiętniki (w rękopisie).

*) Po nim został episkopem mińskim Michał Hołubowicz (także odstępca).

1) w Zapadnom Kraje (Russk. wiestn. 1864 III Sentiabr)

Po zajęciu Białej-Rusi przez Rosyą r. 1772 arcybiskup po:
łocki-unicki (zarow) Smogorzewski pozostał w Polsce, gdzie został me:
tropolitą. Kościołem unickim na Białej-Rusi rządził Konsystorz
połocki. Dopiero r. 1784 cesarzowa Katarzyna mianowała arcy:
biskupem połockim Herakliusza Lisowskiego (pomimo iż żył
Smogorzewski). R. 1795 przeszło 1½ miliona unitów na Wołyniu
Podolu, Litwie i Białej Rusi, zmuszono na prawosławie; zmniejszo:
no liczbę dyecezyj: metropolita biskup chełmski Teodozy Rostocki,
biskup łucki Stefan Lewiński; piński Joachim Horbacki, i brzeski
Stefan Młocki r. 1796 otrzymali pensyje dożywotne (metropolita 6000
rubli, biskupi po 3000 rubli) z warunkiem aby metropolita mieszkał
w Rzymie (gdzie się wsztatał) albo w Petersburgu; biskupom pozwo:
lono wyjechać za granicę albo pozostać w Rosyi, dobra zaś
zabrano na skarb. R. 1800 przywrócono biskupstwo brzeskie
dla Litwy, i łuckie dla Wołynia; metropolitą zaś został biskup
łucki Grzegorz Kochanowicz (świecki ksiądz † 14 Marca 1814, a po nim Jozafat
Bułhak bazylian biskup brzeski
Arcybiskupem połockim po śmierci Lisowskiego († 1809) został arcy:
biskupem połockim Jan Damascen Krassowski: z powodu nadu:
życia i pijaństwa wezwany do Petersburga i oddany pod sąd
biskupów: metropolity Jozafata Bułhaka, biskupów Jawors:
kiego [illegible], Hołownii Adryana, kanonika Józefa Siemaszki
(późniejszego metropolity prawosławnego) na miejsce biskupa

łuckiego, i Kanonika Markiewicza na miejsce biskupa litewskiego. Ci usunęli Krasowskiego od rządu dyecezyi połockiej, którą w administracyą oddano opatowi Szulakiewiczowi. Później cesarz Mikołaj mianował Krasowskiego arcybiskupem łuckim r. 1827 + 1828.

Około r. 1820 było w Rossyi 94 monasterów unickich (84 męskich i 10 żeńskich), które posiadały 20,000 dusz poddanych i 700,000 rubli sr. kapitału. Bazylianów których liczono do 700 utrzymywali 14 szkół publicznych. Świeckiego duchowieństwa było przeszło 2000. R. 1831 usunięto Statut litewski dotąd na Białej Rusi obowiązujący. R. 1839 d. 23 marca odbył się w Połocku sobor, na którym Józef Siemaszko litewski, Bazyli Łużyński orszański i Antoni Zubko brzeski biskupi podali prośbę do Synodu o wcielenie do prawosławia. D. 10 Maja 1839 odbyła się w Witebsku uroczystość połączenia na której celebrował Filaret metropolita kijowski. Cesarz kazał wybić na pamiątkę wielki srebrny medal z wyobrażeniem Zbawiciela z napisem u góry: „Takiego mamy najwyższego Kapłana (ad Hebr. VIII. 1.)" a u dołu: „Oderwani przemocą (1596), przyłączeni miłością (1839)." Na drugiej stronie krzyż w promieniach i dokoła napis: „Tryumf prawosławia 25 Marca 1839."

R. 1839 przed zaprowadzeniem prawosławia było unickich cerkwi i monasterów przez eparchii litewskiej: a) w eparchii białoruskiej 532 b) w guberni Chersońskiej 4. c) w guberniach kijowskiej i wołyńskiej 45. Zniesiono unickich monasterów r. 1839 w guberni wołyńskiej 1, w kijowskiej 3.

Monastery prawosławne w Połocku 1) Bratski Bohojawlenski ufund. około ... 2) Boryso-Hlebski istn. 1396-1667. 3) Woznesenski 1553. 4) Troicki 1509. - 5) Zo... na Przedteczenski na Ekimanskim ostrowie 1509. 6) Petrowski 1509. 7) Woskresenski 1697. 8) Piatnicki 1553. 9) Michajłowsko-Horodecki Połocki 1509.
w Newlu: 1) Preobrażenski 1678. 2) Troicki 1674. 3) Uspienski 1696
w Dziśnie 1) r. 1697 ... w Drui 1690 — w Tabulenie 1879.

Stan hierarchii Obrządku greckiego oryentalnego nieunickiego (prawosławnej religii obrządku cerkwi wschodniej) w Królestwie Polskiem i W. X. Lit. w r. 1791.

1) Monaster Motroninski (Archimandrya Motroninsko-Czechryńska) w województwie Kijowsk. (Troicki istn. w XIII w. zrestaur. 1568)
2) Monaster Żabotyński (Św. Onufrejski Pustynno-Żabotyński) w wojew. Kijowsk. (między rzekami Tasminem i Żabotynką)
3) M. Moszeński (Mosznogorski (koło Czerkas) w woj. Kijow. (Woznesenski istn. 1671)
4) M. Lebedyński (S. Jerzego w Lebedynie) w woj. bracław. powiecie zwinogrodzk., w włości Smilańskiej. koło rzeki Twrji
5) M. Korsuński (S. Onufrejski Korsuński i Ulanicki) (fund. ~~1707~~ 16.. Hryhory Hulanicki) w woj. Kijow. (Smilański)
6) M. Winohradzki (w woj. bracław. w włości Smilańskiej.
7) M. Św. Mikuliński - Bohusławski, w mieście Bohusła: wiu wojew. Kijow. ~~[illegible]~~
8) M. Rzyszczewski czyli Trzyszczewski; w woj. Kijow. (koło Kaniowa) (Preobrażeński istn. 1678)
9) M. Św. Mikołajewski - Medwedowski; w woj. Kijow. (nad rzeką Tasminą 6 mil od Czehryna)
10) M. Bielsko - Podlaski.
11) Monastery dwa Drohickie w wojew. podlask.
12) Monaster Wileński i Minski (Archimandrya Wileńska).
13) M. Kroński.
14) M. Drujski

15) M. Zmartwychwstania Pańskiego Dziśnieński w mieście Dzisna w woj. połock.

16) M. Dzięciołowski.

17) M. Jabłudowski w powiecie grodzieńsk.

18.) M. Jabłoczyński.

19) M. Brzeski w mieście Brześć-litewski.

20) M. Św. Jański Hrozowski (pod Słuckiem)

21) M. Słucki (Archimandrya)

22) M. Piński

23) M. Bohusławski (Rożdenia Bohorodycy) nad rzeką Rosią fund. Samuel Samuś pułkownik na początku XVIII w. – w kijowsk wojewód.

2

a) Monaster panieński Czehryński S. Trojcy w Czehrynie w województwie Kijowsk. (przy cerkwi fund. przez hetmana Iwana Wyhowskiego 1653)

b) Monaster panieński S. Eliasza w Słucku mieście.

(Ob: Dzieła Kongregacyi generalnej obrządku starożytnego greckiego oryentalnego, z mocy Prawa na Sejmie w r. 1791 zapadłego, w mieście Pińsku 1791 d. 15 m. Czerwca odbytej; Porządek cerkiewny dla Monasterów i Cerkwi oraz Członków tegoż obrządku przepisujące. Warszawa, w druk. Michała Grölla (b. r.)(1791) 8vo str. 104) [: na tej Kongregacyi utworzono Konsystorz prawosławny :]

(Duchowieństwo

humen (Hegumen)
chimandryta (Abbas)
Protopopie (Dekanaty) Protopopostwo
rotopopie (Dekanaty) Smilański (w woj. brac.)
mohrejski. Kaniowski, bohusławski i Korsuński (w woj.
Kijow), czerkaski, olszański (w woj. brac.)
czechryński, Rzeczycki, Mozyrski, Petrykowski
dawidgrodzki, piński, turowski, czechryński, Słucki

rkwie: w Bieszenkowicach, Rze

ielkopolski (Poznań, Kalisz, Piotrków)
w Słucku 2 cerkwie: Narodzenia i S. Barbary
Małej Polsce: Lublin Kraków, Lublin

1796. Pięć milionów Unitów przeszło na Schyzmę.

1825 Utworzenie Kollegii duchownej dla spraw grecko unickich – Supressia biskupstwa Łuckiego, po śmierci tytularnego.

1828 Utworzenie seminarium dla Księży Unickich w Petersburgu.

1831 Zastąpienie mszat. Buthaka innym mszałem

1832 Utworzenie 2 unickich eparchii w Rossyi: litewskiej i białoruskiej

1832 Supressia zowiciałn zakonu Bazylianów.

1832 i 1833 Ukazy o mieszanych małżeństwach

1832 Supressia prowincjałów bazyliańskich

1832 Fundacya Akademii duchownej w Wilnie

1833. Zniesienie unitów bazylianów w Poczajowie i utworzenie biskupstwa schizmatyckiego tamże.

1835 Supressia monasterów bazyliańskich gdzie nie było dostatecznej liczby mnichów.

1839 Połączenie w jedno dwóch sekcyj synodu dla wyznania prawosławnego i unickiego.

1839 Zakaz księżom katolickim krzcić dzieci z małżeńst. mieszanych

1840 Konfiskata dóbr Rossianom którzy porzucili schizmę.

1840 Organizacja dyecezyi chełmskiej na kształt eparchii rossyjskich.

1843 Kary dla nawracających z schizmy na obrządek katolicki

1843 Fundacja biskupstwa schizmatyckiego w Połocku.

Dyecezya grecko-katolicka Stanisławowska.

Biskup ruski lwowski Antoni Angełłowicz, z powodu rozległości swej dyecezyi, liczącej 1200 probostw, upraszał już d. 24 Grudnia 1806 cesarza austryjackiego Franciszka I o dodanie mu suffragana. Gdy prośba ta żadnego skutku nie odniosła, powtórzył metropolita Michał Lewicki wraz z biskupem przemyskim Grzegorzem Jachimowiczem d. 18 Marca 1850 prośbę do cesarza Franciszka Józefa, o utworzenie nowej dyecezyi w Stanisławowie, któraby 440 mil □ obejmowała (zostawiwszy 411 mil □ dla archidyecezyi lwowskiej. – Cesarz Franciszek Józef rozporządzeniem z d. 8 Maja 1850 uchwalił fundacyję biskupstwa w Stanisławowie, które miało obejmować 20 dekanatów: na co w Rzymie kurya papieska r. 1850 przystała. Dopiero papież Leon XIII. bullą „De universo Dominico grege" (Romae, VII Calendas Aprilis 1885 t.j. d. 26 Marca) zatwierdził kanonicznie utworzenie dyecezyi greko-katolickiej w Stanisławowie z 20 dekanatów z archidyecezyi lwowskiej oderwanych, z cerkwią katedralną Woskresenija przy której kapituła składać się ma z 6 kanoników (pomiędzy którymi 3 prałatów). Dekretem cesarskim z d. 29 Stycznia 1884 ustanowione zostały pensyje z funduszu religijnego: Dla biskupa 7000 złr., dla prałata proboszcza (archiprezbitera) 1200 złr., dla prałata dziekana (archidyakona) 1155 złr., dla prałata kustosza 1050 złr. i dla każdego z 3 kanoników gremialnych 840 złr.

Prócz tego ustanowił cesarz 6 kanoników (kryłoszanów) honorowych i 3 wikarych. Przez brewe z d. 25 Grudnia 1886 pozwolił papież dla kapituły osobne distinctorium w kształcie krzyża gwiazdzistego mającego z jednej strony obraz Zmartwychwstania Chrystusa a nad nim tyarę papieską z napisem „Leo Papa XIII"; z drugiej strony obraz Pokrowy Preswiatoj Bohorodycy, patronki dyecezalnej a nad nim koronę cesarską z napisem „Franciscus Josephus I Imperator Austriae". Pierwszym biskupem został mianowany Julian Pelesz Dr. Teol. (urodz. 3 Stycz. 1843, wyświęcony d. 20 Październ. 1867 prałat dziekan kapituły lwowskiej; mianowany biskupem d. 12 Lutego 1885, prekonizowany d. 27 Marca 1885; konsekrowany d. 1 Listopada 1885, intronizowany d. 10 Stycznia 1886).

Dyecezyja grecko katolicka stanisławowska obejmuje 440 mil □ (z których 260 na Galicyę, a 180 na Bukowinę wypadają); liczy 20 dekanatów: 1) Bohorodczany. 2) Bukowina. 3) Buczacz. 4) Czortków. 5) Halicz. 6) Horodenka. 7) Husiatyn. 8) Kołomyja. 9) Kossów. 10) Kudryńce. 11) Nadworna. 12) Listyń. 13) Skała. 14) Śniatyn, 15) Stanisławów. 16) Tłumacz. 17) Tyśmienica. 18) Uście zielone. 19) Zaleszczyki. 20) Żuków (położonych w 15 powiatach politycznych: bohorodczańskim, borszczowskim, buczackim, horodeńskim, husiatyńskim, zaleszczyckim, kołomyjskim, kossowskim, trembowelskim, tłumackim, czortkowskim i w Księstwie Bukowiny.)

R. 1888 liczyła dyecezya stanisławowska: 433 cerkwi parafialnych, 280 cerkwi filialnych, 30 kaplic, 523 księży,*) 780937 dusz i 3 monastery (w Buczaczu, Pohoni, Władzkowcach) z 10 Bazylianami.

|: Z tej liczby odpada na Księstwo Bukowiny 15 cerkwi parafialnych 7 kaplic, 19 księży, 22,048 dusz. :|

*) między temi 398 żonatych.

R. 1885 liczyła archidyecezya grecko-katolicka ~~[illegible]~~ w 29 dekanatach 746 cerkwi parafialnych, 472 cerkwi filialnych, 16 kaplic, 825 księży, 907937 dusz i 5 monasterów (w Lwowie, Hoszowie, Krasnopuszczy, Podhorcach, Złoczowie) z 17 Bazylianami oraz 1 monaster zakonnic Bazylianek (w Słowicie) z 15 zakonnicami.

Dekanaty: 1) Brzeżany. 2) Bóbrka. 3) Bolechow. 4) Brody. 5) Busk 6) Gródek. 7) Żurawno. 8) Załośce. 9) Zbaraż. 10) Zborow. 11) Złoczow. 12) Kałusz. 13) Lwów miasto. 14) Lwów zamiejski. 15) Narajów. 16) Olesko. 17) Perehińsko. 18) Podhajce. 19) Rohatyn. 20) Rozdoł. 21) Skałat. 22) Skole. 23) Stryj. 24) Tarnopol. 25) Trembowla. 26) Uniów. 27) Chodorów. 28) Chołojów. 29) Szczyrzec.

R. 1887 liczyła dyecezya greko-katolicka przemyska w 39 dekanatach 715 cerkwi parafialnych, 658 cerkwi filialnych, 738 księży (między tymi 578 żonatych), 996825 dusz i 6 monasterów (w Dobromilu Ławrowie, Drohobyczu, Żółkwi, Krechowie, Krystynopolu) z 25 Bazylianami i 37 nowicyuszami, oraz 1 monaster zakonnic Bazylianek (w Jaworowie) z 7 zakonnicami.

Dekanaty: 1) Baligród. 2) Bełz. 3) Bircza. 4) Bircz. 5) Waręż. 6) Wysocko. 7) Horożana. 8) Dobromil. 9) Drohobycz. 10) Dukla. 11) Żółkiew. 12) Żukotyn. 13) Zatwarnica. 14) Kańczuga. 15) Komarno, 16) Krasna, 17) Kulików, 18) Lisko. 19) Lubaczów. 20) Mokrzany. 21) Mościska, 22) Muszyna. 23) Niżankowice. 24) Oleszyce. 25) Olchowce. 26) Przemyśl. 27) Próchnik. 28) Potylicz. 29) Sambor nowy. 30) Sokal. 31) Sambor stary. 32) Starasól. 33) Sądowa Wisznia. 34) Sanok. 35) Uhnów. 36) Ustrzyki. 37) Jaworów. 38) Jarosław. 39) Jaśliska. (w 28 powiatach politycznych zbito, a w 18 powiatach politycznych rozrzucone.)

Biskupstwo przemyskie podług jednych założył po r. 988 Włodzimierz wielki w X wieku; – podług drugich Hilarion metropolita kijowski w połowie XI wieku – a podług innych około r. 1087 Ruryk i Wołodar Rostysławicze książęta przemyscy. Unię przyjął biskup Innocenty Winnicki r. 1691. Kapitułę Katedralną Sobor składającą się z 6 prałatów i 6 kanoników, potwierdził Jan III d. 5 Maja 1689; – dopiero cesarz Franciszek I (w Paryżu d. 28 Sierpnia 1815) ustanowił pensye dla Kapituły składającej się z 3 prałatów (archiprezbitera, archidyakona i kustosza) oraz 3 kanoników (Sobornych Kryłoszan). – Obecnie składa się Kapituła z 5 prałatów, 3 kanoników gremialnych i 9 kanoników honorowych.

Dystynktorium: w połowie s. Jan chrzcący L. Jezusa – w drugiej połowie cyfra $\frac{J.}{II}$ pod koroną.

Biskupstwo samborskie fundowane przed r. 1244 z katedrą w monasterze Św. Spasa niedaleko Sambora. Biskupami byli Abram 1254, Eftymi 1292, Antoni 1293 dopiero r. 1722 połączono biskupstwo samborskie z przemyskiem. Antoni Winnicki bisk. przem. od r. 1668–1685 miał katedrę w Sanoku, przeto przybrał tytuł sanockiego ep. Kopa.

Podlesna, Tomaszowka, Łysohorka, Harapczewek na polny, Harapczejów. — 4) Załesce w. Kościoł paraf. (zbudow. r. 1642 Załeski, drewn.). Wsie: Zielińce, Balina miasteczko, Słobodka balińska, Słupince, Szatawa, Michałowka, Świstowka, Błyszczanowka, Czeczelnik, Błyszczanowica, Błyszczanowa. — 5) Kitajgrod miast. Kościoł paraf. (wymurowany r. 1775 przez Dominika Krokowskiego kasztel.) Wsie: Wychwatniów, Dębrzyn, Wroblewce, Kruszanowka, czyli Kruszeniowce, Nefedowce, Przewrocie, Jackowce, Muksza Kulczejowce, Derewiany, Kniaże, Studenica, Rozuchna, Subosz, Tereńce, Patrynce, Budaczewka, Słobodka obie, Bachawica, Furmanowce. — 6) Uszyca miasto. Kościoła paraf. niema, dopiero miał być zbudowany (Parafia ta należała dawniej do Kitajgrodu). Wsie: Konotowka, Durniachowce, Gorejowka, Łyżowka, Bakota, Łojowce, Gruszka, Łysźkowce, Czabanowka, Kositowce, Habatów, Czuchoj, Waskowce, Krzywczany, Rakotupince, Dziurdziowka, Iwankowce. — 7) Sokolec miasto, Kościoł paraf. z Klasztorem Dominikanów (fund. 1646 Humieccy; z cudownym wizerunkiem P. Jezusa) Wsie: Buczaja, Pesiec, Waśkowce, Ciwkowce, Brakitowka, Boryszkowce, Szeleściany, Kurylowce, Zahorzany, Tymkow, Głęboczek, Ostrokow, Iwanczyk, Kositowce, Łysiec, Szeputynce, Rongoszow, Hreptyow. — 8) Dunajgrod czyli Dunajowce miasto, Kościoł paraf. (konsekrowany r. 1639 fundacyi Koniecpolskich, przed tego był tu drugi Kościoł; Klasztor Kapucynów fund. przed r. 1790 przez Stanisława Potockiego wojew. poznan.) Wsie: Łobujna wielka i mała, Siewerochy, Czaszkow, Iwankowce, Moskotynce, Panaszowka, Worobyowka, Sieczynce, Krasiłowce, Horodyszcze, Hołozubińce, Raczynce, Krzy. Rachniowka, Demiankowce, Wienkowce miasteczk

Monastery

ruskie

'91

Gazes

Georgius Tarko

vitz

narodin 7/10 1820

+ 4/I 1841

Joseph Gagnik

nar. 30/I 1843

+

Talk

Dzieło p. t. ....

egzemplarz
jest czysty

~~tomów~~ zeszytów 2

pożyczyłem z Biblioteki
godni
dzenia lub dopiski.

Kraków dnia

Ulica

Godność Imie

1618 Konstantyn Bogdanowicz Dołmat Cęperski
z żoną Anną Jutkowską we wsi Cęperze
w powiecie Nowogrodzkim funduje prawosławny monaster
Cęperski przy cerkwi Podwyższenia S. Krzyż[a]
zbudowanej przez ojca jego Bohdana Natjeż-
wicza Dołmata Cęperskiego.

1629 Regina Hryhoriewna Wołowiczowna
Ogińska podkomorzyna trocka we wsi
Kronie w powiecie Kowieńskim dotuje mo-
naster Kroński św. Trójcy który jej mąż
nieboszczyk Bogdan Ogiński podkomorzy
trocki fundował.

1636 Anna Stawecka skarbnikowa W.X.L.
fundowała we wsi Surdegi

16 Anna Stawecka Kazimierzowa Horodyska
funduje we wsi Surdegi (koło Subocza) monas-
ter prawosławny S. Ducha Surdecki

Monastery w Rossyi 1872.

Ryżko - Muksztanski
Mstysławski (gub. mohil.)
Mohylewo - bratski
Kijewska Ławra
Dermański (wołyn)
Poczajów
Wilno (S. Duchowski)
Pożajski
Słucki (mińsk)
Kamieniecki
Szarogrodzki
Witebski (markow)
Meleki (Wołyń)
Piński (Mińsk)
Kijewo-Michajłowski
Kijewo - bratski

Wołyńska gub: Poczajowska Ławra i 7 mon.
Mohilewska " 5 mon.
Podolska " 2 " żeńsk.
Mińska " 3 mon. (Wolmiański i Piński
Wileńsk. " 10 " (Grodno)
Połocki " 3 mon. Połock ([redacted]-Spaso-Eufrozyński)
Kijew " 2 mon. żeńskie

Ostry

294

Supraśl monaster bazylianow fundował 1510 ~~ty~~ igumen Łaszucy w puszczy Alexandra Chodkiewicza na rzece Supraśl. właściwie fund. Alexander Iwanowicz Chodkiewicz 1510 – drukarnia ztn 1720.

Bazylianie unici przyjęci od Rzymu 1624, mają osobną Kongregacyą od r. 1720 Synodu zamojskiego a od r. 1739 podzieleni na 2 prowincje ~~po~~ litewską S. Trójcy i ruską Pokrowy N. Bo: horodzicy; r. 1743 nanowo w jedną prowincyą złączeni K. K. III. 25. –

Dissertationes historico-critica de utroque archiepiscopatu ~~metropolitano~~ Kijoviensi et Haliciensi utrum olim distincto vel non de episcopatu Leopoliensi ritus graeco uniti a L. Clemente Chodykiewicz Ord. Praed. certioribus documentis illustrata A. D. 1770 ro. K. 4. f. 61. geneal. i K. 55 (druk)

Weparchii chełmskiej były dawniej (bazylianów) klasztory: Lublin, Zamość, Biała, Chełm, w Jabłocznie (dyzunicki), w Drohiczynie za Bugiem Święto-Troicki a po tej stronie Bugu Preobrażeński; w Warszawie.

r. 1827 cerkwie dyzunickie w Polsce przyłączono do eparchii wołyńskiej
r. 1834 utworzono nową katedrę biskupią w Warszawie (jako wikaryjat wołyńskiej) biskupi Warszawscy: 1) Antoni (Grigorij) Rafalski ur. 1789 w Stujnie na Wołyniu - od 1834 biskup - został 1843 metropolitą nowogrodzkim. 2) Nikanor archiepiskop wołyński został r. 1843 archiepiskopem warszawskim - został 1848 metropolitą nowogrodzkim a potem petersburskim
Monaster Święto-Onufrejski dyzunicki we wsi Jabłoczyn w guberni lubelsk. obwodzie radzyńsk. koło Kodnia fund. w XVII w. Bogusz

[illegible]

Lelewel Joachim

We względzie dziejów polskich narodowych

Ustawy rządu duchownego in ritu Graeco-unito Diecezyi Przemyskiej na Kongregacyi Soborney uchwalone. Cracoviae typ. Nicolai Alex. Schedel 1694. fol. str. 20.

Codex constitutionum ordinis S. Basilii M. ex Sanctis antiquiorum Capitulorum Congregationis Ruthenorum et Decretorum Sanctae Sedis collectorum ad textum Regulae S. Patris nostri exactus et confirmatus. Pocsajoviae typ. monast. O. S. B. M. 1791. fol. str. 262.

Ustawy tudzież uwagi i nauki duchowne przez ś. p. JX. Józefa Welamina Ruckiego Metropolitę całej Rusi zebrane i Klasztorowi Mińskiemu tegoż zakonu podane. Rzym, druk. Propagandy 1854. 8o str. 178 (z portr. Katarzyny Sapieżanki) i Tal.

S. Bazyli[u]sz wielki życia zakonnego w Cerkwi Św. Wschodniej patriarcha i fundator przedtym w prawach zakonnych greckim, łacińsk. i słowiańskim a teraz polskim językiem pokazany (b. m.) 1686 fol. k. 2 str. 109. 9. – 147. 1. (Ustawy zakonnych Teofil Rutka Soc. Jes.

– – 2a ed. Kalisz, druk. Soc. Jes. (b. r.) 4to str. 4. 147. 1 – 109. 9.

Summariusz regut S. O. naszego Bazylego Wielkieg
z Regut obszerniejszych i krótszych, z Konsty-
tucyi mniszkich i Nauk jego zakonnych w krót
zebrany. Poczajów w druk. OO Bazylianów
1751. 12° str. 7. 173. 4.

Prawita Czyna Sw. Wasilia Welykaho w Uhor-
szynie, po nastawlenijau swiataho osnowatel
i zakonodawca S. Wasilia wo kratcie spisannaja
i apostolskim posjeszczatetem, Metropolitom
Archiepiskopom Ostrochomskim, Kardynatom
Joannom Scitowskim od Welykaho Kirc
potwerżdennaja. Lwow typom instituta
Stawropigianskago. 1858. 8° str. 160. 4.
Utożyt Józef Gaganec episkop Priaszowski komis
papieski, potwierdzit Szczytowski kardynat w Ostro
chomie d. 30 Berezonia 1857.
Dla 8-9 monasterow dyecezyi Mukaczewskiej i Pria
szewskiej w Uhorszczyznie uchwalone na soborze
prowincyonalnym w cerkwi sw. Mikołaja na górze Czer
d. 18 - 27 Septembra 1856.

Zakonnicy na Rusi polskiej aż do r. 1617 niemieli prowincyi; każdy klasztor był rządzony przez Ihumena lub archimandrytę podług reguł Antoniego św. lub Zachominsza lub Bazylego św. ulegał dyecezalnego biskupa jurysdykcyi. Dopiero 1617 Józef Welamin Rutski wprowadził jedne dla wszystkich reguły S. Bazylego, odmienił habit, przepisał profesyą solenną i wyjął ich z pod władzy biskupów, zaprowadził jedne prowincyą zwaną litewską S. Trójcy, której prowincyał zwał się Proto archimandrytą – Atanazy Szeptycki r. 1739 utworzył 2 prowincyje z 2 prowincyałami archimandrytami: 1) Litewską S. Trójcy i 2) Ruską p. Pokrowy n. P. Maryi (do której należały dyecezyje włodzimirska, łucka, chełmska, lwowska, przemyska) – obie prowincyje dostały r. 1743 jednego generała (Proto archimandrytę) i r. 1744 poddane zostały pod jurysdykcyją biskupów.

R. 1780 na kapitule generalnej w Torokaniu podzielono na 4 prowincyje: 1) Litewska S. Trójcy; 2) Białoruska S. Mikołaja; 3) ~~[illegible]~~ Polska Pokrowy S. Bogorodycy; 4) Halicka św. Spasytela. (Przedtem były tylko 2 prowincyje)

Kapituły generalne bazyliańskie

(od czasu unii)

1617 Nowogrodowicka
1621 Ławryszowska I
162? Łucka
1626 Ławryszowska II
1629 Żyrowicka I
1636 Wileńska I
1650 Wileńska II
1652 Mińska I
1656 Torokańska
1657 Byteńska I
1659 Żyrowicka II
1661 Supraślska I – Wileńska i Żyrowicka III
1665 Supraślska II
1666 Brzeska I
1667 Wileńska III
1671 Nowogrodzka I
1675 Żyrowicka IV
1679 Żyrowicka V
1686 Nowogródzka II
1690 Mińska II
1694 Żyrowicka VI
1698 Byteńska II
1703 Nowogródzka III
1709 Bialska
1713 Wileńska IV
1719 Nowogródzka IV
1730 Nowogródzka V
1736 Byteńska III
1739 Lwowska. Szeptycki urządził koronnych bazylianów osobną prowincyą lecz papież poddał je d. 1 maja 1742 pod rząd jednego proto-archimandryty (generała) z litewskimi. Zjednoczono prowincyą koronną z litewską
1743 Dubieńska (Podzielono na prowincyą polską i litewską pod imieniem jednej Kongregacyi)
1747 Brzeska I
1752 Brzeska II
1759 Brzeska III
1772 Brzeska IV
1780 Torokańska
1788 Żydyczyńska
1796 zniesiono jenerała i kapituły

1682 Klasztor bazylianów w Witebsku fund. Adam Franciszek z Brusiłowa Kisiel podkomorzy witebski (przy cerkwi zbudowanej przez mieszczan przed r. 1670)

Protoarchimandryci (generałowie) bazyliańscy Kongregacyi ruskiej.

1617 Józef Welamin Rutski metropolita
1621 Leon Krewza Rzewuski archimandr. wileń.
1626 Rafał Korsak archimandr. wileń.
1636 Pachomi Wojna Orański archimandr. żydyczyń. i wileń.
1652 Antoni Sielawa arcyb. połock.
1661 Jakub Susza bisk. chełm.
1666 Gabriel Kolenda arcyb. połock.
1675 Pachomi Ohilewicz exprow.
1679 Stefan Martyszkiewicz Busiński starszy wileń.
1682 Symeon Ohurcewicz
1684 Joachim Kuszelicz
1704 Leon Kiszka bisk. włodzim
1713 Bazyli Procewicz stars. wileń.
1719 Antoni Zawadzki
1728 Korneli Stołpowicki Lebecki
1730 Antonin Tomiłowicz arcyb. smoleń.
1739 Bazyli Połatyło
1743 Polikarp Mihunewicz starszy bialski
1747 Hipacyusz Biliński
1752 Herakli Lisański exprowinc.
1759 Hipacyusz Biliński powtórnie
1772 Porfiry Skarbek Ważyński rektor włodzimier. opat żydyczyński.
1780 Józef Morgulec opat milecki.
1788 Porfiry Skarbek-Ważyński powtórnie
1796 zniesiono generała – utworzono osobną prowincyą białoruską
1802 na ostatniej kapitule torokańskiej znowu prowincyą białoruską wcielono do litewskiej
1804 zniesiono kapitułę ostatnią

Pierwsza kasata monasterów była 1726 – druga r. 1829 w niej zniesiono 40 klasztorów męskich – ostatnia kasata 1832

Kościół SS. Sergiusza i Bacha w Rzymie oddał Rusinom Urban VIII

Przed ostatnim promotorem (w Rzymie przy cerkwi unickim SS. Sergiusza i Bacha był od 1788 Jordan Miłkiewicz rektor szkół w Szarogrodzie, prefekt osowski umarł w Rzymie. Po nim Wilczyński 2 lata zastępował promotorstwo żył Jordan Mickiewicz jako prokurator w Rzymie 1805 (gdzie tłomaczył dzieło Gusty) † 1826 po nim ostatnim prokuratorem Anatoliusz Wilczyński † 1829 – poczem rząd rosyjski powierzył Cerkiew Propagandzie fidei

Ob. Szematyzm prowincii Sw. Spasytela Czyna Sw. Wasilija Welikoho w Halicii ułożenyj po Kapituli otbuwszojsia w monastyri Sw. Onufrejskom wodwowi dnia 24 i 25 lipca 1866 i Korotkij pohlad na monastyri i monaszestwo ruskie ot zawedenia na Rusi wiary Chrystowoj aż po nyniesznoje wremia. Lwow w typ. Inst. Stawropig. 1867. 8°. str. 352. 2. (2 fl Öst.)

Monastery w Starostwie łuckim i żytomirskim kolacyi królewskiej r. 1545.

1) Peresopnica (Swiatoje Preczystoje) nadał Zygmunt I r. 1526 Fedorowi Michajłowiczowi Czartoryskiemu staroście łuckiemu (w powiecie łuckim nad rzeką Stubła)

2) Dorohobuż (Sw. Spasa) ~~nadany~~ władyce łuckiemu

3) Dubiszcze (Uwiedenia Preczystoje) władyki łuckiego

Monaster w Czechrynie (S. Trojcy) fund. 1653 Jan Wyhowski pisarz wojska zaporosk. – dla nieunitów.

Poczajowski monaster założyła Anna (córka Tychona Kozinskiego) żona Hierotheusza Hojskiego sędziego ziemskiego łuckiego przy murowanej cerkwi Usspenia Bohomatery z dawna we wsi Poczajowie istniejącej zapisawszy dla 8 czerńców i 2 djaków do tegoż przez nią zbudowanego monasteru dla nieunitów 6 poddanych we wsi Poczajowie z dworzyszczami i gruntami wynoszącemi 10 włók oraz las i sianożęcie oraz co roku pro 30 kop groszy litewskich z dóbr Orla oraz dziesięcinę zbożową z dóbr Poczajowskich. Akt fundacyjny spisany w Poczajowie d. 14 novembra 1597 oblatowany w grodzie krzemienieckim d. 14 novembr. 1597. Fundacyję tę na prośbę Nikodema Łożackiego ihumena monasteru poczajowskiego Wniebowzięcia N. Panny potwierdził August II w Warszawie d. 26 Czerwca 1700 z tą kondycyją aby ihumena nie świeckie osoby lecz sami zakonnicy obierali, zakazując aby Unijaci nie prześladowali klasztoru tego dyzunickiego.

(Irena?)

Monaster Zahajecki; fundowała Regina (córka Mikołaja z Kozieład Bohowityna) wdowa po Konstantym na Jarmolińcach Jarmolińskim przy zamku Zajeckim we wsi Zahajcach monaster męski Św. Jana miłościwego dla dyzunitów (w powiecie krzemienieckim 10 wiorst od Poczajowa) 3 księży i 1 dyjakona. D. 3 Septembr. 1637.

A. 1659 Monastery zostające w ręku unitów niedaleko Łuka
1) Żydyczyńska archimandria (S. Mikołaja) (w bisk. chełmsk.) 2) Dermańska archimandrya (w dyec. łuck.) 3) Dubieńska archimandrya (w dyec. łuck.) 4) Derohobużski monaster (w dyec. łuck.) 5) Lubelski monast. (w dyec. chełmsk.)
6) w Litwie (w dyecezyi połock. smoleńsk. i pińsk.)
6) Supraśl archimandrya fund. Chodkiewiczów. 7) Żyrowicki monaster fund. Sołtanow. 8) Byteński monaster fund. Tryznów. 9) Postyńska archimandrya pod Mścisławiem 10) Kołoża archimandrya podgrodem. 11) Onofrejska archimandria pod Mścisławiem (w dyec. pińsk.) 11) Boryśochlebski monaster w Połocku 12) Świętospaski monaster w Połocku 13) Bychowski monaster 14) Czerejski monaster 15) Ławryszów monaster w województwie nowogrodzkim 16) Bereźnicka archimandrya fundacyi Korsaków 17) Monaster S. Ducha w Mińsku 18) Kobryńska archimandria 19) Monaster S. Trójcy w Wilnie

Monaster Milecki (S. Mikołaja) fundował we wsi Milcach nad rzeką Turyą r. [redacted] 1542 Teodor Andrzejowicz Sanguszko starosta włodzimir. marszałek ziemi wołyńsk.

Biskupstwa ruskie nieunickie r. 1767.

I) Smolenskie z miastami: Smoleńsk, Dorohobuż, Biełaja Rosławl (w gubernii Smoleńskiej) Wielkie Łuki, Toropec (w gub. nowogrodzkiej) 342 cerkwi, monasterów męskich 7, żeńskich 2.

II) Kijowskie z miastami: Kijów, Nieżyn, Prytuki, Łubny, Hadziacz, Mirgorod, Połtawa, Ukraina nad Dnieprem i Sicz zaporoska. = 1163 cerkwi, 40 monasterów

III Czernichowskie z miastami Czernigow, Starodub. cerkwi 540, monasterów 17.

Monastery: w biskupstwie I) Smoleńskim męskie: 1. Awramiew Uczyliżny, 2 Toropecki Troicki Nebin 3. Toropecki Nikołajewski 4. Toropecki Kudin. 5 Troicki Smolenski. 6 Troicki Bołdin 7 Spaski Rosłowski. – żeńskie: 1. Rożdestwenski: 2. Smoleński Wozneseński.

II) Kijowskim 1. Kijewo–Złotowercho–Michajłowski, 2 Bogojawłenski Bracki Uczyliżny, 3 Michajłowski w Nieżynie, 4. Błagowieszczeński Nazaretyński Nieżyński, 5) Czertampiejski Gamaliewski pustynny, 6) Petro–Pawłowski krajowe, 7) Preobrażeński; 8) Troicki, 9) Nikołajewski Pustynny, 10) Kijewo-Kiryłłowski, 11) Kijewo–Petro–Pawłowski 12) Kijewo Greczeski Grzegorza Uynoszy na Podolu przedmieściu 13) Georgiewski w Kozielcu Kozelecki. 14) Preobrażenski w Łubniach 15) Krasnicki Nikołajewski w Baturynie 16) Swiato–Uspeński 17) Swiato–Michajłowski. 18) Krestowozdwiżeński 19) Prebrażenski Pustynno–Skełski Skemski. 20) Kijewo

**) Gustyńsko-Troicki

Wydubicki, ~~(21)~~ Michajłowski, 21) Swiato Nikołajewski Godjacki (Hadjacki) 22) Morowski Onufryjewski 23) Sadenski Nikołajewski. 24) Trech Swiatytelej. 25) Onufryjewski. 26) Troicko-Kozielski. 27) Sokolski. 28) Balachoński. 29) Alchański. 30) Nowogorodycki. 31) Pustynno Krasnohorski. 32) Swiato-Rozdestweński. 33) Sleporodzki. 34) Deimanowski. 35) Preobrażeński. 36) Kijewo-Peczerski Ławra stauropigialna (w którym 23 cerkwi i następne klasztory: Warbyzski, Smijewski, Sininski, Troicko-Bostycki), 37) Kichtyńskaja Pustynia. 38) Gołosejewskaja Pustynia. 39) Nowo-Peczerskaja Swinskaja. 40) Nowo-Peczerskaja Czoliskaja. *) Nazaret Bogorodyczny w Nieżynie

III) Czernigowskim: 1) Troicko-Iliński w Czernigowie (2) Uspensko Jelecki w Czernigowie (3) Spasko-Nowogorodzki. 4) Antoniew-ski Lubecki (5) Domnicko-Rożdestweński. 6) Troicko-Kostiański. 7) Nikołajewsko-Makoszyński. 8) Nikołajewsko-Rychłowski (do którego należy Ruwimososnickaja Pustynia) 9) Spasko-Kluszowski Siewierski 10) Uspensko-Kameński. 11) Uspensko Nikołajewsko-Kataszyński. 12) Troicko-Rjasicowski. 13) ~~[illegible]~~ Andronikowski. 14) Błagowieszczeński. 15) Surażyński. 16) Jarylowickaja Pustynia. 17) Kijewo-Meżyhorski.

Monastery żenskie w I) Biskupstwie Kijowskiem 1) Kijewo-woznesenski Florowski 2) Kijewo-Bogosłowski 3) Kijewo-Jordanski-Nikołajewski. 4) Uspenski w Głuchowie. 5) Wielikobudyszczki-Preobrażenski. 6) Łodyński-Pokrowski 7) Luszkarsko-Woznesenski. 8) Nowomtyński Uspeński 9) Bogosłowski w Kozielcu 10) Uspeński w Mutynnu. *) Wodeński w Nieżynie

w II) Biskupstwie Czernigowskiem: 1) Piatnicki. 2) Pokrowski-Makoszyński 3) Uspenski-Pet-szenjepski 4) Pokrowski Szumurowski. 5) Bogosłowskaja Mironowskaja Pustynia. 6)

Do Kijowskiego biskupstwa należały miasto Kijow z przedmieściem z Podolem, m. Kozielec, m. Nieżyn, wieś Wertiewka, wieś Oliszewka, m. Trypol wieś Wołodkowaja Diewica, wieś Sałtykowaja Diewica, wieś Nosowka, m. Borszna, wieś Nowyja Młyny, w. Korop m. Konotop, m. Krolewec, m. Woroneż, m. Głuchow, m. Mirgorod m. Pryłuka, w. Warwa, w. Srebnoje, m. Iczna, m. Łubny, m. Piriatyn, w. Łochwica, m. Romen, m. Sorocyńce, w. Ostapy, m. Hadziacz, m. Opocznoje, w Zinków, w. Kuźmin, w. Kotelwa, m. Połtawa, w Zamarczyk (Stary Kudak zaporoski), w. Reszetyłowka, m. Kobelak, w Sokołka, w. Kiszenka, w. Keleberda = R. 1775 w całem biskupstwie było 1249 parafialnych cerkwi

Do Czernigowskiego biskupstwa należały: miasto Czernigow, wieś Sednew, w. Bereznoje, w. Sosnica, m. Nowogrodek Siewierski, w. Symeonowka, w. Mazew, m. Starodub, m. Pogar, m. Poczep, m. Mglin, w. Mryn, w. Świrska wołość, w. Ulanow, w. Uszenko = R. 1775 w całem biskupstwie 571 parafialnych cerkwi.

Monastery w Kijowskiej Eparchii r. 1756. dyzunickie:

1) Kijów: Sofijski katedralny. 2) Kijów Trechświatytelski.
3) Kijów: Pustynno-Nikołajewski 4) Kijów. Złatowercho mi-
chajłowski 5) [illegible] Kijów: Bratski Bohojawleński 6) Kijów
Wydubicki Michajłowski 7) Kijów Kiryłłowski Troicki. 8)
Kijów: Greczeski (podlega do 1.) 9) Kijów Petro Pawłowski 10) Morowski
Onufryjewski (podlega do N. 1.) 11) Zadeseński Nikołajewski (podlega do N. 4) 12) Pirohradyj-
ski Nikołajewski (podlega do N. 3) 13) Krasnohorski Czerniński (podlega do N. 4) 14) Lipiański
skit. Onufryjewski. 15) Kozelecki Światogiorgiewski. 16)
Kozeleckij w skitku Troicki (podlega do N. 15) 17) Nieżyński Błahowieszczeń-
ski 18) Wetchorozdestweński (podlega do N. 17) 19) Maksakowski Preobra-
żeński, 20) Baturyński Nikołajewski 21) Hamalijewski
Charłampijewski 22) Głuchowski Petropawłowski
23) Łubeński Mharski 24) Sleporodski Onufryjewski w
skitku (podlega do N. 23) 25) Gustyński Troicki. 26) Dejmanowski w skitku (podlega do N. 25)
27) Soroczyński Michajłowski 28) Nechworoszczyński
Uspeński. 29) Sokolski w skitku (podlega do N. 28) 30) Połtawski Krestowoz-
dwiżeński 31) Bołenowski w skitku (podlega do N. 30) 32) Pustynnoskelski
Preobrażeński. 33) Krasnohorski Hadiacki. 34) Preobra-
żeński w skitku (podlega do N. 33)

Monastery dziewicze żeńskie:

1) Kijów: Florowski 2) Kijów Bohosłowski. 3) Kijów. Jordański.
4) Kozelecki Bohosłowski 5) Nieżyński Wedeński 6) Nowomłyn-
ski Uspeński 7) Pustynnomutyński. 8) Głuchowski Uspeński:
9) Ładyński Pokrowski 10) Wełykobu[illegible]ński Preobrażeński.
11) Puszkarowski Pokrowski. 12) Bystrycki Woznesieński.

Monastery niepodległe eparchialnej władzy:

1) Kijewopeczerskaja Ławra. 2) Mezyhorski Spaski stawropigialny
(skasowany r. 1786) podległy 18 wiorst od Kijowa.

Monastery w Kijowie r. 1784.

1) Kijewo Peczerskaja Ławra Uspenija Presviatyja Bohorodycy (Archimandryja) w przysiołku Pieczary, ćwierć mili od miasta, murowana fund. około r. 1062 przez błogosł. Teodozego - z cudownym obrazem Bogarodzicy - w niej nagrobek marmurowy Konstantyna Księcia Ostrogskiego wojewody trockiego, hetmana w. lit. † 1535. - Dwie pieczary z ciałami świętych i błogosławionych: jedna bliższa Prepodobnego Antoniego; druga dalsza Prepodobnego Teodozego. - Opis tego monasteru, cudá, oraz 2 plany pieczar są w Kalnofojskiego Atanazego: Teraturgima lubo cuda, które były tak w samym świętocudotwornym monasteru Pieczarskim jako i obudwu świętych Pieczarach. Kijow 1638. 4to. - Przy tém monasterze Szpital dla chorych mnichów, z cerkiewką Żywonaczalnyja Trojcy, murowany fund. r. 1106 przez Mikołaja Swiatoszę Księcia czernichowskiego.

Do tego monasteru należały dwa pomniejsze monastery:

a) Hołosijewskaja Pustynia z cerkwią Św. Jana Suczawskiego męczenika, którego tu są relikwie, fund. 1631 Piotr Mohiła archimandryta pieczarski - 7 wiorst od Kijowa.

b) Kitajewskaja Pustynia z cerkwią Św. Sergiusza Radoneżskiego, fund. 1716 Kniaź Dymitr Michajłowicz Golicyn - 10 wiorst od Kijowa. (Kitajewka wieś.)

2) Kijewo Sofijski Katedralny Monaster Św. Sofii Premudrosti Božija fund. przed r. 1018-1037 Jarosław Włodymirowicz wielki książę † 1054 czyli 1053, gdzie ma nagrobek z białego marmuru - W tej cerkwi ciekawe mozaiki starodawne.

3) Kijewo-Złotowercho-Michajłowski Monaster Św. Archistratiga Michaiła fund. 1108 Michał Swiatopołk Izasławicz Książę Kijowski

4) Kijewo-Pustynno-Nikołajewski Monaster Św. Nikołaja fund. 1690 hetman Iwan Mazepa (na miejscu Oskoldowej Mogiły – gdzie już dawniej był monaster)

5) Kijewo-Wydubicki Monaster Św. Archistratiga Michała fund. 1070 r. Wsewołod Jarosławicz wielki książę

6) Kijewo-Bratskij-Uczyliszczny Monaster Bohojawlenia Hospodnia, fund. między r. 1588-1620, z cudownym obrazem Bogarodzicy, od r. 1662 wstawionym.

7) Kijewo-Petropawłowski Monaster Św. Apostołów Petra i Pawła nowszej fundacyi

8) Kijewo-Jekatarynski-Hreczeski Monaster Św. Wielkomuczennicy Jekataryny fund. 1741 na przedstawienie Kijowskiego metropolity Rafała Zaborowskiego.

9) Kijewo-Florowskij-Djewiczej-Monaster Woznesenia Hospodnia fund. 1566 Jakub Hulkiewicz z synem Jakubem pierwotnie na cześć SS. Flora i Ławra dla zakonnic.

10) Kijewo-~~[illegible]~~ Bohosłowski - Djewiczej Monaster Św. Joanna Bohosłowa – dawniej zwany Swiato-Sofijskim Monasterem, fund. pierwotnie w Starém górnem mieście przez carewnę Zofią Aleksijewnę – r. 1711 w dzisiejsze miejsce przeniesiony – drewniany dla zakonnic.

11) Kijewo-Jordanski-Djewiczej Monaster Św. Nikołaja Swiatytela, fund. r. 1650 dla zakonnic, drewniany.

12) Kijewo-Kiryłłowski Monaster Swiatyja Żywonaczalnyja Trojcy, fund. 1146 Wsewołod Olgowicz książe – męski.

Prócz tego było 31 cerkwi mających własne dotacyje, pomiędzy któremi występuje Preswiatyja Bohorodycy Desiatynnaja – Prócz tego mnóstwo Kaplic czyli cerkiewek. —

Razem monasterów murowanych 13
drewnianych 25
Cerkwi murow. 15
Drewn. . . . 9

Swiatohorski Monaster w Charkowskiej gubernii w Izjumskim ujeździe, 30 wiorst od miasta Izjuma na wysokiej kredowej górze nad rzeką Dońcem. Cerkiew monasteru pod tyt. Uspenia Przen. Bohorodzicy wystawiona r. 1693, po supressyi monasteru obrócona na cerkiew parafialną S. Mikołaja. W górze tej pod cerkwią są starożytne pieczary wykopane w tym czasie co i Kijowskie. Tworzą one chodnik do 200 sążni długi wiodący w górę do cerkwi S. Mikołaja. Chodnik ten zamknięty żelaznemi drzwiami idzie najprzód prosto, a potem kręto, wysoki do 3 sążni, szeroki na 1 arszyn i 12 wierszków. W chodniku jest kaplica S. Mikołaja. Miejscami przeciąg powietrza. Monaster ten istniał już r. 1624.

Charków miasto. – Monaster Pokrowski fund. 1726 ~~[illegible]~~; r. 1799 suprymowany i na katedralną cerkiew zamieniony.

Starocharkowski Preobrażeński Monaster, 8 wiorst od miasta Charkowa fund. 1673 Hrehory Jerofiejewicz Zacharzewski stolnik i półkownik charkowski.

Choroszew wieś 15 wiorst od miasta Charkowa jest tu monaster żeński zwany: Charkowski Wozneseński, który istniał już w XVII wieku.

Perejasław miasto w połtawskiej gubernii. – Monaster Wozneseński założony w XI wieku pod imieniem Michajłowskiego.

Budyż wielki (miasto w połtawskiej gubernii) – Monaster Preobrażeński, fund. 1672 Jan Samujłowicz hetman Kozaków

Puszkarowka (wieś 3 wiorst od Połtawy). – Monaster Wozneseński żeński, fundował pierwotnie w mieście Połtawie Łazarz Baranowicz arcybiskup czernichowski; r. 1721 Iwan Czerniak połkownik połtawski przeniósł ten monaster do swej wsi Puszkarowki.

Łydynia (wieś w gubernii połtawskiej w powiecie pryłuckim) – (właściwie Ładyń) – Monaster Pokrowski żeński fund. 1619 księżna Irena Michajłowna Wiśniowiecka.

Monastery ukraińskie w XVIII w. dyzunickie:

a) w Czehryńskim ujeździe:

1) Czehryński - Troicki - w XVII w. męski - w XVIII w. żeńskim został

2) Medwedowski; Pustynno Nikołajewski nad rz. Tasminą (3 mil od Czehryna)

3) Motreniński - Troicki zburzony przez Batego, odbudowany 1568 (w lesie Motreninskim

4) Żabotyński - Onufrijewski nad Tasminą

5) Lebedyński - Georgijewski koło rzeki Turii - w XVIII w. żeńskim został.

b) w Czerkaskim ujeździe:

1) Mosznohorski czyli Mosznenski = Woznesenski

2) Irdynski (czyli Winohradski) = Uspeński nad rzeką Irdyniem

c) w Kaniowskim ujeździe:

1) Korsuński = Onufriewski (Korsuń miasto st. n. 1169)

2) Bohusławski = Rożdestwa Bohorodycy, nad rzeką Rosią.

3) Trechtymirowski - Uspeński - suprymow.

4) Kaniowski - Uspeński w XVIw. - suprymow.

d) Kijowskim ujeździe

1) Rzyszczewski: Preobrażeński - w XIXw. żeńskim został.

e) w Zwinogrodzkim ujeździe

3) Lisiański = Troicki - suprymow.

w) w Humańskim ujeździe

4) Mańkowski = Troicki - suprymow. (r. 1768 unicki) we wsi Mańkowka.

Monaster Staro-Zbaraski 1700

~~Sołomoniecki~~

~~Sielec (w wojew. mońsk.) 1752~~

~~Nowe~~ Kownik 1754

<u>Lisianka</u> – Monaster Troicki istn. od XVII i
na początku XVIII wieku. (w Kijowskiem)

Podubis obroc na cerkiew prawosł. 305

~~Księ~~ Łany

miasteczko w. Ducha /

Swiedziany w Wilkomirsk. powiecie, istniej (dziś w dyec. żmud) dyzunit

nowa cerkiew postawiła 1636 Anna Stawecka żona Horodeńskiego - Billewicz

Miory nowoaleksandrow. powiecie skarbnika lit. z obrazem cudownym Ś. Maryi

Wesełów monaster Bazylianów f. 1789 Józefat Kwinta, r. 1845 na cerkiew prawosławną

Kozaczyzna w. Tu był monaster zwany Helianowski fund 1745 przez Helenę Butlerowę i jej męża Jana Butlera - stąd Helijanowski monast. - r. 1845 obrócony na cerkiew prawosławną.

Сказанія о нахехъ

Lubomirska Tarlo

Bazylianie prowincya biało-
ruska
~~dyec~~ dyec. połocka:
Połock: 1) Zofijski (opactwo)
2) Boryso-Hlebski opat
Witebski opactwo
Witebsk (klasztor kobiet) Połock (S. Spasa) (klasztor kobiet)
dyec. łucka
Prowincye Łucka

Mielec opactwo
Derman opactwo
Drohobuż opactwo
Dubno opactwo
Dworzec Opactwo
Kaniow opactwo
Uman.
Bar
Włodzimierz

W dyecezyi włodzimiersko-brzeskiej
Supraśl monaster fund. 1553 metropolita
Józef Sołtan.

1807.?) dyecezya brzeska
prowincya brzeska

Grodno (opactwo) Leszczyn (opactwo)
Braslaw (opactwo) Kobryn (opactwo)
Troki (opactwo)
Klasztory
Antopol - Berezwica, - Boruny
Brześc - Byteń - Cepery - Chom
Czerłona - Darew - Helijanow
Hluszna (wyli Kłupriany) - Jakubsztad - Iłukszt
Kassuty - Kazimierzow -
Ładeń (wyli Łady) - Ławryszow - Łohojs
- Łyszkow - Mir - Nowosielce (wyli Nowosiolki) -
Nowogrodek - Podubisk (wyli Podubinie) - Łost
- Rakow - Rożana - Sielec (wyli Sielecze) - Sutk
Swierznie (wyli Swierzeń) - Suchowicze - Sutko
- Torokań - Wilno - Wolniany -
Żyrowice. F. f. Alexand. Sapieha mars. lit około 1780.
Bazylianki
Minsk - Pinsk - Wilno - Nowogr
(s Troicy) Grodno. - Wolna.

307

Borkołabowski - Wozneseński żeń[ski] monaster w gub. mohilew. pow. Starobychowski za prawym bregu Dniepra przy rzece Lichwa fund 1623 Bogdan Hetkiewicz na uroczysku Borok z cudownym obrazem B. Marji darowanym tu w 1659 przez Księcia Pożarskiego

u ł , rok, drukarz, nakładca, woluminów, stronnic, kart, anów. — Rytownik. za	Liczba		
	w Katalogu		Szafy
	Inwentarza	*Materyi*	
la Pologne.		3 Hist.	1331.

Mińsk (monaster Wozneseński) f. 1502 żona [illegible]
Króla Alexandra

" (monaster Narodzenia P. Maryi) fund 1612
mieszczanie dla dyzunitów

" (Monaster SS. Piotra i Pawła) fund. 1613 Bohdanowa Steckiewiczowa dla dyzunitów
r. 1633 miał przywilej Król. na założenie drukarni

(monaster S. Mikołaja) f. przed 1630

(monaster S. Ducha) f. przed 1653

~~iata na Podlasiu~~

azylianki

Mińsk f. 1618 Anna Wilhelmowa Steckiewiczowa dla dyzunitek

(S. Ducha) f. 1645 Antoni Sielawa metropolita dla unijatek

tura)
ctur
eny,
fy
91.
tron

Diatlowicki"

Bülow - Cummerow.

1. Die europäischen Staaten nach ihren innern und äussern politischen Verhältnissen. Altona 1845. in 8.

Wp.

onastery w eparchii włodzimiersko-brzes-kiej

Hora czyli Zahorowski Rozdestwenski
recki Woskresenski z. około 1450
odzimierski S. Spasa przed 1500
" S. Kresta
usnyza Michajłowski
Trohiczynski Trojcki przed 1563
Zabłudowski. Uspenski z. 1567 Chodkiewicz
~~Brest Symonowski~~
Ohiczynski Preobrazenski
Zasnohorodski Troicki

Eparchii łucko-ostrogskiej
rasnosielski Spaski istn. 1429
Zyczynski: Mikołajewski przed ~~1429~~ 1480
~~rmanski Troicki 1538 Ławra~~
ibenski Krestny
" Preobrazenski 1517
Peresopnicki Bogorodzicy przed 1490
Zasławski: Troicki żeński przed 1556
Łuki Przeczystoj Diewy
Owrucki Bohorodzicy przed 1493

W Chełmskiej
Chełmski katedralny S. Spasa
Czerwieński (10 wiorst od Chełmna)

Dermański i Klinecki; pomianny
w Majak 1844 N. 23

W Lwowskiej

Uspieński, Danitow, Georgiew 13
Wenkratski (w zotkew.)
Synewodski
Onufrijew
Hołowczyński Preobrażeński przed 1555

monastery
Stepań cerkiew S. Michała ystr 157
fund. Xząt Ostrogskich

Minsk. monaster unicki zenski supr. 1834
Miadzioły klasztor Karmelitów obrócono na monaster zeński. 1834.

Monastery

Kroże
Jurdegi (w Wilkomiersk.)
Miory
Brasław
Kiejdany
Kronie
~~Kowno~~
Troki (Rozdestwa Presw. Bohorodycy)
Krajski monaster w wilejsk. powiecie.
Hołdowsk. " " lidzkiem "
Nowodworsk " " sokolskim "
Bielsk (mon. Nikolski)
Różany (Preobrażenski
" Troicki)
Brześć (" Symeonowski)
Jabłeczyn Onufryjewski
Grodno (Borysso-Chlebski)
Kobryn (Spaski)
Lepiesowski, (koło Kobrynia)
Dziatłowicki "
Łyskow klasztor bazyliański unicki supr. 1835

Sprawozdanie

Konferencyi ____

w ____

za ____ kwartał roku 18__

Konferencya — w —
należąca do Dyecezyi —
założona — zbierała się,
na posiedzenie raz w — każdego
— o godzinie —
przy ulicy — w mieszkaniu —
i zajmowała się: 1º Odwiedzaniem ubogich w ich mieszkaniach
2º —
3º —
4º —
5º —
6º —

Skład konferencyi

Prezes — (adres) —

Wiceprezes — { — (adres) —
— (adres) —

Sekretarz — { — (adres) —
— (adres) —

Podskarbi — { — (adres) —
— (adres) —

1. Czehryn – mon. Św. Trójcy, fund. 1653 Jan Wyhowski pisarz wojska zaporosk. dla nieunitów.

2. Grodno – obacz: Kołoża.

3. Wolica Zahorowska – mon. fund. 1567 Piotr Zahorowski, z cudownym obrazem N. Maryi P. – ~~[illegible]~~ na Wołyniu. – obacz Zahorow.

4. Łohojsk – mon. fund. 1752 Antoni Tyszkiewicz bisk. żmudzk.; dotował r. 1765 Stanisław Tyszkiewicz kasztelan żmudzk. – w powiecie borysow.

5. Ładański monaster – w pow. borysowsk. – obacz: Ładyń.

6. Łuck – mon. Św. Przeczystej, na Świętej Górze, żeński; fund. Mścisław Włodzimierzowicz Monomachowicz książę. – ~~[illegible]~~ 1583.

7. Łuck – mon. Św. Wasyla, na przedmieściu, męski; fund. Wasylko Romanowicz książę; dotował r. 1459 książę Świdrygiełło Olgierdowicz.

8. Wierzbołow – mon. unit. fund. 1647 Józef Korsak wojewoda mścisław.

9. Bobownia – mon. unit. fund. 1790 Michał Bernowicz sędzia ziemski nowogrodzk. – w województw. nowogrodzk. (Aprobacya w Konstytuc. 1790 r.)

10. Hermanowicze. – Mon. fund. 1790 Ignacy Szyryn koniuszy brasław. z żoną swą Marianną z Jakubowskich. – w powiecie brasławsk. – Aprobowany Konstytucyą r. 1790.

11. Studzienica – Na górze Manasterzyska przy miasteczku Studzienica nad Dniestrem w gubernii podolskiej istniał dawniej Monaster a w nim cudotworny obraz Matki Boskiej, który później przeniesiono do cerkwi Św. Miajtowskiej w Studzienicy. Na drugiej górze zwanej Biała jest pieczara wielka dzieląca się wewnątrz na kilka części. (Ob. Marczyński Opis. Podola I. str. 270)

12. Ładawa – We wsi Ładawie gubern. podolsk. powiecie mohilowsk. są w skale nad samym Dniestrem wykuta cerkiew i 3 cele w których niegdyś mieszkali czerncy. (Ob. Marczyński Opis Podola II str. 250)

13. Łotonne na Wołyniu. – Mon. Św. Uspeński fund. r. 1611 istniał r. 1662. (ob: Nowicki Fort. Wołyń 1870, str. 21

15. Bogdanów (w dyec. połock. – Mon. fund. Bogdan Sieminowicz Sapieha wojewoda miński.

16. Czornaja (wieś nad Horyniem – na Wołyniu) – Monaster Czorneński fund. 1631 Adam i Andrzej Ursul – Rudecki (prawosławny) (właściwie Czeręzyce czyli Czernyzyce nad Styrem koło Łucka)
Szumsk archimandrya r. 1639.

Poczajów fund. 1597 Anna Hojska

Lida: Spaski monast. unit. r. 1650 oddany dyzunitom.

Humenski monast. Narodz. P. Maryi 1650.

Łohiszyn (Łohojsk?) Spaski monaster. 1650.

Snitowie za Międzybożem koło Dubna monaster fundacyi Szasz=kiewiczów istn. 1654.

d. ist. żeński Borkołabow (miasteczko w powiecie orszańskim nad Dnieprem przy ujściu rzeki Lichwy dzie=dzictwo w XVI w. Borkołabów-Korsaków) monaster Soszestwia Św. Ducha (męski) fund. 1626 Kniaź Bogdan Bogdanowicz Solome=recki - dyzunicki - Obacz Bujnicze. - r. 1652 zamieniony w żeński otrzymał tytuł Woznesenia Chrystowa - z cudownym obrazem N. Maryi darowanym mu r. 1659 przez kniazia Łozińskiego. dyec. mścisław. r. 1652 zniesiono czerniców, a osa=dzono czernice z Kutejeńskiego monasteru tu prze=niesione

181. Tupiczewszczyzna wieś w województwie mścisławskiem pod Mias=tem Mścisławiem nad rzeką Wechrą - monaster Św. Ducha Tupiczewski fund. 1641 Filon, Samuel i Marcyan Moskie=wicze szlachta (był filią Kutejnskiego) - ob. Mścisław - dyzunick.

Mohilew miasto. - Monaster Św. Nikołajewski żeński fund. 1636 mieszczanie - dyzunicki. - r. 1664 zakonnice przeniosły się do no=wego monasteru Św. Anny w Mohilewie za Dnieprem w Chotmach. - supprymow. 1796. (dyzunicki) w dyec. mścisław.

d. ist. Bujnicze (wieś w powiecie orszańsk. 1 mile od Mohilewa) - monaster Św. Ducha fund. Helena z Książąt Sołomereckich z mężem swym Bogdanem Stetkiewiczem [illegible] podkomorzym mścisławsk. r. 1633 (filia Kutejńskiego) przy dawnej cerkwi - dziś żeński dyzunicki. (Dyec. mohil.)

Rakow monaster Bazylianow prowincyi litewskiej, unicki (na Białej-Rusi) 1753.

Maksakowski monaster (Preobrażeński Bazylianow dyzunicki na Bia=łej-Rusi 1725. (w Czernigowskiej gubernii)

Troki - drugi monaster Św. Jerzego przy zamkach (na ostrowie na jeziorze fundowali Sapiehowie w XVI w. właściwie Jan Bohdanowicz Sapieha - r. 1702 był w ruinach.

Szklow monaster dziewiczy dyzunicki (w eparchii mohilewskiej) supprymowany 1796.

Orsza - monaster Pokrowski dyzunicki istn. 1844

d. istn. Kutejnia – monaster żeński Bohojawleński, dysunicki istn. [illegible] 1844

F fundowany przez Michała Semenowicza Kniazia Horodeńskiego, Bielskiego i Kobryńskiego z żoną Wassią.

Bielsk – podlaski – (w gubernii grodzieńskiej) Sw. Nikołajewski monaster dyzunicki istn. 1793 F

Zabłudów, Sw. Uspeński monaster dyzunicki, istn., 1793 (na Podlasiu)

Żabcze – monaster na Wołyniu fund. Cyryl Terlecki bisk. Łucki.

d. istn. żeński Grodno – Rożdestwo Bohorodycyny monaster żeński na ulicy Podzamcze, fund. 1653. R. 1720 Lew Kiszka metropolita wymurował cerkiew i klasztor, unick.

Żarow miast. – Woznesieński męski monaster fund. 1574 Teodor Kniaź Massalski marszałek powiatu grodzieńsk. (leżał w eparchii brzeskiej, ~~Żarow~~ miasteczko w grodzieńskiej gubernii

Kuźnice w powiecie Grodzieńskim – monaster Bazylianów fund. 1743 Kazimierz Ludwik z Wahanowa Mikita starosta symilijski, z żoną Ludwiką z Chrzanowskich – filia archimandryi Supraslskiej

Podubis bazyliański na Żmudzi w Gubernii Kowieńskiej. – Cerkiew i monaster dla 6 Bazylianów unitów fund. 1749 Antoni Bejnarowie. Bazylianie mieli tu od r. 1782 szkoły. Suprymowani r. 1832, a cerkiew obrócono na prawosławną.

Kozaczyzna (w wojewódz. trockiem – dziś w guber. kowieńsk. powiat rosieński.) – Monaster Helianowski ~~Błahowieszczeński~~ Rożdestwa Bohorodzicy fund. 1745 Jan i Helena (stąd nazwa Helianow) Butlerowie, unicki r. 1845 oddany dysunitom, (drewniana cerkiew dziś bez monasteru)

313

Bazyliańskie klasztory r. 1773.

Monasteria: Barense (d. kamieniec), Białostocense, Biesiadense (zotk, c. przemyśl gdzie Dobosz besidy), Bil: cense cum Łanowce, Bilinense, Bityłoviense, Camenecense (Kamieniec podol.), Cremenecense, Czernelaviense (c. sanok), Derevianense (Wolica derewiana Rzesz.) cum Horpin, Dobromilense, Czortkoviense, Derazycense cum Letnia?, Dermanense (tu frater Joachimus Borysiewicz ann. aetat 61. pictor) Złotów: Dobranense, Domaszowiense, Hoscense, Humanense, Jazienicense, koło: rynense, Horodyscense, Hoszoviense, Krasnopustynense (galic. c. brzeżan), Krechoviense (c. zotk), Krylossense, Lepo: lerznense (koło Połonnego) Korzovcense, Leopoliense S. Georgii, Leopoliense S. Onuphrii, Leopo: Krystynopoliense, Lauroviense, Leopoliense, dublinense (d. chełm), Lubarense, Luceoriense, Lukense (c. Stanisław), Male: liense S. Joannis, Liszmianense, Lubarense, Lacykoviense (T. przy), Poczajoviense, jowcense, Mielcense, Milcense, Niskinicense, Orzucense, Pohincense (d. chełm.), Satanoviense (d. kamieniec), Monasterium (c. przy), Zarogro: Poddembcense, Podhorcense, Pononense (c. Stanisł.), Pohincense, Straktoviense, Strusoviense (c. tarnopol), Swaryczoviense, Tuminense cum S. Salvatoris (?) Sokalcense, Trembovliense (c. tarnop.), Tryhurense*) (Ławrowica Uhorna c. Stanisł.), Kamieniec: lense, Trzeplotense (c. przemyśl), Sepolnicense, Uhernicense, Ulaszkoviense, Czetwertnia, Varsaviense, Verchratense cum Zamnica, Zahorovieuse (d. chełm), Zamoscense, Unioviense (zotk), Vicynense (d. zotk), Zadaroviense, Zahaycense, Zahoroviense, Zamoscense, Zołkieviense, Zawatoviense, Zbarazense (Stary Zbaraż), Zimnense, Złocroviense cum Buczyna,

sacerdotes 392 fratres 128.

monastery w Galicji: Buczacz (Czortk.), Drohobycz (c. sambor.). Studziennica wdyec. kamieniec z obrazem cudownym N. P. M.

*) Tryhurs f. 1613 Michał Worońicz (na Wołyniu)

Bazylianki: Chełm, Wilno, Mińsk, Paryzow d. chełm. Biała na Podlasiu

Bazylianów klasztor Ł: chinski (czyli w Łochinkach) dyec. chełm f. 1772 Teofila Wilzyna

Swięto Św. ~~[illegible]~~ Paraskewii Ternowskiej ustanowił dla Rusi na dzień 14 Oktobra metropolita Grzegorz Cemblak.

Metropolia suczawska

Założona około r. 1456 w Suczawie – metropolita pisał się archiepiskopem suczawskim i całej Mołdawij, i exarchą plagineńskim oraz namiestnikiem Sebasty

Poczajowie Uspenska soborna cerkiew 315
od r. 1864
Rafna obra w Cerkiew 1865

Zawadzki Casimiru[illegible]

Serenissimo Joanni III [illegible]
vere repraesentans [illegible]
capitibus imperii [illegible]
Varsaviae, 1716. [illegible]

Ko[illegible]

Kościoły i ~~klasztory~~ monastery Unitów w Rossyi 1804 r.

	archi dyec. połock.	dyec. łuck.	dyec. brzesk.
Cerkwie	445	141	802
monastery Bazylianów	19	28	36
" Bazylianek	3	3	5.

Obra
169
Pie

ózef

Pojm
rchu
an N

św.
cji
ulg
iest
oda

315

św. Paraskewija rodem z Serbij - [illegible]
zofii jej za panowania Jana Asena cara
bulgarskiego i serbskiego przeniesione do
miasta Tyrnowy - w. XVII Wasyli Lupul woje
woda przeniósł je do Jass

an Ma

cereja monaster f. Jan Iwanowicz Sapieha 316
wojewoda podlaski starosta drohicki + 1580.

Ex. 1. Obrazy z ż

pańskiego

Obraz cudowny Bogarodzicy w Czernihowie
niesie w monastersze Swiato-Troickiem
Ellinskim Czernigowskim płakał r. 1662
ida opisane w dziele Runo

Obraz cudotwornej Bogarodzicy Rudeńskiej przenoszony
1690 z Rudna zaległemi hetmanem do monasteru Łanieckiego Kijewo-
Pieczarskiego Pokrowy

Józef Stojka archiepiskop maramoroski

Po śmierci Łazarza Baranowicza który + 1690 obrany
archiepiskopem czernihowskim archimandryta czernihowski
Jan Maksymowicz 1696 który potem umarł metropolitą tobolskim
literat.
Do archiepiskopii Czernihowskiej r. 1696 należał monaster
Trojcy Illińskiej w Czernihowie – monaster męski Andro-
niewski – monaster męski Klingowski – monaster męski
...micki – Katedralna cerkiew w Czernihowie – oraz proto-
popii Czernihowski, nowhorodski, Starodubski, Bereziński,
...laski, Mjenski.

Metropolia Kijowska sięgała po Słucz rzekę

Urban VIII nadał Rusinom w Rzymie kościół S. Sergiusza i Bacha którego rządcą był prokurator jeneralny Bazylianów ruskich. R. 1718 nazwano ten kościół madona del Pascolo (N. P. Żyrowicka)
Do historyi Unitów: Baronius: De Ruthenis ad communionem Sedis apostolicae (w Rocznikach)
(Cardin: Vizzardelli:) Dissertatio de origine christianae religionis in Russia. Romae 1826. 8:
Kulczyński Ignacy: Specimen ecclesiae ruthenicae Romae 1733 i Poczajów. 1759
" " Menologium bazyliańskie
Stebelski Ignacy: Dwa wielkie światła na horyzoncie połockim, żywoty SS. Panien i matek Ewfrozyny i Parasewii Wilno 1781
Pociej Hippacyusz: Synopsis
Żochowski Cyprian: Colloquium lubelskie 1680
Susza Jakob: Phoenix tertiato redivivus Zamoscii 1684
Pisma Jana Dubowicza, Krewzy Rzewuskiego Leona, Melet. Smotryckiego, Anastazego Sielawy, Kassiana Sakowicza, Jana Olszewskiego Mohiły (Piotra) Lithos, Joannicego Galatowskiego, Kalnofojskiego, Kosowa
(Theiner August:) Vicissitudes de l'eglise catholique des deux rites en Pologne et en Russie (z przedmową hr. Montalembert) 1843. 2 tomy
(Theiner Augustin): L'église schismatique russe, d'après les relations récentes du prétendu saint synode (trad. par Luquet.) Paris (Gaume) 1846
d'Horrer: Souffrances et persécutions de l'église catholique en Russie 1842.

153. Sprawozdanie obioru Arcybractwa Miłosierdzia. 4°
z r. 1841. ~~44~~ 1844 ~~(2 ex)~~. 1850 (2 ex.)
154. Zdanie sprawy obejmujące wykaz wszystkich
kapitałów Krakowa. z r. 1845. 1847. 1848
~~1849~~ 1850. 4to
155. Dziennik rządowy z r. 1850. 4to f. 1.
156. Dziennik rządowy M. Krakowa i jego Okręgu
z r. 1851. f. 1.
157. Dziennik rządowy z r. 1852. 4° f. 1.
158. Kalendarze Krakowskie. 4to Z r. 1817. 1833. 1835
1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842.
1843. 1848. 1850. 1851. 1852.
159. Programata Szkoły technicznej Krakowskiej
z r. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840.
1841. 1842. 1843. 1844. 1845. (gr. 2
160. Towarzysz Kalendarz Lwowski z r. 185
× 161. Przegląd. pismo demokratyczne. z r. 1848. fo
Nr 1–17. f. 2. oprawne.
162. Zbiór nauk dla młodzieży szkół Katolickich, przez
Ney. Leszno i Gniezno 1844. 8°. gr. 15.

Wiara na Rusi chrześciańska przyjętą została przez Włodzimierza Wielkiego r. 988, upowszechnioną zaś została r. 1017 pod wielkim Księciem Jarosławem i jego następcami. Główną ustawą czyli prawem kanonicznem na Rusi był Nomokanon (t.j. Prawny Kodex) ułożony przez Focjusza patriarchę z rozporządzeń OO świętych, kanonów soborowych oekumenicznych (wseleńskich) i rozporządzeń imperatorskich wydanych w materiach cerkiewnych. Ustawy te zwano na Rusi Prawił (czyli Prawił Swiatych Otec kniga, albo Zakonoprawilnik) lub też Kormcza. Nomokanon ów został z rozkazu Jakuba Swiatosława despoty bulgarskiego (?) przez Jana Dragosława r. 1270 po sławiansku przepisany r. 1270 i w darze Cyrylemu III metropolicie kijowskiemu przysłany. Nomokanon dla Rusi według podania przez Księcia Jarosława Włodzimierzowicza około r. 1051 podług źródeł greckich ułożony potwierdzony został przez Witołda w. x. lit. przez Kazimierza Jagiellończyka i Alexandra w. x. lit. w Wilnie d. 20 marca 1499 na prośbę Józefa Sołtana metropolity kijow. i przez Zygmunta I w Brześciu litewskim d. 2 lipca 1511. przez Stefana Batorego d. 25 lut. 1585 przez Zygmunta III d. 22 lutego 1603 (na prośbę Pocieja), Jana Kazimierza d. 29 sierpnia 1658 (na prośbę Kolendy), Michała Korybuta d. 19 październ. 1669, Jana III d. 3 marca 1676 (na prośbę Cypr. Żochowskiego) i Stanisława Augusta d. 16 paździer. 1765. Oprócz tego potwierdzili prawa Kościoła ruskiego Władysław IV

d. 14 marca 1635 (na prośbę Józefa Rutskiego metropolity) August II d. 15 czerwca 1700 (na prośbę Józefa Szumlańskiego) August III d. 30 lipca 1736 na prośbę Atanazego Szeptyckiego) – Sam „Nomokanon czyli Zakonoprawilnik" wyszedł pierwszy raz z druku w Kijowie 1624 in 4° ogłoszony drukiem przez Zachariasza Kopystyńskiego. – Podług tych ustaw kościelnych obierany był metropolita poświęcany od patriarchy carogrodzkiego, oznaczał on granice dyecezyj, potwierdzał i święcił biskupów, karał przestępnych i wyzuwał z dostojeństw.

Po śmierci Włodzimierza W. rozdzieliła się Ruś na różne księstwa: Nowogrodzkie, Połockie, Smoleńskie, Turowskie, Włodzimierskie w których osobne były biskupstwa. – Gdy w XIII wieku Xięstwo połockie przez Litwinów zabrane zostało – utworzył r. 1415 Witold z biskupstwa arcybiskupstwo połockie; a po zawojowaniu Rusi przez Tatarów powstała metropolia w Haliczu.

R. 1415 Witold w. x. Lit. niemogąc znieść zdzierstw metropolity Focyusza Greka w Moskwie przesiadującego upraszał patriarchę o innego metropolitę, którego gdy patriarcha Euthymiusz II przystać niechciał zjechało się duchowieństwo z prowincyj litewskich na synod do Nowogródka litewskiego r. 1415 gdzie Teodozy nowo mianowany arcybiskup połocki, Gerazym bisk. włodzimier. Dionizy bisk. łucki, Sebastian arcyb. smoleńsk. Charyton bisk. chełmski Eutymi bisk. turowski i biskup nowogrodzki wypowiedzieli posłuszeństwo Focyuszowi metropolicie kijowskiemu siedzącemu w Moskwie i Grzegorza Ciemiwlaka na metropolitę kijowsko-litewskiego obrali d. 25 listop. 1415 oderwawszy się od kościoła ruskiego i utworzywszy oddzielną potrzebną nowo ruską czyli litewsko kijowską metropolię.

Papież Kalixt III (XII Calend. Augusti Pontificatus A° 4) podzielił Ruś na 2 części Provincia Ruthena superior schismatica pod rządem książąt moskiewskich i Provincia Ruthena inferior catholica pod rządem Króla polsk. do której należało arcybiskupstwo kijowskie, biskupstwa: brzeskie, smoleńskie, połockie, turowskie, łuckie, włodzimierskie, przemyskie, chełmskie i halickie.

R. 1418 Grzegorz Ciemiwlach (Semiwlach) metrop. kijow. jedzie do Konstancyi dla unii

R. 1437 Izydor metrop. kijow. unita przyjmuje 1439 unię w Florencyi

R. 1476 Misael metropolita kijow. posyła legacyę do papieża w celu unii

R. 1581 Possewin jezuita stara się Konstantego Ostrogskiego przeciągnąć na unię

R. 1589 za staraniem cara Teodora Iwanowicza z porady Borysa Hodunowa, za pozwoleniem patryarchy Jeremiasza II zamieniła się metropolia moskiewska w patriarchat. To dało powód Zygmuntowi III do zamiaru utworzenia patriarchatu w prowincyach polskich. Pierwszy Piotr Skarga wydanem w Wilnie pismem r. 1583 okazał potrzebę połączenia się Greków i Rusinów z Kościołem łacińskim i skłonił Cyryla Terleckiego bisk. łuck. Pełczyckiego bisk. turow. Bałabana bisk. lwow. Zbirujskiego bisk. chełmsk. do przyjęcia Unii. Sam Konstanty x. Ostrogski listem z Lublina d. 21 czerwca 1593 do Hipacego Pocieja pisanym zalecał mu odnowienie Unii z Rzymem i swą pomoc w tem przyrzekł. R. 1595 przyszła Unia do skutku za staraniem Skargi, którą Klemens VIII bullą „Magnus Dominus" swiatu ogłosił, pozostawiwszy Rusinów w całości przy swych dogmatach i obrzędkach. – Odtąd sami biskupi ruscy unici swoich swego metropolitę.

Metropolici w Moskwie od r. 1440 pierwszy Jonasz który był biskupem razańskim, ostatnim Dyonizy † 1590, po nim nastali Patriarchowie w Moskwie, pierwszy Job od r. 1590, ostatni Stefan Jaworski 1703, po którego smierci Piotr Wielki utworzył Synod swiatyjszy.

Za patriarchy Nikona 1652 z powodu poprawy ksiąg cerkiewnych nastąpiło rozdwojenie cerkwi (Starowiercy)

R. 1773 po pierwszym Rozdziale Polski biskupstwa lwowskie, przemyskie dostały się pod Panowanie austriackie – jednak odnosiły się jeszcze do metropolity Jazona Smogorzewskiego aż do r. 1805 w którem oddzielną metropolię halicką utworzono z sufraganiami bisk. przemyskim i chełmskim.

R. 1795 nastąpił zabor prowincyi polskich przez Rosię. Cesarzowa Katarzyna II d. 6 września 1795 zabrawszy dobra metropolicie Rostockiemu i biskupowi pinskiemu – Ukazem mu Jozafatowi Bułhakowi wyznaczyła im pensię. – Ukazem z d. 28 Kwietn. 1798 zniesiono metropolię unicką Kijowsko-litewską arcybiskupstwo smoleńskie i czerniechowskie, biskupstwo pińskie i turowskie (osadziwszy metropolitę Teodozego Rostockiego i biskupa pińskiego Jozafata Bułhaka na pensyi bez czynności) utrzymano tylko Herakliusza Lisowskiego arcybisk. połock. a biskupstwo włodzimierskie zniesiono a rządy biskupstwa oddano Arseniuszowi Głowniewskiemu biskupowi sufraganowi brzeskiemu. Biskupstwo łuckie powierzono

Stefanowi Lewińskiemu byłemu sufraganowi i admi: nistratorowi. Przez tę nową organizacyję zostały w Rosyj utworzone unickie: 1) Arcybiskupstwo połockie 2) biskupstwo łuckie 3) biskupstwo brzeskie — i prócz tego 4) biskupstwo chełmskie w Polsce i Austryj 5) bis: kupstwo lwowskie 6) biskupstwo przemyskie. Zarząd zaś nad hierarchią w Rosyj powierzono arcybisku: powi połockiemu Herakliuszowi Lisowskiemu prezy: dującemu w rzymsko-katolickiej Kollegii II departamentu w Petersburgu, który po śmierci ostatniego metropolity kijowskiego (Teodozego Rostockiego + 25 stycz. n. styli 1805 w Petersburgu) mianowany został od cesarza Alexandra w Petersburgu d. 24 lipca 1806 „metropolitą unickich cerkwi w Rosyj"

F biskupstwa brzeskiego: pinskiego

R. 1799 Rząd pruski w części swej (ruskiej) utworzył nowe biskupstwo supraslskie na które to biskupstwo Jan Albertrandy biskup zenopolitański z rozkazu rządu wyświęcał z biskupów Teodozego Wysłockiego (nominato) i Mikołaja Duchnowskiego który umarł nominatem w krótce. R. 1807 wróciło biskupstwo suprasłskie do Rosyi

(utworzone 1809 biskupstw 4 z metropolitą)

1825 Stan hierarchii unicko-ruskiej w Rosyj 1) Biskupstwo litewsko-wileńskie z tytułem metropolii utworzone 1809 którego pierwszym biskupem ~~metropolitą~~ sufraganem Adrian Hołownia opat braclawski a pierwszym metropolitą Jozafat Bułhak biskup brzeski od r. 1818. Dyecezyja ta zajmowała województwa kijowskie i bracławskie. Cerkwi para: fialnych 304 dusz 284,292, monasterów męskich 7 monachów 127 monasterów żeńskich 2 zakonnic 27. Popów świeckich 350.

F popów świeck 675 dusz 542,614 klasztorów żeńskich 3 zakonnic 17, męski monas: ter Ławryszów

2) Arcybiskupstwo Połockie którego arcybiskup Jan Damascen Krasowski Cerkwi parochialnych 463 popów świeckich 500 dusz 489075, monasterów męskich 118 monachów 114, klasztorów żeńskich 2 zakonnic 22.

R. 1828 zmieniono hierarchią utworzono 2 biskupstwa 1) biało: ruskie w Połocku 2) litewskie w Żyrowicach — R. 1839 znie: siono unią i monastery i semina: rium w Połocku. Biskupem litew: skim od r. 1828 był Józef Siemaszko.

3) Biskupstwo Łuckie biskup Jakub Martusewicz zajmuje gubernią podolską wołyńską, kijowską czyli dawne biskupstwa łuckie, włodzimierskie i kamie: nieckie (w których 5000 cerkwi dyzunici zabrali). Unickich cerkwi paraf. 160 popów świeck. 460, dusz 111598 monasterów męskich 22 monachów 266 klasztorów żeńskich 3 zakonnic 14 — Rezydencyja biskupa w Żydyczyńskim monasterze. 4) Biskupstwo Brzeskie którego biskup Jozafat Bułhak metropolita — składa się z dawnego biskupstwa pinskiego i włodzimierskiego. Cerkwi paraf. unick. 549,

I) Patriarchat carogrodzki. (12,000,000 dusz)

1) Arcybiskupstwo (Metropolia) Adrianopolis*) – Biskupstwa (sufraganije): a) Agathopolis (w XVI w.) b) Trabizya (około r. 890) *) (bisk. r. 320 – arcyb. 452)

2) Arc. Mesembria (r. 680 bisk. – r. 879 arcyb.)

3) " Anchialo (w II wieku bisk. – r. 1166 arcyb.)

4) " Philippopolis (w IV w. b. – r. 451 arcyb. ma tytuł: exarcha Europy i Dragobiatyi.)

5) " Eskisagra

6) " Lititza (r. 1351)

7) " Sozopolis (bisk. r. 431 pod metropolią Adrianopolis – arcyb. 1357)

8) " Heraklea (Erekli) (bisk. r. 325. – arcyb r. 431) Exarcha Thracyi i Macedonii) Biskupstwa: a) Gallipoli (r. 431) b) Rhaedestum (Rodosto – bisk. r. 787 – metropolita dziś) c) Tzyrollоe (Tzorlu – b. r. 787) d) Metra (r. 787) e) Myryophytum (r. 1372)

9) Arcyb. Selymbria (Silivri – bisk. r. 451 – arc. r. 879)

10) " Media (Midieh – bisk. r. 886 – arc. r. 1351)

11) " Bizya (Wisa – bisk. r. 431 – arc. r. 869)

11) " Ganus i Khora (Ganus arcyb. 1347 – w XVI w. przyłączono Khora)

12) " Derkus (Derkai, wyspa na Czarnem morzu – bisk. r. 787 – arcyb. 879 r.) i Panium (Kila – bisk. 536, złączone – (Exarcha Bosforu thracyjskiego)

13) " Trajanopolis (bisk r. 340 – arcyb r. 400) i Maronea (arcyb. r. 1564)

14) " Aenus (Enos bisk. 340 – arc. r. 1084)

16) Arcyb. Xanthia (bisk. r. 879 – arcybr. 1580) i Peritheorium połącz. 1580
17) " Dimotika (Didymoticus – bisk. r. 879 – arcyb. w XIII w.)
18) " Marcianopolis (Schumla – r. 235 bisk. – r. 431 arcyb.)
19) " Nikopolis (bisk. w V w. – arcyb. w XV w.)
20) " Rhussium (Ruszczuk – Tonerus – bisk. r. 431 – arcyb. 1084)
21) " Dorostolum (Silistria – bisk. 431 – arc. r. 1147.)
22) " Odyssus (Bare czyli Lenano – bisk. w V w.)
23) " Warna (arc. 1347 – Exarcha Czarnego morza)
24) " Tirnowa (r. 1204 papież Innocenty III erygował tu metropolię i prymasostwo Bulgaryi; lecz metropolita Germanus + 1245 przyłączył się do patriarchatu carogrodzk. i do r. 1463 zostawał niepodległym) – metropolita Bulgarii.
25) " Gotthia (bisk. r. 325 Ulfilas – w IX w. arcyb. przeniesione do Kafy w XVIII w.) i Kapha.
26) " Sardika (Sophia – bisk. r. 325 – arcyb. r. 431) – Biskupstwa: a) Lophitzus (w XVI w. należało do metropolii w Tirnowa) b) Samokowo (w XVIII w. arcybisk. należące do metropolii Ipek.)
27) " Ochrida (Okhri – bisk. r. 347. – Papież Hadrian II około 870 wyniósł na arcybiskupstwo – w krótce oderwało się od Rzymu – od XI w. było niepodległe – w XVIII w. przyłączone do patriarchatu carogrod.) – Arcybiskupi z Prima-Justiniana, Ochrydy i całej Bulgaryi. Prototroni Bulgaryi.
28) " Castorea (arc. r. 1564) –
29) " Pelagonia (Heraklea-Sintika – bisk. 347) czyli Bitolia (Monastir)
30) " Edessa (Bodena – Widdin bisk. 692 – arcyb. 1642)
31) " Corytza i Selasphor (w XVIII w. należało pod Ochrida)
32) " Grebeno (bisk. w XII w. – Biskupstwa: a) Sisannio (r. 1576) b) Mogleni (w XIV w.) i Moleschi (przyłączone do Mogleni w XVIII w.) c) Presper i Debri (bisk. r. 347) d) Citzaba (w XVII w.) e) Cora i Macra (w XVIII w.)

33) Arcyb. Prizren (r. 1218 biskupstwo pod metropolią Ipek – w XVIII w. arcyb.)
34) " Sarajewo (Bosna Serai) (w XV w. biskupstwo pod metropolią Ipek – w XVIII w. arcyb.) (Biskup Bosnii)
35) " Belgrad (Berat – arcyb. w XVIII w. należał pod prymasa w Ochrydzie) – Biskupstwa: a) Mostar b) Klissura.
36) " Joannina (bisk. r. 879 – arcyb. w XVII w.) – Biskupstwa: a) Photice (Bella – bisk. r. 451) b) Butrinto (bisk. 458) c) Chimara (w IX w.) d) Drynopolis (Argyro-Castro – r. 459) e) Delvino (w XVIII w.) f) Paramithia (w XIX w.) g) Kawaja (Kawalia)
37) " Dyrrachium (Durazzo – bisk. r. 431 – arcyb. r. 451) – Biskupstwo: a) Aulona (w V w.)
38) " Arta (bisk. r. 1156 – W XVI w. przeniesiono tu metropolią z Naupactus czyli Lepanto) – Biskupstwa: a) Aetus (r. 1230) – b) Achelous (w IX w.)
39) " Larissa (bisk. r. 347 – arcyb. r. 431) – Biskupstwa: a) Demetrias (Dimitriato – r. 431) b) Zetunium (Zeituni – r. 869) – c) Stagae (Stagon – w IX w.) – d) Thaumacus (Taumako – r. 1564) – e) Litza (w IX w.) – f) Elasson (r. 879) – g) Trikala (w IX w.) – h) Nikopolis (La Prevesa – r. 347)
40) " Pharsalus (bisk. r. 431 – arcyb. r. w IX w.)
41) " Thessalonika (Saloniki – r. 325 arcyb. – Exarcha Thessalii) – Biskupstwa: a) Citros (r. 869) b) Serbia (w IX w.) – c) Campania (w IX w.) – d) Petra (w IX w.) – e) Ardamerium (w IX w.) – f) Hierissus (Hizvoro – w IX w. – na tytuł: Biskup Św. Góry Athos) g) Poliana (w IX w.) h) Platamon (w XVII w.)
42) " Philippi (arcyb. r. 879) i Drama (arcyb. 1438 – połączone w XVIII w.)
43) " Berrhaea (bisk. 347 – metr. 1274)

44) Arcyb. Cassandria (bisk. r. 449 - arcyb r. 1639)
45) " Serrae (bisk. r. 449 - arcyb. w IX w.)
46, " Pogoiana (Poiana - w XVI w.)
47) " Zychnae (r. 1500)
48) " Melenikus (r. 1274)
49) " Uskub (bisk. r. 347 - arcyb. r. 492) - Biskupstwo: a) Rhendina i Aribli (Lete - w IX w. - w XVI w. było metropolią)

β) w Małej Azyi.

50) " Caesarea (Kesarieh w Kappadocyi - w IV w.)
51) " Iconium (Koniah - bisk w III w. - arcyb. r. 451)
52) " Nyssa (Nisi w Kappadocyi - bisk. r. 376 - arcyb. w XVIII w.)
53) " Ancyra (Anguri - bisk. r. 325 - arcyb. r. 553)
54) " Juliopolis (Heliopolis, Sarilar albo Basieleion (bisk. r. 314 - arcyb r. 1080)
54) " Nova Caesarea (Niksar - bisk. r. 264 - arcyb. 553)
55) " Trapezunt (Tarabosan) (bisk. r. 325 - r. 787 przeniesiono tu metropolię z Phasis prowincyi Lazika)
56) " Amasia (bisk. r. 264 - arcyb. r. 458)
57) " Sinope (Sinob - bisk. r. 347)
58) " Myra, Pisidia Antiochia - bisk. r. 314 - arcyb. r. 536, Attalia i Side (połączone w XVI w. - metropolita siedzi w Carogrodzie)
59) " Nikomedia (Isnikmid - bisk. w II w. - arcyb. r. 451)
60) " Chalcedon (Kadi-Kioy - bisk. w II w. - arcyb. r. 451)
61) " Bursa (Brussa - bisk. r. 325 - arcyb. r. 1232)
62) " Nicaea (Isnik - bisk. r. 325 - arcyb. r. 451)
63, " Ephesus (bisk. w I w. - katedra w Magnesia - metropolita siedzi w Carogrodzie: Exarcha dyjecezyj Azyi) - Biskupstwa: a) Heliopolis (Aidene), b) Chisme (Tschesme - fund. r. 1818)
64) " Smyrna (bisk. w II w. - arcyb r. 869)

65) Arcyb. Cyzicus (Artaki - bisk. r. 325 - arcyb. r. 431)
66) " Proconnesus (Marmora - bisk. r. 431 - arcyb. r. 879)
67) " Philadelphia (Allahshehr - bisk. r. 325 - arcyb. w IX w.)

8) Na Wyspach:

68) " Gortyna (Creta, Candia, Metropoli) (bisk. w I w. - arcyb. r. 451 - ma tytuł: Prymas Europy) - Biskupstwa: a) Arkadia (r. 787) b) Hierapetra (Girapetro - r. 451) c) Mirabello. d) Lampe (Haghio Vasili - bisk. r. 431) e) Rhithymne. f) Cydonia (r. 692) g) Aulopotamos.
69) " Rhodos (bisk. r. 325 - arcyb. r. 452)
70) " Samos (bisk. r. 692) i Nikaria (wyspa - w XVIII w. połączone - stolica w Chora)
71) " Chios (Skio - bisk. r. 451 - arcyb. r. 1575)
72) " Kos (Stanchio - bisk. r. 325 - arcyb. r. 1721)
73) " Carpathus (Skarpanto - bisk. r. 431 - arcyb. w XVIII w.) i Casus (Kaxo)
74) " Imbro (r. 1575)
75) " Lemnos (bisk. r. 325 - arcyb. r. 1054)
76) " Methymne (Molivo na wyspie Lesbos - bisk. r. 520 - arcyb. r. 869.)
77) " Mitylene (Metelino na wyspie Lesbos - bisk. r. 359 - arcyb. r. 860 - Katedra w Castro.) - Biskupstwo:
78) a) Lero (wyspa - r. 553)

II. Patriarchat Alexandryjski. (5000 dusz)

1) Arcybiskupstwo: Aethiopia (tytularne)
2) " Memphis (Kairo - bisk. r. 325)
3) " Pelusium (Damietta, Damiat - bisk. r. 325)
4) " Metelis (Rosette, Reschid - bisk. r. 325)
(Ci arcybiskupi 4 mieszkają w Alexandryi i tworzą Synod Patryjarchy)

III) Patriarchat Antyjochijski (150000 dusz)
(od XVI wieku rezyduje w Damasku)

1) Arcybisk. Antiochia (Antakia – bisk. w I w. – arcyb. w XVI w.)
2) " Berrhoea (Aleppo w Syryi – bisk. r. 325 – arcyb. w XVII w.)
3) " Laodicea (Ladikiyeh – bisk. w III w. – arcyb. r. 553.)
4) " Tyrus (Sur – bisk. w II w. arcyb. r. 431) i Sidon (Saida – bisk. r. 325 – w XVI w. połączone – katedra w Hasbeiya.)
5) " Arcadia (Arkai w Fenicyi, Akkar – bisk. r. 363.)
6) " Berytus (Beirut – bisk. r. 314 – arcyb. w XVII w. – ma tytuł: Biskup Fenicyi nad brzegami.)
7) " Tripolis (Tarabulus – bisk. r. 325)
8) " Emesa (Hems, Homs – bisk. w IV w. – arcyb. w IX w.)
9) " Heliopolis (Baalbeck – bisk. r. 306) i Laodicea Libani (Gora Libanon – bisk. r. 431 – połączone w XVIII w.)
10) " Adana (bisk. r. 325 podlegało metropolii Tarsus)
11) " Seleucia (Seleskieh w Isauryi – bisk. r. 325 – arcyb. r. 431)
12) Arcybiskupstwo od r. 431 eximowane i samodzielne: Salamis (Constantia, bisk. r. 325 – potem w Hamochostos czyli Famagusta w VIII w. – dziś w Nikosia na wyspie Cyprus) – Biskupstwa: Curium (Piscopia – r. 431) – b) Paphus (Baffo r. 325) – c) Neapolis w VII w.) d) Amathus (Lemissus, Nemosia, Limasol – bisk. r. 451 – r. 1190 przeniesione do Neapolis.) – e) Ledra (Nikosia – w IV w.)

IV) Patriarchat Jeruzalimski (od V wieku) (150 dusz)

1) Arcybisk. Caesarea (Kaisarieh – bisk. r. 198 – Protothronos)
2) " Scythopolis (Bethsan – bisk. r. 318 – arcyb. r. 457)
3) " Petra (Kerak w Arabii – bisk. r. 347 – arcyb. r. 458)
4) " Ptolemais (Akka – bisk. r. 198 – arcyb. r. 1672. – Exarcha)
5) " Bethlehem (bisk. r. 1169 – arcyb. r. 1646)
6) " Nazareth (w XII w.)
7) " Lydda (Diospolis – bisk. r. 319 – arcyb. w XII w.)
8) " Gaza (bisk. w IV w. – arcyb. w XII w.)
9) " Pharan Sinai – bisk. r. 451 – arcyb. w XII w. – mieszka w Carogrodzie)
10) " Joppe (Jaffa – bisk. r. 419 – arcyb. w XII w.)

11) Arcyb. Neapolis (Nabulus, Sichem-bisk. 314 - arcyb. w XII w. - przyłącz. w XVII w. do Sebaste)
12) " Sebaste (Samaria - bisk. r. 325 - arcyb. w XII w.)
13) " Góra Tabor (r. 1151)
14) " Philadelphia (Rabbath = Amman w Arabii; Es = Salt) (bisk. r. 325 - arcyb. r. 451)

B) W Królestwie Greckiem

1) Biskup. Korynth i Argolis.
2) " " Patras, Achaja i Elis.
3) " " Kyparissia i Messenia.
4) " " Mantinea i Arkadia.
5) " " Stara-Misitra i Lakonija.
6) " " Missolunghi, Akarnania i Aetolia.
7) " " Amphissa, Phokis i Lokris.
8) " " Atheny, Attika i Beotia
9) " " Chalkis i Euboea
10) " " Hermopolis (na wyspie Syros)

C) Na Wyspach Jońskich:

1) Arcyb: Korfu - ma sufragania: Paxos
2) " " Kephalonia - ma sufrag: Ithaka
3) " " Zanthe
4) " " St. Maura
5) " " Cerigo

D) W Multanach i na Wołoszczyźnie

1) Arcyb: Bukarest: - Biskupstwa: a) Rymnik (Nowy-Sewerin) - b) Buseo - c) Argisch.
2) Arcyb. Jassy - Biskupstwa: a) Roman - b) Husch.

E) W Serbii.

1) Arcyb: Serbski w Belgradzie (r. 1351 założył car Stefan Duszan patriarchat w Ipeku w Albanii, zniesiony 1765) – Biskupi: a) Szabac. – b) Czaczak (wprzód arcybiskupstwo w Użycy) – c) Timok (wprzód biskupstwa Nisz i Nowy-Bazar = Prizren.)

F.) Na Czarnej-Gorze

1) Biskup Władyka w Cetyni (Zetta) ma tytuł metropolity Skadarskiego i Pomorskiego.

G.) W Austryi:

1) Arcybisk: Karlowicki – Biskupi: a) Temeszwar – b) Werszec. – d) Nowy Sad. – e) Arad. – f) Buda (Ofen) – g) Pakrac – h) Karstadt. – i) Hermannstadt. – k.) Czerniowce – i) Sebeniko

Raskol (Kościoła ruskiego)

Razkolników liczą w Rosyi do 9.000,000. Początek schizmy (staroobradstwo) sięga r. 1667, gdzie na wielkim soborze w Moskwie ogłosił się Rozkoł – lubo już w XIII wieku przychodzą sekty Martynowiów i Strygolników. Od r. 1682 dzielą się Razkolnicy na 2 oddziały a) Popowcy i b) Bezpopowcy którzy nie modlą się za Cara, powtórnie chrzczą przechodzących przyjmują tylko 2 sakramenta: chrztu i spowiedzi, odrzucają małżeństwa, i żywo się palą. Rodzaje i sekty Bezpopowców są:

1) Kapitonowie, założeni przez czerńca Kapitona, żyją chlebem i owocami – podczas nabożeństwa ich przynosi dziewica na głowie suche winogrona, które rozdaje – są po większej części samobójcy.

2) Bezpopowcy syberyjscy założeni przez czerńca Awakuma sami się palą żywcem.

3) Pomorianie czyli Danielici założeni przez Daniela Wikulicz między jeziorami Onega i Wyg oraz morzem białym – modlą się za Cara – odrzucają małżeństwo

4) Teodozyjanie założeni przez dyjakona Theodozego (+ 1711) (który gminy swe utworzył koło Dorpatu i w Polsce. najwięcej koło Kazania.

5) Filipowcy (Filiponie) zwani też Sożygatele – sami się palą – nad rzeką Wyg.

6) Stranniki (pielgrzymi) lub Skitalcy (błędnicy) w lasach i puszczach żyjący założeni przez Efima dzielą się na α) Skitalcy i β) Strannoprijmcy (gospodzący) – nieznają małżeństwa, żyją wstrzemięźliwie.

7) Dietoubijcy zabijają dzieci.

8) Adamici założeni przez Andrzeja Denisow – nie przyjmują rubli z wyobrażeniem S. Jerzego i nie chodzą po gościńcach bitych.

9) Nietowszyki czyli Spassowo Soglasie (bractwo) mają tylko chrzest.

10) Zrowożeni przyjmują małżeństwo
11) Samokresczency, krzczą się 3 razy
12) Akulinowszczyna założeni przez Akilinę dozwalają wolne spotkowanie jako święta miłość chrześciańska.
13) Basini czyli Anissowszczyna zbierają się w Wielki czwartek
14) Subotniki - rodzaj żydów.
15) Montani odrzucają małżeństwo
16) Iskateli Christa ciągle podróżują
17) Duszyłszyki, czyli Tiukalszczyki sami się duszą.
18) Skopcy założeni przez Seliwanowa - sami się trzebią
19) Chlisty czyli Zgromadzenie bożych ludzi założeni przez Daniela Filipowicza
20) Napoleonowszczyna uważają Napoleona I za wcielonego Chrystusa
21) Skakuny skaczą przy nabożeństwie - w Finlandyi
22) Duchoborcy - rodzaj Kwakrów czyli Illuminantów.
23) Mołokany - żyją mlekiem i w post.
24) Obszczie - wszystko u nich wspólne.
25) Nemoliaki - nie modlą się
26) Winginowszczyna
27) Pawłowszczyna
28) Kowilicy
29) Kiziłowszczyna
30) Babuszkino Zgromadzenie
31) Arystowszczyna.
32) Kondratjewcy.
33) Ignatowszczyna.
34) Anisimowszczyna
35) Lazarewszczyna
36) Faryzei
37) Masłowcy
(Ob. Sbornik prawitelstwennych swiedenij o raskolnikach. London 1861 Tom I. II Każdy tom 8 Szylingów.

B) Popowcy osiedli we wsi Wjetka nad Dnieprem w guberni mohilowskiej w Polsce w dobrach Chaleckiego r. 1695 przez popa Theodozego, gdzie ich zwano Starowjercy – stąd się rozeszli i podzieli na rozne sekty:

1) Srogtasie Wetrowoje
2) Srogtasie Diakonowskoje.
3) " Epifanowskoje w Starodubie r. 1764
4) " Czernobolcow w Polsce w Czernobylu – czczą tylko krzyż na którym Chrystus.
5) " ~~[illegible]~~ Suslowo – w Saratowskiem.
6) Peremazancy – drugi raz mażą dzieci olejem św. – w Moskwie

W Prusiech mają Filipponi w obwodzie Sensburg 10 ~~[illegible]~~ kolonii nad rzeczką Alt-Ucta – (należą do bezpopowców No 5)

W Austryi na Bukowinie mają wioski: Fontina alba ~~[illegible]~~ (Biatokernica) gdzie mają cerkiew soborną, klasztor i biskupa – Sokolicy (byli tu już przed r. 1775), Mihorda – i Klimoucy (gdzie jest 30 familii bezpopowców) – zwią ich Lippowaner.

W Multanach są popowcy 20,000 główne ich siedziby: Manu-Towka, Jassy

Na Wołoszczyznie 3000 w okolicach Brailowa, ~~[illegible]~~ popowcy.

W Turcyznie: w Tulczy, Dobruczy 10,000 – popowcy.

W golfie Enos – bezpopowcy (Skopcy i Chlisty)

W Azyi mniejszej – wieś Mandrora – (popowcy) 11,000

R. 1841 Ambrozy wypędzony władyka w Bosnii został starowiercą osiadł w Fontina alba i r. 1843 uzyskał pozwolenie utworzenia dyecezyi na Bukowinie pod warunkiem jeżli od parafian będzie miał zabezpieczonych ~~[illegible]~~ 12000 flm. rocznego dochodu – gdy te pieniądze złożono w Rossyi ūmanowicie w Moskwie r. 1846 d. 25 Octobra Ambrozy został intronizowany i wprowadzony na biskupa do Biała-Krynicy – R. 1848 zabiegi dyplomatyczne Rossyi wyjednały skasowanie biskupstwa i internowanie Ambrozego do Laibachu – mimo to rządzi jego koadjutor biskup Cyryl

Études sur l'avenir de la Russie. Septième étude: La tolérance et le schisme religieux en Russie par D. K. Schédo-Ferroti. Berlin (Behr) 1863. (Bg Thr)

Klimowcy (w czernigowsk. gubernii)

Nadjeżdin

Das Schisma der russischen Kirche (Baltische Monatsschrift 1859)

Makaryj: Istoria russkago raskola

Szczapow: Russkij raskol

Le Raskol, Essai historique et critique sur les sectes religieuses en Russie. Paris (A. Frank) 1859. 8º. pp. 289 (polityczne)

Haxthausen

Sobranije postanowlenij po czasti Raskola. Tom I (Postanowlenija ministerstwa wnutrennych djel) wypusk I London (Trübner) 1863. 8º. str. 264 (rozporządzenia od r. 1734 do r. 1840 – przedruk z edycyi petersburgskiej, 1858) 3 Thlr.

– Wypusk II 1863.

(Menowski Kalist Ihumen monasteru Swięto Troickiego Ilińskiego Czernihowskiego:) Modlitwy dzienne i nocne według zdania SS. O. O. Za błogosła... Łazarzu Baranowicza z łaski bożej Prawosław. Archiep. Czern. Nowh. etc. w Typ. monast. S. Troj. Ilińsk. Czer. wydane R. 1689. 8vo min k. niel. 3. str. 1-224 i k. 17 (Himnologion albo Dziennik t. j Kalendarz.)
(Jocher III str. 218) Teol. Nr. 5868

Cerkiew soborna czyli katedralna murowana S. Jana Bohosłowa w zamku wyższym Łuckim ma zapis od Lubarta Gedyminowicza Księcia Łuckiego i włodzimirskiego dany w wielkim Łucku roku od stworzenia świata 6830 (1322) indykta VII miesią:ca Decembra 8 nadający do tejże cerkwi sobornej i Klimentowi władyce Łuckiemu i ostrogskiemu sioła Rożyszcze, Teremice pod Łuckiem, Buszcze (pod Ostrogiem) Żniżacz, Budoraa, Puicze, Tołczewiki. (List ten funda:cyjny biskupstwa Łuckiego i ostrogskiego drukow. w Archiw jugo-zapadnoj Rossii. Kijew 1859. 8º Część I Tom I st. 206-208) Lubart był fundatorem cerkwi i biskupstwa. Xiążę Świdrygiełło Olgierdowicz nadał biskupom wieś Chorłupy. Lubart leży w tejże cerkwi.

R. 1398 Iwan władyka z Łucka (nieznany) obiecuje Władysławo:wi Jagielle za dostąpienie metropolii halickiej dać 200 grzywien ruskich i 30 koni.

Władycy Łuccy: Teodor około 1338-42 (Istor. ros. ierar. I. 226) — Ewfimij — Alexyj w XIV w. (Opis rukop. Rumianc. Museum 178) — Joan 1398-1401 (Akty zap. Ros. I nº 12) Sawwa 1401-1412 (Ist. ros. ierar. I. 227) Dionizy I. 1413 (Nikon. Lat. V. 51) Martinian wrotowie XV w. (Akty zap. Ros. I nº 34 _ Akty ist. I. 503) /.

/. Nikifor około 1490 (Pamiąt. Kiewsk. Kommis. T. I. Odd. I.) Kiryl 1395-1509

Bapt. (?)

Do dochodów władydztwa łuckiego należały: Cerkiew soborna S. Joana (w Łucku zbudowana przez W.X. Lubarta Gedyminowicza z grobami książąt ruskich, Cerkiew soborna w Ostrogu, cerkiew S. Włodzimierza w Włodzimierzu wołyńskim, 4 miasta i 34 wsie w powiatach łuckim i włodzimierskim

F (między temi miasta Chortup i Żabcze ufortyfikowane)

Po przystąpieniu Hipacego Pocieja biskupa włodzimierskiego do unii r. 1599 - Konstanty Konstantynowicz Xiążę Ostrogski pobudzany przez Jozeletinsza Pegas (Piga) patriarchę aleksandryjskiego, który r. 1594 zarządzał patriarchatem konstantynopolskim, utrzymywał na Wołyniu w monasterze Stepaniu przez 3 lat od r. 1599 Łukę metropolitę białogradskiego dyzunitę przeciwnika unij dla zarządzania biskupstwem włodzimierskim - po nim r. 1603 Jeremiasza metropolitę pelagońskiego - po nim r. 1606 władykę Mokaczewskiego - R. 1616 pisał się episkopem władymirskim i brzeskim (dyzunickim) Leonty Karpowicz zarządca szkoł ostrogskich, archimandryta wileńsk. monasteru S. Ducha + 1620 (Ob. Mowę pogrzebową Meletyusza Smotryckiego. Wilno 1620) - Jego następcą w biskupstwie dyzunickim włodzimierskim był Jezekiel Kuryszewicz r. 1620 posłował r. 1622 od metropolity na sejm - dalej niebyło już dyzunickiego biskupa włodzimierskiego.

R. 1620 Teofan patriarcha jerozolimski wracając z Moskwy, na prośbę hetmana Sahajdacznego wyświęcił w Kijowie na biskupów prawosławnych dyzunickich: przemyskiego Izaia sza Kopińskiego hegumena monasteru meżyhorskiego - chełmskiego Paisyja Ipolitowicza przełożonego monasteru meleckiego - łuckiego Izakija Czerneczyckiego hegumena monasteru czerneczyckiego (lecz nieuznawano tych biskupów jako intruzów)

Żelezo Jow jeszcze w młodym wieku powołany z galicyjskiego uhorskiego monasteru przez Księcia Ostrogskiego do monasteru S. Krzyża w Dubnie gdzie zostawał 20 lat, potem został hegumenem w Poczajowie + 18 Oktobr. 1651 mając 100 lat. Dionizy Bałaban metropolita Kijowski ogłosił go za bło: gosławionego (Ob: Żytije prepod. otca naszeho Jowa Żeleza, spisannoje uczenikom jeho jero: monachom Dosythejem. Poczajow (b.r.) (Ma: jak 1845 Tom XX III. Ist. ros. Jerarch. V. 359)

R. 1794 d. 13 Kwietnia Rząd rossyjski zniozstory w części unią ustanowił w Mińsku Archi: episkopa mińskiego, zytomierskiego, izasławskiego (w gubern. wołyń.) i bracławskiego (w podolsk. gubern.) — i już 4 Czerwca r. 1795 liczono do 2500 cerkwi dyzunickich (w mińskiej, izasławskiej czyli wołyńskiej i bracławskiej czyli podols: kiej gubernii). R. 1795 utworzono katedrę w Żyto: mierzu dla wikariusza mińskiego (archijerej żyto= mirski, episkop żytomirski utworzony ze siedzibą w Ostrogu. — R. 1799 d. 16 Oktobra utworzono wo: łyńską eparchię w Żytomierzu (Biskupi: Warlaam 1799-1805, Daniel 1805-1813, Stefan 1813-1829, Ambroży 1829-1832, Innokentyj 1832-1840, Nikanor 1840-1848, Arsen 1849-1855.) utworzono Seminarium w Annopolu które przeniesiono 1836 do Krze: mieńca — R. 1833 Poczajow mianowano Ławrą i przeniesiono 1841 tu katedrę z Żytomierza — R. 1834 utworzono episkopa wikariusza eparchii: 1800 warszawskiego podlegającego wołyńsko-żytomirskiemu. W wołyńskiej eparchii cerkwi zmiesz. z ... monasterm.

Skopczyzna po rusku zwało się Meszne (Mesalia)

1602. O obraziech, o krestie, o chwale Bozijej i o molytwie swiatych i o innych artykułach wiery, jedynoje prawdywoje Cerkwe Chrystowy. Wilno 1602. 12º około 100 kart. (Petruszewicz Letopis p. 401)

1614 Knihy Nikona Czernohorca. Ostrog 1614. fol. kart 96 (bez końca – niedokończona ostatnia ruska księga z drukarni w Ostrogu)

1609. Iże w swiatych otca naszeho Joanna Złatoustaho Besida izbrannaja o woprytanii czad. W Lwowie w drukarni bratskoj, Lita od rożdestwa Chrystowa 1609 Indiktiona 7, Joulija 29. 8vo kart 4 i 48. Na karcie tytułowej drzeworyt SS. Piotra i Pawła Apost. na odwrotnej stronie herb miasta Lwowa i Stauropigii lwowskiej z wierszami – Na drugiej karcie: Na Złatousta: ho i Do Czytelników (wiersze małoruskie) – (Jedyny exemplarz tej książki w bibliotece u Św. Jura we Lwowie pod Nr 3041. Opis szczegółowy przez Petruszewicza w piśmie: Słowo. Lwów 1873.)

1630

Gdy Karol wielki zwyciężywszy Awarów, podbił Pannonią, po-
wierzył zarząd kościelny nad tą prowincyją arcybiskupstwu
Salcburgskiemu; sufragan tegoż arcybiskupstwa Rinhar
czyli Reginar biskup passawski już r. 818 apostołował pra-
tóż i udzielał chrzest święty w Morawij, co też po nim bis-
kup Urolf czynił, dla którego papież Eugeniusz II r.
824–826 oddzielne biskupstwo laureackie (Lorch) utworzył.
Książę Morawski Mojmir już około r. 818–846 należał do
wyznawców Chrześciaństwa które w Morawij swój początek
od końca VIII wieku datuje. Ogólne jednak nawrócenie w tych
stronach przywiedli do skutku dopiero apostołowie sławiańs-
cy Cyryll (Konstanty, Crcha) i Method (Strachota).

Cyryll i Method synowie patrycyusza Leona w So-
luniu (Tessalonich) stolicy Macedonii, którą to krainę ce-
sarstwu wschodniemu podległą po większej części Sławia-
nie szczepu bulgarskiego na ówczas zamieszkiwali. Młod-
szy z tych braci Konstanty już od pierwszej młodości okazy-
wał wielką bystrość umysłu, zdatność w uczeniu się obcych
języków i obrał sobie żywot pobożny i w samego siebie zwró-
cony (kontemplacyjny) co mu też nazwę filozofa czyli uczo-
nego i światłego pomiędzy współobywatelami zjednało. Star-
szy Method więcej ku światowości zwrócony dopiero w
wieku dojrzalszém zupełnie stanowi duchownemu się po-
święcił; pierwotnie albowiem pełnił urząd rządźcy czyli stratega
w okolicie przez Sławian zamieszkałym, co mu nastręczyło
sposobność wydoskonalenia się w mowie sławiańskiej

Obaj bracia wiodąc żywot bogobojny wstąpili do klasztoru
greckiego, z którego rozpoczęli apostolską pielgrzymkę do Cha=
zaryi, kraju w dzisiejszej południowej Rossyi leżącego i wtę=
bokim jeszcze pogaństwie pogrążonego. Natchniona wymowa
Konstantego zjednała tamże religii chrześciańskiej wielu
zwolenników; apostołowie gorliwem staraniem swem wyjed=
nali tamże wolność znacznej liczbie niewolników Chrześci=
ańskich i zarazem wydobywszy święte zwłoki św. papieża Kle=
mensa około r. 102 w taurydzkiem Cherzonesie za wiarę umę=
czonego takowe do Grecyi sprowadzili. Historycy mięszają
tu często nawrócenie bułgarskiego cara Bogorysa przez Metho=
dego za pomocą obrazu przedstawiającego Sąd ostateczny;
lecz nawrócenie to przywiódł inny Method do skutku który był
mnichem i przytem malarzem.

R. 863 Książe wielkomorawski Rościsław a może i
jego pokrewny Świętopełk rządzący nad oddzielnym obwodem
w okolicach dzisiejszej Nitry położonym chcąc zaprzyjaź=
nić się z greckim cesarzem Michałem, wysłał poselstwo do
Carogrodu z prośbą o przysłanie sławiańsko-chrześciańskich
kapłanów, poczęści aby w państwie swem gdzie dotąd róż=
nej narodowości księża nawracali mianowicie niemiec=
cy, włoscy a nawet i greccy, zaprowadzić jednostajność
liturgii, poczęści ~~[illegible]~~ dla pozyskania służby bożej
w języku sławiańskim której kościół wschodni łatwiej
a niżeli kościół rzymski gdzie już ustaloną była w języku
łacińskim forma nabożeństwa (dopuszczał). Grecki cesarz Michał wys=
łał obu braci do Panonij. Tutaj to według kościelnej
legendy, po długich postach i gorliwej modlitwie spuścił
Duch święty na Konstantego ~~się~~ dar swej łaski i dozwo=
lił mu wynaleźć alfabet sławiański. Właściwie zaś nie
trzeba Cyrylla i Methoda uważać, jako apostołów którzy
przybyli do Sławian krzcić pogańskie narody, lecz raczej

jako nauczyciele których zadaniem było utwierdzić zaszcze=
pione już chrześcijaństwo, zaprowadzić stałą formę w liturgii,
objaśnić pisma święte przez ustne i piśmienne wytłoma=
czenie na język krajowy. Zajęli się więc swemi opowiadacze
wytłomaczeniem ewangelii i mszy świętej, poświęcaniem
kościołów jak n.p. kościoła katedralnego w Ołomuncu około
r. 863 czyli 864 ~~[illegible]~~ przez Rościsława
i Świętopełka uposażonego i urządzaniem hierarchii kościel=
nej w różnych stronach. Są ślady ich prac apostolskich na=
wet i nad Wisłą; kościół gnieźnieński albowiem od najdaw=
niejszych czasów Cyrylla i Methoda policzył w poczet pa=
tronów narodowych tradycyjnie. Blisko 3-4 lat zeszło tym
apostołom na apostołowaniu w wielko-morawskiem państwie
mianowicie w zachodnio południowej części dzisiejszych Węgier
która sięgając ku południowi aż do Dunaju ku zachodowi
aż do rzeki Morawy (March) a ku wschodowi aż do rzeku
Hronu (Gran) właśnie to dopiero przez Świętopełka podbitą
i urządzoną została. Apostołowanie to i chętne lgnienie kra=
jowców do nowej sławiańskiej liturgii, wzbudziły zawiść w
bawarskich biskupach którzy chcieli prawo swe dyjecezalne
jako ostatni na wschodzie mieszkający biskupi chcieli jak
najdalej posunąć: zaskarżyli więc owych apostołów przed
stolicą rzymską o nieprawowierność i fałszywość nauki w
dogmatach religijnych. Wezwani od papieża Mikołaja I dla
wytłomaczenia się, pospieszyli Cyryl i Method do Rzymu
wziąwszy z sobą ~~[illegible]~~ zwłoki świętego Klemensa i wytłoma=
czoną przez siebie liturgię ten najdawniejszy pomnik piśmien=
nictwa starosławiańskiego. Następca Mikołaja I który tym=
czasem umarł, papież Hadrian II przyjął w Rzymie sławiańskich
apostołów z uroczystym obchodem i z processją już to przez posza=
nowanie dla świętych zwłoków do miasta wprowadził. Tu przed
stolicą papieską zdali Cyryl i Method rachunek z swych prac

i z swego sławiańskiego tłomaczenia ksiąg liturgicznych
które się papieżowi a nawet i przeciwnemu duchowieństwu
rzymskiemu tak spodobało, iż takowe papież Hadrian II
urzędownie ~~[illegible]~~ potwierdził i Konstantego na biskupa,
Methoda z trzema innymi uczniami na kapłanów a dwóch
innych znowu na lektorów czyli dyjakonów wyświęcić kazał.
Konstantyn jednakże złożył zaraz godność biskupa i wstąpił
w Rzymie do klasztoru przyjąwszy imię zakonne Cyrylla. Roz:
chorowawszy się w klasztorze umarł d. 14 lutego r. 868 czyli 869
pochowany w kościele św. Klemensa. Wkrótce po śmierci brata
wysłany został Method od papieża do sławiańskich książąt
Rościsława i Kocieła w Panonii; który to ostatni książę poz:
nawszy świętych apostołów jeszcze r. 867 prosił papieża usil:
nie o przysłanie takowych. Method korzystając z pozwolenia
papieskiego zaszczepił w krajach panońskich zamieszkiwa:
nych przez Sławian, nieznaną jeszcze w kościele rzymskim
i greckim liturgią sławiańską, której dotąd jeszcze połowa
Sławian z obrządkiem kościoła greckiego używa. R. 870 wrócił
Methody znowu z zleceniem Kocieła do Rzymu gdzie od papie:
ża na arcybiskupa panońskiego i morawskiego wyświęcony
został. Wojna zacięta książąt morawskich prowadzona z wschod:
niemi frankońskimi władcami od r. 870 aż do 874 stanęła na
przeszkodzie niemało rozszerzeniu się liturgii sławiańskiej ku
północy, za to zaś większe ku południowi uzyskała pole
bo aż w głąb Grecyi pomiędzy Bulgarami i Serbami. Dotąd jeszcze
z pewnością nie wyśledzono, gdzie właściwie była stolica owe:
go sławiańsko-panońskiego arcybiskupstwa; najprawdopodob:
niej jednak w mieście Szalavar (Moosburg) przy ujściu rzeki
Szala do jeziora blatońskiego (Plattensee) gdzie książę
Kocieł także dwór swój utrzymywał; podług niektórych ba:
daczy zaś w Welehradzie pod Ołomuńcem.

Nabożeństwo w sławiańskim języku więcej dla ludu zrozumialszym a niżeli w łacińskim lub greckim, zjednało nowemu obrządkowi wiele zwolenników, mianowicie w niższej Panonii tak iż wikariusz apostolski w owych stronach obrządku łacińskiego Richbald utraciwszy wszystkich niemal swoich parafian którzy się do Methoda garnęli, na powrót do Salcburga wynieść się musiał, gdzie przed salcburgskim Adalwinem jako przed właściwą kościelną władzą (już r. 769 albowiem cesarz Karol wielki po zwyciężeniu Awarów powierzył zarząd kościelny w Pannonii arcybiskupom salcburskim) zaskarżył Methoda o niewłaściwe wdzieranie się w obcą dyecezyją. Jeszcze w jesieni tegoż samego roku rozbierało zebrane na synodzie bawarskie duchowieństwo w przytomności cesarza Ludwika pytanie, azali Methodowi przysłużało, wykonywać duchowne rządy w dyjecezyj wbrew prawa i słuszności (jak niemiecky kapłani twierdzili) przez papieża jemu oddanej. Udał się Method wezwany przed sąd duchowny do Niemiec, niemając żadnej opieki, ani od Swiętopełka zajętego obroną własnych krajów na ówczas, ani od Kocieła podległego jako lennik cesarzowi Ludwikowi, trzymany był przez półtrzecia roku w Niemczech jak niektórzy sądzą w więzieniu dopóki nowy papież Jan VIII który skarcił postępowanie owego synodu, nieprzyjaciołom Methoda klątwą kościelną zagroził i dla uwolnienia więzionego apostoła legata swego biskupa Pawła z Ankony do cesarza Ludwika umyślnie wysłał. Method odzyskawszy na wiosnę r. 874 wolność udał się najprzód na dwór księcia Kocieła a po śmierci tegoż r. 874 do Morawy gdzie tegoż samego roku przebywając na dworze Swiętopełka wychrzcił Borzywoja księcia czeskiego. Nieustępowali nieprzyjaciele Me=

thoda rozgłrzeni tem bardziej gdy Swiętopełk obawiając się zdrady zupełnie przechylił się na stronę liturgii sławiańskiej i wszystkich łacińsko-niemieckich kapłanów z państwa swego wydalił. Oczernili więc Methoda przed papieżem Janem VIII i zaskarzyli powtórnie o używanie języka sławiańskiego przy nabożeństwie jako niewłaściwego i zarzucili mu różnowierstwo w dogmacie pochodzenia ducha świętego od Ojca i syna. Pozwany r. 880 do Rzymu, udowodnił Method przed papieżem zupełnie swą niewinność, tak iż tenże publicznie uznał prawowierność Methoda który bynajmniej od konsyliów nie zboczył, używanie języka sławiańskiego przy nabożeństwie pochwalił i dozwolił i Methoda na arcybiskupstwie morawskiem zatwierdził i władzy jego duchowieństwo rzymskiego i sławiańskiego obrządku w Wielko-morawskiem państwie Swiętopełka poddał. Względy polityczne zmusiły później Swiętopełka przychylić się później na stronę obrządku łacińskiego; w którym to celu nawet niemieckiemu kapłanowi Wichingowi oddał pod zarząd biskupstwo nitrzańskie podległe arcybiskupstwu morawskiemu. Nieprzyjazny żywioł niemiecki podniecony względami Swiętopełka, któremu się ostra i ascetyczna surowość Methoda ~~[illegible]~~ wzbraniającego wielożeństwa książąt sprzykrzyła, podniósł nową walkę przeciw narodowości sławiańskiej: wystąpił otwarcie r. 881 Wiching przeciwko Methodowi, posądzając go o kacerstwo i rozszerzanie nieprawowiernych nauk mianowicie o postach i na nowo sprawę w Rzymie wytoczył. Lecz i tą razą niepomogło oszczerstwo nieprzyjaciołom; Method usprawiedliwszy się wyklął niesłusznego i nieprzyjaznego niemieckiego biskupa a nawet Swiętopełkowi dającemu Wichingowi opiekę klątwą zagroził r. 885. Wśród tych niesnasek zaskoczyła śmierć d. 5 kwietnia r. 885 pobożnego arcybiskupa Methoda. Po śmierci Methoda rozpostarł Wiching do tego stopnia prześladowanie swoje przeciwko obrządkowi sławiańskiemu iż się prawie wszyscy uczniowie Methoda mianowicie Gorazd i Klemens późniejszy arcybiskup bulgarski około r. 894 do Bulgarii usunęli.

Świętopełków syn i następca Mojmir jeszcze się r. 899 skła:
niał do obrządku sławiańskiego, pomimo nieprzyjaznych głosów
kapłanów niemieckich; i usiłował przywrócić takowy w państwie
wielkomorawskiem osadził nawet za zezwoleniem papieża Jana IX
morawskiego arcybiskupa Jana i dwóch biskupów Benedykta i
Daniela przeciwko czemu nawet niemieccy duchowni do Rzymu
zanosili skargę; lecz burza polityczna która przez domowe niezgody
i nieprzyjacielski napad Węgrów wielkomorawskie państwo znisz:
czyła, przyczyniła się także do zagłady sławiańskiego obrządku
a nawet i religii chrześciańskiej w owych stronach; po przegranej
bitwie albowiem pod Brzetysławą (Presburgiem) r. 907 stała się więk:
sza część Morawii łupem dzikich Madziarów których cesarz
Arnulf wezwał dla poskromienia niesfornych i swarzących się
pomiędzy sobą synów Świętopełkowych Mojmira i Świętopełka;
ci zniszczyli chrześciańskie kościoły i pozabijali księży. przez
co na niejakiś czas kraj znowu ciemności pogaństwa okryta,
którą dopiero później czeski książę Wratysław II i król węgier:
ski Stefan w owych stronach rozpraszać na nowo poczęli.

R. 1553 cesarz Karol V chcąc zaszkodzić Polsce starał się Iwana Wasylewicza wielkiego Księcia moskiew. nakłonić do unii a papieża Juliusza III. aby mu dał koronę – lecz się to rozbiło

R. 1589 wyjechał patriarcha konstantynopolitański Jeremiasz II na Ruś dla poprawy hierarchii. Bawił w Moskwie, gdzie na soborze uchwalono, aby był jeden patriarcha ruski, 4 metropolitów, 6 arcybiskupów i 8 biskupów. Z powrotem bawił w Wilnie, wizytując za przyzwoleniem Zygmunta III cerkwie; był w Kijowie i odprawił w czerwcu 1590 synod (sobór) w Brześciu litewskim, na którym uchwalono aby częściej metropolita odbywał synody. Z synodu tego na którym byli Michał Rahoza arcybiskup metropolita kijowski; Melenty Litaworowicz Chreptowicz Bohurynski biskup włodzimierski, protothronii archimandryta kijowsko-pieczarski, Cyryl Terlecki biskup łucki exarcha, Leonty Pełczycki biskup piński, Dyonizy Zbirujski biskup chełmski, Gedeon Bałaban biskup lwowski, wysłano Cyryla Terleckiego jednego z najzdolniejszych i najświatlejszych duchownych do króla Zygmunta III z prośbą o potwierdzenie praw kościołowi ruskiemu. Tutaj to na dworze przechylili jezuici idąc za planem Possewina Cyryla Terleckiego na stronę rzymską. Na następnym doroczny synodzie w Brześciu 1590. 1591 przedstawił Terlecki myśl połączenia się z Rzymem, na co zrazu przystali: Pełczycki, Bałaban i Zbirujski i podpisane przez się oświadczenie przesłali Zygmuntowi III który obiecał im wszelką opiekę d. 18 marca 1592 w Krakowie. Przeciągnął też 1593 na swą stronę Terlecki F Hipacego Pocieja nowoobranego biskupa włodzimierskiego, i oba przystali na zamiar udania się do Rzymu dla złożenia posłuszeństwa papieżowi, który to zamiar nastręczył

(Na synodzie tym w Brześciu d. 24 Junii 1590 uchwalili: Terlecki bisk. łucki, Pełczycki bisk. piński, Bałaban bisk. lwow. Zbirujski bisk. chełm. poddać się papieżowi pod warunkiem aby porządek cerkiewny był nienaruszony (akt w Zochowskiego Colloquium lubelskie p. 32))

(F który starał się i Konstantego Ostrogskiego na swą stronę przeciągnąć który się zrazu skłaniał do unii pod warunkiem jeżeli ją patriarcha przyjmie)

w dwór Zygmunta III. Na synodzie w Brześciu d. 24 Czerw:ca [redacted] 1594 chciano uchwalić przyjąć u:nię. lecz mimo poparcia Poceja synod ten nie przyszedł do skut:ku dla wyjazdu Króla do Szwecji. — D. 2 Grudnia 1594 na zjeź:dzie prywatnym ᶠ podpisali akt przystąpienia do unii: Michał Rahoza metropolita kijowski, Hipacy Pocij protothroni i biskup włodzimirski, Cyryl Terlecki exarcha metropolii biskup łucki, Grzegorz Zahorski arcybiskup połocki, Leonty Pełczycki biskup piński, Dionizy Zbirujski biskup chełmski, Jonasz Hohol archimandryta kobryński [redacted] i [redacted] koadjutor piński. [redacted] Dyonizy [redacted] Bałabana biskupa lwowsk. [redacted] dnia 28 Stycznia 1595 we Lwowie złożył [redacted] synod [redacted] na którym tenże Bała:ban biskup lwowski, Łukasz metropolita białogrodzki, Paizy episkop grecki z Skarafoss, Nicefor Tur archimandryta kijowski, Hilarion Massalski archimandryta supraslski, Atanazy archimandryta klasztoru Symona Petra na górze Athos, Genady archimandryta dermański, Wasyli hegumen Dubieński, Sergiusz Elnuch hegumen Smolnicki oraz protopopi skalski, ratenski, słucki i inni popi podpisali [redacted] [redacted] zaręczenie iż przyjmą unię z papieżem rzymskim na zasadach [redacted] Koncilium florenckiego i papieża za głowę uznają. (Akty Zapadn. Ross. T. IV. — Z końcem Roku 1595 Pociej i Terlecki wyjechali do Rzymu z Krakowa wybrali się d. 16 listopada. D. 23 Grudnia 1595 ksiądz Eustach Wołowicz kanonik wileński czytał po rusku list duchowieństwa, Pociej czytał po łacinie a Terlec:ki po rusku akt unii poczem wykonali przysięgę przed papieżem. ᶠ Wszelako Konstanty Xiążę Ostrogski wojewoda kijowski i Kniaź Jerzy Drucki-Horski poseł województwa Kijowskiego wnieśli protest d. 5 i 6 maja 1596 na sejmie w Warszawie przeciw Unii twierdząc iż ta unija zawarta bezprawnie albowiem do prawnego zawarcia potrzebny jest sobor (Koncylium) ogólny (wselenski) całego duchowieństwa i wyznawców wiary wschodniej — Król nakazał Rahozie złożyć sobór i sam Król wydał manifest d. 29 maja 1596 potwierdzający unię. — Nadszedł rozpisany sobor w Brześciu 1596 d. 6 paźdz. na którym unia miała być przyjętą odwołując; lecz przeciwnie tenże Gedeon Bałaban biskup lwowski, Michał Kopysteński biskup przemyski, Nicefor Tur archimandryta peczerski i Hilarion Massalski

ᶠ który poprzedził wyjazd Terleckiego do Rzymu

D. 12 Junii 1595 podpisali na synodzie w Brześciu Rahoza metrop. Pociej bisk. włodzimier. Terlecki bisk. łuck. Zahorski arcyb. połock. Kopysteński bisk. przem. Bałaban bisk. lwow. Zbirujski bisk. chełm. Pełczycki bisk. pinski i Jonasz Hohol sufragan i koadjutor pinski akt do unii i podanie do papieża

ᶠ Papież Clemens VIII wydał X Calend. Januarii 1595 bullę unii „Magnus Dominus."

archimandryta pinski, oraz Grek Nicefor protosyngel zastępca patriarchy konstantynopolitańskiego zesłany z Grecji, Konstanty x. Ostrogski wojewoda kijowski, Alexander x. Połubiński kaszt. nowogrodzki, Teodor Ussul-Rudecki cześnik wołyński i inni ze strony dyzunitów – Rahoza metropolita, Pociej bisk. włodzim. Terlecki bisk. łucki, Zachorski arcyj: bisk. połock. Zbirujski bisk. chełmski, Hohol bisk. pinski Sulikowski arcybisk. lwowsk. Maciejowski bisk. łucki, Gomoliński bisk. chełmski, Krzysztof Radziwiłł wojew. trocki, Lew Sapieha kanclerz lit. Dymitr Chalecki podskarbi lit. i Piotr Skarga jezuita. Dyzunici żądali aby Pocieja i Terleckiego zwalono z biskupstw, aby [illegible] zniesiono uchwałę co do unii jako przeciwną dogmatom religii i aby nieprzyjęto nowego kalendarza – przyczem osobne koło w osobnem domu d. 6 Oktobra w Brześciu 1596 uczynili i oświadczyli iż wtedy przystąpią do unii jeżeli cały wschodni Kościół na to zezwoli – przytem co do pewnych osób przyrzekli nieuznawać Pocieja i Terleckiego. – Przeciwnie Rahoza odprawił swój sobór unicki w cerkwi s. Mikołaja d. 9 Oktobra, na którem wyklęto odstępców Bałabana i Kopystyńskiego ꟳ – (Ob. Rychcicki Piotr Skarga i jego wiek. – Skarga: Obrona soboru brzeskiego – Baronius Annales ecclesiast. – Ewgenij: Opisanie Kijewo-Sofijskago sobora – Bantysz Kamenski: Historia – Dionizy Zubrycki – Drew: Oczerki unii w Cztenia moskowskago obszczestwa Istorii i Drew: rossij 1847 No 3. – Archiw jugozapadnoj Rossij. Kiew 1859 Czast I Tom I. – Wiszniewski: Historia Literatury – Grafta. Historia Kościoła – Apokrysis – Antyrhysis

ꟳ Synod ten ogłosił Zygmunt III w Warszawie d. 15 Decembr. 1596 i potwierdził

Kościół unicki w Polsce a mianowicie dyecezyja chełmska. Poznań (druk Kamińskiego) 8o str. 44.

O unii na Koncylium w Florencji (Ob. Petkowski Sobór Florencki)

Istoriczeskoje izwiestije o woznikszej w Polszje unii Nikołajem Bantyszem Kamenskim sobrannoje. Moskwa 1805

O poselstwie 1476 Stanów litewskich do Syxta IV na którego czele był Józef Sołtan podskarbi lit. (później metropolita) mianowano na cele potwierdzenie unii florenckiej (Ob. Pociej Poselstwo Stanów litewskich 1605)

Synod w Zamościu 1720 zerzucił niektóre ceremonie greckie

Amfilochij archiepiskop murański dyzunita 1595

Litowskaja cerkownaja unija. Izsljedowanija M. Kojałowicza. S. Peterburg 1859 Tom I i II (trzeci nie wyszedł jeszcze.)

R. 1831 na rozkaz Siemaszki Józefa biskupa litew. skasowano księgi liturgiczne unitów a zaprowadzono dyzunickie drukowane w Moskwie, skasowano ikonostasy (zmieniono formę ich?), zabroniono dzwonków, mszy cichej, litanii, różańców, processyi w dzień Bożego Ciała, kazań, zmieniono kielichy, cyboria (puszki) i strój kościelny podług greckiego rituś. — R. 1838 Józef Siemaszko biskup litewski, Bazyli Łużyński biskup orszański (sufragan białoruski czyli połocki), Antoni Zubko biskup brzeski sufragan litewski) przyjęli dyzunią; gdy zaś Jozafat Bulhak arcybiskup białoruski czyli połocki i metropolita nie chciał jej przyjąć. Po śmierci Bulhaka rząd r. 1839 w lutym zaprowadził dyzunią.

Die ruthenische Sprach- und Schrift- Frage in Galizien. Lemberg 1861.

R. 1795 narzucano unią w Rosyi przeszło wtedy przeszło 1000,000 dusz na dyzunią

Die ruthenische Frage in Galizien beleuchtet von einem Russinen. Lemberg 1850 (przeszło 150 stron)

Die Kirchen- und Staatssatzungen bezüglich des gr. kath. Ritus der Ruthenen in Galizien dargestellt vom Michael Ritter von Malinowski. Lemberg Druckerei des Stauropigianischen Instituts 1861. (przeszło 100 str.)

1848 Hipolit Terlecki missionarz apostolski podał plan do Konsystorza ruskiego w Przemyślu, aby 1) Utworzono kościół grecko-katolicki pod patriarchą osobnym; 2) aby [illegible] zasiadał przynajmniej i kardynał [illegible] Grecko-katolicki; 3) Aby w Rzymie utworzono osobną Komisią ritum grecko-katolicką; 5) Aby zaprowadzono stare zwyczaje zewnętrzne obrzędowe nie należące do wiary (n. p. dolewanie wody gorącej do wina w kielichu, zmywanie gąbką pateny); 6) Aby się kościół zwał „Grecko-sławiański katolicki" 6) Aby nawet w kościołach łacińskich zaprowadzono święto SS. Cyrylla i Metoda.

zawiera gorzkie wyrzuty przeciw Polsce p. I. 73. 159. p. 1169 nazywa unię magnum martyrem = Velikomuczenica Unija.

Annales ecclesiae ruthenae gratiam et communionem cum S. Sede Romana habentis, ritumque Graeco-Slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioceses ruthenas Leopoliensem Premisliensem et Chelmensem auctore Michaele Harasiewicz Lib. Barone de Neustern, Doctore S. Theol. Archypresbytero et praeposito Capituli metropolitani rutheni Leopol. commendatore c. r. ordinis Leopoldi Leopoli typis instituti Stauropigiani 1862. (Knigarnia Stawropigijskaja) 8º str. XXVIII. 1184. 5 flm. (7f?) (wydał z dodatkami Michał de Malinowski kanonik gremialny kapituły ruskiej metropolitalnej lwowsk. proboszcz archikatedralny. — Harasiewicz † 29 April 1836 — Malinowski dokończył tę pracę.) [illegible]

(Herb Stauropigii

Po przyjęciu unii 1595 monastery: Wilenski; Połocki; Minski; Nowo: grodecki; Supraslski; Czerejski; Bracławski; Mohilewski; Pustynski; Mscisławski, Smolenski; Czerniechowski; Trocki; Grodnenski; Czerlonenski; Wolnenski; Kobrynski; Leszczynski; Żyrowicki; Bytenski; Żydyczynski; Dubnenski S. Spasa i drugi S. Kresta, Dermanski Dorohobuzski; Szumski, Hojecki; Dobrotwoski opanowali unici — Również i monastery żenskie Wilenski, Połocki, Nowogrodecki, Grodnenski, Pinski, Minskie dwa, Orszanski. — Z tych męskich klasztorów opanowała Moskwa: Szumski; Smolenski; Czerniechowski; Pustynski; Mscisławski, Mohilowski; Leszczynski; Dobrotworski. — Schizmatycy zaś pod księciem Ostrogskiem opanowali Rozuwienski i Dubienski

Kozacy mianowicie Konaszewicz Sahajdaczny główni antagoniści unii

Władysław IV r. 1632 utworzył nowe biskupstwo dyzunickie (dyzunickie) mscisławskie czyli mohylowskie oraz metropolię Kijowską, władyctwa przemyskie, lwowskie, łuckie [illegible] dyzunitom przysądził.

Jan Kazimierz komisją hadziacką d. 16 Septembr. 1658 metropolią Kijowską, władyctwa łuckie, lwowskie, przemyskie, chełmskie, mscisławskie dla dyzunitów zachował.

Roku 1620 Józef Welamin Rutski metropolita odprawił we Lwowie synod z 7 biskupami unickiemi: (Jan Szyszka bisk. przemysk. unita Smotrycki arcyb. połocki; Leo Kreuza [illegible] bisk. smolensk. Morochowski bisk. włodzimier. Jerem. Poczapowski bisk. łuck. Greg. Michałowicz bisk. pinsk.) względu przeprowadzenia wszędzie unii — lecz daremnie

R. [illegible] 1680 d. 24 Januarii podług polecenia Jana III odbyła się konwokacya w Lublinie (Colloquium) które miało na celu uspokojenie Rusinów, aby albo przyjęli wszyscy unię, albo żeby uczyniono dysmembracyję władyctw. Na tej konwokacyi byli Cyprian Żochowski metropol. Załęski bisk. włodzim. Susza bisk. chełmsk. Białozor bisk. pinsk, Małachowski bisk. przemysk. Proponowano dysputę którą nuncyusz zakazał — wreszcie król odroczył sprawę i zjazd

R. 1720 odbył się synod unicki w Zamościu za metropolity Kiszki na którym uregulowano kościelne stosunki.

W Galicyi otrzymali unici rocktwaycę praw z łacinnikami przez Leopolda II d. 8 Julii 1790.

R. 1803 wyjechał Harasiewicz do Wiednia starając się o metropolię (za Skorodyńskiego) popierał w Rzymie sprawę Jordan Mickiewicz prokurator bazylianów 1805
D. XVII Cal. Aprilis 1807 wydał papież Pius bullę: In universalis ecclesiae meritis (ponieważ jak przed – Jan XIII. d. V. Calend. Septembr. 1410 pozwolił na utworzenie metropolii pod tytułem N. P. Maryi i przeniesienie jej z Halicza do Lwowa) którą utworzył czyli wskrzesił metropolią we Lwowie

W Galicyi od r. 1792 zostało tylko 12 klasztorów bazyliańskich

Jan Bochenski episcopus Rosensis suffraganeus metropoliae halicens + 25 Januar. 1857.

Spiridion Litwinowicz a. 1857 consecratus in Episcopum Canathensem et suffraganeum – administrował dyecezyją po śmierci Lewickiego

Gregorius baron Jachimowicz od 1848 bisk. przemyski nominat. a od 5 Septembr. 1859 metrop. lwowski + 1863

Michał Lewicki mianowany kardynałem na konsystorzu w Rzymie d. 16 Junii 1856

Olej święty (Św. Miro) w skład jego wchodzą w kościele ruskim: Elej, Styrax, Ładany (rostoj, prostoj, białyj i czernyj), Mastyka, Sandarak, Różowyje cwiety, Bazylika i inne pachnące materyjały. W skład wchodzi w ogóle 30 materyjałów. W całej Rossyi robią tylko Olej św. (Myrowarenie) w Moskwie i w Kijowie. Obrządek uroczysty gotowania Oleju św. odbywa się w Wielki tydzień. W Wielki poniedziałek metropolita o 9tej rano z całem duchowieństwem święci wodę uroczyście i kropi takową przygotowane materyje potem wlewa w srebrne kotły oliwę (masło) z poświęconemi ingredyencyami i pierwszy podpala ogień pod kotłem. Podczas gotowania Oleju Św. które trwa do Wielkiej Środy w wieczór czytają ciągle ewangelie a dyjakoni mieszają wiosłami gotujący się olej w kotłach. W Wielki czwartek wnoszą naczynia (alabastr) z świeżym olejem św. do Sobornej cerkwi, stawiają na żertwenniku, a metropolita święci takowe podczas uroczystej liturgii.

(Ob. O Myrowarenii. Moskwa 1875)

Winnicki Jerzy herbu Sas służył za młodu wojs:
kowo; r. 1700 wstąpił do monasteru w Ławrowie
i imie swiatowe Gabriel zamienił na Jerzy,
po smierci brata starszego episkopa przemyskiego
... [illegible] na toż biskupstwo zaprezentowany
od Króla d. 6 maja 1700 w Warszawie pisanym obrany
6 czerwca 1700, zbudował seminarium przemyskie
zrobił libertacyą dóbr biskupich od ciężarów daną
przez Króla w Sandomierzu d. 2 czerwca 1704. R.
1708 obrany Metropolitą Kijowskim i archiman:
drytą dubenskim i dermanskim. R. 1711 po wzięciu
w niewolę władyki łuckiego Meleciusza Żabokrzyc:
kiego sprzeciwił się administrowaniu tejże dyecezyi
przez nie-[illegible] Cyrylla Szumlanskiego tak iż tenże
na biskupstwo perejasławskie ustąpić musiał. R.
1713 prezydował kapitule bazylianów w Wilnie. Umarł
2 września 1713 w Straszewicach pochowany w
Ławrowie.

ob. 1857
podatki kościelne ruskie kunice
mitralia, antemitralia, soborne
Łumna tu r. 1714 Leon Kiszka władyka
włodzimierski cerkiew erygował i
poswięcił
cyrkowe od przyrot

Hieronim Ustrzycki z Unichowa herbu Prze:
strzał (z której to rodziny mający Ustrzycki się:
dzia ziemski sanocki dobra Ustrzyki górne zamie:
nił w II połowie XVII wieku [illegible] za
wsie królewskie Jasień i Ustrzyki dolne). Hie:
ronim ur. 1658 (zwał się na swiecie Jerzy) ojca miał
... erzego a matkę Łityńską, młodość spędził w zakonie
bazylianów we Lwowie; d. 17 grudnia 1715 po:
swięcony na biskupstwo przemyskie. R. 1720 był na
synodzie w Zamościu (gdzie z eparchij włodzimierskiej
łuckiej, chełmskiej lwowskiej i przemyskiej utworzono
protoarchimandryę. R. 1739 Onufrego Szumlanskiego
przyjął za sufragana. R. 1740 odbył synod i kongrega:
cya soborna całej dyecezyi przemyskiej sanockiej
samborskiej namiestników ritus graeci uniti odprawio:
... 1740. Umarł w Ławrowie 12 Oktobra 1748. (Brat jego
zwał się Bogusław)

monaster w Szeptotach koło Jaworowa

R. 1761 było według sprawozdania 3 przywileje Leona w katedrze

W Nowym Samborze cerkiew erygow. 1554 r. 1761 dla cudownego tamże obrazu Bogarodzicy Eliasz Komarni=ski

Onufry Szumlański herbu Korczak z... się na świecie Józef. wstąpiwszy do bazyliano... r. 1739 został sufraganem władyki przem... kiego, r. 1746 obrany władyką przemyskim. R. 1761 był na synodzie w Nowogródku pod laską Floriana Hrebnickiego metropolity + 1762 d. 20 kwietn.

~~...~~ Status dioeceseos premisliensis 1761
dyjecezyje premyska dawniej składała się z 3 biskup... premyskiej, sanockiej, samborskiej które 1694 razem połączone
w Przemyślu było 8 cerkwi wtedy
Spas tu było biskupstwo samborskie które mu księ... Lew. (1292?) zapisał Wołkowice, Duszowiczi..., Straszewice, Sozań.
~~...~~
W dyjecezyi premyskiej i w ... był w ster...
W dyjecezyi premyskiej było 1200 cerkwi
tore spiskiem r. 1761 był monaster Bazylian... we wsi Rozhorcze był monaster Bazylian... r. 1761.

Peremyszlianin miesiacosłow na god 185... izd. Jakowom Weligkom. Peremyszl 185... 257.

...ilno
Ba...
Ko...
...biskup...
...biskup

Biskup preszowski Józef Gaganiec 80letni starzec ur. w Galicyi 10 kwiet. 1792 + 24 grud.

iskup mukaczowski Simeon Pankowicz od r. 1867.

Ruskie

…stno 1. Cerkiew SS. Trojcy i monaster Bazylianow fund. Maria xiężniczka Twerska żona Olgerda W. X. Lit.

Lingenthal Zachari.
Geschichte der bulgar.
Kirche Petersb. 1864
Mémoires de l'Acad. t. VIII no 3
4to

Krüger-Velthusen, Maria. . . . . .
Oosterzee, Zwei Predigten. . . . .
Roffhack, Blätter aus Davids Leben.
Sack, Lieder in d. hist. Büchern d. A.
Wirz, Zeugnisse u. Eröffn. 2. Bd. .

316

Michael Lewicki S.C.R. Mtis intim Consiliar. ord S. Leopoldi magnae Crucis eques, Primas Galiciae S.Th. Dr. Membrum societ. agronom. galic. natus 1774 ord. 1798 Canonic. 1808 episcop. premisl 1813. Galic. 1818.

1. Cosmas 1156 consecr. —1165. 2. Halacteon 1203.
3. Artem 1239. 1241. 4) Petrus 1224 (Lequien) 3. Joseph 1292 (Lew) 5. Antoni Lew (1295) 6. Gregorius 1301. (Lew) 7. Theodor 1331 (Karams) 8. Nicodem Taranowski 1345 (Okolski I 35) 9. Theodoretus 1351. 10. Roman. 1362
11. Herman. 1371. 12. Cyprian 1376
13. Petrus (Saprocki Herby 120) 1398 —1406.
14. Dorotheus 1450.
15. Joannes 1414.

Krüger-Welthusen, Maria
Oostersee, Zwei Predigten

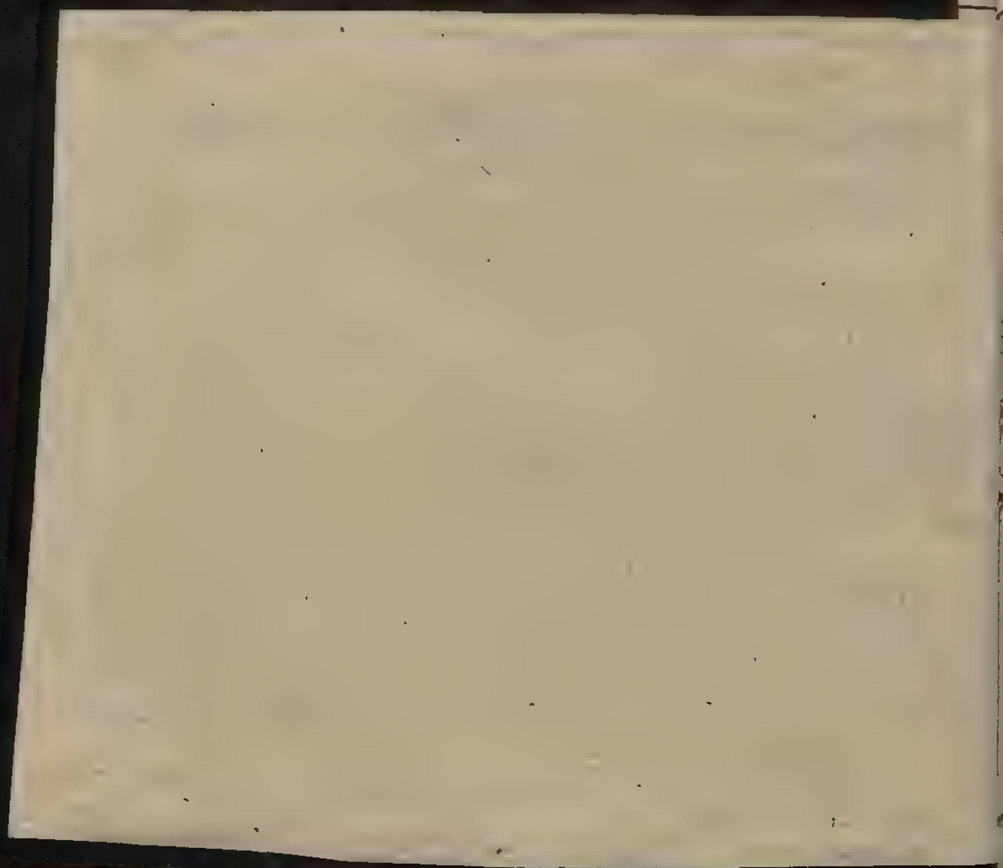

347

Michael metropolita kijowski 1476
ma synod (sobor) z którego posłano
do papieża Sixta IV Sołtana Alexan:
dra podskarbiego lit. z uznaniem wła:
dzy papieskiej i unii ~~[illegible]~~ florenckiej
Na tym synodzie był też Jan Chodkiewicz
hetman w. lit. z bratem swym Paw:
łem. (Kojałowicz Hist. Lit. II. 245)
W Rzymie w bibliotece propagandy jest
rękopis cerkiewno słowiański: Posjelst:
wo do papeži rymskaho Sikſta czie:
twertaho ot duchowenstwa i kniażat
i panow ruskich z Wilny Roku [illegible]
1476 (ayos) misiaca Marta 14 (ді) deń
czerez posłow w tomże liste niże imenowa:
nych. (fol. K. 33 w 2 kolumny jedna po łacinie
druga po rusku)

Sobor ten w Wilnie roku 6784 od stworzenia świata a 1476 po Chryst. podpisali ci co wtedy przyjęli unię:
Michał episkop smoleński elekt na metropolią kijowską. Jan archimandryta ławry peczerskiej. Makary archimandryta wileński S. Trójcy. Kniaź Michał brataniec krewny Kazimierza Król polsk. Kniaź Teodor Bielski brat Kniazia Andreja.
Kniaź Dymitr Wiazemski syn Kniazia Konstantyna z Białej Rusi. Jan Chodkiewicz namiestnik wileński marszałek w. x. lit. hetman w. lit z bratem swym Pawłem namiestnikiem Kamienieckim — Eustachi Wasylewicz z Połocka bojarzyn. Roman z Kijowa starosta pustyński. Jan z Kiewa stroitel grads. Jakub najwyższy pisarz litew. Michał Alexandrowicz z Zahorowia z Wołynia.

Ruscy biskupi Łucki, włodzimirski, piński 1721 598

Archimandryci: Supraśl, Dermań, Byteń, Kobryń, Mielec, Poczajów

yła
iec
ęo.
a
kie.
ux.

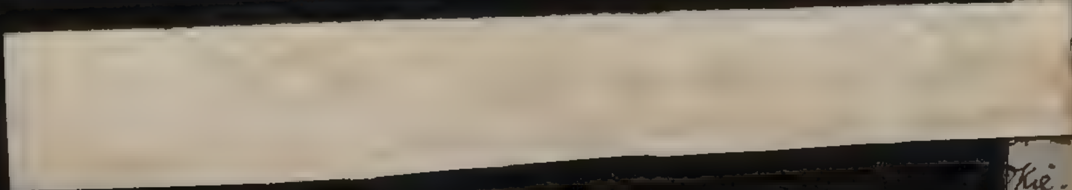

Krechow f. Zoił Schimnik w XVI wieku u Stanisława Żołkiewskiego wyprosił fundacyę za bisk. lwow Jeremia[sza] Tyssarowskiego, Konstantynopolski patriarcha Cyryll r. 1628 nadał mu stauropigię oraz carowie Alexy Jwan i Piotr Alexiewicz. murow.

Żołkiew f. 1691 Jan III oddawszy cerkiew bazylianom z mołdawii z archimandrytą Dorotheiem. R. 1754 Xże Michał radziwił utworzył przy niej Opactwo (Archimandryja)

Drohobycz spalił się z cerkwią 1825 oddano im wieś i pokar. mnicki klasztor

Lwow zał. od rusk. xięcia Lawra, a od Lwa 1292 uposażony Zygmunt August 1550 potwierdził i odbudowany a Bona 1553 nadała fundusz

Dobromil fund Jan Felix Herburt 1613 za Zegumeństwa Anastazego była to cerkiew S. Nikołaja i przy niej druga S. Ilii obie zgorzione r. 1784 wymurowano cerkiew i monaster S. Onufrego odbudowała Białogłowska.

Indem die Verlagshandlung schliesslich an diejenigen Schul… jetzt der Revüe fern gestanden haben, die Bitte richtet, dem Kreise … anschliessen zu wollen, empfiehlt sich dieselbe

Berlin, im December 1856.

hoch…

Renge…

Der Unterzeichnete subscribirt hiermit bei

auf Exempl. **Mager's** Pädagogische Re…
von **W. Langbein.** Jahrg.

und erwartet regelmässige Zusendung.

Ort:

Druck von C. Striese & Comp. in…

Iwanowicz Zagorski

Hregorij (archiepiskop połocki i witebski jako sufragan r. 1594 d. 2 grudnia podpisał się na unią na soborze w Brześciu lit.) był zagniewany na niego z powodu wileńskich rozruchów potwierdził go do nowo w Septembre 1595. Akt ist IV 178 № 86

AGRICULTURAL MACHINES.

[ ]11

CLAYTON, SHUTTLEWORTH, & CO.'S

NINE HORSE POWER DOUBLE CYLINDER

STEAM ENGINE,

found to answer admirably well, and a little surplus power being at all times desirable, and when not working to their full power, will only consume fuel in proportion to the work done. C. S. & Co. have sold these engines for farm purposes in Scotland. (See letter from Mr. Dudgeon, of Almond Hill, near Edinburgh, inserted at the end of this catalogue.) A very

Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien dargestellt vom Michael Ritter von Malinowski gr. kath. Gremialdomherrn, Konsistorialrathe und Dompfarrer zu St. Georg. Lemberg, Druckerei des Stauropigianischen Instituts 1861 (na okładce: 1864) 8º str. 890.
5fOW.

Die Dąbczański'sch-ruthenische Frage in Galizien beleuchtet von einem Russinen. Lemberg 1850

Synodus dioecesana chelmensis a Paulo Piasecki ep. chelm. d. 12 Aprilis 1644 habita.

R. 1725 skarżył kler ~~[illegible]~~ łaciński polski do Rzymu iż Rusini wenerują ciała przyniesione z krajów szyzmatyckich, jakoto Jana (z Nowi) z Wołoszczyzny w Żółkwi, Zelizo w Poczajowie dyec. łuck.

Conventus generalis episcoporum et monachorum Basilianorum Brytenensis d. 21 Junii 1657 celebratus

1752 Wiszniewski episkop smoleński dyzunita

Seminaria ruskie 1) w Wilnie 2) w Mińsku fund. 1620. 3) w Świerzu fundacyi Radziwiłłów. 4) w Chełmie

Wiara chrześciańska na Rusi około r. 990 zaszczepiona. R. 1146 na synodzie kijowskim obrany metropolita Klemens unita – r. 1176 Jan III metropolita kijow. pisał z obedyencyą do Alexandra III – R. 1237 obrany metropolita Józef I wysłał poselstwo do soboru w Lugdunie – Cyryl III obrany metropolita 1250 uzyskał od Innocentego IV potwierdzenie odbywania nabożeństwa w słowiańskim języku – Gregorz obrany r. 1415 metropolita wysłał do Koncylium Konstancyjskiego – Izydor metropolita r. 1443 ogłosił unią florencką w Chełmie

Kollegiata (Kryłos) z kanonikami (Kryłoszanie) fund. 1544 przez Makarego Tuczapskiego we Lwowie (2) w Haliczu ~~[illegible]~~ 1721 przez

Leona Księcia r. 1301 odnowiona 1548 i 1700

Cerkwie Katedralne (soborne) 1) we Lwowie św. Jerzego 2) w Haliczu w Krylosie Wniebowzięcia N. P. Maryi. 3) w Kamieńcu podolskim S. Trójcy

Archikatedrę w Radomyślu r. 1785 fundował Stanisław Szczęsny Potocki wojew. rusk.

Kapitułę ruską w Przemyślu fund. 1687 Innocenty Winnicki
" " " w Włodzimierzu z. 1598 Hipacius Pociej

Metropolici w Moskwie

1. S. Piotr wyświecony 1308,
miał stolicę w Włodzimierzu nad
Klazmą; r. 1325 przeniósł do
Moskwy, gdzie + 21 grud. 1326

2. S. Theognost 1328 – 1353 Greczyn
3. S. Alexy 1354 + 1378
4. S. Cyprian 1380 + 1385
5. Pimen 1385 + 1390 archimandryta perejesławski
6. Cyprian powtórnie 1390 + 1407
7. S. Focius 1408 + 1431 Greczyn
8. Izydor 1437 – 1441 kardynał
8. S. Jonasz 1449 + 1461 biskup razański
9. Theodozy 1461 + 1465 arcybiskup rostowski
10. Filip I 1465 + 1473 biskup suzdalski
11 Gerontius 1473 + 1489
12 Zozimus 1491 – 1494 biskup kołomny. złożony
13 Simeon 1496 + 1511
14 Barlaam 1511 – 1522 złożył. –
15 Daniel 1522 – 1539 zsadzony
16 Joasaf (skruniczy) 1539 – 1543 hegumen troicki – zsadzony
17. Makary 1543 + 1564 (z arcybiskupa nowogrodzkiego)
18 Atanazy 1564 – 1566 usterzył się do klasztoru
19. S. Filip 1566 – 1569 (hegumen sołowieckiego monasteru, osadzony 1569 w klasztorze twerskim
20 Cyryll 1570 + 1577 archimandryta sergiewski
21 Antoni 1577 + 1580 arcybiskup połocki
22 Dionizy. 1581 – 1586 osadzony w nowogrodzkim chutyńskim monast:

Patriarchowie w Moskwie utworzeni na soborze przez Jeremiasza II patriarchy carogrodzkiego w Moskwie (tenże)

1. Job od 1586 – 1589 Metropolita Rusi;
od 26 stycznia 1589 do 1605 Patriarcha
moskwy i Rusi (arcybiskup rostowski) osadzony w Czudowskim klasztorze
– Ignacy uzurpator pseudopatriarcha
obrany przez Dymitra Samozwańca 1605
nie otrzymawszy święcenia – uciekł do
Rzymu 1606 (biskup razański) – unita
2. Hermogenes 1606 – 1612. arcybiskup kazański; umarł w Czudowskim klasztorze r. 1613

Od r. 1612 – 1619 [illegible] ad-
ministruje patriarchat Jonas
metropolita krutycki (krutycy

3. Filaret Nikitycz Romanow
1619 + 1633.

4. Joasaf I 1634 + 1641 arcybiskup pskowski

5. Józef 1642 + 1652 [illegible]
archim andryta szymonowski

6. Nikon 1652 – 1658 wstępuje
do Nowo-Jeruzalimskiego mo-
nasteru (metropolita nowogrodzki)
Od r. 1658 – 1667 administruje
patriarchatem Pityrym metro
polita krutycki

7. Joasaf II 1667 – 1672 archimandryta troickiej ławry

8. Pitirim 1672 + 1673

9. Joakim 1674 + 1690
metropolita nowogrodzki

10 Adrian 1690 + 1700
metropolita kazański
Od r. 1700 – 1721 administru-
je patriarchatem Stefan
Jaworski metropolita
rezański (+1722)

1721 utworzenie świętego
Synodu rządzącego, d. 25 stycz

Zbory

Wyznania ewangielicko-reformowanego (Kalwinskiego) w Polsce i Litwie r. 1754.

(O zborach luterskich w Polsce i Litwie ob. Thomas Christ. Siegm. Altes und neues vom Zustande der evang. lutherischen Kirchen im Königreiche Polen. Zweite Auflage 1754. 8°. pp. 144)

a) w Wielkiej-Polsce. (początek r. 1548 z Braci Czeskich – 10 zborów. 11 pastorów)

1) Leszno (Lissa) zbór murowany, nabożeństwo po niemiecku i po polsku a dawniej i po czesku – przy nim i gimnazyum. (3 pastorów) – (osobny zbór luterski)
2) Toruń (Thorn) zbór w domu prywatnym, naboż. po niemiecki i cztery razy do roku po polsku. i pastor
3) Skoki (Schocken) zbór drewniany, naboż. po polsku. i pastor – (osobny zbór luterski)
4) Orzeszkowo, zbór w domu pastora, naboż. po polsku (3 mil od Birnbaum = Międzychodu, wieś) i pastor
5) Zychlin (pod Kaliszem) zbór drewniany, naboż. po polsku. i pastor
6) Wola (mila od Koźmina) zbór drewniany, naboż. po polsku 4 razy do roku. (właściwie zbór filialny do Zychlina)
7) ~~Waschke~~ Weszkowa (wieś 2 mil od Leszna, i mila od Bojanowa) zbór murowany, naboż. po niemiecku i czasami po polsku. Luteranie także w tym zborze odbywają nabożeństwo (Concordien = Kirche). i pastor
8) Laszwitz (wieś pół mili od Leszna), zbór w domu drewnianym, nabożeństwo po niemiecku. i pastor
9) Heyersdorf (Andrzychowice górne, wieś mile od Wschowy), zbór murowany, nabożenstwo po niemiecku i 4 razy do roku po polsku (dawniej był i drugi zbór w przyległej wiosce Kafel)

10) Crocau (w Prusiech polskich, 8 mil od Gdańska zbór murowany, nabożeństwo po polsku i po niemiecku i pastor.
Prócz tego posiadał Kościół ewangielicko-reformowany czyli helwecki albo Braci czeskich w prowincyi (Unitas) Wielkopolskiej, (która powstała z Braci czeskich mających jednakie prawie wyznanie) przed r. 1750 jeszcze zbory w Cherbrowie i Schwartau, które upadły.

b) w Małej-Polsce (pierwsi pastorzy z Helwecyi r. 1555 połączyli się z Braćmi Czeskimi a r. 1570 z Luteranami – 8 zborów i 8 pastorów)

11) Wiatowice (wieś w Krakowskiem) zbór – r. 1750 pastorem był Samuel Wilecki Senior Związku (Unitas) Małej-Polski. – i pastor
12) Piaski (3 mile od Lublina, miasteczko), zbór drewniany i pastor (bywa tu i nabożeństwo dla Luteran) (Simultan z Luteranami).
13) Tursko (wieś), zbór mały drewniany i pastor
14) Bełżyce (miasto), zbór mały drewniany. i pastor
15) Sieczków (wieś), zbór mały murowany. i pastor
16) Wielkanoc (wieś 3 mile od Krakowa), zbór duży i piękny murowany (w którym czasami odbywa pastor ewangielicko-luterski przyjezdny nabożeństwo dla Luteranów z Krakowa) – r. 1750 był pastorem Bogusław Aram. i pastor (Simultan-Luteranie).
17) Sielec (wieś), zbór mały drewniany. – i pastor.
18) Łapczyna wola (wieś), zbór zdezelowany i upadkiem grożący, w którym się już nabożeństwo nie odbywa.

c) na Litwie (6 senioratow czyli dystryktów 30 zborów i 30 pastorów)

I) Dystrykt Wileński.

19) Wilno (na przedmieściu) zbór mały drewniany, nabożeństwo po polsku i po niemiecku. 3 pastorów – i zbór luterski

20) Sereje (wieś w powiecie trockim), zbór dobrze wystawiony. 2 pastor.

21) Zuprany (wieś), zbór dobry. 2 pastorów

22) Lebiedziew (wieś), zbór murowany, nabożeństwo tylko 4 razy do roku.

II) Dystrykt Nowogrodzki.

23) Słucko (miasto), zbór dobry, przy nim gimnazyum. 2 pastorów – i zbór luterski

24) Kopyl (miasteczko), zbór drewniany. 1 pastor

25) Ostaszyn (wieś), zbór murowany. 1 pastor

26) Bielice (miasteczko), zbor mały drewniany. 1 pastor

27) Orłow (wieś), zbor mały drewniany. 1 pastor

28) Lubcz (miasteczko), zboru niema, nabożeństwo odbywa się w domu prywatnym. 1 pastor

29) Zaroy, zbór w małej kapliczce. (właściwie filialny do Lubcza)

III) Dystrykt Podlaski.

30) Zabłudow (miasteczko), zbór w dobrym stanie. 2 pastor.

31) Sydra (miasteczko), zbor mały. 1 pastor

32) Wengrow (miasto), zbór drewniany (w którym Kalwini z Warszawy odbywają nabożeństwo) 1 pastor, nabożeństwo także luterskie, (Simultankirche)

33) Jamna (wieś), zbor mały w złym stanie, do którego należą 2 małe filialne zbory: 1 pastor

α) Murzec.

β) Niepokojczyce.

IV) Dystrykt Białej-Rusi.

34) Kojdanów (miasteczko), zbór w dobrym stanie. z gminami filialnemi: Oynarowicze i Siemianowicze – 3 pastorów

35) ~~Duszec~~ Siemianowicze zbór mały, ~~dziś przyłączony do zboru w Jammy~~ jako filialna gmina.

36) ~~Niepokojszyce~~ Oynarowicze, ~~zbór mały, dziś przyłączony do zboru w Jammy~~ jako filialna gmina)

37) Kopyś (miasteczko) zbór w dobrym stanie. 2 pastorów

V) Dystrykt Żmudzi

38) Kiejdany (Cajodunum - miasto) ma zbór największy na Litwie (polski) – przy nim gimnazyum i drugi kościół Kalwiński (litewski) 2 pastorów – i zbór luterski

39) Kielmy (wieś) zbór mały, do którego należą gminy filialne: Rosienie, Szydłów, Greże i Krasnogoliszki. – i pastor

40) Dziewałtów (wieś), zbór niewielki. – i pastor

VI) Dystrykt Zawilejski.

41) Birże (miasto), zbór w którym nabożeństwo po litewsku. 3 pastorów – i zbór luterski

42) Popiel (wieś), zbór w którym nabożeństwo po litewsku. 2 pastorów

43) Radziwiliszki (wieś) zbór mały. i pastor

44) Nowe miasto (miasteczko) zbór mały i pastor

45) Szwabiszki (wieś), zbór mały, do którego też należą gminy filialne Bolsie i Płoniany. i pastor

46) Sołomiesk (wieś) zbór mały, do którego też należy gmina filialna Swiadość. i pastor

47) Królewiec (miasto w Prusiech Książęcych) zbór mały. i pastor

(Vgl.: Boguslaus Ignatius (Elsner) V.D.M.: Polonia reformata. Berolini 1754. 8º. - Nachricht von den evangelisch-reformirten Kirchen, Gemeinden und Lehrern, so heute zu Tage in dem Königreich Polen und Grossherzogthum Litthauen befindlich sind. (w Acta historico ecclesiastica oder Gesammelte Nachrichten von den neuesten Kirchen-Geschichten

f Weimar 1753/80 XVII Band 101 Theil ~~p. 6..~~ - 684.)

Zbory kalwinskie ktore istniały w dyecezyi wileńskiej

Bakwierzyszki
Birże
Brześć litewski
Chlebow
Czabiszki
Czadosy
Druskieniki
Dubinki
Dziewałtow
Giełwany
Holszany
Kniazyce
Kondrauszki
Kopucewicze
Kopyl
Kopys
Kowalowczyzna
Kojdanów
Lintupy
Lubcz
Łukoml
Mackiszki
Mińsk
Mosulna
Musniki
Nieswież

Bielica
Błotne
Bychow nowy
Derewna
Dobromyśl
Dorotow
Dory
Głębokie
Hołowczyn
Horodysk
Jezdno
Iskaznia
Iskoć
Jwie (Jewie)
Jwieniec
Kopaczewice
Kazangrodek
Kleck
Korzyść
Kosucniewicze
Kozarów
Kuchcice
Lebiedziow
Niedzwiedzk
Nielewicze
Niemtycze

Nowogródek
Odwa
Orniany
Orsza
Oszmiana
Owanta
Promież
Ponatyry
Popiel
Raków
Rykonty
Sereje
Smorgonie
Sołomieść
Suwiek
Swiadość
Swiętejeziory
Swirany
Szaty
Szylany
Upniki
Uszkole
Wenusów
Wilno
Wizuny
Żuprany
Jozniny
Pomusze
Zejmele
Ponatery.

Zejmy.

Ojnarowicze
Orlów
Ostaszyn
Pohost
Podzwinie
Połock
Potoczany
Rohaczów
Serwecz
Sielubin
Słowicz
Słuck
Siemonowice
Smycz
Sokolin
Szack
Szklów
Tajmanów (Fajman
Uzdzie
Usili
Witebsk
Zabłudów
Zaroy
Zasław

nie
II
bory w
Wie
Pi
St
W
bory
W
K
T

Thomas Christ. Sieg...m.: Altes und Neues vom Zustande der Evangelisch-Lutherischen Kirchen im Königreiche Polen. IIe Aufl. 1754. 8o str. 131.-134.

bory w Małej Polsce:
Wielkanoc własciwie Kalwinski simult
Piaski pod Lublinem Luterski
Sławatycze za Bugiem fund. 1617 Rafał Leszczyński wojew. bełsk. (w Lubelskim)
Węgrów na Podlasiu własciwie Kalwinski simult

bory na Litwie
Wilno (pastor Marcin Dąbrowski 1578)
Kowno (pastor Paweł Oderborn 1585)
Kiejdany (pastor Mich. Sartorius 1719)
Birże (pastor Wessel 1702)
Słuck fund. 1663 przez Bogusł. Radziwiłła.

ze
e
y
w
wice
w (Fajman

Poszyszwiek nad rzeką Szeszupą koło Czekiszek i Wiercziszek

Gredzie

Bolcie czyli Pomuszże nad Muszą koło Widziszek

Sałaty, dekan. żamski

Nestorawi poniewieski powiat

Rekst-inshi

Następująca część kodeksu stanowiła oddzielny, osobno zwinięty plik, na końcu II go tomu N^ru 5364 zaniem był oprawiony. Pozostawiono ten sam porządek

grudzień 1902 F Konecz[ny]

Statystyczny Wykaz

Kościołów i Duchowieństwa Katolickiego w Krajach dawną Polskę obejmujących

r. 1857.

A. W Cesarstwie Rossyjskiem.

Dyecezye	Kościoły			Klasztory				Przestrzeń w milach kwadratowych	Ludność Katolicka
	parafialne	filialne	Kaplice	Męskie		Żeńskie			
				etatowe	nadetatowe	etatowe	nadetatowe		
1. Archidyecezya Mohylewska . .	164	24	405	5	1	—	2	293657	350732
2. Dyecezya Wileńska	289	67	272	10	6	5	4	1467	830516
3. " Telszewska czyli Żmudzka	213	133	176	9	—	4	—	1241	870412
4. " Łucko-Żytomierska . .	159	36	362	6	3	1	1	2236	268237
5. " Kamieniecka	99	1	9	2	—	—	1	739	219621
6. " Mińska	81	37	157	6	—	4	—	1426	200865
7. " Tyraspolska	91	18	16	—	—	—	—	21206	124306
	1096	316	1397	38	10	14	8	321972	2874709

1. Ard
2. D
3.
4.
5.
6.
7.

Statystyczny Wykaz

Kościołów i Duchowieństwa Katolickiego w Krajach dawną Polskę obejmujących, r. 1860.

A. W Cesarstwie Rossyjskiem.

Dyecezye	Kościoły					Klasztory				Duchowieństwo			Ludność Katolicka obojej płci
	parafialne	beneficjalne	filialne	Kaplice	Oratoria	męskie etatowe	męskie nadetatowe	żeńskie etatowe	żeńskie nadetatowe	Świeckie	Zakonnicy	Zakonnice	
1. Archidyecezya Mohylewska	164	—	11	338	4	3	—	—	3	382	84	50	333386
2. Dyecezya Wileńska	300	18	70	386	—	10	5	5	3	724	276	167	861826
3. " Telszewska czyli Żmudzka	214	7	105	128	6	9	—	4	—	728	144	73	879731
4. " Łucko-Żytomirska	166	—	16	440	—	7	1	1	1	328	125	20	242245
5. " Kamieniecka	99	2	2	64	2	1	1	—	1	200	20	8	204472
" " ormiańsko-Katolickie	4	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	309
6. " Mińska	81	10	47	160	18	6	—	4	—	237	134	63	179961
7. " Tyraspolska	54	—	22	30	—	—	—	—	—	125	—	—	119285
" " ormiańsko-Katolickie	35	—	7	—	—	—	—	—	—	53	—	—	13534
	1117	37	280	1546	30	36	7	14	8	2779	793	381	2,834749

Wiadomości ogólne o Archidyecezyi Mohylewskiej.

Gdy przy pierwszym podziale Polski w r. 1772 cała tak zwana Białoruś i polskie Inflanty, czyli kraj obejmujący dawne Województwa: Połockie, Mścisławskie, Witebskie i Inflantskie, dostały się pod panowanie Rossyi, wynikła też potrzeba ustanowienia w nich osobnej dyecezyi katolickiej. Pod względem kościelnym należały te ziemie do następnych dyecezyi: a) do dyecezyi wileńskiej tak zwany Archidyakonat białoruski, składający się z 3 dekanatów: Połockiego z 10 parafiami, Witebskiego z 8 parafiami, i Orszańskiego z 17 parafiami. – b) do dyecezyi smolenskiej 3 parafie (np. Wieliż, Siebież, Oswiej, Newel) i 1 kościoł nieparafialny (stanowiące całą dyecezyją smolenską. – c) do dyecezyi inflantskiej południową część tak zwane Inflanty polskie stanowiące 4 dekanaty: dyneburski, lucyński, rzeżycki, lepelski. (Północną część dyecezyi inflantskiej czyli tak zwana Kurlandya i Semigallia wcielono r. 1795 najprzód do żmudzkiej, a r. 1798 d. 8 Sierpnia do wileńskiej dyecezyi; a r. 1847 też sufraganią Kurlandską napowrót do żmudzkiej dyecezyi przydzielono.) Osobnego archidyakona białoruskiego w Kapitule wileńskiej fundował na początku XVII. wieku Eustachy Wołłowicz biskup wileński, któremu na fundusz przeznaczył probostwo w Obolcu.

Pierwszym archidyakonem białoruskim został x. Mikołaj Si=
wicki. Biskup Jerzy Tyszkiewicz utworzył także pierwszego sufraga=
na białoruskiego Teodora Skuminowicza biskupa graiżano=
politańskiego. Ostatnim był r. 1772 Felix Towiański fran=
ciszkan biskup łomasieński, który niechciał wyjechać do pro=
wincyj zabranych. Biskup wileński Massalski obrał więc
dla prowincyj zajętych przez Rossią, za sufragana kano=
nika wileńskiego Stanisława Bohusza Siestrzencewicza,
który w Wilnie d. 1 października 1773 został konsekrowany
jako biskup malleński i sufragan białoruski. Wyjechał
tenże do Mohilewa gdzie przy kościele farnym urządził dla
siebie rezydencyją; prócz tego był on dziekanem kapituły wileń=
skiej i posiadał probostwa w Bobrujsku i Homlu.
R. 1774 d. 12 Maja Rząd rossyjski z Archidiakonatu i Sufra=
ganii Mohylewskiej, składającej się wtedy z 21 kościołów
parafialnych i 24 klasztorow, utworzył (bez wiedzy Rzymu) oddzielną dyecezyą
białoruską i biskupem tegoż Siestrzencewicza mianował
z pensyą 10,000 rubli srebrnych. Siestrzencewicz (wyświęcony d. 15 Sierp. 1778 za pozwoleniem z Rzymu ustanowił) (zaraz osob=
nego sufragana zadzwińskiego, na którego wyświęcił x. jezuity Pows=
towskiego z tytułem biskupa alalieńskiego. R. 1778 otworzył
także Seminaryum dyecezalne w Mohylewie na 20 alumnów
pod zarządem xx. Missionarzy, oraz drukarnią.
R. 1782 d. 17 Stycznia został Siestrzencewicz mianowany arcybis=
kupem mohylewskim przez Rząd rossyjski; z prawem obsadza=
nia wszystkich probostw i władzą nad wszystkiemi klasztorami, prócz
Jezuitów, których Katarzyna II cesarzowa (pomimo bulli kassacyjnej pa=
pieża Klemensa XIV z d. 21 Lipca 1773, ogłoszonej w Rzymie d. 16
Sierpnia 1773) wzięła w szczególniejszą swą opiekę. Przytem zabroniono
arcybiskupowi i duchowieństwu znosić się z Rzymem. Nowo utworzone
arcybiskupstwo mohylewskie miało obejmować nietylko obie gubernie

(czyli namiestnictwa: mohilewskie i połockie)
białoruskie, ale także kościoły w całem państwie rossyjskim. Arcybiskup chalcedoński Jan Andrzej Archetti przysłany do Petersburga, konsekrował tamże Siestrzencewicza na arcybiskupa mohylewskiego d. 15 Stycznia 1784, włożył na niego pallium, a ex-jezuitę Jana Benisławskiego proboszcza dyneburskiego i kanonika mohylewskiego (który o potwierdzenie nowego arcybiskupstwa jeździł do Rzymu) wyświęcił na koadjutora z tytułem biskupa gadareńskiego. R. 1784 nastąpiła kanoniczna erekcya arcybiskupstwa, a sam Archetti zajął się dysmembracyją dyecezyi i urządzeniem kapituły katedralnej. Na dotacyją kapituły katedralnej przeznaczono 8 bogatszych probostw, których dochody miały być później podzielone między kanoników i proboszczów. Utworzono więc 4 prałatów: 1) Proboszcza Cypryana Odyńca proboszcza mohylewskiego; 2) Archidyakona Adama Wyszomirskiego proboszcza orszańskiego; 3) Scholastyka Jerzego Łowtowskiego biskupa proboszcza łucyńskiego; 4) Kustosza Kazimierza Sutockiego proboszcza newelskiego*) — 3 kanoników gremialnych (prestymonialnych): 1) Benisławskiego biskupa koadjutora; 2) Jerzego Łowtowskiego biskupa razem i prałata scholastyka; 3) Franciszka Żukowskiego proboszcza siebieżskiego. — 4 kanoników honorowych bez głosu w kapitule. — Kościół Karmelitów dawnej reguły w Mohylewie przeznaczono (d. 8 Grudn. 1783) na katedrę, a klasztor na Seminarium dyecezalne. Prócz tego ustanowiono 6 wikaryuszów katedralnych. Cesarzowa Katarzyna II robiła r. 1785 w Rzymie starania, aby Siestrzencewicz został kardynałem, lecz sprzeciwiły się temu dwory francuski i hiszpański.

*) Później utworzono piątego prałata: Archidyakona białoruskiego

Po podbiciu Nowej-Rossyi przybyły do dyecezyi mohylewskiej kościoły w gubernii taurydzkiej czyli chersońskiej oraz w koloniach niemieckich saratowskich.

Gdy przy drugim podziale Polski w r. 1793 pod panowanie rossyjskie dostały się województwa kijowskie i bracławskie, część województwa podolskiego, większa część województwa wołyńskiego, reszta województwa połockiego i mińskiego, część woje-

województw nowogrodzkiego, brzeskiego i wileńskiego, czyli Wołyń, Podole i Litwa wcielono dyecezyą kijowską jako archidyakonat kijowski (z 5 dekanatami: a) kijowsko-wasilkowskim, b) radomyślskim, c) skwirsko-taraszczańskim, d) lipowiecko-machnowskim, e) zwinogrodzkim) do archidyecezyi mohylewskiej. (R. 1848 cały archidyakonat kijowski oderwano od archidyecezyi mohylewskiej i wcielono do dyecezyi kamienieckiej.) Kościoły zaś w województwie bracławskim (oficyałat bracławski) z dawnej dyecezyi łuckiej przyłączono do dyecezyi kamienieckiej.

R. 1795 przy trzecim podziale Polski otrzymała Rossyja resztę województwa wołyńskiego, części województwa bełzkiego, ziemi chełmskiej, resztę województwa brzeskiego i nowogrodzkiego części województw wileńskiego, trockiego i Xięstwa żmudzkiego oraz Kurlandyję i Semigallię. Lubo archidyecezya mohylewska wtedy nie została powiększoną, miała jednakże 200 kościołów parafialnych i około 700 kapłanów licząc w to wewnętrzne gubernie i kolonie saratowskie. Ukazem cesarzowej Katarzyny II z d. 17 Września 1795 utworzono w prowincyach zabranych przez 3 podział następujące nowe dyecezye: 1) Inflantską, z dawnej dyecezyi wileńskiej do której przyłączono Kurlandyję i Semigallię, z katedrą w Wilnie. 2) Pińską z dawnych łuckiej i kijowskiej, z przyłączeniem do niej kościołów gubernii mińskiej; (Pińskim biskupem nominowany został Kasper Cieciszewski po śmierci Adama Naruszewicza biskupa łuckiego i brzeskiego) z katedrą w Łucku. 3) Latyczowską utworzoną na miejsce zniesionej tegoż roku dyecezyi Kamienieckiej. [Latyczowskim biskupem mianowany Michał Roman Sierakowski proboszcz humański) Po śmierci cesarzowej Katarzyny (1796) utworzył cesarz Paweł I r. 1797 na wniosek Siestrzeńcewicza w Kollegium justycyi w Petersburgu osobny departament dla spraw rzymsko-katolickiego wyznania, na sposób konsystorzów czyli synodów luterskich, w którym połowa członków była duchownych, a druga połowa świeckich. Prezydentem był baron Heyking.

(za Ukazem Pawła I. z d. 5 Maja 1798)
R. 1798 nastąpił nowy podział dyecezyj w Cesarstwie Rossyjskim. Ustanowiono wtedy: 1) Archidyecezyę Mohylewską, do której należała Białoruś, Gubernia Kijowska z tytułem archidyakonatu kijowskiego, wszystkie kościoły wielko- i mało-rossyjskie, oraz noworossyjskie, na Kaukazie, Syberyi, w Finlandyi i guberniach nadbałtyckich (ostsejskich), a przytem sufragania mohylewska z prepozytury przy tymże kościele utworzono. 2) Dyecezyę Wileńską dla gubernij wileńskiej, grodzieńskiej, Kurlandyi, z biskupem Janem Nepom. Kossakowskim przedtem z sufraganem inflantskim. 3) Dyecezyę Żmudzką dla właściwej Żmudzi, z biskupem xięciem Stefanem Giedrojciem dawnym. 4) Dyecezyę Łucko-Żytomirską dla gubernii wołyńskiej z biskupem Kasprem-Cieciszewskim (w miejsce Łatyczowskiej) dawnym. 5) Dyecezyę Kamieniecką dla gubernii podolskiej, z biskupem Janem Dębowskim dawniej (od r. 1775 koadjutorem biskupem drazeńskim) sufraganem, a potem Sierakowskim. 6) Dyecezyę Mińską dla gubernii mińskiej z biskupem Dederko dawniej prałatem wileńskim. – Dla każdej dyecezyi naznaczono jednego sufragana, a dla mohylewskiej 3: mohylewskiego, połockiego i kijowskiego. Biskupowi łuckiemu (2346 dusz) i biskupowi żmudzkiemu (4489 dusz) zostawiono ich majątki; biskupom zaś kamienieckiemu i mińskiemu przeznaczono pensyj po 6000 rubli. – Nowy ten podział potwierdził w Petersburgu r. 1798 d. 2 Sierpnia Wawrzyniec hr. Litta arcybiskup tebański; legat, który wyjednał dla dyecezyi wileńskiej 4 sufraganów: wileńskiego, kurlandskiego, trockiego i brzeskiego, i owe 5 dyecezyj poddał pod władzę arcybiskupa mohylowskiego uchyliwszy dyecezyę wileńską, łucką i żmudzką z pod władzy arcybiskupa gnieźnień. a dyecezyę kamieniecką z pod władzy arcybiskupa lwowsk. Ten nowy podział zatwierdził Pius VI bullą: „Maximis undique pressi doloribus....” d. 15 Grudnia 1798. – Wkrótce potem zatwierdzeniu kazał cesarz Paweł I legatowi hr. Litta wyjechać z Petersburga. – R. 1798 oddzielono Departament spraw rzymskokatolickich jako właściwą osobną Instancyję od Kollegium Justycyi.

R. 1798 Siestrzencewicz arcybiskup pozyskał największe względy cesarza Pawła I od którego otrzymał ordery S. Alexandra Newskiego, S. Andrzeja i Komandoryi wielkiego krzyża zakonu S. Jana Jerozolimskiego (maltański) przytem dostał tytuł Metropolity wszystkich w Rosyi Kościołów i prawo noszenia purpury wyrobione w Rzymie dla arcybiskupów mohylewskich. Chytre zabiegi Jezuitów mianowicie Gabryela Grubera (ur. w Austryi d. 6 Maja 1740, jezuity od r. 1755, słynnego matematyka, mechanika, historyka, lingwisty malarza i muzyka który + 26 Marca 1805 jako jenerał zakonu w Petersburgu) zdołały podkopać powagę Siestrzencewicza u dworu, którego ukazem z d. 14 listopada 1800 usunięto od rządów Kościoła i na mieszkanie najprzód do Bujnicz (pod Mohylewem) a potem do majątku własnego Malatycz pod ścisły dozor policyjny odesłano. W miejsce jego powierzono rządy archidyecezyi biskupowi Koadjutorowi Janowi Benisławskiemu. Jezuici otrzymali d. 18 Października 1800 Kościoł S. Katarzyny w Petersburgu przy którym założyli Kollegium, zwrócono im majątki zabrane, a cesarz Paweł I wyjednał dla nich bullę Piusa VII z d. 7 Marca 1801 przywracającą zakon Jezuitów tylko w granicach Rosyi. Jezuici pootwierali liczne Rezydencyje w Nowo Rosyi, Odessie, Rydze, obrali własnego jenerała zakonu Franciszka Carew (ur. 10 Grud. 1731, jezuitę od r. 1754 + 30 Lipca 1802) i nawet r. 1800 robili starania o odebranie Uniwersytetu wileńskiego z rąk świeckich. Po śmierci Pawła I (+ d. 23 Marca 1801), cesarz Alexander I przywołał Siestrzencewicza z wygnania i przywrócił mu dawną władzę. Ukazem z d. 13 Listopada 1801 Departament spraw rzymsko-katolickich zamieniono w Kollegium rzymsko-katolickie duchowne pod prezydencyą metropolity, złożone z 1 biskupa, 1 prałata infułata i po 1 kanoniku z każdej z 6ciu dyecezyi. R. 1805 d. 5 Lipca podzielono toż Kollegium na 2 departamenta pierwszy dla obrządku łacińskiego, drugi dla unitów (pod prezydencyą lisowskiego arcybiskupa unickiego).

R. 1803 przybył do Petersburga poseł papieski Arezzo arcybiskup
Seleucyi dla utrwalenia stosunków dyplomatycznych, lecz
nic nie wskórawszy odjechał r. 1804 albowiem Dwór rossyjski
zerwał stosunki z Rzymem z powodu wydania przez papie=
za Francuzom r. 1804 Kawalera Vernegues członka ambassady ros=
syjskiej. – R. 1803 założono główne Seminarium dla katoli=
kiego duchowieństwa w Rossyi (które d. 11 lutego 1834 zamieniono
w Akademią rzymsko-katolicką duchowną, r. 1842 do Petersburga z
Wilna przeniesioną).
R. 1810 utworzono nowe biskupstwo ormiańsko katolickie w
Mohilowie nad Dniestrem, złożone z Biskupa Krzysztofowicza
(+1816) i 2 kanoników, mające dwadzieścia kilka kościołów.
Po traktacie tylżyckim (7 Lipca 1807) gdy Rossia zajęty przez
Prussy Obwód białostocki otrzymała, wcielono kościoły tej krainy
mającej przeszło 100,000 ludności, należące dawniej do dyecezyi
wileńskiej, teraz pod tytułem Archidyakonatu białostockie=
go do Archidyecezyi mohilewskiej. Archidyakonat białostocki
składał się z 6 dekanatów: Białostockiego, Bielskiego, Brańs=
kiego, Drohiczyńskiego, Knyszyńskiego, Sokolskiego; liczył 50
kościołów parafialnych, 5 klasztorów męskich (Reformatów w
Boćkach, Franciszkanów w Drohiczynie, Dominikanów w Różanym=
stoku, Choroszczy, Klimówce). Domy (Piarów w Drohiczynie, Missio=
narzy w Białymstoku i w Siemiatyczach), klasztór Sióstr miłosier=
dzia w Białymstoku (i w Ciechanowcu), klasztor Benedyktynek
w Drohiczynie. (Archidyakonat Białostocki po konkordacie za=
wartym w Rzymie r. 1847 d. 15 Stycznia, powrócił znowu do dye=
cezyi wileńskiej.)
R. 1809 odstąpiony został Rossyi przez Austryją Obwód tarnopolski (w Galicyi)
z 29 kościołami parafialnemi i 4 klasztorami archidyecezyi lwowskiej. Kościoły te pod nazwą
dekanatu mikulinieckiego wcielono do archidyecezyi mohylewskiej
i pod dozór x. Ragué proboszcza w Mikulińcach oddano (lecz r. 1814 po
przyłączeniu Obwodu tarnopolskiego. Kościoły te znowu do archidyecezyi

lwowskiej powróciły, jakoto: 1. Bawórów, 2. Czernielów, 3. Grzy-
małów, 4. Janów, 5. Kaczanówka, 6. Mikulińce, 7. Nastasów, 8. Opry-
łowce, 9. Skałat, 10. Strusów, 11. Tarnopol, 12. Toki, 13. Touste, 14.
Trembowla, 15. Wiśniowczyk, 16. Zbaraż, 17. Złotniki, 18. Tarnoruda,
19. Budzanów, 20. Husiatyn, 21. Kopyczyńce, 22. Petlikowce, 23
Liczkowce.)

R. 1812 Rossya otrzymała na mocy traktatu bukaresztskiego Bes-
arabią; Katolicy takowej należeli także odtąd do archidyecezyi mo-
hylewskiej, lecz później (r. 1814) do dyecezyi kamienieckiej przyłączeni F

F (mianowicie 4 parafie: Belce, Kiszyniew, Krasne, Chocim, które r. [redacted] 1849 do dyecezyi tyraspolskiej wcielono.)

R. 1810 d. 15 Marca utworzono w Mohylewie tak zwaną mniejszą
Kapitułę, złożoną z 10 honorowych kanoników Kijowskich.

R. 1815 po śmierci Strojnowskiego biskupa wileńskiego objął
Siestrzencewicz także i administracyą dyecezyi wileńskiej
której rządy powierzył biskupowi sufraganowi wileńskiemu
Puzynie. Było wtedy zamiarem Rządu przenieść stolicę metro-
polii do Wilna, na Mohilew zaś mianować osobnego biskupa,
lecz rozpoczęte w tym względzie z Rzymem negocyacye r. 1815
przez posła rosyjskiego barona de Tuyll nie przyszły do
skutku: Siestrzencewicz aż do swej śmierci (+ 1 Grudnia 1826
mając 96 lat) pozostał metropolitą mohylowskim i administrato-
rem dyecezyi wileńskiej.

Ukazem d. 16 Grudnia 1815, (głównie za wpływem Siestrzencewicza,) z powodu prozelityzmu wydalono
Jezuitów z Petersburga, a r. 1820 d. 13 Marca z całej Rosyi. —

R. 1816 biskup miński Dederko exjezuita, za okazany w r. 1812 pa-
tryotyzm usunięty został od zarządu dyecezyi i osiadł w Ołyce
na Wołyniu jako tamtejszy infułat; administracyą dyecezyi
mińskiej poruczono zaś prałatowi Łozińskowi. Po śmierci Dederki został
biskupem mińskim Mateusz Lipski exbazylian, proboszcz Kapi-
tuły mohylewskiej. — R. 1817 departament wyznań przyłączony
został do Ministerium oświecenia pod kierunkiem Księcia Golicyna,
którego to departamentu drugi wydział przeznaczony był dla spraw
rzymsko-katolickiego wyznania.

R. 1826 d. 1 Grudnia (w rok po śmierci cesarza Alexandra I + 1 Grudnia 1825
w Taganrogu) umarł w Petersburgu metropolita Siestrzencewicz mając 96 lat.

Stan archidyecezyi mohylewskiej r. 1826 był następujący.
Prócz Arcybiskupa było 3 sufraganów: Mohilewski, Kijowski i Połocki. – Kapituła większa składała się z 5 prałatów: Proboszcza (z funduszem dóbr Zaprudzie), Archidyakona katedralnego (z fun=duszem dóbr Jezierniki), Kustosza (z fund. dóbr Gągryn), Scholas=tyka (z fund. dóbr Styglów), Archidyakona białoruskiego (z fund. dóbr Kozłowo) i 10 Kanoników. – Kapituła mniejsza mohylewska złożona była z 12 kanoników kijowskich. – Kon=systorz składał się z Officyała, Wiceofficyała, 3 Assesorów i Urzędników. – Wikarych katedralnych 6. – Kollegiata kijows=ka miała 4 kanoników. – Seminaryów w archidyecezyi było 4: 1) w Mohylewie fundowane r. 1788 z majątkiem Płoskoje, na 8 alumnów. 2) w Krasławiu fundowane r. 1755 kosztem biskupów inflanckich Ostrowskiego i Hilzena, na 16 alumnów pod zarządem Missionarzy. 3) w Zwinogródku (w Kijowskiej gubernii) na które r. 1803 Sołty=kowa starościna kijowska 15,000 rubli zapisała, r. 1820 z Żyto=mierza do Zwinogródka przeniesione, na 6 alumnów. 4) w Bia=łymstoku przez Ludwika Kruszewskiego jeszcze za biskupstwa wileńskiego fundowane, na 8 alumnów, pod zarządem Missionarzy.
Dekanaty były następujące: I) W Archidyakonacie białorus=kim (w gubern. mohylew. i witebsk.): 1) Mohilewski 7 parafii. 2) Bychowsko-Rohaczewski 6 par. 3) Mścisławsko-Czauszowsko-Czerykowsko-Smoleński 11 par. 4) Klimowicki za rzeką Soż 5 par. 5) [illegible] Sienneński 5 par. 6) Orszańsko-Kopyski 11 par. 7) Bielicki 7 par. 8) Witebsko-Babinowicki 7 par. 9) Newelsko-Wieliżski 4 par. 10) Połocki 4 par. 11) Dryzeński 5 par. 12) Siebieżski 6 par. – II) W Inflantach polskich (w gubernii witebskiej): 13) Dyne=bursko-wyższy (Krasławski) 14 par. 14) Dynebursko-niższy (Dyneburski) 14 par. 15) Lucyński 18 par. (podzielony około r. 1832 na 2 dekanaty Przedlucyński i Zalucyński). 16) Rzeżycki 13 par. (podzielony około r. 1832 na 2 dekanaty: Rzeżycko-nadrzeczeński i Rzeżycko-nadłubański) 17) Lepelski 11 paraf.

III) W Archidyakonacie Kijowskim (w guberniі Kijowskiej) (r. 1848 odpadłym do dyecezyi łuckiej): 18) Kijowsko-Wasilkowski 9 par. 19) Radomyślski 9 par. 20) Skwirsko-Taraszczański 11 par. 21) Lipowiecko-Machnowkowski 12 par. 22) Zwinogrodzki 7 par.

IV) W Archidyakonacie Białostockim (r. 1848 odpadłym do dyecezyi wileńskiej): 23) Białostocki 10 par. 24) Bielski 8 par. 25) Branski 7 par. 26) Drohiczyński 10 par. 27) Knyszyński 11 paraf. 28) Sokolski 12 parafii.

V) W Rosyi: 29) Petersburski 5 par. 30) Moskiewski 2 par. 31) Chersoński czyli Nowo-rosyjski 14 paraf. czyli kościołów i kaplic 25. 32) Saratowski, 13 paraf. czyli kościołów 15 i kilka filij. 33) Różnych miast rosyjskich, 6 parafii (Dekanaty chersoński i saratowski odpadły r. 1848 do dyecezyi tyraspolskiej.) – Prócz tego, było jeszcze kościołów ormiańsko-katolickich w Krainie zakaukazkiej 29 i 1 kościół chaldejski pod górą Ararat.

Z początkiem XIX wieku było w państwie rosyjskiem więcej księży zakonników aniżeli świeckich. R. 1822 było w mohylewskiej dyecezyi zakonników 422, świeckich księży zaś 281; w mińskiej dyecezyi zaś było zakonników 489, a świeckich 164 księży. – R. 1803 Benedyktyni i Cystersi połączyli się w jedną kongregacyję i co 3 lata obierali raz z tego, drugi raz z drugiego zakonu prezydenta; r. 1816 przyłączyli się także do nich Kameduli z jedynego klasztoru w Pożajściu. – Dominikanie, Franciszkanie, Bernardyni i Karmelici dzielili się na 2 prowincye: litewską i ruską; r. 1816 połączyli się dopiero Karmelici w jedną prowincyą litewską, co w następnych 4 latach także Bernardyni i Franciszkanie uczynili. – Zakony utrzymywali także szkoły z obowiązku częścią własnego, częścią przez Komisyą edukacyjną lub przez Uniwersytet wileński nałożonego. Jezuici mieli kilka szkół wydziałowych i podwydziałowych; Piarzy mieli szkół 12 t. j. Liceum w Połocku, Gimnazyum w Międzyrzeczu Koreckim, gimnazya niższe w Szczuczynie i Lubieszowie,

resta szkoły powiatowe o 6 klasach. – Dominikanie mieli 9 szkół, między temi Gimnazyum w Zabiałach; Szkoły powiatowe utrzymywali Franciszkanie 2, Trynitarze 2, Bernardyni 5, Karmelici 3 (jedno gimnazyum w Chwałojniach), Kanonicy regularni 4, Augustyanie 1, Missionarze 5. W dyecezyjach Łuckiej i Kamienieckiej były prawie przy każdym klasztorze szkoły. – Wszytki i Bernardynki w Wilnie utrzymywały wyższe pensye, a Maryawitki w 17 klasztorach i Siostry miłosierdzia w 17 również domach utrzymywały szkoły niższe dla dziewcząt.

R. 1832 uległo kassacie w Cesarstwie Rossyjskiem 189 klasztorów; [illegible] r. 1842 dobra ziemskie klasztorne i kapitały przeszły na własność rządu. Skassowano prowincyałów, a na ich miejsce w każdej dyecezyi ustanowiono wizytatorów. Klasztory podzielono na etatowe i nadetatowe; pierwsze brały od 3000 do 1200 rubli srebr. rocznej pensyi i miały wydzieloną pewną ilość ziemi; w drugich brat każdy zakonnik po 40 rubl. sr. rocznej pensyi i mieli po 33 dziesięciny ziemi wyznaczone; przyczem nowicyaty były zamknięte. R. 1864 uległa także znaczna część klasztorów kassacie, tak że ledwie kilka dziś pozostało.

R. 1843 zabrano na skarb także wszelkie kapitały i majątki duchowieństwa świeckiego. Kościoły parafialne podzielono na 5 klass, z których pierwsza pobierała 600 rubli sr., [druga 500 rub.; trzecia 400 rub.; czwarta 275 rub.; piąta 230 rubli.]

W skutek konkordatu zawartego w Rzymie d. 15 Sierpnia (3) (vet. styl.) 1847 i bulli Piusa IX z d. 3 Lipca 1848 cyrkumskrypcyjnej czyli rozgraniczającej dyecezye w Cesarstwie rossyjskiem, zaczynającej się: „Universalis Ecclesiae cura!..." utworzono nową siódmą dyecezyę rzymsko-katolicką zwaną najprzód Chersońską, potem Tyraspolską, do której wcielono: Besarabię (dotąd [od r. 1814] do dyecezyi Kamienieckiej należącą) oraz kościoły w guberniach chersońskiej, ekaterynosławskiej, saratowskiej, astrachańskiej, Krymie i krajach kaukazkich (które dotąd do dyecezyi mohylowskiej należały i 2 dekanaty chersoński i saratowski stanowiły). Przez ten nowy podział utraciła archidyecezya mohylewska: Archidyakonat Kijowski (z 6 dekanatami)

wcielony do dyecezyi łuckiej, dalej Archidyakonat białostocki (z 6 dekanatami) wcielony do dyecezyi wileńskiej, oraz 2 dekanaty: chersoński i saratowski wcielone do dyecezyi tyraspolskiej. Dyecezya żmudzka zmieniła wtedy nazwę na telszewską i stolicę jej przeniesiono do miasta Telsz, oraz przyłączono do niej 5 dekanatów (Abelski, Kowieński, Wilkomierski, Kurlandski i Semigalski). – Mińska dyecezya otrzymała 2 dekanaty: Nowogródecki i Słwołowicki oderwane od dyecezyi wileńskiej.

R. 1864 uległo w archidyecezyi mohylewskiej kilka klasztorów nowej supressyi.

R. 1866 (d. 15 Czerwca) skassowano dyecezyę kamieniecką, którą przyłączono do dyecezyi łucko-żytomierskiej. Ten sam los spotkał r. 1869 dyecezyę mińską, którą wcielono do wileńskiej.

Obecnie 1877 r. liczy się w Archidyecezyi Mohylewskiej kościołów parafialnych 136, filij i kaplic 291, duchowieństwa świeckiego i zakonnego 346, katolickiej ludności 434,170. – R. 1823 liczono zaś kościołów parafialnych świeckich 231, filialnych i klasztornych 70, kapłanów świeckich 281, kleryków w seminariach 43, zakonników 376, zakonnic 60, parafian 343382. – Klasztory r. 1823 były: Kanoników regularnych probostw 4, Pijarów Kollegiów 2; Klasztorów Dominikanów prowincyi ruskiej 8, litewskiej 13; Franciszkanów 8, Bernardynów 9, Kapucynów 2, Reformatów 1, Karmelitów dawnej reguły 6, Trynitarzy 4, Benedyktynek 1, Maryjanitek domów 6; Sióstr miłosierdzia 2.

Mappa rzymsko-katolickich dyecezyj w Rossyi wydał, Dr. P. Gieysztowt Uczonych towarzystw członek. 1857. St. Petersburg. fol. max. kolorowo. litograf. (w litografii wojenno topograf. Depo) na jednym arkuszu zlepiona z dwoch części)

(Obacz: Wiadomość statystyczna o archidyecezyi mohilewskiej rzymsko-katolickiego wyznania. Mohilew 1823. fol. przedruk. w Dzieje dobroczynności. Wilno. Rok 1823 Tom III str. 45-51 i 169-178. – Szantyr: Zbiór wiadomości o kościele i religii katolickiej w Cesarstwie Rossyjskiem. Poznań 1843. 8º. – Tolstoy Dmitry, le Comte: Le Catholicisme romain en Russie. Paris 1864. 8º 2 Vol. – Bez-Kornitowicz: Istoriczeskia swiedenia o prymieczatel: niejszych miestach w Bielorussyi. Peterburg 1865 – Sementowski A. M. Witebskaja i jego okrestnosti gorodа Witebskoj gubernii. Peterburg 1864 – Directorium officii divini pro archidioecesi Mohyloviensi in A. 1866.)

Poczet arcybiskupów mohylewskich

1) Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz urodzony d. 3 Września 1731 we wsi Zanki w województwie nowogrodzkiem powiecie wołkowyskim z ojca Jana Hornyszewicza(?) Kalwina i matki Kornelii Odyńcowny Katoliczki; kształcił się najprzód w kalwińskiej szkole kiejdańskiej, słuckiej, potém w Berlinie i Frankfurcie nad Odrą. R. 1745 służył w wojsku pruskiem i w bitwie pod Kasseldorf został raniony. W Berlinie za poradą dominikana Amanda został katolikiem. Wróciwszy do kraju r. 1753 był oficerem dragonii, potem kapitanem i guwernerem przy synach Radziwiłła krajczego litewsk. R. 1763 wstąpił w Warszawie do Seminaryum, wyświęcony r. 1764 na kapłana, został wkrótce r. 1767 kanonikiem wileńskim. R. 1773 d. 1 Października konsekrowany na biskupa malleńskiego w Wilnie, wezwany przez gubernatora Czernyszewa objął rządy nowoutworzonego biskupstwa białoruskiego. D. 19 Stycznia 1782 mianowany arcybiskupem mohylewskim, konsekrowany dopiero 15 Stycznia 1784 w Petersburgu otrzymał pallium i r. 1798 tytuł metropolity. Umarł w Petersburgu d. 1 Grudnia s. st. 1826 mając 96 lat. Był on prezydentem Kollegium rzymsko-katolickiego, administratorem dyecezyi wileńskiej od r. 1815, posiadał 2 bogate probostwa bobrujskie i homelskie oraz prelaturę dziekańską w Kapitule wileńskiej. Kawaler orderów polskich i rossyjskich, członek uczonych towarzystw, znany w literaturze z kilku wydanych dzieł niebył szczerze przywiązanym do Kościoła rzymsko-katolickiego, który, będąc owiany duchem Kalwinizmu, chciał oderwać od Rzymu i zostać patryarchą; lecz mu wtém Jezuici przeszkadzali, tak iż popadł w niełaskę Pawła I cesarza rossyjskiego. Wybudował ze swego kościół S. Stanisława w Petersburgu i w Małatyczach, podług planu Wawrz. Gucewicza. — Zostawił do 7 milionów złp. majątku.

Ob: Parczewski Stanisł.: Mowa miana nad grobem Stanisława Siestrzencewicza Bohusza metropolity (przekład z francusk.) Wilno druk. A. Marcinowskiego 1827. 8º str. 54 i dryan. — Łaszkiewicz Jan Sch. Piar.: Mowa na pogrzebie Stanisława Bohusza Siestrzencewicza metropolity. Połock, w druk. Pijarów 1827. 8º str. 29. — Stachowski: Żywot Siestrzencewicza w Rocz. tow. nauk. Krak. 1839 t. XV.

2) Kasper Kazimierz Kolumna Cieciszewski urodz. 1745 od r. 1775 biskup koadjutor, r. 1785 biskup kijowski, r. 1795 mianowany biskupem pińskim od Rossyi, r. 1796 biskupem łucko-żytomirskim; r. 1827 został arcybiskupem mohylewskim (objął tę katedrę d. 26 Września 1828). Umarł w Łucku d. 28 Kwietnia 1831. — Po nim

byli administratorami arcybiskupstwa Jan Chrzciciel Szczytt kustosz mohylewski do r. 1834 i Walerian Henryk Kamionko herbu Jasieńczyk biskup abderytański, sufragan kijowski, scholastyk mohilewski, (exdominikan) od r. 1835.

3) Ignacy Ludwik Korwin Pawłowski (ur. 1775) biskup megarenski, sufragan kamieniecki, został arcybiskupem mohylewskim r. 1841. Kawaler ord. S. Alexandra Newsk. Białego Orła, S. Anny i S. Włodzimierza, umarł w Petersburgu d. 20 Czerwca 1842 mając lat 67. Lubo nieposiadał wyższej nauki, był jednak biegłym teologiem i kanonistą. – Po nim administrował Marcin Łaski, Dr. Teol.

4) Kazmierz Pobóg Dmochowski (ur. 1772) biskup miltenski, suffragan kurlandski, został arcybiskupem d. 28 Listopada 1848. Umarł w Petersburgu d. 11 Stycznia 1851, mając 72 lat. Pasterz świątobliwy i niezrównanej dobroci.

5) Ignacy Hołowiński (ur. 1807) biskup karysteński, sufragan mohylewski, został arcybiskupem d. 11 Listopada 1851. Umarł w Petersburgu d. 7 Października 1855. Znany w literaturze polskiej jako pisarz znakomity; lubiał i protegował młodych tylko duchownych.

6) Wacław Żyliński (herbu Janina ur. 1803) (zm. r. 1840 g.) biskup wileński, został d. 9 Grudnia 1856 arcybiskupem mohylewskim. Umarł w Petersburgu d. 23 Kwietnia 1863. Gorliwy i czynny. – Administrował po nim Józef Maxymilian Staniewski sufragan mohylewski, były przeor dominikanów w Petersburgu. urodzony d. 20 maja 1795 w Rosiejniach na Żmudzi, r. 1811 został dominikanem w Poporciach, r. 1859 konsekrowany jako biskup platejski na sufragana. Umarł 20 Grudnia 1870.

7) Antoni Fiałkowski (ur. 1797) biskup kamieniecki, (ur. 1860) został arcybiskupem d. 11 Lutego 1872, był najprzód profesorem Uniwersytetu wileńskiego i rektorem akademii duchownej. Mąż światły i uczony. Umarł w Petersburgu d. 30 Stycz. 1883.

8) Aleksander Kazimierz Dziewiałtowski Gintowt ur. 1821, wyświęcony 1845, biskup eleonolitański od 1832 biskup łucki 1872, arcybiskup mohylewski od 3 Marca 1883.

(herb Siestrzence:wicz)

Siestrzencewicz Stanisław Bohusz metropolita arcybiskup mohylowski popierał r. 1816 głównie cele angielskiego Towarzys:twa biblijnego; wskutek czego Pius VII bullą z Rzymu d. 3 Września 1816 do niego pisaną ostro to postępowanie jego skarał. Również znalazł Siestrzencewicz przeciwnika w Filipie Neryuszu Golańskim który z tego powodu wydał przekład z Fenelona: „Czy wolno czy:tać Pismo św. Wilno 1818. 8vo" i w Jędrzeju Pohl missyonarzu który napisał rozprawkę „O szkodliwej wolności czytania Pisma św." — Siestrzencewicz głównie wpłynął na wydalenie Jezuitów z Petersbur:ga r. 1815 i z Rossyi r. 1820, mszcząc się za ich intrygi przeciw niemu w Rzymie. — Jako człowiek wysokiej nauki i erudycyi wydał: 1) Sztuka utrzymywania zdrowia i onej historya, przełożona z Jakuba Mackenzie. Wilno 1765. 8o i 2a ed. Wilno u xx. Pijarów 1769. 8o. 2) Mo:wa po szczęśliwem ocaleniu Króla przez Konfederatów miana d. 13 Listop. 1771. Wilno 1771. 2a ed. Warszawa w druk. Korpusu Kadetów 1771 — tłoma:czenie niemieckie: Predigt am Tage des h. Stanislaus Kostka 1771 in der Kathedralkirche zu Wilna gehalten, übersetzt von T. G. fol. iark. 3) Providentiae divinae evidens argumentum; consideratio historico-philosophica de summo regis periculo 1771 d. 3 Novembris. Vilnae (może Konarskiego?). 4) Najprawosławniejszej Imperatorowej Katarzyny II Ustawy na guberne państwa całorossyjskiego, z narodowego na polski język przełożone. Mohylew, w druk. nad:wornej biskupa 1777. 4to str. 198. — 2a ed. w Grodnie. 5) List pasterski (dozwalający Jezuitom zakładać nowicyaty) w Mohylowie 1779 (z Bullą papieską 15 Sierpnia 1778 umacniającą do tego biskupa). 6) Wiersz do Najjaśn. Katarzyny II przy oddaniu dzieła pod tytułem: Tauryka czyli wiadomości starożytne i późniejsze o mieszkańcach Krymu do naszych czasów, w Kijowie ofiarowany. 1787. 8vo str. 4. (może Naruszewicza?) 7) Mowa do zgromadzonych obywateli zebranych na wybory w Kościele katedr. mohylewskim 1786.

8) Grecya w Taurydzie, tragedya w 5 akt. wierszem. Mohylow 1783. 9) Sermo die natali Augustissimae Catharinae II Rossiarum Imperatricis, in aede parochiali Resitensi dictus d. 21 Aprilis 1794. Mohilow 1794. 10) Kazania i mowy w polskim i łacińskim języku miewane. Mohylow 1794. 11) Histoire de la Tauride. Brunswick 1800. 8° 2 Vol. – 2a ed. 1812 – 3a ed. Histoire du royaume de la Chersonese Taurique. Petersburg 1824. 4to 12) Recherches historiques sur l'origine des Sarmates. Petersburg 1812. 8° 2 Vol. 13) Izsledowanie o proischożdenii ruskaho naroda. Petersburg 1818. 14) Précis des recherches historiques sur l'origine des Slaves. Petersburg 1824. 4to 16) Ora, tragedia w 5 aktach w czasie oktawy narodzenia N. Katarzyny II Imperatorowej, w dzień imienin Stanisława Augusta Króla pol. przedstawiona w Mohylewie 1788. 8° str. 52 i K. 2 (wierszem) – Prócz tego pozostawił w rękopisie poezye polskie. – Był to filozof encyklopedysta; niewiele przywięzywał wagi do episkopatu rzymskiego, i mało się oglądał na przepisy kanoniczne. Doradzał r. 1806 rządowi aby katolickie duchowieństwo urządzono na wzór prawosławnego, i zostawało pod rządem samego arcybiskupa metropolity, a Rzymowi wcale nie podlegało; jednakże przeszkodzili temu x. Ignacy Giedrojć i x. Stanisław Szantyr kanonicy.

[Margin note: z pominięciem praw kanonicznych]

R. 1785 wychodziło: Directorium divini Officii missarum pro ecclesiis Romano-Catholicis Archi-diecaesis Mohil. per universum Imperium totius Rossiae iuxta Computum Veteris Calendarii Romani concedente Sacra Sede Apostolica Auctoritat. et mandato ... Stanislai Siestrzencewicz a Bohusz Dei et Apost. Sed. gratia, Archiepiscopi Mohiloviensis .... dispositum in Annum ... 1785. Mohiloviae, in typogr. Archiep. 12mo Kart 62.

Kościoły

w Archidyecezyi Mohylewskiej.

I Dekanat Mohylewski

Mohylew miasto. Kościół katedralny Wniebowzięcia P. Maryi - pierwotnie kościół i klasztor Karmelitów dawnej reguły (trzewiczkowych), założony w XVII wieku ze składek, dotowany r. 1692 przez Króla Jana III., posiadał wioski Kniażyce, Zabłocie i Pieczersk; po suppressyi klasztoru w r. 1774, przeznaczono klasztor na Seminarium dyecezalne; w kościele zaś Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz arcybiskup założył katedrę r. 1784 za potwierdzeniem nuncyusza Archetti arcybiskupa chalcedońskiego. Kościół murowany, został restaurowany około r. 1860 za staraniem arcybiskupa Wacława Żylińskiego, ma 5 ołtarzy. W wielkim ołtarzu 2 duże obrazy: Św. Stanisława bisk. i Wniebowzięcia P. Maryi pędzla Władysława Majeranowskiego z Krakowa. Przy katedrze (I. klassy) jest 6 prałatów, 3 kanoników, 5 wikarych, Arcybiskup i Sufragan.

1. Mohylew miasto. Kościoł parafialny S. Kazimierza fund. [konsekr. 1614 Wojna bisk. wil.] r. 1604 Król Zygmunt III i r. 1610 dotował. Murowany z owalną Kopułą. Do parafii należy 6 dworów obywatelskich i 14 wsi.

Kaplica na cmentarzu miejskim parafialnym drewniana.

Kaplica S. Józefa murowana, z altarią fund. 1684 Hieronim Tworowski dla Jezuitów.

Kaplica z Klasztorem Maryawitek, zbudow. po r. 1832. Sprowadzone na początku XIX wieku do Mohylewa, aż do r. 1832 przemieszkiwały w Klasztorze Bernardynów.

2. Mohylew miasto. Kościoł parafialny zadnieprski S. Antoniego Padewsk. z Klasztorem Bernardynów fund. 1687 Teodor Rzewuski Lowczy rzeczycki, który też 1698 Kościoł wystawił. Konsekrował go Karol Pancerzyński biskup hieropolitański. Po supressyi Klasztoru d. 9 Grudn. 1864 Kościoł pozostał parafialnym. Murowany na 5 ołtarzy i nad chórem zakonnym cudowny obraz Św. Antoniego.

Kościoł filialny w Chaćkowiczach (dziś nie istnieje)

Kaplice: 1) Żyle. 2) Zarzecie. 3) Lubuż. 4) Moszki.

W mieście Mohylewie istniały dawniej jeszcze Klasztory:

a) Jezuitów Rezydencya z Kościołem S. Franciszka Xawerego, fund. 1678 Jan Zdanowicz Kanonik smoleński, proboszcz mohylewski, z Maciejem Boeckelmannem podczaszym inflantsk. R. 1772 było tu już Kollegium z szkołami. Po supressyi Jezuitów w r. 1820, Kościoł w r. 1832 przerobiono na cerkiew prawosławną.

b) Missionarzy Klasztor, istniał r. 1704.

3. Faszczówka. Kościół paraf. Imienia Najśw. Panny. Pierwotnie fund. r. 1637 przez Zawiszów Rezydencya dla Jezuitów, od r. 1774 zamieniony w farny. Kościół był r. 1637 z drzewa wystawiony; r. 1754 kosztem Jezuitów z muru wzniesiony, przez Felixa Towiańskiego sufragana białoruskiego konsekrowany, ma 4 facyaty, 2 wieże frontowe i 7 ołtarzy. W głównym ołtarzu cudowny obraz Matki Boskiej, a w jednym z bocznych ołtarzy relikwie S. Symplicyusza w trumnie miedzianej za szkłem.

Kaplice: 1) Uhły. 2) Kordziejowo. 3) Pukańce.

4. Kniażyce miasteczko. Kościół paraf. N. P. Maryi Różańcowej, pierwotnie z drzewa wraz z Rezydencyą dla Dominikanów fund. 1681 Konstanty Pac chorąży w. x. lit. który r. 1693 dwie wsie: Butużyce i Izobiszcze tymże zapisał. R. 1744 Pac kasztelanic połocki wystawił tu klasztor. Kościół jako parafialny konsekrował r. 1780 bisk. Siestrzeńcewicz. R. 1801 na miejsce starego postawiono nowy drewniany kościół na podmurowaniu. Ma 5 ołtarzy. Po kassacie Dominikanów r. 1832, pozostaje parafialnym.

Kaplice: 1) Rubowszczyzna. 2) Łozice.

a) Kościół S. Trójcy z klasztorem Karmelitów dawnej obserwancyi w Kniażycach fund. 1632 d. 2 Maja; Mikołaj Sapieha starosta wileński, z matką swą Anną zapisawszy 2 wsie: Zabołocie i Górna. (Podług Chodynickiego fund. 1632 Anna z Książąt Hołowczyńskich, żona Krzysztofa Stefana Sapiehy wojewody mścisławsk. Kościół drewniany na podmurowaniu, z klasztorem skasowany 1832.

5. Białynicze miasteczko. Kościół paraf. Wniebowzięcia N. Panny i S. Leona z klasztorem Karmelitów dawnej obserwancyi fund. 1622 Lew Sapieha wojewoda wileń., który r. 1623 wymurował duży klasztor i d. 1 Marca 1624 takowemu 3 wsie: Ciechim, Przemysłów i Peronę zapisał. Kościół

początkowo drewniany, r. 1760 kosztem Radziwiłłów, Sapiehów i Ogińskich wymurowany a r. 1765 przez Tomasza Zienkowicza biskupa ariopolitańskiego konsekrowany. Karmelici mieli tu już r. 1652 drukarnię, szkoły i parafię. Supprymowani r. 1832 a kościół pozostał parafialnym. Front kościoła ozdobiony koryncką kolumnadą z galerią i figurami drewnianemi; wewnątrz posadzka marmurowa i 9 ołtarzy. W wielkim ołtarzu który syn fundatora Kazimierz Lew Sapieha drogiemi kamieniami i srebrem ozdobił, jest cudowny obraz N. Panny Maryi na drzewie malowany, tutaj r. 1624 przez Jerzego Sapiehę oddany, koronowany d. 20 września 1761 przez Jerzego Hilzena biskupa smoleńsk. Kosztem Ignacego i Heleny Ogińskich marszałków W. X. Lit. Korony na obrazie złote sadzone brylantami i szafirami, suknie srebrne, grubo wyzłacane. Zakrystya bogata w piękne aparaty i srebro. Najsławniejsze odpusty bywają tu na N. P. Maryję Szkaplerzną i Narodzenie P. Maryi. Muzyka klasztorna z 20 osób złożona, posiada kompozycye kościelne Majewskiego, Iwaszkiewicza, Siengalskiego, Miładowskiego, Kamieńskiego, Herbiewicza, Ławrynowicza, Taglińskiego, Haraburdy, oraz symfonie Dąbrowskiego i kwartety Lubomirskiego. — R. 1859 prawie całe miasteczko spaliło się wraz z kościołem, z którego tylko obraz N. P. Maryi uratowano. Proboszcz miejscowy kanonik Lucyan Godlewski kościół na nowo zrestaurował.

Kaplica: 1) Wysokie (mająca 3 ołtarze).

a) Hołowczyn. Kościół S. Trójcy z klasztorem Dominikanów fund. 1681 Andrzej Potocki wojewoda krak. z żoną Anną, nadawszy folwark Staresioło. Kościół i klasztor drewniany opalili Szwedzi r. 1706, odbudowany, znowu pogorzał, r. 1777 wymurowali Dominikanie klasztor, a r. 1806 kościół mający 5 ołtarzy malowanych na murze. Biskup Siestrzeńcewicz r. 1776 utworzył tu parafię, którą ponieważ i 300 dusz nie liczyła, po skasowaniu klasztoru (należącego do prowincyi ruskiej) w r. 1832, parafię wcielono do Białynicz.

II. Dekanat Mohylewsko-Kopyski.

1. Szkłow miasteczko (sławna stolica żydowska). – Kościoł parafialny S. Piotra i Pawła założony w XV wieku, był później w posiadaniu Kalwinów, odebrał go Alexander Chodkiewicz wojewoda trocki i zapisawszy d. 30 Czerwca 1592 oddał go Katolikom. Eustachy Wołłowicz biskup wileński r. 1624 wcielił tę farę do klasztoru dominikańskiego, arcybiskup Siestrzencewicz oddał ją znowu świeckiemu duchowieństwu. Kościoł przebudowany w ośmiogran r. 1784 ma 3 ołtarze; r. 1849 odbudowany na nowo.

Kościoł filialny w mieście Kopyś, Św. Trójcy, drewniany na podmurowaniu, fundacyi Książąt Radziwiłłów dziedziców hrabstwa Kopyskiego, ma 5 ołtarzy. Parafian do tej filii należy 106. Dawniej była tu parafia połączona z klasztorem Dominikanów w Szkłowie.

Kaplice: 1) Stary Szkłów miasteczko (na cmentarzu. 2) Zahoranki. 3) Ryżkowka.

a) Kościoł S. Tomasza z Akwinu z Klasztorem Dominikanów w miasteczku Szkłowie fund. 1619 Alexander Chodkiewicz wojewoda trocki, który r. 1621 d. 2 Maja akt fundacyjny spisał darowawszy do klasztoru dwa folwarki zwane: Zamosze i Trościna. Kościoł murowany wlo[?] fatrz malowany (ma 8 ołtarzy, piękne organy i na wieży dzwon ważący 40 cetnarów. W prezbiterium wisi olejny portret fundatora. Klasztor ten należący do prowincyi ruskiej supprymowany r. 1832.

2. Bobry. – Kościoł paraf. Imienia P. Maryi fund. 1760 Ignacy i Helena Ogińscy marszałkowie w. lit. Parafię utworzył r. 1740 Michał Zienkowicz bisk. wileńsk. Kościoł ten drewniany.

Kaplice: 1) Trościanka. 2) Pohrebiszcze. 3) Ituszkowo.

a) Kościoł i klasztor Dominikanów we wsi Dudakowicze fund. 1701 Ciechanowieccy i Alexander Obuchowski sędzia ziemski orszański. Kościoł drewniany na podmurowaniu, restaurowany r. 1822

o 3 ołtarzach. Była przy nim parafia, przed r. 1825 zniesiona. Klasztor uległ supressyi r. 1832 należał do prowincyi ruskiej. – W parafii był szpital i 4 kaplice drewniane: 1) Zahoranki, 2) Babczyn, 3) Ramszyn, 4) Sklopow czyli Slepow.

3. Tołoczyn miasteczko własność Sapiehów, później Szemiotów. – Kościół paraf. Narodzenia Najśw. Panny fund. 1604 Lew Sapieha kanclerz w. lit., drewniany spalony został r. 1812 przez wojska nieprzyjacielskie. Odbudował po r. 1840 z muru proboszcz miejscowy Julian Wasilkowski kanonik przy pomocy dziedzica Stanisława Żywińskiego; konsekrowany d. 6 lipca 1854 przez Wacława Żylińskiego bisk. wikar. Altarię przy kościele fundowali r. 1727 Mikołaj Szemiot kasztelan połocki z żoną Teresą z Korsaków. – Szpital na 4 ubogich przy kościele.
Kaplice: 1) Kipiacze czyli Kipiatycze wieś, z 3 ołtarzami wystawił x. Daniel Wilczyński proboszcz tołoczyński r. 1804. 2) Sochaczewo. 3) Janowo. (Do parafii należy miasteczko Druck)

4. Starosiele miasteczko nad rzeką Berezynką, własność Sapiehów, później Ogińskich. – Kościół paraf. S. Trójcy fund. 1604 d. 6 sierp. Lew Sapieha, fundusz ponowił r. 1640 Kazimierz Sapieha. Dzisiejszy kościół, po spaleniu starego drewnianego wymurował r. 1819 pleban x. Lew Sankowski; ma 3 ołtarze malowane na murze. – Szpital i szkółka parafialna.
Kaplice drewniane: 1) Dymowo. 2) Rakowo. 3) Liteuszkie (zniesiona). 4) Rzeczki (zniesiona)

5. Smolany miasteczko darowane przez Zygmunta Aug. wraz z obolcami Księciu Andrzejowi Kurbskiemu, który je z Sanguszkami za Kowel (na Wołyniu) zamienił. Koło kościoła Smolańskiego są ruiny dawnego zamku. – Kościół paraf. Zwiastowania N. P. Maryi i S. Hieronima, wraz z klasztorem Dominikanów fund. 1680 Hier.

ronim Sanguszko z żoną Konstancyą Teodorą Sapieżanką, którzy zapisali 3 wioski: Spaska, Stakowo i Floryanów (później Parszniami zwany). Pomnożyli fundusz r. 1684 Stefan Bohusz z Barbarą Sapieżanką. Kościół z drzewa odbudował r. 1729 Paweł Książe Sanguszko. Dominikanie później wymurowali klasztor i kościół który ma 6 ołtarzy. Klasztor supprymowany r. 1832 należał do prowincyi ruskiej.

Kaplice: 1) Michnowo drewniana z 3 ołtarzami. 2) Purtew murow. z 3 ołtarzami. 3) Mikulin (zniesiona)

6. Obolce wieś. – Kościół paraf. Imienia N. P. Maryi czyli Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1387 Władysław Jagiełło król pol.; Zygmunt III. darował wieś Obolce. Biskup wileński Wołłowicz mianował proboszcza: Archidiakonem białoruskim; pierwszym archidiakonem był proboszcz Mikołaj Sowicki. Kościół drewniany stary zbudowany r. 1709 ma 5 ołtarzy. – odbudowany r. 1809.

Kaplice: 1) Janowo. 2) Teklin.

III. Dekanat Rohaczewsko – Bychowski.

1. Bychow stary, miasto przy ujściu rzeczki Sapieżanki do Dnieprru. – Kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, z klasztorem Kanoników regularnych fund. 1619 Jan Karol Chodkiewicz hetman. Po spaleniu dawnego drewnianego, wymurowali nowy r. 1762 Sapiehowie, konsekrował go d. 2 Maja 1768 Felix Towiański sufragan białoruski. R. 1825 na nowo restaurowany, ma dzwonnicę z zegarem i dużym dzwonem ważącym 102 pudów. – Szpital na 6 ubogich i szkółka parafialna. Klasztor supprymowany po r. 1834.

Kaplice: 1) Bychow, na cmentarzu. 2) Iłłucki, na cmentarzu. 3) Zapołocze. (W Bychowie od r. 1610 aż do 1802 była forteca)

2. <u>Ozierany</u> wieś z folwarkiem Kanoników lateran. bychowskich. – Kościół paraf. S. Antoniego i Kazmierza fund. 1772 wraz klasztorem Kanoników regularnych lateran. x. Józef Pawlikowski przełożony bychowski; r. 1774 utworzono przy nim parafię, a kościół konsekrował r. 1778 Felix Towiański biskup karpazyański sufragan białoruski. Kościół drewniany z 2 wieżami i 3 ołtarzami, murować zaczął go r. 1825 Henryk Behler przełożony. – Szkółka parafialna. – Klasztor supprymow. po r. 1834. – Szpital na 7 ubogich.

<u>Kaplice</u>: 1) Tichinicze (supprym. 1865). 2) Bortniki.

3. <u>Żurowice</u> miasteczko. – Kościół paraf. Wniebowzięcia P. Maryi wraz z klasztorem Kanoników regularnych lateran. fund. 1654 Mikołaj Judycki kawaler maltański jenerał artyleryi litewsk. Kościół na podmurowaniu drewniany wystawił r. 1720 Kazmierz Judycki, konsekrował go 1768 Felix Towiański sufragan białoruski; ma wieżę i 6 ołtarzy. Klasztor czyli raczej plebania drewniana. Probostwo zamienione w świeckie przed r. 1744; było w nim dawniej 11 kaplic.

<u>Kaplice</u>: 1) Eustażyn (supr. 1865). 2) Strumień na cmentarzu. 3) Hrybów, na cmentarzu. 4) Krysztopol. 5) Syżmany.

4. <u>Rohaczew</u> miasto powiatowe, przy ujściu Druci do Dniepru. Kościół paraf. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi z klasztorem Bernardynów fundowali r.   Chodkiewiczowie. Kościół zbudowali r. 1783 Bernardyni, konsekrowany d. 26 Paździer. 1783, ma 3 ołtarze. Klasztor drewniany supprym. 1832.

Kaplice: 1) Rohaczew, na cmentarzu. 2) Wyków na cmentarzu.

5. <u>Świerzeń</u>. – Kościół paraf. S. Trojcy, drewniany fund. 1783 Maria Sulistrowska, która r. 1808 uczyniła dotacyję. Ma 4 malowane ołtarze.

6. Dworzecko-Antuszew. – Kościoł paraf. Wniebowzięcia P. Maryi, pierwotnie z drzewa zbudowany przez Kapitułę wileńską, był filią klasztoru Ozierańskiego kanoników regularnych lateranen. Później przeniesiono tu parafią z Karpiłówki i r. 1843 nowy kościoł parafialny drewniany wystawiono, przy którym r. 1822 plebanią zbudowano.

Kaplice publiczne: 1) Antuszew na cmentarzu. 2) Żłobin.

IV. Dekanat Bielicki.

1. Homel miaste[redacted] niegdyś książąt Możajskich. – Kościoł paraf. Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1631 Zygmunt III. Dzisiejszy kościoł wymurowany r. 1822 kosztem dziedzica Mikołaja hr. Rumiancowa kanclerza, z okrągłą kopułą, z wieżami (na froncie) pokryty blachą ma 6 ołtarzy, w nich 3 (2) piękne obrazy Wniebowzięcia P. Maryi (S. Piotra i Pa.) i S. Katarzyny darowane przez Rumiancowa. Przy kościele muzyka złożona z 16 osób, plebania murowana duża i szkołka parafialna.

Kaplice publiczne drewniane mające po 3 ołtarze: 1) Bielica (murymowany klasztor Dominikanów) 2) Barszczówka. 3) Grabówka. 4) Antonówka. 5) Borchow. 6) Tychnicze. 7) Cierzeszkowice. 8) Durowicze. 9) Zasow. 10) Kościochówka.

2. Radocha ([redacted] (w) Chalcz). – Kościoł (w Radosze) paraf. (w Chalczu) Wniebowzięcia P. Maryi, z Missią Jezuitów fund. 1732 Kazmierz Chalecki starosta rzeczycki w majątku swém (Chalczu) [redacted]. Missia ta zwana Missio Chaleccіana należała do Rezydencyi w Mścisławiu i do prowincyi Mazowieckiej. Pomnożył fundacyą r. 1747 drugi brat Antoni Chalecki podkomorzy [redacted] rzeczycki. Po spaleniu kościoła r. 1827, wymurowano r. 1831 nowy kosztem parafian.

Kaplice publiczne: 1) Akszynka. 2) Rudnia-Sztagin. 3) Niemkowicze (wszystkie drewniane). 4) [redacted] Uchow (czyli Oczosa) murowana.

R. 1825 było jedno probostwo w Chalczu (po jezuitach) i drugie w Radocha.

3. Luszew. – Kościoł paraf. Narodzenia N. Panny, z drewa erygowany z końcem XVIII wieku, poświęcony r. 1800, ma 3 ołtarze, oraz dotacyję Brygity Zdanowiczówny z r. 1823. Zbudowany kosztem parafian.
Kaplice publiczne: 1) Wiktoryn. 2) Penczyn.

4) Czeczersk miasteczko przy ujściu rzeki Czeczory do Sożu. – Kościoł paraf. S. Trojcy, murowany r. 1784 kosztem dziedzica Zachariasza hr. Czerniszew, ma 3 ołtarze. R. 1784–1820 była tu missya Jezuitów.
Kaplice publiczne drewniane: 1) Onoszki. 2) Ossowie. 3) Niesimkowska-Rudnia. 4) Bartłomiejowska-Rudnia. 5) Berdysz. 6) Popławy. 7) Szepietowicze. 8) Małynicze.

5) Gross-Werder czyli Białomiez, kolonia niemiecka w gubernii Czernichowskiej, powiecie Borzniańskim. – Kościoł paraf. Matki Boskiej Rożańcowej zbudow. 1796 z drzewa, kosztem parafian, za staraniem x. Wilemek, kurata, odrestaurowany r. 1827 kosztem x. Kingeresa, ma 3 ołtarze.

6) Nieżyn miasto w gubern. Czernichowskiej, powiatowe. – Kościoł paraf. SS. Piotra i Pawła, zbudowany kosztem parafian. – Przed r. 1633 był tu klasztor Dominikanów fundowany przez Zygmunta III, czyli jak niektórzy piszą dopiero r. 1635 założony, zburzony r. 1648. – Drugi klasztor Kapucynów istniał tu jeszcze r. 1748, później zniesiony. – Miejsce to leżało w dawnej dyecezyi Kijowskiej.

a) Kościoł Nawiedzenia N. P. Maryi z klasztorem Dominikanów w mieście Bielica fund. 1669 Anna Barbara z Kopciów Sapiezyna wojewodzina witeńska z synem Benedyktem Pawłem Sapiehą stolnikiem litew. Kościoł drewniany ma 7 ołtarzy i obraz cudowny N. P. Maryi. Była tu parafia, i szkoła parafialna. R. 1832 supprymowano klasztor, a parafię do Homla wcielono.

V. Dekanat Klimowicko-Mścisławski.

1. Szumiacz (w powiecie Klimowickim). – Kościół parafialny Św. Michała wymurował r. 1808 Michał Hołyński marszałek i przy nim Klasztor Bernardynów (właściwie rezydencyą na 3 zakonników) fundował z drzewa na podmurowaniu, zapisawszy na ten cel 15,000 rubli asygn. Poprawili dotacyą Wincenty i Michalina Hołyńscy. Kościół poświęcił x. Józef Hołyński Kanonik i officyał r. 1808; ma 3 ołtarze. – Klasztor supprymowany r. 1832. – Dawniej r. 1825 należały tu filialne kościoły: Chocimsk i Zabiałyszyn.

2. Kościukowicze. – Kościół paraf. SS. Piotra i Pawła drewniany na podmurowaniu, erygowany wraz z parafią r. 1809. – R. 1825 bracia Ignacy i Jan Ciechanowieccy zapisali nadotacyją; odreparowany r. 1857 kosztem Komara; ma 3 ołtarze. Jest tu i szkołka parafialna.
Kościoły filialne: 1) Kanicze. 2) Hajdukowka duży murowany, jeszcze r. 1825 stanowił osobną parafią.
Kaplice: 1) Sieliszcze. 2) Tupiczyn. 3) Zachody. 4) Buda. 5) Pieczary.

3. Łozowica (czyli Łohow). – Kościół paraf. S. Trójcy wraz z Missyą Jezuitów fundow. 1752 Jan Kirkor pułkownik z żoną Joanną. Kościół drewniany z 2 wieżami, ma 5 ołtarzy i cudowny obraz S. Tadeusza w jednym z ołtarzy. Missia ta stała pod Kollegium Nieświezkim w prowincyi Mazowieckiej. Po supressyi Jezuitów w r. 1820, oddano tę Missią r. 1826 na Rezydencyą Bernardynom, lecz w krótce pozostała tylko parafia świecka, z Szpitalem. – Była tu dawniej szkołka parafialna.
Kaplice: 1) Chocimsk fund. 1805 Józef Hołyński, murowana, od r. 1828–1866 siedzieli przy niej Bernardyni. 2) Zabiałyszyn, drewniana fund. 1792 Kazmierz Żukowski. 3) Swirele 4) Janowo, murowana. 5) Kornacze drewniana.

4. Mścisław miasto (stolica Książąt Mścisławskich pochodzą=
cych od Szymona czyli Lingwena Olgierdowicza; ostatnia księż=
niczka tego rodu poszła za Michała Księcia Zesławskiego który
przyjął nazwę i tytuł Księcia Mścisławskiego, po którego śmierci
księstwo zamieniono w starostwo a od r. 1569 w województwo
mścisławskie.). – Kościół parafialny Wniebowzięcia P. Maryi
wraz z klasztorem Karmelitów dawnej obserwancyi fund.
r. 1620 Jakub Karol Madaliński wojski mścisławski
z drzewa; parafię erygował przy nim r. 1623 Eustachy Wołło=
wicz bisk. wileńsk. Kościół wymurowany przed r. 1654, czyli ra=
czej dopiero r. 1732 kosztem Karmelitów, sklepiony ma malowid=
ła freskowe, pomiędzy któremi Zdobycie Mścisławia przez Księ=
cia Trubeckiego r. 1654; ołtarzy w nim 6. – Po supresyi Karmelitów
w r. 1832 pozostał parafialnym.

Kaplice: 1) Mścisław na cmentarzu parafialnym. 2) Buda.
3) Rajówka. 4) Szamowszczyzna. 5) Saprynowicze. 6) Pie=
trawicze (suprymow. r. 1865).

a) Kościół S. Michała z Rezydencyą Jezuitów w Mścisławiu fundował
Zygmunt III. Do budowy kościoła przyczynił się Piotr Pac starosta
mścisławski. Do dotacyi przyczynił się najwięcej Abrahamowicz
i r. 1753 biskup Horain który wieś Biziuki zapisał. Były tu
szkoły. Po skasowaniu Jezuitów r. 1820 a w r. 1785 Kollegium obrócono kościół na cer=
kiew prawosławną. (Rezydencyja Mścisławska należała do
prowincyi Mazowieckiej.)

b) Kościół N. P. Maryi Anielskiej z klasztorem Bernar=
dynów w Mścisławiu fund. 1727 Jan Hurko chorąży witebski
z żoną Krystyną. Kościół wymurowali Bernardyni r. 1820. Miał on
7 ołtarzy, był też przy nim szpital fundowany przez Ignacego
Hołyńskiego marszałka. Po supressyi klasztoru r. 1832, koś=
ciół pozostał ruiną.

c) Kościół z klasztorem Dominikanów w Mścisławiu fund.
1636 Włodzimierz Dadźbóg Kamieński podkomorzy mścisławski –
suprymowany z końcem XVIII wieku.

d) Klasztor Maryawitek (w Mscisławiu) zbudowany r. 1825 ze składek, bez kościoła.

e) Kościoł i klasztor Dominikanów w miasteczku Pac:
kow czyli Samuelpol albo Samuelow (w powiecie mścisławskim) fund.
1676 [illegible] Kazmierz Ciechanowiecki podkomorzy mścisławs.
[illegible] który r. 1685 już jako wojewoda smoleński zapisał te:
muż klasztorowi 2 wioski. Kościoł wymurowany r. 1699, zres:
taurowany r. 1810 przez Stanisława Ciechanowieckiego marszałka
czausowskiego, poświęcony r. 1826 był parafialnym. Supprymo:
wany r. 1832 wraz z parafią. Był tu i Szpital na 7 ubogich. Do
parafii należały 2 kaplice: 1) Karmanow. 2) Wyszowo.

f) Kościoł [illegible] S. Trojcy z klasztorem Karmelitów dawnej
obserwancyi w miasteczku Mazykin (w powiecie mścisławs:
kim) fund. 1714 Michał Bogusław Kociełł starosta mścis:
ławski. Kościoł zrestaurowany r. 1814 miał 3 ołtarze; była
przy nim parafia licząca 500 dusz. – R. 1832 supprymowano
klasztor (drewniany) wraz z kościołem parafialnym. Do
parafii należały kaplice: 1) Choroszkowo. 2) Aleksandrów:
ka. 3) Kapuścin. 4) Hutka. 5) Harystia – które potem
do parafii Mścisławskiej wcielono.

5. Smoleńsk, miasto gubernialne (od r. 1514–1611, oraz od 1654 dotąd w posiadaniu Moskwy) – Kościoł parafialny Na:
rodzenia P. Maryi. Po spaleniu w r. 1812 dawnego kościoła wy:
murowano kosztem rządowym nowy, który r. 1838 odrestaurowa:
no. Ma 5 ołtarzy.
Kaplica: 1) Stołbowo przy dworze Księżny Galicyn.

a) Kościoł S. Antoniego (?) z klasztorem Dominikanów w Smoleńsku
fundowany przez Króla Zygmunta III. Z cudownym obra:
zem N. P. Maryi. Około r. 1650 zburzony przez Moskwę. – Dziś
w nim, Awramiewski monaster prawosławny męski.

b) Kościoł z Kollegium Jezuitów w Smoleńsku fundowa:
ny r. 1610 przez Alexandra Gosiewskiego. Około r.
1650 zniszczony przez Moskwę. Dziś mieści się tu Woznesenski
prawosławny monaster żeński.

c) Kościoł z klasztorem Bernardynów w Smoleńsku S. Anto:
niego fund. Zygmunt III. R. 1654 obrócony na monaster pra:
wosławny Troicki; R. 1820 na nowo Bernar:
dynom oddany (?) w Smoleńsku

VI. Dekanat Czerykowsko-Czausowski.

1. Czeryków miasto powiatowe. – Kościół parafialny Imienia N. P. Maryi czyli Różańcowej, istniał przed r. 1784, zbudował go (z drzewa) Mołotkowicz starosta jezierski, przy pomocy parafian, a poświęcił r. 1790 x. Mołotowicz Kurat czerykowski; ma 3 ołtarze. R. 1826 zarządzali tą parafią Karmelici Bosej reguły. – R. 1864 na miejscu drewnianego wymurowany za staraniem proboszcza Pawła Podgórskiego.
Kaplica: 1) Hory.

2. Worodzków. – Kościół parafialny Wniebowzięcia N. P. Maryi fundowali r. 1669 bracia i siostra Poniatowscy jakoto: x. Alexy Karmelita bosy, x. Alexander Kanonik wendeński i Barbara Poniatowscy, którzy na dotacyję zapisali 2 wioski Słobódkę i Zabołocie. Wybudowany z drzewa z 3 ołtarzami, odrestaurowany r. 1832 kosztem parafian i wymurowany. Przy nim szpital na 6 ubogich.
Kościół filialny: 1) Łuszczcionki, w majątku Czudowskich.
Kaplice: 1) Zabołocie. 2) Uszpol.

3. Krzyczew miasteczko (dawniej starostwo) darowane przez Katarzynę II Potemkinowi. – Kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, fundowała Królowa Bona, odbudowany następnie r. 1610 i r. 1754 kosztem Maryi Józefy Królowy polskiej. R. 1824 Wincenty Hołyński radca stanu fundował przy nim Rezydencyą dla 2 Dominikanów i zrobił zapis na nabożeństwo za duszę codziennie za Jana, Barbarę, Wincentego i Charytę Hołyńskich, co miesiąc za Michała Hołyńskiego i co rok za Jana i Barbarę Hołyńskich. Tenże Wincenty Hołyński r. 1825 odbudował z drzewa nowy kościół, a r. 1835 Stefan Hołyński z muru postawił. Ma 5 ołtarzy i nagrobne tablice z białego marmuru z napisami poświęcone pamięci przodków przez Wincentego Hołyńskiego. – Dominikanów supprymowano r. 1832.
Kaplica: 1) Nizki.

4. Iwandar. – Kościół parafialny Wniebowzięcia P. Maryi i S. Kaźmierza fundował r. 1800 Ignacy Żukowski szambe=lan dworu polskiego z żoną Petronellą z Hołyńskich, kon=sekrował go r. 1817 Maciej Możdżeński sufragan Mohy=lewski. Drewniany z 6 ołtarzami. Obok kościoła wymurowali fundatorowie kaplicę S. Jana Nepom. z ołtarzem. R. 1849 na nowo odbudował kościół Ignacy Hołyński, poświęc. Dmochowski metropol.
Kaplice: 1) Błudzin. 2) Antonowka. 3) Oborowa.

5. Czausy. – Kościół paraf. N. P. Maryi Szkaplerznej i Klasztor Karmelitów dawnej obserwancyi fund. 1648 d. 7 marca Mi=chał i Jan Połupiętowie. Następnie sami Karmelici r. 1741–1747 kościół wymurowali, konsekrowany r. 1771 przez biskupa Alexandra Horai=na. Kościół z 2 małemi wieżami ma 5 ołtarzy. R. 1832 supprymo=wano Karmelitów. klasztor fund. Kazimierz Połupięta skarbnik lit. Jerzy Tyszkiewicz bisk. wilen. d. 8 stycz. 1650 potwierdził fundacyą
Kaplice: 1) Lachowszczyzna. 2) Hołowienczyce. 3) Leciahy. 4) Horodec.

6. Rosna czyli Rasna. – Kościół parafialny S. Kaźmierza z missią Jezuitów fundował r. 1751 Michał Pociej z drzewa. Po pożarze w r. 1804, wymurował go r. 1819 Leon Paszewski szam=belan. Ma 3 ołtarze, pomiędzy któremi w wielkim ołtarzu piękny obraz P. Jezusa płaczącego. – Jezuitów skasowano r. 1820.
Kaplica: 1) Zabołoć.

7. Radoml. – Kościół parafialny Narodzenia N. P. Maryi z klasz=torem Karmelitów dawnej obserwancyi fund. r. 1619 Michał Su=chodolski i Karol Nadaliński; z drzewa. Po pożarze w r. 1734 odbudowano nowy z drzewa r. 1800 kosztem Jana Suchodolskiego podkomorzego mścisławskiego. R. 1838 wymurowany kosztem Alexandra Chod=kiewicza i parafian. Ma 5 ołtarzy; w wielkim ołtarzu cudowny obraz N. P. Maryi Szkaplerznej. Karmelitów supprymowano r. 1832.
Kaplica: 1) Hrowce.

a) Kościół i Klasztor Dominikanów we wsi Malatyże fund. r. 1636 Włodzimierz Kamieński podkomorzy mścisławski; Stanisław Siestrzeńcewicz arcybiskup mohylewski r. 1780 na miejscu starego kościoła wystawił nowy piękny pod wezwaniem SS. Piotra i Pawła podług wzoru Watykanu rzymskiego, z 5 kopułami spoczywającemi na 10 kolumnach. Cały kościół na 6 sążni długi, a 5 sążni szeroki. W środku kościoła pod kopułą umieszczona chrzcielnica wytłaczana pod baldachimem na 4 kolumnach. W kościele niema ławek, ani konfesjonałów, tylko 2 taborety i 2 krzesła. Była tu także parafia. — R. 1832 skasowano Dominikanów, kościół zajęto na cerkiew prawosławną, a miejsca parafii przyłączono częścią do Worodzkowa, częścią do Krzyczewa. Do parafii należały dawniej kaplice: 1) Nizki. 2) Uozpol. 3) Hłupiki. 4) Stabuty. — Był tu i szpital na 6 ubogich.

VII. Dekanat Orszański.

1. Orsza, miasto powiatowe, istniało już r. 1066. — Kościół SS. Aniołów Stróżów dawniej, dziś S. Józefa, z Klasztorem Dominikanów fund. 1649 Hieronim Książe Drucki-Sokoliński. Klasztor i kościół były drewniane. Dopiero r. 1819 Dominikanie wymurowali mały kościół, do którego r. 1820 przyłączono parafię (po Jezuitach). — Dominikanów suprymowano 1832.

Kościoły filialne: 1) Orsza. 2) Pohoście czyli Pohost, fundowany przez Jezuitów którzy tu jakiś czas mieli missią.

Kaplice: 1) Zasieklo. 2) Moszkow, w majętności podkomorzego Buczyńskich (supr.) 3) Woskresenie majętność podkomorzego Sarbiewskiego (supr.)

a) Kościół Wniebowzięcia N. Maryi, z Klasztorem Franciszkanów w Orszy fund. 1680 Stanisław Kotowski podstoli rzeczycki. Kościół konsekrował d. 16 sierp. 1768 Felix Towiański sufragan białoruski. Dotacyi przyczynił Jan Łepkowski. — Suprymowany klasztor (w którym było 2 zakonników) po r. 1842.

b) Kościoł S. Michała z Kollegium Jezuitów w Orszy, fund. r. 1610 Zygmunt III; pierwotny drewniany kościoł zbudował Lew Sapieha kanclerz, który folwark Faszczówkę darował. Kościoł i Kollegium wymurował Jan III. Kościoł konsekrował biskup Towjański. Kościoł wewnątrz malowany fresko, ma 5 ołtarzy mozaikowanych z pięknemi obrazami; na jednym z ołtarzy piękna statua Matki Boskiej. W Kościele wiszą portrety Zygmunta III i Władysława IV, a na korytarzach kollegium portrety dobrodziejów: Stanisława Paca, Kiernożyckiego i inne. Do czasów supressyi Jezuitów w r. 1820 były tu szkoły, szpital i parafia. Od r. 1820 do 1832 byli tu Dominikanie (mający wtedy 2 klasztory w Orszy) (dziś filialny kościoł)

c) Kościoł P. Jezusa Nazareńskiego z Klasztorem Bernardynów w Orszy fund. 1636 (a podług niektórych 1630) Andrzej Młocki starosta orszański z żoną Krystyną. Kościoł murowany odrestaurowany r. 1817 ma 3 ołtarze i pod kościołem w krypcie i ołtarz z cudowną statuą P. Jezusa Nazareńskiego. — Suprymowani r. 1832.

d) Kościoł S. Trójcy z Klasztorem Trynitarzy w Orszy fund. 1714 Adam i Kaźmierz Władysław Sakowiczowie. Kościoł murowany konsekrował biskup Antoni Tyszkiewicz, miał 6 ołtarzy. — Suprymowani 1832

e) Klasztor Maryawitek w Orszy założyły w domu drewnianym dwie Maryawitki Eleonora Worotyńska i Teofila Burdziłłowska. Zakonnic było 5, chodziły na nabożeństwo do Kościoła pojezuickiego. Supr.

2. <u>Dubrowna</u> czyli Dąbrowna miasto. — Kościoł parafialny Św. Jerzego, z Klasztorem Bernardynów fund. 1630 (a podług innych 1624) Mikołaj Hlebowicz kasztelan

wileński, był pierwotnie z drzewa. Książę Potemkin kupiwszy Dubrowną od Sapiehów, w zeszłym wieku zniósł Bernardynów, a na ich miejsce za zezwoleniem arcybiskupa Siestrzeńcewicza r. 1785 osadził Pijarów z Witebska, którzy tu szkoły otworzyli. Gdy następnie Potemkin zamienił z Księciem Ksawerym Lubomirskim jenerałem Dubrowną za dobra Smilańskie, spalił się kościół i klasztor Pijarów w Dubrownie, a Pijarzy r. 1799 wrócili do Witebska. Kościół z 4 ołtarzami wymurowali w Dubrownie r. 1809 książęta Lubomirscy którzy go kapitule mohylewskiej odstąpili. R. 1824 utworzono tu parafią świecką i szkołę parafialną. Metryki sięgają od r. 1693.

Kościół filialny: 1) Bachówka, czyli Bachowo.

Kaplice: 1) Annopol (murowana) 2) Zakazówka. 3) Borystenowo.

3. Hory-Horki. — Kościół parafialny Wniebowzięcia N. Panny fund. 1626 Lew Sapieha kanclerz litew., z drzewa z 7 ołtarzami, konsekrował go w XVIII wieku Felix Towiański sufragan białoruski. — Jest tu szpital paraf. — R. 1839 odbudowano kościół na nowo.

Kościół filialny: 1) Hory miasteczko. Kościół drewniany fund. Natalia z Naryszkinów jenerałowa Sołłohubowa; ma 5 ołtarzy.

Kaplice: 1) Romanów. 2) Kadiń.

4. Mikulino-Rudnia. — Kościół parafialny S. Antoniego wystawili przed r. 1873 parafianie. Klasztor Bernardynów fund. 1720 Maryan Ogiński kasztelan witebski, supprymowany r. 1832.

Kaplice: 1) Zielone. 2) Unoka.

5. Babinowicze miasteczko nad rzeczką Łuczesą. — Kościół parafialny S. Trójcy z klasztorem Trynitarzy, fundowali r. 1782 Trynitarze klasztoru Orszańskiego, z 3 ołtarzami. W wielkim ołtarzu figura P. Jezusa Nazareńskiego (kopia z kościoła w

Brahitowie; w bocznym prawym ołtarzu piękny obraz Nie=pokalanego Poczęcia P. Maryi. – R. 1832 suprymowano tu Trynitarzy. – Parafia rozległa, lecz biedna.
Kościół filialny: 1) Widreja fund. obywatel Pióro.
Kaplice: 1) Krotowsze. 2) Makarówka. 3) Snihiry. 4) Wiszniak.

VIII. Dekanat Sieński.

1. Sienna czyli Sienno miasteczko. – Kościół parafialny S. Trójcy z klasztorem Franciszkanów fund. 1609 Eusta=chy Kurcz (podkomorzy parnaw. potem starosta upitski z żoną Reginą Wołłowiczówną, (których portrety w kościele) pierwotnie z drzewa. Dzisiejszy kościół wymurował Tadeusz Ogiński wojewoda trocki z żoną Jadwigą Załuską r. 1772 [Konsekr. Towiański sufrag. białorusk.; ma wieżę z zegarem i 8 ołtarzy: na jednym spoczy=wają relikwie S. Fortunata w trumience drewnianej za szkłem. – Klasztor franciszkański murowany, suprymowano po r. 1842.
Kaplica: 1) Sienna na cmentarzu miejskim czyli mogiłkach.
2. Wiadziec wieś należąca dawniej do archidyakona biało=ruskiego. – Kościół parafialny Wniebowzięcia P. Maryi zbudowany z drzewa r. 1792 był najprzód kaplicą, przy której r. 1802 utworzono parafią. Po spaleniu kościoła przez Francuzów r. 1812, wybudowano nowy z drzewa r. 1813, szczupły, słomą pokryty.
3. Łukoml miasto istniejące już r. 1078, gniazdo Xiążąt Łu=komlskich, z zamkiem obronnym, który r. 1563 Moskwa spaliła. – Kościół parafialny Narodzenia N. P. Maryi fundowali r. 1539 Książęta Łukomlscy, z drzewa. R. 1817 rozebrany jako spróchniały a parafią przeniesiono do kościoła Franciszkanów na drugiej stronie rzeki Łukomli. –

Kaplica: 1) Kotki.

a) Kościół S. Antoniego Padewskiego z Klasztorem Fran:
ciszkanów w Łukomlu fund. 1636 d. 10 Stycznia (a pod:
ług innych r. 1634) Bazyli Łukomlski sędzia ziemski
orszański z żoną Zofią z Judyckich, na który to cel już
poprzednio r. 1630 Jan Łukomski przeznaczył dawny zbór
Kalwiński, czyli Kościół S. Ducha. Gdy Kościół i Klasztor drew:
niany r. 1810 pogorzał, wystawili r. 1816 Franciszkanie no:
wy z drzewa; do którego r. 1817 parafię z miasta przenie:
siono. - Franciszkanów suprymowano r. 1832.

4. Czereja miasteczko, gniazdo Książąt Peotruchów czyli Potruckich, z któ:
rych ostatnia Księżniczka Marya wniosła Czereję jako posag
Bogdanowi Sapieże. - Kościół parafialny S. Michała fund.
r. 1604 d. 6 Sierpnia Lew Sapieha zapisawszy wieś Konstanty:
nowo, co Zygmunt III r. 1606 potwierdził. Benedykt Sapieha
podskarbi w. lit. r. 1682 zapisał wieś Ławki. R. 1756 Jan Radzikows
ki proboszcz czerejski kanonik inflantski fundował Altarię.
Po spaleniu pierwotnego drewnianego Kościoła w r. 1793,
r. 1829 wymurowano nowy, który r. 1859 odrestaurowano Kosz:
tem funduszu duchownego. Jest tu Bractwo S. Michała zapro:
wadzone r. 1731 i Szkoła parafialna.

Kaplice: 1) Bohatyry murowana przy dworze. 2) Oborzuha.
3) Wieleszkowicze w dworze (Oratorium).

5. Ostrowno miasteczko nad Dźwiną. - Kościół parafialny
Wniebowzięcia P. Maryi fund. Zygmunt August Król na pamiątkę
zwycięztwa. R. 1620 (czyli 1621) Alexander Sapieha wojewoda mścis:
ławski starosta orszański fundował przy tym Kościele, który z
drzewa odbudował Klasztor Dominikanów; Kościół zrestaurował
następnie Michał Pociej, a r. 1830 wymurował Walerian Kamionko
biskup abderytański. Jest tu cudowny obraz Matki Boskiej przez Zygmun:
ta Augusta bogatą przyozdobiony Koroną. - Klasztor suprymowany r. 1832.

IX. Dekanat Witebski.

1. Witebsk, miasto istniejące już r. 1021.– Kościół parafialny S. Antoniego, istniał już w XV wieku. Zygmunt Kiejstutowicz W. X. Lit. r. 1439 nadał mu wieś Stary Lepel; polepszył dotacyją Król Alexander kilkoma wsiami. W XVI wieku kościół ten zupełnie upadł. Dopiero r. 1676 Jan Chrapowicki wojewoda witebsk. fundował tutaj klasztor Bernardynów, i r. 1685 kościół S. Antoniego przy nim wystawił. W XVIII. wieku odrestaurowany kościół kosztem Kazmierza i Tekli Sakowiczów, poświęcony r. 1748 przez Felixa Towiańskiego sufragana białoruskiego. – R. 1832 suprymowano Bernardynów. – (Od r. 1820 farny)
Kościół filialny S. Michała w Witebsku (dawniej Dominikanów klasztor).
Kaplice 1) Horodnia. 2) Cechówka. 3) Łużyn. 4) Chociml. 5) Leontowo. 6) Skuratowo. 7) Ledce.

2. Witebsk miasto. – Drugi kościół parafialny S. Barbary na przedmieściu Pod-Witebsk za rzeką Dźwiną, wymurowany kosztem Antoniego Kossowa, odnowiony około r. 1862 kosztem proboszcza miejscowego Juliana Gojżewskiego.
Kaplice 1) Witebsk, murowana, na cmentarzu miejskim. 2) Dołża 3) Horodek.
Kaplica z klasztorem Mariawitek
Kościoły zniesione w Witebsku:
a) Kościół i Kollegium Jezuitów w Witebsku fund. r. 1637 (czyli podług innych r. 1640) Alexander Gosiewski wojewoda smoleński, z muru, i znaczną dotacyją opatrzył. (Była tu fara do r. 1820) Odrestaurował kościół za Augusta II Marcyan Ogiński wojewoda witebski i kaplicę S. Józefa przybudował. Po supressyi

Jezuitów w r. 1820, Kościół ich obrócono na Cerkiew soborną prawosławną S. Mikołaja.

b) Kościół i Klasztor Dominikanów w Witebsku pod wezwaniem S. Michała fund. 1642 szlachta Andrzej Rumsza, Michał Adamkowicz i Bazyli Szapko Chołolski, którzy zapisy dotacyjne poczynili. Pierwotnie był Kościół z drzewa, dopiero po spaleniu w r. 1752 wymurowany. Po supressyi Dominikanów w r. 1832 Kościół obrócono na filialny.

c) Kościół i Klasztor Trynitarzy w Witebsku, fund. r. 1758 Reutt, supprymowany 1832.

d) Kościół N. P. Maryi Szkaplerznej i Kollegium Piarów w Witebsku fund. 1754 Andrzej Świerszczewski z żoną Anną z Łappów, którzy Kościół wymurowali z 3 ołtarzami, Konsekrowany r. 1780 przez biskupa Siestrzeńcewicza. R. 1785 na żądanie Księcia Potemkina przenieśli się Piarzy do Dubrowny, zostawiwszy w Witebsku tylko 2 Piarów; lecz r. 1799 nazad powrócili i w Witebsku szkoły z konwiktem szlacheckim znowu otworzyli. R. 1821 Piarzy opuścili zupełnie Witebsk i przenieśli się do Połocka.

3. <u>Nieporoty</u> wieś. — Kościół parafialny Wniebowzięcia N. P. Maryi, z drzewa fund. r. 1775 Michał Milkiewicz marszałek witebski, z synami Szymonem i Bartłomiejem; r. 1845 odrestaurowany.

<u>Kaplice</u>: 1) Pligówka, zbudowana 1799 kosztem Teressy Kossowej. 2) Mikołajew czyli Nikołajowo, zbudow. r. 1818 przez Jakuba Zabłockiego. 3) Podjeziory czyli Podozierck, zbudow. 1750 przez Jana i Dorotę Reksciów

4. <u>Stanków</u>. — Kościół parafialny (Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi z Klasztorem Karmelitów dawnej obserwancyi fundowali około r. 1720 Łukomscy; przyczynili mu dotacyi Lubomirscy.

R. 1832 supprymowano w Stankowie Karmelitów.
Kaplice drewniane: 1) Łopacka, fund. 1862 Stanisław Korbut. 2) Toloczyńska, fund. 1778 Józef Styrkowicz. 3) Morkowszczyńska, fund. r. 1813. 4) Staryćka, fund. 1750 Ksawery Hurko.

X. Dekanat Wieliżsko-Newelski.

1. Wieliż, miasto powiatowe. – Kościół parafialny Wniebowzięcia N. P. Maryi fundowany i wymurowany r. 1754 ze składek zbieranych przez obywatela Bazylego Dankiewicza, konsekrowany r. 1755 przez biskupa Hilzena. Po spaleniu ostatniemi czasy, gdy stał pusto, zajęty został na Cerkiew soborną prawosławną. Parafię zaś przeniesiono do Kaplicy na cmentarzu (na mogiłkach) za miastem wymurowanej r. 1799 kosztem Koronowskiego. Kaplicę tę r. 1864 rozszerzył i odrestaurował Józef Steckiewicz proboszcz miejscowy. Malowana olejno ma 3 nowogotyckie ołtarze z obrazami malarza petersburskiego Morawskiego. W wielkim ołtarzu obraz Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi. Dziś ta Kaplica jest oraz Kościołem parafialnym. – Do probostwa w Wieliżu nadał Gosiewski hetman wieś Płoskoje.
Kaplice: 1) Remniew czyli Romnek. 2) Bajewo. 3) Kurkino.
2. Newel miasto powiatowe. – Kościół parafialny S. Jerzego fundowali i dotowali dziedzice Radziwiłłowie. R. 1785 proboszcz miejscowy prałat Kazmierz Sutocki wymurował Kościół, który po pożarze w r. 1865, odrestaurowano.
Kaplice: 1) Stradlica na cmentarzu (supprym. r. 1865). 2) Łuckowo, na cmentarzu. 3) Gagryńsk. 4) Rowno. 5) Bliny. 6) Karasno.
3. Sokolnikowo. – Kościół parafialny imienia N. P. Maryi fundowali Janusz i Konstanty Książęta Sokolińscy, którzy d. 31 Maja 1595 zapi-

sali 4 wioski do probostwa. Gdy z czasem to probostwo podupadło, r. 1718 Floryan Sipajło skarbnik orszański z żoną Anną z Odachowskich na miejscu kaplicy wystawili kościół do którego darowali obraz Matki Boskiej łaskami słynący. R. 1729 Łukasz Dawidowski kanonik smoleński proboszcz newelski fundował przy tym kościele Missyą Jezuitów (z Połocka) zapisawszy kilka wiosek; pomnożyli zapis nową dotacyją Alexander Sipajło i Trojan Lassowski. Gdy jednakże Jezuici obowiązków parafialnych czynić niechcieli i Missią opuścili; fundował r. 1771 Kazmierz Sutocki oficyał smoleński i proboszcz newelski klasztor Franciszkanów, przy którym (r. 1797 wymurował piękny kościół. Pomnożyli dotacyją Benedykt Sipajło z żoną Konstancyją Oskierkówną, Joanna Bohomolcowa i Brygita Chrzanowska. Kościół ma 2 wieże, 7 ołtarzy i piękne organy. Była tu i szkoła. – Franciszkanów suprymowano r. 1832; a r. 1865 i parafią.

Kaplice: 1) Bajowo. 2) Anatowo. 3) Korepcowo. 4) Andrepol. 5) Ignacpol. 6) Studzieniec.

XI. Dekanat Połocki.

1. Połock miasto, jedno z najdawniejszych na Rusi, istniało już r. 862 i było później stolicą udzielnego księstwa Połockiego. Kościół parafialny N. P. Maryi Różańcowej z klasztorem Dominikanów fundował r. 1671 (a podług innych r. 1670) Tomasz Girski prałat kantor katedry wileńskiej, pierwotnie z drze[wa] pod wezwaniem S. Dominika. Po spaleniu odbudowany, znowu pogorzał r. 1754. Dopiero r. 1801 Dominikanie wymurowali kościół, do którego r. 1838 przeniesiono probostwo (którem do r. 1820 Jezuici, a do r. 1830 Pijarzy zawiadywali) oraz śmiertelne szczątki Błog. Andrzeja Boboli, z kościoła pojezuickiego. Dominikanów suprymowano r. 1865 a kościół obrócono na parafialny pod wezwaniem N. P. M. Różańcowej.

Kościoł filialny: 1) Szacitow, zbudowany r. 1798 przez
Marcina Rypińskiego (uległ supresyi r. 1863)

Kaplice 1) Połock. w gmachu Korpusu Kadetów. 2) Połock,
na cmentarzu parafialnym. 3) Arciejkowicze. 4) Sokolisz=
cze. 5) Zalesie. 6) Sośmiany. 7) Koziany czyli Kozmiany
(Oratorium)

Kościoły dawniej istniejące w Połocku, zniesione.

a) Kościoł Nawiedzenia P. Maryi z Kollegium Jezuitów w
Połocku fund. 1579 Król Stefan Batory, uposażony hojnie
w 1583 roku 20 wsiami, i następnie znowu 1589 r. 18 wsiami, do
których później Zygmunt III, Radziwiłłowie, Sapiehowie i Chod=
kiewiczowie znaczne dodali zapisy. – R. 1653 po zajęciu Połocka
przez Moskwę, zniszczono Kościoł i Kollegium. Około r. 1669 powró=
cili znowu Jezuici do Połocka i następnie r. 1745 wspaniale odbu=
dowali Kościoł, który d. 5 Stycznia 1745 Alexander Horain biskup hie=
roneński, sufragan żmudzki konsekrował. Po kassacyi Jezuitów
d. 16 Sierpnia 1773, pozostali Jezuici w Połocku za pozwoleniem ce=
sarzowej Katarzyny II otworzywszy nowicyat i konwikt szlachecki,
oraz r. 1800 drukarnię. Gdy r. 1801 d. 7 Marca bullą Piusa VII zakon
Jezuitów w Rossyi i Królestwie Neapolitańskiem przywrócony
został, wyjednali sobie Jezuici d. 12 Stycznia 1812 pozwolenie ce=
sarskie na erekcyę Akademii w Połocku. Pomimo bulli Piusa
VII z d. 7 Sierpnia 1814 przywracającej zakon Jezuitów na całem
świecie, Ukazem z d. 16 Grudnia 1815 usunięci zostali Jezuici
z Petersburga i Moskwy, a Ukazem z d. 13 Marca 1820 z
całej Rossyi i z Połocka wydaleni. (320 Jezuitów wyjechało wtedy
z Rossyi, a 23 pozostało w Rossyi porzuciwszy zakon.) R. 1822
oddano Kościoł jezuicki wraz z Kollegium w Połocku Piarom
którzy się tutaj z Witebska przenieśli i gimnazyum z kon=
wiktem szlacheckim otworzyli. R. 1830 d. 21 Lutego zniesiono tak=
że Piarów w Połocku. Gmachy zajęto na Instytut Kadetów; bib=
liotekę odesłano do Uniwersytetu Wileńskiego a drukarnię do
Kijowa. Parafię którą najprzód Jezuici, a od r. 1820 Piarzy zawia=
dywali przeniesiono do Kościoła Dominikanów w Połocku, w[illegible]

z ciałem błog. Andrzeja Boboli. Kościół pod wezwaniem Nawiedzenia N. P. Maryi wspaniały, z kopułą, kaplicami po bokach, z [redacted] wieżami, pokryty był blachą; wewnątrz malowany z gipsaturami, miał duże organy, posadzkę marmurową i kamienną oraz 11 ołtarzy, w których były obrazy poczęści pędzla Czechowicza. Po prawej stronie od wejścia w sklepie pod ołtarzem N. P. Maryi spoczywało zamknięte w dębowej trumnie ciało błog. Andrzeja Boboli, r. 1808 sprowadzone z Pińska. W kościele były 3 bractwa: Opatrzności boskiej, Serca Jezusowego i Niepokalanego Poczęcia P. Maryi. Kościół był długi 66, a szeroki z kaplicami 36 arszynów. Przy kościele mieściło się Kollegium trzypiętrowe z 98 celami, oraz zabudowania w których były Szkoły, Muzea, Biblioteka, Drukarnia, Teatr, Apteka z Szpitalem, Konwikt, Bursa dla muzyki kościelnej złożonej z 27 osób, oficyny, browar, warsztaty i t. d. R. 1817 mieszkało tu 117 Jezuitów, pomiędzy któremi 50 kapłanów i jenerał zakonu. R. 1820 posiadało Kollegium 11,856 dusz, chat przeszło 3000, włók ornych po folwarkach 2402, lasów włók 2550, dochodu rocznego najmniej 174,418 rubli asygn. (Do historyi tego Kollegium obacz: Informacya o fundacyi Kollegium połockiego S. J. i o dobrach onego. (Wilno 1699) fol. kart 10. – Demonstracya niektórych wywodów z strony funduszu Collegium połockiego S. J. (Wilno, b. r.) fol. kart 4. Objawienie o konwikcie połockim i t. d.)
Do tego kościoła Jezuitów należały: Kościoły filialne. 1) SS. Piotra i Pawła w mieście Połocku, pierwotnie cerkiew zamkowa którą komendant zamku Franciszek Żuk r. 1587 oddał Jezuitom. (zniesiony po r. 1834). 2) S. Krzyża w mieście Połocku (zniesione po r. 1834). 3) Grobu Chrystusowego, w Połocku (zniesiony po r. 1825). 4) S. Zbawiciela czyli Spasa [redacted] (Salvatoris) za miastem w folwarku Spas, pierwotnie cerkiew r. 1160 od S. Eufrozyny księżniczki połockiej wystawiona, starożytnej budowy, z dawnemi i ciekawemi malowaniami na ścianach. W wielkim ołtarzu był starożytny i piękny obraz Przemienienia Pańskiego, r. 1812 zabrany przez Francuzów. (zniesiony po r. 1825). 5) Jurewicze (znie-

siony po r. 1835) 6) S. Ksawerego za miastem Połockiem (zniesiony przed r. 1829). 7) Trodziewicze czyli raczej Zbrodowicze (zniesiony po r. 1842). 8) Szacitow, Kościół zmurowany r. 1798 przez Marcina Rypińskiego, konsekrowany d. 15 Grudnia 1808 przez Cypriana Odyńca biskupa sufragana połockiego. Do r. 1865 w którym uległ supressyi utrzymywali tu obywatele Miedunieccy osobnego Kapelana. — Kaplice: 1) Sosna. 2) Zbrodowicze. 3) Ankudow.

b) Kościół S. Antoniego z Klasztorem Franciszkanów w mieście Połocku fundował Teofil Chrapowicki wojski połocki z żoną Krystyną z Druckich-Sokolińskich, pierwotnie z drzewa. R. 1772 Józef Metanowicz gwardian wymurował ze składek klasztor i kościół, który Felix Towiański biskup Karpazyjski konsekrował. Miał 2 wieże i 7 ołtarzy. Suprymowany r. 1832.

c) Kościół i Klasztor Bernardynów w Połocku mieście w dzielnicy zwanej Zadźwinie fundował pierwotnie r. 1498 Król Alexander Jagiellończyk. Po zupełnem zniszczeniu wymurował na nowo r. 1696 Alexander Służka wojewoda połocki. Przyczynili fundacyi Ciechanowieccy, Orkierkowie i Bujniccy. Suprymowany r. 1832.

d) Kościołek czyli Kaplica Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi, z Klasztorem Maryawitek, w Połocku, fund. 1775 Floryan Rypiński: Dotowała cesarzowa Katarzyna II klasztor folwarkiem Klimowszczyzna. Klasztor drewniany. Suprymow. 1865.

2. Ekimano-Druczany. — Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela drewniany, zbudowany ze składek r. 1841. Parafię zniesiono r. 1864, a kościół zabrany na cerkiew r. 1866. (Zwane dawniej Jakimana, miasteczko, lub Ekimania.)

3. Rukszenica. — Kościół parafialny Opieki Matki boskiej z drzewa zbudowany przez Stefana Leonowicza, proboszcza r. 1801, poświęcony 1804.

R. 1845 odrestaurowany z drzewa ma 3 ołtarze; w wielkim ołta
statua P. Jezusa Antokolskiego. Kościół ma 2 wieże; Metryki
od r. 1777. - (R. 1834 należały do tej parafii Kaplice: 1) Szkir-
tow, 2) Turowl, 3) Janow.)

4. Horbaczewo-Obytoki. - Kościół parafialny S. Józefa Ob-
lubieńca był pierwotnie Kaplicą drewnianą, postawioną r. 1800
przez Dominikanów połockich czyli zabiałskich, do których ta wieś należała.
Po r. 1842 zaprowadzono parafię. Nowy Kościół wymurował x.
Kawecki proboszcz. Piękny Kościół o 2 wieżach na wysokiej górze
otoczonej jeziorem w Horbaczewie.
Kaplice: 1) Dymitrow-most, drewn. 2) Antonowo, drewn.
(suprymow. 1865) 3) Krasnopole drewn. 4) Przychaby drewn. 5) Porze-
cze drewn. 6) Łaszkow czyli Łoszkow, murow. 7) Kazimirów.
8) Obytoki suprymow.

XII. Dekanat Lepelski.

1. Lepel (Lepel-Zawadzicki) miasto powiatowe; r. 1439 księ-
że Michał syn Zygmunta Kiejstutowicza W. X. Lit. wieś swą stary
Lepel darował Kościołowi Witebskiemu, a Kapituła Wileńska
sprzedała ją Sapiehom. Lew Sapieha kanclerz lit. urządziwszy
tu z miasteczka wybudował tu r. 1604 kościół parafialny
S. Kazmierza, miasteczko to z 7 wsiami zapisał Bernardyn-
kom u S. Michała w Wilnie. Gdy ten pierwotny kościół upadł,
wybudował r. 1760 Stefan Ungier proboszcz lepelski nowy
Kościół; lecz gdy i ten zgorzał, proboszcz miejscowy Antoni Ar-
milanowicz kanonik inflantski wystawił nowy Kościół
okazały S. Krzyża i S. Kazmierza z 4 ołtarzami. Po ostatnim
pożarze w r. 1833, wystawiono r. 1853 z plebanii niewielki Koś-
ciół parafialny; przy którym jest także Szpital na 6 ubogich.
Kaplice: 1) Woron. 2) Pyszne. 3) Zawadzice. 4) Łuciszcze.

2. Czaszniki miasteczko nad rzeką Ułanką. - Kościół para-
fialny Przemienienia Pańskiego z Klasztorem Dominikanów

(prowincyi ruskiej) fundował r. 1674 (Zygmunt, Adam Słuszka chorąży W. X. Lit. z drzewa. Przyczynili się do fundacyi r. 1681 Dominik Słuszka starosta rzeczycki, Cyprjan Żochowski arcybiskup metropolita Kijowski unicki. Nowy kościół wybudował r. 1779 x. Hluciński przeor, pod który to kościół r. 1769 Samuel Łopot plac darował, a później (dziedzic) Michał Łopot oboźny W. Lit. dotacyją pomnożył. Kościół wykończony, konsekrował d. 6 Sierp. 1804 Cyprian Odyniec sufragan połocki. Murowany i sklepiony miał 2 wieże, 2 kaplice i 7 ołtarzy. W wielkim ołtarzu cudowna statua z drzewa P. Jezusa. Była tu i szkoła parafialna oraz szpital na 7 ubogich. — R. 1832 suprymowano Dominikanów.

Kościoły filialne. 1) Czapin wieś, kościół murowany fundacyi Kazimiery Okuszkowej, konsekrował r. 1819 metropolita Siestrzeńcewicz (po r. 1834 suprymowany). 2) Iwańsk

Kaplice: 1) Mieżdżyce czyli Mieżwiedzice. 2) Poule.

3. Sieliszcze. — Kościół parafialny z S. Weroniki z Klasztorem Bernardynów fund. 1728 (czyli podług innych r. 1726) Józafat Sielawa podkomorzy połocki z żoną Eleonorą wymurowawszy kościół mający 7 ołtarzy. Karol Pancerzyński biskup wileński ~~[illegible]~~ utworzył przy nim parafią, wydzieliwszy część parafii Kublickiej. Pomnożyli fundacyą Jan Józef Rahoza podczaszy połocki, r. 1741 Teodora Czapińska i później Michał Sielicki regent litewski z żoną Eleonorą Bujnicką. — Bernardynów (4 księży i 2 braciszków) suprymowano r. 1832.

4. Zaskórki. — Kościół parafialny S. Trójcy wymurowany r. 1792 kosztem Trojana Korsaka łowczego połockiego i jego żony Antoniny, po utworzeniu parafii przez Massalskiego biskupa wileńskiego. Kościół z 2 wieżami i 3 ołtarzami konsekrował r. 1792 Cyprian Odyniec sufragan połocki. Jest tu i szpital drewniany na 5 ubogich.

Kaplice: Krasny-róg. 2) Woronice. 3) Wieliżówka.

5. Ułła. — Kościół parafialny S. Ducha z Klasztorem Dominikanów

fund. r. 1669 Samuel Eustachy Łukomski sekretarz król. i Bronisław Przysiecki wojski wiłkomirski, z drzewa. Gdy Dominikanie r. 1782 dla braku funduszów miejsce to opuścili, oddał r. 1800 metropolita Siestrzeńcewicz kościół świeckiemu duchowieństwu i parafię przy nim utworzył.

Kaplice: 1) Mikołajów czyli Nikołajów. 2) Kizholów 3) Teklinwil. 4) Obol. 5) Podjezierze czyli Pożjezierz (suprymowana po r. 1835).

6. Kublicze miasteczko. — Kościół parafialny (Wniebowzięcia) Zwiastowania (czyli) N. Maryi fund. 1642 Józef Klonowski pisarz litewski, później wojewoda brzeski, z żoną Aleksandrą; wymurowany zaś kosztem Książąt Sanguszków, konsekrował d. 21 Września Henryk Kamionko biskup abderytański. Duży kościół blachą kryty z piękną facyatą, ma 9 ołtarzy. W wielkim ołtarzu jest cudowny obraz Zwiastowania N. P. Maryi oddawna słynący. Przy kościele są 3 altarie: Kijanowska fund. 1710 przez Stanisława i Rozalię Kijanowskich; Kuleszowska fund. 1742 przez Macieja i Annę Kuleszów; Korsakowska fund. 1759 przez Ignacego i Eleonorę Korsaków. — Bywają tu sławne odpusty na N. P. Gromnicznej, na SS. Piotra i Pawła i na N. P. Różańcowej.

7. Paludowicze wieś. — Kościół parafialny Opieki Ś. Józefa zbudowany r. 1725 z drzewa, przez Jezuitów połockich; parafię przy nim utworzono r. 1774. Ma 3 ołtarze; w wielkim ołtarzu piękny obraz Matki Boskiej.

Kościół filialny. 1) Bezdziadowicze.

Kaplice: 1) Swaraczyzna. 2) Stołyżyn. 3) Nacza (suprymow. r. 1865) 4) Folściakowszczyzna czyli Tołściakowszczyzna.

8. Uszacz miasteczko. — Kościół parafialny Św. Hieronima z klasztorem Dominikanów (prowincyi litewskiej), fundował r. 1716 z drzewa, dziedzic Hieronim Kościesza Żaba podwojewodzi

połocki, z żoną Katarzyną Źółtowiczówną; syn jego Jan Żaba wojewoda miński zapisał dotacyją r. 1740. Kościół wymurowali 1796 Dominikanie ze składek; malowany wewnątrz ma 7 ołtarzy i 2 wieże. – Do r. 1820 mieli tu Jezuici szkołę powiatową, potem Dominikanie, których suprymowano r. 1832.

Kościół filialny 1) Krupniki, czyli Krupnicze, wystawił r. 1805 Sipajłło, (suprymow. r. 1865) miał 3 ołtarze.

Kaplice: 1) Tadulin. 2) Suszyn czyli Susza, 3) Woroń. 4) Brzechowo (Oratorium).

9. Zahacie wieś. – Kościół parafialny S. Trójcy drewniany fundowali [illegible] przed r. 1773 Jezuici, którzy tu mieli missyą. Ma 3 ołtarze.

Kaplica: 1) Nacza, przy dworze, z tytułem filii (supr. 1865)

10. Kamienno-Hubin, właściwie Hubin wieś. – Kościół parafialny Narodzenia N. Maryi, [illegible] z klasztorem Franciszkanów w Hubinie fundował d. 22 Października dziedzic Jan Łakosz stolnik połocki; konsekrował r. 1718 Konstanty Brzostowski biskup wileń. Murowany miał 2 wieże i 7 ołtarzy. – Franciszkanie suprymowani r. 1832.

Kościoły filialne: 1) Kamień, z kościołem S. Kaźmierza, [illegible] drewnianym, fund. 1796 Jan Łakosz, r. 1796 utworzono parafią, którą [illegible] po r. 1834 z Hubinem połączono. Józef Łakosz dziedzic r. 1827 wymurował kościół, ma 3 ołtarze. 2) Sviane.

Kaplice: 1) Schwinsk czyli Swansk, na cmentarzu. 2) Susza. 3) Brzechowo (Oratorium, wcielone później do parafii Uszacz).

11. Bieszenkowicze, miasteczko nad Dźwiną, należało do Sapiehów, Ogińskich, dziś do Chreptowiczów. – Kościół parafialny S. Kaźmierza, fund. 1630 Kaźmierz Sapieha podkanclerzy, z drzewa. A. 1785 wystawiony na nowo z drzewa kosztem proboszcza Macieja Laskowskiego. Nowy kościół ma murować dziedzic hr. Chreptowicz; wystawił z drzewa 1876 proboszcz Kiersnowski.

Kaplice: 1) Wodopoje. 2) Bezdzietowicze czyli Bezdziadowicze (przyłączone do Paludowicz) 3) Swaraczyzna z murowanym kościołem Opatrzności boskiej (przyłączone do Paludowicz) 3) Stołyzyn czyli Stołyznik z kościołem S. Antoniego (przyłączone do Paludowicz)

XIII. Dekanat Siebiezko-Dryzieński.

Po pogorzeli, na nowo odbudował 1649 Hieronim Radziwiłł.

1. Siebież miasto powiatowe, darowane przez Króla Jana Kazmierza Januszowi Radziwiłłowi. – Kościół parafialny S. Trójcy fundował d. 20 Marca 1625 Zygmunt III, murowany, odrestaurowany nowszemi czasy przez proboszcza x. Marcina Kamieńskiego, ma 3 ołtarze.
Kaplice: 1) Rykowo. 2) Horodek. 3) Głęboczna. 4) Husiowo. 5) Zatosin. 6) Bubnowo czyli raczej Bobrowo. 7) Glinki, na cmentarzu. 8) Siodłowo. 9) Czernieje. 10) Ostrowno. 11) Osyn. (czyli Osuń r. 1825 jeszcze probostwo)

2. Oświej, miasteczko, w XVI wieku Kiszków, potem Jezuitów połockich, którzy go sprzedali Sapiehom, następnie Hilzenów, dziś Szadurskich. – Kościół parafialny S. Trójcy z Missią Jezuitów założył Hilzen Jan późniejszy wojewoda miński przed r. 1749; przytém także Szkołę i Konwikt. Gdy Jezuici Oświej opuścili i Konwikt do Witebska przeniesli, założono tu Klasztor X. X. Missyonarzy, którym r. 1782 August Hilzen z żoną Konstancyą Platerówną dzisiejszy kościół wymurowali z 3 ołtarzami zdobnemi kolumnadą i gipsaturą. – Kościół ten za rządów polskich należał do dyecezyi Smoleńskiej. – Missionarzy supprymowano r. 1832.
Kościół i (Kaplica) Klasztor Sióstr Miłosierdzia wraz z Szpitalem w Oświeju fundowała r. 1759 Konstancya z Platerów Hilzenowa – Zakład ten po r. 1862 zniesiony – dziś Szpital dla 30 chorych.
Kaplice: 1) Swotna na cmentarzu. 2) Kochanowicze. 3) Oświej, Kaplica w pałacu (Oratorium).

3. Zamosze. – Kościół parafialny Podwyższenia S. Krzyża, zbudowany r. 1779 (czyli 1780) kosztem Hilzena wojewody, z drzewa, – wymurowany.
Kaplice: 1) Beresnie. 2) Pustynki czyli Pustelniki – obie supprymowane po r. 1842.

4. Pustyń, czyli Pustynki. – Kościoł parafialny Prze-mienienia Pańskiego fundowany z drzewa przed rokiem 1834 przez hr. Ludwika Platera. (Nowa parafia). Ma 3 ołtarze.

Kaplica: Temiomujża.

5. Rosica. – Kościoł parafialny S. Trojcy, zbudowany oko-łopołowy zeszłego wieku kosztem Mikołaja Łopacińs-kiego wojewody brzeskiego; konsekrowany d. 2 września 1792 przez Józefa Łopacińskiego biskupa trypolitańskiego. fundusz zapisał Tomasz Łopaciński podkomorzy br. † 1779. Z drzewa, z 2 wieżami, malowany wewnątrz i zewnątrz; ma piękne organy i 3 ołtarze. Wśrodku kościoła są tablice mar-murowe nagrobkowe rodziny Łopacińskich z herbami. Cmen-tarz kościoła opasany murem z 4 wieżami po rogach, w których się mieszczą kaplice. Jest przy kościele szpital na 12 ubogich.

Kościoł filialny 1) Saria wymurowany r. 1796 kosztem Łopacińskich; r. 1865 suprymowany. 2) Balin, suprym. 1865.

Kaplice: 1) Bigusowo. 2) Nowolany. 3) Czuryłowo, zbudo-wana r. 1831 kosztem Szadurskich, suprymow. 1865.

6. Przydrujsk część miasta Drui na prawym brzegu Dźwi-ny. – Kościoł parafialny Wniebowzięcia P. Maryi fundował r. 1633 Leon Sapieha wojewoda wileński hetman w. lit. muro-wany, ma bogate probostwo.

Kaplice: 1) Przydrujsk, na cmentarzu. 2) Balbinowo. 3) Wojciechowo. 4) Śniokowo.

a) Kościoł S. Trojcy i klasztor Bernardynow w mieście Drui czyli Sapieżynie fundował r. 1643 Kazmierz Leon Sapieha ~~pod~~ nadskarbek nadworny ~~kanclerz~~ litew. – Suprymowany przed r. 1834. Była tu daw-niej parafia.

7. Leszczyłow. – Kościoł parafialny S. Trojcy zbudowany r. 1796 przez dziedzica Miskiego, z 3 ołtarzami. Parafia dopiero przez arcybiskupa Siestrzeńcewicza utworzona.

Kaplice: 1) Julianowo. 2) Wiktoryanowo. 3) Kazulin 4) Dziernowicze, kościół parafialny, suprymowany (na cerkiew prawosławną) po r. 1842, dziś niema nawet kaplicy.

8. Zabiały. – Kościół parafialny S. Jerzego z klasztorem Dominikanów fundow. 1716 d. 24 Czerwca Jerzy Szczyt starosta lubski z żoną Anną Hlaskówną pierwotnie z drzewa. Kościół wymurowany później przez przeora Remigiusza Żabińskiego konsekrował r. 1756 Hilzen biskup smoleński. Klasztor duży i bogato uposażony (prowincyi litewskiej) suprymowany dopiero po r. 1862. Było tu ginazyum.
Kościół filialny Narodzenia N. P. Maryi w mieście powiatowem Drysa czyli Dryza (r. 1825 był parafialnym).
Kaplice: 1) Hromoszcze. 2) Kniażyce. 3) Ziabki, 4) Klimowszczyzna. 5) Tobolki. 6) Połzin. 7) Szczerbinkowo na cmentarzu. 8) Swołna. 9) Justynianów. 10) Wołyńce miasteczko (jeszcze r. 1825 miało kościół parafialny – suprymowany) należące do Dominikanów zabiałskich.

a) Kościół Nawiedzenia Najśw. P. Maryi z klasztorem Dominikanów w mieście Drui czyli Sapieżynie, fund. d. 4 Kwietnia 1697 Piotr Kazmierz Kaczanowski podczaszy brasławski, pierwotnie z drzewa, później wymurowany konsekrował Felix Towiański sufragan białoruski; – suprymowany r. 1832.

XIV. Dekanat Wyższego Dyneburga.

(w Inflantach polskich.)

(Dynaborka, łotew.) 1. Dyneburg miasto stołeczne województwa inflantskiego, założone r. 1277 przez komtura krzyżackiego Ernesta von Rossburg który tu także zamek wystawił F – Kościół parafialny S. Piotra w okowach, na przedmieściu fundował r. 1678 Król Jan III, pierwotnie z drzewa, § August II nadał mu folwark Hidermujża r. 1727.

F z Kościołem zajętym przez Luteranów.

§ Popławski Mik. biskup obrócił go r. 1689 na Katedralny z kapitułą;

Dzisiejszy Kościół wymurowany r. 1848 kosztem proboszcza x.
Antoniego Nagiewicza kanonika i parafian; konsekr. 1857 Żyliński metrop.
1) Dawny Kościół i Rezydencya Jezuitów w tak zwanym
nowem Dyneburgu fundował r. 1631 (a podług innych r. 1629)
Alexander Korwin Gosiewski wojewoda smoleński.
Kościół i gmachy wymurował ze składek Piotr Kulesza
superior, r. 1641. Lacki starosta dyneburski zapisał Jezui=
tom wieś Użwałdy. R. 1746 wymurowali tu Jezuici gmachy
pod Kollegium. (Domy Probactwa) R. 1810 zniesiono tu Jezuitów, którzy się do
Połocka i Krasławia (i Użwałdu) przenieśli; gmachy zajęto pod bu=
dowę fortecy, a Kościół obrócono na cerkiew prawosław=
ną soborną.
2. Józefów wieś. – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła, fun= (Józefowa, Łotew.)
dował r. 1782 dziedzic Stanisław Szadurski; z drzewa, z 2 wie=
żami i 3 ołtarzami.
3. Wyszki miasteczko. – Kościół parafialny Zwiastowania N. (Wyszkos, Łotew.)
P. Maryi fundowany r. 1621 za miastem kosztem (arendarza) Elżbiety von der
Mohl. R. 1715 zbudował w samém miasteczku nowy drewnia=
ny kościół dziedzic Hieronim Mohl z żoną Katarzyną. 3 ołtarze.
4. Biržagoła (Biržagel) wieś rządowa. – Kościół parafialny (Biržagola, Łotew.)
Opatrzności boskiej oraz SS. Wawrzyńca i Szczepana, zbudo=
wany z drzewa kosztem Sokołowskiego, konsekrował go r.
1751 Dominik z Kozielska Puzyna sufragan inflantski.
Kościół filialny 1) we wsi Okra, S. Hieronima zbudowa=
ny r. 1819 kosztem Konstancyi Orkierczyny.
5. Użwałda (czyli Użwałd), wieś rządowa. – Kościół parafialny S. Michała (Użwałda, Łotew.)
Archanioła z Missyą Jezuitów fund. r. 1701 kosztem Lackiego
i Jezuitów dyneburskich, z drzewa, konsekrowany 1755 przez Antoniego
Ostrowskiego biskupa inflant. R. 1820 po ustąpieniu Jezui=
tów oddany świeckiemu duchowieństwu. – R. 1810 otworzyli tu
Jezuici Kollegium przeniesione z Dyneburga.

(Krostowa, Łotew.)

6. Krasław, miasteczko przy ujściu rzeki Krasławki do Dźwiny, własność Plumperów, Wolffów, Kossów, Czapskich, Zamojskich, Platerów, którzy tu mają okazały pałac z pięknym ogrodem. – Kościół parafialny S. Ludwika Króla, przy którym r. 1680 Jerzy Wolff jezuita fundował Missią Jezuitów, którą r. 1757 opuścili Jezuici osiadłszy przy kościele parafialnym w Indrycy. Kościół parafialny drewniany po Jezuitach oddano Missionarzom. R. 1755 Konstanty Ludwik (Broel) Plater wojewoda mścisławski z żoną Augustą z Ogińskich wymurowali nowy wspaniały kościół przeznaczony na Katedrę inflantską i przy nim Seminarium dla dyecezyi inflantskiej i smoleńskiej, które r. 1757 Missionarze przybyli z Warszawy, otworzyli. Wymurowany kościół konsekrował r. 1777 Siestrzencewicz arcybiskup mohylewski. – Kościół zbudowany w stylu jońskim, malowany wewnątrz fresko przez Gastoldiego, ma 7 ołtarzy, pomiędzy któremi jeden z pięknym obrazem N. P. Maryi Częstochowskiej pędzla Józefa Peszki z Krakowa. W kaplicy są relikwie S. Donata, z Rzymu r. 1776 sprowadzone. Były tu i szkoły. R. 1842 supprymowano tu Missionarzy, a Seminarium do Mińska przeniesiono.

Kaplice: 1) Kaplica z Klasztorem Sióstr Miłosierdzia i Szpitalem w Krasławiu fund. 1789 Konstancya Jerczyk wdowa z Ogińskich Platerowa – Supprym. po r. 1862. 2) Kaplica, w pałacu hr. Platerów w Krasławiu. 3) Kombul wieś

(Kombula, Łotew.)

4) Borówka z kościołem S. Józefa r. 1822 wymurowanym. 4) Borówka

(Borowkas, Łotew.)

miasteczko z kościołem św. Wacława kosztem hr. Wacława i Kazimiery Platerów r. 1811 wymurowanym. 5) Skajście czyli Skajśta

(Skajstas, Łotew.)

z kościołem drewnianym z muru r. 1778 przez Żebrawskiego zbudowanym.

(Indrica, Łotew.)

7. Indryca wielka, wieś. – Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela fund. 1695 Andrzej Plater dziedzic, z drzewa; konsekrował r. 1798 Mikołaj Popławski sufragan inflantski.

8. Aula, wieś rządowa (dawniej Jezuitów dyneburskich). — Koś: (Aulja, Łotews.)
ciół parafialny S. Maryi Magdaleny wybudował r. 1626
Alexander Gosiewski wojewoda smoleński; po spaleniu w r. 1675.
wystawili z muru r. 1790 Jezuici.
Kościół filialny: 1) Rogel wieś, drewniany (Ragiele).

9. Dagda miasteczko. — Kościół parafialny S. Trójcy z (Łot.)
Missyą Jezuitów fund. 1742 Jan August Hilzen kasz:
telan inflantski; murowany w stylu weneckim. (murow.) — Jezuici wypędzeni r. 1820
Kaplice: 1) Nowomyśl, fund. 1814 Jan Kolb. 2) Bereśnia
r. 1805 przez Józefa Targońskiego postawiona, drewniana.

10. Osuń wieś rządowa (dawniej starostwo). — Kościół para: (Osunie, Łotew.)
fialny podwyższenia S. Krzyża fundowany r. 1685; Konse:
krował go 1830 Waleryan Kamionko sufragan białoruski; po
wymurowaniu nowego w r. 1816 przez prałata Wyszomirskiego
i proboszcza Karola Kuprewicza kanonika.

Podbudowany 1816 kosztem prałata Wyszomirskiego i Kuprewicza.

XV. Dekanat Niższego Dyneburga.

(w Inflantach polskich.)

1. Lixna, miasteczko. — Kościół parafialny pod wezwaniem (Leykona, Łotew.)
Jezus, Maria, Józef, wymurował r. 1770 Józef Zyberg woje:
woda inflant., odrestaurowany 1798, konsekrował Walerian Ka:
mionko Walerian Henryk Kamionko biskup abderytański r. 1819.
z 2 wieżami, ozdobną facyatą, ma 3 ołtarze; w wielkim ołtarzu ładny
obraz Zaślubienia P. Maryi pędzla Franciszka Smuglewicza. Obok
babińca kaplica przeznaczona na groby dziedziców, ma z białego mar:
muru nagrobek fundatora i żony jego. Kościół wewnątrz malowany
ma 6 kolumn. — Przy kościele szpital murowany na 12 ubo:
gich i szkółka parafialna. — W Lixnie był r. 1825 proboszczem
Józef Akielewicz ur. 1768 zmarły po r. 1842 autor Gramatyki łotew:
kiej drukowanej w Wilnie. W Lixnie parafia dawna, w XIV wieku
mieszkali tu Komturowie inflantscy. — Pałac wspaniały. — W Lixnie
przed r. 1750 była missya Jezuitów (stojąca pod Kollegium w Iłłukszcie)

Kaplice: 1) Lixna (przy pałacu). 2) Łatmal. 3) Indzgal (Miejdzgalli, Łotew.) wieś.
W Lixnie była r. 1749 Missya Jezuitów.

(Łotew.) 2. Liwenmujża (Livenhof) wieś. – Kościół parafialny S. Michała fund. 1670 Leonard Połiej sędzia ziemski brzes: ki, konsekrowany r. 1788 przez Benisławskiego biskupa. Odbudowany r. 1860 z drzewa przez parafian, ma wieżę, ko: pułę i 3 ołtarze.
Kościół filialny: 1) Carogrod wieś, S. Maryi Magdaleny.
Kaplice: 1) Kryżborg (Kreutzburg) wieś barona Korffa, kaplica murowana.

(Łotew. Joszmujża) 3. Jasmujża wieś. – Kościół parafialny Podwyższenia Św. Krzyża wymurował r. 1819 (czyli 1815) dziedzic Xawery Szadurski, poświęcony r. 1819. – W tej parafii leżą miasteczka: Glazmanka (Trentelberg) i Trepumujża (Treppenhof) nieposiadające kościołów.

(Nidrumujża, Łotew.) 4. Nidermujża wieś (dawniej starostwa dyneburskiego). – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła postawiony r. 1748 kosztem proboszcza dyneburskiego, z drzewa, z początku filialny, od r. 1789 został parafialnym.
Kaplice: 1) Dubno. (2) Górnojasza (Warszauka, Łotew.).

(Prejlus, Łotew.) 5. Prele miasteczko (hr. Borchów). – Kościół parafialny Niepo: kalanego Poczęcia N. P. Maryi postawiony r. 1771 z drzewa kosz: tem Józefa hr. Borcha, ma 3 ołtarze.
Kościół filialny: 1) Pieniany.
Kaplice: 1) Prele piękna kaplica murowana przy dworze.
2) Eleonorwill (Lonorwils) wieś.

(Warkowa, Łotew.) 6. Warkow (Warkhof) wieś. – Kościół parafialny S. Trójcy, drew: niany z 2 wieżami i 3 ołtarzami, otrzymał r. 1804 dotacyję od hr. Józefa Borcha, odrestaurowany r. 1826.

7. <u>Ruszona</u> wieś prywatna. — Kościół parafialny S. Michała (łotew.) z Klasztorem Dominikanów fundowała r. 1766 Ewa z Fel=Kerzambów Sielicka sędzina inflantska, pierwotnie drewniany, r. 1807 wymurowany i 1816 wykończony (należał do prowincyi ruskiej). Był tu oraz Szpital na 3 ubogich i Szkółka parafialna. R. 1832 suprymowano Dominikanów.

<u>Kaplice</u>: 1) Kamieniec, w dworze. 2) Laudaniszki. 3) Wyszkow

r. 1825 parafia - suprymowane po r. 1834.

8. <u>Kołup</u>, wieś. — Kościół parafialny Św. Michała i Św. Sakra= (Kołupʃ, łotew.) mentu, wystawiony z drzewa r. 1785 kosztem Józefa Zyberga podkomorzego inflantskiego, konsekrowany r. 1803, był pier=wotnie filią parafii w Liksnie, dopiero r. 1860 został parafial=nym, odrestaurował go hr. Stanisław Zyberg-Plater i proboszcz Sylwester Bejnarowicz r. 1861-1866 wymurowany, ma 1 ołtarz. — Wieś tę zowią też Kołupie.

<u>Kaplica</u>: 1) Randolka (Arendol) wieś prywatna.

9. <u>Agłona</u> (Agłonia), wieś funduszu religijnego. — Kościół parafialny Wniebowzięcia N. P. Maryi, z Klasztorem Dominikanów (prowincyi litews= (łotew.) kiej) fundowała d. 8 Kwietnia 1700 Ewa z Sielickich żona Deo=data Szostowickiego podskarbiego (skarbnika) witebskiego zapisawszy dwie wsie ~~[illegible]~~ Putany i Kundziniszki. Kościół początkowo drewniany, wymurowany r. 1780 przez Domi=nikanów, konsekrował r. 1800 Jan Benisławski biskup gadareński. Kościół ~~sklepiony~~ blachą kryty z 6 wewnątrz filarami ma 2 wie=że i ozdobną fasadę, w środku 6 ołtarzy. W jednym z nich Obraz cudowny P. Maryi (kopia obrazu koronowanego r. 1716 w Trokach nowych). Klasztor murowany, dotąd istnieje, przy nim Szpital ubogich i Szkółka parafialna. W ogrodzie klasztornym jest studnia cudowna (źródło mineralne) licznie przez chorych zwiedzana.

<u>Kaplice</u>: 1) Ambenmujża (Ambenhof), wieś prywatna.
2) Putany (dawniej z rezydencyą Dominikanów) suprymow. po r. 1842.

XVI. Dekanat Rzeżycko-nadraśnieński.

(w Inflantach polskich.)

(Rejzieknie, Łotew.) 1. Rzeżyca (Rositen) czyli Rositen miasto powiatowe, (po łotewsku Rejzeknie) zbudowane r. 1285 przez Rycerzy Inflantskich, którzy tu kościół wymurowali; lecz takowy z zamkiem podupadł. — Kościół parafialny dzisiejszy Serca Jezusowego, wybudował 1683 z drzewa Franciszek Bieliński; konsekrował go r. 1685 Mikołaj Popławski biskup inflantski. Na nowo odbudowany r. 1740 przez x. Szostakowskiego proboszcza rzeżyckiego i oficjała inflantskiego i poświęcony r. 1785, z drzewa ma 4 ołtarze. Przy kościele Szpital.

(Stalerowa, Łotew.) 2. Stolarów, wieś. — Kościół parafialny S. Trojcy wystawiony r. 1770 kosztem Ignacego Sokołowskiego obywatela, odnowiony r. 1855 przez Kazmierza Skokowskiego plebana, ma 3 ołtarze. Do 1834 był filią do Rzeżycy.

Kaplica: 1) Rosenmujża, wieś.

(Sarkanios, Łotew.) 3. Sarkany, wieś. — Kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia N. Panny, fundowany w XVI w. przed r. 1834 był filią do Rzeżycy, dopiero x. Antoni Latkowski nabywszy tę wieś, r. 1830 wymurował kościół dzisiejszy i wyjednał godność parafii.

Kaplica: 1) Pokumin.

(Cyskodus, Łotew.) 4. Ciskady wieś. — Kościół parafialny Opieki Matki Boskiej, zbudowany z drzewa r. 1751 kosztem Franciszka Sokołowskiego, ~~[illegible]~~ ma 3 ołtarze liche.

(Uzolmujża, Łotew.) 5. Użulmujża wieś. — Kościół parafialny S. Piotra i Pawła i Imienia N. Maryi, wymurowali r. 1820 dziedzice Józef Zyberg podkomorzy inflantski z żoną Maryą. W stylu nowogotyckim, ma sufit drewniany i 3 ołtarze.

(Dukstygola-Czechowicza albo Czarna, Łotew.) 6. Dukstygal słobodziński czyli słobodzki (albo Czechowiczowski), wieś. — Kościół parafialny S. Trojcy, drewniany zbudował r. 1764 Wereszczyński sędzia ziemski inflantski; z drzewa lichy, ma 3 ołtarze, odbudowany r. 1827.

Kaplice: 1) Dukstygal, we dworze. 2) Zosna. — 3) Czarna (1870)

7. Drycany wieś. — Kościół parafialny SS. Szymona i Judy po (Drycanus, Totew.)
upadku swym wymurowała na nowo r. 1859 Katarzyna Ulanowska
i baronowa Manteifelson z domu Rykowna. Parafia powsta:
ła dopiero po r. 1825.

Kaplice: 1) Drycany, w dworze u dziedzica Ryka. 2) Pilcyn.

8. Bykow wieś. — Kościół parafialny Serca Jezusowego, po (Bykowa, Totew.)
upadku dawnego drewnianego, wymurowała r. 1828 czyli
1825 dziedziczka Stanisława Benisławska szambelano:
wa. Ma 3 ołtarze.

Kaplice murowane: 1) Bykow, w dworze. 2) Starydwór.

9. Wielona. — Kościół parafialny S. Michała z klaszto: (Wilanus, Totew.)
rem Bernardynów fund. 1775 Michał Ryk stolnik
inflantski, a biskup białoruski Siestrzeńcewicz tegoż roku
przyłączył do niego parafię. Jan Ryk dziedzic r. 1816 przy:
czynił fundacyi, i r. 1810 Felicyan Ryk. Klasztor supprymowa:
ny r. 1832, był murowany z kościołem. [illegible]

Kaplice: 1) Radopol 2) Gajgałowo.

10. Ryków wieś. — Kościół parafialny S. Antoniego Padewsk. (Rykowa, Totew.)
wymurowany r. 1829 kosztem Alexandra Ryka, był pier:
wotnie filią plebanii w Wielonie. Przed r. 1862 ogłoszony [illegible]
parafialnym, [illegible]

11. Kowonata czyli Kownaty. — Kościół parafialny Imienia (Totew.)
Maryi z Missią Jezuitów był pierwotnie z drzewa. R. 1743
dziedzic Adam Hilzen starosta brasławski wymurował nowy
kościół z 2 wieżami, który nieurządzony i niepoświęcony stał
pustką i nakoniec poszedł w gruzy. Dopiero r. 1850 kosztem
Zuzanny Druwe stanął nowy kościół parafialny muro:
wany.

XVII. Dekanat Rzeżycko-nadłubański.

(w Inflantach polskich.)

(Fejmanus, Łotew.) 1. Fejmany. — Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela zbudował 1759 (czyli 1751) Kazmierz Koźmiński proboszcz miejscowy, przy pomocy dziedzica Jana Berga-Karpa stolnika inflantskiego z żoną Domicellą z Jodków, którzy zapisali dotacyję. Kościół konsekrowany r. 1760 Jana Kazimierza Zawiszę Dowgiattę sufragana inflantsk., z drzewa na 3 ołtarze. Szpital dla 5 ubogich i Szkółka parafialna przy Kościele.

Kaplice dwie jedna przy kościele parafialnym, druga na cmentarzu, zmurowana 1807.

2. Łusza. — Kościół parafialny S. Trójcy, z drzewa wystawiony r. 1743 kosztem Jana Antoniego Szadurskiego czesnika inflantskiego, przy którym r. 1744 utworzono parafię, na 3 ołtarze. Szpital na 6 ubogich. Od r. 1780-1820 była tu misyja jezuitów.

Kaplica: 1) Łusza.

(Łotew.) 3. Andrepno czyli Andrepna. (Andrepna Łotewsk.) — Kościół parafialny N. P. Maryi Szkaplerznej wystawiony r. 1849 kosztem Ignacego Szadurskiego, który i fundusz zapisał. Parafia istniała już r. 1825.

(Anzelmmujża, Łotew.) 4. Andzelmujża. — Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela wystawiony z drzewa r. 1782 kosztem Jana Weisenhoffa.

(Bukmujża, Łotew.) 5. Bukmujża. — Kościół parafialny S. Ludwika Króla fundował r. 1785 z drzewa Idzi Hilzen; r. 1829 kosztem Ignacego Sobańskiego wymurowany.

Kaplica: 1) Przemyśl.

(Duksztugota-Szadurskus, Łotew.) 6. Dukszt-ygal-szadurski. — Kościół parafialny Narodzenia P. Maryi drewniany, zbudował r. 1775 Józef Szadurski. Ma 3 ołtarze ubogie.

7. Rozentow czyli Rozentowo. – Kościół parafialny Podwyż= (Rezentowa, Łotew.)
szenia S. Krzyża fundował na początku XIX wieku Antoni
Felkerzamb podkomorzy. Drewniany, słomą kryty, ma jeden
ołtarz.

8. Prezma. – Kościół parafialny S. Tadeusza Apost. wy= (Presma, Łotew.)
stawiony z drzewa, kosztem Sołtanów dziedziców, był słomą
kryty. Dopiero r. 1859 już Sołtanowie (Władysław i Oktawia) wymurowali kościół
z 3 ołtarzami.
Kaplice: 1) Prezma. 2) Malta.

9. Rybiniszki miasteczko. – Kościół parafialny S. Piotra (Rybiniszkos, Łotew.)
i Pawła wystawił z drzewa r. 1781 dziedzic Michał Wejsen=
hof.

10. Galany. – Kościół parafialny S. Ducha wystawił (Galanus, Łotew.)
1794 dziedzic (Julian) Borch wojewoda (?), z drzewa.

11. Warklany. – Kościół parafialny N. P. Maryi boles= (Warklonus, Łotew.)
nej istniał już dawno. Nowy kościół murowany wspa=
niały zaczął stawiać r. 1805 hr. Michał Borch dziedzic,
ukończyła r. 1814 Eleonora hr. Borch, i Karol hr. Borch
syn Michała., konsekrował r. 1858 Wacław Żyliński arcy=
biskup mohylewski. Kościół obszerny, wspaniały z gankiem,
i grobami Borchów, ma 3 ołtarze; w jednym w mahonio=
wej trumience relikwie S. Wiktora męczennika darowane
przez papieża Piusa VII hr. Michałowi Borchowi. – Przy
kościele Lazaret dla chorych. – R. 1749 była tu missia Jezuitów.

12. Borchow. – Kościół parafialny S. Michała, Drewniany (Borchowa, Łotew.)
zbudowany r. 1793 kosztem Michała Borcha wojewody (?), ma 2
ołtarze: otoczony lipami. Przy nim Szkółka parafialna.

13. Herniany. – Kościół parafialny S. Wawrzyńca z drzewa (Hernianos, Łot.)
wystawił r. 1767 Jan Borch, dotowany przez Michała hr. Borcha.
Ma 3 ołtarze.
Kaplica: 1) Attaszyn czyli Antoszyn (Ataszanos, Łotewsk.)

XVIII. Dekanat Przed-Lucyński.

(w Inflantach polskich.)

(Ludzys, łotew.) 1. Lucyn (Ludsen) miasto powiatowe, z ruinami zamku przez Kawalerów mieczowych w XIII wieku postawionego. – Kościół parafialny Wniebowzięcia N. Maryi fundował r. 1683 Szczęsny Potocki wojewoda Krak. starosta lucyński, którą fundacyję Jan III zatwierdził. Po pogorzeli kościoła, wystawił r. 1742 kanonik inflantski Obrycki pleban lucyński nowy kościół z drzewa, konsekrowany r. 1742 przez Józefa Puzynę biskupa inflant. Ma 2 wieże, 5 ołtarzy i piękną ambonę z rzezbami. Przy kościele Bractwo Szkaplerza św. zaprowadzone r. 1720, Szpital na 12 ubogich i Szkołka parafialna.

Kaplice: 1) Lucyń na cmentarzu przy kościele parafialnym fundacyi Karnickich, suprymow. 1865. 2) Lucyń na cmentarzu za miastem. 3) Wenecya, w folwarku plebana. 4) Pokumin. 5) Żeleźniki. 6) Cyrma

(łotew.) 2. Ewersmujża. – Kościół parafialny S. Andrzeja Apost. r. 1777 kosztem Mikołaja Karnickiego z drzewa zbudowany; przedtem należał jako filia do Lucynia. Ma 3 ołtarze.

Kaplice: 1) Istalsnia. 2) Kurjanowo, na cmentarzu. 3) Ewersmujża, na cmentarzu.

(Słobodzincies, łotew.) 3. Słobodzince. – Kościół parafialny S. Józefa Oblubieńca wymurował r. 1818 dziedzic Józef Wereszczyński, konsekrowany r. 1819, odrestaurowany r. 1826. Ma jeden ołtarz malowany na ścianie.

4. Brygi. – Kościół parafialny S. Trójcy pierwotnie filialny parafii posińskiej; dopiero r. 1694 mianowany parafialnym przez Mikołaja Popławskiego biskupa inflantsk. Nowowybudowany r. 1800 kosztem Ryka proboszcza brygowskiego, ma 3 ołtarze drewniane.

5. Łosiń miasteczko. – Kościół parafialny S. Dominika i Św. (Passini, Łotew.)
Józefa Oblubieńca, z Klasztorem Dominikanów fundował
r. 1691 Szczęsny Kaźmierz Potocki wojewoda Krak. staros:
ta lucyński, przy Kościele filialnym należącym do parafii
lucyńskiej, nadawszy wsie Ławsin i Czerechowo, co Jan III
r. 1694 potwierdził. Gdy Kościół drewniany z Klasztorem r. 1753
pogorzał, zaczął r. 1761 przeor Żekałowski murować nowy
Kościół, który r. 1773 ukończony, konsekrował r. 1778
Siestrzencewicz biskup białoruski. Kościół w stylu toskańs:
kim, pokryty blachą żelazną, ma 2 wieże z zegarem, 7 ołtarzy
i 4 kaplice. R. 1815 uszkodzony od pioruna odrestaurowano
r. 1828. Przy Klasztorze Szpital na 8 ubogich. Klasztor należący
najprzód do prowincji ruskiej, a przy końcu zeszłego wieku
do litewskiej przyłączony, supprymowano r. 1832.
Kaplice: 1) Łosiń. 2) Koniecpol czyli Kontupil. 3) Sle:
dziowo czyli Słodziewo albo Sładzie [struck] lub Słodzie większe
i mniejsze. 4) Istra. 5) Ławzyn czyli Lawzyn supprym. po
r. 1842. 6) Czerychow suprym. po r. 1842.
6. Rajpol. – Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela z drzewa (Rajpola, Łotew.)
postawiony r. 1779 Kosztem hrabiny Borchowej, otrzymał
dotacyją r. 1812
7. Landskrona, wieś Karnickich. – Kościół parafialny Św. (Landskronie, Łotew.)
Trójcy wymurował r. 1828 we wsi Paliszczyzna, Marcin
Karnicki marszałek, na miejscu dawnego drewnianego, ma
2 ołtarze.
8. Rundany. – Kościół parafialny Podwyższenia S. Krzyża (Rundanis Łotew.)
był do r. 1794 filią parafii w Łosiniu. Nowy Kościół wymuro:
wał r. 1820 obywatel Andrzej Szachno. Ma 1 ołtarz, bez organów.
Jest tu Szkółka parafialna.
Kaplice: 1) Rundany. 2) Bezlesie. 3) Bismujża suprym. po r. 1835.
9. Pylda. – Kościół parafialny P. Jezusa ukrzyżowanego fundowali (Łotew.)
r. 1765 z drzewa, [struck] Hilzenowie. Do r. 1822 był filią parafii w Łosi:
niu. – ma 3 ołtarze.

(Brodajżus, Łotew.) 10. Brodajże czyli Brodaje. – Kościół parafialny Przemienienia Pańskiego, był z początku filią parafii w Posiniu; dopiero przy końcu zeszłego wieku został parafialnym. W miejscu małego drewnianego kościółka wymurował r. 1813 Dominik Kazimierz Kibort podkomorzy lucyński, nowy kościół mający 3 ołtarze.

Kaplice: 1) Brodajże. 2) Rogajże czyli Rogajsk. 3) Skryputowo czyli Sorykutowo, supr. po r. 1835.

XIX. Dekanat Ia-Lucyński.

(w polskich Inflantach.)

(Małnowys aba Korsowa, Łotew.) 1. Małnow. – Kościół parafialny N. P. Maryi Różańcowej fundował r. 1741 Franciszek Szadurski podstoli inflantski z drzewa przy nowo założonej parafii. R. 1763 odrestaurowany z drzewa i obwiedziony murem mającym po rogach 4 kaplice. Ma 2 wieże, sufit malowany i 3 ołtarze. W wielkim ołtarzu pięknie rzeźbiona figura w framudze aksamitem karmazynowym wyłożonej. Przy kościele który r. 1778 Jan Szadurski lepiej uposażył, dwa Bractwa Serca Jezusowego i Różańcowe. Szpital na 12 ubogich.

Kaplica: 1) Małnow, w dworze. 2) Korsowa (1870)

(Poszmuciowa, Łotew.) 2. Poszmuciów. – Kościół parafialny Zwiastowania N. Panny Maryi, postawił Ksawery Szadurski r. 1789 w nowo założonej parafii, drewniany, słomą pokryty, z jednym ołtarzem, odrestaurowany i wymurowany przed r. 1852 kosztem Dominika Parako i parafian.

(Styglava, Łotew.) 3. Styglow, wieś należąca do Archidyakona Mohylewskiego. – Kościół parafialny S. Jerzego i Podwyższenia Krzyża Św. postawił z drzewa r. 1789 (czyli 1769) Jerzy Pawłowski biskup. Parafia założona dawniej otrzymała w dotacyi od Jana III wieś Ezerniki starostwa lucyńskiego. Ołtarzy 5 lichych. Szpital na 5 ubogich parafian.

4. Neuterany. – Kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi wystawił r. 1799 własnym kosztem Mikołaj Paulin; ma 5 ołtarzy. – Kaplica: Rogowka. (Neuteranu ala Rogowka, Łotew.)

5. Birże, czyli Birźe, wieś Benisławskich. – Kościół parafialny Serca Jezusowego i Narodzenia N. P. Maryi zbudowali z drzewa r. 1755 Benisławscy, konsekrował go r. 1784 biskup Koadjutor Benisławski; odrestaurowany i zmurowany r. 1852 kosztem Teofila Benisławskiego, nosi dziś tytuł S. Anny. Kościół z drzewa ma 3 ołtarze, w jednym z nich pobożnym jest cudowna statua kamienna N. P. Maryi łaskami słynąca. Organy dwie. Szpital na 3 ubogich. (Bierżus, Łotew.) Piotr, Józef i Marcin

Kościoły filialne: 1) Zasoły fundacyi Piotra Benisławskiego, który tu także i szpital na 6 ubogich założył. 2) Augustowo.

Kaplice: 1) Benisław, w dworze Benisławskich. 2) Ludwinowo. 3) Półtjanowo. 4) Saxmale. 5) Domopol wieś Oskierków, suprymow. po r. 1843. 6) Birże, na cmentarzu.

6. Strużany. – Kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi (właściwie Zwiastowania) fundowali r. 1780 Dyonizy i Dominik Rykowie. Drewniany, słomą pokryty, ma 3 ołtarze. (Strużanos, Łotew.)

7. Bołowsk. – Kościół parafialny S. Trójcy, fundowany r. 1769 przez Konstancyą z Platerów Hilzenową starościną marienhauzką, na miejsce małego drewnianego do r. 1769 filialnego kościołka. R. 1804 proboszcz miejscowy Marcin Szymanowski wymurował nowy kościół z kopułą z 2 wieżami i 3 ołtarzami [. – Wieś ta należała do starostwa marienhauzkiego. (Bołowus, Łotew.) [Konsekr. Jan Benisławski Koadjut.

8. Marienhaus miasteczko, dawniej starostwo darowane przez Kataryną II cesarzową Zetaginowi, który takowe (Marienauza, Łotew.)

odprzedał Horożeńskim. – Kościół parafialny S. Mateusza Apost. (S. Matthaei Ap.) fundował właściwie r. 1678 Król Jan III który wydzielił dla probostwa z starostwa marienhauskiego folwark Ostraty z wsiami: Lelow, Swilkowa, Kiejszy, Pokszowa. Kościół drewniany postawił r. 1748 Mateusz Januszewicz kanonik i proboszcz miejscowy, konsekrował go r. 1755 biskup Ostrowski; Odrestaurowany na nowo poświęcił r. 1805 biskup Jan Benisławski. Drewniany, ma 2 wieże i 3 ołtarze. Szpital na 7 ubogich.

Kościół filialny: 1) Lipno czyli Lipinsk.

Kaplice: 1) Kulep. 2) Jerzesław, suprym. po r. 1835.

(Baltinowa, łotew.) 9. Bałtynow wieś (dawniej starostwa marienhauskiego). – Kościół parafialny Zwiastowania N. B. Maryi fundowała r. 1769 Konstancya z Platerów Hilzenowa. Drewniany, ma 3 ołtarze.

(Bierzgali; łotew.) 10. Berzygal czyli Berzagol. – Kościół parafialny S. Anny, wymurował r. 1780 niejaki Soj własnym kosztem.

XX. Dekanat Petersburgski.

1. Petersburg miasto. – Kościół parafialny S. Katarzyny z Klasztorem Dominikanów. – Najpierwszą kaplicę wznieśli katolicy r. 1710 w Petersburgu przy ulicy Millionna (gdzie dziś dom Księżny Radziwiłłowy) i wtedy był przy niej Kuratem x. Wolfgang Heidinger benedyktyn, a od r. 1719 x. Bleer dominikan; r. 1720 utworzono przy niej Missię Kapucynów włoskich, a później po nich Bernardynów niemieckich (6 kapłanów). Dopiero r. 1734 darowała plac katolikom pod kościół dzisiejszy, na którym zbudowano najprzód kaplicę, a roku 1763 zaczęto murować dzisiejszy Kościół S. Katarzyny, który ukończono r. 1780 ze składek. Konsekrował go d. 7 Paździer. 1783 nuncyusz apost. Archetti arcybiskup chalcedoński. Wymurowany w formie krzyża w stylu renesansowym z kopułą. Sklepienie malowane spoczywa na 20 kolumnach i 12 pilastrach. Między kolumnami 8 pięknych figur alabastrowych Apostołów. Ołtarzy 4 marmurowych; w wielkim ołtarzu obraz S. Katarzyny darowany przez cesarzową Katarzynę II; w drugich ołtarzach obrazy N. P. Maryi Różańcowej pędzla Franciolego, P. Jezusa na Krzyżu pędzla Goreckiego, Zwiastowania P. Maryi pędzla Salvatora Rosa. W ściennych niszach figury gipsowe świętych; a pomiędzy obrazami na ścianach obraz Ofiarowania P. Jezusa pędzla Van-Dycka. Na facyacie 4 figury z białego marmuru Ewangielistów. Kościół ma 3 kuratów: polskiego, francuskiego i niemieckiego, a dawniej i włoskiego. Katarzyna II wydała r. 1769 osobny regulamin dla Kościołów katolickich w Petersburgu i Moskwie, mocą którego dozór powierzono syndykom. R. 1780 ustąpili Bernardyni, a rząd Kościoła objęli Reformaci z Niemiec, a od r. 1784 świeccy Księża. D. 18 Paździer. 1800 oddano Kościół Jezuitom którzy przy nim otwarli Kollegium; po ich wydaleniu w r. 1815 otwarli tu Klasztor Dominikanie, przy nim parafię i szkoły. Przy wejściu do zakrystyi z kościoła jest kamień z napisem wytartym: „D.O.M. Hic iacet in ecclesia parochiali romano-„catholica Petropolitana, Serenissimus Magnus Dominus Stanislaus „Rex Poloniae Princeps Poniatowski. Natus Anno 1732 Volyniae, „electus Rex Anno 1764 Varsaviae, mortuus anno 1798 Petropoli."

Do trumny Króla Stanisława Augusta włożono r. 1857 część kości Króla Stanisława Leszczyńskiego zabranych r. 1832 ze zbiorów Towarzystwa ~~Nauk~~ przyjaciół [illegible] w Warszawie, i przechowywanych w Cesarskiej publicznej bibliotece petersburskiej. W Kościele S. Katarzyny jest także tablica nagrobkowa jenerała Moreau ur. 1763 w Morlaix + 1813 w Lauen.

2. Petersburg. — Kościół parafialny S. Stanisława bisk. fundowany i zbudowany r. 1821 przez Stanisława Siestrzencewicza arcybisk. mohylewsk., w dzielnicy Mała Kołomna, konsekrowany d. 8 Maja 1825 przez Siestrzencewicza. Dotował ten kościół Siestrzencewicz funduszem 20,000 rubli. R. 1829 powierzono probostwo i szkołę przy nim Pijarom, którzy tu byli do r. 1863, w którym rządy oddano świeckiemu duchowieństwu. Kościół odnowił r. 1867 proboszcz x. Franciszek Dobrowolski ze składek. Tu był pierwszym proboszczem x. Parczewski krewny Siestrzencewicza, zmarły 1831 w Krymie. W wielkim ołtarzu jest obraz S. Stanisława pędzla Smuglewicza, cyborium wyłożone 240 srebrnemi pamiątkowemi medalami. Kaplic 4 w kościele w których ołtarze z obrazami P. Jezusa i Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi pędzla Oleszkiewicza. Pod kościołem spoczywają zwłoki Siestrzencewicza z następującym nagrobkiem:
„Hac clauditur urna Stanislaus Siestrzencewicz Bohusz
„Metropolitanus Eccles. Rom. Cath. per totam Rossiam, Archiepisc.
„Mohyl. Praesidens Colleg. Rom. Cathol., Administrator dioec.
„Viln, Eques et Commend. Ordinum Ros. et Polon. nec non
„magnae Crucis S. Joannis Hierosolymitani; membrum honor.
„5 Univers. et 6 doctarum Societatum. Natus in Litv. Anno
„Salutis 1731. 3 Septem., arma gessit sub Augusto III, Clericatum suscepit 1763, Episcopus factus 1773, Archiep. pallio
„indutus 1784, Metropolitanus Creatus 1798. Obiit in Domino 1826. 1 Decembris, sepultus 15 die ejusdem mensis, penes
„ecclesiam propriae fundation. 96 aetatis." — Do parafii, która liczy 5100 dusz, należą części Petersburga: Czwarta Admiralitejska i Narwska. — Przy parafii Szkoła fundacyi Siestrzencewicza.

Kaplice w Petersburgu: 1) Kaplica Maltańska czyli Koś=
ciół S. Jana Jerozolimskiego, zwany prioralnym, fundo=
wany r. 1799 przez cesarza Pawła I., który r. 1797 na prośbę
Wielkiego Mistrza maltańskiego Rohana zaniesioną przez
Juliusza hr. Litta kontr-admirała rossyjsk. (brata nuncyu=
sza) ustanowił w Rossyi Wielkie przeorstwo maltańskie
z 10 Komandorstwami (na miejsce dawnego przeorstwa pols=
kiego czyli ostrogskiego). Po zdobyciu wyspy Malty przez Fran=
cuzów, wybrany został cesarz Paweł I d. 24 listopada 1798 Wiel=
kim Mistrzem i utworzył dwa przeorstwa: greko-rossyjskie i rzym=
sko-katolickie i wtedy to przy ulicy Sadowej przez architekta
Jakuba Guarenghi, kazał wybudować wspaniały kościół, r.
1800 przez Siestrzeńcewicza arcybisk. mohylew. konsekrowa=
ny. R. 1833 odnowiony, ma sklepienie spoczywające na kolumnach
malowania i ozdobną gipsaturę, obraz S. Jana Chrzciciela pędzla
Charlemagne i piękne organy. R. 1859 przybudowano do tego
kościoła kaplicę w stylu nowogotyckim, w której spoczywają
zwłoki Księcia Leuchtenbergskiego pod wspaniałym marmuro=
wym nagrobkiem; w kaplicy tej Obraz N. Panny pędzla Nefa i okno
malowane na szkle wypalanym. Kościół ogrzewany, nabożeństwo
odbywa się codziennie przez 3 kapelanów
2) Kaplica Wniebowzięcia N. P. Maryi, na Cmentarzu (na
Mogiłkach) wystawiony r. 1856 na placu darowanym przez
cesarza Mikołaja, ze składek za staraniem x. Dominika
Łukaszewicza, konsekrowany r. 1859. Kościół w stylu romańs=
kim podług planu architekta Mikołaja Benois wymurowany,
ma katakomby i 10 ołtarzy z obrazami pędzla Szypińskie=
go, Postępskiego i Franciolego. Nabożeństwo odbywa się co=
dziennie. (Należy do Kościoła paraf. S. Katarzyny.
3) Kaplica S. Jana Kantego w Rzymsko-Katolickiej duchow=
nej Akademii. Akademia ta otwartą została najprzód w Wilnie
d. 11 lutego 1834 (po skasowaniu Uniwersytetu wileńskiego r. 1832)
gdzie jej pierwszym rektorem był prałat Łucki Alozy Osiński ex=
piar. R. 1842 przeniesiono Akademią tę do Petersburga, gdzie był
pierwszym rektorem x. Ignacy Hołowiński. Kaplicę obszerną kon=
sekrował r. 1844 biskup Dmochowski. Ma ona organy i 3 ołtarze z

obrazami Notbeka. Akademia posiada Bibliotekę z przeszło 20,000 tomów (po Jezuitach połockich). Wychowuje się w akademii 45 alumnów. (Jest filią Kościoła paraf. S. Katarzyny)

4) Kaplica Podwyższenia S. Krzyża w Kollegium Rzymsko Katolickiem (najwyższym Konsystorzu) ustanowionem d. 13 Listopada r. 1801. (Należy do kościoła paraf. S. Katarzyny)

5) Kaplica Niepokalanego Poczęcia N. B. Maryi w Katolickiej "Ochronce dla biednych Sierot" na 14tej linii Wasilewskiego Ostrowu, założona r. 1857 przez x. Feliza Felińskiego (późniejszego Arcybiskupa warszaws.). W tej ochronce wychowuje się 100 dziewcząt sierot, 20 podrzutków i kilkanaście staruszek. Dozór mają Siostry świeckie. (Należy do paraf. S. Katarzyny)

Kaplice pomniejsze w Petersburgu: 1) W pierwszym Korpusie Kadetów. 2) W drugim Korpusie Kadetów. 3) W Konstantynowskim Korpusie Kadetów. 4) W Instytucie Szlachetnych Dziewic zwanym Smolny Monastyr. 5) W Ekateryninskim Instytucie rządowym Szlachetnych Dziewic. 6) W Szpitalu położniczym (Bohodielnia). 7) W Sergijewskiej ulicy. 8) W Ochronce francuskiej przy Kołokolnej ulicy. 9) W Ochronce „Dobrego Pasterza" dla Dziewcząt wracających na drogę cnoty (na Wasilewskim Ostrowie).

3. Carskie-Sioło, miasto powiatowe. – Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela fundowany r. 1825 kosztem cesarskim (na miejscu dawnej Kaplicy przez Jezuitów na początku XIX wieku wzniesionej), konsekrowany r. 1826 przez Mateusza Lipskiego biskupa mińskiego. Murowany z kopułą drewnianą z 2 ołtarzami. W Katakumbach tego kościoła leży pochowana Joanna z Grudzińskich Księżna Łowicka małżonka W. Księcia Konstantego, która zapisała na ten kościół 1000 dukatów i 20,000 rubli asygnac.

Kaplice: 1) Gatczyna miasto, przy Zakładzie sierot. 2) Kotpino, wieś. 3) Drużnosieło wieś, kaplica grobowa Książąt Witgensteinów.

4. Kronsztad, miasto portowe. – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła, wymurowany r. 1837 ze składek (na miejscu Kaplicy r. 1800 przez Jezuitów otwartej), konsekrowany r. 1849 przez biskupa Hołowińskiego.

Podczas mszy czytaną tu bywa ewangelia po polsku, politews: ku i po niemiecku.

5. Jamburg miasto powiatowe. — Kościół parafialny S. Jana Nepomucena fundowany r. 1816 przez rząd (na miejsce Kapli: cy otworzonej r. 1801) mieści się w sali domu pocztowego, na drugiem piętrze. Ma 1 ołtarz. Jest tu i Szkoła parafialna. Do parafii należą: Jamburg, Narwa, oraz kolonie: Porchowo, Frankfurt, Lutzk.

6. Wyborg, miasto gubernialne Wielkiego Księstwa Finlandz: kiego. — Kościół parafialny S. Jacka fundowany r. 1799 przez Pawła I cesarza i oddany Dominikanom, ma prócz wielkiego ołtarza 2 kaplice z ołtarzami.

7. Helsingfors, miasto stołeczne Finlandyi. — Kościół wojskowo-parafialny, wystawiony w nowogotyckim stylu po r. 1847 kosztem rządu za staraniem hrabiny Berg katoliczki żony gubernatora Fin= landyi, ma 3 ołtarze, w głównym figura P. Jezusa na krzyżu. Jest tu i Szkoła parafialna. Parafia składa się z 2500 katolików samych wojskowych w całej Finlandyi.
Kaplica: 1) Sweaborg fundowana r. 1866.

8. Rewel, miasto w guberni estońskiej. — Kościół parafialny S. Piotra i Pawła fundował pierwotnie Waldemar II Król duński, i przy takowym klasztor Cystersów zbudował, który w XVI wie= ku Luteranie zajęli. R. 1799 na rozkaz cesarza Pawła I zro: biono kościół dzisiejszy z dawnego refektarza i oddano takowy Dominikanom. Ma 3 ołtarze, ambonę i organy. Kościół ten mają: cy 32 łokci długości a 20 szerokości, ma sufit spoczywający na filarach. Parafia liczy 1200 katolików. Do parafii należą: Rewel, Baltiskport, Hapsal, Weissenburg, Wepenstein.

9. Ryga, miasto w guberni Inflantskiej. — Kościół parafialny N. P. Maryi Bolesnej fundowany r. 1764 na rozkaz cesarzowej Ka: tarzyny II., konsekrowany r. 1783 przez Benisławskiego biskupa i oddany Bernardynom. Około r. 1800 objęli kościół Jezuici, którzy tu mieli Rezydencyję. Po supresyi takowych, oddano r. 1820 kościół Dominikanom, którzy tu mieli do r. 1862 klasztor. Kościół murowany

ma 2 wieże, 5 ołtarzy. – Aż do XVI wieku była tu Katedra arcy-biskupa, liczne Kościoły i Klasztory przez reformacyją zniszczone. Król Stefan Batory r. 1581 osadził tu Jezuitów przy kościele odebranym Luteranom. Jezuici otworzyli tu r. 1581 Kollegium, które r. 1621 ustało po zawojowaniu Inflant przez Szwedów. R. 1750 była tu jeszcze Missia Jezuitów. – Jest tu przy parafii Szkoła.

Kaplica 1) Ryga, na cmentarzu z 1 ołtarzem.

10. Dorpat (Derpt) miasto. – Kościół parafialny S. Jana Ewangielisty fundowany r. 1863 z ofiar i zapomogi rządowej

11. Pskow, miasto stołeczne gubernii. – Kościół parafialny S. Trójcy fundowany około r. 1800 kosztem rządowym, odbudowany później staraniem Justyna Witkowskiego kurata, konsekrował r. 1857 Wacław Żyliński arcybiskup mohylewski. Ma 3 ołtarze.

12. Nowgorod, miasto stolica gubernii. – Kościół parafialny Modlitwy Pańskiej w Ogrojcu erygowany około r. 1824 mieści się w najętym prywatnym domu. Ma 1 ołtarz.

XXI. Dekanat Moskiewski.

1. Moskwa, miasto gubernialne. – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła dla Polaków, Niemców, Ormian w dzielnicy miasta zwanej Lefortowską. Pierwszą kaplicę założyli r. 1684 Jezuici z Czech bawiący przy poselstwie Zierowskiego posła cesarskiego niemieckiego. Kaplica ta była w dzielnicy Niemiecka Słoboda na gruncie Kupca Glasconi; lecz za staraniem patryarchy Joachima Jezuici owi z powodu propagandy wydaleni zostali. Dopiero r. 1692 za staraniem posła cesarskiego Kurceja i Jenerała Gordona zbudował dominikan Bleet dzisiejszy Kościół S. Piotra i Pawła, który z nowu Jezuici później osiedli. Po wydaleniu Jezuitów z Moskwy r. 1719, osiedli przy tymże Kościele Kapucyni z Włoch, którzy odbywali missie aż do Syberyi. Po Kapucynach od r. 1813–1815 osiedli znowu Jezuici, a po ich

ustąpieniu w r. 1815, świeccy Księża. Kościół duży, murowany, blachą kryty, ma 26 obrazów oraz nagrobek pochowanego tu jenerała Leopolda Gordona † 29 listop. 1699. Po zrujnowaniu r. 1812 kościół odrestaurowany. Przy Kościele Szkoła.

Kaplice w Moskwie: 1) Na cmentarzu, S. Emilii. 2) W pierwszym Korpusie Kadetów, S. Mikołaja.

2. Moskwa, miasto. — Kościół parafialny S. Ludwika Króla dla Francuzów, w części miasta zwanej Miasnicką, zbudował r. 1790 x. Surugue Doktor Sorbony, Kanonik honorowy brzeski, założyciel Towarzystwa dobroczynności S. Maryi w Moskwie. Przy Kościele Szpital na 9 ubogich kobiet.

Kaplica w Moskwie: 1) Na cmentarzu, S. Maryi Magdaleny.

3. Twer, miasto gubernialne. — Kościół parafialny Przemienienia Pańskiego, fundowany r. 1860 ze składek. Drewniany mały, ma 3 ołtarze.

4. Niżny Nowgorod, miasto gubernialne. — Kościół parafialny Wniebowzięcia N. P. Maryi fundował r. 1861 Agapit Ełarow Ormianin Katolik. Zmurowany w nowogotyckim stylu ma 3 ołtarze.

XXII. Kościoły w różnych miejscach Cesarstwa Ross.

1. Archangielsk, miasto gubernialne. — Kościół parafialny S. Piotra i Pawła założony około r. 1834 ze składek, przerobiony z szpitala wojskowego, ma 3 ołtarze. — Parafian 1057.

Kaplice: 1) Petrozawodzk, istniała już 1842 - 1862. 2) * Wołogda miasto, kaplicę fundował w domie prywatnym gubernator jenerał Chomiński około r. 1862, ma 1 ołtarz i organy. Parafian Katolików 600.

2. Charkow miasto gubernialne. — Kościół parafialny N. P. Maryi Różańcowej wymurowany r. 1831 ze składek za staraniem kurata x. Geminiana Czaplińskiego; ma 4 ołtarze, w jednym z nich obraz P. Jezusa na Krzyżu pędzla Henryka Siemiradzkiego. — Parafian 2380.

3. <u>Czernihów</u> miasto. – Kościół parafialny czyli właściwie Kaplica Wniebowzięcia N. P. Maryi (czyli SS. Piotra, Pawła i Jana) wymurowano ze składek za staraniem x. Syxtusa Bobana dominikana i Maryana Mielewiewskiego urzędnika r. 1857, konsekrował go r. 1858 prałat Brynk proboszcz kijowski. Ma 3 ołtarze a w nich obrazy pędzla Stankiewicza. – W Czernichowie był Kościół S. Katarzyny z Klasztorem Dominikanów, założony pierwotnie r. 1228 przez S. Jacka Odrowąża. Po zniszczeniu przez nieprzyjaciół fundował na nowo ten klasztor i kościół r. 1628 Król Władysław IV, oddawszy na ten cel cerkiew SS. Gleba i Borysa. Poświęcał go Kazimirski biskup kijowski. Klasztor ten zniszczony r. 1649 przez Kozaków i Tatarów. – Jest tu około 600 parafian.

4. <u>Irkutsk</u>, miasto gubernialne na Syberyi. – Kościół parafialny Wniebowzięcia P. Maryi fundowany pierwotnie przez Jezuitów r. 1810 którzy tu otwarli Missię. R. 1827 wystawiono ze składek nowy Kościół, odrestaurowany r. 1856 za staraniem majora Kukiel. odrestaurowany kościół ten z drzewa. – Parafian 1334. (po pożarze, wystawiono murowany r. 1883.)

5. <u>Nerczynsk</u>, na Syberyi. – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła, z drzewa fundowany r. 1842 za staraniem Cyryaka Filipowicza Bernardyna. Parafia tutejsza rozciąga się na 185 mil (1300 wiorst) wzdłuż, i na 57 mil (400 wiorst) w szerz; sięga aż do Chin. R. 1850 było 395 parafian (między temi 21 kobiet) – r. 1862 zaś był 1290 parafian.

6. <u>Kazań</u> miasto. – Kościół parafialny P. Jezusa ukrzyżowanego, mały, murowany o 2 ołtarzach fundowany r. 1833 za staraniem x. Ortiana Galimskiego kapelana wojskowego, ze składek. Parafian 18,419.

<u>Kaplica</u>: 1) Symbirsk miasto

7. <u>Krasnojarsk</u>, (miasto w guberni Jenisejskiej. – Kościół parafialny Opatrzności boskiej drewniany fundowany około r. 18 (1854) kosztem metropolity Hołowińskiego i biskupa Fiałkowskiego, za staraniem x. Wincentego Bielskiego Kurata. Parafian 2000.

8. Astrachań, miasto. – Kościół parafialny Wniebowzięcia N. P. Maryi dla Ormian Katolickich zbudował przed r. 1673 x. Soter zakonnik S. Antoniego pustelnika, ormiański; z drzewa. R. 1673 osiadł przy nim x. Romuald de Pinto Kapucyn, po nim Kapucyni i ormiańscy zakonnicy S. Antoniego zarządzali parafią; od r. 1790 do 1820 mieli tu Jezuici Missią, w końcu świeccy księża. Kościół murowany ma 3 ołtarze. – Kaplica na cmentarzu. – Parafian 957.

Parafia ta należy do dyecezyi tyraspolskiej.

9. Orenburg, miasto gubernialne. – Kościół parafialny N. P. Maryi Loretańskiej postawiony r. około r. 1840, odnowił go przed r. 1860 proboszcz miejscowy x. Kandyd Zielonko dominikan. – Parafian 1903. – Kaplica 1) Ufa

10. Złotoustow, w gubernii orenburgskiej, zakłady (broni) górnicze. – Kościół parafialny S. Trójcy założył r. 1817 Fuhrman dyrektor fabryki broni. – Jest to właściwie Kaplica drewniana. – Parafian 120.

11. Połtawa, miasto gubernialne. – Kościół parafialny S. Zofii fundował pierwotnie r. 1843 hr. Lambert; r. 1859 staraniem x. Bonifacego Golickiego wymurowano kościół parafialny pod tytułem Znalezienia Św. Krzyża; ma 3 ołtarze. Parafian 2000.

12. Tobolsk, miasto gubernialne w Syberyi. – Kościół parafialny Opatrzności boskiej (dziś S. Antoniego i S. Stanisława bisk.) był pierwotnie tylko Kaplicą r. 1847 ze składek zbudowaną, od r. 1852 jest przy nim parafia. Drewniany, blachą żelazną pokryty, ma 2 ołtarze. – Parafian 7000.

13. Tomsk, miasto gubernialne na Syberyi. – Kościół parafialny N. P. Maryi Różańcowej z Missią Jezuitów fundowany został r. 1810. Po usunięciu r. 1820 Jezuitów, osiedli tu Bernardyni. R. 1831 x. Remigiusz Apanasewicz bernardyn wymurował dzisiejszy kościół ze składek. Dziś są tu księża świeccy. – Parafian 6104. Kaplica: 1) Tomsk na cmentarzu zbudowana 1866 przez Józefa Engelhardta proboszcza.

14. Omsk, w gubernii tobolskiej na Syberyi. – Kościół parafial:
ny Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi, wystawiony r. 1863
za staraniem jenerał gubernatora Duhamel, kosztem Alfonsa
Poklewskiego Kozietta obywatela gubernii witebsk. i jego żony
Anieli z Rymszów (którzy na budowę do 40000 rubli srebr. wydali)
Urządzenie do niego sprawiła z hr. Bobryńskich hrabina Platero:
wa z Poznańskiego. Kościół murowany w nowogotyckim stylu
z 12 wieżyczkami, ma 3 ołtarze, pokryty blachą. Poświęcony
r. 1865 przez Waleriana Gromadzkiego kurata. Parafian 4000.

15. Woroneż, miasto gubernialne. – Kościół parafialny
Przemienienia Pańskiego założony r. 1838 mieści się w domu
prywatnym najętym, ma jeden ołtarz z obrazem N. P. Maryi
Niepokalanego Poczęcia. Parafian 2454.

16. Perm, miasto gubernialne. – Kościół parafialny Wnie:
bowzięcia P. Maryi powstał r. 1864 za staraniem x. Antoniego
Szostakowskiego, wymurowany r. 1873 ze składek w nowo:
gotyckim stylu, z 3 ołtarzami, pokryty blachą, ogrzewany.
Parafian 1035. – Kaplica: Jekaterynburg.

17. Oreł, (Orzeł) miasto gubernialne. – Kościół parafial:
ny Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi powstał po r.
1850. – Parafian 1429.

18. Kursk, miasto gubernialne. – Kościół parafialny Nie:
pokalanego Poczęcia N. P. Maryi, jest od r. 1866 w domu dwu:
piętrowym kupionym ze składek, ma 1 ołtarz. Parafian do 600.

19. Tuła, miasto.

~~[illegible]~~

20. Nikołajewsk, w Amurskim kraju.

21. Kaługa miasto kościół paraf.

Kościoły w Archidyecezyi Mohylewskiej.

roku 1885.

I. Dekanat Mohilewsko-Horecki.

1. Mohilew m. p. Wniebowzięcia P. M. (1 Kl.) (2300 dusz) 2. Mohilew m. p. S. Kazmierza (1179 d.) (3 Kl.) mur. Kaplice: a) Mohilew na cmentarzu. b) Mohilew w dworze byłego gubernatora Beklemiszewa. c) Zaresicze. d) Lachowszczyzna. e) Hołowienczyce. — Klasztor Sióstr Mariawitek z Kaplicą. — 3. Szkłow. mur. (3 Klas) Kaplice: a) Szkłow na cment. b) Zahoranki drewn. na cment. c) Zarowice. d) Babczyn, oratorium. — 4. Faszczowka mur. (1 Kl.). Kaplice: 1) Uhty. 2) Kordziejowo.

II. Dekanat Rohaczewsko-Bychowski.

1. Bychow mur. (4 Kl.). Kaplica: a) Bychow na cmentarzu. 2. Żurowice drew. (4 Kl.). Kaplice; a) Hrybow na cment. b) Krzysztopol. c) Chonczynka na cment. d) Sycemany na cment. — 3. Rohaczew (3 Kl.).

III. Dekanat Homelski czyli Bielicki.

1. Homel mur. (3 Kl.) Kaplice: a) Homel na cmentarzu. b) Barszczówka. c) Grabówka. d) Antonówka. e) Borchow. f) Cichnicze. g) Zasowie. h) Dworowicze. i) Kościukówka. k) Michałki. — 2. Rzeczersk mur. (3 Kl.). Kaplice: a) Onoszki. b) Łoptawy. c) Osowie. d) Bartłomiejowska-Rudnia. e) Rudnia-Sztagin. f) Uchow. g) Akszynka. h) Niemkowicze. — 3. Łuszczew Kość. filialny Narodzenia P. Maryi. Filia: Wiktoryn. — 4. Antuszew (4 Kl.) Wniebowzięcia P. M. Kaplice: a) Żłobin. b) Dworzec. — 5) Gross-Werder P. Maryi Różancowej, zbud. r. 1766. Kaplice: a) Chreszczatyk (w połtawsk. gubern. powiecie rom.) — 6. Nieżyn.

IV. Dekanat Klimowicko Mścisławski:

1. Łozowica drewn. (4 Kl.). Kaplica: a) Buda. — 2. Mścisław (3 Kl.). Kaplice: a) Mścisław na cmentarzu. — 3. Smoleńsk. Kaplice: a) Zelino.

V. Dekanat Czerykowo-Czausowski.

1. Czerykow murow. (3 Kl.) – 2. Worodźków kościoł filialny mur. Kaplice: a) Zabołocie. b) Uszpol. – 3. Krzyczew Kościoł filialny mur. – 4. Zwandar paraf (5 Kl.). Filia: Hajdukówka. Kaplice: a) Błudzin. b) Skalin. – 5. Rasna. – Kaplice: a) Zabołoć. – b) Radoml paraf. (5 Kl.)

VI. Dekanat Orszański.

1. Orsza paraf. (3 Kl.) mur. P. Maryi, podominikański. Kaplice: a) Orsza. b) Zasiekła. – 2. Smolany kośc. filialny. Kaplica: a) Michnowo. – 3. Starosiele (4 K.). Kaplice: a) Dymowo. b) Racew czyli Rakowo. – 4. Babinowicze (5 K.). Filia: Widreja. – Kaplice: a) Krotowsze. b) Zaczernia. – 5. Tołoczyn paraf. (4 Kl.) – Kaplica: a) Tołoczyn na cmentarzu. – 6. Obolce Kościoł filialny Imienia P. Maryi. Kaplice: a) Obolce na cmentarzu b) Teklin. c) Zełeno. d) Uńska. e) Krotow. – 7) Dubrowno paraf. 5 Kl. S. Jerzego, odbudowany 1809 przez Lubomirskich.

VII. Dekanat Sienneński.

1. Sienno paraf. (3 Kl.). Kaplica: a) Sienno na cmentarzu. [illegible] b) Purplewo. – 2. Wiadziec Kościoł filialny P. Maryi. – 3. Czereja Kośc. par. (2 Kl.) Kaplice: a) Bohatyr. b) Kołtki. c) Obczuha. d) Wieleszkowicze, oratorium. – 4. Bobr. Kośc. paraf. (2 Kl.). Kaplica: a) Bobr na cmentarzu.

VIII. Dekanat Witebski.

(3561 d.) 1. Witebsk paraf. (3 Kl.) S. Antoniego f. 1685 Kazmierz i Tekla Sakowicze. Kaplice: a) Horodnia. b) Cechówka. c) Łużyn. d) Chocimł. e) Skuratowo. f) Sedce. – 2. Witebsk kośc. paraf. (4 Kl.) S. Barbary. Kaplice: a) Horodek na cmentarzu. b) Dołżna [– 3) Nieporoty paraf. (5 Kl.) Wniebowzięcia P. M. Kaplice: a) Ługówka. b) Mikołajew. c) Podjezierze. – 4. Stankow Kośc. paraf. (4 Klas.). Kaplice: a) Łopacka. – 5. Wieliż paraf. (3 Kl.) w murowanej Kaplicy na cmentarzu. Kaplice: a) Remnie. b) Bajewo. c) Kurkino. – 6. Newel paraf. (4 Kl.). Kaplice: a) Lukowo na cmentarzu. b) Jagrynok. c) Bajewo. d) Korepcowo. e) Ignapol. f) Bliny.

(1511 d.) [c) Witebsk Kaplica z Klasztorem Mariawitek istniejącym.

IX. Dekanat Połocki.

(5028 d.) 1. Połock paraf (3 Klas.) wymurow. 1801 Dominikanie. Kaplice: a) Sokoliszcze. b) Arciejkowicze na cmentarzu. c) Zalesie. d) Szukow. e) Kazmiany, oratorium.

2. Rukszenica paraf. (5 Klas.) Opieki P. Maryi, drewn. — 3. Horbaczewo-Obytoki paraf. (3 Klas.) drewn. Kaplice: a) Dymitrow-most. na cmentarzu, b) Łaszków na cmentarzu. c) Kazimirów.

X. Dekanat Lepelski.

1. Lepel-Zawadzicki paraf. (3 Klas.) po pożarze r. 1833, wymurow. 1836 Małoczewski. Kaplice: a) Woroń murow. b) Pyszno. c) Zawadziecze. d) Łuczecze. e) Meżdżyce. f) Paule. — 2. Sieliszcze paraf. (4 Kl.) mur. Kaplice: a) Sieliszcze na cmentarzu drewn. b) Uchwicko drewn. — 3. Zaskórki paraf. 4 Kl. murow. Kaplice: a) Krasny-róg. b) Weronice. c) Wieliżówka. — 4. Ułła paraf. (4 Klas.). Kaplice: a) Poljezioro wymurow. 1880. b) Nizhatów. c) Teklinwil na cmentarzu. d) Oboł. e) Łachów od r. 1863. — 5. Zahacze paraf. (4 Klas.) drewn. Kaplice: a) Hacza. b) Bezdzedowicze. c) Swaratczyzna murow. Bożej Opatrzności. d) Stołyżnik drewn. S. Antoniego. — 6. Kamienno-Hubin paraf. 5 Klas. Filie: a) Kamień. b) Białe. Kaplice: a) Hawinsk. b) Susza. c) Brzechowo, oratorium. — 7. Biesienkowicze paraf. (3 Klas.). Kaplice: a) Wodopoje. b) Boczejkowo, oratorium.

XI. Dryssa-Siebieżski Dekanat.

1. Siebież paraf. (3 Klas.) murow. Kaplica: a) Glinki. — 2. Oświej paraf. (4 Klas.). Kaplice: a) Swolna na cmentarzu. b) Kochanowicze. c) Oświej oratorium w dworze. — 3. Zamosze paraf. (5 Klas.) mur. — 4. Pustyń paraf. (5 Klas.) zbud. 1779. Kaplica: a) Temismujsza. — 5. Rosica paraf. (4 Klas.). Kaplice: a) Balin. b) Bigusowo. c) Hewlany. — 6. Przydrujsk paraf. (4 Klas.). Kaplice: a) Przydrujsk na cmentarzu. b) Sniokowo. c) Balbinowo. d) Wojciechowo. — 7. Dryssa kościół filialny. Kaplice: a) Wiktoryanowo. b) Kazulin. — 8. Zabiały paraf. (2 Klas.). Kaplice: a) Justyanowo. b) Hromoszcze. c) Kniażyce. d) Ziabki. e) Klimowszczyzna. f) Połzin. g) Szczerbinkowo na cmentarzu. h) Swolna.

XII. Dekanat Wyższo-Dynaburgski.

1. Dynaburg paraf. (2 Klas.). (45642) — 2. Krasław paraf. (3 Klas.) z monsyonarią. (8756?) Filial: a) Kościoły Skajsta czyli Skajście N. P. Maryi. 2) Borowka. 3) Kombul. Kaplice: a) Krasław w dworze Platerów, Serca Jezusowego fund. 1775. — 3. Bosuń paraf. (3 Klas.) — 4. Indryca paraf. (4 Klas.) — 5. Dagda paraf. (4 Klas.). Filia: Nowomyśl murow. fund. 1815 Jan Kolb. Kaplice: a) Bereśnia. — 6. Wyszki paraf. (4 Klas.) — 7. Józefów paraf. (4 Klas.) —

8. Użwalda par. (5 Klas.) S. Michała. – 9. Aula par. (5 Klas). Filia: Rogel drewn.
9. Likona par. (3 Klas.) murow. Kaplice: a) Nidzgal. b) Patmal. c) Likona. – 10. Liwenmujża kość. par. (3 Klas.) murow. [illegible] 1788 Józef Zyberg bisk. Konsekr. [illegible] Beniszewski sufrag., odnow. r. 1862 Mikołaj hr. Korf. Filia: Latgrod.

XIII. Dekan. Nizszo-Dynaburgski.

1. Jasmujża par. (5 Klas.) mur. – 2. Nidermujża par. (5 Klas.) Kaplice: a) Dubno drew. b) Górnojasza. – 3. Prele, par. (3 Klas.). Filie: a) Prele. b) Pieniany. c) Eleonorwil fund. 1815 kosztem Józefa hr. Borch. Kaplice: a) Prele. – 4. Warkow par. (4 Klas.) murow 1880 kosztem parafian i proboszcza. Kaplica: a) Wonoga na cmentarzu zbud. 1882 proboszcz x. Andrzej Czegis. – 5. Ruszona par. (4 Klas.) mur. Kaplica: Kamieniec. – 6. Kołup par. (5 Klas.). Kaplica: a) Arendol. – 7. Birżagoła paraf. (4 Klas.) Opatrzności Bożej Św. Wawrzyńca i Szczepana drewn. wystawił Sokołowski. Konsekr. 1751 Józef Dominik z Kozielska Puzyna sufrag. inflants. Filia: Okra, Św. Hieronima, drewn. wyst. 1819 Konstanty Oskierko. – 8. Agłona paraf. (2 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi, wystaw. 1780 Dominikanie, konsekr. 1800 sufrag. Jan Benisławski. Przy tem klasztor Dominikanów istniejący. Kaplice: a) Ambenmujża. b) Laudaniszki

XIV. Dekanat Rzeżycko-Rasnienski.

1. Rzeżyca, paraf. (3 Klas.). – 2. Stolarów par. (4 Klas.). Kaplica: a) Rosenmujża. – 3. Sarkany par. (5 Klas.) murow. Kaplica: Pokumin. – 4. Pusza par. (5 Klas.) drewn. – 5. Duksztygał-słobodzki par. (5 Klas.) Kaplica: a) Zosno. – 6. Andrepna par. (5 Klas.) P. Maryi szkaplerznej, zbud. 1749 Ignacy Szadurski. – 7. Andzelmujża par. (5 Klas.) – 8. Bukmujża par. (5 Klas.). Kaplica: a) Przemyśl. – 9. Duksztygał-Szadurski par. (5 Klas.). – 10. Rozentow par. (5 Klas.) drewn. – 11. Kownata par. (4 Klas.)

XV. Dekanat Rzeżycko-Nadłubański.

1. Fejmany par. (4 Klas.) drewn. Kaplica: a) Fejmany, murow. – 2. Uzulmujża par. (5 Klas.) – 3. Drycany, par. (5 Klas.) mur. Filia: Pilcew, drewn. S. Antoniego. Kaplice: a) Drycany, drewn. Niepokalanego Poczęcia N. M. P. – 4. Bykow par. (5 Klas.) mur. Kaplica: a) Bykow, Opatrzności Bożej wystaw. Stanisława Benisławska. 5. Ciskady par. (4 Klas.) drewn. – 6. Wielona kość. par. (4 Klas.) mur. 1772 fundował Ryk. – 7. Rykow, par. (5 Klas.) mur. – 8. Prezma par. (5 Klas.) mur. – 9. Rybiniszki par. (5 Klas.) drewn. – 10. Galany par. (5 Klas.) drew. wyst. 1843 Joanna Borch. – 11. War[illegible]

par. (4 Klas.) mur. Wniebowzięcia P. M. zbud. 1852 Eleonora Borch. — 12. Borchow, par. (5 Klas.), drewn. fund. Michał Borch, wymur. 1882 parafianie. — 13. Sterniany, par. (5. Klas.) drew. Filia: Attaszyn drewn. S. Karola Borom. zbud. 1804.

XVI. Dekanat Przed-Lucyński.

1. Lucyn par. (3 Klas.) Kaplice: a) Lucyn na cmentarzu. b) Cyrma. c) Żeleźniki. d) Cyłwicze na cmentarzu. — 2. Ewersmujża par. (5 Klas.) fund. 1781. Kaplice: a) Istalśnia. b) Kurjanowo na cmentarzu. c) Ewersmujża na cmentarzu. — 3. Posin par. 4 Klas. mur. Kaplice: a) Koniecpol. b) Posiń. c) Istra. d) Słodziewo 2 kaplice drewniana i murowana. e) Czerechowo. — 4. Landskorona par. (4 Klas.) mur. zbud. 1828 Michał Karnicki. — 5. Rundany par. (5 Klas.) mur. Kaplice: a) Rundany. b) Bezlesie. — 6. Pylda par. (5 Klas.) — 7. Brodajże par. (5 Klas.) mur. Kaplice: a) Brodajże. b) Rogajże.

XVII. Dekanat Za-Lucyński.

1. Malnowo par. (5 Klas.) drewn. fund. 1762. Kaplica a) Malnowo. — 2. Poszmuciów par. (4 Klas.) drewn. od 1852 murow. — 3. Stygłow, par. (5 Klas.) — 4. Neuterany, par. (4 Klas.) drewn. — 5. Birże, par. (4 Klas.) mur. Kaplice: a) Ludwików. b) Bemisław. c) Augustow. d) Zasoły. e) Saksmale. f) Połtjanowo. — [illegible] 6. Bołowsk par. (4 Klas.), zmurow. 1804. — 7. Marienhaus par. (4 Klas.). — 8. Baltynow paraf. (3 Klas.) [illegible] 1696 Hilzen, drewn. Zwiastowania P. Maryi. — 9. Berżygal par. (5 Klas.) S. Anny, murow. fund. 1770 baron Manteifel-Sej.

XVIII. Dekanat Peterfburgski.

1. Petersburg Kościół metropolitalny Wniebowzięcia P. Maryi, wymurow. 1873 kosztem rządu, poświęc. 12 Kwiet. 1873 Fiałkowski metropolita — przy nim 3 wikarych. — 2. Petersburg Kość. paraf. S. Katarzyny z Klasz. (24182 dusz) torem Dominikanów, murow. f. 1783. — 3. Petersburg Kość. paraf. S. Stanisława, murow. f. 1825. (5100 dusz) — 4. Petersburg Kaplica Maltańska S. Jana Chrzic. murow. f. 1799. — 5. Petersburg Kaplica P. Maryi na cmentarzu Wyborskim fund. 1857 za staraniem Dominika Łukaszewicza dominikana, konsekr. 1859 metropolita Wacław Żyliński. — 6. Petersburg Kaplica Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, w Ochronce Katolick. — 7. Petersburg Kaplica Podwyższenia S. Krzyża

w Kollegium rzymsko-katol. – 8. Petersburg Kaplica Przemienienia Pańskiego w Akademii rzymsko-katol. – 9. ~~Kaplica~~ Petersburg Kaplica Niepokal. Poczęcia P. Maryi w Seminarium arcybiskup. rzymsko-katol. – Pomniejsze Kaplice w Petersburgu: a) w Instytucie Szlachetnych Dziewic w Smolnym Monasterze. b) W Jekaterynińskim Instytucie Szlachetnych Dziewic. c) W Szpitalu położniczym. d) W Ochronce francuskiej. e) W Ochronce Dobrego Pasterza. f) W Peterhofie w willi Sergijewskiej. – 10. Carskie-Sioło, kość. paraf. S. Jana Chrzciciela, murow. fund.
(1365 d.) 1824 kosztem cesarza Aleksandra I. Kaplice: a) Gatczyna, kapl. P. Maryi.
(1727 d.) b) Drużno-sieło. c) Kołpino. – 11. Kronsztadt kość. paraf. – 12. Jamburg kość. paraf. S. Jana Nepom. murow. f. 1816. Kaplica: a) Narwa Niepokal. Pocz. P. Maryi. – 13. Wyborg (w Finlandyi) kość. par. murow. – 14. Helsingfors kość. paraf. Kaplica: a) Sweaborg – 15. Rewel (w Estonii) kość. par. zbudow.
(6100 d.) 1842. Kaplica: a) Rewel na cmentarzu. – 16. Ryga kość. paraf. zbud. 1745. – 17. Dorpat (Derpt) kość. paraf. – 18. Pskow kość. paraf. S. Trójcy, murow. 1855. Kaplice: a) Pskow na cmentarzu i w progimnazyum wojskowem. – 19. Nowgorod kość. paraf. Kaplica: a) Nikołajew.

XIX. Dekanat Moskiewski.

(12,445 d.) 1. Moskwa kość. paraf. murow. Kaplice a) W Gimnazyum wojskowem, S. Mikołaja. b) Na cmentarzu S. Emilii. – 2. Moskwa kość. paraf. S. Ludwika dla Francuzów. Kaplica: a) Na cmentarzu S. Magdaleny. – 3. Twer kość. paraf. – 4. Niżni Nowgorod kość. paraf. murow.

Kościoły przyłączone z Dyecezyi Wileńskiej (dawnej Dyecezyi Mińskiej) w Gubernii Mińskiej.

XX. Dekanat Miński w mieście.

(10,676 d.) 1. Mińsk, kość. paraf. (i klas.) murow. P. Maryi, zbudow. 1710 Jezuici, po pożarze odnowił 1796 bisk. Dederko. Filie: 1) Mińsk na cmentarzu Kalwaryjskim murow. 2) Wołczkiewicze, Narodzenia P. Maryi, drewn. zbudow. 1806 Marcelli Iwanowski. Kaplice: a) Mińsk Towarzystwa Dobroczynności. b) Piotrowicze. c) Siem... d) Horodyszcze. e) Dworzyszcze. f) Szabury. g) Przyłuki, domowa kapl. h) Annopol.

2. Mińsk. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. P. Maryi i S. Rocha, fund. 1861 ze składek. Kaplica: a) Mińsk na Złotej górce.

XXI Dekanat Miński w powiecie.

1. Kamień Kość. par. (3 Klas.) drewn. S. Piotra i Pawła, zbud. 1679 Elżbieta Białozorowa. Filia: Dutka. Kaplice: a) Zwieniec na cmentarzu. b) Pokucie. c) Naborowszczyzna. d) Kul na cmentarzu. — 2. Raków Kość. par. (4 Klas.) S. Ducha, drewn. zbudow. 1824 Bractwo różańcowe. Kaplice: a) Raków na cmentarzu. b) Kijowiec. c Bordzyń. d) Tupalszczyzna. e) Zaniewszczyzna. f) Wołma na cmentarzu. — 3. Pierszaje Kość. par. (5 Klas.) drewn. S. Jerzego wystaw. Benedykt hr. Tyszkiewicz. Kaplice: a) Wiała czyli Białska na cmentarzu.

XXII. Dekanat Nadniemeński.

1. Kojdanów Kość. par. (3 Klas.) drewn. P. Maryi, fund. 1439 Księżna Radziwiłłowa. Filia: Wiazyń. Kaplice: a) Stańków. b) Harbuzy. c) Norejki. d) Rubiłki. e) Skorodno na cmentarzu. — 2. Uzda Kość. par. (4 Klas.) drewn. Znalezienia S. Krzyża, zbudow. 1684 Zawisza. Kaplice: a) Tołkaczewicze. b) Kuchcice. c) Uzda na cmentarzu. d) Rabinowicze. e) Starzyny na cmentarzu. — 3. Świerżeń Kość. par. (5 Klas) drew. S. Anny i Pawła, zbudow. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł. Filia: Prusinów. Kaplica: a) Horodek.

XXIII. Dekanat Borysowski.

1. Borysów Kość. paraf. (2 Klas.) mur. Wniebowzięcia P. Maryi wybud. na miejscu drewnianego, 1806 prałat Onufry Grzowski. Kaplice: a) Kalwarya. b) Lubatowszczyzna. c) Łozin na cmentarzu. — 2. Korzeń Kość. par. 4 Klas. drewn. Wniebowzięcia P. M. zbud. 1605 Kapituła Wileńska. Filia: Haniewicze. Kaplica: a) Kociele. — 3. Okołów Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. S. Michała, zbud. 1798 Wołłowicz. Kaplica: a) Omniszew. — 4. Dziedziłowicze Kość. par. (5 Klas.) drew. Serca Jezusowego, zbud. 1798 Rafał Ślizień. Kaplice: a) Mścież. b) Chotajewicze. — 5. Łohojsk Kość. par. (5 Klas.) murow. S. Kazimierza, fund. 1605 z drzewa, wymurow. 1796 Benedykt hr. Tyszkiewicz. Kaplice: a) Tadulin. b) Łohojsk na cmentarzu. c) Emilianów na cmentarzu. — 6. Kiemieszowce Kość. paraf. (5 Klas.) [redacted] drewn. Przemienienia Pańskiego, zbudow. 1675 Markiewicz. Kaplice: a) Stare Zaponie b) Hrebeń. — 7. Chotopienicze Kość. par. (5 Klas.) murow. Podwyższenia S. Krzyża, zbudow. 1703 Chalecki, wymurow. 1844 ex. Jacewicz. Kaplice: a) Chotopienicze na cmentarzu. b) Dobrowody na cmentarzu. — 8. Ziembin Kość. par. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi, fund. 1640 Sakowicz wojewoda, wymurow. 1790 Chyliński dominikan. — 9. Berezyna borysowska Kość. par. (5 Klas.) drewn. S. Trójcy, zbud. 1692 Konstanty Pac. — 10. Dokszyce Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. S. Trójcy, fund. 1608 Stanisław Kiszka Kanonik. Kaplice: a) Dokszyce. b) Zamosze. c) Zaszczesłany na cmentarzu.

XXIV. Dekanat Ihumeński.

1. Berezyna Kość. paraf. (3 Klas.) drewn. Wniebowzięcia B. M. zbud. 1641 Kazimierz Lew Sapieha. Filia: Rawanicze. Kaplice: a) Borodziec. b) Gierzgajtow. — 2. Ihumeń Kość. par. (5 Klas.) drewn. Podwyższenia S. Krzyża, zbud. 1799. Kaplice a) Smiłowicze. b) Ubiel. — 3. Błoń Kość. par. (5 Klas.) drewn. S. Jana Chrzcic. zbud. 1848. Kaplice: 1) Meżdurzecze. — 4. Serafin Kość. par. (5 Klas.) drewn. S. Antoniego zbud. 1632 Kazimierz Janiszewski. Kaplica: a) Sucin. — 5. Koroliszczewicze Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. P. Maryi zbud. 1785 Pruszyński. — Kaplice: a) Łoszyca. b) Obczak. c) Zajameczne. d) Dworzec.

XXV. Dekanat Bobrujski.

1. Bobrujsk Kość. par. (2 Klas.) mur. S. Piotra i Pawła, zbud. 1615 Piotr Tryzna starosta. Filia: Szaćki, drewn. Podwyższenia S. Krzyża, zbud. 1818 parafianie. Kaplice: a) Bobrujsk na cmentarzu. b) Malimony. c) Januszkiewicze. d) Wołczyn. e) Piotrowicze. f) Horbacewicze. g) Kisielewicze. — 2. Hłusk Kość. par. (5 Klas.) mur. S. Anny, zbud. 1637 Połubiński marszałek lit. Kaplica: a) Hłusk na cmentarzu. — 3. Świsłocz Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Jana Chrzcic. zbudow. 1786 Barbara Zabiełłowa generałowa. Filia: Chołuj, zbud. 1798 Jezuici. — 4. Choromcze Kość. paraf. (5 Klas.) drew. P. Maryi i S. Michała, zbud. 1845 parafianie. Kaplice: a) Rudobiałka. b) Albrechtow.

XXVI. Dekanat Mozyrsko-Rzeczycki.

1. Mozyr Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, zbudow. 1615 Strawiński starosta. Z cudownym obrazem P. Jezusa. Kaplice: a) Barbarow. b) Skarowla. c) Hołowczyce. d) Nowiki. e) Litowsko. f) Kaźmicze. — 2) Kimbarowka Kość. (2 Klas.) S. Michała, murow. z klasztorem istniejącym Cysterek, wystaw. 1744 ze składek. — 3. Petrykow Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. Zwiastowania P. Maryi, zbudow. 1638 Chodkiewicz. Kaplice: a) Doroszewicze. b) Petrykow na cmentarzu. — 4. Kopatkiewicze, Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Augustyna, zbudow. 1796 Zeleński. Kaplice: a) Komarowicze. b) Horodziatycze. c) Dziatkowicze. — 5. Rzeczyca, Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. S. Trójcy, zbudow. 1676 Hluska, pogorzał 1802, zaczęto nowy murować. Filia: Łojów. Kaplice: a) Rzeczyca na cmentarzu. b) Łojów, dwie kaplice. — 6. Ostrohladowicze Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, zbudow. 1626 Charliński. Kaplica: a) Ostrohladowicze na cmentarzu.

XXVII. Dekanat Piński.

1. Dawidgródek Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. Bożego Ciała fund. 1623 Jan Ks. Radziwiłł. Filia: Turow, drewn. zbudow. 1804. Kaplice: a) Kożangródek b) Lichow. — 2. Lubieszow Kość. paraf. (zaształn.) murow. S. Jana Ewang. fund. drewn. 1693 Kniaź Dolski, wymurowali 1746 Piarzy. Filia: Lubieszow murow. przy byłym klasztorze Kapucynow, zbudow. 1761 Jan Czarnecki Kasztelan. — 3. Pińsk, Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi, fund. drewn. 1396 Książe Zygmunt Kiejstutowicz, wymurow. 1510 Król Zygmunt I. Filie: 1) Pińsk, S. Karola Borom, po Komunistach, murow. fund. 1595 Kniaź Dolski. 2) Łunin murow. fund. 1694 Książe Drucki-Lubecki. 3) Bosow drewn. fund. 1748 Karpowiczowie. 4) Telechany murow. zbudow. 1817 Pusłowski. Kaplice: a) Zawidczyce. b) Żytnowice. c) Stoszany. d) Pińsk na cmentarzu.

XXVIII. Dekanat Słucki.

1. Słuck Kość. paraf. (2 Klas.) murow. S. Antoniego, wystaw. 1820 ze składek. Kaplice: a) Słuck na cmentarzu. b) Wołczyn. c) Winnica. Filia: Urzecz do której należą Kaplice: a) Czabusy. b) Picklicze. c) Jurkiewicze. — 2. Nieświeź Kość. par. (2 Klas.) murow. Bożego Ciała, wystawił 1600 Książe Mikołaj Radziwiłł. Kaplice: a) Nieświeź na Nowem mieście. b) Nieświeź na Słuckiej bramie. c) Połosna. — 3. Kleck Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Trójcy, wystaw. 1450 Andrzej Mostyłowski; dokończyła Królowa Bona. Filia: Sołowie. Kaplice: a) Janowicze. b) Łaskowicze. c) Dunajczyce. d) Zaostrowce. e) Jasienin. f) Leczeszyn. g) Radziwiłłmonty. — 4. Cimkowicze Kość. par. (4 Klas.) drewn. S. Michała fund. 1647 Lew Sapieha. Kaplica: a) Wasilczyce. — 5. Kopyl Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Piotra i Pawła, wystaw. 1859 parafianie. Kaplice: a) Kopyl, Św. Rocha na cmentarzu. b) Ussow. — 6. Niedźwiedzica, Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. S. Piotra i Pawła, zbudow. 1645 bisk. Ks. Radziwiłł. — 7. Starczyce Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Trójcy, wystaw. 1816 Karol Ks. Radziwiłł z żoną hrab. Rzewuską. Kaplice: a) Miacewicze. b) Borki. c) Lutowicze.

XXIX Dekanat Nowogródecki.

1. Nowogródek Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Michała, zbudow. 1625 Krzysztof Chodkiewicz Komiszy lit. Filia: Nowogródek (dawna fara). Kaplice: a) Nowogródek na cmentarzu. b) Milkiewicze. c) Starojelnia. d) Sworotycze. e) Horodek.

f) Wiehniewicze. g) Chrolczyce. — 2. Wsielub Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Kazmierza, zbudow. 1642. Kaplice: a) Wsielub na cmentarzu. b) Wereskow. c) Bienin. — 3. Kroszyn Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. Bożego Ciała, zbud. 18.. x. Matuszewicz. Kaplice: a) Kroszyn na cmentarzu. b) Żelaźnica. c) Hausz..ce. d) Arabinowszczyzna. — 4. Darew Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Mar. zbudow. 1841 x. Bernard Misiewicz. Kaplica: a) Swojatycze na cmentarzu. — 5. Worończa Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Anny, zbudow. 1781 J. Niesiołowski kasztel. i w. Koniuszy. Kaplice: a) Worończa na cmentarzu. b) Tuhanowicze. c) Kozłowice. d) Serwecz. — 6. Połoneczka Kość. pa.. (5 Klas.) drewn. S. Jerzego, zbudow. 1751 Tałkowski bisk. sufragan. Kaplice a) Mir, dwie kaplice. b) Prosiec. c) Horodzieje. d) Zausze. e) Obryń. f) Połoneczka, oratorium. — 7. Nowa-Mysz Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego, zbudow. 1825 Książę Sapieha. Kaplice: a) Nowa Mysz na cmentarzu. b) Lechodzwa. c) Piotrowicze. d) Nowosady.

Kościoły i Kaplice w różnych miejscach Cesarstwa Rossyjsk..

1. Archangielsk Kość. paraf. (365 dusz). — 2. Wołogda Kaplica (483 d.). — 3. Charków Kość. par. (4401 dusz) — 4. Kazań Kość. par. (1941 9 d.) — 5. Symbir.. Kaplica (900 d.) — 6. Orenburg Kość. par. (1115 d.). Kaplica: Ufa. — 7. Połtawa Kość. par. Znalezienia S. Krzyża. (1270 d.) — 8. Czernihów Kaplica Wniebowzięcia P. Maryi i S. Jana Chrzci. murow. 1838 (3291 d.). — 9. Woroneż Kość. par. (1500 d.) 10. Oreł Kość. paraf. (2300 d.) — 11. Perm Kość. par. Niepokal. Poczęcia P. M. wymurow. 1875 ze składek. (1328 d.) — 12. Kursk Kość. paraf. (2917 d.) — 13. R..ga Kość. paraf. (1894 d.). — 14. Krasnojarsk Kość. paraf. drewniany na podmurowaniu (4188 d.). — 15. Irkutsk Kość. paraf. murow. (3139 d.) — 16. Nerczyńsk Kość. paraf. (1283 d.). — 17. Złotoustów Kość. par. zbudow. 1869. (1200 d.). — 18. Tomsk Kość. paraf. (6834 d.) z kaplicą na cmentarzu. — 19. Tobolsk Kość. paraf. (4521 d.). — 20. Omsk Kość. filialny Niepokalanego Poczęcia P. Maryi murow. zbudow. 1862 kosztem Alfonsa Poklewskiego Koziełła (2660 d.). — 21. Nikołajewsk w Amurskim Kraju (541 dusz.)

R. 1885 liczono w całej Archidyecezyi Mohilowskiej (której katedra w Petersburgu) 629,037 dusz.

Actus ad Ecclesiam metropolitanam Mohileviensem aliasque catholicas Cathedrales Ecclesias latini ritus in Imperio Rossiaco spectantes ab ill. excel. rev. d. Laurentio Litta archiepiscopo Thebarum (legato apostolico) ad ser... Paulum I. imperatorem et autocratorem totius Rossiae etc. signati et ill... d. Stanislao Siestrzencewicz de Bohusz Metropolitano unico Ecclesiae catholicae in Rossia, Legato nato Sedis Apostolicae, Archiepiscopo Mohileviensi... nec non ill.... d. Episcopis Vilnensi, Samogitiensi, Luceoriensi, Camenecensi et Minscensi exhibiti Petropoli Anno 1798. Typis privil. a Sua Imp. Majes. typog. Coll. Bloc. Soc. Jesu impressi Anno eodem. 4to k. 1 (tytuł) i str. 99.

1) 1798 d. 27 Julii. / 7 Augusti. Laurentius ex Marchionibus Litta, patritius Mediolanensis, Archiepiscopus Thebarum, Pii VI Papae ad Paulum I. Imperatorem Orator, donosi iż lubo był wprzódy Nuncyuszem apostolskim w Warszawie, teraz od Piusa VI wysłany został jako poseł na powinszowanie Koronacyi cesarza Pawła I do Moskwy a z tamtąd do Petersburga dla urządzenia hierarchii Kościołów Łacińsko-Katolickich w Rossyi.

a) Arcybiskupstwo metropolitalne Mohilowskie, które już r. 1783 przez Jana Andrzeja Archetti arcybiskupa chalcedońskiego erygowane zostało i na które Stanisława Siestrzencewicza biskupa malleńskiego wybrano, ma siedzibę w Mohilewie przy Kościele P. Maryi z prawem używania palliusza i Krzyża; podlegać mu mają biskupstwa: wileńskie, łuckie i żmudzkie (które dotąd gnieźnieńskiemu arcybiskupowi podlegały) oraz kamienieckie (które podlegało arcybiskupowi lwowskiemu) i mińskie nowoutworzone. Do archidyecezyi mohilewskiej należeć mają prócz Kościołów tworzących archidyecezyą, także Kościoły w gubernii Kijowskiej dawnej dyecezyi Kijowskiej, i Kościoły na Białej Rusi należące dawniej do dyecezyi wileńskiej. Sufraganem mohilewskim będzie proboszcz (praepositus) Kapituły mohilewskiej.

b) Biskupstwo żmudzkie pozostaje w stanie dawnym i obecnym.

c) Biskupstwo wileńskie przywraca się na powrót; albowiem gdy przed 4 laty zmarł Ignacy Książe Massalski biskup wileński, wcielona została dyecezya wileńska do inflantskiej, która niegdyś miała przeszło 40 parafii, kilka klasztorów i katedrę, później tak zmalała, iż pozostało tylko 7 parafii w Kurlandyi (Curonia) i ostatni biskup inflantski (livoniensis) Jan Kossakowski niemając własnej katedry, zmuszony był przebywać w obcych dyecezyach: przeto też wakujące biskupstwo wileńskie wcielono do inflantskiego. Obecnie ustanawia się na nowo dyecezya wileńska, która z wyjątkiem Żmudzi mającej własnego biskupa, z wyjątkiem części Litwy za Niemnem która się dostała pod panowanie pruskie, i z wyjątkiem gubernii Mińskiej w której urządzono nowe biskupstwo. Dyecezya wileńska obejmować będzie Kurlandyję i gubernię litewską z siedzibą w Wilnie. Biskupem wileńskim mianuje się Jan Kossakowski były biskup inflantski który będzie miał 4 sufraganów: wileńskiego, kurońskiego, trockiego i brzeskiego. (d. 28 Julii / 8 Augusti 1798).

d) Biskupstwo łuckie (Luceoriensis) prócz części odpadłych pod panowanie austryackie i pruskie obejmować ma całą gubernię wołyńską oraz część gubernii kijowskiej z katedrą, kapitułą, seminarium w Żytomierzu i dobrami Faszczów (Druga część gubernii kijowskiej należeć ma do dyecezyi mohilewskiej). Biskupem łucko-żytomierskim (po śmierci Adama Naruszewicza zmarłego w r. 1796) mianuje się Kasper Cieciszowski dotychczasowy biskup kijowski (która to dyecezya kijowska ustaje), będzie miał 1 sufragana już dawniej fundowanego (d. 28 Julii / 8 Augusti 1798).

e) Biskupstwo Kamienieckie rozciągać się
ma na całą dyecezyę podolską z Katedrą, Kapitułą i Se=
minaryum w Kamieńcu podolskim. Po zrezygnowaniu
w r. 1795 Adama Krasińskiego ostatniego biskupa, mianuje
się biskupem Kamienieckim Jan Dembowski biskup dra=
seński in partibus i od r. 1775 Koadjutor Adama Krasińskie=
go. Mieć będzie i Sufragana. (d. $\frac{28 \text{ Julii}}{8 \text{ Augusti}}$ 1798)

f) Biskupstwo mińskie świeżo utworzone z para=
fij w Gubernii Mińskiej, które dawniej do dyecezyi Wileń=
skiej należały. Katedra mieścić się będzie w Kościele dawniej
Jezuitów pod tytułem Imienia N. Maryi P. Kościołów para=
fialnych około 150 które dawniej należały do dyecezyj
wileńskiej i łuckiej. Na mieszkanie biskupa przeznacza
się Klasztor Dominikanów; dla biskiej pomocy utworzo=
no Sufragana. Kapitułę składać będą prałaci i Kanonicy do
towani następującemi probostwami: A) Prałaci 6 Proboszcz
(Praepositus - probostwo Słuckie), Archidyakon (prob. Borys=
sowskie), Dziekan (prob. Nieświezkie), Scholastyk
(prob. Radoszkowickie), Kustosz (prob. Zkarmieńskie), Kan=
tor (prob. Mińskie) – B) Kanoników 6 (z dotacyą dla każ=
dego probostwem: Iwieniec, Dokszyce, Linkowicze, Lacho=
wice, Niedźwiedzica, Kleck); pomiędzy temi kanonikami
był jeden Canonicus Theologus który wykładał Pismo Św.
i Canonicus Poenitentiarius, który słuchał spowiedzi w
Katedrze. Prócz tego ustanawia się 6 Mansyonarzy czyli
wikaryuszy dotowanych dochodami z probostw: Iłłayna, (Statuta Kapituły
Kamień, Berezina, Zadorcze, Miadzioł, Wołkołata, mińskiej potwier=
Bobrujsk, Dunitzwice i Chozowaczi. Wikaryusze nie na= dził Litta d. $\frac{31 \text{ Julii}}{11 \text{ Augusti}}$
leżą do gremium Kapituły. Biskupem mianowany został 1798)
Jakób Dederko Kanonik Katedr. wileń. proboszcz infułat Kolle=
giaty Ołyckiej Kawaler orderu Orła białego i S. Stanisława. (Kanonik
każdy i prałat musiał być szlachcicem, wyjąwszy Teologa i Penitencyaryusza)
Kapituła miała co roku 2 jeneralne sessye: nazajutrz po św. Szczepanie i naza=
jutrz po święcie Bożego Ciała. Patronem Dyecezyi był S. Michał Archanioł. (Erekcyę biskupstwa
mińskiego przez Littę d. $\frac{29 \text{ Julii}}{9 \text{ Augusti}}$ 1798)

Wiadomości ogólne

o Dyecezyi Mińskiej.

Dyecezya Mińska utworzoną została za ukazem cesarza
Rossyjskiego Pawła I d. 28 Kwietn. v.s. r. 1798 i potwierdzona kanonicznie
Bullą: „Maximis undique pressi doloribus...” Piusa VI z d.
15 Grudnia 1798. Urządzeniem dyecezyi zajął się legat papieski
Wawrzyniec Litta arcybiskup tebański. Utworzono zaś to biskup=
stwo z części dawnej dyecezyi Wileńskiej z dekanatów oderwa=
nych mianowicie: Mińskiego, Radoszkowskiego, Bobrujskie=
go. — Podzielono nową dyecezyę mińską na następujące deka=
naty: 1 Miński miejski. 2 Miński zamiejski. 3 Borysowski.
4. Bobrujski. 5 Dziśnieński. 6 Ihumeński. 7 Mozyrski.
8 Piński. 9 Rzeczycki. 10 Słucki. 11 Wilejski. 12 Nad-Wilejs=
ki. Kapitułę katedralną ustanowiono z 6 prałatów (proboszcz,
archidyakon, dziekan, scholastyk, kustosz, kantor), 4
kanoników gremialnych, i podkustosza i 6 wikarych.
Pierwszym biskupem mińskim ustanowiony został Ignacy
Jakub Dederko infułat ołycki, prałat kapituły wileńskiej
kawaler orderów, [prekonizowany d. 15 listopada 1798] któremu na katedrę przeznaczono koś=
ciół pojezuicki w Mińsku [na mieszkanie Klasztor Dominikanów, a na Seminaryum Klasztor Franciszkanów.] Nowe biskupstwo mińskie
rozciągające się na całą gubernię mińską (liczącą wtedy 10 po=
wiatów: minski, ihumeński, bobrujski, rzeczycki, mozyrski, piński
słucki, wilejski, dziśnieński, borysowski) miało w r. 1800 w sobie: [t.j. 48 męskich 10 żeńskich klasztorów]
162 kościołów, 57 klasztorów [205 księży świeckich, 425 zakonników, 77 zakonnic,] i 199597 parafian. Klasztory

były następujące: Dominikanów (Chołopienicze, Chotajewicze, Ziembin, Raków, Stołpce, Zasław, Pińsk, Rzeczyca, Kleck, Nieśwież – i odpadłe r. 1848 do dyec. wileń. Druja, Dunitowicze), Franciszkanów (Pińsk, Brzozówki, Udziaty, Serafin, Mińsk, Iwieniec – i odpadły r. 1848 do dyec. wileń. Postawy), Bernardynów (Berezyna, Słuck, Mińsk, Mozyr, Pińsk-Karolin, Jurewicze, Słuck, Nieśwież – i odpadłe r. 1848 do dyecezyi wileńsk. Druja, Budsław), Karmelitów dawnej reguły (Pińsk), Karmelitów bosych (odpadłe r. 1848 do dyec. wileń.: Głębokie, Stary Miadzioł), Kapucynów (Lubieszów), Trynitarzy (odpadłe do dyec. wileń. r. 1848 Krzywicze, Mołodeczna), Kanonicy regularni (Miory supprymowani 1774 – odpadł r. 1848 do dyec. wileńsk.), Benedyktyni (Mińsk, Pińsk, Horodyszcze, Nieśwież), Cystersi (Kimbarówka), Pijarzy (R... (Łużki, Lubieszów), Missionarze (Smiłowicze), Bonifratrzy (Mińsk), Rochici (Mińsk). – Klasztory zakonnic: Benedyktynki (Mińsk, Nieśwież), Cysterski (Kimbarówka), Bernardynki (Mińsk) Maryawitki (Mińsk, Słuck, Mozyr, Pińsk)

Ostatnie potwierdzenie otrzymała dyecezya mińska od Piusa VI bullą z d. 29 Kwietnia 1804.

R. 1806 Kapituła mińska składała się z 6 prałatów, 9 kanoników gremialnych i 6 kanoników honorowych. – Wtedy to biskup Dederko zajął klasztor Franciszkanów w Mińsku na Seminarium, a Franciszkanom oddał kościół i klasztor po skasowanych Karmelitach w Mińsku.

Biskup Dederko za okazany r. 1812 patryotyzm (mianowicie za ogłoszenie Konfederacyi mińskiej w d. 19 Lipca 1812.) został r. 1816 od rządów dyecezyi usunięty i osiadł w Ołyce na Wołyniu gdzie umarł. Po nim został biskupem mińskim Mateusz Lipski exbazylian.

R. 1832 z 35 istniejących klasztorów supprymowano 22 i później 3 tak iż tylko 10 pozostało.

Wskutek konkordatu zawartego w Rzymie 1847 i bulli Piusa IX „Universalis Ecclesiae cura" z d. 3 Lipca 1848 otrzymała dyecezya mińska nową organizacyą: 3 dekanaty: Dziśnieński (z 13 parafiami), Wilejski (z 14 paraf.) i Nadwilejski (z 8 parafiami) przydzielono do dyecezyi wileńsk. albowiem powiaty: Dziśnieński i Wilejski połączono z Gubernią Wileńską.

Natomiast r. 1848 dostała dyecezya mińska 2 dekanaty z dyecezyi wileńskiej: Nowogrodecki (z 6 parafiami) i Stwołowicki (z 10 parafiami) które leżały w powiecie nowogrodeckim również od Gubernii Grodzieńskiej oderwanym i do Wileńskiej przyłączonym.

Roku 1860 liczyła dyecezya mińska 81 parafialnych kościołów, 10 kościołów bez parafii, 47 filialnych kościołów, 160 kaplic, 18 oratoriów, 10 klasztorów (6 męskich, 4 żeńskich), 237 duchowieństwa świeckiego, 134 zakonników, 63 zakonnic, 179961 parafian.

R. 1869 wcielono dyecezyję mińską do wileńskiej.

(Ob: Executorium decretum de limitibus dioecesis Minscensis latum ab ill. d. Metropolitano Ignatio Hołowińsk: Minscii 1855. 8vo)

R. 1853 liczyła dyecezya mińska: 12 dekanatów, 80 parafii, 21 filii na prawach parafij, 19 filii zwykłych, 152 kaplic, 6 klasztorów męskich 6 klasztorów żeńskich, 201 księży świeckich, 80 zakonników, 72 zakonnic.

Do r. 1839 w którym unija zniesiono było w dyecezyi mińskiej

cerkwi parafialnych unickich 322, dusz 310,373
" " prawosławnych 213 " 262,024

535 cerkwi, które dziś wszystkie prawosławne.

Poczet biskupów mińskich.

1) Jakób Ignacy Dederko urodz. na Litwie [w powiecie Wiłkomierskim] z ojca Karola skarbnika drohick. i Klary Burowieckiej około r. 1751, kształcił się w akademii wileńsk. [1767 i został Jezuitą; po zniesieniu zakonu wyświęcony r. 1776 na świeckiego kapłana, od r. 1781 kanonik katedry wileń., był kilka razy deputatem trybunału litewsk., r. 1790 został Dr. Prawa w akad. wileń., a r. 1789 infułatem kollegiaty ołyckiej i kanonikiem łuckim [R. 1798 d. 10 sierp. mianowany pierwszym biskupem mińskim. Kawaler ord. S. Stanisława, Orła biał. S. Anny i S. Włodzimierza, za okazany w r. 1812 polski patryotyzm popadł w niełaskę dworu, r. 1816 usunięty od rządów dyecezyi, osiadł w Ołyce, gdzie umarł 24 Grud. 1829 mając 78 lat.

[gdzie otrzymał stopień Doktora praw (r. 1790),

[od r. 1792 Koadjutorem łuckim

2) [illegible]

[illegible]

Po nim rządzili dyecezyą jako administratorowie [Stefan Łoźniak od 1816–1825, Józef Kamiński 1825–1827 i Mateusz Lipski biskup aurepolitański, exbazylian, 1827–18[30]

2) Mateusz Lipski [drugi biskup od 1830 [ur. 1771] + 1841; właściwie [od 25 Lutego 1831 wygn. + 1839..

Po jego śmierci został administratorem i nominatem Paweł Rawa mianowany d. 5 Stycznia 1849 nominatem biskupem mińskim, administrował do r. 1853.

3) Adam Wojtkiewicz od r. 1853 urodzony w Wilnie 1796, wyświęcony 1819, konsekrowany w Petersburgu 1853 + 4 Stycznia 1870 w Wilnie.

Od r. 1831–1839 z 58 klasztorów, supprymowano 46 – a z 635 xięży, wysłano 230 w głąb Rossyi

R. 1842 nastąpiła kassata majątków kościelnych (parafialnych i klasztornych

R. 1845 zmiana granic dyecezyi: 2 dekanaty, Dziśnieński i Wilejski odpadły do guberni i dyecezyi wileńskiej, a natomiast przyłączono do guberni mińskiej powiat Nowogrodzki, z 2 dekanatami: Nowogrodzkim i Stołowickim do dyecezyi mińskiej.

R. 1869 d. 15 Lipca zniesiono biskupstwo mińskie i przyłączono do wileńskiej, a dekanat Stołowicki włączono do Nowogrodzkiego.

Kościoły dyecezyi Łac. Mińskiej.

podług Wizyty r. 1844.

Mińsk miasto, Kościół Katedralny i parafialny pojezuicki, murowany, fund. 1631 Paweł Sanguszko dokończony 1635, konsekrowany przez Konstantego Brzostowskiego bisk. wileń. Po utworzeniu dyecezyi mińskiej (za ukazem Pawła I d. 28 Kwiet. v.s. 1798) kardynał Litta wyniósł ten kościół na katedralny, restaurował go i ozdobił pierwszy biskup miński Ignacy Jakób Dederko, infułat ołycki, prałat kapituły wileń. kawaler orderów. Kościół ten miał 2 wsie Stiłwin i Upiorowicze w województ. mińsk. przez fundatora nadane. — W kościele relikwie S. Felicyana męczennika w oklarnej trumnie w srebro oprawionej. — dusz 10849 — klassy 1ej. Dekanat miński

Kościoły filialne: 1) Kalwarya na cmentarzu parafialnym mińskim, 2½ wiorst od Mińska, na miejscu starego drewnianego, r. 1839 kosztem Michała Pawlikowskiego wymurowany, poświęcony 1842

2) Cholewszczyzna wieś (kościół zwany Krzyżogórski) drewniany zbudowany staraniem biskupa Dederko na miejsce starego spalonego — jest tu cudowny obraz N. P. Maryi Karmiącej malowany na blasze miedzianej wierzchów 3½ wysoki, 4¾ szeroki. Obraz ten podczas inkursyi szwedzkiej zjawił się na tem samem miejscu w lesie na sośnie kryjącemu się szlachcicowi Łukaszowi Cholewie który zbudował tu kaplicę, później w kościółek drewn. zamieniony — dusz 1404 supr. 1863

4) Annopol filia fund. Xiążęta Radziwiłłowie — dusz 1119.

3) Wołczkiewicze wieś, drewn. fund. Maryanna Iwanowska starościna, poświęcił 1810 biskup Dederko — tit. Nativitatis B. Mariae — dusz 1551.

Kaplica 1) Hordyczyze wieś. Kaplica drewniana w dworze fund. 1803 — do r. 1832 była filią.

1833 **Dubrowy** miasteczko, Kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. murowany fund. w XVI wieku Hlebowicz starosta żmudzk. – odbudował i zmurował
supl. 1863. r. 1805 Adam Chmara wojewoda mińsk. (5ej klas.) dusz 2326, Klassy 4ej

Grodek wieś, Kościół paraf. tit. Nativitatis B. Mariae
supl. 1863. V. eryg. i fundow. wraz z parafią r. 1802 d. 17 Grudn. Adam Chmara wojewoda miński – murow. – dusz 2435, miejsc 422.

Kaplice: 1) Siemków, w sali pałacu
2) Zaceń folwark, Kaplica drewn. tit. S. Barbarae, z cmentarzem.

Iwieniec miasteczko, Kościół paraf. tit. S. Trinitatis
supl. 1863 fund. 1606 Zygmunt III., restaurował 1745 dziedzic Jan de Wojna Sołłohub podskarbi W. X. Lit. – murow. – dusz 4721 – Klas. 3ej

Kościołek filialny 1) Starzynki wieś – drewniany.

Starzyny, Kościół fund. 1588 Kardynał Jerzy Radziwiłł bisk. wilen.

Kamień miasteczko, Kościół paraf. tit. SS. Petri et Pauli Apost. eryg. 1522 Mikołaj Karol Zabrzeziński, restaur. 1679 Elżbieta z Dołmatów Izajkowskich Białozorowa – drewn. – dusz 3028 – 3ej Klassy. – Bractwo: Niepokal. Poczęcia i S. Anny. – Altaria fund. 1522

Kaplica: 1) Kamień, na cmentarzu
Kościołek filialny: 1) Chołow wieś, fund. około 1828 Łęski prezydent dziedzic.

Kojdanow miasteczko, Kościół paraf. tit. B. Mariae V. in festo S. Simonis et Judae fund. 1439 Michał Książę Litewski, nowy Kościół drewn. zbudowała Aniela z Miączyńskich 1o voto Księżna Radziwiłłowa Chorążyna W. X. Lit. 2o voto Woroniecka podkomorzyna – Cudowny Krucyfix – Bractwo S. Anny – dusz 9859 – 3ej Klassy. – Księgi metryczne od r. 1660.

Kaplice: 1) Kojdanow na cmentarzu drewn.
2) Harbuzy zaścianek, na cmentarzu fund. Jakób Harbuza ziemianin Kojdanowski
3) Korejki zaścianek, drewn. Kapl.
Kościołek filialny: 1) Nowosiołki wieś fund. 1667 Łomżyński i Oświadowski

Mikołajewszczyzna miasteczko, Kościoł paraf. tit. S. Joannis Bapt. fund. i dotow. 1652 Alexander Ludwik Książe Radziwiłł Marszałek W. X. Lit. – dusz 2197 – 4ej Klassy. supr. 1863

Kaplica 1) Prusinow wieś fund. 18.. Maszewski.

Mińsk miasto, kościoł paraf. na Górze Trojeckiej (przedmieściu) eryg. Władysław Jagiełło Król, odbudował z drzewa 1720 Pancerzyński proboszcz, późniejszy biskup wileń., po spaleniu r. 1809, przeniesiono parafią r. 1833 do skasowanego właśnie Kościoła Klasztornego tit. S. Thomae de Aquino xx. Dominikanow, przy nim Kaplica fundacyi Zawiszów – dusz 3499 – 3ej Klassy – Altaria fund. 1695 Jan Kęrowski. – Bractwo Szczęśliwej śmierci zaprowadził 1709 proboszcz Pancerzyński. (pierwotny Kościoł parafialny leżał w tak zwanym Wysokim Rynku r. 1840 zamieniony na Sobor prawosławny)

Kaplica 1) Mińsk za miastem na cmentarzu zwanym Złotagórka, drewniana dawno zbudow. poświęcona nowo 1843

Pierszaje miasteczko nadane r. 1493 Biskupom wileńskim przez Alexandra W. X. Lit., Kościoł paraf. tit. S. Georgii fund. 1588 Kardynał Jerzy Radziwiłł bisk. wileń. fund. w XVI w. Biskupi wileń., drewniany – Bractwo N. P. M. Szkaplerza – dusz 2614 – 5ej Klassy.

Kaplica: 1) Pierszaje na cmentarzu drewn. tit. Transfigurationis, zbudow. 1808.

Rubieżewicze wieś, kościoł paraf. tit. Nominis B. Mariae fund. 1799 d. 10 Novembr. Dominik Radziwiłł, poswięcany d. 2 Lutego 1800, drewn. (na placu przy ulicy Nowogrodzkiej w miasteczku Swierznie – dusz 4196 – 4ej Klassy. supr. 1863

Swierzeń miasteczko, Kościoł paraf. tit. SS. Petri et Pauli, eryg. 1588 d. 16 październ. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Kasztelan trocki, murowany z cegły, dachówką kryty – Altaria przy tym Kościele fund. 1792 z zapisu x. Antoniego Bujnowskiego Kanonika smoleńsk. plebana niedźwiedzkiego – dusz 2404 – 5ej Klassy.

Uzda miasteczko, kościoł paraf. tit. Inventionis S. Crucis
fund. 1684 Krzysztof Kawieczyński, kościoł drewn. zbud.
1798 Kazmierz Zawisza generał wojsk ross. - dusz 3278 -
4ej Klassy.

Kaplice: 1) Kuchcice wieś (w dworze murowana, dawniej Zbór
Kalwiński, r. 1684 przez Krzysztofa Kawieczyńs-
kiego oddana Katolikom.
2) Podsadziec zaścianek drewniana.
3) Tołkaczewicze wieś, w dworze.
4) Horkały.

Wołma miasteczko, kościoł paraf. tit. Assumptionis
B. Mariae V. eryg. 1474 d. 10 Sierpnia Stanisław i Barbara
Dowkszewiczowie - po spaleniu r. 1751 nowy kościoł drewnia-
ny wybudowany. - dusz 6000 - 4ej Klassy.

Zasław, [illegible] miasteczko, kościoł paraf. tit. Na-
tivitatis B. Mariae V. fund. 1625 d. 14 Września Mikołaj
Hlebowicz kasztelan wileńsk. - staroświecki murowany
z cegieł, wyższy dachowką kryty - w zakrystyi portret Fun-
datorki Katarzyny z Ogińskich Przezdzieckiej - dusz 2904 -
4ej Klassy - w bibliotece kościelnej 94 tomów a między temi 15 rę-
kopisów.

Kaplica 1) Zasław miasteczko, na cmentarzu drewni-
na, wystaw. r. 1800.

Dekanat Miński liczy dusz rzymsko-katol. 65054.

Powiat Wilejski dekanaty Wilejski i Nadwilejski.

1. Chotchla wieś, kościoł paraf. tit. Nominis B. Mariae V.
fund. 1434 Michał Książe litewski, drewniany. W wielkim ołtarzu
cudowny obraz P. Maryi dzieciątko Jezus trzymającej, malowany
na desce, z srebrną suknią. Bractwo Imienia Maryi zaprowadzo-
ne 1744 - dusz 1069 - 5ej Klassy.

2. Chożów wieś, kościół paraf. tit. S. Antonii Paduani, eryg. w XV wieku, (zięta z barasowej) kościół drewn. wybudował 1622 pleban x. Wincenty Zawadzki, zreſtaurowany 1733 i 1821. Altaria fund. 1528 Anna Trezeninowa (może Tęczyńska ?) – Bractwo Szkaplerza św. – dusz 880 – 5ej klassy.

3. Dołhinów miasteczko kościół paraf. eryg. 1704 d. 15 Marca Karol i Ewa Druccy Sokolińscy dziedzice, po spaleniu wyſtawiła tymczasowy drewniany kościół Barbara z Boguszów Kamieńska dziedziczka (zmurowany r. 1853). Bractwo S. Anny. – dusz 3600 – 4ej klassy.

Kaplice: 1) Karolin wieś, we dworze drewniana zbud. Kamieńscy dziedzice.
2) Żary wieś w dworze, drewniana, zbudow. przez Ważgirda.
3) Wardamicze wieś, z drzewa słomą pokryta.

4. Duniłowicze, miasteczko, kościół paraf. tit. Nativitatis B. Mariae V. eryg. 1624 d. 4 Październ. Jan Dmitrowicz Dołmat Izajkowski pisarz ſkarbu W.X. Lit. klucznik wileńſki, po spaleniu wystawiła z drzewa (r. 1690) Elżbieta z Dołmatów Izajkowskich żona Krzysztofa Białłozora chorążego W.X. Lit., konsekrow. 1693 Konſtanty Brzoſtowſki bisk. wileń. Bractwo Szkaplerza św. zaprowadzone 1770 – dusz 3454 – klassy 4ej. – W obrębie miaſteczka klasztor Dominikanów i xx. Rochitów (od 1786 (przez Massalſkiego biſkupa wil. wprowadzeni)).

Kaplice: 1) Duniłowicze, miaſteczko, w domu mieszkalnym Janiszewskiego,
2) Kraśniany wieś Marcina Janiszewskiego
3) Jasieniewicze wieś tegoż.
4) Darew wieś Szyszki obywatela.

5. <u>Dzierkowszczyzna</u> wieś, kościół paraf. erygował i zmurował ~~[illegible]~~ r. 1822 dziedzic Leon Domejko sędzia powiatu wilejskiego, ~~kościół~~ poświęcony 1825. Bractwo S. Mikołaja – dusz 952 – r. 1844 zamieniony w filię kościoła Dunitowickiego.

6. <u>Ilia</u> miasteczko, kościół paraf. tit. S. Michaelis, fund. ~~[illegible]~~ 1726 Michał Sawicki, odbudowany 1728 i poświęcony 1729. Wielki ołtarz staroniemieckiej architektury z rzeźbą, drewniany – dusz 2296 – 5ej klassy.
Kaplica: 1) <u>Wiazyn</u>, wieś, własność Giecewicza, drewniana.

7. <u>Kościeniewicze</u> wieś, kościół paraf. tit. Immaculatae Conceptionis B. Mariae V. fund. r. 1662 d. 8 Października z drzewa z klasztorem przez Pawła Laskowskiego obywatela oszmiańskiego dla Jezuitów na Missię. Jezuici r. 1763 wymurowali kościół, który po ~~[illegible]~~ suppressyi zakonu przeznaczono na kościół parafialny. Bractwa: Niepokalanego Poczęcia P. Maryi zaprowadzone 1729 i Opatrzności Boskiej zaprowadzone 1751. – dusz 2709, 4ej klassy.
Filia: 1) <u>Serwecz</u> wieś, kościół drewniany, oderwany od parafii Spas

8. <u>Krasne sioło</u> miasteczko starostwa w powiecie oszmiańskim, kościół paraf. erygował 1500 d. 1 Sierpnia Alexander Jagiellończyk król polski drewniany za miastem, pleban x. Kazimierz Charewicz przed r. 1800 wymurowawszy zakrystię przystawił do niej drewniany kościół i do niego nabożeństwo przeniósł bliżej plebanii. W wielkim ołtarzu cudowna statua P. Jezusa. Bractwo Bożego Ciała zaprowadzone r. 1693 – dusz 2188 – 4ej klassy.

9. Kurzeniec miasteczko, Kościół paraf. fund. 1539 d. 1 Czerwca dziedzic Jan Iwachno Michajłowicz, po spaleniu wystawił r. 1809 dziedzic Kazimierz Sulistrowski gubernator miński Kościół drewniany tymczasowy. – dusz 3259 – 5ej klassy.
granicy z dyecezyą wileńską.
Kaplica 1) Horodyszcze wieś, przy folwarku drewniana na cmentarzu.

10. Lebiedziew miasteczko, Kościół paraf. tit. Nativitatis B. Mariae V. fund. 1476 d. 19 Lipca Alexander Algimunt Książe Olszański, po spaleniu w r. 1809, wystawił nowy kościół z drzewa pleban x. Telesfor Hromakowski. Na ścianie w kościele portret fundatora Alexandra Księcia Olszańskiego – jest tu krzyż i kopiec cudowny – dusz 803 – 5ej klassy.
Filia: 1) Markow[illegible] (dawniej parafia)

11. Łuczaj wieś ~~miasteczko~~ Kościół paraf. tit. S. Thadaei Apost. fund. 1766 Elżbieta z Ogińskich Puzynina Kasztelanowa mińska na Missią dla Jezuitów, murowany, poświęcony r. 1774, Kościół wewnątrz optycznie malowany przez Antoszewskiego malarza mińskiego. Po suppressyi Jezuitów r. 1774 przeznaczony na parafialny – dusz 4359 – 4ej klassy.

12. Markow wieś starostwo, Kościół paraf. tit. S. Michaelis fund. 1638 d. 10 Grudnia Władysław IV Król. pol., wystawili na nowo z drzewa r. 1740 Jan i Barbara z Chomińskich Szczytowie Kasztelanowie mścisławscy, starostowie markowscy – dusz 127 – zamieniony Kościół filialny do parafii Lebiedziewa.

13. Miadzioł skarbowy czyli nowy miasteczko, starościńskie w powiecie oszmiańskim nad jeziorem Miastro, Kościół paraf. tit. S. Stanislai episc. fund. 1454 Andrzej Sakowicz Kasztelan trocki, drewniany. W wielkim ołtarzu obraz cudowny P. Jezusa na krzyżu na płótnie malowany. Bractwo S. Anny – dusz 4200 – 4ej klassy.

14, Na przeciwnym wybrzeżu jeziora Miastro w miasteczku oby=
watelskim ~~[illegible]~~ Miadziot stary zwanym fundowały r. 1549
Helena i Anna Księżniczki Radziwiłłowny blisko dworu
Kaplicę i przy nim Altaryję. Późniejszy dziedzic Antoni Kosz=
czyc starosta zarzycki z kaplicy tej wymurował piękny kościół
w kształcie rotundy i przy nim klasztor gdzie Karmelitów bosych
osadził. R. 1833 po suppressyi osadzono tu Bazylianki z Mińska
przeniesione, a altarię przyłączono do parafii Miadziot nowy
Tu były relikwie św. Justyna męczennika

Kaplice: 1) Miadziot s Karbowy na cmentarzu drewniana
2) Lachowicze wieś obywatela Sadowskiego.
3) Przegrodzie wieś Kaplica tyt. S. Eliasza, blisko folwarku
Sieniaków wieś przy folwarku Kaplica drewniana
obrządku greckiego wcielona do cerkwi Mańkowickiej.

15. Olkowicze wieś Kościół paraf. tit. Nativitatis B. Mariae
V. fund. 1722 Alexander Horain biskup hieroneński, sufragan
żmudzki, referendarz W. X. Lit. w majętności swej Czarnorucza
przy wsi Olkowicze, dotacyją uczynił 1760 brat biskupa Michał Ho=
rain wojski wileński; drewniany, restaurowany 1825 – dusz 3403.
4ej klassy.

16. Parafianów wieś; Kościół paraf. tit. Nominis B. Mariae
V. fund. 1675 Mikołaj Słupski biskup gracyonopolitański
archidiakon wileński (w dobrach Archidiakonii wileń.), drewniany.
Bractwo Różańca św. – dusz 3100 – 4ej klassy.

17. Postawy miasto, Kościół paraf. tit. Immaculatae Conceptionis
B. Mariae V. fund. 1516 w sobotę po Nawróceniu S. Pawła Jerzy ojciec
z synami Mikołajem, Michałem, Jerzym i Janem Zenowicze, który
go r. 1522 dotowali, po pożarze nowy drewniany wystawiony 1766 – Bractwo
Szkaplerza św. – dusz 2588 – Klassy 4ej. – Fundusze ma ten kościół od Kazi=
mierza Biegańskiego marszałka bracławs. i jego żony Apolonii z Zenowiczów,
od Heleny z Paców Zenowiczowej marszałkowej oszmiańsk., od Krystyny z Kirko=
rów 1o voto Kieżgajłowej, 2o voto Sulistrowskiej starościny.
Za rzeką Kościół i klasztor Franciszkanów. (niedaleko rzeki Miadzielica i
granicy z dyecezyą wileńską Dziewica)

18. Radoszkowicze miasto skarbowe, kościół paraf. tit. S. Trinitatis fund. 1447 Piotr Giedygiełdowicz (r. 1485) Sęk dziedzic Wiszniewa i żona jego Mitochna, dotował lepiej brat fundatora Szymon Giedygiełdowicz kasztelan wileński namiestnik smoleński, zatwierdził fundacyję 1503 Król Alexander Jagiellończyk; drewniany wystawiony 1734, konsekrowany 1741 – dusz 3309 – 3ej klassy.

19. Spas wieś należąca do dóbr Dołhinów, kościół parafialny tit. Transfigurationis Domini (po upadku dawnego) fund. 1816 (na nowo) Józef Kamieński podczaszy lidzki, drewniany, dusz 785 – 5ej klassy.

(pierwotny kościół drewn. filialny do Dołhinowa) wystawił x. Trydencki proboszcz dołhinowski r. 1786 – od r. 1816 paraf.

Filia: 1) Serwecz, wieś dawniej kościół parafialny, drewniany, później przyłączony do parafii: Kościeniewicze

20. Wołkołata miasteczko, kościół paraf. tit. S. Joannis Bapt. fund. 1624 Jan Dymitrowicz Dołmat Isajkowski podkomorzy oszmiański, drewniany, konsekrowany 1677. Bractwo Opatrzności Boskiej zaprowadzone 1724 – dusz 5697 – 3ej klassy.

21. Zadziew wieś sufraganii wileńskiej – kościół paraf. tit. Transfigurationis Dominicae, eryg. 1620 Abraham Wojna biskup metoneński sufragan wileński, wystawił na nowo z drzewa 1765 Tomasz Zienkowicz biskup ariopolitański sufrag. wileńsk. konsekrowany 1765. Bractwo Trójcy Przenajśw. zaprowadz. 1765 – dusz 4654 – 4ej klassy

W dekanacie Wilejskim Dusz rzym. kat. 58320.

Dekanat Dziśnieński.

1. Dzisna miasto Królewskie powiatowe. Kościoł paraf. tit. Immaculatae Conceptionis fund. 1583 d. 10 listopada Stefan Batory Król. zatwierdził Zygmunt III 1605 drewniany, odbudował 1819 pleban x. Racewicz Kanonik miński – dusz 4013 – 3ej klassy. – Później przeniesiono parafią do supprymowanego Kościoła murowanego Franciszkanów, a Kościoł parafialny drewniany oddany na cerkiew grecko-rossyjską. ‡ Granicy z mohylowsk. dyecez.

Kaplice: 1) w Poniżowo majętności obywatela Wazgirda, na nowo restaurowana 1812 poświęcona na filią.
2) Kotowicze wieś, kosztem obywatela Porzeckiego, poświęcona 1808.

2. Głębokie miasteczko w województwie połockiem, Kościoł paraf. tit. S. Trinitatis, fund. 1642 Józef Korsak wojewoda mścisławski, zmurow. 1768 pleban x. Jaszczołd, konsekr. 1783; Altarie 2, jedna fund. 1782 x. Michał Fiodorowicz pleban zadroski; druga fund. 1790 x. Kazimierz Snarski Kanonik inflant.; Bractwo Trójcy Św. zaprow. 1779 – dusz 5455 – 3ej klassy. – granicy z dyec. mohylowsk.

Kaplica: Głębokie miasteczko drewniana.
Kościoł i Klasztor Karmelitów bosych fund. 1642 Józef Korsak wojewoda mścisławsk.

3. Hermanowicze wieś, kościoł paraf. tit. Transfigurationis Dom. fund. 1810 Józef, Antoni, Justyn i Wincenty bracia Szyrynowie, murow.; Bractwo Przemienienia Pańsk.
Kościoł filialny: 1) Hermanowicze wieś, na cmentarzu murow. przez Józefa Szyryna r. 1826.
Kaplice: 1) Balnow wieś;
2) Krzyżki folwark plebański, z drewna.

4. Ikaźń miasteczko, kość. paraf. tit. Corporis Christi, fund. 1503 d. 5 Listop. Jan Sapieha marszałek W. X. Lit. dotował lepiej (1535) Lew Sapieha Kanclerz W. X. Lit. co potwierdził Zygmunt III r. 1596 d. 28 maja, po pożarze r. 1800 wystawiony z drzewa; Bractwo Różańcowe – dusz 8700 – 3ej klassy.

Kaplice: 1) Nawłock wieś fund. 1800 przez Adama i Klarę Kłotów małżonków, dziedziców, z osobnym kapelanem.
2) Hłustacie wieś s Karbowa.
3) Podziawy folwark.

5. Miory miasteczko, kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. fund. 1641 Sebastian Światopełk Mirski; drewniany, który r. 1693 odbudował Michał Światopełk Mirski z braćmi Władysławem i Kazimierzem, lepiej dotował i przy nim 3 zakonników reguły S. Augustyna (kanoników regul.?) osadził którym nadał folwark Leszczytów. Po pierwszym rozbiorze Kraju zakonników supprymowano, pozostał tylko parafialny kościół drewniany odbudow. 1781; Bractwo Różańca św. – dusz 3410 – 4ej klassy

Kaplice: 1) Kamienpol
2) Święta woda
3) Kocitów
4) Szczotno
5) Miory

6. Mosarz miasteczko, kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. fund. 1792 Robert Brzostowski kasztelan połocki z żoną Anną z Platerów, murowany, z gipsaturami i statuami, relikwie św. Justyna męczennika przeniesione tu z kościoła Miadziolskiego – dusz 4936 – 3ej klassy.

7. Pohost wieś, Kościół paraf. tit. S. Trinitatis, fund. 1593 d. 16 lipca Lew Sapieha Kanclerz W. X. Lit. jako filia do Kościoła paraf. w Ikazni, r. 1766 przez biskupa wileń. odłączona i jako osobna parafia ustanowiona; drewniany. dusz 3907 – 4ej Klassy.

8. Zadorożе wieś, Kościół paraf. B. Mariae V. de Gratijs. fund. Zygmunt III Król 1601 d. 10 marca, odbudow. 1733 drewniany – dusz 3884 – 3ej klassy.

Kaplice: 1) Łużki wieś tit. S. Michaelis, murow. w dworze fund. 1744 Walerian Żaba.

2) Ulin okolica szlachecka, drewniana.

3) Balnow wieś Balewiczów

W dekanacie Dziśnieńskim dusz 49724.

Dekanat Borysowski.

1642 f. Adam Kazanowski starosta borysow. co potwierdził

1. Borysow miasto starościńskie, Kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. eryg. f. Władysław IV Król 1642 d. 13 Września zmurow. r. 1806 – dusz 2953 – 2ej Klassy

Kaplice: 1) Borysow na cmentarzu Kalwaria zwanym kościołek drewniany, z 12 Kapliczkami.

2) Bojary wieś xiążąt Radziwiłłow, Kaplica filialna.

3) Słobodka wieś, drewniana fund. Ciundziewicki,

4) Nowosiołki wieś tit. S. Petri et Pauli, drewniana, zbudował Babicki.

5) Lubatowszczyzna wieś, zbudowana przez Korybskich.

6) Łozin zaścianek.

2. Dokszyce miasteczko dawniej Kapituły żmudzkiej, kościoł paraf. tit. S. Trinitatis eryg. 1608 d. 27 Grudn. Stanisław Kiszka kanonik (scholastyk) wileń. sekretarz W. X. Lit. [illegible], po zburzeniu r. 1808 przez Szwedów odbudowany z drzewa 1745 kosztem kapituły wileńs.; konsekr. 1754; altaria fundacyi kapituły żmudzk. r. 1785 – dusz 1945 – 5ej klassy. – Bractwo S. Trójcy zaprow. 1781

Kościoł filialny: 1) [illegible] W Dziedzinie wsi, tit. S. Michaelis fund. 1746 Hrebnicki metropolita, jako parafialny osobny, drewniany odnowiła 1802 z Koszczyców Hrebnicka horodniczyna połocka; w wielkim ołtarzu trumna szklanna w srebro oprawna z relikwiami św. Justyny męczeniczki – przyłączony jako filia.

2) Dokszyce miasteczko, na cmentarzu, tit. S. Michaelis.

3) Zamosze wieś Zenowiczów.

4) Komajsk

Kaplice: 1) Olborowicze wieś.

2) Hniezdziłow wieś.

3) Turki folwark.

3. Dziedziłowicze wieś, kościoł paraf. tit. Cordis Jesu, fund. 1798 d. 31 maja Rafał Ślizień instygator W. X. Lit., drewniany, w nim piękny pomnik dla Michała Ślizienia wystawiony przez syna Józefa Ślizienia marszałka borysowsk. – dusz 1037 – 5ej klassy.

Kaplice: 1) Dziedziłowicze wieś, w dworze fund. Rafał Ślizień instygator

2) Mścisz wieś, fund. 1801 Józef Ślizień marszałek borysowski.

4. Hajno miasteczko, kościoł paraf. tit. Assumptionis B. Mariae eryg. około 1383 r. Władysław Jagiełło Król pol. Alexander Witold Wielki Xiążę Lit. nadał folwark, pomnożył fundacyją Zygmunt I r. 1514. Pierwotnie z drzewa wystawiony, wymurowany 1781 staraniem x. Michała Cydzika, konsekrowany 1788. Sam kościoł długi 57 łokci, szeroki 26 łok. wysoki 21 łok. z 2 wieżami na przodzie i fasjatą; dach po zruceniu r. 1819 dachówki gontem pokryty. Wchód przez kruhtę, sklepiony; wnętrze spoczywa na 4 filarach oddzielających kaplice od nawy. Ołtarz wielki malowany nad murze, nad cyborium snycerską robotą, jest obrazek mały N. Panny Maryi w ramach wyzłacanych. Nad obrazkiem tym zawieszony napierśnik rycerski miedziany, blachą srebrną powleczony z boginią litewską wyzłacaną (?), ołtarzy 5 nowych; pod kościołem groby. Do parafii należy 2 miasteczka, 18 dworów obywatelskich, 16 folwarków, 54 wsi, 7 okolic szlacheckich, 21 zaścianków w tych wszystkich dymów zaludnionych 523 — dusz 3095 — 3ej klassy.

Kościoł filialny: 1) Łukowiec majętności obywatelki Szumskiej, tit. Nativitatis B. Mariae

Kaplice: 1) Krzemieniec wieś, tit. Opieki Maryi P. na cmentarzu wybud. obywatelka Szumska.
2) w majętności obywateli Walickich tit. Opatrzności Boskiej.

5. Kiemieszowce czyli Dyrmontow kościoł paraf. tit. Transfigurationis Dom., kościoł zbudował 1675 Matkiewicz dziedzic, r. 1793 odrestaurowany przez Siwickiego i oddzielną parafią przy nim ustanowiono, drewniany — dusz 1355 — 5ej klassy.

Kaplice: 1) Szklance wieś obywatela Łyszkiewicza, drewniana z cudowną figurą Ukrzyżowanego Chrystusa.
2) Hrebienie majętności obyw. Wołka.
3) Zaponie majętności Fiedorowiczów.

6. Komajsk wieś, Kościół paraf. tit. S. Joannis Bapt eryg. 1793 Jan Mackiewicz starosta bytkowski z żoną Józefą z Siwickich, r. 1810 ogłoszony za parafialny; drewniany - dusz 250. - Około r. 1842 zniesiona parafia a kościół jako filia przyłączony do Dokszyc.

7. Korzeń wielki miasteczko, Kapituły wileń. Kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. eryg. 1605 Kapituła wileńska drewniany - dusz 1144 - 4ej klassy.
Kościołek filialny: 1) Haniewicze wieś, drewniany.
Kaplica: 1) Kociele wieś.

8) Łohojsk miasteczko, Kościół paraf. tit. S. Casimiri fund. 1609 Alexander na Łohojsku Tyszkiewicz wojewoda brzeski 1609 d. 28 Września z drzewa, zgorzał 1654, wymurow. 1793 Wincenty Tyszkiewicz referendarz W. X. Lit. ma zapisy od Zuzanny z Młodzkich Tyszkiewiczowej r. 1700 i od braci Michała starosty strzałkowskiego, Antoniego kanonika wileńsk. Kazimierza szambelana Król. Teodora podstolego brzeskiego Tyszkiewiczów na Łohojsku. Bractwo Serca Jezusowego zaprow. 1747. - dusz 1425 - 5ej klassy.

9. Okołów wieś, Kościół paraf. tit. S. Michaelis eryg. 1797 Michał Wołłowicz pisarz skarbu W. X. Lit. z żoną Petronellą z Swięcickich, konsekr. 1804 drewniany. W wielkim ołtarzu obraz Matki Boskiej cudowny. Bractwo Boskiej Opatrzności zaprowadz. 1805 - dusz 2730 - 4ej klassy.
Kościół filialny 1) Zawiszyn wieś tit. S. Antonii f. 1770 Michał Wołłowicz, obraz cudowny S. Antoniego, drewniany.
~~Dusz~~

10. Omniszew wieś, Kościół paraf. S. Trinitatis fund. 1795 Aniela z Okuszków Korsakowa z synem Józefem, od r. 1804 parafialny, drewniany - dusz 1615 - 5ej klassy.
Kaplica: 1) Omniszew wieś, na cmentarzu, drewniany.

Dekanat Ihumeński.

1. __Berezyna__ miasteczko starościńskie, Kość. paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. fund. 1641 Kazmierz Lew Sapieha marszałek nadworny lit., restaur. 1803 drewn. – dusz 2795 – 3ej Klas. (własność Anny 1º vot. hr. Potockiej 2º vot. Wąsowiczowej) – (dziś Eustachego Maurycowicza hr. Potockiego)

Kaplice: 1) __Rowaniczki__ majętność obyw. Słotwińskiego drewn.

2) __Osmołówka__ majętność obyw. Rogowskiego drewn.

2. __Błoń__ czyli Błonie lub Bąka Kościół paraf. tit. S. Joannis Regis fund. 1745 Józef Bąka Jezuita na Missią Jezuitów, po Kassacie pierwszej r. 1773 przemieniony w parafią odnowiony r. 1806 drewn. – dusz 1583 – 5ej Klassy.

Kaplice: 1) __Bogudzięki__ drewniana

2) __Antopol__ przy dworze, r. 1813 zamknięta.

3. __Ihumeń__ miasto powiatowe Kościół paraf. tit. Exaltationis S. Crucis, fund. 1799 d. 23 Kwietnia __jako filia__ [i ze wykładem] Smiłowickich, do Smiłowicz przez xx. Missionarzy Smiłowickich, poświęcony 1800, drewn. – od 1842 parafia – dusz 904 – 5ej Klassy.

4. __Koroleszczewicze__ miasteczko, Kościół paraf. tit. B. Mariae V. (Opieki N. P. Maryi) fund. 1785 Stanisław Proszyński generał adjutant Król., drewn. – dusz 2234 – 5ej Klassy.

Kaplice: 1) __Łoszyca__ wieś, murow.

2) __Opczaick__ wieś, drewn.

5. __Serafinsk__ czyli Serafin, wieś, Kościół paraf. tit. S. Antonii Paduan. fund. z Klasztorem dla Franciszkanów 1762 d. 11 Lutego Kazmierz Janiszewski podstoli owruck. z żoną Benedyktą z Windarskich, po supress. r. 1833 parafią, drewn. ~~wieczystego~~ – dusz 1500 – 5ej Klassy.

Kościoł filialny: 1) Drażna wieś, tit. Transfigurationis Christi, drewn. fundacyi Radziwiłłów.

Kaplice: 1) Sucin okolica szlachecka.
2) Horki majętność Sołtanów.
3) Zamoszcz majętność Szyszków.
4) Protasewicze majętność Radziwiłłów.

6. Smiłowicze miasteczko kościoł paraf. tit. S. Trinitatis, fund. 1747 Marcybella z Ogińskich Zawiszyna marszał: kowa nadworna litew. z klasztorem dla xx Missyonarzy Wincentego a Paulo najprzód drewniany, kościoł i klasztor wymurowali Missionarze r. 1781, konsekr. 1785, w stylu rzymskim, posadzka marmurowa, odpusty nadane 1786 z Bractwem - biblioteka klasztorna ma dzieł 307. po supressyi r. 1833 utworzono parafią z filią Ihumeń. - dusz 4751 - 3ej klassy - po r. 1847 przeniesiono parafią do Ihumenia, a kościoł w Smi= łowiczach na filialny obrócono.

Kościoły filialne: 1) Ihumeń miasto
2) Dukora wieś, murowany z 2 wieżami przez Csztorpa ~~komandora~~ francuska.
3) Tureń wieś, drewn. fundacyi Moniuszki

Kaplice: 1) Smiłowicze miasteczko na starym cmentarzu tit. S. Michaelis, drewn.
2) Zajameczno okolica szlachecka, drewn.
3) Ubiel majętność Moniuszki.

Dekanat Bobrujski.

1. Bobrujsk miasto, kościoł paraf. tit. SS. Petri et Pauli Ap. fund. 1615 Piotr Tryzna wojewoda parnawsk. starosta bobrujsk. murowany wewnątrz fortecy, murowany o 7 ołtarzach. W wielkim oł= tarzu obraz Niepokalanego Poczęcia starożytny malowany na desce na ścianach portrety Zygmunta III, Piotra Tryzny fundatora i Siestrzen= cewicza metropolity. 2 altarie: pierwsza P. Maryi Szkaplerznej fund. x. Jó= zef Kryński; druga S. Antoniego fund. 1759 Teofila Stryżbutowa - dusz 2993 - 2ej klassy.

Kościół filialny: 1) Szacitki wieś, tit. Exaltationis S. Crucis fund. 1818 drewn.

Kaplice: 1) Bobrujsk na przedmieściu Kościół szkolny.
2) Dubośnia wieś obywat. Butkaka.
3) Horbacewicze wieś obywat. Hryniewicza.
4) Malimony wieś obywat. Pruszanowskiego.
5) Królewska słoboda wieś obyw. Pruszanowskiego
6) Omelno wieś skarbowa.
7) Kieselewicze wieś obyw. Wańkowicza.
8) Łanuszkiewicze wieś duchowna.
9) Janin wieś obyw. Kiełczewskiego.
10) Wołczyn wieś obyw. Oświęcimskiego.
11) Jasień wieś obyw. Wojdzbuna.
12) Jasny las wieś obyw. Wołka.
13) Domanowszczyzna wieś obyw. Żakrzewskiej
14) Piotrowicze wieś obyw. Michniewiczowej
15) Ostrowczyce wieś obyw. Węcławowicza.

2. Choromec wieś, Kościół paraf. tit. S. Mariae scapular et S. Michaelis fund. 1773 Kazmierz Wołodzko starosta Krzywoczycki i Kazmierz Węcławowicz pisarz rzeczycki po spaleniu 1831, odbudow. drewn. 1832 – dusz 913 – 5ej klassy.

Kaplice: 1) Albrychtów wieś obyw. Antoniego Wańkowicza.
2) Laskowicze małe wieś obyw. Wołodzków.
3) Rudobiełka wieś obyw. Łappy.
4) Xawerpol wieś obyw. Kiełczewskiego.

3. Świsłocz miasteczko, Kościół paraf. tit. S. Joannis Bapt. fund. 1786 Barbara z Zawiszów Żabiełłowa kasztelanowa mińska, drewn. – dusz 1022 – 5ej klassy. Do parafii należy 3 miasteczka, 9 wsi, 2 okolice, 3 zaścianki, 15 dworów, 11 folwarków.

Kościół filialny: 1) Chotujnie wieś obyw. Zawiszy, Kość. filialny tit. Crucifixionis fund. [illegible] Jezuici na Missią należącą do Rezydencji Bobrujskiej, r. 1797 przemieniony na filialny.

4. Htusk miasteczko, Kościoł paraf. tit. S. Annae fund. 1677 Połubiński marszałek W. X. Lit. wraz z Klasztorem Bernardynów, murow. - po kassacie 1833 przeznaczony na parafialny - dusz 1330 - 5ej klassy.

Dekanat Mozyrski i Rzeczycki.

1. Dawidgródek miasteczko Ordynacyi Kleckiej Ks. Radziwiłłów, Kościoł paraf. tit. Corporis Christi, eryg. 1624 d. 26 Sierpn. Jan Albrecht Xiążę Radziwiłł w testamencie lecz kościoł wystawił dopiero 1649 Krzysztof Radziwiłł wojewoda trocki, po spaleniu odbud. 1811 Józef Radziwiłł wojewoda trocki; drewn. - dusz 1096 - 5ej klassy.
Kościoł filialny: 1) Turów miasteczko Sołłohubów, dawniej Missya Jezuitów, po spaleniu odbudow. 1804, drewn.

2. Kopatkiewicze miasteczko, kościoł paraf. tit. S. Augustini fund. 1786 Konstanty Ludwik Jeleński podkomorzy mozyrski; starosta suchowicki; od 1796 parafialny, drewn. - dusz 405 - 5ej klassy.

3. Łachwa miasteczko, kościoł paraf. tit. S. Trinitatis fund. 1746 Michał Radziwiłł wojewoda wileń. drewniany, wymurował go 1788 Karol Ks. Radziwiłł wojewoda wileń. - dusz 941 - 5ej klassy.

4. Mozyr miasto powiatowe, Kościoł paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. fund. 1616 Baltazar Strawiński starosta mozyrski, dotował 1616 d. 15 Maja Zygmunt III, po spaleniu 1757 na nowo odbudowali obywatele mozyrscy, konsekr. 1768 Towiański biskup sufragan białoruski; drewniany. W bocznem ołtarzu cudowna statua P. Jezusa Nazareńskiego nader pięknego złota. - Dusz 2077 - 4ej klassy.
Kaplice: 1) Kurodycze folwark plebański.
2) Sielec wieś starościńska.

5. Petrykow miasteczko, kościół paraf. tit. Annuntiationis B. Mariae V. fund. 1638 Krzysztof Chodkiewicz z żoną Zofią z Horskich, po spaleniu w r. 1808, odbudow. r. 1825, drewn. – dusz 1489 – 4ej klassy.

Kaplice: 1) Nowosiołki folwark plebański; tit. S. Georgii.
2) Petrykow miasteczko, na cmentarzu, tit S. Crucis.
3) Komarowicze wieś, we dworze.
4) Białe jezioro na cmentarzu
5) Hrabow we dworze.

Dekanat Rzeczycki.

1. Ostrohladowicze miasteczko, kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. fund. 1626 dziedzic Mikołaj Charliński z żoną Heleną z Odrowążów, odbudow. 1805 Józef Korsak pleban – dusz 2593 – ~~4~~ 5 klassy. (Ostrohladowicze posiadają dziś Prozorowie po Szujskich.)

2. Jurewicze (po Bernadynach)

3) Rzeczyca miasto, kościół paraf. tit. S. Trinitatis, fund. 1629 Alexander Słuszka kasztelan miński starosta rzeczycki, ~~[illegible]~~ dla Dominikanów z klasztorem, po pożarze odbud. r. 1756 drewn. – po kassacie 1833 oddany na parafią.

Kościół filialny: 1) Łojow

Dekanat Piński.

1. Łahiszyn miasteczko skarbowe, dawniej Xiążąt Lubeckich, kościół paraf. tit. Visitationis Mariae, fund. 1634 z zapisu Albrychta Stanisława Radziwiłła Kanclerza W.X. Lit. starosty pińskiego, drewn. – dusz 3961 – 4ej Klassy.
Kościół filialny: 1) Krahlewicze wieś, przy dworze fund. 1700 Darewski półkownik wojsk pol., drewn.
Kaplica: 1) Telechany wieś, w domu murowanym Pustowskich, fund. 1817 Wojciech Pustowski, murow.

2. Lubieszów czyli Nowy Dołsk miasteczko, kościół paraf. tit. S. Joannis Evangel. fund. 1693 Jan Karol Dolski marszałek W.X. Lit. z klasztorem i parafią dla Pijarów drewn., wymurow. 1746 Pijarzy – po supr. 186. parafialny – dusz 417 – 5ej Klassy.
Kościół filialny 1) Lubieszów miasteczko tit. S. Francisci fund. 1756 Jan Czarnecki Kasztelan bracławsk., zmurow 1761 – po supr. 1832 filialny.

3. Pińsk miasto, kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. fund. 1396 Zygmunt Kiejstutowicz Książę piński, starodubowski i turowski; z klasztorem i farą dla Franciszkanów, kościół zmurował Zygmunt I Król 1510., po supr. 186... farny – dusz 5512 – 5ej Klassy.

4. Horodyszcze (Benedyktyński) paraf. fund. 1659 Karol Kopeć wojewoda trocki sprowadziwszy Benedyktynów z Monte Cassino, kościół przy opactwie tyt. S. Anny supr. 1864.

Dekanat Słucki.

1. Bobownia wieś, kościół paraf. tit. S. Michaelis, fund. 1791 d. 1 Lutego Michał Bernowicz podkomorzy powiatu słuck., drewn. – dusz 3182 – 5ej klassy.

Ciemkowicze, kościół fund. Jan Szymon Jurje: wicz Olelkowicz Xiążę Słucki około r. 1588.

2. Cimkowicze miasteczko kościół paraf. tit. S. Michaelis fund. 1647 Lew Sapieha podkomorzy W. X. Lit., drewn., Bractwo Szkaplerza św. – dusz 2021 – 4ej klassy.

3. Hrozow wieś, kościół paraf. tit. Depositionis Christi de cruce, fund. 1802 d. 16 kwietn. Michał Bernowicz radca stanu dziedzic, murow., Bractwo Różańca św. – dusz 1148 – 5ej klassy.

4. Kleck miasto ordynacyi Kleckiej Radziwiłłow, kościół paraf. tit. S. Trinitatis, fund. 1450 Andrzej Moś: twiłowski obywatel nowogrodzki, ukoronyta Królowa Bona, dotow. 1652 d. 7 kwietn. Michał Karol Radziwiłł, murow. zgorzał 1810, restaurował Józef Xiążę Radziwiłł wojewoda trocki; 7 ołtarzy, w ołtarzu pobocznym cudowny obraz P. Maryi z szatą srebrną – dusz 3445 – 3ej klassy. Kościół filialny: 1) Sołowie wieś, drewn. dotow. Kajetan i Agnieszka Zacynicze.

5. Kopyl miasteczko ordynacyi nieświeżskiej, kościół paraf. tit. SS. Petri et Pauli, fundacyi Radziwiłłów, drewn. z Altaryą fundacyi biskupa Riokura. – dusz 2845 – 4ej klassy
Zawniej filia do Słucka.
Kaplice: Romanowska, Doktorowicka, Kielska (Kiel... Skabińska.

6. Lachowicze miasteczko kościół paraf. tit. B. Mariae V. fund. 1602 d. 12 Maja Jan Karol Chodkiewicz hetman W. X. Lit. po pożarze zmurował Michał Massalski hetman lit., argenteria suta z pamiątkami, ołtarze marmurowe, Altaria – dusz 3923 – 3ej klassy

1842
[illegible]

7. Niedźwiedzice miasteczko, [starościńskie] kościół paraf. tit. SS. Petri et Pauli, fund. w XV wieku, zburzony przez Tatarów, r. 1545 w sobotę przed św. Jakuba Apost. Paweł xiążę Olszański biskup wileń. z kapitułą na nowo fund., odbudowany 1845, drewn., Bractwo Różańca św. – dusz 2452 – 4ej klasy.

8. Nieśwież miasto, kościół paraf. tit. Corporis Christi fund. 1584 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł wojewoda wileński, dla Jezuitów na Collegium, Konsekr. 1601 d. 1 Październ. Klaudiusz Rangoni biskup regineński nuncyusz, murow. wspaniały z kopułą miedzią krytą, posadzka marmurowa, nagrobki [grobowce] Radziwiłłów z marmuru lub gipsu, kościół malowany, 6 ołtarzy z bogatą gipsaturą, obicia i apparata bogate – dusz 5619 – 2ej klassy.

Kościół filialny: 1) Nieśwież, na przedmieściu Nowe miasto tit. S. Isidori, murow. pokryty dachówką.

Kaplice: 1) Nieśwież, na Słuckiej bramie.
2) Nieśwież, w zamku w kształcie kościoła murowany.
3) Nowosiółki folwark pod Nieświeżem, murowana.

9. Słuck miasto, kościół paraf. tit. S. Michaelis et Georgii. tak zwana fara Słucka, zbudowana 1419, r. 1439 dotował Michał Zygmuntowicz Xiążę Litewski, dodał do dotacyi r. 1452 Alexander Włodzimierzowicz Olelko Xiążę Kijowski, zatwierdziła fundatyją r. 1600 Zofia Olelkowna Księżna Słucka żona Janusza Radziwiłła, Konsekrował około 1439 Maciej biskup wileński, starożytny drewn. z modrzewia, ma 5 ołtarzy; w zakrystyi serce Floriana Hieronima Radziwiłła w srebrnej oprawie. Arcybractwo S. Anny [zał. 1608] Altaria pierwsza S. Anny fund. 1736 Antoni Michał z Rotny Krukowiecki z Józefem Łazarewiczem, druga Altarya S. Maryi Magdaleny fund. 1689 Jan Kazimierz Stoiński cześnik witebski – dusz 2958 – 2ej klassy.

Kościoły filialne: 1) Słuck tit. S. Spiritus oddany Siostrom Maryawitkom. [illegible] [illegible] w Słucku fund. 1787 [illegible] Radziwiłł generał major i połkownik [illegible] [illegible] który dotował r. 1787.
2) Urzecze, wieś, drewniany, restaur. 1827 Sorczyński i [illegible] intendenci fabryki szklannej urzeckiej.

Kaplice: 1) Słuck szpitalna 2) Słuck Studeńska. 3) Bołoczy=
ce obywatela Niepokojczyckiego. 3) Mikcewicze obyw. Korsaka.
4) Winiszcze. 5) Łohost. 6) Pekliszki wieś (o Kolica na cmentarzu.
7) Romanow. 8) Zaczew folwark wieś. 9) Kiele folwark.
10) Czabusz wieś folwark. 11) Skabin wieś Dominikanów Nie=
świeskich. 12) Mankowszczyzna. 13) Pokroże wieś. 14)
Borki. 15) Bielewicze ob. Downarów. 16) Jurkiewicze
ob. Szaitty. 17) Wankowszczyzna. 18) Bielicze

10. Starczyce wieś, kościół paraf. tit. S. Trinitatis,
fund. 1716 Karol Radziwiłł z siostrą swą Rzewuską, drewn.
- dusz 745 - 5ej klassy. - Dawniej filia do Słucka.
Kaplice: 1) Borki. 2) Micewicze 3) Wyzno. 4) Starzyn.

11). Zamoscie wieś, kościół paraf. dawniej cerkiew
unicka fundowana 1649 kosztem Andrzeja Samuela Win=
ki Ratomskiego, którego zwłoki nienaruszone, licznie
przez pielgrzymów odwiedzane, tu w sklepieniu spoczy=
wają, później zamieniona w filią do Słucka, a od r. 1822
w parafią staraniem hrab. Gunthera dziedzica, murow.
w wielkim ołtarzu obraz Ukrzyżowanego Chrystusa pędzla
Czechowicza - dusz 1111 - 5ej klassy.

Kaplice: 1) Zamoscie.
2) Winniszcze.
3) Pokroszew.

Miadzioł stary w dyec. wileń.

1) Kościoł paraf. f. 1454 Andrzej Sakowicz Kasztelan trocki – drewniany r. 1858 odbudowany.

2) Kościoł i klasztor Karmelitów f. 1754 Antoni Kossuzyc starosta zarzecki z relikwiami S. Justyna – supr. – dziś kaplica

Miadzioł nowy

1) Kościoł paraf. fund 1400 Książęta Świrscy – od r. 1846 obrócony na cerkiew prawosławną.

Kościoły w dyecezyi Mińskiej.

I. Dekanat Miński w mieście.

1. Mińsk miasto, miał następujące kościoły.

1) Kościół farny dawny (fundacyi Władysława Jagiełły (?)) pierwotnie drewniany, w tak zwanym Wysokim Rynku – r. 1598 przez Książąt Druckich-Horskich wymurowany i uposażony. Na początku XIX wieku zamknięty i r. na Sobór prawosławny przemieniony.

a) Kościół i Klasztor Dominikanów S. Tomasza z Akwinu fund. 1600 Zofia z Zawiszów wdowa po Krzysztofie Stuszce wojewodzie inflant. Po supressyi po r. 1831, od r. 1840 przeznaczony na Seminaryum biskupie – później na cerkiew prawosławną i koszary.

b) Kościół (S. Józefa) i Klasztor Bernardynów fund. 1628 bracia Jan i Jędrzej Kęrowscy (a nie r. 1724 jak na mappie klasztorów bernardyńskich rytowanej około r. 1775 w Nieświeżu przez Hirsza Lejbowicza) – supr. 1868 i obrócony na archiwum gubernialne. (: podług innych fund. 1624 Andrzej Kęrowski (:

c) Kościół i Klasztor Benedyktynek fund. 1633 x. Wojciech Sielawa proboszcz derewieński i nieświeski, pierwotnie z drzewa, r. 1690 wymurowany – supr. 1856 obrócony na cerkiew i monaster czernic.

d) Kościół i Klasztor Bernardynek fund. 1642 Alexander Stuszka wojewoda trocki, supr. 1866 obrócony na cerkiew i monaster czernic.

e) Kościół i Klasztor (Collegium) Jezuitów pod tyt. Najśw. Panny, P. Jezusa i (istn.) S. Barbary, fund. 1656 Hieronim Sanguszko biskup smoleński, wymurowany r. 1709, konsekrowany r. 1710 d. 16 marca przez Konstantego

Brzostowskiego bisk. wileń. — supr. 1773 i obrócony na para=fialny — r. 1798 obrócony na Katedralny miński — od r. 1869 jest Kościołem parafialnym. — W Kościele tym są 4 obrazy Czechowicza; a w Kaplicy S. Trójcy fundowanej r. 1700 przez Cypriana Pawła Brzostowskiego wojewodę trockiego mieścił się Obraz cudowny N. P. Maryi w złocistej perłami wysadzanej sukience darowany Jezuitom przez tegoż Brzostowskiego. Obraz ten r. 1835 przenie=siono do jednej z cerkwi w Mińsku.

e) Kościół i Klasztor Franciszkanów wymurował 1636 Teodor Wań=kowicz (stolnik miński) starosta poduświacki dla zakonników dawniej tu osa=dzonych. R. 1798 Jakub Dederko biskup przeniósł Franciszkanów [illegible] do Klasztoru pokarmelitańskiego których suprymował. R. 1798 Kościół i Klasztor Franciszkanów zajął Dederko na Semi=narjum dyecezalne. Po r. 1869 t. j. r. 1870 obrócony na Więzienie.

f) Kościół i Klasztor Benedyktynów fund. 1700 Anna [illegible] Steckiewiczowa chorążyna mińska — supr. 1832 i sprzedany na materiał do rozebrania.

g) Kościół i Klasztor Karmelitów fund. 1703 Teodor Wań=kowicz starosta poduświacki, wymurował go zaś 1763 Mi=chał Wołodkowicz (przy ulicy Kojdanowskiej) — supr. 1832 i sprze=dany na materiał do rozebrania.

h) Kościół i Klasztor z szpitalem Bonifratrów fund. 1709 Antoni Teodor Wańkowicz — supr. 1843 i przerobiony na szpital gubernialny prenteryjny.

i) Kościół i Klasztor z szpitalem Kochitów fund. 1752 Tomasz Stacewicz oraz Jerzy Bazyli, Teodor i Michał Szyszkowie — supr. 1842 x 1864 i sprzedany na materiał do rozebrania.

12) Kościół i Klasztor Maryawitek fund. 1740 (supr. 1771) Kunegunda (z Matuszewiczów) Ruszczycowa starościna [illegible]ka — supr. 1850 i rozebrany.

istn. 13) Kościół P. Maryi (i S. Rocha) na Górze Trojeckiej zwanej Złotogórką parafialny fund. 1861 ze składek parafian (Tu stał pierwotny Klasztor Franciszkanów przez Jagiełłę założony.)

14) Kościół filialny na cmentarzu Kalwaryjskim wymurowany 1805 przez obywatela Jana Pawlikowskiego - zob: razem Jana Damela. istn. Kaplica 3

15) Kaplica Zakładu starców i sierot (Towarzystwa Dobroczynności) fund. 1810 Jakób Dederko biskup miński przy której 1812 osadził Siostry Miłosierdzia sprowadzone z Wilna. (Dom Towarzystwa Dobroczynności.) istn.

16) Kaplica na Złotej Górce fund. 1864 ze składek, należy do parafii N. Panny i S. Rocha. istn.

a) Cerkiew i monaster Bazylianów unitów Wniebowstąpienia Pańskiego, fund. 1500 Helena żona Alexandra Jagiellończyka, R. 1579 Król Stefan Batory oddał go Michałowi Rahozie archimandrycie mińskiemu; od r. 1590-1839 należał do Unitów.

b) Cerkiew S. Ducha z monasterem Bazylianek na Górze Trojeckiej f. 1645 Antoni Sielawa metropolita unicki; pierwszą przełożoną była Katarzyna Sapieżanka, która zapis zrobiła. R. 1843 za matkiy Mieczysławskiej suprym. i przemieniony na szpital miejski.

2. Annopol, kościół modrzewiowy (Bożego Ciała) parafialny fund 1580 Andrzej Chalecki Kasztelan - supr. 1883 i zamieniony na cerkiew. W kościele są groby Radziwiłłów linii Annopolskiej, których ostatnia Joanna z Szafnagłów wdowa po Alexandrze Radziwille. - Jest tu piękny pałac Radziwiłłów z pamiątkami.

3. Cholawszczyzna, kościół filialny (Krzyżogórski) murowany erygowany 1715 przez Jezuitów mińskich - r. 1880 obrócony na cerkiew. (15 wiorst od Mińska) (z cudownym obrazem N. Maryi P.)

4. Wołczkiewicze wieś, kościół drewniany filialny fund 1806 Marceli Iwanowski - od r. 1870 zamknięty

Kaplice w tym dekanacie.

istn. 1. Horodyszcze kapl. murowana f. 1765 Michał Piszczała.

istn. 2. Dworzyszcze kapl. mur. f. 1785 Stanisław Niemorszański sędzia grodzki.

3. Emilianow kapl. drewn. f. 1846.

4. Łoszyca wielka kapl. mur. f. 1815 Niemorszańscy.

istn. 5. Przytuki kaplica domowa.

istn. 6. Szabuny.

istn. 7. Siemnica.

istn. 8. Piotrowicze.

II. Dekanat Miński w powiecie.

1. Korzeniec miasteczko (30 wiorst od Mińska) Kościół paraf. murow. fund. 1539 dziedzic Iwachno Michałowicz – r. 1845 zamieniony na cerkiew.
2. Kamień miasteczko. Kościół farny ŚŚ. Piotra i Pawła murow. fund. 1522 Jan Zabrzeziński, z altarią. R. 1679 po spaleniu ponownie wystawiła z drzewa Elżbieta z Dotmatów Isajkowskich Białozorowa – istnieje. istn.
   a) Chotów wieś, Kościół filialny murowany fund. 1535 Jan Zabrzeziński – R. 1876 zamieniony na cerkiew.
   b) Kul wieś, Kaplica drewniana na cmentarzu fund. Brzozowskich dziedziców (grobowa) istn.
3. Iwieniec miasteczko, Kościół paraf. modrzewiowy fund. 1606 Jan Dowojna podskarbi w. lit. – po r. 1868 obrócony na cerkiew.
   a) Kaplica z drzewa na cmentarzu, katolicka, istnieje. istn.
   b) Klasztor i Kościół S. Antoniego z Padwy Franciszkanów fund. 1702 Teodor Wańkowicz podstoli mińsk. starosta podusviacki – skas. r. 1832 r. 1845 zapr. na cerkiew i koszary.
   c) Dutka wieś Kościół modrzewiowy filialny, fund. 1610 Jan Sołłohub Kasztelan – zamknięty od kilku lat.
   d) Starzynki wieś – Kościół modrzewiowy filialny fund. 1679 Hieronim Sanguszko, r. 1856 odnowiony przez x. Wincentego Minialgo proboszcza iwienieckiego – r. 1868 przeznaczony na cerkiew.
   e) Tupałszczyzna Kaplica. (dziś do parafii: Raków) istn.
   f) Łokucie Kaplica. istn.

Fundowal Hlebowicz starosta żmudzki;

4. Dubrowy miasteczko, Kościół paraf. fund. 1512 Jan Radziwiłł kasztelan trocki, marszałek lit.; podmurował 1799 Adam Chmara wojewoda miński (+ 1805) – r. 1868 zamieniono na cerkiew, a Dubrowy przyłączono do parafii Raków.

5) Zasław (miński) miasteczko, Kościół paraf. fund. 1420 Zygmunt Kiejstutowicz w. Książe lit., odbudował z modrzewiu 1628 Mikołaj Hlebowicz Kasztelan wileński.; r. 1774 Antoni Przezdziecki referendarz lit. wymurował Kościół paraf. – r. 1868 zamieniono na cerkiew. – Są tu ruiny 2 zamków. Miasto założył xiąże Izasław Włodzimierzowicz r. 986; po Książętach Zasławskich, dostało się w XVI w. Hlebowiczom z których ostatnia Krystyna córka Jerzego Karola, r. 1678 wniosła te dobra w posagu mężowi Kazimierzowi Sapieże wojewodzie wil. R. 1755 Antoni Przezdziecki kupił hrabstwo Zasławskie.

a) Kościół i Klasztor Dominikanów fund. 1676 Kazimierz Sapieha wojewoda wilen. (Kościół był gotycki) – supr. i zamieniono na monaster prawosławny.

b) Kaplica na cmentarzu parafial. w Zasławiu.

istn. c) Borzdyń wieś, Kaplica. (dziś do parafii Raków)

6) Gródek Siemkowski czyli Sołomerecki, wieś, Kościół paraf. okazały fund. 1791 Adam Chmara wojewoda miński – r. 1866 zamieniono na cerkiew prawosławną.

7) Wołma czyli Starzyny, miasteczko, Kościół paraf. fund. 1473 Stanisław Dankszewicz z żoną Barbarą, zburzony przez Kalwinów, odbudował z modrzewiu 1587 Jerzy Radziwiłł biskup wilen.; r. 1860 wymurowany na nowo, r. 1866 zamieniono na cerkiew prawosławną.

istn. a) Naborowszczyzna, Kościół drewniany filialny modrzewiowy fund. 1680 Elżbieta z Dołmatów Izajkowskich Białozorowa – r. 1880 jako Kaplica wcielony do parafii Kamień.

istn. b) Zaniewszczyzna Kościół drewn. filialny fund. Barbara Niezabitowska – r. 1880 jako Kaplica wcielony do parafii Raków.

istn. c) Wołma Kaplica na cmentarzu Katolicka istnieje. (do parafii Raków)

8. Raków miasteczko, Kościół paraf. [S. Ducha] wraz z Klasztorem Dominikanów przy nim fund. 1679 Hieronim i Konstancya z Sapiehów Sanguszkowie, po supressyi został parafialnym, r. 1824 na nowo z drzewa odbudowany

a) Klasztor i Szpital Bonifratrów w Rakowie fund. 1658 Hieronim Sanguszko biskup sufragan wileń. – supryn. 1860.

b) Kaplica cmentarna w Rakowie. ist.

c) Kijowiec wieś, Kaplica modrzewiowa r. 1715 przez Dominikanów rakowskich – zniesiona. istn.

d) Zaniewszczyzna Kaplica od r. 1880 przydzielona

e) Supełszczyzna kaplica przydzielona.

f) Borzdyń kaplica przydzielona.

g) Wołma, Kaplica cmentarna przydzielona.

9. Pierszaje wieś, Kościół paraf. modrzewiowy fund. 1588 Jerzy Radziwiłł biskup wileń.; r. 1864 Kościół na nowo wymurował Benedykt hr. Tyszkiewicz (ojciec) istn.

a) Kaplica na cmentarzu.

10) Nowy Dwór wieś, Kościół paraf. murowany fund. 1792 Pruszyński 1872 zamieniony w cerkiew prawosławną

(W całym dekanacie Mińskim powiatowym są dziś tylko 3 parafie: Raków, Kamień, Pierszaje)

III. Dekanat Miński-Nadniemeński.

1. Kojdanow miasto, Kościół parafialny modrzewiowy fund. w 1439 Michał Zygmuntowicz Książe litewsk., a podług innych Księżna Radziwiłłowa. istn.
   a) Kaplica cmentarna w Kojdanowie.
   b) Nowosiółki kościół filialny modrzewiowy fund. 1681 Elżbieta z Dołmatów Białozorowa, odnowili r. 1860 Kostrowiccy; r. 1870 zamieniony na cerkiew prawosławną.
   c) Wiazyn kościół filialny modrzewiowy fund. 1695 Karol Stanisław Radziwiłł. istn.
   d) Stańków, Kościół filialny, dziś kaplica. istn.
   e) Nårejki Kaplica. istn
   f) Harbuzy Kaplica. istn.
   g) Skorodno Kaplica. istn.
   h) Rubiłki Kaplica. istn.
2. Świerżeń miasteczko, Kościół paraf. murowany fund. 1588 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł kasztelan trocki.
   a) Prusinow kościół filialny r. 1885.
   b) Horodec Kaplica 1885.
3) Uzda miasteczko, Kościół paraf. drewniany fund. 1684 Elżbieta Zawiszyna
   a) Kaplica na cmentarzu w Uździe.
   b) Tołkaczewice Kaplica.
   b) Kuchcice Kaplica.
   d) Starzyny Kaplica
   e) Podsadka Kaplica - zniesiona.
4) Mikołajewszczyzna wieś, Kościół paraf. murowany fund. 1652 Alexander Ludwik Radziwiłł - r. 1868 zabrany na cerkiew prawosławną a parafię przyłączono do Uzdy.

5) Rubieżewicze miasteczko, kościół paraf. murowany fund. 1798 Dominik Radziwiłł – r. 1868 zabrany na cerkiew, a parafia wcielona do Kojdanowa.

6) Stołpce miasteczko, kościół parafialny okazały murowany z klasztorem Dominikanów fund. 1621 Alexander Słuszka woj. jewoda nowogrodzki (+1651) – r. 1835 supprymowano Dominikanów i przekształcono w parafię świecką, którą r. 1867 zniesiono.

a) Kaplica na cmentarzu – zniesiona.

(W całym dekanacie zaniemeńskim pozostało 3 parafie w Kojdanowie, Uzdzie, Swierzniu.)

IV. Dekanat Borysowski.

1. Borysow miasto. Kościoł paraf. z drzewa fund. 1642 Adam Kazanowski marszałek nadworny Kor. starosta borysow; wymurowany r. 1806–1823 przez x. Onufrego Growskiego proboszcza miejscowego. R. 1643 był tu proboszczem x. Szymon Czartoryjski kanonik smoleński.

   a) Słoboda w. z kaplicą.
   b) Lubatowszczyzna w. z kaplicą.
   c) Kalwarya z kaplicą.
   d) Łozin zaścianek z kaplicą na cmentarzu.

2. Korzeń wieś, kościoł paraf. drewniany fund. r. 1605 Kapitułą katedr. wileńsk. Wieś ta od 1843–1887 należała do obywatela Czudowskiego.

   a) Haniewicze wieś, z kościołkiem filialnym drewn. f. 1755 Michał Slizień. – Wieś tę z dawna posiadali Czudowscy, r. 1887 przedali Hartingom.
   b) Kociele wieś niegdyś kapituły wileńskiej z daru Witołda, z kaplicą.

3. Okołów wieś, kościoł paraf. drewniany fund. 1798 Michał Wołłowicz pisarz W. Ks. Lit.

   a) Zawiszyn wieś kościoł filialny modrzewiowy fund. 1670 Michał Zawisza podkomorzy, wymurował 1859 Teodor Zawisza – r. 1877 obrócony na cerkiew.

4. Dziedziłowicze wieś, kościoł paraf. drewniany fund. 1798 Rafał Slizień instygator W. X. Lit. – Wgrobach pod kościołem spoczywają dziedzice Sliźniowie od r. 1709. – R. 1884 przyłączono do tej parafii: Chotajewicze.

   a) Mścisz wieś, z kościołem filialnym drewnianym fund. 1760 Joachim Litawor Chreptowicz podkanclerzy lit. – r. 1880 zamieniony w kaplicę. Był tu pałac, zwierzyniec, park, biblioteka, licząca do 7000 tomów, zbiór numizmatyczny do 2000 sztuk, galerya obrazów i [illegible] r. 1776. rozproszone [illegible] po r. 1856.

5. Łohojsk miasteczko z kościołem paraf. pierwotnie z drzewa fund. 1609 Alexander Tyszkiewicz, po spaleniu w r. 1700 Antoni Tyszkiewicz jenerał wojsk lit. r. 1787 zaczął murować nowy kościół, który syn jego Wincenty referendarz W.X.Lit. 1797 dokończył, a biskup wileński Massalski 20 listopada 1791 poświęcił.

a) Łohojsk kaplica na cmentarzu.
b) Tadulin kaplica na cmentarzu.
c) Emilianowska na cmentarzu.
d) Łohojsk oratorium w pałacu – zniesione.
d) Cerkiew i monaster Bazylianów unitów w Łohojsku w Łohojsku na okopach zamkowych fund. 1752 Antoni Tyszkiewicz biskup żmudzki, pod tyt. Bohojawlenia – supryma. 1834.

Pałac w Łohojsku miał bibliotekę do 6000 dzieł, zbiór numizmatyczny do 1500 sztuk, zbiór obrazów, rzeźb, rycin starożytności.

6. Kiemieszowce wś. kościół paraf. z drzewa fund. 1695 Jan Mackiewicz oboźny

a) Zaponie wś. z kaplicą.

7) Chotopienicze miasteczko kościół paraf. i przy nim klasztor Dominikanów fund. 1703 z drzewa Marcin Dominik Chalecki staros. ta nowosielski – supr. 1832. Gdy kościół r. 1844 zgorzał, r. 1854 z. Jacewicz proboszcz miejscowy wymurował nowy kościół pod tyt. Exaltationis S. Crucis (z cudownym Krucyfixem)
a) Klasztor Mergwitek, supr. 1774.

8) Ziembin miasteczko kościół paraf. Wniebowzięcia N. P. Marii i przy nim klasztor Dominikanów fund. 1640 1609 z drzewa Adam Sakowiczowie podkomorzy oszmiański, wojewoda mścisławski i Marja z Tyszkiewiczów. Po pogorzeli kościoła, wymurował nowy r. 1788 przeor Chyliński, konsekr. 1790 – supr. 1832 i zamieniony na parafialny.

a) Kryczyn, kościół filialny fund. 1617 Jerzy Hołownia chorąży, z żoną Reginą Kawczyńską – r. 1877 zamieniony w cerkiew.

9) Berezyna (borysowska) wieś, Kościół paraf. S. Trójcy fund. 1682 Konstanty Władysław Pac chorąży W.X. Lit., a podług innych r. 1737.
Bernardynów Klasztor przy Kościele fund. 1692 czyli raczej 1682 – supr. 1832, pozostał Kościołem parafialnym..
a) Małe Dólce Kościół filialny – r. 1877 zabrany na cerkiew.

10) Dokszyce miasteczko, Kościół paraf. drewniany fund. 1608 Stanisław Kiszka scholastyk wileński, sekretarz W.X. Lit.; po zniszczeniu w r. 1708, odbudował na nowo z drzewa r. 1745 x. Michał Fiodorowicz pleban, konsekr. 1753 Aleksander Horain sufragan żmudzki.
a) Dokszyce Kaplica na cmentarzu.
b) Zaszczesłany Kaplica.
c) Zamosze Kaplica.

11) Hłajna wieś, Kościół paraf. drewniany Wniebowzięcia N. P. Maryi fund. 1386–1390 Władysław Jagiełło, najstarszy Kościół w dyecezji mińskiej, należało do niego 28 zaścianków szlacheckich, 54 wsie, 16 folwarków, 18 dworów szlacheckich, 2 miasteczka (razem 5230 osad) – wymurował r. 1789 x. Cydzik proboszcz, konsekr. 1788 Tadeusz Bukaty sufragan żmudzki – r. 1877 obrócony na cerkiew.
a) Łukowiec Kaplica – przyłączona do biskupstwa wileńsk. do parafii Radoszkowickiej.
b) Krzemieniec Kaplica – przyłączona do dyecezji wileńsk. do parafii Radoszkowickiej.
c) Zajelniak Kaplica – zniesiona 1877.

12) Komajsk wieś, Kościół paraf. drewniany S. Jana Chrzcic. fund. 1809 Jan Mackiewicz z żoną Teresą – r. 1865 obrócony na cerkiew.

13) Chotajewicze wieś, Kościół parafialny S. Ducha drewniany, przy nim Klasztor Dominikanów fund. około r. 1758, a podług innych r. 1803 – supr. 1832 i zamieniono na parafialny, który r. 1884 na cerkiew obrócono. (Klasztor Dominikanów fund. 1681 Barbara Konstancja z Kawieczyńskich Drucko-Horska wójtowa mińska.)

14) Omniszew wieś, Kościół paraf. S. Trójcy drewniany, fund. 1795 Józef i Aniela Korsakowie – r. 1867 obrócony na cerkiew

(Dekanat Borysowski miał 14 parafij; z tych zniesiono 4, pozostało 10)

V. Dekanat Ihumeński.

1) Berezyna miasteczko; Kościoł paraf. drewniany fund. 1641 Kazmierz Lew Sapieha hetman.

a) Rawanicze Kościoł filialny, fund. Słotwińscy, murowany
b) Kuchcice Kaplica murowana.
c) Gierzgajłow Kaplica.
d) Brodziec Kaplica.
e) Osmołowka Kaplica – r. 1867 obrócona na cerkiew.
f) Bohuszewicze, Kaplica murowana fund. Świętorzeckich – r. 1875 obrócona na cerkiew.

2) Ihumeń miasto, które z całym powiatem r. 1430 Witołd darował biskupom wileńsk.; Kościoł paraf. drewn. fund. 1799 przez parafian – R. 1795 Carowa Katarzyna darowała Ihumeń jenerałowi Szewicz.

a) Smiłowicze Kaplica na cmentarzu.
b) Ubiel, Kaplica.

3) Błonie wieś, Kościoł paraf. S. Jana Chrzciciela drewniany fund. 1748 Józef Bakka jezuita i darował wieś Jezuitom którzy tu założyli Rezydencyją Bakkanowską, po supres. zakonu 1775 został parafialnym.

4) Serafin miasteczko, Kościoł paraf. drewniany S. Antoniego Paderskiego z klasztorem Franciszkanów fund. 1672 Kazmierz Janiszewski – po supressyi zakonu r. 1832 został parafialnym.

a) Draźnia Kościoł filialny – zniesiony po r. 1855, fundacyi Janiszewskiego.
b) Sucin Kaplica.
c) Horki Kaplica.
d) Protasewicze Kaplica.

5) Koroliszczewicze wieś, Kościoł paraf. drewn. fund. 1785 Stanisław Pruszyński.

a) Łoszyca Kaplica.
b) Paszkiewicze Kaplica.
c) Obczak Kaplica.

6. <u>Śmiłowicze</u> miasteczko, Kościół paraf. murowany S. Trójcy i przy nim Klasztor Missyonarzy fund. 1747 Marcybella z Galińskich Ławrzyna marszałkowa — po supressyi ×1832 zakonników, r. 1845 został parafialnym, potem filialnym — r. 1868 obrócono na cerkiew.

a) Ubiel Kaplica.

b) Dworzec Kaplica.

7) <u>Dukora</u> miasteczko, Kościół paraf. murowany fund. 1794 Stanisław Moniuszko rządca dóbr hetmana Ogińskiego; r. 1855 został filialnym — r. 1868 obrócony na cerkiew. (w Dukorze jest piękny pałac zbudowany około r. 1800 przez Franciszka Oszторpa z biblioteką, zbiorem rycin i numizmatów — od r. 1852 przeszedł na własność Hartinga.)

(W dekanacie Ihumeńskim pozostało 5 parafij, 1 filia i 11 Kaplic — zniesiono 2 parafie.)

VI. Dekanat Bobrujski

1. Bobrujsk miasto, kościół parafialny murowany fund. 1628 r. Piotr Tryzna wojewoda parnawski osadziwszy przy nim Jezuitów (Residentia) – po supresyi zakonu 1773 został parafią świecką; spalił się r. 1886.
Był tu Klasztor Maryawitek supr. przed r. 1774.
a) Szacitki Kościół filialny murowany fund. 1650 Jezuici, gdy się spalił r. 1812, parafianie wystawili drewniany r. 1818
Kaplice istniejące: b) Malimony. c) Paniuszkiewicze. d) Wołczyn. e) Piotrowicze. f) Horbacewicze. g) Kisielewicze.
Kaplice suprymowane i na cerkwie po r. 1868 zajęte:
a) Omelno. b) Janin. c) Jasnylas. d) Domanowszczyzna. e) Dobośnia (jest tu wielki pałac rodziny Syrokomla-Bułhaków, z biblioteką, archiwum i różnemi zbiorami).

2) Choromce wieś, z kościołem paraf. murow. fund. 1760 Kaźmierz Sołtan – po spaleniu w r. 1843, wystawiono 1845 nowy z drzewa.
a) Rudobiałka kaplica.
b) Albrechtów kaplica.
c) Ksawerpol kaplica – r. 1867 zajęta na cerkiew.

3) Hłusk wieś, kościół paraf. murowany (S. Anny z klasztorem Bernardynów fund. 1662 Aleksander Połubinski marszałek W. X. Lit. – Po supressyi zakonników r. 1832 – został parafialnym. (z cudownym obrazem P. Maryi)
a) Kaplica na cmentarzu w Hłusku.
Kaplice na cerkwie zajęte r. 1868: a) Radutycze. b) Zawołoczyce. c) Dworzec. d) Borysowszczyzna. e) Ustorhy.
Klasztor Maryawitek w Hłusku fund. 1738 (albo 1736) Albrycht Książę Radziwiłł – supr. 1850.

4) Świsłocz miasteczko, kościoł paraf. drewniany fund. 1786 Barbara z Niezabitowskich Zabiełłowa generałowa.

a) Chołuj kościoł filialny drewniany P. Jezusa ukrzyżowanego fund. 1797 Jezuici, przy nim była Missya.

VII. Dekanat Mozyrsko-Rzeczycki.

1) Mozyrz miasto, kościół paraf. drewniany fund. 1615 Baltazar Strawiński starosta mozyrski – z cudownym wizerunkiem Zbawiciela.

Kościół S. Michała archan. z klasztorem Bernardynów których tu 1645 sprowadził Stefan Łoszka pułkownik mozyrski, którym r. 1648 wymurowano kościół i klasztor – supr. 1832 i na cerkiew obrócony.

Kościół i klasztor Maryawitek fund. 1752 Gedeon Jeleński kasztelan nowogrodzki – supr. 1856.

Kościół i klasztor (missya) Jezuitów którzy tu r. 1750 szkoły otworzyli – suprym. 1773.

a) Kurodycze, kościół filialny fund. 1622 Jan Strawiński starosta mozyrski – r. 1870 zajęty na cerkiew.

Kaplice istniejące (które do r. 1863 należały do parafii w Kimbarówce): a) Barbarów. b) Narowla. c) Hołowczyce. d) Kuźmicze. e) Nowiki.

Kaplice po r. 1868 zabrane na cerkwie: a) Skryhałów. b) Zamoszcze czyli Zamoście. c) Horbowicze. d) Peretretowicze. e) Korzenie.

2) Petryków miasteczko, kościół paraf. drewn. fund. 1638 Krzysztof Chodkiewicz kasztelan wileński.

a) Doroszewicze kaplica, od r. 1879 zamknięta.

Kaplice po r. 1863 zabrane na cerkwie: a) Grabów. b) Dziakowicze. c) Horodyszcze. d) Komorowicze. e) Nowosiółki.

3) Kopatkiewicze miasteczko, kościół paraf. drewniany fund. 1796 Rafał Jeleński:

a) Komarowicze kaplica. b) Horodziatycze kaplica. c) Dziakowicze kaplica.

4) Rzeczyca miasto powiatowe, Kościół paraf. drewniany z Klasztorem Dominikanów fund. 1634 Alexander Słuszka wojewoda miński – Po Kasacie Klasztoru w r. 1835 parafia, kościół zgorzał 1862.

a) Łojów Kościół filialny fund. Michał Stanisław Judycki.

b) Berezówka Kościół filialny, zabrany na cerkiew.

c) Sołtanów Kościół filialny, zabrany na cerkiew.

d) Zaspa Kościół filialny, zabrany na cerkiew.

5) Jurewicze (czyli Jurowice) miasteczko, Kościół paraf. murowany z Klasztorem (Rezydencja) Jezuitów fund. [1726 Jezuici, supr. 1832] po których Kassacie r. 1773 objęli Klasztor Bernardyni, a po nich Kapucyni supryrm. 1832. Potem (1835) utworzono Kościół parafialny, który r. 1866 obrócono na cerkiew.

[r. 1673 Marcin Tyrawski jezuita ze składek, pierwotnie drewniany z obrazem cudownym P. Maryi. od r. 1673.) wymurowali potem]

a) Hliniczе Kaplica – r. 1863 zabrana na cerkiew.

6) Kimbarówka wieś czyli Ciemna Dolina (Vallis umbrosa) albo Sambor; Kościół paraf. murowany z Klasztorem Cystersów fund. 1711 Zygmunt Szukszta podczaszy kijowski z żoną Zofią Komorowską, od r. 1730 przyłączono i parafię. – Opactwo skasowano 1842, a Klasztor 1864 przerobiono na monaster prawosławny.

a) Kimbarówka czyli Dolina Anielska (Vallis angelica), Kościół S. Michała archanioła z Klasztorem Cystersek fund. 1744 x. Benedykt Rożański opat kimbarowiecki; (supr. 1885, a Klasztor przerobiono na monaster czerńic prawosławnych.) istniał jeszcze 1885.

7) Ostrohladowicze miasteczko, Kościół paraf. Wniebowzięcia N. P. Maryi fund. 1626 Mikołaj Charliński z żoną Heleną z Odrowążów, odbudował z drzewa 1805 Józef Korsak pleban.

a) Brahin miasteczko, Kościół filialny – supr. po r. 1856.
b) Chojniki miasteczko, Kościół filialny – supr. po r. 1856.
c) Wielki Bór wieś z Kaplicą – supr. po r. 1856.

VIII. Dekanat Piński.

1. Pińsk miasto, kościół paraf. murowany, ~~[illegible]~~ z klasztorem Franciszkanów fund. 1396 Zygmunt Kiejstutowicz książę piński. Kościół ten pierwotnie drewniany, wymurował 1510 Zygmunt I. — R. 1835 skasowani Franciszkanie i utworzona parafia świecka. (Ob. Monografia Pińska przez x. A. Moszyńskiego w Ateneum 1844 Tom IV.) Właściwie kościół wymurowany 1712–1730 po pogorzeli drewnianego

Kościół i Klasztor (Collegium) Jezuitów w Pińsku fund. 1635 raczej 1632 Albrycht Stanisław Radziwiłł Kanclerz lit., konsekrował 1647 Krasicki sufragan łucki. Po kassacie Jezuitów r. 1772, przerobiono 1836 kościół na cerkiew. Tu spoczywało ciało bł. Andrzeja Boboli od r. 1712–1827 w którym zabrane zostało do Połocka.

Kościół i Klasztor Dominikanów w Pińsku fund. 1678 Lukrecya Maria z margrabiów Strozzi Kopciowa wojewodzina połocka – po supressyi w r.   zamieniono w cerkiew Katedralną.

a) Kościół i Klasztor Komunistów w Pińsku fund. 1695 Jan Karol Dolski marszałek w. lit. pierwotnie z drzewa pod tytułem S. Karola Boromeusza, r. 1776 wymurowany, w części miasta zwanej Karolin. – Po supressyi zakonników pozostał kościół filialnym.

Kościół i Klasztor Bernardynów w Pińsku pod tyt. S. Michała fund. 1705 Michał Wiśniowiecki hetman W. X. Lit. z żoną Katarzyną Dolską pierwotnie z drzewa, r. 1786 wymurowany na przedmieściu Karolinie. – Po kassacie r. 1835 przerobiony na cerkiew.

Kościół i Klasztor Karmelitów bosych w Pińsku pod tyt. S. Kazimierza Królewicza fund. 1734 pierwotnie z drzewa Szymon Bosowski landwójt piński; r. 1791 wymurowany – po supressyi r. 1832 sprzedany r. 1857 żydowi który go przerobił na młyn parowy.

Kościół i Klasztor Maryawitek w Pińsku fund. 1756 Stefan Turczynowicz Kanonik piltyński pleban wilkówski – supryn. 1856 a gmach przerobiono na urzęda.

b) Ochow Kościół filialny murowany fund. 1710 Jan Godebski rektor Jezuitów pińskich – r. 1870 zajęty na cerkiew.

c) Ossow Kościół filialny drewniany fund. 1748 Karpowicz – supr.

Kaplice istniejące: a) Zawidczyce. b) Żylmikowicze.

Kaplice zabrane na cerkwie prawosławne: 1) Miastkowicze. 2) Krystynow. 3) Bożerewicze. 4) Tyrnowicze. 5) Gaj. 6) Piaseczno. 7) Koszewicze. 8) Krasiejew. 9) Bezduny. 10) Podhać. 11) Dubój. 12) Krotow.

(Obecnie przyłączono filię w Luninie, filię w Telehanach i Kaplicę w Stoszanach.)

2) Dawidgródek miasteczko, Kościół paraf. drewniany Bożego Ciała fund. 1623 Jan Radziwiłł ordynat Klecki – a podług innych fund. [illegible] miasteczko w r. 1649 Krzysztof Radziwiłł wojewoda trocki.

a) Turow (Kościół filialny drewniany fund. 1414 Witold; na nowo wzniesiony z drzewa 1804 przez Jezuitów pińskich na ruinach zamku Książęcego była tu Rezydencya Jezuitów supr. 1772.

b) Kożangrodek Kaplica (przyłączona po zniesieniu parafii w Łachwie)

c) Lichow Kaplica.

3) Lubieszow czyli Dołsk miasteczko, Kościół paraf. S. Jana ewang. z drzewa z Klasztorem Piarow fund. 1693 Jan Karol Dolski marszałek W. X. Lit. z żoną Anną Chodorowską – po suppres. 1834. został parafialnym.

F wymurowany 1733, Konsekr. 1796 Krzysztof Kaykowski sufragan łucki

a) Kościół i Klasztor Kapucynów murowany fund. 1756 / 1761 Jan Czarnecki Kasztelan bracław. supr. 1832, a Kościół zamieniony w filialny.

4) Łahiszyn miasteczko, Kościół paraf. Nawiedzenia N. P. Maryi, murowany, fund. 1634 Stanisław Albrecht Radziwiłł Kanclerz litew. – z cudownym obrazem N. P. Maryi, słynącym od r. 1665. – r. 1865 zamieniony w cerkiew, a parafię przyłączono do Pińska. Rezydencya Jezuitów supr. 1772.

a) Telechany wieś z Kaplicą – suprym.

b) Stoszany wieś z Kaplicą – suprym.

c) Krahlewicze wieś z Kaplicą drewn. przy dworze fund. 1780 Dziewski pułkownik – suprym.

5) Łachwa miasteczko, Kościół paraf. murowany S. Trojcy fund. 1586 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka – r. 1865 zamieniony na cerkiew. (Dobra te dostały się 1825 Piotrowi Księciu Witgenstein za żoną Stefanią córką Dominika Radziwiłła – Witgenstein sprzedał dobra Biała Radziwiłłowska i Naliboki Księciu Hohenlohe-Schüllingfürst.) – przyłączona do parafii Dawidgródek (podł. Tyszkiewicza fund. 1746 Michał Radziwiłł hetman w. lit.)

a) Kożangródek miasteczko, kaplica murowana (dawniej Kościół filialny) fund. 1780 Michał Szczytt. – po r. 1856 przyłączona do parafii Dawidgródek.

b) Chworostów, Kaplica na cmentarzu – suprym. po r. 1856.

6) Horodyszcze (pińskie) wieś, Kościół paraf. drewniany S. Anny, z Klasztorem Benedyktynów i opactwem fund. 1659 Karol Kopeć wojewoda trocki, sprowadziwszy zakonników z Monte-Cassino. R. 1774 Stanisław Kieszkowski opat Kościół i Klasztor wymurował – suprym. 1864 a Kościół i Klasztor sprzedano p. De la Gardie prezesowi izby skarbowej mińskiej.

a) Pohost miasteczko, z Kościołem filialnym – suprym. na cerkiew.

b) Łunin wieś z Kościołem filialnym murowanym fund. 1694 Książęta Lubeccy dziedzice – supr. 1864, a wieś przyłączono do parafii w Pińsku

c) Soszno wieś z Kościołem filialnym – supr. po r. 1864 na cerkiew.

d) Bohdanowka wieś, z Kościołem filialnym – supr. po r. 1864 na cerkiew.

e) Płoskinie Kaplica – supr. 1864 na cerkiew.

(W tej parafii była cerkiew w Kupiatyczach, z cudownym obrazem N. Maryi P. prze-

IX. Dekanat Słucki.

1) <u>Słuck</u> miasto powiatowe (ma 7 cerkwi i 1 monastér), Kościół S. Antoniego z Padwy z Klasztorem Bernardynów fund. 1671 Samuel Oskierko sędzia ziemski mozyrski. (Podług Tyszkiewicza w Tece wileń. IV str. 122 miał r. 1661 fundować Bogusław Radziwiłł Koniuszy litew. Kalwin, co mylne. – podł. innych fund. 1739 Ludwik Oskierko starosta mozyrski) – po pogorzeli w r. 1812, odbudowany r. 1820 – po supressyi Klasztoru w r. 1842 zajęto Klasztor na Koszary a Kościół r. 1865 mianowano parafialnym, po zniesieniu Starej fary.

a) Stara fara w Słucku, Kościół parafialny modrzewiowy fund. 1419 Zygmunt Kiejstutowicz; konsekr. 1439 Maciej z Trok bisk. wileń. zniesiony r. 1865, a parafią przeniesiono do Kościoła pobernardyńskiego.

b) Słuck Kościół i Klasztor Maryawitek fund. 1784 Albrecht Radziwiłł generał major wojsk lit. – supr. r. 1856. (F. 1745 Kunegunda Pułoszynowa starościna rajska, dotował starosta rzeczycki – po supressyi zamieniono w cerkiew.)

c) Słuck, Kościół S. Ducha drewniany z Klasztorem Jezuitów fund. 1704 Kiersnim Kłokocki. (Collegium)

Kaplice istniejące: a) Słuck na cmentarzu. b) Wołoty czyli Wołodzyn. c) Winnica.

Kaplice zamknięte po r. 1864: a) Pohost miasteczko. b) Bołoterzyce. c) Wańkowszczyzna, d) Raszkiewicze.

2. Urzecz wieś z Kościołem filialnym istniejącym. (w powiecie bobrujsk.)

Kaplice do tej filii istniejące: a) Czabusy w. b) Pieklicze. c) Jurkiewicze.

2. <u>Nieśwież</u> miasto, Kościół paraf. S. Ducha fund. 1510 Piotr Jan Kiszka; r. 1554 oddał go Kalwinom Mikołaj Radziwiłł Czarny; r. 1584 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka oddał go Katolikom i Collegium Jezuitów przy nim osadził, r. 1589 zaczął budować na tem miejscu wspaniały Kościół farny Bożego Ciała, który skończono 1593. Parafia pozostała przy tym Kościele i po supressyi Jezuitów.

Kaplice istniejące: a) Nowomiejska w Nieświeżu (na mieście). S. Izydora fund. 1626 Albrecht Władysław Radziwiłł kaszt. wileń. przy nim szpital (Dominikanie zaś mieli zawiadywać tą kaplicą.)
b) Za Bramie Słuckiej w Nieświeżu. c) Połosna wieś, Kościół filialny, zamieniony w Kaplicę istniejącą.

Nowosiołki, Kościół filialny zamieniony na cerkiew.

Kościoły zniesione w Nieświeżu:
a) Kościół S. Eufemii i Klasztor Benedyktynek w Nieświeżu

fund. 1590 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka z żoną Eufemią Wiśniowiecką — supr. 1866 na cerkiew.

b) Kościół S. Katarzyny z Klasztorem Bernardynów w Nieświeżu fund. 1598 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka wojewoda wilenski. — supr. 1864 na cerkiew.

c) Kościół i Klasztor Dominikanów w Nieświeżu fund. 1672 Bazyli Szczepa Bakanowski podstoli smoleński, z drzewa, wymurowany 1690 — supr. 1868 na cerkiew. Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi (nakształt Ostrobramskiej) w ołtarzu Różańcowej P. Maryi który Szyrejówna wśród rupieci na zamku Nieświeskim znalazła i odnowiony tu darowała; pozostawiono go dziś w cerkwi.

d). Kościół S. Krzyża w Nieświeżu za miastem (pół mili wśród lasu) z Klasztorem Benedyktynów, fund. 1673 Michał Kazmierz Radziwiłł hetman w. lit. — supr. 1866 stoi pustkowiem. Było tu Opactwo.

e) Kościół S. Michała w Nieświeżu za miastem (pół mili), z Klasztorem Jezuitów (Domus tertiae probationis) fund. 1660 Michał Kazmierz Radziwiłł hetman w. lit, wymurował r. 1736 wnuk Michał Kazimierz Radziwiłł Rybeńko, Konsekr. 1738 Michał Zienkowicz biskup wilen. — po Kassacie r. 1772 stał pustkami i po r. 1832 obrócony na skład prochu.

Kaplice dwie na zamku w Nieświeżu:
a) Pierwsz zbudowana wraz z zamkiem 1585 przez Księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła Sierotkę.
b) Druga zbudowana 1758 przez Michała Kazimierza Radziwiłła Rybeńkę dla cudownego obrazu P. Maryi po Sobieskim — obecnie odnowiona w ołtarzu obraz P. Maryi Loretańskiej. (Obraz cudowny P. Maryi Loretańskiej z napisem Vincas Joannes gnale: ziony pod Wiedniem 1684 oddany przez hetmana Jabłonowskiemu Janowi III który go miał w Willanowie. Po śmierci króla wywiozła Marya Kazimira 1696 do Rzymu, odziedziczył go Królewicz Jakób i darował ciotce Katarzynie Radziwiłłowej - dziś jest w Berlinie.) W Kaplicy na wmurowanej tablicy wypisana historya tego obrazu. Kaplicę tę poświęcał 1758 Antoni Tyszkiewicz bisk. żmudzk.

3. <u>Kleck</u> miasteczko, Kościół parafialny starożytny murowany S. Trojcy fund. 1450 Andrzej Mostwiłowski. Mikołaj Radziwiłł Czarny (1555) nadał go Kalwinom, a Stanisław Albert Radziwiłł r. 1585 powrócił go Katolikom. — Z cudownym obrazem N. P. Maryi.

a) Sołowie wieś, Kościół filialny drewniany fund. Kajetan i Agnieszka Zacynicze.

b) Kaplice istniejące: 1) Radziwiłłimonty. 2) Janowicze. 3) Lecieszyn. 4) Płaskowicze. 5) Zaostrowce. 6) Jasienin. 7) Dunajczyce.

c) Kaplica supprymowana w r. 1864: Hołynce....

Klasztor Dominikanów w Klecku fund. 1683 Stanisław Radziwiłł marszałek w. lit. — supr. 1832.

4. <u>Cimkowicze</u> miasteczko, Kościół paraf. drewniany S. Michała fund. 1647 Lew Sapieha podkomorzy lit. (na miejscu dawnego Koś-cioła drewnianego który fundował 1560 Jan Szymon Jurjewicz Olelkowicz Książe Słucki a konsekrował Kardynał Jerzy Radzi-wił bisk. wileń.)

a) Wasilczyce, Kaplica istn.

5. <u>Niedźwiedzica</u> miasteczko, Kościół paraf. drewniany SS. Piotra i Pawła, fund. w XV wieku, zburzony przez Tatarów, r. 1543 odbudo-wał na nowo Paweł xiąże Holszański bisk. wileń., wreszcie odbu-dowali znowu 1645 Radziwiłłowie z drzewa (właściwie Alexander Ludwik Radziwiłł.)

a) Sowiejki wieś, Kaplica.

6) <u>Kopyl</u> miasteczko, Kościół paraf. SS. Piotra i Pawła, drewniany, fund. 1439 Michał syn Zygmunta Kiejstutowicza wielkorządca Litwy, uposażył Alexander (Olelko) Olgierdowicz książe Słucki r. 1441; po pogorzeli w r. 1856 wymurowali parafianie 1859 r.

Kaplice istniejące: a) Kopyl, na cmentarzu S. Rocha. b) Usow.
Kaplice suprymowane: a) Rymie. b) Doktorowicze zabrana na cerkiew.

7) <u>Starczyce</u> wieś, Kościół paraf. S. Trójcy modrzewiowy fund. 1685 Stanisław Karol Radziwił; po pogorzeli wystawił nowy r. 1816 (1767) Ka-rol Radziwił z żoną Rzewuską.

Kaplice istniejące: a) Miacewicze fund. Bonifacego Krupskiego. b) Borki. c) Lutowicze fund. Rdułtowskich r. 1822.

Kościoły suprymowane:

8) <u>Lachowicze</u> miasteczko, Kościół paraf. N. P. Marji (murowany fund. 1602 Jan Karol Chodkiewicz hetman w. lit.; po spaleniu wymurował na nowo 1750 Michał Książe Massalski hetman w. lit. – r. 1775 nabyta for-teca na starostwo – r. 1870 zajęty na cerkiew. – Tu pochowany Tadeusz Rejtan r. 1780.

Kaplice suprymowane: a) Lachowicze na cmentarzu. b) Peretrasty. c) Mysłobóże.

9) Bobownia miasteczko, Kościół paraf. (drewn.) (S. Michała fund. 1636 Stanisław Albrycht Radziwił Kanclerz lit. – r. 1865 zajęty na cerkiew.

10) Hrozów wieś, Kościół paraf. murowany Zdjęcia Chrys: tusa z Krzyża fund. 1802 Michał Bernowicz radca stanu dziedzic; odrestaurował 1815 Jan Mierzejewski – Po r. 1863 przemieniony na cerkiew.

Kościoły filialne: a) Basławce, zabrany na cerkiew.
b) Chrzanow, zabrany na cerkiew.
Był tu oddawna monaster prawosławny w Hrozowie.

11) Zamość wieś, Kościół paraf. fund. 1697 Karol Stanis: ław Radziwił, odnowiony r. 1861 – Po r. 1863 zabrany na cerkiew.

Kaplica: a) Winiszcze czyli Wojniszcze, supprymow:

X. Dekanat Nowogródzko-Stwołowicki:

1. **Nowogródek** miasto powiatowe, Kościół paraf. S. Michała murow. z Klasztorem Dominikanów fund. 1624 Krzysztof Chodkiewicz Koniuszy lit. pierwotnie z drzewa, po pożarach r. 1751 i 1831, odbudowany z muru; — po kassacie zakonu 1857 został parafialny.

a) Kościół filialny w Nowogródku był do r. 1857 parafialnym, w którym to roku probostwo przeniesiono do Kościoła podominikańskiego. Pierwotny Kościół farny z drzewa fund. 1395 Witold W. X. L.; r. 1712 wymurował go x. Maciej Ancuta sufragan wileń. Jest tu w Kaplicy pomnik dla poległych pod Chocimem postawiony przez Jana Rudomina Kaszt. nowogrodzk.

c) Kościół i Klasztor ~~B~~ pod tyt. N. P. Maryi, Dominikanek fund. 1654 Michał Dombrowski Kawaler maltań. — po supressyi w r. 1864. przerobiony na cerkiew wojskową r. 1865

d) Kościół (S. Antoniego z Padwy) i Klasztor Franciszkanów fund. 1435 Helena Radziwiłłowa — supr. 1839 i zabrany na cerkiew soborną. — Klasztor na nowo fund. 1714 Tomasz Wojniłłowicz podstoli nowogrodzk.

e) Kościół i Klasztor (i Collegium) Jezuitów; po supressyi r. 1772, przerobiono na ratusz r. 1815. — fund. 1631 Marcin Gradowski

f) Cerkiew unicka z monasterem Bazylianów w Nowogródku zajęta r. 1866 na cerkiew prawosławną. [h) Klasztor Maryawitek supr. 1774.]

g) Kościół i Klasztor Bonifratrów f. 1649 Kazimierz Leon Sapieha podKancl. litew.

Kaplice istniejące: a) w Nowogródku na cmentarzu. b) Milkiewicze. c) Starojelnia (do r. 1863 parafialny). d) Sworotycze. e) Horodek. f) Niehniewicze (do r. 1864 parafia). g) Chroliszyce.

2) **Wsielub** Kościół paraf. S. ~~[illegible]~~ Andrzeja fund. Andrzej Ziemirowicz w XV w.; Stanisław Dowojna ([illegible]) r. 1543 erygował 2 altarie; Mikołaj Radziwiłł wojewoda wileński Kościół oddał Kalwinom; r. 1642 Abraham Dowojna biskup wilen. powrócił Katolikom i nadał tytuł S. Kazmierza. [Kaplice istniejące: a) Wsielub na cmentarzu b) Bienin c) Wereśkow]

3. Kroszyn, kościół parafialny Bożego Ciała (z drzewa) i S. Jerzego fund. 1452 Jerzy Gojczowicz, konsekr. 1453 Mikołaj Dzierzgowicz bisk. wileń.; r. 1818 wystawił nowy z drzewa x. Matuszewicz proboszcz, konsekr. 1833 Benedykt Kłągiewicz bisk. wileń. – R. 1865 przyłączono tu parafię w Stwołowiczach.

Kaplice istniejące: a) Kroszyn na cmentarzu. b) Haciszcze. c) Żelaznica. d) Arabinowszczyzna.

4) Darew kościół P. Maryi parafialny drewniany fund. 1440 Piotr Montygerdowicz namiestnik nowogrodzki; r. 1841 Bernard Misiewicz proboszcz wystawił nowy drewniany.

Kaplica cmentarna w Swojatyczach (do r. 1864 kościół parafialny)

5. Worończa, kościół paraf. murowany S. Anny fund. 1771 Józef Niesiołowski kasztelan nowogrodz. (+1814 wojewoda nowogrodzk.); konsekr. Ignacy Massalski bisk. wileń.

Kaplice istniejące: a) Serwecz. b) Tuhanowicze.

6. Połoneczka, kościół paraf. drewniany S. Jerzego fund. 1751 Antoni Józef Żołkowski sufragan wileń. na miejscu dawnego modrzewiowego, który fundował r. 1437 Zygmunt Kiejstutowicz

Kaplice istniejące: a) Mir, dwie kaplice (do r. 1864 była tu osobna parafia). 2) Proście. 3) Horodzieje. 4) Zausze. 5) Obryń.

7. Nowa-Mysz kościół paraf. drewniany Przemienienia Pańskiego fund. 1641 Kazimierz Lew Sapieha, po pogorzeli, nowy kościół paraf. wymurował 1825 Leon Książę Sapieha

Kaplice istniejące: a) Nowa-Mysz na cmentarzu. 2) Lehodzwa czyli Łohoziwa, 3) Piotrowicze. 4) Nowosady.

Klasztor (Collegium) Jezuitów w Starej-Myszy fund. 1660 Władysław Mikołaj Judycki kasztelan nowogrodzk. – supr.

Kościoły suprymowane:

8. Mir Kościół gotycki murowany fund. 1594 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka, r. 1856 odrestaurowany – z cudownym obrazem S. Antoniego z Padwy. – R. 1864 zabrany na cerkiew, a parafią wcielono do Połoneczki.

Kaplice zniesiona: a) Horka b) Hordziejów.

9. Starojelnia (wieś) Kościół paraf. modrzewiowy fund. 1650 Lew Sapieha podkanclerzy lit. – r. 1864 zniesiono probostwo które wcielono do Nowogródka, a kościół paraf. przeznaczono na kaplicę.

Kaplice w Sworotwie i Koszelach (wsiach) należą dziś do parafii w Nowogródku.

10. Niehniewicze, kościół modrzewiowy paraf. fund. 1636 Stanisław Albrecht Radziwiłł Kancl. lit., wymurował r. 1856 Wojciech Sawicki pleban. – R. 1862 zniesiono parafią a kościół przeznaczono na kaplicę grobową.

11. Krzywoszyn (miasteczko), Kościół paraf. modrzewiowy fund. 1545 Anna z Niemirow żona Łukasza Dowojny, z synem Łukaszem Dowojną, – r. 1864 obrócono na cerkiew. – Była tu Rezydencya Jezuitów, supr. 1772.

12) Stwołowicze miasteczko, Kościół parafialny drewniany, przy którym r. 1616 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka założył Komandoryą Maltańską dla trzeciego syna Zygmunta Karola Radziwiłła (który r. 1609 wstąpił do Kawalerów Maltańskich) zapisawszy na ten cel dobra Stwołowicze (kupione) i Pociejki. Zygmunt Karol Radziwiłł Komandor Stwołowicki r. 1636 zapisał Kościołowi wieś Berezowiec i fundował r. 1639 przy Kościele kaplicę wspaniałą tak zwany Domek Loretański z cudownym obrazem N. P. Maryi. Na miejscu starego kościoła wystawił r. 1669 Mikołaj Judycki Komandor nowy drewniany. Ostatni raz wspaniały Kościół wymurował r. 1810 ostatni Komandor Ludwik Radziwiłł ordynat Klecki. – Komandoryą suprymowano 1835, a Kościół r. 1864 obrócono na cerkiew; parafią z kaplicami przyłączono do parafii Kroszyn.

Komandorowie w Stwołowiczach: Zygmunt Karol Radziwiłł 1616 +1642 w Rzymie jako wojewoda nowogrodzki; – Tomasz i Mikołaj Władysław Judyccy bracia 1643–1671; – Kazimierz Michał Pac 1688–1719; – Michał Dąbrowski 1728–1740; – Jerzy de Saxe (syn Augusta II i Urszuli Katarzyny z Bokumów Franciszkowej Lubomirskiej) 1740–1764; – Mikołaj Rdecki + ; Ludwik Radziwiłł ordynat Klecki +1830, ostatni Komandor.

13) Swojatycze wieś, Kościół (modrzewiowy) paraf. fund. 1635 Alexander Jaroszewicz Zwierz; – a podług drugich fund. 1735 Michał Dąbrowski Komandor stwołowicki; odnowił 1859 x. Józef Bertowicz proboszcz – r. 1864 obrócono na cerkiew, a parafię włączono do Darew.

14) Horodyszcze czyli Horodyszcz miasteczko, Kościół paraf. drewniany Wniebowzięcia B. Maryi, fund. 1494 Niekrasz Wołodkowicz; r. 1640 Jan Kamieński oboźny kościół wymurował – r. 1859 zabrany na cerkiew /: 4 mile od Nowogródka :/

W tej parafii o mile we wsi Zaosie urodził się 1798 Adam Mickiewicz poeta; a we wsi Niedźwiadka r. 1798 Ignacy Domejko geolog.

Kaplica: Burdykowszczyzna wieś, supprym.

15) Snow miasteczko, Kościół paraf. modrzewiowy fund. 1638 Alexander Ludwik Radziwiłł; – r. 1868 zajęty na cerkiew

Kaplica: Lipa wieś, – supr.

16) Zadwiej czyli Zadwieja wies, Kościół paraf. modrzewiowy fund. 1617 Jerzy Hołownia chorąży – r. 1867 zamieniony w cerkiew.

17) Iskołdz paraf. kościół – supr. po r. 1856.

Kaplice supprymowane: a) Uzańce, b) Zausze. c) Rudawka d) Hudziańka

Spis Kościołów w dyecezyi Mińskiej
(mających Dotacyje)

Annopol parafia 3.
Basławce filia 28.
*Berezowka fil. (bez dotacyi) 20
Berezyna Borysowska w. par. z Klasztorem Bernardynów 13.
" Ihumenska m. par. 15.
Błonie par. z Klaszt. Jezuitów 15
Bobrujsk m. par. Klaszt. Jezuitów 17. (rezydencya), Klaszt. Maryawitek.
Bohdanowka w. fil. 23.
Bobownia m. par. 28
Bohuszewicze fil. 15.
Borysow m. par. 11.
Brahin m. fil. 20.
Chojniki m. fil. 20
Cholawszczyzna fil. 3. (z cudow. obrazem N. P. Maryi Karmiącej dziecię)
Chołopienicze m. par. z Klasz. Dominikanów 12. Klaszt. Maryawitek.
Chotuj fil. 18.
Choromce w. par. 17.
Chotajewicze w. par. z Klasz. Dominikanow 13.
Chotow fil. 5
Chrystynów fil. (Krystynow) 22.
Chrzanow fil. 28.
Cimkowicze m. par. 27
Darew par. 30
Domanowszczyzna Kaplica.
Doktorowicze fil.
Domaszewicze Kapl.
Dawidgrodek m. paraf. 22
Dokszyce m. par. 13.
Dolce małe fil. 13.
Draznia fil. 15
Dubrowy par. 6.
Dukora m. par. 16
Dutka fil 5.
Dziedzitowicze par. 11.
Gródek par. 6.

* Haniewicze w. fil. 11 (bez dotacji)
Hajna w. par. 13.
Hłusk w. par. z Klaszt. Bernardynów 17. z cud. obraz. N. Maryi
" - Klaszt. Maryawitek 17.
Horodyszcze Nowogrodzkie par. 32.
" Pińskie w. par. Klaszt. Benedyktynów 23.
40 Hrozow w. par. 28
Ihumeń par. 15
Iszkołdź par. 30
Iwieniec m. par. 5 ~~[illegible]~~
" Klasztor Franciszkanów 5.
Jurewicze par. Klaszt. Kapucynów 20 i Bernardynów 20.
i Jezuitów, z cudown. obraz. N. Maryi.
Kamień m. par. 5
Koroleszczewicze par. 15.
Kiemieszowce w. par. 12
Kimbarowka par. Klaszt. Cystersów 20
50 " Klaszt. Cystersek 20
Kleck m. par. 26. (z cudownym obrazem N. Maryi)
" Klaszt. Dominikanów 26.
Kojdanów par. 9.
Komajsk w. par. 13.
Kopatkiewicze par. 19.
Kopyl par. 27.
Korzeń par. 11.
Korzeniec m. par. 5
Kożangródek par. Kapl. 22. 23.
60 Kroszyn par. 30
Krotow fil. 22.
Kryczyn fil. 12
Krzywoszyn par. 31. z rezydenc. Jezuitów
Kurodycze fil. 19.
Lachowicze m. par. 27.
Lubieszów m. par. Klaszt. Pijarów 22.
" Klaszt. Kapucynów 22.
Łachwa m. par. 23.
Łahiszyn m. par. 23. (z cudownym obrazem N. Maryi) rezydent. Jezuitów.
70 Łohojsk m. par. 12.
Łunin m. fil. 20
Łojów fil. 20

Miastkowicze fil.
Mikołajewszczyzna par. 9.
Mińsk m. Klaszt. Bernardynów 1.
" Klaszt. Franciszkanów 2.
" Klaszt. Dominikanów 1.
" Klaszt. Benedyktynów 2
" Klaszt. Karmelitów 2
80 " Klaszt. Bonifratrów 2
" Klaszt. Rochitów 2
" Klaszt. Mariawitek 2
" Klaszt. Bernardynek 1
Klaszt. sióstr miłosierdzia 3.
" Klaszt. Benedyktynek 1.
" Katedra, Klaszt. Jezuitów 1.
" Fara dawna 1.
* " filia 3. (bez dotacyi)
" Kapl. Towarzystwa Dobroczynności, Klaszt. Siostr. Miłos. 3.
Mir m. paraf. (z cudownym obrazem S. Antoniego Pad.) 31.
Mozyrz par. 19.
90 " Klaszt. Bernardynów 19.
92 " Klaszt. Mariawitek 19.
* " Klaszt. Jezuitów 19. (bez dotacyi)
Mocie fil. 11.
Naborowszczyzna fil. 6.
Niedźwiedzica par. 27
Nihniewicze par. 31
Nieśwież m. par. i Klaszt. Jezuitów 25.
" Klaszt. Benedyktynek 25
" Klaszt. Bernardynów 26
" Klaszt. Dominikanów 26 (z cudownym obrazem N. Maryi)
100 " Klaszt. Benedyktynów 26.
Nowogródek m. paraf. i Klaszt. Dominikanów 29.
" Klaszt. Franciszkanów 29
* " Klaszt. Dominikanek 29
* " Klaszt. Jezuitów 29. (bez dotacyi)
" filia 29. (bez dotacyi)
" Klaszt. Bonifratrów 29.
" Klaszt. Mariawitek. 29.
Nowa-Mysz par. 31
Nowosiołki (pod Słuckiem) ~~par.~~ fil. 25.
Nowosiołki (pod Mińskiem) fil. 9.
* Nowydwór par. 7. (bez dotacyi)

*Omniszew w. par. (bez dotacyi) 14.
Ochow fil. 22
110 Okołów par. 11
Ossow fil. 22
Ostrohładowicze w. par. 20
Peretretowicze fil.
Petryków m. par. 19.
Peretresty w. kapl. 27.
Pierszaje par. 7
Pinsk m. par. Klaszt. Franciszkanów 21
* 〃 Klaszt. Jezuitów 21 (bez dotacyi)
〃 Klaszt. Dominikanow 21
〃 Klaszt. Komanistów 21
* 〃 Klaszt. Bernardynów 21 (bez dotac.)
120 〃 Klaszt. Karmelitów 21 (bosych)
〃 Klaszt. Maryawitek 22
Pohost m. fil. 23.
Potoneczka par. 30
Raków par. Klaszt. Dominikanów 7
〃 Klaszt. Bonifratrów. 7.
Rubieżewicze par. 10.
Rzeczyca m. par. Klaszt. Dominikanów 20.
Serafin m. par. Klaszt. Franciszkanów 15
Jerwecz 30. Słuck m. par. Klaszt. Bernardynow 25
〃 Klaszt. Maryawitek 25
130 * 〃 Klaszt. Jezuitów 25 (bez dotacyi)
〃 stara fara 25
Smiłowicze m. par. Klaszt. Missyonarzy 16
Snów paraf. 32.
Sołowje w. fil. 26
Sołtanow fil 20.
Starczyce s. par. 27.
Starzynki fil. 5
Stara-Mysz Klaszt. Jezuitów 30 Starojelnia w. par. 31.
Stołpce par. Klaszt. Dominikanów 10
140 Stwołowicze par. Komandorya Maltańska 31. (z cudown. obr. P. Maryi)
Swierzeń par. 9.
Swisłocz m. par. 18.
Swojatycze par. 32.
Szczitki fil. 17.
Turow m. fil. 22. rezyd. Jezuitów
Urzecze w. fil. 25.
Uzda par. 8.
Wolna par. 6.
Wołczkiewicze fil. 3.
(1832) 150 Worończa par. 30

[.]Wsielub par. 29.
Zadwiej par. 32.
Zamość w. par. 28.
Zaniewszczyzna fil. 6.
Zasław minski m. par. 6.
〃 Klaszt. Dominikanów 6.
Zaspa fil. 20
Zawiszyn fil. 11.
Ziembin m. par. Klaszt. Dominikanów 12
159.

Dyecezya inflantska po upadku arcybiskupstwa ryzkiego r. 1582 Stefan Batory utworzył biskupstwo wendeńskie [które na sejmie 1677 przemieniono] inflantskie. Wyliczenie i opis kościołów tej dyecezyi dokonał Jan Tecnon Dr. praw archidyakon wendeński wraz z sekretarzem swym x. Erdmannem r. 1613 w rękopisie niemieckim: „Visitatio livonicarum ecclesiarum facta a. 1613." znajdującem się w ryzkim archiwie. Większa część kościołów katolickich wraz z częścią Inflant odpadły do Szwecyi [1635]. Pozostały przy Polsce tylko tak zwane polskie Inflanty składające się z 4 powiatów: dyneburskiego, rzeżyckiego (Rositten) lucyńskiego (Ludsen) i marynauskiego (Marienhauzen) w których ostatniemi czasy następujące istniały kościoły parafialne:

I) Dekanat Wyższy Dyneburg: 1. Osuń nowej fundacyi. 2. Indryca (stary). 3. Krasław (przy którym klasztor Missionarzy i Seminarium założone r. 1755 przez Konstantego Ludwika Platera kasztelana połockiego który tu także klasztor Sióstr Miłosierdzia założył) z trzema filialnemi kościołami a) Skajście b) Kombul c) Borówka. 4. Uzwałd przy którym Łacki starosta Dyneburski około 1626 osadził Jezuitów przeniesionych z Dyneburga; a supprym. w. 1820.) 5. Dulója z filią a) Ragiele. 6. Bierzagola. 7. Andrepno. 8. Bakmujża (nowy) 9. Dagda z filią a) Nowa myśl. 10. Tenismujża.

II) Dekanat: Niższy Dyneburg: 1. Dyneburg (przy którym Alexander Gosiewski wojewoda smoleński r. 1631 Jezuitów osadził, supprym. 1820) 2. Liwenmujża z filiami a) Krzyżburg (Kreitzberg) b) Carogród. 3. Lixno z filiami a) Ziegal b) Kotup c) Arendol. d) Grejgaliszki e) Bajniszki. 4) Józefów. 5. Wyszki. 6. Jasmujża. 7. Nidermujża z filią a) Dubno. 8 Prelo a Ruszona [illegible]

Katedra od r. 1755 biskupstwa w Krasławiu. R. 1757 otworzono Seminarium dyecezalne w Krasławiu — Józef Dominik Puzyna biskup inflantski przyznał na suffragana inflantsk. 30000 tynfów. — jednakże biskupi nie mieszkali w Krasławiu.

Sielicka sędzina inflancka Dominikanów osadziła supr. 1832) 10. Aglona (przy którym r. 1700 Ewa Justyna z Sielickich Szostowicka skarbnikowa witebska dominikanów osadziła) z filiami a) Putany b) Abenmujża. 11. Warkow.

III Dekanat: Rzeżycko-nadrzewniewski: 1. Rzeżyca 2. Sarkania. 3. Ciskady. 4. Dukszty gata szadurskich. 5. Uzulmujża. 6. Bykow. 7. Kownata. 8. Drycany. 9. Stalarowczyzna. 10 Dukszty gata Czechowiczów z filią: a) Zosna. 11. Wielony (przy którym Ryckowie fundowali Bernardynów, supr.) 11. Rykow

IV Dekanat: Rzeżycko-nadłubański: 1. Fejmany. 2. Pusza 3. Rezentow. 4. Prezma. 5. Rybiniszki. 6. Galeny. 7. Styrniany. 8. Borchow. 9. Warklany

V Dekanat Przed-lucyński 1. Lucyn. 2. Ewersmujża. 3. Słobudzińce. 4. Lanckorona. 5. Rundany. 6. Brodajsz. 7. Rajpol. 8. Pylda. 9. Matnow. 10. Posinie (przy którym Mikołaj Popławski biskup inflancki 1691 Dominikanów osadził supr. 1832) z filią: a) Brygi. 11. Istalona.

VI Dekanat Za-lucyński: 1. Poszmuciow. 2. Stygłow. 3. Berzygata. 4. Nejterany. 5. Birże. 6. Bołowsk. 7. Marynhauz. 8. Bałtynow.

Kościoły katolickie w dyecezyi Wendeńskiej
r. 1613 – 1618

(podług Wizyty Jana Tecnon Dra Praw. Archidyakona Wendeńskiego i x. Erdmanna Tolgdorf kanonika Gutsztadskiego, z polecenia Ottona Schenking biskupa wendeńskiego.)

1) Rodenpojs, kościół przy zamku kanoników wendeńskich.
2) Allosmujże w powiecie Segewoldskim przy kościele pastor luterski (na północ od Rygi)
3) Malepil czyli Lemburg (koło Nitawy, zamek), kościół murowany opustoszały.
4) Wenda stara koło Arrasch, kościół.
5) Ronneburg, kościół parafialny założony przez Króla Stefana Batorego.
6) Trykat kościół.
7) Smilten k. paraf.
8) Adzel, kościół w zamku Krzyżackim, spalony przez Szwedów.
9) Święciki (2 mile od Adzel) k.
10) Karolo, kościół murowany okazały wystawiony przez żeglarzy, (w ekonomii dorpatskiej) – W przyległych dobrach Autzen 4 kaplice opustoszałe
11) Miasto Urbs 1 milę od Karolo, kościół murowany
12) Kambi (3 mile od Dorpatu), kościół murowany. – w dobrach Kaster kaplica.
13) Lungrois (dziś Lagric lub Peal i Pelks) kości. S. Andrzeja.
14) Ajmuże (4 mil od Dorpatu), kości. murow. S. Jakóba.

15) Kaulichten (Kawelecht) 5 mil od Dorpatu Kościół murow.

16) Randen 7 mil od Dorpatu, Kość. S. Marcina murowany.

17) Dorpat miasto, miało dawniej 11 kościołów katolickich, teraz jeden kościół (prepozytura) na górze niegdyś katedralny. Inne kościoły: a) Najśw. Panny xx. Jezuitów. – Zniszczone zaś: a) S. Jana Chrzciciela (luterski), b) S. Mikołaja zburzony przez Szwedów. c) S. Katarzyny z kollegium. d) S. Jakuba (dawniej Franciszkanów. e) dwa kościoły w zamku. f) trzy kościoły za miastem: S. Jerzego i s. Antoniego.

18) Szpital dla wojskowych katolików w zamku dorpatskim fundował Zygmunt III.

19) Pelwa w powiecie Kyrempskim, kościół murowany fundowany przez Tyzenhauza. – Dawniej był w Kiriempach kościół parafialny w zamku.

20) Nowogródek (Neuhausen) 5 mil od Randen, Kość. paraf. w zamku.

21) Renden (Renda) Kość. paraf. murowany.

22) Marienburg, kościół w zamku.

23) Szwanenburg, kościół w zamku.

24) Helmet w zamku dwa murowane kościoły: estoński i nie-
25) miecki.

26) Lucerna, 2 mil od Felinu, wspaniały kościół P. Maryi na górze murowany.

27) Taurus (dziś Tarwast) kościół murowany. – Między Felinem a Weisensteinem drugi kościół S. Jakoba – i dalej trzeci.

28) Felin miasto miało dawniej 5 kościołów: S. Jana, S. Katarzyny, klasztorny zamkowy na przedmieściu i szpitalny. Król Stefan Batory przy kościele poklasztornym fundował prepozyturę.

29) Parnawa miasto kościół murowany z prepozyturą.

30) Stara Parnawa kościół murowany opuszczony. W okolicy były kościoły a) Fikkel kościół murowany; b) kaplica S. Marcina nad morzem drewniana parę mil od Parnawy; c) kościół w dobrach probostwa parnawskiego (6 mil od Parnawy)

f) Kościół N. Panny nad morzem (3 mil od Parnawy): g) Kościół Św. Wawrzyńca drewniany przy [illegible] arku Kokenka (6 mil od Parnawy).
Officyalstwo parnawskie miało pod sobą katolickie parafial: ne kościoły: Karkus, Felin, Taurus, Lucerna, Helmet, Ermes, Rujen, Perckel, Salis, Wanzel, Lemzal z swemi filiami, Gowija.
30) Kościół Św. Katarzyny (dziś okrąg kirchowy Zaara) 3 mil od Parna: wy, w dobrach Farensbacha. niegdyś głośny cudami, pusty.
31) Karkus probostwo.
32) Oberpalen z zamkiem, Kościół pusty.
33) Rujen, kościół parafialny, murowany, spustoszały dotowany przez Króla Stefana.
34) Burtnik, Kościół murowany opustoszały.
35) Wolmar, Kościół murowany, probostwo.
36) Wenda, Kościół Katedralny, przy nim parafia.
37) Wanzel Walei i Unburg, dwa zamki oddzielne miały 2 Kościoły, stanowiące jedną parafią. Kościół w Unburg zbudował niedawno Kos. Dawniej ważne Ubenorm Kościół r. 1400 sławny był z cudów.
38) Lemzal zamek z Kościołem parafialnym, do którego należał kościół filialny w Leder (Loddiger).
39) Trejden, Kościół drewniany zburzony, pozostała tylko kaplica w zamku.
40) Kremon, Kościół parafialny był pół mili od zamku.
41) Sygwold przy zamku Kościół parafialny drewniany.
42) Hitau, w zamku Kościół drewniany zbudowali parafianie.
43) Zaunpil (Georgenburg) Kościół drewniany (dziś w gubernii Ko: wieńskiej.
44) Kościół S. Maryi Magdaleny w dobrach Seweryna Tańskiego (dziś Ziosegal) zbudowany przez panne Magdalenę Unger- [illegible] przy nim pastor luterski.
45) Kockenhausen Kościół przy murze miejskim zbudowany - prepozytura.
46) Ascherad, Kościół drewniany odbudowany przez Kazanowskiego.

47) Lenenwarden na miejscu murowanego zburzonego kościoła zbudował r. 1613 Kazanowski kościół drewniany.
48) Ikskul (Ixkul) kościół z 3 ołtarzami.
49) Kircholm kościół S. Jerzego (filia do Ikskul) zbudował r. 1613 Karól Chodkiewicz hetman na pamiątkę zwycięstwa nad Szwedami w r. 1605. – Na przyległej wyspie był murowany kościół S. Maryna jeden najpierwszy w Inflantach wzniesiony przed 400 laty przez Meinharda biskupa, ten przy końcu XVI wieku zburzyli Luteranie z Rygi.
50) Pebal (Pebalg) kościół, niemiał proboszcza.
51) Sztenen (Stenin) kościół, niemiał proboszcza.
52) Orla, kościół, niemiał proboszcza.
53) Berzon, zamek Karola Chodkiewicza, kościół niemiał proboszcza.
54) Laudon, zamek Chodkiewicza, kościół nie miał proboszcza.
55) Rzerzyca (Rositen), zamek pograniczny, z kościołem.
56) Lucyn (Ludsen) zamek pograniczny, z kościołem.
57) Marienhausen, zamek pograniczny, z kościołem.
W tych 57 kościołach było tylko 13 proboszczów; same kościoły ubogie, brak apparatów, kielichy zwykle cynowe.
Podzielona zaś była Dyecezja wendenska na 4 dekanaty: 1) wendenski, 2) parnawski, 3) dorpacki 4) feliński.

(Ob: Visitatio Livonicarum ecclesiarum facta A. 1613 a die Transfigurationis Domini usque ad 11 Octobris per rev. d. Archidiaconum Vendensem et rev. Episcopi Livoniae Vicarium – drukowane w Archiv für die Geschichte Liv- Esth- und Curlands. Dorpat 1842. Tom I pag. 24-77.)

Kościoły w dyecezyi inflantskiej r. 1715.

A) Officialatus Curoniensis et Semigallensis (Piltinensis).

1. Mitawa Kość. paraf. murow. przy nim xx. Jezuici, f. 1643.
2. Goldynga Kość. paraf. murow. f. 1640 książe Jakob Kettler.
3. Alschwangen Kość. paraf. murow. f. 1623 Jan Ulrych hr. Schwerin z filią Felixberg (nad morzem)
4. Laukiesa Kość. paraf. drewn. fund. Teodor Wolf sufragan.
5. Schönberg Kość. paraf. murow. przy nim Collegium Jezuitów fund. 1692 — z filią: Ozelmujża, drewn.
6. Iłłukszta Kość. paraf. przy nim Collegium Jezuitów.

a) Subocz (w Semigalii) rezydencya xx. Jezuitów.

b) Bauşk rezydencya xx. Jezuitów.

c) Libawa, Kaplica świecka.

Kościołki xx. Bazylianów-Unitów: 1) Iłłukszta (monasterek). 2) Jakobsztadt (nad Dźwiną) monasterek fundowany r. 1670 przez Jana Werpichowskiego, objęty r. 1713 przez Bazylian (Oba należały do Połockiej archidyecezyi unickiej)

B) Officialatus Livoniensis.

1. Dyneborg. Kość. Katedr. i paraf. drewniany, z filią Aula.
2. Lucyn (Ludsen) Kość. paraf. drewn.
3. Rzeżyca (Rositen) Kość. paraf. drewn. f. 1685.
4. Liwenmujża (Livenhof) Kość. paraf. f. 1685 Leonard Poniej.
5. Ossuń, Kość. paraf. drewn. f. 1685

Capellaniae privatae:

1) Indryca kośc. drewn. f. 1695 Andrzej Plater.

2) Krasław kośc. drewn. f. 1680 Jerzy Wolff jezuita.

3) Dagda kośc. drewn. f. Hilzen pułkownik.

4) Fejmany kośc. drewn. f. Korf.

5) Ruszona kośc. drewn. f. Sokołowski.

6) Prele kośc. drewn. f. Borch

7) Aulmujża (Aula) filia parafii dyneborgskiej f. 1626 Alexander Gosiewski

8) Użwałda missia xx. Jezuitów, f. 1701 Łacki.

9) Kownata, kośc. drewn. fund. Sołtan chorąży litew., missia xx. Dominikanów.

Capellae sive oratoria.

Monasteria:

1) Dyneborg Collegium xx. Jezuitów.

2) Posiń z klasztorem xx. Dominikanów, f. 1691 Felix Kazimierz Potocki.

3) Wyszków czyli Jagłona (Agłona) z klasztorem xx. Dominikanów f. 1700 Ewa z Sielickich Szostowicka.

Missia:

Petersburg w Rossyi.

(Ob: Relatio de statu Episcopatus Livoniae Anno 1715 per Christophorum Szembek episc. Livoniae Clementi XI. Papae porrecta. Mscpt in fol. Zark.)

Kościoły dawnej Dyecezyi Inflantskiej.

A) Suffragania Inflantska

(w Archidyecezyi Mohylewskiej).

Dekanat Wyższego Dyneburga.

1. Dyneburg (Dynaborka łotewsk.) miasto. Pierwotny kościół katolicki wraz zamkiem wystawił tu r. 1277 Ernest von Rossburg Komtur Krzyżacki. Gdy ten kościół w XVI wieku zajęty przez Luteranów zniszczał, fundował r. 1678 Król Jan III w środku miasta kościół parafialny drewniany. R. 1683 Mikołaj Popławski biskup inflantski ustanowił przy tym kościele katedrę biskupią pod tytułem S. Józefa oblubieńca; a Król Jan III. r. 1683 uposażył ten kościół wsią jezuicką Aula czyli Almujża, a August II nadał folwark Nidermujża r. 1727. Gdy ten kościół na początku XIX wieku zgorzał, wystawili parafianie nowy mały kościół parafialny z drzewa pod tytułem S. Trójcy r. 1812 na cmentarzu między starem i nowem przedmieściem, z 2 ołtarzami, który r. 1650 rozebrano. Dzisiejszy nowy kościół parafialny pod tytułem S. Piotra w okowach wymurowano na nowem przedmieściu r. 1848 kosztem proboszcza Antoniego Nagiewicza konsekrował go r. 1857 Wacław Żyliński metropolita.

Kościół Jezuitów w Nowym Dyneburgu fundował 1629 Aleksander Korwin Gosiewski wojewoda smoleń. na pamiątkę zwycięztwa nad Szwedami i nadał wieś Aula zwaną. Piotr Kulesza superior r. 1641 ze składek wymurował kościół i gmachy, a Lecki starosta dyneburski zapisał wieś Użwałdę. Nowy kościół stanął

r. 1737 kosztem Jana Ludwika Platera a przy nim r. 1746 Kollegium jezuickie i Dom probacyj. R. 1810 przeniesio: no Jezuitów do Użwałdu, gmachy zajęto na fortecę a kościół na cerkiew soborną prawosławną.

Aula wieś z Misią Jezuitów i kościołem filialnym r. 1715 który później zniesiono i natomiast parafię utworzono.

2. Krasław (Krosłowa łotew.) miasteczko. Pierwotny kościół drewniany z Missią Jezuitów fundował r. 1680 Jerzy Wolff jezuita była przy nim kapelania. Gdy się z tąd r. 1757 Jezuici do Indrycy przenieśli zajęli ich miejsce xa. Mis: sionarze z Warszawy. Kościół (nowy dzisiejszy parafialny Św. Ludwika Króla, wspaniały wymurował r. 1755 Konstanty Ludwik Broel-Plater wojewoda mścisławski z żoną Au: gustą z Ogińskich przeznaczywszy go na katedrę inflant: ską i Seminarium dyecezyi inflantskiej i smoleńskiej: które r. 1757 Missionarze objęli (r. 1842 supprymowani a Se: minarium do Mińska przeniesione). Dzisiejszy kościół wybudowany (1755-1776) poświęcił r. 1777 d. 25 Września Sta: nisław Bohus.-Siestrzencewicz biskup malleński. Po lewej stronie kościoła przybudowana jest kaplica Św. Donata z wcho: dem od prezbiterium; w niej spoczywają w trumnie oszklonej relikwie Św. Donata, wydobyte w Rzymie z katakumb cmentarza Św. Wawrzyńca w Rzymie i tu wraz z naczyniem krwi tegoż męczen: nika. Dawny drewniany parafialny kościół przed r. 1755 miał 3 ołtarze, w wielkim ołtarzu średnim mieścił się cudowny obraz N. P. Maryi z dzieciątkiem Jezus.

Kopytów. Kościół filialny drewniany Św. Jerzego istniał 1725-1761, obecnie zniesiony.

Skajście (Skajstas łotew.) kościół filialny drewniany N. P. Maryi fundacyi Żebrowskiego r. 177?; istnieje.

Borówka (Boroukas łotew.) kościół filialny murowany Św. Wacława r. 1811 kosztem Wacława Platera; istnieje.

Kombul (Kombula łotew.) kościół filialny murowany r. 1822 Św. Józefa; istnieje.

Kaplica Serca Jezusowego w pałacu hr. Platerów w Krasławiu fund. r. 1775; istnieje.

Kaplica Św. Rocha w Krasławiu z klasztorem Sióstr Miłosierdzia i Szpitalem fund. 1789 przez Konstancję Augustę z Ogińskich hr. Platerową; supprymowana po r. 1862.

3. Dagda miasteczko; kościół parafialny Św. Trójcy istniał tu już w XVII wieku, ~~[illegible]~~ i należał jako filia do parafii w Ossuniu. R. 1742 Jan August Hilzen kasztelan inflantski wymurował dzisiejszy kościół parafialny przy którym missyą xx. Jezuitów fundował.

Nowomysl, kościołek [illegible] murowany fund. 1814 Jan Kolb; istniejący.

Kaplica drewniana drewniana ~~[illegible]~~ w Bereźni fund. 1805 Józefa Targońskiego.

4. Ossuń (Osunie łotew.) wieś kościół parafialny drewniany Przemienienia Pańskiego fundacyi królewskiej r. 1680, konsekrowany r. 1690 d. 6 maja przez Mikołaja Popławskiego biskupa inflant. Kościół ten odnowiony r. 1811 kosztem Wyszomirskiego prałata i Kuprewicza (Karola) kanonika konsekrował na nowo r. 1830 pod tytułem Podwyższenia Św. Krzyża Walerian Kamion[illegible] sufragan białoruski.

5. Użwałd (Użwałda łotew.) wieś, kościół parafialny Św. Michała archan. z missyą Jezuitów fund. 1701 Łacki starosta dyneburski, konsekrowany r. 1755 przez Antoniego Ostrowskiego biskupa inflant. R. 1811 przenieśli tu Jezuici Kollegium z Dyneburga, które do r. 1820 istniało.

6. Aula (Aulja łotew.) Pierwotny kościół parafialny drewniany istniał tu już przed r. 1530. Po zniszczeniu takowego przez Luteranów, wybudował r. 1626 Alexander Gosiewski wojewoda smoleński, nowy kościół, przy którym Jezuitów osadził, nadawszy im wioskę Aula. Po spaleniu tego kościoła, wymurowano nowy w r. 1675, który później biskup Popławski konsekrował jako parafialny.

R. 179? wymurowali Jezuici nowy Kościół parafialny pod tytułem S. Maryi Magdaleny konsekrowany tegoż roku przez Jana Benisławskiego sufragana mohylowskiego. R. 1810 opuścili Jezuici Aulę która przeszła pod zarząd duchowieństwa świeckiego.

Rogel (Ragiele łotew.) wieś z kościołem filialnym drewnianym.

7. Indryca (Indrica łotew.), kościół parafialny istniał tu już za czasów Krzyżackich, do którego Krasław jako filia należał. Dzisiejszy kościół parafialny drewniany S. Jana Chrzciciela fundował 1695 Jan Andrzej Plater dziedzic tej wsi; konsekrował go Mikołaj Słupski biskup graconopolitański kustosz wileński sufragan białoruski.

W tej parafii istniał drugi parafialny kościół w Tyniszmujża r. 1780; którą to parafię 1826 zniesiono, jedną część takowej do Indryty, a drugą do Krasławia wcielono, trzecią zaś część z Tyniszmujża do parafii Pustyń przyłączono.

8. Birżagoła (Birżagola łotew.), wieś; dzisiejszy kościół drewniany parafialny pod tytułem SS. Szczepana i Wawrzyńca na miejscu starożytnego drewnianego wystawiony kosztem obywatela Sokołowskiego x. Stefana Mickiewicza i prałata wilensk. Hieronima Oskierki, konsekrowany r. 1751 d. 6 Września przez Józefa Puzynę biskupa inflant.

Okra wieś z kościołem filialnym Św. Hieronima zbudowanym r. 1819 kosztem Konstancyi Oskierczyny.

9. Wyszki (Wyszkos łotew.) miasteczko; kościół parafialny Zwiastowania P. Maryi fundowany r. 1621 przez Elżbietę Mohlową za miastem. R. 1715 przeniósł ten drewniany kościół na wyspę w mieście Hieronim Mohl z żoną Katarzyną.

10. Józefów (Józefowa łotew.) wieś; pierwotny kościół parafialny istniał już r. 1685; dzisiejszy pod tytułem S. Piotra i Pawła, z drzewa zbudował 1782 Stanisław Szadurski.

W całym dekanacie: 10 parafij, 6 filij, 2 kaplice, 13 kapłanów, 41786 dusz katol.

Dekanat Niższego Dyneburga.

1. Likona (Leykona łotew.) miasteczko; pierwotny kościół z Missyą Jezuitów istniał już r. 1749 i był do r. 1780 filią parafii Dyneburgskiej. Dzisiejszy kościół parafialny murowany pod tytułem Najśw. Imienia Jezus, Maryi i S. Józefa wzniósł 1770 Józafat Zyberg wojewoda inflant., po odrestaurowaniu 1798 konsekrował go 1819 Walerian Kamionko biskup abderytański.

   Kaplice: a) Likona przy pałacu. b) Patmal.

2. Prele (Preįlus łotew.) miasteczko; kościół drewniany z Missyą Jezuitów, fundacyi Borchów istniał tu r. 1714–1780. Dzisiejszy kościół parafialny N. P. Maryi wystawił r. 1771 Józef Borch.

   Prele drugi kościół lecz filialny.
   Pelany kościół filialny.
   Eleonorwil (Lonorwils łotew.) kościół filialny.
   Kaplica murowana w Prelach przy pałacu.

3. Warkow (Warkhof – Warkowa łotew.) Pierwotny kościół w tej wsi, był jeszcze r. 1780 filialnym Missyi Jezuitów Prelach. Dzisiejszy kościół parafialny S. Trójcy, z drzewa dotował r. 1804 Józef hr. Borch, odbudowany r. 1826.

4. Liwenmujża (Livenhof) wieś; kościół parafialny fund. r. 1670 przez Leonarda Pocieja sędziego ziemsk. brzesk. pod tytułem S. Michała archan. drewniany, w skutek układu Mikołaja Popławskiego bisk. inflant. który go r. 1685 konsekrował, oddany w kolatorstwo Mikołajowi Korffowi kasztelanowi brzeskiemu w ~~Kolatorstwo~~; r. 1788 wymurowany i tegoż roku przez Jana Benisławskiego biskupa na nowo konsekrowany; r. 1862 kosztem Mikołaja barona Korffa przerobiony

   Čarogród wieś z kościołem filialnym S. Maryi Magdaleny.

5. Agłona (Aglounia łotew.) wieś; kościół parafialny Wniebowzięcia N. Maryi P. i przy nim klasztor xx. Dominikanów fundowała przez zapis w trybunale litewskim d. 25 Maja 1700 Ewa Justyna z Borchów Szostowicka dziedziczka tego miejsca. Kościół pierwotnie drewniany konsekrował d. 10 Września 1751 Józef Puzyna bisk. inflants. Po pożarze r. 1768 wymurowali Dominikanie dzisiejszy kościół który r. 1800 Jan Benisławski biskup gadareński konsekrował. Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi (kopia obrazu trockiego koronowanego roku 1716). (Ob. Chodźko Dominik: Wiadomość o Agłonie w Pamiętn. relig. moraln. warszaw. 1856 Nr 8)

Kaplice: Ambenmujża (Ambenhof) i Putany (Ławdaniszki ?)

6. Kołup (Kołupie łotew.) wieś z kościołem parafialnym drew[illegible]nym Przenajśw. Sakramentu, fundowanym r. 1785 przez Józefa Zyberga podkomorzego inflant. i odnowionym r. 1861 przez hrab. Stanisława Plater-Zyberg

Kaplica: Arendol (Randołka).

7. Ruszona wieś. Na miejscu dawnego drewnianego kościołka istniejącego już r. 1710 i konsekrowanego 1751 przez biskupa Puzynę fundowała r. 1766 kościół parafialny drewniany S. Michała wraz z klasztorkiem Dominikanów, Ewa z Felkierzambów Sielicka sędzina inflant.; r. 1807 wymurowany; – a klasztor suprymowany r. 1832.

Kaplica: Kamieniec.

8. Jasmujża (Joszmujża łotew.) wieś z kościołem parafialnym Podwyższenia S. Krzyża, fundowanym z muru r. 1815 kosztem Xawerego Szadurskiego; konsekrowany r. 1819.

9. Widermujża (Widrumujża łotew.) z kościołem parafialnym drewnianym SS. Piotra i Pawła, fundowanym przed r. 1748.

Kaplice: Dubno (Warszauka łotew.) i Górnojasza (Hurnojsza).

W całym dekanacie: 9 parafij 4 filije, 10 [illegible], 28 kapłanów, 38703 dusz katol.

Dekanat Rzeżycko-Rasnienski.

1. Rzeżyca (Resiten czyli Rositen – Rejziekne łotew.) miasto, w którym zamek i kościół wzniósł r. 1285 wójt krzyżacki Wilhelm Schauerburg. Po zniszczeniu tego kościoła przez wojny, wystawił parafialny kościół Serca Jezusowego r. 1682 Franciszek Bieliński; konsekrował go 17 września 1685 Mikołaj Popławski bisk. inflant.; odrestaurowany konsekrował r. 1751 bis: kup Józef Puzyna – z drzewa, w bocznym ołtarzu był cudowny obraz N. P. Maryi z 3 srebrnemi wotami r. 1725.
2. Bukmujża, z kościołem parafialnym drewnianym S. Ludwika Króla fund. 1785 przez 3dziego Hilzena; r. 1829 wymurowany kosztem Sobańskich.

   Kaplica: Przemyśl.
3. Pusza z kościołem parafialnym Przenajśw. Trójcy, z [illegible] przez Jana (Antoniego Szadurskiego czesnika inflant. r. 1743 wzniesionym, przy którym pierwotnie byli Jezuici.
4. Rezentow (Rezentowa łotew.) z kościołem parafialnym drewnianym Podwyższenia S. Krzyża około r. 1800 przez Antoniego Felkerzamba fundowanym
5. Andrepno (Andrepna łotew.), z kościołem parafialnym N. P. Maryi Szkaplerznej zbudowanym r. 1849 przez Ignacego Szadurskiego.
6. Sarkanie (czyli Sarkany – Sarkonios łotew.) z kościołem parafialnym który już istniał przy końcu XVI wieku. Dzisiejszy kościół murowany Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi powstał ze składek parafian r. 1860 a głównie z daru Ludwiki Rodziewiczowej podkomorzyny. Słynie w nim cudowny obraz Matki Boskiej przeszło od dwóch wieków.

   Kaplica: Pokumin.
7. Kowonata czyli Kownaty; kościół parafialny Imienia P. Maryi fundacji Sołtanów z drzewa istniał już r. 1715; dzisiejszy murowany r. 1850 kosztem Zuzanny Druve.

8. Stołarowo (Stalerowa łotew.) z kościołem parafialnym Przenajśw. Trójcy fund. 1770 kosztem Ignacego Sokołowskiego.

9. Duksztygał Szadurski (Dukoztugoła Szadurskus łotew.) z kościołem parafialnym drewnianym Narodzenia N. Maryi P. fund. 1775 kosztem Józefa Szadurskiego.

10. Dukszyygał Słobodzki czyli Czechowiczowski (Duksztugoła Czechowicza aba Czarna łotew.) z kościołem parafialnym Przenajśw. Trójcy który już istniał z końcem XVII wieku; zbudowany z drzewa r. 1764 kosztem Wereszczagińskiego sędziego ziemskiego inflant.; odrestaurowany r. 1827. Słynie z cudownego wizerunku Matki Boskiej.

Kaplica: Zosna.

11. Andzelmujża (Anzelmmujża łotew.) z kościołem parafialnym S. Jana Chrzciciela wystawionym r. 1782 kosztem Jana Weissenhoffa.

W całym dekanacie 11 parafij, 5 kaplic, 12 kapłanów, 20085 dusz katol.

Dekanat Rzeżycko-Nadłubański.

1. Warklany (Warklonus łotew.) z kościołem parafialnym N. P. Maryi Bolesnej, który już przed stu laty istniał (dziś na kaplicę obrócony). Nowy kościoł parafialny murowany zaczął budować r. 1805 dziedzic Michał hr. Borch, ukończyła r. 1814 żona Eleonora z synem Karolem hr. Borch. Konsekrował r. 1858 Wacław Żyliński arcybiskup mohylewski. W bocznym ołtarzu są w trumience relikwie S. Wiktora męczennika, darowane przez Piusa VII Michałowi hr. Borch. R. 1749 była tu missya jezuitów.

Kaplica: Warklany, drewniana obszerna (dawniejszy kościoł parafialny).

2. Wielona (Wilanus Łotew.) miasteczko w którym Kościół parafial=ny S. Michała Archan. wraz z Klasztorem Bernardynów, fun=dował r. 1753 Michał Ryk stolnik inflant. konsekrował Stanis=ław Siestrzeńcewicz. Klasztor suprymowany 1832 r.

3. Čiškady (Čyškodus Łotew.) wieś z kościołem parafialnym drew=nianym Opieki Matki Boskiej, który r. 1751 Franciszek Sokołowski fundował.

4. Sterniany (Sternianos Łotew.) z kościołem parafialnym Św. Wa=wrzyńca r. 1767 przez Jana Borcha wystawionym z drzewa.

5. Galany (Galanus Łotew.) z kościołem parafialnym S. Ducha z drzewa r. 1759 nakładem Borchów wzniesionym.

6. Drycany (Drycanus Łotew.) z kościołem parafialnym SS. Szymo=na i Judy z drzewa r. 1779 wzniesionym. R. 1859 wymurowany kosztem Katarzyny Ulanowskiej i Maryi z Ryków barono=wej Manteiffel.

Pilcyny kościół filialny S. Antoniego.

Kaplica w Drycanach N. P. Maryi Anielskiej, we dworze.

7. Fejmany (Fejmanus Łotew.). Kościół parafialny przy końcu XVII wie=ku przez Luteranów za dziedzictwa Korffów posiadany, od r. 1715 przez dziedzica Berg-Karmel katolikom oddany, odbudowany zos=tał na nowo r. 1751-1759 pod tytułem S. Jana Chrzciciela przez pro=boszcza miejscowego Kazmierza Koźmińskiego przy pomocy Jana Berg-Karmel stolnika inflant. i jego żony Domicelli z Jod=ków, z drzewa konsekrowany r. 1760 przez Kazmierza Dowgiattę sufragana inflant.

Kaplica w Fejmanach na cmentarzu grzebalnym.

8. Byków (Bykowa Łotew.) wieś. Na miejscu dawnego kościoła parafialnego z drzewa, wymurowała r. 1825 pod tytułem Serca Jezusowego nowy parafialny kościół Stanisława Benisławska.

Kaplica w Bykowie w dworze Opatrzności Boskiej wystawiona przez Stanisławę Benisławską.

9. Borchow (Borchowa łotew.) z kościołem parafialnym drewnia: nym S. Michała archan. zbudowanym r. 1793 przez Michała [illegible].

10. Presma. Pierwotny kościół parafialny założył 1781 Franciszek Sokołowski. R. 1856–1859 Oktawia Sołtanowa wymurowała nowy kościół parafialny SS. Szymona i Judy.

11. Uzułmujża (Uzołmujża łotew.) wieś, z kościołem parafial: nym SS. Piotra i Pawła wymurowanym r. 1829 kosztem hrabiów Zybergów.

12. Rybiniszki (Rybiniszkos łotew.) miasteczko, z kościołem parafialnym SS. Piotra i Pawła, r. 1781 z drzewa przez Micha: ła Weissehoffa dziedzica wystawionym.

13. Rykowo (Rykowa łotew.) wieś z kościołem parafialnym S. Antoniego Padewskiego, r. 1829 kosztem Aleksandra Ryka dziedzica wymurowanym.

W całym dekanacie 13 parafij, 1 filia, 6 kaplic, 15 kapłanów, 40024 dusz katol.

Dekanat Przed-Lucyński.

1. Lucyn (Ludsen – Ludzys łotew.) miasto powiatowe z rujnami zamku r. 1399 przez wójta krzyżackiego Wannemar Brüinggh wystawionego. Kościół parafialny pierwotny r. 1682 przez Szczęsne: go Potockiego wojewodę krak. starostę lucyńskiego zbudowany i r. 1685 przez Mikołaja Popławskiego biskupa inflant. konsekrowany: miał podług wizyty z r. 1725 w bocznym ołtarzu cudowny obraz Mat: ki Boskiej z wotami. Gdy kościół ten r. 1734 pogorzał, wystawił r. 1747 x. Obrycki proboszcz i officyał inflant. nowy kościół parafialny Wniebo: wzięcia N. P. Maryi, r. 1751 przez Józefa Puzynę biskupa inflant. kon: sekrowany.

Kaplice: Lucyn na cmentarzu. – Cyrma. – Żeleźniaki – Cylwi: cze na cmentarzu.

2. Lanckorona (Landskrona – Landskrunie łotew.) wieś z kościołem parafialnym Przenajśw. Trojcy. murowanym r. 1828 przez Marcina Karnickiego marszałka, odrestaurowanym r. 1859 przez Jana Karnickiego senatora.

3. Posin (Passini łotew.) miasteczko. Kościół parafialny S. Dominika i Św. Józefa Oblubieńca wraz z klasztorem Dominikanów fundował r. 1694 Mikołaj Popławski biskup inflant. wraz z Szczęsnym Kazimierzem Potockim wojewodą krakow. starostą lucynskim. Gdy ten kościół drewniany r. 1753 pogorzał odbudowali r. 1761 z muru na nowo Dominikanie; konsekrowany 1777 r. przez Stanisława Siestrzeńcewicza biskupa białoruskiego. Klasztor supprymowany w r. 1832.

Kaplice: Posin. – Koniecpol czyli Kontupil. – Ostra. – Sładziewo czyli Sładzie albo Słodzie większe i małe z 2 kaplicami: murowaną i drewnianą.

W tej okolicy we wsi Brygi był kościół parafialny S. Trojcy r. 1694 przez Mikołaja Popławskiego założony, a r. 1800 przez miejscowego proboszcza Ryka na nowo odbudowany, po r. 1808 zniesiony.

4. Ewersmujża, z kościołem parafialnym S. Andrzeja Apost. r. 1771 przez Mikołaja Karnickiego z drzewa wybudowany.

Kaplice: Ewersmujża na cmentarzu grzebalnym. – Isталśnia. – Kurjanowo na cmentarzu.

5. Pylda z kościołem parafialnym drewnianym P. Jezusa ukrzyżowanego, zbudowanym r. 1765 przez Konstancyą Hilzenową wojewodzinę mińską.

6. Brodajsze czyli Brodaje (Brodajszus łotew.) z kościołem parafialnym Przemienienia Pańskiego, wymurowanym r. 1813 kosztem Kazimierza Kiborta podkomorzego lucyńskiego na miejscu dawnego drewnianego.

Kaplice: Brodajsze. – Rogajsze. – Skryputowo.

7. Rundany (Rundanus łotew.) z kościołem parafialnym Podwyższenia S. Krzyża, wymurowanym r. 1820 na miejsce dawnego, kosztem Andrzeja Szachno.

Kaplice: Rundany. – Bezlesie.

W całym dekanacie: 7 parafij, 15 kaplic, 11 kapłanów, 25928 dusz katol.

Dekanat Poza-Lucyński.

1. Neuterany (Neuteranu aba Rogouka łotew.) z kościołem parafialnym Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. wystawionym r. 1799 kosztem Mikołaja Paulina.

2. Birże Bierzus łotew. wieś. Pierwotny kościół parafialny Serca Jezusowego i Narodzenia N. P. Maryi wystawili r. 1755 Piotr, Józef i Marcin Benisławscy, konsekrował go r. 1784 Jan Benisławski koadjutor biskup. Dzisiejszy kościół parafialny S. Anny, na miejsce dawnego zbudowany r. 1852 ze składek parafian i Teofila Benisławskiego, ma cudowną statuę kamienną N. P. Maryi.

Kaplice: Ludwinowo. – Benisław. – Augustowo. – Zosoty. – Sakomole. – Połjanowo.

3. Maryjenhaus (Marienauza łotew.) miasteczko, z ruinami zamku i kościoła na wyspie jeziora, który r. 1293 Jan Fechten arcybiskup ryski wystawił. R. 1715 stał tu już drewniany kościołek parafialny S. Mateusza Apost. fundowany r. 1678 przez Króla Jana III. Dzisiejszy kościół parafialny drewniany, wystawiony r. 1748 za staraniem proboszcza Mateusza Jamoszewicza; konsekrował go r. 1805 Jan Benisławski biskup.

4. Baltynowo (Baltinowa łotew.) wieś, z kościołem parafialnym Zwiastowania N. P. Maryi, wystawionym z drzewa r. 1796 przez Konstancyę z Platerów Hilzenowę.

5. Małnow (Małnowys aba Korsowa łotew.) z kościołem parafialnym drewnianym N. Maryi P. Różańcowej r. 1741 przez Franciszka Szadurskiego podstolego inflant. zbudowanym; r. 1762 odrestaurowany.

Kaplica: Małnow w dworze.

6. Berzygal czyli Berzagol (Bierzgali łotew.) z kościołem parafialnym S. Anny, r. 1788 przez Mikołaja barona Manteuffel szambelana, który z protestanta został katolikiem, i dziedzica, fundowanym.

7. Stygłowo (Styglowa łotew.) wieś z kościołem parafialnym S. Jerzego i Podwyższenia S. Krzyża, który Król Jan III uposażył, a r. 1769 biskup Jerzy Korwin Pawłowski na nowo z drzewa odbudował.

8. Bołowsk (Bołowus łotew.); pierwotny kościół parafialny z drzewa, na miejscu dawnego filialnego wystawiła 1769 Konstancya z Platerów Hilzenowa starościna maryenhauska. R. 1804 ze składek wymurowany i pod tytułem Przenajśw. Trójcy r. 1805 przez biskupa Jana Benisławskiego konsekrowany.

9. Poszmucowo czyli Poszmuciów (Poszmucowa łotew.) z kościołem parafialnym drewnianym Zwiastowania N. P. Maryi r. 1789 przez Ksawerego Szadurskiego zbudowanym. Odrestaurował go r. 1852 Dominik Parako.

W całym dekanacie: 9 parafij, 7 kaplic, 14 kapłanów. 36074 dusz katol.

W 6 dekanatach inflantskich 59 parafij, 11 filij, 45 kaplic, 97 kapłanów, 202600 dusz kat.
(podług Directorium Archidioec. Mohylovien. 1873)

B) Suffragania Kurlandska

(w Dyecezyi Żmudzkiej)

Dekanat Kurlandski. (język łotewski)
(Zama Kurzimie)

1\. Mitawa dawniej Mitawa (Mitau – Jelgawa łotew.) miasto stołeczne Księstwa Kurlandskiego, w którem zamek z Kościołem założył r. 1266 Mistrz Krzyżacki Konrad Mandern czyli Medem (dziś ten kościół zamieniony w protestancką kirchę łotewską). Dzisiejszy kościół parafialny murowany S. Jerzego (z marmuru) fundował 1643 r. Jakob Kettler Książę Kurlandski; przy którym zaraz osiadła missia x.x. Jezuitów, którzy r. 1684 (wystawili rezydencyę. Po supressyi Jezuitów r. 1774 oddany został kościół duchowieństwu świeckiemu. – Kościół odrestaurowany r. 1664.

[Franciszka Dotle holenderka i Jerzego Siberga offiyata inflant.

Kaplica w Mitawie na cmentarzu grzebalnym.

2\. Alschwangen (Alszange łotew.) miasto w którem był zamek krzyżacki wystawiony r. 1373. Na założenie kościoła katolickiego dał przywilej r. 1634 Jakób Kettler Książe Kurlandski. Dzisiejszy kościół parafialny Św. Michała Archanioła fundował i uposażył r. 1636 Jan Ulryk Schwerin hrabia zostawszy katolikiem i nabywszy na ten cel świątynię luterską; którą to fundacyę Król Jan III. r. 1678 potwierdził. Konsekrował kościół r. 1751 Józef Puzyna biskup inflant.

Filia: Felixberg w. nad morzem; kościół filialny S. Józefa z drzewa; powstał około r. 1743, odbudowany r. 1862 kosztem parafian.

3\. Schönberg miasteczko; pierwotny kościół drewniany wraz z rezydencyą xx. Jezuitów fundował r. 1666 Władysław Franciszek Carmel-Berg. Dzisiejszy kościół parafialny murowany Wniebowzięcia Matki Boskiej wystawił r. 1691 x. Ernest Sturm Jezuita; konsekrował zaś r. 1751 Józef Puzyna biskup inflant. Po supressyi Jezuitów r. 1773, oddano ten kościół duchowieństwu świeckiemu, które tu urządziło kollegiatę piltyńską, krótki czas istniejącą.

Filie: a) Bowsk (Bausk) miasto, kościołek filialny drewniany Przenajśw. Sakramentu, przy którym r. 1759 była Missia Jezuitów; dzisiejszy kościół odbudowany kosztem parafian. — W pobliżu leżał r. 1187 zamek Selburg (dawniej Katedra Semigalska)

b) Kurmen wieś, kościół filialny S. Piotra r. 1820 przez Piotra hrab. Komorowskiego wzniesiony.

Kaplice: Friedrichstadt miasto z kaplicą drewnianą Św. Ignacego, która po zburzeniu dawnej mieści się w domu zakupionym r. 1850. Dawniej zwane Nowa-Ryszka czyli Nowogrodek (Neustädtner — Jauna Jelgawa, Jelgawina, Jauna Righe łotew.)

Ozol (Ohsal — Ozole, Ozelmuiza łotew.) wieś, z kaplicą S. Ignacego drewnianą r. 1715, nowszemi czasy wymurowaną kosztem parafian.

4. Guldynga (Goldingen — Goldinge, Kuldiga łotew.) miasto, z kościołem parafialnym murowanym Św. Trójcy fund. r. 1640 Jakób Kettler książę Kurlandzki, konsekrowany r. 1751 przez Józefa Puzynę biskupa inflant. Był tu zamek krzyżacki od r. 1244.

Filia: Windawa (Windau) miasto, kościół filialny drewniany, zbudowany r. 1815. Był tu zamek krzyżacki Weta zwany, zbudowany r. 1340. (Wentes pils łotew.)

5. Lehny (Lehnen — Lenen łotew.) miasto kupione r. 1715 od Krzysztofa Szembeka biskupa inflant. dla swych następców. Kościół parafialny S. Trójcy i S. Antoniego wystawił z muru r. 1748 Józef Puzyna biskup inflant.; konsekrowany d. 3 Lutego 1756 przez Antoniego Ostrowskiego biskupa inflant.

6. Altenburg wieś, z kościołem z kościołem parafialnym Św. Wawrzyńca murowanym fundowanym r. 1726 przez dziedzica Ottona Ernesta Rappen.

Filia: Hasenpot (Aisputte łotew.) miasto, z kościołem filialnym drewnianym Matki Boskiej wzniesionym r. 1732 przez parafian.

W parafij tej był dawniej Kościół filialny w Illmagen założony r. 1726 przez dziedzica Ottona Ernesta Rappen ale ten już r. 1763 był w gruzach.

7. Liwen-Berzen (Lieven-Bersen :- Liwesberze łotews.) wieś. Kościół parafialny drewniany fund. 1733 Wilhelm Henryk Lieven major wojsk francuskich, który kościół luterski oddał katolikom.

8. Libawa czyli Lipawa (Libau - Leepaja łotews.) miasto; Kościół parafialny murowany był przed r. 1566 katolickim, r. 1566 objęli luteranie. Dzisiejszy kościół parafialny Św. Józefa, murowany fundowany został r. 1746 kosztem Ernesta Jana (Birona Księcia Kurlandskiego.

W parafij tej w mieście Grobin (Grohbine łotew.) był kościół katolicki który r. 1560 luteranie zajęli.

9. Liewenhoff (Liwesmujža łotews.) wieś; Kościół parafialny S. Jerzego murowany fundował r. 1748 Wilhelm Henryk Liewen major wojsk francuskich.

W parafij tej we wsi Darsuppen była r. 1780 kaplica katolicka, później zniesiona.

W parafii Altenburg w mieście Piltyn Piltene łotew. które już r. 1195 istniało, i w którem Waldemar II król duński r. 1220 założył zamek, był kościół katolicki r. 1219 przez Ernemoda z Lund na katedrę biskupstwa kurońskiego przeznaczony, która to katedra przed r. 1220 do Selburga przeniesioną została.

– Połąga Polangen) miasteczko niegdyś Księstwa Żmudzkiego, należało do dyecezyi Żmudzkiej; kościół parafialny drewniany Wniebowzięcia N. P. Maryi fundowała r. 1554 Anna Jagiellonka Królewna polska, [above: odrestaurowany 1717] Przez przyłączenie Połągi do Kurlandyi już po r. 1862 parafia ta wydzielona została z dekanatu szkudzkiego i do Kurlandskiego przyłączona.

W całym dekanacie: 10 parafij; 5 filij; 2 kaplice, 13 kapłanów, 20756 dusz katol.

Dekanat Semigalski (język łotewski)
(Ziemgale).

1. Iłłukszta (Illukst, Ilyukszta łotew.) miasteczko; pierwotny kościół parafialny odebrał r. 1636 dziedzic Jan Jerzy Zyberg Luteranom i osadził przy nim Jezuitów, którzy tu Kollegium otworzyli; konsekrował go zaś r. 1695 d. 8 Września Mikołaj Popławski biskup inflant. Dzisiejszy wielki i wspaniały kościół imienia Jezusa i Maryi wymurował Józef Zyberg wojewoda brzeski (?) r. 1760, a konsekrował go 1783 d. 23 Listopada Józef Kazimierz Kossakowski biskup inflant. Po ustąpieniu Jezuitów r. 1782 objęło ten kościół duchowieństwo świeckie. Przed r. 1780 należały do tej parafii jako filialne kościoły: Bebra, Dweta, Laukiesa, Podunaj, Subin, Subocz, Swentmujża.
   Filie: a) Swentmujża, kościół filialny S. Trójcy istniał tu już r. 1780; dzisiejszy odbudował r. 1800 Kazimierz hr. Zyberg. – r. 1782 była tu missia Jezuitów.
   b) Stelmujża (Steinsee – Stalmujza łotew.) kościół filialny Chrystusa Zbawiciela, wystawił r. 1650 baron Felkerzam.
   Kaplice: Schlossberg wieś z kaplicą murowaną N. P. Maryi wystawioną r. 1692 przez Zybergów.
   Czamany z kaplicą r. 1825 przez Czamana zbudowaną.
2. Elerna (Elernia łotew.) wieś, kościół parafialny Wniebowstąpienia Pańskiego wystawił r. 1650 Henryk Tynen; lecz go później Luteranie zajęli, aż dopiero r. 1761 dziedzic Krzysztof Wilhelm von Witten jenerał wojsk rossyjskich oddał go na powrót Katolikom.
   Filie: a) Warnowicze (Woronowice) wieś z kościołem filialnym (fundowanym r. 1782) drewnianym Matki Boskiej, zbudowanym na nowo r. 1828 przez Łapkowskiego obywatela miejscowego.
   b) Neuborn wieś z kościołem filialnym S. Krzyża r. 1859 przez dziedzica Juliana Siwickiego wzniesionym.

W tej parafii były jeszcze r. 1862 kaplice 2: w Matuliszkach i we wsi Ilgen drewniana.

3. Łaukiesa (Łaukiesia) wieś, z kościołem parafialnym drewnianym S. Piotra i Pawła Apost. fundowanym r. 1710 przez Teodora Wolffa biskupa inflant. Do r. 1774 zawiadowali nim Jezuici.

4. Dweta (Dwita łotew.) miasteczko, z kościołem parafialnym drewnianym S. Stanisława, fundowanym przed r. 1780 przez Kazimierza Zyberga jenerała wojsk litews.; r. 1864 wymurował go Michał hr. Plater-Zyberg.

Filia: Podunaj (Podunaja łotew.) miasteczko, z kościołem filialnym drewnianym S. Józefa fundowanym r. 1787 przez Jana Zyberga.

5. Bebra z kościołem parafialnym Św. Jana Chrzciciela który już r. 1780 istniał z drzewa; wymurował go r. 1797 Jan Zyberg jenerał. – Była tu misja jezuitów, po nich r. 1808 Piary

Filia: Rubin z kościołem filialnym S. Piotra i Pawła Apost. r. 1759 przez Jana Zyberga jenerała wystawionym.

6. Subocz (Stary Subat, Subbath, Subocza łotew.) miasteczko z kościołem parafialnym ~~[illegible]~~ S. Michała, który pierwotnie drewniany przez dziedzica Kaspra Zyberga r. 1677 od Luteranów odzyskany został. R. 1831 Michał hr. Plater-Zyberg wymurował kościół nowy. – Była tu misja Jezuitów, po nich r. 1808 Piarzy.

7. Smelin (Smelina łotew.) wieś z kościołem parafialnym SS. Joachima i Anny, który już r. 1780 istniał, a który r. 1854 za staraniem x. Brzozdowskiego proboszcza, ze składek odnowiono.

8. Jakobsstadt (Jehkaba-Meests łotew.) z kościołem parafialnym drewnianym Św. Jerzego męczen. r. 1856 pierwotnie z drzewa a r. 1867 z muru za staraniem x. Justyna Bogdanowicza proboszcza ze składek wystawiono.

W całym dekanacie 8 parafij, 4 filij, 2 kaplice, 13 kapłanów, 35727 dusz katol.

Poczet Biskupów Wileńskich.

1) Andrzej Wasilo herbu Jastrzębiec, pierwszy biskup wileński urodził się w ziemi sandomierskiej (gdzie jeszcze r. 1398 miał 2 żyjące siostry, Beatę i Krystynę oraz siostrzeńca Stanisława Niemotę). Pa:procki i Niesiecki wspominają, że brat jego Marcisz posiadał Zborów, a x. Jerzy Barszcz S. J. (Kazanie na pogrzebie Konstantyna Brzostows:kiego bisk. wil. 1722) wspomina, że się zwał Mościcowskim. Za młodu wstąpił do zakonu Franciszkanów, był jakiś czas w Klasztorze Kra:kowskim, pełnił też obowiązki spowiednika przy Elżbiecie Królowej polskiej i węgierskiej. R. 1370, (IX Calend. Augusti) mianował go papież Urban V. pierwszym biskupem cereteńskim na Wołoszczyźnie (gdzie gozowie: Andreas de Cracovia Ord. Frat. Minor. Professor) i przez arcybis:kupa praskiego, oraz biskupów wrocław. i krakows. wyświęcił ka:zał. Jako biskup Cereteński podległy władzy arcybiskupa lwow. był r. 1376 d. 7 września na Synodzie prowincyonalnym w Uniejowie, r. 1380 posłował od duchowieństwa polskiego do Króla Ludwika, i r. 1382 do Ziemowita Księcia mazowieck. Po przyjęciu chrztu św. d. 14 Lutego 1386 przez Władysława Jagiełłę, następnie po ochrzczeniu Litwy r. 1387, zbudował tenże Władysław Jagiełło w wileńskim zamku Kościół Katedralny Św. Stanisława i Władysława i przywilejem w Wilnie d. 17 Lutego (dominica proxima ante Carnisprivium) 1387 wydanym (Ob. Zbiór dyplomatów wyd. przez Komiss. archeol. wil. 1858 Cz. I str. 1) na utrzymanie przyszłego biskupa wileńskiego przeznaczył dobra: Tauroginy z wsiami Łabonary, Moletany (dziś: Malaty), Trebuna i Kłodno (w powiecie brzeskim), Wasylowo Jarynicze (w powiecie drohick.) Wechatnica (w powiecie dubińskim) Hermanin (dziś Hermaniszki), Bis:kupice (z daniną miodową zwaną Ustawne Łukno), Dubrowno (Dąbrowa) Werki, Bakszty wraz z gruntami w Wilnie. Równocześnie wysłał poselstwo do papieża, prosząc o erekcyję biskupstwa wileńskiego. Papież Urban VI

1388

bullą wydaną w Perusium d. 12 Marca (IV Idus Martii) polecił bawią:cemu w Rzymie postowi królewskiemu Dobrogostowi Nowodwors:kiemu biskupowi poznań. aby przywiódł do skutku erekcją Kościo:ła katedralnego i biskupstwa w Wilnie i aby na tem biskupstwie An:drzeja biskupa cereteńskiego osadził. – Na mocy tej bulli Dobrogost biskup poznański r. 1388 ustanowił biskupstwo wileńskie z kościołem katedralnym, przy takowym 2 prałatów: proboszcza i dziekana oraz 10 kanoników; pierwszego biskupa wileńskiego Andrzeja Wasiło (wprzód biskupa cereteńskiego) potwierdził. R. 1390 Władysław Jagiełło nadał jeszcze kapitule wileńskiej wieś Ponary, a r. 1391 dobra Strzeszyn, Aleksander Witold wielki książę zaś wsie Korzeń, Iłaniewicze i Wołczą. – Biskup Andrzej Wasilo r. 1392 koronował na wielkiego księcia lit. Alexandra Witołda z żoną Anną. R. 1397 tenże biskup ustąpił swej kapitule z dóbr stołowych wioski Łubino i Wasilowo oraz dziesięciny z 12 wsi. R. 1398 wspomniany jest już Mikołaj sufragan wileński. Pobożny biskup Andrzej zrobiwszy w Wilię Św. Szymona i Judy 1398 testament, w którym srebra swe i aparaty biskupie zapisał swej katedrze, umarł d. 14 Listopada 1398, po:chowany w katedrze wileńskiej w kaplicy Bożego Ciała, którą za życia swym kosztem wystawił.

2) Jakób Plichta herbu Znin (syn Jana), z zakonu Fran:ciszkanów, lektor konwentu krakowskiego, wikariusz generalny na Litwie, wybrany został biskupem przez kapitułę wileńską d. 14 Listopada 1398 i objął rządy biskupstwa d. 4 Grudnia. Zatwier:dził on statuta, ustawy kapitulne i porządek nabożeństwa, któ:rym za wzór służyły te których kapituła krakowska używała. R. 1399 w marcu zniszczył pożar kościół katedralny z częścią miasta. R. 1406 d. 7 Sierpnia rozbójnicy pod dowództwem Jerzego Światosławo:wicza księcia smoleńskiego napadli na klasztor Franciszkanów w Wilnie, takowy zrabowali i 6 Franciszkanów męcząc ubili. Umarł ten biskup r. 1407 (Osiński kładzie mylnie śmierć jego d. 28 Grudnia 1407 r.). (Niektórzy mylnie za następcę w biskupstwie dają mu Ja:na Plichtę.)

3) Mikołaj z Gorzkowa Gorzkowski herbu Geralt, Kształ:
cił się za młodu w uniwersytecie pragskim w Czechach, gdzie r. 1397
był dziekanem wydziału filozoficznego. Będąc Doktorem Praw
r. 1400 powołany został na Profesora Prawa w uniwersytecie Kra:
kow. Kanonik kollegiat sandomirskiej i Św. Floriana na Kleparzu
obrany został r. 1402 Rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego; na:
stępnie piastował w Krakowie godność Kanonika i officyała Katedral:
nego Krak. R. 1407 za wstawieniem się Wielkiego Księcia Witolda i Kró:
la Władysława Jagiełły obrany na biskupstwo wileńskie. R. 1407
nadał Witold biskupowi wileńskiemu Dobra Lubaś z rybołowstwem
w rzece Bystrzycy w zamian za wieś Jarynicze (w powiecie drohiczyń:
skim; r. 1411 dobra Milejkowo, Morokomykonicze (w powiecie krewsk.)
i Bluszcze (nad Świsłoczą) w zamian za wieś Wechatnica, i w końcu daro:
wał cały powiat Uborć (koło Dniepru) r. 1412. — R. 1413 był Mikołaj
z Gorzkowa na sejmie horodelskim. Umarł ten światły biskup r. 1414.
Za rządów tego biskupa, r. 1410 uposażył Witold proboszcza Katedral:
nego wileńs. wsią Drogominiszki (nad rzeką Żyżmą).

4) Piotr z Kustynia herbu Szreniawa czyli litera S (podług Na:
ramowskiego (z krzyżem)) urodzony w dyecezyi Krakow. został r. 1414 bis:
kupem wileńskim. Dr Teologii r. 1418 niechciał dać ślubu Witołdowi z drugą
żoną Julianną z powodu jej pokrewieństwa z pierwszą żoną Anną. — R. 1417
wspólnie z Janem Rzeszowskim arcybiskupem lwows. ustanowił nową dye:
cezyę żmudzką i pierwszego biskupa Macieja herbu Znin (a podług niektórych herbu Odyniec) w Worniach na
katedrę wprowadził. Umarł r. 1421.

5) Maciej z Trok (czyli podług niektórych, z Wilna) herbu Znin, po:
chodzący z niemieckiej rodziny, Magister nauk wyzwolonych, Doktor
Teologii, został r. 1417 pierwszym biskupem żmudzkim; r. 1421 przeniesiony
na biskupstwo wileńskie*). Papież uwolnił go bullą daną w Bazylei d. 17
Sierpnia 1435 od obowiązku pielgrzymki do Rzymu. Jako Litwin sprzeciwiał
się wcieleniu Litwy do Polski. Umarł d. 29 Lipca (a podług niektórych d. 9 Maja) 1453 przeżywszy lat 80,
nie bez podejrzenia otrucia. Za rządów tego biskupa zapisał Witold r. 1430 wieś
Ihumeń biskupom wileń., a Zygmunt w. ks. lit. 1434 wieś Korewicze oraz pola i jeziora w powiecie
miednickim; — tenże Zygmunt fundował r. 1435 archidyakonię wileńską, zapisawszy
na to wieś Dukojnie, i r. 1436 wieś Wojniatyów Kapitule litewskiej darował.

*) Sprzeciwiał się temu przeniesieniu Witold W. X. Lit. i d. 20 Styczn. 1421 pisał do papieża, aby zamiast owego Macieja mianował Mikołaja proboszcza trockiego na biskupstwo wileńskie.

6) <u>Mikołaj Dzierżgowicz</u> herbu Wieniawa, syn
Dersława z Solecznik, podług jednych Polak z urodzenia,
a podług niektórych Litwin (Czerski pisze nawet, że go zwano Ta=
tarzynem.) Jako pleban w Nowych Trokach, d. 20 Stycznia 1421 obra=
ny przez Kapitułę żmudzką na biskupstwo miednickie, bawiąc przy
boku Witolda, który go jeszcze r. 1421 chciał osadzić na biskupstwie wi=
leńskiem. Dopiero r. 1424 pojechał na Żmudź i jako nominat biskup żmudz=
ki rządził dyecezyją do r. 1432. Gdy nie miał lat kanonicznych, postarał się
po śmierci Witolda Bolesław Świdrygiełło Wielki X. Lit. iż Eugeniusz
IV papież wyświęcił Piotra Kapelana tegoż Księcia na biskupa żmudz=
kiego, a Mikołaj Dzierżgowicz musiał ustąpić, i dopiero gdy Zygmunt
objął rządy Litwy, r. 1436 do swego biskupstwa powrócił. Nie bawił
jednak długo na Żmudzi, bo r. 1442 udał się na nauki do Uniwersyte=
tu krakowskiego, gdzie r. 1444 otrzymał stopień Bakałarza, a r. 1447
Magistra nauk wyzwolonych. R. 1453 za staraniem Króla Kazimierza
Jagiellończyka przeniesiony na biskupstwo wileńskie, otrzymał
potwierdzenie papieskie. Starał on się szczególniej utrzymywać przy=
jazne stosunki Litwy z Polską. Umarł r. 1462. Po jego śmierci
~~[illegible]~~ administrował Jan Kanonik wileński aż do r. 1470.

7) <u>Jan Łosowicz</u> herbu Rozmiar (a podług Kojałowicza
herbu Syrokomla) rodem z Wilna, został r. 1462 biskupem
łuckim, potwierdzony przez Piusa II (Romae pridie Idus Januarii
1462) z dokładem aby podlegał władzy metropolitalnej arcybiskupa
lwowskiego. R. 1468 przeniesiony na biskupstwo wileńskie, otrzy=
mał od Pawła II (Romae IV Nonas Julii 1468) potwierdzenie. Charak=
teru łagodnego i dobroczynny dla poddanych, odnowił Katedrę wi=
leńską i Kaplicę biskupią w niej przybudował. Umarł r. 1481.

8) <u>Andrzej Szeliga</u> herbu Szeliga, rodem z Wilna, Kanonik wi=
leński, Doktor Teologii, później prałat archidyakon wileński, obrany r.
1481 biskupem wileńskim, otrzymał d. 27 Sierpnia 1481 potwierdzenie
od papieża Sykstusa IV. Biskup ten pochował w Katedralnym Kościele wi=
leńskim ciało Kazimierza Królewicza polsk. zmarłego w Wilnie d. 4 Marca
1484 w 26 roku życia, który z powodu życia swego pobożnego, od Leona X r.
1521 w poczet świętych policzony został. R. 1484 w czasie niebytności bisku=
pa (który wtedy bawił może w Rzymie) zarządzał dyecezyją Wojciech Tabor

Kanonik wileński, który także po śmierci biskupa zarządzał dyece=
zyją. Umarł ten biskup sławny z swego dowcipu r. 1491; przykupił on
wieś Gotozuny r. 1485 od Jerzego Gotołtowicza do dóbr stołowych
biskupich. R. 1486 miała kapituła wileńska już 4 prelatury:
dziekana, archidyakona i kustosza – oraz proboszcza.

9) <u>Wojciech Tabor</u> czyli Taborowicz herbu Półkozic
Litwin rodu szlacheckiego, zostawszy kapłanem był najprzód pro=
boszczem w Oszmianie, dalej kanonikiem wileńskim, prałatem i
administratorem dyecezyi r. 1481 i 1484. Król Kazmierz Jagiellończyk
jeszcze przed swą śmiercią przedstawił Tabora na wakujące biskup=
stwo wileńskie, na które po dokonanym obiorze kapituły potwier=
dzony został przez Aleksandra VI. r. 1492. Tegoż roku przyczynił
się znacznie Tabor do obioru Królewicza Aleksandra na Wielkiego Księcia litew.
i sam go mitrą książęcą uroczyście w katedrze przyozdobił. Wojciech
Tabor jako mąż niepospolitego rozumu i gorliwy o dobro kraju
był jednym z głowniejszych doradzców Wielkiego Księcia Aleksan=
dra, który wdzięczny za okazaną mu życzliwość, zaraz r. 1492 (we
wtorek po Św. Bartłomieju) wszystkie dobra biskupie i kapitulne
uwolnił z podwładzy świeckiej i od ciężarów. R. 1495 za pozwole=
niem papieża Tabor dawał w Wilnie ślub W. Ks. Aleksandrowi z Heleną
córką Jana Bazylewicza W. Ks. Moskiewskiego z pozostawieniem jej
przy prawosławiu. Poprzednio jeszcze potwierdził W. Ks. Aleksander r. 1493 i 1494
biskupom wileńskim posiadanie dóbr Widze, Perszaje, Olżarowice
które Jakób Hanuszewicz dzierżawca ejszyski, marszałek W. Księcia
umierając biskupowi Taborowi r. 1492 zapisał. Tenże Wielki Książe r. 1493 za=
pisał kantoryi katedralnej wileńskiej 2 kopy szerokich groszy rocznego
czynszu. Jako biskup dbały o pomnożenie nabożeństwa w kościele ka=
tedralnym wileńskim zrobił Tabor fundacyją na 8 mansyonarzy, na
których utrzymanie r. 1495 (w dzień S. Maryi Magdaleny) przekazał mają=
tek Szypiany (w powiecie borysowskim) darowany mu od W. Ks. Aleksan=
dra. Po śmierci Króla Jana Olbrachta r. 1501 pojechał Tabor na sejm do Piotr=
kowa, gdzie przeważnie wpłynął na ugodę Litwy z Polską i na wybór
Alexandra na Króla polskiego. Na prośbę biskupa Tabora nadał papież
Aleksander VI kościołowi katedralnemu wileńskiemu r. 1501 różne łaski
jako to odpusty, pozwolenie odprawiania śpiewanych prymaryi przed świtem
podczas adwentu i odbywania lata miłościwego; Król Alexander zaś ustąpił

r. 1501 (w Sobotę po Podwyższeniu Krzyża) w Mielniku biskupowi prawa swego podawania proboszczów w 29 parafiach i 4 prebend w Katedrze wileńskiej. Pomimo przywiązania jakie miał ten biskup do familii Jagiellonów niewahał się on na sejmie radomskim 1505 Królowi Aleksandrowi zrobić gorzkich wymówek, iż na zgubę kraju słucha szkodliwych podszeptów zdradzieckich zauszników, mianowicie Michała Kniazia Glińskiego. Tabor przygotował także na

Synod dyecez. w Wilnie 1502 (Fabisz)

drogę do wieczności umierającego Aleksandra w Lidzie r. 1506 i zmarłego uroczyście pogrzebł w Katedrze wileńskiej. Umarł też sam dobrze krajowi i Kościołowi biskup Wojciech Tabor r. 1507, pochowany w Katedrze wileńskiej. Sprowadził on zakon Dominikanów na Litwę, i za jego staraniem r. 1497 miasto Wilno murami obwarowane zostało.

10) Wojciech Radziwiłł herbu Trąby, syn Mikołaja Radziwiłła zwanego starym Kanclerza litew. i Zofii Anny Moniwidówny (1º voto wdowy po Jerzym Pacu) urodz. r. 1478, wkrótce po wyświęceniu się na Kapłaństwo został r. 1500 biskupem łuckim, z którego po 8 latach r. 1507 za staraniem Króla Zygmunta I przeniesiony na biskupstwo wileńskie. — R. 1515 na posiedzeniu Kapituły wileń. w dzień Przeniesienia S. Stanisława nakazał zebrać wszelkie Statuta kapituły wileń. których potwierdzenie od papieża wyjednał. Będąc jeszcze biskupem łuckim, zwiedził za Juliusza II papieża Rzym i po powrocie zaraz otrzymał biskupstwo wileńskie. Umarł ten biskup dla swej łagodności i dobroczynności zwany Jałmużnikiem, w Werkach d. 5 Lipca r. 1519. Za tego biskupa był sufraganem wileńskim x. Jakób z Miłkowa Miłkowski herbu dis z zakonu Cystersów opat jędrzejowski biskup Kaffeński od Leona X mianowany (+ 1531) — również kościół S. Jana w Wilnie od Leona X (w Rzymie d. 12 Kwietnia 1518 otrzymał tytuł archipresbiteryalnego.

R. 1518 w Lipcu odbył się synod dyecezalny wileński w Miednikach na którym zasiadał Jerzy Albinus Dr. Decret. Kanonik wilen. delegowany od Jana Łaskiego arcyb. gniezn.

11) Jan z Książąt Litewskich syn przyrodzony Króla Zygmunta I. gdy był księciem szląskim i Katarzyny Telniczanki, urodzony d. 8 Stycznia r. 1499. Pomimo młodego wieku mianował go Erazm Ciołek biskup płocki Kanonikiem płockim, a Zygmunt I już r. 1515 za życia jeszcze Wojciecha Radziwiłła przeznaczył go na biskupstwo wileńskie, dla tego też Jan już r. 1516 zaczął się pisać: [illegible] confirmatus electus episcopus. Zaraz po śmierci Wojciecha Radziwiłła r. 1519 Król Zygmunt I. przedstawił papieżowi Leonowi X. młodego Jana, zaledwie 21 lat liczącego obranego biskupa wileń.

do potwierdzenia. Po otrzymaniu bulli konfirmacyjnej zajął się Jan biskup
zaraz urządzeniem kapituły i kazawszy spisać wszelkie statuta i
uchwały kapituły wileńskiej podał takowe r. 1520 bawiącemu dla zba:
dania świątobliwego życia zmarłego królewicza Kazimierza, w Wilnie
legatowi papieskiemu Zachariaszowi Ferreriuszowi biskupowi gar: [d. 29 Listop. 1520
dyeńskiemu do potwierdzenia, który to legat równocześnie [biskupa
krakowskiego i łuckiego na konserwatorów biskupstwa wileńskiego
wyznaczył. Król Zygmunt I. oddał w dożywotne dziedzictwo biskupowi
Janowi swemu synowi dobra Szawle i Żodziszki. Wtedy biskup zajął
się zaraz gorliwie odrestaurowaniem kościoła katedralnego, usta:
nowił porządek nabożeństwa, wyjednał u Zygmunta I dochód 100
kop groszy z plebanii witebskiej na utrzymanie wikaryuszów
katedralnych; r. 1522 ustanowił w kapitule dwie nowe prelatury:
scholastyka i kantora; scholastykowi przeznaczył wieś Sołociszki
(zapisaną r. 1425 przez Piotra Sienka Gedygołdowicza na altaryą
Wszystkich Świętych) i mianował pierwszym scholastykiem Jakóba
Staszkowskiego kanonika krak. i sandomir.; kantorowi zaś przez:
naczył plebanią w mieście Sołoku i probostwo s. Łazarza w Wilnie i pierwszym kantorem mianował
Jerzego Chwalczewskiego proboszcza w Giedrojciach (późniejszego
biskupa kijowsk. i łuckiego † 1544). R. 1526 odprawił synod dyecezalny
w Wilnie, i uchwały takowego drukiem ogłosił (Statuta Vilnensis dioce:
sis sinodaliter per illustriss. Principem Joannem ex Ducibus Lithua:
niae episc. Vilnen. cum suo Capitulo de totius cleri eiusdem diocesis
pro sinodo diocesana congregati consensu edita b. m. i r. 4to kart 14; –
gdzie się jeszcze pisze: electus, confirmatusque Vilnensis). – R. 1528 upo:
sażył biskup Jan Stałego sufragana wileńskiego nadawszy mu probostwo
w Bystrzycy i plebanią w Miednikach z wsiami Wile i Zadziewo, odebrane po
sekularyzacyi Augustyanom białym czyli kanonikom od pokuty (fundowanym
tamże jeszcze r. 1391 przez Władysława Jagiełłę); wyjednał potwierdzenie tej
fundacyi od Zygmunta I w Wilnie w piątek po św. Michale 1528, w Rzymie zaś dla
sufraganów tytuł biskupów metoneńskich. R. 1529 tenże biskup Jan wprowadzał
uroczyście na godność wielkiego księcia Litwy, młodego Zygmunta Augusta. Po
pożarze katedry wileńskiej i pałacu biskupiego d. 2 marca 1530, zajął się Jan
gorliwie odrestaurowaniem takowych, sprowadziwszy z Włoch architekta i robot:
ników. W pobliżu Krzemieńca, który Zygmunt I. synowi swemu Janowi bisku:
powi oddał w dożywocie, nabył r. 1535 tenże biskup dobra Horodyszcze tycho:
melskie na Wołyniu od Sieniutów i założył tamże miasto Januszpol (dziś Jampol).
Mianowany od Zygmunta I biskupem poznańskim, złożył Jan d. 19 maja 1536

rządy dyecezyi wileńskiej, i d. 24 Marca 1537 objął osobiście biskupstwo poznańskie, na którym niedługo siedział, albowiem zmarł w Poznaniu d. 18 Lutego 1538 mając 42 lat pochowany w Wilnie.

12) Paweł Algimuntowicz Książe Holszański herbu Hippocentaurus, syn Aleksego czyli Aleksandra Kasztelana wileńsk. starosty grodzień. i pierwszej jego żony Zofii; Kształcił się za młodu r. 1507 w Akademii Krak. a potem we Włoszech, gdzie r. 1512 był na soborze lateraneńskim w Rzymie. Z proboszcza płockiego i szkalbmierskiego został kustoszem, dalej archidiakonem wileńskim, a od r. 1530 biskupem łuckim. Posunięty przez Króla Zygmunta I na biskupstwo wileńskie, r. 1536 [redacted], potwierdzony przez Papieża Pawła III, r. 1536 d. 6 Czerw. przez pełnomocnika swego Jana z Domaniowa Domaniewskiego proboszcza katedralnego wileńsk. objął rządy dyecezyi. Biskup Paweł jako pan zamożny (posiadał bowiem prócz 12 kluczów czyli wsi stołowych biskupich, jeszcze rodzinne swe dobra: Wołpę, Lebiedziów, Danitowicze, Chożowę, Hankow i Życin) żył wystawnie i dworno, prowadził dalej restauracyą katedry wileńskiej; a jako gorliwy pasterz, zabrał się do wytępienia powstających na Litwie reformatorów Kościoła. I tak Abrahama Kulwę księdza litewskiego, który r. 1542 zaczął w Wilnie na kazaniach rozszerzać Kalwinizm, kazał pojmać, tak iż ledwie Kulwa ucieczką się ratował do Królewca (gdzie zmarł r. 1547); nawet samego Króla Zygmunta Augusta, gdy pewnej niedzieli (r. 1553) konno wybrał się do zboru Kalwińskiego, wstrzymał przed kościołem od zamierzonego przedsięwzięcia. R. 1551 d. 14 Stycznia wyniósł na sufraganią wileńską (biskupstwo metoneńskie) Jerzego Albinusa, Dra Praw, kantora katedr. wileń. po śmierci Felixa sufragana biskupa Kaffeńskiego. R. 1555 d. 1 Lutego zwołał synod dyecezalny do Wilna, na którym przewodniczył Wacław Wierzbicki biskup żmudzki, kanonik wileński; zastępujący chorobą złożonego biskupa Pawła, który zmarł d. 4 Września 1555. Po nim objął administracyą dyecezyi x. Jan Domaniewski proboszcz katedr. wileń. Paweł Książe Holszański biskup wileńskich pochował uroczyście w Wilnie r. 1550 zmarłą Królowę Barbarę Radziwiłłównę.

13) Waleryan Protaszewicz Szuszkowski z Szuszkowa, herbu Dzewica, urodził się r. 1505 w Krajsku w województwie mińskiem. Spędziwszy młodość na dworze Króla Zygmunta Augusta, już r. 1533 był Kanonikiem żmudzkim, proboszczem w Krożach i Klecku; d. 4 Sierpnia 1537 został kanonikiem wileńskim. R. 1540 był już prałatem dziekanem wileńsk. oraz pisarzem W.X. Lit. przyczem także pełnił urząd pisarza przy Królowej Bonie. R. 1549 był nominatem na biskupstwo łuckie; r. 1556 posunięty przez Króla Zygmunta Augusta na biskupstwo wileńskie, otrzymawszy potwierdzenie papieża Pawła IV, objął d. 26 Czerwca 1556 rządy dyecezyi przez pełnomocnika swego Jana Rzeczyckiego archidyakona łuckiego. sam zaś osobiście wjechał na biskupstwo d. 17 Lipca 1556, mając przytem probostwo w Trokach. Za rządów tego biskupa coraz bardziej zaczął się kalwinizm rozrastać na Litwie. Biskup Waleryan r. 1559 zapisał swe dobra Borodzieże z 5 wioskami koło Kobrynia (które nabył) kapitule wileńskiej, aby z dochodu takowych utrzymywano kaznodzieję katedralnego. Zasuspendował on r. 1550 poszlakowanego o herezyą sufragana biskupa metoneńskiego Jerzego Albinusa (+ 1570 po nim został sufraganem Cypryan) i później także Mikołaja Paca dziekana wileńskiego nominata biskupa kijowskiego. Biskup Waleryan Protaszewicz dawał r. 1562 w Wilnie ślub Janowi Księciu Finlandzkiemu z Katarzyną Jagiellonką; r. 1567 posłował na sejm warszawski; a r. 1569 na sejmie lubelskim wyznaczony był także do poprawy Statutu Litewskiego i jako komisarz do rozgraniczenia Księstwa Kurlandzkiego od Litwy. R. 1569 osadził Jezuitów w Wilnie i na fundacyję Kollegium dla nich przeznaczył z dóbr stołowych biskupich: Miedniki czyli Kamienny Ług, Bienance, Noskowicze, Ejkszuny i Merecz czyli Komonowicze. R. 1574 mianował d. 17 maja swym Koadjutorem Jerzego Księcia Radziwiłła, co papież d. 23 Grudnia 1574 w Rzymie potwierdził. R. 1579 d. 10 Kwietnia biskup Protaszewicz zapisał 3 kamienice na bursę [illegible] w Wilnie dla

kształcącej się szlacheckiej ubogiej młodzieży. Umarł r. 1580 w Lutym; administracyją [illegible] dyecezyi po jego śmierci dla nieobecności w kraju Jerzego Radziwiłła objął Wawrzyniec Wolski kustosz wileński. – Za życia biskupa Waleryana Protaszewicza fundował Król Stefan Batory r. 1578 Akademią wileńską.

14) Jerzy Książe Radziwiłł urodz. d. 31 Marca 1556 (w Łukiszkach) z
ojca Mikołaja zwanego Czarnym wojewody wileń. i Elżbiety
Szydłowieckiej. Urodzony w błędach sekty kalwińskiej, mając
lat 12 po śmierci ojca kształcił się najprzód w Lipsku. Wra=
cając do ojczyzny r. 1572 w Poznaniu przez Piotra Skargę i
Stanisława Warszewickiego, na łono Kościoła Katolickiego
przywrócony został. R. 1574 d. 17 Maja przybrany został
przez biskupa (wileń.) Waleryana Protasewicza Szuszkowskiego
na Koadjutora. Poświęciwszy się więc stanowi duchownemu
wyjechał r. 1575 do Rzymu, gdzie przez półpięta roku kształ=
cił się w seminarium, zwiedziwszy zarazem r. 1578 grób św.
Jakóba apostoła w Komposteli. Po śmierci biskupa Waleriana
[illegible] d. 30 Grudnia 1579 otrzymawszy stopień sub-
diakona, wezwany przez Kapitułę wileńską, mając oraz nominacyą
przez Króla Stefana Batorego, któryż go nawet w prośbie z d. 15
czerwca 1580 papieżowi Grzegorzowi XIII zalecił na Kardynalstwo,
potwierdzony przez papieża, objął d. 29 Czerwca 1580 przez
prokuratora swego Wawrzyńca Wolskiego (kustosza) kanonika i oficyała
wileńskiego, biskupstwo; sam zaś otrzymawszy Kardynalstwo
dopiero d. 2 Sierpnia 1581 zjechał do Wilna. Pierwszą czynnością
jego było założenie Seminaryum dyecezalnego w Wilnie na 12 kle=
ryków, które d. 12 Stycznia 1582 wioską swą ojczystą Wazgieliszki
ki (w powiecie wileńsk.) oraz folwarkami: Korkożyszki, Kołpienica,
Łuki, Ostrowita, Postawy z dóbr stołowych biskupich, jako też pro=
bostwem w Nowogródku uposażył. Zarząd tegoż Seminarium po=

wierzył Jezuitom. Równocześnie fundował papież Grzegorz
XIII drugie seminarium papieskie w Wilnie. R. 1582 zwołał
Radziwiłł synod dyecezalny w Wilnie, na którym odsądził od pre:
latury Mikołaja Paca nominata biskupa Kijowsk. za to iż zos:
tawszy Luteraninem i pojąwszy żonę, księgi przeciw wierze ka:
tolickiej pisywał. Stefan Batory ceniąc wysoko młodego Radzi:
wiłła biskupa, mianował go r. 1582 swym namiestnikiem czyli
gubernatorem Inflant, gdzie za jego staraniem kościół S. Jakóba
w Rydze katolikom przywrócony został. W tymże kościele w Rydze
wyświęcony został Jerzy Radziwiłł d. 25 marca 1583 na subdia:
kona przez Cypryana biskupa metoneńskiego sufragana wileńsk.
następnie d. 26 marca na dyjakona, a d. 3 kwietnia 1583 na kapłana przez
Melchiora Giedrojcia biskupa żmudzk. Papież Grzegorz XIII. d. 12
Grudnia 1583 mianował go kardynałem tit. S. Sixti. Wróciwszy do
Wilna otrzymał d. 28 Stycznia 1584 od Wojciecha Bolognetti biskupa
massaneńskiego nuncyusza papieskiego, święcenia na biskupa wi:
leńskiego. R. 1586 jezdził Radziwiłł do Rzymu na konklawe i był
przy obiorze Innocentego IX i Klemensa VIII. R. 1591 otrzymał Ra:
dziwiłł od Zygmunta III biskupstwo krakowskie, przyczem tak:
że i wileńskie trzymał aż do swej śmierci. R. 1599 wyjechał kar:
dynał Radziwiłł z Krakowa na jubileusz do Rzymu, gdzie też
zmarł d. 21 Stycznia r. 1600. — Jerzy Radziwiłł wyjeżdzając r. 1591
do Krakowa, mianował d. 8 Marca 1591 x. Benedykta Wojnę kus:
tosza wilensk. officyała, sekretarza król. proboszcza trockiego adm:
nistratorem dyecezyi wileń.; lecz Kapituła obrała d. 1 lipca 1592 ad:
ministratorem x. Cypriana biskupa metonensk. sufragana i kano:
nika wilensk., po którego śmierci dopiero, d. 18 Marca 1594 na Kapitule
Wojna potwierdzony został na administratorstwo. — R. 1593 Bernard
Maciejowski biskup łucki robił zabiegi u Zygmunta III o otrzyma:
nie biskupstwa wileńsk., sprzeciwiali się temu Litwini i Kapituła
a Klemens VIII papież polecił zbadanie tej sprawy i wizytacyją
dyecezyi wileńskiej r. 1595 posłowi swemu Aleksandrowi Comuleus

opatowi nonenskiemu. R. 1597 otrzymał Bernard Maciejowski od króla prezentę na biskupstwo wileńskie, lecz Kapituła wileńska d. 11 Czerwca 1597 sprzeciwiła się wręcz tej nominacyi, oświadczając iż Maciejowskiego jako innoplemiennego za biskupa przyjąć nie może i przeciw tej nominacyi sprzeciwiającej się prawom W. X. Lit. wysłała do Klemensa VIII d. 10 [illegible] Kwietnia 1598 z protestacyą Ambrożego Bejnarta kanonika.

15) Benedykt Wojna herbu Trąby syn Macieja kasztelana mścisławskiego, kustosz i officyał wileński proboszcz trocki, otrzymawszy na sejmie warszawskim w Kwietniu 1600 od Zygmunta III nominacyą na biskupstwo wileńskie, potwierdzony w Rzymie d. 31 Listopada 1600 przez Klemensa VIII, objął d. 22 Listopada 1600 przez pełnomocników swych rządy dyecezyi. Jako kapłan wielkich cnot i gorliwy w nawracaniu kacerzy, r. 1601 probostwo odelskie z kościołami kryńskim i kuźnickim przyłączył na stół xx. wikaryuszom katedry wileńskiej. Odbywszy 3 synody dyecezalne w Wilnie r. 1604, 1607 i 1613, wyjechał w Marcu 1615 dla poratowania zdrowia do wód we Włoszech, gdzie zmarł d. 22 Października 1615 w Padwie. (Ob: Synodus dioecesana episcopatus Vilnensis celebrata Vilnae per Benedictum Woynam ep. Viln. 3 Martii 1602. Vilnae in off. Rad. Viln. Soc. Jes. 1602. 4to k. 8) – Constitutiones Synodorum dioecesis Vilnensis diversis temporibus celebratarum jussu Abrah. Woyna episc. viln. editae. Vilnae 1633. 4to ark. 7½ Są tu Synody Benedykta i Abrahama Wojny.)

16) Eustachy Wołłowicz herbu Bogorya urodz. 1572, od r. 1592 kanonik wileń. proboszcz odelski, r. 1593 wyjechał na nauki do Rzymu, z kąd wróciwszy został najprzód kantorem wileń. opatem lubińskim, referendarzem W. X. Lit., a r. 1600 kustoszem wileń. proboszczem trockim; r. 1604 wyjechał do wód szwajcarskich w Pfeffers, zwiedził przytem Loret i Rzym. Będąc podkanclerzem litew. mianowany przez Kapitułę wileń. d. 3 Grudnia 1615 administratorem biskupstwa, w skutek prezenty królewskiej obrany d. 9 Marca 1616 przez Kapitułę biskupem wileńsk. otrzymał w Rzymie d. 15 Czerwca 1616 od Pawła V. potwierdzenie, d. 5 Listopada 1616 objął biskupstwo osobiście, zatrzymawszy przytem opactwo lubińskie. R. 1625 fundował w Wilnie dom dla księży zdjętych chorobą i starością. Około r. 1628 odprawił synod dyecezalny. Umarł w Wilnie d. 10 Stycznia 1630; administracyą [illegible] objął Antoni Zabłocki kanonik.

17) Abraham Wojna herbu Trąby, syn Siemiona Kasztelana mścisławskiego wychowany za młodu pod okiem stryja swego Benedykta Wojny biskupa wileńsk. Będąc jeszcze klerykiem, otrzymał r. 1599 kanonią wileńską, a r. 1611 sufraganią wileńską z tytułem biskupa metoneńskiego. R. 1627 został biskupem żmudzkim, a r. 1630 d. 11 Kwietnia otrzymał od Zygmunta III prezentę na biskupstwo wileńskie, obrany d. 14 Maja 1630 przez Kapitułę wileńską, objął osobiście d. 14 Października katedrę w Wilnie, otrzymawszy we Wrześniu potwierdzenie papieskie. Wyjednał on u Urbana VIII. d. 14 lutego 1635 dekret nakazujący obchodzić Święto Św. Kazimierza z oktawą ritus duplicis. R. 1613 odprawił Synod dyecezalny w Wilnie (Synodus dioecesana Vilnensis sub Abrahamo Wojna ep. vil. celebrata, Vilnae 1613. 4to); i r. 1632 ogłosił drukiem zbiór dawniejszych synodów (Constitutiones Synodorum dioecesis Vilnensis diversis temporibus celebratarum, jussu Abrah. Wojna ep. viln. Vilnae 1632. 4to). R. 1638 obrała sufraganią wileńską Marcyana Tryznę, który d. 28 lutego 1638 otrzymał tytuł biskupa malleńskiego (zamiast metoneńskiego*). R. 1645 d. 4 lutego 1645 pozwolił Innocenty X. prałatom czterynym i Kanonikom wileńskim używać mantoletów, rochet i kap (Rzym. Kuk. Umarł Abraham Wojna biskup w Wilnie d. 14 Kwietnia 1649

*) Hieronim Władysław Sanguszko sufragan i dziekan wileń. r. 1646 miał znowu tytuł biskupa metoneńskiego.

18) Jerzy Tyszkiewicz herbu Leliwa, syn Jana Eustachego wojewody brzeskiego i Zofii Księżniczki Wiśniowieckiej kasztelanki kijowsk., kształcił się w akademii krakow. R. 1623 był już kanonikiem krakowsk.; r. 1626 d. 30 maja kustoszem wileńsk., r. 1627 proboszczem grodzieńskim, a r. 1628 sufraganem wileńskim i biskupem metoneńskim, następnie 16 stycznia 1632 archidyakonem wileńskim. R. 1633 został biskupem żmudzkim, i od Króla Władysława IV posłował do Urbana VIII r. 1638–1641. Król Władysław IV w Warszawie d. 1 Maja 1649 dał mu nominacyą na biskupstwo wileńskie, obrany przez Kapitułę d. 26 Maja 1649, potwierdzony przez papieża Innocentego X. d. 15 Grudn. 1649. objął osobiście biskupstwo d. 1 Maja 1650. —

Rozpisał Tyszkiewicz synod dyecezalny wileński na niedzielę pierwszą po Trzech Królach r. 1654 który, jak się zdaje nie przyszedł do skutku. Pod czas wojny 1655 schronił się Jerzy Tyszkiewicz do Królewca, gdzie zmarł d. 17 Stycznia 1656

19) Jan (Karol) Dowgiałło Zawisza herbu Zadora ur. 1608 z ojca Kaspra Janowicza i matki Krasnowskiej; kształcił się w Akademii wileńskiej; dalej na dworze Benedykta Wojny biskupa wil., wreszcie w obcych krajach, [w Ingolstadzie, Bononii;] zkąd wróciwszy został rejentem kancelaryi większej litew. Będąc Doktorem Praw, protonotariuszem apost., Kommendarzem trockim, został r. 1635 Kaznodzieją Katedr. wileń. i tegoż roku towarzyszył w podróży za granicę książętom Radziwiłłom z Klecka. R. 1639 d. 2 październ. otrzymał Kanonię wileńsk. R. 1649 był już pisarzem i referendarzem w. ks. lit.; posłował na sejmy 1649 i 1656. Jako archidyakon wileński, proboszcz trocki, otrzymał od Króla Jana Kazmierza we Lwowie d. 21 Kwietn. 1656 nominacyą na biskupstwo wileńskie, w którem był administratorem Hieronim Władysław Książe Sanguszko biskup metoneński, sufragan wileń. nominat smoleński. R. 1657 w drugą niedzielę postu otrzymał Zawisza w Częstochowie święcenie na biskupa wileńsk. Umarł w Bezdzieży d. 9 marca 1661 (koło Różany). Po nim został administratorem Mikołaj Słupski Kanonik wileń.

20) Jerzy Białłozor herbu Wieniawa (syn Krzysztofa marszałka upitsk. starosty abelsk. i Jadwigi Giedrojcówny) za młodu był dworzaninem Królew., r. 1649 został proboszczem kaplicy S. Kazimierza. R. 1649 d. 18 listop. mianowany Kanonikiem wileń. a r. 1652 Kustoszem Katedr. wilen., posłował na sejmy 1653 i 1654. R. 1658 w Czerwcu został biskupem smoleńsk. — R. 1661 d. 23 lipca w Warszawie wyniesiony na biskupa wileńskiego przez Jana Kazmierza Króla, obrany d. 10 Września t. r. przez Kapitułę wileń. Gdy po objęciu biskupstwa zaczął się tytułować także Prymasem W. X. Lit. zapozwany o to przez Króla, zrzekł się d. 28 Grudnia 1663 w Warszawie tego tytułu przed arcybiskupem gnieznien. Akt uroczystego wstąpienia na Katedrę odprawił dopiero d. 15 Czerwca 1664 w Wilnie w przytomności Króla. R. 1662 fundował klasztor Dominikanów przy

którym r. 1664 zaczął budować kaplice stacyj kalwaryjskich. Umarł w Białce d. 17 Maja 1665. Po nim objął administracyją dyecezyi Jan Gotard Tyzenhauz biskup metoneński sufragan wileń.

21) Aleksander Sapieha na Maciejowie herbu Lis, urodz. 1624 z ojca Fryderyka podkomorzego włodzimiersk. i Ewy Kęszewskiej, kształcił się w Rzymie gdzie wyświęcony na kapłaństwo, r. 1650 otrzymał prelaturę probostwa katedr. wileń. i posłował r. 1654 na sejm warszawski. R. 1657 został biskupem metoneńskim, sufraganem wileńsk. i referendarzem W.X. Lit., a r. 1659 biskupem żmudzkim. Obrany przez Króla w Warszawie d. 4 Maja 1666 na biskupstwo wileńskie, i d. 28 maja t. r. przez kapitułę, potwierdzony w Rzymie d. 18 Sierpnia 1667 przez Klemensa IX. odbył d. 26 Sierpnia 1668 wjazd uroczysty do Wilna. R. 1669 d. 11 marca odprawił synod dyjecezalny w Wilnie (druk: Acta Synodi dioecesis Vilnensis praesidente Alexandro in Maciejów Sapieha episcopo Viln. A. D. 1669 d. 11. 12. 13 m. Martii celebratae. Vilnae, typis Academic. 1669. 4to K. 38/2 spisem parafij i listem pasterskim Bernarda Maciejowskiego - wydał Jan Woronowicz mistrz ceremonii katedr. wileń.); liczono wtedy w dyecezyi wileńskiej w 26 dekanatach 411 kościołów prócz klasztornych. Umarł ten łagodny i pobożny biskup w Wilnie d. 22 Maja 1671 mając lat 47. Po jego śmierci administrował dyecezyą Mikołaj Słupski biskup grayanopolitański, kustosz i officyał wileński.

22) Mikołaj Stefan Pac, herbu Gozdawa hrabia na Różance, syn Stefana i referendarza litewsk. i Anny Rudomianki, urodził się 1624, kształcił się za młodu w akademiach wileńskiej i ingolsztadzkiej, był najprzód wojewodą trockim, marszałkiem trybunału litewsk. r. 1666, potem kasztelanem wileńsk. starostą krzyczewskim. Rozwiódłszy się z żoną Teodorą Tryznianką, która wstąpiła do zakonu Benedyktynek w Wilnie, mając już blisko lat 50 obrał sobie stan duchowny po złożeniu godności świeckich. R. 1671 mając już mniejsze święcenia, otrzymał od Króla Michała w Warszawie d. 10 Czerwca 1671 prezentę na biskupstwo wileńskie. Kapituła wileńska mianowała go d. 23 Lipca 1671 kanonikiem najprzód, a potem d. 2 Października 1671 wybrała go na biskupa.

Pac udał się do Rzymu, gdzie otrzymał święcenia kapłańskie i potwier:
dzenie na biskupstwo wileńsk., z kądwróciwszy r. 1673, objął rządy bis:
kupstwa, nie będąc jeszcze konsekrowanym biskupem, z czego
między nim a Kapitułą wszczęły się kilkoletnie zatargi. dopiero r.
1682 d. 25 Lipca w Warszawie otrzymał od Palavicinego nuncyusza
apost. konsekracyją na biskupa i w tym roku d. 7 Września odpra:
wił uroczysty wjazd do Wilna. Był on zarazem prałatem domowym
papieskim, hrabią pałacu Lateraneńskiego i kawalerem złotej ostrogi.
Umarł ten biskup w Rudowlanach czyli Rudawie d. 8 Maja 1684,
pochowany u Karmelitów bosych w Wilnie. Po nim administrował Mi:
kołaj Słupski archidyakon wileń. biskup gracyanopolitański.

23) Aleksander Michał Kotowicz herbu Korczak, syn
Jana, kształcił się w akademii wileńsk. gdzie 1644 został Dr Filozofii:
Zostawszy kapłanem w Rzymie, był najprzod kanonikiem smoleńskim,
r. 1657 został kanonikiem wileńsk., następnie r. 1661 prałatem scholastykiem
wileń. i jako taki posłował na sejm warszawski r. 1664 i 1666 i 1668, był
oraz proboszczem w Rożennie, Mścibowie i Stokliszkach i rejentem kan:
celaryi większej lit., sekretarzem król. R. 1672 mianował go Jan III bis:
kupem smoleńskim, a następnie 1685 biskupem wileńskim (przedtem
r. [redacted] 1675 został dziekanem wileńskim). Po uroczystym wjeździe do
Wilna d. 29 Września 1685, odprawił synod dyecezalny w Wilnie, który się
rozpoczął d. 1 Paździenika 1685 i trwał 3 dni, i na którym wydzielono ob:
szar każdej parafii w mieście Wilnie. Umarł d. 10 Grudnia 1686 r., w Grodnie,
zostawiwszy (r. 1685) znaczny zapis na fundacyją Missionarzy w Wilnie. (Synod
Kotowicza drukowany ma tytuł: Acta constitutiones et decreta Syno:
di dioecesis Vilnensis, praesidente Alexandro Michaele Kotowicz ep.
Viln. Vilnae typis Academii. 1685. 4to str. 54)

24) Konstanty Kazimierz Brzostowski herbu Strzemie uro:
dził się d. 16 Lipca 1644 w Słobódce z ojca Cypriana Pawła ~~[illegible]~~ starosty
trockiego i Racheli Duninówny Rajeckiej, poświęciwszy się stanowi du:
chownemu, otrzymał mniejsze święcenia r. 1660 w Brześciu, i r. 1661 kano:
nię wileńską. Wyjechawszy do Rzymu r. 1665 dla dokończenia swych nauk
w Kollegium Klementyńskiem, r. 1668 otrzymał święcenia kapłańskie w
Rzymie. Wróciwszy do kraju, jako kanonik wileński, proboszcz w Trokach,
Rukojniach i Parafianowie oraz sekretarz W.X. Lit. r. 1685 dostał biskupstwo
smoleńskie (poprzednio jeszcze r. 1679 wyjechał na 2 lata do Francyi)

Otrzymawszy od Króla Jana III d. 28 Lutego 1687 prezentę na biskupstwo
wileńskie, obrany przez kapitułę i potwierdzony przez papieża Inno=
centego XI, dopiero d. 10 Października 1688 odprawił uroczysty wjazd
do Wilna. Poskramiając nadużycia wojskowych, którzy uciążliwe=
mi leżami w dobrach biskupich, przyczyniali się do niszczenia
takowych, popadł biskup Brzostowski w zatargi z Kazimierzem
Janem Sapiehą wojewodą wileń. hetmanem w. lit., którego, gdy na=
pomnienia nie skutkowały, d. 18 Kwietnia 1694 wyklął i interdykt
na kościoły wydał d. 2 Czerwca 1694. To dało powód do niemałych roz=
ruchów na sejmie i pieniactw w Rzymie, albowiem prymas Radzie=
jowski brał w obronę Sapiehę: sam nawet Brzostowski wyjechał w
tej sprawie r. 1696 w Październiku do Rzymu. Po nastąpionej ugodzie
z Sapiehą r. 1697, został r. 1706 mianowany hrabią państwa kościelnego
a r. 1710 opatem mogilskim (Clarae Tumbae). Zapowiedział wprawdzie
biskup Brzostowski synod dyecezalny w Wilnie na d. 12 Paździer[n].
1716, lecz ten dla rozruchów wojennych odbył się dopiero d. 17
lutego 1717. (Decreta, sanctiones et universa Acta Synodi dioecesa=
nae ab ill. Constantino Casimiro Brzostowski episc. Viln. A. 1717 diebus
3. 4 et 5 m. Februarii in sua cathedrali ecclesia Vilnae celebrata, per
Alexandrum Joannem Zebrowski S. Theol. et Jur. Dr. Synodi secretarium
connotata. Vilnae, typ. Acad. Soc. Jes. 4to k. 4, str. 157 i k. 4 jest tu też
Catalogus universi Cleri dioec. Viln.) Umarł Brzostowski w Dąbro=
wie d. 27 Październ. 1722 mając 78 lat, z których 36 lat przepę=
dził na biskupstwie wileńsk. (O nim pisali: Barszcz Jerzy Soc. Jes.
Kazanie na jego pogrzebie 1722. 4to — Rodkiewicz Silv. Concessus: Opus
miserentis Dei sive Historia de origine, meritis et sanctitate Pontifi=
cii ord. Canon. Regul. S. Mariae Demetri de Urbe de poenitentia B. M. V.
Cui praefixa est panegyris Constantini Brzostowski Ep. Viln. Vilnae 1699.
4to — Marianus a S. Stanislao: Hypomnema ordinis fol. pag. 621-623
żywot.) Brzostowski fundował r. 1695 klasztor Trynitarzy na Antokolu
pod Wilnem (Trinopolis), r. 1717 sprowadził zakon Wizytek do Wilna;
r. 1718 d. 4 Września koronował obraz N. P. Maryi w Trokach; wybudo=
wał wspaniały zamek dla biskupów wileńskich w Werkach. Był to
mąż wielkich zasług w kraju i w kościele.

25) <u>Maciej Józef Ancuta</u> herbu własnego. najprzód proboszcz
w Szatach, Wilkomierzu, Nalibokach, kanonik inflantski i smoleń:
ski, został r. 1695 kanonikiem wileńskim. Protegowany przez biskupa
Brzostowskiego, mianowany r. 1706 referendarzem W.X.L. został oraz kus:
toszem wileńskim i oficyałem, a r. 1710 sufraganem wileńskim oraz i
biskupem missionopolitańskim. przytem także r. 1714 dostał i probostwo
w Nowogródku. Król August II. mianował go r. 1715 koadjutorem biskup:
stwa wileńskiego, na którą to godność po potwierdzeniu z Rzymu, d. 30
Października 1717 uroczyście wprowadzonym został. Po śmierci Brzostows:
kiego r. 1722 obrała go kapituła na biskupstwo wileńskie. Złożyw:
szy w Warszawie Augustowi II przysięgę na wierność, wracając podczas
bierzmowania ludu w parafii juchnowieckiej, tknięty apoplekxyą
tegoż samego dnia 18 Stycznia 1723 życie zakończył, (jako nominat) zanim nadesz:
ła bulla potwierdzająca z Rzymu, (Ob: Barszcz Jerzy S.J. Kazanie
na pogrzebie tego biskupa. Wilno, w druk. Akad. S.J. 1725. 4to). pochowa:
ny d. 6 Lutego 1723 w katedrze wileńskiej. Po nim objął administra:
cyą biskupstwa wileń. Bogusław Korwin Gosiewski dziekan wi:
leński, sufragan białoruski, biskup akanteński, nominat smoleński:
- Bratem biskupa Macieja był Jerzy Kazmierz Ancuta od r. 1708
Kanonik wileńs. poźniej sufragan wileński, biskup antipatreński.
26) <u>Karol Piotr Pancerzyński</u> herbu Trzaska. syn Jerze:
go z Niegoszewa Pancerzyńskiego pułkownika król. i Słońskiej;
Kształcił się za młodu w akademii wileńsk. Zostawszy księdzem był
proboszczem w Mińsku, plebanem w Krożach, a od r. 1696 kanonikiem
wileńskim, następnie referendarzem W.X.L. i kustoszem wileńsk.; r. 1713
mianowany sufraganem białoruskim i biskupem hieropolitańskim. R.
1719 został biskupem smoleńskim, z którego przez Augusta II. za protek:
cyą Radziwiłłów d. 24 Marca 1724 posunięty na biskupstwo wileńskie,
potwierdzony przez Benedykta XIII w Rzymie d. 11 Września 1724, do:
piero po Nowym Roku 1725 odbył uroczysty wjazd do Wilna. Założył on
r. 1728 Szpital Bonifratrów w Grodnie i wyznaczył fundusz dla domu
starych i niedołężnych kapłanów. Umarł d. 19 Lutego 1729 w majątku
swoim Karolinie czyli Serebryszczach. Po nim administrował dyecezyą
Jerzy Kazimierz Ancuta scholastyk i sufragan wileński biskup antypa:
treński.

27) Michał Jan Zienkowicz herbu Siekierz urodzony r. 1671 z ojca Alexandra i Połubińskiej koło Drohiczyna, wykształcony w akademii wileńskiej; był najprzód proboszczem borysowskim, a od r. 1699 kanonikiem wileńskim, następnie referendarzem W. X. L. archidyakonem żmudzkim [illegible]. Biskup żmudzki Alexander Horain mianował go d. 19 Kwietnia 1717 sufraganem żmudzkim, przyczem d. 16 Grudnia 1718 konsekrowany został na biskupa juliopolitańskiego. R. 1726 otrzymał probostwo w Krożach. Po śmierci biskupa wileń. Pancerzyńskiego, król August II r. 1730 obrał go na biskupstwo wileńskie, z pominięciem dwoch innych kandydatów: Bogusława Gosiewskiego biskupa smoleńsk. i Felicyana Szaniawskiego biskupa chełmskiego. Potwierdzony przez Klemensa XII w Rzymie d. 2 Października 1730, odprawił tegoż roku d. 2 Grudnia uroczysty wjazd na biskupstwo wileńskie i zaraz w następnym r. rozpoczął wizytę swej dyecezyi. Jako partyzant Leszczyńskiego Stanisława zmuszony był r. 1734 schronić się do Prus, z kąd wróciwszy dopiero r. 1736 mianował sufraganem wileńsk. i koadjutorem biskupstwa Józefa hrab. Sapiehę referendarza W. X. Lit. (+ 10 Grudn. 1759 w Wilnie) który zarazem tytularne biskupstwo dyoczezareńskie otrzymał. R. 1739 zajął się przywiedzeniem do skutku fundacyi domu w Wilnie dla księży wysłużonych, zwątlonych chorobą i potrzebujących poprawy (na którą to fundacyę biskup Karól Pancerzyński znaczny kapitał zapisał, Alexander Żebrowski kanonik i officyał wileński scholastyk i officyał wileński budynek wystawił, a biskup Michał Zienkowicz znacznym dochodem opatrzył). — R. 1742 wyjednał u Benedykta XIV pozwolenie dla kanoników i prałatów wileńskich noszenia dystynktoriów na złotym łańcuchu (krzyż czerwono emaliowany otoczony promieniami złotemi na których 4 lilie białe, w środku z jednej strony obraz Św. Kazimierza Królewicza w polu białem, na drugiej stronie litery S. i C. pod mitrą). R. 1743 odprawił biskup Zienkowicz wizytę kościoła katedralnego przy którym było wtedy 6 prałatów (1. Proboszcz, zarazem koadjutor bisk. i sufragan wileński. 2. Dziekan oraz biskup smoleński i sufragan białoruski. 3. Archidiakon oraz sufragan żmudzki. 4. Kustosz oraz officyał wileński. 5. Scholastyk oraz biskup inflantski. 6. Kantor), 16 kanoników (między temi 4ty oraz biskup żmudzki, 14ty kanclerz dyecezyi wileń. oraz archidyakon białoruski, 16ty pisarz kapituły) i 12 wikaryuszów katedralnych

Na prośbę biskupa Zienkowicza wydał Benedykt XIV w Rzymie d. 17 Marca 1743 breve pozwalające, z powodu prac rolniczych w polu przez lud, przenieść następujące święta na niedzielę: Nawiedzenia N. P. M. na 1sze niedzielę w Lipcu, S. Maryi Magdaleny na 2gą niedzielę w Lipcu, S. Jakóba Apost. na 3cią niedzielę w lipcu, S. Anny na 4tą niedzielę w Lipcu, Sw. Wawrzyńca na 10tą niedzielę po Zielonych Świątkach w sierpniu. — D. 10 Lutego 1744 odprawił tenże biskup w Kościele Katedralnym w Wilnie Synod dyecezalny (Synodus dioecesana Vilnensis ab ill. Michaele Joanne Zienkowicz ep. Viln. in ecclesia cathedrali sua A. 1744 diebus 10. 11. 12 m. Febr. celebrata. Vilnae typ. Acad. Soc. Jes. 4to k. 7 i str. 194 jest tu obszerny spis parafii z należącemi do nich wsiami) — D. 8 Września 1750 koronował cudowny obraz N. P. Maryi w Kościele S. Michała Bernardynek w Wilnie. Umarł biskup Zienkowicz d. 24 Stycznia 1762 w Wilnie, pochowany d. 2 lutego 1762. Po nim objął administracyą dyecezyi synowiec jego Tomasz Ignacy Zienkowicz kustosz wileński, sufragan białoruski biskup aryopolitański.

<u>28) Ignacy Jakób Książe Massalski</u> urodził się d. 25 Lipca 1729 z ojca Michała kasztelana wileńsk. hetmana polnego W. X. Lit. i Franciszki Ogińskiej kasztelanki trockiej. Mając zaledwie lat otrzymał już d. 9 Maja 1744 kanonią wileńską; wysłany przez ojca do Rzymu na studia teologiczne, bawił tamże lat półczwarta i otrzymał r. 1755 doktorat prawa. Wróciwszy do kraju otrzymał najprzód probostwo rosieńskie, kanonią warszawską, dalej probostwo katedralne wileńskie i żmudzkie, przytem był pisarzem wielkim a potem referendarzem W. X. Lit. Gdy Antoni Tyszkiewicz biskup żmudzki mający nominacyą Królewską na biskupstwo wileńskie zmarł d. 30 Stycznia 1762, otrzymał Massalski przez zabiegi ojca d. 15 Lutego 1762 nominacyą króla Augusta III na biskupstwo wileńskie, obrany d. 16 Marca t. r. przez kapitułę, potwierdzony d. 27 Kwietnia 1762 przez Klemensa XIII, konsekrowany d. 27 Lipca objął d. 16 Maja biskupstwo. w Wilnie. R. 1767 d. 26 Kwietnia zamiast jednego dotychczas istniejącego wileńskiego, ustanowił 3 konsystorze z trzema officyałami, jako to: Wileński, do którego przydzielił 13 dekanatów (wileński, pobojski, oszmiański, świrski, radunski, wiłkomierski, kupiski, brasławski, trocki, kowieński, nowogrodzki, słonimski, lidzki), Białoruski, którego

offiiyatem był sufragan białoruski z 6 dekanatami (połocki, witebski,
orszański, miński, radoszkowski, bobrujski), Podlaski w Białym=
stoku z 7 dekanatami (grodzieński, knyszyński, augustowski, woł=
kowyski, simnenski, olwitski, rożański). Gdy się wieża kościoła
katedralnego wileńskiego d. 7 września 1769 zawaliła i 5 wikaryuszów oraz 1
kleryka zabiła, postanowił Massalski odbudować kościół katedralny, którego
budowę r. 1777 powierzył zdolnemu architektowi Wawrzyńcowi Gucewi=
czowi, wykonanie zaś ozdób i rzeźb Righi'emu sprowadzonemu z Rzymu
rzeźbiarzowi. Tenże biskup odbudował także letni pałac biskupi w Wer=
kach. R. 1770 d. 4 lutego publikował Massalski w swojej dyecezyi poz=
wolenie Klemensa XIV używania w postach potraw maślanych, wyjed=
nane dla całej Polski i Litwy przez Króla Stanisława Augusta.
R. 1775 d. 30 Sierpnia publikował znowu tenże biskup bullę papieża
Piusa VI z d. 20 Maja 1775, pozwalającą wskutek prośby Króla i sej=
mujących stanów na redukcyję świąt, oraz zabraniającą dyscyplino=
wania i ubierania się w kapy, jako też pielgrzymowania osobom obojéj
płci na odpusty. Gdy wskutek podziału pierwszego Polski archidyako=
nat białoruski z sufraganią w znaczniejszéj części odpadł od dyecezyi wileńskiej[*] i osob=
ne biskupstwo białoruskie czyli mohylowskie bez wiedzy papies=
kiej utworzone zostało: utworzył Massalski d. 26 Czerwca 1775
nową sufraganię trocką z konsystorzem w Kownie, do którego przyłą=
czył 6 dekanatów (trocki, olwitski, kowieński, simnenski, wiłkos=
mierski, kupiski) i pierwszym sufraganem mianował Józefa Kazi=
mierza Kossakowskiego biskupa cynneńskiego, kustosza wileńs=
kiego, proboszcza wołpiańskiego i słuckiego, pisarza W. X. Lit.,
którego też sobie przybrał za koadjutora wileńskiego. – R. 1775 zasiadł
Massalski jako prezes w Komissyi edukacyjnéj; jednak użył na swoje potrze=
by 600,000 złp. z funduszów edukacyjnych, wskutek tego za naleganiem Jędrzeja
Zamojskiego komisarza Izby edukacyjnych odebrała biskupowi Massalskiemu
R. 1776 zagroził klątwom wszystkim wyjed=
szafunek funduszów edukacyjnych.
którzyby na redukcyą świąt szemrali. R. 1789 z końcem Października wyje=
chał Massalski za granicę do wód, zkąd dopiero w Styczniu r. 1792 powrócił.
W czasie nieobecności jego administrował dyecezyą sufragan Piotr Tarzy=
łowski biskup bellineński, kantor wileński. Massalski jako człowiek świa=
towy i wykształcony prowadził życie wystawne i okazałe, krążąc się ciągle

*) t. j. znaczniejsza część kościołów dekanatów witebskiego i orszańskiego i połockiego

koło Dworu w Warszawie; gdy na to fundusze biskupstwa nie wystarczały i gdy nawet swe dobra dziedziczne sprzedał, zmuszonym był zaprzedać swe usługi Rossyi. R. 1792 przystąpił do Konfederacyi targowickiej i podczas sejmu grodzieńskiego wyprawił d. 12 Grudnia rutą fetę na cześć imienin carowej Katarzyny. Ponieważ przy pierwszym rozbiorze Polski Kapituła i biskupstwo wileńskie znaczniejszą część dóbr stołowych i dotacyjnych utraciło; wyjednał iż mu rząd polski roczną pensyję 100,000 złp. wyznaczył. Po wybuchu rewolucyi polskiej d. 17 Kwietnia 1794 uwięziono najprzód jego Koadjutora ~~[illegible]~~ Józefa Kazimierza Kossakowskiego biskupa inflantskiego, którego osądzonego za zdradę kraju powieszono. Uwięziono też i Ignacego Massalskiego biskupa wileńsk. którego też gmin roztukany, odbiwszy więzienie d. 28 Czerwca 1794 w Warszawie powiesił. Zwłoki jego dopiero 1795 sprowadzono do Wilna i w katedrze w mahoniowej trumnie pochowano. Po nim administrował dyecezyją Dawid Pilchowski Dr. Teol. i Prawa Kościelnego, dziekan katedralny wileń. sufragan wileński, biskup ethineński.

29) Jan Nepomucyn (Korwin) Kossakowski herbu Ślepowron, urodzony d. 16 Maja 1753 w Krakowskiem z ojca Antoniego podstolego nowogrodzkiego i Konstancyi Krasnowskiej, stolnikowny opoczyńskiej, kształcił się w Piotrkowie, później w Seminaryum w Warszawie, gdzie r. 1787 wyświęcony na kapłana. Otrzymał najprzód godność kustosza wileńskiego za protekcyją Józefa Kazimierza Kossakowskiego biskupa inflantskiego, który go swym koadjutorem mianował. Po ostatnim rozbiorze, r. 1795 rząd rossyjski skasował [d. 6 Septembr. v. s. 1795] tytuł dyecezyi wileńskiej; i pozostałe dekanaty przyłączył do dyecezyi inflantskiej, której administratorem mianował Jana Nepomucyna Kossakowskiego z tytułem biskupa ~~[illegible]~~ lorymeńskiego sufragana inflantskiego. R. 1798 zniósł rząd rossyjski biskupstwo inflantskie i utworzył na nowo dyecezyę wileńską do której przyłączył 2 dekanaty: kurlandzki i semigalski (pozostałe z dyecezyi inflantskiej); oderwał zaś dekanaty miński, radoszkowski i bobrujski do nowo utworzonej dyecezyi mińskiej.

Również odpadły wtedy dekanaty augustowski, knyszyński, olwitski,
semneński i część grodzieńskiego do nowo utworzonej przez rząd prus-
ki dyecezyi wigierskiej. Biskupem nowej tej obciętej dyecezyi wi-
leńskiej mianowany został Jan Nepomucen Kossakowski i d.
14 Października 1798 uroczyście wstąpił na Katedrę. Miał on wtedy
pod sobą sufraganów: wileńskiego (Dawida Pilchowskiego biskupa
echineńskiego, dziekana wileńs.) i trockiego (Józefa Antoniego Połubiń-
skiego biskupa lorymeńskiego, archidyakona wileńsk.) oraz Kurlandz-
kiego (Adama Kossakowskiego biskupa mirleńskiego, Kanonika wileńs.). Odupadłszy
na zdrowiu i dotknięty chorobą oczu wyjechał r. 1802 do wód Karlsbadzkich,
z których wróciwszy w Kwietniu 1803, założył w Wilnie r. 1807 Towarzystwo
dobroczynności. D. 27 Czerwca 1807 wyjechał powtórnie do wód za gra-
nicę, umarł d. 26 Września 1808 w Baden pod Wiedniem. Wymowny i
uczony, był także Kawalerem rossyjsk. orderu S. Alexandra News-
kiego. Po nim administrował dyecezyą Nikodem Książę Puzyna
sufragan i Kanonik wileński, infułat gieranoński.

30) Hieronim Strojnowski herbu Strzemie, urodził się
d. 20 Września 1752 we wsi Chodaczkowie na Wołyniu z ojca
Benedykta i Marianny Strojnowskich. Kształcił się najprzód
u Pijarów w Złoczowie, i w Sierpniu 1766 wstąpił do Zgromadze-
nia Pijarów w Podolińcu, pod imieniem Hieronima a S. Berar-
do. Wyświęcony na Kapłana w Warszawie r. 1776, był nauczycie-
lem w Konwikcie Pijarów warszawskich, poczem mianowany przez
Kommissyą edukacyjną professorem prawa natury w Akademii wi-
leńskiej w r. 1780, został 1781 Doktorem Praw i Teologii w Akademii
Krakowskiej. R. 1788 wyjechał do Włoch gdzie otrzymał uwolnienie od
ślubów zakonnych. Po powrocie do kraju pełnił jeszcze do r. 1794 obowiąz-
ki professora w Akademii wileńskiej, posiadając przytem probostwo
w Korcu. R. 1791 wezwany był od Sejmu do układu procedury sądowej.
R. 1794 wszedł do Kapituły wileńskiej jako Koadjutor scholasteryi. R. 1797
mianowany plebanem Kościoła S. Jana w Wilnie; r. 1799 obrany rektorem
Akademii wileńskiej; r. 1806 został Koadjutorem biskupstwa łuckiego i scholas-
tykiem wileńskim oraz biskupem lamberytańskim i Kawalerem orderu S.
Anny. Z Końcem r. 1808 mianowany administratorem biskupstwa wileńskie-
go, sam siedząc w Petersburgu, zastępowany był przez Tadeusza Kundzicza

sufragana trockiego. R. 1814 mianowany biskupem wileńskim potwierdzony w Rzymie 1815, gdy się gotował odprawić uroczysty wstęp na katedrę, zmarł d. 5 Sierpnia 1815 w folwarku Elnokumpie pod Wilnem pochowany w Horochowie na Wołyniu. Zostawił ten światły biskup po sobie kilka prac literackich. (Ob. Rudomina Jan Gwalbert: Żywot Hieronima Strojnowskiego. Wilno 1839. 8vo str. 42) Po nim administrował biskupstwem wileńskim Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz metropolita arcybiskup mohylowski zmarły w Petersburgu d. 1 Grudnia v. s. 1826. Po nim został administratorem Wincenty Milucki urodzony 1762, wyświęcony na kapłana 1785, od r. 1813 kanclerz kapituły wileń., administrator od r. 1826 do r. [6 maja v. s.] 1828 jako officyał wileński; został w końcu kustoszem następnie archidyakonem wileńskim, i umarł d. 1 Marca 1853.

31) Jędrzej Benedykt Kłągiewicz urodzony d. 1 Stycznia 1767 w Iłukszcie na Żmudzi z ojca Michała drobnego posiadacza wiejskiego i Joanny Kuczyńskiej. R. 1828 mianowany administratorem, suffraganem wileńskim i biskupem chryzopolitańskim

Administr: Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz + 1827

Andrzej Benedykt Kłągiewicz admin od 1828 – biskup Chryzopolitański, sufragan wileński ur. 1 Stycznia 1767 w Wiłkiszkach – wstąpił na Katedrę wil 29 czerwca 1841
+ 27 Grud. 1841

Jan Cywiński sufragan trocki administr
+ 17 Listop 1846

Wacław Żyliński poświęc d. 5 Grud. 1848
wstąpił na Katedrę 9 Stycz. 1849

16 1
16
32

18 3
4
72
3
2
88

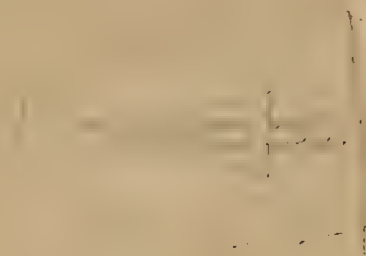

Ordo et numerus ecclesiarum dioecesis Vilnensis A. 1669.
(juxta Synodum a. 1669).

Ecclesia cathedralis Vilnensis.

I) Vilnensis Decanatus. – Ecclesiae: 1) Ecclesia S. Joannis, parochialis Vilnensis. 2) Ecclesia parochialis Antokolensis. 3) Ecclesia praepositalis S. Stephani, Vilnensis 4) Ecclesia praepositalis S. Trinitatis Vilnensis. 5) Ecclesia praepositalis S. Magdalenae Vilnensis. 6) Ecclesia praepositalis SS. Nicodemi et Josephi Vilnensis. 7) Ławaryszki. 8) Pietuchow. 9) Rudomina filia Vilnen. Parochialis eccles. 10) Turgiel alias Merecz minor. 11) Niemenczyn. 12) Moyszagoła. 13) Kiernow. 14) Podbrzezie. 15) Miedniki. 16) Cudzieniszki.

II) Poboyscensis Decanatus: 1) Poboysko. 2) Szyrwinty. 3) Szeszole. 4) . Sidoki. 5) Zmoydki. 6) Owanta. 7) Skiemiany. 8) Bolniki. 9) Widzieniszki. 10) Malaty. 11) Inturki et Słowino. 12) Dubinki. 13) Giedroycie. 14) Muśniki. 15) Upniki.

III) Oszmianensis Decanatus: 1) Oszmiana. 2) Zuprany. 3) Soly. 4) Ostrowiec. 5) Worniany. 6) Gierwiaty. 7) Smorgonie et Cicin. 8) Olszany. 9) Krewo. 10) Łosk. 11) Traby. 12) Surwiliszki. 13) Narwiliszki. 14) Grawzyszki.

IV) Swirensis Decanatus: 1) Swir. 2) Miadziol. 3) Postawy. 4) Zadźwiez. 5) Komaje. 6) Łyntupy. 7) Swiranki. 8) Bystrzyca. 9) Michaliszki. 10) Żodziszki. 11) Danuszow. 12) Wojstom. 13) Kurzeniec. 14) Kobylnik. 15) Rabun. 16) Serwecz. 17) Kosianiewicze. 18) Nioki.

V) Lidensis Decanatus: 1) Lida. 2) Białohrud. 3) Wawiorka. 4) Dziewo. 5) Wasiliszki. 6) Szczolna. 7) Żoludek. 8) Rozanka.

9) Kamionka. 10) Lackie et Zatwiecie. 11) Dworzec. 12) Zabłocie. 13) Zyrmony. 14) Horodna.

VI) Radunensis Decanatus: 1) Raduń. 2) Eyszyszki. 3) Dubicze et Hacza. 4) Soleczniki. 5) Bieniakonie. 6) Hermaniszki. 7) Błotna. 8) Trokiele. 9) Dworzyszcze. 10) Gieranony. 11) Sobotniki. 12) Zygmuniszki. 13) Lipniszki. 14) Dudy. 15) Iwie.

VII) Witkomiriensis Decanatus: 1) Witkomierz cum Altariis Jowainy et altera. 2) Dziewałtów. 3) Wieprze. 4) Siesiki. 5) Pogiry. 6) Szaty. 7) Ziejmy. 8) Kiejdany. 9) Opitołoki. 10) Remigola. 11) Pompiany alias Potawenie. 12) Poniewież. 13) Mieżyszki Capella. 14) Poniewież nowy Capella. 15) Towpie. 16) Rogow. 17) Onikszty. 18) Kowarsk. 19) Kurkle Capella. 20) Capella in Curia Kowarscensi. 21) Widziszki.

VIII) Kupiscensis Decanatus: 1) Swiadość. 2) Szymance Capella. 3) Kupiszki. 4) Subocz alias Kompienica. 5) Wobolniki. 6) Poswol. 7) Krynniczyn. 8) Podbirże. 9) Birże locus ubi fuit ecclesia. 10) Ponedele. 11) Siewruki Capella. 12) Poniemonie. 13) Rawiszki Capella. 14) Rakiszki. 15) Abele. 16) Krewno Capella. 17) Dusiaty. 18) Juzynty Capella. 18) Uciana et Uszpole. 19) Wiżuny. 20) Komajki. 21) Skopiszki Capella.

IX) Braslaviensis Decanatus: 1) Hoduciszki. 2) Swienciany cum duabus Altariis. 3) Wile Capella. 4) Dawgieliszki. 5) Sieniszki Capella. 6) Rymszany Capella. 7) Koltyniany. 8) Łyngmiany. 9) Łabonary. 10) Kukuciszki. 11) Suginty Capella. 12) Tawroginy. 13) Sołok. 14) Dukszty Capella. 15) Jeziorosa. 16) Smolwy Capella. 17) Dryświat. 18) Pelikany Capella. 19) Brasław. 20) Opsa Capella. 21) Ładzwinie alias Druja, alias Sapieżyn. 22) Pohost. 23) Plusn. 24) Widze cum Altaria. 25) Twereć.

X) Trocensis Decanatus: 1) Olkiniki. 2) Troki nowe. 3) Troki stare. 4) Anuszyszki. 5) Liwoszuny. 6) Punie. 7) Olita. 8) Daugi et Przełaje. 9) Niemonojcie. 10) Łyszkow. 11) Merecz.

XI) Siemnensis Decanatus: 1) Urdomina. 2) Łozdzieje. 3) Siemno. 4) Balwierzyszki. 5) Udrya. 6) Metele. 7) Sereje. 8) Swiętejeziora. 9) Lejpuny. 10) Wiejsieje. 11) Berżniki. 12) Sejny. 13) Lunisk.

XII) Grodnensis Decanatus: 1) Grodno. 2) Przewałka. 3) Ozia. 4) Jeziora filia Grodnensis Ecclesiae. 5) Kwasowka. 6) Ejsmonty. 7) Brzostowica mała. 8) Krinki. 9) Sudziałowo. 10) Odelsk. 11) Indura. 12) Kuźnica. 13) Kondzyn. 14) Sokołka. 15) Sokolany. 16) Dąbrowka. 17) Zalesie. 18) Nowydwor et Altaria. 19) Krasnobor. 20) Lipsk. 21) Dużany stok.

XIII) <u>Caunensis Decanatus</u>: 1) Kowno. 2) Probostwo S. Krzyża. 3) Jezno. 4) Stokliszki. 5) Wysokidwor. 6) Sunieliszki. 7) Żejmory. 8) Żosle. 9) Poporcie. 10) Kormiałowo. 11) Łopie. 12) Gieguzyn. 13) Skorule. 14) Wędziogoła. 15) Rumszyszki. 16) Użugoście filia Ecclesiae Stokliscensis. 17) Dorszuniszki. 18) Preny. 19) Bersztany filia Prenensis.

XIV) <u>Olitensis seu Poszyrvintensis Decanatus</u>: 1) Olita alias Poszyrwinty. 2) Grażyszki. 3) Wizajny. 4) Łankieliszki. 5) Pojewonie filia Olitensis Ecclesiae. 6) Bartniki. 7) Wisztyniec. 8) Przerosl. 9) Filipow. 10) Bakałarzewo. 11) Racki. 12) Janowka. 13) Wilkowiszki.

XV) <u>Połocensis Decanatus</u>: 1) Dołhynow. 2) Buda. 3) Dokszyce. 4) Pafianow Vacat. 5) Głębokie. 6) Leple. 7) Kublicze Vacat. 8) Wołkołata. 9) Dunilowicze. 10) Zadoroż. 11) Dzisna. 12) Połock. 13) Udział. 14) Berezyna Vacat. 15) Wolborowicze Vacat.

XVI) <u>Novogrodensis Decanatus</u>: 1) Nieśwież. 2) Kleck. 3) Niedźwiedzice. 4) Lipsk. 5) Kroszyn. 6) Sienno. 7) Nowogrodek. 8) Swojatycze. 9) Iszkołdź. 10) Snowia, Vacat. 11) Mir. 12) Swierzno. 13) Mikołajewszczyzna.

XVII) <u>Slonimensis Decanatus</u>: 1) Słonim. 2) Derewo. 3) Połonka Vacat. 4) Mysz. 5) Lachowicze. 6) Stwołowicze. 7) Zadzwieje. 8) Horodyszcze. 9) Jelna. 10) Wsielub. 11) Zdzięcioł. 12) Dworzec. 13) Rohotna. 14) Molczadz.

XVIII) <u>Rożanensis Decanatus</u>: 1) Rożana. 2) Łukonica. 3) Łyszkow. 4) Porozow. 5) Strubnica. 6) Zelwia. 7) Mosty. 8) Dereczyn. 9) Międzyrzyc. 10) Kossow. 11) Olszewo. 12) Łahiszyn. 13) Janow alias Castrum Cassinum.

XIX) <u>Wołkowiscensis Decanatus</u>: 1) Wołkowisk. 2) Hniezno. 3) Swisłocz. 4) Jałowka Vacat. 5) Brzostowica major. 6) Szydłowiec. 7) Repla. 8) Wołpa. 9) Łunna. 10) Roś. 11) Krzemienica. 12) Pietuchow Vacat.

XX) <u>Witepscensis Decanatus</u>: 1) Witepsk. 2) Bereszyna alias Luboszany. 3) Borysow. 4) Sanguszkowo alias Krupka. 5) Bobr Vacat. 6) Czereja. 7) Łukoml. 8) Rudnosiele. 9) Chotopienicze. 10) Beszenkowicze. 11) Sienno. 12) Bielica. 13) Ostrowno. 14) Sorzyca.

XXI) <u>Orszanensis Decanatus</u>: 1) Orsza Vacat. 2) Dąbrowa. 3) Horki. 4) Hory. 5) Mścisław. 6) Czausy. 7) Czereków. 8) Ukły. 9) Szkłow Vacat. 10) Mohilow. 11) Bychow. 12) Tajmanow alias Nowy Bychow Vacat.

13) Białynicze. 14) Starosiele Vacat. 15) Tołoczyn. 16) Sokolnia Vacat. 17) Obolce. 18) Smolany.

XXII) Minscensis Decanatus: 1) Mińsk. 2) Iwieniec. 3) Wołma. 4) Chochła. 5) Naliboki. 6) Derewnia. 7) Kamień Vacat. 8) Pierszaje. 9) Wiśniewo. 10) Zabrzezie. 11) Raków. 12) Kojdanow. 13) Stołpce.

XXIII) Radoszkowiczensis Decanatus: 1) Radoszkowicze. 2) Dubrowo. 3) Zasław. 4) Łohojsk. 5) Hajna. 5) Korzeń. 6) Zigmbin. 7) Chotajewicze. 8) Ilia. 9) Mołodeczno. 10) Lebiedziow. 11) Marków. 12) Horodziłow. 13) Hruzdow. 14) Hożow. 15) Krasnesioło Vacat. 16) Bienica. 17) Połoczany.

XXIV) Bobrojscensis Decanatus. 1) Bobrojsk. 2) Hłusk. 3) Strzeszyn Vacat. 4) Rzeczyca. 5) Homel. 6) Mozyr Vacat. 7) Letrykowicze. 8) Dawidgródek. 9) Słuck. 10) Cimkowicze. 11) Kopyl. 12) Shumienno. 13) Bohuszewicze. 14) Chołwie Vacat.

XXV) Augustoviensis Decanatus: 1) Augustów. 2) Grabowo. 3) Bargłow. 4) Rajgród. 5) Goniądz. 6) Probostwo Szpitalne Goniądzkie. 7) Trzciana. 8) Tykocin. 9) Dobrzyniewo. 10) Jesionowka. 11) Brzozowa major. 12) Dolistow. 13) Brzozowa minor.

XXVI) Knyszynensis Decanatus: 1) Kalinowka. 2) Knyszyn et Krypno. 3) Choroszcza. 4) Niewodnica. 5) Turośnia. 6) Juchnowiec. 7) Zabłudow. 8) Białystok. 9) Wasilkow. 10) Korycin. 11) Choderowka.

Decanatus 26; Ecclesiae 403.

Spis

Kościołów parafialnych w dyecezyi wileńskiej r. 1669.

I. Dekanat Wileński.

A) W mieście samem: Kościół Katedralny. — Kościoły: 1) S. Jana paraf. 2) S. Piotra na Antokolu paraf. 3) S. Szczepana probostwo (prepozyturalny) 4) S. Trójcy (maltań.) 5) S. Maryi Magdaleny prepozytur. 6) S. Nikodema i Józefa prepozytur.

B) Za miastem: 1. Ławaryszki — 2. Pietuchów. — 3. Rudomina, filia należąca do S. Jana w mieście. — 4. Turgiele czyli Merecz [minor] (mały) — 5. Niemenczyn. — 6. Mejszagoła. — 7. Kiernów. — 8. Podbrzezie. — 9. Miedniki. — 10. Ludzieniszki.

II. Dekanat Pobojski.

1. Pobojsko. — 2. Szyrwinty. — 3. Szeszole. — 4. Nidoki. — 5. Zmojdki. — 6. Owanta. — 7. Skiemiany. — 8. Bolniki. — 9. Widzieniszki. — 10. Malaty. — 11. Inturki z filią Stowino. — 12. Dubinki. — 13. Giedrojcie. — 14. Musniki. — 15. Upniki.

III. Dekanat Oszmiański.

1. Oszmiana. — 2. Żuprany. — 3. Soły. — 4. Ostrowiec. — 5. Worniany. — 6. Gierwiaty. — 7. Smorgonie z filią Licin. — 8. Olszany. — 9. Krewo. — 10. Losk. — 11. Traby. — 12. Surwiliszki. — 13. Narwiliszki. — 14 Grawżyszki.

Dekanat Świrski.

1. Świr. – 2. Miadziot. – 3. Postawy. – 4. Zadziewież. – 5. Komaje. – 6. Łyntupy. – 7. Świranki. – 8. Bystrzyca. – 9. Michaliszki. – 10. Żodziszki. – 11. Danjuszow. – 12. Wojstom. – 13. Kurzeniec. – 14. Kobylnik. – 15. Rabun. – 16. Serwecz. – 17. Kościeniewicze. – 18. ~~Ridoki~~ Niwki.
(pewnie Nidoki)

Dekanat Lidzki.

1. Lida. – 2. Białohrud. – 3. Wawiorka. – 4. Dylewo. – 5. Wasiliszki. – 6. Iszczołna. – 7. Żołudek. – 8. Rożanka. – 9. Kamionka. – 10. Lackie z filią Jatwiesk (~~Jatwiekk~~). – 11. Dworzec (Dworzyszcze). – 12. Zabłocie. – 13. Żyrmony. – 14. Horodna.

Dekanat Raduński.

1. Raduń. – 2. Ejszyszki. – 3. Dubicze z filią Naiza. – 4. Soleczniki. – 5. Bieniakonie. – 6. Hermaniszki. – 7. Błotna. – 8. Trokiele. – 9. Dworzyszcze. – 10. Gieranony. – 11. Sobotniki. – 12. Zygmunciszki. – 13. Lipniszki. – 14. Dudy. – 15. Iwie.

Dekanat Witkomierski.

1. Witkomierz z alteriami (Jowiany i inne). – 2. Dziewałtow. – 3. Wieprze. – 4. Sieriki. – 5. Pogiry. – 6. Szaty. – 7. Iejmy. – 8. Kiejdany. – 9. Opitołoki. – 10. Remigoła. – 11. [redacted] Pompiany czyli Połażenie. – 12. Poniewież. – 13. Mieżyszki Kaplica. – 14. Poniewież nowy Kaplica. – 15. ~~Traupie~~ Trówpie. – 16. Rogow. – 17. Onikszty. – 18. Kowarsk. – 19. Kurkle Kaplica (z Kaplicą w Dworze Kowarskim). – 20. Widziszki.

VIII. Dekanat Kupiski.

1. Swiadość. – 2. Szymańce Kaplica. – 3. Subocz inaczej Kompienica. – 4. Wobolniki. – 5. Poswol. – 6. Kryniczyn. – 7. Podbirże. – 8. Birże miejsce gdzie był Kościół. – 9. Ponedele. – 10. Siewruki Kaplica. – 11. Poniemonie. – 12. Rawiszki Kaplica. – 13. Abele. – 14. Krewno Kaplica. – 15. Dusiaty. – 16. Jużynty Kaplica. – 17. Uciana z filią Uszpole. – 18. Wizuny. – 19. Komajki. – 20. Skopiszki Kaplica. – ... Kupiszki.

IX. Dekanat Brasławski.

1. Hoduciszki. – 2. Święciany z 2 altarjami. – 3. Mile Kaplica. – 4. Daugieliszki. – 5. Sieniszki Kaplica. – 6. Rymszany Kaplica. – 7. Koltyniany. – 8. Łyngmiany. – 9. Łabonary. – 10. Kukuciszki. – 11. Suginty Kaplica. – 12. Tawroginy. – 13. Sołok. – 14. Dukszty Kaplica. – 15. Jeziorosa. – 16. Smołwy Kaplica. – 17. Suwiek Kaplica. – 18. Dryświaty. – 19. Pelikany Kaplica. – 20. Brasław. – 21. Opsa Kaplica. – 22. Zadziwie czyli Druja albo Sapieżyn. – 23. Pohost. – 24. Ikaźń. – 25. Widze z 2 altarjami. – 26. Twerecz.

X. Dekanat Trocki.

1. Olkieniki. – 2. Troki nowe. – 3. Troki stare. – 4. Anuszyszki. – 5. Piwoszuny. – 6. Punie. – 7. Olita. – 8. Daugi z filią Przełaje. – 9. Niemonojcie. – 10. Łyszków. – 11. Merecz.

XI. Dekanat Siemneński.

1. Urdomina (Rudomina ?). – 2. Łozdzieje. – 3. Siemno. – 4. Balwierzyszki. – 5. Udrya. – 6. Metele. – 7. Sereje. – 8. Święte Jezioro. – 9. Lejpuny. – 10. Wiejsieje. – 11. Berzniki. – 12. Sejny. – 13. Puńsk.

XII. Dekanat Grodzieński.

1. Grodno. – 2. Przewałka. – 3. Ozia (Hoża). (filia do Grodna) – 4. Jeziora. – 5. Kwasówka. – 6. Eiśmonty. – 7. Brzostowica mała. – 8. Krynki. – 9. Sudziałowo. – 10. Odelsk. – 11. Indura. – 12. Kuźnica. – 13. Kondzyń. – 14. Sokółka. – 15. Sokolany. – 16. Dąbrówka. – 17. Zalesie. – 18. Nowydwór (Szaltiny.) – 19. Krasnobór. – 20. Lipsk. – 21. Różany Stok.

XIII. Dekanat Kowieński.

1. Kowno i probostwo S. Krzyża. – 2. Jezno. – 3. Stokliszki. – 4. Wysoki dwór. – 5. Sumiliszki. – 6. Żyżmory. – 7. Żosle. – 8. Poporcie. – 9. Kormiałowo. – 10. Łopie. – 11. Gieguzyn. – 12. Skorule (filia do Stokliszki). – 13. Wądziagoła. – 14. Rumszyszki. – 15. Użgoście. – 16. Dorsuniszki. – 17. Preny. – 18. Bersztany filia do Preny.

XIV. Dekanat Olwitski czyli Poszyrwintski.

1. Olwita czyli Poszyrwinty. – 2. Grażyszki. – 3. Wizajny. – 4. Łankieliszki. – 5. Pojewonie (filia do Olwity) – 6. Bartniki. – 7. Wisztyniec. – 8. Przerośl. – 9. Filipów. – 10. Bakałarzów. – 11. Raczki. – 12. Janówka. – 13. Witkowiszki.

XV. Dekanat Połocki.

1. Bołhynów. – 2. Buda. – 3. Dokszyce. – 4. Parafianów. – 5. Głębokie. – 6. Leple. – 7. Kublicze. – 8. Wołkołata. – 9. Dunitowicze. – 10. Zadoroż. – 11. Dzisna. – 12. Połock. – 13. Udział. – 14. Berezyna. – 15. Wołborowicze.

XVI. Dekanat Nowogrodzki.

1. Nieśwież. – 2. Kleck. – 3. Niedźwiedzice. – 4. Lipsk. – 5. Kroszyn. – 6. Sienno. – 7. Nowogródek. – 8. Swojatycze. – 9. Iszkołdź. – 10. Snowia. – 11. Mir. – 12. Świerzno. – 13. Mikołajewszczyzna.

XVII. Dekanat Słonimski.

1. Słonim. – 2. Darewo. – 3. Połonka. – 4. Mysz. – 5. Lachowicze. – 6. Stwołowicze. – 7. Zadzwieje. – 8. Horodyszcze. – 9. Zelna. – 10. Wsielub. – 11. Zdzięcioł. – 12. Dworzec. – 13. Rohotna. – 14. Mołczadź.

XVIII. Dekanat Rożański.

1. Rożana. – 2. Łukonica. – 3. Łyszków. – 4. Porozów. – 5. Hribnica. – 6. Zelwia. – 7. Mosty. – 8. Dereczyn. – 9. Międzyrzecz. – 10. Kossów. – 11. Olszewo. – 12. Łahiszyn. – 13. Janów, alias Castrum Cassinum.

XIX. Dekanat Wołkowyski.

1. Wołkowysk. – 2. Hniezno. – 3. Świsłocz. – 4. Jałówka. – 5. Brzostowica wielka. – 6. Szydłowiec. – 7. Repla. – 8. Wołpa. – 9. Łunna. – 10. Roś. – 11. Krzemienica. – 12. Pietuchów.

XX. Dekanat Witebski.

1. Witebsk. – 2. Berezyna czyli Luboszany. – 3. Borysów. – 4. Sanguszków czyli Krupka. – 5. Bobr. – 6. Czereja. – 7. Łukoml. – 8. Rudnosiele. – 9. Chołopienicze. – 10. Biesienkowicze (*Beszenkowicze*). – 11. Sienno. – 12. Bielica. – 13. Ostrowno. – 14. Sorzyca.

XXI. Dekanat Orszański.

1. Orsza. – 2. Dąbrowna. – 3. Horki. – 4. Hory. – 5. Mścisław. – 6. Czausy. – 7. Czereków. – 8. Ukły. – 9. Szkłów. – 10. Mohilów. – 11. Bychów. – 12. Tajmanów czyli Nowy Bychów. – 13. Białynicze. – 14. Starosiele. – 15. Tołoczyn. – 16. Sokolnia. – 17. Obolce. – 18. Smolany.

XXII. Dekanat Miński.

1. Mińsk. – 2. Iwieniec. – 3. Wołma. – 4. Chochła. – 5. Naliboki. – 6. Derewnia. – 7. Kamień. – 8. Pierszaje. – 9. Wiśniewo. – 10. Zabrzezie (Zadzwieje?) – 11. Raków. – 12. Kojdanów. – 13. Stołpce.

XXIII. Dekanat Radoszkowski.

1. Radoszkowicze. – 2. Dubrowo. – 3. Zasław. – 4. Łohojsk. – 5. Hajna. – 6. Korzeń. – 7. Ziembin. – 8. Chotajewicze. – 9. Ilia. – 10. Mołodeczno. – 11. Lebiedziów. – 12. Marków. – 13. Horodziłów. – 14. Hruzdów. – 15. Hozów. – 16. Krasnesioło. – 17. Bienica. – 18. Połoczany.

XXIV. Dekanat Bobrujski.

1. Bobrujsk. – 2. Hłusk. – 3. Strzeszyn. – 4. Rzeczyca. – 5. Homel. – 6. Mozyr. – 7. Petrykowicze. – 8. Dawidgródek. – 9. Słuck. – 10. Cimkowicze. – 11. Kopyl. – 12. Thumienno. – 13. Bohuszewicze. – 14. Chotwie.

XXV. Dekanat Augustowski.

1. Augustów. – 2. Grabowo. – 3. Barglów. – 4. Rajgród. – 5. Goniądz. – 6. Probostwo szpitalne Goniądzkie. – 7. Trzciana. – 8. Tykocin. – 9. Dobrzyniewo. – 10. Zasionówka. – 11. Brzozowa wielka. 12. Doliстów. – 13. Brzozowa mała.

XXVI. Dekanat Knyszyński.

1. Kalinowka. – 2. Knyszyn z filią Krypno. – 3. Choroszcza. – 4. Niewodnica. – 5. Turośnia. – 6. Juchnowiec. – 7. Zabłudów. – 8. Białystok. – 9. Wasilkow. – 10. Korycin. – 11. Chodorowka.

411 Kościołów.

Dyecezya Wileńska

r. 1717.

Kapituła: Prałatów 8 7 6/ (Praepositus, Decanus, Archidia:conus, Custos, Scholasticus, Cantor i Sufragan Białej Rusi, zarazem) — r. 1743 było 6.

Kanoników: 14 (między temi: Cancellarius dioecesis i Archidiaconus Albae Russiae) — roku 1743 było 14.

Wikarych 9 (między temi: Vicecustos, Concionator, Vicedeca:nus i Vicecantor.) — Roku 1743 było 12

Spis
kościołów parafialnych w dyecezyi wileńskiej
r. 1717.

Ecclesia Cathedralis penes quam: Episcopus, 6 Praelati: Praepositus – Decanus – Archidiaconus (Episcopus Samogitiae) – Custos (Mathias Ancuta episcopus Mirinopolitanus, Suffraganeus, Referendarius M. D. L.) – Scholasticus – Cantor (Suffraganeus Albae Russiae, Notarius M. D. L. – 14 Canonici (inter hos praeter Episcopum Smolenscensem: 13 Cancellarius Dioecesis – 14. Archidiaconus Albae Russiae) – 10 Vicarii et Vicepraelati.

I Dekanat Wilenski.

A) W mieście: 1) S. Joannis parochialis. 2) S. Petri in Antokole praepositalis (Can. reg. Later.). 3) S. Stephani praepositalis. 4) S. Augustini in Zarzecze parochialis (Can. reg. BB. MM. de poenit.). 5) S. Trinitatis praepositalis. 6) S. Nicodemi et Josephi praepositalis. 7) S. Mariae Magdalenae praepositalis.

B) Za miastem: 1) Ławaryszki. – 2) Rudomina filia ecclesiae S. Joannis. – 3) Turgiele. – 4) Niemenczyn (episcopus Samogitiae). 5) Mejszagoła. 6) Altaria. – 7) Kiernow (Canon. reg.) – 8) Altaria. – 9) Podbrzezie (Can. reg. BB. MM. de poenit.) – 10) Miedniki (Canon. reg. BB. MM. de poenit.) – 11) Rukoinie. – 12) Rudzieniszki.

II. Dekanat Pobojski.

1. Pobojsk. – 2. Szeszole. – 3. Nidoki. – 4. Zmojdki. – 5. Owanta. – 6. Altaria (ibid). – 7. Skiemiany (Can. reg. BB. M.M. de poenit.). – 8. Bolniki. – 9. Widzieniszki (Praepositura infulat Can. reg. BB. M.M. de poenit.) – 10. Malaty. – 11. Inturki. – 12. Dubinki. – 13. Szyrwinty. – 14. Giedrojcie. – 15. Upniki.

III. Dekanat Oszmiański.

1. Oszmiana

Spis kościołów farnych w dyecezyi wileńskiej r. 1717.

I. Dekanat Wileński

a) w Wilnie mieście

1) Parochialis S. Joannis (Collegio Academico Soc. Jes. incorporata) 2) praepositalis S. Petri in Antokole (Canonic. regul. Lateran.) 3) praepositalis S. Stephani*) 4) parochialis S. Augustini in Zarzecze (Canonic. regul. B.B. M.M. de poenit.) 5. praepositalis S. Trinitatis 6. praepositalis S. Nicodemi et Josephi. 7. praepositalis S. Mariae Magdalenae.

*) r. 1744 był tu praepositus Stephanus Turczynowicz

Synod r. 1717. wspomina: Domus Vilnensis Congregationis Missionis.

b) za miastem Wilnem

8) Ławaryszki. a) Rudomina (filia ecclesiae S. Joannis) (probostwo Biskupa Żmudzkiego) 9) Turgiele. 10) Niemenczyn. 11) Meyszagola (Canon. reg. Lat.) b) Altaria ibidem. 12) Kiernow. c) Altaria ibidem. 13) Podbrzezie (Canon. BB. M.M. de poenit.) 14) Miedniki (Canon. BB. M.M. de poenit.) 15) Rukonie. 16) Cudzieniszki.

17) Korkożyszki (parafia dodana r. 1744)
18) Szumsk (z klasztorem Dominikanów – parafia utworzona 1744)
19) Werki (z klasztorem Dominikanów – paraf. utworz. 1744.
20) Rudniki (filia eccles. S. Stephani Viln. cum jure parochiae 1744)

II. Dekanat Pobojski.

1.) Pobojsk. 2) Szeszole. 3) Nidoki. 4) Zmóydki. 5) Owanta. a) Altaria ibidem. 6) Skiemiany (Can. BB. MM. de poenit.) 7) Bolniki. 8) Widzieniszki (Canon. regul. BB. MM. de poenit.) (Praeposit. infulat.) 9) Malaty. 10) Inturki 11) Dubinki. 12) Szyrwinty. 13) Giedroycie. 14) Musniki. 15) Upniki.

16) Gielwany (z klaszt. Franciszkanów filia Pobojscen. cum jure parochiae 1744)

III. Dekanat Oszmiański.

1) Oszmiana. 2) Zuprany. 3) Soły. 4) Ostrowiec (Ord. Praedicat.) 5) Worniany. 6) Gierwiaty. 7) Smorgonie. a) Cicin, filia Smorgonensis. 8) Olszany (Ord. S. Francisc. Min. Convent.) 9) Krewo. b) Altariae duae ibidem. 10) Łosk. 11) Traby. b) Altaria ibidem. 12) Surwiliszki. 13) Harwiliszki (PP. Franciscani) 14) Graużyszki.

15) Daniuszow (filia Solensis cum jure paroch. 1744)

(Sufragan Vilnens.) IV. Dekanat Swirski.

1) Swir. a) Altariae duae ibidem. 2) Miadziol. b) Altaria ibidem. 3) Postawy. 4) Zadziewie. 5) Komaje. 6) Łyntupy. c) Altaria ibidem. 7) Swiranki. 8) Bystrzyca*). 9) Michaliszki (Canon. regul. BB. MM. de poenit.) 10) Łodziszki d) Daniuszow, filia ecclesiae Solensis. 11) Woystom. 12) Kurzeniec. 13) Kobylnik. 14) Kościeniewicze. 15) Niestaniszki.

*) Klasztor Kanon. regul. de poenit. fund. 1460 Michał Giedroyc – supr. 1528 Zygmunt I.

Daniuszow (opuszczony r. 1744)

16) Stary Miadziol (Altaria ad Miadziol 1744)

V. Dekanat Lidski.

1) Lida. (fundow. 1383 Władysław Jagiełło) 2) Białohrud. 3) Wawiorka. 4) Dylewo. 5) Wasiliszki. 6) Szczotna. 7) Bielica (Ord. Praedicator.) 8) Żołudek. 9) Rozanka. 10) Kamionka (ariańskie Strutyński) 11) Lackie. 12) Nowydwor. 13) Zabłocie. 14) Żyrmony. 15) Horodna. 16) Niecieeza.

17) Krupa (filia Lidensis 1744)
18) Jatwiesk (filia Lacensis 1744) Lidzki
19) Szczuczyn (parafia utworzona 1744 z klaszt. Piarow)

VI. Dekanat Raduński.

1) Raduń. a) Altaria ibidem. 2) Eyszyszki b) Dubicze, filia Radunensis. 3) Nacza. 4) Soleczniki wielkie c) Altaria ibidem. 5) Bieniakonie. 6) Hermaniszki. d) Błotno*) filia Hermaniscensis. 7) Trokiele. e) Dworzyszcze filia Trokielensis. 8) Gieranony (praepositura infulat. probostwo biskupa żmudzkiego) 9) Subotniki. 10) Zygmunciszki. 11) Lipniszki. 12) Iwie. f) Dudy filia Iwiensis.

13) Błotno
*) Ger. Werenow (parafia z klaszt. Piarów 1744)
14) Dziewieniszki (paraf. 1744)
15) Soleczniki małe (filia ad Soleczniki 1744)
16) Łazduny (filia Subotnicensis 1744)

VII. Dekanat Wilkomirski.

1) Wilkomirz 2) Alt: Towiany. 3) Dziewiałtow. 4) Sesiki 5) Pogiry. 6) Szaty. 7) Zeymy. 8) Kiegdany. 9) Opitołoki. 10) Remigoła. a) Altaria ibidem. 11) Poniewież. 12) Troupie. 13) Rogow. 14) Neostadium. 15) Onikszty b) Altaria ibidem. 16) Kowarsk. 17) Kurkle (Canon. regul. BB. MM. de poenit.) 18) Widziszki, filia Wilkomiriensis. 19) Traszkuny (Ord. S. Francisci min. de observant.) 20) Pompiany (Ord. Carmelit. antiq. observ.)

21) Kaplice (filia Sesicensis 1744)
22) Użwiłkie (filia Opitołocensis 1744)

VIII. Dekanat Kupiski.

1) Swiadość. 2) Szymance. 3) Kupiszki 4) Subocz. 5) Wobolniki. 6) Poswol. 7) Krynczyn. 8) Podbirże. 9) Birże. 10) Poniemonie (Canon. reg. BB. MM. de poenit.) 11) Rakiszki. 12) Abele. 13) Krewno. 14) Dusiaty. a) Sieruki, Capella. 15) Juzynty (Can. reg. BB. MM. de poenit.) 16) Skopiszki. 17) Uciana. b) Uszpole, filia Ucianensis. 18) Wizuny. 19) Komayki. 20) Ponedele. 21) Wenusow. c) Hanuszyszki, filia Abelensis. 22) Poniemonie seu Kwetki. (Can. regul. BB. MM. de poenit.) (filia Poniemunensis 1744)

23) Popiele (filia Birzensis 1744) 24) Radkuny (filia Poniemunensis 1744) Antolepty (capella 1744)

IX. Dekanat Bracławski.

1) Hoduciszki. 2) Swinciany. a) Altaria ibidem. 3) Dawgieliszki. 4) Łyngmiany. 5) Koltyniany (Ord. S. Franc. Conventual.) 6) Kukuciszki. b) Łabonary, filia Kukuciscensis. 7) Tauroginy. 8) Sołok. 9) Jeziorosy. 10) Dryswiaty. 11) Bracław. 12) Druja. 13) Ikaźń. c) Pohost, filia Ikaźnensis. 14) Widze. 15) Twerecz (Can. reg. BB. MM. de poenit.) 16) Miory (Canon. reg. BB. MM. de poenit.) d) Sieniszki; Capella, e) Rymszany, Capella. f.) Suginty, Capella. g) Dukszty, Capella. h) Smolwy, Capella. i) Suwiek, Capella. k.) Opsa, Capella. l) Mile, Capella.

X. Dekanat Trocki.

1) Olkieniki. 2) Troki, praepositura 3) Stare Troki Abbatia (Ord. S. Benedicti). 3) Anuszyszki. 4) Piwoszuny (Ord. S. Benedicti) 5) Punie 6) Olita. 7) Daugi. a) Przełaje, filia Daugiensis. 8) Niemonoycie. 9) Nietowiczki. 10) Łyszkow. 11) Merecz. b) Altaria ibidem (cum ecclesia S. Petri 1744)

Ia. 1317 Carolus Myslinski Abbas.

12) Rumbowicze (paraf. 1744)
13) Mirosław seu Sloboda paraf. 1744)

XI. Dekanat Semneński.

1) Urdomina. 2) Łozdzieje. 3) Siemno. 4) Baltoierzysz=ki. 5) Udrya. 6) Metele. 7) Sereje 8) Swięte Jeziora. 9) Więgsieje. a) Leypuny, Capella. 10) Berzniki 11) Sejny (Ord. Praedicat.) 12) Łunsk.

(do dyec. augustow)
13) Dauksze (filia Udryensis 1744)
14) Kopciowok sine cura animar. 1744 (Wigry – klasztor Kamedul.)

XII. Dekanat Grodnienski.

1) Grodno. a) Altariae duae ibidem. b) Praeceptura S. Spiritus Xenodochii ibidem. 2) Ozia [Hoża]. 3) Jeziora. 4) Kwasowka. 5) Eyśmonty. 6) Brzostowica minor. 7) Krynki. 8) Odelsk. 9) Kuźnica. 10) Sokolka. 11) Szudziałowo. 12) Sokolany. 13) Indura. 14) Kondzyn. 15) Dąbrowka. c) Altaria ibidem. 16) Nowydwor. d) Altariae duae ibidem. 17) Krasnobor. 18) Lipsk. 19) Zalesie. 20) Sidra.

w części do dyec. augustow

20) Grodno (parochia z klasztorem franciszkanow 1744.)
21) Poniemuń (filia Kwasowiensis 1744)
22) Sopockinie (altaria 1744)

XIII. Dekanat Kowieński (Cauensis)

1) Kowno. a) Praepositura S. Crucis extra civitatem. 2) Jezno. 3) Stokliszki. 4) Wysoki Dwor (Ord. Praedicat.) 5) Sumiliszki. 6) Zyżmory. 7) Żosle. 8) Poporcie (Ord. Praedicat.) 9) Kormiałowo. b) Łopie Filia ejusdem Ecclesiae. 10) Gieguzyn. 11) Skorule. 12) Wadziagola. 13) Rumszyszki. 14) Uzugoscie. 15) Dorsuniszki. 16) Preny. c) Bersztany, filia ejusdem.

17) Kietuwiszki (paroch. 1744)
18) Kozakiszki filia Poporcensis 1744)
19) Bopty (parochia 1744)
Pożajście (monast. Camadul.) sub parochia Kowno

XIV. Dekanat Olwitski.

1) Olwita. 2) Grażyszki a) Kalwarya, filia Grazyscensis. 3) Wiżayny. 4) Łankieliszki. b) Łoiewonie, filia Olwitensis. c) Bartniki; filia Olwitensis. 5) Wisztyniec. 6) Filipowo. 7) Przerosl. 8) Bakałarzow. 9) Raczki. 10) Janowka. 11) Wilkowiszki. d) Pilwiszki, filia Wilkowiscensis. e) Suwałki, Capella (Patrum Camaldulens. Eremit.)

do dyec. augustow.
12) Lubowo (filia Wiżaynensis 1744)
13) Ludwinow (paraf. 1744

XV. Dekanat Połocki.

1) Dołhynow. 2) Dokszyce. 3) Parafianow. 4) Głębokie. 5) Leple. 6) Kublicze. a) Altaria ibidem. 7) Wołkołata. b) Altaria ibidem. 8) Duniłowicze. 9) Zadoroż. 10) Dzisna. 11) Połock (PP. Soc. Jes.). 12) Bieszeńkowicze (tej parafii niema 1744) 13) Serwecz.

Capella: Zamosze (1744)

+ XVI. Dekanat Nowogrodzki.

1) Nieswież. a) Altariae quatuor ibidem. 2) Kleck. 3) Niedzwiedzica. 4) Lipsk. (niema 1744) 5) Kroszyn. (niema 1744) 6) Sienno. 7) Nowogrodek. b) Altariae duo ibidem. 8) Swoiatycze. 9) Iskołdz. 10) Snow. 11) Mir. c) Altaria ibidem. 12) Swierżno. 13) Mikołajewszczyzna. 14) Niehniewicze

15) Wsielub (paraf. 1744)
16) Lachowicze (paraf. 1744)
17) Lipa (paraf. 1744)
Capella: Serwecz (1744)

+ XVII. Dekanat Słonimski.

1) Słonim. 2) Darewo. 3) Mysz. 4) Lachowicze. a) Altaria ibidem. 5) Stwołowicze. b) Altaria ibidem. 6) Zadzwieje. 7) Horodyszcze. 8) Staro-Jelna. 9) Wsielub. (niema 1744) 10) Zdzięcioł. 11) Dworzec. 12) Rohotna. 13) Moł=czadź.

15) Kroszyn (paraf. 1744)
16) Lipsk (paraf. 1744)
17) Połonka (paraf. 1744)
18) Korelicze (paraf. 1744)
Capella: Szczorsy (1744)

XVIII. Dekanat Rożański.

1) Rożana. 2) Łukonica. 3) Żyrkow. 4) Porozowo. 5) Zelwa. 5) Mosty. 6) Dereczyn (PP. Ord. Praedicat.). 7) Międzyrzecz. 8) Kossow. 9) Olszewo. 10) Łahiszyn (PP. Soc. Jesu) 11) Janow (PP. Benedictini)

Wyłnay filialis ad Janow sive Horodecze) 1770. Pohost (capella publica) 1770.

+ XIX Dekanat Wołkowyski.

1) Wołkowysk. 2) Hnieżno. 3) Swisłocz. 4) Zełwianka. 5) Brzostowica major. a) Altaria ibidem. 6) Szydłowice. 7) Reple. 8) Wołpa. b) Altaria ibidem. c) Lunna, filia Wołpensis. 9) Roś. 10) Krzemienica (Canon. regul. lateran.) Praeposit. 11) Mścibow. 12) Strubnica.

XX. Dekanat Witebski.

1) Witepsk. 2) Boryssow. 3) Czereja. 4) Łukoml. a) (J. Franciscani convent.) (Franciszkanie 1744) Altaria Rudnosiele (RR. Missionarii) 5) Sienno. 6) Bielica (Ord. Praedicat.) 7) Ostrowno (Ord. Praedicat.) c) Sorżyca, Capella in bonis Capituli Vilnensis.

8) Bierienkowicze (paroch. 1744)
9) Nieporota (paraf. 1744)
10) Mikulin (paraf. Bernardyni 1744)
11) Bobr (paraf. 1744)

XXI. Dekanat Orszański.

1) Orsza. 2) Hory et Horki. 3) Mscisław (PP. Carmelitae ant. obserw.). 4) Czausy (Carmelit. ant. obserw.) 5.) Szkłow (Ord. Praedicat. Provinciae Russiae) 6) Mohylow. a) Altariae duo ibidem. 7) Bychow (Canonici reg. lateran.) 8) Stary Bychow (Canon. reg. later.) 9) Białynicze (Carmelit. ant. obserw.) 10) Starosiele. 11) Toloczyn. 12) Obolce. 13) Smolany (Ord. Praedic.) 14) Dąbrowna (Ord. S. Franc. minor. de obserw.) 15) Kadzyn. 16) Worockow. 17) Malatycze (Ord. Praedicat.)

18) Fastrzowka (filia Orszanens. Soc. Jes. 1744)
19) Maryki (filia Mscis. ław-Carmelit. ant. obserw. 1744)
20) Backow (filia Mscisław-Carmelit. ant. obserw. 1744)
21) Kniazyce (paraf. Dominikanow 1744)
Capellae: Kruszew, Hołowczyn, Utuki (1744)

XXII. Dekanat Minski.

1) Minsk. a) Altariae duo ibidem. 2) Iwieniec. 3) Wołma. 4) Chołchła. 5) Naliboki. 6) Derewnia. 7) Kamień. a) Altaria ibidem. 8) Pierszaje. b) Altaria ibidem. 9) Wiszniew. 10) Zabrzezie. 11) Rakow (Ord. Praedicat.) 12) Koydanow. 13) Uzda. 14) Stołpce (Ord. Praedicat.) 15) Puchowicze.

Capellae: Zaniewozyzna, Chołowa czarna, Kochcice (1744)

XXIII. Dekanat Radoszkowski.

1) Radoszkowicze. 2) Zasław. 3) Łohojsk. 4) Hayno. 5) Korzeń. 6) Ziembin (Ord. Praedicat.) 7) Chotajewicze (Ord. Praedic.) 8) Illa. 9) Lebiedziow. [10] a) Altaria ibidem. 10) Horodziłow. 11) Hruzdow. 12) Chożowa. 13) Krasneroło.

14) Markowo (paraf 1744)
Capella: Olkowicze (1744)

XXIV. Dekanat Bobrujski

1) Bobrujsk. 2) Hłusk (Ord. S. Francisc. min. de obser.) a) Strzeszyn, Capella Capituli Cathedr. Vilnen. 3) Rzeczyca (Ord. Praedicat.) 4) Homel. 5) Mozyr. 6) Petrykow. 7) Dawidgrodek. 8) Cimkowicze. 9) Słuck. b) Altariae duo ibidem. 10) Kopyl c) Altariae duo ibidem 11) Bohuszewicze. 12) Berezyna.

13) Karpiłowka (paraf. 1744)
14) Żurowice (paraf. Canon. reg. lateran. 1744)
15) Babicze (filia Mozyrensis 1744)
Capellae: Kazangrodek, Hołowicze, Łojow, Hrozow.

XXV. Dekanat Augustowski

1) Augustow. 2) Grabowo. 3) Bargłow. 4) Raygrod. 5) Goniądz. a) Praepositura hospitalis ibidem. 6) Trzciana. 7) Dobrzyniewo. 8) Jasionowka. 9) Brzozowa major. 10) Brzozowa minor. 11) Dolistow. [11] b) Altaria ibidem.

12) Neta (filia Bargłowiensis 1744)
13) Karpowicze (paraf. 1744)

XXVI. Dekanat Knyszyński.

1) Kalinowka. 2) Knyszyn a) Altaria ibidem. 3) Choroszcza (Ord. Praedicat.) 4) Niewodnica. 5) Turosnia. 6) Juchnowiec. 7) Jabłudow. 8) Białystok. 9) Wasilkow. 10) Korycin. 11) Chodorowka.

12) Krypno (filia Knyszynensis 1744)
13) Janow (paraf 1744)
Capella: Suchodolina (1744)

Stan dyecezyi wileńskiej

podług spisu 1744 r.

I) Dekanat Wileński

a) Kościoły parafialne w mieście Wilnie.

Kościół Katedralny tit. SS. Stanislai episc. et Ladislai Dor. M.
(przy nim 6 prałatów, 12 kanoników, 13 wikarych)

1. Kościół parafial. tit. S. Joannis (r. 1571 Collegio Academico Soc. Jes. incorporat.) do niego należało całe miasto Wilno w obrębie murów od Bramy Zamkowej do Bramy Rudnickiej i do Ostrej Bramy, od Bramy Trockiej do Bramy Wileńskiej, Tatarskiej, Spaskiej i Bramy Subocz; - za murami miejskiemi domy z prawej strony Bramy Trockiej; domy i ulice około Kościoła S. Jerzego aż do mostu gdzie Wileńka wpada do Wilii; domy około Kościoła S. Filipa i Jakóba Apost. i na Łukiszkach z tej strony Wilii, aż do aż do części Łukiszek należącej do Collegium Academ. Soc. Jes.
Kościoły leżące w tej parafii
a) S. Georgii M. (templum)
b) SS. Philippi et Jacobi Apost. na Łukiszkach Kościół Dominikanów
c) S. Raphaelis na Snipiszkach za Wilią Kościół Jezuitów i Domus tertiae probationis.
Zbór Kalwiński za Bramą Wileńską.

2 Kościół praeposital. S. Petri et Pauli Apost. na Antokolu Kanoników lateran. regular. Praepositus - z wsiami: Rakanciszki, Wikuciany, Florany, Szacieniki, Kiwiszki, Hajduny, Szkojstery, Mackany, Kojrany, Gutderki, Antowile, Wiszupy, przedmieście Antokol i wieś Snipiszki za rzeką Wilią.

Kościoły leżące w tej parafii:

a) S. Salvatoris na Antokolu (Antecollensis) Trynitarzy z Klasztorem.

3. Kościół praeposital. S. Stephani za murami miejskiemi (na przedmieściu Rudnickiem) do niego należały domy leżące w ulicy od Bramy Rudnickiej aż do Kościoła, od drogi dzielącej przedmieście i ulicę Ostrej Bramy obok drogi wiodącej do Wigier przez Kanały miejskie aż do Bramy Trockiej – oraz wsie: Ponary, Leśniki, Rowiancy, Zaścinki, Waka biała, Popowszczyzna, Nowosiołki, Jolzuny.

4. Kościół praeposital. S. Trinitatis.

Kościoły leżące w tej parafii.

a) S. Spiritus, Dominikanów z Klasztorem.

b) S. Ignatii, Jezuitów i Domus probationis czyli Novitiorum.

c) S. Catharinae, Benedyktynek z Klasztorem

d) S. Mariae in Arenis (na Piaskach) Franciszkanów z Klasztorem.

e) S. Nicolai sub regimine Franciszkanów.

f) Omnium Sanctorum, Karmelitów trzewiczkowych antiquae observantiae

g) S. Josephi, Karmelitanki bose (discalceat.) z Klasztorem.

h) S. Theresiae, Karmelitów bosych, z Klasztorem

i) S. Casimiri, Jezuitów i Domus professa.

k) B. Mariae (Pocieszenia) Augustianów z Klasztorem.

l) S. Michaelis (archang.), Bernardynek z klasztorem.

m) S. Francisci Seraph. Bernardynów (de observantia) z klasztorem.

, Cerkiew z monasterem Bazylianów greko-unickich.

5) Kościół praeposital. S. Nicodemi et Josephi de Arimathia, cum hospitali – do niego należały domy w ulicy począwszy od Ostrej Bramy i przedmieście Ostre aż do rzeki Wileń:ki, Popławy oraz Góry Bona z przyległemi wsiami.

Kościoły leżące w tej parafii

a) Ascensionis Domini (Mons Salvatoris) Missyo:narzy (Wincentynów) (istniał już r. 1717)

b) Visitationis B. Mariae V. Wizytek z klasz:torem.

6) Kościół praeposital. S. Mariae Magdalenae cum hospitali

Kościoły leżące w tej parafii

a) Capella S. Rochi cum hospitali, Rochitów (Fratres de Misericordia vulgo Rochiti) w ulicy Zamkowej przy moście fundowani przez Krzysz:tofa Białłozora kanonika wileń., ~~[illegible]~~ i przez Konstant. Brzostowskiego ~~[illegible]~~ biskupa wil. przed r. 1717, potwierdzeni przez Michała Zienkowicza bisk. wil r. 1744. Byli to to tercyarze (tertii ordinis eremitarum (?) S. Francisci), zgromadzenie ich miało za przełożonego (Praepositus) jednego z Księży Bartoszków (Clerici in communi viventes)

Collegium diocesanum emeritorum et invalidorum sacerdotum, fundowane około r. 1740 przez Jana Żebrows:kiego scholastyka wileńsk.

b) S. Crucis, Bonifratrów (Fratres ordinis S. Joannis de Deo) fund. 1635 Abraham Wojna biskup wileń., z klasztorem.

Cerkwie grecko-unickie:

α) Piaciońka w Kamienicy Bazylianów.

β) S. Mikołaja

γ) Zmartwychwstania (Woskreseńska)

δ) Spasa cerkiew (Salvatoris)

Cerkiew dyzunicka.

Zbór luterski w Ulicy niemieckiej.

Bóżnica żydowska.

7) Kościół paroch. S. Augustini, na Zarzeczu przedmieściu z klasztorem Marków (Ord. S. Augustini BB. MM. de poenitentia) fund. 1647 Jakób Proniewski Załamaj z żoną. Do tej parafii należały domy za murami miejskiemi począwszy od Bramy Spaskiej na przedmieściu Zarzecze aż do drogi Połockiej, z drugiej strony rzeki Wileńki.

b) Kościoły parafialne za miastem Wilnem.

Kościół fund. 1387 Władysław Jagiełło - odbudował z drzewa 1680 proboszcz Cherubin Jankiewicz - r. 1848 wymurował proboszcz Antoni Kitkiewicz

8) Niemenczyn miasteczko (probóstwo to posiadał zwykle biskup żmudzki) - wsie: Akawiciszki, Aziułowki, Beniszki, Bekiepury, Bezdany, Bilkiszki, Bityny, Borunele, Botwiniszki, Brataniszki, Bluźniance, Balince, Czapkowszczyzna, Czakiszki, Czerwony Dwor, Daniliszki, Dawksze, Dejlidany, Dubiniszki, Gawksztany, Gieliany, Girnakele, Gryciuny, Gedrojtele, Grzybiany, Jęczmieniszki, Janciawary, Kabiszki, Karweliszki, Kuna, Kunka, Kielnobrydzie, Krejwaraty, Kunciszki, Lubow, Łapejkie, Łakie, Łuciszki, Miszkinie, Martyszuny, Majkuny, Mielany, Minkiele, Maciuny, Magierkiszki, Miszkince, Naujasiedzie,

Ponasy, Paszkajcie, Panele, Pitakolnie, Posedniki, Podziuny, Pojuny, Podkrzyże, Purnuszki, Punzany, Papunzany, Pokrajczyna, Paszanagaty, Raguny, Rezy, Rudowsie, Rychatowszczyzna, Stragielina, Sakiszki, Szklaryszki, Sudenie, Strypuny, Święgtniki, Sobolewskie, Smagury, Sużany, Czarkiszki, Stagale, Stakinie, Sklaruny, Szakaliszki, Tatejkie, Tatarańce, Traszkuny, Tarajkańce, Tuszczawliszki, Wilniszki, Udziaciszki, Waszkańce, Wapsiszki, Waszkiszki, Wojwodziszki, Wejna, Zatosa, Żukańce, Zwieniany, Zardynie, Zygmunty.

9) Korkożyszki wieś – wsie i zaścianki: Militejkajcy, Berzy, Skirlany, Kasperyszki, Botosza, Preny, Maguny, Pujżany, Czerany, Nasilancy, Bryży, Drużyli, Wejżeli, Ktoczany, Kiegszany, Muraszki, Kościelniki, Guzy, Merancy, Żutów z wsią Aszkrojście, Miciany, Oboliny, Powiewiórka, Bojerele, Podbrodzie, Mieczancy, Jasina, Bliźneli, Podubinki, Worniany, Wyłkomuszy, Trebacia.

10) Ławaryszki miasteczko – wsie: Mickuny, Dziedaniszki, Słobodka, Ławaryszki (wieś), Jazów (dwa folwarki), Szylniki, Sacharki, Dubniczki, Rubienka, Dziekaniszki, Pontuzy, Łabińce, Cyrele, Puściewicze, Rubno, Nowosiołki, Szeryszki, Podjeziorki, Konuchy.

11) Rukonie (lub Rykonie) wieś – wsie i zaścianki: Rukonie, Zakieńce, Kiena, Arklany, Montusaczka, Zadworce, Kisielewszczyzna, Świerany, Kule, Zadorosce, Junkszany, Sawiczuny, Trybity, Czupunniszki, Wojczany, Zbrozkowszczyzna, Kiena zakonnic, Zepańce, Putbeczki, Kijany, Czarna, Wierzbuszki, Lipki.

12) Miedniki (Canonic. reg. B.B. M.M. de poenit.) – wsie: Ancule, Grygi, Skuje, Popsen, Biena, Bigirdy, Sloboda, Kowale, Tumasy, Wolkagole, Lemty, Lemejtele, Wołkorabiszki, Zyburtany, Zadorosty, Kule, Sawiczuny, Gudzie, Siwidy, Swirany, Sloboszka OO. Bazylianów, Hupie, Kamienny Łoh Olechnowski; Chowrylance, Golgi=niszki; Naskańce, Haraburdziszki (Soc. Jes.)

13) Szumsk miasteczko (Ord. Praedicatorum) parafia utworzona r. 1744 – dwór Polany, z wsiami: Mizniuny, Polanki, Giejbele, Działuny, Szule, Kosina mała i wielka. –

14) Cudzieniszki wieś – z dworami: Miedniki z wsiami Rukszany, Naramowszczyzna, Łosza; dwór: Dejnów z wsiami Bajkany, Bezlepy, Szarki; dwór: Polany z wsiami Windziuny, Barwaniszki, Kiemiany, Rymuny, Kiekžduny, Danisze, Ramiejki, Mokrzyckie, Bryndziszki; Polany, Grodzie czyli Dziadowszczyzna, Radziuny, Suchodoły, Cieleżyszki, Sloboda; dwór Równepole z wsiami Wisztoki, Wiesiełojcie, Pieślewszczyzna, Jurszany, Buchowszczyzna, Pogiry, Klimance, Hnkańce; dwór Kamienny Łog z wsiami Bieniany, Haniew, Kulpiny, Raczki.

15) Turgiele miasteczko – z wsiami: Ażewicze, Anczorowszczyzna, Rutkowszczyzna, Stara Wieś, Jacuny, Mereczkiwańce, Juszki, Podsławki, Taboryszki, Widrańce, Gierdziejowce, Turowszczyzna, Lodow, Nartuny, Kurmelany, Jankuny, Niegibuny, Sciurciszki, Bahdziule, Zołtuny, Puzyryszki, Pomieruczanie, Konwaliszki, Szostaki, Bojary, Krosza, Wołokiniki, Kunigiszki, Czynumszczyzna, Kamionka, Złowkty, Dirnie, Bujki, Nowosiołki, Jaszuny, Czotyrki, Zacharyszki, Tołokańce, Rukańce, Świrańce, Merecz (dwa folwarki), Misiuczany, Barkuszki, Zemojtuki, Wojcieszuny, Williszki, Karole, Gołembszczyzna.

16) Rudomina miasteczko, parafia, filia Kościoła paraf. S. Joannis w Wilnie – z dworami: Niemieża z wsiami Niemieża, Ogrodniki, Jezierszczyzna; dwór Petesza z wsiami Czekany, Kotki, Niedźwiedzie, Dołobiany, Tatarka, Ciundzie, Dowbiny; dwór Korzyść z wsiami: Zarzeczany, Piktakieny, Stepa Korzyść, Wołkowszczyzna, Okmianiszki, Hajdukajcie; dwór Szkodziszki z wsią i Karczmami; dwór Tataryszki z wsiami Czerniekiejdzie, Morozy, Tereszyszki, Równepole z wsią Halina; Porudominie miasteczko z Kościołem (Kaplica), Halina, Kowale, Prudziszcze, Prydany, Szkodziszki, Mikuciszki, folwark Bernardyński; Dusieniaty z wsiami Popowszczyzna, Jarmoliszki, Mikuciszki, Borejkowszczyzna, Jodziszki, Ciundzie, Zyburtany, Migucy, Skibiszki, Zesciuny, Dukiele, Okołoty, Tatary, Mereślany.

17) Rudniki miasteczko, kościół filia ecclesiae S. Stephani w Wilnie z prawem probostwa – wsie: Popiszki, Mikaszuny, Rudnia, Macele, folwark Sokołow, folwark Rudniki.

18) Kiernow miasteczko (Kościół paraf. i Altaria) – wsie: Siemieniszki, Kiernowka, Grabiały, Wolaniszki, Dyrżany, Alexandryszki, Mitkiszki, Szeszany, Nawryszki, Marzeliszki, Kmity, Lemuciany, Tarwoniszki, Krapiliszki, Luliszki, Kunigiszki, Kaukiszki, Wiciuny, Wierszuliszki, Posperze, Derkuszki, Plikiszki, Mejtuny, Drawcze, Szylina, Pojodzie, Zołotoruny, Czyrki, Piworuny, Sutkuszki, Pokoliszki, Giejszyszki, Mołduniszki, Baleniszki, Maluny, Dukszty, Bujwidy, Purwy, Wierkszany, Ponary, Oryany, Olejuny, Eutopia, Komorowszczyzna. Kościół fund. 1387 Władysław Jagiełło, funda: wyrównał 1512, Zygmunt I, Kościół drewn.

18) Podbrzezie wieś – wsie Kataniszki, Miktuszki, Wingis, Pomusze małe i wielkie, Porejście, Łynkańce, Okmiana, Wisołowka, Warniszki, Dasiance, Grusztele, Radziuki, Zieleniszki, Piekieliszki.

19) Mejszagoła miasteczko kościół parafialny i Altarya – wsie: Grycuny, Mieszluki, Pacuny, Pomusie, Jaceniuny, Pawaserele, Antoniuny, Ejcuny, Szaule, Gaje, Kwoksze, Stepary, Miegucie, Ulizela, Musa S. J., Antokole Wołłowiczów, Pacunele, Laukiele, Miedzuki, Kubyliszki, Lewoniszki, Barskuny, Zybany, Białkuny, Kramiszki, Skruzdany, Korwie, Ławrynajcie, Pietrowszczyzna, Uzdelce, Krywie, Masiance, Powidakunie, Puzyniszki, Wabalce, Gładkiszki, Razumyszki, Brzeczewszczyszki, Paszkiewicze, Brynkiszki, Bosakiszki, Lawidance, Jurkiszki, Szepetyszki, Antakole, Dukszty, Sauliszki, Gienie, Bydliszki, Trzeciaki, Kaczergiszki, Kiemiele, Zytance.

Kalwarya fund. r. 1664 pierwotnie z drzewa, wymurowana r. 1755

20) Werki probostwo utworzone r. 1744 przy klasztorze Dominikanów, wieś – należą wsie: Bołtupie, Werki, Jerusalem, Oszkinie, Gulbiny, Szuksztule, Krekieliszki, Babiny, Rzesza, Bednary, Ejtminy, Giedwojdzie, Pustołowki, Pikuciszki, Gieneyciszki, Poszyle, Gieglowce, Bujwidziszki, Sołdenie, Grykienie, Rwiżenie, Malinowcy, Ponaryszki, Nowesiołko, Zameczek, Wydawciszki, Burgule, Suderwa, Szylany, Pelikany, Podziekaniszki, Białuny, Krawczuny, Zujany, Łojcie, Rosteniany, Kapliczniki, Syllerance, Legało, Lipejki, Podworze, Pukiance.

Capellae: Porudominie, Korzyść, Szylany, Mikuny, Sużany, Glinciszki, Kiena, Dukszty, Onzodow, Woł: Korabiszki, Oryany.

II) Dekanat Pobojski

1) Pobojsk wieś (f. 1441 Zygmunt Kiejstutowicz w. x. lit.) 80 loca. między temi: Dziewiałtow, Dowmonciszki, Giełwany, Bispingiszki, Skopiszki, Szaule)

2) Szeszole miasteczko biskupów wilen. (f. 1572 Walerian Protasowicz bisk. wil., odbud. 1760 Zienkowicz bisk.) 42 loca, między temi Szeszole z kaplicą, Łomiany, Kiełukle, Wiszniuny.

3) Żudoki miasteczko paraf. – 24 loca.

4) Żmujdki miasteczko własn. Collegii Acad. Viln. Soc. Jes. Kościoł paraf. (f. Garsias Alabinus rektor Colleg. Viln. Soc. Jes.) – 9 loca.

5) Owanta miasteczko Kościoł paraf. (f. 1504 Jakob Urbanowicz Osik wojew. mścisław.) – 45 loca między temi: Jodkiszki, Koniuchy, Szwabiszki, Giegzoły, Bolniki.

6) Skiemiany wieś Kościoł paraf. Canonic. regul. BB. MM. de poenit. – 45 loca między temi: Łodziszki, Kurkle, Bujwidy, Gudele. (Łodziszki Colleg. Jezuit. – Kurkle, Bujwidy filie Can. reg. de poenit.)

7) Bolniki miasteczko, starostwo, kościoł paraf. oddany ad tempus curae Praepositi Widzeniscensis Ord. Can. Reg. BB. MM. de poenit.; Zyberk stolnik inflant. starosta bolnicki r. 1744 obiecał probostwo uposażyć – 27 loca.

8) Widzeniszki wieś, kościoł paraf. (S. Wawrzyńca f. wymurował 1618 Marcin Książę Giedrojć) Praeposit. infulat. Ord. Canonicorum reg. BB. M. M. de poenit. – 67 loca, między temi: Białydwor, Dauboryszki, Woraiszki, Kozliszki, Łopiszki; Lelekance, Szylniki

9) Malaty wieś kościoł paraf. (SS. Piotra i Pawła, Kość. drewn. zbud. 1700 Konst. Brzostowski bisk. wil.) – 84 loca; między temi: Skoduciszki (ecclesia filialis), Suginty (Capella) Styrnie (duo Capellae), Liliszki (Capella), Bebrusy, Łaltujcie, Giełbany, Janiszki (Capella), Wiinducie, Purweny, Smilgie, Borejkie, Gjwiłcie, Lelunce, Łele, Zajezierce.

10) Inturki (dawniej Antorki) wieś nad rzeczką Serbeta i jeziorami Cesarka i Łokaje kościół paraf. (Assumptionis B. Mariae f. 1555 Bona Królowa - drewn.) 8 loca, między temi: Kukuciszki (ecclesia filialis), Łobonary, Czejdy, Ormiany nad rzeką Zejmianą.

11) Dubinki miasteczko, kościół paraf. (f. w XV. wieku - drewn.) 68 loca, między temi: Wimuncie, Sutrance, Tatejkie, Giedrejtele, Barzduny, Bijuciszki, Daubary, Kiejdanele, Kreynele, Trumpakoje, Tomkiewicze, Kreywiszki, Giedrowie

12) Giedrojcie wieś kościół paraf. (S. Bartholomei f. 1445 xiążęta Giedrojcowie - murow.) 18 loca, między temi: Łuśnia, Giejdele, Szudegie, Wejkucie, Szlagieryszki, Okmiana, Poszyle, Kupryszki.

13) Szyrwinty wieś kościół paraf. (S. Michaelis f. 1435 Katarzyna Agnieszka Bogdanna Osikowna Jurjewiczewna - murow) 29 loca, między temi: Kardiszki, Szeszole - Szumfkich (Capella), Szyrwinty nowe (Capella), Miegucie, Barzdzie, Witejkiszki, Gietupy czyli Piktalis, Bredancie, Wiessy, Gumbele.

14) Muśniki miasteczko, kościół paraf. (fund. w XVI w. - odbud. 1614 Stanisław Kiszka wojew. witebsk. - drewn.) 50 loca między temi: Koźliszki, Pomusze, Łukiszki, Czabiszki, Preny, Poszyrwincie, Borejkiszki, Bartkuszki, Kajminy, Dowboryszki.

15) Giełwany miasteczko kościół filia Pobojscensis, r. 1744, ma nadany curam animarum przy klasztorze Franciszkanów (f. 1686 Kazmierz Oumant Siesicki kuchmistrz w. x. lit) 21 loca, między temi: Isczoryszki, Szarkajcie, Katakiemce, Prsylgiszki, Preny, Niewieriance, Hauryszta, Piple.

16) Upniki wieś, kościół paraf - 31 loca między temi: Wołkowszczyzna, Ratowty, Kiejzany, Kiernowiszki, Padejgi, Solenniki, Dogielany, Gudancie, Łapszy, Jurkance, Paszylej, Daugielance.

Capellae: Nowa Szyrwinta, Juginty, Liliszki, Jurginie, Rudesa, Janiszki, Styrnie, item Styrnie, Szeszole.

III Dekanat Oszmiański

1) Oszmiana miasto powiatowe, Kościół paraf. (Praeposi-tura - S. Michaelis f. 1434 Zygmunt Kiejstutowicz w. x. lit. - murow.) (i Klasztor drugi Franciszkanów f. 1405 Ale-xander Witold W. X. Lit. - i Klasztor Dominikanów S. Trinita-tis f. 1667 Jędrzej Bohdan z żoną Dorotą Oborską) starostwo - 55 loca, między temi: Oszmianka (Oszmiana murowana Tarchostajskich), Oszmianka Naruszewiczowska, Bołdu-bie, Polany, Jagiełowszczyzna, Olany, Mostwiliszki, Olkiewicze, Bohuszki, Bortele, Pikuny, Szwaby, Golgie-niszki, Dauszyszki, Jenkancy, Hryncy, Kołotuny.

2) Żuprany wieś Kościół paraf. (S. Petri et Pauli - odbudował około r. 1660 Paweł Kleczkowski kanon. wileń. proboszcz żuprański - drewn.) - 33 loca między temi: Gudzienięta, Chodzkuny, Łato-wicze, Gajdzie, Łuciszki, Kuszlany, Dokurniszki, Kirkliszki, Skitondziszki, Ankudy, Szumiliszki, Kuciewicze.

3) Soły miasteczko Kościół paraf. (B. Mariae V. SS. Rosarii - drewn.) - 37 loca między temi: Kropiwno, Łopocie, Ru-dziszki, Kuszlany, Dorgiszki, Narbutowszczyzna, Bordzo-bohaciszki, Dokurniszki, Mizany, Doroszyszki, Trokie-le, Zajezierze, Raczuny, Wilejkowiczy, Medryki

4) Daniuszów wieś, Kościół filia Solensis (S. Trinitatis - drewn.)

5) Ostrowiec miasteczko Kościół paraf. {Klasztor przy Domi-nikanów (S. Cosmae et Damiani f. 1618 Jan Mikołaj Korsak z żoną Heleną Gnoińską - drewn.) 49 loca, między temi: Lipniszki, Kompiany, Olginiany, Daukszyszki, Proniuny, Dziaginiów, Mikszany, Trajgi, Intrupie, Truchaniszki, Bobany, Szune-liszki, Stepkowszczyzna, Gudohaje, Gudele, Mieszkucie, Porokicie, Szmigle, Wowerany, Lipniszki, Hermaniszki, Dubniczki, Lulewszczyzna.

6) Worniany miasteczko kościół paraf. (S. Georgii f. około 1460 Marianna Sągajłowa, odbudowali Xiążęta Świrscy) 32 loca, między temi: Dzirmuny, Nieborowszczyzna, Kiernowicze, Wysoki dwór, Zabieliszki, Gieluny, Bolniki, Gosza, Symonele, Worona (cum Capella), Kuliszki, Dubniki, Szylinki, Jurczuny, Chroty.

7) Gierwiaty miasteczko kościół paraf. (S. Trinitatis f. 1536 Jan Xiążę Lit. biskup wileń.) 24 loca między temi: Gojgole, Popiszki, Czerniszki, Bobrowniki, Waszkiany, Czechi, Swejlany, Jacyny, Szaterniki, Gudziniki, Puhowicze, Gieluny, Rymdziuny, Giry, Jakintany, Sawiczuny, Golczuny, Sokołajcie (cum Capella publica).

8) Smorgonie miasteczko kościół paraf. (S. Nicolai f. 1497 Jerzy Zienowicz) 44 loca między temi: Gawricewicze, Nagroty, Połubeczki, Szołudzki, Karawaje, Mysa, Lewkow, Zalesie, Hlinno, Suckow, Stymonie, Krasno, Sazony, Mastowienięta, Łatyhol, Maćiulany, Hordziejewicze, Sukniewicze

9) Cicin wieś kościół filia Smorgonensis.

10) Olszany (Holszany) miasteczko kościół paraf. przy klasztorze Franciszkanów (S. Joannis Bapt. f. 1618 Lew Sapieha podkancl. litew. murow.) 68 loca, między temi: Wołowiki, Wojsznaryszki, Bohowszczyzna, Norszty, Łojowszczyzna, Nowosiady, Koraby, Mieszkuciszki, Sakowszczyzna, Bałwaniszki, Dorgiszki, Poklewie, Bukaty, Dziarmiki, Bohdanow, Dziesiętniki, Sieliszcze, Rymowicze, Greczkowszczyzna, Naruszowce, Narciuki, Cimochy, Ligi, Giejsztuny, Biwiciszki, Boruny miasteczko (monaster Bazylianów)

11) Krewo miasteczko, kościół paraf. (S. Joannis Bapt. f. 1408 Władysław Jagiełło król p. – 2 Altariae ibidem f. a 1468 Gasztołdowie) multa loca.

12) Łosk miasteczko, kościół paraf. (f. 1493 Anna Księżna Łoska wdowa po Januszu) 15 loca między temi: Zaprudzie, Krzywsk wielki i mały, Koszelicze, Sokolniki, Horodce, Horodeczno, Hankiewicze, Jureroszczyzna.

13) Traby miasteczko, kościół paraf. (Nativitatis B. Mariae V. - Praepositura f. 1534 Wojciech Gasztołd wojewoda wileń. - drewn. - Altaria ibidem f. 1538) 14 loca między temi: Bokszyszki, Załostyszki, Dowgidziszki, Bakszty, Czartowy Słupień, Cienuikowszczyzna, Pojakunie, Ejgirdy, Gierduszki.

14) Surwiliszki miasteczko, kościół paraf. (S. Trinitatis f. 1591 Róża Żyrzyłówna wdowa po Janie Mikołajewiczu Majko kasztelanie brzesk. - drewn.) 14 loca, między temi: Dorze, Baranowicze, Maciułki, Miedziki, Batuki, Szkuciany, Słobodka, Woszkiele, Wieżykiemce.

15) Narwiliszki miasteczko, kościół paraf. przy klasztorze Franciszkanów (S. Francisci Seraph. f. 1617 Dorota z Zenowiczów Szorcowa - drewn.) 8 loca Klewica, Roszkuciany, Urlenięta, Dowtany, Sobolunce, Dorzytudy, Pieckany, Baranowicze.

16) Graużyszki wieś, kościół paraf. (S. Georgii f. 1?) Ortafi Kordej - drewn.) 16 loca, między temi: Gierowicze, Zemosław, Warszkiele, Hanczany, Batuki, Liszkowce.

Capellae: Worona, Sokołojcie, Smorgonie.

IV. Dekanat Świrski

wil 1) Świr miasteczko, Kościoł paraf. (S. Nicolai f. w XVI wieku, 1452 Jan Książe Świrski, r. 1653 wymurował Kasper Jasiński proboszcz – cum 2 Altariis) 90 loca, między temi: Oleszki, Woronce, Kurkule, Nerejszy, Borysy, Kołodno, Giry, Dubrowlany, Rakowszczyzna, Chodzki, Szemiotowszczyzna, Surwiły, Oleszki, Uski, Chodlewicze, Wankowszczyzna, Swajginie, Ejmucany, Hracza, Sieniucie, Tołaje, Dubniki, Zajezierze, Zaświrz Carmelitarum (z Klasztorem Karmelitów antiquae observant. f. 1714 Krzysztof Zenowicz)

minsk 2) Miadzioł nowy (czyli skarbowy) miasteczko, starostwo Kościoł paraf. (S. Stanislai f. 1454 Jędrzej Sakowicz Kasztelan trocki, starosta połocki drewn.) 35 loca między temi: Uzła, Brusy, Uhoł, Frydany, Lachowicze, Horby, Słobodka, Smycz, Misztordy, Kurowica, Werecata, Ostrow Stachowce, Bielewszczyzna, Chodosy.

minsk 3) Miadzioł stary miasteczko, kościoł Altaria ad Miadzioł nowy (fund. 1543 Helena i Anna Księżniczki Radziwiłłówny, przy klasztorze Karmelitów bosych f. 1754 Antoni Koszczyc starosta zarzecki) – sine cura animarum.

minsk. 4) Postawy miasteczko, Kościoł paraf. (Immaculatae Conceptionis B. Mariae f. 1522 [illegible] Jan Zenowicz, przy nim Klasztor Franciszkanów f. 1617 Stanisław Biegański [illegible] sekr. król. z żoną [illegible] Anną) 68 loca, między temi: Starydwor, Rusaki, Dziewietnie, Antuchy, Czorty, Wołoczyno, Czerenki, Połojki, Zaki, Wołki, Zuchnowo, Kubarki, Mankowicze, Soroczyn, Diotha, Paraski, Autasy, Romełki, Lipniki, Woroniec.

minsk 5) Zadziewie (czyli Zadziew) miasteczko, Kościoł paraf. (Transfigurationis Dominicae f. 1620 Abraham Wojna sufragan wileń. – drewn.) 42 loca, między temi: Chodzki, Kurty, Mozejki, Rodzie, Rubież, Skirele, Spory, Krewnie, Olechniszki, Cuciszki, Sawaniszki, Turły, Kojry, Mamule, Rokity, Siwcy, Kuropole, Litwinki.

6) Komaje miasteczko, kościół paraf. (S. Joannis Bapt. f. 1606 Jan Rudomina Dusiatski wojski brasław. – murow.) 20 loca, między temi: Szwakszty, Syrynczany, Ciabuty, Dziakiszki, Mac=kowicze, Surwiliszki, Swirki, Rosaliszki, Ockiewicze, Czerniata.

7) Łyntupy wieś kościół paraf. (Assumptionis B. Mariae V. et Katharinae f. 1459 Andrzej Dowgirdowicz) 79 loca między temi Ciwuniszki, Swirduny, Piergodziszki, Bołduk, Janow, Swirpliszki, Madle=niki, Jeckuny, Rudnia, Switeliszki, Szaudzeniszki, Zarno=sieki, Troszczany, Bajkowszczyzna, Wieliszki, Gierucie, Roma=niszki, Gujgi, Gajluny, Kowale, Roganiszki, Czortowskok, Bo=jerzyszki, Białydwor, Pilim. ...!

8) Swiranki miasteczko, kościół paraf. (S. Georgii f. 1690 Ka=pituła wileńska – drewn.) 30 loca, między temi: Muzyły, Bocir=ny, Łosie, Ryteń, Duda, Hadziłuny, Scypiny, Barany, Białawoda, Turowie, Zaścieniki, Sorocze, Rudziańce.

9) Bystrzyca miasteczko, starostwo, kościół paraf. (pierwotnie f. około 1460 błog. Michał Giedrojć klasztor Canonic. regul. BB. MM. de poenit. lecz r. 1528 skasował go Zygmunt I i oddał probostwo na dotację sufraganii wileń. [illegible] kapitule wileń.) 27 loca, między temi: Wojdaciszki, Bujwidze, Pilwiszki, Purżany, Swirany, Litwiany, Słobodka, Borejszuny, Preny, Jelaszany, Kineliszki, Bojary, Czechy, Konieczny, Łankiszki. Kościół wymurował 1760 Antoni Żołkowski biskup mohilewski sufr. wileń.

10) Michaliszki miasteczko, kościół paraf. (S. Michaelis przy klasztorze Canonic. regul. BB. MM. de poenit. f. 1622 Jan Brzostowski referend. lit. – murow.) 20 loca, między temi: Podworan=ce, Podwilance, Wetejkuny, Bortniki, Palestyna, Widzuńce, Turły, Kirele, Ewiano, Goże, Maćkiety, Mielniki. ...!

11) Żodziszki miasteczko, kościół paraf. (S. Trinitatis f. ~~1612~~ 1600 ~~Krzysztof~~ Hieronim Komar – murow.) 28 loca, między temi: Bujańce, Nieh=wiedy, Pitowojcie, Ejciwidy, Topaloszczyzna, Podstarzynie, Urba=nowicze, Nowosiołki, Kasło, Sokolce, Dziewosłni. ...!

12) Wojstom miasteczko, kościół paraf. (S. Trinitatis f. 1491 Stefan Andruszkowicz Jadołgowicz Radziwiłł – drewn.) 57 loca między temi: Krawsucie, Narocz, Hruzdzienica, Jatarzyce, Hanuta, Nowosiołki, Giry, Ruskiesioło, Ostrowiec, Kulesze, Bohtaje, Bielewicze, Zamoście, Czerniaty, Owieczki, Krunie, Mitujcie, Łokacze, Bobowiki, Dziewięt=nie, Popowle, Lemiesze. ...!

minsk

13) Kurzeniec (Korzeniec) (miasteczko, kościoł paraf. (f. 1539 Iwachno Michałowicz – drewn.) 17 loca między temi: Hlubsk, Wilejka, Rabuń, Porsa, Kniehinin, Paszkowszczyzna, Sawin, Turowszczyzna, Podhorodyszcze, Hołuby, Charewicze.

14) Kobylnik miasteczko, kościoł paraf. ~~[illegible]~~ (S. Georgii f. 1464 Ludwik, Jan i Michał Książęta Świrscy – drewn) 63 loca, między temi: Szwakszty, Jarguny, Bojary, Rudoszany, Jaskołdowszczyzna, Cierluki, Okiety, Żejny, Świrany, Linkowszczyzna, Daszki, Maciasy, Czechy, Żary, Wierenki, Orsy, Podolanie, Czećwierć, Hleibowszczyzna, Kiemsy, Dubonie, Huszczy, Krzywonosy, Skakuny, Kuźmicze, Wołaje, Sermesz, Młynarze, Sidorowicze, Karabany, Pomosze.

wil

15) Kościeniewicze miasteczko, kościoł paraf. (Immaculatae Conceptionis B. Mariae V. f. 1662 Paweł Laskowski z Missią Jezuitów) multa loca.

wil

16) Ziestaniszki miasteczko, kościoł paraf. (f. 1497 Bohdan Andrzejowicz z Ponizan) 30 loca między temi: Korobki, Polany, Zabłocie, Rymszenięta, Bujaki, Supronięta, Radziszczy, Stracza, Krzywonosy, Żyłojcie, Łoza, Zienowiszki, Wyholenienta, Kupla, Badziutki, Rudaki, Stanczeniata, Korabki.

V. Dekanat Lidski.

+) f. 1387 Władysław Jagiełło

+) z cudownym obrazem P. Maryi r. 1376 przez Franciszkanów z Wizny.

1) Lida miasto, kościoł paraf. (Exaltationis S. Crucis,+) f. 1366 pierwotnie Franciszkanie misjonarze,(2) probostwo eryg. 1460, Kościół wymurow. 1747 proboszcz Michał Zienkowicz bisk. wilen.+) – Klasztor Karmelitów trzewiczk. f. 1676 Adam Narbut podskarbi ziemi lidzk. – Klasztor Pijarów f. 1756 Ignacy Scypio starosta lidzki i Wojciech Stacewicz przeniesieni z Werenowa) 87 loca, między temi: Wismonty, Szejbaki, Winkowszczyzna, Jodki, Bohdzie, Minojty, Ziecieza, Dauknie, Bałtucie, Tatarce, Berdowka, Białmdzie, Dokudow, Douhoje sieło, Pagawie, Siamty, Misiury, Prydybajty, Kopaczele,

Jundziłowszczyzna, Cybory, Dejnowo, Łozówka, Ciaby.

2) Krupa wieś, kościół filia Lidensis (S. Trinitatis f. 1460 Anna wdowa po Iwaszku Dowojnie - drewn.) 15 loca między temi: Sukurcze, Ostrow, Motki, Pursćie, Worniszki, Otłuszki; Smolaki.

3) Białohrud miasteczko, kościół paraf. (S. Mariae f. 1609 Jan Zawisza wojewoda witebsk. - drewn.) 17 loca, między temi: Orna, Dupczany, Tukałowszczyzna, Olszewo czyli Rubiki, Szczytniki, Kulbaki, Zajki, Chadzinjki, Dzitryki

4) Wawiorka miasteczko, kościół paraf. (S. Spiritus f. 1413 Michał Gołginowicz, r. 1568 zabrany przez dyssydentów, r. 1648 odebrany, drewn.) - 46 loca, między temi: Sielachi, Gierdziowce, Szarkinie, Słowaki, Serafiny, Lebiodki, Mantuny, Orany, Kołowicze, Hajkowszczyzna, Krupowicze, Koszczyce, Zieniewicze, Draguće, Misiewicze (cum Capella), Seworki, Bernatowszczyzna, Mikuty, Pielasa, Kuldziuki, Orzele, Markucie, Siesiulki, Kiełmucie, Jałołciszki, Dzitwa Talwoszowska, Myto.

5) Dylewo wieś, kościół paraf. [illegible] (cum Altaria) - 17 loca - między temi: Siemiakowszczyzna, Cieszejki, Piechury, Mejry, Kositowce, Ewierbuty, Potuty, Lebioda Tryzniańska, Maciosy, Papiernia.

6) Wasiliszki miasteczko, kościół paraf. (S. Petri Ap. f. 1489 Kazmierz król pol. - drewn. - Klasztor Dominikanów f. 1659 Marcin Simunt sędzia ziemski lidzk. S. Joannis Bapt.) 20 loca między temi: Hajkowszczyzna, Bojary, Dziechciary, Wołczyny, Gronofel, Kościeniew (miasteczko), Kozły, Wołczynki, Niewisza, Perechody, Skiery - (W tej parafii wieś Szejbak z klasztorem Franciszkanów f. 1737 Łukasz Antoni Aleksandrowicz chorąży lidzki.)

7) Trzczołna miasteczko, kościół paraf. (S. Trinitatis f. 1514 G. Wolan - murow.) 28 loca między temi: Brejcy, Kieniany, Trzczołniany, Mołożejków, Ogrodniczki, Kościeniow, Swierydy, Krasna wieś, Sienkowszczyzna, Kierele, Hałtuszki, Bojary, Jałowszczyzna, Korabki, Girniki, Uity, Zabały.

8) Bielica miasteczko, kościół paraf. (S. Mariae, parafię oddał Alexander Sapieha bisk. wil. Dominikanom, któ=rym w pobliskiej wsi Jelna r. 1667 klasztor fundowała z kościołem Zofia Anna z Olszewskich Odachowska wdowa) - 20 loca, między temi: Korszaki, Giezgały, Pacuki, Łojki, Smołoczy, Zblany, Stoki, Sielec, Krzywicze, Ruda, Iskoki, Koniuszany.

9) Żołudek miasteczko, kościół paraf. (Assumptionis B. Mariae, f. około 1490 Kazmierz Jagiellończyk król, dotował Zygmunt I r. 1529 - Klasztor Karmelitów trzewiczkowych z kościołem f. 1681 Kazmierz Frąckiewicz starosta lidzki z żoną Alexandrą Radzimińską) - 8 loca, między temi: Andru=sowszczyzna, Bucilty, Wągi, Lipiczna, Wołczki.

10) Rożanka miasteczko, kościół paraf. (S. Petri et Pauli f. 1674 Pac wojewoda - murow.) 24 loca, między temi: Zapole, Łahody, Bohuszewczyzna, Kraśniki, Szułowszczyzna, Hłuszki, Draż=nia, Podbobra, Kryszylki, Dziakowce, Połoka, Gierzgowka, Janczuki, Turya, Kisiele, Malewicze, Wojsiki.

11) Szczuczyn litewski miasteczko, kościół paraf. (S. Jesu Christi z klasztorem Piarów [illegible] f. 1726 Hlebicki i Józefowicz wojski połock.; r. 1744 utworzył tę nową parafię i oddał Piarom Michał Zienkowicz bisk. wileń.) 18 loca, między temi Szczuczynek, Boryski, Miklasze, Bujwicze, Wołczki, Wity, Dorgiejowo, Szczuki, Nowosiółki, Hołownicze.

12) Kamionka miasteczko, kościół paraf. (Epiphaniae Domini f. Kasper Kłodziński - drewn.) 29 loca, między temi: Skorzyki, Kłoczki, Piotrulowce, Jatwiesk, Juszki, Worony, Waselki, Mil=kowszczyzna, Zaleśna, Krzywlany, Zagrodniki, Sewejki, Złoto=ty Most, Rusinowce, Sorocyce, Alewki, Strzelce.

13) Lack miasteczko, kościół paraf. (S. Stanislai f. 1424 Stanisław i Andrzej Prostolowiczowie Skinderowie - drewn.) 20 loca, między temi: Dziembrowo, Krasna, Ostrowie, Spusza, Aplujki, Hapanowsz=czyzna, Jakimowicze, Malinnik, Androszowce, Łojki, Lackie wysokie.

14) Jatwiesk wieś, kościół (filia Lacensis) 47 loca, między temi: Jelna Jezuitów, Skorzyki, Jewtasze, Kucharze, Borysówka, Wejkaty, Achramowce, Woronki, Bomejki, Skraby, Androszowce, Szarkinie, Krzywosiołki, Starodworce, Kuwerki, Zakonnienta, Borsuki, Sinki, Wyrgi, Tapieliszki, Dogi, Worony, Ogrodniki, Bale, Dowha, Giejsze, Rohacze, Kutaki, Romaniszki, Ilkowce.

15) Nowydwór miasteczko, kościół paraf. (Jesu Christi f. 1547 Królowa Bona - murow.) 19 loca, między temi Ostryna (miasteczko, starostwo), Niepracze, Daugirdy, Dejnerowszczyzna, Nieniszka, Gawdziszki, Zamościany, Mikulin.

16) Zabłocie miasteczko, kościół paraf. (S. Trinitatis f. –) 19 loca między temi: Lebiodka, Wołejsze, Zaleszany, Nowosady, Szostaki, Hajkowszczyzna, Bobrowniki, Kozakowszczyzna, Surtowka czyli Tataryszki, Sieruki, Nowosady, Kieble, Chodziłonie.

17) Żyrmuny miasteczko, kościół paraf. (f. 1623 Jan Zawisza wojewoda witebsk. z żoną Anastazyą Trypzianką - drewn.) 30 loca, między temi: Rzcie, Dziaki, Bielewicze, Biernucie, Kierbedzie, Zowki, Hancewicze, Narkuny, Stecewicze, Towkinie, Gudele, Noniszki, Ozeliszki, Żyrmunki, Stuki, Nowydwór, Tatary, Bojary, Uryny, Gierwieniki, Skowrody.

18) Horodno czyli Ossowo miasteczko, kościół paraf. (S. Georgii f. 1666 Kazimierz Frąckiewicz z żoną Alexandrą Naruszewiczówną - drewn.) 34 loca, między temi: Pohorodna, Wejkuny, Stebuła, Golmonciszki, Dziakowszczyzna, Trumpiszki, Jomie, Tatary, Cinigance, Zamojtyszki, Botcie, Wiekance, Bottoniki, Bastuny, Pacuny, Żilewszyszki, Zylanie, Podzie, Koniuchy, Sokoły, Daugiaty.

19) Nieciecza miasteczko, kościół paraf. (Jesu Christi f. 1815 Kaluszewski Towczy - drewn.) 27 loca, między temi: Zadworce, Czaplice, Cacki, Dzitryki, Lubor, Jamoty, Bobry, Sierki, Karpiejki, Hołdow, Małysze, Bojary, Ogrodniki, Tabola, Ossowa, Pacuki, Porzecie, Radziwoniszki.

Capellae: Mirewicze, Przewoza.

VI. Dekanat Raduński.

1) Raduń miasteczko, starostwo, kościół paraf. (cum Altaria) 67 loca, między temi: Straczuny, Maguny, Jatowty, Jaciuny, Horodziszcze, Raćkuny, Kiejmiejszy, Talkunce, Możejki, Butrymowicze, Janowicze, Wołkiewicze, Giejsztowty, Łaszkiewicze, Witożence, Wilbiki, Kujzy, Surkonty, Bartoszuncy, Rukance, Wołdowszki, Orla, Skirejki, Druskiniki, Pilunce, Pielasa, Dubince, Słobodka, Smilginy, Wigance, Lelószy, Lulance, Klajszy, Girki, Wojwunce, Korgowdy, Kurki, Miłkunce, Januszyszki, Odźwierniki, Pusiawory, Kozakowszczyzna, Jakowiec.

2) Dubicze wieś, kościół filia Radunensis – 27 loca między temi: Mantały, Koniawka, Michałczuny, Joczy, Milwida, Dejnowa, Bartele, Romany, Marcyzgini, Krukli, Rudnia, Naszkuncy, Jagłowiczy, Koniuchy, Derzyniki, Kowale, Sołtaniszki, Huta, Chorążyce, Skilondzie, Kłącie.

3) Ejszyszki miasteczko, kościół paraf. (Corporis Christi f. Witold W.X. Lit, dotował 1506 Król Alexander) 74 loca, między temi: Hronostaiszki, Podzitwia, Narkuszki, Rakliszki, Kołeszniki, Galmonciszki, Wersoki, Zemojliszki, Pograndy, Jurkiszki, Gurdziszki, Poturza, Nowydwor, Korkucie, Narkuny, Rymkony, Giejsmonty, Sakowicze, Towzginiany, Bortowty, Poniedziele, Wiłkuńce, Zomojtele, Korklinie, Lubkiszki, Bołądzie, Jurszyszki, Jaczewicze, Bujwidy, Wojświaty, Postojki, Trabuszki, Montwiliszki, Pojedupie, Burniejki, Wojdagi, Kijucie, Wojzboniszki, Tomkieliszki, Białopiotrowicze.

4) Nacza miasteczko, Kościół paraf. (B. Mariae Assumpt. f. 1529 Marianna z Węgrowa wdowa po Januszu Kościewiczu wojewodzie podlask. – odbudow 1756 – drewn.*) 48 loca, między temi: Sołtaniszki, Czepieluny, Mongiliszki, Poraduń, Hołodziszki, Szaury, Gierwielance, Czerance, Talmonty, Czapliszki, Joczy, Ginele, Tatarszczyzna, Tauciszki, Nowe Tatary, Lewkiszki, Wilmonty, Popiszki, Purszy, Puzele, Dojnowa, Widimiance, Pikiszki, Koledance.

*) z cudownym obrazem P. Jezusa Nazareńsk.

5) Soleczniki wielkie miasteczko (S. Michaelis f. około 1400, odbudow. 1523 Chodkiewicz, dotow. 1622 Jan Alfons Lacki - drewn. - Altaria ibidem) 54 loca, między temi: Narkucie, Bohucie, Jackany, Neglimance, Bikontany, Milkontany, Smogory, Łukszany, Szyrwie, Taurele, Antokole, Sokolewszczyzna, Świły, Lipie, Łodeguie, Wornakiemie, Mitwidy, Cuzokompie, Stasily, Kulitance, Kowale, Poczobuty, Świniec, Saty, Gudelki, Kiderance, Skubiały, Jaworow, Kamionka.

6) Soleczniki małe miasteczko, kościół filia ad Soleczniki wielkie (S. Georgii f. około 1600 Teodor Lacki.)

7) Bieniakonie miasteczko, kościół paraf. (S. Joannis Bapt. f. 1634 Jan Wojsim Czapliński - drewn.) 45 loca, między temi: Podworyszki, Remiezow, Bile, Zygi, Kiemiele, Bolciniki, Łubarty, Zawielidary, Jundzieliszki, Jurgance, Butrymance, Gierwiszki, Koniuchi, Brazelce, Kuzy, Łodeguie, Warnikiele, Lepie, Bieluszyszki, Rakliszki, Konwaliszki (Capella), Miasony, Kiżby, Rezy, Stawidance.

8) Hermaniszki miasteczko, kościół paraf. (S. Trinitatis f. 1686 Brzostowski bisk. wileń. - drewn.) 31 loca między temi: Romaszkance, Porubiszki, Kondraciszki (Capella), Bogatkowszczyzna, Pożyżmie, Pieciuny, Kucharejce, Sienkowszczyzna, Peregance, Kołodzieiszki, Łoszaki, Jundziliszki, Bartoszuny, Twsomance, Dowkszany, Błażance.

9) Błotno czyli Werenow miasteczko, kościół filia Hermaniscensis z klasztorem Scholarum Piarum f. 1730 Jan Sapio del Campo kasztelan smoleński - Pijarzy r. 1956 przenieśli do Lidy.) 13 loca między temi: Botrie, Cienigance, Kletkiniki, Bojary, Towzginiany, Bolejeniki, Scitgance, Orowa, Wiekance.

10) Trokiele wieś, kościół paraf. (B. Mariae f. 1500 Marcin Gasztold, dotow. 1591 Jezuici wileńscy - drewn.) 42 loca, między temi Merginie, Jurewicze, Huryny, Daszkiele, Jocewicze, Kobylniki, Żyżma, Wołniszki, Milance, Gilwiniszki, Zwierbło, Romany, Kniazikowszczyzna, Dejnowa, Jedze, Mejtkiny, Ejtuny, Wołkołaki, Biesie, Lewosze, Tokary, Imbry, Gimbuty.

11) Dworzyszcze, wieś Jezuitów wileńskich, Kościół filia Trokiellensis (S. Mariae f. 1591 Garsias Alabinus rektor Collegii Vilnensis Soc. Jes. – drewn.)

12) Gieranony, murowane, miasteczko, hrabstwo, Kościół paraf. (Praepositura infulata cum duobus ecclesiis ibidem sub uno rectore, S. Nicolai f. 1411 Zygmunt Kiejstutowicz Książę litew., wymurował i dotował 1519 Wojciech Gasztold wojew. wileń. – murow.) 23 loca między temi: Łuszniew, Opita, Zakrzewszczyzna, Zyle, Futanka, Czechy, Tryszoki, Koczany, Jagiety, Kulnie, Jadcie, Kozary, Mielechy, Kuźmicze, Juraż, Ryndziuny.

13) Sobotniki miasteczko, Kościół paraf. (S. Georgii f. 1636 Albrecht Radziwiłł marszałek W. X. L. – drewn.) 35 loca, między temi: Rybaki, Zalesie, Dubrowlany, Borowiki, Kudejszy, Narbuty, Łyntupy, Słosarze, Romany, Kołwacie, Girdziuny, Jakuty, Zemosław, Szarkucie, Łaukiniki, Rudnia, Wodole, Pogawie, Jakunki, Kryliszki, Zemajtuki, Baradyny.

14) Łazduny wieś, Kościół filia Sobotnicensis (Simonis et Judae Ap. f. 1573 Albrecht Radziwiłł – drewn.) 15 loca, między temi: Doniewicze, Rusacki, Bilmony, Boczeszniki (Capella) Gudzienienta, Bobrowicze, Hołdziki, Cieciërniki, Łotwa.

15) Lipniszki miasteczko, Kościół paraf. (S. Casimiri, f. 1511 Zygmunt I Król. – drewn.) 33 loca, między temi: Maślikowce, Drewinniki, Białozorowszczyzna, Szytucie, Rusaki, Sudrogi, Sontoki, Kowale, Zabłocie, Wirganie, Korewicze, Berdowka.

16) Zygmunciszki wieś, Kościół filia Lipnicensis, 4 loca: Opita, Kreczowszczyzna, Tararszczyzna.

17) Iwie miasteczko, Kościół paraf. (S. Petri et Pauli f. 1631 Mikołaj Kiszka – murow. – Kościół i Klasztor Bernardynów f. 1638 Mikołaj Kiszka kasztelan trock. podskarbi lit. 48 loca między temi: Zakościelce, Tatary, Ubiełce, Zbójsk, Dąbrowka, Gawia, Sątaki, Dziamąty, Surłogi, Szeptuny, Hanczary, Saugucie, Dunaj, Kucele, Karpowicze, Berezowiec, Łosiowce, Wiguszki, Barastyny, Urciszki, Cimnowicze, Sinohuby, Jatołtowicze, Garacz, Szołomki, Starczenięta.

18) Dudy wieś, Kościół filia Zviensis (S. Mariae - drewn) 23 loca między temi: Ługomowicze, Winkszniany, Szyłwa, Czapun, Berezyna, Bejraszy, Leluki, Witczasze, Nowosiołki, Barow, Staniewicze, Babinsk, Kruple.

19) Dziewieniszki miasteczko, Kościół paraf. (B. Mariae Rosarii f. 1474 Marcin Gasztołd starosta Kijow. drewn.) 41 loca, między temi: Kuziule, Stałgancy, Rymoszy, Dzidziule, Szudejny, Szality, Dejlidy, Jurgielany, Maskołojci, Pługty, Chamuć, Wejszuki, Gudele, Milkuny, Probościszki, Międzyrzecze, Krakuny, Guzieny, Żyżmy, Giedwny, Masiuny, Kizmy, Utkance, Poginy, Dorniaki.

Capellae: Konwaliszki, Boczeszniki, Kondraciszki.

VII. Dekanat Wilkomirski.

1) Wilkomierz miasto powiatowe, Kościół paraf. (SS. Petri et Pauli Apost. f. 1387 Władysław Jagiełło - drewn., zmurow. 1790 - Kościół i Klasztor Pijarów f. 1740 Zabiełło Kasztelan mścisławski i Teodor Chomicz) 11 loca, między temi: Towiany (Altaria), Czebatoryszki, Mezujkie, Namiki, Szejkowszczyzki, Drozdy, Promaszy, Rzeka stara. (proboszcz 1744 Ludovicus Żuk decanus et Canon. Livon.)

2) Towiany wieś, Kościół filia Wilkomirscensis (drewn)

3) Widziszki wieś, Kościół filia Wilkomirscensis (murow)

4) Dziewiałtów miasteczko, Kościół paraf. f. 1444 Michał Kierzgajło starosta żmudzki, r. 1628 odebrany napowrót kalwinom - drewn.) 39 loca, między temi: Leonpol, Wysoki Dwór, Łajbiszki, Ruryszki, Milaszuny, Puciany, Atkacze, Uzoroście, Jawojsze, Dawdziszki, Pucieliszki, Radziuny, Szaudynie, Kaluele, Masiance, Dyrże, Jakuciszki, Krejwicie, Stymbury, Poszyłecie, Ejtykance, Sarajscie, Tatkuny, Jawojsze, Satecie, Kozlakiszki.

5) Siesiki wieś, kościoł paraf. (S. Bartholomaei f. 1441 Bartłomiej Urbanowicz Snukis - wymurow. 1537 Abraham Siesicki chorąży litew.) 10 loca, między temi: Sierasie, Łokiany, Kanczyszki, Gajlance, Borejszy, Mitejgany, Posady, Batance, Niemuniance.

6) Kaplice czyli Ponatery wieś kościoł filia Siesiscensis (f. 1441 Bartłomiej Snukta czyli Smotka - murow.)

7) Pogiry miasteczko nad rzeką Żyżma, kościoł paraf. (f. około 1620 P. Białłozor podkomorzy upitski - drewn.) 55 loca, między temi: Retowty w Połustowin, Budrewicze, Giedruszki, Srodgole, Swiencogole, Darguże, Joknie, Lewiszaki, Zegunie, Gorgzdonie, Żylance, Czerele, Margie, Woiszkany, Bebryki, Kurany, Niemaniunce, Kieturaki, Kidzieliszki, Wojewodziszki, Woszkańce, Pohabełki, Runejki, Leluny, Kaupy, Jacuny, Gudele, Gryczuny, Łaukogole, Bortauze, Żyżmy, Gajgały, Powitańce, Zaprany, Mejszymy, Togolance.

8) Szaty, miasteczko, kościoł paraf. (f. 1499 Bogdan Pietkiewicz i Stefan Kuncewicz drewn. - zmurow. 1772) 43 loca, między temi Narbuciszki, Podrzecie, Petrajcie, Papurwie, Towiany, Joczymy, Pożercie, Girdwity, Bojaryszki, Okajnie, Żejmele, Kirdejki, Głausie, Garniszki, Gauzuny, Kaule, Cimojnie, Dawidance, Potankiesie, Korzany, Naramojnie, Płokscie, Wigie, Okmiany, Uszkopie, Paszkajcie, Jawojszy, Lale, Stagie, Midżemy.

9) Żejmy miasteczko, kościoł paraf. f. 1524 Zawiszowie - drewn.) 48 loca między temi: Gabryeliszki, Żejmele, Kutna, Zeweliszki, Mitoganie, Wojwodziszki, Jacuny, Nartowty, Strebejkie, Swołkienie, Burnie, Szakie, Okle, Muknajcie, Rudziany, Buhusze, Giedgowdy, Juniancy, Mojgienie, Weszejkie, Krypuie, Mimole, Maczany, Lutkuny, Staszuny, Lepie, Narmoniszki, Szyrwy, Urniaże, Badryszki, ~~[illegible]~~, Karaluny, Trakakiemie, Junkucie, Kujgole, Okmiany, Bejnajcie, Dargujcy, Skryptele, Degucie.

s. Trójcyi s. Jerzego

10) Kiejdany miasto, kościoł paraf. (f. 1403 Krzyżacy - murow. gotyck., r. 1560 oddany Kalwinom, odzyskany 1627) (Kościoł s. Józefa i klasztor Karmelitów trzewiykowych f. 1706 Książe Nejburgski mąż Ludwiki Radziwiłłowny) 8 loca, między temi: Liadzie, Stacuny, Sulewa, Wilany, Bitnery, Puptaukie. - Rzeka Niewiaża dzieli od dyecezyi Żmudzkiej. [należał do dyecezyi żmudzkiej]

11) Opitołoki, miasteczko, kościoł paraf. (S. Petri et Pauli, f. 1635 Piotr Szukszta ciwun ejragolski - murow.) 7 loca, między temi: Witajni, Stejbule, Melżemie, Uzortele, Pogitupie, Linkowiec (miasteczko) - Rzeka Niewiaża dzieli od dyecezyi Żmudzkiej.

12) Remigoła miasteczko, kościoł paraf. (f. 1503 Jan Zabrzeziński były wojewoda trocki, Altaria tamże - drewn.) 17 loca, między temi: Dobule, Stepanowie, Zejbagoła, Borktojnie, Podbrzezie (koło lasu Mażejnie), Gietaże, Mikieny, Gryteny, Szukiany, Powermenie, Gojży, Uzorty.

13) Poniewież miasto, kościoł paraf. (f. 1530 drewn. - Kościoł i Klasztor Piarów w Poniewieżu nowym czyli Nowym mieście f. 1728 Krzysztof Dąbski pisarz ziemski upitski, drewn.) 38 loca, między temi: Winupie, Liniany, Daukniszki, Pokodzupie, Bernatany, Maskwitiszki, Pamerliszki, Witkopiuwie, Pogiegłojcie, Sutkuny, Zwirble, Paure, Sukniszki, Kutbagole, Szudele, Miejżyszki, Trakiniki, Alanty, Kajre, Kodzie, Sodeliszki, Stoniakuny, Szytogol, Matuny, Kudziszki, Sawiniszki.

14) Troupie miasteczko, kościoł paraf. (S. Georgii et S. Michaelis f. 1515 Jerzy i Piotr Michajłowiczowie - drewn.) 17 loca, między temi: Laukogole, Wojdytance, Ejdrygany, Juszkiszki, Punie, Radziuny, Chwiedory, Szyty, Wodakle, Ołonety, Szopow, Wilkance, Leoniszki.

15) Rogow miasteczko, kościoł paraf. (f. 1680 Alexander Ogiński wojewoda trocki, drewn.) 17 loca, między temi: Labakoje, Podrzapie, Trumpole, Prejksy, Limejki, Tumagalis, Apidworte, Jackagalis, Rukiszki, Jostyniki, Moczerniki, Zaciuny.

w dawn. powiecie Kowieńsk. - dziś w gubern. Kowień. now. poniewieżski - dyec. żmudz., dekanat poniewieżsk.)

16) Nowe Miasto miasteczko (Neostadium) Kościoł paraf. (f. 1688 - drewn.) 26 loca, między temi: Mieżwilki, Wodokty, Upita Bitowtowska (Capella, drewn. f. 1650), Rajuny, Łopaciszki, Wojszwilce, Zubiszki, Narwoszany, Bartaszuny, Dauknuny, Hawryliszki, Kajry, Wibury, Szwojniki, Neukany, Nowydwor, Neuryszki czyli Karbowszczyzna, Pokirszynie, Dergiany, Werpcie, Puzgola, Gostupie, Wiktoryszki.

17) Onikszty, miasto, starostwo, kościoł paraf. (S. Mathei, f. 1514 Zygmunt I, zmurow. 1765 - Altaria ibidem) 14 loca między temi: Abrahamiszki, Pojezierze, Szawle, Rubiki, Kurkle, Powirynie, Slize, Łojtele, Graziany, Pelisze małe, Andreniszki.

18) Kurkle miasteczko, Kościoł filia Onikszteneis (przy Klasztorze Kanoników regular. BB.MM. de poenit. drewn) - non gaudet jure parochiae, quamvis habet curam animarum.

19) Kowarsk miasteczko, kościoł paraf. (f. 1538 Ościk. - drewn.) 24 loca, między temi: Szwirny (zaścianki Borowskich, Pomarnackich, Szwejkowskich), Przewoscy, Mikulicze, Pomusze, Możejkance, Rapszany, Mackieliszki (villa deserta), Porojscie, Powirynie (wieś i zaścianki Podleckich, Janaszkiewiczów, Zmiejewskich), Jonance, Gudance, Miedziaty, Wojciuliszki, Punkiany, Prowidzie, Hołubiciszki.

20) Traszkuny miasteczko, kościoł paraf. (f. 1696 przy nim ~~XXX~~ Władysław Sokołowski f. Klasztor Bernardynów - drewn.) 4 loca: Wojdelancy, Traszkunele, Stukance.

21) Pompiany miasteczko, Kościoł paraf. (z Klasztorem Karmelitów trzewicz. f. 1675 Zawadzki dziedzic) 37 loca, między temi: Totkiany, Jurgiany, Matuny, Rynkuny, Wisory, Batuszki, Barklany, Aureliszki, Katyle, Kriklany, Szwedrony, Popiwesie, Mejsteliszki, Domblany, Baniany, Wilkiszki, Podziuny, Pakauszy, Serejkany, Mitki, Gieguziga, Poistrze, Szakiszki, Paluki, Wejszale, Steniany, Birdziuny, Graucuny, Nurkany, Szmilgiele, Potawenie.

Capellae: Upita, Wieprze.

VIII. Dekanat Kupiski

1) Kupiszki miasteczko starościnskie, kościoł paraf. (S. Angelorum Custod. f. 1616 Zygmunt III - odbudował Alexander Gosiewski hetman polny lit. _ drewn.) 24 loca, między temi: Giwokory, Rudykie, Suwejnie, Łopiwesie, Żodynie, Soboliszki, Wiezgi, Wirbaliszki, Gindwile, Łupany, Kiegynce, Poza, Jodopence, Butany; Jurkoszonie, Żemajtele, Migańce, Okmiana, Łotaweń górny, Pomornoki, Dowrupie, Szymance (oppidum cum ecclesia filiali)

2) Szymance miasteczko, kościoł filia Kupiscensis.

3) Świadość miasteczko, kościoł paraf. (f. 1574 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł _ drewn.) 49 loca, między temi: Buciany, Lepogiry, Szattynie, Naciry, Starkiszki, Leluny, Untupie, Regejście, Miczany, Gajdzie, Lagiszki, Traknuny, Inkuny, Szylagale, Mikiery, Bugajliszki, Sakany, Pozance, Wadance, Boragil, Apirubie, Wederyszki, Łuknie, Szetekszna, Siaurymiszki, Galszyszki, Punkiszki, Kurklecie, Medginie, Motajsze, Jodance, Szedujkie, Wilukie, Pelany.

4) Subocz, miasteczko, starostwo, kościoł paraf. (f. 1618 Hieronim Wołłowicz starosta upitski - własciwie f. 1590 - drewn.) 27 loca, między temi: Okmiana, Tyltagoła, Stroźnia, Szatteńce, Worejki, Oszyggoła, Bigryle, Zwikie, Pomarnoki, Surdegie, Miekapetrie, Miteśiuny, Letkuny, Ujmiany, Pelisze, Trakiniki, Łojce, Potewień, Radziuny, Bojaryszki, Łokalnie.

5) **Wobolniki**, miasteczko, starostwo, kościoł paraf. (f. 1624 Hieronim Wołłowicz starosta upitski - murow.) 35 loca, między temi: Godzie, Butniuny, Gierwiny, Poória, Mikieny, Mazany, Padogi, Werejki, Prusele, Ogince, Bakszany, Żyle, Narwidy, Kurkle, Dyle, Purleszki, Szlagieryszki, Swile, Żyziany, Gajżuny, Baraunele, Szukiany.

6) Poswol, miasteczko, kościoł paraf. (S. Johannis f. 1498 Alexander Jagiellończyk - murow.) 40 loca, między temi: Kantoryszki, Sztomy, Toloczkany, Lewoniszki, Gariszki, Potaweń, Skirele, Gojkiszki, Sindruny, Medynie, Putry, Nemekszuny, Naczany, Jeterwiny, Szunkiszki, Dajuny, Pomusze, Wojdziuny, Witorty, Aukstytkalnie, Sikszneliszki, Moskaliszki, Dowkoryszki, Zedekany, Zedekiele.

7) Kryniczyn miasteczko, kościół paraf. (f. 1611 drewn.) 44 loca, między temi: Borktonie, Golminiany, Dauksze, Dau=czyszkieny, Lomusze, Lopiwesie, Mieżany, Daukniuny, Dau=czyszki, Azusienie, Jutyszki, Bonktonele, Repsie, Dane=liszki, Suntowty, Skietere, Żydany, Smilgie, Lewaniszki, Do=wiany, Bauki, Girsudy, Kiemele, Girniuny, Jodmacie, Kat=nocie, Raubany, Jodziany, Liciuny, Loberle.

8) Podbirże miasteczko, kościół paraf. (f. 1647 murow.) 8 loca, między temi: Kratyszki, Szniukszcia, Jagowdzie, Bratkuny, Bojaryszki, Gulbiny, Jodejcie, Popiele (cum ecclesia filiali). — Parafię tę od dyecezyi Żmudzkiej oddzie=la rzeka Musza, od Kurlandyi czyli dyecezyi piltyńskiej rzeka Niemenek.

9) Popiele, wieś, kościół paraf. (filia Podbirżensis.)

10) Birże miasto, kościół paraf. (S. Annae f. 1691 – drewn.) multa loca, między temi: Stylkinie, Legowdzie – Parafię tę oddzielają od dyecezyi Żmudzkiej rzeki Musza i Bera, od Kurlandyi i dyecezyi Piltyńskiej rzeka Niemenek.

11) Poniemunie czyli Poniemuń, miasteczko kościół paraf. (przy nim klasztor Canonicorum regul. BB. MM. de poe=nit. fund. przedr. 1640 Marcin książę Giedrojć wojewoda mścisław. – drewn.) 55 loca, między temi: Miciuny, Dauniuny, Kozliszki, Fiodoryszki, Wikanie, Stumbre, Polepie, Łotwele, Mazalance, Kalniecie, Wirszyty, Kurklecie, Elgietyszki, Jankuny, Indruny, Bowble, Szarkuny, Czadosy, Powiżonie, Gnikie, Ginacie, Wit=kale, Wysoki Dwór, Sznukszty, Michaliszki, Mińkuny, Rad=kuny (cum ecclesia filiali), Suwajniszki, Botele, Miluny, Sypele, Popiszki, Gumbiany, Puszkany, Jakuciszki.

12) Kwetki czyli Poniemuń (Poniemunek?) miasteczko, kościół filia Poniemunensis (drewn.) 22 loca, między temi: Rymsze, Bruzgule, Putele, Katujnie, Gierwietańce, Mittańce, Jakniuny, Gjoku=dzie, Dewenie, Gintowty, Boryszki, Szefski, Medykie, Rawiszki, Prikanie, Gikanie, Andruszany, Szarkuny.

13) Radkuny wieś, kościół filia Poniemunensis.

14) Ponedele miasteczko, kościoł paraf. (f. 1666 - murow.) 66 loca, między temi: Oposzcza, Radziuny, Lebiedziuny, Rumpiszki, Skreby, Kuzawena, Uwojnie, Degienie, Berzonie, Szakale, Wilkiele, Gierkany, Lidziuny, Łotyjki, Siourtuki, Stabiszki, Krakiany, Mikuncy, Miteny, Abele, Lebedzie, Stumkuny, Łonkomiszki, Wirbaliszki, Wiezgi, Elmiszki, Jodynce, Abejuty, Straszuny, Pilwiszki, Wojniuniszki, Girbucie, Podziuny, Ivaniszki Gloudele, Montwidy, Girstejki, Zadejki, Famulancie, Kupreliszki, Szlejwiszki, Mezgany, Ejnary, Szektyniki, Kuczgole, Kupry, Pogury, Gazelis, Warnele, Szweple, Rajkany, Stankuny, Krugiele.

15) Rakiszki miasteczko, kościoł paraf. (f. Alexander Król - drewn.) 5 loca: Poniemunie, Tyszki, Pinkowszczyzna, Felkierzamy.

16) Hanuszyszki miasteczko, Kościoł filia Rakiscensis.

17) Abele miasteczko, Kościoł paraf. (f. 1629 drewn.) 18 loca, między temi: Antonosz, Opejkiszki, Ratokliszki, Kompole, Skajotynie, Krewmiany, Kroszty, Sipajliszki, Krośczany, Degucie, Deksnie, Buczuny, Łauzadzie, Kirkuny, Narkuny, Rogiele, Matducie.

18) Krewny czyli Krewno miasteczko, Kościoł paraf. (f. 1691 drewn.) 23 loca, między temi: Ostrow, Pokrewnie, Mielance, Kielezery, Łuksztynie, Barszany, Gigieliszki, Dogile, Rukiele, Kurklecie, Buniuszki, Azubole, Pogiry, Bojary, Miciuny, Buszyszki, Degucie, Łoszele.

19) Dusiaty miasteczko, Kościoł paraf. (f. 1529 Jan Radziwił Kaszt. Trocki; marszałek w. lit. - odbud. 1619 drewn.) 91 loca, między temi: Kowale, Bitejsze, Wazgiele, Kojrany, Awizie, Ejwenie, Zegie, Łungiele, Paberże, Kroszty, Naruszany, Guntule, Waszkiszki, Kibirkście, Kuźmy, Antuzow, Gipiany, Wielikuszki, Bredesie, Żyrmeje, Salinie, Derwinie, Grawemburek, Wojnuny, Gindzele, Bragi, Ponejkie, Bietunie, Walungie, Szmukszty, Dubury, Orliszki, Napre, Kaprele, Janidzie Ewile (Scholarum Piarum) (ubi publica Capella), Gudele, Juszkie, Wenusow, Biejedzie, Jakuncie, Gajdele,

Zwitbucie, Murliszki, Budreny, Sawicruny, Pożejmie, Inducie, Mierkie, Krowiszki, Kujkie, Mazwile, Kalwele, Botcie, Saładzie, Bruże, Szytejkie, Antolepty (czyli Jezumont) Carmelit. discalceat. cum ecclesia (z klasztorem Karmelitów bosych f. około 1740 Jan Stratyński Kaszt. inflant.), Podusiacie, Gutowcie, Konincky, Szeliniany, Daugiele, Bojaryszki, Narwidzie, Zendria, Orokno, Bikuny, Antandria, Dewejnie, Lutejkie, Wejskuny, Antodewejnie, Ryszkany, Bernuny, Wejsejkie.

supr. 1832 i w cerkiew prawosł. zamieniony

(dyec. żmud.) 20) Wensow wieś kościół filia Dusiatensis. (w dzisiejszej dyecezyi żmudzk. – kościół r. 1875 zamieniono w cerkiew prawosławną)

(dyec. żmud.) 21) Juzynty miasteczko, kościół filia Dusiatensis (z klasztorem Canonicorum reg. BB. MM. de poenit. – murow. 1705) 12 loca, między temi: Goczany, Sołubiszki, Rukle, Ceypiele, Dowluny, Krowiszki, Dażeniki, Rakiany.

Klasztor supr. 1832

(dyec. żmud.) 22) Skopiszki miasteczko, kościół paraf. (S. Laurentii f. 1550 Stanisław Skop – murow. – cum Altaria) 51 loca, między temi: Wojniszki, Jadkuny, Tataryszki, Witbaliszki, Jelisze, Lebiedzie, Zumiszki, Szpiegule, Kędrany, Szotwie, Narbutele, Wojtonie, Gpirubie, Gindwiły, Kierele, Jodupiany, Beriany, Kiepury, Jodele, Czymiszki, Łupiany, Weżele, Bieluny, Wieluny, Ptundoki, Kurklany, Bojaryszki, Wojniszki, Jurkupie, Jakszie, Stankuny, Tatkany, Dawgiszki, Gojżyszki, Gieczuny, Szeteczna, Krepsze, Szejminele, Szytejki, Stokiany, Jurany, Łojcie, Kudzie, Girwataki.

Klasztor Dominikanów fund. 1752 Józef Dominik Puzyna bisk. inflant. supr. 1832.

dyec. żmud. 23) Uciana miasteczko, kościół paraf. (f. Witold – drewn.) 58 loca, między temi: Gribele, Sirutany, Juszkiany, Nodegule, Taukiele, Darzynie, Radejkie, Radziuny, Jatowcie, Wejkutany, Garnele, Elle, Dyczuny, Kławinie, Szejminiszki, Mackany, Namejkscie, Kotlary, Poniewiż, Podzie, Gimszyszki, Lepiniszki, Szmaryszki, Sejtekie, Kaskiszki, Wieszynty, Packieniszki, Kimiance, Naliszki, Kwikle, Mamicionce, Popiszki, Antadokcie, Staniance, Gejzuny, Możejki, Budrejki, Orylinsk, Łatujcie, Wielbiszki, Wietejkie, Pokalnie, Kwaselle, Miluny, Wiskiany, Sztapie, Degule, Wozgiele, Ucianka, Antalgie, Mirkiany, Awiżenie, Jasanny.

24) Uszpole, miasteczko starostwo, Kościół filia Ucianensis, r. 1744 zamieniony w oddzielną parafię na Synodzie f(dotow. 1584 Stefan Batory - drewn.) 50 loca, między temi: Szejminiszki, Degiesie, Likuncie, Pilkiance, Szyksznie, Swientorzecze, Rymowidziszki, Mustejkie, Trumpole, Gajleszuny, Bojary, Konińchy, Zegbiszki, Trajdziuny, Kupre, Mazany, Grumbiny, Łaszkanie, Lele, Szarkie, Rymiszki, Antokolnie, Narwojsze, Romejkie, Wigiale, Wanagiszki, Kuszle, Kejminy, Szajdukie, Mietyszki, Miknuny, Punksnie, Łapienie, Narbucie, Mitejkie, Miezuny, Semoniew, Pilkiance.

25) Wizuny, miasteczko, Kościół paraf. (murow. gotyck.) 43 loca, między temi: Biguszki, Oknista, Sterkance, Jenance, Puzyny, Surwiliszki, Gieczany, Gierkance, Wilkobrukie, Hlinsk, Gajgole, Tatejkie, Rukle, Sudejkie, Narwojsze, Kirkle, Łuknie, Siemieniszki, Mitejkie, Antokolnie, Antailgie, Janczarowki, Azugirie, Leluny, Soboczuny, Kitawiszki, Bobordzie, Syndry, Dębejkie, Szytejkie, Kurtynce, Szaudynie, Dusinie, Kowale, Wizunki, Autele, Narbucie.

26) Komajki miasteczko, Kościół paraf. (Komajscensis (Komaje ?) (f. 1606 Jan Rudomina Dusiatycki wojski brasław ?) 36 loca, między temi: Szetekszna, Miesteliszki, Kudzie, Śwista Szetekszna, Klisze, Gelinis, Girejszy, Matiaszy, Skiry, Krosz-ty, Olseta (nad rzeką Olseta) Bejcie, Puriszki, Radysze Miezuny, Kule, Gaczany, Juzynty, Dautuny, Mozejkiszki, Praczki, Wigieli, Nieczany, Wojnejki, Mikmiuny, Kalwie, Azubale, Werksniany, Torołdzie, Namiaulicia, Guczuny, Jurkupie.

Capellae: Sołomieść, Sierujki, Mieżyszki, Wysoki dwór, Owile, Daugiele, Antolepty.

IX. Dekanat Brasławski

c. zmud. 1) Brasław miasteczko, kościoł paraf. (f. w XV w. Moniwid wojewoda wileń. - murow.) 67 loca, między temi: Krasna, Puzyry, Gojlewicze, Bielany, Lancielejki, Szakury, Jejory, Gajlesze, Zasnudzie, Plusa, Świta, Obabie, Kamionka, Muraza, Szaoury, Agonis, Mizerowszczyzna, Kniazyna, Kizykowszczyzna, Zwirble, Dziechciary, Mitasze, Dowiata, Purwiniszki, Aframowce Ostaniewicze, Rudawa, Mitasze, Junkuny, Uzarciszki, Kuksiszki, Podruksze, Murmiszki, Oszaniszki, Staurowo, Bohiń, Chosty, Daubory, Arcimowicze, Szarkiszki; Pelikany, Mielunce, Wojniuny, Obolikszty, Szatnokundzie, Dworzyszcze, Szauliszki, Juciszki, Podruksze.

d. zmudz. 2) Opsa, ~~wieś~~ miasteczko starostwo, kościoł filia Braslaviensis (kościoł zbudow. 1768 drew.) 57 loca, między temi: Uhoł, Puzy, Skuryaty, Bołądzie, Olbieniow, Dundziowszczyzna, Eysaie, Dubrowka, Bohinia, Drusiewicze, Łabince, Narwie, Ajwidowicze, Rymasze, Jurewicze, Miedzinki, Kiemiany, Kupczele, Ratkuny, Jurginiszki, Wielikiany, Plikiszki, Ajdymany, Masiule, Dukiele, Szoltenie, Borowiki, Kumpinie, Ajdymany, Pużewicze, Pietkunowszczyzna, Bortkuny, Doble, Ausinciewicze, Poszcze, Zwirble, Usiany, Buza, Kraki, Miekiany, Stany.

d. zmudz. 3) Widze miasteczko, kościoł paraf. (f. cum Altaria 1481 Cwietko i Hanusz Dowgierdowicze bracia - drewn.) 11 loca, między temi: Mace=lewicze, Stołpowszczyzna, Jursze, Podruksze, Janow, Mekszty, Nowydwor. - Granice tej parafii tworzą rzeki: Dzisna, Podruszka i Drysiwiatczyce.

dyec. wilen. 4) Hoduciszki miasteczko, kościoł paraf. (f. 1608 Stanisław Kiszka kanonik wileń.) 55 loca, między temi: Lechowicze, Zaścianki, Mieszkinie, Milkuszki, Witejki, Gałaciszki, Untany, Miedziny, Łuszczne, Łosie, Łozdziniele, Jakiele, Gidele, Świtany, Narde, Drozdele, Wasiuny, Gituty, Świta, Kirjszki, Buckany, Siekieliszki, Milkuzy, Girdiany, Dowojsie, Romaniuny, Frokiele, Grodzie, Gajlusze, Buczele, Hejbowicze, Grazule, Dziauguny, Kuklany, Dziegieliszki, Sakuny, Bogdziuny, Smilginie, Minkliszki, Grejcie.

5) Swinciany miasteczko, kościół paraf. (cum Altaria OO. Sanctorum f. Witold W. X. Lit. odbud. 1638 – drewn.) 173 loca, między temi: Swinta, Cyrkliszki, Sory, Antesory, Swiancianki, Miedzinjszany, Jodziszki, Strunojcie, Widzianiszki, Zukiszki, Merkmiany, Czyrymiszki, Bryndziszki, Lopiszki, Szutancy, Stugle, Girdziuliszki, Zamadziuncy, Trabucie, Maślikiszki, Bojary, Satety, Majduki, Raksztele, Jurszany, Szatany, Sawule, Sytejkiszki, Naliwajki, Busity, Czutancy, Grazule, Wejkucie, Munczele, Sateta, Purwiany, Meszymas, Daukszys, Janiancy, Kirkucie, Szakiany, Niewersis, Tebaryszki, Abeliszki, Szytynie, Traczuny, Jodeliszki, Girdziuliszki, Jaciuny, Czepujkany, Pogiejki, Rymkiany, Kaptaruny, Kluki, Bildy, Katweli, Pojkszcie, Dzibaliszki, Dojmity, Szuty, Lauki, Niemenczyniany, Skinderyszki, Gudeliszki, Bojary, Laużeniszki, Milagiany, Kirdejki, Ausztowarniszki, Sudata, Łapinigi, Meżany, Datyniany, Słobodziszki, Burby, Drustany, Dziaukszty, Laszkany, Wenaciszki, Kunigiszki, Szytynie, Bubele, Madziuny, Wojszkuny, Mitkuny, Warkale, Pleukszie, Szwintele, Zwirble, Pimpele, Widziankiszki, Douksży, Munkuszki, Weliszki, Stugle, Biworniszki, Kikiszki, Oroczyna, Jurszany, Gineliszki, Jurgieliszki, Biwojniszki, Kaczaniszki. ∂. wilen.

6) Daugieliszki miasteczko, kościół paraf. (f. 1526 Wojciech Gasztołd wojewoda wileń. – drewn.) 53 loca, między temi Zwonance, Kalwesele, Maducie, Poryngie, Ozany, Giedziuny, Szuteny, Frybucie, Kaczergiszki, Oziany, Towiany, Dudy, Unatkmienie, Bojary, Łabunce, Kiniuny, Widziszki, Girniuny, Biciuny, Czejkinie, Gilinie, Szauty, Kiejsy, Rymszany, Medejsze, Gilwiaty, Wetuny, Grymunty, Wiguaty, Jonance, Ostrow, Dajlidzie, Zujkie, Daniuny. ∂. wilen.

7) Łyngmiany miasteczko, (starostwo, kościół paraf. f. 1517 Zygmunt I – odbudow. 1720 – drewn.) 29 loca, między temi: Syderiszki, Tykmiany (czyli Rukszany), Szyszkinie, Mejrany (czyli Rypajcie), Kirdejkie, Minejszany, Ginutany, Untydryngie, Wojszuniuny, Petenie, Oltukoznie, Antagowie, Krywesioło, Ryteliszki, Garbszyszki, Rukiszki, Cyany, Kimbaryszki, Ginutany, Smieldziliszki, Kindury, Łowczyszki, Ozwinty. ∂. wileń.

8) Koltyniany miasteczko, kościół paraf. (S. Petri et Pauli – przy nim klasztor Franciszkanów f. 1633 Piotr Narbut i Jan Narbut podkomorzy lidzki – drewn.) 34 loca, między temi: Szakaliszki, Kukle, Berniuny, ∂. wilen.

Oszkince, Linkiszki, Kurynie, Stagulany, Maciuszki, Narusze, Dorotuny, Atkaczuny, Pagawiszki, Pierwoniszki Rewkucie, Reszkuteny, Wanagele, Maszkiany, Garbuny, Zydele, Lilejki, Swinteła, Poszumienie (cum Capella) Wiejkuny, Jusie, Bojwidy, Stygieliszki, Białoniszki, Lelejki.

d. wilen. 9) Kukuciszki miasteczko. Kościół paraf. (S. Joannis Bapt. f. 1604 Wojna biskup – drewn.) 19 loca, między temi: Koczuny, Borejsze, Grucie, Ormoty, Milejkiszki, Papeleki, Bielakiemie, Bujtuny, Pagitbas, Ażustrupis, Pawizyntys, Andrejkiany, Widziuny, Galinis, Szakie, Mintowtyszki, Antodole.

d. wilen. 10) Łabonary wieś, Kościół filia Kukuciscensis (drewn.) 19 loca, między temi: Ażubale, Gadakieme, Strakinie, Pietkuniszki Rubejkiszki, Ptaniszki, Styrpejkie, Wiże, Downary, Antołomiescie, Janokalcie, Trynkuny, Poniewież, Gimżyszki, Worniszki, Drabiszki, Łamestgalis, Kustoszyszki.

d. żmujdz. 11) Tauroginy miasteczko, Kościół paraf. (S. Georgii f. 1387 – drewn.) 21 loca, między temi: Dawnary, Stygpejki, Strakinie, Alzutany, Kiemiesz, Pruszakiewicze, Papircie, Ryliszki, Worle, Szadujkie, Klikie, Widziuny, Rukszany, Kubile, Juchniany, Antylgie, Gotele, Antobolce, Juszka, Szejmoty.

d. żmujdz. 12) Sołok miasteczko, Kościół paraf. (f. 1397 – drewn.) 69 loca między temi: Kiemiany, Draby, Trynkuszki, Kławiszki, Poberże, Pilkczuny, Bajbie, Danejkie, Blakie, Galminie, Skietdy, Rakecie, Degucie, Gitenie, Pusle, Gatele, Jakiszki, Teterwinie, Ausztokalnie, Płowejie, Trejgie, Dukszty, Sakiszki, Użukarklinie, Pożemiszki, Degutele, Kiejzy, Wederynie, Gierkany, Maguńki, Kuzmiszki, Bikiany, Kaniuki, Dryszkuny, Wilkiszki, Atkaczuny, Czepejuny, Rejnie, Wezany, Bojary, Akremie, Zejmy, Sugardy, Tartakiszki, Mejtuny, Sklimuntyszki, Naruny.

d. żmudz. 13) Jeziorosy (dziś Nowo Alexandrowsk) miasteczko, Kościół paraf. (Assumptionis B. Mariae, dotow. 1530 – zbudow. 1587 – drewn.) 41 loca, między temi: Rustejkie, Szawle, Dyrsie, Nadunie,

Samawy, Dębejki, Karaczuny, Podrukše, Budymie, Sub=atenie, Kompole, Ajacie, Ulicieta, Komoryszki, Sojciany, Suwiek (cum Capella), Wilgiecie, Klewaniszki, Goje, Joda=galuszki, Połozdynie, Rudanice, Krokrody, Hołubiszki, Ławczuniszki, Kimborczyszki, Jakiszki, Gudy, Kumpole, Kamaryszki, Ilgie.

14) Smołwy miasteczko, Kościoł filia Jeziorosensis (drewn.) d. żmud.

15) Dryświaty miasteczko, Kościoł paraf. (f. 1514 Zygmunt I - zbu: dow. 1725 - drewn.) 35 loca, między temi: Kudzie (nad rzeką Dryświacica), Staniance, Czepukany, Jenetańce, Maguny, Lau=dzie, Iliszki, Kiemereży, Misztołcie, Tylża Karczma, Skirna, Wiazy, Misiunce, Gebuśki, Skorobohaci, Krywesele, Antosicie, Niezany, Zwirynie, Girczany, Zgajcie, Niekrasze, Mesojedy, Rymaszany, Traboze, Hołowacze. d. żmud.

16) Druja miasto (także Sapieżyn zwane), Kościoł paraf (S. Trynitatis f. 1646 Kazimierz Lew Sapieha - Klasztor Ber=nardynów f. 1641 czyli 1643 Kazmierz Lew Sapieha podkancl. lit. - Klasztor Dominikanów f. 1697 Piotr Kazmierz Kacza=nowski podczaszy brasław.) 105 loca, między temi: Kisielewce, Tołojewce, Cyrmanowo, Wołkowo, Pielsze, Augule, Kikiszki, Surma=czów, Czczepowo, Dukieliszki, Pustynia, Skadzinow, Krupowszczye=na, Gitucie, Stara Litwa czyli Trzeciaki, Ilgie, Kołpaciszki, Andu=niow, Pimpiszow, Krumany, Armia, Kowele, Newlany, Hramyki, Kuchty, Sucharuki, Rymki, Pizanow, Sapieżyn, Rosica, Katurow, Ośwej, Zamosze, Katuty, Raznie, Sarya, Dzierki, Uście, Uściołkon=czany, Szatrowo, Nowiki, Ciekowcy, Skamorochy, Czyrytowce, Har=batzow, Barczanie, Łupandy, Strymki, Hajki, Germałowo, Boba=ryki, Prudniki, Wiata, Czemiery, Czurytowo, Pucinow, Skakuny, Lilki, Wurzle, Brzeziowo, Putry, Zmiony, Drysa, Dzisna, Laurynowo, Obręb Łysogórski, Obręb Łotyszow, Socznowo, Orce, Giświaty, Pieczonki, Zuszki, Szczotno, Kryczewo, Dziedzinko, Lebiedziowo, Zapołosie, Bub=nielowo, Minejty, Aliwinowszczyzna, Radkuny, Sawitowszczyzna, Werdy, Drujka, Zajo. d. wilen.

17) Iwaźń miasteczko, kościół paraf. (Corporis Christi f. 1509 Jan Sapieha marszałek W.X.L., dotował 1593 Lew Sapieha Kanclerz W.X.L., drewn.) 44 loca, między temi: Zaprudzie, Widziany, Łopiany, Sudniki, Zamosze, Ziewierowce, Okolsk, Rudawy, Rusie, Podhajce, Zawiersk, Kowale, Czerniowce, Petkuny, Janczkowszczyzna, Mroniki, Gajdziele, Kapsnie, Korzenniki, Ratkuny, Świderszczyzna, Dziedzinko, Dziedzino, Podziawy, Zatyszki, Smutki, Ukle, Zianowo, Zajnowo, Szewlany, Jody, Rysiewicze, Lewankowicze, Wiśniaty, Izakowce.

18) Pohost wieś, kościół filia Iwaznensis (f. 1593 Lew Sapieha - drewn.) 9 loca, między temi: Katy, Czackowczyzna, Wuszowce, Kupczelowo, Holeniszewo, Surowce, Szarków, Dziekciejewki.

19) Twerecz wieś, kościół paraf. (S. Trinitatis, przy nim klasztor Canon. regul. BB. MM. de poenit. f. ✝ Wojciech Wajzgieło, dotował Piotr Pac wojewoda trocki) 47 loca między temi: Koncypole, Wieś wielka, Poświle, Kiakszty, Kaczanowszczyzna, Kuciszki, Wilaki, Ginamaja, Saple, Piwowary, Łazinki, Karaliczow, Kukucie, Wasiewicze, Ostrowiec, Pilczurki, Kluki, Kietpucie, Paszuny, Szakieliszki, Brzwieta, Doktory, Babiany, Pietrasiuny, Gietuty, Rasciuny, Gontowniki, Parszeliszki, Dzieczkowszczyzna, Szulgi, Weyksze, Kukucie, Ryzyszki, Polesia, Juszkancy, Padliszki, Więgielany, Krekiany, Jodagale, Mielagiany, Tumetancy, Bernaty, Kalminy.

20) Miory wieś, kościół paraf. (Assumptionis B. Mariae, z klasztorem Canon. regul. BB. MM. de poenit. f. 1641 Sebastian Światopełk Mirski - drewn.) 25 loca, między temi: Sieliszcze, Podhajcze, Brinowka, Szandukowo, Marcinowce, Bukowce, Zahore, Zubrowo, Roże, Popkow, Gierwiaty, Błaszki, Brzezkowszczyzna, Masiowce, Maciuki, Podielce, Perszele, Plejki, Pietraciki, Moskalanki, Rusaczki, Szczotno, Krzyczewicze, Dziedzinek.

Capellae: Suwiek, Sieniszki, Rymszany, Dukszty, Mile, Gejda, Poszumienie, Poszcza.

X. Dekanat Trocki

1) Troki civitas Praepositura (proboszcz katedry wilen.) 53 loca (oppidum Wiewie) 2) Stare Troki Abbatia ord. S. Benedicti (Abbas Joannes Castus Jakielski) 30 loca (Waka) 3) Anuszyszki oppidum 10 loc. 4) Piwoszuny oppidum (ord. S. Benedicti) 32 loca. 5) Punie oppidum 49 loca (Butrymańce oppidum) 6) Olita oppidum (Konincha) 7) Daugi (Kiklany, Orany) 8) Przełaje filia Daugiensis. 9) Niemonoycze oppidum 10) Nietowiszki 11) Liszkow. 12) Merecz oppidum ibidem [illegible] etiam ecclesia S. Petri et Altaria 13) Olkieniki oppidum. 14) Rumbowicze oppidum parochia a. 1744 erecta. 15) Mirosław alias Słoboda parochia a. 1744 erata.

Capellae: Duszmiany, Butrymance; Rudzinki, Orany.

XI Dekanat Semnenski.

1) Siemno oppidum 2) Urdomina oppidum. 3) Łozdzieje oppidum 4) Balwierzyszki oppidum (Gudele cum capella) 5) Udrya oppidum (Rzeczow publica capella) (Pierszajka) 6) Daukosze filia Udryensis 7) Metele (Obelniki) 8) Sereje oppidum (Sapieżyszki) 9) Swięte-Jeziora oppidum 10) Wiejsieje oppidum (Leypuny) 11) Berżniki (oppidum), (Okmiany, Hołny Collegii S. J. Grodnens. Łosowicze, Zelwa, Kopciosk cum capella 12) Sejny oppidum parochia ordin. Praedicatorum} 13) Puńsk oppidum (Smolany) 14) Kopciowsk sine cura animarum

Capellae: Leypuny, Wigry, Rzeczow, Krasna, Stebinki, Gudele, Justyanow, Olszanka.

XII Dekanat Grodnienski.

1) Grodno civitas et Praepositura - 2 altariae ibidem - Praepositura Xenodochii S. Spiritus ibidem - multae ecclesiae et monasteria. 2) Grodno parochia Ord. Minor. S. Francisci Conventual. in suburbio extra fluvium Niemen. 3) Hoża oppidum 4) Jeziory oppidum filia Grodnensis (Eysmonty) 5) Kwasowka oppidum (Swisłocz, Dereczynek) 6) Poniemuń filia Kwasowcensis. 7) Eysmonty oppidum (Massalany, Jurowce) 8) Brzozowa minor oppidum. 9) Krynki. 10) Odelsk oppidum (Hlebowicze) et Altaria in Odelsk. 11) Kuźnica oppidum 12) Sokołka oppidum 13) Szudziłow 14) Sokolany 15) Indura oppidum 16) Kądzyn oppidum. 17) Dąbrowa oppidum (Rożanystok, Ostrow, Kropiwne) et Altaria in Dąbrowa. 18) Nowydwor oppidum et 2 Altariae ibidem. 19) Krasnobor oppidum, 20) Lipsk oppidum 21) Zalesie 22) Sidra oppidum 23) Sopockinie altaria.

XIII Dekanat Kowienski.

1) Kowno civitas parochia, 2 Altaria ibidem, Ecclesia praepositu: ralis S. Crucis et alia monasteria (Pożajscie monast. Camaldulensium) 2) Jezno oppidum 3) Stokliszki oppidum (Mussyniki) 4) Wysoki dwór oppidum paroch. Ordinis Praedicatorum 5) Sumiliszki oppidum 6) Żyżmory oppidum 7) Kietuwiszki oppidum 8) Zośle oppidum 9) Gieguzyn oppidum (Smilgie, Kiernowiszki) 10) Poporcie oppidum parochia Ordinis Praedicatorum. (Korsaki, Ejragołka) 11) Kozakiszki filia Poporcensis Ord. Praedicat. 12) Kormiałow oppidum (Roszyle Bzory) 13) Łopie filia Kormialoviensis. 14) Skorule oppidum (Wirbaty, Kulwa oppidum cum capella publica 15) Wędziagoła 16) Bopty oppidum parochia a. 1744 erecta per Simonem Siruć capit. Kaunensem 17) Rumszyszki oppidum 18) Uziogoście oppidum (Giedynance cum capella, Ayngajliszki) 19) Dorsuniszki oppidum (Wajgow) 20) Preny (Deguće, Smilgie, Bersztany) 21) Bersztany filia Prenensis.
Capellae: Kulwa, Piesztowiany, Giedynancie.

XIV Dekanat Olwitski, (dioec. augustov.)

1) Olwita oppidum et Altaria ibidem (dyec. august.) 2) Grajżyszki oppidum. (d. august.) 3) Kalwarya oppidum (d. august.) 4) Wizany oppidum (d. august.) (Łoszyrwinty) 5) Lubowo (d. august.) filia Wizanensis 6) Łankieliszki (d. august.) (Wojszwity) 7) Ludwinow oppidum (d. august.) 8) Loiewonie (d. august.) 9) Bartniki oppidum (d. august.) (Winkoznupie, Wottowicze) 10) Wisztyniec Patrum Soc. Jes. (d. august.) 11) Filipow oppidum (d. august.) 12) Przerosl oppidum (d. august.) 13) Bakałarzow oppidum (d. august.) 14) Raczki oppidum (d. august.) 15) Janowka oppidum (d. august.) (Dowspudy). 16) Witkowiszki: (d. august.) 17) Pilwiszki filia Witkowiscensis (d. august.) 18) Suwałki oppidum capella Patr. Camaldulensium. (d. august.)

Capellae: Wezupie, Wottowicze.

Vilnensis Dioecesis A. 1773.

I) Decanatus Vilnensis

Wilno civitas: 1) Eccles. cathedralis SS. Stanislai et Ladislai murata. 2) Eccl. parochialis S. Joannis Collegio Academico incorporata) cum 2 Altariis murata. 3) Praepositura in Capella Corporis Christi. 4) Eccl. S. Stephani praepositur. murat. cum 3 altariis. 5) Eccl. parochialis S. ~~Stephani~~ Augustini Zarzecensis (Canonicor. regul. de poenit.) lignea. 6) Eccles. S. Nicodemi, praeposit. cum 2 Altariis, murat. 7) Eccl. S. Petri in Antokol, praeposit. (Canon. regul. Lateran.) murata. 8) Praepositura Hospitalis S. Rochi 9) Hospitale Romitarum. 10) Eccl. praeposit. S. Trinitatis. 11) Eccl. praeposit. Hospitalis S. Mariae Magdalenae 12) Capella Sororum Charitatis. 13) Capella Monialium. 14) Capella S. Josephi monial. Carmelit. discalceat. 15) Altaria S. Casimiri mur.

Extra civitatem: 1) Bezdany (filia ad Niemenczyn) murat. 2) Cudzieniszki, murata. 3) Dukszty PP. Schol. Piar.) filia ad Meiszagota, lignea. 4) Glinciszki, filia ad Podbrzezie, murata. 4) Jaszuny, filia ad Rudniki. 5) Jęczmieniszki (Congregat. Mission.) filia ad Niemenczyn, lignea. 6) Kiernow, lignea. 7) Korkożyszki, lignea 8) Meiszagota, lignea. 9) Mićkuny, filia ad Ławaryszki, lignea. 10) Miedniki (Canon. regul. de poenit.), lignea. 11) Niemenczyn, lignea. 12) Podbrzezie, lignea. 13) Porudominie filia ad Rudomina, lignea. 14) Rudniki, lignea. 15) Rykonty (archidiaconi Vilnen. lignea. 16) Szumsk (Praedicatorum Ord.) murata. 17) Szyłany, filia ad Werki, cum altaria, lignea. 18) Suzanu, filia ad Niemenczyn, lignea. 19) Taboryszki (Carmelit. ...) filia ad Turgiele, lignea.

5b) Kiena, filia ad Szumsk, lign.
7b) Korzyse, filia ad Vilno, lignea.
7c) Ławaryszki lignea.
12b) ~~Pod~~ Krzyże, filia ad Niemenczyn, lignea.
12c) Rudomina, filia ad Vilno, lignea.
12d) Sorokol, filia ad Korkożyszki, lignea.

20) Turgiele, lignea. 21) Werki (Ord. Praedicator.) murata.

II) Pobojscensis Decanatus.

1) Bolniki, lignea. 2) Czabiszki filia ad Musniki, lign. 3) Dubinki, lign. cum Altaria. 4) Giedrojcie, lign. 5) Gietwany (Franciscanor.) lign. 6) Inturki, lign. 7) Musniki, lignea. 8) Nidotki, murata. 9) Owanta, lign. cum Altaria murata. 10) Skiemiany (Canonicor. regul. de poenit.), lignea. 11) Szeszole, lignea. 12) Szesiotki, filia ad Szyrwinty, lign. 13) Szyrwinty lign. 14) Upniki, lign. 15) Widzieniszki (Canonicor. regul. de poenit.), murata. 16) Zmujdki lignea. 17) Żurowcie (Canonicor. regul. lateran.) murata.

6b) Malaty lign.

9b) Pobojsk, lign.

III) Oszmianensis Decanatus.

1) Cicin, filia ad Smorgonie, lign. 2) Gierwiaty, lign. 3) Graużyszki, lign. 4) Krewo, murat. cum 2 Altariis 5) Łosk, lign. 6) Narwiliszki (Franciscanorum), lign. 7) Olszany (Franciscanorum) murata. 8) Ostrowiec (Praedicatorum), lign. 9) Oszmiana, murat. 10) Smorgonie, murat. 11) Sokołajcie, filia ad Gierwiaty, lign. 12) Soły, lign. 13) Surwiliszki, lign. 14) Traby, cum Altaria lign. 15) Troszczany (Canonicor. regular. ?), filia ad Łyntupy (w dekanacie swirskim ?) lign. 16) Worniany murata. 17) Żuprany, lignea.

IV) Swirensis Decanatus.

1) Bystrzyca, murat. 2) Kobylnik, lign. 3) Komaje, murat. cum Altaria. 4) Kurzenice, lign. 5) Koscieniewicze, murat. 5) Łyntupy cum 2 Altariis, lignea. 6) Miadziol, lignea. 7) Michaliszki (Canonicor. regul. de poenit.), murata. 8) Niestaniszki cum Altaria, lignea. 9) Olechniszki, lign. 10) Postawy, lign. 11) Stary Miadziol (Carmelitarum) cum Altaria, murata. 12) Swiranki, lign. 13) Swir cum 2 Altariis, murata. 14) Wojstom lignea. 15) Zadziewie, lign. 16) Żodziszki, murata.

1a) Bujwidia, filia ad Bystrzyca, (Canonicorum regular.) lign.

V) Lidensis Decanatus.

1) Białohrud, lign. 2) Bielica (Praedicatorum) lign. 3) Dylewo cum Altaria, lign. 4) Dziembrow, murata. 5) Zatwierk, filia ad Lackie, lignea. 6) Jszczołna, murat. 7) Kamionka, lign. 8) Krupa, filia ad Lida, lign. 9) Lack, lignea. 10) Niecieczа, lign. 11) Nowydwor cum 2 altariis, lign. 12) Ossow, lign. 13) Radun, sine Altaria lignea. 14) Rozanka, murata. 14) Szczuczyn (Scholar. Piar.) lignea. 15) Wasiliszki, lignea. 16) Waniołka, lignea. 17) Zabłocie lignea. 18) Żołudek, lign. 19) Zyrmuny lignea.

VI) Radunensis Decanatus.

1) Bieniakonie lign. 2) Dubicze lign. 3) Dudy filia ad Iwie, lign. 4) Dworzyszcze, filia ad Trokiele, lignea. 5) Dziewieniszki, lign. 5½) Ejszyszki, lignea. 6) Gieranony, murat. 7) Hermaniszki, lignea. 8) Iwie, lignea. 9) Lipniszki, lignea. 9) Lazduny, filia ad Subotniki, lign. ~~10) Lotyszki, lign.~~ 11) Nacza, lign. 12) Subotniki, lignea. 13) Soleczniki, lignea. 14) Soleczniki małe, filia ad Soleczniki, lignea. 15) Trokiele, lign. 16) Werenow, filia ad Hermaniszki, lignea. 17) Zygmunciszki, filia ad Lipniszki, lignea.

VII) Witkomiriensis Decanatus.

1) Dziewiałtow, lignea. 2) Kaplice filia ad Sieszki, lign. 3) Kiejdany, murata. 4) Kowarsk lignea. 5) Kurkle (Canonicor. regul. de poenit.) filia ad Onikszty, lignea. 6) Neostadium (Radivillorum), lignea. 7) Onikszty, murat. 8) Opitołoki, murat. 9) Pogiry cum Altaria, lignea. 10) Pompiany (Carmelitarum antiq. observ.) lignea. 11) Poniewież, lign. 12) Remigoła cum Altaria, lignea. 13) Rogow, lign. 14) Sieszki, murat. 15) Szaty, lign. 16) Herkonie filia ad Onyaty, lign. cum Altaria. ~~16) Tryszkowicze (monasterii Brigit.)~~ lign. 17) Towiany filia ad Witkomirz cum Altaria, lignea 18) Traszkuny (Bernardinorum) murata. 19) Troupie, lignea. 20) Uzwillie, filia ad Opitołoki, lign. 21) Widziszki filia ad Witkomirz, lignea. 22) Witkomirz, lignea. 23) Wodokty filia ad Neostadium, lignea. 24) Zejmy, lignea.

VIII) Kupiscensis Decanatus.

1b) Abele, lign. 1) Antolepty (Carmelitarum discalceat.) murata. 2) Birze lign. 3) Daugiele, filia ad Dusiaty, lign. 4) Dowiany filia ad Krynczyn, lign. 5) Dusiaty lign. cum Altaria. 6) Hanuszyszki, murat. 7) Juzynty (Canonicor. regul. de poenit.), lign. 8) Komajki lign. cum Altaria. 9) Krewno, lignea, cum Altaria. 10) Krynczyn, lignea

10b) Kupiszki lign. 11) Kwetki (Canonicor. regul. de poenitent.), filia ad Poniemonie, lign. 12) Podbirze, lignea. 13) Potawen, filia ad Kupiszki, lignea. 14) Ponedele, lign. 15) Poniemoń (Canonicor. regular. de poenit.) lignea.

16b) Poswol, lign. 16) Popiele (Canonicor. regular. ?), lign. 17) Radziwiliszki (filia ad Birze) lign. 18) Radkuny (Canonicor. regul. de poenit.) filia ad Poniemoń, lign. 19) Rakiszki lign. 20) Skopiszki, murat. cum Altaria. 21) Sotomiesi, filia ad Wobolniki, lign. 22) Subocz lignea. 23) Swiadoscie lign. 24) Szeleznie, lign. 25) Szymancze, filia ad

26b Uszpole, lign. Kupiszki, lign. 26) Uciane lign. 27) Wenuszow, filia ad Dusiaty

28b) Wobolniki, lign. lign. 28) Wizuny, murat. 29) Wysokodwor, filia ad Ponedele, lign. 30) Zabiszki, filia ad Rakiszki, lign.

IX) Braslawiensis Decanatus.

1b) Braslaw, lign. 1) Belmont filia ad Braslaw, murata. 2) Daugieliszki, lign. 3) Druja murat. 4) Dryswiaty, lign. 5) Dukszty, filia ad Sołok, lign. 6) Hoduciszki, lign. 7) Jeziorosy, cum Altaria, lignea. 8) Ikaźń, lign. 9) Koltyniany (Bernardinorum) lign. 10) Kukuciszki, lign. 11) Łabonary, lign.

14b) Opsa, filia ad Braslaw, lignea. 12) Łyngmiany, lign. 13) Miltejgany, filia ad Twerecz, lign. 14) Miory, lign. 15) Pelikany, filia ad Braslaw, lignea. 16) Pohost, lign. 17) Poszemienie, filia ad Koltyniany (Ordinis Carmelitarum ?) lign. 18 Połusie, lign. 19) Puszcza, filia ad Braslaw, lign. 20) Rymszany, filia ad Daugieliszki, lign. 21) Sieniszki, filia ad Daugieliszki, lign. 22) Smołwy, Canonicorum regul., lign. 23) Sołok lign. 24) Swiniany, lign. cum Altaria. 25) Turwiek, filia ad Jeziorosy lign. 26) Taurogini, lign. 27) Twerecz (Canonicorum regular. de poenit., lign. 28) Widze, lign. cum altaria.

X) Trocensis Decanatus.

1) Anuszyszki, lign. 2) Daugi, lign. 3) Łyszkowo, lign. 3) Merecz cum Altaria, murata. 4) Mirosław (Marianorum Ord.), lign. 5) Niemonajcie, lign. 6) Niedowiszki, lign. 7) Olita, lign. 8) Olkieniki, lign. 9) Orany, filia ad Daugi, lign. 10) Piwoszuny (Ord. Benedictinorum) lign. 11) Punie cum Altaria, lign. 12) Rotnica, lign. 13) Stare Troki (Ord. Benedictinorum), murata. 14) Troki (regium) murata. 11b) Rumbowicze 11c) Przełaje filia ad Daugi, lignea

XI) Semnensis Decanatus.

1) Balbierzyszki, lign. 2) Berzniki, lign. 3) Daukszę, lign. 4) Kopciowsk, lign. 5) Krakopol, lign. 6) Kraśna, lign. 7) Lejpuny, lign. 8) Łozdzieje lign. 9) Metele, lign. 10) Puńsk, lign. 10b) Sejny (Ord. Praedicator.) murata. 11) Sereje, murat. (regis Prussiae). 12) Swięte Jezioro, lign. 13) Udrya, 11b) Siemno, vel Simno, murat. lign. 14) Urdomina, murat. 15) Wiejsieje, lign.

XII) Grodnensis Decanatus.

1) Brzostowica minor, lignea. 2) Dąbrowa, lign. 3) Ejsymonty, lign. 4) Grodno, parochialis, murata. 5) Grodno, Praepositura S. Spiritus cum 2 Altariis, murata. 6) Grodno (Monialium S. Brigittae) cum 3 Capellaniis. 6) Grodno, Mansionaria extra fluvium Niemen (Ord. Franciscanorum) murata. 7) Hoża, lign. 8) Jeziory, lign. 9) Indura, lign. 10) Kadzin, lign. 11) Krasnobor, lign. 12) Krynki, lign. 13) Kundzin, lign. 14) Kuźnica, lign. 15) Kwasowka, lignea. 16) Nowodwor cum 2 Altariis, lignea et murata. 17) Odelsk cum Altaria, lign. 18) Poniemuniki filia ad Kwasowka, lign. 19) Sidra, lignea. 20) Sokolany, lign. 21) Sokolka lignea. 22) Sopockinie, lignea, cum Altaria 22) Szudzitow, filia ad Sokolka, lignea. 23) Zalesie murata

XIII) Caunensis (Kowno) Decanatus.

1) Bersztany, filia ad Preny, lign. 2) Bobty, lignea. 3) Butrymańce, lignea. 3) Dorsuniszki, lign. 4) Gieguzyn, lign. 4) Jezno cum 2 altariis, murata. 5) Kietowiszki, lign. 6) Kormiatów, lignea. 7) Kowno parochialis, cum 2 Altariis, murata. 8) Kowno, Praepositura Hospitalis S. Crucis. 9) Kozakiszki (Ord. Praedicatorum), lignea. 10) Łopie filia ad Kormiatów, lign. 11) Poniemuń (Syruciów), lign. 12) Poporcie (Ord. Praedicatorum) murata. 13) Preny, lignea, cum altaria. 14) Rumszyszki, lignea. 15) Skorule, murata. 16) Stokliszki, lignea. 17) Sumiliszki, lignea. 18) Uzogość, lignea. 19) Wendziagoła, lignea. 20) Wysoki Dwór (Ord. Praedicatorum) murata. 21) Żośle, lignea. 22) Żyzmory, lignea.

XIV) Olwitensis Decanatus.

1) Bakałarzów, lignea. 2) Bartniki, lign. 3) Filipów, lign. 4) Grauzyszki, lign. 5) Janówek, lign. 6) Kalwarya, lign. 7) Lubów, lign. 8) Ludwinów, filia ad Łankieliszki; lign. 9) Łankieliszki lign.
10b) Olwita, lign. 10) Maryampol (Ord. Marianorum), lign. 11) Pilwiszki; lign. 12) Pojewonie, lign. 13) Przerośl, lign. 14) Raczki, murat. 15) Suwałki (Ord. Camaldulens.), lign. 16) Skraudzie, filia ad Pilwiszki; lign. 17) Wezupie, filia ad Bartniki; lign. 18) Witkowiszki, lign. 19) Wysztyniec, lign. 20) Wiżajny, lign.

XV) Polocensis Decanatus.

1) Dokszyce, lign. cum 2 altariis. 2) Dołhynów cum altaria, lignea. 3) Dmitrowicze, lignea. 4) Dziśna, lign. 5) Głębokie, murat. 6) Justynianów filia ad Dziśna, lign. 7) Kublicze cum 4 altariis, lign. 8) Lepel, lign. 9) Parafianów, lign. 10) Połock, lign. 11) Serwecz (Canonicorum regular. ?) murata. 12) Wołkołaty, lign. cum altaria. 13) Zadoroże, lignea

XVI) Novogrodensis Decanatus.

1) Iszkołdy, murata. 2) Kleck, murat. 3) Lachowicze cum Altaria, lign. 4) Lipa, murat. 5) Mikołajewszczyzna, lign. 6) Mir, murat. cum 2 Altariis. 7) Niechniewicze, lign. 8) Niedźwiedzicze, lign. 9) Nieśwież cum Altaria, murata. 10) Sienno, lign. 11) Snow, murata. 12) Swierzno murat. 13) Swojatycze, lign. cum Altaria in Szaty. 14) Wsielub, murat.

) Nowogródek cum 2 Altariis, murata.

XVII) Slonimensis Decanatus.

1) Dárewo, lignea. 2) Dworzec, lign. 3) Horodyszcze (Ord. S. Benedicti) lignea, cum Altaria Nieciołowsciorum. 4) Kozicze, murat. cum Altaria. 5) Kroszyn, lign. 6) Lipsk, lign. 7) Mołczadź, lign. cum 2 Altariis. 8) Mysz, lign. 9) [redacted] Połonka, lignea, cum Altaria. 10) Rohotnia, lign. cum Altaria. 11) Starożelna cum Altaria lignea. 12) Stwołowicze, murat. 13) Zadziewie, lign. 14) Zdzięcioł cum 2 Altariis, murat.

10b) Słonim cum Altaria, murat.

XVIII) Rozanensis Decanatus.

1) Dereczyn (Ord. Praedicatorum) murat. 2) Janow (Ord. S. Benedicti), lign. 3) Kossow, lign. 4) Łyskow (P.P. Missionariorum) murata. 5) Międzyrzecz lign. cum 2 Altariis. 6) Mosty, lign. 7) Olszewo, lign. 8) Porozow lign. 9) [redacted] Rozanna cum Altaria, murat. 10) Zelwa lign.

3a) Lahiszyn, lignea. 3b) Łukomnica, lignea.

XIX) Wołkowyscensis Decanatus.

1) Brzostowica major, murata. 2) Hniezno, murata. 3) Zalowka cum Altaria, lign. 4) Krzemienica (Canonicor. regul. lateran.) murat. 5) Lunna, lign. 6) Mścibow, lign. 7) [redacted] Reple cum Altaria, lign. 8) Roś cum 2 Altariis lign. 9) Strubnice, lign. 10) Swisłocz, lign. 11) Wołkowysk cum Altaria, lign. 12) Wołpa, lign. cum 2 Altariis.

10b) Szydłowicze (monasterii Brigit.) lignea.

XX) Vitebscensis Decanatus.

1) Bielica (Ord. Praedicatorum) lignea. 2) Bobr, lign. 3) Biesien=Kowicze, lignea. 4) Borysow, lign. 5) Czereja, lign. cum Altaria. 6) Lukoml, lign. 7) Mikulin (Ord. Bernardinorum), lign. 8) Nie=porota, lign. 9) Ostrowno (Ord. Praedicatorum), lign. 10) Rudne-Sioło, filia ad Borysow, lignea (Missionariorum), 11) Sienno (Ord. Fran=ciscanorum), murata. 12) Witebsk cum Altaria, murat.

XXI) Orszanensis Decanatus.

1) Białynicze (Ord. Carmelitarum antiqv. observ.), murata. 2) By=chow (Canonicor. regular. lateran.) murata 3) Czausze (Ord. Carmeli=tarum antiq. observ.) lign. 4) Dąbrowna (Ord. Bernardinorum) cum Altaria, lign. 5) Faszczowka, filia ad Orsza, lign. 6) Hory-Hor=Ki, lign. 7) Kadzin, lign. 8) Kniażyce (Ord. Praedicatorum) lign. 9) Kopyś, lign. 10) Krzyczew cum Altaria, lignea. 11) Malatycze (Ordin. Praedicatorum) lign. 12) Mazyki (Ord. Carmelitarum antiquae observ.), lign. 13) Mohylow cum 3 Altariis, murat. 14) Mścisław (Ord. Carmelitarum antiq. observ.) murat. 15) Obolce cum Altaria, lign. 16) Orsza, murat. 17) Pachow vel Paschow (Ord. Praedicatorum), lignea. 18) Romanow, lign. 19) Smolany (Ord. Praedicatorum), lignea. 20) Stare-Sioło, lign. 21) Tołoczyn cum Altaria, lignea. 22) Worseakow, lign.

XXII) Minscensis Decanatus.

1) Chołchła, lign. 2) Derewnia, murat. 3) Świeniec murat. cum Altaria. 4) Kamień, lign. cum Altaria. 5) Kojdanow, lign. 6) Mińsk cum Altaria, lign. 7) Naliboki, lign. 8) Pierszaje, lign. 9) Puchowicze, lign. 10) Rakow (Ord. Praedicatorum), lign. 11) Stołpce (Ord. Praedicatorum), murata. 12) Uzda, lign. 13) Wiśniew cum 2 Altariis, murat. 14) Wołma, lign. 15) Zabrzezie lign.

XXIII) Radoszkoviciensis Decanatus.

1) Protajewicze (Ord. Praedicatorum), murata. 2) Chożów, lign. 3) Hor= 2b) Hajno, lignea.
dziłów, lign. 4) Hruzdów, lign. 5) Illa, lign. 6) Korzeń, lign. 7) Kras=
ne-Sioło, lign. 8) Lebiedziejów cum Altaria, lign. 9) Olkowicze, lign. 8b) Łohojsk, lignea.
10) Radoszkowice, lign. 11) Zasław lign. 12) Ziembin (Ord. Praedi= 8c) Marków, lignea
catorum) lign.

XXIV) Bobrujscensis Decanatus.

1) Babicze, filia ad Mozyr, lign. 2) Berezyna, lign. 3) Bobrujsk 4b) Cimkowicze, lign.
cum 2 Altariis, murata. 4) Bohuszewicze, lignea. 5) Dawidgródek
lign. 6) Hłusk (Ord. Bernardinorum) murat. 7) Homel cum Altaria,
lign. 8) Karpiłówka lign. 9) Kopyl, filia ad Słuck cum 2 Altariis,
lign. 10) Łachwa, lignea. 11) Mozyr, lign. 12) Petryków, lign. 13) R[illegible]=
czyca (Ord. Praedicatorum), lignea. 14) Słuck cum 3 Altariis, lignea.

XXV) Augustoviensis Decanatus.

1) Augustów, lign. 2) Bargłów lign. 3) Brzozowa, filia ad Kalinow=
ka, lign. 4) Dobrzyniew, lign. 5) Dolistów, cum Altaria, lign. 6) Goniądz
lign. 7) Goniądz, Praepositura Hospitalis S. Spiritus, lign. 8) Grabowo,
filia ad Bargłów lign. 9) Jasionówka, murat. 10) Karpowicze lign.
11) Neta, filia ad Bargłów, lign. 12) Rajgród cum Altaria, lign. 13)
Trzciana, lign.

XXVI) Knyszynensis Decanatus.

1) Białystok murat., cum Altaria S. Rochi murata. 2) Chodorówka, lign.
3) Choroszcza (Ord. Praedicatorum) murata. 4) Janów, lign. 5) Juchno=
wice cum Altaria, murata. 6) Kalinówka lign. 7) Krypno filia ad Kny= 6b) Knyszyn cum Altaria, murata.
szyn, lign. 8) Niewodnica, cum Altaria, lign. 9) Turośń, cum Altaria,
lignea. 10) Wasilków filia ad Białystok, lignea. 11) Zabłudów cum Alta=
ria, lign.

Wileńska Dyecezya rz. k.

roku 1805.

a) Duchowieństwo świeckie:

Dekanaty:	Kościoły paraf. i filialne		Kaplice:		Księży	Parafian
1. Brasławski	1 murow.	10 drewn.	— murow.	2 drewn.	19 Księży	44,054 dusz
2. Brzeski	4 "	6 "	— "	— "	22 "	8,911 "
3. Grodzieński	3 "	12 "	— "	— "	19 "	24,473 "
4. Kobryński	— "	6 "	— "	— "	12 "	3,836 "
5. Kowieński	7 "	11 "	— "	3 "	42 "	35,734 "
6. Lidzki	4 "	17 "	— "	— "	36 "	59,063 "
7. Nowogródzki	8 "	10 "	— "	— "	28 "	27,059 "
8. Oszmiański	5 "	18 "	— "	— "	40 "	72,617 "
9. Prużański	1 "	6 "	— "	— "	14 "	10,791 "
10. Słonimski	6 "	5 "	— "	1 "	24 "	15,011 "
11. Trocki	2 "	17 "	— "	2 "	26 "	41,744 "
12. Upitski	2 "	9 "	— "	6 "	28 "	38,507 "
13. Wileński	10 "	21 "	3 "	2 "	66 "	77,366 "
14. Wiłkomierski	7 "	40 "	— "	5 "	96 "	138,878 "
15. Wołkowyski	1 "	13 "	— "	1 "	24 "	26,376 "
16. Zawilejski	5 "	20 "	— "	2 "	44 "	72,268 "
17. Semigalski	2 "	3 "	— "	— "	6 "	23,186 "
18. Kurlandzki	7 "	2 "	— "	— "	16 "	15,814 "
Razem	75 "	226 "	3 "	24 "	648 "	735,693 "

Biskup: Jan Nepom. Korwin Kossakowski. biskup setalijski; biskup naftaryopolitański.
Sufragani: 1) Wileński, proboszcz infułat geranoński. 2) Trocki, 3) Kurlandzki, biskup limiteński. 4) Brzeski, biskup syjdyneński.
Kapituła wileńska (Prałaci): 1) Proboszcz. 2) Dziekan. 3) Archidyakon. 4) Kustosz. 5) Scholastyk. 6) Kantor. 7) Prałat nadkompletowy. — Kanoników 12, i Kanonik nadkompletowy 1, Kanclerz 1.
Kollegiata Kurlandzka: Kanoników 8.
Kollegiata Brzeska: Kanoników 5, Kanclerz 1.

B) Duchowieństwo zakonne:

a) męzkie:	Kościoły parafialne i filialne		Kaplice		Zakonnych	Parafian
Missionarze	3 murow.	1 drewn.	— murow.	— drewn.	82 zakonn.	3,402 dusz
Kanonicy reg. lator.	3	—	—	1	31	8,201
" " pokutny	5	10	—	—	61	41,556
Piarzy	3	2	1	—	50	4,922
Marianie	1	—	—	—	9	—
Benedyktyni	—	2	—	—	22	4,965
Cystersi	1	—	—	1	15	603
Augustyni	2	—	—	—	42	—
Kameduli	1	—	—	—	13	—
Kartuzi	1	—	—	—	19	—
Dominikanie	21	7	—	—	285	20,657
Karmelici trzewicz.	3	6	—	—	99	7,096
" bosi	5	2	—	—	55	3,253
Franciszkanie	7	7	—	—	126	15,966
Bernardyni	9	1	—	—	252	5,786
Trynitarze	3	—	1	—	35	—
Bracia Miłosierdzia	2	2	—	2	30	—
Rochici	—	1	—	—	6	—
b) żeńskie:						
Siostry miłosierdzia	2	1	—	—	30	—
Mariawitki	2	—	—	—	10	—
Wizytki	1	—	—	—	29	—
Karmelitanki trzew.	1	—	—	—	17	—
Dominikanki	1	—	—	—	24	—
Brygitki	2	—	—	—	42	—
Benedyktynki	3	—	—	—	63	—
Bernardynki	6	—	—	—	108	—
Zakon... Razem	89	34	2	3	1555	116,407
Świeck.	75	226	3	24	648	735,693
W całej Dyecezyi	164	260	5	27	2203	852,100

Duchowieństwo to posiadało ~~[illegible]~~ a) Świeckie Kapitału 623978 Rub. sr. i 28816 dusz poddanych. b) Zakonne Kapitału 1,281,537 Rub. sr. i 19957 dusz poddanych.

(W tej liczbie nie są objęte Kościoły Departamentu Białostockiego i Dyecezya Żmudzka

. . . . Iłłukszta

. Wilno (Antokol), Żurowice, Bychow, Krzemienica

Miedniki, Skiemiany, Widzieniszki, Michaliszki, Kurkle, Poniemuń, Jużynty, Twerecz, Wilno (Zarzecze), Miory, Kwatki

. . . Wiłkomierz, Szczuczyn, Werenow (Ostrowo)

. . . Stare Troki

. . . Suwałki, Pożajście

. . Wilno, Szumsk, Werki, Ostrowiec, Wasiliszki, Skopiszki, Wysokidwór, Choroszcza, Rzeczyca, Stołpce, Kniażyce, Szkłów
Bielica, Ostrowno

. . Kiejdany, Białynicze, Mścisław, Czausy, Mazyki

Miadzioł Stary, Antolepty

. . Wilno, Lida, Olszany, Naroiliszki, Postawy, Kołtyniany, Grodno, Sienno

. . Wilno, Gietwany, Oszmiana, Iwie, Trabszkuny, Druja, Iłłukst, Dąbrowa, Mikulin

. . Grodno

. . Kowno

. . Grodno

. Kowno, Wilno

Grodno

Wiadomości ogólne

o dyecezyi Żmudzkiej.

Cała Litwa w najdawniejszych czasach dzieliła się na dwie części: na część wyższą czyli wschodnią, zwaną Auxtote (od Aukosztas, wysoki) t. j. właściwą Litwę – i na część niższą czyli zachodnią, żemajciejszą (zwaną) Żomojten (od słowa: Żemas, niski) t. j. Żmudź. Żmudź graniczyła na północ z krajem ~~[illegible]~~ Kuronów i Semigałów, na zachód z morzem Baltyckiem (od Połągi aż do Kłajpedy czyli Memel) oraz z pruską prowincyją Sambiją, na południe i zachód z właściwą Litwą, od której ją rzeka Niewiaża z strony zachodniej przedzielała. Był to kraj w ogóle płaski lesisty zamieszkały przez Żmudzinów używających języka litewskiego z nieznacznemi właściwościami (narzecze żmudzkie). Za rządów Wielkiego Księcia Lit. Witołda w XV. wieku podzielony był kraj na 9 włości czyli powiatów którymi zarządzali Ciwunowie, jako to: Miedniki,*) Ejragoła, Kroże, Widukle, Koltyniany, Rosienie, Wielona, Cetra (?), i Łukniki, których naczelnikiem był Starosta Żmudzki. Po złączeniu Litwy z Koroną Polską nazwano ten kraj Księstwem czyli Starostwem Żmudzkiem, które miało 3 Senatorów: Biskupa Żmudzkiego, Starostę Żmudzkiego (od r. 1410) i Kasztelana Żmudzkiego (od r. 1569). Podzielono go zaś na 28 powiatów czyli Ciwuństw, które z grodom starościńskim i ziemskim podlegały. Do grodu w Rossieniach należały

*) Nazwa ta pochodzi od słowa Medis = drzewo.

powiaty: 1) Girągolski. 2) Wilkijski. 3) Wieloński. 4) Rosieński. 5) Wielu=
klewski. 6) Kroski. 7) Tendziagolski. 8) Jaswoński. 9) Szawels=
ki. 10) Wielko-Dyrwiański. 11) Mało-Dyrwiański. 12) Berżań=
ski. 13) Użwętski. – Do grodu w Telszach (który później do Sza=
wel jako ekonomii królewskiej przeniesiono) należały powiaty:
1) Telszewski. 2) Łojurski. 3) Wiekszniański. 4) Korszewski. 5)
Szadowski. 6) Godyngski. 7) Twerski. 8) Łotumszewski. 9) Bir=
żyniański. 10) Połągowski. 11) Łowondeński. 12) Medyngiański.
13) Korklanski. 14) Żorański. 15) Retowski. – Całe księstwo
Żmudzkie obejmowało przed rozbiorem w r. 1795 (przeszło 415 mil kwa=
ratowych i miało przeszło 600000 ludności. Kraj ten wilgotny,
niezbyt urodzajny, liczył r. 1636 miasteczek 96, w r. 1745 zaś
107, a 1847 roku 191; wsi większych (soda) stosunkowo mało
za to zaś więcej zaścianków czyli folwarków (dwaras). Lud
trzeźwy, pracowity i pobożny.

<u>Zaprowadzenie wiary chrześciańskiej na Żmudzi.</u> – Żmudź
był to ostatni zakątek ziemi w Europie w którym bałwochwal=
stwo znajdując schronienie, kryło się jeszcze na początku
XV. wieku przed światłem wiary Chrystusowej. Wprawdzili już
około r. 1015 za czasów norwegskiego króla Olawa świętego (Stara) i później r. 1180
li się missyonarze skandynawscy po między rzekami Dźwiną
(Danguwos) i Niemnem (Nemona) zaszczepić wiarę Chrześciańską
pomiędzy Kuronami Łotyszami i Litwinami; lecz te nasiona na płonną jeszcze
padały ziemię. Dopiero po utworzeniu w r. 1217 biskupstwa Selońskie=
go czyli Semigalskiego w krainie Żemgołów, r. 1234 z nowo
założonem biskupstwem kurońskiem (które od XVII wieku nosiło nazw=
piltyńskiego) połączonego, do którego jak się zdaje w pierwotnych
czasach północna część Żmudzi należała, udało się kapłanom z
zakonu Krzyżaków niemieckich, Dominikanów i Franciszkanów
wychrzcić r. 1253 Mendoga czyli Mindowsa króla Litwy i Żmudzi; po=
stały nawet nowe biskupstwa w ziemiach litewskich: jako to Sambijsk=
czyli Samlandzkie fundowane r. 1243 przez Krzyżaków; litewsko-pó=
nocne którego pierwszym biskupem został Chrystyan z zakonu Krzyżak

r. 1253, i litewsko-południowe którego pierwszym biskupem r. 1253 został Wit z zakonu Dominikanów. Litewskiemu (Lettoviae biskupowi Chrystyjanowi zapisał nawet Mendog r. 1254 połowę Rosień i Betygoły, a Krzyżakom inflantskim r. 1257 znaczną część Żmudzi obejmującą Ejragołę, Szawle, Kule, Kroże, Poniemoń, Wajgów i t. d. Lecz zaraz po śmierci Mendoga, zabitego 12 Września 1263 przez spiskowców, powrócili Żmudzini znowu do pogaństwa, którego nawet późniejsze wyprawy i napady Krzyżaków r. 1294, 1303, 1314, 1329, wykorzenić nie zdołały. Dopiero po ochrzczeniu się Wielkich Książąt Witolda (Aleksandra) r. 1385, i Jagiełły (Władysława) 1386 rozszerzyło się na dobre Chrześciaństwo w Litwie i Żmudzi. Za usiłowaniem Władysława Jagiełły przyjęła południowa część Litwy r. 1387 wiarę Chrystusową, gdzie też zaraz biskupstwo wileńskie tegoż roku założono, osadziwszy na niém Andrzeja Wasiłłę biskupa ceretenskiego. Nie z taką łatwością poszło nawracanie na Żmudzi, która obok chrześciańskiej już Litwy, prawie przez lat 30 w jawnem przetrwała bałwochwalstwie. Po śmierci ostatniego Krywe-Kryweyty (Kurieja-Kurijeju t. j. stróża ognia świętego zwanego Znicz) czyli arcykapłana pogańskiego Gintowta udał się król Władysław Jagiełło z Wielkim Księciem na Żmudź r. 1413: tu kazali zagasić święty ogień płonący w pogańskiej świątyni Antu Kajn (pod Ugianami nad Dubissą rzeką), pozabijać czczone węże i zburzyć bałwochwalcze ołtarze w Miednikach i mając z sobą jako missyonarzy, Macieja herbu Znin proboszcza wileńskiego oraz Mikołaja Wężyka z zakonu Dominikanów, nauczali lud w wierze chrześciańskiej i udzielając takowemu chrzest święty. Witold wystawił r. 1417 w Starych Worniach pierwszy kościół parafialny pod tytułem SS. Alexandra, Ewancyusza i Teodula męczenników oraz kościoły w Widuklach, Kołtynianach, Kielmach, Rosieniach, Łuknikach, Krożach, Ejragole i Wielonie. Rozszerzanie Chrześciaństwa zwłaszcza przy gorliwej pomocy pierwszego starosty żmudzkiego Mikołaja Kieżgajły, postępowało tak szybko, iż do r. 1416 przeszło 30,000 Żmudzinów chrzest święty przyjęło. Po nawróceniu prawie całej Żmudzi, po rozwaleniu ostatnich świą=

tyn pogańskich w [illegible] Romajniach (pod Datnowem nad Niewiażą) i na górze Szatryi (pod Łuknikami) wysłał Król Władysław Jagiełło z Wielkim Księciem Witoldem, w Listopadzie r. 1415 do Soboru Konstancyjskiego [illegible] 60 przedniejszych ochrzczonych Żmudzinów na których czele byli Jerzy Giedygołd, Jerzy Bolimin Nadybowicz i Mikołaj Sepiński Polak, w poselstwie, prosząc o opiekę przeciw Krzyżakom i o pozwolenie utworzenia nowego Biskupstwa na Żmudzi, zwłaszcza że cały kraj nie przemocą oręża, lecz [illegible] dobrowolnie przyjął Chrześciaństwo. Sobór wyznaczył [illegible] d. 3 Sierpnia 1416 jako delegatów do utworzenia nowego biskupstwa Jana Rzeszowskiego arcybiskupa lwowskiego i Piotra z Krostynia biskupa wileńskiego, którzy zjechawszy do Miednik czyli Worń słowych tamże w Sobotę po Święcie 11,000 Dziewic r. 1417 (Katedrę biskupstwa miednickiego czyli żmudzkiego ustanowili i na pierwszego biskupa Macieja herbu Żnin proboszcza wileńskiego wyświęcili. Fundację biskupstwa potwierdził papież Marcin [illegible] d. 11 Września 142[1] [illegible] (Romae III Id. Septembr. 1421. — Ob. Napierski: Index Corp. hist. dipl. I nr. 1000; Narbut Hist. Litw. Tom VI str. 366).

Biskup żmudzki, od czasu założenia katedry w r. 1417 nosił tytuł miednickiego czyli żmudzkiego (Miednicensis seu Samogitiae), od r. 1638 (gdy biskupom żmudzkim powierzyła Stolica apostolska zarząd biskupstwa kurońskiego) aż do r. 1683 (gdy znowu toż biskupstwo oddano pod zarząd biskupów wendeńskich czyli kurońskich inflantskich) przybierali także dodatkowo tytuł: żmudzkich i piltyńskich. Dopiero od r. 1848 (w skutek konkordatu zawartego w r. 1847) dostał biskup nazwę telszewskiego czyli żmudzkiego (Telsensis seu Samogitiensis). Przed Unią litewską (w r. 1569) zasiadał biskup żmudzki drugie miejsce po biskupie wileńskim w Senacie litewskim, od r. 1569 dostał w Senacie polskim jedynaste miejsce to jest po przemyskim a przed chełmińskim biskupem. Biskupa żmudzkiego obierała (za wiedzą dawniej i przedstawieniem Króla, Kapituła, potwierdzał zaś papież w Rzymie.

Od r. 1417 aż do r. 1798 po ostatnim rozbiorze Polski, podlegał biskup żmudzki władzy metropolitalnej arcybiskupa gnieźnieńskiego, od r. 1798 aż dotąd poddany jest pod władzę metropolitalną arcybiskupa mohylowskiego. Pierwszą dotacyją otrzymał Maciej biskup żmudzki od Wielkiego Księcia Witołda przywilejem danym w Trokach d. 5 Października (dominica proxima post festum Undecim Millia Virginum) 1417, w którym Wielki Książę tym czasowo, dopóki uposażenie dobrami nie nastąpi, przeznaczył z własnego skarbu rocznie dla biskupa 50 grzywien szerokich groszy, 50 beczek (tunnas) żyta i 10 beczek miodu, dla 6 Kanoników zaś 60 grzywien groszy, 60 beczek żyta i 10 beczek miodu (Napierski I Nr. 805. Voigt: Gesch. Preus. T. VII pag. 315). Następnym przywilejem zaś danym w Trokach w niedzielę przed Św. Janem Chrzcicielem 1421 r. wyznaczył już tenże Wielki Książę Witołd na stałe uposażenie biskupowi i Kapitule wsi i posiadłości z poddanymi w powiatach Wirszowiany, Mojwany, Kroki, Miedniki; mianowicie w powiecie Miednickim osadę Wornie, której jedna część do biskupa a druga mniejsza do Kanoników ma należeć, tudzież dla biskupa połowę jeziora Birżule od strony z kąd płynie rzeka Wyrwite, oraz w każdym z powiatów: Koltyniańskim, Krożskim, Widuklańskim, Rosieńskim po 10 poddanych z dworami i gruntami, w powiecie Miednickim jezioro Łukszte z 10 poddanymi ludźmi i jezioro Olsiady; Kanonikom zaś 60 poddanych ludzi w powiecie Boltynickim z jeziorem Sterwa. W tych wymienionych obszernych dobrach powstały z czasem miasteczka, włości i sioła przynoszące r. 1710 biskupowi rocznego dochodu 13,000 tynfów, r. 1745 zaś 5000 czerwonych złotych, a w ostatnich czasach 34000 Rubli srebrnych. W dobrach tych biskupich które się składały z włości i miasteczek: Wornie, Janopol, Olsiady, Kalwarya, Koltyniany, Widukle, Erdziwilk, Girkalnie, Gragoła, Kroki, Lepławki, Masiady, Surwiliszki i Poszwityń było ostatniemi czasy męskich poddanych 4499 a żeńskich 4577.

Po r. 1840 rząd rossyjski inkamerował te dobra stołowe biskupa podobnie jak (r. 1843) i inne posiadłości i kapitały duchowieństwa świeckiego, wyznaczywszy na to miast stosowne podług klas pensyje. Biskupi żmudzcy posiadali w dobrach swych w Olsiadach i Janopolu (dawniejsze Wewirze czyli Wirzuwiany) własne pałace w których najczęściej przemieszkiwali.

Sufragana żmudzkiego przy katedrze fundował r. 1621 biskup żmudzki Stanisław Kiszka, zapisawszy na utrzymanie sufraganowi rocznej intraty 600 złp. z dóbr swych Dokszyce w powiecie oszmiańskim (w dzisiejszej gubernii mińskiej) które kapitule żmudzkiej zapisał. ~~[illegible]~~ tę fundacyję (r. 16..) papież Urban VIII potwierdził. Pierwszym sufraganem tej fundacyi był r. 1622 x. Mikołaj Powercius czyli Powetrius kanonik żmudzki. Sufragani żmudzcy w XVII wieku mieli zwykle tytuł biskupów metoneńskich. Do ich dotacyi należało także miasteczko Koltyniany z dóbr kapitulnych r. 1621 wydzielone dla Sufragana przez biskupa Stanisława Kiszkę. Po zawarciu Konkordatu z Rzymem r. 1847 przez Rząd rossyjski, i po przyłączeniu do dyecezyi żmudzkiej dekanatów kurońskiego i semigalskiego (z dawnej dyecezyi inflantskiej do wileńskiej r. 1795 wcielonych) oraz dekanatów: abelskiego, kowieńskiego, Nowoaleksandrowskiego, poniewieskiego, ucianskiego, wiłkomirskiego, z dyecezyi wileńskiej oderwanych, utworzył Rząd rossyjski jeszcze dwie nowe sufraganie przy biskupstwie żmudzkim, tak iż roku 1850 było już 3 Sufraganów: Sufragan telszewski czyli żmudzki (z dawnej fundacyi z r. 1621), Sufragan Miednicki (nowej fundacyi) i Sufragan Kuroński (r. 1798 ~~nowej~~ fundowany). Na Sufraganów obierano zawsze prałatów z Kapituły. — Prócz tych istnieje jeszcze Infułat proboszcz szydłowski, r. 1786 przez papieża Piusa VI przy kościele w Szydłowie ustanowiony.

(Susirinkimas)

Synody dyecezalne. W dyecezyi Żmudzkiej odbyły się następne Synody: 1) Pierwszy Synod odbył się w Miednikach w Lipcu 1518, na którym zasiadał jako Komisarz Jerzy Albinus Dr. Dekretów, Kanonik wileński, (†1520) zesłany z Wilna przez Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego. Głównym przedmiotem narad była zamierzona przez Łaskiego wizyta metropolitalna dyecezyi żmudzkiej, której się biskup i kapituła sprzeciwiali, tak dalece iż Łaski takowej zaniechać musiał. (Był to właściwie Synod dyecezalny wileński) (Ob. Zeissberg: Johannes Laski und sein Testament. Wien 1874, str. 45.) — 2) R. 1555 w Lutym odbył w Worniach biskup żmudzki Wacław Wierzbicki Synod dyecezalny w celu zapobieżenia rozszerzającej się herezyi Kalwińskiej i luterskiej i w celu ustanowienia osobnego w dyecezyi Inkwizytora haereticae pravitatis. (Ob. Narbut Teod.: Historia narodu litew. Tom IX, str. 471.) — 3) R. 1636 d. 13 Stycznia odprawił w Miednikach biskup żmudzki Jerzy Tyszkiewicz Synod dyecezalny, na którym prócz biskupa zasiadali Jerzy Wyszomirski sufragan i biskup chryzopolitański, x. Jerzy Lepaczyński archidyakon oraz Mateusz Rabinowski, Mateusz Kobyliński i Jan Kozakiewicz kanonicy. Na tym Synodzie kazano powtórnie ogłosić uroczyste przyjęcie Ustaw Soboru trydenckiego (które już r. 1622 na Żmudzi przyjęto); zalecono plebanom utrzymywanie szkółek parafialnych; przyjęto Breve papieża Urbana VIII wydane dla Polski względem redukcyi mszy obligacyjnych, z powodu niedostatku księży; ogłoszono dekret Sacrae Congregationis na prośbę biskupów polskich dozwalający takowym w miesiącach Lipcu, Sierpniu i Wrześniu jako w czasie roboczym podczas żniw, przenosić święta na niedzielę i dyspensować ludzi pracujących w polu; resztą uchwalono inne zwyczajne ustawy dotyczące administracyi Sakramentów. Ustawy tegoż Synodu wyszły z druku pod tytułem: Acta diocesanae Synodus Mednicensis seu Samogitiae sub auspiciis Georgii Tyszkiewicz episc. Samogit. celebratae A. 1636 d. 13 m. Januarii. Vilnae 1636. 4to. — 4) R. 1639 d. 16 Stycznia (podług Wołonczewskiego trwał ten Synod od 16 do 18 Stycznia [I pag. 156); a

podług Czerskiego, str. 88, rozpoczęty d. 13 Stycznia) w ~~Worniach~~ niedmkach od=
był znowu biskup Jerzy Tyszkiewicz Synod dyecezalny, na
którym prócz biskupa zasiadali Jan Wyszomirski sufragan bis=
kup chryzopolitański i proboszcz wileński, Jerzy Lepaczyński
archidyakon, Jerzy Skiwojn dziekan, kanonicy Jan Kozakie=
wicz, Mateusz Babinowski, Jerzy Burczak, Krzysztof Wojtkie=
wicz, Krzysztof Szukszta oraz dziekani i plebanowie. Na tym
Synodzie rozważano sposoby zapobieżenia wzgardzie, jaka napo=
tyka stan duchowny ze strony szlachty, do której wzgardy niekiedy
sami duchowni dają powody. Podczas główniejszych świąt, gdzie=
by się potrzeba okazała, stosownie do bulli Leona X. pozwolo=
no xiężom odprawiać dwie msze w dwóch kościołach dnia jed=
nego, z powodu braku księży. — 5) R. 1643 d. 20 Września w
Olsiadach odprawił także biskup Jerzy Tyszkiewicz Synod dye=
cezalny przy obecności Jana Kozakiewicza sufragana, Jerzego
Lepaczyńskiego, Mikołaja Błaszkowskiego, Krzysztofa Wojt=
kiewicza, Mateusza Kobylińskiego, Jerzego Kocha i Stanis=
ława Dobryka członków kapituły, oraz dziekanów foralnych:
kroźskiego Mikołaja Borkowskiego, retowskiego Jakuba Kło=
potowskiego, janiskiego Kaspra Razmussowicza, szkudzkiego
Krzysztofa Wojtkiewicza, szadowskiego Mateusza Zaleskiego,
wierzbołowskiego ~~Marcina~~ czyli gomiemeńskiego Burby, alszwangeńskiego czyli
kurońskiego Jana Funka, i innych księży. Na tym Synodzie
zakazano zakonnikom administrować święte Sakramenta, zbie=
rać jałmużnę bez dozwolenia władzy miejscowej; wzbroniono też
księżom nosić wbrew narodowemu zwyczajowi długie włosy i ta=
kowe trefić; postanowiono cenzurę duchowną na księgi mające
się wydawać i ogłoszono Bullę Grzegorza XV. z r. 1623 dotyczącą
wróżbitów (burtininkus) i czarownic (raganas). — 6) R. 1647
d. 14 Lipca odbył się ~~za rządów~~ czwarty Synod biskupa Jerzego Tyszkiewicza, w
Worniach. Zasiadali na nim prócz biskupa kanonicy: Jerzy Lepaczyń=
ski sufragan biskup spigaceński, proboszcz Paweł Puzyna, oficyał

Mikołaj Błaszkowski, Mateusz Kobyliński, Krzysztof Szukszta, Jerzy Koch i Mikołaj Borkowski; z Kapituły zaś piltyńskiej czyli Kuroniskiej byli obecni: x. Sebastyan Pikielis prałat proboszcz, Jerzy Białozor prałat kustosz, sekretarz król. Wojciech Gryzma, Jerzy Kietłosz, Jan Promnicki i Jan Świerzewski kanonicy. Postanowiono na nim, ażeby kaznodzieje z kazalnic powstawali przeciw autorom paszkwilów i wierszy uszczypliwych szarpiących złośliwie godność sędziów trybunalskich i innych urzędników, i ażeby biskupowi donoszono o takowych pisarzach złośliwych; dalej uchwały o officyale jeneralnym, o instygatorze, o prawie widerkaufowém, de foro competenti dla duchownych, zakaz exorcyzmow, chyba za pozwoleniem biskupiem na piśmie i t. d. Ustawy tego Synodu wyszły z druku pod tytułem: Acta quartae Synodus Samogitiensis.... Vilnae 1647. 4to (Exemplarz takowych dochował się w bibliotece gimnazyalnej w Krożiach.) Dla braku exemplarzy kazał Kazimierz Pac biskup żmudzki r. 1690 przedrukować Ustawy synodalne z lat 1636, 1639, 1643 i 1647 pod tytułem: Collectanea Constitutionum Synodalium dioecesis Samogitiensis. Vilnae typis Acad. Soc. Jes. 1690. 4to str. 151, dodawszy do tego: przedłużenie czasu na spowiedź wielkanocną, spis kościołów i duchowieństwa ówczesnego żmudzkiego, na koniec Bullę: Coena Domini, przełożoną na język żmudzki. — 7) R. 1651 d. 9 Lipca w Worniach odprawił Piotr Parczewski biskup żmudzki Synod dyecezalny, który trwał dni 11. Na nim uchwalono niektóre punkta co do moralności i karności księży. (Wołonczewski II. str. 162). — 8) R. 1752 d. 4 do 7 Września, w Katedrze w Worniach odbył biskup Antoni Tyszkiewicz ostatni Synod dyecezalny żmudzki. Zasiadali na takowym prócz biskupa: Aleksander Horain sufragan biskup hierenenski, Antoni Wołłowicz archidyakon żmudzki, kanonik gnieźn. sekretarz W. X. Lit., Mikołaj Tyszkiewicz dziekan, Wiktor Leon Frąckiewicz kustosz, Wiktor Hryncewicz scholastyk, Jan Szemiot kantor prałaci, oraz kanonicy: Maciej Steiki, Antoni Juszkiewicz, Stefan Moszewski

oficyał, Tomasz Uwojnis, Józef Ciechanowski, Kazmierz Giec
i Mikołaj Jordan Kanclerz. Wogóle na tym Synodzie z wiel:
ką uroczystością odprawionym było 116 Księży. Uchwalono przepi:
sy względem stosunków z różnowiercami, i żydami, o relikwiach,
odpustach, kaznodziejach, sprawowaniu sakramentów, kary na exor:
cystów, zakaz pławienia czarownic i brania na tortury czarowników,
o zarządzie w Seminaryum i naukach, o szpitalach, podział kościołów
na dekanaty, zakaz aby zakonnicy bez pozwolenia biskupiego na
piśmie nie przyjmowali tercyarek, o Rochitach, mniszkach, sądo:
wnictwie dla kleru, o archiwach, publikacyja kilka Bull Bene:
dykta XIV. wydanych dla Polski; reskrypt Augusta II Króla aby
świeccy nie dekretowali czarownic. Ustawy tego Synodu i akta wy:
dał Kazmierz Giec Kanonik żmudzk. pod tytułem: Synodus dioe:
cesana Mednicensis seu Samogitiae sub auspiciis Antoni Domi:
nici Comitis Tyszkiewicz episcopi Samogit. in ecclesia cathedrali Vor:
nensi A. 1752 diebus 4. 5 et 6. Septembris celebrata. Vilnae typ.
Acad. S. J. 4o k. n. 18 i str. 242. Na końcu tej książki jest Spis kościo:
łów i całego owczesnego duchowieństwa żmudzkiego. — Biskupi
żmudzcy należąc pod władzę metropolitalną Arcybiskupa gnie:
źnieńskiego, już to sami osobiście lub też przez delegatów swych obo:
wiązani byli brać udział w Synodach prowincyonalnych. Bis:
kup Wacław Wierzbowski wysłał delegatów swych na Synody pro:
wincyalne r. 1542 d. 17 Paźdz. w Piotrkowie i r. 1547 w Łęczycy (dele:
gowany Kasper z Zatoka kanonik żmudzk.; biskup Jan Domaniewski
na synod prow. w Łowiczu d. 11 Września 1556 (delegowany Jan Kor:
winus), w Piotrkowie r. 1557 (delegowany Stanisław Narkuski Ka:
non. wileń.; biskup Melchior Giedroyć na Synod prow. w Piotrkowie
1607 d. 8 Październ. (delegowani: Kazimirski; Jan Wyszomirski i Mel:
chior Giejsz Eliaszewicz pleban Krożski); r. 1621 d. 26 Kwietnia na Syno:
dzie prow. w Piotrkowie był biskup Stanisław Kiszka z kanonikiem Ma:
teuszem Babinowskim; r. 1628 d. 22 Maja na Synodzie prow. w Piotr:
kowie był biskup Abraham Wojna z kanonikiem Babinowskim;
r. 1634 d. 10 Listopada na Synod prowinc. w Warszawie wysłał biskup
Jerzy Tyszkiewicz jako delegata x. Babinowskiego; r. 1643 d. 8 Listopada

na Synodzie prowinc. w Warszawie był sam biskup Jerzy Tyszkiewicz z Kanonikiem Lepaczyńskim. — Pomiędzy Listami pasterskiemi zasługuje List obszerny biskupa żmudzkiego Józafata Michała Karpia na szczególniejszą uwagę. Wydany pod tytułem: Epistola pastoralis ad Clerum dioecesis Samogitiensis, ex mandato Josaphati Michaelis Karp episc. Samogit. edita. Vilnae typ. Acad. S. J. 1737. 4to str. 130, po łacinie i po polsku zawiera instrukcyję o sprawowaniu Sakramentów, o stosunkach z różnowiercami o wytępieniu zabobonów na Żmudzi które jako zabytki pogaństwa przytacza (n.p. palenie sobótek w dzień S. Jana Chrzciciela, oblewanie wodą drugiego i trzeciego dnia Wielkiejnocy, zabawy wieczorne kobiet od Bożegonarodzenia do Trzech Króli; świętkowanie czwartego dnia po Wielkiejnocy, który zowią: Ładą diena i t.p.).

Kalendarz nowy poprawny Grzegorza XIII papieża zaprowadzony został na Żmudzi r. 1582 i trwał aż 5 Sierpnia 1799 w którym to dniu, za ukazem Cesarza Pawła I a za przyzwoleniem Wawrzynca Litty nuncyusza Piusa VI., nakazano w prowincyach zabranych stosować się do Starego Kalendarza (vet. styli). Wprawdzie podczas najścia Francuzów na Żmudź, przywrócono d. 9 Września 1812 nowy Kalendarz; lecz to trwało krótko, albowiem na rozkaz Cesarza Alexandra I. d. 2 Marca zaprowadzono dawny Kalendarz, tak iż na Żmudzi Katolicy Święta swe o 13 dni później od Katolików w prowincyach austryjackich i pruskich. obchodzą. Nowy rok czyli 1 Styczeń Starego Kalendarza (vet. styl.) przypada na Żmudzi na dzień 13 Stycznia nowego poprawionego Kalendarza (Nov. Styl.). — Rubrycelle czyli Directorium dla dyecezyi żmudzkiej począł r. 1767 pierwszy wydawać Tadeusz Bukaty biskup tespezyjski. Biskup żmudzki Stefan Jan Giedrojć r. 1799 kazał w nich święta podług starego Kalendarza oznaczać.

Kościół Katedralny. — Po założeniu biskupstwa żmudzkiego r. 1417, ustanowiono tymczasowo Katedrę w kościele parafialnym SS. Alexandra, Ewaryusza i Teodula w Starych Worniach fundowanym i zbudowanym już

r. 1413 przez Wielkiego Księcia Witołda, z drzewa. Dopiero r. 1421 prze=
niesiono Katedrę do Kościoła Katedralnego SS. Piotra i Pawła Apost.
w Miednikach czyli Nowych Worniach przez tegoż Witołda zbu=
dowanego. Kościół ten drewniany odbudował r. 1464 Jerzy I Litwin
biskup żmudzki. Rozpoczął wprawdzie r. 1522 Mikołaj Radziwił
wojewoda wileński na innem miejscu w Starych Worniach (gdzie
później stanął kościółek S. Trójcy Rochitów) stawiać nowy kościół
katedralny murowany i założył nań fundamenta, lecz śmierć jego
wstrzymała dalszą budowę. Odrestaurował znowu około r. 1555
biskup Wacław Wierzbicki drewniany kościół katedralny i przyozdo=
bił rzeźbionemi ołtarzami i obrazami. Gdy zaś takowy r. 1680 po=
gorzał, wymurował swym nakładem biskup Kaźmierz Pac r. 1691
dzisiejszy kościół katedralny. Po ostatniej pogorzeli w r. 1817
przyprowadził go biskup Józef Arnolf Giedroyć do teraźniejszego
stanu. Przy kościele tym mieści się 6 Wikarych czyli Mansyo=
narzy: posiadających dawniej własne fundusze i pobierających
płacę od biskupa, oraz jeden kaznodzieja; prócz tego było daw=
niej 3 altarystów i kilku penitencyarzy. Wikaryat w którym
się także Konsystorz mieści wymurował r. 1777 biskup Jan
Łopaciński. Zakrystyja katedralna miała także dawniej włas=
ne uposażenie w posiadłościach ziemskich. — W całej dyecezyi
obchodzono dzień S. Kazmierza (4 Marca vet. styl.) jako patro=
na Kraju uroczystem świętem, podobnież i dzień SS. Piotra i Pawła
(d. 29 Czerwca vet. styl.); w Katedrze zaś były kościelne uroczys=
tości: d. 18 Marca (v.s.) S. Alexandra z Kapadocyi męczennika
i biskupa jerozolimsk. pod którego tytułem Witold jako patronowi
swemu pierwszy kościół na Żmudzi fundował; trzecia Niedziela po
Wielkiejnocy jako dzień poświęcenia Kościoła Katedralnego; d. 15 Lipca
(v.s.) jako dzień pamiątki zwycięstwa nad Krzyżakami pod Grunwaldem,
obchodzony z processią po Katedrze; d. 10 Października (v.s.) jako
dzień pamiątki zwycięstwa nad Turkami pod Chocimem za Zygmunta
III, obchodzony z processią po Katedrze; w pierwszą niedzielę po Św. Ofia=
rowania N. Maryi P. (w Listopadzie) obchodzono cum ritu duplici pamiątkę

Św. Męczenników: Krescencjusza, Martyniana, Klemensa i Emilii, których relikwie biskup Jerzy Tyszkiewicz przywiózł z Rzymu i swej Katedrze podarował; pamiątkę S. Fortunata męczennika, którego relikwie przez papieża Benedykta XIV. Żmudzinom darowane, biskup Antoni Tyszkiewicz d. 25 Września 1752 uroczyście do Katedry wprowadził. – Prócz tego obchodzono w Krożach pamiątkę S. Marinusa męczennika, którego relikwie Jezuici r. 1616 do swego Kollegium w Krożach sprowadzili. – R. 1840 chciał Rząd rossyjski przenieść Katedrę z Worni do Telsz [i wyjednał nawet w Rzymie od Piusa IX w Bulli z d. 3 Lipca 1848, dla biskupa żmudzkiego (potwierdzenie tytułu telszewskiego; pomimo tego jednak dotąd Katedra i siedziba biskupstwa w Worniach pozostaje. [nadał dyecezyi nazwę telszewskiej

Rozległość, granice i podział dyecezyi. – Dyecezya żmudzka od czasu założenia swego w r. 1417 aż do ostatniego rozbioru Polski w r. 1795 mieściła się w obrębie dawnego Księstwa Żmudzkiego, którego polityczne granice były oraz granicami dyecezyi. Poczynszy od Morza Baltyckiego i od rzeki Szwenty aż do rzeki Muszy niemal w równej linii graniczyła od północy dyecezyja żmudzka z Księstwem Kurlandskiem, z dawną dyecezyją Kurońską (później Wendeńską albo Inflantską. Rzeki Musza, Ławena i Niewiaża aż do jej ujścia w Niemen, odtąd zaś prosto sucha granica aż do rzeki Szeszupy oddzielały ją od Województwa Trockiego i dyecezyi Wileńskiej; taż rzeka oddzielała i na południe Żmudź od Województwa Trockiego i dyecezyi Wileńskiej. Od zachodu taż rzeka Szeszupa okrążając żmudzki Wierzbołów, tworzyła ku zachodowi granicę od Prus Książęcych i dyecezyi Sambijskiej (później Warmijskiej) idącą górą suchym lądem poza Niemnem dalej aż do morza Baltyckiego ponad pruską Kłajpedę (Memel). – R. 1420 składała się tylko z 9 parafii; przy końcu zaś XV wieku z 18 parafialnych kościołów, 1 filii i 2 altaryi, liczba ta w pierwszej połowie XVI. wieku wzrosła do 47 kościołów parafialnych 5 kościołów filialnych i 7 altaryi. – Dopiero biskup Melchior Giedrojc pierwszy podzielił r. 1587

podzielił dyecezyą żmudzką na 3 dekanaty: Wierzbołowski czyli
Zaniemeński (Użnemone), Widuklański i Łuknicki. — W XVII
wieku, gdy już dyecezyja 83 kościołów parafialnych 16 filialnych
i 20 altaryj liczyła, podzielił r. 1647 biskup Jerzy Tyszkiewicz
dyecezyą na 6 dekanatów: Krokowski, Retowski, Janiski, Szkudz-
ki, Szadowski i Wierzbołowski. — W XVIII wieku wzrosła liczba pa-
rafii do 99, filij do 89, altaryj do 66, i wtedy to biskup Antoni Domi-
nik Tyszkiewicz na synodzie r. 1752 podzielił dyecezyą żmudzką
na 10 dekanatów: Worniański, Olsiadzki, Szydłowski, Retowski,
Janiski, Szadowski, Krokowski, Wieloński, Wiekszniański
i Wierzbołowski czyli Zaniemeński. — Po trzecim podziale Polski
odpadł cały dekanat Wierzbołowski obejmujący do 37 mil □ z
60,339 ludności, z parafiami w Wierzbołowie, Władysławowie czyli
Nowemmieście, Łukszach, Syntowtach, Sudargach czyli Jansboro-
gu, Szakach, Giełgudyszkach do tak zwanych Prus nowowschod-
niowych; przyłączono go zaraz do dyecezyi płockiej a Krzysztof Hi-
lary Szembek biskup płocki ustanowił d. 21 Lutego 1797, osobne-
go officyała Michała Franciszka Karpowicza dla tej części żmudz-
kiej. Dopiero po erekcyi nowego biskupstwa wigierskiego przez
Piusa VI d. 25 Marca 1798 został dekanat wierzbołowski do takoż-
wego wcielony (które to biskupstwo na mocy Bulli Piusa VII z d. 30
Czerwca 1818 za czasów nowo utworzonego Królestwa Polskiego,
otrzymało nazwę dyecezyi Sejneńskiej czyli Augustowskiej. —
Reszta Żmudzi, obejmująca 378 mil □ z 435000 ludności, dostała
się w skutek traktatu z d. 24 Października 1795 pod panowanie
Rządu rossyjskiego, który ją do nowoustanowionego Namiestnictwa
wcielił d. 14 Grudnia 1795. Pozostałe Biskupstwo Żmudzkie, potwier-
dzone zostało za Ukazem Cesarza Pawła I. z d. 5 Maja 1798, oraz tegoż
roku przez legata apostolskiego Wawrzyńca Littę arcybiskupa te-
bańskiego, który dyecezyją żmudzką uchylił z pod władzy arcybiskupa
gnieźnieńskiego i poddał pod moc metropolity arcybiskupa mohylewskiego.

Stanisława Siestrzeńcewicza. Urządzenie to potwierdził Pius VI bullą z d. 15 Grudnia 1798. R. 1801 Namiestnictwo Wileńskie do którego Żmudź należała, otrzymało nazwę Gubernii Wileńskiej. Biskupstwo Żmudzkie zaś podzielone na 11 dekanatów: Szkudzki, Olsiadzki, Retowski, Worniański, Botocki, Wiekszniański, Janiski, Szadowski, Krokowski, Szydłowski i Wieloński, miało wtedy 102 kościołów parafialnych, 91 filialnych, 107 altaryj i 418 duchownych, nielicząc w to kaplic bez dotacyj i klasztorów. R. 1843 Rząd rossyjski zabrał na skarb wszelkie kapitały i majątki duchowieństwa świeckiego, kościoły zaś parafialne podzielił na 5 klas, z których pierwsza miała wyznaczony roczny dochód z skarbu 600 Rubli srebrnych. — Ostatniego przeobrażenia doznała Dyecezya Żmudzka po r. 1843 w którym Gubernią Wileńską podzielono na Wileńską i Kowieńską. Wtedy to w skutek Konkordatu zawartego w Rzymie d. 3 Sierpnia 1847 i w skutek Bulli cyrkumskrypcyjnej Piusa IX z d. 3 Lipca 1848 otrzymała Dyecezya Żmudzka nazwę Telszewskiej czyli Żmudzkiej (Telsensis seu Samogitiensis) z przydzieleniem do niej wszelkich parafii znajdujących się w Guberniach Kowieńskiej i Kurlandskiej. Całą dyecezyję podzielono na 19 dekanatów: 1) Botocki, 2) Wieloński, 3) Wiekszniański, 4) Worniański, 5) Krokowski, 6) Olsiadzki, 7) Retowski, 8) Szadowski, 9) Szydłowski, 10) Szkudzki, 11) Janiski (wszystkie z dawnej dyecezyi Żmudzkiej) — 12) Abelski (14 parafii), 13) Wiłkomirski (16 paraf.), 14) Kowieński (10 paraf.) 15) Nowoaleksandrowski (11 paraf.), 16) Poniewieżski (12 paraf.), 17) Uciański (15 paraf.) (te 6 dekanatów (czyli 78 paraf. z 3 klasztorami męsk. i 2 klasztorami żeńsk.) leżących w Gubernii Kowieńskiej, oderwano od dyecezyi wileńskiej) — 18) Kuroński czyli Piltyński (9 paraf.), 19) Semigalski (8 parafij) (te 2 dekanaty, leżące w Gubernii Kurlandskiej, oderwano również od dyecezyi wileńskiej — przyczem jeszcze r. 1819 parafią Połągę od dekanatu Szkudzkiego odjęto i do Gubernii Kurlandskiej i około r. 1870 do dekanatu Kurońskiego wcielono). — Roku 1860 liczono w całej Dyecezyi Żmudzkiej kościołów parafialnych 214, filialnych 113, kaplic publicznych 136

Klasztorów męskich 13 z 143 zakonnikami. Klasztorów żeńskich 2 z 29 zakonnicami.

Klasztorow męskich 9, żenskich 4, Kapłanów świeckich 728, zakon=
ników 154, zakonnic 73 i ludności rzymsko-katolickiej 879731.
<u>Kapituła i Kollegiata.</u> Kapituła żmudzka fundowana r. 1417
przez Witolda Wielkiego Księcia wraz z Biskupstwem w Miednis
Kach składała się pierwotnie tylko z 6 Kanonii bez żadnych pre:
latur. Tym 6 Kanonikom przeznaczył Witold (przywilejem danym
w Trokach po Swięcie 11,000 Dziewic 1417), z skarbu książęcego
tymczasowo roczną pensyję (annatę) z żyta, miodu i pieniędzy,
t. j. na wszystkich sześciu, 10 beczek miodu, 50 beczek żyta i 60
grzywien groszy litewskich. Następnym przywilejem (danym w
Trokach w Niedzielę przed Sw. Janem Chrzcic. 1421) uposażył
Witold Kapitułę dobrami i posiadłościami ziemskiemi, mianowi:
cie zapisał im mniejszą część osady Wornie w powiecie miednickim,
tudzież 60 ludzi poddanych w powiecie bołtynickim i jezioro
Sterwa. Fundusz ten przez lokacyję licznych włości i sioł, oraz przez
nadanie dóbr Dokszyc w powiecie oszmiańskim r. 1621 od biskupa
żmudzkiego Stanisława Kiszki, znacznie się powiększył, tak iż
r. 1830 te 6 Kanonije posiadały majątku 9409 dziesięcin ziemi czyli
470 9/20 włók (licząc po 20 dziesięcin na włókę) i 820 dusz męzkich
skazkowych czyli poddanych. Oprócz tych Kanonij, fundowano
jeszcze z biegiem czasu 6 prelatur jako to: a) Archidyakona
fundował biskup Mikołaj Radziwił r. 1527, przeznaczywszy mu
oraz plebanią Krakinowską. R. 1830 posiadał jeszcze Archidyakon
880 dziesięcin i 142 dusz męzkich. b) Proboszcza prałata czyli Pre:
pozyturę fundował r. 1622 x. Kanonik Jan Wyszomirski; fundusz
ten wynosił w 1830 roku 2000 dziesięcin i 134 dusz męzkich. c) Dzie:
kana prałata fundował r. 1639 x. Jerzy Skirwojn z biskupem Jerzym
Tyszkiewiczem; fundusz ten wynosił 1830 r. 1210 dziesięcin i 62 dusz
męzkich. Biskup Jerzy Tyszkiewicz wyznaczył dziekanowi w do:
tacyi plebanią w Betygole. d) Kustosza fundował r. 1656 biskup
Piotr Parczewski zapisawszy na to 31220 złp.; fundusz Kustodyi wyno:
sił w 1830 r. 4683 Rubli srebrn. e) Scholastyka fundował około r. 1691 bis:
kup Kazimierz Pac; fundusz Scholasteryi 1830 r. stanowiły 2250 Rubli srebr.
f) Kantora prałata fundował r. 1710 Stanisław Łukaszewicz pleban

szadowski, zrobiwszy nato zapis 30,000 złp.; fundusz Kustoryi stano=
wiły 1830 r. 1800 Rubli srebr. — Oprócz tych fundował jeszcze r. 1789
Jan Ignacy Jankowski siódmego Kanonika, któremu na dota=
cyję 1500 czerw. zł. zapisał; fundusz ten wynosił 1830 r. 4501 Rubl.
srebr. — Prócz tych funduszów posiadała jeszcze Kapituła wspólne
summy funduszowe z rozmaitemi obowiązkami (n.p. anniwersarzy),
które 1830 r. wynosiły 50,250 Rubl. srebr., 1437 dziesięcin ziemi i 184
dusz włościańskich obojej płci. — Oprócz tych 6 prałatów i 7 Kanoników
należał jeszcze do Kapituły Kanclerz fundowany r. 1641 przez bis=
kupa Jerzego Tyszkiewicza, mający za dotacyję plebanię w Tauroggach.
Kanclerz nie miał wprawdzie głosu w Kapitule, lecz miał miejsce
w stallach po Kanonikach. — Kapituła żmudzka miała w
herbie (podobnie jak wileńska) trzy korony (dwie w górze, jedna
u spodu) i rządziła się własnemi Statutami, które z polecenia
biskupa Jana Domaniewskiego r. 1561 ułożył biegły prawnik i
Kanonik żmudzki Piotr Ruiz (Rojzyusz) de Moros pod tytułem
„Constitutiones ecclesiae cathedralis Medniensis seu Samo=
„gitiae, A. 1561 mense Septembri conscriptae", a które r. 1562
otrzymały nowy dodatek: „Novellae Constitutiones," i r. 1563
przez Nuncyusza papieskiego w Piotrkowie potwierdzone
zostały. Każdy Kanonik wstępujący do Kapituły składał przysię=
gę na dotrzymanie tych statutów. Kanonicy mogli także posiadać
inne beneficia za zezwoleniem biskupiem, i postępowali na
wyższe miejsca i prestymonia podług starszeństwa od daty
wejścia do Kapituły, za odkryciem się wakansu; a wszystkie ka=
nonie i prelatury były dawniej kollacyi biskupiej. Dwa razy
do roku: w Święto N. P. Maryi Gromnicznej (d. 2 Lutego), i w Święto
SS. Piotra i Pawła Apost. (d. 29 Czerwca, odbywały się pełne zebrania
Kapituły (Capitulum generale). Papież Benedykt XIV. nadał r. 1745
Kapitule żmudzkiej prawo noszenia fioletowych tog (cappa) i
mucetów (zamiast mantoletów) które się wdziewały na rokiety, oraz dys=
tynktoryów na złotym łańcuszku. Dystynktorya te były w formie

krzyża ośmiokątnego w promieniach złotych z błękitną emalią; na
jednej stronie miały wizerunek SS. Piotra i Pawła na emalii, na drugiej
zaś S. Jana Nepomuc. w obłokach, pod nim miecz i klucz na krzyż
złożone. Każdy członek Kapituły składał trzecią część swego docho:
du na osoby rezydujące przy Katedrze. Przy Katedrze prócz 6 Wika:
rych czyli Mansyonarzy, był jeszcze 1 Penitencyarz (spowiednik)
fundacyi x. Jerzego Kocha Kanonika żmudzk. w r. 1639, i 3 Alta:
rystów fundowanych od r. 1758 do r. 1798. Fundusz Kanoników znacznie
uszczuplony został r. 1793 z powodu ~~[illegible]~~ konfiskaty przez Rząd rossyjski
dóbr Dokszyce dla tego iż opuszczono termin w zaprzysiężeniu wier:
ności. R. 1843 inkamerował Skarb rossyjski wszelkie fundusze
i posiadłości duchowieństwa wyznaczywszy na to miast roczne
pensyje prałatom i Kanonikom. — Po r. 1860 składa się Kapi:
tuła żmudzka z 6 prałatów, 4 Kanoników; prócz tego pozostawio:
no w Worniach przy Katedrze, która nosi tytuł S. Piotra i Pawła Apost.,
6 Wikarych i 1 Penitencyarza. Akta Kapitulne w Archiwum
w Worniach rozpoczynają się z r. 1620. — Podług Konkordatu
z d. 3 Sierpnia 1847 ogłoszone zostało także ~~[illegible]~~
miasto Telsze za siedzibę Katedry, lecz dotąd niemasz tamże
Kościoła Katedralnego i Kapituły, które w Worniach pozostają.
Seminaryum dyecezalne. Stosownie do uchwał Soboru Try:
denckiego zapisał r. 1574 biskup żmudzki Jerzy Pietkiewicz
1700 kop litewskich, z którego to funduszu utrzymywanych
być miało 8 młodzieńców z Żmudzi kształcących się w nau:
kach teologicznych w Wilnie. Dopiero d. 20 Lipca 1601 r. brat bis:
kupa Piotr Pietkiewicz kanonik żmudzki, pleban betygolski i
widuklański wystawił w Worniach dom obszerny na Seminaryum
i zapisał na utrzymanie takowego 800 kop litewsk. na dobrach Połukszcie
i 2900 kop litewskich na dobrach Szkudy, Jana Karola Chodkiewicza
lokowanych. Seminaryum takowe zostawało pod zarządem świeckich
księży, dopóki r. 1614 biskup Mikołaj Pac nie powierzył go Jezuitom

sprowadzonym do Worn. R. 1622 na przedstawienie kanonika Jana Koza:kiewicza przeniósł biskup Stanisław Kiszka Seminarium dyecezalne do Kroż i oddał go pod zarząd Jezuickiego Kollegium tamże, wraz z folwarkiem Giełautyszki. Jednakże r. 1635 biskup Jerzy Tyszkiewicz idąc za radą archidyakona Jerzego Lepaczyńskiego znowu takowe Semi:narium do Worń przesiedlił, z kąd znowu r. 1652 nazad do Kroż prze:niesione. Dopiero biskup Antoni Dominik Tyszkiewicz r. 1741 prze:niósł na zawsze z Kroż Seminarium do Worń, i odebrawszy zarząd takowego Jezuitom oddał go sprowadzonym Piarom pod zawiadowa:nie. Zamiast dotychczasowego budynku drewnianego w którym się mieściło, wybudował r. 1762 przy kościołku S. Trójcy biskup Jan Dominik Łopaciński nowy gmach obszerny i oddał go r. 1774 wraz z plebanią Wajgow. z zarządem Seminarium, Missionarzom sprowadzonym z Warszawy. Od r. 1842 uczą w nim znowu księża świeccy. Kleryków bywa przeszło 50. Fundusz Seminaryum żmudzkiego wynosił w 1830 r. 50,160 Rubli sr., z posiadłościami niektóremi ziemskiemi, 116 duszami męskiemi skazkowemi i plebaniami w Wielonie r. 1802 i Telszach r. 1803 przez biskupa Jerzego Arnolfa Giedrojca przydzielonemi. W Seminaryum tem jest biblioteka licząca przesz:ło 5000 ksiąg, darowana przez Kapitułę, oraz galerya portretów biskupów żmudzkich. (Ob. Jucewicz Ludw. Adam: Wspomnienia Żmudzi. Wilno 1842 str. 169-177.)

Szkoły. Pierwszą szkołę w Worniach otworzył r. 1469 biskup Maciej II. z Topoli i ustanowił przy niej za nauczyciela x. Mikołaja; po niej szkoły parafialne przy kościołach w Tawrogach r. 1507 Bartłomiej Pallatsa; w Janiszkach r. 1530 Marek Łącki pleban; w Jurborgu r. 1557 Marcin Hermanowicz pleban. Rozszerzanie się wyznania Kal:wińskiego i Luterskiego na Żmudzi w XVI wieku, oraz gorliwe zakłada:nie szkół przez tych różnowierców (i tak n.p. r. 1592 założyła Zofija Wnusz:kowa szkołę kalwińską w Szydłowie, a Dyonizy Gruzewski w Kielmach) dało popęd biskupom do zakładania także szkół katolickich przy kościo:łach parafialnych, zwłaszcza iż duchowieństwo na Synodzie metropolitalnym

w Łęczycy. włożyło na plebanów utrzymywania szkołek przy każdym
Kościele parafialnym. Zakładanie takowych szkołek popierali głownie
Biskupi Jerzy Tyszkiewicz w XVII. oraz Antoni Dominik Tyszkiewicz
i Jan Łopaciński w XVIII wieku, w którym już każda prawie na Żmu:
dzi parafia miała także szkołkę dla młodzieży. Dla wyższych
nauk otwierali Zakonnicy szkoły w swoych klasztorach. Pierwsi,
Jezuici przy swem Kollegium w Krożach założyli r. 1618 szkoły
gimnazyalne o 5 klassach (w których byli nauczycielami pomiędzy in:
nymi sławny Maciej Kazmierz Sarbiewski i Kazmierz Wijuk Ko:
jałowicz oraz Zygmunt (Lauxmin jezuici). Na utrzymanie takowego zapisał r.
1635 Piotr Szukszta ciwun eJragolski, sekretarz Król. w testamencie
majętność swoją Gilwicze (w powiecie [redacted] szawelskim, wkła:
dając oraz obowiązek utrzymywania w tych szkołach 10 uczniów
biednych, dla których Jezuici r. 1697 wystawili osobną bursę. Do
szkoł tych w Krożach w XVII i XVII wieku uczęszczało rocznie do 300 ucz:
cej się młodzieży. Po supressyi Jezuitów w r. 1773 urządziła Komissya
edukacyjna w Krożach r. 1776 Szkołę wydziałową o 6 klassach w któ:
rych uczyli Akademicy świeccy, od r. 1797 zaś do 1817 Karmelici z Klaszto:
ru w Chwatojniach. Dopiero r. 1832 Rząd rossyjski zaprowadził w Gimna:
zyum krożskiem nauki w języku rossyjskim, a r. 1842 do Kowna toż Gim:
nazyum przeniósł. — Jezuici utrzymywali także przy Kollegium w
Poszawszu od r. 1619 do 1773 Szkoły o 3 klasach. — W Kretyndze mieli
Bernardyni od r. 1775 do r. 1836 Szkołę podwydziałową, która dotąd pozos:
taje w świeckim zarządzie. — W Rosieniach otworzyli r. 1742 Piarzy szko:
łę powiatową, którą po zniesieniu Piarów w r. 1836 zamieniono w parafial:
ną. — Dominikanie otworzyli w Kalwaryi czyli Gordach także r. 1803 Szko:
ły gimnazyalne, które r. 1831 zamknięto. — Bernardyni w Telszach mieli
mywali także szkoły od r. 1796 do r. 1831; Bernardyni w Datnowie utrzy:
także od r. 1793—1831 Szkołę podwydziałową. — W Chwatojniach utrzy:
mywali Karmelici od r. 1817 do 1831 Gimnazyum. — W Szawlach otwarto r.
1836 Szkoły publiczne z Konwiktem szlacheckim. — Pomiędzy Szkołami
parafialnemi mają własne fundusze zapisowe Szkoły w Worniach
(w r. 1774), Żagorach (od r. 1600), Szkudach (w r. 1614), Okmianach (w r. 1652)
Szadowie (w r. 1819), Janiszkach, Wojnucie (w r. 1829). — Na uwagę zasługuje

także Szkoła powiatowa w Podubisiu od r. 1782 do r. 1835 przez Bazylianów unitów utrzymywana. – Kalwińskie Gimnazyum w Kiejdanach założył r. 1625 Krzysztof Radziwiłł, opatrzywszy takowe hojnym zapisem; istnieje ono dotychczas i w r. 1819 uczęszczało do niego 119 uczącej się młodzieży. Zbór Kalwiński i Szkoły w Kiejdanach mając opiekę Rządu, używają dotąd polskiego języka. – Pomiędzy uczonymi Żmudzinami, którzy sobie w literaturze litewskiej, rozszerzyłe imię zjednali, celują: x. Mikołaj Dauksza kanonik żmudzki, proboszcz betygolski, altarysta krożski który r. 1599 wydał w Wilnie Postyllę Wujka w tłomaczeniu żmudzkiem; x. Franciszek Szrubowski Jezuita, missyonarz w Królewcu (+ 1680 w Krożach) ułożył Katechizm i pieśni nabożne w narzeczu prusko-litewskiem; x. Konstanty Szyrwid (+ 1631 w Wilnie) Jezuita wydał: Clavis lingvae Lithuanicae. Vilnae 1630, Dictionarium trium lingvarum (latino-polono-lithuanicum). Vilnae 1677 i 1713, Punkty Kazań po polsku i po litewsku. Wilno 1629; x. Michał Olszewski Michał zakonnik autor dzieła: Broma atwarta ing wieczności 1799 i 1824; x. Jerzy Ambroży Pobrieża (ur. 1771 w Szkudach, Bernardyn w Kretyndze, zostawił w rękopisach Botanikę i Kazania w języku litewskim; x. Bonawentura Gojłewicz (ur. 1752 w Rosieniach + 1835 w Worniach) prałat i officyał wydał zbiór modlitw po litewsku: Mokslas Krikszczioniszkas. Wilno 1821; x. Józef Rupejko infułat szydłowski wydał po litewsku tłomaczenie: Jana z Świstoczy (z polsk. Chodźki); x. Anton Sawicki wydał w przekładzie litewskim Tomasza z Kempis; x. biskup Józef Arnolf Giedrojć tłomacz Nowego Testamentu na litewskie; x. Szymon Gross Bernardyn w Kretyndze miał r. 1835 w Wilnie u Marcinowskiego wydać Gramatykę [illegible] żmudzką (Kalborieda Leżuwe Żemajtiszka); x. Kaliat Kossakowski pleban kołtyniański i okmiański, ratat w Worniach (ur. 1803) wydał Gramatykę języka żmudzkiego. Wilno Dr. Manesa 1832[*]; radca Szymon Dowkont wydał w Petersburgu Zbiór pieśni gminnych, zwyczajów oraz Historię (Istorije Żemajtiszka) w języku żmudzkim; wreszcie x. biskup Maciej Wołonczewski autor Historyi i opisu Biskupstwa żmudzkiego, oraz

*) Oprócz tego wyszły jeszcze: Universitas lingvarum in magno Ducatu Lithu. Vilnae 1713 i Gramatyka żmudzka w Wilnie 1737, przedrukowana 1829 (ob. Dziennik wileński 1828, Czerwiec.)

tłomacz Tomasza z Kempis, po litewsku.

Zgromadzenia zakonne i klasztory. W dyecezyi żmudzkiej
następujące zakony miały swe klasztory: Jezuici, którzy pierwsi z
zakonników jeszcze za czasów biskupa Melchiora Giedrojcia przybyw-
szy z Wilna i osiedli w (Worniach i) Krożach, posiadali: w Krożach Kollegium
fund. 1616; w Worniach Missyą fund. 1587; w Poszawszu Kollegium
fund. 1619; w Żydykach Missią fund. 1680; w Ławksodzie fund. około
1720; w Kiejdanach Missyą fund. około 1720; w Szadowie Mis-
syą fund. około 1720; prócz tego przebywali pojedynczo w Olsia-
dach i w Janiszkach (mieli missyą r. 1749). Missya w Tylży w Prusach Xiążęcych należa-
ła także pod Kollegium w Krożach. Po suppressyi w r. 1773 wynieśli się
Jezuici na Białą-Ruś. — Bernardyni mieli klasztory w Kretyndze
fund. 1610 (istnieje dotąd); w Cytowianach fund. 1614; w Telszach fund.
1624; w Datnowie fund. 1701. — Dominikanie mieli klasztory w Kal-
waryi żmudzkiej czyli Gordach fund. 1642 [illegible]; w
[illegible] (istnieje dotąd); w Rosieniach fund. 1642 (istnieje dotąd); — Karme-
lici dawnej obserwancyi (trzewiczkowi) mieli klasztory w Linkowie
fund. około r. 1644; w Kiejdanach fund. 1704; w Rosieniach fund. 1720;
w Chwatojniach fund. 1740; [illegible]
Wierzbołowie fund. 1740 (dziś w dyecezyi augustowskiej);
[illegible] w Władysławowie fund. 1644 (dziś w dyecezyi augus-
towskiej). — Książy mieli klasztor w Rosieniach fund. 1749 (missia w Gryszkabudzie fund. 1762.)
— Franciszkanie mieli klasztor w Żoginiach fund. 1762.
~~Kołtynianach fund. 1632~~ — Benedyktyni mieli klasztor czyli probostwo
w Poszołtuniu czyli Łabaukształsiach fund. 1755. — Kochici mieli klasz-
tory z szpitalami w Worniach fund. 1743; w Kęstajciach fund. 1738. — Oprócz
tego istniał jeszcze na Żmudzi Monaster Bazylianów unitów w Podubisiu
fundowany r. 1749 przez Jana i Antoniego Bejnarów, supprymowany w r. 1836. —
Z żeńskich zakonów miały klasztory: Benedyktynki w Krożach (reformy
hetmińskiej) fund. 1642 (istnieje dotąd). — Dominikanki (czyli Katarzynki)
w Krokach fund. 1645 (istnieje dotąd). — Maryjawitki fund. 1758, zniesio-
ne w r. 1774. — Prócz tego r. 1657 zbudował Mikołaj Jan Bardowski z żoną Heleną
Chrząstowską we wsi Linkowiec czyli Linkowek pod Krożami, kościółek i klasztor
dla Norbertanek; lecz z śmiercią jego nieprzyszła ta fundacyja do skutku. —

R. 1830 istniało jeszcze w dyecezyi żmudzkiej 13 klasztorów męs-
kich, z 143 zakonnikami, i 2 klasztory żeńskie z 29 zakonnicami.
Liczba ta przez nastąpioną kassatę klasztorów w r. 1832 i
następnie 1864 znacznie się zmniejszyła tak iż r. 1860 (już
po przyłączeniu 6 dekanatów oderwanych od dyecezyi wileńskiej
z dekanatów z dawnego archidyakonatu kurońskiego) liczono
w dyecezyi żmudzkiej klasztorów męskich 9 z 154 zakonnikami
(Augustyanów w Kownie, Dominikanów w Kalwaryi żmudzkiej czyli
Gordach, w Rosieniach i Poławeniu, Bernardynów w Kretyndze,
Dątnowie, Cytowianach i Traszkunach, Karmelitów w Chwałoj-
niach), żeńskich 4 z 73 zakonnicami (Benedyktynek w Kownie i
Krożach), Dominikanek czyli Katarzynek w Krokach, i Bernar-
dynek w Kownie). – Później zniesiono jeszcze kilka klasztorów,
tak iż r. 1874 pozostało tylko 3 męskie klasztory (Dominikanów
w Rosieniach i Kalwaryi oraz Bernardynów w Kretyndze) i 3
klasztory żeńskie (Benedyktynek w Kownie i Krożach, Katarzy-
nek w Krokach) na 218 parafii i 1,000357 dusz wyznania
rzymsko-katolickiego.

Bractwa kościelne. Pierwszy dopiero Jerzy Tyszkiewicz
biskup żmudzki w XVII wieku, dla podniesienia większej gorliwości
w wierze katolickiej na Żmudzi, pozakładał (r. 1643) Bractwa literackie
– confraternitas doctrinae christianae
(Broctwa moksla Krikszczioniszka) przy kościołach w
Worniach, Krokach i Szkudach, których obowiązkiem było śpie-
wanie podczas niedziel i świąt w kościele nabożeństwa czyli godzi-
nek na cześć N. Maryi P. Tenże biskup Jerzy Tyszkiewicz zapro-
wadził przy kościele w Szkudach r. 1643 Bractwo S. Izydora ora-
cza, które się później znacznie w kraju rozprzestrzeniło. Najwię-
cej jednakże zwolenników miało Bractwo Św. Józefa oblubieńca, zaprowa-
dzone na Żmudzi r. 1734 przez biskupa Aleksandra Mikołaja Horaina,
tak iż mało bywało kościołów parafialnych, w których by takowe
na Żmudzi nie istniało. Były też Bractwa S. Anny, S. Jana Nepom. Różańcowe i Szkaplerzne

Święte miejsca pielgrzymek i Obrazy cudowne. Najsłynniejszem miejscem pielgrzymek pobożnych na Żmudzi jest Kalwarya żmudzka czyli Gordy, miasteczko w powiecie telszewskim nad rzeką Wardawą położone. Biskup żmudzki Jerzy Tyszkiewicz fundował tu r. 1637-1639 przy kościołku S. Jana Chrzc. (na górze 19 Kaplic (czyli Stacyj) wymierzonych na wzór jerozolimski w Ziemi świętej, i ziemią z tamtąd przywiezioną posypawszy wprzód miejsce na każdą stacyę. R. 1639 wybudował także nowy kościół Wniebowzięcia N. Maryi P. i przy takowym r. 1642 Dominikanów osadził wyjednawszy oraz 1644 r. odpusty dla tego miejsca świętego od Urbana VIII (d. 8 Lipca 1644). W kościele są 3 obrazy cudowne N. Maryi P., P. Jezusa i S. Wincentego Ferreriusza. Największe tu odpusty bywają w Wielki tydzień i na Nawiedzenie N. Maryi P. na które się do 20m pobożnych pielgrzymów gromadzi. — Podobnej czci świętej doznają Stacye jerozolimskie przy klasztorze Bernardynów w Cytowianach r. 1771 wystawione i ziemią świętą przez Bernardyna Antoniego Burnickiego przywiezioną posypane; odpustami od Klemensa XIV nadane; Kaplicę Ukrzyżowania Chrystusa wystawił swym kosztem p. Gojżewski. — Kaplica Loretańska przy kościele Bernardynów w Telszach r. 1650 kosztem Abrahama Montrymowicza wzniesiona, w Święto N. P. Maryi Anielskiej czyli Porcyunkuli od nabożnych licznie bywa zwiedzana. — Najsławniejszym na całą Żmudź jest cudowny obraz N. P. Maryi w Szydłowie w kościele parafialnym. Zjawiony r. 1612. i przez komisyą duchowną za cudowny ogłoszony, ukoronowany został d. 8 Września 1786 przysłanemi od Piusa VI z Rzymu koronami złotemi. Najliczniej odwiedzany odpust bywa tu d. 8 Września w Święto Narodzenia N. Maryi P. — Słynne są jeszcze cudowne obrazy N. Maryi P. na Żmudzi: w Ugianach w filialnym kościele pod Betygołą (dekanat wieloński) który się zjawił r. 1657; w Olsiadach sławny już r. 1650 (jak Alb. Kojałowicz w Miscellaneach wspomina); w Twerach sławny także r. 1650; w Rosieniach w kościele Dominikanów słynny cudami od r. 1733; F — oraz w części od dawnej dyecezyi wileńskiej oderwanej: w Pogirach (dekanat wiłkomirski) wspominany już r. 1650 przez Kojałowicza; w Jeziorosach czyli Nowo-Alexandrowsku miasteczku; jako też w Surdegach w cerkwi dawnego monasteru unickiego r. 1636 przez Annę Billewiczową fundowanego, a dziś na cerkiew prawosławną obróconego. — W parafialnym

F w Płungianach (dekanat retowski);

Kościele w Ławkowie (dekanat worniański) znajduje się cudowny wizeru=
nek P. Jezusa na Krzyżu; a w Kretyndze w Kościele parafialnym cu=
downy obraz S. Antoniego z Padwy, do którego wiele ludzi z Żmudzi, Kur=
landyi i Prus pielgrzymki odprawia.

Różnowiercy. Reformacyja dostała się zaraz na początku w
XVI wieku na Litwę z Prus, gdzie Wielki Mistrz Krzyżacki
Albert r. 1525 jawnie przyjął wyznanie luterskie. Około roku 1539
zaczął Abraham Kulwa Żmudzin w Wilnie rozsiewać naukę Lut=
ra i Kalwina. Popierał głównie na Litwie i Żmudzi wyznanie
Kalwińskie, reformowane czyli helweckie Mikołaj Czarny Ra=
dziwiłł wojewoda wileński, Mikołaj Rudy Radziwiłł hetman w. lit.,
Marek Wnuczek marszałek nadworny lit. z żoną swą Zofią Poszwo=
wiańską, Książęta Ogińscy, Sołomereccy i inna szlachta. Zabierano
Katolikom Kościoły, stawiano nowe zbory; chciwi nowatorstwa plebani
porzucali swe parafie zawierając związki małżeńskie; a Kalwinizm
tak się rozkorzenił, iż na Żmudzi r. 1576 za czasów oziębłego i
dwuznacznego w sprawach religijnych biskupa Jerzego Tyszkie=
wicza, w całej dyecezyi zaledwie 6 plebanów (t. j. parafii)
Katolickich pozostało. a) Wyznanie reformowane helweckie
czyli Kalwińskie do którego po największej części możniejsi pa=
nowie należeli, na litewskim Kalwińskim synodzie w Wilnie w Grudniu 1557 otrzymało
swą organizacyją hierarchiczną. Podzielono wtedy całą Litwę na
6 Dystryktów czyli Senioratów z których Dystrykt Żmudzki obej=
mował zbory w dyecezyi żmudzkiej leżące, Dystrykt zaś Zawi=
lejski obejmował zbory w tej części dyecezyi wileńskiej, która r.
1848 do dyecezyi żmudzkiej przyłączoną została. W obu tych dystryk=
tach wymienia Wołonczewski następujące zbory Kalwińskie od XVI
do XVIII wieku istniejące: Birże fund. 1584 przez Mikołaja Rudego
Radziwiłła; Szydłów fund. 1592 przez Zofią z Poszwowiańskich Wnucz=
kową, zniesiony 1728; Linkowo (dekanat janiski) fund. 1593 Białozor, supry=
mowany 1689; Retów (dekan. retowski) fund. Marek Ławrynowicz ciwun;
Giałowo (koło Eiragoły, dekan. wieloński) fund. 1611, oddany Katolikom 1678;

Korciany (dekan. szkudzki) istn. 1011; Ł[illegible]giany (d[illegible]an. retowski) fund. 1611;
(dziś w dekan. wileńskim)
Ugiany (dekan. wieloński); Lintupie (?) istniał 1611 (czyli Lintupy);
Suriniszki zb.(?) fundował Syrewicz; Nowemiasto (Karaimskie, część Po:
niewieża - dekanat poniewieski) fund. 1612 Radziwiłłowie, zniesiony 1799;
czyli Hrynkiszki (dekanat krokowski)
Grinkiszki ~~czyli~~ Glinkiszki ~~dziś Bogdanowszki wioska~~) (?); Płoniany
(może Kłowiany?) niedaleko Szwabiszek (prawdopodobnie Połany dekanat krokowski
kościół niegdyś parafialny, r. 1729 oddany Kalwinom, istniał jeszcze r. 1754 jako
filia Szwabiszek (na Żmudzi); Chwatojnie (dekan. worniański) fund. Adam:
Kowicze; Kiejdany (dekanat krokowski) dwa zbory kalwińskie, polski i
litewski fund. 1631, siedziba superintendenta; Bejnarowo (dekan. szadowski)
botocki
fund. 1614; Gaury czyli Gawreciszki ([illegible] dekan. ~~[illegible]~~) istniał 164[illegible];
Katnoberzie (dekanat krokowski, paraf. datnow.) fundacyi Radziwiłłów;
Montwidowo (koło Kiejdan dekanat krokowski) fund. około 1635; Kurtowiany
(dekanat wiekszniański) kościół parafialny r. 1614 odebrali nazad katolicy od Kal:
winów; Płoniany, kl(?) kościół [illegible] odebrali na powrót katolicy w XVII
wieku (zbór ten miał zapis na wioskach Burniszki i Zacung koło miasteczka
Zejmy w dekanacie kowieńskim); Rosienie (w dekan. wielońskim) fundow.
1611 (miał zapisy na 3 przyległych wioskach: Perkuniszki r. 1620 przez
Samuela Billewicza, Dajnije, i Żołpie), zbór ten zburzono r. 1770; Widuk:
le (dekan. szydłowski) zbór ten zniesiony r. 1713 miał modlitewnię we wsi
Blinstrubiszki fundowany w XVII w. przez Blinstrubów; Ganipraw[illegible]
dekan. poniewieski
(dekanat szydłowski, parafia Kroże); Upita (~~[illegible]~~) fund. 16~~21~~15 Jerzy
1621 Jerzy Podbereski; Kielmy (dekanat szydłowski) fund. 162[illegible] Jerzy
Grużewski dziedzic (istnieje dotąd, murowany); Monkiszki (dekanat
szydłowski (dekanat szydłowski, parafia Kielmy) fundował Krzysztof Gorsk
ówczesny Korszewski, istniał do r. 1714; Kurkle (dekanat uciański) istniał
r. 1622; Laukow (dekanat wiekszniański) fund. 1622 Radziwiłłowie,
do r. 1644 był kościół katolicki w ręku Kalwinów; Krasnogoliszki (de:
kanat szydłowski) fund. 1634, odbudował 1696 Dominik Pruszyński; Gruz:
dzie (dekanat szydłowski, koło Widukl) fund. 1636 Krzysztof Gruzdis, r. 1721
zniesiony; Berże (dekanat krokowski, koło Kiejdan); Słoboda (dekanat
wiekszniański koło Szawkian); Radziwiliszki (dekanat szadowski) istnieje
dotąd; Podubis (dekanat wiekszniański) istniał w XVII wieku; Łoszuszwie
(dekanat krokowski) fund. 1638, zniesiony 1661; Greże czyli Grauże nad rzeką

Wenta (na granicy Kurlandzkiej, dekanat szkudzki) fund. 1654 Putkamer; Bolsie czyli Pomusze (dekan. bołocki) fund. 1621 Sebastian Jangielis później przyłączony do Szwabiszek; Sałaty (dekanat janiski); Nestorow (w powiecie poniewieskim) fund. 1655 Puzynowie; Rekszty (w parafii szydłowskiej. — Podług Elsnera (Boguslaus Ignatius: Polonia reformata. Berolini 1754. 8º) istniały jeszcze na Żmudzi i w wileńskiego biskupstwa części później do dyecezyi telszewskiej przyłączonej następujące zbory kalwińskie: a) W dystrykcie Żmudzkim: Kiejdany zbór parafialny z drugim filialnym tamże; Kielmy zbór parafialny z filiami: Rosienie, Szydłów, Greże i Krasnogoliszki; Dziewałtów (leżący już w dyecezyi wileńskiej); przy wszystkich tych zborach było 4 pastorów. b) W dystrykcie Zawilejskim (w dyecezyi wileńskiej): Birże zbór parafialny†; Popiele (dawny) zbór parafialny‡; Radziwiliszki zbór parafialny; Nowe miasto (dziś Nowe miasto Karaimskie) nad Niewiażą zbór parafialny; Szwabiszki zbór parafialny z filiami: Bolsie i Płoniany; Sołomieść zbór parafialny z filią Świadość; przy zborach w tym dystrykcie było 9 pastorów. Zbory dystryktu żmudzkiego używały przy nabożeństwie języka polskiego; zbory zaś dystryktu zawilejskiego języka litewskiego. — R. 1870 było w dyecezyi żmudzkiej (w gubernii kowieńskiej) tylko 9 zborów kalwińskich: Kiejdany (mur.), Kielmy (mur.), Dziewałtów (mur.), Popiele (mur.), Sołomieść (drewn.), Szwabiszki (mur.), Nowemiasto (drewn.), Birże (drewn.), Radziwiliszki (mur.). Pomiędzy temi zborami było 6 murowanych a 3 drewnianych. Wyznawców kalwińskich było 8086, przy 792 boż. katolickiej ludności. Najcelniejszem miejscem dla ludności wyznania kalwińskiego jest miasto Kiejdany, gdzie się znajduje starożytny murowany (największy na Żmudzi) zbór, który (Mikołaj Radziwiłł Rudy, zaprowadziwszy wyznanie kalwińskie w r. 1560 w Kiejdanach) zaczął r. 1626 stawiać Krzysztof Radziwiłł hetman polny lit. Przy tym zborze było gimnazyum kalwińskie dla młodzieży założone r. 1625 i drukarnia (zniesione 1863) litewska istniejąca 1650-1654. Akta zboru kalwińskiego w Kiejdanach wymieniają pod r. 1637 wielu mieszkańców tutejszych wyznania reformowanego, noszących imiona: Anderson, Arnett, Bennet, Conwot, Cuthbert, Dżemson, Dawidson, Dunkan, Dieplem,

† drewniany fund. 1589 przez Radziwiłła.

‡ wymurowany 1590, odrestaurowany 1784

Forbes, Forsay, Gordon, Grey, Halliburton, Hamilton, Iley, Joram, Inglis, Knox, Krawent, Lewingston, Molleson, Peterson, Ramsay, Ross, Schar[p], Sandelelo, Skrömfer, Simpson, Syton i.t.p. Byli to wychodzcy z Szkocji, którzy z powodu prześladowań religijnych za Jakuba I i Karola I królów angielskich tu się osiedlili. (Wołonczewski, II. str. 237). (Obacz też Zbiór dokumentów dotyczących miasta Kiejdan, w Archeograficzeskij Sbornik dokumentow otnosiaszczych sia k istorii Siewiero-zapadnoj Rusi, izd. uprawl. Wilensk. uczebn. okruga. Tom VIII. Wilno 1870 r.)
— b) Wyznanie luterskie, rozpowszechniło się równocześnie z kalwińskim na Żmudzi; mniej jednakże i to przeważnie z klassy mieszczan liczyło wyznawców. R. 1754 (podług Thomas Christ. Siegm: Altes und neues vom Zustande der evangelisch-luterischen Kirchen im Königr. Polen. 1754) liczyło na Żmudzi tylko 2 zbory parafialne: w Kiejdanach gdzie im r. 1629 Krzysztof Radziwiłł drewniany zbór wystawił, a Janusz Radziwiłł wojew. wileń. później wymurował; i w Birżach również przez Radziwiłłów fundowany. Przy końcu XVIII wieku napłynęło wiele niemieckich mieszczan kupców i rzemieślników wyznania luterskiego na Żmudź, tak iż takowych r. 1870 w telszewskiej dyecezyi 30,279 liczono; posiadają oni 20 zborów z których 11 murowanych a 9 drewnianych jako to: Kiejdany, Szkudy (dawniej Johannesberg), Żejmele, Kretynga, Birże, Szawle, Taurogi, Kowno parafialne, i Telsze (filia do Szkud), Szawlany (filia), Żwingie (filia do Taurogów), Rosienie (filia), Skawdwily (filia), Olkiszki (pod Okmianami — filia wystawiona r. 1837), Janiszki (filia), Stare Żagory (filia), Jurborg (filia), Poniewież (filia). — Dawniejszemi czasami były jeszcze zbory luterskie we wsi Pojury pod Krożami i w Szadach. — Prawosławni wyznania grecko-nieunickiego, których r. 1870 w Kowieńskiej gubernii 8,754 liczono, posiadają 17 cerkwi od r. 1837 dopiero wzniesionych, mianowicie: Kowno 2 (kościoły jezuicki i franciszkański), Raudany (cerkiewka w zamku dawnym), Kiejdany (wymurowana przez hrab. Czapskiego na miejscu dawnego monastera), Rosienie (drewniana postawiona 1842), Taurogi (pierwotnie w Jurborgu r. 1837 założona, r. 1853 do Taurog przeniesiona, w domu), Wilkomierz (drewniana fund. 1849), Poniewież (z kościoła Piarów przerobiona r. 1849), Podubiś (z monasteru unickiego fundowanego r. 1753 drewniana), Szawle (w domu prywatnym), Telsze (w domu prywatnym), Nowoalexandr[owsk] (fund 18[.]3

Widze (fund 1839) Antolepty (z Kościoła Karmelitów r. 1851 przerobiona) Brasław,
Wesełowo (przerobiona z cerkwi uniackiej fundowanej r. 1789), Kozaczyz:
na (przerobiona z bazyliańskiego monasteru unickiego fundowane:
nego r. 1745 zwanego Helijanowskim), Wenusów (przerobiona z koś:
cioła katolickiego r. 1845), Pożajście z monasterem prawosławnym
(przerobiona r. 1832 z klasztora Kamedułów fundowanego r. 1662),
Surdegi z monasterem prawosławnym (przerobiona r. 1812 z dawnego
monasteru unickiego fundowanego r. 1636.). — Raskolnicy osiedli
przy końcu zeszłego wieku w gubernii kowieńskiej, należą oni do
sekt Teodozyjewszczyzny i Filiponów; r. 1870 liczono ich 14,773;
mają swe modlitewnie w następujących miejscach: Rymki (powiat
kowieńsk.), Puszcza, Pojeziorcy Kiraliszki, Pojeziorcy, Poże,
Styrpy, Zabłudowo (pow. wiłkomiers.), Dęgucie, Milunce, Ma:
niewka, Karolince, Bobryszki, Czechowszczyzna, Widze. Mod:
litewnie te są drewniane. Raskolnicy trzymają się zasad Bezpo:
powszczyzny. — Wyznania niechrześciańskie: 1) Żydzi
którzy r. 1662 na Żmudzi ponajwiększej części w Retowie, Rosie:
niach i Połądze żyli i których wtedy zaledwie 636 dusz liczono,
tak się rozmnożyli, iż w całej kowieńskiej gubernii r. 1870 do
114,186 rachowano. Posiadają oni 33 bożnic (Bezmedrysz, Syna-
gog) i 172 szkół modlitewnych (Schüle). Najwięcej ich przebywa w
Telszach, Rosieniach, Birżach a mianowicie w Szawlach gdzie mieszkają
tak zwani Chasydymowie czyli Skakuny (starowierty). —
Karaimów Żydów liczono r. 1850 tylko 251 żyjących głownie w mieś:
cie Poniewieżu, gdzie mają swą modlitewnię; używają oni pomię:
dzy sobą języka tatarskiego. — Tatarów Mahometan rachowano
r. 1870 ludności 418; mają oni swój meczet i swego Mułłę w mias:
teczku Widzach. (Ob: Afanasjew D.: Materijały dla geografii i
statystyki Rossii: Kowenskaja gubernija. Sanktpeterburg
1861 str. 510).

Poczet Biskupów Żmudzkich.

1) Maciej herbu Znin pochodzenia niemieckiego, rodem z
Wilna*) Doktor Teologii proboszcz wileński, znający dobrze język
litewski, za staraniem Witolda Aleksandra Wielkiego Księcia
Lit. wyświęcony na pierwszego biskupa żmudzkiego, objął r.
1417 w Sobotę po Święcie 11000 Dziewic nową dyecezyję i zaraz tymczasowy
w niedzielę nazajutrz (d. 4 listopada ~~24 Października~~) poświęcił kościół
Katedralny S. Alexandra w Worniach. Gorliwością swą apos=
tolską poruszył przeciwko sobie Żmudzinów, tak iż r. 1418
przed niemi z Worń do Łuknik ~~na~~ niejakiś czas przenieść
się musiał. Za niego r. 1420 składała się Kapituła z 6 Kanoni=
ków, a dyecezyja z 9 parafii. — R. 1421 przeniesiony na biskupstwo
wileńskie, umarł d. 29 Lipca (v.s.) 1453 przeżywszy przeszło 80 lat.
2) Mikołaj Dzierżgowicz herbu Wieniawa Polak (podług Czerskiego, zwany
także Tatarzynem) pleban w Nowych Trokach, obrany bisku=
pem przez Kapitułę d. 20 Stycznia v.s. 1421, objął dopiero r. 1424
Katedrę. Ustąpił z niej r. 14[2]2 zmuszony, albowiem w tym roku na pros=
bę Świdrygiełły Bolesława Wielkiego Księcia Lit. wyświęcił papież
Eugeniusz IV w Rzymie Piotra kapelana tegoż Księcia na bis=
kupstwo żmudzkie (podczas sprawowania poselstwa od Świdrygiełły w Florencyi) (Raczyński: Kodex dyplom. Litwy, str. 360). Jesz=
cze r. 1435 w dzień S. Bartłomieja Apost. z obozu Świdrygiełły w powie=
cie Zawilejskim, ogłosił tenże Piotr biskup list pasterski do szlachty
żmudzkiej wzywając aby mu oświadczyli pisemnie, czy go chcą mieć
za biskupa (Wizerunki i roztrząsania. Wilno 1841 Tom 17, Poczet II N.º 21 str.
131-133). Zdaje się, iż ten Piotr niebył w stanie utrzymać się przy
biskupstwie i dlatego go też w spisach biskupów żmudzkich
niezamieszczano. Po objęciu rządów Żmudzi przez Wielkiego Księcia

*) podług innych rodem z Prus i był herbu Bdyniec

Zygmunta powrócił r. 1436 Mikołaj Dzierżgowicz napowrót do
swego biskupstwa, którym zarządzał aż do r. 1453, w tym al:
bowiem r. przeniesiony na biskupstwo wileńskie, zmarł 1462
3) Marcin I kanonik żmudzki, pleban w Łuknikach około
r. 1456, za żądaniem króla Kaźmierza Jagiellończyka obrany
biskupem żmudzkim; przez papieża Kaliksta III potwier:
dzony, niespełna rok rządził dyecezyą, zmarłszy około r. 1457.
4) Jakób z Trok zwany Raudonas (czerwony) z powodu
zbytecznego używania trunków upajających, był biskupem
żmudzkim r. 1457 – do r. 1459.
5) Bartłomiej I Mazur, rodem z Pułtuska, namiętny i burz:
liwy rozjątrzył na siebie diecezanów do tego stopnia, iż razu jed:
nego mało się nie stał ofiarą gniewu pospólstwa, ratując się
wyjazdem do Kiejdan. Rządził dyecezyą od r. 1459 do 1460.
6) Jerzy I. Litwin rodem z Wilna, wprzód archidyakon wileńs:
ki, zjednał sobie wszystkich swą łagodnością. R. 1463 zbudował
kościół katedralny w Worniach z drzewa. Umarł w drodze jadąc
do Wilna d. 25 (a podług Wołonczewskiego d. 23) Lutego 1464.
7) Maciej II. z Topoli herbu Powała czyli Ogończyk, Polak, ro:
dem z Łęczyckiego wprzód archidyakon wileński; potwierdzony na
biskupstwo przez papieża Piusa II; rządząc przez 7 lat dyecezyą, wy:
budował kościół w dobrach biskupich Olsiadach. Umarł r. 1471.
8) Bartłomiej II. Swirenkowicz Litwin, oddawał się muzyce i bie:
siadom, rządził dyecezyą od r. 1472 do r. 1484.
9) Marcin II. z rodziny Wojsznarów, herbu Kot morski (Meeraffe)
Żmudzin, przedtem pleban szawelski. R. 1499 przypuścił do swego herbu
świeżo wykrzczonego Żyda litewskiego Stanisława Oszejko, któremu król
Jan Olbracht d. 6 Maja 1499 nadał szlachectwo (Dryszczewski: Cod. dipl.
I str. 354). Tegoż r. 1499 d. 24 Lipca był na sejmie w Wilnie i wraz z innemi

senatorami podpisał uchwały ~~tegoż~~ owego sejmu (Łaski: Commune, pag 130 – Daniłowicz: Skarbiec dyplom. I str. 251). – Czerski pisze o nim iż nad: używał gorących napojów. (Kojałowicz: Miscellan.) R. 1491 dał Worniom przywilej na prawo chełmińskie. – Umarł około r. 1499.

10) Marcin III. rodem z Wilna z przodków niemieckich kształcił się pierwotnie w Polsce później we Włoszech gdzie się przeszło lat 30 przykładał do nauk prawnych. Wróciwszy na Litwę został najprzód Archidyakonem wileńskim. R. 1501 posunięty na biskupstwo żmudzkie towarzyszył Królowi Aleksandrowi r. 1505 d. 1 Marca na zjeździe w Brześciu litewskim (Daniłowicz Skarbiec I. str. 272) i tegoż roku d. 26 Maja na sejmie w Radomiu. (Rzyszczewski: Codex I str. 229). Mocno się przyłożył do oświecenia duchowieństwa stosownemi przepisami i przykładem. Otrzymał on r. 1503 od Króla prawo kollacyi następnych plebanii: w Worniach, Wielonie, Wierzbołowie, Kołtynianach, Krożach, Widuklach, Eyragole, Betygole, Rossieniach, Kielmach i Olsiadach. Umarł r. 1514. – Niektórzy dają mu za następcę Pawła biskupa żmudzkiego w r. 1519. – R. 1518 we wrześniu odbył się synod dyecezalny żmudzki w Worniach, na którym prezydował Albinus kanonik wilen. Dr Decret. (Zeisberg: Łaski, str. 45) (Był to właściwie synod dyecezalny wileński)

11) Mikołaj II Radziwił Książę na Goniądzu i Medelach herbu Trąby, najmłodszy syn Mikołaja III Radziwiłła wojewody wileńsk. Kanclerza W. X. Lit. i Elżbiety Nasiłowskiej, został r. 1522 mianowany biskupem żmudzkim. Zaraz na początku rządów jego, zaczął ojciec biskupa stawiać murowany katedralny kościoł w Worniach, lecz śmiercią zaskoczony zaledwie r. 1522 fundamenta położył. Biskup Mikołaj Radziwił fundował r. 1527 przy Katedrze w Worniach pierwszą prelaturę Archidyakona żmudzkiego którą probostwem w Krakinowie uposażył, a pierwszym Archidyakonem mianował kanonika ~~[illegible]~~ wileńskiego Jerzego Talat. W majętności swej Knyszynie fundował Radziwił r. 1536 kościoł parafialny. Zdaje się, iż biskup Radziwił żyjąc w ciągłych zatargach z swą Kapitułą, usunął się od biskupstwa żmudzkiego i lubo Wołonczewski: (Zemaytiu wiskupiste I str. 79) śmierć jego w r. 1522 podaje (a Czerski nawet mylnie, w r. 1519), widać jednakże z rodowodu

Radziwiłłów. iż Mikołaj Radziwił biskup żmudzki zmarł do:
piero d. 3 Listopada 1546 (Icones Radivil. – Kotłubaj: Galerya
Nieswieżska str. 44).

12) Mikołaj Wizgajło dziekan wileński proboszcz trocki
rodem z województwa trockiego obrany r. 1527 na biskupstwo ki:
jowskie. Podług Bartoszewicza (Encyklopedia powsz. II str. 625)
posunięty r. 1529 na biskupstwo żmudzkie; a podług Wołonczews:
kiego, mianowany r. 1518 biskupem kijowskim, r. 1532 zaś bisku:
pem żmudzkim potwierdzony przez papieża Pawła III. R. 1533
mianował on Waleriana Protasewicza Suszkowskiego plebana
krożskiego kanonikiem żmudzkim. Jako mąż cnotliwy i zasłu:
żony, starał się niesnaski z kapitułą przez Radziwiłła bisku:
pa wzniecone, załagodzić. (Ob: Wizerunki naukowe Tom 60 str. 51)
– Zdaje się, iż prawdopodobnie był tylko administratorem
biskupstwa żmudzkiego. Wspomniany jeszcze r. 1530.

13) Jerzy II Talat rodem ze Żmudzi, (proboszcz trocki) kanonik wileński, pra:
łat archidyakon żmudzki, zmarł przed rozpoczęciem rządów
biskupich. – Zdaje się iż również był tylko administrato:
rem biskupstwa żmudzkiego. (Rubrycele żmudzkie pomijają tego bisk.

14) Wacław Wierzbicki herbu Radwan kanonik wileńs:
ki, wyświęcony r. 1534 w Wilnie na biskupa żmudzkiego. Czynny
w urzędowaniu wybudował (r. 1551) kościół w Masiadach, własnym
kosztem odrestaurował kościół w Olsiadach dobrach biskupich
oraz poświęcił nowozbudowane kościoły w Sudejkach (1538),
Siadach (1538), Butkiszkach (1538), Szadowie (1542), Wilkii (1542)
Bejsagole (1539). W Worniach wystawił nowy katedralny koś:
ciół S. Piotra i Pawła, z drzewa, który rzeźbionemi ołtarzami i ob:
razami sprowadzonemi z Flandryi przyozdobił. Sprowadził
on także do Żmudzi uczonego prawnika x. Piotra Rojzynsza (Ruyz
Moros) którego mianował kanonikiem żmudzkim i plebanem w Kro:
żach. Skrzętny i rządny zreparował domy kapitulne, zaprowadził lepsze
gospodarstwo w dobrach biskupich, opatrzył młyny groblami, stawami

i t. p. wskutek czego znaczne złożył kapitały. R. 1542 w d. 19 maja zasiadał w Wilnie w sądach duchownych zwołanych przez Pawła Księcia Holszańskiego bisk. wileń. w celu ukarania Abrahama Kulwy apostaty rozsiewającego Kalwinizm. – Na Synod prowincyalny który się odbył w Piotrkowie d. 17 Października 1542 wysłał swych delegatów z Kapituły; [Umarł ten biskup w Siermiu r. 1555 w Olsiadach; zaś po jego śmierci rozdrapano zebrane bogactwa. –

[również i na Synod prowincyonalny w Łęczycy r. 1547 wysłał jako delegata swego Kaspra z Zatora Kanonika żmudzk. – sam zaś r. 1555 przewodował w Wilnie na synodzie dyec. wileń. i 1555 w Lutym na synodzie dyec. w Worniach.

<u>15) Jan I. Domaniewski</u> z Domaniowa herbu Lubicz dziedzic na Krupie, Polak, za młodu zwiedził Włochy, Hiszpanię. I plebanem w Iwii, Sokołowie i Siemiątle, dalej z proboszcza prałata kapituły wileńskiej, r. 1556 d. 25 Listop. przez Króla Zygmunta Augusta posunięty na biskupstwo żmudzkie, potwierdzony przez Piusa IV papieża, nie bez oporu ze strony Litwinów, którzy niechętnem okiem patrzeli na mianowanie w kraju litewskim Polaka, z pominięciem Litwina. Gorliwy i czynny w urzędowaniu [, sam pisał dobrze po łacinie, dożył późnej starości i umarł r. 1563, powszechnie szanowany. Pourządzał on parafie w swej dyecezyi, których wtedy liczono 38. Wezwał on do Olsiad Hiszpana Dr. Praw uczonego prawnika x. Piotra Ruiz (Rojzyusz) de Moros Hiszpana, plebana Krożskiego dla napisania Statutu czyli Ustaw dla Kapituły archiprezbitera i Kustosza wileńskiego, Kanonika żmudzkiego, żmudzkiej. Statuta te pod tytułem: „Constitutiones ecclesiae cathedralis Medniciensis seu Samogitiae Anno 1561 mense Septembri conscriptae" otrzymały r. 1562 nowy dodatek: „Novellae Constitutiones ecclesiae Medniciensis." Statuta te przyjęte przez Kapitułę, potwierdzone zostały w Piotrkowie r. 1563 przez Nuncyusza papieskiego

F (r. 1556 d. 11 września na synodzie prowincyonalnym w Łowiczu przez swego delegata Kanonika miednick. Zacha Corvinus Poznańczyka złożył wyznanie wiary katol. przed nuncyuszem Alojzym Lippomani)

<u>16) Stanisław Narkustis</u> czyli Narkuski syn Gabryela ~~[illegible]~~ Litwin, wykształcony w Akademii Krakowskiej, został najprzód Archidyakonem łuckim, r. 1551 Kanonikiem wileńskim [wreszcie Archidyakonem wileńskim, proboszczem w Tykocinie. Mianowany d. 30 Listopada 1563 przez Króla Zygmunta Augusta, biskupem żmudzkim. Zaledwie potwierdzony przez papieża Piusa IV r. 1564, nim objął biskupstwo żmudzkie zmarł d. 13 Lutego 1565 w Tykocinie. Był on Magistrem nauk wyzwolonych.

[r. 1557 będąc Kanonikiem wileńskim jako delegat biskupów wileńsk. żmudzk. i kijowsk. jeździł na synod prowincyonalny piotrkowski.

17) Wiktoryn Wierzbicki herbu Radwan obrany na bis:
kupstwo żmudzkie w Lutym 1565, po potwierdzeniu przez papieża
Piusa V. wyświęcony na biskupstwo w Wilnie 1566, w krótce bo r. 1567
przeniesiony na biskupstwo łuckie, zmarł r. 1588.

18) Jerzy III Pietkiewicz czyli raczej Piętkiewicz herbu Dzia:
łosza, objął biskupstwo żmudzkie r. 1567. Lubo pozostawał katoli:
kiem tak był ostygłym i niedbałym w swem urzędowaniu, oddając się
rozrywkom światowym, mianowicie myśliwstwu i zaniedbując nabo:
żeństwa: iż z pobliskich Prus prawie po całej dyecezyi żmudzkiej
rozszerzyła się znacznie nauka Kalwina i Lutra, której jak się zda:
je sam biskup tajemnie sprzyjał. Wiele kościołów opanowali Kal:
wini i Lutrzy mianowicie w Jaworogach (oddany Lutranom przez
Radziwiłła), w Satatach, Wajgowie, Szydłowie, Poszuszwach, Kiel:
mach, Rossieniach, Kiejdanach, Kurtowianach. Przy końcu żywota
tegoż biskupa liczono już na Żmudzi 10 luterskich, a 41 kalwiń:
skich zborów, a 3 kościoły tylko katolickie, a księży katolickich w całej dyecezyi zaledwie 7. (Ob.
Kojałowicz: Miscellanea str. 67), albowiem wielu porzuciło kato:
licyzm i pobrało żony. Jerzy Pietkiewicz podpisał d. 1 Lipca 1569 na
Sejmie lubelskim wraz z innemi Senatorami akt Unii lubelskiej.
Czyniąc zadość uchwałom powszechnego Soboru trydenckiego, fun:
dował r. 1570 w Worniach Seminarium dyecezalne, któremu znaczną
summę legował. Umarł r. 1574 w Worniach.

19) Melchior Książe Giedrojć herbu Poraj, syn Macieja mar:
szałka W. X. Lit. kustosz wileński, miał współzawodnika o bis:
kupstwo Jakuba z Książąt na Zbarażu Woronieckiego probosz:
cza geranońskiego, przez zalecenie jednak króla Henryka Wale:
zyusza, potwierdzony w Rzymie na biskupstwo żmudzkie
r. 1575, wyświęcony w Wilnie, r. 1576 przybył do Olsiad. Objąwszy rządy
gorliwie pracował nad przywróceniem katolicyzmu na Żmudzi. Wezwaw:
szy z wileńskiej dyecezyi kapłanów, osadził ich przy opuszczonych
parafiach, niektóre kościoły odzyskał od różnowierców, inne zaś ery:
gował i konsekrował; łagodnem zaś postępowaniem i bogobojnym ży:

wołem mnóstwo osób na łono Kościoła Katolickiego przywrócił.
R. 1582 towarzyszył Królowi Stefanowi w Rydze. R. 1587 wezwał
na Żmudź Jezuitów do prac apostolskich, których w Worniach i Olsia:
dach przy swym boku własnym nakładem utrzymywał. Odbywszy
w r. 1587 wizytę swej dyecezyi podzielił takową na 3 dekanaty:
Wierzbołowski czyli Zaniemeński (Użnemone), Widuklański
i Luknicki; przy Katedrze w Worniach był wtedy kanonikiem
sławny historyk litewski Maciej Ossostowic Stryjkowski. Na
ręce biskupa Giedrojcia przysłał r. 1580 papież Grzegorz XIII
w darze dla Króla Stefana miecz poświęcany. Giedrojć biskup
wyznaczony był komisarzem r. 1591 do ugodzenia sporów pomię:
dzy wojskiem i Podskarbim litewsk., r. 1598 do ustanowienia
granic pomiędzy Kurlandyją a powiatem brasławskim, a r.
1601 pomiędzy Kurlandią i Księstwem Żmudzkim. Roku 1609
zakończył swój żywot świętobliwy, pochowany d. 11 Maja w Worniach.

20) Mikołaj Pac, herbu Gozdawa, syn Pawła kasztelana
wileńskiego, [Reginy Wołłowiczówny] [od r. 1602 biskup metoneński], kanonik i sufragan wileński oraz kijowski, obra:
ny biskupem żmudzkim 1609 r. w Maju, potwierdzony r. 1610 przez
papieża Pawła V. Przy Katedrze w Worniach fundował on r. 1613
kaznodzieję i spowiednika. Tegoż roku pełnił urząd komisarza
do rozgraniczenia Żmudzi od Prus i Kurlandyi. Poruczywszy
administracyją biskupstwa x. Melchiorowi Giejsz Eliaszewiczowi kanonikowi,
jadąc do Rzymu umarł w Padwie d. 6 Września 1619 mając lat 52.

21) Stanisław II Kiszka herbu Dąbrowa, [ur. 1584] syn Stanisława
Kiszki wojewody mścisławskiego i Elżbiety Sapieżanki, żyjąc
z początku w stanie świeckim, został wojewodą smoleńskim i pojął za żo:
nę Zofię Konstancyą Zienowiczównę wojewodziankę brzeską. Wkrót:
ce jednakże rozwiódł się z żoną i porzuciwszy urząd, obrał stan duchow:
ny. Był najprzód scholastykiem wileńskim, proboszczem gieranoń:
skim dalej koadjutorem biskupstwa żmudzkiego, nakoniec r. 1619 bisku:
pem żmudzkim. R. 1621 zapisał Kapitule żmudzkiej dobra swe dziedziczne
Dokszyce w powiecie oszmiańskim (złożone z wsi Dokszyce, Damajsze i Torhunie)

na których to dobrach oparł fundusz dla sufragani żmudzkiej, którą
równocześnie fundował. Pierwszym sufraganem żmudzkim mianował
Mikołaja Powercyusza czyli Powetryusza prałata żmudzkiego,
któremu rocznego dochodu 600 złp. z Dokszyc naznaczył. Rów:
nocześnie fundował[*] Jan Wyszomirski przy katedrze żmudz:
kiej prałata proboszcza (Praepositus), zapisawszy na ten cel 3000
kop litewskich. Obie te fundacye zatwierdził papież Urban VIII.
r. 1622. Biskup Stanisław Kiszka ogłosił w Worniach d. 24 Kwiet:
nia 1622 r. przyjęcie w swej dyecezyi ustaw Soboru trydenckiego.
Ojca swego nawrócił z Kalwinizmu do katolickiego wyznania.
R. 1624 powierzywszy administracyą dyecezyi x. Janowi Wyszo:
mirskiemu prałatowi proboszczowi żmudzkiemu, wyjechał do
Włoch, skąd powróciwszy r. 1625, umarł ten światły i ludzki bis:
kup d. 13 Lutego 1626 mając 42 lat. Po jego śmierci był adminis:
tratorem x. Jan Kozakiewicz kanonik żmudzki.

[*] podzielił biskup dyece:zyią swą na 4 dekanaty: Wierzbołowski, Łukniki, Widuklański i Krożski.

22) Abraham Wojna herbu Trąby syn Szymona Kasz:
telana mścisławskiego wyznania greko-unickiego, został r. 1599 ka:
nonikiem wileńskim, wysłany przez stryja Benedykta Wojnę biskupa
wileńsk. do Rzymu na nauki zwiedził Włochy i Niemcy, skąd po:
wróciwszy, mianowany r. 1611 sufraganem wileńskim z tytułem
biskupa methoneńskiego. R. 1627 otrzymał biskupstwo żmudzkie
(na które kapituła x. Jana Wyszomirskiego prałata proboszcza żmudz.
obrać chciała). Gorliwy i bogobojny odzyskał kilka kościołów za:
branych przez heretyków, i na wymurowanie katedry w Worniach
3000 zł. zostawił. R. 1630 posunięty na biskupstwo wileńskie
które objął 14 Października 1631, umarł w Wilnie d. 12 Marca 1649
przeżywszy lat 80.

23) Melchior II Giejsz Eliaszewicz herbu własnego, po:
chodzący z rodziny Giedygołdów, otrzymawszy d. 29 Marca 1595 świę:
cenia kapłańskie, sprawował najprzód obowiązki przy biskupie Mel:
chiorze Giedrojciu, dalej plebanem w Myszagole, proboszczem w Kro:
żach, archidyakonem wileńskim będąc, został sufraganem żmudzkim, i

referendarzem W. X. Lit. a r. 1631 biskupem żmudzkim. Jako senator podpisał elekcyą króla Władysława IV. Po krótkich rządach umarł ten światły i uczony biskup d. 28 Stycznia 1633. pochowany w w Worniach d. 15 Lutego 1633.

24) Jerzy IV Tyszkiewicz herbu Leliwa, na Łohojsku i Berdyczowie, syn Jana Eustachego wojewody brzeskiego i Zofii Księżniczki Wiśniowieckiej, kształcił się w Krakowie w szkołach jezuickich pod okiem stryja swego Jerzego Tyszkiewicza prowincyała Jezuitów. Zawód swój rozpoczął od kanonii krak.; r. 1626 został kanonikiem kustoszem wileńskim; r. 1628 jeździł na Synod prowincyonalny do Piotrkowa, jako delegat Eustachego Wołłowicza biskupa wileńsk. Z archidyakonii wilen. postąpił r. 1627 na Sufragana wileńsk. i biskupa Metoneńskiego. Gdy r. 1633 zawakowało biskupstwo żmudzkie, wyniesiony przez Władysława IV na takowe, otrzymał d. 23 Grudnia 1633 (r. 1634) potwierdzenie papieża Urbana VIII. Zaraz po objęciu biskupstwa zabrał się Tyszkiewicz do podniesienia upadłej karności w duchowieństwie i oświaty ludu prostego; kilka razy sam objeżdżał dyecezyą i odprawił 4 synody dyecezalne: pierwszy w Worniach d. 13 Stycznia 1636 (czyli podług Wołonczewskiego d. 25 Marca 1636); drugi d. 13 Stycznia 1639 (czyli podług Wołonczewskiego d. 16 Stycznia 1639) w Worniach; trzeci d. 23 Czerwca 1643 w Ołsiadach; czwarty d. 14 Lipca 1647 w Worniach. Za jego czasów znacznie się katolicyzm wzmógł na Żmudzi; sam biskup fundował kilka klasztorów jako to: Dominikanów w Gordach gdzie r. 1637 Tyszkiewicz sam oznaczył 19 miejsc na których miały być fundowane kapliczki Męki Pańskiej, posypując te miejsca ziemią z Jerozolimy przyniesioną i zaprowadził tu nabożeństwo obchodzenia dróżek Męki Pańskiej. Również r. 1642 zaprowadził Dominikanów w Rossieniach, Karmelitów dawnej obserwancyi w Linkowie r. 1644 i Dominikanki czyli Katarzynki w Krokach r. 1645. Ze Żmudzi jeździł często na Sejmy do Warszawy. Przy Katedrze w Worniach r. 1639 wraz z x. Jerzym Skirwojniem fundował prałata Dziekana, któremu przeznaczył na dotacyą plebanią w Betygole; fundacyą tę potwierdził tegoż roku w Warszawie nuncyusz papieski Mariusz Filonardi arcybiskup awenioński. Wysłany w poselstwie przez króla Władysława IV do Rzymu r. 1638, otrzymał od papieża Urbana VIII godność

prałata domowego papieskiego oraz administracyą (dawnego) kurońskiego czy-
li piltyńskiego (wendeńskiego, inflantskiego) biskupstwa z warunkiem
odzyskania na powrót zabranych tamże kościołów przez ewangelików.
Jeździł też drugi raz do Rzymu w sprawie kanonizacyi S. Stanis-
ława Kostki r. 1641, skąd przywiózł dużo relikwij, które podarował
kościołowi katedralnemu w Worniach. R. 1641 fundował przy katedrze
urząd kanclerza, któremu na dotacyą przeznaczył plebanią w Taw-
rogach. R. 1643 założył przy kościele w Szkudach Bractwo S. Izydora
oracza, za pozwoleniem papieskim, które się później i po innych kościołach
żmudzkich rozszerzyło. R. 1644 wysłany od Króla jeździł na sławny zjazd
Katolików z protestantami do Torunia (Colloquium charitativum).

[od r. 1643 biskupa chry-zopolitańskiego

Po śmierci Jana Kozakiewicza, sufragana żmudzkiego, plebana w Szyd-
łowie i Rosieniach (który umarł 1646 w Worniach, otrzymawszy od Tysz-
kiewicza sufraganią po zgonie Jerzego Wyszomirskiego sufragana i
biskupa chryzopolitańskiego, żyjącego 1636) mianował (1647) sufraganem
Jerzego Lepaczyńskiego biskupa Spigaceńskiego archidyakona żmudzk. F

F (który umarł d. 26 Ma-ja 1649)

R. 1647 na miejsce 4 dawniejszych dekanatów, podzielił Jerzy Tyszkiewicz
podczas synodu w Worniach całą dyecezyą na 6 dekanatów: Krokows-
ki, Retowski, Janiski, Szkudski, Szadowski i Wierzbołowski.
— Z biskupstwa zaś kurońskiego przydzielił kościół w Mitawie (Mi-
tawjos) do dekanatu Janiskiego; kościoły zaś w Goldyndze i Alsz-
wangen do dekanatu Szkudskiego. Za rządów Tyszkiewicza zapisał
(przy którym wtedy był prałatem proboszczem x. Sebastian Pikiel, a prałatem kustoszem x. Jerzy Białozor sekre-tarz król.)
(Mikołaj Jan) Bardawski 18,000 zł. na wymurowanie nowego kościoła katedralnego.
Król Jan Kazimierz po śmierci Abrahama Wojny przeniósł d. 26 Maja
1649 Jerzego Tyszkiewicza na biskupstwo wileńskie, z zatwierdzeniem
papieża Innocentego X. d. 8 Grudnia 1649; lecz dopiero 1650 w Maju ob-
jął Tyszkiewicz ~~[illegible]~~ wileńskie biskupstwo. Unikając burzy wojen-
nej r. 1656 schronił się ~~[illegible]~~ Tyszkiewicz do Królewca, gdzie zmarł d. 17 Stycz-
nia 1656. Ciało tego zasłużonego i najcelniejszego biskupa spoczywało
przeszło 100 lat w sklepach kościoła luterskiego w Domnawie w Prusiech,
skąd takowe Antoni ~~[illegible]~~ Tyszkiewicz biskup żmudzki na Żmudź spro-
wadził i d. 3 Stycznia 1762 w cynowej trumnie w kościele dominikańskim
na Kalwaryi w Gordach pochował.

25) Piotr Parczewski herbu Nałęcz, kształcił się za młodu w Akademii
wileńskiej, gdzie otrzymał godność Doktora. Z proboszcza infułata starodubowskiego,

przeniesiony r. 1636 na świeżo utworzone biskupstwo smoleńskie, na
które przez Urbana VIII r. 1638 potwierdzony został. D. 12 Lutego 1650 wy=
niesiony na biskupstwo żmudzkie, objął d. 9 Lipca rządy takowego. Wyświę=
cił on na sufragana żmudzkiego Stanisława Święcickiego z Mazowsza,
proboszcza warszawskiego (który potém został biskupem chełmskim).
R. 1651 d. 9 Lipca odprawił w Worniach synod dyecezalny, który trwał
dni 11. R. 1656 fundował przy katedrze żmudzkiej prałata kustosza,
zapisawszy na ten cel 3122 złp. – Za rządów tego biskupa w dziedzi=
nej wsi Linkowcu (Lenkaute) pod Krożami, r. 1657 Mikołaj Jan Bardawski
z żoną swą Heleną Chrząstowską fundował klasztor Norbertanek,
którym zapisał 2 wioski Giejżyszki i Koziemiaki, wystawiwszy
kościołek zwany Domkiem Loretańskim, z 7 kaplicami i murowanym
klasztorem, chcąc z Krakowa sprowadzić zakonnice. Jednakże rychła
śmierć dziedzica przerwała tę fundacyją, iż nie weszła w życie. R. 1658
ogłosił biskup Parczewski dekretem obraz N. Maryi P. w kaplicy mias: ‡ jakoteż przeniósł cudowny obraz P. Maryi z dworu do kościoła w Świerach.
teczka Ugiany (koło Rosień) za cudowny ‡ Parczewski jako mąż nieo=
ny pozostał ~~po~~ w swej dyecezyi podczas najścia nieprzyjacielskie=
go szwedzkiego ~~[illegible]~~ r. 1655–1656. Umarł d. 15 Lutego 1659 w Osiadach (po=
chowany d. 18 Lutego w Worniach. Po jego śmierci był administra=
torem dyecezyi x. Paweł Puzyna prałat żmudzki.

26) Aleksander Sapieha herbu Lis, syn Fryderyka na
Maciejowie Sapiehy podkomorzego włodzimierskiego i Ewy
Kaszewskiej. Kształcił się za młodu w Akademii wileńskiej, po=
tem w Rzymie. Wróciwszy do kraju został najprzód referendarzem
W. X. Lit., kanonikiem warszawskim, prałatem scholastykiem
sandomirskim, kustoszem płockim, nareszcie kantorem i sufra=
ganem wileńskim; mianowany od Króla Jana Kazimierza d. 5 Maja
1659 biskupem żmudzkim i potwierdzony przez papieża Aleksan=
dra VII. nieprędko na Żmudź się wybrał z obawy przed Szwedami
którzy przez Kurlandyją wpadłszy, srogo Żmudź niszczyli. W imie=
niu jego rządził dyecezyą x. prałat Paweł Puzyna, a sam mieszkał w
Rozwadowie. Dopiero po zawarciu traktatu oliwskiego, r. 1661 przybył
na Żmudź i wnet ogłosił (1660) po dyecezyi jubileusz od Aleksandra VII. na=
kazany. Później kilka razy jeździł do Warszawy na sejmy. –

konsekrował w swej dyecezyi kilka parafialnych kościołów, i r. 1663
Kalwinów z Szydłowa rugował, postanowiwszy tam katolickie probostwo.
R. 1666 zdawszy rząd duchowny x. Florianowi Rzymińskiemu swemu
oficyałowi (apiciołs) wyjechał do Warszawy, gdzie d. 4 Maja 1666 od Króla
Jana Kazimierza mianowany został biskupem wileńskim i dopiero d.
15 Sierpnia 1667 od Klemensa IX. otrzymał potwierdzenie. Umarł d. 22
Maja 1671, mając lat 47, w Wilnie.

27) Kazmierz Pac herbu Gozdawa, syn Piotra wojewody trockie-
go i Elżbiety Szemiotówny kasztelanki smoleńskiej. Sędzią kanoni-
kiem wileńskim zabrany został w niewolę rossyjską, z której dopie-
ro 1662 powrócił. Wkrótce został prałatem proboszczem wileńs-
kim, przyczem także trzymał infułackie probostwo w Gieranojniach. R. 1663
d. 16 Lipca mianowany biskupem smoleńskim; r. 1668 przeniesiony
na biskupstwo żmudzkie dopiero d. 19 Sierpnia 1669. Rugował on
Kalwinów z parafii w Kielmach. R. 1670 ogłosił jubileusz przez papie-
ża Klemensa X. nadany. R. 1680 zaczął stawiać murowany katedral-
ny kościół w Worniach. Wyznaczony był od rządu komisarzem do roz-
płaty zaległego żołdu dla wojska i do rozstrzygnięcia sporów o bis-
kupstwo kurońskie (Kurszą wiskupistes). Umarł w Olsia-
dach r. 1694. Wydał on ustawy synodalne z r. 1636, 1639, 1643 i 1647 pod
tytułem: Collectanea Constitutionum synodalium dioecesis Samogi-
tiensis. Vilnae, typ. Acad. Soc. Jesu 1690. 4° str. 151. – Do kościoła
katedralnego w Worniach, który opatrzył pięknym sprzętem kazał
odlać dzwon wielki (który się stłukł podczas pożaru r. 1785). – Po śmier-
ci Paca był administratorem dyecezyi żmudzkiej najprzód x. prałat
Władysław Giedrojć, a później Benedykt Zahorski oficyał i sufragan
żmudzki. – Sufraganem mianował Pac x Joachima Skirmunta Dra. Teol.

28) Jan Hieronim Kirszenszteín (czyli jak niektórzy mylnie
piszą: Kirchstein) Kryszpin herbu Kryszpin, syn Hieronima
podskarbiego W. X. Lit. i Anny Młockiej, kształcił się w Akademii
wileńskiej. Z kanonika wileńskiego i referendarza W. X. Lit. został
najprzód biskupem smoleńskim (jak Wołonczewski I. str. 185 twierdzi
– może po Konstantym Brzostowskim ?), a r. 1695 d. 10 Maja przez Króla
Jana III. mianowany biskupem żmudzkim, przybył dopiero d. 6 Grudnia 1695 do Worni

Biskup ten przy wjeździe Augusta II. na królestwo polskie, słuchał na granicy szląskiej w Piekarach wyznanie wiary katolickiej tegoż króla tudzież przysięgi na pacta conventa. Za rządów tegoż biskupa wiele ucierpiała dyecezyja żmudzka od żołnierstwa wojska szwedzkiego Karola XII.; mianowicie szwedzki jenerał Lewenhaupt zrabował parafie Żagory, Okmiany, Widukle. Umarł ten biskup d. 14 Lipca 1708 r. po którego śmierci administrował dyecezyą x. prałat Stefan Korf.
Po śmierci biskupa Kryszpina mianował nowowybrany król Stanisław Leszczyński, d. 15 Sierpnia 1708 biskupem żmudzkim wileńskiego prałata x. Piotra Połubińskiego, a to głównie za staraniem Leona Połubińskiego kasztelana nowogrodzk. ciwuna twerskiego. Nie utrzymał się jednak Połubiński przy biskupstwie, które z upadkiem Leszczyńskiego jako nominat musiał zaniechać.

29) Jan (Mikołaj) III. Zgierski ze Zgierza herbu Dąbrowa z dziekana i sufragana wileńskiego, [biskupa martyrieńskiego, a r. 1698 sekretarza W. X. L.] został najprzód ~~około r. 1700~~ [24 Kwiet. 1705] biskupem smoleńskim; r. 1710 przez króla Augusta II. przeniesiony na biskupstwo żmudzkie. Na początku rządów tego biskupa fundował r. 1710 x. Stanisław Łukaszewicz pleban szadowski nową prelaturę kantora przy katedrze żmudzkiej, zapisawszy na ten cel 30,000 złp.
R. 1710 grasowało w lecie okropnie powietrze morowe na Żmudzi; biskup chcąc zapobiedz powstałej z tąd nędzy, przeznaczył 13,000 tynfów na jałmużny. R. 1713 oddał on Karmelitom dawnej obserwancyi w Kiejdanach (r. 1709 założonym) parafią. Umarł w Wilnie r. 1713 d. 6 Grudnia (jak Wołonczewski I. str. 198 pisze; podług Rzepnickiego zaś i Czerskiego, umarł dopiero 1714 r.)

30) Paweł Bernard Sapieha herbu Lis syn Jana hetmana polnego litewskiego i Konstancyi Herburtowny kasztelanki kamienieckiej; zwiedziwszy za młodu Włochy, Francyją, Belgią i Niemcy służył najprzód wojskowo pod Kazmierzem Sapiehą hetmanem w. lit. i jako półkownik odznaczył się w Węgrzech. Obrawszy sobie później stan duchowny, wyświęcony w Grodnie od Jerzego Denhofa biskupa przemyskiego, był najprzód proboszczem infułatem kodeńskim, kantorem warszawskim i wileńskim, kustoszem płockim, scholastykiem sandomirskim.

Porzuciwszy jednak te godności, wstąpił do zakonu Cystersów mia:
nowany w krótce opatem paradyzkim i wizytatorem jeneralnym za:
konu Cystersów w Polsce, przyczem także urząd Sekretarza W. X. Lit.
piastował. Mianowany d. 16 Grudnia 1713 przez Augusta II. Króla
polsk. biskupem żmudzkim ulegając żądaniu Stolicy apostolskiej,
przyjął to pasterstwo, konsekrowany dopiero 1715 w Warszawie przez
Hieronima Grimaldego nuncyusza, Bartłomieja Tarłę biskupa prze:
myśk. i Krzysztofa Szembeka biskupa chełmsk. Wkrótce jednakże,
bo d. 1 Października 1715 umarł w Kodniu gdzie pochowany. Po
jego śmierci administrował dyecezyją x. prałat Stanisław Kossa:
kowski.

31) Alexander II. Mikołaj Horain herbu Szreniawa
proboszcz trocki, infułat geranoński, kanonik archidyakon wileński
biskup Tyberiady 1705, sufragan białoruski i officyał wileński, od r. 1710
biskup smoleński, otrzymał od Króla Augusta II. r. 1716
nominacyją na biskupa żmudzkiego, zjechał d. 27 Stycznia 1717
do Olsiad, a d. 13 Marca do Worń, zanim jeszcze z Rzymu przyszło
potwierdzenie. Jako archidyakon wileński i nominat żmudzki
zasiadał jeszcze d. 3 Lutego 1717 na synodzie dyecezalnym wileńs:
kim. R. 1733 podpisał w Warszawie elekcyą Augusta III R. 1725 wysta:
wił w Worniach filialny Kościół S. Trójcy (przy którym r. 1743 osa:
dzeni Rochici. Probostwo w Krożach odstąpił na uposażenie smo:
leńskiego biskupa Karola Piotra Pancerzyńskiego. Sufraganem
żmudzkim mianował d. 19 Marca 1717 Mikołaja Zienkowicza ar:
chidyakona żmudzk. biskupa juliopolitańskiego, a po nim
1730 synowca swego Aleksandra Horaina prałata żmudzkiego, biskupa hierenens:
kiego. Uchodząc przed wojskiem moskiewskim schronił się biskup
Alexander Horain do Prus, gdzie d. 7 Grudnia 1735 zmarł w Szyt:
galach pochowany w Worniach zostawiwszy na nabożeństwa za duszę swą znaczne legata. Roz:
szerzył on na Żmudzi po kościołach bractwo S. Józefa i wydał ustawy
tegoż bractwa pod tytułem: „Kninga S. Juzupa apej wisakies Bractwas.
Wilnuo 1734." Po nim administrowali dyecezyą x. Franciszek Gieczewicz
prałat i x. Piotr Mokrzecki Kanonik żmudzki.

32) Józefat Mikołaj Karp herbu Karp (trzy gwiazdy) z pra=
łata kustosza wileńskiego, d. 19 Stycznia 1736 mianowany biskupem
żmudzkim przez Króla Augusta III, potwierdzony od papieża Kle=
mensa XII. otrzymał w Wilnie d. 7 Lutego 1737 konsekracyą od Mi=
[illegible] Zienkowicza biskupa wileń. Jerzego Ancutę biskupa arcpolitańs., sufragana wileńs. i
Bogusława Gosiewskiego bisk. smoleńsk. D. 23 Lutego 1737 odbył wjazd
uroczysty do Worn i tegoż roku zaraz ogłosił drukiem swój List
pasterski (Epistola pastoralis ad Clerum dioeceseos Samogitien=
sis ex mandato Josaphati Karp. 1737. 4to). Pierwszy poddał swe
biskupstwo pod naczelną władzę biskupstwa wileńskiego r. 1739.
Umarł d. 10 Grudnia 1739 w [illegible] Berżdziezu, pochowany w Worniach.
33) Antoni Dominik Tyszkiewicz herbu Leliwa, syn Ema=
nuela Władysława hrabi na Łohojsku i Berdyczowie Tysz=
kiewicza podstolego brzeskiego i Zofii Wężławskiej, uro=
dzony 1709 r. Odbywszy nauki w Akademii wileńskiej, gdzie i
stopień Doktora uzyskał, wykształcony za granicą, był najprzód dziekanem
kanonikiem wileńsk. proboszczem Kaplicy S. Kazimierza, dalej w r.
1739 sufraganem kijowskim, biskupem metoneńskim i Sekretarzem
W. X. Lit. Mianowany od Króla Augusta III. d. 16 Lutego 1740 bis=
kupem żmudzkim, zjechał d. 9 Kwietnia 1740 do Worn lubo dopiero
1741 d. 16 wrześn. od papieża Benedykta XIV. otrzymał potwierdzenie na biskupstwo
żmudzkie. R. 1745 wyjednał u Benedykta XIV. dla prałatów i Kanoni=
ków żmudzkich prawo noszenia dystynktoryów i mocetów fioleto=
wych. R. 1741 przeniósł z Krożów do Worn Seminaryum dyecezalne, po=
wierzywszy zarząd takowego z początku Piarom, a od r. 1745 Jezuitom,
i zapisawszy na toż Seminaryum folwarczyk Połuksie i wieś Kujajny.
Zbudował on także wielki Szpital w Worniach pod Katedrą u mostu nad
rzeczką i poruczył takowy wraz z Kościołkiem S. Trójcy sprowadzonym
r. 1743 [illegible] z Wilna Rochitom. – R. 1752 d. 16 Maja wezwał duchowieństwo na
synod dyecezalny w Olsiadach, który się dopiero odbył d. 4, 5 i 6 Września 1752 w Ka=
tedrze w Worniach, i ustawy tegoż Synodu drukiem ogłosił Synodus dioe=
cesana Medniciensis seu Samogitiae sub auspiciis Antonii Dominici Comitis
Tyszkiewicz episcopi Samogitiae, equitis Albae Aquilae in ecclesia cathedrali

a. 1, 32

Vornensi diebus 4. 5 et 6. Septembr. celebrata. Vilnae typ. Acad. Soc. Jes. 4to
k. 18, str. 242). Na tym Synodzie podzielił biskup dyecezyą na 10 dekanatów:
Wornieński, Olsiadzki, Szydłowski, Retowski, Janiski, Szadowski,
Krokowski, Wieloński i Wiekszniański i dziesiąty Wierzbołowski
czyli Zaniemeński. Jako dobrodziej Klasztoru Dominikanów w Gordach
czyli Kalwaryi, przyczynił im dotacyi, zbudował kościół z 24 ołtarzami
i zawsze ten kościół w Święto Nawiedzenia Matki Boskiej z liczną pro-
cesyą odwiedzał. Biskup Antoni Tyszkiewicz rozpoczął też budowę
murowanej dzwonnicy przy Katedrze w Worniach, której zaś koronę
śmiercią nie dokończył. Umarł ten przykładny i dla poddanych swoich
łaskawy biskup (mający już nominacyą król. na biskupstwo wileńskie) w Olsiadach d. 30 Stycznia 1762, pochowany w Wor-
niach d. 18 Lutego. Wydał ten biskup dzieło: Królewska droga do nieba,
Życie S. Kazimierza królewicza polsk. Warszawa w druk. Schol. Piar. 175.
4to k. 7 i str. 151. – Po śmierci tego biskupa administrował dyecezyą
Alexander Horain sufragan żmudzki, biskup hireneński; referendarz
wielki lit. proboszcz Kapituły żmudzk. (+ 24 Lipca 1774 w Wilnie).

~~33) [illegible]~~

34) Jan III Dominik z Łopacina Łopaciński herbu Lubicz
prałat scholastyk wileński, kawaler orderu Orła białego, obra-
ny 1762 d. 19 Kwietn. biskupem żmudzkim, otrzymał potwierdzenie od Klemensa
XIII d. 9 Maja 1762, konsekrowany w Wilnie przez biskupa wil. Ignacego
Massalskiego. Za jego rządów wiele stanęło kościołów (Kaplic) w dyecezyi.
Sam biskup zbudował kościoły w Wirzuwianach czyli Janopolu,
Pogromonciu, Wajgowie, odrestaurował w Botokach, Łuknikach,
Wojnucie. Wymurował w Worniach (r. 1777) wikariat i seminarium którego
plebanią w Wajgowie uposażył; ukończył dzwonnicę przy kościele
katedralnym, sprawił posadzkę marmurową i organy do kościoła
katedralnego w Worniach; wiele sprawił dla kościoła w Szydłowie.
Po kassacie Jezuitów oddał Seminarium w Worniach pod zarząd Misyo-
narzy r. 1774 z Warszawy sprowadzonych, któremu to Seminarium
darował swoją bibliotekę. W dobrach biskupich: Kroki, Łoszwity, Girkal-
nie, Widukle, Olsiady wystawił piękne zabudowania gospodarskie, w
Olsiadach piękny pałac biskupi, a w Wirzuwianach, które nazwał Jano-
polem, ozdobny dwór biskupi, gdzie najczęściej przebywał. Umarł ten
ludzki, rządny, gościnny oraz lubiący nauki biskup w Olsiadach, w dniu
1778 r. w Olsiadach, mając przeszło 70 lat, pochowany w Worniach. Za jego
rządów byli sufraganami: Michał Chomiński r. 1767; Józef Jan Łopaciński
scholastyk wileńsk. kawaler ord. Orła biał. i S. Stanisława, wyświęcony 1776 na sufra-
gana żmudzk. i biskupa trypolitańskiego (+ 1803 na Białej Rusi).

35) Stefan (Jan) Książę Giedrojć herbu Poraj, syn Benedykta Giedrojca stolnika wileńskiego, najprzód kanonik proboszcz wileński, biskup uranopolitański, został d. 10 Grud. 1764 mianowany, a wyświęcony d. 22 Kwietnia 1765 biskupem inflantskim; d. 30 Marca 1778 już jako kawaler orderów Orła białego i S. Stanisława, postąpił na biskupstwo żmudzkie, potwierdzony w Rzymie 16 Maja 1778, odprawił d. 12 Lipca 1778 uroczysty wjazd do Worń. R. 1786 d. 8 Września koronował on w Szydłowie cudowny obraz N. P. Maryi przysłanemi od Piusa VI. koronami w przytomności 30,000 zebranego ludu, w assystencyi Adama Kościa biskupa dalkoneńskiego i Tadeusza Bukatego biskupa teopezyjskiego. Należąc do partyi królewskiej i rossyjskiej, zostawił po sobie niezbyt pochlebne wspomnienie. Za jego rządów fundował r. 1789 Jan Ignacy Jankowski siódmego kanonika przy katedrze wileńskiej, na którego utrzymanie zapisał 1500 czerw. zł. Za czasów tego biskupa nastąpił r. 1795 trzeci rozbiór Polski, wskutek którego dekanat Wierzbołowski za Niemnem odpadł do Prus, który do dyecezyi nowoutworzonej Wigierskiej (później Augustowskiej czyli Sejneńskiej) wcielono. Tegoż roku dostała się dyecezya żmudzka pod panowanie rossyjskie. Biskup Giedrojć schlebiał nowemu rządowi, otrzymał od cesarza Pawła I r. 1796 order S. Alexandra Newskiego, i zrzekłszy się r. 1798 podległości Arcybiskupowi gnieźnieńskiemu, za ukazem cesarza Rossyjskiego Pawła I z d. 5 Maja 1798 potwierdzony został na biskupstwie żmudzkim. Ukazem z d. 28 Kwietnia 1798 zniesiono dawny konsystorz żmudzki, w którym podług Regulaminu z d. 3 Grudnia 1798 mieli zasiadać 3 assesorów; równocześnie zaprowadzono też rangi w duchowieństwie, które poddano d. 15 Grudnia 1798 pod władzę metropolity Stanisława Siestrzencewicza arcybiskupa mohylewskiego. Po tych przemianach zmarł Stefan Gedrojć d. 23 Marca 1803 w Olsiadach tknięty paraliżem (d. 21 Lipca 1801) przybrawszy sobie za życia jeszcze za koadjutora Józefa Arnolfa Giedrojca. — Pochowany w Worniach. Sufraganami biskupa Stefana Gedrojca byli: Tadeusz Józef Bukaty infułat szydłowski, sufragan żmudzki biskup teopezyjski (+ 1795 d. 16 Grudn.); Adam Kościa Dr. Teol. pleban w Janiszkach kawaler ord. S. Stanisława, od r. 1778 officyał żmudzki; Szymon Giedrojć infułat szydłowski, biskup adramitański (później biskup żmudzki).

36) Józef Arnolf książe Giedrojc herbu Poraj, syn Jana i Konstancyi, urodził się d. 14 Lipca 1754 w Giedrojciach na Litwie. Początkowe nauki pobierał w szkołach wileńskich a od r. 1775 w seminarium w Worniach; wyświęcony r. 1781 otrzymał Kanonią i ~~[illegible]~~ plebanią w Łajżewie. Dalsze wykształcenie odebrał w Rzymie. Zostawszy Doktorem Teologii i Prawa, po czteroletnim pobycie we Włoszech i Francyi, wrócił na Żmudź, gdzie d. 4 Sierpnia 1786 dostał godność prałata scholastyka, a po 2 latach archidyakona żmudzkiego. Od Stanisława Augusta króla mianowany Kawalerem orderu S. Stanisława, r. 1791 Koadjutorem żmudzkim i biskupem orłozyjskim. Po rozbiorze Polski jeździł r. 1795 z wyrażeniem hołdu do Petersburga, obdarzony od cesarzowej Katarzyny II. złotym krzyżem. Po śmierci biskupa Stefana Jana Giedrojca rozpoczął rządy biskupstwa żmudzkiego r. 1803 przeniesieniem Konsystorza z Olsiad do Worń. Potwierdzenie na biskupstwo żmudzkie z Rzymu podobno (z zarzutem ministra Golicyna) dopiero 1819 r. otrzymał. R. 1816 za jego staraniem i pracą został wydany nakładem Towarzystwa biblijnego Nowy Testament po litewsku (Naujas istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties musu, Lietuwiszkai ležuwiu iszguldītas. Wilniuje; iszspaustas pas Kunigus Missionarius 1816. 4to str. XII i 389), przyczem mu w tłomaczeniu x. Kanonik Bonawentura Gojżewicz i Kanonik Mogiłn pomagali. Po pożarze Kościoła Katedralnego w Worniach, wydał Józef Arnolf Giedrojc przeszło 15,000 rubl. srebr. na restauracyą takowego. Po parafiach nakazał plebanom utrzymywać szkółki parafialne. R. 1831 otrzymał za wierność od cesarza Mikołaja I. order S. Anny I. klassy. Umarł d. 26 (Ob. Tygodnik petersb. 1838 Nr. 86.) 15 (a 3 vet. styl.) Lipca 1838 w Olsiadach mając lat 89. [Za życia jeszcze mianował Koadjutorem i sufraganem x. Szymona Michała Giedrojcia. Szymon Michał Giedrojc syn Kazimierza urodzony d. 31 Październik 1764 w Wielicce koło Wilkii na Litwie, kształcił się najprzód w Kownie, a od r. 1783 w Seminarium w Worniach, wyświęcony r. 1787 na kapłana, został Doktorem Teologii r. 1789 sędzią w trybunale litewskim, otrzymawszy order S. Stanisława. R. 1795 mianowany proboszczem infułatem szydłowskim. R. 1804 mianowany sufraganem żmudzkim, ~~[illegible]~~ otrzymał Konsekra-

cyję na biskupa adramitańskiego w Petersburgu r. 1812. R. 1829 będąc prezydentem Katolickiego Kollegium w Petersburgu, mianowany koadjutorem biskupstwa żmudzkiego. R. 1831 zesłany na Żmudź otrzymał od cesarza Mikołaja za okazaną wierność order S. Anny I. klassy [i S. Stanisława.] Administrował dyecezyą żmudzką jako nominat od r. 1838 aż do swej śmierci, która nastąpiła w Ksiądach r. 1844 w 83 roku życia. — Po nim był od roku 1844 administratorem Jan Chryzostom Gintyłło infułat szydłowski sufragan żmudzki, który zmarł r. 1857 (urodz. 1788 wyświęcony na Kapł. 1812)

37) Maciej (Kazimierz) Wołonczewski urodzony w Nabranach w dyecezyi żmudzkiej d. 29 Grudnia 1799. kształcił się w Seminaryum duchownem w Wilnie, w którem zostawszy Kapłanem, od r. 1839 pełnił obowiązki professora teologii pastoralnej i archeologii biblijnej. Mianowany r. 1842 Doktorem Teologii, wraz z Akademią przeniósł się r. 1843 do Petersburga, z kąd dla słabego zdrowia r. 1845 powrócił na Żmudź, gdzie był najprzód nauczycielem i Kapelanem przy gimnazyum w Kroziach, a potem rektorem Seminaryum dyecezalnego w Worniach. Przywiązany do ludu i do kraju rodzinnego, (w czem niektórzy pewną niechęć do szlachty i wyższych klas upatrywać chcieli), prawością, przykładnem życiem i rozległą nauką zjednał sobie powszechny szacunek. To też było powodem iż w skutek zawartego r. 1847 konkordatu w Rzymie mianowany został od rządu r. 1848 na biskupstwo żmudzkie, które od r. 1848 także nazwę telszewskiego przyjęło. Prekonizowany od papieża Piusa IX na konsystorzu w Portici d. 28 Września 1849, otrzymał konsekracyję od arcybiskupa Mohylowskiego Dmochowskiego w Petersburgu d. ~~Września~~ 8 Marca 1850, odprawił uroczysty wjazd do swej katedry d. 21 Kwietnia 1850 (umarł d. 29 maja 1875). — Sufraganem jego telszewskim czyli żmudzkim był Jan Chryzostom Gintyłło Dr. Teol. urodz. 1789, wyświęcony na Kapłana 1812, nominat sufragan. + 1857, a po nim Alexander Bereszniewicz urodz. 1823, wyświęcony na Kapłana 1847, obrany d. 27 Września 1858 na sufragana i biskupa maximianopolitańskiego. — Wołonczewski wsławił się jako pisarz litewski następnemi pracami:

a) Żemajtiu Wiskupiste (apraszita nu apskielbima Żemajtiuśi Krikszczioniszka tykieima lyk musu cziesu; taj ira: nu 1413 lyk 1841 metu) apraszę K. Motiejus

Wołonczewskis. Wilniuj, Spaustuwieje Juozapa Zawadzki, 1848. [illegible]
12º. Dalis I str. VI, 337. – Dalis II, str. 274. – to jest: Żmudzkie Bis:
kupstwo, opisane od ogłoszenia na Żmudzi Chrześciańskiej wiary,
do naszych czasów, to jest od 1413 do 1841 roku. – Przekład tego ważnego
dzieła na język polski r. 1860 przez Maurycego Hryszkiewicza w Szaw:
lach obywatela dokonany, pozostał w rękopisie. Rozbiór zaś znajduje
się w Gazecie warszawskiej 1854 Nr. 286. – b) List pasterski Macie:
ja Wołonczewskiego bisk. telszew. do duchowieństwa i wiernych Chrys:
tusowych rzymsko-katolickiej dyecezyi telszewskiej. Wilno, druk.
A. Marcinowskiego, 1850. 8º. str. 71 po polsku i po litewsku obok.
– przedrukowany także w Pamiętniku religijno-moraln. Tom XX str.
544–552. – c) Tamaszians isz Kempis, apeisekime Iszano
Kristaus Knisigas Kietures. Iszgulditos par Jomilestę Kunigą
Wiskupę Żemajcziu Motieja Kazimierą Wołonczewski. Iszduo:
tas par Kunigą Jakimą Moncewicze pakustasi Kalejtos
Żemajcziu. Wilniuje druk Dworcziaus, 1852. 12mo. str. 336
(Tłomaczenie Tomasza a Kempis O naśladowaniu Chrystusa
przez Wołonczewskiego, wydał x. Joachim Moncewicz wicekustosz
Katedry żmudzk.)
Poczet biskupów żmudzkich zawierają dzieła: Kojałowicza Alb: Miscella:
nea; Narамowski; Niesiecki Kasp. Korona polsk. T. I; Czerski Stanisł.
Dr. Teol. Kanon. żmudzk. (+ 1832 w Worniach): Opis [illegible] Żmudzkiej Dyece:
zyi, z trzema mapkami. Wilno, nakładem autora, w drukarni Dworca 1830. 8º.
K. 2, str. 91. 4. (mapek między temi jedna dekanatu szkudzkiego brakuje); Wołon:
czewski T. I; Bartoszewicz Jul. w Encyklopedyi powszech. Tom III; Szematyzm
z r. 1873. dyecezyi żmudz.

Kościoły Dyecezyi Żmudzkiej.

I. Dekanat Szkudzki.

1. Salanty (Salantu) miasteczko. Kościół parafialny Wniebowzięcia P. Maryi, fundował r. 1630 Mikołaj Passamowski, po spaleniu odbudowany (kosztem Wojny i Ogińskiego r. 1724 z drzewa) ma tytuł probostwa (Praepositura) i 2 altarie, z tych jednę N. P. Bolesnej fund. 1679 Mikoł. Ławrynowicz; a drugą S. Trójcy fund. 1734 Mikoł. Wambuts. W kościele przed wielkim ołtarzem nagrobek marmurowy bronzem obłożony Stanisława Wojny † 1649 współfundatora. – Szpitale męski i żeński – Szkółka parafialna (2 klas). – Parafian katol. 7020.

Filie: Kałnele wieś. – Kościół filialny Św. Wawrzyńca, fund. 1778 Andrzej Ignacy książe Ogiński miecznik w. lit., drewniany.

Grusztawki wieś. – Kościół filial. S. Jana, fund. 1761 (a podług Szematyzmu zaś 177[illegible]) tenże Ogiński, drewn.

Kaplica: Garżdele w. (2 wiorsty od Salant). Kaplica murowana na cmentarzu fund. 1829 parafianie, (r. 1874 niewymienione), zowie się też Gorzdele.

2. Korciany (Kartenas) miasteczko. – Kość. paraf. Zwiastowania P. Maryi, fund. r. 1634 Mikołaj Sapieha, drewniany; przy nim 2 altarye: jedna fund. r. 1793 Moczyński Mikoł., druga fund. r. 1758. – Szpital;

Szkoła paraf. - Parafian Katol. 5767. - Roku 1611 był tu
Zbór Kalwiński. (4 Klas.)

Filia: Budry wieś. Kościół filialny Podwyższenia S. Krzyża
fund. 1764 (podług Wołonczewskiego r. 1761; a podł. Szema:
tyzmu r. 1753) parafianie, drewniany.

Kaplice: Korciany 2: jedna drewniana Podwyższ. S. Krzyża
fund. 1849; druga murowana fund. 1806 hr. Plater.

3. Kretynga (niem. Kretingen) zwane dawniej Karolsztadt,
miasto. Kościół parafialny Zwiastowania P. Maryi, z Klasz:
torem Bernardynów, przy takowym fundował r. 1602 Jan
Karol Chodkiewicz wojewoda wileń. Kościół ten wspaniały
w stylu gotyckim wymurował r. 1602-1617 Kasper Wojciechowicz
budowniczy krakow. kosztem Chodkiewicza; konsekrował go
r. 1620 Stanisław Kiszka bisk. żmudzk., fundacyą potwierdził
Zygmunt III r. 1619. Kościół ma 7 ołtarzy i piękne organy [W skle:
pach pod kościołem spoczywają: Zofia z Mieleckich żona Jana Ka:
rola Chodkiewicza wojew. wil. pochowana d. 4 Lipca 1619; jej syn młody
Kazmierz Chodkiewicz + 1602, drugi jej syn Hieronim Chryzostom
Chodkiewicz + 2 lipc. 1613 w Cimkowiczach, córka Anna Scholasty:
ka Chodkiewiczowna (żona Jana Stanisława Sapiehy marszałka w.
lit.) i Krystyna (Elżbieta) Chodkiewiczówna żona Wolmara Fa:
rensbacha (siostra Jana Karola) - Szkoły fund. 1609; Szpital. -
Zbór luterski drewniany. (1 Klas.) Parafian Katol. 4197

f (Bernardynów osadził r. 1610)

[cudowny obraz S. Antoniego.

Filia: Jakubow (Jokubawa) miasteczko. Kościół filial. P.
Maryi fund. 1778 Jakób Nagurski, drewniany.

Kaplica: Kretynga, Kaplica Salwatora fund. 1606 Jan Ka:
rol Chodkiewicz wojewoda wileń., drewniana.

4. Połąga (niem. Polangen) miasteczko (w gubernii Kurlandskiej)
z kąpielami morskiemi. Kościół parafialny Wniebowzięcia P. Ma:
ryi fund. 1599 (a podług Szemat. 1554) Anna Krolowa polska,
drewniany, ma Altaryą fundowaną r. 1609 przez Stanisława Wojnę.
(5 Klas.) Parafian Katol. 1955, Luteranów 308, Żydów 310. - Leży nad
morzem. Na pobliskiej górze Biruty była dawniej Kaplica S. Jerzego
później zniesiona.
(Parafia tą po r. 1857 wcielono do Dekanatu Kurlandskiego)

5. Dorbiany (Darbienu) miasteczko. – Kościół parafialny
(około 1752 od parafii Połągi odłączony)
S. Piotra i Pawła fund. 1739 Mirbach) (a podług Wołonczewskie:
go r. 1602 mieszkańcy z Połągi), pierwotnie drewniany, dopiero
r. 1843 wymurowany kosztem hrab. Tyszkiewicza. (5 Klas.) Parafian
Katol. 2359. – Szkoła paraf., Szpital.
Kaplica: Dorbiany, z drzewa wystawiona 1847 przez mieszczan.

6. Ławkożemy (Laukżeme albo Ławżemis) miasteczko. –
(r. 1636 Kaplica) luteranie
Kościół parafialny S. Jędrzeja fund. 1752 Korfowie (podług Wołonczewskiego dotował fund. r. ~~1636~~ 1783 baron Henryk Mirbach, (zapisał pole), a podług
Szematyzmu r. 1672 Radzimiński), drewniany. – Szpital. –
(5 Klas.) – Parafian katol. 1458.

7. Szkudy (Skuoda, (niemieck. Schoden) dawniej Johanes:
berg zwane, miasto założone 1572. – Kościół parafialny S. Trójcy
fund. 1614 Jan Karol Chodkiewicz (podług Wołonczewskiego odbudował 1724 Sapieha,
fund. 1577 Jan Karol Chodkiewicz) pierwotnie drewniany, po zgo:
rzeniu r. 1835 wymurowany. Przy nim Probostwo infułackie (pro:
boszcz musiał być Dokt. Teolog.) i 3 Altarye: pierwszą fundowała
r. 1646 Boguch. Szklarska, drugą r. 1780 Jan Komita, a trzecią
r. 1800 Książe Sapieha z plebanem Wojciulewiczem. – Szkółka
parafialna, 2 Szpitale. (2 Klas.) – Parafian Katol. 9531. –
Zbór luterski murowany przez Sapiehów przed r. 1686.
Filie: Lenkimy miasteczko dawniej, dziś wieś. – Kościół filial:
ny S. Anny fund. 1680 Sapieha, wymurowany r. 1780 (a
podług Szematyzmu 1752) przez parafian; ma 2 Al:
tarye fundacyi Sapiehów. – Około r. 1850 zamieniono
w osobną parafią (5 Klas.) Parafian Katol. 2187.
Aleksandria wieś. – Kościół filialny S. Krzyża fund. 1778 ~~Sapieha~~ od:
parafianie (a podług Wołonczewskiego: Sapieha r. 1778) od:
nowili 1864 parafianie, drewniany.
Iłoki, dawniej Borejkowo, miasteczko. – Kościół ~~paraf.~~ filialny
N. P. Maryi fund. 1709 Jan Sapieha (podł. Wołonczewskiego fund.
1701 Alexander Sapieha, podług Szematyzmu fund. 1705 Sapieha);

podług Mappy Juzumowicza fund. r. 1801) drewniany. – Około r. 1850 zamieniony w osobną parafię (5 Klas.) – Parafian Katol. 4368. – Ma i Altarię. – Do tej parafii została przydzielona Kaplica: Atki (Ukrzyżowania Chrystusa, fund. 1568 przez mieszkańców, drewniana. (do parafii Stoki).

Kaplice: Kuty w. Kaplica S. Jerzego f. 1797 x. Ryszkiewicz drewniana. (do parafii Szkudy

Norwidy w. Kaplica fund. 1750 mieszkańce.

8. Masiady (Mosiede) miasteczko. Kościół paraf. S. Michała fund. 1560 Jan Domaniewski biskup zmudzk. (podł. Wołonczewskiego fund. 1551 Wacław Wierzbicki bisk. zm.) pierwotnie drewniany, potem murowany (1773 przez plebana Franciszka Wiszniewicza i parafian; przy nim 2 Altarie. (3 Klas.) – Parafian Katol. 4953. Szkołka parafial., Szpital. (Podług innych źródeł Kościół paraf. fundował 1544 Król Zygmunt August na prośbę Wacława Wierzbickiego biskupa zmudzk.) –

Kaplica: Masiady, Salwatora, fund. 1845 mieszkańcy, drewniana.

Filia: Szaty miasteczko. Kościół filialn. Sw. Jana Chrzciciela fund. 1771 Książe Alexander Sapieha (a podług Wołonczewskiego i Szematyzmu, fund. 1670 Jan Wolski), drewniany. – Około r. 1850 zamieniony w osobną parafię (5 Klas.) Parafian Katol. 3120.

II. Dekanat Olsiadzki.

1. Gintyliszki miasteczko. Kościół parafial. S. Macieja fund. 1779 Michał Pociej (podł. Wołonczewskiego fund. 1785 Michał Pociej; podług Szematyzmu fund. 1786 tenże, a podług Mappy Juzumowicza, fund. 1783) drewniany. (5 Klas.) Parafian Katol. 989.

Filia: Naciany (Notienu) wieś. Kościół filialn. S. Katarzyny fund. 1789 P. Górski (a podł. Szematyzmu fund. 1789 Pociej), drewniany

2. Płotele (Płatelu) miasteczko. – Kościoł paraf. SS. Piotra i Pawła fund. r. 1597 i 1612 Zygmunt III (podł. Wołonczewskiego i Szematyzmu fund 1564 Zygmunt August Król), drewniany, przy nim 2 Altarye jedne fund. 1692 Seweryn Drucki Lubecki (a podług Wołonczewskiego, Drucki Sokolnicki), drugą fund. 1771 Marta Szylańska. (4 Klas.). – Parafian 2854.

Filie: Beržora wieś. Kościoł filialn. S. Stanisława fund. 1759 Wojtkiewicz Józef (a podług Mappy Juzumowicza i Szematyzmu fund. 1746 mieszkańcy) drewniany, ma Altarią fund. 1812 przez x. Kazimierza Staniewicza.

Szatejki wieś. – Kościoł filialn. S. Marka fund. r. 1700 przez hrabiów Platerow (a podł. Szematyzmu fund. 1716 Platerowie) ~~murowany~~ drewniany, nowszemi czasy, z Altarią.

3. Kalwarya zmudzka (dawniej Gordy zwana – Garday) miasteczko. Już r. 1622 był tu kościołek Św. Jana Chrzciciela, który r. 1636 został parafialnym. R. 1637 Jerzy Tyszkiewicz biskup zmudzki wystawił tu 19 kaplic drog Męki Chrystusowej, przezwał to miejsce Kalwaryą i wyjednał dla niego r. 1644 odpusty od papieża Urbana VIII. R. 1642 osadził tu Dominikanów przy wymurowanym kościele Wniebowzięcia Najśw. P. Maryi, którym klasztor drewniany wystawił i parafią im oddał. Fundacyją i dotacyją stwierdził r. 1646. Tenże biskup zmarły 1656 w Królewcu, leży tu pochowany. Antoni Dominik Tyszkiewicz bisk. zmudzk. kościoł odrestaurował i poświęcił r. 1750; odnowiony r. 1785 i 1824. Są tu 3 cudowne obrazy: N. P. Maryi, P. Jezusa ukrzyżowanego i S. Wincentego Ferreriusza. Najsławniejsze bywają tutaj odpusty na Święto Nawiedzenia Matki Boskiej, na które się do 20,000 ludzi gromadzi. (Obacz: Calvaria Samogitiae. Vilnae 1648. – Barnowski Nicolaus: Novae Hierusalem Fax nova ing[illegible]entem Christi gratiarum thesaurum in Samogitia (Gordianis in montibus nuper absconditum, peregrinis revelans coram (invisente Calvariam) Casimiro Leone Sapieha Marschalco curiae M. D. L. accensa. Vilnae, 1643 (s. a.) fol. – Wołonczewski Mac. Żemajtiu Wiskupiste. Wilniuj 1848. Tom II str. 111–115.) – Roku 1803 było tu Gimnazyum czyli Szkoła powiatowa. – Parafian Katol. 3213. – Szpital.

[w skutek Komisyi duchownej d. 3 Maja 1643 za łaskawe ogłoszone;]

[per Georgium Tyszkiewicz]

Filie: Barsztyce czyli Jagminopol wieś. Kościoł filialny SS. Szy–

mona i Judy fund. 1790 (a podł. Wołonczewskiego i Szematyzmu fund. 1789) x. Tadeusz Jagmin, drewniany. – Szpital (pro litewsk. Barstitu).

Giegrany dawniej miasteczko, dziś wieś. – Kościół filialny Salwatora; fund. 1754 Michał Węcsławski; drewniany

Kaplica: Maciajcie w. (w r. 1857)

4. Siady (Sedos) miasto. – Kościół parafial. Wniebowzięcia N. Maryi P. fund. 1508 (a podł. Wołonczewskiego 1538) Jan Bartoszewicz, odbudowany r. 1770 przez mieszczan, drewniany, z Altaryą fund. 1806 przez Macieja Krzyżewicza chorążego. (4 klas.) Parafian katol. 5008. – Szpital; Szkoła paraf. – Jest tu i drugi drewniany kościołek Św. Jana z altarią fund. 1790 przez Benedykta Adamowicza Strzatkę.

Filia: Renow (Renawas) wieś z pałacem i parkiem barona Rönne. – Kościół filialny S. Izydora fund. 1780 (a podług Szematyzmu fund. 1786) baron Dyonizy Rönne, drewniany.

Kaplice: Siady miasto. – Kościołek S. Jana z altaryą fund. 1790 przez Benedykta Adamowicza Strzatkę, drewniany.

Renow w. – Kaplica fund. 1826 przez barona Rönne, drewniana

Kietuny w. – Kaplica S. Stanisława fund. 1800 Styrpejko dziedzic, drewniana. (Wspomina ją tylko Szematyzm z r. 1874).

Grońście w. – Kaplica S. Maryi Magdaleny, fund. 1806 mieszkańcy, drewniana (Wspomina ją tylko Mappa Juzumowicza z r. 1858 i Szematyzm z r. 1874)

Łowmie w. – Kaplica S. Stanisława, fund. 1806 mieszkańcy, drewniana. (Wspomina ją tylko Szematyzm z r. 1874.

5. Żemelany (Żemelienu) miasteczko. – Kościół parafial. P. Maryi, fund. 1752 Kaźmierz Piłsudzki, z drzewa, wymurowany później kosztem Gadona i x. Giecewicza, z Altarią fund. 1808 przez Jana Piłsudzkiego. (5 klas.). Parafian katol. 1416.

Kaplica: Letajcie w. Kaplica P. Maryi fund. 1800 Styrpejko obywatel, mieszkańcy

6. Pikiele miasteczko Kapituły żmudzkiej. – Kościół parafialny S. Trójcy był pierwotnie Kaplicą fund. 1636 przez Kapitułę żmudzką, dopiero r. 1756 Kapituła fundowała parafią i kościół (podług Wołonczewskiego fund. 1736) drewniany. (3 Klas.) – Parafian Katol. 3445.

Filie: Ukryny miasteczko, dziś wieś. – Kościół filialny S. Antoniego fund. 1776 Wawrzyniec Piłsudzki, drewniany, z altaną

Żydyki miasteczko pojezuickie. – Kościół filialny S. Jana fund. ~~[illegible]~~ 1691 przez Jezuitów (podł. Wołonczewskiego i Szematyzmu, fund. 1636 Giełgud) murowany, z Altaryą fund. 1786 przez Stefana Dowgiria. – Około r. 1850 zamieniony w osobną parafią (5 Klas.) Parafian Katol. 2958. Przydzielona

Pierwotnie fundował tu r. 1636 ~~[illegible]~~ Kaplicę Giełgud, którą Jerzy Tyszkiewicz do parafii Śiady przyłączył. – Jezuici mieli tu od r. 1680 missyą.

Kaplica: Żydyki m. Kaplica P. Maryi fund 1636 przez Jezuitów, drewniana.

7. Tyrkszle miasteczko rządowe. – Kościół parafialny S. Trójcy fund. 1568 Zygmunt III (?). (Podług Wołonczewskiego fund. 1612 Zygmunt III i Hieronim Wołłowicz; podług Szematyzmu fund. 1612 Ważyński), drewniany, z Altarią fund. 1816 przez x. Szymona Ejnika. (4 Klas.). Parafian Katol. 3134. – Szpital.

Filia: Piewiany (Piewienu) miasteczko rządowe. – Kościół filialny: Ukrzyżowania Chrystusa fund. 1788 Felix Ważyński (podł. Wołonczewskiego, fund. 1776 tenże), drewniany

Kaplice: Giejdzie wieś. Kaplica S. Anny drewniana fund. 1779 Ważyński.

Tyrkszle m. – Kaplica drewniana fund. 1862 przez mieszczan.

8. Gadonów (Gadunawa) miasteczko. – Kościół parafialny Serca P. Jezusa fund. 1783 przez Jerzego Gadona, odrestaurowany 1816 przez Nowickich, drewniany, z Altaryą fund. 1825 przez Jana Kobeckiego. (5 Klas.) Parafian Katol. 2235.

9. Olsiady (Alsiedin) miasteczko rządowe. – Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1475 Król Kazimierz IV (podług Wołonczewskiego fund. 1467 Maciej II biskup żmudzki; a podług Szematyzmu, fund. 1476 Bartłomiej II bisk. żmudzki); drewniany, przy nim (dwie Altarye:

Cudowny obraz N. P. Maryi, sławny przed 1680 i

jedna fund. 1789 przez Andrzeja Stankiewicza, druga fund. 1813
przez pracowitych Macieja i Marcyannę Miszutowiczów.
(3 Klas.) Parafian Katol. 3754. – Jest tu dwór biskupi rezyden=
cyonalny drewniany.
Filie: Kęstajcie miasteczko, dziś wieś rządowa nad jeziorem
Kurmis. – Kościół filialny S. Rocha drewniany wraz z
Klasztorem Rochitów (sprowadzonych z Worń) fundował 1783
Jan Antoni Rymgajło sędzia żmudzki (podług Czerskiego fundował tenże
r. 1738) fundacyję tę potwierdził Stefan Giedrojć biskup żmudzki r. 1790
Szpital w Klasztorze na 40 chorych wystawił Mateusz Wit=
kucki Rochita r. 1786; Altaryą zaś fundował r. 1798 Marcin Ga=
wrytowicz. – Przed supressyą około r. 1842 żyło tu 3 Rochitów
i 30 chorych – dziś jest tu urządzony dom dla księży inwa=
lidów
Leplawki (Leplaukie) miasteczko rządowe. – Kościół
filialny S. Jerzego fund. 1621 Stanisław Kiszka biskup
żmudzki, drewniany z Altaryą fund. 1765 z zapisu Jana
Łopacińskiego bisk. żmudzk. – Około r. 1850 zamieniony
w osobną parafią (5 Klas.) Parafian Katol. 1880.
Kaplica: Olsiady m. Kaplica Ukrzyżowania P. Jezusa
fund. 1797 x. Dęgutowicz z mieszczanami.
10. Telsze (Telszej – zwane r. 1317 od Krzyżaków Talsen zwane też Józefów) miasto po=
wiatowe, starościńskie. – Kościół parafialny P. Maryi (drewniany fund.
1602 Król Zygmunt trzeci (a podług Mappy Juszunowicza, fund.
1612), przy nim 2 Altarie, jedna fund. 1808 przez Antoniego Samo=
wicza i x. Tadeusza Kotowskiego, druga fund. 1809 przez Agatę
Gintyłłową i Marcyannę Girdwojniankę. Kościół ten z powodu
zniszczenia rozebrano a nabożeństwo r. 1831 do Kościoła Bernardynów prze=
niesiono. (2 Klas.) Parafian Katol. 5911.
Kościół i Klasztor Bernardynów fund. 1624 Paweł Sapieha podkan=
clerzy litew. starosta telszewski z żoną Katarzyną z Gosławskich
pierwotnie z drzewa pod tytułem S. Antoniego Padewsk., którą to
fundacyą potwierdził r. 1639 Władysław IV. Kazmierz Abraham Mon=
trymowicz sekretarz król. przybudował Kaplicę loretańską. Po pożarze
r. 1761 wymurowano nowy Kościół Klasztorny pod tytułem N. Maryi P. Lore=

tańskiej i S. Antoniego. R. 1836 przeniesiono tu parafię; w r. 1840 chciano tu przenieść Katedrę z Worń i biskupstwu żmudzkiemu nadano imię dyecezyi telszewskiej. Po r. 1853 supprymowano Bernardynów a Kościół ich pozostaje parafialnym. – Szkoły. (Ob. W. Gizdon): Opisanie powiatu telszewskiego. Wilno, w druk. Blumowicza 1846. 8º str. 180 i 1 tabl. druk.)
Filie: Wieszwiany miasteczko rządowe. – Kościół filialny S. Trójcy fund. 1758 August III (a podług Wołonczewskiego, fund. 1761 August III; a podług Szematyzmu, fund. 1758 Litwudzki), drewniany.

Egirdzie wieś. – Kościół filialny Opatrzności Bożej, fund. 1795 mieszkańcy, drewniany, z Altarią fund. 1817 przez x. Jerzego Marcinkiewicza.

Niewarany miasteczko. – Kościół filialny Salwatora fund. 1602 Zygmunt III, odbudował nowszemi czasy hrabia Zabiełło, drewniany.

Nierymdajcie wieś. – Kościół filialny S. Bartłomieja fund. 1800 x. Krystuć, murowany.

Kaplice: Mitkajcie wieś. Kaplica Bogarodzicy fund. 1820 mieszkańcy, drewniana.

Stulpiny wieś. – Kaplica Matki Boskiej fund. 1796 Ważyński, drewniana.

Poswojgi wieś. – Kaplica Zbawiciela fund. 1618 Symowicz, drewniana.

Skurwidyszki wieś. – Kaplica P. Maryi fund. 1750 Łuński, drewniana.

Gintyłły wieś. – Kaplica S. Antoniego fund. 1800 Gintyłło, dziedzic, drewniana.

11. Kontowcie (Kantautiu) miasteczko. – Kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. fund. 1619 Krzysztof Szukszta (a podług mappy Juszumowicza fund. 1613) drewniany, z Altaryą fund. 1821 przez Tadeusza Jamonta i x. Tomasza Bohusza. (5 Klas.) Parafian Katol. 1791.
Filia. Żłubiny (Żlybynu czyli Rywienu) miasteczko – Kościół filialny N. P. Maryi fund. 1773 Michał Szukszta, drewniany, z Altaryą.

Kaplice: Kontowcie m. – Kaplica N. P. Maryi fund. 1824 Bruszkis włościanin, drewniana.

Kontowcie m. Kaplica Ukrzyżowania P. Jezusa fund. x. Bryczka.

III. Dekanat Retowski.

1. Płungiany (Plungies) miasteczko. – Kościół parafialny Św. Jana fund. 1617 Zygmunt III, na nowo wystawiony 1797 przez mieszczan, drewniany, ma 3 altarie: pierwszą fund. 1685 pleban Jakowicz; drugą fund. 1777 Mikołaj Dłuski; trzecią Stefan Giedrojc. (4 Klas.)* – Parafian Katol. 5727. – Szpital.

*z cudownym obrazem N. Maryi P.

Kaplica: Płungiany m. Kaplica Wszystkich Świętych drewniana fund. 1858 przez mieszczan.

2. Kule miasteczko. – Kościół parafialny S. Stanisława fund. 1644 Stanisław Wojna (a podług Wołonczewskiego fund. 1644 Król Władysław IV) drewniany, z Altaryą fund. 1805 przez Mar. Myszkowskiego (4 Klas.) Parafian Katol. 3844. – Szpital.**

**do r. 1750 kościół ten był filią parafii Płungiańskiej.

Kaplica: Kule m. – Kaplica S. Jerzego fund. 1797 przez x. Ryszkiewicza, drewniana.

3. Retow (Rietawa) także Marianow zwany, miasteczko. – Kościół parafialny S. Michała fund. 1606 Zygmunt III, drewniany, wymurował r. 1853 Ireneusz Książe Ogiński; przy nim 2 altarye fundacyi Ignacego Laugmina i Antoniego Straszewicza (4 Klas.) – Parafian Katol. 3301. – Jest tu piękny dwupiętrowy pałac Ogińskich z parkiem. – Szpital.

Kaplica: Retow m. Kaplica N. P. Maryi Ostrobramskiej, na cmentarzu grzebalnym wymurowana 1844 przez Księcia Ogińskiego.

4. Andrzejów (Andrejaus) miasteczko. Kościół parafialny Św. Jędrzeja fund. 1780 Jędrzej Rodziewicz, drewniany (5 Klas.). – Parafian Katolick. 1872.

5. Gorżdy (Gargżdu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Michała
fund. 1597 (Zygmunt Wojna i) Anna Królowa pols., odbudowany r. 1793 kosztem x. Korze=
niowskiego i parafian, drewniany, z altaryą fund. 1791 przez
Michała Gojlewicza. (4 Klas.). Parafian Katol. 3277. – Szpital.
(Za czasów Krzyżackich zwane Garsden).
Filia: Wieżajcie wieś. Kościół filialny fund. 1784 Kazimierz
Wolmers, podkomorzy, drewniany.
Kaplica: Gorżdy m. – Kaplica Ukrzyżowania Chrystusa, wymu=
rował r. 1840 baron Rönne.

6. Wewyrzany (Wewirzienu) miasteczko. – Kościół parafialny
S. Macieja fund. 1639 Król Władysław IV, drewniany (5 Klas.)
Parafian Katol. 3245.
Kaplica: Wewyrzany m. – Kaplica S. Jerzego, na cmentarzu
grzebalnym, fund. 1835 x. Jerzy Bereśniewicz.

7. Chwejdany (Kwiedajniu) miasteczko rządowe, starościńskie.
Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1569 Król Zygmunt
August (a podł. Szematyzmu, fund. 1609 Gustaw Wojna), drew=
niany (4 Klas.). Parafian Katol. 4650. (nad rzeką Aszwą).
Filie: Pojurze (Pajures) wieś. – Kościół filialny N. Ma=
ryi P. fund. 1569 Książę Radziwiłł (podług Wołonczewskiego
i Mappy Juzumowicza fund. 1780 P. Piłsudzki), drewnia=
ny.
Judrany (Judrienu) wieś. – Kościół filialny S. Antonie=
go, fund. 1780 Ludwik Siemaszko i Pulejkis, drewniany.
Podkarbiszki (Padkarbiszkiu) wieś. – Kościół filialny
S. Ignacego, fund. 1787 P. Sylwestrowicz. – R. 1830 był tylko
Kaplicą.

8. Szwększne (Szwiekszna) miasteczko. – Kościół parafialny
Św. Jakuba Apost. fund. 1507 (a podł. Wołonczewskiego fund. 1509) Kież=
gajło Janowicz starosta żmudzki, drewniany z 2 altariami (4 Klas.)
Parafian Katol. 4767. Jedną altarię fund. 1723 x. Jakub Wojtkiewicz.
Kaplice: Wilkiany (Wilkiena) w. Kaplica Serca Jezusowego, na cmen=

tarzu grzebalnym. fund. 1766 x. Kownacki drewniana
Szołpiany w. – Kaplica istniała tylko w r. 1857.

9. Tenenie miasteczko. – Kościół parafialny S. Barbary fund. 1782 Adam Billewicz (a podług Szematyzmu fund. 1731 Wojtkiewicz), drewniany, (5 Klas.). Parafian Katol. 1145.

10. Wojnuta (Wajnutas) miasteczko rządowe. – Kościół parafial. S. Jana Chrzciciela fund. 1606 Król Zygmunt III, drewniany, później (po r. 1858) wymurował go Billewicz (5 Klas.) Parafian Katol. 1191.

Filia: Sartyniki miasteczko rządowe. – Kościół parafialny S. Jerzego fund. 1781 Król Stanisław August (a podług Szematyzmu, fund. 1787 Billewicz), drewniany. – Po roku 1857 przyłączono tę filię do ~~[illegible]~~ utworzonej parafii Żygajcie.

11. Nowe Miasto (Naumieste) miasteczko rządowe. Kościół parafialny S. Michała fund. 1782 (a podług Szematyzmu, fund. 1790) Michał Ronikier, drewniany (4 Klas.). Parafian Katol. 1812.

Filie: Degucie (Degutiu) wieś. – Kościół ~~[illegible]~~ filialny S. Wincentego fund. 1735 Billewicz Kasztelan (podług Szematyzmu, fundował 1757 tenże), drewniany.

Gordoma (Gordomas) miasteczko rządowe. Kościół filialny S. Trojcy, fund. 1706 Pac starosta chwejdański, drewniany.

12. Żwingie miasteczko rządowe. – Kościół parafialny Podwyższenia S. Krzyża fund. 1602 Król Zygmunt III, odbudowali parafianie 1779, drewniany (4 Klas.) Parafian Katol. 2424.

Filie: Dytkimie (Ditkiemiu) wieś. – Kościół filialny S. Anioła Stróża fund. 1796 Ignacy Dowiat, drewniany.

Pojurze miasteczko (nad rzeką Jura). – Kościół filialny S. Trojcy wymurował r. 1790 hr. Wołłowicz, rozszerzony 1830 przez parafian. (Czerski i Wołonczewski nie wspominają tej filii.)

Żygajcie dawniej miasteczko dziś wieś. – Kościół filialny SS. Piotra i Pawła istniał drewniany r. 1830–1856. – R. 1857 kosztem x. Narwojsza i Parafian wymurowano nowy kościół, i utworzono osobną parafię (5 Klas.) do której filię Sartyniki włączono. Parafian Katol. 2619.

Kaplice: Bukowiany, Stokajcie, Wiżbory (istniały r. 1857.)

IV. Dekanat Worniański.

1. **Żorany** (Żarienu) czyli Łotwele miasteczko szlacheckie (dawniej starościńskie). Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1626 Król Zygmunt III., drewniany z Altaryą (5 Klas.). Parafian Katol. 3608.

Filie: Medyngiany miasteczko. Kościół filialny S. Trójcy fund. 1762 x. Gieć (podług Mappy Juzumowicza fund. 1765) drewniany.

Ławkosody (Lauksoda) miasteczko rządowe. – Kościół filialny S. Joachima, fund. 1788 Kapituła worniańska, drewniany.

Kaplica: Medyngiany m. – Kaplica fund. 1849 przez mieszczan, drewniana.

2. **Twery** (Tweru) miasteczko rządowe, dawniej starościńskie. Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1614 Król Zygmunt III z Eliaszem Iłgowskim, drewniany, ma tytuł Probostwa (Praepositura), 3 Altarye i 4 Kursistów (wikaryuszów) (których r. 1747 Kazimierz [illegible] fund.) (4 Klas.). Parafian Katol. 3378.

Kaplica: Twery m. – Kaplica Św. Józefa, fund. 1814 Kanonik Stecki, drewniana.

(Jest tu cudowny obraz N. Maryi P., który Łopacińska? na pamiątkę swej niewoli u Tatarów, zostawiła tu, Łaszczy?, starosty twerskiego, r. 1650 w dworze umieścił. Gdy często światło koło obrazu widziano, dał Leon Łotuchiński? starosta twerski o tem znać biskupowi Parczewskiemu, który około r. 1658 obraz ten do Kościoła przenieść kazał. Wołonczewski I. str. 217)

3. **Ławków** (Łaukuwos?) miasteczko. Kościół parafialny P. Jezusa fund. 1624 Jan Tatat (podług Mappy Juzumowicza fund. 1623, a podług Szematyzmu fund. 1629 Parafianie) pierwotnie drewniany,

(Z cudownym Krucyfixem) po r. 1830 wymurowany z altarya (5 Klas.); Parafian Katol. 2958.

Filia: Pojeziory (Paezeriu) wieś. – Kościół filialny Zbawiciela, fund. 1771 Zaleski, drewniany.

Kaplica: Ławkow miasteczko. – Kaplica drewniana wystawiona 1829 przez Parafian.

4. Wornie (Warniu) miasteczko, zwane dawniej Miedniki (Medininkaj) znane było już w XIII wieku Krzyżakom (którzy je zwali Medwagen, Medeniken, Medene), należało dawniej do posiadłości biskupa żmudzkiego, od r. 1840 rządowe. Miasteczko dzieli się na 2 części przedzielone rzeczką Worniańką: jedna część zowie się Stare Wornie (od słowa litewsk. Wornie = miedź), druga część Miedniki.

Kościół Katedralny SS. Piotra i Pawła fundowany pierwotnie 1421 przez Witolda (Alexandra) Wielkiego Księcia Lit., r. 1464 wybudowany z drzewa, odbudowany znowu z drzewa r. 1555, który gdy r. 1680 pogorzał, wymurował r. 1691 Kazmierz Pac biskup żmudzki dzisiejszy Kościół; po pożarze w r. 1817 odnowił go biskup Józef Giedroyć. Są w nim 3 altarye: pierwsza fundacyi Józefa Moszyńskiego (Kanonika) r. 1758, druga fundacyi Marcina Maulewicza r. 1784, trzecia fundacyi Wawrzyńca Jagowda r. 1798. – Po r. 1857 utworzono tu drugie probostwo (2 Klassy) z liczbą Parafian Katolickich 2125. (w Miednikach) ~~[illegible]~~

Kościół parafialny SS. Alexandra, Ewancyusza i Teodula fund. 1416 Witold W. X. Lit. drewniany. Proboszcz ma tytuł Archipresbytera. (3 Klassy) Parafian Katolickich r. 1830 było 2683. (w Starych Worniach)

Kościołek (i Trojcy) z klasztorem i szpitalem Rochitów (1725 bisk. Alexander Horain, przy) fund. 1743 Antoni Tyszkiewicz biskup żmudzki, sprowadziwszy (onych) Rochitów z Wilna. (Podług Czerskiego zaś fund. 1725 biskup żmudzk. Alexander Horain z Kapitułą), utrzymywali Rochici 36 chorych; (po spaleniu 1817 przeniesiony do miasta) drewniany, zniesiony około r. 1842. (w Starych Worniach.)

Seminarium dyecezalne (z Kaplicą S. Trojcy) założone pierwotnie r. 1622 w Krożach w Kollegium Jezuitów przez Stanisława Kiszkę biskupa żmudzk., r. 1635 przez biskupa Jerzego Tyszkiewicza przeniesione chwilowo do Worń, a wkrótce napowrót do Kroż. Dopiero r. 1741 przeniósł biskup Antoni Tyszkiewicz na zawsze z Kroż toż Seminarium do Worń i oddał pod zarząd Pijarom, a r. 1745 Jezuitom (którym w Worniach r. (1582) Melchior Gedrojć biskup Missią fundował). R. 1774 objęli toż Seminarium Missionarze z Warszawy, aż do supressyi zakonu r. 1842. W Seminarium jest bibliotéka licząca r. 1848 tomów 5000 oraz galeria portretów biskupów żmudzkich. Na tém miejscu gdzie Seminarium, stał dawniej kościółek S. Trojcy.

Dóm poprawy dla księży Demerytów z Kaplicą (r. 1857).

5. Powondeń (Pawendene) miasteczko. – Kościół parafialny S. Anny fund. 1620 (którym) Bohusz Okmiański, drewniany, z Altaryą (5 klas.) Parafian Katol. 2419.

6. Użwenty wieś. – Kościół parafialny S. Maryi Magdaleny fund. 1607 Król Zygmunt III, (podług Szematyzmu fund. 1609) odrestaurowany r. 1835 przez Księcia Druckiego-Lubeckiego, drewniany (4 klas.). Parafian Katol. 3415.

Kaplica: Użwenty w. – Kaplicę drewnianą fund. 1839 parafianie.

Chwałojnie (Kołajniu, albo Kwołajniaj) miasteczko. – Kościół i Klasztor Karmelitów dawnej obserwancyi (trzewiczkowych) fund. 1740 Jan Adamkowicz cywun i (potumszański) starosta gonżyński, pisarz Ziemstwa Żmudzkiego, półkownik z żoną Anną Gierulską, pierwotnie Rezydencyją; gmach klasztorny wybudował Benedykt Pawłowicz; wieś Chwałojnie zapisał fundator Adamkowicz klasztorowi r. 1750, kościół murowany odrestaurował w XIX wieku na początku x. Leonard Poroczka. Od r. 1817–1835 były tu Szkoły wydziałowe. Klasztor i Kościół supprymowany około r. 1862.

7. Janopol (Jonapole) dawniej zwane Wewirże (czyli Wiżuniany), miasteczko niegdyś biskupów żmudzkich, dziś rządowe. – Kościół parafialny S. Michała fund. 1763 Jan Łopaciński biskup, który temu miejscu nad[...] nazwę

Janopol i pałac biskupi z drzewa tu wystawił. Kościół odrestaurował biskup Stefan Giedrojc, drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 1043.

Kaplica: Janopol m. – Kaplicę drewnianą cmentarzową wystawili r. 1852 mieszkańce.

8. Łukniki (Łuokies) miasteczko niegdyś biskupie, dziś rządowe. Kościół parafialny Wszystkich Świętych fund. 1416 Witold W.X. Lit., drewniany z Altarią. (4 Klas.). Parafian Katol. 5301

Filie: Upina miasteczko. – Kościół filialny Sw. Jana fund. 1807 Żukowski. drewniany

Kownatów wieś. Kościół filialny Opatrzności Bożej fund. 1794 Kownacki, drewniany

Ubiszki miasteczko rządowe. – Kościół filialny Sw. Aniołów Stróżów fund. 1785 Kasper Szlakowski, drewniany.

Kaplice: Birzyniany wieś. – Kaplica drewn. istniała 1857.

Łukniki m. – Kaplica Ukrzyżowania Chrystusa, drewniana, wystawiona 1819 przez mieszczan. – Żołmili za Łuknikami leży góra Szatrya 106,5 sążni czyli 745 g. stóp angielskich wysoka sławna według podań ze schadzek czarownic (Łysa Góra)

V. Dekanat Botocki.

1. Poszyle (Pasile) miasteczko. – Kościół parafialny S. Jerzego fund. 1781 Jerzy Jucewicz (a podług Mappy Juzumowicza fund. 1787), drewniany (5 Klas.) Parafian Katol. 1268. Szpital.

Filia: Korklany (Karklienu) miasteczko. – Kościół filialny S. Bartłomieja Apost. fund. 1767 Szukszta Ignacy dziedzic (a podług Szematyzmu fund. 1779). drewniany. Szpital.

2. Koltyniany (Kaltinienu) miasteczko dawniej biskupie, dziś rządowe. Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela fund. 1416 Witold W.X. Lit., drewniany (4 Klas.). Parafian Katol. 4407. – Szkoła parafialna, Szpital. W pobliżu na górach są szańce szwedzkie. – Krzyżacy r. 1374 zwali to miasteczko Kaltanenen. F

Kaplica: Warsiady wieś. – Kaplica S. Rocha. drewniana, fund. r. 1570.

F R. 1633 Piotr Nazbut fundował tu klasztor Franciszkanów z Kościołem Drewnianym S. Piotra i Pawła, który supprymowany 1832. w wileńskich dziejach

3. Szytele (Szitales) miasteczko. – Kościoł parafialny Wniebowzięcia N. Maryi P. fund. 1533 Stanisław Orwidowicz, murowany, z Altaryą fund. 1792 przez Jana Piłsudzkiego dziedzica. (4 Klas.) Parafian Katol. 3578. – Jest tu Zbor luterski.

Filia: Bolsie (Balsiu) miasteczko rządowe. – Kościoł filialny fund. r. 1700 drewniany (po r. 1858 nie istniał).

Tubiny (Tubynes) miasteczko rządowe. – Kościoł filialny Opatrzności Bożej fund. 1824 Jacewicz jako Kaplicę, dopiero około r. 1850 został filią, drewniany.

Kaplica: Szytele m. – Kaplica Św. Jana fund. 1824 przez mieszkańców, murowana.

4. Girdyszki miasteczko. – Kościoł parafial. S. Jana Chrzciciela fund. 1782 Jan Adamowicz, drewniany (4 Klas.) Parafian Katol. 2852. Dopiero r. 1804 z Kaplicy, został parafialnym Kościołem otrzymawszy dotacyą od Stowiaczyńskiego.

Filia: Upina dawniej miasteczko dziś wieś. – Kościoł filialny N. Maryi P. fund. 1706, wymurowany 1835 przez parafian. – Jest tu Bożnica żydowska.

5. Stulgie miasteczko. – Kościoł parafialny S. Antoniego, fund. 1798 (a podług ~~[illegible]~~ Wołonczewskiego fund. 1803) Mateusz Minmont czyli Milmont, drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 1193.

6. Niemokszty (Nemaksztu) ~~[illegible]~~ miasteczko niegdyś biskupie, dziś rządowe. – Kościoł parafialny S. Trójcy, fund. 1636 Król Władysław IV z Hieronimem Wołłowiczem starostą, odnowiony około r. 1828, drewniany, z Altaryą fund. 1774 przez Borthiewicza i Poczupiją (5 Klas.). Parafian Katol. 2619. Szpital. – Jest tu Bożnica żydowska.

Kaplice: Pojeziory w. i Żwirzdzie w. istniały r. 1857.

7. Odachów (Odakowa) wieś. ~~[illegible]~~ – Kościoł parafial. S. Jana Chrzcic. ~~fund.~~ Dotował 1809 (a podł. Szematyzmu fund. 1793) Jan Odachowski ciwun [illegible]olski drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 728.

8. Skawdwily (Skaudwiles) miasteczko. – Kościół parafialny
S. Krzyża fund. 1804 (podług Mappy Juzumowicza, fund. 1801;
a podług Szematyzmu fund. 1797) Micewicz ~~[illegible]~~ dziedzic,
drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 1062. – Jest tu Zbór luters:
ki i Bożnica żydowska.

9. Botoki (Batakiu) miasteczko niegdyś biskupie, dziś rzą:
dowe. – Kościół parafialny S. Anny, fund. 1509 Stanisław Ja:
nowicz kasztelan, drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 1619.

Filia: Wornotawki miasteczko. – Kościół filialny, któ:
ry istniał 1760, jako kaplica odbudowany i zamieniony w filię r. 1860,
drewniany.

Kaplice: Botoki m. Teodorów w. Łomie w. Kaplica
drewniana N. Maryi P. fund. 1766 przez parafian.

10 Pogromoncie (Pagramante) miasteczko niegdyś bis:
kupie. – Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1774 Jan
Łopaciński bisk. żmudzk. (podług Mappy Juzumowicza fund.
1773), drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 575.

11. Tawrogi (Tauragies) miasteczko dawniej biskupie, i Radziwiłłów, dziś
majorat ~~[illegible]~~ króla pruskiego (niemieck. Tauroggen). – Koś:
ciół paraf. S. Trojcy fund. 1507 (podł. Wołonczewskiego fund. 1507
Bartoszyns Pallatsa; a podług Szematyzmu, fund. 1705 Pac biskup żmud:
ki ?), drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 1836. Szkoła parafialna. –
Zbór luterski, Bożnica żydowska.

Filia: Pojurze (Pajuris) dawniej miasteczko dziś wieś rządowa. –
Kościół filialny S. Joachima fund. ~~[illegible]~~ 1750 przez parafian jako
kaplica, dopiero po r. 1850 filia; przedtem był filią do parafii Gawry r. 1850.

Kaplica: Tawrogi m. – Kaplica na cmentarzu grzebalnym fund.
1705 x. Połujański (?) (może 1850), drewniana.

F przy Kościele fundowanym 1639 przez Kossakowskiego uposażonym przez Władysława IV

Poszołtuń czyli Poszołtunie (Paszattonie czyli Łabaukoztusi)) miasteczko. – Kościół i Klasztor
X. Benedyktynów, fund. 1755 Andrzej Jasiński i Kołłontaj oraz
x. Dominik Pawłowski Benedyktyn z Klasztoru nieświezkiego. F

Klasztor ten miał tytuł Probostwa (Praepositura) i był filią Opactwa w Starych Trokach; supprymowany r. 1832. – Roku 1830 mieszkało tu 3 zakonników. – (Podług Szematyzmu fund. 1756 Janowicz) – R. 1834 był filialnym kościołem do parafii Gawry.

12. Gawry (Gaures) ~~miasteczko~~ czyli Gaura, miasteczko. Kościół parafialny S. Michała fund. 1670 Gabryel Kamiński (a podług Szematyzmu fund 1773 Budryk Kanonik), drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 3250.

Filia: Poszołtuń m. – Kościół filialny drewniany (był dawniej Probostwem i Klasztorem X. Benedyktynów fund. 1755, supprymow. 1832) (na miejsce Pojursze filii, którą około r. 1850 do probostwa Tauroggi wcielono).

VI. Dekanat Wiekszniański.

1. Tryszki (Triszkiu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Trójcy fund. 1611 Zygmunt III, odrestaurowany 1751 kosztem parafian, drewniany (4 Klas.) Parafian Katol. 4307. – Szpital. – Bożnica żydows.

Kaplica: Tryszki m. – Kaplica N. Maryi P. fund. 1858 kosztem parafian, drewniana.

2. Wieksznie (Wiekszniu), miasteczko dawniej biskupie, dziś rządowe. – Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela, fund. 1634 Jan Lacki z żoną Joanną Salwoszówną, ~~murowany,~~ z 2 altaryjami, z których pierwsza fundacyi r. 1793 Mickiewicza (3 Klas.) Parafian Katol. 7032. – Szpital, – Szkoła żydowska. – Tu r. 1754 fundował P. Piłsudzki pierwotnie Benedyktynów sprowadzonych z Trok, którzy r. 1755 przez Andrzeja Zasińskiego i Kołłątaja przeniesieni zostali do Poszołtuń.

Filia: Lacków (Lackawa), miasteczko dawniej biskupie dziś rządowe. – Kościół filialny S. Wawrzyńca fund. 1783 Adam Górski, odrestaurowany r. 1792 przez parafian, drewniany. – Około r. 1850 utworzono osobną parafię (5 Klas.) Parafian Katol. 2523. – Bożnica żydow.

Kaplice: Wieksznie m. 2 Kaplice drewniane fundowane r. 1829 przez x. [illegible]towta i r. 1860 przez parafian druga.
Żlekmie w. istniała r. 1857.

3. Łajżew miasteczko rządowe. – Kościół parafialny S. Trójcy fund. 1661 Anna z Paców Wazyńska, drewniany. (5 Klas.) Parafian katol. 867. – Szpital. – Bożnica żydowsk.
Kaplica: Purple wieś. – Kaplica Św. Krzyża fund. 1836 x. Rymuć, drewniana. – Po r. 1857 została filią.

4. Okmiany (Akmenes) miasteczko dawniej biskupie, dziś rządowe. – Kościół parafialny Podwyższenia S. Krzyża fund. 1595 (a podług Wołonczewskiego fund. 1596) Anna Królowa polska, drewniany z Altaryą fund. 1799 Franciszka Kaubrowicza (4 Klas.) Parafian katol. 3226. – Szpital – 2 Bożnice żydowskie.
Filie: Węgiery (Wegieriu) miasteczko rządowe. – Kościół filialny S. Jerzego fund. 1766 x. Gudzewicz, dotowała Teodora Witingofowa r. 1803 i odrestaurowała, drewniany. – Szpital – 2 Bożnice żydowskie.
Klikole miasteczko rządowe. – Kościół filialny N. Maryi P. fund. 1786 Ignacy Piłsudzki, drewniany. – Bożnica żydowska.

5. Popielany (Papiles) miasteczko biskupie dawniej, dziś rządowe. – Kościół parafialny S. Ducha fund. 1493 Król Jan Olbracht, drewniany. (5 Klas.) Parafian katol. 2943. – Szpital – 2 Bożnice żydowskie.
Filia: Szawdynie (Szaudines) wieś. – Kościół filialny N. Maryi P. istniał już przed 100 laty, odrestaurował Godlewski, drewniany
Kaplica: Popielany m. – Kaplica P. Maryi drewniana zbudowana przez parafian.

6. Rawdziany (Raudienu) miasteczko należało dawniej do prałata proboszcza żmudzkiego. – Kościół parafialny N. Maryi P.

fund. 1550 (a podług Szematyzmu, wystawiony r. 1739 kosztem x. Horaina), drewniany (4 klas.). Parafian katol. 2931. Altarią przy kościele fund. 1778 Jan Horain prałat. – Szpital.

Filia: Józefów wieś. – Kościołek czyli raczej kaplicę S. Józefa murowaną wystawił r. 1825 Nagurski. – Po roku 1850 została filią.

7. Kurszany (Kurszienu) miasteczko dawniej biskupie. – Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela fund. 1622 Zygmunt III, drewniany (3 klas.). Parafian katol. 6427. – Szpital. – 2 Bożnice żydowskie.

Filia: Mieczajcie wieś. – Kościół filialny P. Jezusa istniał oddawna jako kaplica, odrestaurowany r. 1857 drewniany i w filią zamieniony.

Kaplice: Kurszany m. – Kaplica S. Krzyża wymurowana r. 1810 kosztem x. Kozietta i parafian.

Kałwiszki wieś. – Kaplica N. Maryi P. fund. 1752 Ławkiewicz, drewniana.

Szekście wieś. – Kaplica S. Antoniego fund. 1779 Czechowicz, drewniana

8. Szawkiany (Szaukienu) miasteczko. – Kościół parafialny fund. 1497 Mikołaj i Jan [illegible] Szemiatowicze (Schiennetowicze), drewniany (3 klas.). Parafian katol. 3890. – 2 Bożnice żydowskie.

Filia: Warpuciany (Warputienu) wieś. – Kościół filialny S. Antoniego fund. 1792 Maciej Jeleński; drewniany. – (R. 1848 był filią do parafii Kielmy w dekanacie Szydłowskim).

Kaplica: Berżany wieś. – Kaplica istniała 1857 r.

9. Kurtowiany (Kurtowienu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Jakuba Apost. fund. 1495 (a podług Wołonczewskiego i mappy Juszkiewicza fund. 1525) Mikołaj Jawgiełłowicz, odrestaurował r. 1785 Nagurski,

murowany, z Altaryją (3 Klas.). Parafian Katol. 3940. – Szko: ła, Szpital.

Filie: Poszawsze czyli Poszawsz, [illegible] (Paszawsie. – po niemieck. Friedenberg), wieś. – Kościół i Kollegium Jezu: itów fund. 1619 Stanisław Bejnart s Karbnik litewski murowane z cegły. Były tu szkoły o 5 Klassach. Po Kassacie Jezuitów w r. 1773, obrócono Kościół na filią która istnia: ła do r. 1832, po czem rozebrano Kościół i Kollegium, z których dziś tylko gruzy pozostały.

Kilwnary wieś. – Kaplica S. Józefa drewniana fund. 1662 Ka: marski. Drewn. [illegible] (do r. 1832 była filią, potem znowu Kaplicą.

Pokopie wieś. – Kościół filialny (Św. Kazimierza.) drewniany, ist: niał tu jeszcze (1843–) 1857; [illegible] poczem (1860 utworzono z niego oddzielną parafią.

Gordy wieś. – Kościół filialny S. Maryi Magda: leny drewniany fund. 1858 Witkiewicz (Obrazy i sprzęty Kościelne w tym Kościele pochodzą z Kollegium jezuic: kiego w Poszawszu.)

Kaplica: Kurtowiany m. – Kaplica drewniana fund. 1858 Jakób Nagurski.

Pokopie wieś. – Kościół [illegible] filialny S. Kazimierza, fund. 1760 drewniany, – r. 1860 odrestaurowany przez Karpia, został oddzielną parafią, drewniany (5 Klas.) Parafian Katol. 3618. Do tej parafii przyłączono filią Rekijów która należała do parafii Szawle w dekanacie Janiskim.

Podubis (czyli Bazyliany bazyliański) miasteczko rządowe nad rzeką Dubissą. Cerkiew drewnianą z Monasterem Bazylianów unitów fund. 1749 Jan i Antoni Bejnarowie dla 6 Bazylia: nów którzy tu mieli szkoły wydziałowe od r. [illegible] 1782 (zbudowaną r. 1753). R. 1832 suprymowano Bazylianów, a cerkiew obrócono na prawosław: ną.

VII. Dekanat Janiski.

1. Szawle (Szaulu) miasto powiatowe, dawniej starościńskie.
Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela fund. 1445 Mikołaj
Kiezgajło starosta, wymurowany r. 1625 przez parafian. (1 Klas.)
Parafian Katol. 7944. — Szpital — Gimnazyum — Cerkiew prawosław:
na, 2 Bożnice żydowskie.
Filije: Rekijow (Rekijawa) wieś. — Kościół filialny P. Jezu:
sa fund. 1657 (podług Wołonczewskiego fund. P. Karp 1800; podług
Mappy Juzumowicza, fund. 1732; podług Szematyzmu fund. 1657
biskup Karp(?), odnowił r. 1860 Kapp) drewniany. — Około r. 1860 przy:
łączony jako filia do parafii Łokopie w dekanacie Wiekszniańskim.
Mieszkucie (Miszkutu) miasteczko. — Kościół ~~pa~~ filial:
ny S. Stanisława fund 1677 przez parafian (podług Wołonczews:
kiego fund. 1681 Król Jan III) drewniany. — Około r. 1850 został
oddzielną parafią (5 Klas.) Parafian Katol. 2384. — Szpital.
Kuże (Kużiu) miasteczko rządowe. — Kościół filialny
Matki Boskiej fund. 1652 Jan Godlewski (podług Mappy
Juzumowicza fund. 1654), odrestaurowany 1836 przez para:
fian, drewniany (do parafii Szawle) — Szpital
Kaplice: Kajry (Kajrie) wieś. — Kaplica N. Maryi P. fund.
1792 przez parafian, murowana. — Szpital (do parafii Szawle
Aukształki wieś. — Kaplica istniała r. 1857.

2. Szakinow (Szakinawa) miasteczko. — Kościół parafialny S.
Michała, fund. 1680 Berg starosta żmudzk. (podług Mappy Juzumo:
wicza, fund 1630), murowany (4 Klas.). Parafian Katol. 3012.
Filia: Żerany (Żarienu) czyli Łotwele miasteczko. — Kościół
filialny S. Mikołaja fund. 1786 Piotrowski (podług Wołonczews:
kiego, fund. Jan Przestrzelski) murowany.
Kaplica: Szakinow m. Kaplica S. Józefa na cmentarzu grzebalnym
f. 1802 x. Wronowicz, murowana.

3. Krupie (Krupiu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Anny fund. 1803 (a podług Szematyzmu fund. r. 1786) Józef Szkultyn, drewniany, z Altarią fundowaną przez tegoż r. 1804. (5 Klas.) Parafian Katol. 3375. – Szpital.

4. Zamusze (Zamuszes) w. – Kościół parafialny fund. 1623 Król Zygmunt III. drewniany. Parafian Katol. 4589. (a. 1874 nieiste.)

Filie: Grużdzie (Grużdiu) miasteczko. – Kościół filialny S. Trojcy fund. 1759 przez Księcia Radziwiłła, (a podług Mappy Juzumowicza fund. 1623.) drewniany. R. 1848 przeniesiono tu parafią z Zamusza (3 Klas.). – Szpital – Bożnica żydowska.

Szypile miasteczko. – Kościół filialny S. Aloizego fund. 1624 (a podług Mappy Juzumowicza fund. 1625) Król Zygmunt III pierwotnie jako Kaplicę, drewniany. – Około r. 1850 został filią.

Kaplica Góry w. – Kaplicę P. Maryi drewnianą fund. 1849 Majkowski.

5. Stare Żagory (Żagares Senoses) miasteczko. – Kościół parafialny Św. Piotra i Pawła fund. 1523 Syrewicz, murowany z Altarią fund. 1786 przez x. Dowgiattę plebana. (5 Klas.) Parafian Katol. 1439. – Szpital – Zbór luterski – Bożnica żydowska.

6. Nowe Żagory (Żagares Naujoses) miasteczko. – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła, fund. 1623 Król Zygmunt III., murowany, z 2 Altariami (4 Klas.). Parafian Katol. 5696. – Szpital. – Bożnica żydowska.

Filia: Skajzgirż miasteczko. – Kościół filialny S. Jerzego fund. Król Jan Kazmierz pierwotnie jako Kaplicę, murowany. – Po r. 1850 utworzono tu filię.

Kaplica: Nowe Żagory m. – Kaplica P. Jezusa na cmentarzu grzebalnym, fund. 1796 przez parafian, drewniana.

7. Janiszki (Joniszkies) miasteczko. – Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1526 Paweł xiążę Olszański biskup wileński (podług Mappy Juzumowicza fund. 1592; a podług Wołonczewskiego fund. [illegible] [illegible] 1522 Jan z Xiążąt Litewskich biskup wileński; podług Szematyzmu zaś fund. 1626 Król Zygmunt III) murowany, z Altaryą fundacyi Kaspra Razmusowicza. (2. Klas.) Parafian katol. 10,976. – Szpital. – Zbór luterski. – Bożnica żydowska.

Filia: Rudyszki miasteczko – Kościół filialny Św. Jakuba i Filipa Apost. fund. 1670 przez parafian pierwotnie jako kaplica, drewniany. – Po r. 1850 zamieniony w filią (podług Mappy Juzumowicza fund. 1770).

Kaplice: Janiszki m. – Kaplica S. Ignacego fund. z dawnych czasów przez parafian.

Batkajcie w. – Kaplica P. Maryi fund. z dawnych czasów przez parafian, drewniana.

Kurmajcie w. – Kaplica S. Macieja drewniana, dawnej fundacyi parafian.

Poszupie w. – Kaplica S. Jana drewniana, dawnej fundacyi parafian.

Gaszczuny w. – Kaplica S. Stanisława drewniana, dawnej fundacyi parafian.

Iwoszki w. – Kaplica S. Jana drewniana, dawnej fundacyi parafian.

Jawnejki (Jawnajkie) w. – Kaplica S. Stanisława drewniana, dawnej fundacyi parafian.

Gorka w. – Kaplica drewniana P. Jezusa, dawnej fundacyi parafian.

Melwidzie w. – Kaplica istniała r. 1857.

Zakiszki w. – Kaplica drewniana istniała 1857.

8. Kruki (Krukiu) miasteczko niegdyś biskupie, dziś rządowe. Kościoł parafialny S. Wawrzyńca fund. 1752 (a podług Szematyzmu fund. 1792) przez parafian, drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 2362. – Szpital.

9. Poszwityń (Paszwitine) miasteczko. – Kościoł parafialny S. Trójcy fund. 1459 parafianie, pierwej ~~[illegible]~~ Melchior ~~[illegible]~~ Gedrojć dotował bisk., dawniej drewniany dziś murowany (4 Klas.). Parafian Katol. 6794. – Szpital.

Filie: Ławksodzie (Łauksode) miasteczko. – Kościoł S. Alojzego z Missyą Jezuitów fund. przed r. 1724 (a podług Wołonczewskiego fund. 1727) x. Mikołaj Drygniewicz Jezuita (Missya ta należała do Rezydencyi Mitawskiej), drewniany. Po suppressyi Jezuitów r. 1773 utworzono tu filią.

Żejmele miasteczko ~~[illegible]~~ – Kościoł filialny S. Piotra i Pawła fund. 1828 Piotrowski, murowany. – Zbór luterski – Bożnica żydowska.

10. Linkow (Linkuwos) miasteczko. – Kościoł paraf. N. Maryi P. fundowała r. 1500 (a podług Mappy Juzumowicza i Szematyzmu fund. 1503) niejaka Katarzyna z Żejmów (wsi). Późniejsi dziedzice Linkowa Białozorowie oddali ten kościoł Kalwinom, który im dopiero biskup Melchior Gedrojć na mocy wyroku sądowego r. 1606 odebrał. Około r. 1644 Jerzy Tyszkiewicz biskup żmudzki osadził tu Karmelitów dawnej obserwancyi (trzewiczkowych), którym klasztor wymurował ~~[illegible]~~ i parafią oddał. Po suppressyi Karmelitów w r. 1832, pozostała parafia świecka, murowan. (5 Klas.). Parafian Katol. 5078. – Szpital. – Bożnica żydowska

Kaplice: Linkow m. – Kaplica P. Jezusa drewniana fund. 1815 parafianie.

Łabary wieś. – Kaplica P. Jezusa, drewniana fund. 1815 Prejkintowie szlachta.

11. Konstantynow (Konstantinowa arba woszkiu) miasteczko. Kościół parafialny S. Józefa fund. 1764 Kaźmierz Kasperowicz (podług Mappy Juzumowicza, fund. 1754; a podług Szematyzmu fund. 1665 Grotuz i Staszewski) drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 4991. – Szpital.

Kaplica: Konstantynow m. – Kaplica S. Trojcy drewniana fundacyi parafian w r. 1861.

12. Sałaty (Sałotiu) miasteczko niegdyś biskupie. – Kościół parafialny S. Józefa fund. 1514 Barbara Pieczkate (a podług Szematyzmu fund. 1774 burmistrz) drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 4991. – Szpital. – Bóżnica żydowska.

Kaplica: Sałaty m. – Kaplica drewniana S. Bazylego na cmentarzu grzebalnym, fund. 1835 parafianie.

VIII. Dekanat Szadowski.

1. Szawlany (Szaulienu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Anny, fund. 1612 Melchior i Krzysztof Szemiotowie (a podług Szematyzmu, fund. 1474 Butrymowicz) z drzewa, wymurował zaś po r. 1858 Szemiot, murowany z Altarią fundacyi Szemiota ciwuna r. 1760 (3 Klas.). Parafian Katol. 3054. – Szpital.

Filia: Dowiatow (Dowiatowa) miasteczko. – Kościół filialny N. Maryi P. fund. przed r. 1774. drewniany.

Kaplice: Szawlany m. – Dwie Kaplice drewniane P. Jezusa na Krzyżu, z których jedna fundowana r. 1851 przez Szemiota dziedzica; druga zbudowana przed r. 1774 restaurowana r. 1861 przez parafian.

2. Szadow (Szaduwos) miasto rządowe, dawniej starościńskie. – Kościół parafialny S. Krzyża fund. około r. 1532 Król Zygmunt I. (podług Szematyzmu, fund. 1542 Wołłowicz starosta żmudzki) murowany

(zaś podług Mappy Juzumowicza fund. 1540) murowany z Altaryją fund. 1669 przez Michała Króla (3 Klas.) Parafian Katol. 5633. – Szpital – Bóżnica żydowska.

Filia: Szczodrobow (Rokany) wieś. – Kościół filialny S. Trojcy fund. 1829 Traczewski – filią przy nim utworzono dopiero po r. 1848. – R. 1830 chciano tu utworzyć parafią. – Szpital.

Kaplica: Lojeziory czyli Użjeziory (Zajeziory) wieś. – Kaplica N. Maryi P. [illegible] drewniana, fund. 1763.

Alkonupie wieś. – Kaplica N. Maryi P. fund. 1753 przez parafian, odrestaurowana r. 1840.

3. Smilgie (Smilgiu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Jerzego fund. 1661 Król Jan Kazmierz (a podług Szematyzmu fund. 1661 hrabia Fleming) drewniany stary (4 Klas.) Parafian Katol. 4107

Filia: Dębow (Dębowa) wieś. – Kościół filialny S. Trojcy fund. 1825 Gosztowd, murowany.

Kaplica: Dobszany wieś. – Kaplica Opatrzności Bożej fund. 1829 Pereszczaka, murowana.

4. Radziwiliszki (Radzwiliszkies) miasteczko. Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1619 Zygmunt III, drewniany (odrestaur. 1769 Kazimierz Ossowski) z 2 Altariami fund r. 1802 i 1806. Po spaleniu w r. 1870 parafianie Kościół odrestaurowali. (4 Klas.) Parafian Katol. 4647. – Zbór Kalwiński istniejący już 1754.

Kaplica: Radziwiliszki m. – Kaplica drewniany fund. 1851 przez parafian.

5. Rozalin (Rozalina) miasteczko. – Kościół parafialny N. Maryi fund. 1771 Adam i Rozalia Dobryszowie (podł. Szematyzmu fund. 1770 Drobysz starosta pojeziorski), drewniany z Altaryą (5 Klas.) Parafian Katol. 1517. – Szpital.

Kaplica: Rozalin m. – Kaplica N. Maryi P. drewniana fund. 1770 Drobisz.

6. Ligumy (Ligumu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Trojcy fund. 1526 Łukasz Wiekowicz (podług Mappy Juszmowicza, fund. 1526), odrestaurował 1793 x. Wulf, drewniany, z Altaryą fund. 1766 przez Szymona Bukowskiego, Kollacyi Kapituły żmudzk. (4 Klas.) Parafian Katol. 3479. – Szpital.

Filia: Staczuny (Staczunu) wieś. – Kościół filialny S. Wawrzyńca fund. 1668 Staczniewicz, drewniany.

Kaplica: Serejki wieś. – Kaplica P. Jezusa drewniana istniała już 1774. – Szpital

7. Pokrój (Pokroju) czyli Pokrojie miasteczko. – Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1630 parafianie, drewniany (5 Klas.). Parafian Katol. 2145. – Bóżnica żydowska.

8. Kławany (Klawanu) miasteczko. – Kościół S. Trojcy 1624 Król Zygmunt III i Hieronim Wołłowicz starosta żmudzki, (podług Mappy Juszmowicza fund. 1630) drewniany z Altarią fundacyi Jerzego Ginwojnis. (5 Klas.) Parafian Katol. 4127. – Bóżnica żydowska.

9. Poszetaty czyli Puszotaty (Paszatoticu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła, fund. 1639 Król Władysław IV i Kossakowski, drewniany z Altaryą (5 Klas.). Parafian Katol. 6794. – Szpital. – Bóżnica żydowska.

Filia: Spiraki wieś. – Kościół filialny Św. Antoniego fund. 1840 Rymkiewicz, murowany pierwotnie kaplica. – Od r. 1857 filia

10. Johaniszkiele (Joniszkielu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Trojcy, fund 1792 Benedyk Karp, murowany (5 Klas.). Parafian Katol. 3900. – Szpital. – Bóżnica żydowska.

Kaplica: Johaniszkiele m. – Kaplica murowana fund. 1814 przez Szliżyńskiego.

IX. Dekanat Krokowski.

1. Kroki (Krakiu) miasteczko dawniej biskupie, dziś rządowe. – Kościół parafialny S. Macieja, fund. 1529 Jerzy Taliat prałat archidiakon żmudzki (podług Szematyzmu fund. 1478), restaurowany kosztem Jana Łopacińskiego biskupa żmudz. r. 1768 drewniany z Altarią fundowaną r. 1646 przez Adama Borawskiego, drewniany (4 klas.) Parafian katol. 4288. – Szpital. – 2 Bóżnice żydowskie.

Kościół S. Katarzyny z klasztorem Dominikanek (Katarzynek) w Krokach * fund. 1645 Jerzy Tyszkiewicz biskup żmudzki; król Jan Kazmierz nadał im 2 wioski. Dorota Nagurska przełożona klasztoru, wystawiła kościół drewniany, który się spalił r. 1863. Żyje tu 12 zakonnic. (r. 1874). (2 klas.)

Kaplice: Kroki m. – Kaplica S. Michała na cmentarzu grzebalnym fund. 1835 x. Leon Juszkiewicz pleban, drewniana.

Rozgi czyli Rezgi wieś. – Kaplica S. Eustachiusza drewniana, fund. 1759 szlachcic Terebesza.

2. Hrynkiszki (Grinkiszkies) miasteczko Białłozorów dziedziczne. – Kościół parafialny N. Maryi P. fund. 1618 Krzysztof Białozor (a podług Wołonczewskiego fund. 1628 ~~[illegible]~~ król Zygmunt III) drewniany, a po r. 1830 wymurowany (5 klas.) Parafian katol. 2672. – Szpital.

Filia: Wasiliszki (Wasiliszkies) miasteczko. – Kościół filialny S. Józefa fund. 1785 (a podtug Szematyzmu fund. 1712) Józef Billewicz, drewniany. – Szpital.

Gudziuny wieś. – Kaplica Św. Piotra i Pawła, drewniana, wystawiona r. 1812 przez Parafian.

3. Poszuszwie (Paszuszwes) miasteczko niegdyś biskupie. — Kościół
parafialny Wszystkich Świętych fund. 1553 (podług Wołonczewskiego
fund. 1563 Szymkowicz Wnuczek), rozebrany i r. 1798
przez x. Straszewicza na nowo wymurowany, z 2 Altariami,
z których pierwszą fund. 1709 Jerzy Wołodkowicz, a drugą r. 1795
x. Straszewicz pleban. (5 Klas.). Parafian Katol. 2985. — Szpital.
Filia: Szawkoty (Szaukotu) miasteczko rządowe. — Kościół filialny S. Trój-
cy fund. 1773 Szymon Herubinowicz, drewniany. — Szpital.
Kaplica: Poszuszwie m. — Kaplica fund. 1792, zrestauro-
wana 1861 przez parafian, drewniana.

4. Bejsagoła (Bejsogałas) miasteczko. — Kościół parafialny
S. Trójcy, fund. 1539 Król Zygmunt I, drewniany z Altaryją funda-
cyi Jana Szymkiewicza r. 1795 (3 Klas.). Parafian Katol. 3481. —
Szpital — Bożnica żydowska.
Filie: Połany (Polanu) miasteczko. — Kościół filialny
Opatrzności Bożej fund. 1786 Józef Rynkoszelewski, drew-
niany (podług Szematyzmu fund. 1786 Rynkszewski.)
Pacunele (Pacunelu) miasteczko. — Kościół filial-
ny S. Jana fund. 1792 (a podług Szematyzmu fund. 1805)
parafianie, drewniany.

5. Krakinów (Krakinawa) miasteczko, dawniej wójtostwo. —
Kościół parafialny Wniebowzięcia N. Maryi fund. 1416 Witold Wiel-
w XVI. Stanisław i Alexy Wrzgodowie, a
ki Książę Lit., odbudował r. 1750 x. Wołłowicz, drewniany (4 Klas.)
Parafian Katol. 3030. (Podług Czerskiego, fund. 1586 należał do
prelatury archidiakonii żmudzkiej.) — Szpital. — Bożnica żydowska.
Filia: Wodokty (Wodoktu) wieś (zwana Wodokty Zawiszyne). —
Kościół filialny N. Maryi P. fund. 1797 Jotkiewicz (podług Sze-
matyzmu fund. 1697 Józef Jotkiewicz) drewniany.
Kaplica: Żybortany wieś. — Kaplica P. Jezusa drewniana
fund. 1749 Parafianie.

6. Surwiliszki (Surwiliszkies) miasteczko, dawniej biskupie. – Kościoł parafial-
ny Ukrzyżowania P. Jezusa, fund. 1637 Jerzy Tyszkiewicz biskup
żmudzki (a podług Szematyzmu fund. tenże 1640) drewniany (5 Klas.)
Parafian Katol. 2445.

Filia: Podbrzeż wieś. – Kościoł filialny N. P. Maryi fund.
1788 Szymon parafianin pierwotnie jako Kaplicę, drewniany.
– Po r. 1850 został filią.

Kaplica: Surwiliszki m. – Kaplica P. Jezusa na krzyżu,
na cmentarzu grzebalnym fund. 1800 parafianie, drewniana.

7. Datnow (Ditnawa) miasteczko Brzostowskich. – Kościoł
parafialny N. Maryi P. i przy nim Klasztor Bernardynów
fund. 1701 Władysław Brzostowski z żoną Konstancyą, spro-
wadziwszy zakonników z Wilna; Jan Brzostowski referendarz
litewski wystawił im murowany Kościoł i Klasztor, oraz przyczynił
dotacyi. – (2 Klas.) Parafian Katol. 3306. – Około r. 1863 supprymo-
wano Klasztor, pozostała tylko parafia świecka. – Bożnica
żydowska. – Od r. 1796 – 1831 utrzymywali Bernardyni Szkoły w Datnowie.

Kaplice: Datnow m. – Kaplica Św. Floriana drewniana
na cmentarzu grzebalnym.

Ludwików czyli Sztaporbeże (Sztapoberżis) wieś.
Kaplicę murowaną Ukrzyżowania P. Jezusa wystawił
r. 1861 obywatel Gintowt.

8. Kiejdany (Kwiedajniu) (po łacinie: Caiodunum) po niemiecku
Kejdangen) miasto nad Niewiażą rzeką, od r. 1490 dziedzictwo
Kiszków, od r. 1614 Radziwiłłów. – Kościoł S. Józefa z Klasztorem
Karmelitów dawnej Obserwancyi (Trzewiczkowych) fund. 1709
Karol Filip Xiążę Neuburgski Falcgraf Reński za naleganiem swej
żony Radziwiłłówny Elżbiety Augusty. Jan Zgierski biskup
żmudzki r. 1713 oddał im parafią, która r. 1830
miała Parafian Katol. 956, zakonników było 3. – R. 1832 supprymowano
Klasztor który jako murowany obrócono na Koszary; Kościoł zaś drewniany S. Jó-
zefa przy Klasztorze po zniesieniu parafii został wiejskim jako filia do parafii Jaswojnie.

Kiejdany miasto przedzielone rzeką Niewiażą na dwie części:
Część zachodnia obejmujące główne miasto z Klasztorem Karme=
litów, Zborem Kalwińskim z szkołami, oraz z Cerkwią i monaste=
rem ruskim, jako też z przedmieściem Januszowo, należała
do Księstwa [illegible] Żmudzkiego i do dyecezyi Żmudzkiej.
Część wschodnia za Niewiażą z Kościołem parafialnym Św.
Jerzego należała do Województwa trockiego i do dyecezyi
Wileńskiej. W części zachodniej żmudzkiej oprócz Kościoła Św.
Józefa z klasztorem Karmelitów jest Zbór Kalwiński murowany
w rynku fund. 1631 przez Krzysztofa Radziwiłła hetmana pol=
nego W.X. Lit. W grobie murowanym pod tym zborem leżą w trumnach kryształowych:
Janusz Radziwiłł wojewoda wileński ur. 1579 + 1630 d. 30 Grudn. zamordo=
wany przez hajduka siekierą; Krzysztof Radziwiłł wojewoda wileński
hetman polny litew. + 1640. Przy tymże zborze było Gimnazyum Kalwińskie [illegible]
fund. 1625 przez tegoż Krzysztofa Radziwiłła, istniało do r. 1863; Dru=
karnia litewsko kalwińska r. 1653, Szpital Kalwiński; – Zbór luterski.
– Cerkiew drewniana Preobrażeńska (Przemienienia Pańsk.) z monas=
terem dyzunickim fund. 1648 Janusz Radziwiłł hetman polny lit. na
prośbę swej żony Maryi Mohylanki. – Przedmieście Januszów czyli
Nowe Kiejdany (Janopolis) założone r. 1643 przez Annę Kiszczankę
wdowę po Krzysztofie Radziwile wojew. wileńskim. – 3 Bożnice
żydowskie. – Ratusz wymurowany r. 1653. – Cerkiew nowa dyzunicka.
Kościół parafialny S. Jerzego w części wschodniej Kiejdan
należący do dyecezyi wileńskiej, fund. 1403 przez Krzyżaków i kiszkowie
niemieckich murowany, r. 1560 Mikołaj Radziwiłł Rudy oddał go
Kalwinom; za staraniem Mateusza Kobylińskiego kanon. wileń. i Eu=
stachego Wołłowicza biskupa wileń. r. 1627 oddany na powrót Kato=
likom, był jeszcze 1744 parafią; dziś opustoszały, budowy gotyckiej.
(Konsekrowany r. 1662, odrestaurowany 1958.)

9. Zaswojnie (Joswajnie) miasteczko dawniej biskupie, dziś
rządowe. – Kościół parafialny Wszystkich Świętych, fund. 1590 Król
Zygmunt III i Judycki Kasztelan. drewniany (2 Klas.). – Parafian Katol. 4735. –
[illegible]

Filie: Kiejdany miasto. - Kościół filialny S. Józefa drew:
niany fund. 1709 przez Karola Filipa Xięcia Neuburgskiego,
z Klasztorem Karmelitów dawnej obserwancyi. Od r. 1713-
1832 był parafialnym. (Podług Wołonczewskiego fundował
Kościół parafialny Król Zygmunt August r. 1569). - Dzie:
dziczne Czapskich.

Poniewieżyk (Paniewiezielis) miasteczko.-Kościół
filialny Ukrzyżowania P. Jezusa fund. 1787 (a podług Szema:
tyzmu fund. 1747) Szymon Syruć Kasztelan, murowany
w stylu bizantyńskim, z grobami Syruciów. - Dopiero od 1850 filia.
Kaplica: Zaswojnie m. - Kaplica drewniana P. Jezusa
na Krzyżu, na cmentarzu grzebalnym, odrestaurowana
1860 przez parafian.

X. Dekanat Szydłowski.

1. Widukle (Widukles) miasteczko dawniej biskupie, dziś
rządowe. - Kościół parafialny Znalezienia S. Krzyża fund.
1416 Witold Wielki Xiąże Lit. odbudowany r. 1800 przez Stefana
Jana Giedrojca biskupa żmudzk., drewniany (3 klas.) Parafian
Katol. 6709

Filie: Erżwiłk (Erdżwiłka) miasteczko rządowe. -
Kościół filialny S. Jerzego fund. 1706 Jan Krzysztof Kir:
szensztein Kryszpin biskup żmudzk., drewniany. - Od
r. 1850 ustanowiono tu oddzielną parafię (5 klas.) - Ludność
Katol. 5928. Do tej parafii około r. 1870 przyłączono filię
Wodżgiry.

Wodżgiry (Wodżgiriu) miasteczko. - Kościół filialny S. Józefa
fund. w XVIII w. Józef Wojtkiewicz, drewniany. Stanowił
filię do parafii Widukle; od r. 1870 należy do parafii Erżwiłk.
Żołpie miasteczko. - Kościół filialny N. Maryi P. fund.

1714 Płuszczewski, murowany, należący do parafii Widukle. (Wołonczewski nie wymienia takowego: tylko Czerski i Szematyzm.

Kaplica: Plekie wieś. – Kaplica ta istniała r. 1857.

2. Kroże (Kražiu) miasteczko. – Kościół parafialny Św. Michała fund. 1416 Władysław Jagiełło z Witołdem W. X. Lit. po spaleniu r. 1475, odbudował go x. Jakub Gedrojć proboszcz z drzewa, następnie znowu r. 1638 x. Michał Mazelewicz Borkowski proboszcz, ostatecznie wymurował go r. 1745 x. Tomasz Uwojnia proboszcz, jest w nim tablica (przeniesiona z kościoła jezuitów) marmurowa nadgrobowa Ulryka Schwerin dziedzica Ulozwang, xiędza dworzanina Król. † 5 Maja 1637. Altaria w nim fund. 1495 Jan Kieżgajłowicz starosta żmudzki; uposażyli ją lepiej 1754 Butkiewicz, Maulewicz i jezuita Polk. Probostwo bogate posiadało folwark Pojurze. Kościół murowany (pot. 1830) (z wieżą (3 klas.) Parafian Katol. 4503. – Szpital – Bożnica żydowska. – Okolica ta znana w historyi już r. 1257; miasto otrzymali od Króla Zygmunta Augusta r. 1508 Radziwiłłowie wykupiwszy takowe z zastawu xiężny Katarzyny Suffolk. (Obacz: Kroże, ich przeszłość i stan obecny skreślił J. B(uszyński). Wilno 1872. 8º str. 101 z 2 rycinami litograf.)

Kościół Wniebowzięcia P. Maryi i Kollegium Jezuitów w Krożach. Pierwotnie Jezuitów osadził w Krożach przy farze (domicilium) r. 1607 Melchior Giedrojć biskup żmudzki. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka darował im r. 1613 zamek w którym r. 1616 Jan Karól Chodkiewicz wojew. wileń. fundował Kollegium i Szkoły i wspaniały kościół r. 1621 wymurował. Kościół ten konsekrowany r. 1089 przez Kazimierza Paca bisk. żmudzk. sklepiony na 12 filarach miał 10 ołtarzy; w wielkim ołtarzu był obraz Wniebowzięcia P. Maryi pędzla Leonarda da Vinci. Po supressyi Jezuitów r. 1773, kościół i Kollegium sprzedane r. 1836 rozebrano. – Przy tem Kollegium mieściło się (do r. 1741) Seminarium dyecezalne żmudzkie r. 1635 przez biskupa Jerzego Tyszkiewicza z Worn tutaj przeniesione. – Po kassacie Jezuitów utworzono tu r. 1776 Szkoły wydziałowe, któremi od r. 1797–1817 Karmelici z Chwałojn zarządzali; r. 1842 przeniesiono gimnazyum do Kowna.

Kościół N. Maryi P. z Klasztorem Benedyktynek w Krożach fund. 1641 Chryzostom Maciej Wołodkowicz podsędek żmudzki, konsekrował r. 1643 biskup Jerzy Tyszkiewicz. Pierwszą xienią była Eufrozyna Hruszczanka. R. 1757 xieni Mechtylda Chrząstowska wymurowała dzisiejszy Kościół i Klasztor w którym żyje 19 zakonnic.

Kościołek S. Jana i św. Stanisława ~~z Klasztorem~~ Maryjawitek w Krożach fund. 1756 x. Dominik Mańkowski proboszcz krozki, sprowadziwszy zakonnice z Wilna. Zakład ten upadł w krótce po śmierci fundatora, r. 1774 a drewniany kościołek i klasztor rozebrano.

Filia: Pokrożęcie (Pakrażanciaus) miasteczko. – Kościół filialny N. Maryi P. fund. 1767 Benedykt Kiewnarski (a podług Szematyzmu fund. 1764 Koszuć) drewniany.

Pojurze (Pajures) wieś. – Kościół filialny drewniany fund Giejsz Eliaszewicz. Po r. 1848 już nie istniał.

Kaplica: Linkowiec czyli Linkowek (dziś Kalnica) (Linkautis) wieś. – Kaplica ta istniała 1857. R. 1657 Mikołaj Jan Bardzewski z żoną Heleną Chrząstowską wystawił tu kaplicę Loretańską i zamierzał przy niej fundować klasztor Norbertanek. dawniej biskupie, dziś

3. Wajgow (Wajguwos) miasteczko rządowe. – Kościół parafialny N. Maryi P. fund. około r. 1760 Jan Łopaciński biskup żmudzki, odbudował r. 1804 Józef Arnolf Giedrojć bisk. żmudz. drewniany (5 Klas.) Parafian Katol. 2691. Probostwo przyłączył biskup Łopaciński do seminaryum w Worniach r. 1774.

Filia: Łokiewie wieś. – Kościół filialny drewniany istnieje dopiero od r. 1850.

4. Kielmy (Kielmes) miasteczko. – Kościół parafialny Wniebowzięcia N. Maryi P. fund. 1416 Witold W. Xiążę Lit., r. 1609 odebrany kalwinom, odbudował r. 1745 x. Jasiński drewniany (3 Klas.). Parafian Katol. 5602. Przy Kościele Altaria fund. 1710 Kazmierz Bity. – Szpital. – Zbór kalwiński fundowany r. 1622 przez Jerzego Grużewskiego. – Bożnica żydowska.

Kaplice: Wierpiany wieś. – Kaplica S. Anny fund. około r. 1773 Wołłowicz, drewniana.

: Juchniszki wieś. – Kaplica P. Maryi drewniana fund. około r. 1792 przez parafian.

Michaliszki wieś. – Kaplica istniała r. 1857.

5. Lale (Lolu) miasteczko. – Kościół parafialny S. Szymona i Judy fund. 1522 Marcin Wiekowicz, drewniany (5 klas.) Parafian katol. 1725.

6. Lidowiany (Liduwienu) miasteczko rządowe. – Kościół parafialny S. Piotra i Pawła fund. 1625 Jan Szemiot starosta bołocki jako kapelanią; [Kościół wymurował i] parafią przy nim fundował dopiero r. 1754 Jerzy Staniewicz krajczy miński (podług Szematyzmu fund. ~~[illegible]~~ 1761), [murowany] ~~drewniany~~ (3 klas.). Parafian katol. 2093. – Szpital.

Filia: Saudyniki ~~[illegible]~~ miasteczko. – Kościół filialny N. Maryi P. [jako kaplicę] fund. 1782 Staniewicz (a podług Buszyńskiego fund. 1817 Ksawery Staniewicz) drewniany. – Filią został dopiero po r. 1850.

7. Szydłów (Szidława) miasteczko rządowe. – Kościół parafialny Narodzenia N. Maryi P. fund. r. 1457 Piotr Giedygołd dziedzic Giejszów, na miejscu świątyni pogańskiej, zwanem dawniej Buda. Kościół ten oddał Kalwinom, którzy go rozebrali i spalili. Dopiero r. 1622 za wyrokiem Trybunału oddano miejsce Katolikom napowrót a x. Kozakiewicz kanonik i oficyał żmudzki rozpoczął budowę nowego Kościoła z drzewa, który r. 1651 Piotr Parczewski bisk. żmudzk. konsekrował. Dzisiejszy Kościół zaczął z muru stawiać r. 1760 pleban x. Jan Dominik Łopaciński; dokończył budowy r. 1786 x. Tadeusz Bukaty proboszcz szydłowski i sufragan żmudzki, którego r. 1786 konsekrował. Papież Pius VI nadał temu probostwu r. 1786 godność probostwa infułackiego. Kościół ten murowany najokazalszy na Żmudzi ma 3 ołtarze, pierwszą fund. r. 1643 Gabriel Kławsgajłowicz Skorojć, drugą fund. 1760 x. Tadeusz Bukaty z Wencenowiczem; trzecią fund. 1789 tenże x. Bukaty z Sipowiczem i Szydłowskim. W wielkim ołtarzu jest obraz cudowny N. Maryi P. który się r. 1612 za miasteczkiem zjawił pasterzom. Obraz ten po przeprowadzeniu Komisyi duchownej [przez dziekanów Mikołaja Maczkiewicza i Kazimierza Klimowicza] ogłosił za cudowny Stefan Jan Giedrojć biskup żmudzki i r. 1786 d. 8 Września przysłanemi [od Piusa VI] z Rzymu koronami ukoronował

ronowat. (1 Klas.) Parafian Katol. 4290. – Szpital – Bożnica żydowska. – Zbór Kalwiński w Szydłowie fund. 1569 przez Melchiora Szemiota Kasztelana żmudzk., uposażony r. 1592 przez Zofię Wnuczkowę marszałkową król. ciwunową retowską, istniał do r. 1754.

Filia: Żoginie [illegible] (Żagininsi) miasteczko. – Kościół S. Antoniego z Klasztorem Franciszkanów fund. 1762 Wawrzyniec i Jakub Nagórsky (podkomorzy żmudzk. starosta gintyliszecki (na miejscu gdzie r. 1684 była przez Nagurskich wystawiona Kaplica); odnowili Kościół r. 1770 Franciszkanie (pierwotnie z Wilna sprowadzeni). Klasztor ten r. 1832 suprymowany, a Kościół około r. 1850 przeznaczony na filię; drewniany.

Kaplice: Szydłów m. – Kaplica N. P. Maryi na cmentarzu grzebalnym (na miejscu gdzie się pierwotnie P. Marja pasterzom r. 1612 zjawiła) fund. około r. 1796 przez Szymona Giedrojca proboszcza infułata szydłowskiego; r. 1818 odnowiona przez Jana Burbę, drewniana.

Kołowszczyzna wieś. – Kaplica murowana fund. 1835 Wiktor Korewa dziedzic.

Witkiszki wieś. – Kaplica drewniana wystawiona z Końcem XVIII w. przez parafian.

8. Cytowiany (Titawienu) miasteczko. – Kościół N. Maryi P. parafialny z Klasztorem Bernardynów fund. 1613 Andrzej Wołowicz chorąży w. X. Lit. z żoną Katarzyną Gosławską, murowany konsekrowat r. 1614 Melchior Giejsz Eliszewicz bisk. żmudzk. – [illegible] (2 Klas.). Parafian Katol. 2310. – Po r. 1862 suprymowano Klasztor, a pozostawiono tylko parafię świecką. – (Był tu dawniej Nowicyat Bernardynów)

Kaplice: Cytowiany m. są tu 4 Kaplice: Pierwsza przy Kościele murowana fundacyi r. 1614 Goniprowskiego. – Druga S. Józefa na cmentarzu grzebalnym wymurowana r. 1813 przez Józefa Kamińskiego. – Trzecia S. Jerzego drewniana na starym cmentarzu wystawiona r. 1813. – Czwarta P. Jezusa murowana nad grobem familijnym Przeciszewskich fund. 1852 Hieronima Przeciszewskiego.

XI. Dekanat Wieloński.

1. Jurborg (Jurborga – po niemieck. Georgenburg) miasto nad rzeką Niemnem. – Kościół parafialny S. Trójcy fund. 1522 Król Zygmunt I, drewniany (4 Klas.) Parafian Katol. 2524. – Bożnica żydowska. – Za miastem na górze ślady dawnego zamku Krzyżackiego zbudowanego r. 1388. – O 2½ mili od Jurborga nad Niemnem leży tak zwany Zamek Giełgudów dobrze dochowany Krzyżacki zwany: Königsburg z 4 wieżami, zbudowany przez Ulryka Juningen W. Mistrza.

Filia: Girdzie wieś – Kościół filialny S. Maryi Magdaleny drewniany fundowany pierwotnie jako Kaplica, r. 1858 odrestaurowany przez parafian, został od r. 1870 filią.

2. Skirstymoń (Skirstimones) dawniej Skirsnemone miasteczko rządowe, dawniej starościńskie. – Kościół parafialny S. Jerzego fund. 1636 Jędrzej Ozięblowski (a podług Szematyzmu fund. (hojnie dotował) 1636 Król Władysław IV), drewniany (5 Klas.) Parafian Katol. 2664. – Na przeciw miasta na lewym brzegu Niemna leżał Krzyżacki zamek Christmemel zbudowany r. 1313 od Karola Beffart wielkiego Mistrza.

3. Wielona (Wielonas) miasteczko. – Kościół parafialny Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1416 (a podług Szematyzmu fund. 1421) Witold W. Xiążę Lit., murowany, starożytny gotycki (3 Klas.). Parafian Katol. 2941 – Bożnica żydowska. – W mieście na tak zwanej Górze Gedymina stał drewniany zamek litewski od Krzyżaków w XIII w. zwany Welin, zamek ten r. 1333 odbudowali Krzyżacy i nazwali Friedeberg, dotąd widne ślady. – O ćwierć mili dalej nad Niemnem widne dotąd okopy gdzie stał zamek Krzyżacki Baierburg zbudowany r. 1337.

Filia: ~~[illegible]~~ Pomituwie czyli Pomitów (Pamietuwes) wieś. – Kościół filialny S. Antoniego fund. 1760 Wincenty Żemenkowski, drewniany.

Kaplica: Wielona m. – Kaplica P. Jezusa na cmentarzu grzebalnym fundacyi Zaleskiego r. 1844 murowana.

4. Butkiszki (Butkiszkies) miasteczko poduchowne. – Kościół parafialny S. Jana Chrzciciela fund. 1506 (a podług Buszyńskiego fund. 1538) przez parafian, uposażony przez Dziewałtowskich, drewniany (5 Klas.). –

Parafian Katol. 968 (Podług Mappy Juzumowicza fund. Kościół paraf. r. 1539). — Szpital

Kaplica: Butkiszki m. — Kaplica drewniana fund. 1539.

5. Girtakol (Girkalne) miasteczko dawniej biskupie dziś rządowe. — Kościół paraf:alny Ś. Jerzego fund 1622 (a podług Mappy Juzumowicza fund. 1624) przez Stanisława Kiszkę biskupa żmudzkiego, odbudował r. 1744 x. Tarwid, drewniany (5 Klas.) Parafian Katol. 3300.

Kaplice: Girtakol m. — Kaplica P. Jezusa na cmentarzu grzebalnym dawnej fundacyi, drewniana.

Szymkajcie czyli Szymajcie wieś — Kaplica Ś. Marcina drewniana, dawnej fundacyi

Bilewicze wieś. — Kaplica drewniana istniała 1857.

6. Rossienie (Rassejniu) miasto powiatowe. — Kościół parafial:ny Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1421 Witold W. Xiążę Lit. (podług Mappy Juzumowicza fund 1416). Kościół ten wraz z parafią oddał r. 1642 Jerzy Tyszkiewicz bisk. żmudzki za zezwoleniem Jana Kozakiewicza proboszcza i Kanonika żmudzk. Dominikanom, którym r. 1646 Mikołaj Stankiewicz pisarz W. X. Lit. fundował tutaj Klasztor. Kościół odrestaurowali przeo:rowie 1729 Klemens Szafranowicz i 1782 Ludwik Hryncewicz. Domini:kanie utrzymują dotąd parafią. Kościół murowany (2 Klas.) — Parafian Katol. 4805. Zakonników było w Klasztorze w 1830 r. 22. — Szpital. — 2 Bożnice murowane żydowskie. — Zbór Kalwiński fundowany r. 1601, zburzony 1770. — Zbór luterski istniał także do r. 1770. — Cerkiew prawosławna drewniana wystawiona r. 1842. — Rosienie zwane w XIII w. Rossigen albo Rasseyne darował Mendog Król litewski r. 1257 Krzyżakom inflantskim. Później było starostwem i głównem miastem Żmudzkiego Xięstwa.

Kościół i Klasztor Karmelitów dawnej obserwancyi (trzewiczko:wych w Rosieniach fund. 1720 Jakob Jerzy z Wziora Dowiat Łowczy W. X. Lit. (a podług innych źródeł fund. 1619 Michał Suchodolski i Karol Madaliński r. 1619). Supprymowany r. 1832.

Kościół i Klasztor Piarów w Rosieniach fund 1749 Ludwik Sienic:ki, ukończony r. 1776; supprymowany r. 1832. Piary utrzymywali tu szkoły.

Filia: Kołnuje wieś. — Kościół filialny Ś. Wiktora fund. 1811 Jarud właściciel, murowany. Są tu mogiły starożytne. — Szpital.

Kaplica: Oleje wieś poduchowna. – Kaplica istniała tu już 1857.

7. Betygoła (Betigałas) miasteczko. – Kościół parafialny S. Miko-
łaja fund. 1416 Witold W. Xiążę Lit., drewniany z Altaryą fund. 1504 przez
M. Wiszginajtysa. (4 Klas.) Parafian Katol. 4216. – Szpital. – R. 1257 zapisa-
ne przez Mendoga Krzyżakom inflantckim.

Filie: Ugiany (Ugienu) miasteczko. – Kościół filialny N. Maryi
P. fund. 1658; murowany wystawił dziedzic Marcelli Dyrda sędzia,
r. 1784 (podług Mappy Juzumowicza, kościół fundowany 1650). W Koś-
ciele tym jest cudowny obraz Matki Boskiej który d. 28 Listopada
1657 zjawił się w krynicy niedaleko Kościoła leżącej. Gdy od tego czasu
liczne cuda dziać się poczęły i ludzie tłumnie [to cudowne] źródło zwie-
dzali, czerpiąc z niej wodę na wzrok osłabiony, [Piotr Parczewski] wysłał (żmudzki bis-
kup do Ugian osobną Komisyą złożoną z x. Mateusza Zaleskiego, Kaź-
mierza Laukomina, Wojciecha Witkiewicza dziekana który przy byt-
ności Pawła Zaranka i Jana Cundziewskiego zbadawszy cuda d. 14
Stycznia 1658 obraz ten za cudowny uznali i w pobliskiej kaplicze
z dawna nad źródłem wystawionej umieścili, którą później na Kościół
przerobiono. (Wołonczewski: Żemajtiu wiskupistes I. str. 170-171;
J. B(uszyński): Dubissa główna rzeka w dawnem Księstwie Żmujdz-
kiem opisana. Wilno 1871 str. 39-40, który przytacza polską pieśń
o cudownej Matce Boskiej Ugiańskiej i twierdzi że tu za pogańskich
czasów palił się znicz czyli wieczny ogień i że krynicę czyli źródło uwa-
żano za poświęconą bogom). Co roku d. 15 Sierpnia na Wniebowzięcie
Matki Boskiej bywa tu licznie zwiedzany odpust. Prócz Kościoła jest
tu i Kaplica nad krynicą cudowną.

Polepie miasteczko rządowe. – Kościół filialny Ukrzyżo-
wanego P. Jezusa fund. 1754 przez parafian, został dopiero około
1850 filią, drewniany. – Szpital.

Miłoszajcie wieś. – Kościół filialny Ukrzyżowania P. Je-
zusa fund. 1785 Janiszkiewicz, drewniany, został dopiero około
1870 filią; r. 1857 był jeszcze kaplicą.

Kaplica: Iłgiże wieś. Była tu r. 1830 Kaplica publiczna.

Pomiędzy miasteczkami Betygołą a Ugianami [leży nad Dubissą]
wysoka góra zwana Pilkatnas (zamkowa góra) [dziś Góra Palemona] (z śladami obronnego
zamku [illegible] zwanego Aukajm czyli Onkajm lub Auken, który
r. 1283, 1303, 1344 i 1370 Krzyżacy dobywali.

8. Ejragoła (Ejragałas) miasteczko rządowe, dawniej ciwuństwo
stolica powiatu). – Kościół parafialny S. Michała fund. 1416 Witold Wielki
Xiążę litewski drewniany (3 Klas.). Parafian Katol. 3371. – Szpital –
Zbor luterski. – Bożnica żydowska. – Był tu zamek litewski zwa:
ny przez Krzyżaków Eroglen lub Ergalle w którym się urodził Wite:
nes syn Lutawora Króla litewskiego. R. 1253 darował to miejsce Mendog
Krzyżakom inflantskim; Krzyżacy pruscy dobywali zamek r. 1322 i 1382.

Filie: Leszcze (Leszczin) wieś. – Kościół filialny Opatrzności
Bożej fund. 1789 Romer, drewniany. – Szpital.

Pernarow (Pernarawa) wieś. – Kościół filialny Ukrzy:
żowania P. Jezusa fund. 1071 Król Jan III (podług Mappy Juru:
mowicza fund. 1617, a podług Szematyzmu, fund. 1676. parafial:
ny.) (Szpital) – Około r. 1870 utworzono oddzielną parafię, do której
przyłączono Kaplicę murowaną w Ejragole. –

Jodze wieś. – Kościół filialny Ukrzyżowania P. Jezusa
fund. 1780 parafianie, drewniany. Był pierwotnie kaplicą,
dopiero około r. 1870 został filią do Pernarowa.

Kaplica: ~~[illegible]~~ Ejragoła m. – Kaplica S. Szymo:
na i Tadeusza fund. 1750 Dowgird, murowana.

9. Czekiszki (Czekiszkies) miasteczko. – Kościół parafialny Św.
Józefa oblubieńca fund. 1457 Piotr Senko Giedygołd Kasztelan wileński,
później oddany Kalwinom. Wymurował go na nowo r. 1017 Jerzy Gedgowd
Mackiewicz, murowany (5 Klas.) Parafian Katol. 2209. – Szpital –
Szkoła żydowska.

Kaplica: Kruwondy wieś. – Kaplica drewniana P. Jezusa
fund. 1764 przez parafian.

10. Srzednik czyli Srednik (Szeradzias) miasteczko. – Kościół
parafialny S. Jana Chrzciciela fund 1662 Mikołaj Sapieha (a podług
Szematyzmu fund 1635 Sapieha wojewoda nowogrodzki. podług Buszyńs:
kiego zaś fund. 1620 Mikołaj Pac wojewoda, dotował go zaś Mikołaj Sa:
pieha wojewoda nowogrodzki, który przy nim Szkołę wystawił.) Stanisław
Kiszka bi[...]o żmudzki (r. 1619) oddał go na krótki czas Augustianom. którzy go w krótce
dla bra[...]nduszów opuścili. R. 1829 woda z Dubissy rzeki zabrała ten Kościół,

lecz go r. 1829 parafianie znowu odbudowali, drewniany (5 Klas.) Parafian Katol. 1580. – Bożnica żydowska. – Była tu za pogańskich czasów główna świątynia (Rumnowe) gdzie dotąd jeszcze widać ślady zamku litewskiego zwanego Bissena, który Krzyżacy r. 1283, 1294, 1316 dobywali i naprzeciwko na wyspie rzeki Dubissy około r. 1336 warowny zamek Marienwerder założyli. Po zburzeniu zamku Bissene odbudowali Krzyżacy na jego gruzach zamek zwany Dobishein r. 1400, który Litwini r. 1409 spalili.

11. Wilkia (Wilkijos) miasteczko nad Niemnem. – Kościół parafialny S. Jerzego fund. 1542 Król Zygmunt I, odbudowany r. 1851 przez x. Kazmierza Berka i parafian (3 Klas.). Parafian katol. 3943. – Bożnica żydowska.

Kaplice: Pocztów wieś. – Tu była Kaplica r. 1830.

Czerwony dwór (Raudondwaris) wieś. – Kościół Wniebowstąpienia pańskiego był r. 1830 Kapelanią. R. 1855 wymurował go hr. Wincenty Tyszkiewicz i wtedy utworzono tu oddzielną parafią (1 Klas) mającą parafian Katol. 3455. – Jest tu zamek nowogotycki odnowiony po r. 1831 przez Benedykta Tyszkiewicza; pierwotnie r. 1405 wystawiony przez Wielkiego Mistrza Ulryka von Jungingen i nazwany Koenigsburg – niedaleko ujścia Niewiaży do Niemna.

Koczaniszki wieś. – Kaplica istniała tu r. 1874.

Ordo ecclesiarum dioecesis Samogitiae
Anno 1689.

Ecclesia cathedralis in civitate Vornensi cum omnibus membris videlicet Poenitentiariis Concionatoribus, Vicariis, Altaristis, Capellanis, caeterisque Beneficiatis.

Ecclesiae parochiales in Decanatibus ruralibus.

I) Decanatus Crosensis. 1) Vornie S. Alexandri. 2) Kroze. 3) Woygow (Altaria Crosensis). 4) Niemokszty. 5) Eyragola et filia 6) Pernarow. 7) Butkiszki. 7) Czakiszki. 8) Widukle et filia. 9) Poszoltunie. 10) Rosienie. 11) Girtokole. 12) Betigola. 13) Szydlow. 14) Lidowiany. 15) Lale. 16) Kielmy. 17) Użwenty. 18) Powondenie.

II) Decanatus Retoviensis. 1) Retow. Filia Wiwirzany. 2) Gorgzdy. 3) Szwekszny. 4) Gordoma Capella. 5) Woynuta. 6) Zwingi. (dopisane później: et filia Zygajcie). 7) Poiurze. 8) Botoki. 9) Koltyniany et Altaria. 10) Szytele et Filia Upina et 11) Bolsze. 12) Chweydany. 13) Lawkow et Filia. 14) Twery.

15) Ptungiany et filia Kule. 16) Zorany et Altaria. 17) Gaury. [: Dopisano później: 18) Taurogi. :]

III) Decanatus Janiscensis. 1) Janiszki et Filia. 2) Zagory oppidum regale. (dopisano później: Skajgiri filia). 3) Zagory bona terrestria. 4) Nowe Miasteczko. 5) Zamusze. 6) Szawle et Altaria Kuże. 7) Meszkucie Capella. 8) Wiekoznie (dopisane później: et filia Lackowo). 9) Tryszki. 10) Popielany. 11) Kurtowiany 12) Szaukiany. 13) Kurszany. 14) Raudziany. 15) Linkow. 16) Okmiany. 17) Sataty. [: Dopisano później: 18) Łayzow. :]

IV) Decanatus Szkudensis. 1) Szkudy et Altaria, et Kłoki (sive Łoki) Capella et altera Capella Zydiki. 2) Polonga et Altaria et Capellae duae. 3) Plotele. 4) Klauzgaty. 5) Leptawki (dopis. później: spectat ad ecclesiam Olsiady). 6) Olsiady (dopis. później: et filia Kontowcie). 7) Gordy alias Kalwaria. 8) Siady. 9) Krytynga. 10) Korciany. 11) Salanty Praepositura. 12) Lapkożemie. 13) Masiady. 14) Piekiele. 15) Zydyki. 16) Tyrkszle. 17) Łukniki. 18) Teloze. 19) Nieworany Capella [: Dopisane później: 20) Linkymy. :]

V) Decanatus Szadoviensis. 1) Szadow et Altaria. 2) Klawany. 3) Pokroje. 4) Raduiliszki. 5) Ligumy. 6) Grynkiszki. 7) Poszuszwie. 8) Bleysagola. 9) Szawlany. 10) Citowiany PP. Bernard. 11) Jaswoynie. 12) Poniewież. 13) Datnow. 14) Surwiliszki. 15) Krokinow. 16) Kroki. 17. Nowe miasto.

(Nowe miasto czyli Władysławow) (Sudargi czyli Jansbork)

VI) Decanatus Wierzboloviensis. 1) Wierzbolow et Altaria. 2) Nowe Miasto. 3) Jurbork. 4) Sudargi. 5) Kidule. 6) Skirstimonie 7) Gietgudiszki. 8) Raudany. 9) Wielona et Syntowty. 10) Srzednik. 11) Wilkija. 12) Sapiezyszki. 13) Dobrawola. 14) Jadogany. 15) Błogosławieństwo.

Et plures extant ecclesiae ad dioecesim Samogitiae pertinen= tes, occasione quarum adpraesens lis et actio pendet in= decisa.

(Collectanea Constitutionum synodalium dioecesis Samogitiensis (Casimiri Pac episcopi Samogit.) Vilnae typ. Soc. Jesu 1090. 4to)

Status dioecesis Mednicensis seu Samogitiae.
Anno 1752.

Episcopus: Antonius Dominicus Comes in Lohojsk et Bardyzow Tyszkiewicz eques Albae Aquilae.

Praelati et Canonici: 1) Praepositus (Alexander Horain episcopus Hirenensis, Praepositus infulatus Gironensis, Archidiaconus Viln.) 2) Archidiaconus. 3) Decanus, 4) Custos. 5) Scholasticus. 6) Cantor.
Canonici 6.
Cancellarius dioecesis 1.

Vice-Praelati et Vicarii: 1) Vicedecanus. 2) Vicecustos. 3) Vicecantor. et Vicarii 5.

Ecclesiae.

I) Decanatus Vornensis. 1) Wornie et Filia Wirzowianen. 2) Ławkow. 3) Twery Praepositura. 4) Altaria (ibid.) 5) Zorany. 6) Łukniki et Altariae duae. 7) Uzwenty. 8) Łowonden. 9) Kroże. 10) Altaria (ibid.) 11) Żiemoksz-ty. 12) Botoki. 13) Gaura. 14) Pojurze filia Crosensis. 15) Taurogi (praestimonium Cancellarii). 16) Waygow (Altaria Crosensis). 17) Koltyniany. 18) Altaria (ibid.) 19) Upina. 20) Szytele et filia Bolsie.

II) Decanatus Olsiadensis. 1) Olsiady. 2) Telsze. 3) Kenstayciè (Fratrum Rochitarum). 4) Kontowcie. 5) Płotele et filia Berzora. 6) Calvaria (Ordinis Praedicatorum). 7) Siady. 8) Pikiele. 9) Zydyki Altaria. 10) Tyrkszle. 11) Zemetany. 12) Niewořany filia Telsensis. 13) Eygirdzie filia Telsensis. 14) Leplawki filia Olsiadensis.

III) Decanatus Szydloviensis. 1) Szydlow Praepositura (sub dispositione Episcopi). 2) Betygola (Praestimonium cathedr. Decani). 3) Kielmy. 4) Citowiany (Ordinis Minorum de observantia). 5) Rosieynie (Ordinis Praedicatorum) 6) Widukle (Comm. perpet.). 7) Poszottunie (Comm. perpet.). 8) Lidowiany. 9) Late. 10) Girtokol. 11) Altaria Szydlovensis Skoroyuiana. 12) Altaria Szydlovensis Smottokoviana. 13) Altaria Betygolensis. 14) Altaria Widuklensis. 15) Altaria Kielmensis.

IV) Decanatus Retoviensis. 1) Retow. 2) Szwekszny. 3) Altaria prima (ibid.). 4) Altaria secunda (ibid.). 5) Plungiany. 6) Altaria (ibid). 7) Kule filia (Commend.). 8) Chwedany. 9) Gordoma filia. 10) Ziwingie. 11) Woynuta. 12) Gorzdy. 13) Wewyrzany filia Retoviensis. 14) Altaria Wewyrzanensis.

7) Kule (dopis: parochia, a zmazane: filia)

V) Decanatus Scudensis. 1) Szkudy Praepositura. 2) Ylaki filia (Commend.). 3) Linkimy filia (Commend.). 4) Ylasiady et Szaty filia. 5) Satanty Praepositura. 6) Altaria prima (ibid.). 7) Altaria secunda (ibid.). 8) Korciany. 9) Kretynga (Ord. Min. S. Franc. de observ.). 10) Polonga. 11) Altaria (ibid.). 12) Dorbiany. 13) Laukozemy. 14) Altaria Scudensis.

VI) Decanatus Janiscensis. 1) Janiszki et Pikaknie Capella publica. 2) Altaria (ibid.). 3) Zagory Regal: 4) Zagory Terrestr. 5) Zamusze. 6) Szakinow. 7) Szaule. 8) Meszkucie filia. (Commend.) 9) Altaria Szaulen: 10) Satatay. 11) Woszki filia. 12) Poszwityn. 13) Linkow (Ordin. Carmelitarum antiquae observantiae)

w Synodzie wymienione jeszcze: a) Gruzdy b) Kuse. (Kościoły)

VII) Decanatus Szadoviensis. 1) Szadow. 2) Altaria (ibid.) 3) Klawany. 4) Radziwiliszki. 5) Linguny. 6) Pokroje. 7) Janiszkiele. 8) Poszulaty. 9) Smilgie. 10) Szaulany. 11) Altaria Klavanen: 12) Nowe Miasto. 13) Poniewicz.

VIII) Decanatus Crocoviensis. 1) Kroki. 2) Krakinow (praestimonium Archidiaconi). 3) Beysagola. 4) Poszuszwie. 5) Czakiszki. 6) Jaswoynie. 7) Eyragola. 8) Pernarow filia. 9) Altaria (ibid.). 10) Butkiszki. 11) Datnow (Ord. Min. S. Franc. de observ.). 12) Kieydany (Ord. Carmelit. antiquae observ.). 13) Surwiliszki. 14) Grinkiszki. 15) Altaria (ibid.)

IX) Decanatus Wielonensis. 1) Wielona Praepositura. 2) Syntowty filia. 3) Jurbork. 4) Janzbork, Słowiki, Kidule filiae. 5) Wierzbolow. 6) Sapieżyszki. 7) Wysoka Ruda filia et duae Capellae. 8) Wilkia. 9) Poniemuń filia. 10) Srzednik. 11) Błogosławieństwo. 12) Gietgudyszki. 13) Szakie filia. 14) Skirstymoń. 15) Władysławow (Ord. Carmelit. antiquae observ.). 16) Hryszkabudzie filia (Ord. Carmelit. antiquae observ.)

(Janzbork czyli Sudargi)

(Władysławow czyli nowe miasto)

X) Decanatus Wiekszensis. 1) Wieksznie. 2) Okmiany. 3) Łayżow. 4) Tryszki. 5) Altaria (ibid.). 6) Kurszany. 7) Altaria prima (ibid.). 8) Altaria secunda (ibid.). 9) Popielany. 10) Kurtowiany. 11) Raudziany. 12) Szaukiany.

W Synodzie wymieniony jeszcze: a) Laików (kościół)

(Synodus dioecesana Mednicensis seu Samogitiae sub auspiciis Antonii Dominici Tyszkiewicz Ep. Sam. in eccl. Vornensi A. 1752 d. 4. 5. et 6 Sept. celebrata. Vilnae typ. Soc. Jes. 1752. 4to)

Spis
kościołów parafialnych w dyecezyi
Żmudzkiej
r. 1830.

Wornie Kościoł Katedralny zmurowany r. 1691 (za rzeczką), z Kapitułą, mansyonarzami (wikaryuszami) i Seminarium (przy którym x x. Missionarze).

I) Dekanat Szkudzki. 1) Salanty Kościoł parafialny drewniany erygow. 1630, z 2 altariami i 2 wikariuszami. a) Kalnele filia, Kość. fund. 1777, drewn. b) Gruszławki filia, Kość. drewn. fund. 1761. α) Gargżdele kapl. murow. fund. 1829 przez parafian na cmentarzu. — 2) Korciany paraf. Kość. drewn. fund. 1634 z 3 altariami. a) Budry filia, Kość. drewn. fund. 1764 przez parafian. — 3) Kretynga (Karolsztadt) paraf. przy Klasztorze Bernardynów, Kość. murow. fund. 1602. a) Jakubów filia Kość. drewn. — 4) Połąga paraf. Kość. drewn. fund. 1597 z 1 altar. — α) Połąga kaplica S. Jerzego na górze Biruty, zniesiona. — 5) Dorbiany paraf. Kość. drewn. fund. 1739. — 6) Ławkożemy paraf. Kość. drewn. fund. 1754. — 7) Szkudy paraf. (probostwo infułackie) Kość. drewn. fund. 1614 z 3 altariami. — a) Lenkimy filia Kość. murow. fund. 1780. — b) Iłoki filia Kość. drewn. fund. 1709. — α) Alexandrya kapl. drewn. fund. 1778 przez parafian. —

8) Masiady paraf. Kość. murow. fund. 1560, z 2 altariami. – a) Szaty filia, Kość. drewn. fund. 1771. z 1 altarią.

II) Dekanat Ołoiadzki. 1) Gintyliszki paraf. Kość. drewn. fund. 1779. – a) Naciany filia Kość. drewn. fund. 1789. – 2) Płotele paraf. Kość. drewn. fund. 1597, z 2 altar. – a) Berżora filia. Kość. drewn. fund. 1746 z altarią fund. 1812. – b) Szatejki filia Kość. drewn. fund. 1700. – 3) Kalwarya (Gordy) paraf. przy Klasztorze Dominikanów. Kość. murow. fund. 1642. – a) Jagminopol filia. Kościół drewn. fund. 1790 z 1 altar. – b) Giegrany filia, Kość. drewn. fund. 1754 z 1 altar. – 4) Siady paraf. Kość. drewn. fund. 1508 z 2 altar. – a) Renow Kaplica drewn. fund. 1780. – 5) Żemelany paraf. Kość. drewn. fund. 1752 z 1 altar. – 6) Pikiele paraf. Kość. drewn. fund. 1756. – a) Żydyki filia, Kość. murow. fund. 1691 przez Jezuitów, z 1 altar. – b) Ukryny filia Kość. drewn. fund. 1776, z 1 altar. – 7) Tyrkszle paraf. Kość. drewn. fund. 1568 (czyli 1612) z 1 altar. – a) Piewiany filia. Kość. drewn. fund. 1788. – 8) Gadonów paraf. Kość. drewn. fund. 1783, z 1 altar. – 9) Ołoiady paraf. Kość. drewn. fund. 1475 z 2 altar. – a) Leplawki filia, Kość. drewn. fund. 1765, z 1 altar. – b) Kęstajcie filia, z Szpitalem Rochitów fund. 1738, Kość. drewn. z 1 altarią. – 10) Telsze paraf. Kość. drewn. fund. 1602, z 2 altar. – a) Telsze Klasztor Bernardynów, z Kość. murow. fund. 1624. – b) Wieszwiany filia, Kość. drewn. fund. 1758. –

c) Ejgirdzie filia, Kość. drewn. fund. 1817, z 1 altar. —
d) Niewrany filia, Kość drewn. fund. 1602 przez Zygmun:
ta III. — 11) Kontowie paraf. Kość. drewn. fund. 1619,
z 1 altar. — a) Żlubiny filia, Kość. drewn. fund. 1773, z
1 altar.

III) Dekanat Retowski: 1) Płungiany paraf. Kość. drewn.
fund. 1617, z 3 altar. — 2) Kule paraf. Kość. drewn. fund. 1644
z 1 altar. — 3) Retow paraf. Kość. drewn. fund. 1606 Ogins:
kich, z 2 altar. — 4) Andrzejow paraf. Kość. drewn. fund.
1780. — 5) Gorżdy paraf. Kość drewn. fund. 1597, z 1 altar.
— a) Wieżajcie filia Kość. drewn. fund. 1784. — 6) Wewyrzany
paraf. Kość. drewn. fund. 1639. — 7) Chwejdany paraf. Kość.
drewn. fund. 1569. — a) Pojurze filia Kość. drewn. fund. 1780.
— b) Judrany filia, Kość. drewn. fund. 1780. — α) Podkar:
biszki kaplica drewn. fund. 1787. — 8) Szwekszenie
paraf. Kość. drewn. fund. 1507, z 2 altar. — 9) Tenenie
paraf. Kość. drewn. fund. 1782. — 10) Wojnuta paraf.
Kość. drewn. fund. 1606. — a) Sartyniki filia, Kość. drewn.
fund. 1787. — 11) Nowe miasto ~~[illegible]~~ paraf. Kość. drewn.
fund. 1790. — a) Degucie filia, Kość. drewn. fund. 1757. —
b) Gordoma filia, Kość. drewn. fund. 1706. — 12) Żwingie
paraf. Kość. drewn. fund. 1602. — a) Dytkimie filia, Kość.
drewn. fund. 1796. — b) Żygajcie filia, Kość. drewn. fund.:

IV) Dekanat Worniański: 1) Żorany paraf. Kość. drewn.
fund. 1626, z 1 altar. — a) Medyngiany filia Kość. drewn.
fund. 1762. — b) Ławkosody filia, Kość. drewn. fund. 1788. —
2) Twery paraf. Kość. drewn. fund. 1614 z 3 altar. — 3) Ławkow
paraf. Kość. drewn. fund. 1623. — α) Pojeziory kaplica drewn. fund. 1771.

4) Wornie stare paraf. Koś. drewn. fund. 1416. – 5) Łowon=den parafi. Koś. drewn. fund. 1620, z 1 altar. – 6) Użwen=ty paraf. Koś. drewn. fund. 1609. – α) Chwatojnie Klasztor Karmelitów dawnej obserw. z Koś. murow. fund. 1740 przez Adamowicza. – 7) Janopol paraf. Koś. drewn. fund. 1763. – 8) Łukniki paraf. Koś. drewn. fund. 1416, z 1 altar. – a) Upina filia, Koś. drewn. fund. 1807. – b) Kownatów filia, Koś. drewn. fund. 1794. – c) Ubiszki filia, Koś. drewn. fund. 1785.

V) Dekanat Botocki: 1) Poszyle paraf. Koś. drewn. fund. 1787. – a) Korklany filia, Koś. drewn. fund. 1779. – 2) Kołtyniany paraf. Koś. drewn. fund. 1416. – 3) Szytele paraf. Koś. murow. fund. 1533, z 1 altar. – a) Bolsie filia, Koś. drewn. fund. 1700. – 4) Girdysz=ki paraf. Koś. drewn. fund. 1782. – a) Upina filia, Koś. drewn. fund. 1706. – 5) Hulgie paraf. Koś. drewn. fund. 1798. – 6) Niemokszty paraf. Koś. drewn. fund. 1636, z 1 altar. – 7) Odachów paraf. Koś. drewn. fund. 1803 (1793). – 8) Skawdwily paraf. Koś. drewn. fund. 1801 (1797). – 9) Botoki paraf. Koś. drewn. fund. 1509. – 10) Pogromoń paraf. Koś. drewn. fund. 1773. – 11) Tawrogi paraf. Koś. drewn. fund. 1705. – α) Poszołtuń Klasztor Benedyktynów, z Koś. drewn. fund. 1754 Jano=wicz. – 12) Gawry paraf. Koś. drewn. fund. 1670. – a) Po=jurze filia, Koś. drewn. fund. 1750.

VI) Dekanat Wiekszniański. – 1) Tryszki paraf. Kość. drewn. fund. 1611. – 2) Wieksznie paraf. Kość. drewn. fund. 1034, z 2 altar. – a) Lackowo filia, Kość. drewn. fund. 1792. – 3) Łajżew paraf. Kość. drewn. fund. 1661. – 4) Okmiany paraf. Kość. drewn. fund. 1595, z 1 altar. – a) Węgiery filia, Kość. drewn. fund. 1766. – b) Klikole filia, Kość. drewn. fund. 1786. – 5) Popielany paraf. Kość. drewn. fund. 1493. – α) Szawdynie Kaplica drewn. fund. około 1760. – 6) Rawdziany paraf. Kość. drewn. fund. 1550, z 1 altar. – 7) Kurszany paraf. Kość. drewn. fund. 1622. – 8) Szawkiany paraf. Kość. drewn. fund. 1497. – 9) Kurtowiany paraf. Kość. murow. fund. 1525 (1495) z 1 altar. – a) Łoszawsze filia. Kość. b) Kiewnary filia, Kość. drewn. fund. 1662. – c) Łokopie filia, Kość. drewn. fund. 1760. – α) Podubiś Klasztor Bazylianów unit., z Kość. drewn. fund. 1749 Antoni Bejnar.

VII) Dekanat Janiski. – 1) Szawle paraf. Kość. murow. fund. 1445 (1625) – a) Rekijów filia Kość. drewn. fund. 1732. – b) Mieszkucie filia, Kość. drewn. fund. 1677. – c) Kuże filia, Kość. drewn. fund. 1654, z 1 altar. – 2) Szakinów paraf. Kość. murow. fund. 1630. – a) Żorany filia, Kość. mur. fund. 1786 (zowie się też Łotwele albo Orany). – 3) Krupie paraf. Kość. drewn. fund. 1786, z 1 altar. – 4) Żamusze paraf. Kość. drewn. fund. ? – a) Grużdzie filia, Kość. drewn. fund. 1623 (1759). – 5) Stare Żagory paraf. Kość. murow. fund. 1523, z 1 altar. – 6) Nowe Żagory paraf. Kość. murow. fund. 1623, z 2 altar. – 7) Janiszki paraf. Kość. murow. fund. 1526 Paweł xiążę Holszański bisk. wileń. z 1 altar. – 8) Kruki paraf. Kość. drewn. fund. 1752. –

9) Łoszwityń paraf. Kość. drewn. fund. 1459. — a) Ławksodzie filia Kość drewn. fund. 1752 Jezuici. — b) Żejmele filia Kość. murow. fund. 1828. — 10) Linków paraf. przy Klasztorze Karmelitów dawnej obserw. Kość. murow. fund. 1503(?). — 11) Konstantynów paraf. Kość. drewn. fund. 1665. — 12) Sałaty paraf. Kość. drewn. fund. 1775.

VIII) Dekanat Szadowski: 1) Szawlany paraf. Kość drewn. fund. 1474, z 1 altar. — a) Dowiatów filia, Kość drewn. fund. około 1770 Dowiatt. — 2) Szadów paraf. Kość. murow. fund. 1540 z 1 altar. — a) Pojeziory czyli Użjeziory Kaplica drewn. fund. 1763. — 3) Szczodrobów czyli Rokajny paraf. Kość. murow. fund. 1829 Tracewski. 4) Śmilgie paraf. Kość. drewn. fund. 1661. — a) Dębów filia, Kość. murow. fund. 1825. — 5) Radziwiliszki paraf. Kość. drewn. fund. 1619, z 2 altar. — 6) Rozalin paraf. Kość. drewn. fund. 1771, z 1 altar. — 7) Ligumy paraf. Kość. drewn. fund. 1526, z 1 altar. — a) Stačzuny filia, Kość. drew. fund. 1668. — 8) Pokroj paraf. Kość. drewn. fund. 1630. — 9) Kławany paraf. Kość. drewn. fund. 1624. — 10) Poszełaty paraf. Kość. drewn. fund. 1639, z 1 altar. — 11) Johaniszkiele, paraf. Kość. murow. fund. 1792.

IX) Dekanat Krokowski: 1) Kroki paraf. Kość. drewn. fund. 1529 (1478). — α) Klasztor zakonnic Katarzynek (Dominikanek) z Kościołem drewn. fund. 1645 przez Jerzego Tyszkiewicza bisk. żmudz. — 2) Hrynkiszki paraf. Kość. murow. fund. 1618. — a) Wasiliszki filia, Kość. drewn. fund. 1785 (1712). — 3) Poszuszwie paraf. Kość. murow. fund. (1553) (1798) z 2 altar. — a) Szawkoty filia, Kość. drewn. fund. 1773. — 4) Bejsagoła paraf. Kość. drewn. fund. 1539, z 1 altar. — a) Łotany filia, Kość. drewn., fund. 1786. —

b) Pacunele filia Kośc. drewn. fund. 1805. – 5) Krakinów paraf. Kośc. drewn. fund. 1580. – a) Wodowty filia, Kośc. drewn. fund. 1697. – b) Surwiliszki paraf. Kośc. drewn. fund. 1637. – 7) Datnow paraf. przy Klasztorze Bernardynów, Kośc. murow. fund. 1701 Jan Brzostowski. – 8) Kiejdany paraf. przy Klasztorze Karmelitów dawnej obserw. Kośc. drewn. fund. 1704. – 9) Jaswojnie paraf., Kośc. drewn. fund. 1590.

X) Dekanat Szydłowski: 1) Widukle paraf. Kośc. drewn. fund. 1800. – a) Erżwiłk filia, Kośc. drewn. fund. 1706. – b) Wodżgiry filia, Kośc. drewn. fund. 1770. – c) Żołpie filia, Kośc. drewn. fund. 1714. – 2) Kroże, paraf. Kośc. drewn. fund. 1416, z i altar. – α) Kroże Klasztor Benedyktynek, Kościoł murow. fund. 1642. – a) Pokrożecie filia Kośc. drewn. fund. 1764. – b) Pojurze filia, Kośc. drewn. fund. ? – 3) Wajgów paraf. Kośc. drewn. fund. 1804. – 4) Kielmy paraf. Kośc. drewn. fund. 1745, z i altar. – 5) Lale paraf. Kośc. drewn. fund. 1522. – 6) Lidowiany paraf. Kośc. murow. fund. 1761. – 7) Szydłow paraf. probostwo infułackie, Kośc. murow. fund. 1457 przez Giedygołda, z 3 altar. i z obrazem cudownym P. Maryi. – α) Szydłow, Kaplica drewn. na cmentarzu, fund. 1818, Szpital. – 8) Litowiany paraf. przy Klasztorze Bernardynów, z Kośc. murow. fund. 1614 Andrzej Wołłowicz. – α) Żoginie Klasztor Franciszkanów, z Kośc. drewn. fund. ?

XI) Dekanat Wieloński: 1) Jurborg (Georgenburg) paraf. Kośc. drewn. fund. 1522. – 2) Skirstymoń paraf. Kośc. drewn. fund. 1636. – 3) Wielona paraf. Kośc. murow. fund. 1421. – a) Pomituwie filia, Kośc. drewn. fund. 1760. – 4) Butkiszki paraf.

Kość. drewn. fund. 1539. — 5) Girtakol paraf. Kość. drewn. fund. 1744. — 6) Rossienie parafia przy Klasztorze Dominikanów, Kość. murow. fund. 1421 przy którym r. 1646 Dominikanie osadzeni. — α) Rossienie Klasztor Karmelitów dawn. obserw. z Kość. murow. fund. 1720 Jakob Wiżbor Powiat. — β) Rossienie Klasztor Pijarów z Kość. murow. fund. 1749 Ludwik Sienicki. — a) Kołnuje filia, Kość. murow. fund. 1818. — 7) Betygoła paraf. Kość. drewn. fund. 1416. — a) Ugiany filia Kość. murow. fund. 1658, z cudownym obrazem P. Maryi. — α) Ilgiże Kaplica publ. — 8) Ejragoła paraf. Kość. drewn. fund. 1416. — a) Leszcze filia Kość. drewn. fund. 1789. — b) Pernarow filia, Kość. drewn. fund. 16[illegible]. — 9) Czekiszki paraf. Kość. murow. fund. 1617. — 10) Srzednik paraf. Kość. drewn. fund. 1635, lecz go woda zabrała r. 1829. — 11) Wilkia paraf. Kość. drewn. fund. 1542. — α) Pocztów Kaplica. — β) Czerwony dwór Kapelania. —

=

/: Podług książki: Opis Żmudzkiey Dyecezyi (z trzema mapkami) przez Kanonika Katedralnego Stanisława Czerskiego Doktora Teologii Członka wielu Towarzystw uczonych. Wilno, nakładem Autora, w drukarni Dworca, 1830. 8vo K. n. 2, str. 91. i 4. oraz 3 mapki kolor. in 4to sztychowane: 1) Dyecezya Żmudzka (z podziałem na Dekanaty) (1 Centymetr. parysk = 100 Wiorst) (Kolorow) 2) Dekanat Szkudzki (8 Centymetr. parys. = 30 Wiorst). 3) Parafia Salantowska (8 Centymetr. par. = 10 Wiorst. Tylko dekanaty Szkudzki i Ołoiądzki mają lata fundacyi. — Reszta fundacyi podług: Mappa dyecezyi Żmudzkiej czyli Telszewskiej granicami Kowieńskiej i Kurlandzkiej gubernii objętej Ks. Wincenty Juzumowicz (autor). Petersburg 1858. Rysował Alexander [illegible]siński. fol. 2 ark. litograf. — i podług Szematyzmu 1875. :/

Spis
parafii dyecezyi zmudzkiej
(w gubernii Kowieńskiej

r. 1855

I) Dekanat Abelski 1. Abele 2. Hanuszyszki
(powiat Nowo-Alexandrowski) 3. Żabiszki. 4. Kwetki. 5 Komaje. 6 Krewno. — wilen. dekanat Kupiski
7. Ponedel. 8. Poniemunie. 9. Poniemunek. 10. Rakiszki. 11. Popiel. 12. Skopiszki. 13. Czadosy.
14. Juzynty.

II) Dekanat Botokski: 1. Botoki. 2 Gawra. 3 Girdyszki. 4. Koltyniany. 5. Niemokszty. 6. Odachow. — (zmudz.)
(pow. Rosieński) 7. Pogromoncie. 8. Poszyle. 9. Stulgie. 10. Skawdwile. 11. Tawrogi 12 Szytele.

III) Dekanat Witkomirski: 1. Bukańce. 2. Witkomierz. — (z dawnej dyec. ~~zmudz~~ wilen. dekanatu pobojskiego i witkomirskiego)
(pow. Witkomirski) 3. Wodakle. 4. Widziszki. 5. Dziewaltow. 6. Żmujdzki. 7. Kowarsk. 8. Nidoki. 9. Pobojsk. 10. Pogiry.
11. Rogow. 12. Siesiki. 13. Subocz. 14. Traszkuny.
15. Troupie. 16. Upniki i Wieprze. 17 Szaty.

IV) Dekanat Wieloński: 1. Butkiszki 2. Betygola — (zmudz.)
(pow. Kowieński) 3. Wielona. 4. Wilkia. 5. Girtokol. 6 Giragola. 7. Rossiejnie. 8. Srzednik. 9. Skirstymon. 10. Czekiszki. 11. Czerwony dwór. 12 Jurborg.

V) Dekanat Wiekszniański: 1. Wieksznie 2. Kurtowiany. — (zmudz.)
(pow. Szawelski) 3. Kurszany. 4. Lackow. 5. Łajżew. 6. Okmiany. 7. Popielany. 8. Rawdziany. 9. Tryszki. 10. Szawlany

(żmudz.) (Pow. Telszewski) (Pow. Szawelski) VI) Dekanat Worniański: 1) Wornie (Miedniki) m. 2) Żorany (miast.) 3. Ławkow (miast.). 4 Łukniki. 5 Powondeń. 6. Twery. 7. Użwenty. 8. Janopol.

(żmudz.) (Pow. Kowieński) VII) Dekanat Krokowski: 1. Bejsagola 2. Datnow. 3 Hrynkiszki. 4. Krakinow. 5. Kroki. 6. Poszuszwie. 7. Surwiliszki 8. Jaswojnie.

(z dawn. dyec. wileń.) (Pow. Kowieński) VIII) Dekanat Kowieński: 1. Bobty 2. Wędziagoła. 3 Żejmy. 4. Kiejdany. 5. Kowno. 6. Kormiałów. 7 Łabunów. 8 Opitołoki. 9. Rumszyszki. 10. Skorule - Inow.

(z dawn. dyec. wileń.) (Pow. Nowo-Alexandrowski Dekanat brasławski i kupiski) IX) Dekanat Nowoaleksandrowski: 1. Aleksandrowo [illegible] 2. Antuzow. 3 Brasław. 4. Widze. 5. Dryświaty. 6. Dusiaty. 7. Zawierz 8. Nowoaleksandrowsk (Jeziorossy) 9. Pelikany. 10. Soloki 11. Smolwy.

(żmudz.) (Powiat Telszewski) X) Dekanat Olsiadski: 1. Gadonow. 2. Ginteliszki. 3. Żemelany. 4. Żydyki. 5. Kontowcie. 6. Kalwarya (Gordy). 7. Leptawki. 8. Olsiady. 9. Płotele. 10. Pikiele. 11. Siady. 12. Telsze (Józefow) 13. Tyrkszle.

(z dawn. dyec. wileń. Dekanat kupiski) (Pow. Poniewieżski) XI Dekanat Poniewieżski: 1. Birże. 2. Brunowiszki. 3. Wobolniki. 4. Wysoki Dwór. 5. Kryniczyn. 6. Nowe miasto. 7. Poniewież. 8. Pompiany. 9. Paswol. 10. Podbirże. 11. Remigoła. 12. Truskow.

XII) Dekanat Retowski: 1. Andrzejów. 2. Wewirżany. (żmudz.)
(Pow. Rosieński i Telszewski) 3. Wojnuta. 4. Girdyszki (Gorżdy?) 5. Żwingie
6. Kule m. 7. Nowe Miasto. 8. Plungiany.
9. Retów. 10) Tenenie. 11) Chwejdany. 12)
Szwekszne.

XIII) Dekanat Uciański: 1. Bolniki. 2. Wieszynty. (wilen.) Dekanat brasław
(Pow. Wilkomirski) 3. Wiżuny. 4. Dobejki. 5. Kurkle. 6. Kupiszki. 7. Leluny. 8. Onikszty. 9. Owanta. 10.
Poławeń. 11 Świadość. 12. Sudejki. 13. Tauroginy. 14. Uciana. 15. Użpole.

XIV) Dekanat Szadowski: 1) Johaniszkiele. 2. Kłowany. 3. ~~Lidkow (Ligum...?)~~ Ligumy 4. Pokroj. 5. Puszołaty. 6. Radziwiliszki. 7. Rozalin. 8. Smilgie (żmudz.)
(Pow. Szawelski i Poniewiezki)
9. Szadow. 10. Szawlany.

XV) Dekanat Szydłowski: 1) Widukle 2) Wajgow. (żmudz.)
(Pow. Rosieński) 3. Erżwiłk. 4. Kielmy. 5. Kroże. 6. Lidowiany.
7. Lale. 8. Cytowiany. 9. Szydłow.

XVI) Dekanat Szkudski: 1. Dorbiany. 2. Iłoki. (żmudz.)
(Pow. Telszewski) 3. Kretynga 4. Korciany. 5. Ławkożemy. 6. Lenkimy.
7. Masiady. 8. Połąga. 9. Salanty. 10. Szkudy.
11. Szaty. — i 12 (w guberni kurlandzkiej) Połąga.

XVII Dekanat Janiski: 1. Gruzdzie. 2. Krupie. (żmudz.)
(Pow. Szawelski) 3. Konstantynow. 4. Kruki. 5 ~~[illegible]~~ Kalle
Linkow. 6. Meszkucie. 7 Nowe Żagory. 8 Poszwityń.
9 Stare Żagory. 10 Sałaty. 11 Szawle. 12. Szakinow.
13. Janiszki

197 parafii (i 1 w Kurland.)

W guberni Kurlandskiej

2 dekanaty (Semigalski i Kurlandski) 18 Kościołów paraf: fialn.; 5 kość. filialnych; 11 kaplic; 8 domów modlitewnych (między temi 20 murowanych i 22 drewnianych.

Archidyakonat piltyński:

I) Dekanat Kurlandski (Curoniensis). 1. Szenberg m. (Schoenberg) z 2 filiami a) Bausk m., b) Kurmen w. – i 3 Kaplicami: a) Ekshoff, b) Ohsal, c) Fridrichsztadt m. 2. Mitawa. 3. Alszwang – z filią: Felixberg. 4. Goldinga m. – z Kaplicą Windawa m. 5. Liwen-Bersen. 6. Libawa m. 7. Altenburg m. z filią Hazenpott m. 8. Liewenhoff. 9. Lehny.

II) Dekanat Semigalski: 1. Iłukszta m. z filiami: a) Swentmujża b) Stelmujża – z Kaplicami Schlosberg, Czamany. 2. Elerna w. z filią Warnowicze w. – i z Kaplicami: a) Matulisz: ki, b) Grosborn, c) Ilgen. 3. Ławkiesa. 4. Bebra z filią: Rubin [z Kaplicami Czamany i Rubszniki]. 5. Dweta w. (Dweten) z filią Podunaj w. [z Kaplicami Muncze i Kriszkiany]. 6. Subocz. w (Subat) 7. Smelin. 8. Jakobsztadt. m

Spis parafii w dyecezyi Podlaskiej (Łuckiej)
(podług Synodu z r. 1589.)

A) Pierwsza część dyecezyi: ~~[illegible]~~ Mielnik:
I) Dekanat, parafije: 1) Mielnik. 2) Siemiaticze. 3) Drohiczyn. 4) Ostrożany. 5) Sledzianowo. 6) Granne. 7) Pierlejowo. 8) Pobikrowy. 9) Winna. 10) Ciechonowiecz. 11) Dolebowo. 12) Dziatkowice. 13) Rudla.
II) Dekanat, parafije: 1) Kuczino. 2) Wyszonki. 3) Domanowo. 4) Jabłonia. 5) Dąbrówka. 6) Długa Dąbrowa. 7) Jabłonka. 8) Wysokie. 9) Kulesie. 10) Brańsko.
III) Dekanat, parafije: 1) Płonka. 2) Soraz. 3) Poświątne. 4) Piętkowo. 5) Topiczowo. 6) Wyski. 7) Bielsko. 8) Narew. 9) Kleszczele. 10) Boczki. 11) Lubino. 12) Sokoły. 13) Kobylino. 14) Tykoczin. 15) Waniewo.

B) Druga część dyecezyi: Janow
IV) Dekanat, parafije: 1) Janow. 2) Staw. 3) Wysokie. 4) Mrozowicze. 5) Wysotych. 6) Sielcze. 7) Czarnaczicze. 8) Kamieniecz. 9) Pruzona. 10) Bezdicz. 11) Sychmewicze. 12) Kobryń. 13) Mietrzice (vacat). 14) Wielenino (vacat) 15) Biercza (vacat).
V) Dekanat, parafije: 1) Brzescie. 2) Kodeń. 3) Hoscza. 4) Łomazy. 5) Rososze. 6) Woyn. 7) Międzyrzec. 8) Biała. 9) Horodzisicze. 10) Malowa Gora (vacat). 11) Gielesnicza (vacat). 12) Horbow (vacat).

C) Trzecia część dyecezyi: Sarnaki

VI) Dekanat, parafije: 1) Łosice. 2) Sarnaki. 3) Hadinów. 4) Hordy. 5) Suchożebry. 6) Krześlino. 7) Mazgobody. 8) Wyrozęby. 9) Przesmyki. 10) Paprotnia. 11) Knichowo. 12) Skrziszowo (vacat). 13) Górki Niemojki (vacat). 14) Wyskowo (vacat). 15) Jarnicze (vacat)

VII) Dekanat, parafije: 1) Międzylesie. 2) Skibniewo. 3) Jabłona. 4) Prostinia. 5) Rozbytkamień. 6) Kożuchowo. 7) Kossowo. 8) Czerwonka. 9) Kadłuby 10) Styrdynia. 11) Zembrowko. 12) Nieczecza. 13) Wagrow (vacat). 14) Starawieś (vacat). 15) Sokołów (vacat) 16) Jarnicze (vacat).

/: Razem 3 Archidyakonaty, 7 Dekanatów, 96 Parafij :/

Ordo et numerus

Decanatuum, Ecclesiarum praepositurarum, parochialium, Urbium et Villarum eis jure parochiali subjectarum, nec non ecclesiarum hospitalium et regularium in utraque dioecesi Luceoriensi et Brestensi existentium.

Anno 1726

(ex libro: Constitutiones synodales dioecesis Luceoriensis et Brestensis ab ill. Stephano Boguslao Rupniewski episcopo Luceoriensi Luceoriae latae A. 1726 d. 21 m. Octobris. Varsaviae typis Schol. Piar. fol.)

Dioecesis Luceoriensis.

I) Decanatus Vlodimiriensis: 1) Łuck civitas 55 loca (Łuck civitas ibi: Ecclesia cathedr. sub tit. S. Trinitatis. – Ecclesia parochialis S. Jacobi Apost. – Eccl. Ord. Praedicatorum – Eccl. Soc. Jesu – Eccl. Bernardinorum – Eccl. Bonifratellorum – Eccl. Trinitariorum. – Eccl. monial. S. Brigittae. = Jatowicze villa cum eccl. Dominicanorum = villa Życzyczyn). – 2) Torczyn oppid. 16 loc. – 3) Iłoczowka villa 15 loc. (Radomyśl villa – Beresteczko oppidum cum eccl. Trinitariorum – Boremel villa) – 4) Nieswież 16 loc. (Ławrow Horodyszcze). 5) Skorce 15 loc. (Białystok). 6) Konińchy 13 loc. 7) Horochow oppidum 34 loc. (Druszkopol, Derczyn). 8) Łoryck stary 20 loc. 9) Litowosz oppidum 18 loc. (Tryszkińce). 10) Sielec 14 loc. 11) Włodzimierz oppidum 31 loc. 12) Swoyczow 19 loc. 13) Kowel oppidum 56 loc. (Milanowice oppidum, Wyżwa oppidum, Ho=

rowiszcze, Ivanic, Czerkasy) 14) Hołuby 12 loc. (Bytyn) 15) Mielnica oppidum 14 loc. 16) Hulewiczów villa 24 loc. 17) Sokol oppidum 17 loc. 18) Kisielin oppidum cum ecclesia parochiali ordinis Carmelitarum 32 loc. (Jezierzany oppidum). 19) Zaturce cum ecclesia parochiali ordinis Augustinianorum 9 loc. 20) Turzysk oppidum ~~[illegible]~~ 20 loc. (Lityn, Zołsk) 21) Łokacze oppidum 18 loc.

II) Decanatus Dubnensis: 1) Ołyka oppidum ibi est ecclesia Collegiata tit. S. Casimiri, Ecclesia hospitalis S. Crucis, Ecclesia parochialis SS. Petri et Pauli) 44 loc. (Zorniszcze, Romanow). 2) Klewań oppidum 39 loc. 3) Stepań oppidum 20 loc. 4) Włodzimierzec oppidum 38 loc. (Jezioro oppidum, Stepanhorod alias Dubna Lotonne) 5) Dambrowica oppidum cum ecclesia parochiali ord. Scholarum Piar. 15 loc. (Stulin oppidum) 6) Bereznica oppidum 10 loc. 7) Kazimirów oppidum ~~&~~ 12 loc. (Jabłońka, Kosmaczow) 8) Tuczyn oppidum 20 loc. 9) Krupa*) oppidum 6 loc. (Dorohobuż) 10) Rowne oppidum 27 loc. (Horodiszcze) 11) Alexandria oppidum 13 loc. 12) Tayguri oppidum 27 loc. (Mylsko oppid.) 13) Dubno oppidum 37 loc. (Dermań, Warkowicze) 14) Koblin 14 loc. 15) Szpanów 9 loc. (Olexiniec) 16) Dorostaie oppidum ~~20 [illegible]~~ 14 loc. 17) Kotki oppidum ~~[illegible]~~ 21 loc. (Czetwertnia, Kopyle). 18) Czartorysk oppidum cum ecclesia paroch. ordinis Dominicanorum 9 loc. 19) Łysin 13 loc. 20) Targowica oppidum cum eccles. ord. Praedicatorum congregationis S. Ludovici Bertrandi (strictioris observant.) 20 loc.

*) od r. 1777 zwany Horyngród

Tajkury

III) Decanatus Cremenecensis: 1) Krzemieniec oppidum cum ecclesia paroch. ord. Franciscanorum 29 loc. (Białakrynica) 2) Łtycza oppidum 22 loc. (Kozin oppidum, Zabokrzyki, Peratyn) 3) Załoscé oppidum 16 loc. (Trościaniec) 4) Szczurowice oppidum 13 loc. (Rzyszczow. Stanisławow oppidum) 5) Olesko oppidum 22 loc. (Ponikwy, Podhorce) 6) Podkamień oppidum cum eccl. paroch. ord. Dominicanorum (Sanctus Mons Sanctissimi Rosarii) 15 loc. 7) Brody oppidum 18 loc. (Łahodow, Ponikowica) 8) Beresteczko oppidum cum ecclesia parochiali ordinis Trinitariorum 21 loc. (Strumiłcze oppidum, Leśniow, Korsow) 9) Olexiniec oppidum 17 loc. (Bakoty, Młynowce, Beregowica) 10) Krupiec oppidum 17 loc. (Leduchow, Radziwiłow).

IV) Decanatus Zbarazensis. 1) Zbaraż nowy i stary oppidum 38 loc. (Łopuszna) 2) Wołoczyska oppidum cum ecclesia filiali ecclesiae Zbarazensis cui jure parochiali subjacent 27 loc. 3) Ozochowce oppidum 38 loc. (Białozurka, Hałczynce) 4) Bazalia oppidum 44 loc. 5) Jampol oppidum 32 loc. (Zahajce) 6) Szumsk oppidum cum ecclesia parochiali ordinis Franciscanorum 37 loc. (Rachmanow, Suraż, Szumbar, Dederkały) 7) Oprylowce 11 loc. 8) Granow oppidum 37 loc. (Kuna, Kisłak, Kalnik, Dafzow, Żywotow, Human oppidum, Monasterzyska) 9) Manaczyn oppidum 12 loc.

V) Decanatus Zaslaviensis: 1) Ostrog oppidum 39 loc. (Międzyrzec. Radohoszcz, Miłatyn) 2) Korzec oppidum 45 loc. (Derażnia, Kotpyte, Poddubie, Trostoniec) 3) Zwiahel*) oppidum 38 loc. (Dymidow, Jarun oppidum, Krasitowka oppidum, Kurszyce oppidum, Ostrożek oppidum) 4) Połonne oppidum 26 loc. 5) Zasław oppidum 61 loc. 6) Międzyrzec oppidum cum ecclesia parochiali ordinis

Jampol dawniej Horodyszcze tychomelskie i Jampol

*) dziś Nowogród wołyński.

Zasław wołyński

Konstantynów stary

Teofilpol dawniej Czotań.

Scholarum Piarum 37 loc. (Stołpin, Niewierków) 7) Konstantynów oppidum 68 loc. (Suchowce) suprascripta ecclesia sub regimine Dominicanorum. 8) Lachowce oppidum cum ecclesia parochiali ordinis Dominicanorum 36 loc. (Teofipol) 9) Horodyszcze cum ecclesia parochiali ordinis Carmelitarum 30 loc. (Szepetówka oppidum, Łabuny oppidum, Sudetków, Biała Krynica)

VI) Decanatus Bractaviensis: 1) Niemierów oppidum noviter erecta ecclesia paroch. 2) Bractaw oppidum ecclesia parochialis noviter erecta. 3) Granów oppidum ecclesia parochialis noviter erecta ... Decanatui Zbarazensi adscripta. – In Decanatu Bractaviensi ob defectum ecclesiarum parochialium hostilitate sublatarum soli Patres Societatis Jesu Missionis Winnicensis divina ministrabant. = Juxta connotationem anno 1606 tempore Martini Szyszkowski episcopi luceoriensis erant in Decanatu Bractaviensi ecclesiae parochiales: 1) Winnica 2) Przyłuk 3) Pohrebiszcze 4) Czerniejowce. 5) Krasne. 6) Sieliszcze 7) Litnica 8) Hulewicze 9) Pyków 10) Stanisławów. 11) Brahiłów 12) Tulczyn 13) Ładyżyn 14) Lipowiec 15) Kalnik.

Dioecesis Brestensis.

VII) Decanatus Janoviensis: 1) Brześć litewski civitas ecclesia praeposituralis et simul parochialis tit. S. Crucis 33 loc. (Brześć civitas habet ecclesias: parochialem et praepositiralem S. Crucis – ecclesiam ord. Augustianorum – ecclesiam ord. Dominicanorum – ecclesiam ord. S. Francisci de observantia (Bernardinorum?) – ecclesiam PP. Societatis Jesu – ecclesiam ord. Praedicatorum S. Dominici de observantia in Terespol – ecclesiam monialium S. Brigittae in Arenis – ecclesia monialium ord. S. Francisci – ecclesia S. Barbarae in Zaworyniec saecularis desolata – ecclesia hospitalis S. Spiritus igne consumpta (Brześć civitas, Terespol)

2) Koden oppidum habet ecclesiam praepositurالem infulatam et simul parochialem item ecclesiam hospitalem S. Spiritus et capellam in suburbio 25 loc. 3) Janow oppidum habet ecclesiam parochialem ligneam tit. S. Trinitatis, item ecclesiam muratam necdum continuatam, item ecclesiam ordinis Dominicanorum, 19 loc. 4) Międzyrzecz oppidum habet ecclesiam parochialem S. Nicolai muratam et ecclesiam hospitalem S. Spiritus 27 loc. 5) Biała oppidum habet ecclesiam parochialem, item ecclesiam ordinis S. Francisci strictioris observantiae, item ecclesiam ordinis S. Basilii; item capellam Sororum Charitatis, 26 loc. (Ciciborek) 6) Wohin oppidum 8 loc. 7) Wisnice oppidum habet ecclesiam praepositurالem et simul parochialem, 11 loc. (Lipniki) 8) Łomazy oppidum 6 loc. 9) Rossosz oppidum (Horodyszcze) 16 loc. 10) Włodawa oppidum cum ecclesia parochiali ordinis Paulinorum 9 loc. (Rozianka) 11) Opole oppidum 6 loc. 12) Lesna ecclesia praepositurالis, 2 loc. 13) Bordzilowka 4 loc 14) Piszczac oppidum 7 loc. (Dombrowica) 15) Horbow 5 loc. 16) Hoszcza 8 loc. 17) Komarowka oppidum 7 loc. 18) Ostrowki 1 loc. 19) Hornow 5 loc. 20) Malowa gora 5 loc.

VIII) Decanatus Vegroviensis 1) Węgrow oppidum habet ecclesiam praepositurالem et simul parochialem Clericorum Secularium in communi viventium item ecclesiam B. Mariae V. in Eremis ord. S. Francisci strictioris observantiae Reformatorum, 5 loc. 2) Starawies ~~[illegible]~~ seu Krasnydwor villa cum ecclesia parochiali incorporata ecclesiae parochiali Vegroviensi 8 loc. 3) Jarnice villa cum ecclesia parochiali incorporata ecclesiae Vegroviensi, 1 loc. 4) Suchożebry villa cum ecclesia parochiali et capella hospitali S. Josephi 21 loc. 5) Kozuchow wielki 16 loc. 6) Sokołowo oppidum habet ecclesiam parochialem et capellam in suburbio. 11 loc. 7) Czerwonka 5 loc. 8) Rozbity Kamień 25 loc. 9) Mokobody oppidum 16 loc. 10) Wyszkow 5 loc. 11) Miedzna 14 loc. 12) Skibniew 11 loc. 13) Kossow oppidum 21 loc. 14) Ceranow 9 loc. 15) Brostynia villa habet ecclesiam parochialem et ecclesiam S. Annae 6 loc. 16) Sterdinia 18 loc. (Dzięcioły) 17) Zembrow 4 loc. 18) Niecieeza 4 loc. 19) Zabłonna 8 loc.

IX) Decanatus Bielscensis: 1) Bielsk oppidum habet ecclesiam praepositurale et simul parochialem, item ecclesiam hospitalem S. Martini extinctam, item ecclesiam Carmelitarum antiquae observantiae, 41 loc. (Orla oppidum) 2) Tykocin oppidum habet ecclesiam parochialem, item ecclesiam ordinis Bernardinorum, item Capellam hospitalem pro militibus emeritis senibus (fundationis Christophori Wiesiołowski marschalci curiae Lit.) 27 loc. (Lipniki; Złotoria) 3) Narew oppidum 12 loc. 4) Płonka Kościelna 23 loc. 5) Suraż oppidum 45 loc. 6) Łoświętne seu Wilkogrzeby habet ecclesiam filialem parochialis ecclesiae Surazensis cui subjacent 7 loc. 7) Lubin 9 loc. 8) Bocki oppidum habet ecclesiam praepositurale et simul parochialem 22 loc. 9) Sokoły Kościelne (Sokołowo) 32 loc. 10) Kobylino Kościelne 45 loc. 11) Waniewo oppidum 18 loc. 12) Kleszczele oppidum 24 loc. 13) Wyszki (Wyszki) Tworki villa 14 loc. 14) Topczewo 29 loc. 15) Pietkowo 8 loc. 16) Strabla 4 loc.

X) Decanatus Szereszoviensis: 1) Szereszow oppidum habet ecclesiam parochialem et ecclesiam hospitalem, 9 loc. 2) Sielec oppidum 27 loc. 3) Siechniewicze oppidum 14 loc. 4) Bereza oppidum 11 loc. 5) Pinsk civitas cum suburbio Karolin habet ecclesiam parochialem ordinis Franciscanorum, item ecclesiam ord. Dominicanorum, item ecclesiam PP. Societatis Jesu et Capellam eorundem, item ecclesiam praepositurale Clericorum saecularium in communi viventium in Karolin, 155 loc. (Kupiatycze) 6) Lubieszow oppidum ecclesia parochialis ord. Scholarum Piarum 24 loc. (Dolsk, 7) Kuiatycze 7 loc. 8) Janow (na Polesiu) oppidum 18 loc. 9) Braszewice oppidum (Drohiczyn oppidum, Torokanie) 18 loc. 10) Horodec oppidum 17 loc. (Korszunie) 11) Kobryn oppidum habet ecclesiam parochialem S. Annae, item ecclesiam hospitalem S. Hieronymi, 36 loc. (Bereza, Buchowicze villa cum ecclesia ordinis Dominicanorum) 12) Diwin oppidum 6 loc. 13) Bezdziez oppidum 12 loc. (Chomsk oppidum, Opole) 14) Prużana oppidum 25 loc.

XI) Decanatus Branscensis. 1) Bransk oppidum 23 loc. 2) Domanow 14 loc. (Piekuty cum ecclesia filiali) 3) Jabłoń Kościelna 20 loc. 4) Kulesze rokitnica 34 loc. 5) Jabłonka świerszczewo 18 loc. 6) Dombrowa

cherubiny 28 loc. 7) Wysokie mazowieckie oppidum 7 loc. 8) Dombrowka Koscielna 10 loc. 9) Wyszonki Koscielne 20 loc. 10) Kuczyn wielki 22 loc. 11) Dolobow 6 loc. 12) Rudka 9 loc. 13) Dziadkowice 29 loc. 14) Pobikrowy 12 loc. (Skurzec)

XII) Decanatus Drohiciensis: 1) Drohiczyn cum eclesia parochiali ord. Societatis Jesu, item eclesia ord. Franciscanorum, item eclesia monialium S. Benedicti, 29 loc. 2) Ostrożany 22 loc. 3) Cie=chanowiec oppidum 8 loc. 4) Winna 25 loc. 5) Sledzianow 6 loc. 6) Granne 13 loc. (Kamienczyk, Matejki) 7) Siemiatycze cum ecle=sia parochiali Congregationis Missionis 14 loc. 8) Pierleiow 24 loc. 9) Mielnik oppidum 13 loc. 10) Sady Koscielne 2 loc. 11) Niemierow oppidum 6 loc.

XIII) Decanatus Losicensis: 1) Losice cum eclesia parochiali Cleri=corum secularium in commune viventium, item cum eclesia hospi=tali dictorum clericorum in Commune viventium 6 loc. 2) Hadynow ecclesia filialis eclesiae parochialis Losicensis sub regimine Clericorum saecularium in commune viventium 7 loc. 3) Mordy oppidum [illegible] 14 loc. 4) Paprotna krasy 20 loc. 5) Przesmyki 21 loc. 6) Niemoyki 9 loc. 7) Skrzeszow oppidum 17 loc. 8) Wyrozęby Kunaty 13 loc. 9) Knychow 8 loc. 10) Ruskow 6 loc. 11) Sar=naki 13 loc. 12) Huszlew 15 loc. 13) Gorki eclesia praeposi=turalis et simul parochialis, 15 loc.

XIV) Decanatus Camenecensis: 1) Kamieniec litewski oppi=dum cum eclesia parochiali et cum eclesia hospitali; 64 loc. 2) Czarnawczyce oppidum 25 loc. 3) Mrozowice 8 loc. 4) Wis=tycze villa cum eclesia parochiali ordinis Cisterciensium 6 loc. 5) Zbirohy 43 loc. (Krupczyce eclesia Carmelitarum antiqv. observ.?) 6) Wierzchowice, 9 loc. (Busznica, Stolpowice); 7) Stawy 7 loc. 8) Wysokie litewskie oppidum 18 loc. (Rasna klasztor Marianów [illegible] fundowany pozniej przez Jerzego Matuszewicza starostę st. Kliskiego.) 9) Wielanow (Kilamow) 8 loc. 10) Wolczyn 4 loc. 11) Mi=leyczyce (mieleczyce) oppidum 12 loc.

202 paraf.

Definiendis parochiis dederat operam Andreas Lipski
episc. luceor. 1621.
Pro definiendis parochiis deputavit Commissarios Andreas
Gembicki episc. luceor. in Synodo luceor. 1640.
Stephanus Rupniewski episc. luceor. in Synodo 1726 limites
parochiarum definivit: parochiam Pinscensem
partivit erigendo alteram parochiam in Lubieszow
et ad decanatum Szereszoviensem adunivit, novas
parochias instituit: in oppido Wołoczyska penes ecclesiam
noviter constructam per Josephum Potocki palat. Kijov.,
in Zbaraż ecclesiam innovatam per eundem Potocki;
in Niemierow in Ukraina penes ecclesiam novam fundat.
ejusdem Potocki; in Manaczyn ubi per eundem Potocki
ecclesia aedificanda est; in oppido Ozoowce penes novam
ecclesiam per Michaelem Wisniowiecki Cancel. M. D. Lith. co:
trutam, in Łokacze penes ecclesiam per ducem Sanguszko
Marschalc. Lithv. noviter constructam, in Szpanow penes
ecclesiam noviter per Petrum Peptowski pocillat. Kijov. co:
trutam. = Item Decanum foraneum in Ołyka (ubi
est alter decanus Collegiatae) supressit et ejus loco De:
canatum Dubnensem instituit. = Restant adhuc eccle:
siae fundatione et rectoribus destitutae in: Łabori,
Radziwiłow, Stanisławow, Kulczyny, Berezne, Wi:
szenki, Kozin - et penitus extinctae in Sudetkow, Ostro:
pol, Lesniow, Wyzgrodek, Smołderow, Derazmia, Hub:
kow, Ostrożek, Chłapotyn.
Conventum novum ord. Reformatorum in oppido Bocki fun:
davit Josephus Comes Sapieha.
Missiones institutae: in Kowel, Połonne wielkie,
Matkowice, Winnica, Włodzimierz

Kościoły parafialne w Dyecezyi Łuckiej r: 1726.

(z wymienieniem przyłączonych miejscowości.)

A. Łuckie.

Dekanat Włodzimierski.

1) Łuck miasto, kościół paraf. tit. S. Jacobi Apost. –
Hnidawa, Nowystaw, Horodnia, Czekuje, Zatowicze z klasztorem Dominikanów tit. Praesentationis B. Mariae V. fund. 1658 Samuel Dołmat Izajkowski sędzia ziems. łuck., kościół wymurow. Władysław Krzyszkowski starosta włodzimir., Połonna, Połonka, Omelanik, Omelaniczek, Zaborole, Iwanczyce, Serniki, Załawie, Swoź, Podhajczyki, Teremno, Wólka, Jezioro, Siekierzyce, Czołnica, Olszany, Poddubce, Harazdża, Wyszków, Krapa, Worotniów, Kołczyn, Urwichwosty, Bokowa, Hawczyce,

Bodiaczow, Boholuby, Oleszow, Czerniczyce, Milusze, Krasno, Dy-
dowicze, Kniazkorowicze, Zaryni[a]
Łyszcze, Bołyn, Zwirow, Kopcze,
Kiwierce, Jarowica, Rowance,
Przedmoście, Sapołow, Zydyczyn
Klepaczow, Bohoszowka, Liplan[y]
Niemieckie, Wasilki.

- 2) <u>Torczyn</u> miasteczko biskupa Łuck., kościół paraf. tit. S. Trini-tatis

Kuty, Bujany, Wosicze, Grodek, W[i]-
derady, Siedmiarki, Litwa, Hulan-
ki, Ozdenisz, Zabłotce, Szępel, B[o]-
ratyń, Chorochoryn, Sadow, Kors[...]

- 3) <u>Złoczowka</u> wieś

Radomyśl, Suchawola, Juszkow[...]
Bilcze, Malow, Ruśniewo, Be-
- resteczko miasteczko z klasztorem
Trynitarzy tit. S. Joannis Bapt. f. 1[...]
Tomasz Karczewski kasztelan halick[i]
Kościół wymurow. 1711, Paszowa, Wy-
czołkow, Nowosiołki, Boremel,
Smykow, Zaboże, Kołodeża.

4) Nieświż wieś kościół paraf. tit. S. Mathiae er. 1618. —
Ławrów, Bakowce, Czaruków, Rykanie, Mytyszcze, Wigurzyce, Hurynów, Hrohorowicze, Hubin, Tarki, Korszów, Hordiszcze, Czeperów, Podberezie, Wiktorzany.

5) Skorce wieś (właściwie Skórcze) — kośc. paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. S. Joannis ev. et S. Joannis Bapt. er. 1609
Żukowiec, Chorzywin, Białystok, Wyjatyn, Hał, Michlin, Szklin, Biskupicze, Bludów, Watyn, Bubnów, Tuliczów, Liniew, Pustomyty.

6) Koniuchy wieś, kośc. paraf. tit. — Assumptionis B. Mariae, zbudow. 1667 Wacław Hulewicz
Kołpytów, Swiniuchy, Zaszczytów, Zachorów, Horów, Walowicze, Szelwów, Kuty, Białopole, Wuin, Korytnica, Kroniec.

7) Horochów miasteczko, kośc. paraf. — tit. Ascensionis Domini.
Sielec, Huchów, Dołhe, Boryszkowicze, Borodczyce, Haliczany, Hołoniów, Olizarów, Myslyny, Nowosiołki,

Oszczow, Bożow, Jezierce, Markowice, Mirkow, Porwańcze, Pieczychwosty, Tereszkowce, Podberezie, Raczyn, Stary Horochow, Putcham[...]

- Druszkopol miasteczko z klasztorem Franciszkanów tit. Immaculatae Conceptionis B. Mariae, fund. 1692 Stanisław Druszkiewicz kaszt. chełm[...]
Druszkopolska Wolica, Kwasow, Kniazie, Fusow, Brany, Bużan[...], Zawidow, Deroczyn, Krasow.

- 8) <u>Poryck</u> stary wies, kościoł paraf. tit. S. Michaelis, er. 1405.
Hrykowice, Topiliszcze, Przestawia[...], Trubki, Kuczkow, Hrusowa, Samowola, Jaremkowice, Lachow, Zwaniecze, Derewin, Myszow, Janiewicze, Szczenintyn, Radowicze, Kolonna, Zaskiewicze, Milatyn, Hajkolys[...]

- 9) <u>Litowosz</u> (właściwie Litowiż) miasteczko, kościoł paraf. tit. S. Michaelis fund. 1614 Janusz książe Ostrogski, drew[...]
Zdzary, Zdzarki, Zabłocie, Byliczę, Grzybowicze, Kropiwszczyzna, Katu[...], Hrynow, Biskupiczki, Rożanka, Drohnicze, Rusowicze, Niskinicze, Batyaczce, Tyłkowice, Liszna, Molnikow.

10) <u>Sielec</u> wieś, Kościół paraf. tit. S. Trinitatis, zbud. 1668 Helena Księżna Sapieżyna. —

[redacted] Żytanie, Nawrotyn, Chmielów, Chmielówka, Mikulicze, Biskupicze, Czerniczyce, Czesnychrest, Falenicka Wólka, Bubnów, Męczyce, Markosław, Podhajce.

11) <u>Włodzimierz</u> miasteczko Kościół paraf. tit. S. Annae, fund. 1554 Anna Księżna Zbarazka. —

Tamże Klasztor Dominikanów tit. S. Trinitatis fund. 1497 Alexander Wielki Xiążę Litew., z cudownym obrazem P. Maryi.

Błażenik, Owadno, Ochnówka, Łuzów, Chworczyn, Rudna, Dubniki, Piatydnie Uściług, Choliaczów, Rusów, Zieleniów, Werchnów, Rochożany, Woszczatyn, Łasków, Oranie, Nowosiołki, Suchodoły, Chobułtowa, Falemicze, Zimno, Ostrowiec, Szystów, Łopaczówka, Turyczany, Jachodno, Stawki, Łudzin, Ambuków.

12) <u>Swojczów</u> wieś, Kościół paraf. tit. Nativitatis B. Mariae V. murow. f. 1607 Jan Łahodowski Kasztel. wołyński. —

Swojczowska wola, Kochilno, Mochilno, Gnojno, Smolanka, Tarya, Popowka, Rzewuski, Wołczak, Orsa, Czerników, Mokowicze, Osiekrow, Leziachów, Ozdziutycze, Mołczanów, Hubin, Tumin.

– 13) Kowel miasteczko, kościół paraf.
tit. S. Annae et Transfigurationis D.
Milanowicze miasteczko, Wyżwa
miasteczko; Niechoicze miasteczko,
Moszczona, Dubowa, Kleweck, Dołh.
nosy, Werbka, Hojszyn, Bachowa,
Bylin, Skulin, Lachowa, Ozernica,
Obłapy, Horodyszcze, Nowosady,
Sokołowa wola, Osowiecka wola,
Poryduby, Stujno, Sajno, Turowicz,
Hodowice, Olszanica, Zilowo, Hoł.
szow, Hrytkowice, Krasna wola,
Sikun, Inski; Mościca, Zastawa,
Dubno, Wola Dubińska, Rytki; Bn.
ki, Wołochy, Mostrzyce, Smidyn
z attynencyami; Rużyn, Lubliniec,
Horodelec, Czerkasy, Koszary, Tu.
paly, Lubitow, Lubitowska wola,
Kołodezno, Budiszcze, Woronn.
Rokitnica czyli Wola Plebańska,
Dorotysze, Łapnie, Serechowicze.

– 14) Hołuby (Hołoby) wieś, kość. paraf.
tit. S. Michaelis, zbud. 1728 Józef Jer.
załski podstoli podlaski:
Dymidianowka, Bochoszowka, Byt.
Popowicze, Drożnie, Stuzel, Jezierzan.
Rajmiasto, Lubcze, Hynczybrod, Dziem.

15) Mielnica miasteczko, kościół paraf. —
tit. S. Josephi, zmurow. 1704 Ludwik
Maniecki chorąży czernichowski.
Borzuchowice, Żmudź, Porsk mały,
Porsk wielki, Wielick, Kaszowka,
Mieryn, Krywlin, Koźlenicze, Ra=
doszyn, Radoszyńska wola, Hry=
wiatki, Podlesy.

16) Hulewiczow wieś, kościół paraf. —
tit. S. Michaelis
Zajączkowka, Ruszowna, Jeziorno,
Powórsk, Czeremoszno, Czersko,
Bereźnica, Stobychwa, Werchy, Obzer,
Nabruszec, Zajno, Borowno, Tro:
janowka, Hradysko, Karasin,
Grodek, Sitowicze, Miryn, Rudka,
Rudnia, Trojanowiecka z attynen=
cyami, Karpitowka.

17) Sokol miasteczko kościół paraf. —
tit. Assumptionis B. Mariae V. eryg. 1623.
Rozyszcze, Wiszenki, Stawątycze, Łu=
kow, Naważ, Smerdyn, Zalisce, Koźlin,
Pożarki, Janowka, Mylsko, Ładatowka,
Rudka, Borowice, Rożiatyn, Iwanowka.

18) Kisielin miasteczko, kościół paraf. —
tit. Immaculatae Conceptionis B. Mariae V.
z klasztorem Karmelitów trzewiczkowych
fund: 1691 Marianna z Liniewskich
Gołuchowska.

Mołczanów, Leżechów, Tewerdynie, Moczulki, Swiniarzyn Czerniejów, Serkizów, Dażwa, Styry, Nowydwór, Kupieczów, Jezierzany miasteczko, Sołowin, Witonisz, Wołosowka, Woronczyn, Trystyn, Szczurzyn, Baki, Zasieniowka, Dorosiny, Kijasz, Nowalne, Krowata, Berezołupy, Berezłupki, Wyczyny, Beresko, Studynie, Sieniewka, Osmiowicze.

- 19) Zaturce, wieś, kościół paraf. tit. S. Trinitatis, z klasztorem Augustyanów, fund. 1620 lub 1624, kościół wymurował 1642 Walerian Podhorodeński miecznik wołyński:
Serniczki, Zubilno, Szemeryaki; Chołopecze, Beresko, Woronczyn, Tworzeniec, Rochowice.
- 20) Turzysk miasteczko, kościół paraf. tit. S. Francisci Salesii ~~fund~~ zmurow. 1700 Teofila Księżna Lubomirska.
Kleśkiewicze, Klusek, Piórkowicze, Radowicze, Lityn, Tuliczow, Mokrzec, Turopin Wierzbiczno, Duliby, Zadyby, Dolsk, Bobły, Obenyże, Rastow, Stawek, Sielec, Zalesce, Arusza.
- 21) Łokacze miasteczko, kościół paraf. tit. S. Antonii Paduan. z cudownym obrazem S. Antoniego Padew. Kościół wymur. 1731 Wil

Berezowicze; Bobicze, Zamlice, Doroczenicze, Piatykrowy, Zajęczyce, Kozłow, Szelwoska Wólka, Jakowicze, Chworostaw, Markowicze, Boszkowice, Pawłowicze, Uymica, Cewelicze, Kruchenicze, Woroszczyce.

Dekanat Dubieński

1) Ołyka miasteczko: a) Kościoł kollegiata tit. S. Casimiri f. 1641 Albrycht Stanisław Radziwiłł kanclerz litew. przy niej: Proboszcz infułat, Dziekan, Archidyakon, Kustosz, Kantor (Primicerius), Scholastyk, Kanclerz, i 1 Kanonik i 2 Wikaryuszów. b) Kościoł szpitalny tit. S. Crucis. c) Kościoł paraf. tit SS. Petri et Pauli Apost.
Mytelno, Długoszyce, Leteżany, Pietuszkow, Pusnikow, Zorniszcze Seliberj, Bakoryn, Nowosiołki; Chorłup, Palcze, Berestyany, Silno, Cuman, Korpiłowka, Jakubczyce, Skrechetowka, Ołyczka, Hrymiacze, Pokaszczow, Baszliki, Dubiszcze, Moszczanica, Turczyn, Dydycze, Dern, Stawek, Nosowicze, Oderady, Czemerzyn, Chromiakow, Kotow, Kołowska Wola, Romakowszczyzna, Borbin, Petze, Wulbicze, Uiezcze, Tuszebin, Dziatkiewicze, Romanow, Radowowka, Suchowcze.

– 2) Klewań miasteczko. kościół paraf.
tit. Annuntiationis B. Mariae V. zmurow.
1630 Mikołaj Książe Czartoryski
Smarzów Dzików, Bielów, Perestopni-
ca, Szostaków, Nowystaw, Makoterty,
Miłostaw, Hruświca, Nowosiołki, Pe-
redył, Janiewicze, Zarzeck, Szpaków
Płoska, Podorce, Hłumienniki, Żuków,
Radochówka, Hołyszów, Derewniane,
Oleszwa, Ruda, Krasne, Kruhy, Żuk-
rin, Małzutki, Korczyn, Żytza,
Susk, Orszów, Grabów, Rubcze, Mel-
ków, Korajewicze Ponebyl, Rohaczów,
Bronniki.

– 3) Stepań miasteczko, kościół paraf.
tit. S. Michaelis.
Horodec, Kryczyłok, Wielichwost,
Romejki, Werbcze małe, Werbcze wiel-
kie, Butejki, Rudnia miejska, Zło-
tolin, Zbuże, Zwizdze, Jankiewicze
Lipnie, Postojne, Buczal, Hołownie-
wicze, Studzinie, Derażnia.

– 4) Włodzimierzec miasteczko, kościół
paraf. tit. S. Josephi.
Jezioro miasteczko, Nowaki, Kanow-
cze, Huta, Lipne, Pieczonki, Wirunki,
Łukie, Stepanhorod czyli Dubna, Hrab.

Rybczyce, Tryputnie, Hinocz (Chino=
cza), Andrua, Radozow, Rafałówka,
Police, Babka Sopaczow, Zołuchoma=
le, Zołucho wielkie, Kosmaki, Cudelko,
Zołkinie, Łoski, Sucha wola, Zaboło=
cie, Połonne, Waracz, Ostrowie, Lubo=
chow, Bołochowicze, Majewicze, Dołho=
wola, Łapiszki, Zielenica Połowle.

5) <u>Dąbrowica</u> miasteczko, Kość pa= —
raf. tit. S. Joannis Bapt. z klasztorem
Piarów fund. 1702 Dolski marszałek
litew. (Worobin)
Wobin, Złote, Krupa, Żywicki, Beroście,
Sielce, Ruda, Stulin miasteczko z atty=
nencyami, Wysock, Kołki, Berezek,
Lubikowicze, Osowa, Luchcze.

6) <u>Bereźnica</u> miasteczko, kościoł paraf. -
tit. S. Raphaelis Arch. wymur. 1726 Bogus=
ław Skirmunt.
Kurasz, Tryskinie, Tryskinie, Sarny,
Niemowicze, Tołowicze, Horodec, Czepco=
wicze, Zulno, Dubowka.

7) <u>Kazimirow</u> (Kazimirka) miasteczko, -
Kość paraf. tit. S. Casimiri, z murow. 1629
Książe Radziwiłł – z cudownym obrazem
N. P. Maryi.
Jabłonka, Rajnowo, Jabłonne, Kamionka,
Pieczałówka, Hołubne, Danczymost, Rudnia,
Kosmaczowka, Kosmaczow, Piaskow.

– 8) Tuczyn miasteczko, kościół pa-
raf. tit. S. Michaelis – z cudownym
obrazem Przemienia Pańskiego.
Koresciatyn, Woronow, Pustomyty,
Moszczana, Malatyn, Hruszow,
Pohorytowka, Woskodawy, Drozdow,
Rzeczyca, Hryzwianka, Sieliszcze
Sapieżyńskie, Sobowka, Hurby,
Sienne, Zalanki, Berezne, Hubk...

dziś Horyngród

– 9) Krupa miasteczko, kościół pa-
raf.
Rajniki, Dorohobusz, Babin, Szul-
kow, Kulin.

– 10) Rowne miasteczko, kościół pa-
raf. tit. S. Michaelis fund. 1548 księż-
na Ostrogska.
Dworzec, Tynne, Złotyjow, Nowy-
dwor, Koszatow, Ilpin, Bohdaszow,
Aresztow, Petechorce, Hlinsko, U-
banow, Dziatkowicze, Omelana, Wi-
chowsko, Jasieniniec, Krywice, Ko-
pitowka, Studzianki, Stawki, Ubo-
row, Grodek, Chocin, Bechen, Horo-
dyszcze, Turkowice, Koniuszki.

– 11) Alexandria miasteczko, kościół
paraf. tit. Desponsationis B. Mariae V.
er. 1625.
Koptowicze, Swiatye, Holowin, Beresto-
wiec, Maszcza, Bitalce, Chodosy, Rzerzu-
Kustyn, Zaborol Remle, Kozlin.

12) Tajgury (Tajkury) miasteczko, Kościół paraf. tit. S. Laurentii, zmurow. 1710 Wawrzyniec Pęplowski.
Mylsko miasteczko, Nowosiołki, Ozie=nin, Stadniki, Krajow, Koleśniki, Wielechor, Ucholce, Bochuryn, Nowo=stawce, Pruski, Tołmachow, Glinki, Podleski, Kołodenka, Kornin, Kwasi=łow, Zdołbanow, Zdołbica, Lidawa, Urwenna, Hulcze, Płoska, Kostowa Zawizow, Tesow.

13) Dubno miasteczko, Kościół pa=raf. tit. S. Joannis Nep. er. 1612
Raczyn, Hołowczyce, Siemiduby, Toro=kanow, Studzinka, Korszow, Kunin, Dierman, Bitaszow, Stupno, Olichow, Stubło, Płoska, Moszczanica, Mosz=czanica wielka, Litwin, Curkow, Sudo=bycz, Załuże, Dytynicze, Zniesienie, Zawale, Kostonice, Mokre, Zbytyn, Wolica, Wisce, Mirochoszcz, Lipa, Straklow, Wolica, Warkowicze, Młodawa, Kniachy=nin, Zornawno, Olibow.

14) Koblin wieś, Kościół paraf. tit. S. er. 1586
Orszyczyn, Pekałow, Chorupan, Młynow, Ozleiow, Wżyniec, Morawica, Kruchy, Kosarzow, Boskiewicze, Promiłowka, Moszkow, Iwankowce.

- 15) <u>Szpanow</u> miasteczko, kościoł pa-
raf. tit. S.S. Petri et Pauli, zmurow.
1727 Piotr Leptowski podczaszy kijow
Żytyn, Horodyszcze, Olexin, Olei-
niec, Zozow, Koptowicze, Wołoszki,
Rzepacko.

16) <u>Dorostaje</u> miasteczko, Kości
paraf.
Borechy, Smordew, Nowosiołki, Żer-
wedow, Brzuchow, Dobratyn, Dorosta-
je wieś, Ostrowiec, Knerut, Koryt-
Swiszczow, Tereszow, Pianie.

- 17) <u>Kołki</u> miasteczko, kościoł paraf
tit. Assumptionis B. Mariae V. fund.
1674 Samuel Leszczyński oboźny kor.
- z cudownym obrazem P. Jezusa.
Kulikowicze, Tołcze, Czorniż, Hał-
mowka, Zusawicze, Domaszow, Wyk-
Jaromle, Omelno, Troszaniec, Łyczk-
Ostrow, Jabłonka, Chłopniow, Łyszcz-
Czetwertnia, Hłodomicze, Kopyle, Ko-
marow, Okońska wola.

18) <u>Czartorysk</u> miasteczko, kości
paraf. tit. fund. 1639 Jędrzej Le-
szczyński starosta derptski klasztor Dom-
nikanów przy którym parafia.
Ornika, Podchacze, Chrask, Meducze,
Czmin, Połonne, Czaplin, Sobieszczyc

19) Łysin wieś, Kościoł paraf. tit. —
Transfigurationis Domini, zmurow.
1724 Adam Drewnowski.
Ochniatkow, Porekale, Kniahynin, Dub:
lany, Lisno, Lipiboki Dymidowka,
Rochużno, Wołkowyja, Tołpyżyn,
Hryniki, Łopawsze.
20) Targowica miasteczko kościoł —
paraf. tit. z klasztorem
Dominikanow obserwantów (Congrega:
tionis S. Ludovici Bertrandi)
Białoboki, Perekładowice, Podhajce,
Podłośce, Krasne, Bilcze, Kalniatycze,
Stawrow, Boremiec, Lichaczowka,
Ostryjow Rudlow Wełnicze, Rudka
Bakowce Bokojna, Wojnica, Moty:
szyn, Mytyszcze.

Dekanat Krzemieniecki.

1) Krzemieniec miasto, kościoł paraf. tit. —
S. Stanislai er. 1538 przez Krolową Bonę
przy którym klasztor Franciszkanów
fund. 1607 przez Marcina Szyszkowskiego
bisk. Łuck.
Nowosiołki, Wila, Tetylkowce, Pecenów:
ka, Pisarzowka, Podhajczyki, Kołoszowa,
Spiklosy, Kukurow, Dworzec, Dunajów,
Kulików, Kudłajówka, Horynka, Kumarówka,
Pobereszcze, Sapanow, Podłoszcze, Biała Krynica

Andrucha, Liszna, Antonowce, Tylaw[illegible]
Szepotyn, Zołobki, Ludwiszcze, Boga[illegible]
nowka, Onyszkowce.

– 2) Płycza ~~[illegible]~~ miasteczko
kościół paraf. tit. S. Trinitatis f. 1632
Władysław Lubomirski
Werba, Stołpiec, Komarowka, Berch[illegible]
Mienkowce, Sapanowczyk, Pustyiwan[illegible]
Onyszkowce, Kozin miasteczko, Ża[illegible]
Krzyki małe, Poteza, Buderaz, Pera[illegible]
Mikitycze, Turkowicze, Kamienica[illegible]
Podłuże, Białogrodka, Plaszowa, [illegible]
nie, Pohoryło.

3) Załośce miasteczko, kościół paraf.
tit. Immaculatae Conceptionis B. Ma-
riae V. er. 1547 Jan na Olesku Kam-
niecki.
Mielno (Milno), Seretez, Szaniec, [illegible]
górze, Panasowka, Białogłowy, Tros[illegible]
niec, Bakowina, Nizkowce, Mszan[illegible]
Wertelka, Didkowce, Kamionka, Podbe[illegible]
zie, Horodyszcze.

4) Szczurowice miasteczko, kościół pa-
raf. tit. S. Trinitatis, fund. 1661 Jan Ka-
mierz Król.
Mikołajow, Zawicze (Zawidcze), Uwin, [illegible]
łow, Laszki, Barytowa Wolica, Krzyszów [illegible]
tyn, Skrytow, Styrkowiec (Styrkowce), [illegible]
nostawow miasteczko, Ruda Babińska.

5) Olesko miasteczko, kościół paraf.
tit. S. Trinitatis, er. 1481 Piotr na Olesku.

Juszkowice (Juśkowice), Ożydów, Podlisce,
Łobaczec, Zabłocice, Raźniów, Kąty
Zakomarzyn, Wołkowatyn, Czechy, Ja-
krzyńskie, Czyski (Czyszki), Kadłubis-
ka, Dubie, Ponikwy, Jasionów, Pod-
horce, Zahorce, Fatów, Huta, Rozważ.

6) Podkamień miasteczko, kościół pa-
raf. tit. Assumptionis B. Mariae V. z
klasztorem Dominikanów (Sanctus
Mons Sanctissimi Rosarii), fund. 1464
Piotr Cebrowski z Żabokruk.

Wierzbowczyk, Orzechowczyk, Hybo-
niówka, Nakwasza, Tetylkowce, Du-
dyn, Niemiacz, Ledychów, Łoziatyn,
Rostoki, Czernica, Pankowcze, Kutysz-
cze, Palikrowy.

7) Brody miasto, kościół paraf. tit. Exal-
tationis S. Crucis fund. 1641 Anna z Cho-
dorostawu Żołkiewska podkomorzyna
lwowsk.

Łahodów, Wołyny, Jazłowczyk, Berlin,
Koniuszków, Bielawce, Budury, Kliko-
tów, Dzidkowce (Ditkowce), Draneza góra,
Gaje, Suchawola, Suchodół, Hołoskowice,
Wysocko, Ponikowica, Smulno.

8) Beresteczko miasteczko kościół paraf.
tit. S. Joannis Bapt. z klasztorem Trynitarzy f. 1690
fund. 1690 Karczewski Tomasz kasztelan halick.

Smarzow, Haliczany, Strumilcze miasteczko Zboroszow, Łobacionka Holat..., Nowystaw, Lipa, Humiszcze, Perem..., Werben Korytno, Choin Rytkow, Ostr..., Lesniow, Korsow, Połoniczna, Pies..., Grzymatowka.

– 9) Olexiniec miasteczko, Kościoł paraf. tit. S. Michaelis

Brynki (trzy wsie), Rostoki, Rydomi..., Tarasz Zakomarze, Swiniuchy, Ust..., ko, Bakoty, Młynowce, Polany, Gr..., nizna, Berezowica, Chołowicze, Ba..., ki, Korzytowka, Połoniczna.

– 10) Krupiec miasteczko, Kościoł pa... tit.

Baranie Sitno, Michałowka, Tes..., kow, Piszczanka, Boratyn, Dobrow..., ka, Żabokrzyki, Siostratyn, Sznyr..., Pereniatyn, Baszarowka, Leduchow..., Korpiłowka, Radziwiłow, Młyne..., cye Radziwiłowskie.

Dekanat Zbarazski.

1) Zbaraż nowy i stary miasteczko, Kościoł paraf. tit. S. Georgii

Bazarzynce, Załuże, Werniaki, Czern..., chowce, Tarasowka, Roznoszynce, Hl...

…ek, Krasnosielce, Kapuscince, Zaru:
…eczko, Musiurowice, Siniachowka,
Siniawa, Kuskowce, Pankowce, Weresz:
czaki, Dobromirka, Łozowka, Obodow:
ka, Terpiłowka, Liszynczyce, Szyły,
Trzechowce, Stryjowka, Wałachowka,
Zarudnie, Ochrymowce, Dawidowczy:
na, Rakowiec, Łopuszna, Łachinia
Łopuszna Wisniowiecka, Szlachcince,
Kozowa, Kurniki, Stechnikowce, Iwasz:
kowce.

2) Wołoczyska miasteczko, kosciół —
filia do Zbaraża tit. S. Trinitatis fund.
1722 Potocki wojewoda Kijow.

Staromiejszczyzna, Dorofijowka, Koros:
towa, Bałkowce, Zielone, Krzysztofow:
ka, Bokijowka, Medwedowka, Broniow:
ka, Kaczorzynce, Petrykowce, Sarnow
Kurowka, Zawaliki, Porochnia, Fedor:
ki, Niemierzynce, Polany, Hołochwas:
ty, Mysłowa, Saprynowka, Korzytow:
ka, Plebanowka, Jacowce, Kopaczow:
ka, Koziary.

3) Ożochowce miasteczko, kosciół pa: —
raf. tit.

Worobijowka, Hołotki, Korszlaki, Hni:
lice, Wandziatow, Moskalowka, Jankow:
ce, Szuszkowce, Białozurka, Bilka,

Szosnowka, Paliczyńce, Szybenna, Kolesiec, Gabryelowka, Medesiuwka, M[illegible]czyńce, Sobkowce, Hawratyn, Kupiel, [illegible]niawa Swinna, Hołodziec, Wołoczkow[illegible] Żukowce, Bileczka Domaniucka, Ber[illegible]zanko, Kornacowka, Borsuki, Pere[illegible]mirka, Kuszkowce, Kuryłowka, Nowe[illegible] sioło, Bubnowka, Niemierzyce, Wo[illegible]nowce.

– 4) Bazalia miasteczko, kościół pa[illegible]raf. tit. S. Trinitatis er. 1586.

Łaznczynele, Czuchole, Meherzyńce, [illegible]czuwka, Zarudzie, Obrokowce, Ledech[illegible]ka, Trojanowka, Stroki, Kotki, Kotk[illegible] małe, Kozurzyńce, Łazuczyn mały, Motowidłowka, Czuhele wielkie, Ze[illegible]rebki stare, Szmyrki, Łysowka, S[illegible]kotowka, Indyki, Pinkowce, Zezuli[illegible]ce wielkie, Popowce, Kletnia, Wolica, Sorokodoły, Tereszki, Malinki, Zezu[illegible]lince, Kletnia mała, Sewruki, Ordyń[illegible] Luterowka, Wasiłowka, Borczowka, Trybuchowce, Bereszczaki, Stechow[illegible] Hryćenki, Tryski, Korabijowka, Zele[illegible]nowe.

– 5) Jampol (dawniej Januszpol) mia[illegible]teczko, kościół paraf. tit. Transfiguratio[illegible]nis Domini er. 1646 Janusz Mikołaj Książe Wi[illegible]wiecki sufragan wilen., zmurow. i dotowatna p[illegible]bostwo 1720 Janusz Antoni Książe Wiśniowiecki

wojewoda krak.

Lepieszówka, Olszanica, Skrobótówka, Wołoskie, Radoszówka, Wizurynce, Jakimowce, Tatarzynowce, Matwiejowce, Piszczatyńce, Kudłajówka, Krasnołuka, Zahajce, Juszkowce, Łanowce, Grzybowa, Ośniki, Łysohorka, Ryszkowce, Kozacki, Rynki, Święciec, Więzowiec, Dytkowce, Pańkowce, Moskalówka, Wróbijówka, Tychomle[1], Wodyszki, Szuszowce, Pohorelce (Pohorylce).

6) Szumsk miasteczko kościół paraf. tit. Immaculatae Conceptionis B. Mariae V. z klasztorem Franciszkanów fund. 1656 Daniel Maliński, wymurował 1715 Stanisław Maliński podczaszy halicki:

Rachmanów, Suraż z Rudnią i Hutą, Borowica wielka, Borowica mała, Kuty, Uhorskie, Tylawka, Załobki, Zgarszczyzna, Kruholec, Kordyszów, Olebisany, Nowystaw, Borki, Szumbar, Zahajce, Horbowce, Dederkały, Oderadówka, Dederkały wielkie, Oniszkowce, Brykow, Barmaki, Połutorow, Wołkowce, Bykowce, Antonowce, Bołozówka, Stepanówka, Waszkowce, Joszyszcze, Zalesce, Radoszówka, Załuże, Sadki, Liski:

7) Oprytowce wieś, kościół paraf. tit. Imac. Concept. B. Mariae V.

Ćmale, Dobrowody, Dubowce, Nowiki, Iwanczany, Kobyla, Bolizuby, Zarobine, Nietreba, Kłodno.

[1] Tychoml otrzymał przywilej na miasto z prawem magdeburskim i targami od Zygmunta III r. 1616 na prośbę dziedzica Abrahama z Lachowiec Sieniuty – w drewnianej cerkwi cudowny obraz N. P. Maryi – ślady zamku i okopów – wieża z kaplicy Kalinińskiej z sklepieniem na grobykształtwo w XIII wieku.

8) <u>Granow</u> miasteczko, kościół paraf. tit.

Michałówka, Adamówka, Gródek, Łu- wruhy, Sebestianówka, Ważne, Maśk- ka, Stepanówka, Karbówka, Tyszków- ka, Kubliz, Dźerka, Czeczelówka, Ku- czynce, Ziadkowce, Moczułki; Kun Kuźmience, Nosowce, Kiślak, Ryd. Myślińce, Bałdury, Biłki; Kalnik, Daszów, Żywotów, Oratów, Kniażokry- nica, Manasterzyska, Human mia- steczko z attynencyami, Skibińce, Bo- szad z attynencyami, Rachny, Batał- nówka, Hincza.

9) <u>Manaczyn</u> miasteczko, kości. paraf. tit...

Januszowce, Jezierzany, Rabijów- Wojtowce, Pisarzówka, Kloniny, M- dyn, Skoryki, Klimkowce, Pieńków- Procowce.

<u>Dekanat Zasławski.</u>

– 1) <u>Ostrog</u> miasteczko, kościół paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V., er. 144[?]

Międzyrzec (Międzyrzecz Ostrogski), Bia- szow, Bielotyn, Brodów, Bołotkowce, Buszcza, Czarniachow, Chorow, Chomiaków-

Chronow, Gorszczyzna, Gnojnica, Hlinniki, Hołowle, Hrymiacze, Hulcze, Korostowa, Krywin, Lachow, Lisicze, Luczyn, Milatyn, Moszczanica, Lebeda, Płoska, Przerośle, Radochoszcz, Rudnia, Rymiacze, Sadki, Sicianice, Tesow, Toczewiki, Wasinowka, Wielbojno, Naryjowka, Ubilec, Baranie.

2) <u>Korzec</u> miasteczko, kościoł paraf. tit. Assumptionis B. Mariae V. zmur. 1533 Karol książe Korecki.

Biesiadki, Bohdanowka, Brykow, Deraźnia, Czernica, Czarnokąty, Chwolszczowka, Deraźnia wielka, Deraźnia srednia, Dydowicze, Duplinki, Hołownica, Hwozdow, Kamionka, Piszczow, Kamionka od Korzec, Klecka wielka, Klecka mała, Kobyła, Korytyszcza, Korzyść, Kilikijow, Kołpyte, Koszelow, Kulki, Łuczyce, Maniatyn, Marenin, Mecharow, Morozowka, Olczowka, Pieczybody, Poddubie, Ryczki, Siliczow, Storoszow, Suchawola, Szytnia, Tokarow, Topcza, Tozyr, Trostoniec, Usie, Zerebitowka.

3) <u>Zwiahel</u> (Nowogrod wołyński) miasteczko, kościoł paraf. tit. Exaltationis S. Crucis zmur. 1600 Anna Księżna Ostrogska.

Jusky, Hrycowa, Dymidow, Iwaszkowk
Kianka, Smołderow, Świemce, Hut
Mirosław, Majdan, Dobrowola, Jur:
Kowszczyzna, Orepy, Horki, Korman
Jarun miasteczko, Kudynowicze,
Mołotkow, Hołubowszczyzna, Hu
Horbaszcza mała, Horbasza wielk
Chiżawka, Wajki, Mokre, Załobne
Filipowicze, Kniaże, Krasiłowka
miasteczko, Michiowka, Korpiłowk
Wila, Kurszyce miasteczko z atty:
nentyami, Dombrowka, Kikowa,
Ostrożek miasteczko, Rohaczow.

– 4) Połonne miasteczko, kościoł paraf.
tit. S. Annae, fund. 1607 Stanisław Lu:
bomirski.
Chroliny, Nowicze, Swinna, Rochowic
Załudki, Szahrow, Nieczwaty, Bara:
nowka, Huta pod Baranowką, Majk
Kamionka, Derbska, Kotelanka, Boru
Kowce, Ostropole, Brażynce, Grzewsz
czyzna, Wisznopole, Semweryaki, Wo:
robijowka, Chrobusna, Żytyncze, On
Kowce, Moskalowka, Nowosielca.

– 5) Zasław miasteczko kościoł paraf.
tit. S. Josephi
Waskowce, Klebowka, Krzywołuka,
Myslatyn, Gnojniczka, Zawadyncze,

Michnow, Sielwow, Dworzec, Pokoszczow=
ka, Sienintki, Sosnowka, Bisowka, Bia=
łogradka, Czyżowka, Telezynce, Pilki,
Szczurowic dwoje, Podlesce, Kropiwna,
Ławrynowce, Markowce, Sulzyn, Bry=
kuła, Tarnawka, Nowesioło, Zielona,
Ledzianka, Puzyrki, Medwedowka,
Jachimowce, Rublanka, Leszczana,
Werbowce, Czoterboki, Pilaje, Moki=
jowce, Wołkowce, Szczechowka, Ty=
siewicze, Kondratka, Bilow, Pryputnice,
Michla, Suszne, Holiki, Szyma, Ja=
nuszowka, Zubary, Rybki, Ułasinow=
ce, Sachnowce, Dankowce, Topory dwo=
je, Mytkowce, Bielczyn, Balitynce,
Gnojnica, Borysow.

6) Międzyrzec Korecki (Interamnum) –
miasteczko, kościoł paraf. tit. S. An=
tonii Paduan. z klasztorem Piarow,
fund. 1702 Dominik Książe Lubomirski.

Holpin, Samostrzały, Sapożyn, Dywe=
ry, Szczyki, Sołpy obiedwie, Chartałow,
Niewierkow, Andruszczow, Błudow,
Sieniow, Bokszyn, Tudorow, Krajow,
Puszuki, Ruzywla, Ortaszowka, Duliby,
Ławrow, Borzenica, Uściżna, Kurozwa=
ny, Poliski, Witkow, Szymonow, Mańkow,
Harucza, Janowka, Kołowerta, Żeleźnica,
Daniczow, Niewierkow, Horodyszcze, Chmielowka

Dołzyk, Lipki.

- 7) Konstantynow stary miastecz-
ko, kościoł paraf. tit. Purificationis
B. Mariae V. fund. Janusz książe Ostrog-
ki Kasztelan Krak.
Kuźnia, Krasiłow, Bułowce, Ostrykow-
ce, Rosołowce, Zapadynie, Hryhorowce,
Weremkowce, Lawdyńce, Kuleżyn ma-
łe i wielkie, Kremieńczyki, Junaczk-
Junaczyńce, Napadowka, Kamieńcz-
ki, Laski, Maśki tatarskie, Zielin-
Kuzowka, Prochorowka, Stecki, Kapu-
tyn, Zabcze Demkowce, Rostowka, Kh-
teniec, Szkarowka, Chyjowce, Pisarzowk-
Kisiele, Połowniki, Maciejowice wielk-
i małe, Samazyki, Łazawa, Baklaje,
Beregielinice, Derkacze, Samkińce,
Semerynki, Paszutyńce, Beregiele wiel-
kie, Holinki, Czepielowka, Wolica, Czer-
nielowka, Dubiszcze Wolica Wilkows-
go, Ciecieniowka, Kamalarynka czyli
Kalmarynka, Skoworotki, Nowosiel-
Krulik, Niemierzyńce, Pochoryla wie-
ka i mała Suski, Moronki, Paszkow-
Wolica Kierekieszy, Hromowka, Ra-
kowce, Maniowce, Laszki drugie, Czer-
tyn Czerniatynek, Hrebienka, Swinn-
folwark, Suchowce.

8) <u>Lachowce</u> miasteczko, Kościół paraf. —
tit. S. Trinitatis z klasztorem Dominika:
nów fund. 1612 Paweł Krzysztof Sieniuta.
Zyźnikowce, Hulowce, Bisowka, Berezyn:
ce, Doniszowka, Zemelince, Mikłasze,
Czołchuzow, Wołoszkowce, Korowia, Teo:
fipol, Koncza, Warywodki, Siewki, Ka:
szynce, Unijow, Choroszow, Kalitynce
wielkie i małe, Kurianki Szonki, Jurow:
ka, Szymkowce Dzwonki, Kornica Wy:
chorne, Wolica Mincowa, Krzywowodka,
Pererośle, Michnowka, Okniny, Siemenow,
Daniło, Korowka, Załuże, Rytka.
9) <u>Horodyszcze</u> wieś, kościół paraf. tit... —
z klasztorem Karmelitów trzewiczkowych fund.
1662 Jan Pogroszewski – z cudownym obra:
zem N. Maryi P.
Baszuki, Szepetowka miasteczko, Jachod:
na, Plesna, Białopole, Łękowce, Hrycow,
Seredynie, Rzemieśniowka, Pilaje, Woł:
kowce, Zalince, Sosnowka Dombrowka
Mokiziowce, Łabuny miasteczko, Rzes:
niowka, Szyszki, Kalnice, Kochanowka,
Niedźwiedziowka, Mutyłowka, Hrobin,
Berezna, Trawolin, Sudełkow, Łozielna,
Krasnosiołka, Białakrynica.

Dekanat Bracławski.

1) Bracław miasteczko, kościół paraf
tit. S. Mariae scapul. er. 1726, wystaw
z drzewa Nowowiejski starosta r. 1743 z cudow
nym obrazem N. Maryi P.

2) Granów, miasteczko, Kościół paraf
tit. Transfigurationis Domini, er. 1726

3) Niemirów miasteczko, kościół paraf.
tit. S. Josephi er. 1726 Józef Potocki woje
woda Kijow.

Prócz tego były tu r. 1604 parafialne Ko

1) Winnica
2) Przyłuk
3) Pohrebiszcze
4) Czerniejowce
5) Krasne
6) Sieliszcze
7) Litnica
8) Hulewicze
9) Łyków
10) Stanisławów
11) Brahiłów
12) Tulczyn
13) Ładyżyn
14) Lipowicz (Lipowiec)
15) Kalnik

B. Brzeskie.

Dekanat Janowski.

1) Brześć litewski miasto, z kościołem paraf. tit. S. Crucis.

Terespol, Kamienica-Żurowicka, Kamienica-Biskupia, Zamszany, Wólka Kuslowska, Pożeżyn, Chotysław, Radwanice, Ruda, Ciesanowice, Kotelnia, Mitki, Pianowice, Pełczyce, Przytuk, Kotelnia-Jeznicka, Lebiedziów, Matasowice, Kobelany, Łobaczów, Michałków, Samowice, Skoki, Klejniki, Kozłowice, Rzeczyca, Adamków, Brzozowiec, Topolew, Tryszyn, Jamna, Szebryń.

2) Kodeń miasteczko, kościół paraf. i prepozytura

Stratce, Durycze, Zbunin, Miedna, Zabłocie, Matyaszówka, Żdanówka, Międzylesie, Leniuszki, Zachorów, Kąty, Kopytów, Kazanówka, Dobratycze, Okczyn, Kołpin, Krzywawola, Szostaki, Ogrodniki, Bokinka, Rzeczyca, Olszanki, Wołoszki, Morawiec.

3) Janów miasteczko, kościół paraf. tit. S. Trinitatis

Pawłów, Buczyce, Bable, Bonin, Ra
Kostary, Wieliczkowicze, Ostrów Wą
lisz, Klonowniczka, Cieleśnica, Błoni
Hołodnica, Klonownica, Kozierady, J
kowki, Komarno Zakilinki.

4) Międzyrzecz podlaski miasteczk
kościół paraf. tit. S. Nicolai.

Rzeczyca, Wygnanka, Grabowiec, Strz
kły, Przychody, Misie, Zelnica, Pose
sze, Krzymosice, Wólka Krzymowsk
Łuby, Łuniew, Kożuszki, Rogoźnica,
Wysokie, Tulitów, Sawki, Zanadki, Ma
nie, Koszeliki, Puchacze, Szachy, Sit
macze, Utrówka, Żyrów, Tłuściec.

5) Biała miasteczko, kościół pa-
raf.
Ciciborek, Roskosz, Hrud, Terebell
Sławacin, Porosiuki, Styrzyniec, S
cina, Rogoźnica, Woroniec, Krzym
kie, Krasnawieś, Kowaty, Mał
rówka, Swory, Sitnik, Łukowce, W
gule, Jagodnica, Grabanów, Sokole,
Danówka, Sielec, Sidorki, Leszczan

6) Wohin miasteczko, kościół pa-
raf.
Przegaliny, Żeleźne, Kopina, Wólk
Bezwola, Lisy, Orowa.

7) <u>Wiśnice</u> miasteczko, Kościoł pa=
raf.
Mutwica, Zutawa, Lipniki, Rozwa=
dowka, Perehod, Rowiny, Dołholeska
Romanow, Sosnowka, Stasiowka.

8) <u>Łomazy</u> miasteczko, Kościoł pa=
raf.
Studzianka, Ortel, Krasowka, Kozły,
Ortel-Szlachecki.

9) <u>Rossosz</u> miasteczko, Kościoł pa=
raf.
Dubicza, Romaszki, Horodyszcze
Połubicze, Kudry, Jabłoń, Pasionki,
Kolano, Ratcze, Dawidy, Gęś, Rudzie=
niec, Jasionka, Zaniowka, Czeberaki.

10) <u>Włodawa</u> miasteczko, Kościoł pa=
raf. zakonu Paulinow
Wyryki, Rożanka, Komorowka, Susz=
no, Połoł, Paplonosy, Stawki, Suchowa.

11) <u>Opole</u> miasteczko, Kościoł pa=
raf.
Piechy, Horostyta, Lubiczyn, Zahisz=
cze, Zahajki.

12) <u>Leśna</u> wieś, Kościoł paraf. z
prepozyturą.
Klukowszczyzna.

13) Bordziłowka wieś, Kościoł pa-
raf.
Droblin. Wygnanki, Kiełbaski.
14) Piszczac miasteczko, Kości[oł]
paraf.
Rokitna Kościeniewicze, Wolka, Za-
lotyn. Chotyłow, Dombrowica.
15) Horbow wieś, Kościoł paraf.
Horbow-Zalisie, Horbow-Kłoda,
Zalotyniec, Usinka.
16) Hoszcza wieś, Kościoł paraf.
Tuczna Wiski. Horoszczanka,
Kopytnik, Mazanowka, Koszoły,
Wyczotki.
17) Komarowka miasteczko Ko-
ściół paraf.
Przegaliny wielkie, Brzozowykąt,
Walinna. Woroniec, Wiski; Dere-
wiczna.
18) Ostrowki wieś (sama) z Ko-
ściołem paraf.
19) Hornow wieś, Kościoł paraf.
Mokrany, Kryczew, Koczyn, Dobroni[...]
20) Małowagóra wieś. Kościoł paraf.
Neple. Horoszczyn, Dobryn, Berezow[...]

Dekanat Węgrowski.

1) Węgrow miasteczko z Kosciołem paraf.
Ruchna Jartypory. Szaruty. Warchoły.
2) Starawieś czyli Krasnydwor wies, kosciot paraf.
Zuchotka, Tonisa. Borzychy, Paplin, Wolka Paplinska, Kałęczyn, Lipki.
3) Jarnice wies (sama), kosciot paraf.
4) Suchożebry wies, kosciot paraf.
Przygody, Podniesne Krynica. Sosna, Kurołki, Sosna-Trojany Sosna-Kora-bie, Stany małe i wielkie. Kicki.
Wyszomierz, Kisielany-Kuce Chodow. Wola, Kopce, Krzeslin, Kownaciska, Borki, Brzozow, Nakory, Rzeszotow.
5) Kożuchow wielki, wies, Kosciot paraf.
Błoniszko małe i wielkie Brodace, Rafały, Krasnodęby, Remiszowek Skorupki, Zawady. Włodki, Kobelany górne, Smoniewo, Strusy, Wólka Za-trykozy, Rude, Błoniszko Kuse.
6) Sokołowo miasteczko, Kościoł paraf.

Kupiatyn Rogów Bałki, Wojewódki nagórne, Wojewódki-Łanki, Przewa... Przedziatka Zembków, Nowa wieś, Dziegietnia

7) Czerwonka wieś kościół paraf.

Grochów, Brzozowo, Dalnepole, M... ny.

8) Rozbity Kamień wieś kościół pa-raf.

Kudelczyn, Wantuchy, Dmochy, Dmo-chy-Rogale, Bielany-Jarosławy, Dmo-chy-Rozumy, Dmochy-Rętki, Bielany-Żyłaki, Sitany-Wąsy, Paczoski wiel-kie i małe, Wiechetki wielkie i małe, Urbanki, Księżopole-Budki, Księ-żopole-Komory, Krasów, Kosierady, Ruciany, Kosierady-Korabie, Kowie... Trębice.

9) Mąkobody miasteczko, kości... paraf.

Świniary, Osiny górne, Osiny dolne, Pienki, Zemły, Księżopole-Jatmu..., Księżopole-Smolaki, Skupie, Orły, Jaruzele, Męczyn, Reczki Bale, Budzieszyn, Młyny.

10) <u>Wyszków</u> wieś Kościół paraf.
Pierzchały, Zające. Śnice Witunki.
11) <u>Miedzna</u> wieś, Kościół paraf.
Tchórzowa, Wola. Wólka Podleśna.
Orzeszówka, Rostki; Międzylis, Ugosz=
cza, Szczurwronek. Postek, Kozołupy.
Zieleźniki, Wrotnów.
12) <u>Skibniew</u> wieś, Kościół paraf.
Dybów. Buczyn. Kurcze. Kostki. Sągole,
Grzymały. Wyszomierz. Kuteszki, Sucho=
doł. Pogorzel.
13) <u>Kossów</u> miasteczko Kościół paraf.
Nowawieś, Łomna, Zawady. Olszewo,
Dębe, Guty, Jesienowa wólka, Złotki;
Ratyniec, Zalisie nowe i stare, Zochy
Trzcience, Telaki, Hinczowa wólka,
Maleszewy obiedwie. Grądy. Tosie,
Wszołki Suche, Chroszczewka.
14) <u>Ceranów</u> wieś, Kościół paraf.
Długie Grzymki; Kamieńskie, Prze=
woz, Wszebory, Grodzkie, Wólka
nadbużna. Rytele-Olechny.
15) <u>Prostynia</u> wieś. Kościół paraf.
Kiełczew, Kutaski, Rytele-Święckie
Treblinka, Wólka-Okrąglik.

16) Sterdinia wieś. Kościół paraf.
Dzięcioły, Chądzyny, Paderewek, Ry[…]
wo Święjki. Wasie. Ratyniec-Mur[…]
Cholewy, Kuczaby, Stelągi, Golank[…]
Lebiedzie. Kiełpieniec, Białobrzeg[…]
Kiezie, Młynarze, Serwczyn.

17) Zembrowo wieś. Kościół paraf.
Paderewo, Łazów, Tchorznice, Wys[…]

18) Nieciecza wieś. Kościół paraf.
Bujały-Mikosze, Niewiadoma-Go[…]
nie, Niewiadoma-Tuchny.

19) Jabłonna wieś, Kościół paraf.
Jabłonna ruska, Toczyski-Trop[…]
Tchorznice dwoje, Bujały-Gniew[…]
sze, Wierzbic dwoje, Kamionka[…]
Niemierki.

Dekanat Bielski.

1) Bielsk miasteczko, Kościół paraf.
i prepozytura.
Augustowo, Bolesty, Bańki, Dzięci[…]
łowo. Grabowiec, Hołody, Hryniewic[…]
Hołowiesk, Kozły, Krzywa, Pulsy
Samułki, Lewki, Malinowo, Misiu[…]
Nałogi, Nurwino, Nurwino popławska
Nurwino-Starawieś, Olszanica, Orla miasteczk[…]

Orzechowice, Pasynki, Pietrzykowo-Gołąbki; Pietrzykowo-Wyszki, Piliki, Porajki, Rajsk, Saki, Sobotka, Skrzypki, Studzi=wody, Użyki, Wdowo, Woronie, Zawady, Rzepniewo, Zubowo, Kuszki, Nowiny.

2) <u>Tykocin</u> miasto, kościół paraf. Kaczerewo, Młynarze, Zakątki, Sępiki, Stalmachowo, Leśniki, Radule, Pajewo, Łopuchowo, Broniszewo, Stalmachowka, Lipniki, Siekierka, Sawino, Saniki, Dobki, Bagienki, Zędziany, Babino, Zajki, Sierki, Nieciecze, Hermany, Złotoryja, Popowlany, Szlachcinki.

3) <u>Narew</u> miasteczko, kościół paraf. Lada, Leniewo, Łoknica, Zubowo, Rudka, Wilzanka, Nowiny, Zahodnik, Kotłówka, Dorhatynki, Berezowo stare.

4) <u>Płonka</u> Kościelna, wieś, kościół paraf. Płonka-Strumieńska, Płonka-Kozły, Łupianka-Zaliśie, Łupianka stara, Roszki-Włodki, Roszki-Wodźki, Roszki-Łosie, Roszki-Trojanki, Roszki-Zie=maki, Jabłonowo-Wypychy, Jabłonowo-Kąty, Płonka-Matyski, Gąsówka-Oze, Bagienko, Gąsówka-Skwarki, Samachy-Ochatki, Zdrody-Nowawieś, Zdrody-Starawieś, Roszki-Moczydełki, Roszki-Sączki, Roszki-Chrany, Roszki-Leśne.

5) Suraż miasteczko. Kościół paraf.

Zawiki-Konczowizna Zimnochy-Sw-
ty, Zimnochy-Święłki; Ostasze, Leśna,
Trzedzińskie Rynszczyzna, Borowskie
-Gryki i Michały, Borowskie-Skorki,
Borowskie-Szepioty, Borowskie Wypy-
chy, Borowskie-Cibory, Borowskie
Zaczki Hryniewicze-Pomichacze,
Rzepniki, Biele Rostołty, Symony
Trycowka, Bohdanki, Drozdy, Chodo-
ry Czacki małe i wielkie, Kościany,
Bojary, Uhowo, Danilowo, Gąsow-
ka-Starawies, Olexino, Łapy-Korczaki,
Łapy-Stryce Łapy-Płusniaki, Łapy-
Kołpaty, Łapy-Ziaki, Łapy-Zięcin-
ki, Łapy-Barwiki, Łapy-Szołowsi-
ki, Łapy-Leśniaki, Łapy-Godziki,
Łapy-Bociany, Łapy-Wity, Łapy-
Tajdy, Łapy-Dębowizna.

6) Poświętne czyli Wilkogrzeby
wieś, Kościół paraf.

Brzozowo-Chrzczony wielkie i
małe, Brzozowo stare, Brzozowo-
Panki, Brzozowo-Korabie-Antonie
-Mozuły i Chabdy, Dzierzki-Gołęb-
i Kamieńskie, Druga i trzecia wieś
Kamieńskie.

7) Lubin wieś, Kościół paraf.
Brzescianka Skrzypki, Truski, Bodaki wielkie i małe, Dębowo Grabowczyk, Koszewo, Nowosady.

8) Boćki miasteczko, Kościół paraf. i prepozytura.
Jakubowicze, Szumki, Wiriczenie, Olszewo, Hawryłki Krasnawieś, Knorydy, Andryanki, Romaszki, Jesyły, Mokre, Kalejczyce, Dyduły, Nurzec, Stawieś, Dubiczyn Kosiny, Bystre, Dubno, Molery, Skolimowo.

9 Sokoły kościelne wieś, Kościół paraf.
Bruszewo Bruszewo-Głąby, Kruszewo-Wypychy, Kruszewo-Brodowo Jaźwiny, Perki-Wypychy, Perki-Lachy, Perki-Mazowsze Perki-Karpie Perki-Bujenki Perki-Franki, Dworaki-Staski, Dworaki-Pikały, Drągi, Pezy, Porośl-Kije, Porośl-Grzyby, Porośl-Głuchy, Porośl-Wojsławy, Raciborzy, Racibory stare, Bujny, Rządce, Faszcze, Jamiołki-Piotrowskie Jamiołki-Kowale, Jamiołki-Świetliki, Jamiołki-Godzięby, Idziki, Truskolasy-Olszyna, Truskolasy.

10) Kobylino Kościelne, wieś, Kościół paraf.
Kobylino-Pieniążki Makowo, Kruszewo,

Sikory, Sikory-Janowięta, Sikory-Bar-
tyczki, Sikory-Pawłowięta, Sikory-Piotro-
więta, Sikory-Wojciechowięta, Sikory-Bart-
kowięta, Milewo-Zabiele, Cieszyny-Kapice,
Żółtki-Milewko, Żółtki leśne, Kapice-Li-
pniki, Pogorzałki, Kropiwnica, Kropiwnica-
Kiernożki, Kropiwnica-Racibory, Franki-
Dąbrowa, Czajki, Kierzki, Mojki, Kłoski-
-Świgonie, Koski-Młynowięta, Leśnie-
wo, Leśniewo-Borki, Stypułki-Gęzino,
Stypułki-Święchy, Stypułki-Koziołki,
Piszczaty-Truski, Piszczaty-Piotrowięta,
Piszczaty-Kończany, Wnory-Wandy,
Kuleszki-Kurzyny, Wnory-Stara wieś,
Wnory-Kużele, Wnory-Wanieńko, Wno-
ry-Wypychy, Franki-Piaski, Grabowo
stare, Grabowo nowe, Zalesie Łabędzkie,
Stypułki-Szymany.

11) <u>Waniewo</u> miasteczko, Kościół pa-
raf.
Kowalewszczyzna, Śliwińskie, Kru-
szewskie, Bokińskie, Kurowskie,
Wolińskie, Chomice, Mojsice, Janki,
Wólka, Pszczółczyn, Krzyżewo, Bo-
kinie, Śliwno, Konowały, Izbice, Kru-
szewo.

12) <u>Kleszczele</u> miasteczko, Kościół
paraf.
Suchawola, Czochy, Jelanka, Grabo-
wiec, Pohreby, Dubicze, Dubicze Teofi-
lowce, Saki, Rudołty, Malinniki,

Hrehorowce, Wólka-Wahanowska, Kruhle z attynencyami, Rudka, Żółtok, Opoka, Kornin stary, Worstok, Kuraszewo, Wólkostawiec, Bobinka, Witowo, Rudołty.

13) Wyszki-Tworki, wieś, Kościół paraf.

Wyszki kościelne, Łubicze, Łuczaje, Warpechy stare, Warpechy nowe, Niwino leśne, Niwino borowe, Tworki, Zakrzewo, Szczepany, Kalinowka, Sasiny, Sasiny stare.

14) Topczewo wieś, Kościół paraf.

Pierzchały, Kożuszki, Bagieńskie, Olędzkie, Bogusze, Trześćkowo, Moskwino, Gawiny, Budlewo, Gorskie, Sciechny, Zdrody, Kiewłaki, Kowale, Wypychy, Falki-Godzięby, Falki stare, Falki-Filipy, Łukawica, Olszewo, Olszewko, Zalesie, Wólka zaleska, Mierzwino stare, Mierzwino małe, Jenatki, Sieszki, Liza.

15) Piętkowo wieś, Kościół paraf.

Turek, Bochomole, Wólka, Orówka, Chomizna, Wołkonowy, Wielkowo.

16) Strabla wieś, Kościół paraf.

Molewice, Leśna, Łapcie.

Dekanat Szereszowski:

1) Szereszow miasteczko, Kościół par[…]

Morawiec, Przedzielsko, Starawola, Li[…] sielce, Bakuny, Nowosiołki, Moraw[…] Izdbica

2) Sielec miasteczko, Kościół paraf.

Kurowszczyzna, Świebowszczyzna, Łazowo, Osowce, Raczyce, Osiekawic[…], Jasiewicze, Narutowicze, Dziadowic[…], Krzywobłota, Kosiłowice, Czerniczne, Buchale, Połony, Hrud, Trakt-Zabsk[…], Silicze, Druszkiewiszczowszczyzna, Dwor-Zababie, Ciwowierzchy, Podzam[…], Bolesty, Drączyłowszczyzna, Hławry[…], Kowicze, Auxutycze, Kruki.

3) Siechniewicze miasteczko, Kościół paraf.

Rewiatycze, Szwadbicze, Woszczank[…], Winin, Petelow, Podosie, Czerniakow, Laskowicze, Lewkowicze, Sudytow[…]cze, Maciejowicze, Moszkowicze, Jastrzębie.

4) Bereza miasteczko, Kościół paraf.

Uchlany, Lewoszki, Samojłowice, Zdzitow, Upieszance, Horce, Porat[…]tow, Maciejowicze, Niwiscze, Diakelec.

5) Pińsk miasto z przedmieściami, Karolinem i t. d., kościół paraf. przy: nim Klasztor Franciszkanów.

Albrychtów, Kozaki, Wyszewice, Pinkowicze, Wysokie, Poczapów, Kupiatycze, Lubel, Halewo, Koszczyce, Zapolle, Barduny, Iwaniki, Gruszka, Hanczary, Olszewice, Krasiejów, Koszewicze, Piaseczna, Nowo: sielle, Stawek, Krzywczyce, Podhacie, Ochów, Kołodziewicze, Dworzec, Parszewicze, Wyzło: wicze, Krotów, Dostojew, Kulżowy, Wólka dostojewska, Pułkotycze, Obrów, Kacki, Ołtczyce, Bochuszów, Sutowy, Poniaty: cze, Mołodów, Osowica, Motol, Zajezierze z attynencyami, Pancewicze z attynencyami, Zamosze, Drużyłowicze, Czemeryn i Tobołki, Porzecze, Rutka, Korzeń, Woleś: nica, Merczyce, Chotożyn i Chotożynek, Masewicze, Lisiatycze, Bastycze, Synin, Podbołocie, Tulatyn, Puttaronowicze, Ośnieżyce, Tuzatyn, Koźlakowicze, Domaszyce, Stachowicze, Kornacze, Gaj, Kiajnowicze, Czerniowicze, Torho: szycze, Bierkozy, Zabczyce, Jautasze, Jajeczkowicze, Zalesie, Ołówki, Mołod: kowicze, Duboj, Pleszczyce, Horno, Te: reben, Krzywicze, Kudrycze, Ploszczowo, Ostrowicze, Koradów, Kaczanowicze, Szoło: micze, Porosce, Łozice, Osobowicze, Kota: murowicze, Boryczewicze, Nowicze, Miesiatycze,

Połchowo, Czornow, Lemieszewicze, Koł
Łosicze, Serniczki, Krzywosioło, Chlaby
Koniuchy, Welatycze, Dzikowicze, Osow
Płotnica, Stachow, Hrywkowicze, Brow
Cmień, Tupczyce, Chrystybołoto, Załozie
Sernyczki, Duboj, Dubiniec, Łopatyn,
dybor, Terebiszcze, Ruchoż, Widyborze
Kostrow, Raczyki, Osiemierowo, Hlin
ka, Horodna, Derewnia, Fedory, Ziew
łow, Widczotka, Nieńkowce, Horbacz
Komory, Łasick, Weszniа, Zołkina,
Brodnica, Serniki, Iwanczyce, Ort
StareKoni, Pohost, Morowin, Privitow
ka, Wolka-Rzeczycka, Perekalle, Zy
cze, Zytnowicze, Zawiczyce, Miastkow
cze, Chojno, Wolka Chojenska, Swar
czyce.

6) <u>Lubieszow</u> miasteczko, kościoł
paraf. przy nim Klasztor Piarow.

Wsie należące do miasteczka Lubieszow
5 Wsi należących do Piarow, Kuchocka
Wola, Zadołże, Derewek, Horki, By
chow, Czerwiszcze, Wolka, Kupłyn,
Pożog, Sucz, Pniowno, Hurynicze,
Dolsk, Ilbiasz, Stroolwicze, Czerezy
ce, Odryzyn, Batandycze, Mokrze,
Nobel, Chrapin.

7) Kiwatycze wieś, Kościół paraf.
Wizne, Głębokie, Jurkowszczyzna, Paprotna, Korzeniow, Rzeczyce.

8) Janow miasteczko, Kościół paraf.
Klonki, Zamosza, Suche, Strzelne, Laskowicze, Nowoszyce, Nowice, Konopot, Huta, Helina, Ruck, Kulaki, Kreteliczyn, Kuzeliczyn, Naukła, Kality, Mogilna.

9) Braszewice miasteczko, Kościół paraf.
Botkuny, Derewnia, Dorohyczyn miasteczko, Orowce, Papina, Lachowice, Suliczow, Watawel, Pijanowicze, Piorkowicze, Litewskie, Ortowicze, Szymanowszczyzna, Ostrowki, Socha, Torokanie, Działkowice.

10) Horodec miasteczko, Kościół paraf.
Przyszychosty, Korszunie, Hołowczyce, Chomicze, Borodycze, Ziołow, Mazury, Wyłosk, Hruszewa, Chudlin, Mechwedowicze, Lipowa, Hrudec, Kamien-Szlachecki, Wołotynice, Kustowice.

11) Kobryn miasteczko, Kościół paraf. tit. S. Annae.
Śnieszki, Błota, Rybna, Hruszowa, Brytow, Hawki, Borysow, Wierzcholesie, Chodziewicze, Jachotki Kiste, Jachotki-Hunakowicze,

Zadernowo, Pajewszczyzna, Nietojew-
czyzna, Kadelnica, Chodosy, Sawicki,
Bohusławice, Andronow, Miszki, Ma-
tysze, Bereza, Laskow, Kulnowszczyz-
na, Bosiacz, Buchowicze, Ostrom-
Lepiosy, Turna, Kotybella, Przyłuki,
lisie, Nalisie, Patryki, Worotynicze
12) Diwin miasteczko, kościół pa-
raf.
Nowosiołki, Bielsk, Mokrzany, -
chowce, Ossa.
13) Bezdzież miasteczko, kościół
paraf.
Zawiersze, Biała, Mikielce, Wawo-
ga, Ciemno, Załoga, Socha, Chomsk
miasteczko, Opole, Ostrowki, Osso-
14) Prużana miasteczko, kościół pa-
raf.
Szubice, Zarimowice, Leżajka, Czar-
łozy, Mokre, Dobuczyn, Białoosows-
czyzna, Kuliki, Kuplin, Dołhe, Za-
chorze królewskie, Zachorze szlachec-
kie, Chojniki, Bajki, Mosznice, Li-
ka, Oranczyce, Linowa, Horodniany
Czachec, Połonne, Semencza, Pleban-
ce czyli Nowosiołki plebańskie
Malecz.

Dekanat Brański.

Brańsk miasteczko, kościół pa:
raf.
optawy, Brzeźnica, Poletyły, Kadłu=
owka, Kierznowo, Kierznowek, Cho=
ewo, Patoki, Glinnik, Świrydy, Olexino,
urkaty, Kalnica, Załuskie nowe,
Załuskie probostwo, Bronka, Jar:
markowizna, Bujnow, Zanie, Sielce,
Wysockie, Wojtkowice.

)Domanow wieś, kościół paraf.
Pietraszki, Pruszanka, Pruszanka
łatna, Markowo-Podrędkowięta, Mar=
kowo miejsze, Mień, Krasowa, Pie=
kuty nowe, Piekuty-Urbanki, Piekuty-
iodmaki, Koboski, Skłody, Skłody-
Starawieś.

Jabłoń Kościelna, wieś, kościoł
paraf.
Jabłoń-Dobki, Jabłoń Zębrowszczyzna,
Łoćmiery, Jankowce, Piotrowce, Jabłoń-
ąbrowa, Mazury, Uszeńskie, Samsony,
ikolskie, Szymbory, Szymbory-Andrze=
jewięta, Moczydły, Pruszanka-Mańce,
ykacze, Biskupki, Ożinki-Zarzeckie,
iwowo, Spaty.

)Kulesze-Dokitnica wieś, kościół paraf.
ulesze-Kurstaki, Kulesze-[illegible] Litwa,

Kulesze-Litewka, Kulesze-Podawce,
Kulesze-Podlipne, Kulesze-Miziołki,
Kulesze-Dobki, Kulesze-Wykno,
Kulesze nowe-Wykno, Kulesze-Cin
nowe, Biki-Grodzkie, Grodzkie-No
wawieś, Grodzkie Szczepanowięta, Ka-
linowo-Trojanki, Kalinowo-Nowawieś,
Gołasie-Mościki, Gołasie-Wroble, Bo
cino-Mikosze, Kalinowo-Czosnow
Kalinowo-Kurawiec, Kalinowo-Su
ki, Chojane-Piecki, Chojane-Bor
ty, Chojane-Gurczany, Gołasze-Pusz
cza, Gołasie-Gurki, Gołasie-Dąb,
Uszyńskie-Tybory, Wnory-Pażochy,
Wnochy, Wnory-Więcki, Chojane-Paw
łowięta, Chojane Stańkowięta, Chojane
Sierocięta.

5) Jabłonka-Świerszewo wieś, Kości
paraf.

Miodusy-Śledziki, Miodusy-Piotr
więta, Miodusy Pily, Miodusy-Ty
Miodusy-Michałowięta, Miodusy
Perki, Miodusy-Stok, Miodusy Stan
więta, Miodusy-Litwa, Miodusy-
Mistale, Zochy, Tybory-Jeziernica,
Tybory-Trzcianka, Starawieś, Tybory-
Wolka, Tybory-Olszewo, Tybory-Kamionka

6) Dombrowa-Cherubiny, wieś, Kości
paraf.

Dombrowa-Serafiny, Dombrowa-Zapi
ne, Dombrowa-Łazy, Dombrowa-Kity,

Dombrowa-Michałki, Dombrowa-Sza=
tanki, Dombrowa-Kamień, Dombrowa-
Dzięcioły, Dombrowa-Moczydły, Dom=
browa-Wilki; Dombrowa-Bybyłki; Dom=
browa-Nowawieś; Dombrowa Kaśki,
Dombrowa Tworki, Kaczyny wszystkie,
Święcka obiedwie, Trzeciny, Wiśniówko,
Myśłki, Rzymek, Włosty, Plewki; Do=
tęgi, Modzele, Wólka, Szepietowa
cztery.

7) Wysokie-Mazowieckie miasteczko,
Kościół paraf.
Bryki, Osipy, Brok, Chojane, Brzosty,
Średnica.

8) Dombrowka Kościelna, wieś, Koś=
ciół paraf.
Izdebnik, Piecki, Lutazie, Stawiereje, Moczy=
dły, Pogorzel, Wojny-Szaby, Gierałty stare,
Gierałty nowe.

9) Wyszonki Kościelne, wieś, Kościół
paraf.
Błonie-Nagórki, Wypychy, Kostry-Podrzę=
kowięta, Kostry stare, Kostry-Śmiejki,
Włosty, Piechacie, Wojciechy, Warele, Warele
wioska, Warele nowe, Chorążyce, Zalisie
stare, Posele, Klukowo, Kostry-Litwa,
Kostry-Noski, Kostry-Ruś, Kostry-Wyliny.

10) Kuczyn wielki wieś, Kościół paraf.
Malinowo, Trojanowo, Klukowo, Kaptania,
Sobolewo, Kuczyn-Grudek, Trojanówek,

Wichowo, Sadowo, Lubowicz-Kąty, Lubowicz-Byszie, Piętki, Grzki, Piętki-Basie, Piętki-Szeligi, Żebry-Oczkowizna, Żebry wielkie i małe, Usza wielka i mała, Gnaty-Soczewka, Łuniewo-Wyszki, Łuniewo-Szczubły.

11) Dołobowo wieś, kościół paraf. Wydzgow, Płonowa, Puchały, Puchałki, Smoniki.

12) Rudka, wieś, kościół paraf. Lubiszcze, Wilczachy, Bartniki, Korzciany, Spieszyno, Olendy, Małyszczyn, Szmurły.

13) Dziadkowice wieś, kościół paraf. Żurobice, Korzeniowka, Łypiny, Malinowo, Bańki-Kłopoty, Biszewo, Zaręby, Woiencze, Targowisko, Dobrogorze, Piotrowo-Trojany, Piotrowo-Krzywokoły, Tolwino, Osmola, Brzeziny, Brzeziny-Chrostciany, Brzeziny-Wytrykusy, Brzeziny-Chrostciany, Kąty, Malewice, Lubiejki, Wierciany, Kąty, Malewice, Lubiejki, Wiercinie, Siekluki, Wałki, Wygonowo, Złotnowo, Chroszczewo, Wólka, Jasionowka.

14) Pobikrowy wieś, kościół paraf. Porzeziny-Gątki, Porzeziny-Międle, Porzeziny-Żelitki, Krynki borowe, Krynki-Białokunki, Krynki-Jarki, Krynki-Miklasy, Sieńczużek, Wólka, Czaje, Skurzec.

Dekanat Drohiczyński.

1) Drohiczyn miasto, kościół paraf. przy którym klasztor Jezuitów.
Kłopoty-Patry, Kłopoty-Piotry, Kłopoty-Waśki, Kłopoty-Stanisławy, Kłopoty-Zalisie, Bujny, Mitkowice, Stawki, Sieniewicze, Krupice, Starczewicze, Skiwy, Narojki, Korzeniowka mniejsza i większa, Tąkiele, Koczery, Siekierki, Lisowo, Chodkowicze, Mitkowicze, Paszki, Mitkowicze ruskie, Bujaki, Chrołowice, Mitkowice-Janki, Hrunice, Zajęczniki, Meżenino.

2) Ostrożany wieś, kościół paraf.
Niewiarowo, Koski, Lubowice, Morze, Krakowki, Zdzychy, Borzymy, Łopusze, Rybałty, Krynki, Moczudły, Zalesie, Lachowka, Klepacze, Smorczewo, Jaszczołty, Grodzisko, Makarki, Drochlin, Smarklice.

3) Ciechanowiec miasteczko, kościół paraf.
Boienka, Tworkowice, Kozary, Malec, Przybyszyn, Wojtkowice-Dady, Wojtkowice-Glina.

4) Winna wieś, kościół paraf.
Koce borowe, Radziszewo, Sieńczuch, Radziszewo stare, Radziszewo-Krule, Zembki, Niemyje-Skłody, Jarmułty, Niemyje-Suchy, Niemyje-Starawieś, Winna-Poświętne,

Winna - Wypychy, Chroły, Widki, Kosiork
Kobusy, Koce-Basie, Koce-Piskuły, Ko-
ce-Schaby, Łempice drugie, Kotaki, Ciboy
Krole, Łempice-Klesie.

5) Śledzianow wieś, Kościoł paraf.
Checkłow, Obniże, Wierzchuca, Buzyłk
Harbasze dwoje.

6) Granne wieś, Kościoł paraf.
Kobacki, Osnowka, Głębock, Kobyla,
Głody, Leśniki, Krzemień, Wioska, Ka-
mieńczyk, Matejki, Dzierzby, Kruże,

7) Siemiatycze miasteczko, Kościoł
paraf. przy nim Klasztor Missyonarz.
Cecelow, Grzyby, Ożepy, Krasłowice,
Kułygi, Boratyniec, Boratyniec rusk.
Turna wielka, Turna-Ogrodniki, Łojk.
Lachowka, Czartajow, Krasowice górne
dolne i stare.

8) Pierlejow wieś, Kościoł paraf.
Tworogi lackie, Tworogi ruskie, Wypy-
chy, Olszewo-Rybałty, Mazury, Zale, Bo-
gusze, Litewka, Kosianka-Boruty, Kosian-
ka-Trojanowa, Kosianka-Starawieś, Two-
rogi-Trąbnica, Miodusy-Pokrzywna, Mio-
dusy-Junochy, Poniaty, Leszczka, Pieczy-
ki, Czarkowka, Moczudły-Starawieś,
Moczudły-Przezotki, Żyry bystre, Żyry-
Piłaki, Żyry-Czubiki, Pełch.

9) Mielnik miasteczko, Kościoł paraf.
Wajkow, Szumiszwołka, Zabuże, Hołowczyc

Mierzwice, Serpelice, Borsuki, Orłów, Klepaczewo, Moszczona, Radziłówka, Zercice.

10) <u>Sady</u> Kościelne, wieś, Kościół paraf. Sady szlacheckie.

11) <u>Niemirów</u> miasteczko, Kościół paraf. Sutno, Gnojno, Łonikwy, Krynki, Nowo=siołki.

Dekanat Łosicki.

1) <u>Łosice</u> miasteczko, Kościół paraf. przy nim Klasztor Komunistów. Biernaty stare, Biernaty-Płosodrza, Biernaty średnie, Biernaty-Rudnik, Zoptawy.

2) <u>Hładynów</u> wieś, Kościół filialny do Łosic xx. Komunistów. Wyczółki, Bolesty, Szawły, Pietrusy, Radlna, Szankowo.

3) <u>Mordy</u> miasteczko, Kościół paraf. Skolimów-Starawieś, Głuchówek, Skolimów-Ciepigrosz, Skolimów-Wojnów, Skolimów-Rogoziec, Skolimów-Ptaszki, Wólka sosnowa, Wólka-Sosenki, Klimonty, Głuchów, Ciepielin, Wyciółki, Stok ruski.

4) <u>Paprotna</u>-Krasy wieś, Kościół paraf. Paprotna-Podawce, Kobylany-Kozy, Czarnoty, Nasiłów, Ostrówek, Uziębły, Skwierczyn, Krynki, Olendy, Płuty, Kaliski, Ławice małe,

Sawice-Bronisze, Łozy, Trębice, Trębice-Starawieś, Trębice-Chodatki, Reko, Ho-łubla.

5) <u>Przesmyki</u> wieś, Kościół paraf.
Kamionki wszystkie, Tarkowek, Olen-dy, Klimy, Bejdy, Suchodołek, Sucho-doł, Koryciany, Łęczyckie, Pliski, Pniewiski, Tarkow, Zalisie, Lipiny, Rzewuski, Raczyny, Wańki, Kukaw-ki, Kaliski-Gorki, Zawady.

6) <u>Niemojki</u> wieś, Kościół paraf.
Łysowice, Nowosielec, Prusy, Patko-wice, Dzięcioły, Zakrze, Wołka, Woźniki.

7) <u>Skrzeszow</u> miasteczko, Kościół paraf.
Wasilewo, Rudniki, Mogielnica, Za-lisie, Czaple, Gatki, Liszki, Ostrowie, Łuski, Wierzbice-Strupki, Wierzbice-Guzy, Zołkwy, Wirow, Kanobrod, Cze-kanow, Choszczowka.

8) <u>Wyrozęby-[redacted]</u> Kunaty, wieś, Kościół paraf.
Wyrozęby-Podawce, Borychow, Rępki, Mołmołki, Skopy, Backi, Wierzbice nagorne, Karskie, Bocki, Sawice rus-kie, Kobelany-Skorupki, Skwierczyn ruski.

9) <u>Krychow</u> wieś, Kościół paraf.
Bartkowo, Szczeglacin, Młynarze-Krupy, Korczew, Laskowice, Sarnow, Duplewice.

10) Ruskow wieś, Kościoł paraf.
Ruszewo, Zaborze, Myszkowice, Tokary, Ruda.

11) Sarnaki wieś, Kościoł paraf.
Klimczyce, Chibow, Terlikow, Rozwadow, Hlebczyn, Płoskow, Grzybow, Lipno, Buszka, Koski, Binduga, Litewniki.

12) Huszlew wieś, Kościoł paraf.
Ogrodniki, Androsze, Wolka-Huszlewska, Wolka-Waśkowska, Zurawlowka, Zawadka, Piecniki, Mostowo, Prosniewo, Mielejki, Nieznanki, Kopce, Charachwosty, Juncewicze.

13) Gorki wieś, Kościoł paraf. i prepozytura.
Ostromeczyn, Falatycze, Czeberaki, Nosowo, Chłopkow, Wyrzyki, Szpaki, Łoski, Kornica, Wolka nosowska, Koszelowka, Dubicze, Zalisie, Rudka.

Dekanat Kamieniecki.

1) Kamieniec litewski, miasteczko, Kościoł paraf.
Aronty, Babicze, Baranki, Bohacze, Buczemł, Troscienniki, Buczemł-Wistitki, Buczemł Swiszczow, Bylow, Chodosy, Chodanowka, Chomontyny, Czarnaki, Czemery, Czemery szlacheckie, Czemery dominikańskie, Dworce, Hołoneczyce, Hołowczyce, Horodyszcze, Hryszczyce, Hołyborek, Hulewicze, Zelna,

Jelanka, Jamna, Jamenka, Kapusty-
cze, Klekowicze, Klepacze, Krolowy Mo-
Kruhel, Leski, Lipna, Lubaszki, Niemi-
wicze, Nowiczkowicze, Podbiała, Pruska
Krolewska, Pruska Zardeckich, Pruska
Chrostowskich, Paszuki, Perkowicze,
Pukawki, Połomiany, Radość, Rania,
Sosnowica, Rzeczyca, Siedrosz, Stary-
szew, Stołpowiska, Stupiczew, Szalecz
Szczeparkow, Szyszowa, Uchlany, Wel-
ka, Wojska, Załawie, Zalesiany, Życin
Borodycze.

2) <u>Czarnawczyce</u> miasteczko, kości[ół]
paraf.

Podlesie, Pieliszcze, Bochdziuki, Tur-
Demianicze, Omelina, Staruszczyce,
Blumienicze, Pokrowy, Horostycze, Dy-
menicze, Leszanka, Widomle, Wildejki
Terpiłowicze, Joachnowicze, Lasoty
Zawierszany, Misiewicze, Leśna wól-
ka, Czernie, Kurnica, Naniewicze,
Chmielow.

3) <u>Mrozowice</u> wieś, kościół paraf.

Trościenica, Kustyn, Leśnany, Łysz-
czyce, Zwody obie, Wieliczkowo, Władyczy

4) <u>Wistycze</u> wieś, kościół parafial.
przy nim klasztor Cysterśow.

Kowerdziaki, Motykały, Ostromeczow
Skoki, Terebuń.

5) <u>Zbirohy</u> wieś, kościoł paraf.
Smolin, Kosice, Utuwicze, Wielun, Rudka, Karpicze, Nowydwor, Zdzitowiec, Zdzitowiec-Nowy, Niepokojczyce, Chwedkowicze, Piotrowicze, Butkow, Radwanice, Rohożno, Starawieś, Oziaty, Janowszczyzna, Telaki, Świętojewicze, Krupczyce, Halejczyce, Zielenkowszczyzna, Kwasze, Lutbeczki, Rykowicze, Myszczyce, Nahorany, Nowosady, Saki, Raczki, Swarowicze, Pawłowszczyzna, Sielejki, Jawniki, Zdzitowiec, Chmieliki, Zadercie, Prujaki, Oczki, Szebryn i w Krupczycach klasztor Karmelitow trzewiczkowych.
6) <u>Wierzchowice</u> wieś, kościoł paraf.
Lisowczyce, Holtaje, Dolbizna, Minowicze, Kopyty, Opaka, Busznica, Stołpowice.
7) <u>Stawy</u> wieś, kościoł paraf.
Dubowe, Orle, Złomyśle, Siewki, Rakowica, Łozowica.
8) <u>Wysokie</u> litewskie miasteczko, kościoł paraf.
Wołkowice, Cierniewo, Rasna, Czepele, Dołbniewo, Barszczewo, Kowaliki, Makarowe, Mikszyce, Lasko, Zubacze, Tumin, Komarniki, Wychanow, Łomna, Świętycze Bordziewola.
9) <u>Wielanow</u> wieś, kościoł paraf.
Tokary, Telatycze, Klukowice, Litwinowice, Str[illegible]ewice. Prusyce czworo, Sapiezinska wolka.

10) <u>Wołczyn</u> wieś, Kościoł paraf.
Kołew, Dobronisz, Kołodno.
11) <u>Mielejczyce</u> miasteczko, Kości
paraf.
Grabarka, Pakaniewo, Zabłocie, Sieb
tyn, Zhruszka, Watki, Zalesie, Ro
cze, Nurczyk, Chlewiszcze, Zyrty
wielkie i małe.

Dyecezya Łucka

r. 1789. (podług Rubryceli)

B) Archidyakonat Brzeski.

I) Międzyrzecki Dekanat (dawniej Janowski) ma parafie: 1) Międzyrzecz. 2) Ostrówki 3) Wohin. 4) Wisznice. 5) Rossosz. 6) Łomazy. 7) Opole. 8) Komarówka. 9) Stawatycze.

II) Łosicki " 1) Paprotna. 2) Krzyczewek 3) Łosice. 4) Skrzeszew. 5) Przesmyki. 6) Mordy. 7) Wyrozęby. 8) Ruskow. 9) Sarnaki. 10) Górki. 11) Huszlew. 12) Niemojki.

III) Brański " 1) Brańsk. 2) Domanow. 3) Jabłonka. 4) Jabłoń. 5) Kuleszę. 6) Dąbrowa. 7) Dąbrówka. 8) Kuczyn. 9) Wyszonki. 10) Rudka. 11) Dobikry. 12) Dołobów. 13) Dziadkowice. 14) Wysokie Mazowieckie.

IV) Węgrowski. " 1) Ceranów. 2) Węgrów. 3) Rozbity Kamień. 4) Czerwonka. 5) Wyszków. 6) Miodobody. 7) Suchożebry. 8) Kożuchowek. 9) Sokołów. 10) Niecieć. 11) Miedzna. 12) Skibniew. 13) Sterdynia. 14) Zembrow. 15) Kossow. 16) Prostynia. 17) Jabłonna.

V) Drohiczyński. 1) Ciechanowiec. 2) Drohiczyn. 3) Mielnik. 4) Siedzianów. 5) Granne. 6) Pierlejów. 7) Ostrożany. 8) Winna. 9) Niemirów. 10) Sady.

VI) Bielski Dekanat: 1) Narew. 2) Bielsk. 3) Bocki. 4) Łubin. 5) Wyszków. 6) Topczewo. 7) Pietkowo. 8) Sokołowo. 9) Kobylin. 10) Waniew. 11) Płonka. 12) Strabla. 13) Suraż. 14) Kleszczele.

VII) Szereszowski " 1) Horodec. 2) Szereszow. 3) Sielec. 4) Siechniewicze. 5) Bereza. 6) Kiwatycze. 7) Janow na Polesiu. 8) Kobryń. 9) Dywin. 10) Prużana. 11) Braszewice.

VIII) Kamieniecki " " 1) Mrozowice. 2) Kamieniec litewski. 3) Czarnawczyce. 4) Zbirohy. 5) Wierzchowice. 6) Stawy. 7) Wysokie litewskie. 8) Wilanow. 9) Wołczyn. 10) Mielczyce.

C.) Officyalat Bracławski.

I) Dekanat Bracławski. 1) Tomaszpol. 2) Bracław. 3) Miaskowka. 4) Kopyżowka. 5) Niemirow.

II) Dekanat Winnicki. 1) Przytuka 2) Winnica. 3) Pikow. 4) Lityn. 5) Krasne. 6) Woroszytowka. 7) Woronowica.

III) Dekanat Granowski. 1) Granow. 2) Oratów. 3) Monasterzyska. 4) Tetyjow. 5) Humań. 6) Czeczelnik. 7) Hołowaniewskie.

—

Kościoły Biskupstwa Łucko-Żytomirskiego roku 1886.

A) Dyecezya Łucka.

Dekanat Łucki.

1. **Łuck** (Luceoria) m. Kościoł katedralny i parafialny (1 klassy) murow. Św. Trójcy i SS. Piotra i Pawła, dawniej Jezuitów, wymurowany r. 1616, skończony 1642. R. 1781 po spaleniu się dawnego kościoła katedralnego, przeniesiono tu katedrę do odrestaurowanego kościoła, który r. 1787 Kaczkowski biskup chryzopolitański sufragan łucki poświęcił. W ołtarzach obrazy pędzla Bacciarellego i Smuglewicza. — Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi, przeniesiony od Dominikanów supprymowanych.

Kaplice: 1) Iwańczyce.
2) Krupa.
3) Podhajce (dawniej Podhajczyki).
4) Kiwirce (czyli Kiwierce).
5) Zaborol (istn. do r. 1874)
6) Łuck na cmentarzu (istn. do r. 1874).

Kościoły zniesione w Łucku:

a) Kościoł katedralny S. Trójcy, w dolnym zamku fundowany r. 1427 przez Witołda W. X. Lit., który tu katedrę z Włodzimierza wołyńskiego przeniósł; pierwotnie drewniany, r. 1539 przez biskupa Jerzego Falczewskiego wymurowany; po pożarze 1724 odnowiony. R. 1781 spalił się zupełnie, i wtedy katedrę do kościoła pojezuickiego przeniesiono, a mury spalone oddano na Zakład dobroczynności, od r. 1829 na Klasztor i Szpital Miłosiernych Sióstr, które r. 1864 supprymowano.

b) Kościoł parafialny S. Jakóba Apost. zniesiony około r. 1781.

c) Kościoł i Klasztor Dominikanów N. Panny Maryi fund. 1390
Król Władysław Jagiełło, murowany, odrestaurowany 1793. Suprymo:
wany r. 1847 i na arsenał obrócony. – Był tu cudowny obraz N. P. Ma:
ryi, sławny od r. 1598, koronowany d. 8 Września 1749; r. 1847 prze:
niesiony do Katedry.

d) Kościoł i Kollegium Jezuitów SS. Piotra i Pawła fund.
1609 Paweł Wołucki bisk. łuck. Po suppressyi Jezuitów w r. 1773,
obrócony r. 1781 na Katedrę Łucką.

e) Kościoł i Klasztor Bernardynów Podwyższenia S. Krzyża,
fund. 1643 Agnieszka z Broniszów Staniszewska, suprym.
1853 i na Cerkiew prawosławną soborną obrócony.

f) Kościoł i Klasztor Karmelitów Trzewiczkowych N. P. Ma:
ryi Szkaplerznej, fund. 1740 Antoni Konstanty Charmes Ba:
załski stolnik wendeński, suprymowany r. 1845, dziś w ruinach.

g) Kościoł i Klasztor Trynitarzy fund. r. 1717 Paweł Maj:
kowski skarbnik bracławski, suprym. 1845 i na kancelarye,
oraz kassyno miejskie obrócony.

h) Kościoł i Klasztor Bonifratrów (S. Maryi Magdaleny) fund. 1639 x. Baltazar
Tyszka kanonik łucki, suprym. 1844, a gmachy sprzedano Żydom.

i) Kościoł i Klasztor Brygitek fund. 1624 Albrecht Radzi:
wiłł kanclerz W. Lit. i Siemaszkowa chorążyna wołyńska, restaur.
suprym. 1876. Tu leży pochowana świątobl. Anna Omiecińska
brygitka z Krzemieńca.

k) Kaplica i Szpital Sióstr Miłosierdzia fund. 1829 Kas:
per Cieciszewski arcybisk. metrop. mohilewski, w gmachu daw:
nej Katedry S. Trojcy, w którym po spaleniu r. 1781 Józefa Pola:
nowska (+1829) założyła Szpital dla ubogich, oddany r. 1829 Sza:
rytkom, suprymowanym r. 1864.

l) Kościoł ormiański S. Stefana, dawniej za czasów Wi:
tołda W. X. Lit. Katedra ormiańska, supr. przed śmiercią
cesarzowej Katarzyny, obrócony na składy wojskowe.

2. Torczyn m. Kość. paraf. (4 klas.) drewn. S. Trójcy, istn. 1726, odbudow. 1778 Felix Turski bisk. łuck.

Kaplice: 1) Szepel.

2) Okorsk.

3) Sadów odr. 1778.

3. Kołki (dawniej Romanów) m. Kość. paraf. (4 klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, fund. 1674 Samuel Leszczyński oboźny Koron. – Jest tu cudowny obraz P. Jezusa.

Kaplice: 1) Kołki na cmentarzu.

2) Hodomicze.

3) Łyszcze.

4) Czetwertnia (z monasterem)

5) Kostiuchnówka, po r. 1858.

6) Cumań po r. 1858.

7) Sobiatyn, r. 1886 nie istnieją.

4. Nieświcz w. Kość. paraf. (4 klas.) murow. S. Macieja Apost. istn. 1618, odbudow. 1802 Sobolewski i Majewski.

Kaplice: 1) Nieświcz na cmentarzu.

2) Ławrów.

3) Rykanie.

5. Bereźnica m. Kość. paraf. (4 klas.) murow. S. Rafała fund. 1726 Bogusław Skirmunt, konsekr. 1742 Kobielski bisk. łuck.

Kaplice: 1) Bereźnica na cmentarzu.

2) Horodec, czyli Horodziec (Urbanowskiego pałac, biblioteka i zbiór medali)

3) Kurasz.

4) Sarny.

5) Niemowicze.

6. Wiszenki Kość. paraf. (4 klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, (r. 1726 należy do parafii Skorcze-imie, nie kościoła) zbudow. 1771 Dominik Maniecki. – Jest tu cudowny obraz N. Maryi P.

Kaplice: 1) Wiszenki na cmentarzu.

2) Rożyszcze.

3) Sławatycze.

7. [illegible] Skorcze w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia N. Maryi, erygow. 1609, odbudował 1803 Zagórski, konsekr. 1809 Podhorodeński sufrag.

Kaplice: 1) Watyn.

8. Sokul (dawniej Sokol) m. Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. Wniebowzięcia N. Maryi P., erygow. 1623, odbudował 1784 x. Wierzbicki.

Kaplice: 1) Nawóz.

9. Włodzimierzec m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Józefa r. 1705 parafialny, wymurow. 1827 hr. Krasicki.

Kaplice: 1) Włodzimierzec na cmentarzu.
2) Rafałówka.
3) Chinocza.
4) Serechowicze.
5) Police.
6) Hołużya istn. do r. 1873.

10. Dąbrowica m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Jana Chrzciciela z Klasztorem Pijarów fund. 1684 Jan Karol Dolski marszałek nadworny lit. który r. 1702 kościół wymurował. Po supressyi Pijarów w r. 1832 pozostał parafialnym.

Kaplice: 1) Dąbrowica na cmentarzu.
2) Worobin.

11. Zatowicze w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Ofiarowania N. Maryi P. i klasztor Dominikanów fund. 1658 Samuel Dołmat Izajkowski sędzia ziem. łuck. i kościół r. 1669 wymurował, który Władysław Krzyszkowski starosta włodzimierski odbudował, konsekr. 1820 Podhorodeński sufrag.. Po supressyi Dominikanów w r. 1848 został parafialnym. R. 1726 należał jeszcze do parafii w Łucku.

Kaplice: 1) Ostrożec.
2) Nowystaw czyli Nowostaw
3) Łuthanów po r. 1858.

Dekanat Dubieński.

1. Ołyka m. Kość. Kollegiata (3 Klas.) murow. S. Trójcy. wystawił r. 1635 Albrecht Stanisław Radziwiłł Kanclerz litew., który przy nim r. 1641 fundował Kollegiatę. Kościół konsekr. 1640 Andrzej Gembicki bisk. łuck. - Było przy nim dawniej Seminaryum.

2. Ołyka m. Kość. paraf. na starym cmentarzu, murow. SS. Piotra i Pawła fund. około r. 1497 Piotr Biały hetman w. lit.

Kaplice: 1) Ołyka na cmentarzu.
2) Satyjów.
3) Humienniki.
4) Radochowka.

Kościołek szpitalny S. Krzyża w Ołyce fundacyi Radziwiłłów, zniesiony przy końcu XVIII wieku.

3. Dubno m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Jana Nepom. erygowany 1612, odrestaurował r. 1830 Aloizy Osiński prałat.

Filia: Warkowicze (z Klasztorem Bernardynów S. Franciszka) fund. 1733 Jakób Ledochowski podstoli drohick. - Po suppressyi Bernardynów r. 1832 pozostał filią - którą po r. 1858 z Kościołem zniesiono.

Kaplice: 1) Dubno na cmentarzu.
2) Mirohoszcza.
3) Curków. po r. 1858.
4) Dermań! po r. 1858 † Tu było Opactwo rusko-unickie.

Kościół i Klasztor Bernardynów w Dubnie Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, fund. 1616 Janusz Książę Ostrogski Kasztelan krak., suprym. i zniesiony 1848.

4. Dubno m. Kość. S. Józefa (3 Klas.) murow. z Klasztorem Karmelitanek fund. 1702 Teofila Ludwika Księżna Lubomirska marszałkowa Koron. Konsekr. Kościół r. 1702 Franciszek Biegański bisk. bakońsk. istnieje. (Podług Szematyzmu kościół klasztorny zbudow. 1690 Anastazya Czarnecka, Konsekr. 1741 Kobielski bisk. łucki.)

5. Beresteczko m. Kośc. paraf. (4 Klas.) murow. S. Jana Chrzc. z Klasztorem Trynitarzy fund. 1690 Tomasz Karczewski Kasztelan halicki, który 1711 także kościół wymurował, r. 1726 należał do parafii Złoczówka. Po supressyi Trynitarzy w r. 1832, został parafialnym.

Kaplice: 1) Beresteczko na cmentarzu.
2) Werbeń.
3) Peremyle.
4) Lina. 5) Haliczany do r. 1858.

6. Młynów Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi, miał być r. 1586 czyli 1676 parafial. Kościół wymurował 1785 Janusz hr. Chodkiewicz. – R. 1726 nie był paraf. i należał do parafii ~~[illegible]~~ Koblin ~~[illegible]~~.

Filia: 1) Koblin z kościół istniał już 1586, r. 1726 parafialny, r. 1873 już filia, (nazwana Koklin)

Kaplice: 1) Młynów na cmentarzu.
2) Dobratyn.

7. Łysin w. Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego, zbudow. 1724 Adam Drewnowski.

Kaplice: 1) Łysin na cmentarzu.
2) Lipiboki, dziś zwane: Ilpiboki.

8. Złoczówka w. Kośc. par. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi wystawił 1606 Adam Prusinowski podkomorzy, odrestaurowany i konsekrow. 1741 przez biskupa Kobielskiego.

Kaplice: 1) Złoczówka na cmentarzu.
2) Bilcze.
3) Radomyśl.
4) Łuczyrice po r. 1858.
5) Motyszyn.

Targowica miasteczko kość. paraf. (7 Klas.) N. Maryi Różańcowej z Klasztorem Dominikanów obserwantów Bertrandystów. fundacyi Rzewuskich, istniał już wraz z parafią 1726. Po supresyi Klasztoru r. 1832 pozostał jeszcze parafialnym wreszcie zniesiony po r. 1858; a Kaplice Mołyszyn i Łuczynce przyłączono do parafii Złoczówka.

9. Ptycza m. Kość. paraf. 5 Klas.) drewn. S. Trójcy istniał już 1632 paraf. Kościół zbudował 1682 Władysław Książe Lubomirski.

Kaplice: 1) Berehy.

2) Werba.

3) Kozin miasteczko. – Tu był Klasztor Dominikanów suprymowany r. 1832 – dziś tylko Kaplica od r. 1858

Dekanat Włodzimierski.

1. Horochów m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. Wniebowstąpienia Pańskiego, istn. już 1726 jako paraf.; r. 1805 wymurował hr. Strojnowski.

Filia: Druszkopol m. Kość. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi, z Klasztorem Franciszkanów fund. 1692 z drzewa Stanisław Druszkiewicz Kasztelan chełmsk., wymurował Wojciech Ryszczewski Kasztel. lubaczow., Konsekr. 1779 Dominik Karwosiecki bisk. biblioński. Po supressyi Klasztoru 1832, pozostał filią do r. 1873, poczem zniesiono i kościół.

Kaplice: 1) Horochów na cmentarzu.

2) Nowosiółki.

3) Bodiaczów, po r. 1858.

4) Chotoniów czyli Chołomiew, po r. 1858.

5) Brany, po r. 1858.

6) Bużany, po r. 1858.

2. Włodzimierz miasto, Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Joachima i Anny, postaw. 1554 Anna Księżna Zbaraska, odbudow. 1736 i Konsekr. Orański bisk. – Tu była Katedra Taurińska, fund. 1375 przez Ludwika Króla, r. 1427 przez Witolda do Łucka przeniesiona.

Kaplica: 1) Ochnówka istniała do r. 1858.

3. Włodzimierz m. Kościoł podominikański murow. S. Trójcy, fund. 1497 Alexander Jagiellonczyk W. Xiążę Litew. Po suppresyi Klasztoru r. 1848, odprawia się w nim dotąd nabożeństwo — Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi.

Kościoł i Klasztor Kapucynów w Włodzimierzu fund. 1751 Józef Wojna - Orański sufragan Łucki proboszcz włodzimierski i Adam Orański biskup belinenski sufragan kamieniecki; od r. 1760 utworzona Rezydencya ze 5 Kładek. Klasztor i Kościoł supprymowano 1832.

Kościoł Katedralny rusko-unicki w Włodzimierzu.
Rezydencya Jezuitów w Włodzimierzu supr. 1773.

4. Litowiż m. Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. S. Michała, fund. 1614 Janusz Xiążę Ostrogski.

5. Łokacze m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Antoniego Padews. r. 1726 parafialny, odbudował 1771 Wilga, konsekr. 1816 Podhorodeński sufrag. — Jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padewsk.

Kaplice: 1) Łokacze na cmentarzu.
2) Zamlicze, po r. 1856.
3) Markowicze, do r. 1856.

6. Poryck w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy i S. Michała, fu. 1405, wymurował 1770 Czacki, konsekr. 1774 Komarnicki sufragan.

Kaplice: 1) Poryck na cmentarzu.
2) Myszów, po r. 1858.

7. Zabłotce Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy, wystawił 1773 Gurowski; r. 1726 niebyło jeszcze parafii.

Kaplica: 1) Iwanicze.

8. Swojczów w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Narodzenia Maryi P. wystawił 1607 Jan Łahodowski, Kasztelan wołyński. — Jest tu cudowny obraz N. Maryi P.

Kaplice: 1) Mokowicze.
2) Orsa.
3) Mohylna.

9. Sielec w. Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy, wystawiła 1668, Helena Księżna Sapieżyna. Konsekr. 1779 Paweł Turski bisk. łuck.

Kaplice: 1) Sielec na cmentarzu.
2) Rusnówka-Biskupicka.
3) Rusnów.

10. Korytnica m. Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Antoniego Padews. wystaw. 1605, odbudowany 1864 ze składek. – r. 1726 ~~jeszcze przez~~ [należał do chełmsk. dyecezyi ta parafia] ~~[illegible] [illegible] miasta~~, [należała do paraf. Koniuchy.] – jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padews. 2 dyecezyi chełmskiej r. 1805 przyłączony.

Filia: Uściług (dawniej Rożanopol czyli Rozyampol) Kośc. S. Rozalii z Klasztorem Kapucynów fund. 1747 Rozalia z Zahorowskich Pociejowa strażnikowa litew. z córką Lubomirską wojewodziną kijowsk. Po supressyi Klasztoru r. 1832, został filią.

Kaplice: 1) Korytnica na cmentarzu.

11. Koniuchy w. Kośc. paraf. (5 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1667 Wacław Hulewicz, przebudowany 1757.

Kaplice: 1) Koniuchy na cmentarzu.
2) Szelwów.

12. Zaturce w. Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy i Maryi Magdaleny z Klasztorem Augustyanów fund. 1620 czyli 1624, Kościół wymurował [r. 1692] Waleryan Podhorodeński miecznik wołyn. Po supressyi Klasztoru r. 1832, pozostał parafialnym.

Kaplice: 1) Zaturce na cmentarzu.
2) Serniczki.
3) Berezko po r. 1858.

13. Kisielin m. Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. z Klasztorem Karmelitów trzewiczkowych fund. 1691 Maryanna z Liniewskich Gołuchowska z mężem Abrahamem Gołuchowskim podkoniuszym lit., Kościół wymurowali 1720 Karmelici, Konsekr. 1737 Kobielski biskup łucki. Po supressyi Klasztoru r. 1832, pozostał parafialnym.

Kaplice: 1) Kisielin na cmentarzu.
2) Woronczyn.
3) Babie.
4) Witoniż i 5) Dorosinie, po r. 1858.

Dekanat Kowelski.

dyec. łuck.

1. Kowel m. Kość. paraf. (2 Klas.) drewn. S. Anny i Przemienienia Pańskiego, ~~[struck-through text]~~; r. 1854 wystawiony nowy Kościół ze składek. r. 1726 należał do dyec. łuck.
Kaplice: 1) Białoszów.
2) Uchowieck.
3) Kowel na cmentarzu, do r. 1858.
3) Ruzyn, w r. 1873 tylko.
Missya Jezuitów w Kowlu istn. 1722

(dyec. chełms. r. 1805 odpadły do łuckiej)

2. Luboml m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Trójcy, fund. 1412 Władysław Jagiełło, – do r. 1796 należał do dyecezyi chełmskiej
Filia: Bendiucha.
Kaplice: 1) Luboml na cmentarzu.
2) Ziembica czyli Ziemlica.
3) Horodne, do r. 1858 należał do parafii Maciejów.

dyec. chełms.

3. Przewały m. Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, fund. 1416 czyli raczej 1464 Hurko, Konsekr. 1852 Brański sufragan; – do r. 1796 należał do dyecezyi chełmskiej.
Kaplice: 1) Przewały na cmentarzu
2) Maciejów m. do r. 1858 był tu Kościół paraf. (4 Klas.) S. Anny i S. Stanisława do którego należały Kaplice Maciejów na cmentarzu i Horodne. Parafia ta do r. 1796 należała do dyecezyi chełmsk. (dyec. chełms.)
3) Turyczany.
4) Kraski.
5) Stawki.

4. Turzysk m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Franciszka Salez., paraf. od r. 1496, czyli 1595, Kościół wymurowała r. 1700 Teofila Księżna Lubomirska, Konsekr. 1817 Dederko bisk. miński.
Kaplice: 1) Turzysk na cmentarzu.
2) Dołsk m.
3) Radowicze.
4) Ruzyn od r. 1876.

5. Hołoby (dawniej Hołubły) w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Michała, istniał 1726; wymurował 1728 Józef Jeruzalski podstoli podlaski, konsekr. 1802 bisk. Cieciszewski.

Kaplica: 1) Hołoby na cmentarzu. 2) Kaszówka.

Mielnica m. Kościół parafialny (5 Klas.) murow. S. Józefa, paraf. r. 1726–1873; wystawił 1704 Ludwik Maniecki chorąży czernichowski – po r. 1873 zniesiony.

Hulewiczów w. Kościół paraf. (5 Klas.) murow. S. Michała, paraf r. 1726–1873; wystawił 1762 Gostyński podkomorzy czernichowski, – po r. 1873 zniesiony. Do niego należały kaplice: Hulewiczów cmentarna, i czersk. Kaszówka którą po r. 1873 do parafii Hołoby wcielono.

6. Ratno m. Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. Podwyższenia Św. Krzyża, paraf od r. 1504–1796 należąca do dyecezyi chełmskiej; potem wcielona do łuckiej; Kościół zbudowała Elżbieta z Gostomskich Sieniawska marszałkowa w. kor. starościna ratneńska około r. 1600; odbudował r. 1784 Faliszewski kanonik, konsekr. 1798 Kaczkowski sufrag. łucki. dyec. chełms.

Kaplice: 1) Ratno na cmentarzu.
2) Lelików.

7. Kamień-Koszyrski m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Michała z klasztorem Dominikanów, fund. 1628 Adam Lubartowicz książę Sanguszko wojewoda wołyński z żoną Katarzyną Ukłańską; parafia od 1637–1796 należała do dyecezyi chełmskiej; po supresyi klasztoru r. 1832 pozostał parafialnym; konsekrował 1858 Borowski biskup. dyec. chełmsk.

Filia: Worokoml.

Kaplica: 1) Kryszno.

8. Bucen Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Ofiarowania P. Maryi, niewymieniony w spisie r. 1726 – parafia od r. 1730; kościół wymurowała xiężna Jabłonowska ?

Kaplice: 1) Bucen na cmentarzu.
2) Serechowicze.

Dyec. chełms. 9. Ostrówek (zyli Ostrówki) (Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Andrzeja Apost. r. 1771–1795 należał do dyecezyi chełmskiej, zbudowany 1838 na nowo przez parafian.

Kaplice: 1) Wołczków-Perewoz.

Opalin m. Kość. paraf. S. Katarzyny, r. 1726–1795 należał do dyecezyi chełmskiej. – Po r. 1858 zniesiony. Należała do niego Kaplica: Wielka-Chrypska.

10. Nabrzuska dawniej Nabruszec w. Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Piotra i Pawła; w tej wsi należącej niegdyś do parafii Hulewiczów, wystawiła dopiero r. 1727 Kościoł Dorota Rzeczycka, poświęcił 1795 Olszewski Kanon. łucki.

Kaplica: 1) Czersk.

~~Dekanat m~~

Dekanat Równeński.

1. Nowogród-Wołyński dawniej Zwiahel m. Kość. paraf. (2 Klas.) murow. Podwyższenia S. Krzyża, wystawiła r. 1600 Anna Księżna Ostrogska, Konsekr. 1763 Czarnecki sufragan.

Kaplice: 1) Nowogród-Wołyński na cmentarzu.
2) Pilipowicze.
3) Horbaszka.
4) Jurkowszczyzna.
5) Orepy.
6) Kulesze do r. 1858.

Filia: Słoboda-Czarnecka z Kaplicą na cmentarzu.

2. Korzec m. Kość. paraf. (2 Klas.) murow. Wniebowzięcia N. Maryi, Kościoł drewniany z Klasztorem Franciszkanów fund. 1606 Samuel Książe Korecki (podług szematyzmu miał r. 1533 (?) fundować Karol Książe Korecki;) później wymurowany. Po supressyi Klasztoru r. 1832 pozostał parafialnym. – Z cudownym obrazem S. Antoniego.

Filia: Horodnica z Kaplicą na cmentarzu.

Kaplice: 1) Kamionka.
2) Korzyść. do r. 1873.
3) Ujście. do r. 1873.
4) Czarnokąty w r. 1873.
5) Korzec na cmentarzu.

3. Berezne kość. paraf. (3 Klas.) mur. S. Kajetana, r. 1726 jeszcze nie istn., wystawił 1813 Korzeniowski, konsekr. 1826 Podhorodeński sufrag. – R. 1726 należało do parafii Tuczyn.
Kaplice: 1) Berezne na cmentarzu.
2) Mikwin czyli Mokwin.
3) Druchowa.
4) Chotyń czyli Chocin.
5) Kamienne.
6) Sechy czyli Tomaszpol.

4) Równo czyli Równe m. kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Michała, wystawiła 1548 Beata z Kościeleckich księżna Ostrogska, na nowo wystawiony 1887.
Kaplice: 1) Równo na cmentarzu.
2) Gródek.
3) Omelany.
4) Aresztów
5) Chocin.
6) Złotyjów.

5) Klewań m. kość. paraf. (4 Klas.) murow. Zwiastowania N. P. Maryi, wystawił 1630 Mikołaj książę Czartoryski, konsekr. 1637 Stanisław Łoza sufragan łucki.
Kaplice: 1) Klewań na cmentarzu.
2) Płoska.
3) Hruszwica.

6) Berezdów kość. paraf. (4 Klas.) Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P., r. 1726 jeszcze nie istniał, zbudow. ~~[illegible]~~ 1755 Jan książę Jabłonowski wojewoda bracławsk.
Kaplice: 1) Berezdów na cmentarzu.
2) Prawutyn wielki.

7. Tuczyn m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Michała zbudow. 1797 Walewski, konsekr. 1799 Cieciszewski bisk., parafialny już 1726 r. – Jest tu cudowny obraz Przemienienia Pańskiego.

Kaplice: 1) Tuczyn na cmentarzu.
2) Korościatyn.
3) Raśniki.
4) Horbaków.
5) Hoszczgród m. dawniej Krupa zwane, od r. 1777 Horyngród, kaplica, dawniej kościół parafialny (5 Klas.) Przemienienia Pańskiego od r. 1726 – 1858 parafia do której należały kaplice: Raśniki, Horbaków.
6) Woskodawy kaplica do r. 1858.

Klasztor Dominikanów i kościół pierwotny drewn. wystawił Mikołaj Rokoszycki podstoli trocki r. 1698

8) Niewirków m. kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trójcy; r. 1726 nie był jeszcze parafią, wymurow. 1807 Stecki chorąży, w kor. konsekr. 1808 Cieciszewski bisk. łuck. – dawniej należał do parafii Międzyrzec Korecki. – Po supresyi Dominikanów 1832, parafialny. – Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi

Kaplice: 1) Niewirków na cmentarzu.
2) Bystrzyce.
3) Siedliszcze czyli Ludwipol.

9) Aleksandrya m. kość. paraf. (5 Klas.) murow. Zaślubienia N. Maryi P., parafia już r. 1675, dzisiejszy kościół wystawiony r. 1862

Kaplice: 1) Zaborol.

Kustyn Klasztor Bernardynów i kościół Narodzenia N. Maryi P. fund. 1733 Kazimierz Stecki Kasztelan kijow. z żoną Antoniną Kossakowską, supprymow. 1832.

10. Derażne Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy, r. 1726 należał do parafii Stepań, na miejsce dawnego kościoła wystawionego r. 1614, wymurował dziedzic Podhorodeński r. 1804 nowy, konsekr. 1808 sufragan Podhorodeński.

Kaplice: 1) Derazne na cmentarzu.
2) Chotoniewicze.
3) Stawki od r. 1873.
4) Lipno

Filia: Podłużne, z kaplicą na cmentarzu.

11. Kazimirka dawniej Kazimirów m. kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Kazimierza, pierwotny kościół drewniany wystawił r. 1629 Albrecht Stanisław Radziwiłł Kanclerz w. lit., wymurow. 1770 x. Jan Bielecki; konsekr. 1824 Jakób Ign. Dederko bisk. minski. – Jest tu cudowny obraz N. Maryi P.
Kaplica: 1) Pieczatówka.
Filia: Kosmaczów istniała tylko do r. 1873.

12. Szpanów m. kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Piotra i Pawła, wybudował 1777 Piotr Pepłowski podczaszy kijows., konsekr. 1782 Kaczkowski sufragan. – parafialny r. 1726

13. Stepań m. kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Michała, parafialny r. 1726, dawny, nowy wystawił 1803 Stanisław hr. Worcell, parafia już r. 1614.
Kaplice: 1) Stepań na cmentarzu.
2) Zbuż.
3) Stydynie od r. 1873.
4) Werbcze od r. 1873.

14. Międzyrzec Korecki, m. (Interamnum) kośc. paraf. (5 Klas. murow.) S. Antoniego Padew. z Klasztorem Pijarów fund. 1702 Jerzy Dominik Książe Lubomirski podstoli Koron., konsekr. 1725 Rupniewski bisk. łuck. Po supressyi Pijarów r. 1832 pozostał parafialnym.
Kaplice: 1) Międzyrzec Korecki na cmentarzu.
2) Symonów.
3) Czudnica.

4) Daniczów.
5) Duliby.
6) Terentiów.
7) Żeleznica.
8) Hulcza istniały tylko r. 1878.

Dekanat Ostrogski.

1. Ostrog m. kość. paraf. (3 klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi, wystawiony r. 1448, konsekr. 1624 Łubieński bisk. Łuck., odbudował 1750 książe Jabłonowski.
Kollegium i Dom probacyi (Nowicyat) Jezuitów w Ostrogu fund. 1624 Anna Alojzya z Książąt Ostrogskich Chodkiewiczowa hetmanowa w. lit.; supprym. 1773. (po nich objęli Bazylianie unici)
Klasztor Kapucynów z kościołem S. Trójcy w Ostrogu fund. 1749 Samuel Łubkowski starosta taborowski, supprym. 1832.
Filia: Mizocz, dawniej kaplica, po r. 1858 filia.
Kaplice: 1) Ostrog na cmentarzu parafialnym.
2) Płużne po r. 1858.
3) Milatyn.
4) Nowomalin po r. 1878. (Nowostaw r. 1878.)
5) Hulcze tylko r. 1878.
Klasztor Franciszkanów z kościołem S. Trójcy w Międzyrzeczu-Ostrogskim, fund. 1606 Janusz Książe Ostrogski Kasztelan Krak., konsekr. 1609 Kazimierski biskup, supprym. po r. 1857.
Był tu cudowny obraz N. Maryi P. koronowany r. 17..
2. Kuniów czyli Kuniew kość. paraf. (4 klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi; parafia od r. 1728, kościół nowo zbudowany 1832 ze składek.
Kaplice: 1) Kuniów na cmentarzu.
2) Borowica wielka.

3. Krzywin w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Św. Antoniego Padew.; r. 1726 niebyło tu parafii, kościół wystawił 1737 Książe Jabłonowski; wymurował 1801 Reszczyński proboszcz, konsekr. Kasper Borowski bisk.
Kaplica: 1) Krzywin na cmentarzu.

4. Tajkury czyli Tajgury miasteczko, kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Wawrzyńca wybud. 1710 Wawrzyniec Leptowski, konsekr. 1727 Rupniewski bisk. Łuck.
Filia: Zdołbica, do r. 1858 była tylko kaplicą.
Kaplice: 1) Tajkury na cmentarzu.
2) Ożenin.
3) Korostow, po r. 1858.
4) Koleśniki.

5. Annopol dawniej Hlipniki m. Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Ducha; r. 1726 nie= było tu parafii, kościół wystawiony 1752, pogorzał, nabożeństwo odbywa się w Kaplicy cmentarnej.
Kaplica: 1) Annopol na cmentarzu.
Kościół i Klasztor Karmelitów trzewiczkowych w Annopolu fund. 1753 Stanisław Wincenty Jabłonowski [illegible] ruski, supprym. 1832.

Lachowce m. był tu kościół S. Trójcy z Klasztorem Dominikanów fund. 1612 Paweł Krzysztof Sieniuta, supprymowany po r. 1858. Do kościoła tego należały kaplice: w Lachowcach cmentarna; Załuże, Szunki, Semenow, Mikłasze. — R. 1726 przy tym Klasztorze była i parafia — dziś niema parafii.

Dekanat Zasławski.

1. Połonne m. Kość. paraf. (2 Klas.) murow. S. Anny, fund. 1607 Stanisław Lubomirski.
Missya Jezuitów w Połonnem istniała już 1750, supprymow. 1773.
Filia: Baranowka.
Kaplice: 1) Połonne na cmentarzu.
2) Nowosielica, po r. 1858.
3) Brażyńce po r. 1858.
4) Medwedówka do r. 1878.
5) [illegible] r. 1838

2. Białogródka m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego; r. 1726 niebyło tu parafii, a miejsce należało do parafii Zasław, Kościoł wystawił 1803 Hieronim Książe Sanguszko, wojew. wołyn. [fund. 1790 i] Konsekr. 1806 Cieciszewski bisk. Łucki.

Kaplice: 1) Białogródka na cmentarzu.
2) Załuże po r. 1857.

3. Zasław wołyński m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Józefa, [illegible] z Klasztorem Missionarzy zbudował i fundował 1751 Książe Paweł Sanguszko marszałek w. lit. Konsekr. Kobielski bisk. Łucki., po supressyi Missionarzy około r. 1848 pozostał parafialnym.

Filia: Sudyłków m. Był tu dawniej Klasztor Bernardynów suprymowany przed r. ~~[illegible]~~ 1726.

Kaplice: 1) Szepetówka m. (przy Kąpielach mineralnych) po r. 1858.
2) Horodyszcze w. (Kaplica – dawniej (był tu Klasztor Karmelitów trzewiczkowych fund. 1662 przez Jana Pogroszeńskiego z żoną Apolonią Horodyską, wymurował 1746 Lubomirski podstoli Kor.; poświęcał i Konsekrował 1782 Jan Chryzostom Kaczkowski sufrag. Łucki. Po supressyi Klasztoru w r. 1832 obrócony na monaster czernic prawosławnych. – ~~Był~~ tu cudowny obraz N. Maryi P. – R. 1726 parafia.
3) Kosa-Brzeniówka.
4) Bejzymy, do r. 1858.

4. Zasław wołyński m. Kościoł 4 Klas. S. Jana Chrzc. murow. (, dawniej parafialny erygow. 1599 Janusz Książe Zasławski wojewoda wołyń.; po spaleniu przez Kozaków, odnowił 1741 Paweł Sanguszko wojew. wołyńs. Konsekr. Kobielski bisk. Łucki. Są tu w ołtarzach piękne obrazy: Chrzest Chrystusa przez Lelio Orsi, i Chrystus błogosławiący dziatki przez Carlo Dolce.

Kaplica: Płużno.

Kościoł i Klasztor Karmelitów trzewiczkowych w Zasławiu (zniesiony przed r. 1830, dziś ruiny.

5. Zasław wołyński m. Kościół murow. S. Michała (z Klasztorem Bernardynów (2 Klas.), fund. 1602 Janusz Książe Zasławski wojewoda wołyn., odrestaurował 1727 Paweł Sanguszko marszałek w. lit. konsekr. 1744 Frant. Kobielski bisk. łucki: Są tu obrazy Czechowicza. Istnieje dotąd. – Jest tu cudowny obraz N. Maryi P. i cudowny Krucyfix.

6. Butowce Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Podwyższenia S. Krzyża, parafia nie istniała 1726; Kościół paraf. wystawił 1808 Przyłuski starosta piotrkowski.

Kaplice: 1) Butowce na cmentarzu.
2) Malki.

7. Ostropol Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Barbary, parafia nie istniała 1726; Kościół paraf. wybudował 1776 książe Lubomirski; odnowił 1858 Dorożyński, poświęcony 1872

Kaplice: 1) Kisiele.
2) Ładyha czyli Ładyhy.
3) Czarna, po r. 1858.
4) Żytyn, po r. 1858.
5) Marcinówka, po r. 1858.

8) Łabuń m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P., parafia nie istniała 1726; kościół paraf. wystawił r. 1731 Józef Książe Lubomirski, i przy nim 1745 Klasztor Karmelitów trzewiczkowych fundował; poświęcił 1800 Kaczkowski suffragan. Po suppressyi Klasztoru 1832 Kościół został parafialnym.

Filia: Hryców m., do r. 1858 Kaplica.

Kaplice: 1) Łabuń na cmentarzu.
2) Moskalówka po r. 1858.
3) Kuskow, do r. 1858.
4) Mikulin, do r. 1858.
5) Małe Kalenicze, do r. 1858.

9. Miropol Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Antoniego Padewsk.; parafia nie istniała 1726; Kościół wybudował 1820 Rostworowski; Konsekr. 1828 Podhorodeński sufrag.
Kaplica: 1) Miropol na cmentarzu.

10. Sławuta m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Doroty; parafia nie istniała 1726; Kościół wystawił 1848 czyli 1845 Eustachy Książe Sanguszko, Konsekr. biskup Borowski.
Kaplica: 1) Sławuta na cmentarzu.

Dekanat Staro-Konstantynowski.

1. Stary Konstantynow m. Kość. paraf. murow. (3 Klas.) S. Jana Chrzcic. z Klasztorem Kapucynów dotąd istniejącym, fund. 1751 Janusz Książe Sanguszko; Konsekr. 1778 Komarnicki sufrag. Łucki.
Kościół i Klasztor Dominikanów w Starym Konstantynowie fund. 1613 Janusz Książe Ostrogski Kasztelan Krak.; supryn. 1832; r. 1726 przy nim parafia.
Kaplice: 1) Stary Konstantynow na cmentarzu.
2) Samczyki.
3) Samczyńce, [illegible]
4) Semerynki.
5) Eliaszowka, r. 1886.
6) Skoworodki.
7) Michałkowce, po r. 1858.
8) Kobyli; po r. 1858.

2. Bazalia m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Trójcy, erygow. 1586, odbudował 1760 Broniszewski proboszcz.
Filia: Tereszki.
Kaplice: 1) Bazalia na cmentarzu.
2) Koszełówka.
3) Łopowce do r. 1878.
4) Zozulince wielkie.
5) Mońki.

6) Łazuczyn po r. 1858.
7) Korczówka po r. 1858.
8) Mecherzyńce po r. 1858.

3. Kulczyny m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Bartłomieja; r. 1726 parafia ta nie miała dotacyi; Kościół zbudował 1795 Poniatowski jenerał, poświęc. 1798 x. Dzięciołowski. – do r. 1726 był filią do Zbaraża.
Kościół i Klasztor Dominikanów w Kulczynach istniał już r. 1763; supryms. 1832.
Filia: Krasiłów m. z Kościołem konsekrowanym.
Kaplice: 1) Jaworowce.
2) Maniowce.
3) Antoniny.
4) Rosołowce, tylko r. 1873.
5) Kulczyny na cmentarzu.

4. Wołoczyska m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Trójcy. fund. 1722 Józef Potocki wojewoda Kijów., odrestaur. 1813 hr. Moszyński; Konsekr. 1817 Podhorodeński sufrag. łucki.
Kaplice dwie 1, 2) Wołoczyska na cmentarzu.

5. Kupiel Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi; r. 1726 niebyło tu parafii a miejsce należało do parafii Ożochowce; Kościół zbudow. 1847 (czyli 1815) Anna Poniatowska.
Kaplice: 1) Kupiel na cmentarzu.
2) Kloniny.

6. Teofipol czyli Teofilpol dawniej Czołhań Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trójcy z Klasztorem Trynitarzy fund. 1738 Teofila z Sieniawskich Jabłonowska chorążyna Koron.; od r. 1736 parafia; Kościół odrestaur. 1847. Po supresyi Trynitarzy r. 1832 pozostał parafią. (r. 1726 należał do parafii Lachowce.)
Kaplice: 1) Teofipol na cmentarzu.
2) Ledochówka.
3) Gabryelówka czyli Hawryłówka.

Ożochowce czyli Ożygowce kościół paraf. (5 Klas.) mur. Znalezie-nia S. Krzyża, fund. 1726 Michał Książę Wiśniowiecki kanclerz w. lit.; zniesiony po r. 1858.

Dekanat Krzemieniecki.

1. Krzemieniec m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Stanisława bisk. fund. 1539 Bona Królowa pol.; r. 1607 zaprowadził przy nim Klasztor Franciszkanów Marcin Szyszkowski bisk. łuck.; po suppressyi klasztorów, pozostał parafialnym, odrestaurowany 1854.
   Kościół S. Piotra z Alkantary z Klasztorem Reformatów fund. 1760 Stanisław Potocki wojewoda poznań. na gruncie darowanym r. 1744 przez Felicyana Więcławskiego z Karbnika żydaczews. - supprymow. przed r. 1830.
   Kościół i Klasztor Trynitarzy fund. 1764 przez Błędowskich i Drzewieckich; - [illegible] przenieśli się 1791 do Szumbaru.
   Kościół i Kollegium Jezuitów, fund. 1720 Janusz Korybut Książe Wiśniowiecki kasztel. krak.; supr. 1773 i na liceum zajęte.
   Kaplice: 1) Bereżce czyli Podbereżce.
   2) Liszniа.

2. Radziwiłów m. Kość. paraf. (4 Klas.) drew. P. Maryi Bolesnej; r. 1726 nie było tu parafii (tylko w miasteczku Krupiec), na miejscu dawnego kościoła wystawił r. 1760 nowy x. proboszcz Moklak, poświęcony 1841.
   Kaplice: 1) Radziwiłów na cmentarzu.
   2) Leduchów.
   3) Brodki czyli Budy po r. 1858.
   4) Krupiec m. na cmentarzu, r. 1726 była tu parafia.

3. Jampol dawniej Januszpol lub Horodyszcze tychomelskie m. Kość. paraf. (4 Klas.) mur. Przemienienia Pańskiego, fund. 1646 kościół drewniany Janusz Mikołaj Książe Wiśniowiecki sufrag. wileński; odrestaur. 1723 Janusz Antoni Książe Wiśniowiecki wojew. krak.; wymurow. 1850, konsekr. 1860 Borowski bisk. żyt.

Kaplice: 1) Zampol na cmentarzu.
2) Tatarynowce.
3) Zahorce, Wołoskie.
4) Makłasze po r. 1858.
5) [redacted] Wołoskie.
6) Lachowce na cmentarzu.

4. Wiszniowiec m. Kość. paraf. (4 klas.) murow. S. Stanisława; r. 1726 niebyło parafii, kościół wystawił 1757 Jan Mniszech. – Jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padewsk.
Kościół i Klasztor Karmelitów bosych w Wiszniowcu fund. 1645 Jeremiasz Książe Wiśniowiecki, odrestaurował 1722 Michał Jerzy Książe Wiśniowiecki; supprymow. 1832 i na cerkiew prawosławną przerobiono.
Kaplice: 1) Wiśniowiec na cmentarzu.
2) Wierzbowiec.
3) Oleksiniec na cmentarzu, tylko w r. 1873. – R. 1726 Kościół parafialny S. Mikołaja – do r. 1858 parafia, zniesiona.

5) Wyżgródek m. Kość. paraf. (4 klas.) murow. S. Ducha; r. 1726 niebyło parafii; kościół wystawił 1793 Adam Rzyszczewski Kasztelan lubaczow.
Filia: Musurowce.
Kaplica: 1) Żukowce do r. 1873. (należały r. 1726 do parafii Szumsk)

6) Szumsk m. Kość. paraf. (4 klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi wystawiła 1852 Ludwika (z Gruszyńskich) Mężyńska, konsekr. 1860 bisk. Borowski.
Kościół i Klasztor Franciszkanów w Szumsku fund. Daniel Żeło Malinski 1656; kościół wymurował 1705 Stanisław Maliński podczaszy halicki, który 1715 klasztor uposażył; supprymow. 1832 i na cerkiew prawosławną obrócony. – Cudowny obraz N. P. Maryi z tutejszego kościoła dostał się po suppressyi do klasztoru Dominikańskiego w Podkamieniu.
Kaplice: 1) Szumsk na cmentarzu.
2) Brykow.
Missya Jezuitów w Surażu m. (należąca do Kollegium w Ostrogu) fund. 1640 przez Annę Chodkiewiczową, istniała jeszcze 1722; r. 1773 już nie było takowej.

7. Białozórka m. kośc. paraf. (5 Klas.) murow. Zwiastowania N. Maryi P. – r. 1726 niebyło tu jeszcze parafii (a miejsce należało do parafii Ozierowce); kościół wystawił 1768 Adam Brzostowski kasztelan połocki.

Kaplica: 1) Białozórka na cmentarzu.

8. Kołodne kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Marcina i Elżbiety; – r. 1726 niebyło tu parafii (miejsce należało do parafii Oprylowce); kościół wystawił 1801 Adam Święjkowski.

9. Katerynburg m. (dawniej część wsi Horynki), kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Józefa; – r. 1726 niebyło tu parafii (miejsce Horynka należało do parafii Olexiniec); kościół wystawił 1792 Józef Wincenty Plater, zrestaurowała 1854–1877 Cecylia hr. Ożarowska.

Kaplica: 1) Horynka.

10. Łanowce m. kośc. paraf. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia N. Maryi P. – r. 1726 niebyło tu parafii (miejsce należało do parafii Jampol), kościół wystawił 1857, konsekr. 1860 biskup Borowski.

Filia: Napadówka.

Kaplice: 1) Łanowce na cmentarzu.
2) Domaninka, czyli Berezanka, drewniana kaplica fund. 1700 Jerzy Wyhowski podczaszy podol. – jest tu cudowny obraz N. P. Maryi Częstochowskiej. (Ob. Stecki: Wołyń II. str. 414)
3) Kornaczówka, po r. 1858.

11. Szumbar w. kośc. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Trójcy, z klasztorem Trynitarzy fund. 1727 Franciszka z Horbowa Błędowska miecznikowa nowogrodzk. Trynitarze r. 1764 przenieśli się do Krzemieńca, lecz r. 1791 nazad do Szumbaru powrócili, r. 1832 supprymowani, kościół drewniany odrestaurowano 1858 ze składek. (r. 1726 należał do parafii Szumsk.)

Kaplice: 1) Zahajce.
2) Borkowce po r. 1858.

12. Dederkaty wielkie w. kośc. paraf. (3 Klas.) murow. Znalezienia Św. Krzyża, z Klasztorem Reformatów dotąd istniejącym. Pierwotny kościół drewniany i klasztor fund. 1735 Antoni Wyszpolski podczaszy mozyrski; wymurował 1760 (czyli raczej 1772) Michał Preiss sędzia ziemski krzemieniecki z żoną Teresą; konsekrow. 1772 Kaczkowski sufrag. (R. 1726 Dederkaty leżały w parafii Szumsk.) – Jest tu cudowny obraz P. Jezusa ukrzyżowanego.

Kaplice: 1) Sadki
2) Szuńki, po r. 1858.

Kościoły Biskupstwa Łucko-Żytomirskiego roku 1886.

B) Żytomirska Dyecezya.
(dawna Kijowska)

Dekanat Żytomirski. (gubern. wołyńsk.)

1. Żytomierz miasto gubern. Kościoł Katedralny i parafialny S. Zofii, murowany (3 Klas.). Samuel Ożga biskup kijowski przeniosł tu r. 1724 katedrę z Kijowa i zaczął r. 1737, a podług innych r. 1746 kościoł murować, który r. 1757 biskup Kajetan Sołtyk dokończył. Konsekrow. d. 30 Sierpnia 1803 Kasper Cieciszewski bisk. łucki.

Filia: Wysokie istn. 1857 = 1873 r. 1885 nie istn.

Kaplice:
1) Żytomierz na cmentarzu paraf. S. Stanisława bisk.
2) Żytomierz na cmentarzu starym S. Mikołaja.
3) Diwoczki.
4) Szczeniów.
5) Zorokow.
6) Łowkow istn. 1857 = r. 1873 nie istn.
7) Żytomierz, Kaplica Sióstr miłosierdzia, istn. ~~[illegible]~~ 1857 = r. 1873 nie istn. fund. Józef Jędrzej Załuski bisk. kijow.

Żytomierz, Kościoł seminaryjski S. Jana z Dukli, murow. dawniej Klasztor (reformatów) Bernardynów fund. 1761 Jan Kajetan Ilinski starosta żytomir. na gruncie darowanym przez Augusta III, po supresyi odbudow. 1823 czyli 1828.

Żytomierz: Rezydencya Jezuitów, supr. fund. 1724 Kazmierz Stecki Kaszt. kijow., supr. 1773, dziś więzienie

2. Lubar (dawniej Lubartów), Kość. paraf. S. Michała i Jana Nepom. (2 Klas.) murow. z Klasztorem Dominikanów fund. 1637 Stanisław Lubomirski wojew. rusk. Kościół wymurowany przez Księcia Lubomirskiego, Konsekr. 4 Sierpn. 1765 Józef Andrzej Załuski bisk. Kijow. supr. po r. 1858, został parafialnym. – Są tu cudowne obrazy: P. Jezusa ukrzyżowanego i N. P. Maryi.

Filie: 1) Wolica wielka – r. 1858 była jeszcze kaplicą.
2) Nowa Czartorya – supryn. po r. 1870.

Kaplice: 1) Lubar na cmentarzu paraf.
2) Pedynki.
3) Motowidłówka. [illegible]
4) Wyszczykusy.
5) Wolica.
6) Wygnanka powstała po r. 1873.
7) Seweryny, istn. 1873, dziś nie istn.

3. Puliny kość. paraf. (3 Klas.) drewn. S. Jana Nepom. wystawiony r. 1796. Konsekr. 1796 prałat Janowski. – Jest tu cudowny obraz Zbawiciela.

Kaplice: 1) Puliny na cmentarzu paraf.
2) Pokostówka.
3) Barasze.
4) Dawidówka.
5) Szczerbiny, istn. 1858, r. 1873 nie istn.

4. Cudnow miasteczko, Kość. paraf. (3 Klas.) Znalezienia S. Krzyża, murow. fund. 1749 Gorczyński oficyał Kijow., Konsekr. 1762 Józef Andrz. Załuski bisk. Kijow. – Jest tu cudowny obraz P. Jezusa na Krzyżu.
Kościół S. Jana Nepom. z rezydencyą, a od r. 1782 z Konwentem Bernardynów supryn. 1832.

Filia: Romanow

Kaplice: 1) Cudnow i druga na cmentarzu paraf.
2) Bratalów.
3) Karpowce.

5. Krasnopol wieś, Kość. paraf. (3 Klas.) drewn. S. Michała. fund. 1751 Bartłomiej Giżycki Kasztelan wyszogrod. [Konsekr. 1751 Kajetan Sołtyk bisk. Kijow. — Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi. [odrestaur. 1781 Kajetan Giżycki.

Filia: Januszpol.

Kaplice: 1) Januszpol na cmentarzu paraf.
2) Mołoczki r. 1858 był filią – dziś Kaplicą.
3) Maliówka.
4) Hetkowce.
5) Burkowce.
6) Nosówki, i druga na cmentarzu tamże.

6. Kotelnia w. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Antoniego Padewsk., fund. 1781.

Kaplice: 1) Kotelnia na cmentarzu paraf.
2) Andrusówka istn. 1858, dziś nie istn.

7. Trojanow w. Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. S. Kaźmierza fund. 1751 Woronicz podkomorzy Kijowsk. Konsekr. K. Sołtyk bisk. Kijow.

Kaplice: 1) Trojanow na cmentarzu.
2) Pilipy.

8. Leszczyn w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trojcy, fund. 1805 Józef Polanowski stolnik przemyśl., ~~Konsekr.~~ poświęc. 1806 Redygg prałat żytomir., Konsekr. Borowski biskup. – (dawniej było tu Opactwo Bazylianów unitów)

Kaplice: 1) Leszczyn, na cmentarzu.
2) Iwankow.

9. Kodnia kość. paraf. (5 Klas.) murow. Pocieszenia N. P. Maryi, zbudow. 1827.

Kościół i Klasztor Augustyanów fund. 1646, supr. 1833.

Kaplice: 1) Kodnia na cmentarzu paraf.

2) Lachowce.

10. Iwnica m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Jana Chrzciciela, wyst. fund. 1826 baron Józef Chaudoir, poświęc. 1839 Białobłocki Kanonik. – Był tu rezydencya Franciszkanów fund. 1783 Józef Czarnecki starosta kanonicki – supr. 1833.

Kaplice: 1) Iwnica na cmentarzu

2) Wolica-Zarubieniecka; r. 1857 nie istn. jeszcze

Dekanat Owrucki. (gubern. wołyńsk.)

1. Wieledniki Kość. paraf. (3 Klas.) drewn. S. Trójcy. fund. 1652 Potocki, poświęc. 1799 Kaliński Kanonik.

Kaplice: 1) Wieledniki na cmentarzu.

2) Pliszczówka.

3) Lubiny, istn. 1857, r. 1885 nie istn.

2. Uszomierz Kość. paraf (3 Klas.) murow. S. Mikołaja (dawniej Podwyższenia S. Krzyża) zbudow. 1844 Nowowiejski, konsekr. 1847 prałat Łowecki jeneralny wikaryusz.

Kościół i Klasztor Karmelitów trzewiczkowych fund. 1772 Antonina z Bohuszów Wojnarowska podstolina kijows. z Anną z Młodeckich Dubrawską podstarościną owrucką, suprym. 1832.

Filia: Jahodenka (po r. 1857).

Kaplice: 1) Uszomierz na cmentarzu paraf.

2) Złobicze.

3) Chotoszany.

4) Białocki.

5) Piskow.

6) Lewoszczyzna (r. 1885 nie istn.)

7) Kremionodka (r. ... r. 1873 istn.)

3. Owrucz m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi z Klasztorem Dominikanów fund. 1628 Łukasz Witowski czesnik Kijow. a podług innych fund. 1638 Samuel Laszcz starosta owruc: ki; podług Okolskiego miał już istnieć w XIII w. za czasów Św. Jacka. Kościół odbudowany 1760 przez Dominikanów – po supresyi Klasz: toru Kościół został parafialnym, już r. 1807.

Kościół i Collegium Jezuitów w Owruczu, założył pierwotnie r. 1671 Alexander Ignacy Jelec oficyał Kijowski jako Rezyden: cyę we wsi Xawierowie czyli Xawerówce; przeniesieni r. 1678 do Owrucza, już r. 1759 tworzyli Collegium – supprym. 1772 a na ich miejsce osadzeni Bazylianie unici.

Kaplice: 1) Owrucz na cmentarzu i druga w więzieniu zam: kowem.
2) Hunicze
3) Ludwinów po r. 1857 powstała.
4) Rakowszczyzna po r. 1857 powstała.

4. Toporzyszcze Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. S. Tekli, fund. 1699, na nowo wystawiony 1841 ze składek, poświęc. 1846.

Kaplice: 1) Toporzyszcze na cmentarzu.
2) Horoszki.
3) Hołowin.
4) Saty.
5) Czerniachów fund. po r. 1857.
6) Turczynka fund. po r. 1857.

Klasztor Karmelitów trzewiczkowych w Toporzyszczu fundowany w XVIII wieku, supprym. 1832.

5. Narodycze nowe Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Tekli fund. 1748 Michał Lanza chorąży kijow z Klasztorem Karmelitów bosych, po supressyi przed r. 1830 został Kościołem parafialnym, odbudowany r. 1857 ze składek.

Kaplice: 1) Narodycze nowe na cmentarzu.
2) Xawerówka.
3) Rudnia-Bazarska.
4) Mezylisy, po r. 1857.
5) Wazów " "
6) Chrystynów " "

Klasztor Augustyanów (Siedmiu Boleści P. Maryi) w Narodyczach fund. 176[illegible]

6. Olewsk czyli Olesk m. Kość. paraf. (5 klas.) drewn. Podwyższenia S. Krzyża, fund. 1669 Jan Karol Niemierzyc z Klasztorem Karmelitów trzewiczkowych; po supressyi klasztoru r. 1832 został kościołem paraf. pogorzał r. 1868, odbudowany r. 1877 i poświęcony przez Ludwika Brinkk biskupa.

Kaplice: 1) Olewsk na cmentarzu.
2) Wojtkiewicze.
3) Radowel po r. 1857.
4) Rokitne. " "
5) Jurów. " "
6) Justynbor " "

Dekanat Kijowski. (gubern. Kijowsk.)

1. Kijów miasto gubern. Kość. paraf. (1 klas.) murow. S. Alexandra papieża. fund. 1794; wymurow. 1817 ze składek parafian. Konsekr. 1849 Hołowiński bisk.

Kaplice w Kijowie 1) na cmentarzu. 2) w Gimnazyum pierwszem. 3) w Instytucie żeńskim szlacheckim.

Klasztory: a) Dominikanów (S. Mikołaja) fund. 1228 św. Jacek, przez Księcia Włodzimierza r. 1233 zniesiony, ~~b. Dominikanów (N. P. Maryi)~~ powtórnie fund. 1626 Stefan Aksak starosta ostrzejski, r. 1648 zniesiony i w monaster prawosławny Frołowski zamieniony.

b) Dominikanów N. P. Maryi fund. około 1812 i zuprym. 1832.

c) Bernardynów (Wniebowzięcia P. Maryi) fund. 1623 Krzysztof Sułżmowski; nowy Alexander Sokołowski bisk. Kijow. 1636+1644; zniesiony 1648 r.

c) Jezuitów Collegium fund. 1612 Bogusław Boża Radoszewski bisk. Kijow. w Chwastowie, przeniesieni zaraz 1620 do Kijowa, zniesieni 1649.

2. Białocerkiew m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Jana Chrzc. istn. 1730, fund. Jabłonowskich, dawniej Jezuitów, drewniany, r. 1816 (P. Fr. Xaw. Branickiego) wymurowany, Konsekr. 1827 biskup Kamieńko.

Kaplice: 1) Białocerkiew na cmentarzu.
2) Połtyówka.
3) Wólka-Połowiecka vel Połowecka wielka.
4) Jeziorno, po r. 1857.

Klasztory w Białejcerkwi: a) Augustyanów fund. 1667 Jan Stachurski Komendant istniał krótko. b) Jezuitów Missya istniała już 1722, supr. 1772.

3. Motowidłówka (dawniej Hulaniki) w. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Anny, zbudował 1817 Rulikowski, Konsekr. 1858 Kasper Borowski bisk. Łucki.

Kaplice: 1) Maryanówka.
2) Waśków po r. 1858.

4) Rzyszczów Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy, pierwotnie drewniany z Klasztorem (rezydencyą) Trynitarzy fund. 1765 Stanisław Szczeniowski starosta trechtymir. z żoną Urszulą Bitosławską, wymurowali r. 1817 Trynitarze poświęcił Kijowski archidyakon Piotrowski, po supressyi w r. 1832 Klasztoru został parafialnym, Konsekr. 1851 Kasper Borowski bisk. łuck. – Jest tu cudowna Statua P. Jezusa Nazareńsk.

Filia: Kaniów. Tu była missya Jezuitów.

Kaplice: 1) Rzyszczów na cmentarzu.
2) Pszeniczniki, po r. 1857.
3) Nikołajówka.
4) Kozin.
5) Pije.
6) Kazarynówka.
7) Bryki wielkie.
8) Romaszki.
9) Czornisze.
10) Medwedówka.

11) Fulińce.
12) Sandry po r. 1857.
13) Sieniawa " "

5) Wasylow w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego. istniał 1787. na nowo postawiony 1845, konsekr. 1850 Borowski biskup.

Kaplice: 1) Wasylow na cmentarzu.
2) Husaczówka.
3) Kopaczow.

6) Makarów Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. istniał r. 1754, odbudowany 1836.

Kaplice: 1) Makarów na cmentarzu.
2) Borodzianka.
3) Rubiczówka.
4) Andrzejówka.

7) Rokitno m. Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, wystawiony r. 1815 przez Borkowskiego komisarza białocerkiewsk., poświęcił Kanonik Godlewski 1818; r. 1781 był jeszcze kaplicą – Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy.

Kaplice: 1) Rokitno na cmentarzu.
2) Nastaszka.
3) Sieniawa po r. 1857.

8) Byszow Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. N. P. Maryi Różańcowej, fund. 1647 Anna Karlinska podczędzina Kijowska, z Klasztorem Dominikanów, a podług szematyzmu fund. 1647 Anna Witowska; konsekr. 1751 Kajetan Sołtyk Koadjutor Kijow. Po supresyi klasztoru w r. 1832, został parafialnym.

Kaplica: 1) Byszow na cmentarzu.

9) <u>Fastów</u> (dawniej Nowy-Wereszczyn czyli Faustów albo Chwas-
tów) m. Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. Podwyższenia S. Krzyża, zbudow. [istniał r. 1746]
1791, poświęcał Cieciszewski bisk. Łuck. – Jest tu cudowny obraz
P. Jezusa na Krzyżu.

<u>Kaplice</u>: 1) Fastów na cmentarzu.
2) Tuszczany po r. 1857.

<u>Klasztory</u> w Fastowie: a) <u>Bernardynów</u> fund. 1638 Ale-
ksander Sokołowski bisk. Kijow. zniesiony r. 1649. –
b) <u>Jezuitów Collegium</u> fund. r. 1612, ~~przed r. 1620~~ ~~1622 (?)~~ biskup Bogusław Boxa
Radoszewski, [1] r. 1649 przeniesione do Kijowa.

[1] i Alexander Jelec oficyał Kijow.

Dekanat Radomyslski.

1. <u>Brusiłów</u> Kość. paraf. (2 Klas.) murow. S. Ducha
z <u>Klasztorem Kapucynów</u> fund. 1790 Feliks Czacki podczaszy
Koron., konsekr. 1796 Kasper Cieciszewski bisk. Kijow. supr.
po r. 1856, został paraf.

2. <u>Korostyszew</u> Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Narodzenia P. Maryi
fundow. r. 1609, odrestaur. Filip hr. Olizar, poświęc. 1786 Kanonik
Kulikowski, konsekr. 1858 Borowski biskup. – Jest tu <u>cu-
downy obraz N. P. Maryi</u>.

<u>Kaplice</u>: 1) Korostyszew na cmentarzu.
2) Starosiele.
3) Berezówka.
4) Produbówka
5) Stawki.
6) Wilenka.
7) Teśnówka.

3. <u>Chabne</u> Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi,
istniał r. 1633, odbudow. r. 1800.

Kaplica: 1) Chabne na cmentarzu.

4. Iwanków Kośc. paraf. (4 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, zbudow. 1759 Rozalia Poniejowa strażnikowa w. Ks. Litews., poświęc. 1820 Tafiłowski kanonik

5. Wyszewicze Kośc. paraf. (5 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi, zbudow. 1820 Oskierko
Filia: Radomyśl.
Kaplica: 1) Krymek z cudownym obrazem S. Antoniego.

6. Malin m. Kośc. paraf. (5 Klas.) drewn. Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi z klasztorem (Residencyą) Augustyanow fund. 1784 Ignacy Kordysz pisarz ziemsk. winnick. poświęc. 1784, ksiądz Zakrzewski, po supresyi przed r. 1830 został paraf., konsekr. 1884 Lubowidzki sufrag. żytomir.
Kaplice: 1) Mircza.
2) Antonówka, zniesiona po r. 1873
3) Justynówka, fund. przed r. 1825; nie istn. r. 1886.

7. Rozważów Kośc. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Jana Nepom. wystawił 1803 Rybiński, zrestaurow. 1844.
Kaplica: 1) Rozważów na cmentarzu.

8. Horbulów Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, pierwotny zbud. 1796 (Św. Wawrzyńca), teraźniejszy odbudow. r. 1857.
Kaplica: 1) Czajkówka po r. 1858.

9. Czarnobyl Kośc. paraf. (5 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi zbudow. 1757, poświęcony 1851.
Kaplica: 1) Czarnobyl na cmentarzu.
Klasztor Dominikanów w Czarnobylu fund. 1626 Łukasz Sapieha z żoną Kmicianką, supryм. 1832.

Dekanat Berdyczowski.

1. Pohrebyszcze m. Kość. paraf. (2 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, istn. 1754, zbudow. 1864 Adam hr. Rzewuski, konsekr. 1865 biskup Borowski. – Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi Częstochowskiej.
[wystaw. drewn. 1754 Michał Kazimierz ks. Radziwiłł wojew. wileń. odrestaurow. 1817,]
Filia: Sliskow m.
Kaplice: 1) Pohrebyszcze na cmentarzu drewn.
2) Czerniawka czyli Czerniowce w.
3) Spiczyńce m.
4) Borkowce istn. r. 1864.

2. Berdyczow kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Barbary, zbudow. 1826, ze składek, konsekr. 1841 Piwnicki biskup.
Kaplica: 1) Berdyczow na cmentarzu paraf.

3. Berdyczów kościół pokarmelitański (3 Klas), murow. N. P. Maryi, fund. r. 1630 wraz z Klasztorem Karmelitów bosych Janusz Tyszkiewicz wojewoda kijows. starosta żytomir. w zamku; podziemną część (Kryptę) wymurował tenże r. 1634, górną część zbudowana ze składek i konsekr. 1754 przez Kajetana Sołtyka koadjutora kijowsk.; r. 1867 supprymowano klasztor, tylko kościół zostawiono. – Jest tu cudowny obraz N. Maryi P. ukoronowany r. 1752 koroną przez Benedykta XIV przysłaną, i po skradzeniu koron dawnych, powtórnie r. 1851 za dekretem Piusa IX.
Kaplice: 1) Berdyczow na cmentarzu poklasztornym.
2) Lemiesze.
3) Hołołki.

4. Lipowiec kość. paraf. (3 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. (dawniej S. Trójcy), istniał jako paraf. [erig. r. 1805 Łukasz Strutyński starosta horodelski;] odbudow. 1863 ze składek.
Kaplice: 1) Lulińce.
2) Troszcza.
3) Napadówka.

5. Bilitówka Kość. paraf. (3 Klas.) murow. Podwyższenia S. Krzyża, zbudow. 1777 Maria Księżna Radziwiłłowa, odrestaurow. 1813 hr. Potocki, poświęcił Kanonik Staroszkiewicz.
Kaplice: 1) Bilitówka na cmentarzu.
2) Mecherzyńce-Wołoskie.

6. Machnówka Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Jana Nepom. zbudow. 1794 Prot hr. Potocki, Konsekr. 1859 Borowski bisk.
Kaplice: 1) Machnówka na cmentarzu.
2) Chażyn.
3) Terechowa.
4) Policzyńce, zniesiona po r. 1873.

Klasztor Bernardynów w Machnówce fund. 1628 Janusz Tyszkiewicz wojew. Kijow. – zniesiony 1649.

7. Białopol Kość. paraf. (4 Klas., murow. S. Antoniego Padew. zbudow. 1751, odrestaur. 1815 hr. Tyszkiewicz, Konsekr. 1857 Borowski bisk. – Jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padew.
Filia: Chałaimgródek.

8. Łozów Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Piotra i Pawła, fund. 1798 Kozłowski senator
Filia: Dołżek (Konsekrow.) murowan. r. 1825 Kaplica.
Kaplica: Oczeretna po r. 1858.

9. Iłińce Kość. paraf. (4 Klas., murow. Podwyższenia S. Krzyża, zbudow. 1785 Książe Sanguszko, Konsekr. 1856 Borowski bisk.
Filie: 1) Daszow.
2) Sitkowce.
Kaplice: 1) Iłińce na cmentarzu.
2) Jakubówka.
3) Sinarnia.

Łomiszcze Klasztor Reformatów z parafią istn. 1763, supresyn. 1832. (założony po r. 1760)

10. Samhorodek, Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Wincentego a Paulo, zbudow. 1822 Konczyński, Konsekr. 1862 Borowski bisk.
Kaplice: 1) Samhorodek na cmentarzu.
2) Łopatyn.

11. Wachnowka Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Przemienie-
nia Pańskiego, na nowo zbudow. 1866 parafianie, Konsekr.
1868 Borowski biskup.; parafia od r. 1804.
Filia: Przyłuki, do r. 34 parafia.
Kaplice: 1) Wachnówka na cmentarzu.
2) Piotrówka.

12. Oratów Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Stanisława bisk., (należał do dawnej Dyecezyi Łuckiej Officyałat Bracław-ski)
parafialny od r. 1771, wybudow. 1845 parafianie.
Filia: Mierzwin.
Kaplice: 1) Żywotów.
2) Sołohubówka.
3) Osiczna.

Dekanat Skwirski.

1. Różyn Kość. paraf. (3 Klas.) murow. Bożego Ciała, zbudow.
1809 hr. Kalinowski, poświęc. 1817.
Kaplica: Różyn na cmentarzu.

2. Wołodarka Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Michała, pier-
wotnie drewnian. wystaw. r. 1641, teraźniejsza wybudow. 1824,
Konsekr. 1862 Borowski bisk.
Filia: Rudesioło po r. 1858.
Kaplice: 1) Wołodarka na cmentarzu.
2) Antonów.
3) Worobiówka.
3) Tchorówka.
4) Pustowarnia.

3. Didowszczyzna Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trojcy, zbu-
dow. 1817 Chojecki.
Kaplice: 1) Didowszczyzna na cmentarzu.
2) Łuczyn.
3) Kornin.

4. Nowosielica Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Jerzego, zbudow. 1821 Biliński.
Kaplice: 1) Romanowka do r. 1858 była filią.
2) Czubińce po r. 1858 nie istnieje.
5. Topory Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trojcy, zbudow. 1800 Konopacki, poświęcił 1803 x. Żelichowski.
Kaplica: Topory na cmentarzu.
6. Borszczajów Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Józefa, zbudow. 1786, restaur. 1856.
Filia: 1) Nowostaw, po r. 1858 utworz.
2) Rudesioło, po r. 1858 nie istnieje.
Kaplice: 1) Bystrzyk.
2) Dowhalówka, po r. 1858.
7. Pawołocz Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia N. P. Maryi, istniał 1779, wybudow. nowy 1852 proboszcz Kumanowski.
Filie: 1) Wierzchownia do r. 1858 tylko Kaplica.
2) Jerczyki większe do r. 1858 tylko Kaplica.
Kaplice: 1) Pawołocz na cmentarzu.
2) Trubiew po r. 1858.
3) Makarów po r. 1858.
~~[illegible]~~ Klasztor Bernardynów w Pawołoczy zburzony r. 1649 przez Kozaków.
8. Skwira Kość. exkursalny, przydzielony do parafii Pawołocz, murow. S. Jana Nepomuc. wystawiony r. 1855 kosztem Cecylii Księżny Radziwiłłowej, poświęcony 1855, przedtem nie istniał.
9. Wczorajsze Kość. paraf. (– Klas.) murow. Narodzenia P. Jezusa, zbudował 1834 Kasp. Iwanowski, poświęc. 1835 x. Boruchowski
Kaplice: 1) Spiczyńce.
2) Nizgórce.
3) Czarnorudka po r. 1858.

10. <u>Chodorków</u>, Kość. paraf. z istniejącym <u>Klasztorem Kapucynów</u> (3 Klas.) S. Kajetana, fund. 1763 Kajetan Rościszewski scholastyk kijowsk., kościół wystawił tenże 1788., od r. 1832 został parafialnym (po zniesieniu Dominikanów)

<u>Kaplice</u>: 1) Chodorków na cmentarzu.
2) Krzywe.
3) Werbów.
4) Zarubince.

Klasztor <u>Dominikanów w Chodorkowie</u> fund. 1742 Franciszek Pitosławski, przy nim parafia, supprymow. 1832.

<u>Dekanat Humański.</u>

1. <u>Stawiszcze</u> Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Trójcy, zbud. 1798 Franciszek Xaw. hr. Branicki, konsekr. 1824, sufragan Kamionko, parafia od r. 1750.

<u>Kaplice</u>: 1) Sabadasze.
2) Buzówka.
3) Bahwa.
4) Olszany.
5) Ochmatów.
6) Zasztow, istniała w r. 1873 tylko.

2. <u>Tetyjów</u> Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi, zbudow. 1802 hr. Ostrowski. (Do dawnej Dyecezyi Łuckiej-Officyałat Bracławski)

<u>Kaplice</u>: 1) Tetyjów na cmentarzu. r. 1886.
2) Wysokie r. 1886 ÷ 1858.
3) Czośnowica. 4) Dowhaliówka. 5) Puhajówka istn. do r. 1858

3. <u>Bohusław</u> Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. (Władysława Króla) ~~Stanisława Bisk.~~, parafialny od r. 1778, zbudow. 1832 Władysław hr. Branicki.

<u>Filie</u>: 1) Korsuń.
3) Tahańcza.

<u>Kaplica</u>: 1) Bohusław na cmentarzu.

4. Koszowata kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Józefa, zbudow. 1812 Młodecki, poświęc. 1813.

Kaplice: 1) Taraszcza.
2) Popówka, kaplica murowana.

(do dawnej Dyecezyi Łuckiej - Officyałat Bracławski) 5. Human m. kość. paraf. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi, zbudow. 1778 hr. Potocki, konsekr. 1858 Borowski bisk.

Filie: 1) Pieniążków. w.
2) Zielony róg w. do r. 1873 tylko kaplica.

Kaplice: 1) Leszczynówka.
2) Ryżawka.
3) Szukajwoda.
4) Werchniaczki.
5) Oradówka tylko do r. 1873.
6) Siennica tylko w r. 1873.
7) Podwysokie tylko w r. 1873.

(do dawnej Dyecezyi Łuckiej - Officyałat Bracławski) 7. Piatyhory w. kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Wincentego Ferer., zbudow. 1827 - 1842 Rogoziński, konsekr. 1850 Borowski bisk.

Kaplice: 1) Nenadycha.
2) Szulaki.

(do dawnej Dyecezyi Łuckiej - Officyałat Bracławski. 8. Monasterzyszcze kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Dyonizego bis parafialny od 1743, zbudow. 1853 Podoski; konsekr. 1856 Borowski biskup.

Filie: 1) Kniaża - Krynica.
2) Koneła.

Kaplice: 1) Cybulów - i druga tamże domowa w dworze Rogozińskiego.
2) Ochrymów.
3) Sarny do r. 1873.
4) Szabastówka.
5) Popówka.
6) Teklica.

Dekanat Zwinogródzki.

1. Żwinogródka m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. Opatrzności (dawn. Dyec. Łucka) Bożej, zbudow. 1809 Sołtyk; parafia od r. 1766.
   Filia: Talne, do r. 1858 Kaplica.
   Kaplice: 1) Żwinogródka na cmentarzu
   2) Wodzianiki.
   3) Tołste
   4) Ozana do r. 1873.
   5) Berebisy " "
   6) Onufryówka " "
2. Lisianka w. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Józefa, z Klasztorem (dawn. Dyec. Łucka) Franciszkanów fund. 1733 Teofila z Szaniawskich Jabłonowska chorążyna Kor., po zburzeniu przez Hajdamaków r. 1768, wystawiła r. 1801 Kościół murowany i Klasztor z drzewa Teofila z Jabłonowskich Księżna Sapieżyna z synem Alexandrem; r. 1820 odrestaurowali Franciszkanie, których Klasztor suprym. 1832. — Jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padew.
   Filia: Steblów, do r. 1858 Kaplica.
   Kaplice: 1) Lisianka na cmentarzu.
   2) Ryżanówka.
   3) Bohwa.
   4) Czarna-Kamionka, do r. 1858.
   5) Pawłowka, w r. 1873.
3. Śmiła Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wniebowzięcia N. Maryi P., od r. 1737 parafia, wystawił 1818 Sowicki, poświęc. 1827. — Jest tu cudowny obraz N. Maryi P.
   Filia: Czerkasy z Klasztorem Dominikanów fund. 1643 Mikołaj Potocki wojewoda bracław., zniszczony przez Kozaków 1650. (Do r. 1884 Kaplica tylko)
   Kaplice: 1) Śmiła na cmentarzu.
   2) Rotmistrzówka.

4. Złotopol Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Niepokalanego Poczę-
cia N. Marji P., parafia od 1807, wystawiony r. 1861 ze składek,
poświęcony 1861.
Kaplice: 1) Gliniana-Bałka.
2) Ositniaczka.

(Dawn. Dyecez. Łucka) 5. Antonówka w. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Imienia N. P. Marji
wystawił 1804 Wróblewski, poświęc. 1816. (do r. 1824 Kaplica tylko
Kaplica: Medwedówka.

6. Moszny m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Narodzenia N. P. Marji
wystawił pierwotnie z drzewa r. 1754 Michał Kazimierz Książe Radziwiłł; wy-
murowany r. 1863, kosztem Elżbiety z hr. Branickich hr. Woroncow
Filia: Międzyrzecz (Miżyrycze) m. fund. hr. Litta, res-
taur. Łaszczewski dziedzic.
Kaplica: Horodyszcze m.

Spis

kościołów parafialnych i wsi do nich należących w Dyecezyi Kijowskiej. w r. 1764

I Dekanat Żytomirski.

1) Żytomierz miasto królewskie, kościół parafialny, do któ: rego przeniesiono Katedrę Kijowską i czerniechowską.

1. Żytomierz miasto z Rudniami. 2 Staniszówka z atty: nencyjami. 3 Szumsko z Rudniami i attynenc. 4 Troja: now z Rudniami i attyn. 5 Buki. 6 Tryhory. 7 Denesze. 8 Wilsko. 9 Szczerbiny. 10 Kamionka. 11 Nowopole. 12 Połtawka z przyległościami. 13 Puliny. 14 Niesiołów. 15 Sokołów. 16 Kropiwna Rudnia. 17 Kurne z attynenc. 18 Trochowicze. 19 Wysokie. 20 Dziewoszki. 21 Zorokow. 22 Kołodyjówka. 23 Weresy. 24 Hazynka. 25 Wyszopol z attyn. 26 Wackow. 27 Łowkow z Rudnią. 28 Kobelnia. 29 Wołosow. 30 Iwankow. 31 Leszczyn z attyn. 32 Ła= chowce. 33 Kodnia (z Klasztorem Augustianów). 34 Zuhusiłówka. 35 Tarynowka wielka z attyn. 36 Werte= kijówka. 37 Horodyszcze. 38 Jankowce. 39 Wolica. 40 Dworz= ce. 41 Żelaźniak. 42 Syngury. 43 Prażow. 44 Skomorochy. 45 Bitka z attyn. 46 Paromianka z przyległ. 47 Horopki. 48. Horoszeczki. 49 Ryżany. 50 Kropiwne. 51 Kowale z Rudnią. 52 Kamienny brod czerniechowski. 53 Andryjow. 54 Lisowszczyzna z attyn. 55 Czerniechow z attyn.

2) Cudnow miasto, kościół parafialny murowany, inkorporowany do Kościoła Katedralnego.

1. Cudnow miasteczko oboje z przedmieściami. 2 Rudnia Jankielowa. 3 Rudnia Kazimierzowa. 4 Rudnia Boruchowa. 5 Rudnia Leśna. 6 Rudnia Owszyjowa. 7 Rudnia Szytka. 8 Przywitów. 9 Hordyjowka. 10 Miropol nowy i stary. 11 Kamień. 12 Wroblowka. 13 Romanowka. 14 Korzenowka. 15 Szulajki. 16 Romanow. 17 Stołpow. 18 Serbinowka. 19 Huta. 20 Mieleńce. 21 Wojtowce. 22 Hiżyńce. 23 Manie. 24 Bratałow wielki. 25 Krasnosiołka. 26 Michałowka. 27 Wołosowka. 28 Karpowce. 29 Bezymowka. 30 Haliowka. 31 Woliczka. 32 Januszpol. 33 Froszcza. 34 Baduszki. 35 Siadaczówka. 36 Korowinie wielkie. 37 Korowinie małe. 38 Raczki. 39 Torczynowka. 40 Kniażyn. 41 Hołoboczek. 42 Dydkowce. 43 Drychlow. 44 Piatka. 45 Zarębki. 46 Zaborzyce. 47 Jasnogród.

3) Lubar miasteczko, kościół parafialny pod zarządem Dominikanów mających klasztor.

1. Lubar miasteczko. 2 Hryniowce. 3 Pedynki. 4 Semenówka. 5 Rohuzna. 6 Mszanice. 7 Berezowka. 8 Wolica. 9 Motowitówka. 10 Bratałów mały. 11 Biczowa. 12 Auratyn. 13 Kryjowka. 14 Stenkowce. 15 Tatarynówka. 16 Motoszki. 17 Krasnopol. 18 Bespieczna. 19 Lichosiółka. 20 Borkowce. 21 Motrunki. 22 Kowolenki. 23 Chwilince. 24 Wyszczykusy. 25 Lipna. 26 Ropaje. 27 Koraszki. 28 Czortorya. 29 Boruszkowce. 30 Derewicze. 31 Dempkowce. 32 Gizowszczyzna. 33 Żytynie. 34 Sewerynpol. 35 Wiśniopol. 36 Ostropol. 37 Przewałuwka.

4) Berdyczow miasteczko; kościoła parafialnego niema, tylko krzyż wskazuje miejsce, gdzie stał takowy dawniej; parafia pod zarządem Karmelitów bosych, którzy tu mają klasztor.

1. Berdyczow miasteczko z przedmieściami. 2 Ryszkowce. 3 Nizgorczyki małe. 4 Machnówka. 5 Semenówka. 6 Wołczynice. 7 Pikowice. 8 Brodecko. 9 Jasienowka. 10 Koziatyn. 11 Sołotwen. 12 Żurbince. 13 Potowocka. 14 Siornaki. 15 Halczynice.

16 Tatarzynowka mała. 17 Moszkowce. 18 Żikonowica. 19 Zwankowce. 20 St[illegible]chlowka. 21 Łotodki. 22 Wojna. 23 Słobodyszcze. 24 Szwajkowka.

5) Białopole miasteczko (2 mil od Berdyczowa), Kościoł parafialny.

1. Białopol miasteczko. 2 Kasperowka. 3 Kamień. 4 Synhajowka. 5 Piatyhorka. 6 Puzyrki. 7 Zahutynie. 8 Gadomie. 9 Gadomczyki. 10 Gurowce. 11 Wornyhorodek. 12 Nepadowka. 13 Głuchowce. 14 Jankowce. 15 Płachowa. 16 Papasówka, 17 Dzierżanówka. 18 Wojtowce. 19 Lubedynie. 20 Ławetki. 21 Czarnorudka. 22 Wytorajce. 23 Jarosławko. 24 Spiczynice. 25 Czerniawka mała. 26 Czerniawka wielka. 27 Bitytowski Klucz. 28 Chataimgrodek. 29 Niechworoszcz. 30 Krywołowka. 31 Żerdele. 32 Katowka. 33 Niezgórce. 34 Czerwona. 35 Moszkowczyki. 36 Andryszowka. 37 Halczym. 38 Rokulna. 39 Skakawka. 40 Chmieliszcze. 41 Siekowszczyzna. 42 Krasowka. 43 Bystrzyk. 44 Tatarskie siedlisko.

6) Korosteszow miasteczko (4 mil od Żytomierza); Kościoł parafialny spalił się właśnie.

1. Korosteszow miasteczko oboje. 2 Stadenica. 3 Kosarzyszcza. 4 Horodyszcze. 5 Zabrodzie. 6 Orniki. 7 Bezow. 8 Swida. 9 Stowpnia. 10 Łatki z Rudnią. 11 Saty z Rudnią. 12 Szerszenie. 13 Sielce. 14 Horbulow. 15 Kamienny brod. 16 Torczyn. 17 Sliberzyce. 18 Słobodka. 19 Starositka. 20 Szczeniow. 21 Humienniki. 22 Bitkowce. 23 Starosielce. 24 Mingki. 25 Berezowka. 26 Pilipowicze z attyn. 27 Czajkowka z attyn. 28 Matyn z Rudnią. 29 Rudnia Jelcowska z przyległościami. 30 Horodyszcze z attyn. [redacted] 31 Orłowka z Rudnią i z Hutą. 32 Pieniążkowice z Rudnią. 33 Zanki z Rudnią. 34 Wepryn z Rudnią. 35 Zabołocie. 36 Makulewicze z przyległ. 37 Kołowka. 38 Hlinica. 39 Wysłook z Rudnią. 40 Radomysl z attyn. 41 Kicakory. 42 Stawki. 43 Jusiówka. 44 Mininy. 45 Horodko wielkie i małe. 46 Rudenka Horodka. 47 Koziórka. 48 Wojtaszowka. 49 Wilnia. 50 Witenka. 51 Szczuchlejówka. 52 Szachworostowka, 53 Rudnia Junicka. 54 Rudnia Smelowska. 55 Rudnia Charytonowska. 56 Korosteszowska Rudnia. 57 Koczorow z Rudnią. 58 Swiatozy. 59 Charytonowka.

7) Trojanow miasteczko, Kościoł parafialny nowo fundował Nikodem Woronicz Kasztelan Kijowski, Starosta ostrzeszowski; parafia nie ma jeszcze granic wydzielonych.

II Dekanat Chwastowski.

1) Chwastow miasteczko należące do dóbr stołowych biskupa Kijowsk.; kościoł paraf. fundował Samuel Ożga bisk. Kijow. 1. Chwastow miasteczko. 2 Weprzyk. 3 Skrechlówka. 4 Przyszywal-na. 5 Czarnohorodka. 6 Dorohinka. 7 Snitenka mała. 8 Sniten-ka wielka. 9 Wolica. 10 Machnaczka. 11 Bitki. 12 Paliniczenie. 13. Kowalówka. 14 Hrabianki. 15 Pinczaki. 16 Hermanowka. 17 Romanowka. 18 Żydowce. 19. Kopaczów. 20 Wrzyszczow [illegible]. 21 Prucki. 22 Piwce. 23 Chodorow. 24 Rzyszczow

2) Białacerkiew miasteczko i forteca; kościoł parafialny pod zarządem Jezuitów, którzy tu mają Missyą. (Andrzej Chryzost. Załuski chciał tu przenieść katedrę – lecz nie przyszło do skutku.) s miłodz. 1) Wsie Starostwa Białocerkiewskiego. 2. Wsie Starostw Bohusławskiego, Czyrkaskiego, Czechryńskiego. 3 Moszna z wsiami. 4 Smiła. 5 Koszowata i inne dobra nad rzeka-mi Ros i Dnieprem.

3) Byszow miasteczko (3 mil od Chwastowa; kościoł parafial-ny pod zarządem Dominikanow, którzy tu mają klasztor. 1. Byszow miasteczko. 2 Paszkowka. 3 Struśka. 4 Jastrzęb-na. [illegible] 5 Jastrzębenka. 6 Łazarówka. 7 Sosnów-ka. 8 Ulsza. 9 Jarowka. 10 Koziczaska. 11 Nowosiołka. 12 Ostomle. 13 Rozow. 14 Chwatowa. 15 Makarow. 16 Kopiłow-ka. 17 Motuzyn. 18 Kopytow. 19 Jasnohorodka. 20 Buzo-wa. 21 Nakrasy. 22 Pietraszki. 23 Mutycze. 24 Ihnatowka. 25 Horomiszcze. 26 Korolowka. 27 Andrzejowka. 28 Boro-dianka. 29 Oszka. 30 Słobodka. 31 Szpytki. 32 Łyczanka. 33 Łuka. 34 Bohosiowka. 35 Lipowka. 36 Jezierszczyzna. 37 Hole.

4) Pawołocz miasteczko (4 mil od Chwastowa), kościoł para-fialny był dawniej; teraz nabożeństwo odbywa się w kaplicy zastępującej parafią.
1 Pawołocz miasteczko z attynenc. 2 Raczyn miasteczko z at-tynenc. 3 Bilitowka miasteczko z attyn. 4 Pohrebiszcze miastecz-ko z attynenc.

5) Chodorków miasteczko (5 mil od Żytomierza), Kościoł pa=
rafialny pod zarządem Dominikanów, którzy tu mają para=
fią.
1 Chodorków miasteczko. 2 Jarwowce (Jaropowce). 3 Korcz=
miszcze. 4 Didowica. 5 Krzywe. 6 Lipki. 7 Sobolowka. 8 Sko=
czyszcze. 9 Strosiówka. 10 Gnilce. 11 Bolaczow. 12 Brostow.
13 Wodotyje. 14 Sołojowka. 15 Zapadnia. 16 Chrubsko. 17
Kornin. 18 Łyczaki. 19 Sokulcze. 20 Kwitówka. 21 Ojsowce.
22 Wolica. 23 Markowa. 24 Wolica druga. 25 Wójtowce. 26
Werbowa. 27 Łozowiki. 28 Żydowce. 29 Wasylowka. 30
Charlejowka. 31 Zarubince. 32 Junica z Rudnią Junicką.
33 Woliczka. 34 Byków. 35 Wilnia wielka.
Turczyn z Kościołem czyli Kaplicą przy której Mis=
sya Jezuitów

III. Dekanat Owrucki.

1) Owrucz miasteczko; Kościoł parafialny pod zarządem
Dominikanów, którzy tu mają klasztor.- Jest tu też Kolle=
gium Jezuitów.
1 Owrucz miasteczko z przedmieściami. 2 Wodołmol. 3 Klinice.
4 Pieszczanica. 5 Hejewicze. 6 Malewszczyzna. 7 Moczulnia. 8.
Mzen. 9 Staskiewicze. 10 Rędzyce. 11 Skorodne. 12 Watawsk. 13 Rud=
nia Meczna. 14 Wystapowicze. 15 Kuźmicze. 16 Rudnia Sitowka.
17 Hladkiewicze. 18 Czerniechowce. 19 Bohdanowszczyzna.
20 Kloczki. 21 Dorohin nowy. 22 Dorohin stary. 23 Śniczyszcza.
24 Łotyszyn. 25 Staweszczyzna. 26 Kaczowszczyzna. 27 Moszki.
28 Bołotnica. 29 Rudnia Bułow. 30 Sielce. 31 Bobienicze. 32 Zerow.
33 Zakusity. 34 Międzyszyczka. 35 Wiazówka miasteczko. 36 Die=
mierowka. 37 Liplanszczyzna. 38 Werezy. 39 Chodaki. 40 Nowaki.
41 Ihnatpol. 42 Pieszczanica. 43 Niewchody. 44 Horzow. 45 Potapo=
wicze. 46 Chwośnia. 47 Kościuszki. 48 Chodomil. 49 Czerpin. 50
Szołomki, 51 Szwaby. 52 Ostrow. 53 Narodycze stare. 54 Na=
rodycze nowe (tu stawia Pausza nowy Kościoł).

2) Wieledniki miasteczko (ku granicom Litwy); Kościół para=
fialny.
1 Wieledniki miasteczko. 2 Norzyńsk miasteczko. 3 Uszomirz
miasteczko. 4 Łuhiny miasteczko. 5 Wieledniki stare wieś. 6 Stra:
chowszczyzna. 7 Chtuplany. 8 Nahoryny. 9 Lelety. 10 Zakownica.
11 Chochty. 12 Skrabielicze. 13 Olanicze. 14 Komynszczyzna.
15 Jurkowszczyzna. 16 Sorokopeni. 17 Parszowa. 18 Krasiłowka.
19 Przybytki. 20 Czerewki. 21 Bitka. 22 Bokijowszczyzna. 23
Czerneszczyzna. 24 Lurkowicze. 25 Boiarszczyzna. 26 Nie:
mierzyskie. 27 Sirkowszczyzna. 28 Matwijowicze. 29 Pokalow
30 Patachaczow. 31 Kopijowszczyzna. 32 Kobylin większy.
33 Kobylin mniejszy. 34 Chajcza mała. 35 Chajcza wielka.
36 Bondary. 37 Pełcza. 38 Michałowka. 39 Iskorość. 40
Czyliwy. 41 Białoszycze. 42 Mohilno. 43 Wychow. 44 Paszyny
45 Łuhinki. 46 Litki. 47 Bondarowka. 48 Rudochoszcza.
49 Ostapy. 50 Kołokie z Rudnią. 51 Woniajki. 52 Naka:
kowka. 53 Potułowicze. 54 Nowaki. 55 Bobrycze. 56 Krasno:
łowka. 57 Zerewca z Rudnią Zerekowską. 58 Dywlin mniej:
szy [illegible]. 59 Dywlin większy z Rudnią Dy:
wlińską. 60 Białokurowice. 61 Hajewicze. 62 Lipniki. 63 Sze:
metycze. 64 Rudnia Przybytki. 65 Rudnia Czerewkowska.
66 Rudnia Koszyczki. 67 Rudnia Skorodeńska. 68 Rudnia
Kimbarowska. 69 Rudnia Medwezańska. 70 Rudnia Mosz:
czanica. 71 Rudnia Lipicka. 72 Rudnie Pełczańskie. 73 Rud:
nia Niczochowska. 74 Rudnia Iskorocka. 75 Rudnia Uszo:
mirska. 76 Rudnia Bandarowska. 77 Rudnia Łuchińska.
78 Rudnia Mohyleńska. 79 Rudnia Papirnia.

3) Chabne miasteczko (32 mil od Żytomierza); Kościół para:
fialny.
1 Chabne miasteczko. 2 Rudnia Htezla. 3 Martynowicze. 4 Ste:
czanka. 5 Warowicze. 6 Pawłowicze. 7 Rudnia Maxymowska.
8 Tarasy. 9 Swiatockie. 10 Jabłonka. 11 Wowczkow. 12 Krościa:
tycze. 13 Lewkow z Rudnią Lewkowską. 14 Obuchowicze. 15 Iwan:
kow miasteczko z attynenc. 16 Zaleszany. 17 Sydorowicze. 18 Rozwa:

ziowka z attyn. 19 Unin. 20 Chaniów. 21 Hołubejowicze z attyn.
22 Minki nowe. 23 Minki stare. 24 Bazar z Rudnią.
25 Niedaszki. 26 Kalinowka. 27 Xawerow miasteczko.
28 Wielka Dąbrowa. 29 Baranowsko. 30 Pierożki. 31 Ma=
lin. 32 Pieniążkowicze.

4) Ostrohładowicze miasteczko (ku granicy Litwy 42 mil od
Żytomierza); Kościół parafialny.

1. Ostrohładowice miasteczko. 2 Chojniki miasteczko. 3
Brahin miasteczko. 4 Chrabków. 5 Rudno. 6 Dworzyszcze.
7 Strzeliczow. 8 Wielki Bor. 9 Rudnia Wielka-Borska.
10 Pasielica. 11 Bohusze. 12 Sielce. 13 Krzywcza. 14 Ru=
dakow. 15 Listwin. 16 Mikulice. 17 Szkuraty. 18 Rudnia Ma=
lowska. 19 Buda Udalowska. 20 Hłuchowicze. 21 Huba=
rewicze. 22 Krasnosiele. 23 Masany. 24 Boaszczowka.
25 Orowicze.

5) Czarnobyl miasteczko (26 mil od Owrucza); Kościoł
parafialny pod zarządem Dominikanów, którzy tu mają
klasztor.

1 Czarnobyl miasteczko. 2 Korahod. 3 Zalesie. 4 Apono=
wicze (Hapanowicze). 5 Zapole. 6 Czerwaczyce. 7 Weresnia.
8 Karpiłowka. 9 Opaczyce. 10 Przyborsk miasteczko z
attyneno. 11 Horonostypol miasteczko z attyn. 12 Jampol.
13 Kopacze. 14 Piszczanka. 15 Ryzawa. 16 Jasnohoro=
dek. 17 Szepelice. 18 Zary. 19 Gierce. 20 Teremcze. 21 Ze=
katowicze. 22 Paryszow. 23 Silow

6) Jurowicze miasteczko (7 mil od Czarnobyla); Kościoł para=
fialny przy nim Rezydencya Jezuitów.

1. Jurowicze miasteczko. 2 Wodowicze. 3 Olexicze. 4 Zahal
5 Borysowszczyzna. 6 Szerejki. 7 Gręda. 8 Prutek.

7) Olewsko miasteczko; Kościoł parafialny pod zarządem Kar=
melitow trzewiczkowych, którzy tu mają klasztor fundowany r. 1670
przez Jana Karola Niemierzyca – parafia nie wydzielona.

8) Babicze miasteczko (niegdyś do dóbr stołowych bisku-
pa Kijowskiego należące, potem sprzedane); Kościół para-
fialny - parafia niewydzielona.

(Kościoły w Officyalacie Bracławskim istniejące nie są
objęte w tym spisie. Ten albowiem Officyalat Bracławski
należał do Dyecezyi Łuckiej)

Szereg biskupów Kamienieckich.

1. Wilhelm, dominikanin 1375 + 1385.
2. Rokossius herbu Ostoja, dominikanin + 1398. Ustanowił Kapitułę Katedralną.
3. Aleksander, dominikanin + 1411.
4. Andrzej I, dominikanin + 1413.
5. Zbigniew (z Łapanowa Łaska †), biskup laodycejski sufragan krak. elekt 1413, był na sejmie horodelskim + 1418. (+ podług dokumentów 1427 — pierwotnie biskup Laodyki sufragan krak. 1398. (ob. Cod. mogil. pag. 13) – 1395 (tamże pag. 88) – syn Zbigniewa z Woli Lubeckiej i Łapanowa.

?6. Maciej I (Mathias) + 1427. (?) wątpliwy
7. Paweł I z Bojanczyc, dominikanin, od 1422 żył 1436 + 18 Marca 1453.
8. Mikołaj I Łabuński, herbu Zagłoba + 13 Pazdzier. 1467 w Czarnokozińcach, pochowany w Kamieńcu.

?9. Rozrażewski (?) + 1467 (w Rubrycelli) może Nominat.
10. Mikołaj Gołąbek Leśniowski z Domiechowa, herbu Gryf, zabity przez zbójców koło Leżajska r. 1469 jadąc do dyecezyi.
11. Mikołaj Próchnicki herbu Korczak, 1471 + przed 22 Czerwca 1479 w Piotrkowie, pochowany w Witowie.
12. Maciej ze Starej Łomży herbu Rawicz, r. 1490 przeniesiony na biskupstwo chełmskie + 1505.
    Rubrycella i Siemaszkiewicz cytują:
13. Maciej III + 1493. (?)
14. Jan I. Próchnicki herbu Korczak (brat Mikołaja) + 1493.

Poczet

Biskupów Kamieniecko-Podolskich.

1. Wilhelm z zakonu Dominikanów . . . od r. 1375 + 1385.
2. Rokossius (Rokowski ?) herbu Ostoja. 1390 + 1392, czyli + 1398. Dominikan
3. Aleksander z zakonu Dominikanów . . . + 1411.
4. Andrzej I. z zakonu Dominikanów . . + 1413.
5. Zbigniew (Łapka) z Łapanowa . . . . . 1413 + 1418, (raczej + 1427 ?).
6. Maciej I. . . . . + 1427.
7. Paweł I. z Bojanczyc (z zak. Dominik.) . . 1427 + 1453.
8. Mikołaj I. (podł. Długosza: Jan) Łabuński herbu Zagłoba 1460 + 1467.
[illegible]. 9. Rozrażewski herbu Doliwa (wątpliwy) . . 1467.
10. Mikołaj II (raczej Piotr) Gołąbek Leśniowski z Zamiechowa, herbu Gryf . . . . . . + 1469 (czyli + 1470)
11. Mikołaj III Próchnicki, herbu Korczak . . * 1471. + 1479
12. Maciej II. z Starej Łomży, herbu Rawicz. 1479 - 1485, przeniesiony na biskupstwo chełmskie r. 1485 + 1505. 12 b) Maciej III + [illegible] 1493 podług Rubryelli (zdaje się nie istniał).
13. Jan I. Próchnicki herbu Korczak . . . + 1493.
? 14. Piotr I. herbu Powała (z zak. Dominik. ?) + 1502. podług niektórych ma to być Piotr biskup kamieńsko-pomorski + 1298 w Genui
15. Jakób I. Buczacki herbu Abdank . . 1502 – 1518; posunięty 1518 na bisk. chełmskie, a r. 1538 na płockie + 1542 d. 6 Maja.
16. Wawrzyniec I. Międzyleski herbu Jastrzębiec + 1526 (1521) (czyli + 1519) [illegible] katedr. [illegible] pleban witebsk. bisk. kamieniec. 1528.
17. Piotr Gamrat herbu Sulima . . od 1522 (czyli 1526) – 1535; posunięty na biskupstwo przemyskie

18. Wawrzyniec II. (wątpliwy – podobno nie był) . . . 1536.
19. Sebastyan Branicki herbu Korczak . . . . 1536–1538, posunięty na biskupstwo chełmskie, r. 1539 na poznańskie +1544.
20. Jan II. Wilamowski herbu Orla . . . . . +1540.
21. Mikołaj IV. Dzierzgowski herbu Jastrzębiec, r. 1540 (czyli 1542) przeniesiony na biskupstwo chełmskie, r. 1543 na włocławskie, r. 1546 na arcybiskupstwo gnieźnieńskie +1559 d. 18 Stycznia
22. Andrzej Zebrzydowski z Więcborga herbu Radwan 1542–1543 posunięty na biskupstwo chełmskie, r. 1545 na ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ włocławskie, r. 1551 na krakowskie + 1560.
23. Jan III Dziaduski herbu Jelita . . 1544 – 1545 posunięty na biskupstwo chełmskie, tegoż r. 1545 na przemyskie + 1559 d. 28 Lipca.
24. Jan IV. Drohojewski herbu Korczak 1545 – 1546 posunięty na biskupstwo chełmskie r. 1550 na włocławskie +1557.
25. Benedykt Izbieński herbu Poraj . . 1546 – 1547 posunięty na biskupstwo poznańskie
26. Leonard Słonczewski herbu Kościesza 1547 + 1563 (z zakonu Miechowitów czyli Bożogrobców)
27. Dyonizy Secygniowski herbu Jelita, nominat + 1569.
28. Marcin Białobrzeski herbu Abdank 1577 + 1586.
29. Wawrzyniec Goślicki herbu Grzymała 1586 – 1586 posunięty na biskupstwo chełmskie, r. 1591 na przemyskie, r. 1601 na poznańskie + 1607 d. 31 Października.
30. Stanisław Gomoliński herbu Jelita 1589 – 1591 posunięty na biskupstwo chełmskie, r. 1600 na łuckie + 1604.
31. Paweł II Wołucki herbu Rawicz, 1592 – 1607 przeniesiony na biskupstwo łuckie
32. Jan Andrzej Próchnicki herbu Korczak 1607 – 1614 przeniesiony na biskupstwo łuckie na arcybiskupstwo lwowskie + 1633.

? ~~33. Krzysztof Kazimirski herbu Biberstein od r. 1606 biskup~~ (nie istniał)
~~kijowski, podług niektórych r. 1614 administrował biskup: stwo Kamienieckie (niepewny).~~

? 34. Maciej Łubieński herbu Pomian proboszcz miechowski, (wątpliwy) 1614-1620 przeniesiony na biskupstwo chełmskie, r. 1626 na poznańskie, r. 1631 na włocławskie, r. 1641 na arcybis: kupstwo gnieźnieńskie +1652 d. 28 Sierpnia.

35. Adam I Nowodworski herbu Nałęcz 1620-1627 przeniesiony na biskupstwo przemyskie, r. na poznańskie +1634.

36. Paweł Piasecki herbu Janina 1627-1640 przeniesiony na biskupstwo chełmskie, r. 1644 na przemyskie +1649 d. 10 Sierpnia.

37. Andrzej IV. Leszczyński herbu Wieniawa, z biskupa in: flantskiego (?) został Kamienieckim r. 1640-1646 przeniesio: ny na chełmińskie, r. 1652 na arcybiskupstwo gnieźnieńskie +1658 d. 6 Kwietnia.

38. Michał Erazm Działyński herbu Ogończyk 1646-1648.

39. Jan Ludwik Stępkowski herbu Suchekomnaty 1648+1660.

40. Zygmunt Czyżewski herbu Pobóg 1664 (+ ~~16~~65.) +1664

41. Wojciech Koryciński herbu Topór 1665-1669 arcyb. lwow.

42. Wespazyan Lanckoroński herbu Zadora 1669+1677.

43. Jan VI Czarnecki herbu Łodzia (czyli Prus) 1677.

44. Stanisław II. Wojeński herbu Zadora, 1679+1685.

46. Jerzy Albrecht Denhoff herbu Denhoff 1685-1687 przenie: siony na biskupstwo przemyskie, r. 1700 na krakowskie +1702.

47. Jan Chryzostom Gniński herbu Trach 1687+1715.

48. Stefan Rupniewski herbu Szreniawa 1716-1722 przeniesiony na biskupstwo łuckie +1731

49. Stanisław Hosius z Bezdanu od r. 1721 biskup inflantski, od r. 1721 Kamieniecki do r. 1732, przeniesiony na przemyskie, od 1733 na poznańskie

51. Adam Augustyn Wessel herbu Rogala, Cysters, (biskup inflantski. od r. 1733 biskup kamieniecki + 1735.

52. Franciszek Kobielski herbu Poraj 1735 – 1739 postąpił na biskupstwo łuckie + 1755.

53. Wacław Hieronim z Bogusławic Sierakowski herbu Ogończyk biskup inflantski, od r. 1739 kamieniecki, od r. 1742 przemyski, od r. 1759 arcybiskup lwowski + 1780.

55. Mikołaj z Dembowej góry Dembowski herbu Jelita 1743 – 1757 + 1757 d. 15 Listopada jako nominat na arcybiskupstwo lwowskie (na apoplexią nagle w Czarnokozińcach)

56. Hieronim Szeptycki sufragan łucki (herbu nominat tylko (1757 – 1758, postąpił na biskupstwo płockie r. 1759 (+ 1774.

57. Adam Krasiński herbu Korwin 1760 – 1795 + 1800.

58. Michał Roman hr. Sierakowski herbu Ogończyk biskup łatyczowski 1795, od r. 1798 biskup kamieniecki + 1802.

59. Jan Dembowski herbu Jelita, 1802 + 1809.

60. Franciszek Borgias Łukasz Mackiewicz herbu Machwicz 1817 + 1842.

61. Mikołaj Górski 1854 + 1855.

62. Antoni Fiałkowski herbu Ślepowron 1860 – 1866.

(Ukazem carskim z d. 5 Czerwca 1866 zniesione zostało biskupstwo i do łuckiego przyłączone.)

Kościoły Biskupstwa Łucko-Żytomirskiego roku, 1866

C) Dyecezya Kamieniecka.

I. Dekanat Kamieniecki.

1. Kamieniec Podolski m. kość. paraf. i pokatedralny (1 klas.) murow. Św. Piotra i Pawła, istniał 1375, wymurow. 1661, konsekr. 1699 Dłużewski.
   Kaplica: Kamieniec-Podolski na cmentarzu.
2. Kamieniec Podolski m. kość. paraf. podominikański (3 klas.) S. Mikołaja, mur. fund. 1370 Książęta Koryatowicze z klasztorem Dominikanów pierwotnie drewn. wymurow. 1596, odrestaurow. 1735, po supres. Dominikanow 1843, parafia.
3. Kamieniec Podolski m. kość. paraf. potrynitarski (3 klas.) mur. S. Trójcy, fund. 1699 z klasztorem Trynitarzy Dominik Chocimirski, odbudowany 1750, konsekr. 1780 Krasinski bisk., po supres. Trynitarzy r. 1843 parafia.
4. Kamieniec Podolski m. kość. paraf. ormiańsko-katolicki (3 klas.) murow. S. Mikołaja, wymurow. 1756, konsekr. Tumanowicz arcyb. ormiańs. – Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi od r. 1394.

Klasztory zniesione w Kamieńcu-Podolskim.

a) Karmelitów bosych N. P. Maryi Szkaplerza, fund. 1623 Katarzyna Cieklińska, odbudow. 1673, supr. 1867.
b) Franciszkanów, fundowany podług jednych r. 1320, podług drugich zaś r. 1400 przez Świdrygiełłę księcia litewsk.; r. 1787 przeniesieni do Gródka Jedrychowskiego, suprym. 1832.

c) Bonifratrów, fund. przed r. 1742, supr. przed r. 1830.

d) Jezuitów Kollegium fund. 1594 Mikołaj Jazłowiecki starosta śniatyński, suprym. 1773.

e) Teatynów, sprowadz. ze Lwowa 1773, opuścili 1775.

f) Dominikanek fund. 1615 Elżbieta Cieplowska, Katarzyna z Sulimów Ulińska i Anna Konarzewska, suprym. 1866. (Św. Michała)

g) Wizytek z kaplicą na Polskich folwarkach, fundowane pierwotnie w Romanowie na Wołyniu r. 1823, przeniesione 1832 do Kamieńca, suprym. 1866.

5. Czarnokozińce m. kość. paraf. (4 Klas.) mur. S. Józefa (dawniej S. Stanisława), zbudow. 1608, konsekr. Wołucki bisk. kamienieck.
Kaplica: a) Podfilipie supr. po r. 1857.

6. Gródek bedrychowski (dawniej Nowogrodek czyli Nowydwór) m. kość. paraf. (3 Klas.) mur. S. Stanisława, zbudow. 1496, odrestaur. 1582 (czyli 1589) i 1778. – Jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padews.
Klasztor Franciszkanów, r. 1788 przeniesieni z Kamieńca podolskiego, którym tu Jan Zamojski wojew. podolsk. klasztor wystawił, supr. 1832.
Klasztor Sióstr Miłosierdzia fund. 1784 Jan Zamojski wojewoda podolsk., supr. po r. 1832.
Kaplice: a) Gródek na cmentarzu.
b) Kupin kapl. – r. 1742 był filią; przytem Klasztor Karmelitów ~~[illegible]~~ bosych fund. 1747 Mikołaj Maciejowski podkomorzy podols. supr. 1832.
c) Krzemienna.
d) Łysowody.

7. Żwaniec m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia P. M. zbudow. 1740 Ormianie mieszkańcy i Lanckorońcki, konsekr. Tumanowicz arcybisk.

8. Czercze m. Kość. paraf. (4 Klas.) mur. S. Trójcy, zbudow. 1637 Piasecki Paweł bisk. Konsekr. 1729 ?rański.

Kaplica: a) Czercze na cmentarzu.

9. Smotrycz m. Kość. paraf. (5 Klas.) mur. S. Mikołaja z Klasztorem Dominikanów fund. 1375 Jerzy i Alexander Książęta Koryatowicze, odbudowali Dominikanie 1786, po supresyi Dominikanów 1832 parafia.

10. Zalesce w. Kość. paraf. (4 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi wybudował 1648 Zaleski, odrestaur. 1791.

Kaplica: a) Michałówka istn. do r. 1873.

11. Zińkowce (dawniej Zieńkowce) m. Kość. paraf. (4 Klas.) mur. Podwyższenia S. Krzyża, ~~fund. 1452 [illegible]~~ parafialny już r. 1696, konsekr. 1696 biskup Rupniewski, odbudow. 1791.

Kaplica: a) Zińkowce na cmentarzu.
b) Ciotkowce do r. 1856.

12. Kutkowce Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Podwyższenia S. Krzyża, wybudow. 1780 Kowalski, konsekr. 1791 Kicki arcybisk. lwow.

Kaplica: a) Kutkowce na cmentarzu.

13. Orynin m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy, erygow. 1474 Grzegorz Kierdej podkomorzy podolsk.

Kaplice: a) Orynin na cmentarzu.
b) Żerdzie do r. 1856.

14. Zbryż (dawniej Zbrzezie) m. Kość. paraf. ~~[illegible]~~ (5 Klas.) murow. S. Antoniego Padews. i Jana Nepom., parafia od r. 17~~44~~83, z klasztorem Kapucynów fund. 1744 Adam Tarło starosta gostyński, zbudow. 1842., Klasztor supryм. 1832 został parafią.

Kaplica: a) Wiktorówka czyli Szydłowce

II. Dekanat Płoskirowski.

1. Płoskirów (Proskurow) m. kość. paraf. (3 Klas.) murow. Ś. Anny, istniał drewn. r. 1716, wymurow. 1801 (czyli 1808).
Kaplica: a) Płoskirów na cmentarzu.

2. Fulsztyn m. kość. paraf. (3 Klas.) murow. Ś. Wojciecha, wymurow. 1763 Maryanna z Kalinowskich Grabianczyna
Kaplica: a) Fulsztyn na cmentarzu.

3. Mikołajów m. kość. paraf. (3 Klas.) murow. Ś. Mikołaja, istniał już jako parafialny r. 1717, wymurował r. 1770 Książe Czartoryski.
Kaplica: a) Mikołajów na cmentarzu.

4. Czarny-Ostrów m. kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wniebowzięcia N. Maryi P., już r. 1742 parafialny, wystawił 1820 Konstanty hr. Przezdziecki.
Kaplica: a) Czarny-Ostrów na cmentarzu.

5. Jarmolińce kość. paraf. (4 Klas.) murow. Ś. Piotra i Pawła, r. 1742 niebyło jeszcze parafii, kościół wystawiony r. 1793. - Klasztor Bernardynów (czyli raczej rezydencya) fund. 1761 Paweł Starzyński, jenerał, supprym. 1832. (Ś. Jana Nepom.) (r. 1742 należy do paraf. Szarawka.)
Kaplica: a) Jarmolińce na cmentarzu.

6. Szarawka m. kość. paraf. (4 Klas.) murow. N. Maryi P. Różańcowej Kościół i parafia istn. już w XV w. wymurow. 1861. - Kościół i Klasztor Dominikanów fund. 1607 Jakób Prętkicz wojewoda podolsk. supprym. 1832 i obrócony na cerkiew prawosławną.

7. <u>Satanów</u> m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trójcy, istn. w XV w. drewniany, wymurow. 1592 Kostkowie (czyli raczej 1582)

<u>Kaplica</u>: a) Satanów na cmentarzu.

8. <u>Tarnoruda</u> m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. N. P. Maryi Szkaplerznej, fund. 1673 Katarzyna (anna) z ~~Zbąskich~~ Kostków (?) Sieniawska podczaszyna koron. (podług Szematyzmu fund. 1748). wymur. 1754 Książę August Czartoryski wojew. ruski. — Jest tu <u>cudowny obraz P. Jezusa</u> na Krzyżu, słynny od r. 1761.

<u>Kaplica</u>: a) Tarnoruda na cmentarzu.

9. <u>Zawalijka</u> (Zawalijki) Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Jana Nepom. — r. 1742 niebyło tu Kościoła i parafii Kościół wystawił r. 1810 Bratkowski, pierwotnie filia, po r. 1832 parafia.

<u>Kaplice</u>: a) Krzywaczyńce. Kapl.

b) Zielona.

c) Zawalijka na cmentarzu.

10. <u>Kumanów</u> w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego; parafia utworzona r. 1742 przez oderwanie od Fulsztyna, Kość. wymurował 1745 (czyli 1750) Franciszek Stadnicki chorąży podolsk.

<u>Kaplice</u>: a) Kumanów na cmentarzu.

b) Ostapkowce

11. <u>Michałkowce</u> w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. wybudow. 1714 z drzewa przez Wrzeszczów, wymurow. 1860.

<u>Kaplice</u>: a) Michałkowce na cmentarzu.

b) Kołybanie (dawniej Kolubanie).

<u>Filia</u>: Korzejowce istniała r. 1742 — dziś nie istnieje

12. <u>Skazińce</u> w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Podwyższenia S. Krzyża, r. 1742 niebyło jeszcze Kościoła i parafii, dopiero r. 1803 wystawił Kościół Markowski właściciel. (W dworze ciekawy zbiór starożytności i miniatur polskich — Kopalnie Fosforytów czyli Koprolitów.)

<u>Kaplice</u>: a) Sawińce.

b) Sokołówka do r. 1873.

III. Dekanat Latyczowski.

1. Zinkow (dawn. Zienkow) m. Kośc. paraf. (2 Klas.) murow. S. Trojcy, zbudow. 1450 Odrowąż, Konsekr. 1758.

Kaplica: a) Zinkow na cmentarzu.

2. Latyczów m. Kośc. paraf. (3 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi Kościół paraf. zbudow. 1546, Konsekr. 1738 Kobielski bisk.; zrestaurow. 1854. Przy nim założył r. 1606 Jan Potocki wojewoda bracław. Klasztor Dominikanów, suprym. 1832. – Jest tu cudowny obraz N. Maryi P. koronowany 1778 d. 5 Październ.

Kaplica: a) Latyczów na cmentarzu.

3. Derażnia m. Kośc. paraf. (4 Klas.) murow. S. Anny, Kościół paraf. drewn. istniał już r. 1735, wymurowany nowy r. 1840.

Kaplica: a) Derażnia na cmentarzu.

4. Nowosiółka Kośc. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trojcy; r. 1742 niebyło tu jeszcze Kościoła i parafii; Kościół wystawił 1797 Kicki wojewoda Konsekr. 1837 Mackiewicz biskup.

5. Międzyboż m. Kośc. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trojcy, wystawił 1600 (a podług Szematyzmu 1632) Hieronim Sieniawski podczaszy Koron., Konsekr. 1632 Paweł Piasecki bisk.; na nowo odbudowany Konsekrował Sierakowski bisk.

Kaplica: a) Międzyboż na cmentarzu.
b) Hreczyńce do r. 1873.

6. Michałpol m. Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Kiliana; r. 1742 utworzono oddzielną parafię która od paraf. Michałkowce oderwaną została; Kościół drewniany wystawiony 1743; wymurował nowy Kościół 1824 Teodor Wisłocki podkomorzy, Konsekr. 1837 Mackiewicz biskup.

Kaplica: a) Michałpol na cmentarzu.

IV. Dekanat Lityński.

1. Stara-Sieniawa m. Kośc. paraf. (2 Klas.) murow. S. Jana Ne:pomuc., stary Kościoł drewniany istniał już r. 1640, odrestaurował 1716 Mikołaj Sieniawski Kasztelan Krak, hetman. w. Kor., wymurow. 1824 Anna Księżna Radziwiłłowa.

   Kaplica na cmentarzu: a) Stara Sieniawa.

2. Chmielnik m. Kośc. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trojcy, istniał już 1603, odrestaurow. 1667, odbudowany 1728, konsekr. 1826 Mac:kiewicz biskup.

   Filia: Kożuchów.

   Kaplice: a) Chmielnik na cmentarzu.
   b) Kuryłówka.

3. Kumanowce kośc. paraf. (4 Klas.) murow. S. Iwona; r. 1742 nie:było kościoła i parafii, kościoł zbudował 1802 Kumanowski.

   Filia: Terespol od r. 1862 kaplica, od r. 1868 filia.

   Kaplica: a) Skarżyńce.

4. Lityn kośc. paraf. (4 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia (należał do dawnej Dyecezyi Łuckiej Officiałat Winnicki) N. P. Maryi; r. 1742 niebyło parafii; kościoł drewniany wystawiony 1748, wymurowany 1856.

   Kaplica: a) Lityn na cmentarzu.

5. Mańkowce kośc. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trojcy; r. 1742 nie:było parafii, kościoł zbudował 1793 Dębski.

   Kaplice: a) Mańkowce na cmentarzu.
   b) Stodulce

6. Meżyrow m. Kośc. paraf. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi; r. 1742 utworzono tę parafię oderwaną od Baru, kościoł wybudował dopiero 1793 Jędrzej Orłowski prezes.

   Kaplice: a) Meżyrow na cmentarzu.
   b) Hołowczyńce czyli Hołowaczyńce.
   c) Sewerynówka.

7. Nowy-Konstantynów m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Anny; parafia utworzona r. 1742; Kościół wystawił 1788 hr. Rzewuski; Konsekr. 1838 Mackiewicz biskup.

Kaplica: a) Nowy-Konstantynów na cmentarzu.

8. Ułanów m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego, istniał 1716; oderwany r. 1742 od Chmielnika; Kościół drewniany wystaw. 1731 Józef Czosnowski starosta ułanowski

Kaplica: a) Ułanów na cmentarzu.

Część dawnej Dyecezyi Łuckiej (Oficyałat Bracławski - Dekanat Winnicki).

V. Dekanat Winnicki.

1. Strzyżawka m. Kość. paraf. (2 Klas., murow. N. P. Maryi Bolesnej; zbudow. 1827 hr. Grocholski; Konsekr. 1838 Mackiewicz biskup.

Kaplice: a) Strzyżawka na cmentarzu.
b) Kruszlince małe.
c) Sobolówka.

2. Janów m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi, Kościół z Klasztorem (rezydencya) Bernardynów fund. 1770 Adam Myszka Chołoniewski; Kościół wystawiła 1780 Salomea Chołoniewska; po supresyi Klasztoru r. 1832 został parafial.

Kaplice: a) Janów na cmentarzu.
b) Czerepaszyńce
c) Hulowce.

3. Winnica m. Kość. paraf. z istniejącym Klasztorem Kapucynów (3 Klas.) murow. N. P. Maryi Anielskiej (Porcyunkuli) fund. 1745 Ludwik Kaliniński starosta winnicki; Kościół wystawiony przez Malinowskiego starostę dobrzyniowsk. Konsekr. 1761.

Kaplice: a) Winnica na cmentarzu.
b) Siedliszcze (dawniej Czerlenków) w. (? r. 1624 Stefan Czerlenkowski fund. Klasztor Dominikanów, r. 1630 do Winnicy przeniesiony.)
c) Telepeńki.
d) Biskupka.

e) Zakuszyńca kaplica istniała do r. 1868.
f) Jaroszówka czyli Jazówka istn. do r. 1868.

Winnica m. Kościół i Klasztor Dominikanów fund. 1623 Stefan Czerlenkowski stolnik bracławski, pierwotnie w Czerlenkowie, skąd ich r. 1624 przeniosł do Winnicy; supprymow. 1832.
Kościół i rezydencya Jezuitów fund. około r. 1618 Walenty Alexander Kalinowski wojewoda bracław.; supprymow. 1773.
Kościół i Klasztor Bernardynów zburzony 1649 w wojnie kozackiej.

4. Tywrów m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Michała, z Klasztorem Dominikanów fund. 1742 Michał Kalityński chorąży bracławski; kościół wymurow. 1752; po suppressyi Dominikanów r. 1832 parafia. – Jest tu cudowny obraz N. Maryi P. – Był tu już kościół r. 1569. – Dzisiejszy kościół konsekr. 1841 Mackiewicz biskup.
Kaplica: a) Tywrów na cmentarzu.

5. Brahiłów w. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Trójcy, zbudow. 1825 Żukowski. – Jest tu cudowna statua P. Jezusa Nazareńskiego przeniesiona z klasztoru Trynitarzy. – Był tu już r. 1606 kościół parafialny, r. 1726 nieistniejący, i r. 1741 na nowo wzmiankowany.
Kościół i Klasztor Trynitarzy fund. 1740 Franciszek Salezy Potocki krajczy koron. przy nim parafia; po suppressyi Trynitarzy r. 1832 zamieniony w monaster prawosławny.
Kaplice: a) Brahiłów na cmentarzu.
b) Poczapińce istn. do r. 1866.

6. Pików m. Kość. paraf. (7 Klas.) murow. S. Trójcy, kościół i parafia fund. 1777 Książe Lubomirski, konsekr. Komornicki sufrag.
Kaplice: a) Pików na cmentarzu.
b) Lemieszówka
c) Napadówka

7. Ostróżek wielki m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy, kościół i parafia fundow. dopiero r. 1800.
Kaplica: a) Ostróżek wielki.

8. Woroszyłówka m. kośc. paraf. (5 Klas.) drewn. S. Mateusza, kośc. i parafią fund. 1776 Bożkowski stolnik halicki
Kaplica: a) Woroszyłówka na cmentarzu.

VI. Dekanat Hajsyńsko-Bracławski.

(Część dawnej Dyecezyi Łuckiej (Officyalat Bracławski – Dekanaty: Bracławski, Winnicki, Granowski.) / x. Marcin Ułanowicz proboszcz i

1. Bracław m. kośc. paraf. (3 Klas.) murow. N. P. Maryi Szkaplerznej; pierwotny kościół paraf. drewniany wystaw. 1726; odbudował 1743 Nowowiejski starosta, wymurow. 1865 parafianie. – Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi (kopia Berdyczowskiej) przeniesiony 1865 do nowego kościoła. – Kościół konsekr. 1865 x. Leopold Łogorzelski prałat Katedr. Kamienieck.
Kaplice: a) Bracław na cmentarzu.
b) Kropiwna niższa w.
c) Rajgród czyli Rajgródek w.
2. Niemirów m. kośc. paraf. (4 Klas.) mur. S. Józefa; pierwotny kościół i paraf. wystaw. 1725, erekcya r. 1727; wymurow. 1805 hr. Potocki; konsekr. Mackiewicz bisk. 1838.
Missya Jezuitów w Niemirowie w r. 1754, ustała przed 1770.
Kaplice: a) Niemirów na cmentarzu i w pałacu istniały do r. 1866.
b) Peczara m.
c) Kowalówka w. istn. do r. 1862.
3. Tulczyn (dawniej Nesterwar) m. kośc. paraf. (4 Klas.) murow. (S. Krzyża i S. Stanisława, z r. 1606 już parafia) Kościół i Klasztor Dominikanów fund. 1631 Adam Kalinowski starosta bracław. i winnick. zburzony r. 1649 przez Kozaków; a nowo odbudował kościół i klasztor r. 1750 Franciszek Salezy Potocki wojewoda; restaur. 1805 Karnicki, odnowiony 1874; po supresyi Dominikanów r. 1832 [skreślone] kapelania, a od r. 1862 parafia.
4. Woronowica m. kośc. paraf. 4 klas. murow. S. Michała, kościół i parafię fund. 1793 Grocholski, konsekr. 1836 Mackiewicz biskup.
Kaplice: a) Woronowica na cmentarzu.
b) Michajłówka w.
c) Obodne w. istn. do r. 1866.

5. Granów m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego. Kość. paraf. wybudow. 1725, nowowystaw. 1828 Książę Czartoryski, restaur. 1849.

Kaplica: a) Ziatkowce m.

6. Kuna m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Jana Nepom. Kość. i Klasztor Kapucynów fund. 1773 (czyli 1788) Zacharyasz Jaroszyński podstoli bracławs. Po supressyi Kapucynow w r. 1832, parafia. – Jest tu cudowny obraz S. Antoniego.

7. Ładyżyn m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi Kościół i parafią fund. 1823 Sobański, Konsekr. 1850 Łubieński bisk.

Kaplice: a) Ładyżyn na cmentarzu.
b) Wasylówka w. istn. do r. 1873.

8. Kopijówka w. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, kościół i parafia fund. 1740, wymurował 1856 Dobrzański proboszcz, poświęc. 1856 Zdzitowiecki. – Jest tu cudowny obraz P. Jezusa.

9. Ternówka m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Fryderyka, Kościół i parafią fund. 1830 hrabina Moszyńska.

Kaplice: a) Krasnosiółka w.
b) Chaszczowata m. (Chaszczewka)
c) Teplik. m. Kaplica. – Był tu Klasztor Sióstr Miłosierdzia r. 1812, supprym. 1863.

VII. Dekanat Bałtski.

1. Bałta (dawniej Józefgród) m. Kość. paraf. ormiańsko-łacińs. (Część dawnej Dyecezyi Łuckiej – Officyałat Bracławski. Dekanaty: Bracławski, Granowski) (4 Klas.) murow. S. Stanisława fund. 1765 Książę Lubomirski, uposażył 1776 Stanisław Książę Lubomirski, Konsekr. 1826 Mackiewicz biskup.

Kaplice: a) Rakułówka w.
b) Mirony w.

2. <u>Czeczelnik</u> m. kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Józefa fundow. 1751 Józef książe Lubomirski, wymurow. 1786, konsekr. 1824 Mackiewicz biskup. – Jest tu cudowny obraz N. Maryi P. – R. 1813 odzywało się nabożeństwo w Olhopolu m.
Filia: Berszada m.
Kaplica: a) Czeczelnik na cmentarzu.

3. <u>Hołowaniewsk</u> czyli Hołowaniewskie m. kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Stanisława, pierwotny kościół ustn. 1775 (czyli podług Szematyzmu, r. 1754) odbudował 1788 Stanisław hr. Potocki, wystawiony z drzewa 1797; wymurowała nowy r. 1826 Tekla hr. Potocka.
Kaplica: a) Krutenkie czyli Krutenka w.

4. <u>Kodyma</u> m. kość. paraf. (5 Klas.) murow. Opatrzności Bożej, zbudow. 1850 parafianie.
Ołtarz z portatylem w dworze obyw. Czarnomskiego.

5. <u>Krzywe-Jezioro</u> m. kość. paraf. (5 Klas.) S. Ludwika zbudow. 1819.
Kaplice: a) Krzywe-Jezioro m. na cmentarzu.

6. <u>Rybnica</u> m. kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Józefa, zbudow. 1817 Kożuchowski.
Kaplice: a) Rybnica m. na cmentarzu.

7. <u>Miastkówka</u> m. kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Jana Chrzciciela, fund. 1747 Józef książe Lubomirski; konsekr. 1841 Mackiewicz biskup.
Kaplice: a) Miastkówka m. na cmentarzu.
b) Dymitraszówka, czyli Dymitraszkówka w.

8. Obodówka m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Michała, fund. 1822 Sobański, Konsekr. 1850 Lubieński bisk.

Kaplice: a) Obodówka na cmentarzu.

b) Sokołówka w. istn. do r. 1866.

c) Trościaniec m. istn. do r. 1866.

Popielusky w. ołtarz z portatylem w dworze Jana Brzozowskiego.

9) Raszków m. Kość. paraf. ormiańsko-łaciński (5 Klas.) murow. S. Kajetana fund. 1749 książe Lubomirski, odbudował 1756 Józef książe Lubomirski, Konsekr. 1791 Tumanowicz arcybiskup lwowski.

Kaplica: a) Zahnitków w.

Sawran m. Kościół parafialny r. 1848 zniesiony, dziś nie istnieje.

VIII. Dekanat Jampolski.

(Część dawnej Dyecezyi Łuckiej Officyałat Bracławski; Dekanat Winnicki)

1. Czerniejowce m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Mikołaja fund. 1640 Stanisław Koniecpolski Kasztelan Krak.; r. 1728 Jerzy Alexander Lubomirski obozny Kor. uposażył wsią Kossy, Konsekr. 1884 Szymon Kozłowski biskup. żytomirsk.

Kaplica: a) Czerniejowce na cmentarzu.

2. Dzygówka (dawniej Dzikówka) m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Ducha, wymurował 1804 (1805) Wincenty Jaroszyński marszałek jampolski Konsekr. 1841 Maćkiewicz biskup.

3. Krasne m. Kość. paraf. (4 Klas.) murow. S. Antoniego, wystawił z drzewa r. 1746 dziedzic Józef książe Lubomirski podstoli W. X. Lit., Konsekrował 1750 Franciszek Antoni Kobielski bisk. Łuck., r. 1831 zaczęli parafianie murować nowy Kościół, skończony 1863. – Jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padewsk.

Kaplice: a) Krasne na cmentarzu.

b) Jaroszynka w.

c) Szpików m. istn. do r. 1866.

d) Ujarzyńce w. istn. do r. 1866.

4. Jampol m. kośc. paraf. (5 klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P. zbudow. 1812 Maciej Dobrzański sędzia powiatowy, konsekr. 1825 Mackiewicz biskup.
Kaplice: a) Jampol na cmentarzu.

5. Moczany kośc. paraf. (5 klas.) murow. S. Wojciecha, zbudow. 1797 Trzecieski
Kaplice: a) Moczany na cmentarzu.

~~[illegible]~~

6) Morachwa czyli Moraffa m. (kośc. paraf.) (5 klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi, z klasztorem Dominikanów, fund. 1627 (1672?) Jadwiga z Jazłowieckich Bełzecka rotmistrzowa, odbudował 1786 hr. Potocki, konsekr. 1826 Mackiewicz biskup. Po supresyi Dominikanów r. 1849 pozostała parafia.
Filia: Tarasówka w.
Kaplice: a) Morachwa na cmentarzu do r. 1857.
b) Księdzówka w. do r. 1857.

7. Tomaszpol m. kośc. paraf. (5 klas.) mur. N. P. Maryi Szkaplerznej, fund. 1769 Potocki (w Tomaszpolu należącym poprzód do parafii Chmielnik), odbudowano r. 1812.
Kaplice: a) Tomaszpol na cmentarzu.
b) Horyszówka w.
c) Wierzbówka czyli Wierzbowa w.

Komargród m. kośc. paraf. (4 klas.) murow. S. Antoniego i Znalezienia S. Krzyża z klasztorem Franciszkanów fund. 1746 Stefan Felicyan Daniczewski starosta ułajkowski, i książęta Czetwertyńscy; wymurował 1810 Janusz książę Czetwertyński; konsekr. 1811 Krzysztofowicz bisk. ormiański. Po supresyi Franciszkanów r. 1832 pozostała parafia, którą r. 1874 zniesiono; a kaplice Horyszówka i Wierzbówka wcielono do parafii Tomaszpol.

IX. Dekanat Mohilowski.

1. Szarogród m. Kość. paraf. (1 Klas.) murow. S. Floryana fund. 1595 Jan Zamojski Kanclerz i hetman w. Kor. Konsekr. Paweł Wołucki bisk. kamienieck.
   Kaplica: a) Szarogród na cmentarzu.

2. Bar m. Kość. paraf. (3 Klas.) murow. S. Mikołaja, Kościół z Klasztorem ~~[illegible]~~ Dominikanów fund. 1607 Stanisław Gólski wojewoda ruski [przy Kościele Drewnianym S. Anny, który pierwotnie 1598 cech szewski wystawił;], wymurował 1811 Szadbej przeor dominik., kon= sekr. 1826 Matkiewicz bisk.; po supresyi Dominikanów r. 1832 pozostała parafia.
   Kościół i Klasztor Franciszkanów fund. (z drzewa) 1662 Seweryn Kalinowski starosta bracławski z Wojciechem Miaskowskim chorążym nowogrodzk., (uposażony przez Króla Jana Kazimierza; po pożarze 1776 wymurowany) suprymow. 1832. (dziś ruiny.)
   Kościół i Klasztor (rezydencya) Karmelitów trzewiczkowych fund. 1759 Antoni Książę Lubomirski; suprym. 1832 i ~~[illegible]~~ do szczętu zniesiony
   Kościół i Kollegium Jezuitów, fund. około 1612 Stanisław Żoł= kiewski hetman w. Kor. (pierwotnie jako Missia, po r. 1722 utworzono dopiero Kollegium); suprym. 1773. r. 1781 oddany Bazylia= nom na szkoły, po supresyi tychże 1833, został na monaster prawosławny obrócony 1838.
   Filia: Wołkowince do r. 1757 tylko Kaplica, teraz filia.
   Kaplica: a) Mytki, istniała do r. 1866.

3. Czarzyńce Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Nawiedzenia N. Ma= ryi P. fund. 1741 Dzieduszycki hr.
   Kaplica: a) Serebryniec istniała do r. 1873.

4. Jaryszów Kość. paraf. (5 Klas.) drewn. Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1723 Kossakowski
   Kaplice: a) Jaryszów na cmentarzu.
   b) Żurkowce.
   c) Świkowce istniała do r. 1873.

5. Jałtuszków Kość. paraf. (5 Klas.) drewniany, S. Ducha, zbudow. 1799 Krassowski; r. 1863 wymurowano nowy.
Kaplice: a) Jałtuszków na cmentarzu.
b) Chodaki.

6. Kopajgród Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Ducha, zbudow. 1799 Matkowski i Sulatycki
Kaplice: a) Kopajgród na cmentarzu.
b) Chrzanówka.

7. Łuczyniec m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Wniebowzięcia P. Maryi; kościół drewniany istniał 1743; nowy zaczęła murować r. 1835 Józefa Uruska; dokończyła r. 1860 jej córka Melania Sobańska z synami Alexandrem i Izydorem Sobańskiemi; konsekr. 1860 Pawłowski prałat.
Kaplice: a) Łuczyniec na cmentarzu.
b) Winoż.

8. Mohylów m. Kość. paraf. ormiansko-katolicki (5 Klas.) murow. N. P. Maryi Nawiedzenia, drewniany istniał 1743, nowy wymurował Potocki wojewoda kijow. r. 1772; konsekr. Tumanowicz arcybisk. ormiański lwowski. – Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi. – Do r. 1840 był ten kościoł katedralnym ormiańskim.
Kaplica: a) Mohylów na cmentarzu.

9. Snitków m. Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi, wystawił 1857–1859 Adam Dzierżek marszałek mohylowski i parafianie. R. 1774 była tu już parafia.
Kaplica: a) Snitków na cmentarzu.

X. Dekanat Uszycki.

1. Dunajowce Kośc. paraf. (2 klas.) murow. S. Michała, istniał już r. 1639, konsekr. 1810 Podhorodeński sufrag.
Kościół i Klasztor Kapucynów Niepokalanego Poczęcia P. Maryi i S. Stanisława, fund. 1751 Józef Potocki kasztel. krak. hetm. w. kor.; dokończył syn Stanisław Potocki wojewoda poznań.; supprym. 1832 r.
Kaplice: a) Dunajowce na cmentarzu.
b) Hołozubince.
c) Demiankowce istn. do r. 1866.

2. Wońkowce Kośc. paraf. (3 klas.) murow. Najś. P. Maryi Anielskiej, z Klasztorem Franciszkanów fund. 1634 Zofia z Zamiechowskich Tyszkiewiczowa wojewodzina trocka (a podług Szematyzmu fund. 1643 Zamiechowski), konsekr. 1780 Cieciszewski bisk. Po supressyi Franciszkanów r. 1832 pozostał parafialnym. - Jest tu cudowny obraz S. Antoniego Padews.
Filia: Żeniszkowce.
Kaplice: a) Daszkowce.
b) Morozówka.
c) Hlibów czyli Hlibowka istn. do r. 1873.
d) Karaczyjowce czyli Karaczyjowka istn. do r. 1873

3. Mukarów Kośc. paraf. (4 klas.) murow. S. Józefa, kościół istniał już 1613 drewniany, odbudowany z drzewa 1760, wymurowany 1872 r.
Kaplice: a) Malijowce istn. do r. 1866.
b) Proskirówka istn. do r. 1866.

4. Sołobkowce (dawniej Hiacyntopol) Kośc. paraf. (4 klas.) S. Józefa, z Klasztorem Dominikanów fund. 1646-1650 Jacek Szemberg, odrestaur. 1729 Stefan Humiecki wojewoda podolsk. Po supressyi Dominikanów r. 1832 pozostała parafia.
Kaplica: a) Sołobkowce na cmentarzu.

5. Struga wielka Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Wszystkich Świętych, wystawił 1814 Stempkowski; konsekr. 1818 Maćkiewicz biskup.

6. Nowa Uszyca Kość. paraf. (4 Klas.) murow. Przemienienia Pańskiego, zbudow. 1861, była pierwotnie kaplicą do parafii Struga wielka, od r. 1868 została własną parafią.

7. Kitajgród Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Nawiedzenia N. P. Maryi, wystawił 1775 Krasowski.

Kaplica a) Kitajgród na cmentarzu.

8. Mińkowce Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Podwyższenia S. Krzyża, zbudow. 1797 Marchocki (do r. 1846 była kaplicą przy parafii Dunajowce).

Kaplica: a) Mińkowce na cmentarzu.

9) Sokulec (czyli Sokolec) Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Rocha, z Klasztorem Dominikanów fund. 1646 (1670) Stanisław Rewera Potocki wojewoda podolski, odrestaurował 1723 Stefan Humiecki wojewoda podolsk. (Rezydencya), po supressyi Dominikanów r. 1832, parafia. Jest tu cudowny obraz Serca Jezusowego.

Kaplice domowe: a) Kosikowce istn. do r. 1873.
b) Chrebtyjow istn. do r. 1873.

10. Suprunkowce Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Serca Jezusowego, wystawił 1809 Szydłowski.

11. Tynna Kość. paraf. (5 Klas.) murow. Nawiedzenia P. Maryi, parafia istn. już r. 1500; dzisiejszy Kościół zbudowali parafianie r. 1784. – Jest tu cudowny Obraz N. P. Maryi.

12. <u>Stara Uszyca</u> Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Trójcy, zbudow. 1816 ze składek.

13. <u>Wierzbowiec</u> Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Michała; kościół drewniany zbudow. 1602 Zygmunt III, dzisiejszy kościół wymurowany r. 1802 ze składek; konsekr. 1829 Mackiewicz biskup.

14. <u>Zamiechów</u> Kość. paraf. (5 Klas.) murow. S. Jana Nepomuc.; pierwotnie drewniany istniał 1749, dzisiejszy wymurowany r. 1808, konsekr. 1841 Mackiewicz biskup.

15. <u>Żwańczyk</u> Kość. paraf. (5 Klas.) drewniany, Wniebowzięcia P. Maryi istniał już jako parafialny 1796 r.

Spis parafij

Dyecezyi Kamienieckiej

(podług podziału przez Wacława Hieronima Sierakowskiego biskupa Kamieńnickiego, dokonanego w Czarnokozińcach d. 5 Maja, r. 1742.

(Miejsca ~~~~ oznaczone odpadły do dyecezyi Lwowskiej

I) Dekanat Jazłowiecki. Parafie: 1) Husiatyn miasto kościół parafialny z klasztorem Bernardynów (fund. 1610 Walenty Aleksander Kalinowski starosta bracław.) (zniszczony) Wsie: Olchowiec wielki, Olchowiec mały (Olchowczyk), Czabarówka, Kuźmieniec, Uwsia, Usia, Wasilkowce, Kutkowce, Holeniszczów. — 2) Kryków w. kośc. paraf. nowo założony i eryg. (dziś nie istnieje kościół)[1], Wsie: Bednarówka, Szydłowce. — 3) Sydorow m. kościół paraf. przy klasztorze Dominikanów obserwantów czyli Bertrandystów (fund. 1726 Marcin Kalinowski). Wsie: Krzywenkie, Wasilków, Suchodół. — 4) Kolendziany miejsc. niemające kościoła paraf.[2] Wsie: Tłustenkie, Probużne, Hrynkowce, Czarnokończyki, Słobódka, Zalesie, Pilatowce, Uhryn, Szmajkowce, Szmajkowczyki, Szwajkowce, Struszówka. — 5) Jagielnica miast. kościół paraf. (eryg. 1473 przez Zygmunta z Jagielnicy sędziego kamienieck.), Wsie: Chomiakówka, Szulanówka, Średnia, Szulanówka stara, Rosochaciec, Susołówka, Muchawka, Jagielnica stara, Własłowce, Milowce. — 6) Jazłowiec[*] miasto, kościół paraf. (eryg. 1436 Teodoryk z Buczacza), Wsie: Nowosiółka, Duliby, Bazar, Dołakówka,

[1] parafia nowoutworzona oderwana od parafii Sydorów r. 1742

[2] parafia nowo utworzona r. 1742 oderwana od parafii Jagielnica.

[*] W Jazłowcu był też klasztor Paulinów f. 1719 Jan Aleksander Koniecpolski wojewoda sieradzki — przeniesieni do Zaleszczyk i supprym. 1782.

(był tu też klasztor Dominikanów fund. 1594 Mikołaj Jazłowiecki starosta śniatyński, 1789 [illegible]

Beremiany, Łotowce, Zaleszczyki, Kałamutyn, [illegible] Łomorce, Rzepince, Pauszowka, Krzywotuka, Popowce, Łatacze, Słobodka, Znibrody, Chmielowa, Świrkowce, Drohiszówka, Ćwitowa. (Oderwane zaś zostały i przyłączone r. 1742 do parafii Czerwonogrodzkiej: Sutermince, Koszyłowce, Capowce i Sadki.) — 7) Tłuste miast. Kościoł paraf. (fund. 1707 Joanna z Karczewskich wdowa po Wojciechu Łosiu chorążym sanock.). Wsie: Hołowczyńce (Hołowczyńce), Worwolczyńce, Chartanowce, Hinkowce, Kapuścińce, Lisowce, Szypowce, Szerszeniowce, Olexińce, Świdowa, Myszkow, Bilcze, Eliaszowka. — 8) Czerwonogrod miast. Kościoł paraf. (dawnej fundacyi*): Uścieczko (Uścieczko) miasteczko, Wsie: Norkow, Nagorzany, Iwanie, Zezawa, Pieczarna, Błaszkowce, Torskie, Zwiniacz, Zaleszczyki, Bedrychowce, Dupliska, Żyrawka, Sutermince, Uchrynkowce, Koszyłowce obie, Capowce, Sadki. (Oderwane [illegible] r. 1742 od parafii Jazłowieckiej: Suterminte, Koszyłowce, Capowce, Sadki.) — 9) Grodek-Kutakow. miasteczko, Kościoł paraf. jeszcze nie istnieje (parafia w Czerwonogrodzie dotąd) Wsie: Kościelniki, Kutakowce, Szczytowce, Kasperowce, Lisiczniki, Horyhlady.

*(Klasztor Siostr Miłosierdzia fund. 1846 Helena Księżna Poninska)

L parafia r. 1742 oderwana od parafii Czerwonogrod

II) Dekanat Dunajowiecki czyli Dunajgrodzki: 1) Czercze miast. kośc. paraf. (eryg. 1637 Paweł Piasecki bisk. Kamieniecк.) Wsie: Stefanowka, Nichin, Dumanow, Werbka, Lantkoron, Draganowka, Kormilcze, Załucze, Poczapince, Biała. — 2) Smotrycz miast. Kościoł paraf. z Klasztorem Dominikanow (fund. 1375 przez Jerzego i Alexandra książąt Koryatowiczow) [illegible] Wsie: Wiśniowiec, Huta Wiśniowka, Hryckow, Nosokowce, Czarna, Smotryczowka, Słobodka, Rzepince, Rudka, Kryniczany, Stara Huta, Karaczkowce, Cekowa. — 3) Tynna w. Kościoł paraf. (istniał r. 1500 z cudownym obrazem N. P. Maryi.) Wsie: Tarnawa,

Podleśna, Tomaszowka, Łysohorka, Harapczewek napolny, Harapczejow.

4) Zalesce w., Kościoł paraf. (drewn. zbudow. r. 1648 Zaleski). Wsie: Zielince, Balina miasteczko, Słobodka balińska, Stupince, Szatawa, Michałowka, Świstowka, Błyszczanowka, Czeczelnik, Błyszczanowica, Błyszczanowa.

5) Kitajgrod miast. Kościoł paraf. (fund. 1706 Józef Potocki strażnik z żoną Teofilą) (wymurow. r. 1775 przez Dominika Krokowskiego kasztel.) Wsie: Wychwatniow, Dębrzyn, Wroblewce, Kruszanowka czyli Kruszeniowce, Nefedowce, Przewrocie, Jackowce, Mukszakulczejowce, Derewiany, Kniaże, Studenica, Rozuchna, Subosz, Terence, Patryn-ce, Budaczewka, Słobodki obie, Bachawica, Furmanowce.

6) Uszyca miast. Kościoła paraf. niema, dopiero miał być zbudowany; (parafia ta r. 1742 oderwana od Kitajgrodu.) Wsie: Konołowka, Durniachowce, Gorejowka, Pyżowka, Bakota, Łojowce, Gruszka, Łyszkowce, Czabanowka, Kosiłowce, Habatow, Czuchor, Waśkowce, Krzywczany, Rakołupince, Dziurdziowka, Iwankowce.

7) Sokolec miast. Kościoł paraf. z klasztorem Dominikanów (fund. r. 1646 Humieccy, odbudował r. 1723 Stefan Humiecki wojew. podol. – z cudownym wizerunkiem P. Jezusa). Wsie: Buczaja, Lesiec, Waśkowce, Ciokowce, Brahiłowka, Boryszkowce, Szelesciany, Kuryłowce, Zahorzany, Tymkow, Głęboczek, Ostrokow, Zwanczyk, Kosiłowce, Łysiec, Szeputynce, Rongoszow, Hreptyow. –

8) Dunajowce czyli Dunajgrod miast., Kościoł paraf. (fundacyi Koniecpolskich konsekrowany r. 1639 – Prócz tego był tu drugi Kościoł z klasztorem Kapucynów fund. (1751 przed r. 1790 przez Stanisława Potockiego wojew. poznan.). Wsie: Pobujna wielka i mała, Sieworodchy, Czaszkow, Iwankowce, Moskotynce, Panaszowka, Worobyowka, Siczynce, Krasiłowce, Horodyszcze, Hołozubince, Raczynce, Krzywczyk, Rachniowka, Demiankowce, Nienkowce (Minkowce) miasteczko.

9) Mukarow nowy (czyli podlesny) wieś, Kościoł pa-
raf. (istn. 1613 dotowany od Zygmunta III). Wsie: Mu-
karow stary (czyli polny), Wiechrowka, Tatarzyska,
Mijowce, Pryiowka, Jarowa, Sloboda, Nestorowce,
Annowka, Horczyczna, Maliowce, Sieniakowce,
Kurzelowa, Kurzelowka, Kapuściany, Luboczek. –
10) Sołobkowce miasto (zwane dawniej Hiacyntopo-
lis) Kościoł paraf. z Klasztorem Dominikanów
(fund. 1646 Jacek Szemberg). Wsie: Płoskirowka,
Pokutynce, Sawince miasteczko, Łyszkowce, An-
drzejowka, Ordyowce, Franowka, Sokołowka, Skie-
zince, Kornaszowka, Strychowce, Głuskowce. –
11) Zienkow (Zinkow) miasto, Kościoł paraf. (fund.
1450 Odrowąż), Wsie: Zaince, Jaskowce, Maźniki, Jan-
czyce, Ochrymowce, Bebechy, Budzykowce, Chwaszy-
cowka, Hohole, Chrymiaczka, Baranowka, Kruty-
borodynce, Werbka, Murowana, Mankowce. –
12) Wońkowce miasto, Kościoł paraf. z Klasztorem
Franciszkanów (fund. 1636 czyli 1643 przez Zamiechows-
kiego), Wsie: Ortamow, Howory wielkie i małe, Kur-
niki, Filipkowce, Kowalewka, Łomaczynce, Zaboroz-
nowce, Daszkowce, Hule, Konszow, Kareczewce, Hli-
bow, Morozow, Prosiątkow wielki i mały, Kałusz
wielki i mały, Bystrzyca, Nietyczynce, Zeniszkowce.
III.) Dekanat Szarogrodzki: 1) Wierzbowiec miasto,
Kościoł paraf. (fund. 1603 Zygmunt III), Wsie: Żytniki,
Durniaki, Kałusz, Bachtyn miasteczko, Bachtynek, Petty-
many, Woronce, Nowosiołka, Zamiechow miasteczko,
Zabiencze, Struga, Struszka, Bałabanowka, Szczerbowce,
Słobodka, Kuryłowce, Hatajkowce, Skazince, Rutkowce,
Olchowiec miasteczko, Huta.

2) Snidków miasto, niema kościoła parafialnego (kościół parafialny erygow. dopiero 1774), Wsie: Kocużany, Tatarzyska, Kuraszowce, Dereszowa, Doliniany, Sopówka, Krzywochyżyńce, Bierlińce leśne czyli lasowe, Michałkowce, Kałówka, Boguszówka, Maryanówka, Barek, Wierzchówka, Bierlińce polne, Perekozińce, Popowa, Przemoszczenica, Mytków.

3) Kopajgród miasto, Kościoła paraf. niema, lubo jest erekcyja z d. 3 Maja 1635, parafia należała zaś dotąd do Wierzbowca (Kościół paraf. w Kopajgrodzie fund. 1798 przez Mańkowskiego i Józefa Sułatyckiego szambelana), Wsie: Bierlińce lasowe, Chrzanówka, Berlatka, Stepanki, Obuchów, Małczyńce, Grabowce, Popowce, Koserzyńce, Szepinski, Matwików. — oderwana 1742

4) Łuczyniec miasto, Kościoła paraf. niema, parafia (oderwana od Snidkowa (Kościół paraf. zbudował r. 1764 Michał Rzewuski wojewoda podolski, czyli 1743 z drzewa) r. 1742), Wsie: Łuczynczyk, Niemierzcze, Płoska, Holczydajów, Wyszni, Karyszków, Popieluchy, Zwiniacz, Kasmazów, Stepanki, Romanki.

5) Ozarzynce miasto, Kościół paraf. (fund. 1741 z drzewa Dzieduszycki chorąży trębowelski), Wsie: Izraelówka, Serebryniec, Wendyczany, Suchaki, Barszczowce, Hliaszowce, Wojewodzyńce, Nagorzany, Sadowa, Skrzeczanówka, Skazińce, Serby, Śledzie.

6) Jaryszów miast. Kościół paraf. (fund. 1723 czyli 1773 Dominik Kossakowski kasztelan podolsk. drewniany), Wsie: Ladawa, Hońkowce, Bernaszówka, Niszowce, Pohoryła, Bielany, Holczydajów, Niżny, Zerebiłówka, Kukawka, Słobódka, Kozłów, Lipczany, Zwan, Równa.

7) Mohilów miast. Kościoła parafialnego niema, nabożeństwo dla Katolików odbywa się w Kościele ormiańskim istniejącym (r. 1742 ~~nowo~~ z drzewa wznieśionym). Wsie: Mohilówka,

Niemia, Karpiowka, Bronica, Hreorowka, Styszkowce, Sadkowce, Słobudka, Serebrya miasteczko, Jarkowce, Bandyszowka, Gruszka, Sadki, Jaruga miasteczko, Jaruszka, Sobotowka, Bite, Petrusiowka, Miechalowka.

8) Czerniejowce (miasteczko), Kościół parafialny (erygow. 1640 Stanisław Koniecpolski Kasztelan Krak. murowany) Wsie: Berezowka, Szenderowka, Widły, Buchotynka, Mierzwience, Busza, Babczyńce, Dzikowa, Borowka, Worodyowce, Sainka, Kosy.

(obacz: Gródek Bedrychowski w dekanacie Satanowskim)

9) Nowogrodek czyli Nowogrod miasteczko miało niegdyś kościół parafialny erygowany i dotowany. Roku 1742 ani miasteczko ani kościoł już nie istniał, miejsce samo tymczasowo do parafii Czerniejowce przyłączono.

10) Szarogród miasto, Kościoł paraf. (eryg. 1595 Jan Zamojski hetm. w. Kor. – była tu później Missya Jezuitów) Wsie: Łozowa, Kanatkowce, Zwarzkowce, Dołhowce, Łoropowa, Nasikowka, Molczany, Jędrzejowka, Łasynki, Słonienki, Sadkowce, Kalitynka, Rozniatowka, Pinkowka, Pisarowka, Politanka, Bielany, Szostakowka, Hibalowka, Kiełbajsowka, Perepitczyńce, Grabowiec, Kopystrzyn, Tylilince, Noskowce, Grzegorzyńce, Plebanowka, Dziatow, Tarasowka, Krasne z attynencyami, Kukawka, Dzikowka, Borowka, Laskowce, Zrebczyn, Łuka.

11) Meżyrow miasteczko, Kościoła parafialnego niema (dopiero fundow. 1794 Kościoł paraf. murowany przez Jędrzeja Orłowskiego prezesa) Parafia oderwana (r. 1742) od Baru. Wsie: Bilikowce, Łopatynce, Hołowczyńce, Słobodka, Stodolce, Serbinowce, Wojtowce, Mołochow, Tokarowka, Kołostowce, Ruf, Noskowce, Stepanki, Petrance, Kudyowce, Razepy, Kurytowce (należały r. 1635 do parafii Kopajgrod).

12) Juwcza miasteczko, Kościoła parafialnego niema; parafia oderwana r. 1742 od Chmielnika. Wsie: Bachrynowce, Trybuchy, Winnikowce, Majdan, Dubowa, Osolinka, Działkowce, Kozinchow.

13) Bar miasteczko, Kościoł parafialny (drewniany spalił się r. 1806 fundow. 1550 przez Królowę Bonę drewniany. – Prócz tego były tutaj: Kościoł i Klasztor xx. Dominikanów fund. 1602 Stanisław Gólski wojewoda ruski przy Kościołku Św. Anny zbudowanym r. 1598; po supressyi został farnym; – Kościoł i Klasztor xx. Franciszkanow fund. 1662 Król Jan Kazimierz, supprym. 1832; – Kościoł i Klasztor xx. Karmelitów trzewiczkowych fund. 1759 Antoni Książe Lubomirski, supr. 1833; – Kościoł i Kollegium xx. Jezuitów fund. 1612 Stanisław Żołkiewski hetm., po supressyi 1773 oddany Bazylianom). Wsie: Hołodki, Czemerysy, Hołuzyńce, Wolkowince, Wasiutyńce, Radziejowce, Hrynki, Komorowce, Łuka, Iwanowce, Czemiełowce, Owsianiki, Mańkowce, Słobodka, Kiejnowa futor, Kuźmience, Semenki, Michałowce, Chodaki, Jantuszkow miasteczko, Jantuszkow Słoboda, Jantuszkow podleśny, Czemerysy, Wołoskie, Tatarowka, Czemiatyn, Bilitzyn, Antonowka, Mytki, Glinianki czyli Plebanki, Szeferowka, Szersznie, Kozarowka, Żołtuchy, Bucenie, Harmaki, Małezowce.

IV) Dekanat Międzybożski. 1) Deraźnia miasteczko, Kościoł paraf. istniał r. 1735, lecz r. 1842 nieposiadał jeszcze erekcyi. Wsie: Kalnia, Deraznia, Karynczyce wołoskie, Karynczyce filipowskie, Buczniowa, Jabłonowka, Litki, Huta derazińska, Słobodka, Kalna, Szarki, Nowosiołka, Czereszynka Szelechow, Szyince, Snitkowa, Spyczynce, Zianki, Ziakowce.

2) Latyczow miasto, Kościoł parafialny z Klasztorem Dominikanów (fund. 1606 Jan Potocki wojewoda bracław. starosta kamieniec., z cudownym obrazem P. Maryi koronowanym d. 5 Października 1778, po supressyi Dominikanów r. 1832 Kościoł został parafialnym). Wsie: Szczodrowa, Horbaszow, Sustowce, Korytynce, Popowce, Kołniszczow,

Wojtowce z Hutą szklanną i Rudnią żelazną, Bieleckie, Buhny, Tartowka, Sachny, Snitkowka, Buszniówce, Mordyn, Czaple, Jurczeńki, Markowiec, Łozny.

3) Konstantynow nowy miasteczko, Kościoł parafialny jeszcze nie istnieje i nie erygowany, tylko nabożeństwo odbywa Komendatariusz (Kościoł paraf. wystawił dopiero r. 1788 Rzewuski, murowany). Wsie: Dumenki, Fesy, Ledesy, Zienowińce, Janowce, Hule, Pohoryła, Łuka, Łysohorka, Dziadkowce częśc, Swiczna, Rożny, Werbka, Hudyaka, Kardanowce

4) Nowa Sieniawa miasteczko, Kościoła parafialnego niema (i później nie zbudowano), parafią oderwano (r. 1742) od Starej-Sieniawy. Wsie: B[illegible]lince, Korolowka, Czechy wielkie, Czeski, Kumanowce, Spiczynce, Pełczynce, Ladka, Kuryłowce.

5) Chmielnik miasteczko, Kościoł parafialny (istniał już r. 1603, wymurowany 1728 - jest tu stary zamek). Wsie: Hołodki, Mytnik, Wojtowce, Kuryłowka, Sulimirka, Trościaniec czyli Biały Rękaw, Kaczanowka, Huta, Szeroka grobla, Lelotka, Sokołowa, Husty, Berezna, Krytniow, Markusze, Zezulince, Tomaszpol, Klityszcze, Zadranikowce czyli Sandraki, Oładowka, Zorawle, Kolibabince, Serbinowka.

(oderwana 1742 od Chmielnika,)

6) Ułanow miasteczko, Kościoł paraf. (istniał 1716) niema jednak dotacyi, przetoż nabożeństwo odbywają w Chmielniku (albo kościoł parafialny z drzewa w Ułanowie wystawił 1731 Józef Czosnowski starosta ułanowski). Wsie: Woronince, Czerniatynce, Smila, Lipiatyn, Rybczynce, Pagorce, Tatarski, Mszaniec, Salicha, Pustowojty, Odwana, Zarebki.

(dziś parafia: Kumanowce)

7) Torczyn wieś, Kościoła parafialnego niema (i później niewybudowano), parafią (r. 1742) oderwano od Chmielnika. Wsie: Skarzynce, Trespol, Semki, Mytynce (Mytnik?), Krasnopol, Berezowka, Wolica.

8) Stara Sieniawa miasteczko, Kościoł paraf. (zbudow. z drzewa r. 1716 Mikołaj Sieniawski kasztelan krak. hetm. w. kor., odrestaurowany 1844 przez Annę Radziwiłłową). Wsie: Juwki, Telesynce, Iwankowce, Szczerbanie, Ułasowce, Daszkowce, Butaje,

Musiorowka, Hreczana, Czarkowce, Siomaki.

9) Pilawce miasteczko, Kościoła parafialnego niema (i później niezbudowano), parafią oderwano (r. 1742) od Międzyboża. Wsie: Hiaszow=ka, Babin, Lisanowce, Pańkowce, Desierowka, Karpowce.

10) Międzyboż miasteczko, Kościół paraf. (murowany gotyckiej struktury fund. 1600 Hieronim Sieniawski podczaszy Koron., konsekrował 1632 Paweł Piasecki bisk. kamieniecк. – jest tu zamek starożytny), Wsie: Hołoskow, Daszkowce, Masiowce, Bo=zulinie, Bachniatowce, Pirochowce, Głowaczowka, Redwin=ce, Matomolince, Ichnatowce, Mytkowce, Wołosowce, Mie=hunki polne, Miehunki leśne, Pankowce, Grabowce, Lubo=mirka, Czartoryjka, Łysohorka, Wołowczynce, Żorawince, Podlisce, Bogdanowce.

11) Michałkowce wieś, Kościół parafialny (wybudo=wany z drzewa 1720 czyli 1714 podług Szematyzmu, przez Wrzeszczow, odbudowany 1860): Wsie: Słobodka Michałkows=ka, Jankowce, Kołubanie, Korzejowce z kościołem fi=lialnym (istniejącym r. 1742), Batamutowka, Swinna, Manasterek.

12) Michałpol miasteczko. Kościoła parafialnego i dotąd niema (dopiero r. 1824 Teodor Wisłocki podkomorzy wymu=rował nowy kościół paraf. na miejsce dawnego drewnianego pewnie dopiero około 1749 wystawionego), Parafią oder=wano (r. 1742) od Michałkowiec. Wsie: Mikitynce stare, Koro=lowka czyli Krolowka, Nowositka; Iwankowce.

V) Dekanat Satanowski. 1) Szarawka miasteczko, Koś=ciół parafialny (istniał w XV wieku; – r. 1603 Jakub Pretficz wo=jewoda podolski fundował Klasztor Dominikanów, po którego supressyi w r. 1832 i obróceniu na cerkiew prawosławną, wymu=rowano 1861 nowy Kościół parafialny). Wsie: Bednarowka, Bor=buchy, Wilcza grobla, Tatarska Wola, Zielince, Antonowce, Pasieczna, Tołkacze, Wyhylowka, Wasilkowce, Magnuszow=ka, Karpowce, Perehinka, Kaźmierzec, Bujnołowce, Lichnowka, Jarmulince miasteczko [, Burzynce, Kadyowka, Nowawieś, Toma=szowka, Sutkowce, Hyzzynce, Lisowka, Kowalowka, Korolowka, Lichowce, Chotochwasty, Werbka drewniana.

[był tu Klasztor Bernardynów fund. 1761 Paweł [illegible] jenerał)

2) Płoskirow miasto, nowy i stary, Kościół parafialny (istniał już r. 1716 drewniany, wymurowany r. 1808) [illegible] jest tu zamek stary). Wsie: Szarawczka, Machowce, Hreczana, Oleszyn, Iwankowce, Lezniow, Zarzyce, Rozyczna, Maleniszcze, Kopustyn, Klimaszowka, Peczyska, Sterszynce, Franowka, Arkadyowce, Szumowce, Kryszkowce, Skarzynce, Dawidkowce.

3) Mikołajów miasteczko, Kościół parafialny (istniał już 1717, nowy wymurował r. 1770 Czartoryski wojewoda ruski). Wsie: Manitowka, Szemaki, Hryniowce, Hlowory małe i wielkie, Jabłonna, Stawczynce, Kopaczowka, Pachutynce, Hlatki, Kalinowka, Czerepowa nowa, Hutkowce, Orlince, Czeropowa, Wezdenki, Zarudzce, Paszkowce, Klimaszowka.

4) Czarny Ostrow miasteczko, Kościół parafialny (na nowo wymurował 1820 Konstanty hr. Przedziecki). Wsie: Ostreczki, Hruzowica, Wojtowce, Marynowka, Zacharowce, Wasilkowce, Kraczki, Pedosy, Mileszowce, Kudrynce, Wodniczki, Klimkowce, Łapkowce, Zielince, Serejowka, Budnowka, Jachymowce, Rydkoduby, Danicki, Czabany, Humience Czerepowa.

5) Fulsztyn miasteczko, Kościół parafialny (na nowo wymurowała 1763 Marianna z Kalinowskich Grabianczyna). Wsie: Dobrochoszcza wyzna, Gieletynce, Pawlikowce, Zuczkowce, Oleszkowce, Warowce, Dobrochoszcza nizna czyli Chmielowa, Matwykowce, Besowka, Trościaniec czyli Nowy Świat, Korytna, Wołudrynce, Wychwatynce, Moskalowka, Andrzejkowce, Rajkowce, Wołkowce stare, Zdunki, Wolica, Słobodka, Moczulince. (Wsie Trościaniec, Matwykowce i Bosowka należały dawniej do parafii Gródek Będrychow.)

6) Kumanow wieś, Kościoła parafialnego niema, parafia 17[illegible] nowoutworzona oderwana od Fulsztyna (Kościół parafialny w Kumanowie wymurował dopiero 1750, a podług szematyzmu 1745

Franciszek Stadnicki chorąży podolski). Wsie: Dachnowce, Niemierzynce, Ostaﬂkowce, Kalitynce, Hreczana, Dachnowka, Żorawlince, Kuzmin miasteczko, Weselec, Rydkie czyli Rzadka, Heptynce, Czerniechowka.

7) Tarnoruda miasteczko, Kościół parafialny (fund. 1643 Katarzyna z Zemboców ~~Sieniawska~~, wymurował r. 1754 Książe Czartoryski - Jest tu cudowny obraz P. Jezusa). Wsie: Kaniowa, Rypna, Serbinow, Zajączki, Postołowka. (W części drugiej miasta Tarnoruda, za Zbruczem, [illegible] (przedmieście dawniej) [illegible] która dziś do Galicyi należy, wystawiono Kościół parafialny dopiero r. 1809, a wymurowano 1827) [illegible]

[illegible]

8) Satanow miasteczko, Kościół parafialny (istniał drewniany od niepamiętnych czasów, wymurowany w kształcie gotyckim r. 1592 przez Kostków). Wsie: Satanowka, Iwankowce, Martynkowce, Zwiachtowka czyli Zaglowka, Kurowka, Bębnowka, Radkowica czyli Rakowiec, Turzynce, Barszczowka, Wierzchowce, Sołomna, Lipowka, Skotyniany.

9) Gródek Bedrychow: miasteczko nowe i stare, Kościół paraf. (fund. 1496, odbudowany r. 1589, [illegible] r. 1779. - R. 1788 przeniesiono tu Klasztor Franciszkanów z Kamieńca podolskiego. - Prócz tego był tu Klasztor Sióstr miłosierdzia fundowany r. 1784 przez Jana Zamojskiego wojewody podolsk. - Miasto zwało się też dawniej Nowogródek albo Nowodwór. W Kościele cudowny obraz S. Antoniego padewsk.) Wsie: Krzemienna, Łysowody, Nowositka, Jaromirka, Serwatyńce, Skipcze, Zawadyncze, Zyszczyncze, Bałakiery, Bedrychowce, Porzycze, Olexiniec napolny i podleśny, Kupin miasteczko (z Klasztorem Karmelitów bosych trzewiczkowych fund. 1748 przez Alexandra Stadnickiego podkomorz. podolsk., po supresyi 1832 obrócony na cerkiew prawosławną), Czarnowody, Kutawy, Piaseczna. [Kościół filialny 1742,

10) Czemerowce wieś, Kościoła parafialnego niema, parafia nowo-

utworzona i oderwana 1742/ (od Husiatyna (lubo Kościo-
ła i później niebyło). Wsie Świrkowce, Jurkowce,
Futory, Bereżanka, Wachnowce, Kuchajowce,
Połko, Demkowce, Kropotowa.

VI) Dekanat Czarnokozieniecki. 1) Orynin miasteczko, Kościół paraf. murowany (erygow. 1474 przez Grzegorza Kierdeja podkomorzego podolsk.). Wsie: Zakucie, Świnia Krzywda, Słobodka, Przewrocie, Kuzia, Rzepince, Słobodka (ormiańska), Krasnostawce, Kociubiejów, Żerdzie.

2) Zienkowce miast., Kościół paraf. którego probostwo należało do Wikaryuszów Katedralnych Kamienieckich (aż do r. 1796 w którym osobne probostwo urządzono, Kościół paraf. murowany). Wsie Zieńkowce (Zinkowce), Dłużek, Tatarzyska, Janczynce, Wołoskowo, Kieptyńce, Kubaczówka, Cybulówka, Zabińce, Pudłowce, Tytawa, Ormiany, Suprenkowce, Kadyowce, Frydrowce, Nagórzany, Ćwikłowce, Kniachin, Paniowce murowane z zamkiem, Chodorowce, Kołubajowce, Humience, Beryszkowce, Zięblice, Bezneskowce, Laskowce, Ciotkowce, Ostrowczany czyli Ostrowczyńce, Sokół, Uścieczko, Kalince.

3) Zwaniec miasteczko, Kościół paraf. (dawny spalony około r. 1770; nowy kościół ormiański wystawiony r. 1740 przez Ormian, przez Wawrzyńca Lanckorońskiego wyrestaurowany, zamieniony na parafialny). Wsie: Hławrytowce, Bracha, Ruda, Babsztyn, Isakowce, Chodorowce, Ryńczuk (Hryńczuk), Malinowce, Słobodka, Knihin.

4) Okopy (Św. Trójcy) wieś, Kościół parafial. zrujnowany pozostała tylko Kapellania (r. 1851 przyłączone do probostwa w Mielnicy). Wsie: Łastowce, Boryszkowce, Bielowce, Kryłkowce.

5) Krzywcze miasteczko, Kościół paraf. (fund. 1723 Stanisław Kątski miecznik podolsk., Konsekr. 1740, murow.). Wsie :

Babince, Hłodyowce (Chudyjowce), Jezulince (Zazulince), Sapochów, Filipkowce, Kołodróbka, Sienków (Sinków), Nowosiółka, Szuparka. (Wsie Kołodróbka i Sienków należały przedtem do parafii Skała).

6) Piszczatyńce wieś, Kościoła parafialnego niema (i później niezbudowano, tylko przyłączono do parafii Borszczów), parafię oderwano r. 1742 od Borszczowa. Wsie: Wysuczka, Strzałkowce, Hołoboczek (Głęboczek, kapelania r. 1861 utworzona), Korolówka (miasteczko). (Wieś Hołoboczek należała przedtem do parafii Skała).

7) Borszczów miasteczko, Kościół paraf. (erygow. r. 1663 Marcin Piotr Dydyński, wymurowany r. 1763). Wsie: Muszkatówka, Słobódka, Wierzniachowce, Łanowce, miasteczko (dziś wieś), Jezierzany miasteczko (kościół nowy paraf. zbudował r. 1854 Leon Sapieha), Zielińcze, Pilatkowce, Wołkowce. (Łanowce, Jezierzany i Zielińcze należały przed r. 1742 do parafii Skała.)

8) Skała miasteczko, Kościół paraf. (murowany wystawił Walenty Mierzejewski kasztelan zakroczymski około r. 1730). Wsie: Wołochy, Jarosławka, Hluków, Iwanków, Gusztyn, Łosiacz, Słobódka, Zabińce, Latawa, Dawidkowce, Pietniczany, Krasiłów, Bereżanka, Puklaki, Zbrzezie (Zbrzyz) miasteczko (z klasztorem Kapucynów fund. 1744 Adam Tarło starosta gostyński, od r. 1783 parafia), Siekierzyńce, Burdziakowce, Bossyry, Kociubińczyki, Cygany.

9) Czarnokozińce miasteczko, Kościół parafialny (murowany r. 1608, poświęcał Wołucki bisk. Kamienieck. – z zamkiem biskupów Kamienieck.). Wsie: Nowosiółka, Zalesie, Giermakówka, Szustowce, Niwerka, Niwra, Załucze,

Podfilipie, Turylcze, Uście (biskupie), Hroszowa, Zurzenie, Mielnica (miasteczko, kościół paraf. erygowany r. 1851), Michałków, Michałówka, Chudykowce (Hudykowce), Kudryńce miasteczko (dziś wieś), Kudryńce niżne (czyli dolne), Paniowce zielone, Dźwiniaczka, Dźwinogród, Mielowce, Rychty, Słobodka.

Dyecezya Lubelska.

Dzisiejsza dyecezya lubelska powstała z dawnej dyecezyi chełmskiej oraz z części dyecezyi krakowskiej (t.j. z archidyakonatu lubelskiego i po części zawichostskiego): przeto też najdawniejszych wiadomości o takowej w dziejach tychże biskupstw szukać należy.

Część zachodnia dyecezyi lubelskiej sięgająca do granic dawnych Xięstw Ruskich, wcześnie nawrócona, należała do biskupstwa krakowskiego. Dla zbytniej odległości od stolicy biskupiej, utworzył Fulko czyli Pełka biskup krakowski w XII wieku za czasów Kaźmierza Sprawiedliwego osobny Archidiakonat Lubelski; uposażywszy Archidyakona dziesięcinami niektóremi do stołu biskupiego należącemi. Już w księdze rachunków papiezkich z roku 1326 (Collectoria decimae in Regno Poloniae ap. Theiner: Vetera monumenta Poloniae Tom I pag. 228) przychodzi archidyakonat lubelski i Filip archidyakon lubelski rozciągający swą władzę na 25 plebanij, którego dochody na 10 grzywien otaksowane zostały. Późniejszemi czasy miał Kaźmierz wielki dochody Archidyakona lubelskiego powiększyć.

Gdy w części zachodniej dzisiejszej dyecezyi lubelskiej liczba katolików z biegiem lat zwiększać się poczęła, miała Stolica apostolska (podług Ostrowskiego Dzieje Kościoła polskiego Tom II str. 93) osobne biskupstwo dla Rusi no za granicami dyecezyi

krakowskiej utworzyć, i r. 1236 ~~Gotarda~~ z zakonu Cysters-
sów opata klasztoru opatowskiego biskupem Rusi mia-
nować: lecz Henryk brodaty książe Szlązki zarządzając
krajami małopolskiemi podczas małoletności Bolesława
wstydliwego r. 1237 przeniósł władzę całego tego nowego biskup-
stwa na biskupów lubuskich. Z powodu jednak zbyt-
niej odległości uwolnił papież Alexander IV biskupów
lubuski od ciężaru zarządzania tą zbyt obszerną częścią
dyecezyi r. 1257, a dla rządów duchownych ustanowił
pewną liczbę Suffraganów pospolicie z zakonu Domi-
nikanów lub Franciszkanów wybieranych z powodu
iż te zakony rozszerzaniem wiary przez missie apos-
tolskie w tych stronach najwięcej się odznaczyły. —
Z tego też powodu polecił papież Innocenty IV d. 13 Lipca
1254 nuncyuszowi apostolskiemu w Polsce Opatowi Klasz-
toru Mezano aby ziemię łukowską oderwał od dyece-
zyi krakowskiej, w takowej nowe biskupstwo utworzył
i na biskupa osobę z zakonu Franciszkanów wybrał
(Anagniae, III Idus Julii, Pontificatus anno 12mo – Apud
Theiner: Monumenta I pag. 57 Nr. 119). Następny papież
ponowił tę sprawę i d. 1 Lutego 1257 nakazał arcybiskupo-
wi gnieźnieńskiemu i biskupowi krakowskiemu, aby
w Łukowie erygowali katedrę biskupią i na nią Bar-
tłomieja z Czech zakonu Franciszkanów wyświęcili
(Laterani, Kalend. Februarii, Pontificatus anno 3o – Apud
Theiner: Monumenta I. pag. 72, Nr. 143). Podług jednych

oparli się tej erekcyi Templariusze (Fratres militiae Templi) którym Bolesław wstydliwy z siostrą swą Salomeą zakonnicą nadali zamek Łukowski. Podług x Karola Boniewskiego (Rys historyczny dyecezyi lubelskiej - w rękop.) uznali komisarze papiescy miasto Łuków za nieodpowiednie na katedrę i erygowali katedrę około r. 1255 w Chełmie jako w miejscu stosowniejszem. Z tego by wnosić można iż biskupstwo Tauriskie w Chełmie założone zostało r. 1264 przez Bolesława wstydliwego, a przez papieża Urbana IV potwierdzone (o czem pisze: Niesiecki T. I, Długosz który pod r. 1264 przytacza w tej mierze list papieski, i Kromer który odnosi to do biskupstwa łuckiego). - Że biskupstwo chełmskie istniało za czasów Kazmierza wielkiego, świadczy brewe papieża Innocentego VI z r. 1359 (dat. Avinione - apud Wading Luc: Annales Ord. Min. Tom IV nr 69) w którem na katedrę osieroconego biskupstwa chełmskiego mianuje Tomasza Himpergvey de Seyno z zakonu Franciszkanów. Podług Dryackiego Fulgent. (Żywot błog. Izaiasza Bonera) żył tenże Tomasz biskup jeszcze r. 1365 i poświęcał wtedy kaplicę św. Doroty w krakowskim klasztorze Augustianów. - Biskupstwo Tauńskie chełmskie zostało odnowione, a może lepiej uposażone przez Ludwika króla węgierskiego i polskiego. Świadczy o tem brewe Grzegorza XI. z d. 13 Lutego 1375 („Debitum pastoralis officii." Avinione, Idibus Februarii, pontificatus anno 5to. - Ap. Theiner: Monumenta I pag. 712-713, nr 963 et 964) w którem tenże papież pisze: iż katedry halicka, przemyska, włodzimierska (łucka) i chełmska istniały już za Kazmierza wielkiego, że takowe na prośbę króla Ludwika

uwolnił z pod juryzdykcyi biskupa lubuskiego, że takowe znowu eryguje na nowo jako katedralne biskupstwa, ustanawiając aby biskupstwo halickie było metropolią, której podlegać mają jako suffraganie biskupstwa włodzimierskie, przemyskie i chełmskie. Toż potwierdza także Jan z Czarnkowa archidyakon gnieznieński w swej kronice pisząc: „Circa a. 1375 aut seatum cooperante „rege Ludovico Poloniae et Ungariae dominus Gregorius „Papa XI erexit et creavit tres episcopatus in Russia, vide: „licet Przemisliensem, Chelmensem et Vlodimiriensem „alias Lodomiriensem et archiepiscopatum Haliciensem." (Bielowski: Monumenta Pol. hist. II. p. 664). Pierwsi biskupi chełmscy z zakonów tylko byli powoływani; najprawdopodobniej dla braku odpowiedniej dotacyi. Takim był ów powyżej wymieniony Tomasz Himpergvey de Seyno z zakonu Franciszkanów 1359 – 1365; takim był Jakób Dominikan mianowany biskupem chełmskim przez Urbana V. [illegible] r. 1362*) (Ob. Barącz: Dzieje zakonu Kaznodz. II. str. 36); takim wreszcie Stefan Dominikan r. 1394 (od którego Michał Piechowski: Cornucopiae infulae Chelmensis. Zamoscii 1717, Niesiecki, Rzepnicki III. p. 119 szereg biskupów chełmskich rozpoczynają, lubo Cathalogus cleri dioec. Lublinen. a. 1874 przed nim pierwszego Tomasza Franciszkana r. 1359 kładzie). Tego Stefana pierwszy odszukał w aktach Skrobiszewski Jak. (Elogia et vitae archiepiscoporum Haliciensium et Leopol. 1628) przytaczając przywilej Jakuba arcybisk. halick. (dat. in Lemburga d. 14 Novembr. 1394) którym potwierdza odpusty nadane dla dyecezyi chełmskiej przez różnych biskupów (Bernardi archiepiscopi Haliciensis praedecessoris nostri, Petri Lubucensis, Jacobi

*) Przeniesiony r. 1363 na biskupstwo hildesheimskie w Saxonii.

Kijoviensis, Emerici Agriensis et Stephani Chelmensis episcoporum). Miał ten Stefan podług Niesieckiego zemrzeć dopiero r. 1417. Właściwym wskrzesicielem stałego biskupstwa łacińs=kiego chełmskiego był Król Władysław Jagiełło, który na pamiątkę zwycięztwa otrzymanego pod Grunwaldem w dzień Rozesłania Apostołów (d. 16 lipca 1410) nad Krzyżakami, wydał d. 19 August. 1417 przywilej erekcyjny na biskupstwo chełmskie[*] i w takowym na dotacyą biskupów przeznaczył (dobra Kumów, Pobołowice, Dobryniów, Plitniki (także Zagaczyce zwane) i Thur z przyległościami, uwalniając te dobra od wszel=kich ciężarów, i pozwalając nadto w 2 wsiach t. j. w Kumo=wie i Pobołowicach wybierać myto drogowe. Roku 1419 dodał jeszcze Władysław Jagiełło biskupom chełmskim dobra: Łyszcze (późniejsze miasteczko Pawłów) i Siedliska z prawem niemieckim. Chciał jeszcze tenże Król około r. 1426 oderwać zie=mię czyli Archidyakonat Lubelski od dyecezyi Krak. i takowy do dyecezyi chełmskiej wcielić; lecz oparł się temu Zbigniew Oleśnicki bisk. Krak. wyjednawszy zakaz u papieża Marcina V. (Ob. Długosz.) Biskupstwo chełmskie osie=rocone oddał r. 1417 tenże Król swemu spowiednikowi i kaznodziei Janowi Zaborowskiemu z Opatowic z zakonu Dominikanów. Dla lepszej dotacyi biskupów nadał Król Kazmierz Jagiellończyk do dóbr stołowych r. 1496 jesz=cze Sawin i potem Skierbieszów, Król Alexander r. 1506 miasteczko Białę w dyecezyi poznańsk. z kościołem parafialnym a Król Zygmunt I około r. 1527 darował wsie Cieszyn i Strzyżowice z częścią dóbr Pławnice czyli Pławanice i rocznej pensyi 50 grzywien z żup ruskich. Lecz mimo to dochody biskupów chełms=kich były tak szczupłe, iż na Sejmie Koronacyjnym r. 1633

[*] in honorem Beatis. V. Mariae et Divisio=nis Apostolorum)

uchwalono aby biskupstwo chełmskie dla szczupłych prowentów (podobnie jak przemyskie, żmudzkie, chełmskie, kijowskie, kamienieckie, inflantskie) było najbliższe do opactw jakich lub probostw intratniejszych. (Vol. leg. III. 899). Biskupi chełmscy, posiadając zarazem nieraz opactwa i bogatsze probostwa oraz kanonie, zajmowali w Senacie między dygnitarzami duchownymi 10te a po unii lubelskiej 13te miejsce; byli prócz tego kanclerzami akademii zamojskiej, a niektórzy nawet i urzędy koronne przy królu sprawowali. Za początku XVIII wieku składały się dobra stołowe biskupów chełmskich z 3 miasteczek: Skierbieszów, Sawin, Pawłów, i 8 wsi: Cieszyn, Kumów, Haliczany, Pobołowice, Wolawce, Koziagóra, Łyszcze, Siedlisko, podzielonych na 4 klucze: a) Klucz Skierbieszowski do którego należało miasteczko Skierbieszów z wspaniałym zamkiem murowanym i ogrodem przez biskupa Jerzego Zamojskiego wystawionym, folwarki w Skierbieszowie, Cieszyni i część wsi Derewniki. b) Klucz Kumowski do którego należały wsie Kumów z dworem biskupim [zwykłą rezydencyą biskupów, wystawionym przez Jana z Opatowic Zaborowskiego biskupa] i folwarkiem, Wolawce, Haliczany, Pobołowice z folwarkiem. c) Klucz Pawłowski do którego należało miasteczko Pawłów z dworkiem biskupim, wsie Siedliszcze, Łyszcze. d) Klucz Sawiński, do którego należało miasteczko Sawin z pałacem drewnianym biskupim, wieś Koziagóra. Prócz tego posiadali biskupi 2 wójtowstwa (w Skierbieszowie i Sawinie) oraz rezydencyą biskupią w Krasnymstawie. Dobra te stołowe po rozbiorze Polski zostały inkamerowane, tak iż dzisiejszy biskup lubelski pobiera tylko od Rządu 40,000 złp. na utrzymanie swoje, dworu, konsystorza i kancellaryi.

Suffraganem pierwszym biskupstwa chełmskiego był Abraham Śladkowski z zakonu Dominikanów biskup Cytreński krewny Jerzego Zamojskiego bisk. chełmsk. którego tenże biskup wziął za pomocnika; lecz dotacyję wyznaczył mu dopiero biskup Maciej Łubieński bisk. chełmski r. 1620. Mikołaj Świrski biskup Cytreński suffragan chełmski oraz Jan Antoni Łaszcz biskup Antypatreński koadjutor Kijows. i opat hebdowsk. zostawili fundusz stały na utrzymanie Suffragana. Ostatnim Suffraganem był Wawrzyniec Żłoba [Szczycki] dziekan Katedr. chełmski i officyał gener. 1804: (za Janie Lenczowskim biskupie abderytańsk. kustoszu chełmsk. i suffraganie lubelskim r. 1840).

Synodów dyecezalnych chełmskich drukiem ogłoszonych jest 4 i jeden niewydany: 1) d. 4 Lipca 1604 Jerzego Zamojskiego bisk. (Constitutiones dioecesanae Sacrae Synodi Chelmensis quae Georgio Zamojski ep. praesidente Nonis Julii 1604 Crasnostavii triduo celebrata est. Zamoscii 1604. 4to. – Szematyzm lubel. na r. 1874 cytuje: Synodus convocata in oppidum Chelm 17 Septemb. absoluta vero 22 Septemb. 1602 tempore Georgii Zamojski ep. chelmen. Abbatis Czerwinensis; co może mylnie). 2) d. 18 Czerwca 1624 Macieja Łubieńskiego (Constitutiones dioecesanae Synodi Chelmensis a Mathia Lubieński ep. Chelmen. habitae Crasnostaviae 1624 d. 18 m. Junii. Zamoscii 1624. 4to – tytuł ob. w Bujdecki: Vita M. Lubieński) 3) d. 13 Kwietnia 1644 w Krasnymstawie Pawła Piaseckiego bisk. chełmsk. – niewydany. 4) d. 15 Września 1694 w Krasnymstawie Stanisława Jacka Święcickiego bisk. chełm. opata lubińsk. (Synodus dioecesana Chelmensis per Stanisl. Hiac. Swiecicki ep. chelm. Crasnostaviae celebrata 1694 d. 15 Septembr. Varsaviae typ. Schol. Piar. 1696. 4to – rzadkie bo wykupione i spalone. Ob. Janozki Nachr. II. 43. Załuski: Conspectus p. 14 przytacza edycyą z r. 1694 – może data Synodu tylko).

5) d. 18 Lipca 1717 w Krasnymstawie Krzysztofa Jana Szembeka bisk. chełm. (Synodus dioecesana Chelmensis sub Christophoro Joanne Szembek ep. Chelmen. Crasnostaviae celebrata d. 18 m. Julii et aliis duabus sequentibus diebus A. 1717. Zamoscii typ. Univ. fol. (Katalog Biblioteki Pijarów w Warszawie 1822 str. 107 przytacza jeszcze: Constitutiones synodales Chelmenses. Cracoviae 1676. fol. – jeżeli to nie mylka.) – Prócz tego wydał jeszcze Wojciech Leszczyc Skarszewski bisk. chełmsk. Rozporządzenia pasterskie 1792. 4to.

Katedralny kościół i stolica biskupia była najprzód w mieście Chełmie, gdzie założono pierwotnie r. 1414 katedrę w drewnianym kościele ofiarowania N. P. M. (w miejscu na którem r. 1667 zbudowano kościół i klasztor xx. Pijarów), któremu r. 1420 nadano tytuł Rozesłania Św. Apostołów na pamiątkę otrzymanego w ten dzień zwycięztwa nad Krzyżakami pod Grynwaldem. Z powodu niedogodności i zniszczenia kościoła, przeniósł d. 29 Kwiet. r. 1473 Paweł z Grabowy biskup katedrę do Hrubieszowa, a dalej ze Starej Łomży biskup d. 26 Czerwca (czyli jak x. Karol Boniewski pisze: w sobotę przed uroczystością S. Jana Chrzciciela) 1490 do Krasnegostawu. Dalej Lubieński bisk. chełmsk. przy pomocy Mikołaja z Żurowa Daniłowicza podskarb. Kor. starosty krasnostaw. kościół ten katedralny pierwotnie farny, odrestaurował i wieżę wystawił r. 1628, a biskup Krzysztof Jan Szembek zewnątrz i wewnątrz wyporządził i ołtarzami których było 8 przyozdobił. Po supressyi Jezuitów biskup Jan Alojzy Alexandrowicz r. 1781 przeniósł katedrę do wspomnianego kościoła xx. Jezuitów w Krasnymstawie. Dawny zaś katedralny kościół w Krasnymstawie, opuszczony, zajęty został 1794 na magazyn wojsk austryjackich i potém zupełnie rozebrany.

Pomimo utworzenia nowego biskupstwa Lubelskiego (na miejsce dawnego Chełmskiego) przez Piusa VII bullą: Quemadmodum Romanorum Pontificum erga inclytos ecclesiae filios.... Romae IX Calend. Octobris (23 Września) 1805 i pomimo exekucyi i ogłoszenia tejże bulli r. 1807 w Lublinie przez Kajetana Kickiego arcybisk. lwow. - w końcu nawet pomimo nowego urządzenia 8 dyecezyj w Królestwie Polskiem i ich rozgraniczenia przez bullę cyrkum=skrypcyjną Piusa VII.: Ex imposita nobis divinitus omnium ecclesiarum cura.... Romae, pridie Calendas Julii 1818, pozos=tała Katedra biskupstwa w Krasnymstawie aż do r. 1826, a bis=kupi rezydowali w Kumowie. Dopiero d. 19 maja 1826 prze=niósł Józef Marcellin Dzięcielski biskup lubelski Katedrę z Krasnegostawu do Lublina do starego Kościoła Kollegiaty Św. Michała, a z tamtąd dopiero d. 26 Sierpnia 1832 do wyrestaurowanego pojezuickiego Kościoła Św. Jana Chrz. (który po supressyi Jezuitów Trynitarze czas niejaki posiadali) Kościoły Katedralne w Chełmie, Hrubieszowie i Krasnostawie miały dawny tytuł Rozesłania (Divisio) Apostołów; dzisiejsza Katedra w Lublinie ma tytuł SS. Jana Chrzcic. i Ewangelisty.

Rozległość i granice dyecezyi. Dawna dyecezya chełmska obej=mowała Ziemię chełmską (w województwie ruskiem) z 2 powiata=mi: chełmskim i Krasnostawskim oraz z Województwa bełskiego dwa powiaty: bełski, horodelski; tak iż rzeka Tanew stanowiła na południe granicę od dyecezyi przemyskiej. Wprawdzie około r. 1425 starał się Jan Zaborowski o rozszerze=nie granic dyecezyi przez przyłączenie ziemi lubelskiej na co otrzymał już zezwolenie Króla i papieża; lecz oparł się temu Zbigniew Oleśnicki bisk. Krak. wywoławszy na sejmie w Sieradzu protestacyą szlachty i wyjednawszy w Rzymie uchylenie danego pozwolenia.

Na Synodzie r. 1604 podzielona została dyecezya chełmska na 10 dekanatów, które się aże do r. 1772 utrzymały, tylko że biskup Maciej Łubieński r. 1624 nazwę magierowskiego dekanatu zmienił na potylicki. R. 1604 liczono w całej dyecezyi kościołów parafialnych 59. zaś r. 1624 już 73, a r. 1696 podczas synodu Święcickiego 81. Podczas ostatniego Synodu Szembeka było 81 kościołów parafialnych w następnych 10 dekanatach. 1) Krasnostawski 9 kościołów. 2) Zamojski 8 K. 3) Chełmski 11 K. 4) Lubomlski 8 K. 5) Hrubieszowski 5 K. 6) Grabowiecki 9 K. 7) Sokalski 8 K. 8) Bełski 7 K. 9) Potylicki (dawniej Magierowski) 9 K. 10) Turobiński 7 kościołów - oprócz kościołów klasztornych, kaplic publicznych i prywatnych. Ta liczba kościołów parafialnych mało się powiększyła gdy x. Jan Bielski jezuita (Widok Królestwa Polsk.) w r. 1761 podaje ich 83. Po pierwszym rozbiorze Polski przez zabór Galicyi, utracił biskup chełmski większą połowę swej dyecezyi: pozostały mu tylko 4 dekanaty: Krasnostawski, Chełmski, Lubomlski i Turobiński; resztę zaś 6 dekanatów, aczkolwiek bez zezwolenia papieskiego wcielono do dyecezyi przemyskiej. Na Sejmie czteroletnim urządzono kraj inaczej pod względem zarządu duchownego. d. 11 Czerwca 1790 zapadła uchwała zmianę tę zaprowadzająca potwierdzona bullą papieską z d. 20 Lipca 1790. Nowo utworzone biskupstwo chełmsko-lubelskie otrzymało z dyecezyi krakowskiej województwo lubelskie, ziemię łukowską i stężycką z powiatem urzędowskim i odtąd Maciej Garnysz biskup począł się tytułować chełmsko-lubelskim. Podzielono wtedy to nowe biskupstwo na 10 dekanatów, jako to: Krasnostawski, Chełmski, Chodelski, Kurowski, Lubelski, Łukowski, Parczowski,

Stężycki, Urzędowski i Zaklikowski w których było 147 kościołów parafialnych oprócz klasztornych, szpitalnych i kaplic. – Po trzecim rozbiorze Polski cesarz austryacki Franciszek I chcąc w krajach przez siebie ostatecznie zabranych i na prawym brzegu Wisły położonych urządzić podział hierarchiczny powziął zamiar utworzyć nowe biskupstwo lubelskie na miejsce chełmskiego. Pozwolenie na to Piusa VII wydane zostało Bullą: „Quemadmodum Romanorum Pontificum" etc. Romae, IX Calend. Octobris 1805, a delegowany do exekucyi takowej komisarz Kajetan Kicki arcybisk. lwowski, bullę tę r. 1807 w Lublinie w Kollegiacie S. Michała uroczyście odczytał i Wojciecha Skarszewskiego biskupem lubelskim ogłosił. Według tego nowego urządzenia otrzymała dyecezya Lubelska prócz części od r. 1790 posiadanej, kościołów parafialnych odpadłych (od dyecezyi łuckiej 50, od poznańskiej (archidyakonatu warszawskiego 36, i od płockiej 19 Nowa ta dyecezya od r. 1805 czyli raczej już od r. 1796 posiadała 17 dekanatów: 1) Bialski (z dyecezyi łuckiej dawniej dekanat janowski) 9 kość. paraf. 2) Krasnostawski (z dyec. chełmsk.) 10 K. 3) Garwoliński z dyec. poznan. dawn. dekanat garwoliński) 13 K. 4) Chełmski (z dyec. chełmsk.) 13 K. 5) Janowski (z dyec. łuck. dekan. janowsk.) 8 K. 6) Kamieńczykowski z dyec. płock. dekan. kamieńczykows.) 10 K. 7) Kurowski (z dyec. krak. dekan. parczow.) 10 K. 8) Latowicki (z dyec. poznan. dekan. garwolinsk.) 13 K. 9) Liwski (z dyec. pozn. dekan. liwsk.) 12 K. 10) Lubelski (z dyec. krak. dekan. chodelsk.) 16 K. 11) Łukowski (z dyec. krak. dekan. łukowsk.) 15 K. 12) Międzyrzecki (z dyec. łuckiej

dekanat. janowsk.) 10 K. 13) Parczowski (z dyec. krak. dekan. parczow.) 18 K. 14) Siedlecki (z dyec. łuck. dekanaty węgrowski i łosicki) 13 K. 15) Stanisławowski (z dyec. płock. dekanaty radzimiński i stanisławowski) 9 K. 16) Stężycki (z dyec. krak. dekan. stęzyck.) 19 K. 17) Węgrowski (z dyec. łuck. dekan. węgrowsk.) 14 kościołów paraf. – Od r. 1808 (czyli r. 1811) powrócono z dyecezyi przemyskiej dawniej zajęte 4 dekanaty z 37 kościołami parafialnemi jako to: 18) Hrubierzowski 7 kość. 19) Tarnogrodzki 9 K.*) 20) Tyszowiecki 11 K. 21) Zamojski 11 kość. parafialnych. – W tych 21 dekanatach liczyło biskupstwo lubelskie aż do r. 1818 kościołów parafialnych 254 prócz klasztornych, szpitalnych i kaplic. – Pozostały jednak przy Galicyi i niewrócity więcej do dyecezyi lubelskiej parafie: 1) Sokal. 2) Tartaków. 3) Stojanów. 4) Stanin. 5) Witków. 6) Dobrotwor. 7) Ostrów. 8) Waręż (t. j. cały dawny dekanat sokalski). – 9) Bełz. 10) Mosty. 11) Uhrynów (z dawnego dekanatu bełskiego). – 12) Potylicz. 13) Magierów. 14) Rawa ruska. 15) Uhnów. 16) Narol. 17) Lipsko. 18) Ułazów (z dawnego dekanatu potylickiego). – Po utworzeniu w r. 1815 Królestwa Polskiego utworzono też w takowem 8 nowych dyecezyi na mocy bulli Piusa VII: „Ex imposita nobis divinitus omnium ecclesiarum cura”... Romae, Pridie Calendas Julii (d. 2 Lipca) 1818; między temi i Dyecezyą Lubelską w Województwie (później Gubernii) Lubelskiem, której przydzielono 137 kościołów parafialnych. Papież wyznaczył d. 16 lutego 1820 exekutorem tej bulli metropolitę warszawskiego Hołowczyca który dopełnił cyrkumskrypcyi i rozdziału w. r. 1822. Biskupem lubelskim pozostał Wojciech Skarszewski. Od tego to okresu aż

*) Z których 5 od pierwotnych czasów należało do dyecezyi przemyskiej, a 4 do chełmskiej.

do r. 1868 podzieloną była dyecezya Lubelska na następujące 12 dekanaty: 1) Kazimirski z 13 Kość. paraf. 2) Chodelski 12 par. 3) Krasnostawski 14 par. 4) Chełmski 14 par. 5) Hrubieszowski 10 par. 6) Lubartowski 13 par. 7) Lubelski 12 par. 8) Tarnogrodzki 10 par. 9) Tyszowiecki 10 par. 10) Urzędowski 11 par. 11) Zaklikowski 11 par. 12) Zamojski 7 par. — Dopiero w r. 1865 podczas nowego podziału Królestwa Polskiego na 10 Gubernii i pojedynczych Gubernii na Powiaty, pozostała Dyecezya Lubelska w dawnych granicach, lecz dekanaty zredukowano na 10 t. j. tyle wiele powiatów jako to: 1) Nowo-Alexandryjski 2) Biłgorajski 3) Chełmski 4) Hrubieszowski 5) Janowski 6) Krasnostawski 7) Lubartowski 8) Lubelski 9) Tomaszowski 10) Zamojski. — W całej dyecezyi lubelskiej liczono r. 1874 kościołów parafialnych (cum cura animarum) 127, kaplic publicznych i prywatnych 79, klasztorów męskich i żeńskich 6, księży świeckich i zakonnych 288, zakonnic 45, dusz katolickich 433562 to jest na powierzchni wynoszącej 267 1/4 mil kwadratowych czyli 99551 włók polskich na których mieści się 59 miast i 2455 wsi. — W roku 1845 liczono jeszcze 140 parafii łacińskich.

<u>Kapituła dyecezalna i Kollegiaty.</u> 1) Kollegiata i Kapituła katedralna w Krasnymstawie pod tyt. Rozesłania (Divisionis) Apostołów, pierwotnie była w Chełmie pod tytułem Ofiarowania N. P. Maryi. Pierwsze urządzenie swoje oraz nowy tytuł Rozesłania Apostołów otrzymała od Króla Władysława Jagiełły który przywilejem swym danym w Borzesławicach 1429 (in vigilia S. Margaretae) zapisał dochód roczny 100 grzywien polskich złota w Hrubieszowie i wieś Parypsy blisko Chełma na utrzymanie 2 pra:

R. 1867 d. 10 Maja v. s. wyszedł ukaz cesarski supr[i]mujący dyecezyą podlaską, której rządy 9 dekanatów powierzono biskupowi lubelskiemu.

tatów t. j. proboszcza i dziekana (Praepositus et Decanus) i 10 Kanoników kollacyi Królewskiej. Kazmierz Jagiellończyk r. 1459 (feria 3a ipso die Exaltationis S. Crucis, in Conventione generali Cracov.) nadając biskupom chełmskim wieś Sawin, dziesięciny i dochody kościoła parafialnego w Chełmie darował Kapitule. Po przeniesieniu katedry i Kapituły r. 1473 do Hrubieszowa, a r. 1490 do Krasnegostawu, ustąpił Król Kaźmierz Jagiellończyk r. 1491 biskupom chełmskim prawa obierania Kanoników (jus patronatus) z warunkiem aby pomiędzy Kanonikami był jeden Doktor Teologii. ~~Dzesaat~~ Biskup chełmski Mikołaj Kościelecki r. 1507 przeznaczył dla Kanoników w Krasnymstawie rocznie 20 kop groszy z miasteczka Biała (w dyecezyi poznańskiej), a Zygmunt August r. 1558 (Crasnostaviae in festo Assumptionis B. Mariae V.) dodał na utrzymanie tychże kanoników probostwo w Drohobyczu (w dyecezyi przemysk.). Zygmunt III zaś r. 1622 (d. 6 Lutego, w Warszawie) probostwo w mieście Grabowcu; wreszcie Król August II r. 1703 nadał probostwo w mieście Hrubieszowie. Prałata Archidiakona w tejże Kapitule fundował x. Jan Lipski zapisawszy na ten cel summę 5000 złp. na wsi Przeworsku (w Chełmskiem) lokowanej. Prałata Kustosza fundował x. Andruszewski zapisawszy summę 2500 złp. na dobrach Podhorce ubezpieczoną. Prałata Scholastyka (z familii Brzickich) fundował x. Brzicki kanonik sandomir. oficyał Łukowski, zapisawszy summę 10500 złp. na wsi Wożuczynie. Prałata Kanclerza Kapituły fundował x. Pogorzelski proboszcz sokalski legując summę 6000 złp. na Kahałach chełmskim i kowelskim lokowaną. Wreszcie Prałata Kantora (Primicerius)

fundował x. Bedliński Kanonik chełmski z zapisu summy 12000 złp. na dobrach swych Bedlno (w obwodzie opoczyńskim). Z Kanoników zaś jedenastego fundował Marcin Brocki Dr Med. zapisawszy testamentem 22750 złp. na Kahale w Brześciu Litewskim lokowanych; dwunastego Kanonika (z familii Blinowskich) fundował x. Blinowski zapisawszy summę 8000 złp. na dobrach Uher (w ziemi chełmskiej). Tym sposobem Kapituła Chełmska w Krasnymstawie aż do roku 1805 liczyła 7 Prałatów: (Praepositus, Decanus, Archidiaconus, Custos, Scholasticus, Cancellarius, Cantor sive Primicerius) i 12 Kanoników (z tych 10 fundacyi Władysława Jagiełły, gremialnych (pomiędzy którymi i Doktor Teologiae, i Doctor Medicinae, i Concionarius, i Poenitentiarius) lubo biskup Jacek Święcicki fundując 1697 Jezuitów w Krasnymstawie powierzył im urząd Kaznodziei i Spowiednika). — Roku 1805 przy utworzeniu nowego Biskupstwa lubelsko-chełmskiego na mocy bulli papieskiej oznaczono liczbę Kapituły, która się ma składać z 4 Prałatów: (Praepositus, Decanus, Scholasticus, Syndicus) i 8 Kanoników zwanych Praebendarii. Lecz pomimo tej organizacyi pozostała dawniejsza liczba Prałatów i Kanoników. — Po utworzeniu nowej dyecezyi lubelskiej r. 1818 Komisarz apostolski Hołowczyc arcybiskup dekretem swym z d. 12 Kwietnia 1822 ustanowił nową organizacyję Kapituły Katedralnej lubelskiej, która się odtąd składać miała z 4 Prałatów jakoto: a) Praepositus, a od r. 1838 w miejsce takowego: Decanus. b) Archidiaconus. c) Custos. d) Scholasticus — i z ~~12~~ 8 Kanoników gremialnych i 6 Wikaryuszy. Oprócz tych było jeszcze r. 1827 Kanoników honorowych 12. W r. 1874 był tenże

sam skład Kapituły Katedralnej lubelskiej t. j. 4 Prałatów, 4 Kano:
ników gremialnych i 4 Kanoników honorowych. Z Skarbu publicz:
nego pobierają tylko płacę 4 prałatów i 4 Kanoników gremialnych.
— Kapituła Katedr. chełmska rządziła się osobnemi Statutami
z r. 1572 i 1579 przez biskupa Wojciecha Sobiejuskiego potwier:
dzonemi. Posiedzenia główne odbywała 2 razy do roku: w dzień
Trzech Króli[f] i Rozesłańców Pańskich; i z grona swego wysyła:
ła jednego deputata na Trybunał Koronny. Kanoników tytu:
larnych czyli mensualnych (honorowych) przy Katedrze chełms:
kiej w Krasnymstawie ustanowił dopiero r. 1682 biskup Sta:,
nisław Święcicki; tych było najprzód 2, później 4. — Przed pierwszym
rozbiorem Polski roczny dochód Kapituły chełmskiej wynosił
19,266 złp. 5 gr. — Za herb używała Kapituła katedralna chełms:
ka 12 Apostołów. Tegoż samego herbu używa dziś także Kapituła
katedralna lubelska (lubo patronem jej nowym jest S. Jan Chrzciciel
i Ewangelista), a Kanonicy noszą Dystynktoryum złote na łań:
cuchu takimże, przedstawiające Krzyż z promieniami mające z po
jednej stronie w środku na emalii niebieskiej postać Zbawi:
ciela a po rogach Krzyża 12 Apostołów; po drugiej stronie zaś
białego Orła polskiego w koronie mającego na piersiach niebieską
tarczę z złotym snopkiem Wazów. — Kollegium Wikaryuszów
przy Katedrze chełmskiej w Krasnymstawie fundował pierwszy
Jan Albert Król r. 1494 ustanowiwszy 12 Wikaryuszy na których
utrzymanie Zygmunt I r. 1527 przeznaczył dochody z 3 probostw w
Krasnymstawie, Parczowie i Płonce, a Zygmunt August r. 1553
czynsze od mieszczan Krasnostawskich, Zygmunt III zaś r. 1613 czyn:
sze z wsiów Niemienic i Wielobycy. Poczynili prócz tego zapisy
dla tychże Wikaryuszy: Jakub Sobieski Krajczy Koron. 1635 r.
3200 złp.; Kasper Kunicki 1631 r. 600 złp; Stanisław Groth 1617 r.
600 złp.; Jan Sasin 1639 r. 4000 złp.; Jan Bogdziński 1622 r. 120 czerw. złot.;

(Margin note: ła od r. 1716 na to: miast d. 2 Lutego)

Wawrzyniec Damianowicz 1651 r. 1000 złp.; oraz 10500 złp.
na różnych kahałach żydowskich lokowane. Później liczba
wikarych, altarystów, prebendarzy i psałterzystów wyno:
siła 12; zwykle zaś było 6 wikarych w końcu, których
kollegium osobnemi rządziło się statutami. – R. 1826 usta:
nowiono przy katedrze katedralnej lubelskiej 6 wikarych.

2) Kollegiata w Zamościu S. Tomasza Apost. fundowana d. 5
Lipca 1600 przez Jana Zamojskiego Kanclerza w. Kor. (za pozwo:
leniem Klemensa VIII papieża w r. 1594) składała się najprzód
z 3 Prałatów, 5 Kanoników i 3 Wikarych. Prałatami tymi byli:
Dziekan infułat, Kustosz i Scholastyk. Za zezwoleniem
Benedykta XIV r. 1742 (IV. Idus Februarii, Romae) Dziekan
prócz mitry miał prawo noszenia rokiety, mucetu i man:
toletu fioletowego koloru, z złotym krzyżem; drudzy dwaj
Prałaci zaś mantolet czarny. Po zaborze austryjackim od r.
1773, po supressyi prebendarzy, altarystów, mansyonarzy
i kapellanów, Kollegiata ta aż do ostatnich czasów miała
3 Prałatów i 7 Kanoników – od r. 1866 tylko 3 Prałatów
i 4 Kanoników. – Herbem tej Kollegiaty jest S. Tomasz Apost.

3) Kollegiata S. Michała w Lublinie otrzymała swą erek:
cyę d. 25 Marca 1574 od Franciszka Krasińskiego bisk. Krak.
wedle której ustanowiono 3 Prałatów (Archidiaconus, Praeposi:
tus, Decanus), 4 Kanoników i 8 Wikarych. – Później liczba ta
wzrosła i stan jej aż do r. 1826 był następny: 7 Prałatów (Archi:
diaconus, Praepositus, Decanus, Custos, Scholasticus, Primice:
rius, Cancellarius), 8 Kanoników. R. 1826 zniesiono tę Kollegia:
tę po [illegible] ustanowieniu Kollegiaty i Kapituły Katedralnej w Lubli:
nie. – Ignacy Sołtyk biskup Krak. przepisał osobny statut dla Kollegia:
ty S. Michała, która co roku odbywała 2 posiedzenia kapitulne (in festis
Apparitionis et Dedicationis S. Michaelis Archangeli). Herbem tej Kollegiaty

był S. Michał. – Przy tymże kościele S. Michała (supprymowanym r.
1832 i rozebranym r. 1855) rezydował Archidyakon Lubelski któ:
rego urząd utworzony został w XII wieku przez Fulkona czyli
Pełkę biskupa krak. za czasów Kazmierza Sprawiedliwego. Wła:
dza takowego rozciągała się na całe Województwo Lubelskie, Zie:
mię Łukowską i Stężycką a nawet cały dekanat Solecki leżą:
cy za Wisłą należał pod niego. W XVIII wieku składał się Archidya:
konat Lubelski prócz miasta Lublina, z 5 dekanatów t.j. Cho:
delskiego, Kazmierskiego, Parczowskiego, Łukowskiego i
Soleckiego, w których prócz kaplic i kościołów klasztornych,
liczono 75 parafii. R. 1790 gdy część dyecezyi krakowskiej po
prawy brzeg Wisły przyłączono do dyecezyi chełmskiej, wyłączono
od Archidyakonatu Lubelskiego dekanat solecki i takowy
przy dyecezyi krakowskiej zostawiono, a zamiast tako:
wego wcielono 2 dekanaty: urzędowski i zaklikowski do
archidyakonatu lubelskiego, który odtąd miał pod sobą
8 dekanatów: Lubelski, Chodelski, Parczowski, Kurowski,
Urzędowski, Łukowski, Stężycki, Zaklikowski, i zaczął
tworzyć osobny Officyałat Lubelski należący do dyecezyi
chełmskiej. Podział ten zniesiono r. 1807 w którym też ustał
Archidiakona Lubelskiego urząd. Archidyakon lubelski
był pierwotnie proboszczem kościoła S. Michała, od r. 1574
zajmował pierwsze miejsce w Kapitule Kollegiaty S. Michała
i miał osobne stallum pomiędzy kanonikami w kościele
Katedralnym Krakowskim, posiadał oraz osobne beneficya
i osobne Archiwum Officyalatu Lubelskiego, którego akta od
r. 1425 do r. 1790 w Lublinie sięgają. – R. 1767 d. 6 marca
utworzył Ignacy Sołtyk biskup krak. osobną Suffraganią
lubelską i takową z Archidyakonią połączył. Pierwszym Suf:
fraganem został 1767 Jan Kanty Lenczowski biskup abderytański,

kanonik chełmski, proboszcz ciemiernicki, archidyakon Kolle=
giaty lubelskiej S. Michała † 24 Lipca 1807, urodzony r. 1721.
Po nim mieli godność Sufraganów lubelskich od r. 1819 Józef Koz=
mian proboszcz w Markuszowie, scholastyk katedry lubelskiej
biskup karysteński, później biskup kujawsko-kaliski (ur. 1773);
– od r. 1825 Maciej Maurycy Wojakowski kanonik katedr. lubels.
biskup arkadiopolitański (ur. 1773); – od r. 1857 Walenty Ba=
ranowski, biskup lorimeński, później od 1871 biskup lubelski (ur. 1805). – Oprócz
tego istniał też od początku XVII wieku do r. 1796 w Archi=
dyakonacie Lubelskim osobny Officyałat Łukowski z
konsystorzem w Łukowie.

Seminarya. 1) Seminarium dyecezalne w Krasnymstawie
fundował r. 1717 Krzysztof Jan Szembek biskup chełmski
dla 12 Kleryków z funduszu 18000 złp. legowanego na ten cel
przez Walentego Konstantego Czulskiego officyała chełmsk.,
który także niektóre posiadłości i dom na ten instytut zapisał.
Równocześnie pomnożoną została dotacyja summami 4200 złp.
przez x. Jana Ochowicza wikarego katedr. krasnostaw. i 10,000 złp.
przez x Józefa Lipskiego również wikarego katedr. krasnostaw.
zapisanemi, tak iż cała summa dotacyjna 32200 złp. wynosiła.
Seminarium to r. 1804 przez zreorganizowanie Seminarium
dyecezalnego w Lublinie, zostało zniesione. – 2) Semi=
narium w Zamościu fundowane 20 Marca 1640 z zapisu Katarzy=
ny z Ostroga żony Tomasza Zamojskiego, która 2 wsie Pniówek i Ka=
wenczyn na utrzymanie 12 Kleryków w Seminarium przeznaczyła.
Później r. 1663 Stefan Zamojski z żoną Dorotą z Leszczkowskich
funduje tę summę 10,000 złp. na utrzymanie 5 Kleryków i jednego
Kapłana w tymże Seminarium powiększyli. Seminarium to r. 1772
zwinięte zostało przez Rząd Austryjacki a fundusze do Seminarium
głównego we Lwowie wcielone. 3) Seminarium w Lublinie
przy kościele S. Michała winno swój początek r. 1675 Wojciechowi

Rejminskiemu kanonikowi sandomiersk. proboszczowi w Gołą:
biu, Maciejowi Tarnogórskiemu plebanowi w Wysokiem i Józe:
fowi Sieradzkiemu kanonikowi łuckiemu proboszczowi w
Markuszowie którzy pozostawili fundusz na utrzymanie 6
alumnów. Andrzej Trzebicki biskup krakow. d. 4 Listopada 1675
potwierdził erekcyją tegoż Seminarium i takowe pod zarząd
OO. Jezuitów lubelskich oddał. ~~[illegible]~~ Oprócz takowego, za:
łożone zostało r. 1714 d. 8 Października przez Bartłomieja
Tarłę biskupa poznańskiego drugie Seminarium w Lubli:
nie pod zarządem Zgromadzenia XX. Missyonarzy w kamie:
nicy nabytej r. 1696 przez Annę Zbąską podkomorzynę lubels:
ką i na założenie w nim Seminarium Xięży Świeckich darowa:
nej; przyczem na utrzymanie tegoż Seminarium r. 1716 do:
chód z probostwa Dyskiego przeznaczony został. Pomnoży:
ła dotacyją Jadwiga Niemyska podsędkowa lubelska zapi:
sawszy d. 10 Grudnia 1725 na utrzymanie 4 kleryków, 2 pro:
fessorów i reszty osób z Zgromadzenia Missionarzy. Summy
legowane później dla tegoż Zakładu wynosiły 52,200 złp.
Dopiero r. 1760 d. 27 Sierpnia przyłączył Kajetan Sołtyk bis:
kup krakowski za zezwoleniem Bystrzonowskiego rektora
jezuickiego Kollegium lubelskiego Seminarium zarządzane
przez Jezuitów wraz z funduszami do Seminarium będą:
cego pod opieką XX. Missyonarzy w którym odtąd 15 klery:
ków wychowywano; a Michał książę Poniatowski arcybis:
kup gnieźnień. administrator dyecezyi krak. d. 28 Maja 1788
w Krakowie przepisał osobną ustawę dla tegoż Zakładu.
Po zniesieniu w r. 1804 Seminarium w Krasnymstawie, przy:

łączono fundusze do Seminarium lubelskiego w r. 1810, które odtąd nazwę dyecezalnego przybrało. Od r. 1818 przeznaczył Rząd z funduszów supprymowanych oddzielną Kompetencyją dla tegoż Seminarium w którym się odtąd przeszło 30 Kleryków wychowuje. Po supressyi Zgromadzenia XX. Missionarzy w r. 1864 zarząd tegoż Seminarium oddany został Duchowieństwu świeckiemu.

Szkoły. Głównym zakładem naukowym w dawnej dyecezyi chełmskiej była Akademia Zamojska za pozwoleniem Klemensa VIII d. 29 Octobr. 1594 fundowana i dotowana przez Jana Zamojskiego Kanclerza w. Kor. d. 5 Lipca 1600 w Zamościu. Miała ona tylko 3 wydziały: teologiczny, jurydyczny i filozoficzny, a kanclerzami jej byli biskupi chełmscy. Akademia ta zniesioną została r. 1809, zamieniona już poprzednio r. 1773 na liceum. – W XVI wieku istniała też przy Kościele Katedralnym w Krasnymstawie Szkoła będąca Kolonią akademii Krakowskiej, prócz tego Szkoły parafialne w całej dyecezyi. Później utrzymywali xx. Jezuici szkoły przy swych Kollegiach w Krasnymstawie, Łaszczowie i Lublinie – a xx. Piarzy w Chełmie, Opolu, Warężu, Łukowie. – ~~Do~~ Przed r. 1864 istniały 2 Gimnazya w Lublinie i Szczebrzeszynie, oraz Szkoły podwydziałowe w Hrubieszowie i Opolu, 64 Szkół parafialnych i kilka Szkół żeńskich. – R. 1874 były 2 Gimnazya w Lublinie i Chełmie, 2 Progimnazya w Hrubieszowie i Zamościu, i Gimnazyum żeńskie w Lublinie. – Prócz tego mieli też Akatolicy w XVI i XVII wieku sławne szkoły w Bychawie, Lewartowie, Turobinie, Krytowie, Krasnobrodzie i Bełżycach.

<u>Szpitale</u>. Przy każdej niemal parafii istniały zakłady dla ubogich (Xenodochia), z których niektóre mieszczące znaczniejszą liczbę ubogich miały osobne kaplice czyli kościołki zwykle pod tytułem Św. Ducha lub Św. Leonarda, albo Św. Walentego. – Właściwe Szpitale dla chorych były tylko: Szpital Braci miłosierdzia (Bonifratrów) w Krasnymstawie fund. 1649, przeniesiony r. 1677 do Zamościa, supr. 1805 i drugi w Lublinie fund. 1649, supr. 1864. – oraz Szpitale Sióstr miłosierdzia Szarytek w Zamościu (przeniesiony r. 1812 do Szczebrzeszyna); w Hrubieszowie fund. r. 1850, i w Lublinie fund. 1730.

<u>Zgromadzenia zakonne</u>. Dawniejsza dyecezya chełmska przy końcu XVIII wieku następujące liczyła w swym obrębie klasztory męskie: a) Augustynianów: Krasnystaw fund. 1505, Orchówek f. 1608, Radziechów f. 1699, Witków f. 1673. – b) Bernardynów: Sokal f. 1599, Rodecznica f. 1667, Krystynopol f. 1695. – c) Bracia miłosierdzia (Bonifratrzy) Krasnystaw fund. 1649 (przeniesieni 1677 do Zamościa). – d) Dominikanie: Hrubieszów f. 1416, Horodło f. 1476, Bełz f. 1647, Krasnobród f. 1673, Kamień Koszerski f. 1626 – e) Franciszkanie (Konwentuały) Szczebrzeszyn f. 1410, Zamość f. 1587, Puszcza Solska f. 1644, Gorecko f. 1668, Horyniec f. 1757, Biłgoraj. –
~~[illegible]~~
f) Kapucyni: Lubartów f. 1738, Olesko f. 1740. – g) Komuniści (Bartoszki): Rachanie. – h) Paulini: Uchanie f. 1480 (zniesieni r. 1550) – i) Pijarzy: Chełm f. 1667, Waręż f. 1688 – k) Reformaci: Zamość f. 1689, Rawa ruska f. 1725, Chełm f. 1737, Kryłów f. – – l) Trynitarze: Tomaszów (na Piaskach) f. 1727. – m) Jezuici: Krasnystaw f. 1695, Łaszczów f. 1735.

Klasztory żeńskie w tejże dyecezyi były: a) Brygitki: Sokal. — b) Dominikanki: Bełz. — c) Franciszkanki: Zamość. — d) Siostry miłosierdzia (Szarytki): Zamość f. 1783 (przeniesione r. 1812 do Szczebrzeszyna.

W części zaś dyecezyi krakowskiej (Archidiakonacie lubelskim) należącej dziś do dyecezyi lubelskiej były klasztory męskie: a) Augustianie: Lublin f. 1624. — b) Bernardyni: Lublin f. 1460, Józefów nad Wisłą f. 1690. c) Bracia miłosierdzia: Lublin f. 1649. — d) Dominikanie: Lublin f. 1342, Janów ordynacki f. 1660. — e) Dominikanie obserwanci (Bertrandyści): Lublin f. 1687. — f) Franciszkanie: Lublin f. 1619. — g) Kanonicy regularni lateraneńscy: Kraśnik f. 1468. — h) Kapucyni: Lublin f. 1723. — i) Karmelici trzewiczkowi: Lublin f. 1680. k) Karmelici bosi: Lublin f. 1610. — l) Missionarze: Lublin f. 1714. — m) Piarzy: Lublin f. , Opole f. 1743. — n) Reformaci: Kazimierz dolny f. 1628, Lublin f. 1674. — o) Trynitarze: Lublin f. 1728. — p) Jezuici: Lublin f. 1782.

Klasztory żeńskie w tejże części były: a) Brygitki: Lublin f. 1426. — b) Bernardynki: Lublin f. 1618. — d) Karmelitanki bose: Lublin jeden klasztor f. 1624, drugi klasztor (Poczętki) fund. 1640. — e) Wizytki: Lublin f. 1722. — f) Siostry miłosierdzia: Lublin f. 1730.

Roku 1855 było jeszcze w dyecezyi lubelskiej 22 klasztorów męskich, a 6 klasztorów żeńskich, oraz 226 zakonników męskich i 74 zakonnic żeńskich. Klasztory te męskie były: Augustyanów 2 w Lublinie i Krasnymstawie; Bernardynów 3 w Lublinie, w Józefowie nad Wisłą i Radecznicy; Bonifratrów 1 w Lublinie; Dominikanów 3 w Lublinie, Janowie ordynackim i Krasnobrodzie; Franciszkanów 2 w Goreczku i Puszczy Solskiej;

Kanoników regularnych 1 w Kraśniku; Kapucynów 2 w Lublinie i Lubartowie; Karmelitów bosych 1 w Lublinie; Missyonarzy 1 w Lublinie; Piarów 2 w Chełmie i Opolu; Reformatów 2 w Kazimierzu i Chełmie. – Klasztory zaś żeńskie były: Brygitek [suprymowanych] 1 w Lublinie; Bernardynek i (S. Klary) w Lublinie; Karmelitanek bosych [suprymowanych] (S. Teressy) 1 w Lublinie; Wizytek 1 w Lublinie; Sióstr miłosierdzia 2 w Lublinie i Szczebrzeszynie.

R. 1864 Rząd zniósł wszystkie klasztory, pozostawiwszy tylko na etacie 1 Klasztor męski Dominikanów w Lublinie i 3 klasztory Sióstr miłosierdzia: w Lublinie, Hrubieszowie (nowozałożony [r. 1858]) i w Szczebrzeszynie. – Zakonnice 2" suprymowanych klasztorów w Lublinie t. j. Wizytki i Bernardynek pozostawione zostały aż do wymarcia w swych klasztorach.

<u>Bractwa pobożne</u>. W dyecezyi chełmskiej i lubelskiej istniały następujące przy kościołach Bractwa pobożne: 1) Różańca Św. w Lublinie u Dominikanów. 2) Św. Krzyża w Lublinie u Dominikanów potwierdzone przez Urbana VIII r. 1623. 3) Paska czystości Św. Tomasza z Aquinu, w Lublinie u Dominikanów. 4) Św. Anny w Lublinie u Bernardynów zaprowadzone przez Jerzego Radziwiłła administratora biskupstwa Krak. potwierdzone przez Grzegorza XIII (zaprowadzone w Polsce najpierwód we Lwowie r. 1586 przez Jana Dymitra Solikowskiego arcybisk. lwow.) 5) Bractwo P. Maryi w Lublinie w kościele S. Michała, potwierdzone r. 1463 d. 20 Czerwca przez Jana z Pniowa administratora biskupstwa Krak. – 6) Niepokalanego Poczęcia P. Maryi w Lublinie w kościele S. Michała potwierdzone r. 1596 przez Jerzego Radziwiłła kardynała administratora biskupstwa Krak.

– 7) S. Elżbiety w Lublinie w Kościele S. Michała potwierdzone r. 1508 d. 25 Lutego przez Jana bisk. Krak. – 8) Bractwo Miłosierdzia założone r. 1584 w Krakowie przez Piotra Skargę; zaprowadzone r. 1590 przy Kollegiacie S. Michała w Lublinie przez Mikołaja Zebrzydowskiego wojewodę lubelsk. utrzymywało do r. 1785 oddzielny Szpital ubogich. – 9) Trójcy Przenajświętszej w Lublinie przy Kościele S. Michała potwierdzone r. 1554 przez Andrzeja Zebrzydowskiego bisk. Krak. – 10) Św. Jana Nepomucena po wielu parafiach, zaprowadzone w Polsce r. 1730. – 11) Św. Antoniego Padewskiego w Lublinie w Kościele Franciszkanów zaprowadzone około r. 1672. – 12) Bożej Męki w Lublinie w Kościele Reformatów zaprowadzone około r. 1674; Rząd Austriacki zniósł to Bractwo Kapników. – 13) Matki Boskiej Łaskawej w Kościołach Pijarów w Chełmie i Opolu. – 14) Szkaplerza N. P. Maryi w Lublinie u Karmelitów i w wielu Kościołach dyecezyi chełmskiej zaprowadzone przez Krzysztofa Szembeka biskupa. – 15) Pocieszenia N. P. Maryi paska rzemiennego u Augustyanów w Krasnymstawie i w Lublinie. – 16) Bożego Ciała w Lublinie w Kościele S. Michała zaprowadzone d. 19 Sierpnia 1596 przez Kardynała Jerzego Radziwiłła Administratora dyecezyi Krak. potwierdzone. – 17) Serca Jezusowego [redacted] w Lublinie u Wizytek od r. 1722. – 18) Św. Tekli w Krasnymstawie u Augustianów zaprowadzone d. 9 Kwietnia 1745. – 19) Św. Iwona u Bernardynów w Lublinie potwierdzone przez Benedykta XIV d. 7 Lutego 1749. – 20) Boskiej Opatrzności u Jezuitów w Lublinie i po parafiach. – 21) Św. Aniołów Stróżów zaprowadzone w Polsce przez Gołdonowskiego z zakonu Paulinów po parafiach. – 22) Bractwo Literackie w Kazimierzu, potwierdzone przez Kardynała

Jerzego Radziwiłła administratora biskupstwa krakow. d. 7 marca 1599, i w Zamościu w Kollegiacie. – 23) Bractwo Konających w kościele farnym w Krasnymstawie potwierdzone przez Benedykta XIV. d. 20 Listopada 1754. – 24) Bractwo Zwiastowania N. P. Maryi (Sodalitas Mariana) u Jezuitów w Lublinie.

Poczet Biskupów Chełmskich
a w następstwie Lubelskich.

1) Stefan ze Lwowa, prowincyał Dominikanów, biskup chełmski od r. 1394 (a podług Szematyzmu dyec. lubelsk. z r. 1874, od roku 1395). Za jego wstawieniem się do Króla Władysława Jagiełły nastąpiło uposażenie biskupstwa dobrami: Kumów, Pobołowice, Dobrnów, Płytniki, Tur r. 1417. Umarł r. 1417 (podług Niesieckiego).

2) Jan Zaborowski z Opatowca herbu Cholewa, był najprzód Dominikanem w klasztorze w Opatowcu, następnie jako Magister Teologii przez 6 lat przeorem w Krakowie, od r. 1411 prowincyałem polskim. Ze spowiednika i kaznodziei Króla Władysława Jagiełły, został r. 1417 biskupem chełmskim. Zbudował lub erygował kościoły parafialne w Kumowie, Pawłowie (dawniej Łysce zwanym), Grabowcu, Łabuniach, Chłaniowie, Ostrowie, Czernięcinie. Za jego staraniem nadał Król Władysław Jagiełło biskupom chełmskim r. 1419 dobra Łyszce (Pawłów) i Siedliska i wyznaczył dotacyję dla proboszcza w Krasnymstawie. Wyjednał ten biskup nawet przyłączenie ziemi lubelskiej do swej dyecezyi u Króla, lecz oparł się temu Zbigniew Oleśnicki bisk. krak. r. 1425. Jan Zaborowski czyli z Zaborowa zwany powszechnie Biskupkiem (Episcopellus) dla niskiego wzrostu czyli też dla szczupłych dochodów, umarł r. 1440. (Podług jednej starej zapiski miał zaś zemrzeć dnia 22 Kwietnia 1452.)

3) Jan Taranowski zwany Kraska herbu Belina z zako=
nu Dominikanów, został r. 1440 biskupem chełmskim. Wyjednał on
u Króla Kazimierza IV Jagiellończyka r. 1456 dla Kapituły swej
parafię Chełmską, a dla biskupów dobra Sawin i Skierbieszów
gdzie też r. 1453 kościół wystawił. Dla dobrej tuszy zwano go Kraską.
Umarł r. 1462.

4) Paweł z Grabowy herbu Powała, służył za młodu wojs=
kowo, lecz wzięty pod Warną r. 1444 w niewolę, ślubował wstą=
pić do zakonu, co też wypełniwszy, r. 1462 powołany na
biskupstwo chełmskie, którego katedrę r. 1473 przeniósł
z Chełma do Hrubieszowa. Rządząc dobrze dyecezyją
umarł d. 18 Lutego 1479. — Po nim kładzie Szematyzm dyecez.
lubelsk. z r. 1874, za następcę na biskupstwo Andrzeja Opo=
rowskiego.

5) Jan Kazimierski herbu Biberstein czyli Rogala
zostawszy r. 1479 biskupem chełmskim, poświęcił r. 1483 Koś=
ciół Paulinów w Uchaniach. Przy końcu r. 1484 przeniesio=
ny na biskupstwo przemyskie, zmarł na powietrze około
18 Listopada 1485 w Brzozowie.

6) Jan z Targowiska Targowicki herbu Tarnawa,
kanonik przemyski proboszcz drohobycki; obrany r. 1484
na biskupstwo chełmskie. R. 1485 przeniesiony na biskupstwo
przemyskie, umarł w Przemyślu r. 1490 w piątek po Wniebo=
wstąpieniu Pańskiem. — Piechowski mich.: (Cornucopiae infulae
Chelmensis. Zamoscii 1717. fol.) tego biskupa zupełnie opusz=
cza, może iż był tylko elektem; i po Pawle z Grabowy, kładzie
biskupem Macieja z Łomży.

7) Maciej ze Starej Łomży herbu Rawicz, będąc pierwot=
nie sekretarzem królewskim r. 1475 wysłany w poselstwie do
hana tatarskiego Mengli-Giereja w Akiermanie. Następnie
kanonik lwowski i pleban w Busku, obrany r. 1479 na bis=
kupstwo kamienieckie, z którego r. 1485 przesiadł na biskupstwo

chełmskie. R. 1490 przeniosł katedrę z Hrubieszowa do Kras=
negostawu w którym dochody z parafii oddał wikariuszom ka=
tedralnym. Od Króla pozyskał r. 1494 pozwolenie kupienia w
mieście dwóch domów na mieszkanie tychże wikariuszów i
zarazem uwolnienie takowych od ciężarów publicznych. Na
prośbę biskupa nadał Król jeszcze wikariuszom r. 1496 pro=
bostwa w Łańczowie i Płonce, a biskupom chełmskim prawo
nominowania Kanonika Kaznodziei Doktora Teologii r. 1497.
Tenże biskup wyjednał posiadłościom biskupim wiele przy=
wilejów Królewskich. R. 1504 był na Sejmie w Piotrkowie.
Umarł r. 1505. – Piechowski kładzie po nim na biskup=
stwie Andrzeja Oporowskiego (dodając jednak, że o nim
akta kościelne wcale niewspominają), a po takowym zaś
Jana Kazimierskiego.

8) Mikołaj Kościelecki herbu Ogończyk z probosz=
cza kapituły włocławskiej r. 1506 obrany na biskupstwo
chełmskie. Pozyskawszy r. 1510 od Króla Aleksandra części
miasta Biały (w województ. rawsk. dyecez. poznań.) dla bisku=
pów chełmskich, resztę dokupił, dając i kapitule pewien
udział w dochodach. Był na koronacyi Królowej Barba=
ry żony Zygmunta I. Umarł r. 1518, pochowany w Skępem
(dyec. płock.) w klasztorze Bernardynów (który r. 1498 fun=
dował) – a podług Nakielskiego pogrzebany w Krasnymstawie.

9) Jakób Buczacki herbu Habdank, od r. 1502 z biskupa
kamienieckiego, r. 1518 postąpił na chełmskie. Wydał
on ordynacyą dla wikarych katedralnych i ustanowił podział dochodów
pomiędzy takowych, co Król Zygmunt I r. 1527 potwierdził.
Wyjednał on u Króla nadanie biskupom chełmskim 50 grzy=
wien rocznych z żup przemyskich, nadanie prawa magde=
burskiego i jarmarków dla miasta Skierbieszowa i Sawina;

jakoteż nadania dwóch wsi Cieszyn i Strzyżowie i części w Ptewanicach do dóbr stołowych biskupich. Wykupił on także wójtostwa w Pawłowie i Łyszczu. Posunięty r. 1538 na biskupstwo płockie, umarł d. 6 Maja 1542, pochowany w Płocku. – Piechowski kładzie po nim na biskupstwie chełmskim Piotra Gamrata, który (jak widać z Theinera Monum. hist. pol. Tom II p. 515), r. 1537 z biskupstwa kamienieckiego postąpił wprost na przemyskie.

10) Sebastyan Branicki herbu Korczak, z referendarza królewskiego, r. 1539 został biskupem chełmskim, i tegoż roku 1539 posunięty na biskupstwo poznańskie, ~~umarł~~ umarł w Poznaniu r. 1544. – Tego biskupa zamieszcza Rzepnicki (Tom III str. 124) i Szematyzm lubelski (z r. 1834); opuszcza go zaś zupełnie Piechowski, kładąc po Jakobie Buczackim, Piotra Gamrata; a po takowym Samuela Maciejowskiego.

11) Samuel Maciejowski herbu Ciołek, z sekretarza królewskiego i dziekana krakowskiego, r. 1539 wyniesiony na biskupstwo chełmskie, przy którym także pełnił urząd kanclerza koronnego. Zostawił jako pamiątkę po sobie katedrze chełmskiej kosztowną mitrę z złotogłowiu mającą 40 sztuk srebrnych pozłacanych ozdobnych perłami i 181 drogiemi kamieniami; którą to mitrę biskup Krzysztof Szembek gustowniej przerobić kazał. R. 1541 posunięty na biskupstwo płockie, z którego przesiadł na biskupstwo krakowskie. Umarł d. 6 Października 1550 mając 52 lat.

12) Mikołaj Dzierzgowski herbu Jastrzębiec, z biskupstwa kamienieckiego, r. 1540 posunięty na biskupstwo chełms-

kie, z którego r. 1543 przesiadł na włocławskie, a w końcu na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Umarł r. 1559. — Tego biskupa ma Rzepnicki; Piechowski go wcale opuścił.

13) Andrzej Zebrzydowski herbu Radwan, z kamienieckiego biskupstwa, r. 1543 przesiadł na chełmskie. R. 1546 został biskupem włocławskim, a r. 1551 krakowskim. Gorliwy katolik i nieprzyjaciel różnowierców, umarł 1560 mając 63 lat.

14) Jan Dziaduski herbu Jelita, z archidyakona włocławskiego i sekretarza królewskiego, r. 1545 został biskupem chełmskim, i rządząc rok niespełna, d. 15 Sierpnia 1545 posunął się na biskupstwo przemyskie, umarł 28 Lipca 1559 w Brzozowie, mając 63 lat. Zostawił po sobie pamiątkę uposażeniem kościołów parafialnych w Sawinie i Tarnogórze.

15) Jan Drohojowski herbu Korczak, z kasztelana chełmskiego zostawszy księdzem i sekretarzem królewskim, otrzymał najprzód biskupstwo kamienieckie, z którego r. 1546 przesiadł na chełmskie, a r. 1550 na włocławskie. Umarł w Wolborzu 1557. W sprawach wiary obojętny.

16) Jakób Uchański herbu Radwan, z dziekana płockiego, archidyakona warszaw. ~~i referendarza~~ koronnego, obrany r. 1551 na biskupstwo chełmskie, czekał dwa lata na potwierdzenie z Rzymu, które po wielu staraniach wreszcie otrzymał. R. 1552 uzyskał pozwolenie królewskie na kupno dwóch domów w Krasnymstawie w celu pomieszczenia w takowych kanoników katedralnych. R. 1554 nabył znowu

dwa domy w Krasnymstawie na pomieszczenie w nich szkoły parafialnej i nauczyciela, które to domy Król od wszelkich opłat i ciężarów uwolnił. Darował mu także Król plac w Krasnymstawie na pomieszczenie budowli ekonomicznych. Również uwolnił Król r. 1555 na jego proś[bę] poddanych z dóbr biskupich chełmskich od wszelkich opłat cłowych. R. 1557 nie bez trudności, bo go o sprzyjanie herezyi obwiniano, postąpił na biskupstwo włocławskie, a wreszcie na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Umarł r. 1581 w Łowiczu.

17) Jan Przerębski herbu Nowina będąc podkanclerzem koronnym, r. 1558 został biskupem chełmskim. Tegoż roku wyjednał dla kapituły swej u Króla nadanie probostwa w Drohobyczu i wieś Dobrowlany. Postąpiwszy r. 1559 na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, umarł r. 1562.

18) Mikołaj Wolski herbu Półkozic, z prepozytury płockiej zostawszy biskupem chełmskim, postąpił r. 1565 na biskupstwo włocławskie. Umarł r. 1570 w Warszawie.

19) Wojciech Sobiejuski z Starożrebów herbu Dołęga, z archidiakona krakowskiego i dobrzyńskiego, kanonika gnieźnień. i płock. oraz sekretarza królews., został r. 1563 biskupem chełmskim, i jako takowy był d. 8 Listopada 1564 na Synodzie prowincyonalnym we Lwowie. Tenże pozwolił Żydom Abrahamowi i Czadykowi w Skierbieszowie pędzić gorzałkę za opłatą roczną 20 grzywien. Dla kapituły w Krasnymstawie r. 1572 wydał statuta. D. 9 Marca 1578 objął biskupstwo przemyskie[f]. Umarł r. 1580 w Warszawie. Niektórzy zowią go także Starożrebskim.

f na które otrzymał d. 15 Maja 1577 nominacyą Król.

Po Wojciechu ~~[illegible]~~ Sobiejuskim kładzie Szematyzm dyecezyi lubelskiej z r. 1874 najprzód: Jana Włodziejowskiego herbu Ślepowron opata koprzywnickiego, który umarł r. 1575 jako nominat chełmski (Piechowski, Rzepnicki i x. S. Chodyński w Encyklopedii kościelnej Tom III str. 246 zupełnie go opuszczają) — po nim zaś Jana Zaborowskiego herbu Rawicz, który z proboszcza sandomir. kanonika krak. sekret. król. i regenta kancellaryi koronnej (zostawszy zakonnikiem Dominikanem w Krakowie[2]) mianowany został od króla Stefana Batorego d. 15 maja 1577 biskupem chełmskim, lecz umarł r. 1577 d. 13 czerwca w Krakowie (przed nadesłaniem prekonizacyi, pochowany u Dominikanów w Krakowie. (Biskupa tego opuszcza Piechowski, kładzie go tylko w szeregu Rzepnicki T. III str. 126).

20) Adam Pilchowski herbu Rogala ~~po~~ sekretarz królowej Bony, proboszcz kollegiaty warszawskiej, referendarz koronny, mianowany r. 1577 biskupem chełmskim, przyczynił kanonikom katedralnym dochodów, przydzieliwszy im karczmę w Łobotowicach i wójtowstwo w Skierbieszowie. Umarł r. 1585, pochowany w Warszawie. — Po nim następca kładą: Piechowski, Rzepnicki i Szematyzm z r. 1874. Stanisława Orsowskiego herbu Gryf kanonika krakow. proboszcza sandomir. kantora gnieznień. referendarza koron. który r. 1586 umarł w Sandomierzu nominatem chełmskim, nim bulle potwierdzające z Rzymu nadeszły.

21) Wawrzyniec Goślicki herbu Grzymała, od r. 1586 biskup kamieniecki i opat mogilski, posunięty tegoż roku ~~[illegible]~~ na biskupstwo chełmskie (po dwuletniej zwłoce potwierdzony 1588) nie bez trudności w Rzymie, r. 1591 posiadł na biskupstwo przemyskie, a r. 1601 na biskupstwo poznańskie, umarł dnia ~~[illegible]~~ 31. Października 1607 w Ciążyniu, mając lat 70. Mąż uczony przy biskupstwie chełmskim posiadał oraz opactwo mogilskie; wyjednał on u Zygmunta III potwierdzenie przywilei dla miasta Sawina.

22) Stanisław Gomoliński herbu Jelita, z kanonika krakow. i scholastyka płock. został r. 1589 biskupem kamienieckim, a r. 1591 biskupem chełmskim, z którego r. 1600 na Łuckie posunięty, umarł r. 1604. Zbudował on w Krasnymstawie pałac murowany dla biskupów; w Sokalu r. 1599 kościół z cudownym obrazem N. Maryi P. oddał Ber=nardynom, i d. 6 Lipca 1600 erekcyją kollegiaty w Zamościu nowym potwierdził. – Po nim przytacza Jul. Bartosze=wicz (w Encyklop. powsz.) jako nominata chełmskiego w r. 1600 Pawła Wołuckiego Pawła Wołuckiego herbu Rawicz wprzód biskupa kamienieckiego i opata mogils=kiego, który tegoż samego roku 1600 postąpił na biskups=two włocławskie. (Jednak ani Piechowski, ani Rzepnicki ani też szematyzm biskupa tego pomiędzy chełmskimi nie mieszczą.)

23) Jerzy Zamojski herbu Jelita, z archidyakona lubelsk. kanonika krakow. sekretarza król. i opata czer=wińskiego, r. 1600 mianowany biskupem chełmskim. Gorliwy ten biskup odprawiwszy poprzednio osobiście wizytę całej dyecezyi swojej, zwołał na dzień 4 Lipca (Nonis Julii) r. 1604 Synod dyecezalny do Krasnegostawu, na którym polecił kapitule zebrać prawa i przywileje, dla przechowania tako=wych w archiwum a podzieliwszy dyecezyą na 10 deka=natów wyznaczył 4 kanoników dla rozgraniczenia pojedyn=czych parafii i zebrania w odpisach dokumentów dotyczących kościołów w celu złożenia takowych w archiwum kapituły i utworzenia księgi beneficiorum. Był on także doradcą i pomoc=nikiem Janowi Zamojskiemu Kanclerzowi Koron. przy założeniu Akademii Zamojskiej, której został pierwszym kanclerzem. W

Skierbieszowie wymurował obronny zamek biskupi z basz=
tami. Po tylu zasługach dla dyecezyi, umarł r. 1620.
24) Maciej Łubieński herbu Pomian z proboszcza mie=
chowskiego został r. 1620 biskupem chełmskim. Gorliwy, po do=
konanej wizycie dyecezyi, zwołał na dzień 18 Czerwca 1624 do
Krasnegostawu Synod dyecezalny, na którym polecił ułożyć us=
tawy dla wikarych Kollegiat w Krasnymstawie i Zamościu
i uczynić składkę dla założenia Seminarium dyecezalnego.
Wyrestaurował i upiększył Katedrę w Krasnymstawie,
przybudował kaplicę i wieżę do takowej; a Kapitule oddał pro=
bostwo grabowieckie i wieś Żorawlów na dystrybucye kano=
nikom. R. 1626 przeniesiony na biskupstwo poznańskie,
z którego postąpił na włocławskie, a w końcu na arcybis=
kupstwo gnieźnieńskie. Umarł r. 1652 przeżywszy lat 81.
Ustanowił on pierwszego suffragana w dyecezyi chełmskiej.
Żywot obszerny Macieja Łubieńskiego wydał Bujdecki
Flor.
25) Remigian Koniecpolski herbu Pobóg, z opata
jędrzejowskiego został r. 1626 biskupem chełmskim.
Polecił on Janowi Sasin kanonikowi i oficyałowi chełmskie=
mu proboszczowi potylickiemu i skierbieszowskiemu (+ d. 6
maja 1645) odprawienie wizyty w całej dyecezyi. Ofiarował też Ka=
tedrze wielki krzyż i 12 lichtarzy srebrnych. Umarł r. 1640. —
Po nim miał być nominowany na biskupstwo chełmskie r. 1640
Tomasz Oborski sufragan krakow. lecz nie przyjął takowego.
26) Paweł Piasecki herbu Janina, sekretarz król. archidia=
kon warszawski, proboszcz kaliski, opat mogilski, od r. 1627 bis=
kup kamieniecki, postąpił r. 1640 na biskupstwo chełmskie. Od
bywszy d. 13 Kwietnia 1644 Synod dyecezalny chełmski w Krasnym=

stawie, pozwolił mieszczanom Pawłowa wystawić 2 browary. Posunięty r. 1644 na biskupstwo przemyskie, umarł ten uczony i sławny mąż d. 10 Sierpnia 1649 w Mogile mając lat 70. – Po nim kładzie w szeregu biskupów chełmskich Szematyzm dyec. lubelsk. z r. 1874, Szymona Kołudzkiego herbu Pomian, który był tylko nominatem chełmskim r. 1649.

27) Stanisław Pstrokoński herbu Poraj, z Bużenina, z dworzanina Władysława Królewicza polskiego wstąpił do zakonu Jezuitów; lecz dyspensowany od ślubów zakonnych, został proboszczem płockim, kanonikiem warmijskim, archidiakonem kaliskim i opatem tynieckim. R. 1649 mianowany biskupem chełmskim, umarł r. 1657. Biskup światły, na kościoły i ubogich hojny. – Piechowski i Naramowski mylnie w szeregu biskupów chełmskich Pstrokońskiego po Koniecpolskim i przed Piaseckim kładą.

28) Tomasz Leżeński herbu Nałęcz, kanonik warszawski, opat wąchocki, r. 1657 z zatrzymaniem opactwa został biskupem chełmskim. R. 1658 za dozwoleniem Stolicy apostolskiej wydał Królowi Janowi Kazmierzowi (jak świadczy asekuracyja tegoż Króla w Warszawie d. 1 Maja 1659) srebra kościelne z dyecezyi chełmskiej wagi 1594 grzywien i 3 łuty, (co na ówczas czyniło wartość rachując grzywnę po 20 zł.) oraz gotowych pieniędzy 3122 złp., razem wartości 36880 złp. których zwrot konstytucyją sejmu r. 1662 zawarowany został. R. 1669 (a podług Bartoszewicza r. 1666) przeniesiony na biskupstwo łuckie, umarł r. 1675. Wyrestaurował swym kosztem pałac biskupi w Krasnymstawie. – Bartoszewicz wspomina po nim jako nominata na biskupstwo chełmskie Tomasza Ujejskiego herbu Szreniawa z biskupstwa kijowskiego.

29) Jan Rożycki herbu Doliwa proboszcz w Koscianie, proboszcz gnieznieński administrator arcybiskupstwa gnie-znieńskiego po śmierci prymasa Wacława Leszczyńskiego, pi-sarz skarbu koronnego i administrator opactwa mogilskiego, zostawszy r. 1669 biskupem chełmskim umarł zaraz po konse-kracyi r. 1669 w Mogile. Zaraz na początku swych rządów prze-znaczył z własnego majątku 3000 złp. na restauracyą dóbr stoło-wych biskupstwa chełmskiego; którą to summę po jego śmierci familia od Kapituły nazad odebrała.

30) Krzysztof Żegocki herbu Jastrzębiec za młodu służył wojskowo, walcząc r. 1655 ze Szwedami, był następnie podkomorzym kaliskim marszałkiem trybunału koronnego, starostą ko-nińskim i babimostskim, wojewodą inowłocławskim. Po śmier-ci żony zostawszy księdzem mianowany r. 1669 biskupem chełmskim, umarł r. 1672 we wsi swojej Kościeszyn, w dro-dze na sejm państwa, połknąwszy przypadkiem kostkę w pokarmach. Przed samą śmiercią został nominatem na biskupstwo włocławskie. – Odprawił wizytę w dekanacie zamojskim.

31) Stanisław Dąbski herbu Godziemba proboszcz kated-ry włocławskiej, archidiakon płocki, r. 1676 mianowany bisku-pem chełmskim przybywszy w sam Wielki tydzień do Krasnego-stawu, nieprzepędziwszy roku na biskupstwie chełmskim, tegoż samego 1676 roku posunięty na biskupstwo łuckie, z którego posunięty na biskupstwo płockie, i po roku na włocławskie a w końcu na krakowskie, zaraz po wjeździe umarł w Krakowie r. 1700, mając 63 lat.

32) Stanisław Jacek Święcicki herbu Jastrzębiec, scho-lastyk gnieznieński, dziekan kujawski, officyał warszawski, i sufragan żmudzki, został r. 1676 biskupem chełmskim, przy którem to biskupstwie od r. 1685 trzymał i opactwo lubińskie.

Gorliwy pasterz wizytując dyecezyą i poświęcając kościoły, przemawiał naucząjąc do ludu. R. 1692 fundował Jezuitów w Krasnymstawie, z którego to Towarzystwa jednego kaznodzieją a drugiego spowiednikiem przy katedrze ustanowił. R. 1694 d. 15 Września odbył w Krasnymstawie Synod dyecezalny na którym dawne ustawy odnowił. Umarł r. 1696 w Skierbieszowie jako nominat na biskupstwo chełmińskie, pochowany w Krasnymstawie.

33) Mikołaj Wyżycki herbu Gerałt, z zakonu Kanoników regularnych lateraneńskich proboszcz mstowski, opat czerwiński, mianowany r. 1696 biskupem chełmskim, wybudował z drzewa dwór biskupi w Skierbieszowie, który nieukończywszy, umarł r. 1704 (czyli jak Szematyzm pisze, r. 1705).

34) Kazimierz Łubieński herbu Pomian, z kanonika krakowskiego, biskup heraklejski i sufragan krakowski, był przez 8 lat administratorem dyecezyi krakowskiej (bo Stolica apostolska niechciała potwierdzić przedstawionego przez Króla na biskupstwo Jana Bokum). R. 1705 został biskupem chełmskim oraz opatem czerwińskim i przy wstępie na biskupstwo ogłosił obszerny list pasterski. Odrestaurował zniszczoną katedrę, do której na pamiątkę dwunastu Apostołów, sprawił 12 kielichów srebrnych pozłacanych i bogate paramenta. U Króla wyjednał nadanie probostwa w Hrubieszowie dla Kapituły Katedralnej. Wyniesiony r. 1711 na biskupstwo krakowskie, umarł d. 2 Maja 1719 mając lat 77.

35) Teodor Wolff de Ludinghausen herbu Wolff, (wstąpił najprzód do Jezuitów, który zakon opuściwszy, został najprzód proboszczem miechowskim, dalej sufraganem inflantskim, wreszcie biskupem inflantskim. R. 1711 przeniesiony na biskupstwo chełmskie, gdy się gotował do wjazdu umarł w Warszawie r. 1712. Zapisał kościołowi

katedralnemu kosztowny krzyż srebrny 30 grzywien ważący i drogie materye złotem wyszywane na aparaty kościelne.

36) Krzysztof Jan z Słupowa Szembek herbu Szembek kanonik przemyski, krakowski, kustosz łowicki, proboszcz miechowski, sekretarz najwyższy koronny, od r. 1712 biskup chełmski. Zwiedził osobiście wszystkie kościoły dyecezyi swojej i kazał spisać przywileje i nadania oraz stan każdego kościoła po szczególe w całej dyecezyi w 2 sporych tomach (Libri beneficiorum), oraz w drugich 2 tomach akta wizyty. Kazał również wydrukować przez kanonika Michała Ciechowskiego ułożoną naukę chrześciańską (Libellus Doctrinae Christianae) i takową pomiędzy ludem rozdawać. R. 1717 d. 18 Lipca odbył w Krasnymstawie Synod dyecezalny; wyrestaurował katedrę i Seminarium dyecezalne przy takowej założył. R. 1718 przeniesiony na biskupstwo przemyskie a r. 1724 na warmijskie, umarł r. 1740.

37) Aleksander Fredro herbu Bończa, kustosz gnieznieński, sekretarz większy koronny, od r. 1719 biskup chełmski. Zwiedziwszy kościoły w dyecezyi pokrył kościół katedralny w Krasnymstawie dachówką i do takowego wieżę przybudował. Obraz N. P. Maryi w Sokalu u Bernardynów, dekretem swym (w Skierbieszowie d. 7 Kwietnia 1723) za cudowny ogłosił i koronacyę takowego d. 8 Września 1724 wyjednał. R. 1724 d. 14 Listopada posunięty na biskupstwo przemyskie. Umarł d. 26 Kwietnia 1734 w Radymnie, przeżywszy lat 60. — Po nim był r. 1724 nominatem na biskupstwo chełmskie Stanisław Hozyusz herbu Kosisz (najprzód biskup inflantski, potem kamieniecki; lecz tegoż r. 1724 został biskupem poznańskim, umarł 1738.

38) Jan Feliks Szaniawski herbu Junosza, z sufragana lwows-

kiego, od r. 1724 biskup chełmski. August II promowował go na katedrę wileńską, lecz się oparli Litwini. Jan Skarbek arcybiskup lwowski przybrał go z wiedzą papieża za swego następcę, lecz nim się przesiedlił umarł biskupem chełmskim r. 1733 pochowany w Zamościu u Reformatów.

39) Józef Eustachy z Słupowa Szembek herbu Szembek, z kanonika warmijskiego i kanclerza krakowskiego, od r. 1733 biskup chełmski, przeniesiony 1753 na biskupstwo płockie, umarł d. 1 kwietnia 1759.

40) Walenty Franciszek Salezy z Osin Wężyk herbu Wąż, z kustosza gnieźnieńskiego, kanonika krakowskiego, został 1753 biskupem chełmskim. Wyrestaurował on katedralny kościół w Krasnymstawie, i zaległy od kilku lat podatek hyberny za duchowieństwo swoje z własnej szkatuły zapłacił. R. 1765 przeniesiony na biskupstwo przemyskie, umarł d. 26 Października 1766 w Brzozowie (Urodzony d. 24 lutego 1705).

41) Feliks Paweł Turski herbu Rogala, z kanonika gnieźnieńskiego i oficyała warszawskiego został r. 1765 biskupem chełmskim, a r. 1771 biskupem łuckim, w końcu krakowskim. Umarł r. 1801.

42) Antoni Onufry Okęcki herbu Radwan, z kanonika poznańskiego od r. 1771 biskup chełmski. Zwiedzał dyecezyę i miewał nauki do ludu. Z rozkazu Piusa VI r. 1775 ogłosił zmniejszenie liczby świąt i r. 1776 jubileusz. R. 1775 w Wrześniu był na Zjeździe Duchowieństwa w Warszawie na którym zamiast opłaty hiberny, podatek Subsidii charitativi czyli Doni gratuiti od Duchownych uchwalono. Podatek ten z dyecezyi Chełmskiej wynosił 4294 złp. 2 gr. Za jego biskupstwa po pierwszym rozbiorze Polski Rząd Austryjacki 6 dekanatów z 46 parafiami oderwał do dyecezyi przemyskiej tak iż przy dyecezyi chełmskiej tylko 4 dekanaty (krasnostawski, chełmski, turobiński, lubomlski) z 35 parafiami pozostały. Okęcki po dziesięcioletnich

rządach, r. 1780 przeszedł na biskupstwo poznańskie. Umarł r. 1781.

43) Jan Aloizy Witold Aleksandrowicz herbu Aleksandrowicz, syn Marcina chorążego bracławskiego i Heleny Bachmińskiej, oficyał warszawski, kanonik lwowski, proboszcz w Kamieńcu podolskim, z koadjutora chełmskiego od r. 1775, został w r. 1780 biskupem chełmskim i kawalerem orderu Św. Stanisława. Przeniósł katedrę w Krasnymstawie do kościoła pojezuickiego. Umarł d. 10 Września 1781 w Krasnymstawie mając lat 53.

44) Maciej Grzegorz Garnysz herbu Poraj, zostawszy r. 1782 biskupem chełmskim, po kilku dniach pobytu w dyecezyi, powołany do Warszawy w interesach kraju, do swej katedry nie wrócił, którą rządził za niego sufragan Melchior Kochnowski. Garnysz będąc oraz podkanclerzem koronnym umarł 4 Października 1790 w Warszawie. Za jego rządów r. 1790 wcielono do dyecezyi chełmskiej 6 nowych dekanatów (chodelski, parczowski, kazimierski, urzędowski, łukowski, stężycki) z 106 parafiami oderwanemi od biskupstwa krakowskiego, i tak powiększoną dyecezyą nazwano biskupstwem chełmsko-lubelskiem.

45) Wojciech Skarszewski herbu Leszczyc, z proboszcza gołąbskiego i katedralnego włocławskiego, został r. 1790 biskupem chełmsko-lubelskim. Gorliwy w porządkowaniu dyecezyi wydał r. 1792 Rozporządzenia pasterskie. R. 1794 jako zwolennik partyi rosyjskiej popadł w podejrzenie, które mało życiem nie przypłacił, gdyby go był Tadeusz Kościuszko nie obronił. Po utworzeniu r. 1805 przez Rząd Austriacki nowego biskupstwa lubelskiego pozostał na takowem, również i r. 1818 ponowem zorganizowaniu tegoż biskupstwa; dopiero r. 1825 przeniesiony na arcybiskupstwo warszawskie, umarł d. 12 Czerwca 1827 w Warszawie.

Biskupi Lubelscy

1) Wojciech Skarszewski herbu Leszczyc, z biskupa chełmsko-lubelskiego, od r. 1805 biskup lubelski, utrzymał się r. 1818 przy nowej organizacyi tegoż biskupstwa, od r. 1825 przeniesiony na arcybiskupstwo warszawskie, umarł 12 Czerwca 1827 w Warszawie.

2) Józef Marcellin Dzięcielski herbu Jastrzębiec urodzony d. 2 Kwietnia 1768 we wsi Tchórzewo w gubernii mazowieckiej z ojca Bartłomieja i matki Jadwigi. Po ukończeniu nauk w Seminarium w Włocławku, udał się r. 1788 do Rzymu, gdzie po czteroletnim pobycie w Kollegium Niemieckiem, został d. 28 Marca 1792 Doktorem Filozofii i Teologii i oraz wyświęconym na Kapłana. Po powrocie do kraju mianowany Kanonikiem kujawskim, proboszczem w Izbicy i Piotrkowie, surogatem Konsystorza kujawskiego, prałatem kapituły i oficyałem włocławskim. R. 1819 został biskupem arateńskim i sufraganem dyecezyi kujawskiej, a r. 1825 administratorem dyecezyi lubelskiej i r. 1826 biskupem lubelskim. D. 15 Lipca 1826 przeniósł katedrę z Krasnegostawu do Lublina do Kollegiaty S. Michała, a d. 26 Sierpnia 1832 do odnowionego kościoła pojezuickiego. Umarł 14 Lutego 1839.

3) Wincenty a Paulo Pieńkowski urodzony d. 16 Lipca 1786 w miasteczku Modliborzycach, (po odbytych naukach w Zamościu, Lwowie i Lublinie) wyświęcony na Kapłana d. 30 Lipca 1809, był najprzód wikarym w Stężycy, od r. 1815 wikaryuszem przy Kollegiacie lubelskiej, od r. 1815 proboszczem w Kurowie, od r. 1830 Kanonikiem lubelskim, od r. 1845 prałatem dziekanem i administratorem dyecezyi lubelskiej, r. 1853 wyświęcony w Petersburgu na biskupa lubelskiego; umarł r. 1863 d. 21 Listopada.

4) Walenty Baranowski ur. 1805, ex piar wyświęcony na Kapłana r. 1834; od 13 Grudnia 1857 biskup lorimeński i sufragan lubelski (był wprzód proboszczem w Chychawce); od 22 Grudnia 1871 biskup lubelski, kawaler ord. S. Stanisława.

(paginacyi i j. Sawickiego brak str. 43-56 J. Kowalczyk)

Kościoły
w Dyecezyi Lubelskiej
r. 1874.

I). Dekanat Nowo-Alexandryjski

dawniej Kazimierski (niegdyś w Archidyakonacie Lubelskim, dyecezyi Krakowskiej.)

(w Gubernii Lubelskiej)

1. Baranow miasteczko, dziś osada, kościoł parafialny S. Jana Chrzcic. fund. 1549 Piotr z Dzbrowicy Firlej wojew. ruski. Syn jego Mikołaj Firlej wojew. rawski, oddał go r. 1551 akatolikom; odebrany r. 1595 i na nowo poświęcony r. 1617 za czasów Andrzeja Pognętowskiego dziedzica; był drewniany; dopiero 1764 Tomasz Okuński pleban wymurował nowy. – Szpital Kościelny na 3 ubogich fund. 1612 Andrzej Pongtowski dziedzic. – Przy kościele duża biblioteka.
   Do parafii należy wieś Śniadówka (dawniej Piotrowa wola zwana – biskupów Krakow.)

2. Bobrowniki miasteczko, dziś osada (jeszcze r. 1872 należało do dyecezyi podlaskiej, dekanatu stężyckiego – r. 1711 do dyecezyi krak. dekanatu stężyck.) Kość. paraf. Nawiedzenia P. Maryi fund. 1488 Stanisław z Szczekarzowic Tarło, jako filia do Stężycy; r. 1503 wymurowany został parafialnym; odrestaur. r. 1757 Piotr Strykowski pleban kanon. lubelski.
   Do parafii należą wsie Dęblin, Irena, Zdżary.

3. Bochotnica wieś (dawniej Bochotnica wielka). Pierwotny kościoł paraf. S. Jana Ewang. i S. Leonarda drewniany, na wysokiem wzgórzu zajęty w XVI w. przez akatolików, odebrany r. 1593. na miejscu dawnego wystawił nowy pod tyt. S. Jana Ewang. z drzewa Stanisław Samborzecki; r. 1770 wymurował nowy Stanisław Gałęzowski Kaszt. lubelsk. i Stanisław Małachowski star. wąwolnicki; konsekr. 1993.
   Do parafii należą wsie: Bochotnica (którą r. 1398 Jan Firlej sprzedał Klemensowi Kurowskiemu kaszt. sądeck.), Nałęczów, Strzelce Czesławice.

4. Garbów w. Kość. paraf. S. Wojciecha drewniany leży na wysokiej górze zwanej Aryańską, tylko zakrystya i facyata murowane, do Kościoła prowadzi 96 stopni wśród drzew. Kościół ten nowy z drzewa na miejscu dawnego (istniejącego już 1326) wystawił Daniel Kowalewski dziedzic Ługów r. 1700–1731. – Szpital Kościelny fund. 1666 Mikołaj Długocki pleban.

Do parafii należą wsie: Garbów (niegdyś dziedzictwo Czernych), Tomaszowice z przyległością Giszowice (którym r. 1427 Władysław Jagiełło nadał prawo magdeburskie na prośbę dziedziców Mikołaja i Jakuba Giszowskich), Ługów, Orlicz, Ożarów, Przybysławice, Jastków, Staroscin.

Kaplica prywatna we wsi Tomaszowice.

Kaplica prywatna we wsi Staroscin.

5) Gołąb w. Kość. paraf. Wniebowzięcia P. Maryi murow. wspaniały z 2 wieżami na froncie, w stylu jezuickim wystawił r. 1634 Szymon Grzybowski pleban, na miejsce dawnego drewnianego; r. 1647 wyniesiony do godności Prepozytury z 4 mansyonarzami przez Piotra Gembickiego bisk. Krak. – Pierwotnie miały być r. 1170 w Gołąbiu 2 kościoły parafialne drewniane erygowane jeden S. Floriana, drugi S. Katarzyny. Dopiero Wojciech Jastrzębiec biskup Krak. przywilejem danym w Bodzantynie fer. 4a post fest. OO. SS. 1419 oba farne kościoły połączył w jeden S. Katarzyny na żądanie Władysława Jagiełły.

Do parafii należą wsie Gołąb (pamiętna bitwą z Szwedami r. 1657 i Konfederacyją Gołąbską r. 1672 przeciw prymasowi Prażmowskiemu i hetmanowi Janowi Sobieskiemu) starostwo, od r. 1829 własność ks. Adama Czartoryskiego), Bałtów, Borysów, Skoki.

Kaplica N. P. Maryi Loretańskiej na cmentarzu przy kościele paraf. w Gołąbiu, wystawił murow. 1634 Szymon Grzybowski pleban; r. 1651 fundował przy niej Remigi Leżynski proboszcz gołąbski 4 mansyonarzy.

6) Kazimierz dolny miast. Kościół paraf. S. Jana Chrzcic. i S. Bartłomieja (istniał już 1326 r.) murow. gotycki wystawił Król Kazimierz Wielki, odbudował r. 1597 Jan Przybyło rajca Kazimiers. ma 3 kaplice i 7 ołtarzy; Konsekr. 1591. R. 1532 fundował Jan Ożarowski proboszcz przy tym kościele 6 mansyonarzy i jednego Kleryka. Wspaniałe organy sprawione r. 1620. – Pierwotnie Kazimierz miał się nazywać Wietrzna góra i należeć do Klasztoru Benedyktynów na Łysejgórze r. 1008, później przeszedł w posiadanie Norbertanek Zwierzynieckich przy Krakowie, od których nabył go Kazimierz Wielki. Pierwszy Kościół drewniany S. Jana Chrzcic. i S. Jana Ewang. miał założyć w XI w. Lambert bisk. Krak. na Skowierzynku gdzie dziś wieś Wylęgi czyli Wielągi.

Do parafii należą wsie: Bochotnica (z ruinami zamku), Skowierzynek, Wielągi i inne.
Kościół szpitalny S. Ducha i S. Anny murow. starożytny, w mieście Kazmierzu, Kon-
sekr. 1671 r. po odbudowaniu przez x. Mateusza Lubańskiego; istniał już 1595.
Kościół poreformacki Zwiastowania P. Maryi w mieście Kaźmierzu
murow. Pierwotnie była to Kaplica na górze zwanej Plebania wymu-
rowana r. 1589 przez Bartłomieja radcę, Mikołaja ławnika Przybyłowi-
czów i Wojciecha Bugnerowicza mieszczana Kazimierskich, przy
której r. 1595 fundowano prebendarza. Ponieważ umieszczony w wielkim
ołtarzu obraz Zwiastowania P. Maryi sprawiony r. 1628 przez Jana
Bugnerowicza za 500 zł. pięknego pędzla, wsławił się cudami: fun-
dował r. 1628 przy niej Henryk Firlej Opat tyniecki Klasztor Refor-
matów; Kościół rozszerzony r. 1658, po pogorzeli r. 1827 odbudowany,
r. 1864 supprymow.

7. Karczmiska w. Kościół filialny (do paraf. Kazimierz) S. Wawrzyń-
ca drewniany wybudowany r. 1540, odbudował z drzewa r. 1723 Jerzy
Xiążę Lubomirski, r. 1843 wymurował nowy Ignacy Wessel dziedzic.
Wsie należące do tej parafii: Karczmiska, Chodlik, Słotwiny.

8. ~~[illegible]~~ Klementowice w. kość. par. S. Klemensa i S. Małgorza-
ty, drew. fund. 1418 Piotr Firlej dziedzic Kurowa i Bochotnicy, którą
to erekcję potwierdził Wojciech Jastrzębiec bisk. krak. aktem da-
tym r. 1418 w Pogorzałym stawie (dziś miasto Piaski luterskie) W
XVI wieku był w posiadaniu akatolików. R. 1689 dziedzic Adam Kotowski
starosta wyszogrodz. wystawił nowy Kościół z drzewa, konsekr. 1690.

9. Końsko wola (dawniej Konińska wola) miasteczko, kość.
paraf. S. Krzyża i S. Andrzeja, murow. na miejscu dawnego drewnia-
nego, wystawił Stanisław Lisowicz proboszcz r. 1624 w gotyckim stylu
obszerny z 2 wieżami przy fasadzie, konsekr. 1627. Po zniszczeniu
przez Szwedów odrestaurowany przez Augustyna i Zofią z Sieniaws-
kich Czartoryskich wojew. rusk. r. 1730. W kaplicy pobocznej P. Maryi
jest piękny nagrobek Zofii Lubomirskiej marszałkowej w. kor. + 19 April. 1695
wyobrażający na sarkofagu z czarnego marmuru leżącą niewiastę w naturalnej
wielkości odlaną z ołowiu. Przy wchodzie do kościoła marmurowy nagro-
bek w kształcie piramidy z geniuszem Karola Khittel Dra Med. + 23 Listop.
1817 w Puławach, oraz nagrobki z ciosu jenerała Józefa Orłowskiego i Franciszka — ur. 16 kwiet. 1742 + 28 Grudn. 1807
ur. 4 Paźdz. 1750 — Kniaźnina (+ 1807 d. 25 sierp.) — R. 1545 Piotr Gamrat arcyb. gniezn. bisk. krak. na prośbę
dziedzica Andrzeja z Tęczyna kaszt. lubelsk. Kościół ten wyniósł do rzędu
Prepozytury z 5 mansyonarzami, i i klerykiem. Tu był proboszczem Fran-
ciszek Zabłocki poeta + 12 Wrześn. 1821. i Grzegorz Piramowicz.
Kościół szpitalny S. Anny, murow. w Końskowoli za miastem, wymurował r. 1613

Stanisław Lisowicz proboszcz.

10. Kurow miasteczko, Kość. paraf. murow. S. Michała i Narodzenia P.
Maryi, eryg. r. 1452 pierwotnie miał prezbyterium i zakrystyą murowane
a nawę z drzewa. W XVI w. przez dziedziców Zbąskich oddany Aryjanom
(a nabożeństwo katolickie przeniesiono do małej kapliczki drewnianej S. Idzie:
go na przedmieściu). R. 1660 oddany na powrót Katolikom i staraniem
proboszcza Jana Lesieckiego odbudowany z muru, konsekr. 1690. Po obu
stronach wielkiego ołtarza są portrety Michała Szajowskiego probosz:
cza +1753 który fundował Mansyonarzy i Grzegorza Piramowicza ur.
1735 proboszcza w Kurowie i Międzyrzeczu +14 Listop. 1801 (Kanonik kamieniecki
miał braci: Andrzeja, Stanisława, Piotra; siostry Zofię, Weronikę, Genowefę
i Agnieszkę). Pod chórem duży nagrobek dziedzica Stanisława Zbąskiego) z Kurowa
+8 lipca 1585 mającego lat 45, przedstawiający leżącego rycerza w zbroi na
sarkofagu. Zewnątrz kościoła nagrobki Grzegorza Piramowicza pro:
boszcza +1801 d. 14 listop, wieku 66, i jego matki Anny Piramowiczowej
+24 lipca 1734 (?) wieku 74. W kościele paraf. jest też portret Ignacego
Potockiego który mieszkał w pałacu zwanem Olesin. – Na przedmieś:
ciu miasta Kurowa był kościołek S. Leonarda z szpitalem dla ubo:
gich fund. 1549 przez Samuela Maciejowskiego bisk. krak. odrestauro:
wany przez Grzegorza Piramowicza proboszcza.
Kaplica prywatna (oratorium) w dworze Kurowskim zwanym Ole:
sin [illegible] (zbudowanym przez Alexandrę Stanisławową z Książąt Lubo:
mirskich Potocką wraz z pięknym angielskim parkiem).

[z 12 polskiemi wierszami postawiony przez żonę Annę z Kurowa Zbąskę.

[oraz Katarzyny Jan: kowskiej +1784. – Dzwon średni z r. 1638.

11. Markuszów miasteczko, Kość. paraf. murow. S. Józefa. Pierwotny
kościół drewniany S. Małgorzaty w XVI w. zostawał w posiadaniu dyssydentów.
R. 1580 Jan Firlej podskarbi w. kor. starosta lubelski oddał go Katolikom. Jó:
zef Nieradzki pleban i kanonik łucki fundował przy nim r. 1670 mansyonarzy 4
i wymurował r. 1680, konsekr. 1690. Andrzej Trzebicki bisk. krak. nadał nową
erekcyą S. Józefa i wyniósł do rzędu Prepozytury. Po spaleniu w r. 1812 odbu:
dował Władysław hr. Tarnowski. Są tu nagrobki: Katarzyny z Stępkowskich
Hryniewieckiej kasztelanowej kamienieck. +27 maja 1773 w wieku 33 lat
(z [illegible]iczem) i Rafała Amor hr. Tarnowskiego +8 marca 1803 w Warsza:
wie (z sarkofagiem i rzeźbą)
Kościołek szpitalny S. Ducha w Markuszowie wymurowany r. 1608
przez Opalińską Gertrudę żonę Jana Firleja podskarbiego kor. z funduszem dla
ubogich. W przywileju erekcyjnym z d. 21 maja 1608 położono za warunek
aby ubodzy codziennie w tym kościołku całą pieśń: „Bogarodzica" śpiewali.
Po pożarze w r. 1812 odbudowany, a fundusze przyłączono do kościoła
parafialnego.

12. Opole miasteczko (r. 1847 należało jeszcze do dekanatu Chodelskiego). Kość. paraf. murow. Wniebowzięcia N. Maryi. Pierwotny kościół istniał już r. 1326; w XVI wieku dziedzice Słupeccy oddali go Kalwinom r. 1520 czy też Arianom; dopiero r. 1615 Jerzy Felix Słupecki zostawszy Katolikiem, oddał go Katolikom. Po zniszczeniu przez różnowierców odbudowany w XVII w. i r. 1674 konsekrowany. R. 1743 Jan Tarło wojewoda sandom. dziedzic osadził przy nim Pijarów którzy tu mieli Kollegium, supprym. 1864. Kościół obszerny malowany mieści w sobie nagrobki z XVII i XVII wieku. – Przy tym kościele był Szpital na 12 ubogich fund. 1744 przez Jana Tarłę, r. 1751 przez Zofię z Krasińskich księżnę Lubomirską ~~de~~ kasztelanowę krak. wymurowany i lepiej uposażony.

Kaplica murow. na cmentarzu w Opolu.

Do parafii należą między innemi wsie: Kaliszany, Niedźwiada, Pomorze, Skoków, Wrzelów (dawniej miasteczko, r. 1824 na wieś zamienione).

13. Kluczkowice wieś (dawniej w dekanacie Chodelskim). Kościół S. Trójcy filialny (do parafii w Opolu) murow. Na miejscu dawnego r. 1776 Zofia z Krasińskich Lubomirska wymurowała nowy. – Przy tym kościele był Szpital na 4 ubogich fund. 1647 przez Jerzego z Konar Słupeckiego starostę pilznień.

Do parafii należą: Ożarów, Stanisławów i inne.

14. Piotrawin wieś (dawniej w dekanacie Chodelskim). Kościół paraf. murow. S. Tomasza Apost. Pierwotny modrzewiowy kościół miał istnieć za czasów S. Stanisława. Dzisiejszy gotycki z cegły wymurował r. 1440 Zbigniew Oleśnicki bisk. Krak. (stary zaś modrzewiowy przeniósł do nowo założonego miasta Biskupice); r. 1791 pokryty dachówką, r. 1798 wybudowano dzwonnicę. Kościół ma starożytną tablicę erekcyjną z r. 1440 z rzezbami. Kościół ten z parafią Klemens XII r. 1731 oddał w rząd Kapitule Katedr. Krak. Cmentarz Kościoła murem opasany, ma lipę starożytną, a 10 kroków od Kościoła jest czworoboczna Kaplica wymurowana r. 1440 przez Zbigniewa Oleśnickiego bisk. Krak. w której się mieści ołtarz z Wskrzeszeniem Piotrawina przez Św. Stanisława i w posadzce grób Piotrawina z Janiszewa przykryty tablicą marmurową z napisem przez Szymona Kołudzkiego kanon. Krak. sprawioną r. 1640. W skarbcu jest Kapa Św. Stanisława.

15. Rybitwy wieś (dawniej w dekanacie Chodelskim.) – Kość. paraf. murow. WW. SS. Po spaleniu pierwotnego kościoła drewnianego w drugiej połowie XIII w. wymurował dzisiejszy starożytny r. 1487 Jan Morawiec dziedzic Rybitw i Kolczyna, a Jan Konarski bisk. Krak. r. 1505 erekcyję potwierdził. W XVI w. był w posiadaniu Arianów, odebrany konsekrował na nowo r. 1631 Tomasz Oborski

bisk. laodycejski; sufrag. Krak. – Szpital na 7 ubogich fund. 1740 Umiń=
ski proboszcz. – W kościele ołtarz starożytny.
Do parafii należy: Józefów (miasteczko), Bassonia wieś, Niezawa w.
Kaplica prywatna na cmentarzu parafialnym.

16. Józefów nad Wisłą (dawniej Koterzyn) miasteczko (dziś osada) (należał dawniej do dekanatu Chodelskiego). – Kościół pobernardyń=ski Bożego Ciała murow. – Kościół pierwotny drewniany z klaszto=rem Bernardynów fund. 1690 Józef Potocki (a podług innych r. 1691 Andrzej Potocki kaszt. krak.). Po pożarze d. 11 Grudn. 1729, wymurował r. 1733 Józef Potocki wojew. kijow. nowy kościół z klasztorem. Supryn. 1864, a przy kościele mieszka wikary z parafii Rybitwy.

17. Prawno dawniej miasteczko, r. 1824 w wieś zamienione (dawniej w dekanacie Chodelskim). Kościół Wniebowzięcia P. Maryi, drewn. filialny do Rybitw. Pierwotny drewniany również filialny kościół fund. 1614 Jan Abraham Sienieński dziedzic Mazanowa; r. 1659 odrestau=rował Stanisław Lanckoroński wojew. ruski. R. 1782 wystawił nowy z drzewa Maciej Kryspiński pleban miejscowy (filia do Rybitw).
Do parafii należy wieś Mazanów.

18. Wąwolnica miasteczko, teraz wieś. – Kościół paraf. murow. S. Wojcie=cha. – Pierwotny kościół drewniany mieli założyć r. 1027 Benedyktyni z Łysejgóry, istniał on jeszcze r. 1326. Dzisiejszy kościół murowany gotycki wystawił r. 1348 na miejscu dawnego zamku wyjednawszy mu godność prepozytury. Król Kazmierz Jagiellończyk r. 1449 kościół z probostwem oddał Benedyktynom na Łysejgórze, po których supresyi w r. 1818 zostało probostwo świeckiem. Kościół konsekrował r. 1638 Tomasz Oborski bisk. laodyc. sufrag. krak. Do koła kościoła są jeszcze ślady murów i dawnych sklepień. Przytykała niegdyś do kościoła wieś zwana Dzie=wicza góra, dziś nie istniejąca. – Na przedmieściu miasteczka istnie=ła jeszcze obszerna kaplica P. Maryi z 2 ołtarzami mającemi płasko=rzezby z drzewa mianowicie Koronacyją P. Maryi w wielkim ołtarzu. Kaplica ta konsekrowana r. 1638, zniszczona przez Szwedów w XVII w. – Druga kaplica S. Maryi Magdaleny w samem miasteczku miała 2 ołtarze z płaskorzezbami S. Maryi Magdaleny i Zdjęcia z Krzyża; dziś z niej tylko rudera.
Do parafii należą wsie: Celejów, Charz, Drzewcza, Kembło, Karma=nowice, Piotrowice, Rąblów, Stanisławów i i.
Kaplica (oratorium) prywatna w pałacu we wsi Celejów (z pięk=nym ogrodem)

19. Wilkow wieś (dawniej w dekanacie Chodelskim.). Kośc. paraf. murow. S. Floriana. Pierwotny kościół drewniany istniał już r. 1326, konsekrowany r. 1468 miał wtedy 2 ołtarze: wielki ołtarz S. Anny na drzewie malowany i N. P. Maryi z drzewa rzeźbiony. Około r. 1630 Głuscy dziedzice Wilkowa wymurowali niewielki kościół, który r. 1638 Tomasz Oborski bisk. laodyc. pod tytułem Przemienienia Pańskiego konsekrował. Po pożarze w r. 1707, i po wylewie wody w r. 1833 odrestaurowała swym kosztem Rozalia z Lubomirskich hr. Rzewuska. – Szpital parafialny fund. 1688 Jan Polanowski na Suboguh.
Wsie: Jarentowice, Kłodnica, Żmijowiska, Wilkow (gdzie każdy gospodarz ma w domu czółno dla ratowania się podczas powodzi).

20. Włostowice wieś. Kościół paraf. murow. S. Józefa. Pierwotny kościół drewniany pod tytułem Wniebowzięcia P. Maryi był filią kościoła parafialnego we wsi Jeroszyn czyli Góry Jeroszyna leżącego za Wisłą (i istniejącego już r. 1326). Dopiero Andrzej Trzebicki bisk. krak. r. 1676 ustanowił oddzielną parafię w Włostowicach. R. 1723 Elżbieta z Lubomirskich Sieniawska Kasztelanowa Krak. wymurowała nowy kościół. [illegible] który r. 1801 Adam i Izabella z Flemingów Czartoryscy wspaniale odnowili, a Józef Marcellin Dzięcielski bisk. lubel. r. 1826 pod tyt. S. Józefa konsekrował. – Na cmentarzu ewangielickim żelazny pomnik dla Zygmunta barona Gutschmid jenerała saskiego † 7 [illegible] 1812.
Wsie: Puławy (dziś Nowo-Alexandrya przezwana, z sławnym pałacem), Marynki (z pięknym pałacykiem), Parchatka (z ładnym [illegible] i winnicą), Pożejów, Skowieszyn, Wieś Puławska, Wolka Profecka, Zulinki.

21. Nowo-Aleksandrya czyli Puławy wieś (dziś osada wolna). Kaplica publiczna murow. Wniebowzięcia P. Maryi, wystawiona r. 1803 przez Adama Xięcia Czartoryskiego jenerała ziem podol. w kształcie rotundy z portykiem korynckim, konsekr. 1816 przez Wojciecha Skarszewskiego.

22 Żyrzyn wieś. Kośc. paraf. mur. S. Jędrzeja murow. Parafię utworzył i erygował r. 1635 Andrzej Trzebicki bisk. krak. (oderwawszy ją od Gołąbia). Kościół pierwotny drewniany wystawił Albert Ryminski proboszcz gołąbski; konsekr. r. 1695. Nowy kościół wymurowany r. 1840.

W całym Dekanacie Nowo-Alexandryjskim: Kościołów paraf. 17, Kościołów filialnych (cum cura animarum) 3, Kościołów filialnych (sine cura animarum) 2, Kaplic publicznych i prywatnych 13, Xięży świeckich 25, Zakonników 8 i Dusz katolickich 63,983.

II Dekanat Biłgorajski.

dawniej Tarnogrodzki (niegdyś w dyecezyjach
chełmskiej i przemyskiej.)

1. Biłgoraj miasteczko. Kość. paraf. Wniebowzięcia P. Maryi
murow. Pierwotnie była tu tylko kaplica drewniana r. 1604
przez mieszkańców wystawiona. Tę Zbigniew Gorajski dziedzic
oddał Kalwinom i udzielając r. 1634 tej wsi przywilej miasta,
nawet fundusz dla pastora ustanowił. R. 1726 Marcin Leopold
Szczuka starosta wiekszniański, dziedzic nadał dotacyją tutej:
szemu kościołowi katolickiemu, co późniejsi dziedzice Eustachy
Potocki z żoną Marianną z Kątckich r. 1747 i Jan Potocki r.
1781 potwierdzili. Dzisiejszy kościół wymurowany r. 1753 przez
Eustachego Potockiego, za staraniem Jana Mroczkowskiego
plebana, konsekr. 1778. Dzwony ulane r. 1627; w kościele nagro:
bek Eleonory z Kamieńskich 1º voto Udalryka Xięcia Radziwiłła,
koniuszego W. X. Lit. 2º voto Stanisława Nowakowskiego dzie:
dzica Biłgoraja żony + 6 Stycznia 1816 w wieku 60 lat. Przed koś:
ciołem słup kamienny z figurą Chrystusa z r. 1699. Przy kościele
był szpital dla 5 ubogich. – Lud tej parafii odznacza się pięknym
kształtem i bogatym ubiorem świątecznym. – Był tu klasztor Franciszkanów.
Do miasta przytyka wieś Rożnówka z pięknym pałacem i ładnym
ogrodem angielskim, w którym dziedzic r. 1828 wystawił kilka obe:
lisków na pamiątkę Xięcia Józefa Poniatowskiego, jenerała Dąbrows:
kiego, Ignacego Krasickiego. Między innemi jest w tym ogrodzie ka:
mienna figura Piasta, sprowadzona r. 1820 z zburzonego w Warszawie
pałacu Danitowiczów.

2. Gorecko wieś. Kościół paraf. drewn. S. Stanisława fundował (Marcin r. 1668)
Zamojski podskarbi w. Kor. osadziwszy przy nim x. Antoniego Terleckiego
Franciszkana†; po pogorzeli wystawił r. 1768 nowy kościół drewniany
wraz z klasztorem dla Franciszkanów Jan Jakób Zamojski wojewoda,
który to kościół r. 1778 Melchior Kochnowski biskup dyonizeński sufragan
chełmski konsekrował. Jest tu cudowny obraz S. Stanisława. – Klasztor suprym.
r. 1864.

†Klasztor wystawił i dotował r. 1720 Tomasz Józef Zamojski (ad)

3. Huta Krzeszowska wieś. Koś. paraf. Podwyższenia S. Krzyża (w dawn. dyec.
drewn. wystawiła r. 1766 Teressa z Michowskich Zamojska wdowa przemysk.)
po Tomaszu Zamojskim Ordynacie za pozwoleniem Walentego Wężyka
bisk. przem. Kościół ten był filią do Krzeszowa, dopiero na początku
XIX wieku utworzono osobną parafię.
Wsie: Gozd, Derylaki.

4. Józefów-Ordynacki miasteczko. Koś. paraf. drewn. Niepoka:
lanego Poczęcia P. Maryi zbudował r. 1723 Tomasz Józef Ordynat
Zamojski; konsekrował r. 1728 Jan Felix Szaniawski bisk. chełmski.
Wsie: Majdan-Sopocki, Stanisławów

5. Krzeszów miasteczko. Koś. paraf. drewn. Narodzenia P. Maryi. w dawn. dyec. prze:
Pierwotny kościół drewniany odbudował r. 1509 Zygmunt I, konsekrował mysk.
go r. 1596 Jan Dymitr Solikowski. Po pożarze wystawiła nowy kościół
z drzewa r. 1642 Katarzyna na Ostrogu Zamojska. R. 1728 po roze=
braniu starego kościoła za pozwoleniem Alexandra Fredro bisk. przem.
wystawili Zamojscy nowy obszerny drewniany kościół, konsekro=
wany 1744 przez Wacława Hieronima Sierakowskiego bisk. przemysk.

6. Łukowa wieś. Koś. paraf. drewn. Św. Anny istniał już r. 1466 pier= w dawn. dyec.
wotnie pod tytułem Wniebowzięcia P. Maryi konsekr. 1605 za pozwoleniem przemysk.
biskupa przemysk. R. 1624 między Oktawą Bożego Ciała Tatary zra=
bowali ten kościół. R. 1677 Ignacy Gryglowski pleban odbudował
z drzewa, konsekr. 1721 Stanisław Pieczkowski sufragan przemysk.
Wsie: Babice, Łukowa (założona przez Iwana Kustrę z Krzeszowa
w XVw.), Obsza (dawniej Posza), Zamch.

7. Potok-Ordynacki wieś. Koś. paraf. murow. S. Jana Chrzciciela. (w dawn. dyec.
Pierwotny kościół drewniany, wystawił r. 1581 Józef Woliński, konsekr. przemysk.
1611. Po rozebraniu starego kościoła wymurowano r. 1743 nowy kosz=
tem Teressy żony Tomasza Zamojskiego Ordynata i Stanisława Jastrzęb=
skiego proboszcza; konsekr. 1754 Wacław Hieronim Sierakowski bisk. przem.
Wsie: Gozd Lipiński, Wola Kulińska, Kulna, Lipiny.
Kaplica na cmentarzu parafialnym w Potoku ordynackim drewniana
istniała jeszcze r. 1850.

8. Puszcza-Solska wieś (dawniej Sol wieś nad rzeką Łada polska) Kościół paraf. S. Maryi Magdaleny murow.
Pierwotny kościół drewniany wystawił r. 1603 Jan Zamojski kanclerz w. kor.,
r. 1644 Tomasz Zamojski osadził przy nim Franciszkanów, sprowadzonych
z Lublina, którym klasztor wymurował, a Paweł Piasecki bisk. chełmski para=
fię przy nim r. 1644 erygował. R. 1648 kościół i klasztor od nieprzyjaciół spalony.

Kościół drewniany wraz z Klasztorem po powtórnem w r. 1702 spaleniu odbudował r. 1705 Tomasz Józef Zamojski; r. 1778 wybudowano obszerny murowany Klasztor przy drewnianym Kościele, który gdy się d. 21 Lipca 1794 od piorunu spalił, urządzono w murach Klasztornych kościół. W wielkim ołtarzu cudowny obraz S. Maryi Magdaleny w bogatej srebrnej sukience. – Klasztor supprym. 1864.

Wsie: Bidaczow, Ciosmy, Lipowiec, Łazory, Majdan Sól, Buszczy Solskiej.

Kaplica murowana S. Maryi Magdaleny (nad źródłem, gdzie się cudowny obraz zjawił, istniała już r. 1644.

(w dawn. dyec. przemyśk.) 9. Tarnogród miasteczko (dziś osada). – Kościół paraf. murow. Przemienienia Pańskiego, na wzgórzu wśród drzew jarzionowych, otrzymał dotacyją od Zygmunta Aug. Króla. Wymurowany r. 1598 przez Jana Zamojskiego Kanclerza w. Kor. i odrestaurowany r. 1630 za staraniem Andrzeja Kłopockiego proboszcza, otrzymał tytuł Prepozytury; Konsekrowany 1636 przez Nowoszyckiego sufrag. lwow. – Miasteczko same sławne Konfederacyją Tarnogrodzką r. 1715 przeciw wojskom saskim.

Wsie: Biszcza, Bukowina, Księżpol, Korchow, Płusy, Żary.

Kaplica S. Rocha na przedmieściu w Tarnogrodzie zbudowana około r. 1600 z drzewa, dziś murowana.

Kaplica Ofiarowania P. Maryi we wsi Bukowina

W całym dekanacie Biłgorajskim, Kościołów paraf. 9, Kaplic 3 – Księży świeckich 13, Zakonników 8. – Dusz Katolickich 41,803.

III. Dekanat Chełmski.

1. Chełm miasto. – Kościół popijarski parafialny Rozesłania Apostołów murowany; założony pierwotnie r. 1280 drewniany; r. 1386 fundował przy nim Władysław Jagiełło (a podług niektórych Ludwik Król węgier. i polsk. w r. 1375) Katedrę biskupstwa chełmskiego, która r. 1417 przez tegoż Króla dotowaną, następnie r. 1473 do Hrubieszowa, a r. 1490 do Krasnegostawu przeniesioną została. Po pożarze w r. 1585 Jan Łaszcz starosta chełmski wymurował w Chełmie kościół paraf. Konsekrowany r. 1591 przez Stanisława Gomolińskiego bisk. chełmsk. R. 1667 Krzysztof Żegocki bisk. chełmski oddał ten Kościół wraz z parafią XX. Piarom, co potwierdził Klemens X. r. 1673 i Król Jan III r. 1677. Kollegium dla Piarów przy takowym wystawił x. Świrski biskup cytryneński, sufragan chełmski. R. 1753 zaczęto murować nowy obszerny kościół na miejscu dawnego, ukończony r. 1764 kosztem Wacława Rzewuskiego wojewody podolsk. hetmana poln. kor. i Maryanny z Radziminskich Wolskiej podsędkowej

chełmskiej. Zdobią ten kościół piękne malowidła ścienne wykonane r. 1758 przez Józefa Jana Mayer malarza nadworn. król. Wielki ołtarz sprawił Olędzki bisk. kamb. Karabizopolitański sufragan kijów. Przed kościołem 2 kolumny z figurami P. Maryi Łaskawej i S. Józefa Kalasantego. Paweł Turski bisk. chełmsk. r. 1769 kościół ten wyniósł do godności prepozytury. Konsekr. 1795 Jan Lenczowski bisk. abderytańs. sufrag. lubelski. Odrestaurowany 1832. — W Chełmie był także szpital istniejący już r. 1476, przy którym r. 1650 był kościółek drewniany S. Ducha, który r. 1754 wymurowano a r. 1810 na magazyn obrócono. — Kościół z klasztorem Reformatów fund. 1740 Andrzej Wolski cześnik chełmski.

Wsie: Bieławin (z ruinami starożytnej wieży), Czerniejów, Depułtycze, Kamień, Leonów, Niemirów, Okszów, Pokrówka, Spas, Stołpie (z starożytną wieżą), Serebryszcze, Uher (z pałacem i ogrodem), Udalec, Weresie.

Kaplica murowana na cmentarzu parafialnym w Chełmie.

Kaplica we wsi Uher.

2. Czułczyce wieś. Kość. paraf. drewn. S. Trójcy. istniał już 1603; odbudowany z drzewa 1764 przez Szymona Dolińskiego proboszcza kosztem Eleonory Wickiej. Dawniej miał tytuł Narodzenia P. Maryi.
Wsie: Horodyszcze, Korbonosz, Parypse.

3. Kumów wieś. Kość. paraf. Nawiedzenia P. Maryi murow.; pierwotny z drzewa wystawił 1434 Jan z Opatowic Zaborowski bisk. chełmsk., odbudował z drzewa r. 1592 Stanisław Gomoliński, spalony r. 1698; powtórnie wystawił 1714 Wojciech Rostkowski proboszcz, kustosz chełmski; dopiero r. 1821 Wojciech Skarszewski biskup postawił murowany.
Wsie: Kumów, Zobołowice, ~~[illegible]~~ Haliczany i Wolawce (dobra stołowe biskupów lubelskich), Rakołupy (z pałacem), Strachosław, Kleszczów, Roztoka, Dryszczów, Sielce (z ruinami zamku)

4. Łańcuchów wieś. Kość. paraf. murow. S. Jana Chrzciciela; pierwotnie drewniany w XVI wieku w posiadaniu Aryanów, r. 1648 spalony przez dziedzica Antoniego Szpinkę, który go z drewna wnet odbudował. R. 1813 wymurował nowy Józef Suffczyński starosta dyputtycki; dziedzic.

5. Milejów wś. Kość. paraf. murow. Wniebowzięcia P. Maryi. Pierwotnie ta wieś należała do parafii Łańcuchów, i miała niegdyś na górze za wsią kaplicę Św. Anny. Dopiero r. 1858 Antoni Rostworowski i Helena z Suffczyńskich Chrapowicka wymurowali kościół, który 1859 Walenty Baranowski biskup lorymeński sufragan lubelski konsekrował i wtedy parafię utworzono.
Wsie: Jaszczów, Białka, Starościce.

6. Olchowiec wieś. Kość. paraf. S. Małgorzaty drewn. Pierwotny kościół drewn. fund. 1453 dziedzice bracia Mikołaj sędzia ziemski chełmsk. i Paweł kanon. chełmski Smiesiński oraz Wojciech z Świeciec Świeciecki podczaszy chełmski. Był on najprzód filialnym

do parafialnego we wsi Łyszcze (dziś Pawłów zwane). R. 1534 Jakób Buczacki
bisk. chełmsk. utworzył oddzielną parafię. Odbudowany z drzewa konsekro:
wał r. 1681 Jacenty Święcicki bisk. chełm. R. 1788 Józef Komorowski kasztelan
bełzki dziedzic Święcicy, wystawił nowy z drzewa, poświęcony 1791.
Wsie: Busa, Busowno, Święcica, Pniowna, Biesiadki. drewn.
7. Pawłów miasteczko (dawniej wieś Łyszcze). – Kościół paraf. (Narodzenia
P. Maryi, wystawił w dobrach stołowych biskupich Łyszcze, r. 1421 Jan
z Opatowic Zaborowski bisk. chełmski. Po spaleniu wsi całej, r. 1538 Jakub
Buczacki bisk. chełmski wystawił tu miasteczko Pawłów i kościół z drzewa,
który r. 1711 Krzysztof Szembek bisk. chełm. pod tytułem Św. Jana Chrzc. kon:
sekrował. R. 1744 Jan Antoni Siła Nowicki cześnik ziemi chełms. wystawił
dzisiejszy kościół paraf. drewniany Narodzenia N. P. Maryi.
Wsie: Rejowiec miasteczko (dziś osada, z pałacem i ogrodem), Siedliszcze
(dawniej miasteczko, od r. 1821 wieś), Wereście, Rubie, Stajne, Julin, Borowi:
ca (gdzie mieszkała dziedziczka wydająca dziełka pod imieniem autorki Polki), Kras:
ne, Wojciechów, Chojno, Korybutowa-Wola, Mogielnica, Dobromyśl, Bezek, Ko:
byle, Zahorodyski, Kanie (gdzie w cerkwi ruskiej unickiej jest cudowny

Obraz cudowny.

obraz Bogarodzicy)
Kaplica w miasteczku Rejowiec.
Kaplica we wsi Borowica.
Kaplica we wsi Siedliszcze.

w dawn. dyec. Krakow.

8. Puchaczów miasteczko (niegdyś klasztoru Benedyktynów w Sieciechowie)
(dawniej w dyecezyi Krakow. w archidyakonacie lubelskim). Kośc. paraf.
murow. Wniebowzięcia P. Maryi. Pierwotny kościół drewniany był filią
należącą do parafii w mieście Łęczny. Dopiero r. 1533 Piotr Tomicki bisk.
krak. utworzył tu oddzielną parafię. Dzisiejszy kościół wymurował r.
1738 Leonard Prokopowicz opat sieciechowski; konsekr. 1786. – Był
tu i szpital paraf.
Wsie: Nadrybie, Turowola, Starawieś.
9. Sawin miasteczko. – Kośc. paraf. murow. Przemienienia Pańskiego
Pierwotny drewniany kościół wybudował Nadaliński proboszcz; dzi:
siejszy wymurowała r. 1740 Barbara Dłużewska kasztelanowa chełmsk.
konsekr. 1752. – Był tu i szpital na 5 ubogich oraz altaria, fundowane
r. 1611 przez Pawła Chylińskiego. – Dobra Sawin nadał r. 1456 Król Kazimierz
Jagiellończyk biskupom chełmskim, którzy takowe aż do r. 1833 posiadali.
Mikołaj Kościelecki bisk. chełms. r. 1506 miastu Sawin, odnawia przy:
wilej na prawo magdeburskie nadany przez biskupa Mateusza z Łomży,
który przywilej miasto podczas napadów tatarskich utraciło. Jan Dziaduski
bisk. chełmski r. 1545 nadał dotacyję kościołowi w Sawinie
Wsie: Hańsk, Krypudza, Ujazdów, Zdzarki, Petrylów, Hańsk (z pałacem starożytnym i
ogrodem).

10. Świerże (niegdyś miasteczko, od r. 1822) wieś. Kość. paraf. drewn. S. Piotra i Pawła; fundusz dla takowego odnowił r. 1624 dziedzic Hieronim Jełowicki; dzisiejszy kościół drewniany zbudował r. 1773 Tadeusz Przyłuski (Załuski ?) starosta radziecki.
Wsie: Okopy, Ludwinów, Żalin, Gdola, Hruszne, Pławanice.

11. Dorohusk wieś. Kościół filialny S. Jana Nepom. i S. Barbary, należący do parafii Świerże fundow. r. 1752 z drzewa dziedzic Michał Maurycy Suchodolski chorąży ziemi chełmsk. z żoną Barbarą z Męczyńskich. Dla zniszczenia rozebrany r. 1818, a nabożeństwo odbywa się w dworze (w r. 1853).
Wsie: Berdyszcze, Turka, Skurdjów.

12. Wojsławice miasteczko. Kość. paraf. murow. S. Michała istniał już w XVI w. albowiem r. 1508 dziedzic Hieronim Zaklika z Czyżowa zapisał mu dotacyję. Dzisiejszy kościół wymurował r. 1575 Mikołaj Zaklika Czyżewski (a podług niektórych dopiero r. 1608 Stefan Czarnecki pisarz ziemski). Budowa starożytna kryta blachą z starożytną fasyjatą i 2 obszernemi kaplicami; odrestaurował r. 1847 Aloizy Poletyło dziedzic. Otaczają kościół lipy starożytne. – Jest tu pałac piękny dziedzica.
Wsie: Turowiec, Krasne, Putnowice, Popławy.

W całym dekanacie Chełmskim, kościołów paraf. 11, kość. filialny 1, kaplic 7 – Księży świeckich 11, zakonników 4. – Dusz katolickich 27,670.

IV. Dekanat Hrubieszowski.

1. Dubienka miasteczko (r. 1588 otrzymało przywilej Zygmunta III na założenie miasta i kościoła paraf.). Kościół paraf. S. Trójcy fund. 1592 Jan z Sienna Sieniński wojewoda podolski, starosta horodel. i czorsztyn. z drzewa, odbudow. (po pożarze w r. 1615) z drzewa r. 1617, spalony został od Tatarów r. 1643 (?). R. 1753 Kazimierz Wydżga podczaszy bełski wystawił nowy kościółek z drzewa, który również z drzewa odbudowany r. 1794 przez Marcina Trzcińskiego plebana. Dzisiejszy kościół wymurowany dopiero r. 18[illegible] 1863 ma w wielkim ołtarzu cudowny obraz Bogarodzicy z r. 1592 do pierwotnego kościoła z Horodła sprowadzony. Prebendarza przy nim fundował r. 1754 Kazimierz Wydżga. – Szpital na ubogich fund. na początku XVII wieku Zahorowski.
Wsie: Jarosostrów, Busno, Kolemczyce, Strzelce (gdzie była kaplica przed r. 1800 publiczna), Starosiele, Uchańka. (W Busnie jest cerkiew murowana z 2 wieżami przez biskupa Ryłłę wzniesiona, ma piękne obrazy 4 ewangelistów, z Włoch)

2. Grabowiec miasteczko. Kośc. paraf. S. Mikołaja murowany ma prezbyterium gotyckie i nawę później przymurowaną architektury włoskiej. Miała to być pierwotnie cerkiew ruska, którą Ziemowit Książę Mazowiecki na kościół łaciński zamienił. Ma erekcyją tegoż Ziemowita Księcia mazow. daną w Bełzie 1394 in die Purificat. Mariae. a potwierdzoną 1394 przez Jana bisk. chełmsk. Dzisiejszy kształt otrzymał kościół r. 1632, zniszczony przez wojska szwedzkie Karola XII i saskie, odbudowany, spalił się r. 1812 całym miasteczkiem, r. 1855 znowu wyrestaurowany. – (Są tu ślady zamku)
Wsie: Miączyn, Hostynne, Orechówka, Danczypol, Hołużne, Gdeszyn, Skibice, Bronisławka, Trościanka, Tuczępy z majdanem, Skomorochy (którą wieś r. 1397 Ziemowit xiążę mazow. darował Golanowi z Golanowic, z którego pochodzą Skomorowscy), Żurawlów, Skibice, Czartoryja, Kozomyje, Skibice, Szczelatyn, Świdniki.

3. Horodło miasteczko. Kośc. paraf. S. Hiacynta (dziś) fund. Jan z Opatowic Zaborowski bisk. chełmsk. i Dominikanów przy nim osadził; kościół ten miał nazwę S. Krzyża. Dzisiejszy kościół wymurowany r. 1476, odrestaurowany na nowo r. 1714 przez Jana Hałtyńskiego proboszcza, i znowu r. 1825. – Był tu dawniej też kościół szpitalny S. Ducha. –
Wsie: Kopyłów, Kobło, Moroczyn, Husynne czyli Usynne, Horodło (z ogrodem angielskim (był tu klasztor Dominikanów pod tyt. P. Maryi fund. 1455 przez Władysława księcia bełsk.(?) – supprym. r. 1783)

4. Hrubieszów miasteczko (dawniej Rubieszów). Kośc. paraf. murow. ([illegible] fundował Władysław Jagiełło Król (Leopoli; die S. Remigii 1400) R. 1473 przeniesiono tu do niego katedrę z Chełma. [illegible] Kościół [illegible] ten kazał wymurować Król Zygmunt August. Sejm z r. 1676 wcielił to probostwo do dochodów Katedry chełmskiej. Konsekrowany [illegible] miał tytuł Wniebowzięcia P. Maryi i S. Michała. R. 1820 przeniesiono parafią do kościoła podominikańskiego, a dawny kościół parafialny murowany zburzono.
Kościół podominikański S. Mikołaja fund. r. 1416 Jan z Opatowa bisk. chełmski; osadziwszy przy nim klasztor Dominikanów. Odbudował kościół r. 1695 Felix Potocki kaszt. krak. i hetman, konsekr. 1750, po supressyi Dominikanów r. 1786, przeniesiono do niego parafią r. 1820 a w gmachu klasztornym umieszczono szkoły wydziałowe. – W Hrubieszowie była też Kaplica S. Ducha z szpitalem, r. 1650 przeniesiona za bramę miasta przez x. Adama Lidylowicza. Ubodzy obowiązani byli śpiewać w niej co niedzielę pieśń Boga Rodzica. Dziś nie istnieje.
Wsie: Czerniczyn (tu był niegdyś kościół parafialny S. Michała do którego przed r. 1400 i wieś Rubieszów należała, r. 1629 Remigian Koniecpolski bisk. chełmski

R. 1822 Stanisław Staszic kupił Hrubieszów i utworzył towarzystwo Hrubieszowskie, założył szkoły wydziałowe

Jest tu nagrobek Józefa Kuropatnickiego kaszt. bełskiego(?) bieck.(?) † 1742 i jego żony Teresy Zuzanny Kurdwanowskiej † 1759 – dalej popiersie bronzowe Stanisława Staszica odlane przez Bajera.

wcielił to probostwo po zniszczeniu kościoła do parafii w Hrubieszowie),
Ubrowiec, Bohorodyca, Bohatycze, Metelin, Mieniany, Grudek (przy
ujściu Huczwy do Bugu), Masłomęcze, Modryń, Spikołosy, Teplinków,
Czumów, Świrszczów, Gwozdowa, Kosmów, Hrubieszów miasto (w którym
był niegdyś zamek starościński) z 2 przedmieściami: Sławęcin i Podgórze.
Kaplica publiczna S. Jadwigi z Szpitalem Sióstr Miłosierdzia za:
łożona r. 1858 w Hrubieszowie, ze składek obywateli.
Kaplica prywatna na cmentarzu parafialnym w Hrubieszowie.
Kaplica prywatna we wsi Metelin.
Kaplica prywatna na dawnym cmentarzu we wsi Mieniany.
Dawniej należała do parafii w Hrubieszowie wieś Husynne leżąca
za Bugiem odcięta r. 1795 linią demarkacyjną do Rossyi. Był w tej wsi
kościół drewniany filialny S. Katarzyny zbudowany przez Katarzynę
Opalińską marszałkową, starościnę hrubieszowską.

5. Kryłów miasteczko. Kościół paraf. mur. Narodzenia N. P. Maryi.
Kościół paraf. drewn. Bożego Ciała fundował r. 1635 Mikołaj Ostroróg
podczaszy Koron. dziedzic przeszedłszy na Katolicyzm. Po zniszczeniu odbudował
znowu z drzewa r. 1685 Michał Radziejowski bisk. warmij. dziedzic; r. 1855
wymurowany kosztem Anieli z Rzewuskich Chrzanowskiej. — Był tu
też Klasztor Reformatów. — W Kryłowie istniał w XVI w. sławny zbór
Kalwiński z szkołą. — Są tu ruiny zamku obronnego zbudowanego przed r. 1601
przez Jana Ostroroga wojew. malborsk. dziedzica (należał do Radziejowskiego kardynała)
Wsie: Małków, Szychowice, Prehoryłe, Cichobórz — oraz wsie Pieczyno,
Smoligów i Łasków (r. 1810 od parafii Uhrynowskiej odłączone)
Kaplica murowana we wsi Szychowice.

6. Moniatycze wieś. — Kościół paraf. drewniany S. Piotra i Pawła wysta:
wił r. 1559 Samuel Koniecpolski dziedzic, odbudowany po r. 1840 z
drzewa.
Wsie: Czortowice, Zaborowice, Kormanów, Mojsławice.

7. Trzeszczany wieś. — Kościół paraf. drewniany WWSS. odbudował Wences:
ław z Koniuch Hulewicz podkomorzy łucki; po spaleniu wystawił nowy z
drzewa r. 1683 proboszcz Kazimierz Paszkowski. R. 1828 dziedzic Wincenty
Wydżga odrestaurował z drzewa, konsekr. 1832 pod tytułem P. Maryi. — Jest
tu starożytny pałac z pięknym ogrodem.
Wsie: Mołodiatycze, Wołkowyja, Łuszczów, Lemieszów, Drohiczany czyli Gli:
niska.

8. Uchanie miasteczko. — Kościół paraf. murowany Wniebowzięcia P. Maryi
fundował r. 1483 Paweł z Jasieńca kaszt. sandomir. starosta malborski, dziedzic

poświęcił go Jan Kazimierski bisk. chełmski.

który przy nim Klasztor Paulinów osadził. Po opuszczeniu tego miejsca przez Paulinów, Jakub Uchański arcyb. gniezn. dziedzic r. 1578 wyniósł ten kościół do godności preprozytury. Dzisiejszy kościół wspaniały w stylu włoskim z 2 Kaplicami wymurował r. 1602 Mikołaj Daniłowicz podskarbi w. Kor. (mąż Heleny Uchańskiej), pokrywszy prezbyterium i Kaplice miedzią. Przyozdobił go syn Jan Mikołaj Daniłowicz; Konsekr. 1693 Stanisław Święcicki bisk. chełmski. R. 1809 pogorzał. W Kościele tym cudowny obraz N. P. Maryi, oraz wspaniałe 2 nagrobki: jeden Kamienny z 2 leżącemi rycerzami: Stefana i Pawła Uchańskich; drugi z marmuru białego i czarnego z ozdobami i leżącemi figurami [illegible] Pawła Uchańskiego wojew. bełzk. i jego żony Anny Herburtowny. Pod kościołem Krypta z ołtarzem alabastrowym rzezbionym i grobami Uchańskich i Daniłowiczów niegdyś w cynowych, dziś w drewnianych trumnach leżących. – Był tu też szpital na 6 ubogich. – Za miastem góra ręką sypana z gruzami zamku i wysokie mogiły sypane.

Wsie: Białowody, Pielaki, Jarosławice, Drohiczany, Teratyn, Białopole, Busno, Putnowice.

Kaplica prywatna we wsi Białopole.

W całym dekanacie Hrubieszowskim Kościołów paraf. 8, Kaplic 6. – Księży świeckich 9, Zakonników 2. – Dusz Katolickich 21,245.

V. Dekanat Janowski.

dawniej Urzędowski i Zaklikowski (niegdyś w Archidyakonacie Zawichostskim, dyecezyi Krakowskiej.)

1. Batorz wieś. – Kość. paraf. drewn. S. Stanisława, fund. 1450 Andrzej i Mikołaj bracia Tęczyńscy, dziedzice; po spaleniu w r. 1701, odbudował z drzewa Jan Szymon Xiążę Słucki, odrestaurował r. 1718 Tomasz Zamojski starosta płoskirows. dziedzic, Konsekr. 1751.
   Wsie: Ponikwy, Otrocz, Wola-Batorska.
2. Boża-Wola wieś (dawniej miasteczko, r. 1821 na wieś zamienione. – Kościół filialny (do parafii Batorz) S. Antoniego, drewn. wystawił 1737 Michał Franciszek Brodowski dziedzic, [illegible]czesnik lubelski; Konsekr. 1739; po pożarze w r. 1831 odbudowany z drzewa.
   Wsie: Świeciszyna, Annow czyli Majdan-Wolański.
3. Borow wieś (Franciszkanek S. Jędrzeja w Krakowie). – Kościół paraf. drewn. S. Andrzeja fund. 1465 przez zakonnice, był z początku filią kościoła parafialnego S. Maurycego w Zawichoście; r. 1662 odrestaurował dzierżawca Marcin Dębicki, i znowu r. 1843 odrestaurowany z drzewa.
   Wsie: Mniszek, Zabełcze, Rakówka.
   Kaplica prywatna murowana N. P. Maryi Szkaplerznej na cmentarzu parafialnym w Borow[ie]

4. <u>Boby</u> wieś. – Kościół paraf. drewn. Nawiedzenia N. P. Maryi fund. 1597 trzej bracia Bobowscy, dziedzice, odbudowany na nowo z drzewa r. 1775.
Wsie: Kozarów, Moniaki, Chróślina.

5. <u>Boiska</u> wieś. – Kośc. paraf. murow. Zwiastowania P. Maryi. Kościół pierwotny drewniany pod tytułem Nawiedzenia P. Maryi zbudowała r. 1614 Konstancya z Sieninskich Myszkowska pod-czaszyna lubelska. po upadku z starości w r. 1824 wymurowano nowy kosztem legowanym przez Ludwikę z hr. Załuskich Moszyń-ską.

6. <u>Dzierzkowice</u> wieś. Kościół paraf. drewn. S. Stanisława i S. Maryi Magdaleny, istniał już r. 1326; około r. 1610 chciał go Jerzy Rzeczycki starosta dzierzkowicki oddać akatolikom. R. 1751 Stanisław Kański proboszcz odbudował z drzewa. – Był tu szpital na ubogich.
Wsie: Ludmiłówka, Olbięcin, Zalesie.
<u>Kaplica</u> prywatna (dawniej publiczna) drewniana S. Tekli fund. 1781 przez Rajmunda Poraj Wybranowskiego skarbnika lubelsk. i jego żonę Urszulę.

7. <u>Księżomierz</u> (czyli Księżomysz) wieś. – Kościół filialny (należący do parafii Dzierzkowice) drewniany Narodzenia P. Maryi, wy-stawili włościanie r. 1627; po zawaleniu odbudował nowy z drzewa r. 1873 Michał Guz włościanin. Był tu cudowny obraz P. Maryi (podobno do Dzierzkowa przeniesiony). Cud

8. <u>Gościeradów</u> wieś. – Kościół paraf. S. Jana Chrzciciela i S. Stanisła-wa, drewn. wystawiony pierwotnie r. 1400; r. 1456 tutejszy dziedzic Trojan herbu Bogoria zabił plebana, o co go wyklął Tomasz Strzępiński bisk. krak. R. 1470 Szczesław dziedzic odrestaurował. Wybudowany na nowo z drzewa r. 1725 przez Stanisława Dzierzka proboszcza; r. 1848 odrestaurował z drzewa dziedzic Eligiusz hr. Suchodolski.
Wsie: Lisnik czyli Leśnik, Suchodoły, Szczecin, Salomin, Marnopol.
<u>Kaplica</u> prywat. murowana Niepokalanego Poczęcia P. Maryi na cmen-tarzu parafialnym w Gościeradowie.

9. <u>Janow-Ordynacki</u> miasteczko (dopiero r. 1687 na gruncie wsi Biała przez Marcina Zamojskiego osadzone za przywilejem Władysława IV z r. 1648). – Kościół paraf. murowany podominikański S. Jana Chrzciciela. Pierwotnie była tylko mała kaplica z cudownym obrazem Bogarodzicy; r. 1660 wystawiono na tem miejscu kościół drewniany, przy którym r. 1660 Jan Zamojski Cud

wojewoda sandom. Dominikanów osadził i Klasztor im wystawił. R. 1715 Jacek Chyliński przeor wymurował Kościół i Klasztor, Konsekr. 1742. Suprymowany 1864; a r. 1867 przeniesiono tu parafią ze wsi Biała.
Wsie: Biała, Kawęczyn, Jędrzejów czyli Andrzejów, Rataj, Pikule, Flisy, Jonaki, Kocudza, Dzwola, Kapronik, Momoty, Ruda i wiele wsi nowozałożonych zwanych Majdany.
Kaplica prywatna w więzieniu Karnem w mieście Janow-Ordynacki.
Kaplica publiczna drewniana WWSS. we wsi Biała (do r. 1867 Kościół parafialny) istn. już 1432. Stanisław Górka wojewoda poznań. r. 1614 oddał ten Kościół Luteranom jako dziedzic. R. 1636 Tomasz Zamojski Ordynat dziedzic oddał go znowu Katolikom, a x. Łabędzki Kanonik zamojski odbudował Kościół z drewna, r. 1639 Konsekrowany. R. 1867 przeniesiono z tąd parafią do Janowa Ordynackiego. — Szpital tutejszy na 8 ubogich fund. 1646 Jan Zamojski dziedzic.

10. Kraśnik miasteczko. — Kościół paraf. murowany Wniebowzięcia P. Maryi, istniał już r. 1326; r. 1468 Jan z Tęczyna Rabsztyński wybudował przy nim Klasztor Kanoników regularnych Lateraneńskich, suprymow. 1864. Są tu starożytne Kościół obszerny gotycki z cegły nietynkowanej zewnątrz. Są tu starożytne nagrobki Tenczyńskich: Jana Tęczyńskiego z popiersiem mężczyzny i Kobiety; Stanisława Gabryela Tęczyńskiego ~~wojewody~~ podkomorz. sandomir. († 1550 d. 13 stycz. lat 60 z bronzową ~~....~~ nadworn. płytą) w płaskorzeźbie figurą rycerza leżącego; Jana Gabryela Tęczyńskiego, podskarbiego wody sandomir. († 21 maj 1552 lat 68) z marmurową figurą leżącego rycerza; Andrzeja Kościela † 1589 z kamienną figurą leżącego rycerza. — Są tu ślady murów i baszt miejskich oraz gruzy zamku warownego. Obacz: (Opis kościoła w Kraśniku w Pamiętn. religijno moraln. 1845 Tom VIII st. 34–49)
Wsie: Stróża, Słodków, Szastarka, Suchynia, Wyżnica, Budzyń, Rzeczyca Księża.
Kościół murowany S. Ducha niegdyś szpitalny w Kraśniku na wzgórzu; pierwotnie drewniany z Szpitalem na 14 ubogich fund. 1531 Jan z Tenczyna Rabsztyński kasztelan i starosta lubelski, pod zarządem Kanoników lateraneńskich. Po spaleniu wymurował r. 1758 Zamojski Ordynat, Konsekr. 1761.
Kaplica drewniana S. Krzyża we wsi Rzeczyca Księża.

11. Modliborzyce miasteczko (niegdyś wieś zwana Stup czyli Stupia Dłotowa). — Kościół paraf. murow. S. Stanisława. Pierwotny Kościół we wsi Stup istniał już r. 1326 jako parafialny, uposażył go i z drzewa odbudował r. 1432 dziedzic Jan Dłuto. Po zniszczeniu tegoż Kościoła wymurował r. 1664 Jan Woliński (czyli raczej Stanisław Wiótecki) herbu Rola chorąży bełski dzisiejszy Kościół w Modliborzycach, do którego parafią z Stupi przeniesiono. Konsekr. 1668. Na fasadzie zewnątrz byli malowani Patronowie polscy. — Był tu i Szpital przy Kościele.
Wsie: Wierzchowiska, Majdan stary, Wojciechów, Wolica, Polichna, Lute, Stupia (dawniej Stup, gdzie do r. 1664 istniał Kościół parafialny, dziś spustoszony stoi.)

12. Potok wielki wieś. Kościół paraf. murowany S. Mikołaja, gotycki starożytny z ciosu z pułapem drewnianym malowanym i stożkową wieżą drewnianą u wchodu. Istniał już r. 1326 jako parafialny i według podania miał być konsekrowany przez S. Stanisława. Dzisiejszy kościół wymurował 1372 Florian Mokrski biskup Krak. którego herby i napis są wykute nad wejściem bocznem. Bożnicę odnowili r. 1460 dziedzice Helena Uzanowa, Katarzyna Linowa, Marcin Cedro i Jan Kozanek. — Szpital kościelny fundował na 11 ubogich Alexander Długocki.
Wsie: Potoczek z Majdanem, Łysaków, Zarajek, Stojeszyn.
Kaplica murowana N. P. Maryi na cmentarzu parafialnym we wsi Potok wielki (czyli górny)
Kaplica drewniana P. Jezusa, we wsi Potoczek.

13. Rzeczyca-Ziemiańska wieś. — Kościół filialny drewniany Przemienienia Pańskiego (należący do parafii Potok wielki) fund. 1753 Alexander z Suchodoł Suchodolski cześnik lubelski z żoną Katarzyną. — Jest tu starożytny dwór częścią drewniany, częścią murowany.
Wsie: Łychów, Trzydnik.

14. Blinów wieś. — Kościół filialny drewniany S. Jana Chrzc. (należący do parafii Potok wielki) fund. 1783 Andrzej Zamojski ordynat, dziedzic.
Wsie Brzozówka, Moczydła.

15. Popkowice wieś. — Kościół paraf. murowany S. Trójcy (na miejsce dawnego drewnianego S. Krzyża i S. Anny), konsekrowany r. 1667; restaurowany 1855.
Wsie: Artrow, Ewonin.
Kaplica prywatna na cmentarzu parafialnym w Popkowicach.

16. Świeciechów (wieś, niegdyś Kapituły Krakowskiej) — Kościół paraf. murowany S. Małgorzaty i S. Antoniego Opata. Pierwotny kościół drewniany S. Mikołaja parafialny istniał już r. 1326, dotował go Zbigniew Oleśnicki bisk. Krak. Później wymurowany obszerny, dachówką kryty, pogorzał, odbudował go r. 1764 Kajetan Sołtyk bisk. Krak. za staraniem proboszcza Tomasza Michałowskiego kanon. Krak.
Wsie: Wałowice, Popów, Bliskowice, Jakubowice, Opoka, Rachów, Annopol (miasteczko)
Kaplica prywatna murowana Ukrzyżowanego P. Jezusa na cmentarzu parafialnym w Świeciechowie.
Kaplica publiczna drewniana S. Joachima i S. Anny, w miasteczku Annopol (założonem na gruntach wsi Rachów) fund. 1740 Joachim Morsztyn

(czyli Jan Tomasz Morsztyn kasztelan wislick. starosta sieradzki)
Konsekr. 1741; przy nim jest kapelania. (Annopol dziś osada)

17. Urzędow miasteczko (założone przez Władysława Jagiełłę r. 1405). Kościół paraf. murowany S. Mikołaja. Pierwotny drewniany gdy pogorzał r. 1750, wymurował r. 1755 dzisiejszy obszerny x. Józef Marszałkowski kanonik wojnicki, proboszcz w Żabnie i Odporyszowie rodem z Urzędowa; stoi w środku rynku miasteczka. – Był tu i drugi Kościół szpitalny S. Ducha erygowany 1447 przez mieszczan, po spaleniu, po r. 1782 suprymowany, murowany. – Była tu także za miastem Kaplica murowana S. Otylii nad źródłem z cudownym obrazem tej Świętej który po zniszczeniu Kaplicy przeniesiono do Kościoła parafialnego; dziś na tem miejscu stoi mała Kapliczka drewniana.
– Miasteczko ma ślady fortyfikacyj i dawne bruki.
Wsie: Łopiennik, Ludwinów, Majdan.

18. Wilkołaz wieś. – Kościół paraf. murowany S. Jana Chrzciciela; pierwotny (istniał 1326) drewniany wystawił i dotował r. 1440 Król Władysław III. Dzisiejszy wymurowano r. 1605, restaurowany 1867.
Wsie: Rudnik, Zalesie, Kłodnica, Ryczydół.

19. Zaklików miasteczko. – Kościół parafialny murowany S. Trójcy wystawiła r. 1609 (dziedziczka) Anna Leska 1º voto Stanisławowa Stanisława Dędyńskiego, 2º voto Marcina Gniewosza żona, fundując przy nim probostwo i mansyonarza; konsekrował r. 1609 Piotr Tylicki bisk. krak. – Był tu i Szpital przez tęż Gniewoszową fundowany.
Wsie: Lipa, Zdziechowice, Irena.
Kaplica prywatna drewniana S. Anny na cmentarzu parafialnym w Zaklikowie.
Kaplica murowana Niepokalanego Poczęcia P. Maryi, we wsi Zdziechowice.

20. Zakrzówek wieś (niegdyś Opactwa Koprzywnickiego). Kościół paraf. murowany S. Mikołaja. Pierwotny kościół drewniany fundowali w XVI w. Opaci koprzywniccy. Po spaleniu, wystawił r. 1793 Krzysztof Bogoria Skotnicki, dzisiejszy murowany, odrestaurowany 1852.
Wsie: Sułów, Skotnik, Bystrzyca, Rudnik, Majdan, Cieślanki.

W całym dekanacie janowskim Kościołów paraf. 16, Kościołów filialnych 4, Kaplic 13. – Księży świeckich 27, Zakonników 2. – Dusz katolickich 64,469.

VI) Dekanat Krasnostawski:

dawniej Krasnostawski oraz części Hrubieszowskie-
go i Chełmskiego (niegdyś w dyecezyi chełmskiej).
(i części dyecezyi krakowskiej

1. Bończa wieś. Kościół parafialny murowany S. Stanisława, zbudo-
wany na początku XVII wieku, r. 1636 przeszedł w posiadanie Ewangielików,
od których dopiero przez Remigiusza Koniecpolskiego bisk. chełmsk.
odebrany. Dzisiejszy kościół wymurowany kosztem Adama Suchodolskie-
go skarbnika chełmsk., konsekr. 1749.

2. Chłaniów wieś (według podania miała się zwać niegdyś Wierzchłanów).–
Kościół paraf. drewn. Św. Mateusza Apost. fundowali r. 1419 Goworek, Man-
czyna i Mikołaj bracia rodzeni dziedzice Chłaniowa, którą to erekcyją
i dotacyją potwierdził Jan Zaborowski bisk. chełmski (fr. Joannes S. Theol
Prof. de ordine Fratrum Praedicatorum episcopus Chelmensis – dat. in Szcze-
brzeszyn, in die beat. Martyrum Mauritii et sociorum ejus 1419, z obowiąz-
kiem aby proboszcz w dzień Wielkanocny święcił kołacze w domach kolato-
rów wsi Chłaniowa i Bzowiec „etiam die Paschae dictus Rector ecclesiae
„tortas in domibus Patronorum consecrabit.” Dzisiejszy kościół drewniany
starożytny ma tylko murowaną zakrystyją i nad nią skarbiec; w bliskości
wielkiego ołtarza w podłodze z czerwonego marmuru dawny nagrobek
z wytartym po części napisem. Kościół otaczają odwieczne jodły i
jesiony.
Kaplica murowana S. Jana Nepom. w Chłaniowie.
Kaplica murowana druga N. P. Maryi w Chłaniowie.

3. Częstoborowice wieś. Kościół paraf. murowany S. Piotra i Pawła, zos-
założył r. 1429 dziedzic Jakub Dłoto, z drzewa; odbudowany r. 1470, murowany
tował w XVI wieku w posiadaniu różnowierców. Dzisiejszy kościół murowany
wystawił Stanisław Załęski starosta żelaznicki, dzierżawca chłaniowski
r. 1785, konsekr. 1794; po dwukrotnym pożarze 1809 i 1827 odrestaurowany,
ma starożytny obraz S. Anny na desce malowany, jeszcze z pierwotnego
kościoła. Kościół ten leży na urwisku góry; prowadzi do niego kilkadzie-
siąt stopni w murowanym chodniku.
Wsie: Rybczewice, Dąbie (z starodawnym dworem), Stryjna, Izdebno, Wo-
la Sobieska, Pilaszkowice (z szczątkami pałacu Sobieskich. Był to gmach
wąski a długi, który kurytarz wzdłuż na 2 równe części przedzielał. Dolne
mieszkania murowane miały nad sobą piętro drewniane. Wśród tych zwalisk
pozostała jeszcze murowana gotycka kaplica, z obrazem P. Maryi na płótnie,
dziś na spichlerz obrócona. Przed pałacem duży dziedziniec, rzędami lip wysa-
dzony, oraz ogród, w którym są lipy sadzone ręką Króla Jana III. Za drugiej

stronie tegoto pałacu na wyniosłej górze położonego nad rzeczką Radwan=
ką jest miasteczko Piaszkowice czyli osada zwana także Bazarkiem
gdzie jest także jeden domek przypierający do góry kamiennej mający piwnice
w skale wykute; w jednej z nich wypływa źródło.)

(w dyec. Krak.) 4. Fajsławice wieś (leżąca przedtem w dyecezyi Krakowskiej w dekana=
cie parczowskim). – Kościół parafialny murowany, S. Jana Nepom.
Pierwotnie wieś ta należała do parafii Biskupickiej. Dopiero r. 1757
dziedzic Konstanty z Ołtarzewa Ołtarzewski podstoli lubelski wysta=
wił w Fajsławicach na górze zwanej Aryjańska kościół drewniany,
przy którym Andrzej Stanisław Załuski bisk. krak. osobną parafią
erygował. Po pożarze w r. 1778 wydarzonym wymurował nowy kościół
r. 1791 dziedzic Wojciech Saryusz Bielski podstoli Krasnostawski
z żoną swą Franciszką z Zapolskich, konsekrowany 1801. Są tu mar=
murowe nagrobki: Wojciecha Saryusza z Olbrachcic Bielskiego dzie=
dzica + 30 marca 1807 w wieku 65; żony jego Franciszki z Zapolskich
+ 26 lutego 1828; Franciszka Xawerego Potockiego rady stanu Król.
Polsk. + 20 Październ. 1837 we Lwowie i jego żony Maryi z Czermiń=
skich + 26 Września 1839 w Freiwaldau. Na cmentarzu kościelnym pomnik
z lanego żelaza dla Emmy ze Sztuffów de Hirschfeld żony Macieja
Bajer inżyniera, zmarłej d. 22 Września 1835.
Wsie: Fajsławice (jest tu na lewej stronie gościńca prowadzącego do
Lublina sypany kopiec z czasów bitwy Leszka czarnego z Jadźwin=
gami r. 1281, stoi na nim figura czyli słup czworoboczny postawiony
r. 1731), Wola Idzikowska (gdzie niegdyś była murowana kaplica)
Oleśniki (wieś należąca do Bernardynek lubelskich, r. 1340 była włas=
nością Stanisława herbu Grabie. Są tu ruiny zamku z którego po=
zostały fossy i baszta), Siedliska (tu był sławny zbór Aryjanów
czyli Kalwinów w XVI wieku), Suchodoły (wieś gdzie był dawny
zamek dziś na dwór przerobiony, i groby czyli Cmentarz Aryja=
nów, gniazdo Suchodolskich).
Kaplica murowana S. Jana Nepom. na cmentarzu w Fajsławicach (na górze Aryańskiej)
w kształcie rotundy [illegible] wystawiona przez Teresę z Błażowskich
Hakenszmidowa, z nagrobkami: Jana Sława-Hakenszmit rady
deputowanego na sejm r. 1818 i 1820 ur. 1776 + 11 Sierpn. 1820; i Tomasza
barona Błażowskiego + 5 Maja 1837 w wieku 77 lat.

5. Gorzków miasteczko. – Kościół paraf. murowany S. Stanisława. Pier=
wotny kościół drewniany we wsi Gorzkowie, na prośbę dziedzica Mikołaja
podkanclerz. Koron. erygował r. 1404 (ipso die S. Joannis Bapt.) Stefan biskup
chełmski. Nowy kościół murowany wystawił r. 1623 dziedzic Stanisław Gorz=
kowski, konsekr. 1647. W kościele na środkowej arkadzie herby fundatorów

i w ścianie tablica nagrobkowa Anny Jagodzińskiej żony Stanisława Gorzkowskiego F. — Wieś Gorzków zamienił r. 1688 Jan III na miasteczko. Wsie: Wielkopole, Chorupnik (gdzie niegdyś był kościółek drewniany), Olchowiec, Czysta Dębina, Baranica, Bogusław, Bobrowe, Wielobycz.

F oraz tablica czarna marmurowa z portretem i 12 wierszami polsk. za którą pochowane serce Brygidy Mniszchowej marszałkowej nadwor. lit. zmarłej.

Kaplica murowana na cmentarzu parafialnym w Gorzkowie (W Gorzkowie w rynku jest duży murowany stary ratusz w części rozwalony.)

6. Krasnystaw miasto (założone r. 1394 przez Władysława Jagiełłę nad stawem wykopanym przez Kazmierza Wielkiego). — Kościół pojezuicki parafialny murowany S. Franciszka Xawerego. Pierwotny kościół parafialny istniał tu już r. 1418*) pod tytułem WWSS. R. 1490 przeniesiono tu do niego katedrę biskupstwa chełmskiego z Hrubieszowa; odbudował go prawie z gruntu Maciej Łubieński biskup chełmski, r. 1627 wystawiwszy sklepienie, kaplicę, wieżę na froncie i pokrywszy dachówką. Miał on po przeniesieniu tytuł Rozesłania Apostołów. Kościół ten miał okien 13, drzwi wchodowych 4, ołtarzy 8, kaplic 4. Przy tym kościele było 3 prebendy, z których pierwsza fundowana r. 1419 przez Władysława Jagiełłę. R. 1786 po przeniesieniu katedry do kościoła pojezuickiego, obrócono ten kościół na magazyn za rządów austryjackich, a za Królestwa Polskiego zupełnie rozebrano. Na cmentarzu tego kościoła stała kaplica S. Anny, pierwotnie r. 1419 nad Wieprzem przez Władysława Jagiełłę r. 1419 fundowana, r. 1670 na cmentarz katedralnego kościoła przez Mikołaja Świrskiego sufragana chełmskiego przeniesiona, dziś również nieistniejąca. — Dzisiejszy kościół parafialny S. Franciszka Xaw. wspaniały w stylu włoskim wystawiła r. 1695 Anna Krystyna z Lubomirskich żona Feliksa Potockiego kasztelana krak. dla Jezuitów, których r. 1692 d. 18 Maja Jacek Święcicki bisk. chełmski do Krasnegostawu sprowadził zapisawszy im wsie swoje dziedziczne Wereszyn i Buzów. Ukończony w budowie r. 1715, konsekrowany 1741. Cały kościół zdobią malowania r. 1723 przez Franciszka Adama Swach franciszkana wykonane. Ma ołtarzy 10; kilka portretów Potockich, oraz nagrobki: Stefana z Bończy Siennickiego podczaszego ziemi chełmsk. + 1743 (tablica marmurowa z portretem) wystawiony przez córkę Ewę żonę Sebastiana Wyżyckiego kasztelana konarsk.; Eustachii (córki Feliksa Potockiego kaszt. krak. i Marianny Daniłowiczówny) żony Kazmierza Krasińskiego oboźnego w. kor. starosty krasnostaw. + 13 Grudnia 1764 w roku życia 26 (matki Teresy, Gertrudy i Józefa zmarłych oraz Ludwiki żyjącej Krasińskich) (tablica marm.); Jana Chryzostoma Krasińskiego biskupa normeńskiego, sufragana i kustosza chełmskiego, kanonika płock. warmińsk. opata S. Eligii Fontis et Calmariacensis we Francyi, spowiednika żony Króla Stanisława Leszczyńskiego + 25 Marca 1763 w Frauenburgu (z marmuru białego). Jest tu 12 wielkich lichtarzy z mosiądzu pięknie rzeźbionych, Zacheuszami zwanych. Kościół ten po supresyi zakonu i Kollegium w r. 1773, gdy się Jezuici z niego r. 1777 wyprowadzili, obrócono na katedrę biskupstwa chełmsk.

**) podług niektórych erygowany r. 1388*

r. 1781 tutaj z parafialnego kościoła wraz z parafią przeniesiona. Od r. 1826 po przeniesieniu Katedry do Lublina, pozostał tylko parafialnym. — W Krasnymstawie znajdowały się dawniej jeszcze kościoły, dziś już nieistniejące.

a) Kościołek czyli Kaplica S. Anny na cmentarzu obok kościoła dawnego parafialnego, fund. 1419 przez Władysława Jagiełłę, zbudow. 1670 przez Mikołaja Swirskiego sufragana chełmsk. rozebrany r. 1803.

b) Kaplica S. Ducha z Szpitalem fund. r. 1465 przez mieszczan drewniana, odbudowana i konsekrowana r. 1666

c) Kościół z Klasztorem Braci Miłosierdzia fund. 1649 przez Mikołaja Swirskiego biskupa cytryjskiego, sufragana chełmsk. przeniesieni później do Zamościa.

d) Kościół i Klasztor Augustianów za miastem fund. r. 1295(?), po zniszczeniu w r. 1450 odbudował Kazimierz Jagiellończyk Król r. 1458. R. 1824 Rząd zajął ten Klasztor, a zakonników przeniósł do nowego domu, przy którym r. 1838 Kościół zbudowano

e) Kościół Przemienienia Pańskiego za miastem, drewniany na cmentarzu parafialnym, dotąd istniejący.

Prócz tego istniały: Szpital S. Łazarza dla ubogich kościoła Katedralnego wystawiony r. 1693 przez Wojciecha Rostkowskiego kustosza chełmsk. wymurowany r. 1770. — Szpital ubogich wdów drewniany fund. 1830 Michał Leszczyński kanonik lubelski.

Były tu także dawniej 3 cerkwie ruskie, z tych istnieją jeszcze jednej ruiny z cegły nałynkowanej; gotycka z napisem ruskim na szkarpie na kamieniu wyrytym.

Było też w Krasnymstawie Seminaryum dyecezyi chełmskiej na 6 kleryków.

Wsie: Stężyca (z drewnianą cerkwią ruską w której cudowny stary obraz S. Paraskewii), Orłów drewniany (gdzie była niegdyś kaplica domowa), Krupe (z pięknemi ruinami wspaniałego zamku w kwadrat zbudowanego, z 2 basztami i fossami, w lesie grób murowany w kształcie piramidy czworobocznej wśród lasu dębowego), Olesnica, Lubanki, Juliątowy, Rońsko, Sienica nadolna, Łatyczów, Wał, Bzite.

Kaplica Przemienienia Pańskiego, drewniana w Krasnymstawie.

7. Łopiennik łacki, wieś. — Kościół parafialny murowany S. Bartłomieja. Pierwotny kościół był drewniany, którego erekcyją odnowił r. 1643 Paweł Piasecki bisk. chełmsk., odbudował go z drewna Mateusz Graniewski proboszcz; r. 1827 wymurowano nowy, konsekrowany 1832. Są tu 3 mogiły starodawne.

Wsie: Łopiennik ruski (z starożytnym dworem drewnianym), Dobryniów (wieś biskupów chełmskich, tu była dawniej kaplica drewniana, którą r. 1643 Paweł Piasecki biskup chełmski w kościół filialny zamienił), Kindoły, Krzywe, Majdan Krzywski (tu w krzywem lasach liczne mogiły starożytne).

[jest tu 8 mogił według podania pobitych r. 1282 Jadźwingów; starożytna cerkiew drewniana erygowana r. 1419; w strumieniu kamień z [illegible] stare srebrne [illegible]

8. <u>Płonka</u> wieś. – Kościół parafialny drewniany N. P. Maryi Szkaplerznej; fund. 1493 król Jan Albert; r. 1525 Jakub Buczacki bisk. chełmski wcielił to probostwo do Kollegium Wikaryuszów katedralnych chełmskich. R. 1715 odbudował Jakób Krassowski pleban. R. 1739 Antoni Pajączkiewicz pleban wystawił nowy kościół z drzewa, restaurowany 1845.
Wsie: Rudnik, Maszew.

9. <u>Siennica różana</u> wieś. Kościół paraf. murowany Wniebowzięcia P. Maryi fund. r. 1468 Mikołaj z Wyszowic czyli Wojcieszkowic Kasztel. zawichost. marszałek dworu królew. dziedzic, konsekr. Paweł z Grabowy bisk. chełmsk.; r. 1682 odrestaurowany i r. 1744 za staraniem Józefa Leśnieckiego plebana odbudowany z drzewa, zrestaurowany r. 1789. Dopiero r. 1840 Jan hr. Poletyło kasztelan Król. Pol. dziedzic wymurował nowy kościół.
Wsie: Siennica Królewska, Złojnica, Zdżanne.
<u>Kaplica</u> murowana S. Józefa na cmentarzu parafialnym w Siennicy różanej.

10. <u>Surchów</u> wieś. Kościół paraf. murowany S. Łukasza. Pierwotnie miał być filią do Kościoła w Krasniczynie parafialnego, który gdy pogorzał z miasteczkiem parafią do Surchowa przeniesiono. Ten kościół pierwotny wystawił r. 1673 Szczepan Gorecki, dotowali go zaś Stanisław Mitz i Zuzanna z Brzezińskich dziedzice Surchowa. Później wystawił nowy kościół z drzewa dziedzic Karol Rej podstoli chełmski z żoną Marianną z Brzezickich. Dopiero r. 1820 Paweł hr. Cieszkowski dziedzic Surchowa wymurował nowy kościół. W wielkim ołtarzu cudowny obraz S. Łukasza i Bogarodzicy pokryty srebrną sukienką przeniesiony tutaj z zniesionego kościółka w pobliskiej wsi Łukaszówce. W 2 bocznych ołtarzach są obrazy Nawrócenie S. Pawła i Św. Zofia malowane przez włoskiego malarza de Monti. Są tu sławne odpusty.
Wsie: Łukaszówka (tu w lesie przy źródle stał niegdyś kościółek drewniany S. Łukasza z cudownym obrazem; zbudowała go z drzewa Krystyna z Lubomirskich Potocka jak pisze Niesiecki III. str. 175; po zniesieniu kościółka przeniesiony do Surchowa ten obraz), Krasniczyn (dawniej miasteczko, r. 1821 na osadę wiejską zamienione, z kościołem murowanym stojącym pustką i synagogą żydowską), Chełmiec, Wojciechówka, Zażów, Zmysłówka, Surchów (z pięknym ogrodem angielskim i dworem w którym są na ścianach malowane 2 obrazy historyczne: Kazmierz Wielki nadający r. 1354 Statut Wiślicki i Cesarz Alexander nadający Konstytucyą Królestwu Polsk.)

(w dyec. krak.) 11. Targowisko wieś. Kościół drewniany parafialny S. Tomasza Kan=
tuaryjskiego, według podania miał pierwotnie zbudować i poświęcić S.
Stanisław bisk. krak., po pożarze w r. 1740, wystawił nowy kościół z
drzewa r. 1746 Bonifacy Brodowski proboszcz, konsekrował Kajetan
Sołtyk koadjutor bisk. kijowskiego r. 1751. (Parafia ta leżała w dawnem
biskupstwie krakow. w dekanacie urzędowskim.)
Wsie: Targowisko, Zakrzów, Tarnawka, Gielczew

12. Tarnogóra miasteczko. – Kościół paraf. murowany S. Zofii. –
Pierwotnie Tarnogóra (dawniej Izbica zwana) należała do parafialnego kościoła w Os=
trzycy. Dopiero gdy r. 1544 Jan Tarnowski kasztel. krak. hetman założy=
ciel miasteczka Tarnogóry, dzisiejszy kościół parafialny wymu=
rował, utworzono tu r. 1545 parafię, do której Ostrzycę wcielono.
Władysław IV potwierdził r. 1643 dotacyję kościoła. Dzisiejszy kościół
dawny odrestaurowany r. 1820 ma sklepienie dawne i nowe obrazy.
Za kościołem przy ścianie zakrystyi stoi duża murowana czwo=
roboczna baszta, jak podanie głosi, z dawnego zamku pozostała.
Wsie: Stryjów, Ostrzyca (gdzie niegdyś istniał kościół), Ostró=
wek, Olchy, Piaski szlacheckie, Romanów, Izbica (miasteczko
zamieszkałe przez Żydów z piękną murowaną synagogą).

13. Turobin miasteczko. Kościół paraf. murowany N. P. Maryi i Św.
Dominika. W miasteczku Turobinie założonem r. 1399 d. 20 Lipca przez
Dymitra z Goraja, wystawił pierwszy kościołek r. 1430 Jan Świdwa z Szamotuł
dziedzic; należał on do parafii w Czernięcinie pierwotnie; dopiero
r. 1440 tenże Jan Świdwa wyjednał że otrzymał oddzielną parafię. Do=
piero około r. 1530 Wincenty Świdwa i Łukasz z Górki dziedzice Turobina
wymurowali kościół dzisiejszy, który d. 18 novembr. r. 1530 Jakób Buczacki bisk.
chełmski wyniósł do godności prepozytury, wcielivszy do niej koś=
ciół w Czernięcinie jako filię i kościołek spalony Św. Ducha na przedmieś=
ciu w Turobinie (r. 1461 przez Nikla wójta turobińskiego fundowany).
R. 1574 kościół parafialny w Turobinie oddał dziedzic Stanisław Górka
wojewoda poznań. luteranom; dopiero Jan Zamojski nabywszy r. 1593
dobra szczebrzeszyńskie od Czarnkowskich spadkobierców Górki, oddał
kościół w Turobinie na powrót katolikom; rekoncyliował go d. 24 sierp=
nia r. 1595 Stanisław Gomoliński bisk. chełmski; konsekrowany r. 1650
i ostatecznie restaurowany r. 1743 przez Tomasza Zamojskiego i jego
żonę Teresę z Michowskich. Kościół ten ma 2 kaplice; nad wchodem do za=
krystyi duży obraz na płótnie malowany r. 1743 przedstawiający Stanisława
Gomolińskiego bisk. chełmsk. a poniżej 2 niewiasty trzymają tablicę na której

wypisane dzieje Kościoła turobińskiego. Przy ambonie po prawej stro=
nie ołtarz S. Maryi Magdaleny z czarnego i białego marmuru wysta=
wiony przez Marcina Rzeczycinsa Płaczek wójta turobińskiego z tab=
licą nagrobkową tegoż postawioną przez syna Pawła Rzeczycinsa Dra
Teol. proboszcza Klementowickiego. Zewnątrz fasyata z gipsaturami i 2
wieżami. Turobin posiadał dawniej jeszcze inne kościoły:
a) Kościołek szpitalny Św. Ducha na przedmieściu fund. 1461 przez
Nikla wójta turobińskiego z osobnym prebendarzem.
b) Kościół S. Trójcy na przedmieściu Szczebrzeskiem z szpitalem
na 7 ubogich, konsekrowany r. 1530, pierwotnie drewniany;
później kosztem Gryglicza [redacted] proboszcza turobińsk. wymurowany.
c) Kaplica drewniana S. Elżbiety na przedmieściu Trzeciańka czyli
Trzcionka
Wsie: Olszanka, Rokitów czyli Rokitno, Biskupie, Wólka Po=
nikiewska, Żabno, Tokary, Huta.
Kaplica drewniana S. Elżbiety na cmentarzu parafialnym
w Turobinie.
Kaplica drewniana S. Floriana w Turobinie.
14. Czernięcin wieś. Kościół filialny (należący do parafii Turo=
bin) drewniany S. Katarzyny, pierwotnie parafialny, jeden z naj=
konsekr. 1416 Heleon bisk. chełmski
dawniejszych na Rusi, około r. 1380 wystawiony, odrestaurował go dziedzic
Dobrogost (Świdwa?); r. 1530 jako filialny wcielony do prepozytury w Turo=
binie; na nowo z drzewa wystawiony przez Łukasza Górkę wojew. poznań.
(nim został akatolikiem). R. 1857 na nowo od parafian z drzewa wystawio=
ny. — (Tu żył Szymon Szymonowicz poeta.) (nad rzeką Por)
Wsie: Gaj, Nowawieś, Przymiarki, Byki, Żorawie.
od r. 1821 wieś
15. Wysokie wieś (niegdyś miasteczko). Kościół paraf. murowany S. Mi
chała i S. Anny. Pierwotnie drewniany fund. 1413 Jan Bidzina podkomorzy
sandomir. dziedzic. (R. 1597 był dziedzicem Piotr Kaszewski, ponim Adam Pszon=
ka, od r. 1601 Serwian Samborzecki Arianin, od r. 1663 Wawrzyniec Domaszewski,
od r. 1727 Jan Książe Jabłonowski i jego sukcessorowie od których r. 1839 nabył
Kajetan hr. Karnicki.). Na miejscu drewnianego Kościoła r. 1800 Anna z Sapie=
hów Jabłonowska wojewodzina bracław. wymurowała nowy
Wsie: Wysokie (gdzie na wysokiej górze stał zamek, którego dotąd pozostały piw=
nice murowane), Dragany, Stupczyno, Majdan-Maciejów.
16. Żółkiewka (czyli Stara Żółkiew) miasteczko. Kościół paraf. murowany S. Wa=
wrzyńca). Pierwotnie drewniany, w XVI w. był w posiadaniu Luteranów. Odbudowali
go i na nowo erygowali r. 1609 dziedzice Jan, Adam, Łukasz, Idzi, Mikołaj, Jan i
Marek Żółkiewscy. R. 1714 Alexander Żółkiewski cześnik halicki wystawił nowy
Kościół z drzewa. [redacted] R. 1781 Tomasz Stamirowski starosta Krasnostawski

z żoną Franciszką z Chociszewskich wymurowali kościół dzisiejszy. — Był tu także Szpital parafialny na 6 ubogich fundowany r. 1636 przez Jana Ignacego Kitnowicza skarbnika chełmińsk. z żoną Barbarą.
Wsie: Żółkiewka, Żółkiew, Rożki, Huta, Gany, Popercyn.

W całym dekanacie Krasnostawskim Kościołów parafialnych 15, Kościół filialny 1, Kaplic 8, Księży świeckich 18, Zakonników 3. — Dusz Katolickich 48,048.

VII) Dekanat Lubartowski.

dawniej Lubartowski z częściami Chełmskiego i Kazimierskiego (leżał niegdyś w dyecezyi Krakow. archidyakon. lubelsk. dekanacie parczowskim.)

(w dyec. Krak.) 1) Czemierniki miasteczko. — Kościół paraf. murowany S. Stanisława; pierwotny kościół drewniany mieli zburzyć aKatolicy. Dzisiejszy kościół wspaniały o 2 wieżach zaczęto budować d. 3 Maja 1603, w którym to dniu Bernard Maciejowski bisk. Krak. kamień węgielny poświęcił; dokończono budowy r. 1612 kosztem dziedzica Henryka Firleja prałata probofscza płock. i miechowskiego (późniejszego arcybiskupa gniezn.), Konsekrow. 1617, po pożarze w r. 1813, odrestaurowano. Była przy nim prepozytura z Kollegium Mansyonarzy. W refektarzu Mansyonarzy jest jeszcze wizerunek fundatora Henryka Firleja. Był tu także szpital na 12 ubogich parafialny. Nad stawem ruiny zamku wystawionego w stylu gotyckim, z bastyonami w narożnikach i wieżyczkach nad bramą; wystawił go r. 1620 Henryk Firlej bisk. płock. a tablica marmurowa nad wchodem świadczy iż tu r. 1624 podczas powietrza gościł Zygmunt III z całym dworem. (Parafia ta leżała w dawnej dyecezyi Krakow. w dekanacie parczowsk. w archidyakonacie lubelsk.) Parafia istniała już r. 1326.
Wsie: Bełczącą, Stoczek, Skoki, Skruda albo Brzeziny, Łubka, Tulniki, Świcze, Suchodoły, Granica, Zbilutów, Ludwinów, Wygnanów.
Kaplica drewn. S. Ludwika na cmentarzu paraf. w Czemiernikach.

(w dyec. Krak.) 2. Dys wieś (w dawnej dyecezyi Krak. dekanacie parczow. archidyakonacie lubelsk. Kościół paraf. murowany S. Jana Chrzcic. R. 1375 (może 1575) kościół tutejszy z cegły i kamienia miał wystawić dziedzic Gabriel hr. Górka Do r. 1601 kościół ten przez lat 12 zostawał w ręku różnowierców; r. 1714 Kazimierz Łubieński bisk. Krak. za zezwoleniem dziedziczki Jadwigi Niemyskiej probostwo to przyłączył do Kollegium Misyonarzy Seminaryum w Lublinie. Odrestaurowany w XVIII w. Konsekr. 1788.

Wsie: Nasutów, Stoczek, Rudka, Ciecierzyn, (Wólka niemiecka) Jakubowice-Konińskie (gdzie jest starodawny zamek Tęczyńskich murowany na piętro przerobiony przez Królewicza Jakuba Sobieskiego na pałac, dziś w ruinach; przy nim kaplica murowana z 2 oknami, także zrujnowana.)

3. Kamionka miasteczko (w dawnej dyecezyi Krak. archidiakon. lubelsk. dekanacie parczowskim). Kościół paraf. murowany S. Piotra i Pawła pierwotnie drewniany był filią parafii Dys; wymurowany w XVI w. za dziedzictwa Szamotulskich przez 27 lat zostawał w posiadaniu różnowierców do r. 1630 w którym go Tylicki bisk. krak. rekoncyliował. R. 1914 probostwo to wcielone do Kollegium Misyiarzy Seminarium lubelskiego za zezwoleniem Jadwigi Niemyskiej dziedziczki. (w dyec. Krak.)

Wsie: Siedliska, Kozłówka, Nowodwór, Skrobów, Ciemno, Samoklęski; Syry.

Kaplica murowana na cmentarzu koło kościoła w Kamionce.

4. Kijany wieś (w dawnej dyecezyi Krak. archidyakon. lubelsk. dekanacie parczow.) Kościół paraf. murowany S. Anny; wybudowany z drzewa i dotowany r. 1599 przez Piotra Czernego z Witowic dziedzica Kijan, Stoczka, Nowogrodu, Witanowa. Kościół wymurował Atanazy Miączyński dziedzic Zawieprzyc na podziękowanie, iż zdrowo z wyprawy wiedeńskiej wrócił za Jana III, pomny swego ślubu złożonego przed cudownym obrazem Bogarodzicy w Kijanach. Konsekrowany r. 1745. W wielkim ołtarzu cudowny obraz Bogarodzicy. — Kryty dachówką. (w dyec. Krak.) cud obr

Wsie: Stoczek, Januszówka, Zezulin, Grondy, Łuszczów, Godziembów, Ziółków, Witanow, Nowogród (Novumcastrum, gdzie już r. 1326 istniał kościół parafialny, r. 1598 przez Piotra Czernego za zezwoleniem Jerzego Kardynała Radziwiłła bisk. krak. do Kijan przeniesiony), Zawieprzyce (z ruinami zamku w stylu włoskim r. 1683 przez Jana Granowskiego kasztel. lubelsk. wystawionego).

Kościół filialny murowany S. Barbary we wsi Łuszczów. Pierwotnie drewniany (Kaplica) miał tytuł S. Barbary i przed r. 1603 przez dziedzica Czernego chorążego lubelsk. luteranom oddany. R. 1724 wymurowany przez dziedzica Potockiego strażnika lubelsk.; r. 1742 otrzymał erekcyję na kościół filialny do parafii Kijan; konsekrow. 1745.

Kaplica prywatna we wsi Zawieprzyce.

5. Krasienin wieś (w dawn. dyec. Krak. archidyak. lubelsk. dekanat. parczow.) Kościół paraf. murowany Narodzenia P. Maryi i S. Sebastyana, pierwotnie drewniany, erygowany i dotowany r. 1460 przez Jakuba Konnińskiego. Paweł Czerny dziedzic oddał go akatolikom, od których odebrany r. 1598. Dzisiejszy kościół wymurował r. 1653 dziedzic Melchior Mikołowski; konsekr. 1745. — Był tu szpital parafialny na 3 ubogich r. 1626 przez Adama Czernego fundowany. (w dyec. Krak.)

(w dyec. krak.) 6. Lubartów (dawniej Lewartów) miasteczko, gniazdo Firlejów herbu Lewart. Kościół paraf. murowany S. Anny, pierwotnie z drzewa r. 1549 przez Piotra Firleja wojew. rusk. dziedzica wystawiony; syn jego Mikołaj Firlej wojew. lubelsk. oddał go Kalwinom; dopiero 1589 Jan Firlej podskarbi kor. oddał go znowu katolikom. R. 1733 Paweł Karol Lubartowicz Książe Sanguszko dziedzic wybudował z muru dzisiejszy okazały kościół, pokryty dachówką, konsekr. 1738; po pożarze 1791 odrestaurowany. Był tu i Szpital. Na początku XVII w. sławne szkoły Socynianów. Była tu też osada rękodzielników z Flandryi i Holandyi. - Obszerny pałac w stylu francuzkim z ogrodem, r. 1730 przez Pawła Xięcia Sanguszkę zbudowany, a r. 1740 odnowiony. (Parafia ta leżała dawniej w dyec. krak. archidyakonacie lubelsk. dekan. parczow.)

Wsie: Łucko, Baranówka, Trzciniec, Annobór, Tarło, Pałecznica, Szczekarków.

Kaplica murowana na cmentarzu parafialnym w Lubartowie.

Kościół pokapucyński murowany S. Wawrzyńca i S. Mikołaja w Lubartowie, dachówką kryty, fundowany 1738 przez Mikołaja Krynieckiego skarbnika chełmskiego pułkownika wojsk. pol. który tutaj za pozwoleniem Pawła Xięcia Sanguszki marszałka W. X. Lit. kościół i klasztor wymurował, konsekr. 1751. Supprym. 1863.

(w dyec. krak.) 7. Firlej miasteczko. Kościół filialny (należący do parafii Lubartów) drewniany Przemienienia Pańskiego, zostawał ~~jeszcze~~ przez (lat 30) w XVII w. w posiadaniu Luteranów. Odbudował go na nowo r. 1685 Mateusz Antoni Graniewski proboszcz lewartowski, konsekr. 1694. (Miasteczko Firlej dawniej Firlejów zwane, leżało dawniej w dyec. krak. archidyak. lubelsk. dekan. parczow.)

Wsie: Serock (z fryszerką żelaza), Przypisówka.

(w dyec. krak.) 8. Łęczna miasteczko (w dawnej dyecezyi krak. archidyak. lubelsk. dekan. parczow.) — Kościół paraf. murow. S. Maryi Maryi Magdaleny; pierwotnie r. 1500 wystawiony z drzewa przez Tęczyńskiego kaszt. wojnick. Po pogorzeli całego miasteczka w r. 1615, wymurował r. 1618 dziedzic Adam Noskowski podkomorzy lubelsk. Konsekr. 1739. Był tu i drugi kościół szpitalny Św. Ducha drewniany, fund. 1613 przez Jakuba Bieleckiego, z szpitalem na 15 ubogich, kościół ten r. 1823 rozebrano. - Jest tu też pałac spustoszały Xiążąt Sapiehów dziedziców.

Wsie: Podzamcze, Starawieś, Trębaczów, Ludwin, Dratów, Zakrzów, Kobyłki.

(w dyec. krak.) 9. Michów miasteczko (w dawnej dyecezyi krak. archidyak. lubelsk. dekanat. parczow.). — Kościół paraf. drewniany Wniebowzięcia P. Maryi, wystawiony r. 1616 przez dziedzica Jana Michowskiego, którego erekcyę r. 1638 Jakub Zadzik bisk. krak. potwierdził. Po pogorzeli całego miasteczka r. 1655, odbudowany

r. 1689 przez parafian, po powtórnej pogorzeli w r. 1817, w złym stanie. Był tu i Szpital na 5 ubogich fund. 1708 przez Andrzeja Michowskiego.
Wsie: Rudzienko, Ciotcza, Trzciniec, Wypnicha, Wólka, Łukawka, Gródek, Łukawica, Meszno, Budzyń, Składów.

10. Rudno wieś (w dawn. dyec. krak. archidyakon. lubelsk. dekan. parczow.). Kościół paraf. murowany S. Mikołaja. Pierwotny drewniany kościół obrócili w XVI w. dziedzice Sienniccy na zbór luterski, który przez lat 40 Luteranie posiadali. Dzisiejszy kościół wymurował r. 1785 dziedzic Józef Xiążę Sanguszko za staraniem Piotra Wilczyńskiego plebana, konsekr. 1793. (w dyec. krak.)
Wsie: Kumów, Sobolew, Rawa, Podlodówka, Rudka, Abramów, Wielkie, Szczuchnia, Krupy, Chudowola, Wieluń, Izabelmont.
Kaplica prywatna we wsi Wielkie.

11. Syrniki wieś (w dawn. dyec. krak. archidyakon. lubelsk. dekan. parczow.) Kościół paraf. murowany S. Maryi Magdaleny. Pierwotny mały kościół drewniany wystawiła r. 1601 Zofia Ormolska; odbudowała go z drzewa r. 1663 Anna z Stefankiewiczów Silnicka. Po pogorzeli w r. 1765, wymurował r. 1766 nowy obszerny kościół Eustachy Potocki generał artyleryi lit. dziedzic, konsekr. 1772. (w dyec. krak.)
Wsie: Czerniejów, Wola ruska, Wólka zabłocka, Nowawieś, Chlewiska, Podpatecznica.
Kaplica murowana na cmentarzu parafialnym w Syrnikach.

W całym dekanacie lubartowskim, Kościołów parafialnych 10, Kościołów filialnych 3, Kaplic 3. Księży świeckich 16, Zakonników 3 – Dusz katolickich 42,392.

VIII) Dekanat Lubelski.

dawniej Lubelski z częściami Chodelskiego i Lubartowskiego (leżał niegdyś w dyecezyi krakow. archidyakon. lubelsk. dekanacie chodelskim)

1. Abramowice wieś (w dawn. dyec. krak. archidyak. lubelsk. dekan. chodelsk.) Kościół paraf. murowany S. Jakuba Ap. założony pierwotnie z drzewa r. 1396 przez Sieciecha dziedzica za pozwoleniem Piotra Wysza z Radolina bisk. krak. Po odebraniu od Akatolików, konsekr. 1674. R. 1786 wymurował nowy dzisiejszy, proboszcz Wincenty Jezierski kanonik chełmski, officyał lubelski, konsekr. 1796 (w dyec. krak.)
Wsie: Dominów, Dziesiąta (niegdyś kapituły lubelskiej), Śmiłów, Skrzynice,

Wilczopole, Żabia-Wola, Głusk (miasteczko)

(w dyec. Krak.) 2. <u>Bełżyce</u> miasteczko (w dawn. dyec. Krak. dekan. chodelsk.). Kościół
paraf. murowany Nawrócenia S. Pawła; pierwotny z drzewa istniał już
w XV wieku; wymurowany w XVI w. zostawał aż do r. 1600 w posiadaniu Kal=
winów. Dzisiejszy kościół nowy wymurował r. 1670 Felix Szaniawski dzie=
dzic Krężnicy okrągłej, konsekr. 1706, po pożarze 1822, odrestaurowany.
Był tu i Szpital fundowany r. 1655 przez Stanisława Stogniewa Szczut=
kiego.
Wsie: Krężnica okrągła, Jaroszewice, Kierz, Chmielnik.

(w dyec. Krak.) 3. <u>Wojciechów</u> wieś (w dawn. dyec. Krak. dekan. chodelsk.). - Kościół
filialny (należący do parafii Bełżyce) drewniany S. Teodora. Pierwot=
nie miał być parafialnym, i w XVI wieku był w posiadaniu Luteranów, od
których r. 1598 odebrany, r. 1629 został filialnym. Dzisiejszy kościół drew=
niany wystawił r. 1725 dziedzic Teodor [illegible] Orzechowski na=
wrócony do katolicyzmu, konsekr. 1776. Jest w nim nagrobek w posadzce
Stanisława z Wojciechowa + 15 Marca 1578. - Są tu ruiny zamku otoczonego
murem z strzelnicami i wałem założonego przez Spinków z Bądkowa herbu
Prus w XVI wieku. Przytyka do tych murów baszta na 4 piętra mająca salę skle=
pioną krzyżowo z żebrami i zwornikami; miała ona służyć za zbór Aria=
nom, dziś na spichlerz przerobiona. Należał później do Morskich i Ostrowskich.
Wsie: Bouszki, Gaj, Lubki, Szczuki, Palikije, Miłocin.

(w dyec. Krak.) 4. <u>Biskupice</u> miasteczko (w dawn. dyec. Krak. dekan. parczow.) - Koś=
ciół paraf. murowany S. Stanisława. Pierwotny drewniany modrzewiowy
kościół, założywszy miasteczko r. 1453 we wsi Biskupicach, Zbigniew
Oleśnicki Kardynał sprowadził z Piotrawina. Dopiero r. 1711 proboszcz
Andrzej Olszowski zaczął murować dzisiejszy kościół, na którego budowę
dziedzic Remigian Piasecki 20,000 złp. testamentem zapisał. Budowę
ukończono 1730, konsekr. 1781, ma 2 wieże blachą kryte i na fasadzie
dużą statuę drewnianą S. Stanisława. Po pożarze r. 1799, odrestauro=
wany r. 1828. Przy tym kościele były dawniej 4 bractwa potwierdzone przez
Jerzego Radziwiłła Kardynała bisk. Krak.; oraz prebendarz Różańca św.
fundowany r. 1630 przez Daniela Węglińskiego podsędka ziemsk. lubelsk.,
dotowany lepiej r. 1730 przez dziedzica Adama Radzimińskiego z żoną Chrys=
tyną z Piaseckich; był także i Wikaryusz fund. 1764 przez Piotra Micows=
kiego dziedzica Horyszowa ruskiego. - W miasteczku starożytna bóżnica
drewniana żydowska.
Wsie: Borzęcice (z starożytnym drewnianym dworem i ogrodem an=
gielskim założonym przez Ludwikę z Polanowskich żonę Antoniego
Radzimińskiego dziedzica), Łysołaje (z starożytnym dworem i ogrodem)

Zaszczów (z starożytnym dworem murowanym, z 2 wieżami czworobocznemi, w którym się miał niegdyś mieścić zbór Soty=nianów), Stróża, Pełczyn, Dorohucza, Białka (tu od r. 1053 miał stać kościół parafialny drewniany S. Małgorzaty do które=go parafii należała wieś Zaszczów. Kardynał Zbigniew Oleśnicki r. 1453 wieś Białkę wcielił do parafii w Biskupicach. Następnie zburzył ten kościół Abraham Suchodolski akatolik, a r. 1636 mie=li tu włościanie wyorać grób murowany przykryty wielkim kamieniem marmurowym z napisem sławiańskiemi literami. Kościół w Białce z drzewa wystawili na nowo Łepkowscy, a odres=taurował go r. 1675 Jan Pliszka proboszcz biskupicki. Później dla starości rozebrany, tak iż po nim tylko cmentarz pozostał), Siostrzewitów, Trawniki (wieś ta miała się dawniej zwać Cemier=niki i miała mieć kościół, dziś nieistniejący)

Kaplica prywatna na cmentarzu grzebalnym w Biskupicach zbudowana 1832 od Antoniego Radzimińskiego dziedzica z gro=bem familijnym.

Kaplica publiczna ~~drewniana~~ murowana S. Tadeusza Apost. we wsi Dorohucza czyli Drohucz fund. 1790 Szczęsny Nowicki pod=stoli Krasnostaw. z żoną Barbarą z Łosniatowskich.

5. Bychawa miasteczko (w dawn. dyec. krak. dekan. chodelsk.) (w dyec. Krak.)
Kościół paraf. murowany S. Jana Chrzcic. Pierwotny kościół drew=niany S. Piotra i Pawła istniał już ~~r. 1440~~ r. 1320, w XVI wieku wymu=rowany, oddany został przez dziedzica Pileckiego różnowiercom od których odebrany r. 1639 Tomasz Oborski bisk. laodycejski sufrag. krak. konsekrował na cześć S. Jana Chrzcic. Był tu i szpital ubogich r. 1650 przez Alexandra Niezabitowskiego fundowany. Były tu w XVI w. sławne szkoły kalwińskie. Piękny pałac zde=zelowany przez Scypionów dziedziców, o którym napisano:

Scypionów zyskało dwóch u świata sławę:
Jeden zburzył Kartago a drugi Bychawę.

Wsie: Zdrapy, Grodzany, Olszowiec, Kozarzów, Zaraszów (z pięk=nym dworem wystawionym przez Izabellę z Kicińskich Koźmianową).

6. Bychawka wieś (w dawn. dyec. krak. dekan. chodelsk.) Kościół (w dyec. Krak.) murow. paraf. WWSS. Pierwotny kościół drewniany założył r. 1332 Eliasz Bychawski; dzisiejszy wymurowany r. 1802 kosztem Tomickiej i Krystyny Graszeckiej dziedziczek Piekiszowa; dokończony r. 1816. Konsekr. 1858. Tu był proboszczem Walen=ty Baranowski expiar. uczeń uniwersyt. warsz. kanonik honor. kaliski, kawaler ord. S. Stanisława.

Wsie: Osowa, Wierciszów, Tuszów, Bystrzyca, Życe, Piotrowice (z dworem Andrzeja Koźmiana, z biblioteką), Jabłonna (gdzie co roku w dzień Wniebowstąpienia wiele ludzi pielgrzymuje do figury wystawionej w tak zwanych Krzaczkach czyli zarośli brzeziny.)

Kaplica publiczn. na cmentarzu we wsi Bychawka, murowana.

(w dyec. Krak.) 7. Bystrzyca wieś (w dawn. dyec. Krak. dekan. parczow.) Kościół paraf. murowany Wniebowzięcia P. Maryi. Pierwotny kościół drewniany sięgał czasów S. Stanisława bisk. krak. istniał już r. 1326. Dzisiejszy kościół wymurował r. 1717 proboszcz Jakób Rojewski; dokończył jego następca proboszcz Jakób Żmudzki kanon. lubelsk. konsekr. 1745. – Są tu reszty zameczku z XVI w. Zarczyś kuh, murow.
Wsie: Sobiąnowice, Turka, Pliszczyn, Łagiewniki; Baszki; Niemce; Rokitno, Jawidz, Charlęż.

Kaplica prywat. drewniana we wsi Rokitno.

(w dyec. Krak.) 8. Chodel miasteczko założone na gruncie wsi Kłodnicy w XVI w. przez Bernarda Maciejowskiego sędziego ziemsk. lubelsk., r. 1824 na wieś zamienione) (w dawn. dyec. Krak. dekan. chodelsk.). Kościół paraf. murowany S. Trójcy i Opieki P. Maryi; pierwotny drewniany istniał już r. 1430. Dzisiejszy gotycki na zewnątrz z cegły nietynkowanej wymurowany na początku XVI w. R. 1541 Piotr Gamrat bisk. krak. wyniósł go do rzędu prepozytury i 6 mansyonarzy przy nim fundowanych zatwierdził; konsekr. 1584. R. 1606 Chodel z Ratoszynem był już własnością Kollegium Jezuitów w Lublinie, darowany przez Bernarda Maciejowskiego bisk. krak. W kościele tym są nagrobki z czerwonego marmuru przedstawiające fundatora Bernarda Maciejowskiego kasztel. lubelsk. † 1542 i jego żonę. – Był tu dawniej drugi kościół na przedmieściu drewniany S. Piotra z szpitalem na 7 ubogich którym r. 1630 Elżbieta Kiszewska fundusz zapisała. – Są tu też ruiny kaplicy X X. Jezuitów.
Wsie: Godów (klasztoru Benedyktynów na Łysejgórze, później Jezuitom lubelskim odstąpiona), Zuszno, Świdno, Budzyń, Jeżów, Trzciniec, Osiny, Ksiądz, Wronów, Poniatowa, Chrzanów, Stupczyna, Ruda maciejowska.

(w dyec. Krak.) 9. Ratoszyn wieś (w dawn. dyec. Krakow. dekan. chodelsk.). Kościół filialny (należący do parafii Chodel) drewniany, S. Macieja Ap. i S. Katarzyny, istniał już r. 1328 jako plebania; r. 1541 przyłączony jako filia do parafii Chodel. R. 1737 Antoni Bejkowski rektor Kollegium Jezuitów w Lublinie wystawił nowy kościół drewn., konsekr. 1747. Po zniszczeniu r. 1824, odrestaurowany.

Wsie: Radlin, Łopiennik, Borzechów, Grondy.

10. Czerniejów wieś (niegdyś Klasztoru Brygitek w Lublinie – w dawn. dyec. Krak. dekan. chodelsk.) Kościół paraf. murowany S. Wawrzyńca; pierwotnie drewniany był filią do parafii Krężnicy; wymurowany r. 1610 przez Brygitki lubelskie, konsekrow. 1611, otrzymał r. 1612 własną parafię. (w dyec. Krak.)

Wsie: Mentów (wieś Klasztoru Brygitek lubelskich, suprymow. 1819), Wola Skrzynicka, Głuszczyzna.

11. Matczyn wieś (w dawn. dyec. Krak. dekan. chodel.). Kościół paraf. drewn. Wniebowzięcia N.M. pierwotnie tylko prebendalny zbudowany r. 1605 przez Krzysztofa Ziemiackiego dziedzica połowy Matczyna. Dopiero r. 1638 za staraniem dziedzica Karola Tarły starosty stężyck. otrzymała własne probostwo. – Szpital na 6 ubogich fundował 1638 Adam na Babinie Przonka podkomorzy stężycki testamentem, dotował go lepiej 1639 Karol Tarło starosta stężyck. z żoną Zofią z Przonków r. 1679. (w dyec. Krak.)

Wsie: Babin (sławny z Rzeczypospolitej Babińskiej), Skawin, Ostrówka.

12. Mełgiew wieś (w dawn. dyec. Krak. dekan. parczow.) Kościół paraf. murowany S. Wita. Pierwotny kościół drewniany istniał już r. 1326, odbudowany r. 1490 z drzewa, r. 1573 przez Jana chorążego i Stanisława podsędka Firlejów-Mełgiewskich oddany Kalwinom, który 60 lat trzymali, dopiero za staraniem Kardynała Jerzego Radziwiłła bisk. krak. odebrany. Dzisiejszy murowany wystawił r. 1726 dziedzic Jacek Słoński sędzia ziemski lubelski, konsekr. 1739. – Był tu Szpital na 6 ubogich fund. przez Wawrzyńca Trawczego inowrocław. (w dyec. Krak.)

Wsie: Mełgiew z przyległością Podzamcze (gdzie był zamek Firlejów fosami i wodą otoczony dziś na zabudowania ekonomiczne przerobiony), Krzesimów (z ogrodem starożytnym), Miękowice czyli Minkowice (niegdyś Miłoszewskich, później Brygitek lubelskich, tu była na wzgórzu niegdyś kaplica drewniana, przez niejakiś czas w posiadaniu akatolików, u stóp tego wzgórza jest źródło cudowne uzdrawiające na kołtun według mniemania ludu) Krępiec, Bystrzejowice, Kawęczyn, Wierzchowska (z starym drewnianym dworem).

(w dyec. krak.) 13. Niedrzwica wieś (w dawn. dyec. krak. dekan. chodelskim)
Kościół paraf. murowany S. Bartłomieja wystawił 1797 dziedzic
Tomasz Dłuski podkomorzy lubelsk. konsekr. 1806. – Był tu
Szpital kościelny fund. 1628 na 12 ubogich przez Katarzynę z
Czelusińskich Gurską. – Na cmentarzu parafialnym nagrobek
postawiony przez Karolinę ze Szmeltzów dwóm swym mężom:
Jakubowi Koszyńskiemu który zginął pod Borysowem 1812 i
Józefowi Czernickiemu podpółkown. który stracił nogę pod Mo-
żajskiem 1812 a umarł w Sobieszczanach 4 Stycznia 1837. Drugi
nagrobek postawiony przez Julię ze Struwów mężowi swemu Jano-
wi Czernickiemu † 9 Wrześn. 1840.
Wsie: Niedrzwica Kościelna i duża, Czułna, Sobieszczany.
Kaplica prywatn. drewn. we wsi Niedrzwica.

(w dyec. krak.) 14. Piaski wielkie (dawniej Piaski luterskie zwane) miasteczko
(w dawn. dyec. krak. dekan. parczow.) Miasteczko to było pierwot-
nie wsią zwaną Pogorzały staw, r. 1429 do Jakóba Dłuto należącą.
Kościół paraf. murowany Podwyższenia S. Krzyża. R. 1531 Paweł
Troszczka i Mikołaj Staroszecki odrestaurowali ten kościół, któ-
ry wtedy miał zakrystiany presbyterium murowane z kamienia z sklepieniem go-
tyckim a nawę i kruchtę drewnianą. R. 1836 zamiast drewnianej nawy
do starożytnego presbyterium dostawiono z muru nawę, odrestaur.
1866. Paweł Orzechowski podkomorzy chełmski dziedzic około r. 1576 a póź-
niej Suchodolscy utrzymywali tu Zbór Aryjański. Za miastem rozwali-
ny dworu i obok nich pusty murowany kościół luterski, oraz
zbór Kalwiński wymurowany r. 1470 z cmentarzem i grobowcami.
Wsie: Kębłow, Siedliszczki (z starożytnym dworem w którym
umarł 1623 ~~[illegible]~~ Andrzej Lubieniecki pastor socyniański), Młodziejów,
Giełczew, Kozice, Gardzienice (z starożytnym zamkiem obronnym,
dziś na spichlerz przerobionym, w którym kaplica z XVI w. według po-
dania aryańska. Zamek ten miał zbudować Stefan Czarnecki wojewoda
Kijow.)

(w dyec. krak.) 15. Zemborzyce wieś (w dawn. dyec. krak. dekan. chodelsk.). Kościół
paraf. drewniany S. Marcina, istniał już r. 1440, na nowo odrestaurował
z drzewa r. 1798 proboszcz Sebastian Krakowiecki.
Wsie: Majdan, Nowiny.

(w dyec. krak.) 16. Krężnica wieś (w dawn. dyec. krak. dekan. chodelsk.) Kościół
drewniany filialny (do parafii Zemborzyce) S. Floriana istniał już r. 1446,
około r. 1611 był w posiadaniu akatolików. Pierwotnie parafialny, r. 1628 w filial-
ny zamieniony; odrestaurowany w XVII wieku z drzewa.

Wsie: Jara, Strzeszkowice, Żabia-Wola, Prawiedniki, Trojaczkowice, Osmolice.
Kaplica (oratorium) prywatna we wsi Osmolicach.

17. Kiełczewice wieś (w dawn. dyec. krak. dekan. chodelsk.) – (w dyec. krak.)
Kościół paraf. murowany S. Trójcy. Pierwotny kościołek był filialnym do parafii w Wilkołazie. R. 1431 Jan Kiełczewski sędzia lubelski dziedzic wymurował kościół parafialny, przekształcony przy nowszej restauracyi. Są w nim nagrobki na tablicach w murze: Anny Kiełczewskich Koźmianowej, i Izabelli z Kicińskich Koźmianowej † 11 Stycznia 1843.
Wsie: Kiełczewice, Strzyżewice, Rechtów.

18. Konopnica (wieś (w dawn. dyec. krak. dekan. chodel.) Kościół (w dyec. krak.)
paraf. murow. Wniebowzięcia P. Maryi. Pierwotny był z drzewa istniał już r. 1600; wymurowany w XVII wieku za staraniem proboszcza Witkowskiego, konsekr. 1663, ma obraz Zdjęcia z Krzyża, sprawiony r. 1600 przez Andrzeja Radawieckiego.
Wsie: Uniszowice, Motycz, Sporniak, Radawiec, Radawczyk.

19. Krzczonów (wieś w dawn. dyec. krak. dekan. chodel.) Kościół (w dyec. krak.)
paraf. murowany Wniebowzięcia P. Maryi. Pierwotnie kościół drewniany parafialny; r. 1549 wcielony został do funduszów kaplicy Królewskiej S. Trójcy na zamku lubelskim przez Zygmunta Aug. Po pogorzeli w r. 1633 parafianie wymurowali kościół dzisiejszy, restaurowany 1736, konsekr. 1780. Przy tym kościele było bractwo Różańcowe zaprowadzone 1598. – Szpital kościelny na ubogich fund. 1652 Libor Tymiński.
Wsie: Piotrków, Chmiel, Olszanka, Żuków, Sobieska Wola, Borzęcinek, Policzyzna (dawniej Policzka, gdzie dawniej była kaplica prywatna), Krzczonów (tu za wsią cmentarz aryański).

20. Lublin miasto. Kościół katedralny i zarazem parafialny murowany S. Jana Chrzcic. i S. Jana Ewang. wystawił go Bernard Maciejowski bisk. krak. osadziwszy przy nim Kollegium Jezuitów; konsekr. 1600. Po supressyi w r. 1772, oddany (r. 1780) Trynitarzom; r. 1795 zajęty przez Austryaków na magazyn wojskowy. R. 1824 rozpoczęto restauracyą takowego podług planu Corazzego, a po ukończeniu takowej, r. 1832 d. 26 Sierpnia przeniesiono nabożeństwo

parafią i Katedrę z Kościoła Św. Michała (w którym od 15 Lipca r. 1826 z Krasnego stawu przeniesiona pozostawała). Są tu nagrobki: Marcina z Oboł Leśniowolskiego + 11 Septemb. 1628 (w kształcie ołtarzyka z czarnego marmuru, bez figury); Wojciecha Pruszaka Bieniewskiego scholastyka wislick. proboszcza tyrgardzkiego + 1731 (tablica marmurowa), Pomnik Sebastiana Klonowicza przeniesiony tutaj z kościoła S. Michała (tablica marmurowa bez daty postawiona przez Sebastiana Kajek rajcę lubelsk.) Wielki ołtarz ma starą rzeźbę na drzewie: Narodzenie Chrystusa. W Kaplicy Cyborium jest w ołtarzu cudowny Krucyfix trybunalski z Ratusza lubelskiego do Kościoła S. Michała, a przed r. 1839 tutaj przeniesiony. Zakrystyja prałacka akustycznie zbudowana. Cały kościół ma piękne malowidła alfresco przez Józefa (zgoa) Majer (malarza nadworn. Kól. pol.) 1757 wykonane. Chrzcielnica spiżowa z napisami z XIV wieku pochodzi z Kościoła S. Michała. W skarbcu duża Monstrancya mająca do 2 łokci wysokości, srebrna pozłacana, kamieniami ozdobiona z herbem Jelita (pochodzi z Klasztoru Franciszkanów w Zamościu), Krzyż procesjonalny srebrny ważący 20 grzywien 4 łóty, sprawiony r. 1714 przez Krzysztofa Szembeka bisk. chełmsk. Kielich szczerozłoty, rubinami sadzony z emaliowanemi wizerunkami na podstawie P. Jezusa, P. Maryi, S. Ignacego Lojoli i S. Franciszka Xaw. sprawiony r. 1630 przez Aloizę z Xiążąt Ostrogskich Chodkiewiczowę; Kielich szczerozłoty Antoniego Okęckiego bisk. chełmsk. z r. 1780. Na wieży 198 stóp wysokiej są 3 dzwony: jeden z r. 1627 (Thomas Gador et Petrus Brewtel fuderunt) z 9 herbami, drugi z r. 1770, trzeci dawny z Kościoła S. Michała pochodzący

Wsie należące do parafii: Przedmieścia miasta Lublina: Wieniawa i Piaski. Wsie: Czechówka (z ruinami pałacu Tarłów), Czechów, Stawin, Stawinek (z kąpielami mineralnemi żelezistemi), Płoszowice, Snopków, Rury, Wrotków (tu był niegdyś rurmus który Lublin w wodę z rzeki Bystrzycy zaopatrzał), Dąbrowica (tu była w XVI w. kaplica murowana S. Mikołaja z 3 ołtarzami. Są tu ruiny zamku przez Piotra Firleja wojew. rusk. r. 1550 zbudowanego w czworokąt, z którego tylko południowa część z basztą pozostała), Wola Stawińska, Czechówka dolna.

W zakrystyi Kościoła Katedralnego przechowują się dotąd w trumnie szklannej kości dzieciątka Wojciecha w Łosicach przez Żydów zamordowanego, za które to dzieciobójstwo Trybunał Marka Żyda lubelskiego 1636 na śmierć skazał.

Kościoły sine cura animarum w parafii lubelskiej.

a) Kościół pomissionarski murowany Przemienienia Pańskiego
na przedmieściu Żmigród zwanem fund. 1714 Bartłomiej Tarło wi:
zytator Missionarzy później bisk. poznań. ukończony r. 1730 podług pla:
nu x. Augustynowicza Missyonarza. konsekr. 1739. Klasztor Missionarzy przy
nim wraz z Seminarium zbudowany kosztem Anny Zbąskiej i Jana Tar:
ły wojewody lubelsk. na ścianach zewnątrz są ciekawe płaskorzeźby
królów polskich, z różnemi figurami emblematycznemi (miał to być daw:
niej Zbór Aryjanów). W ogrodzie kapliczka z sygnaturką. Po zniesie:
niu Missionarzy jest tu Seminarium dyecezalne.

b) Kościół murowany S. Ducha pierwotnie szpitalny za bramą Kra:
kowską fund. 1342 przez Rajców lubelskich. Erekcyję potwierdził
Wojciech Jastrzębiec bisk. krak. d. 23 Listop. 1419, z szpitalem na 12 cho:
rych. Kościół odbudowany r. 1421, przerobiony w XVII w. W wielkim ołtarzu
cudowny obraz Bogarodzicy trzymającej dzieciątko Jezus, który r. 1642
krwawe łzy ronił. Po bokach wielkiego ołtarza 2 duże obrazy olejne na
płótnie przedstawiające cuda tegoż obrazu. W kościele są tablice nagrob:
kowe z XVIII wieku. W przyległym gmachu szpitalnym zmarł r. 1608
poeta Sebastyan Klonowicz.

c) Kościół [illegible] murowany S. Stanisława z istniejącym klasztorem
Dominikanów fundowany r. 1342 przez Kazmierza Wielkiego, prze:
robiony w XVII w., restaurowany 1853. W kaplicy Matki Boskiej trybunalskiej
jest starożytny cudowny obraz Bogarodzicy. W kaplicy S. Dominika duży na:
grobek przedstawiający leżących 2 rycerzy Piotra Firleja wojewody rusk.
+1553 i Mikołaja Firleja kasztel. krak. +1601. W kaplicy Ruszlowskiej
jest cudowny obraz Bogarodzicy z r. 1658. W kościele w nawie nagrobek
Piotra Firleja wojew. lubelsk. +1619 (przedstawiający leżącego mężczyznę
w stroju węgierskim) gipsowy. Relikwiarz drzewa Krzyża Św. darowany r.
1420. Kościół z klasztorem odrestaurowany r. 1616 po pożarze.

d) Kościół pobernardyński murowany Nawrócenia S. Pawła fund.
1460 Jakob Kwanta radca lubelski na placu darowanym przez
króla Kazmierza Jagiellończyka, po pożarze 1599 odrestaurowany
z klasztorem Bernardynów, konsekr. 1607. Jest tu marmurowy nagrobek
Andrzeja Osmolskiego +1598 (przedstawiający rycerza leżącego w zbroi)
Nagrobek Wojciecha Oczko Doktora Med. (przedstawiający klęczącą przed kru:
cyfiksem osobę) z marmuru. — Bernardyni tutejsi supryn. 1864.

e) Kościół pokapucyński murowany S. Piotra i Pawła, zaczął stawiać r. 1725/6
Paweł Xiąże Sanguszko marszałek W. X. Lit. z żoną swą Konstancyją Sapie:
żanką, na placu zakupionym od miasta, ukończony 1730, konsekr. 1733. Pod
kościołem krypta z ołtarzem i trumnami Sanguszków — Supprymow. 1864.

f) Kościół byłych Karmelitów bosych, murowany S. Józefa przy ulicy S. Ducha f. 1624 przez Katarzynę z Kretkowskich Ligęzinę dla Karmelitanek bosych zwanych Józefatkami. R. 1807 suprymowano ten klasztor a zakonnice przeniesione do klasztoru Niepokalanego Poczęcia P. Maryi Karmelitanek bosych. – Od r. 1807 do r. 1810 przemieszkiwali tu Karmelici bosi (przeniesieni do klasztoru Karmelitów trzewiczkowych na Czechówce), od r. 1810 do r. 1838 mieszkały tu Wizytki (przeniesione do klasztoru Brygitek) a od r. 1838 znowu Karmelici bosi, suprymowani 1864.

g) Kościół z klasztorem Wizytek, murowany Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1416 (podł. Rzepnickiego) czyli 1420 (podług Szematyzmu) czyli 1426 (podł. Sierpińskiego) przez Władysława Jagiełłę Króla (na pamiątkę zwycięztwa pod Grunwaldem) dla Brygitek, które (przeniesiono suprymowano r. 1819. R. 1835 oddano ten klasztor Wizytkom (przeniesionym), suprymow. 1864. Gmach stary z małemi wąskiemi oknami i sklepieniem gotyckiem. Na chórze w ołtarzyku cudowny obraz N. P. Maryi. Na wieży dzwon starożytny z napisem nieodczytanym.

h) Kościół z klasztorem Bernardynek, murowany S. Piotra i Pawła fund. r. 1618 Piotr Czerny chorąży lubelski; który drewniany pierwotny kościółek wystawił i wieś Rozkopaczow Bernardynkom (tu zwanych Klaryskami) sprowadzonym z Krakowa zapisał. (Podług Sierpińskiego zaś miał ich tu r. 1618 fundować Siennicki cześnik lubelski.) Kościół dzisiejszy wymurowany r. 1638 (czyli 1638 podł. Szematyzmu). W kościele kilkanaście portretów owalnych familii Czernych i innych dobrodziejów. Suprym. 1864.

i) Kościół z klasztorem Sióstr Miłosierdzia murowany Niepokalanego Poczęcia P. Maryi fund. 1640 Zofia z Tenczyńskich Daniłowiczowa podskarbina W. Kor. dla Karmelitanek bosych (zwanych Poczętkami drugi ich klasztor w Lublinie, konsekrowany r. 1721. R. 1807 przeniesiono tu także Karmelitki z klasztoru S. Józefa do jednego zgromadzenia, r. 1819 suprymowane, a kościół z klasztorem r. 1835 oddano Siostrom Miłosierdzia które tu mają także szpital.

k) Kościół S. Trójcy na zamku lubelskim czyli tak zwana Kaplica Królewska murowany. Pierwotnie drewniany istniał już r. 1326 i miał być zbudowany przez Daniela Księcia Halickiego r. 1244 (na kaplicę ruską). Dzisiejszy wymurował r. 1395 Władysław Jagiełło, który przy nim fundował 7 mansyonarzy (suprymowanych r. 1818). Konsekrowany r. 1400. Budowa starożytna.

której gotyckie sklepienie spoczywa na jednym środkowym filarze. Dziś przeznaczony na kaplicę więzienia kryminalnego.

k) Kaplica czyli Kościołek murowany S. Krzyża na cmentarzu parafialnym na przedmieściu Rury, zbudowany r. 1844 kosztem Michała Leszczyńskiego kanon. lubelsk.

l) Kościół parafialny Poczęcia P. Maryi (dawniej klasztor Augustyjanów) na przedmieściu Kalinowszczyzna. (Obacz niżej)

m) Kościół filialny S. Mikołaja, na przedmieściu Czwartek. (Obacz niżej Kalinowszczyzna).

n) Kościół szpitalny S. Eliasza (dawniej Karmelitów trzewiczkowych) na przedmieściu Czechówka (Obacz: Kalinowszczyzna.)

Kościoły dawniej istniejące w parafii lubelskiej, dziś rozebrane.

a) Kaplica z rezydencyą xx. Pijarów przy ulicy P. Maryi – po supressyi za czasów Austryackich, dziś kamienica prywatna (tak zwany pałac Pijarów)

b) Kościół murowany S. Krzyża z klasztorem Dominikanów obserwantów czyli Bertrandystów na Krakowskiem przedmieściu. Pierwotnie stał tu Kościółek drewniany w polu r. 1434; dopiero r. 1700 Jacek Ruwski podczaszy bracławski (podług Sierpińskiego Jacek Rawski r. 1607, a podług innych r. 1687, co najpodobniejsze) fundował murowany Kościół i Klasztor dla Dominikanów obserwantów, Konsekrow. 1781, supprymow. 1803 (czyli 1800) supprymowano Klasztor, zakonników przeniesiono do Wysokiego Koła, a gmach na koszary obrócono.

c) Kościół i Klasztor Karmelitów ~~trzewiczkowych~~ bosych (Belgów), murowany przy ulicy: Krakowskie przedmieście, fund. P. Maryi Szkaplerznej r. 1610–1619 Jan Mikołaj Daniłowicz podskarbi w. Kor. starosta chełmski; Konsekr. 1619 po pogorzeli w r. 1803 Kościół z Klasztorem stał pustkami, dopiero r. 1827 przerobiono na Ratusz nowy czyli Magistrat miasta. Karmelitów zaś przeniesiono r. 1807 do klasztoru S. Józefa (po Karmelitkach bosych), r. 1810 znowu przeniesieni do Klasztoru Karmelitów trzewiczkowych S. Eliasza na Czechówce, skąd znowu r. 1838 przeniesiemi na powrót do Klasztoru S. Józefa (niegdyś Karmelitanek bosych) gdzie mieszkali aż do suppressyi r. 1864.

d) Kościół i Klasztor Reformatów murowany S. Kazimierza przy ulicy Bernardyńskiej dawniej Zmigrod zwanej fund. 1660 Mikołaj Bieganowski Kaszt. Kamieniecк. przy pomocy Stanisława Witowskiego Kasztel. sandomir.; Konsekr. 1666. R. 1820 supprymowani, a w klasztorze umieszczeni Bonifratry

z szpitalem [illegible], po których przeniesieniu w r. 1835 do Klasztoru byłych Karmelitów trzewiczkowych S. Eliasza na Czechówce, sprzedano tenże Klasztor niegdyś Reformatów z Kościołem na dom prywatny. Tu były dawniej nagrobki: Anny z Bilskich żony Konstantyna Ołtarzewskiego, sędziego ziemsk. lubelsk. + 19 Junii 1770 mając lat 45; Józefa Rogala Zawadzkiego podkomorz. nowogrod. + 1765

e) Kościół i Klasztor Trynitarzy murowany przy ulicy Olejnej fund. 1728 Karól Paweł Xiążę Sanguszko marszałek w. x. lit. Kościół wymurowany r. 1731 nakładem Mikołaja Łosia Kasztel. lwowsk. Trynitarze z tąd r. 1781 d. 15 Września przeniesieni do Kollegium XX. Jezuickiego, supprymowani r. 1818; a pierwotny ich Kościół i Klasztor sprzedano r. 1825 na prywatny dom Pączkowskiego.

f) Kościół i Klasztor Sióstr Miłosierdzia murowany S. Wojciecha na Podwalu za bramą Grodzką. Pierwotny kościołek S. Wojciecha drewniany fundował r. 1611 Stanisław Garwaski starosta gostyn. kasztel. płocki, wraz z Szpitalem S. Łazarza. R. 1730 Jadwiga Niemyska podsędkowa lubelska wdowa sprowadziła z Warszawy do Lublina Siostry Miłosierdzia, którym r. 1736 Alexander Lipski bisk. Krak. oddał Kościół S. Wojciecha z Szpitalem erygując tu ich Klasztor z szpitalem na 16 łóżek. R. 1835 przeniesiono Siostry Miłosierdzia wraz z Szpitalem do Klasztoru po Karmelitkach bosych Niepokalanego Poczęcia N. Maryi — a dawny Kościół z Klasztorem Sióstr Miłosierdzia sprzedano Żydom na składy i mieszkania.

g) Kościół S. Krzyża drewniany mały pomiędzy przedmieściami Czechówką a Czwartkiem, odrestaurowali Rajcy lubelscy a erekcyą ponowił r. 1549 Samuel Maciejowski bisk. Krak. z prebendą. Kościół ten istniał jeszcze r. 1603, poczem zniszczony.

h) Kościół i Klasztor Franciszkanów (Konwentualów) murowany przy ulicy Ruskiej między przedmieściami Czwartek i Kalinowszczyzna fund. 1619 Franciszek Kossowski wojski lubelski dla Franciszkanów którzy supprymowani r. 1790, poczem gmach ten na magazyn obrócono, a r. 1828 na własność prywatną sprzedano. (Był tu cudowny obraz N. P. Maryi)

Cud. o.

i) Kościół i Klasztor Braci Miłosierdzia S. Jana Bożego murowany przy ulicy Krakowskie przedmieście (na placu Litewskim), fund. r. 1649 Mikołaj Świrski bisk. cyreński sufragan i oficyał chełmski, której erekcyą potwierdził Piotr Gembicki bisk. Krak. 22 Czerwca 1652. R. 1820 Bracia miłosierdzia przeniesieni do Klasztoru po Reformatach S. Kazimierza; r. 1835 do Klasztoru byłych Karmelitów trzewiczkowych S. Eliasza na Czechówce, gdzie utrzymywali Szpital na 40 chorych. Supprymowani 1864. — Dawny niegdyś klasztor Bonifratrów zburzono 1820 na plac musztry.

k) Kościół i Kollegiata S. Michała, oraz parafialny murowany przy ulicy Grodzkiej, wystawiony r. 1282 przez Leszka Czarnego na pamiątkę zwycięztwa nad Jadźwingami. R. 1458 odrestaurowany przez mieszczan. Pierwotnie przeznaczony dla Archidyakona lubelskiego ustanowionego za Kaźmierza II. otrzymał r. 1575 od Franciszka Krasińskiego bisk. krak. erekcyję Kollegiaty złożonej z Archidyakona, Proboszcza, Dziekana (3 prelatur) i 4 Kanoników oraz 8 wikarych. Budowa gotycka, miała 6 kaplic i kilka starych nagrobków (pomiędzy innemi Sebastiana Klonowicza). R. 1832 d. 26 Sierpnia przeniesiono z tąd nabożeństwo i parafię do Kościoła pojezuickiego, a sam Kościół S. Michała rozebrano r. 1855. W Kościele tym miało 12 cechów swe bractwa, jakoto: Złotników, Kuśnierzy, Krawców, Szewców, Ślusarzy, Kowali, Siodlarzy, Bednarzy, Rzeźników, Piekarzy, Garncarzy i Mularzy.

l) Kościół i Klasztor Wizytek (Salezjanek) (Nawiedzenia P. Maryi, murowany fundow. 1722 Ewa Szembekowa Kanclerzyna w. Kor. pierwotnie z drzewa, przy którym r. 1725 i Klasztor zbudowano. Po pożarze w r. 1732, zaczęto r. 1748 murować nowy Kościół, konsekr. 1752 pod tytułem Serca Jezusowego. R. 1810 przeniesiono Wizytki do Klasztoru S. Józefa po Karmelitankach bosych (i od 1807-1810 Karmelitów bosych), a od r. 1838 do Klasztoru po Brygitkach, gdzie supprymowane r. 1864. Dawny Kościół i Klasztor Wizytek obrócono r. 1810 na lazaret wojskowy i magazyny, a r. 1836 Kościół przerobiono na Cerkiew grekorossyjską przy Szpitalu wojskowym. W pierwotnym Klasztorze Wizytek odbył się wypadek (zupełnie podobny do krakowskiego Barbary Ubryk) przed r. 1810 z zakonnicą Franciszką Fremiot Grabowską, która z powodu przewinienia przeciw ślubom zakonnym przez 12 lat siedziała zamurowana w szczupłej framudze, do której przez okienko zamkniętej codzienną strawę podawano. Zakonnica ta pochodząca z Starostwa Jadowskiego, dostała z przestrachu uderzenia piorunu pomieszania zmysłów. Zbija ten wypadek jako bajkę dzieło: „Sześcioletnia Korrespondencya Władz duchownych z Rządem Xięstwa Warszaw." 1816)

m) Kaplica trybunalska S. Iwona w ratuszu na rynku lubelskim właściwie ołtarz tylko w izbie sądowej (gdzie się aż do r. 1793 sądy trybunalskie odbywały). W tejże izbie sądowej znajdował się także krucyfix który r. 1727 d. 9 Maja łzy ronił. Komissia duchowna r. 1753 d. 1 Grudnia ogłosiła go za cudowny. R. 1727 przeniesiono ten Krucyfix do Kościoła S. Michała, gdzie był w Kaplicy Sanctissimi na ołtarzu umieszczony, dziś znajduje się w Kościele Katedralnym lubelskim.

21. Lublin miasto. Kościół parafialny murowany: Pocieszenia N. P. Maryi i S. Agnieszki na przedmieściu Kalinowszczyzna. Pierwotny Kościół z klasztorem dla Augustianów fundował r. 1624 przedmieszczanin Maciej Wardziak z żoną Barbarą z Kullow. Kościół wymurował r. 1646 Mikołaj Sługocki oficyał lubelski. Po spaleniu przez Kozaków w r. 1655, odbudowany, i r. 1685 odrestaurowany; konsekrowany 1760. Po pożarze w r. 1831, odrestaurowany; po supresyi Augustianów w r. 1864, został parafialnym, albowiem przeniesiono do niego nabożeństwo z kościoła S. Mikołaja.
Wsie: Przedmieścia lubelskie: Kalinowszczyzna, Czwartek, Probostwo, Podzamcze, Sierakowszczyzna, Ponikwoda, Czechówka, Lemszczyzna. - Wsie: Tatary, Rudnik, Jakubowice murowane, Frzesniów, Hejdów, Świdnik, Biskupice.
Kościół filialny (sine cura animarum) S. Mikołaja murowany, na przedmieściu Czwartek, pierwotnie parafialny, miał fundować r. 986 Mieczysław I, istniał r. 1419, r. 1669 (1) odbudował go Walenty Turobojski Boniczyk proboszcz tutejszy, archidyakon chełmski (+ 24 Octob. r. 1600 mając 80 lat). Po r. 1864 przeniesiono z niego parafią do kościoła poaugustyańskiego, a Kościołek w filialny zamieniono. -
Szpital kościelny fund. 1700 Sikorski.
Kościół szpitalny murowany S. Eliasza na przedmieściu Czwartek. Pierwotnie klasztorny Karmelitów trzewiczkowych fund. 160[?] Jan Mniszech starosta lwowski z żoną Urszulą Firlejowną; konsekr. 1784. Po supresyi Karmelitów trzewiczkowych r. 1810 oddano klasztor Karmelitom bosym, a po przeniesieniu tychże 183[?] do klasztoru S. Józefa, oddano ten kościół r. 1835 Braciom Miłosierdzia na szpital, supprym. 1864.

W całym dekanacie lubelskim: Kościołów parafialnych 18, Kościołów filialnych (cum cura animarum) 3, (sine cura 6), Szpitalnych 2, Klasztor męski z Kościołem 1, Klasztorów żeńskich z Kościołami 2, Kaplic 8. - Księży świeckich 32, Zakonników 7 - Zakonników Dominikanów (w Lublinie) 8, Zakonnic 30, Siostr Miłosierdzia 6. - Dusz katolickich 73,622.

IX) Dekanat Tomaszowski.

(dawniej dekanat tyszowiecki czyli niegdyś grabowiecki, oraz części Zamojskiego i Hrubieszowskiego — niegdyś nawet bełzkiego, w dawnej dyecezyi chełmskiej.

1. Chodywańce wieś. Kościół paraf. drewniany Narodzenia P. Maryi fund. 1425 Stanisław dziedzic Przeorska i Chodywaniec. R. 1751 Granowski dziedzic z drzewa nowy wystawił, restaurował 1819 dziedzic Walenty Łakaszewski chorąży bełzki. Erekcya tego kościoła oblatowana 1566 w Grodzie Bełzkim. — Przez linią demarkacyjną od r. 1809-1812 odpadły z tej parafii do Galicyi wsie: Dyniska, Nowosiółki, Nowosiółki Kardynalskie, Pokropiwne, Machnów, Żurawce, Ruda Żurawiecka, Potok i miasteczko Lubycza.
   Wsie: Jarczów (miasteczko mające 32 domy), Jurów, Korchynie, Przeorsk, Leliszka, Sołokije.
2. Dub wieś. Kościół paraf. drewniany Niepokalanego Poczęcia P. Maryi i S. Maryi Magdaleny. Pierwotny kościół wystawił r. 1541 Dobrogost Dubiński czyli Drohiczyński z drzewa, konsekr. 1544. Później zostawał w posiadaniu Sanguszków od których odebrał r. 1628 Alexander Myszkowski starosta tyszowiecki. Nowy kościół z drzewa wystawił r. 1667 Jan Alexander Myszkowski podkomorzy bełzki, starosta tyszowiecki; konsekr. 1678. R. 1778 odbudował go na nowo z drzewa Jan Kobylański proboszcz dubiecki; konsekr. 1779.
   Wsie: Czeżniki, Hoziatycze, Koniuchy, Niewirków, Śniatycze, Zawalów, Zubowice.
3. Dzierążnia wieś. Kościół paraf. murowany Wniebowzięcia P. Maryi. Pierwotny kościół fundowali r. 153 bracia: Stanisław, Tyburcy i Maciej Dzierążeńscy; po spaleniu w r. 1714, wymurował 1763 (czyli według Bonieckiego 1774 r.) dziedzic Antoni Węgliński miecznik podolski, za staraniem proboszcza Jakuba Wołkiewicza kanon. przemyśl. dzisiejszy kościół, konsekr. 1858. — Szpital kościelny na 2 ubogich fund. 1675 Krzysztof Komorowski z żoną Marianną.
   Wsie: Huta stara, Majdan wielki, Budy, Sielec, Dąbrowa, Karolówka.
4. Gródek wieś. Kościół paraf. murowany S. Anny. Pierwotny kościół drewniany fundowali r. 1409 na miejscu starego zamczyska 5 braci: Wołczko z Gródka, Wojciech z Szlatyna, Stefan z Wierzczycy, Stanisław z Typina i Mikołaj z Podhorzec dziedzice. Konsekrowany 1420. Odbudował na nowo z drzewa r. 1654 proboszcz Gabriel

Piekarski. Dzisiejszy kościół wymurowano 1838–1843. Parafia ta r. 1800 należała do dyecezyi przemyskiej.
Wsie: Nedeżów, Podhorce, Typin (z śladami dawnych wałów pod któremi piwnice), Hopkie, Podlodów, Pieniany, Werszczyca, Łubcze, Szlatyn.

5. Łaszczów miasteczko (założone r. 1567 przez Alexandra z Tuczap Łaszcza podkomorz. bełsk.). Kościół paraf. murowany S. Piotra i Pawła. Pierwotnie osada ta należała do parafialnego kościoła we wsi Małoniż, dopiero przed r. 1603 przeniesiono kościół i parafią z Małoniża do Łaszczowa. Kościół dzisiejszy wymurował r. 1749–1751 dziedzic Franciszek Salezy Potocki z żoną Anną za staraniem x. Józefa Łaszcza kanon. gniezn. później biskupa antypatryjskiego sufragana chełmsk. W XVI wieku był tu zbór kalwiński i drukarnia. Żydzi mieli tu także około r. 1840 drukarnią. – Za miastem na wzgórzu stał kościół i kollegium Jezuitów fund. 1737 przez x. Józefa Łaszcza kanonika gniezn. dziedzica, po supressyi zakonu, część w pustkę, część na prywatne gmachy obrócona.
Wsie: Domaniż, Czerkasy, Czartowiec, Małoniż, Moratyn, Nadolce, Pukarzów, Podhajce, Ratyczów, Steniatyn, Żerniki, Zimno.

6. Nabróż wieś. Kościół paraf. murowany Wniebowzięcia N. Maryi. Pierwotny kościół drewniany zbudował r. 1411 dziedzic Jan Szompnik, konsekr. 1470. Dopiero r. 1684 wymurował dzisiejszy kościół z kaplicami dziedzic Samuel Łaszcz, konsekr. 1690, po spaleniu w r. 1827, odrestaurowany r. 1836. Wikarią przy tym kościele fund. 1711 Andrzej Łykowski i r. 1717 Alexander Michał Łaszcz.
Wsie: Tuczapy, Małoszów, Lipowiec, Miętkie, Mircze, Starawieś, Wereszczyn, Wiśniów, Radostów, Łykoszyn, Kryszyn, Dutrów, Dobużek, Kmiczyn

7. Oszczów wieś. Kościół paraf. drewniany S. Barbary. Pierwotny kościół drewniany fund. 1468 trzej bracia Krystyn z Oszczowa, Jan z Honiatyna i Mikołaj z Siekierzyniec dziedzice, poświęcony r. 1472; r. 1537 Paweł Przedborski z żoną Katarzyną fundował przy nim altaryę. R. 1730 kościół na nowo z drzewa zbudowany, a r. 1825 odrestaurowany z drzewa kosztem dziedzica Wincentego Rulikowskiego.
Wsie: Dołhobyczów (z pałacem okazałym i parkiem angielskim), Honiatycze czyli Honiatyn, Horoszczyce, Kadłubiska, Pawłowice, Podhajce, Poturzyn (dawniej starostwo), Suszów, Wilków, Żabcze, Siekierzyńce

8. Rachanie wieś (niegdyś miasteczko). Kościół paraf. murowany Przemienienia Pańsk.

eryg. 1500 pierwotnie z drzewa; odbudował go z drzewa r. 1701 dzie=
dzic Michał Czarnowski. Nowy Kościół z drewna wystawiła r. 1740 Anna
z Bełzca 1º voto Puzynina 2º voto Wojciecha Rostkowskiego,
starosty wiskiego i tyszowieckiego; r. 1769 zaczęła murować
Kościół dzisiejszy, który r. 1797 Katarzyna (Aryjadna) z Krasic:
kich Rzeczycka starościna (dziedziczka po Łętnerach) dokończyła
za staraniem Antoniego Mokrawskiego proboszcza. Konsekrował
go r. 1798 Antoni Gołaszewski bisk. przemyski. Dawny Kościół
drewniany przeniesiony został r. 1740 przez Annę Rostkowską do
wsi Grodysławic i obrócony na cerkiew uniacką. – Szpital
Kościelny na 7 ubogich fundowała 1740 Anna Rostkowska.
Wsie: Grodysławice, Majdan Typiński, Werechanie.

9. Rzeplin wieś. Kościół paraf. murowany S. Jana Chrzcic. fund.
r. 1703 pięciu braci Prandotów dziedziców Rzeplina, Ulwoka, Lo=
sadowa, Radkowa, Wasylowa, z drzewa; r. 1640 wystawiono
nowy Kościół drewniany; dzisiejszy murowany wystawił 1797
proboszcz Michał Siekierzyński (Liet); Konsekr. 1798 Antoni
Gołaszewski bisk. przemysk. Przy tym Kościele fund. r. 1613 pre=
bendarz przez x. Andrzeja Lipskiego dziedzica i proboszcza. Jest
tu dzwon starożytny. R. 1809 oderwano z tej parafii 13 wsi do
Galicyi.
Wsie: Lachowce, Nowosiółki, Wasylów, Telatyn, Zulice, Posadów,
Netreba, Radków.

10. Tomaszów miasteczko (założone na gruncie wsi Rogoźno,
zwało się pierwotnie Jelitów, dopiero r. 1595 od Jana Zamojskiego Kanc=
lerza ma nadaną nazwę Tomaszów). Kościół paraf. drewniany Wnie=
bowzięcia P. Maryi fund. 1627 Tomasz Zamojski wojew. Kijow. staroſta
Knyszyń. miał pierwotnie tytuł S. Agaty. Dzisiejszy Kościół drewniany
(r. 1706 (czyli podług Szematyzmu r. 1727)
z 2 wieżami wystawił Michał Zamojski Ordynat (dawny zaś drew=
niany przeniósł na cmentarz grzebalny gdzie służy za kaplicę). Koś=
ciół ten jest Prepozyturą, ma proboszcza, 3 wikaryuszy i prebendarza; –
Konsekr. 1832. – Szpital parafialny na 6 ubogich. – Miasteczko niegdyś
obronne opasane było wałem i wodą. Miasto to posiadało fabrykę fajansów
gdzie wyrabiano filiżanki z wizerunkami sławniejszych ludzi na kształt
porcelany. Były tu 3 cerkwie drewniane ruskie, z tych 2 r. 1810 skaso=
wano, a najobszerniejsza Św. Jerzego pozostała. Jest tu obszerna i wysoka
murowana bóżnica żydowska.

Kościół i Klasztor Trynitarzy na Piaskach za miastem Tomaszowem. Pierwotnie wymurowano tu r. 1636 figurę, przy której r. 1652 ciała zmarłych na powietrze grzebano i Jan Domański Kapliczkę drewnianą wystawił. Tę gdy r. 1656 wojsko Szwedzkie zburzyło, znaleziono w gruzach obraz Bogarodzicy, który najprzód do kościoła Katedralnego we Lwowie a następnie znowu do Tomaszowa przeniesiono gdzie dla niego w pierwotnem miejscu Jan Kubicz i Stanisław Tarczewski drewnianą Kaplicę wystawili. R. 1672 obraz ten przed Tatarami do Zamościa wywieziono. Po sprowadzeniu na powrót do Kaplicy tego cudownego obrazu Bogarodzicy, r. 1684 Jan Kazimierz Brodecki chorąży dziedzic Posadowa fundował przy nim Bractwo Szkaplerza Św. R. 1727 Józef Potocki wojewoda Kijowski, hetman w. Kor. (a podług innych Tomasz Zamojski Ordynat) wymurował tu okazały Kościół i Klasztor przy którym Trynitarzy sprowadzonych ze Lwowa osadził. Konsekr. 1742. W wielkim ołtarzu był cudowny obraz Bogarodzicy Komissyami biskupów chełmskich Stanisława Święcickiego, i Krzysztofa Szembeka za łaskawy uznany. (Ob: Źrodło dla wszystkich spragnionych obfite n. P. Marya przy assystencyi Wojciecha Św. na Piaskach Tomaszowskich płynące. Lwów 1746. 8vo)
R. 1779 zgorzał dach na Kościele i Klasztorze. Po odrestaurowaniu, Rząd austriacki r. 1789 supprymował Klasztor Trynitarzy, a cudowny obraz Bogarodzicy przeniesiono do Kościoła parafialnego w Tomaszowie gdzie w wielkim ołtarzu pozostaje. Przy Klasztorze było też źrodło gdzie r. 1677 w poniedziałek Zielonych Świątek widziano postać S. Wojciecha, w skutek czego Baryli Zagwojski strażnik polny źródło kazał obmurować i nad nim Kaplicę S. Wojciecha wystawił, a Wojciech Wysocki pleban żernicki przy nim prebendarza fundował. Po suppressyi Trynitarzy przeniesiono obraz S. Wojciecha z tej Kaplicy do kościoła parafialnego w Tomaszowie. Po suppressyi Trynitarzy Kościół ich służył za skład siana dla wojska, później rozebrano mury.
Wsie: Grabowica, Łosiniec, Sorazity, Pas, Szara wola, Roguźno, Wieprzowe jezioro, Pasieki, Rybnica, Kunki, Susiec, Skwarki, Wólka Łosiniecka, Zawadki, Żmiana, Łaszczówka, Zamczysko, Sabaudya.
Kaplica murowana na cmentarzu parafialnym w Tomaszowie
~~Susiec~~ Kościół filialny (sine cura animarum) murowany we wsi Susiec (czyli Hucisko Rybnickie zwanej) wystawił 1862-1868 hr. Zamojski Ordynat z materyjału zwiezionego już r. 1806. Konsekr. 1869.

Łaszczówka wieś (dawniej miasteczko niegdyś w dekanacie potylickim leżące). Tu był kościół parafialny drewniany Przemienienia Pańskiego (dziś nie istniejący) który r. 1704 w czasie napadu Szwedzkiego pogorzał wraz z szpitalem i całem miasteczkiem. Odbudował go z drzewa Mikołaj Radecki chorąży horodelski. Kościół oddano w administracyą proboszczowi ze wsi Chodywańce, a później Trynitarzom w Tomaszowie, po których supresyi, parafią i kościół w Łaszczówce skasowano r. 1798, a parafią do Tomaszowa wcielono. Do parafii należały wsie Łaszczówka, Jezierna, Żytka, Majdan górny (gdzie na wyniosłości zwanej Biała góra są ślady zwalisk miasta zowiącego się niegdyś Medno). W Łaszczówce są jeszcze ślady dawnego dworu Kurdwanowskich z starożytnym ogrodem.

Zamczysko; w tej wsi na górze przy ujściu rzeki Jeleń do Tanwi, są ślady zamczyska wałami obwiedzionego wśród lasu. Tu stał także kościół drewniany S. Jana Nepom. przy którym osiedli Bazylianie jako pustelnicy. Odbudował go z drzewa na nowo Tomasz Zamojski Ordynat wojewoda lubelski i na kościół filialny parafii Tomaszowskiej przeznaczył, którą to erekcyją Józef Eustachy Szembek bisk. chełmsk. d. 23 Lipca 1748 potwierdził. Na rozkaz Antoniego Gołaszewskiego bisk. przemysk. r. 1796 kościół rozebrano, a statuę S. Jana Nepomucena z takowego do kościoła w Tomaszowie oddano. (Susiec ?)

11. Tyszowce miasteczko. — Kościół paraf. murowany S. Leonarda. Nową erekcyją temu kościołowi nadał r. 1564 Król Zygmunt August. W miejscu zniszczonego wystawił r. 1722 nowy z drzewa Piotr Potocki starosta tyszowiecki z żoną Katarzyną z Chodorowskich. Po pożarze w r. 1803 wymurował nowy r. 1863-1869 dziedzic Głogowski, konsekr. 1869. — Niegdyś starostwo, sławne konfederacyją tyszowiecką d. 29 Grudnia 1655, zamienione r. 1768 z [illegible] Mierem starostą witkowskim za miasto Hermanówkę z Wołutką, Olszanką i Semenówką w województwie Kijowsk.

Wsie: Podbór, Przewale, Klątwy, Mikulin, Sahryń, Perespa (gdzie są warsztaty obrusów, serwet i dymek), Turkowice, Wronowice, Moniatycze, Czermno, Malice, Wakijów, Dobużek, Poturzyn.

Kaplica prywatna we wsi Malice.

Kaplica prywatna murowana we wsi Turkowice, zbudowana r. 1839-1842 przez Konstancyą Makomaską.

12. Wozuczyn wieś. Kościół paraf. murowany Nawiedzenia N. P. Maryi; po spaleniu odbudował z drzewa r. 1595 Jakub Wozuczyński dziedzic; odbudował z drzewa r. 1684 Jerzy Łęski starosta Korytnicki. Dopiero r. 1742 dziedzic Wilhelm Mier kasztelan (stoński) wymurował nowy, konsekr. 1750. [– Jest tu zamek murem, basztami i strzelnicami obwiedziony, odrestaurowany przez Wilhelma Miera generała kawalerji, z ogrodem angielskim.

[Jest tu drewniana tablica z napisem dla Wilhelma hr. Mier kasztel. stońsk. generał majora + 1758 w wieku 85 lat.

Wsie: Czartowczyk, Kraczow, Michałów, Siemnica, Zwiartow, Siemierz.

Kaplica drewniana na cmentarzu parafialnym w Wozuczynie.

13. Komarów (dawniej Komorów) miasteczko.– Kościół filialny cum cura animarum, drewniany, S. Trojcy, jest filią do parafii Łabunie w dekanacie Zamojskim. (Obacz Łabunie.)

W całym dekanacie tomaszowskim: Kościołów parafialnych 12, filialnych 2, Kaplic 6. – Księży świeckich 11, zakonników 4. – Dusz katolickich 29.301.

X.) Dekanat Zamojski.

(dawniej dekanat zamojski z częścią zaklikowskiego oraz z częściami małemi zaklikowskiego oraz chełmskiego i tarnogrodzkiego.

(w dyec. Krak.) 1. Goraj miasteczko. Kościół paraf. murowany S. Bartłomieja. Pierwotny drewniany kościół wystawił r. 1372 Dymitr z Goraja marszałek w. Kor.; około r. 1636 zostawał w posiadaniu Kalwinów. R. [illegible] 1779–1782 wymurował dzisiejszy kościół proboszcz Baltazar Dulewski infułat scholastyk zamojski; konsekr. 1790.
Wsie: Łada, Bononia, Malinice, Chrzanow, Gilow, Chofenia; Korytków Branew. (w dawnej dyecezyi krakow. dekanacie urzędowskim)

2. Krasnobród miasteczko. Kościół paraf. murowany podominikański Nawiedzenia P. Maryi. Pierwotnie stał w samem miasteczku kościół parafialny drewniany, który w XVI wieku przez dziedziców oddany został aka=

tolikom. Odbudował na nowo z drzewa ten kościół r. 1673 dziedzic Stanisław hr. Tarnowski z żoną Zofią na Dąbrowicy, osadziwszy przy nim Dominikanów (a podług Siarczyńskiego fundowali dla Dominikanów Alexander i Michał na Dzikowie hr. Tarnowscy), 1679 d. 28 Czerwca potwierdził tę fundacyją Dominikanów i erekcyją parafii Stanisław Święcicki bisk. chełmski. Po przeniesieniu Dominikanów do nowego klasztoru, rozebrano dawny kościół parafialny. — Klasztor i kościół podominikański Nawiedzenia N. Maryi stoi ćwierć mili za miastem wśród lasu. Na tem miejscu zjawił się pierwotnie na sośnie cudowny obrazek N. P. Maryi, r. 1642 postawił tu figurę Jakób Ruszczyk mieszczanin z Szarej woli doznawszy cudu. Gdy r. 1648 Kozacy sosnę ową ścięli, Katarzyna z Xiążąt Ostrogskich Zamojska Kanclerzyna w. Kor. wystawiła tu drewnianą kaplicę, do której na prebendarza utrzymanie Jan Zamojski wojew. sandomir. zrobił zapis, zapisawszy na to grunta i górę Chełmiec zwaną. Dzisiejszy kościół i klasztor dla Dominikanów wymurowała Królowa Maryja Kazimira żona Jana III, r. 1690 z powodu doznanych cudów, konsekr. 1699. Po supresyi Dominikanów r. 1864 obrócony na parafialny. W wielkim ołtarzu mały obrazek cudowny P. Maryi, malowany in 8° na papierze tuszem i niejakiemi kolorami podleczony, przyklejony na czerwonym aksamicie za szkłem. Wyobraża stojącą P. Maryją ze złożonemi rękami u stóp której na ziemi wśród kwiatów leży dzieciątko Jezus wyciągające ręce. Obraz ten ma 2 zasuwy, srebrną i malowaną. W kościele czarna marmurowa tablica postawiona Antoniemu Fortunatowi hr. Tarnowskiemu i synowi jego Kazmierzowi przez żonę i matkę Zuzannę. Przy kościele figura w kształcie słupa, którą Rozalia z Dzieduszyckich Gatecka w. K. postawiła. Za kościołem w lesie 8 kaplic oraz źródło z pod góry wytryskujące. (Obacz: Opis tego kościoła w Pamiętniku religijno-moralnym warszaw. Tom I str. 419 przez Karola Boniewskiego proboszcza w Fajsławicach.) — Pół mili za miastem jest obszerny pałac murowany na piętro, w nim liczne wizerunki familii Tarnowskich, i ogród angielski. Wsie: Husiny, Hutki, Malowszczyzna, Bondyrz, Blizów, Szewnia, Potoczek, Majdan, Tarnawatka, Kaczorki (tu był dom pustelniczy w lesie z kaplicą murowaną), Jacznia, Pańków, Majdanek, Zielone, Łuszczacz, Szur, Ciotusza, Zaboreczne, Klocówka, Grabki, Niemirówka, Ruskie, Podklasztor, Suchowola, Rachodoszcze (z starożytnemi okopami), Feliksówka, Boża wola, Guciów.

Kaplic 5 prywatnych koło kościoła w Krasnobrodzie.

3. Łabunie wieś. Kościół paraf. murowany S. Dominika, staro:
żytny r. 1436 (a podług Szematyzmu 1435) wystawiony przez Adama
dziedzica Krynic i Łabuń, Erharda (czyli Eubarda) z Wierzby i
Wawrzyńca z Komorowa dziedziców, i przez nich uposażony (ma per:
gaminowy oryginalny przywilej erekcyjny); Konsekr. 1436 przez Jana
z Opatowic bisk. chełmsk. Do koła kościoła sztachety, pomiędzy któ:
remi na filarach posągi kamienne 12 Apostołów. – Jest tu rozległy
starożytny pałac murowany gdzie w pokojach dawne makaty i ob:
razy historyczne, ma płaski włoski dach pokryty miedzią, z kapli:
cą w pałacu niegdyś hr. Zamojskich, Grzymałów, Tarnowskich.
Była tu także fabryka powozów.
Wsie: Hruszow czyli Ruszow, Wierzba, Jatutow, Krynice, Polany,
Kryniczki, wieś Komorow.
4. Komarow (dawniej Komorów) miasteczko (przez dziedziczkę Księż:
nę Sanguszkową r. 1753 ze wsi na miasteczko zamienione. – Kościół
filialny (cum cura animarum) należący do parafii Łabunie, S. Trójcy
drewniany wystawiony 1753 (a podług Szematyzmu 1950 przez
Xiężnę Sanguszkową.
Wsie: Xiężostany, Brzozowa wola, Pustelnia, Huta Komorowska,
Janówka, Wola Siniatycka.
5. Mokrelipie wieś. Kościół paraf. murow. Podwyższenia (Inventio)
S. Krzyża fund. 1403 Mikołaj Latyczyński dziedzic Latyczyna. R. 1538
(a podług Szematyzmu r. 1547) dziedzic Stanisław Sarnicki obrócił go na
zbór luterski, syn zaś jego Jan Sarnicki r. 1597 oddał go napowrót Kato:
likom, rekoncyliowany przez Jerzego Zamojskiego bisk. chełmsk. Po
odbudowaniu konsekr. 1671.
Wsie: Sąsiadka (z starożytnemi okopami), Tworzyczow, Kitow, Gorajec,
Dzike, Podborce, Chłopków, Zaburze, Latyczyn, Uście, Podlesie, Zaporze,
Gruszka zaporska (darowana przez Dymitra Gorajskiego marszałka
w. kor. Cedrykowi czyli Teodorowi Prochańskiemu swemu słudze, którego
potomkowie przezwali się Zaporskiemi. Ob. Niesiecki II p. 254), Gaj, Zakło:
dzie, Sułowiec, Rodecznica.
Kościół i klasztor Bernardynów we wsi Rodecznica czyli Radecznica
Św. Antoniego Padewskiego, na górze w miejscu gdzie pierwotnie stała ka:
Cud obr.
plica z cudownym obrazem S. Antoniego Pad. fundował 1667 dziedzic Mi:
kołaj na Romanowie Świrski biskup cytryjski sufragan chełmski
Do kościoła który zdobią 2 wieże prowadzi 150 stopni. W wielkim ołtarzu obraz
S. Antoniego Padew. zdobny w srebrną sukienkę kamieniami wysadzaną r. 1679

przez Komisyą duchowną za cudowny uznany. Pod Kościołem w grobach niezepsute ciała zmarłych zakonników. Za Kościołem w lesie bukowym 12 Kaplic murowanych, ostatnia z drzewa ma źródło cudowne z gale=ryją do koła. Kościół klasztorny [illegible] konsekr. 1695; pod Kościołem nienaruszone ciało Bazylego Ochnowskiego Bernardyna † 4 marca 1721. – Po suppressyi Bernardynów w r. 1864 jest tu cerkiew dyaunika.

6. Radzięcin wieś. Kościół paraf. murowany S. Kazmierza. Po zniszczeniu pierwotnego kościoła który czas niejakiś był w posiadaniu akatolików, wystawiono nowy drewniany r. 1715. Dopiero r. 1758 dziedzic Marek Antoni Butler chorąży bydgoski starosta preński wymurował dzisiejszy Kościół, Konsekr. 1794.
Wsie: Abramów, Wólka Abramowska, Andrzejówka, Średniówka, Teodorówka, Wola radzięcka, Smoryń, Komodzianka.

7. Frampol miasteczko. Kościół drewniany filialny (cum cura animarum) należący do parafii Radzięcin, S. Jana Nepom. fundował 1739 (czyli 1740) Józef hr. Butler przy pomocy składek, odrestaur. 1833 z drzewa.
Wsie: Rzeczyca, Starawieś, Sokołówka, Jorajdan Sokołowski; Kąty (z murowanym dworem i ogrodem), Wola Kątecka.

8. Sitaniec wieś. Kościół paraf. drewniany S. Bartłomieja, pierwotnie wystawił r. 1485 dziedzic Jan Sitanka czyli Sitański; był później w posiadaniu Jezuitów. Dzisiejszy Kościół z drzewa wybudowała r. 1695 (czyli 1698 podł. Szematyzmu) Anna Zamojska skarbnikowa Koron. Konsekr. 1699.
Wsie: Jarosławiec, Sitno, Stabrów, Szopin, Udrycze, Wysokie.

9. Skierbieszów (dawniej miasteczko, r. 1822 w wieś zamienione). – Kościół paraf. murowany S. Michała. Pierwotny Kościół drewniany Wniebowzięcia P. Maryi i S. Dominika erygował wraz z parafią r. 1432 Jan Zaborowski bisk. chełmsk. (R. 1634 Remigiusz Koniecpolski wyniosł ten Kościół do godności prepozytury a proboszczów mianował kanonikami Katedry chełmskiej (canonicus natus). Dzisiejszy Kościół wymurowany z gruzów tutaj niegdyś istniejącego zamku, Konsekr. 1743, z czworoboczną murowaną wieżą przy wchodzie. W Kościele jest jeszcze stara ambona i katedra biskupia z roku 1594. Dawniej były w Skierbieszowie jeszcze 2 Kościoły dziś nie istniejące: S. Ducha z szpitalem na 8 ubogich fundowany przez Krzysztofa Szembeka bisk. chełmsk. z drzewa; i S. Maryi Magdaleny drewniany na wzgórzu za miastem, zniesione za czasów Austryjackich. – Tu był także obronny zamek wymurowany przez Jerzego Zamojskiego bisk. chełmsk. i naprzeciwko dwór mieszkalny biskupów chełmskich, drewniany, z kaplicą S. Łukasza. – Za miasteczkiem reszty

[illegible] (jak Piechowski pisze) r. 1453 poświęcił biskup Jan Taranowski Kraska.

watów starożytnych. R. 1717 Krzysztof Szembek bisk. chełm. wypędził Żydów ze
Skierbieszowa.
Wsie: Czeszyn czyli Cieszyn, Drewniki, Majdan Skierbieszowski,
Hajowniki, Dębowiec, Sulmice, Monaster czyli Monastyrek,
Wiszenki, Zabytów, Iłowiec, Laziska, Stawgun, Wolica, Osiczy:
na (za którą wsią pomiędzy wsią Wysokie, jest w polu 5 mogił sta=
rodawnych), Wysokie, Żukow.
10. Stary Zamość wieś. Kościół paraf. murowany Wniebowzięcia P. Ma:
ryi. Kościół wystawiony 1551, [illegible] (po zburzeniu w XV wieku pier;
wotnego), Stanisław Zamojski oddał go Kalwinom. Dopiero Jan Za=
mojski Kanclerz W.K. wymurował r. 1591 nowy Kościół i oddał go Katolikom (a podług
Szematyzmu, odbudował tylko r. 1592), Konsekr. 1593; restaurowany
r. 1813, ma nad wchodem tablicę z napisem erekcyjnym. Szpital Kościel:
ny na 7 chorych fund. 1642 Wacław Zamojski Kasztel. lwow. — Był tu
pierwotnie zamek Zamojskich.
Wsie: Piaski ruskie, Chomenciska, Wierzba, Wirkowice [illegible],
Majdan Sitaniecki, Krasne, Tarzymiechy, Wistowice.
11. Szczebrzeszyn miasto które wraz z wsiami całego obwodu, Władys:
ław Jagiełło r. 1388 (Cracoviae, fer. 3a post Pentecostes 1388) darował Dymi:
trowi z Goraja marszałkowi koron. W XVI wieku oddziedziczyli Górkowie,
a król Stefan Batory r. 1583 (d. 12 Grudn. w Lublinie) potwierdził Andrzejo:
wi hr. z Górki Kasztelanowi międzyrzeckiemu potwierdził posiadłości
ponieważ zamek szczebrzeszyński podpalony przed 3 miesiącami pogorzał
z wszelkiemi aktami i przywilejami (cum actis vasallicis). R. 1593
d. 19 Czerwca 4 bracia Czarnkowscy: Andrzej, Piotr, Jan i Stanisław (urodze:
ni z Barbary Górkowny) sprzedali miasto Szczebrzeszyn z 28 wsia:
mi dziedzicznemi i 7 wsi wazalskich (t. j. Topornica, Srebrze, Zielisz,
Rodecznica, Sutowice, Kowalka, Zniowo - innych dziedziców lecz podleg:
łych juryzdykcyi panów z Szczebrzeszyna) Janowi Zamojskiemu
który oświadczył iż szlachta wazalowie winni tylko służyć wojskowo pod
jego chorągwią i w sądach podlegać juryzdykcyi starosty (ordynackie:
go) szczebrzeszyńskiego (w którego trybunale zasiadali deputaci z Zamoś:
cia, Szczebrzeszyna, Kraśnika, Turobina, Tarnogrodu i Goraja). — Koś:
ciół parafialny murowany S. Mikołaja. Pierwotny kościół założył 1394
Dymitr z Goraja marszałek koron. którą to erekcyją potwierdził Jakub
arcybiskup halicki (Szczebrzeszyni, fer. 4a post Octavam Epiphaniae 1398). Hoj=
nę dotacyją temu Kościołowi r. 1401 potomkowie Dymitra, bracia: Prokop, Alexan=
der, Mikołaj i Jędrzej z Goraja. Jan Zamojski Kanclerz koronny, odnawiając r. 1593

erekcyą wcielił probostwo szczebrzeszyńskie jako dotacyą dla dzie=
kana infułata Kollegiaty w Zamościu co trwało aż do supressyi tejże
Kollegiaty przez Cesarza Józefa II w r. 1773. Kościół parafialny w Szczebre=
szynie w XVI wieku był w posiadaniu różnowierców. Dzisiejszy Kościół
wymurował pomiędzy r. 1610 – 1620 Mikołaj Kisliź dziekan infułat
zamojski proboszcz szczebrzeszyński. Ma on 2 Kaplice a sklepienie nawy
półokrągłe spoczywa na 6 kolumnach. W wielkim ołtarzu obraz S. Miko=
łaja malowany przez Rafała Hadziewicza. Konsekrował Kościół r. 1620
Jerzy Zamojski bisk. chełmsk. – Był też w Szczebrzeszynie Kościół S.
Ducha murowany za Austryjaków zniesiony. – Są tu ruiny zamku
grodzkiego z którego część wieży pozostała, oraz szczątki forty=
fikacyj miejskich. Gmach gimnazyalny zbudował ordynat Stanisław
hr. Zamojski r. 1821. – Cerkiew ruska murowana starodawne.
Wsie: Brody, Żarownica (czyli Żuławnica) Obrocz, Rudka, Wysołocz=
ka, Lipowiec, Trzęsiny, Czarnystok, Turzyniec, Topolcza, Kawęczyn,
Roztopy, Żrebce, Sułów, Kulików, Deszkowice, Bodaczów (niegdyś
Starostwo), Zwierzyniec (z zwierzyńcem oparkanionym i browarem porteru).
Kościół i Klasztor murowany Sióstr Miłosierdzia, dawniej
Franciszkanów w Szczebrzeszynie fundowany [pierwotnie r. 1410 przez Prokopa dziedzica Szczebrzeszyna, odbudowany] przez Toma=
sza Zamojskiego z żoną Katarzyną Xiężną Ostrogską w XVII wieku.
Po supressyi Franciszkanów, Kościół ten z Klasztorem za Xięstwa
Warszawskiego d. 13 lutego 1812 oddany został na Szpital Siostrom
Miłosierdzia, tu z Zamościa przeniesionym. W wielkim ołtarzu
Kopia Bogarodzicy Częstochowskiej obrazu.
Kaplica publiczna murowana S. Leonarda na cmentarzu grze=
balnym w Szczebrzeszynie wystawiona 1812 przez proboszcza
Michała Siekierzyńskiego.
Kaplica publiczna murowana S. Jana Nepom. we wsi Zwierzy=
niec fund. 1748 z drzewa pierwotnie przez ordynata Tomasza Antoniego
Zamojskiego wojewodę lubelsk., po zawaleniu się takowej w r. 1796, wymu=
rował nową 1857 hr. Zamojski ordynat.

12. Wielącza wieś. Kościół paraf. murowany S. Stanisława. Pierwotny
Kościół odrestaurowali r. 1552 Andrzej i Stanisław hr. z Górki. R. 1650 na
miejsce drewnianego wystawił murowany Kościół Jan Zamojski ordynat,
Konsekr. 1704 pod tytułem S. Marcina; r. 1804 rozebrany dla grożącego upadku.
Dzisiejszy wymurował r. [illegible] 1828 Stanisław hr. Zamojski ordynat,
Konsekr. 1832. – Jest tu piękny pałac Zamojskich zwany Klemensów
w nim wizerunki rodziny Zamojskich, Kaplica, przy nim park angielski.
Wsie: Zawady, Niedzieliska, Bodaczów, Wysokie, Siedliska, Hyża, Płoskie,
Wieprzec, Kosobudy, Klemensów.

13. Nielisz wieś. Kościół filialny (cum cura animarum) należący do parafii Wielącza, drewniany S. Wojciecha. Pierwotny kościół z drzewa wystawił r. 1640 dziedzic Maciej Gąsiorowski. R. 1748 odbudował na nowo z drzewa proboszcz x. Łosicki scholastyk zamojski; konsekr. 1763.
Wsie: Złojec z Wulką, Zarudzie, Białobrzegi, Bortatycze, Nawóz, Gruszka, Staw, Ujazdów

14. Zamość miasto. Kościół parafialny i Kollegiata, murowany, Zmartwychwstania Pańskiego i S. Tomasza Apost. (właściwie S. Tomasza) wystawił wspaniale Jan Zamojski Kanclerz w. kor. który przy nim fundował Prałatów, Kanoników, Wikaryuszów, Altarystów, Mansyonarzy. Konsekr. d. 18 Listop. 1637 Jan Zamojski bisk. przemysk. (a podług Szematyzmu Jerzy Zamojski bisk. chełmski). Murowany w stylu włoskim. W kaplicy Różańcowej jest cudowny obraz Bogarodzicy w ołtarzu, dość mię wyraźnej malatury na grubej desce, według podania przez jednego z niewolników na ratuszu węglem wymalowany i tu przeniesiony. W kaplicy Zwiastowania N. Maryi jest mistrzowski obraz Zwiastowania włoskiej szkoły, dzieło sławnego Angelo(?) ofiarowany Janowi Zamojskiemu przez Akademią Padewską; tu było Bractwo literackie. W kaplicy S. Mikołaja jest starożytny obraz tegoż świętego; przy tej kaplicy infułat Mikołaj Kiolisz fundował proboszcza i 4 mansyonarzy. W kaplicy Przemienienia Pańskiego fundował r. 1630 Tomasz Zamojski Kanclerz kor. proboszcza, kantora, 6 wikaryuszów i 2 kleryków. Pod tą kaplicą jest krypta [illegible] grobowa Zamojskich; w środku takowej na wzniesieniu kilkustopniowem stoi sarkofag z trumną Jana Zamojskiego, po bokach na niższych podstawach trumny innych Zamojskich. Wchód do tej krypty z kaplicy zamykają drzwi żelazne z mosiężnym herbem Jelita i napisem Fundatoribus grata memoria anno 1799. Kaplica sama ma bogate ozdoby i sztukaterie. W kościele tym znajdują się nagrobki: Po prawej stronie: Tomasza Oleśnickiego herbu Radwan (syna Jarosława starosty bełsk. i Doroty Betzeckiej) + 10 Febr. 1622, lat 22 (tablica z brunatnego marmuru z herbami); Floriana Zamojskiego chorążego ziemi chełmsk. (syna Wacława Kaszt. lwow. i Zofii Przonczanki) + 26 Junii 1638, lat 27 (tablica z czarnego marmuru); Pawła Piaskowskiego + 15 Novembr. 1613, lat 58 (z czarnego i czerwonego marmuru z ozdobami); Szymona Birkowskiego Fil. i Med. Dra, Prof. Akad. Zamojsk. + pridie 3dus Januarii 1622 (tablica z marmuru brunatnego);

Po lewej stronie: Dominika Comualis neapolitańczyka, franciszkana
Dra Teol. w Akad. Zamojsk. Profes. + 18 Maji 1605 lat 40 (tablica kamien=
na z popiersiem zakonnika z brodą i wąsami); żona Pawła Paczyńskiego
(Paczyńskiego) sekr. Krol. herbu Połkozic + 23 Julii 1626, lat 50 przeszło
tablica czarno-marmurowa z herbem); Szymona Simonidesa poety
+ 5 maja 1629 o godz. 9 przedpołudniem, lat 61, postawiony wujowi przez
Kaspra Scholc (Solcius) Phil. i Med. Dokt. Prof. (tablica z marmuru
czarnego z wierszami wystawionemi, na filarze tuż przy Kaplicy Prze=
mienienia; – W Kaplicy Przemienienia duża tablica z czarnego mar:
muru na niej napis bronzowy: Hic situs est Joannes Zamoiski
A. D. 1605. Die 8 Junii, i 4 herby brązowe w tarczy: Jelita (ojca),
~~Hlebart (matki)~~, Syrokomla (trąba z krzyżem + babki ojca), Bończa
czyli Ciołek (babki matki) pod temi buława hetmańska i pieczęć
Kanclerska. – Piękna chrzcielnica spiżowa z wyobrażeniem Chrztu
Świętego. W skarbcu złota monstrancyja wysadzana kamieniami
z herbem i napisem Zamojskiego podskarbiego w. Kor. Dawniej
cały kościół był malowany, a nad wchodem wewnątrz był wizerunek
Synodu zamojskiego, lecz to wszystko r. 1825 przy restauracyi zabielono.
Kapitułę Kollegiaty Zamojskiej S. Tomasza fundował Jan Zamojs:
ki Kanclerz za pozwoleniem Klemensa VIII papieża wydanem r. 1594,
i erekcyję oraz dotacyję takowej złożonej z 3 prałatów, 5 Kano=
ników i 3 wikarych spisał d. 5 Lipca 1600. Dziekan infułat miał
wyznaczone wsie: Mateze, Wulka i Liski; Kustosz używający
rokiety i mucetu miał wieś Branewkę; Scholastyk używający
także rokiety i mucetu miał wieś Chmielek z przyległościami
Rakówka i Wola Chmielecka; Pięciu Kanoników używających
mantoletu i rokiety, byli najczęściej Professorowie Akademii. Wi=
karych było później 8. Dziś składa się Kapituła z 3 prałatów
Dziekana proboszcza zamojskiego, Kustosza proboszcza starozamojs:
kiego, Scholastyka proboszcza krasnobrodzkiego, z 5 kanoników
(proboszczów w Skierbieszowie, Tomaszowie, Metgwi i Józefowie)
oraz 2 wikarych. – Seminarium w Zamościu fundował d. 20 marca
1640 Tomasz Zamojski zapisawszy na utrzymanie 12 kleryków wsie
Pniówek i Kawenczyn (pierwotnie na fundacyję klasztoru Brygitek
we wsi Zdanowie przez Katarzynę z Ostroga Zamojską przeznaczo=
ne, której fundacyi Brygitki nie przyjęły). Później Stefan Zamojski
z żoną Dorotą z Leszczkowskich r. 1663 zapisał na utrzymanie 5 Kle=
ryków i jednego Kapłana w tymże Seminarium 10000 złp. –

Próz Kollegiaty, istniały dawniej jeszcze inne Kościoły w Zamościu:

Fr. 1587 przez Jana Zamojskiego, odbudowany 1628

a) Kościół i Klasztor Franciszkanów fundowany kosztem Zamojskich i Tarnawskich, z Kaplicą Loretańską, która r. 1647 miała w dotacyi wieś Zaborze. Klasztor supprymowano r. 1809, a kościół rozebrany r. 1826 przebudowano na mieszkania prywatne.

b) Kościół i Klasztor Reformatów fund. 1689 Marcin Zamojski ordynat na gruncie darowanym od Tobiasza Żaboklickiego. Supprymowany r. 1805, sprzedany i przerobiony na prywatne domy.

c) Kościół i Klasztor Bonifratrów fundowany r. 1649 przez Mikołaja Świrskiego sufragana chełmsk. pierwotnie w mieście Krasnostawie. Około r. 1677 przeniesiony do Zamościa, uległ supressyi w r. 1805, przerobiony na dom zajezdny z sklepami i mieszkaniami.

(z cudownym obrazem P. Maryi, oddanym później Siostrom Miłosierdzia)

d) Kościół i Klasztor Sióstr Miłosierdzia (w Klasztorze po Franciszkanach), przeniesiony r. 1812 do Szczebrzeszyna. e) Klasztor Franciszkanek supprymowany dawniej. Kościół Ormianów zniesiony i na magazyn Artyllerii obrócony, sprzęty zaś kościelne przewiezione do Lwowa. – Rusini mieli tu Cerkiew i Klasztor Bazylianów jeszcze przed założeniem Zamościa we wsi Skokówce fundowany, do Zamościa przeniesiony – prócz tego Cerkiew parafialną Wniebowzięcia P. Maryi drewnianą sławną z odbytego w niej generalnego Synodu ruskiego unickiego w r. 1720.

Prócz tego istniały jeszcze dawniej w Zamościu dwa Kościółki katolickie dziś zniesione 1) Kościółek S. Katarzyny za murami miasta i za bramą Lubelską przy cmentarzu grzebalnym, wystawiony r. 1714 wraz z Szpitalem przez x. Tomasza Gruszeckiego. R. 1810 zburzony i pod fortyfikacyje zajęty; obraz S. Katarzyny z sukienką srebrną oddano do Kollegiaty. 2) Kaplica S. Krzyża na przedmieściu lwowskim, dziś zniesiona. – Szpitalów było dawniej trzy: 1) przy Klasztorze Franciszkanów; 2) przy Kościółku S. Katarzyny; 3) przy Kaplicy Św. Krzyża. – Akademia założona w Zamościu przez Jana Zamojskiego d. 5 Lipca 1600, r. 1809 zniesiona i na koszary obrócona a w miejsce takowej Stanisław hr. Zamojski Ordynat fundował r. 1810 w Szczebrzeszynie Gimnazyum.

F niegdyś z kościołem parafialnym przed r. 1580.

Wsie: Mokre, Zdanów (z murowaną dziś opuszczoną cerkwią), Lipsko, Płoskie, Kalinowice, Wulka, Janowice, Topole, Żarzyce, Biała wola.

W całym dekanacie Zamojskim, Kościołów paraf. 11, Kościołów filialnych 3, Kościół szpitalny 1, Kaplic 9. – Księży świeckich 17, Zakonników 7. – Dusz Katolickich 4,200. – Żydów 3,050.

Wiadomości ogólne
o archidyecezyi Gnieźnieńskiej.

Założenie i ustanowienie arcybiskupstwa. Religia chrześciańska w Polsce prawdopodobnie już z początkiem X. wieku, jeszcze przed czasem rządów Mieczysława I. roz=krzewiać się poczęła, wprowadzana powoli przez missyo=narzy z ościennych zachodnich państw, mianowicie z Nie=miec, Czech i Moraw. Wyznawcy Chrystusa rozproszeni wśród pogaństwa, zwykle w ukryciu niemając publicz=nych kościołów ani też stałych pasterzy, odwiedzani byli przez czasowo przebywających missyonarzy, i w duchownych potrzebach opatrywani. Takowymi missyonarzami, jak się zdaje, byli pierwsi biskupi dyecezyi gnieźnieńskiej, poz=nańskiej krakowskiej, wrocławskiej, lubuskiej, którymi historyczna tradycyja miejscowa katedralnych kościołów szereg swych pasterzy rozpoczyna. Dopiero Mieczysław I. książę polski pojąwszy r. 965 za żonę Dąbrówkę (córkę Bolesława Księcia czeskiego), nawrócony przez takową do wiary świętej, ogłosił religią chrześciańską za panującą w swojem państwie, zaczął budować i uposażać kościoły. i założył r. 968 biskupstwo polskie w Poznaniu, na którego rządcę papież Jan XIII. biskupa Jordana

wraz z innymi kapłanami z Włoch do Polski wyprawił. („Miecis:laus anno 968 Jordanum in episcopum Poloniae ordinavit." - Bogu:phalus ap. Sommersberg II. p. 24). Nowe to biskupstwo, które na zachód aż do granic Misnii i Brandenburgii, a na wschód głęboko w Polskę sięgało („Cujus, episcopi Posnan.: dioecesi omnis haec regio subjecta est." - Dithmari Chronicon edit. 1807 pag. 32. – „Tota haec provin:cia unius Posnaniensis Episcopi erat parochia. - Chronogr. Saxo ap. Leibnitz: Accessiones pag. 205.) około r. 969 poddane zostało pod

(Riedel: Cod. dipl. Brandenburg. VIII. p. 96

zwierzchność metropolitalną arcybiskupa magdeburskiego. Gdy za staraniem Jordana pierwszego w Polsce biskupa, jego nas:tępcy Ungiera i Księcia Mieczysława I. (zwanego także Lambert +25 Maja 992) jako też przez apostolskie prace Św. Wojciecha biskupa pragskiego (r. 996) wiara katolicka rozszerzyła się po ca:łym kraju, wtenczas Bolesław Chrobry w porozumieniu z cesarzem Niemieckim Ottonem III, który w r. 1000 do grobu Św. Wojciecha w Gnieźnie pielgrzymkę odprawił, fundował (r. 999) cztery nowe biskupstwa w swych krajach, to jest: krakowskie, kolbergskie czyli kołobrzeskie (późniejsze kamińskie na Po:morzu), wrocławskie i gnieźnieńskie, z których ostatnie (za pewnie za potwierdzeniem papieża Sylwestra II.) do godności metropolitalnej wyniósł, nad innemi przełożył i Św. Gaudencyu:sza czyli Radzima arcybiskupem gnieźnieńskim ustanowił (Dithmar lib IV. p. 91), który też w Rzymie tegoż samego roku 999 na tę godność wyświęcony został. („Eodem anno Gaudentius frater S. .. Adalberti ordinatus est episcopus ad titulum Gnezdensis ecclesiae." Cosmas Prag. lib I. p. 66. – Annales Cracov. ap. Łętowski Katalog Tom IV. – Mabillon Annal. Benedictin T. IV. p. 130). Archiwum arcybiskupstwa gnie:źnieńskiego nieposiada przywileju pierwotnej erekcyi; domyślać się tylko można, iż takowy w czasie zaburzeń krajowych po śmierci Mie:czysława II. mianowicie w czasie napadu Czechów na Gniezno r. 1039 zaginął: w skutek czego też najdawniejsze kroniki polskie niezgadzają

się z sobą w twierdzeniach o pierwszym fundatorze arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i o roku założenia jego, zostawiając obszerne pole do różnych wątpliwości i wniosków. Najdawniejszym dokumentem dochowanym jest dopiero bulla papieża Innocentego II (dat. Pisis, Nonis Julii 1136) potwierdzająca posiadłości arcybiskupstwa (Raczyński: Cod. dipl. Major. Poloniae, pag. 1. Nr. 1).

Władza metropolitalna. Arcybiskup gnieźnieński jako zwierzchnik nad całą prowincyą do metropolii jego należącą, miał prawo dozoru nietylko nad swoją dyecezyją, ale także nad innemi jego metropolii podwładnemi. Miał więc prawo zwoływania Synodów prowincyonalnych, które według dawnych ustaw najprzód co pół roku (Concil. Antioch, cap. XX. – Concil. Aurel. IV. ann. 541, c. 37), w późniejszych czasach co rok (jus canon. Cap. 25. X. De accusationibus), a na koniec co trzy lata zwoływane być miały (Concil. Trident. Sess. VI. Cap. 1, et Sess. XXIV. Cap. 2). Synody takowe prowincyonalne gnieźnieńskie odprawiane były aż do połowy XVII wieku; ostatni odbył się w Warszawie d. 8 Listopada 1643 za rządów arcybiskupa Macieja Łubieńskiego. W późniejszym zaś czasie, częścią sposobności, a częścią potrzeby do odprawiania podobnych synodów nie było (Olszowski: De archiepiscopatu Gnesnensi, Cap. I. Art. VI. Nr. 4). Na tych synodach prowincyonalnych nietylko wszyscy biskupi, kapituły katedralne i opaci z dyecezyj do prowincyi gnieźnieńskiej należących osobiście lub przez pełnomocników znajdować się byli powinni, ale też i sąsiedni biskupi krajowi, którzy z pod zwierzchnictwa metropolity gnieźnieńskiego wyjęci a Stolicy apostolskiej bezpośrednio poddani byli. Takim był biskup warmiński, który od początku do metropolii ryskiej należał, a po jej upadku przez reformacyją XVI. wieku, Stolicy apostolskiej bezpośrednio poddany, według przepisów Soboru trydenckiego, do gnieźnieńskiej prowincyi, jako najbliższej przyłączony być miał, aby na jej synodach prowincyonalnych, wspólnie z jej biskupami naradzał się w przedmiocie spraw kościelnych.

(Synod. provinc. Gneson. A. 1621 Cap. IV). – Miał też arcybiskup gnieźnieński jako metropolita prawo odbywania wizyty kanonicznej nie tylko w swojej archidyecezyi, ale i we wszystkich innych dyecezyach do prowincyi metropolitalnej gnieźnieńskiej należących, (Constit. Synod. Metrop. eccl. Gneson. Lib I. De officio ordinar.) dopóki Sobór trydencki tego prawa na przypadek koniecznej potrzeby nie ograniczył (Con=cil. Trident. Sess. XXIV. Cap. 3). I tak arcybiskup Jarosław Skotnicki wi=zytował r. 1369 dyecezyą krakowską; arcybiskup Wojciech Jastrzębiec wizytował r. 1426 wszystkie dyecezye polskie, prócz wrocławskiej; arcybiskup Jan Łaski przedsięwziął w r. 1518 wizytę metropolitalną dyecezyi wileńskiej. – Arcybiskupowi gnieźnieńskiemu jako me=tropolicie przysługiwało także prawo juryzdykcyi czyli rozpozna=wania i sądzenia w drugiej instancyi spraw duchownych ze wszyst=kich dyecezyi metropolitalnej władzy podległych, które w sądzie właś=ciwego biskupa dyecezalnego już osądzone, a przez apellacyą do sądu metropolitalnego wniesione zostały.† Juryzdykcya metropoli=talna rozciągała się nawet i na biskupów, jak tego mamy ślady w sprawie zatargów krakowskiego biskupa Kajetana Sołtyka z swoją kapitułą katedralną. – Do władzy metropolitalnej arcybiskupów gnieź=nieńskich należało wreszcie prawo zatwierdzania i konsekrowania biskupów dyecezalnych w całej prowincyi metropolitalnej (Concil. Nicae=num I. Can. 4), które to prawo od XV wieku różnemi zastrzeżeniami pa=pieskiemi znacznie ścieśnione, a w końcu ustawami Soboru trydenckie=go samej Stolicy Apostolskiej przysądzone zostało (Concil. Trident. Sess. XXIV. Cap. 1).

†Prawo to przez usta=nowienie w Polsce z końcem XV wieku sta=łej Nuncyatury papies=kiej, do której szły apel=lacyje w sprawach kościel=nych, znacznego doznało uszczerbku.

Sufraganie metropolitalne. Do juryzdykcyi metropolitalnej ar=cybiskupa gnieźnieńskiego należały następujące biskupstwa:

1) Biskupstwo krakowskie. Pomimo iż najdawniejsze katalogi bis=kupów krakowskich, z podań miejscowych spisane, a za nimi historyk Dłu=gosz, fundacyą krakowskiego biskupstwa, które nawet od samego początku arcybiskupstwem krakowskim zowią, księciu Mieczysławowi I. w r. 966 przypisują, i jako pierwszych arcybiskupów krakowskich: Prochora (+986), Prokulfa (+1096) i Lamberta (+1014) wymieniają: zdaje się jednak iż potud=

niowa część Polski, przed r. 973 jeszcze zawojowana przez Czechów,
iż do rzek Styru i Bugu należała do biskupstwa pragskiego
jak świadczy [przez Ottona I. cesarza] przywileju erekcyjnego [tegoż biskupstwa] (potwierdzenie przez Henryka
IV r. 1086, dochowane w Cosmas Chron. ap. Script. rer. bohem. I p. 168). W tej
to części biskupi pragscy wypełniali swą juryzdykcyją pasterską,
mianowicie Św. Wojciech biskup wizytując dyecezyą swoją, około r. 984
opowiadał słowo boże w Krakowie. Dopiero Bolesław Chrobry, od=
zyskawszy Kraków [r. 999] od Czechów, ustanowił tamże osobnego biskupa
Poppona, który r. 1000 poddany został pod zwierzchnictwo arcybis=
kupa gnieźnieńskiego (Dytmar lib. IV. pag. 91). Wprawdzie usiłował
Aron [illegible] opat tyniecki obrany biskupem krakowskim r. 1046, wyłamać
się z pod juryzdykcyi metropolitalnej, i postując od króla Kazmierza
I. do papieża Benedykta IX. bawiącego na ówczas w Kolonii, wyjed=
nał dla siebie r. 1046 palliusz arcybiskupi, a dla biskupstwa kra=
kowskiego tytuł arcybiskupstwa i metropolii na całą Polskę (Annales
Crac. in edit. gedanen. Martini Galli – Długosz); lecz ta godność ustała
z śmiercią Arona r. 1059. Związek metropolitalny z arcybiskupstwem
gnieźnieńskim trwał nieprzerwanie odtąd aż do końca XVIII. wieku. Dopie=
ro przez utworzenie biskupstwa tarnowskiego r. 1785, w oderwanej
przez Austryją południowej części dyecezyi krakowskiej; i poddanie
takowego pod juryzdykcyją arcybiskupstwa lwowskiego; przez utwo=
rzenie biskupstwa kieleckiego r. [illegible] 1805 w północnej części dyece=
zyi krakowskiej, przez Austrią i poddanie takowego pod arcybis=
kupstwo lwowskie (Bullą Piusa VII „Indefessum personarum regia
dignitate fulgentium”... Romae Idibus Junii 1805); – przez utworze=
nie biskupstwa lubelskiego przez rząd austryjacki, z poddaniem
pod arcybiskupstwo lwowskie (Bullą Piusa VII „Quemadmodum
Romanorum Pontificium”... Romae IX Calend. Octobris 1805); – przez
oddanie reszty biskupstwa pozostałego krakowskiego wraz z katedrą
krakowską pod juryzdykcyją arcybiskupa lwowskiego (Bullą Piusa
VII polecającą kardynałowi Antoniemu Teodorowi arcybiskupowi oło=
munieckiemu przeprowadzenie nowego urządzenia hierarchii kościelnej

w Galicyi z dnia 19 Sierpnia 1807. – Barberi: Bullarium magnum Tom XIII pag. 204, §2) – został ostatecznie przerwany wszelki węzeł metropolitalny dyecezyi krakowskiej z arcybiskupstwem gnieźnieńskim.

2) Biskupstwo poznańskie, założone pierwotnie r. 968 przez Mieczysława I. jako biskupstwo polskie, podlegało władzy metropolitalnej arcybiskupa magdeburskiego. Przez utworzenie arcybiskupstwa gnieźnieńskiego r. 999 dyecezya ta znacznego doznała uszczuplenia; pozostała przy niej jednakże część Mazowsza, która jako archidyakonat warszawski blisko do końca XVIII. wieku przy niej przetrwała. Pomimo utworzenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, przyczém także nazwę biskupstwa polskiego na poznańskie zmieniono, nieustał jednak związek takowego z metropolią magdeburską. (Nam tota illa provincia unius Posnaniensis episcopi erat parochia et ipsa cum omnibus futuro tempore fundandis episcopis, auctoritate primi Ottonis imperatoris et Pontificum Apostolicae Sedis, metropolitano Magdeburgensis Archiepiscopi fuerat subiecta. Hanc igitur tertius Otto, sine utrorumque episcoporum consensu, in quatuor dividens episcopatus, in urbe Gnezen Gaudentium b. Adalberti germanum, consecrari archiepiscopum fecit, eique tres alios episcopatus in tribus locis, scilicet Salz Colberg, Cracoviae, Vratislaviae ordinatos subiecit. Sed Posnaniensem episcopum non assentientem priori Matri et Magdeburgensis Archiepiscopi subiectioni reliquit. – Ditmari Chronicon, pag. 92, Nota 11 – Chronogr. Saxo apud Leibnitz: Accessiones histor. p. 205). Dopiero po śmierci drugiego biskupa poznańskiego Ungera (którego bulla papieska z r. 1136 Dungerius zowie), około r. 1012 biskupi poznańscy poddali się pod władzę arcybiskupów gnieźnieńskich, którą uznawali aż do rozbioru ostatecznego Polski. Związek ten doznał odmiany w archidyakonacie warszawskim r. 1818 przez utworzenie arcybiskupstwa warszawskiego (w skutek bulli Piusa VII. z d. 30 Czerwca 1818 „Ex imposita nobis...") a w samej dyecezyi poznańskiej r. 1821 przez połączenie takowej z arcy-

biskupstwem gnieźnieńskiem (w skutek bulli Piusa VII d. XVII Calend. Augusti 1821 „De salute animarum...")

3) Biskupstwo kujawskie czyli włocławskie, podług Długosza założone r. 968 przez Mieczysława I; podług Kadłubka zaś przez Bolesława I chrobrego (Cujaviensem, quae nunc Vladislaviensis, fundat – Lib. II. pag. 644); a podług Bogufała dopiero przez Mieczysława II. Gnuśnego pomiędzy r. 1025 a 1034; miało pierwotną siedzibę w Kruświcy, z kąd dopiero w r. 1159 przez biskupa Onolda do Włocławka przeniesione zostało. Doznawszy po rozbiorze Polski znacznej odmiany biskupstwo to r. 1821 (w skutek bulli „De salute animarum"...) z pod władzy metropolitalnej gnieźnieńskiej uwolnione, pod arcybiskupstwo warszawskie podporządkowano.

4) Biskupstwo płockie. Początek takowego odnosi Długosz również do r. 968 za czasów Mieczysława I.; Bogufał zaś przypisuje fundacyją onegoż Bolesławowi Chrobremu. Najprawdopodobniej (podług Naruszewicza T. I.) założył toż biskupstwo r. 1042 Kaźmierz I. Odnowiciel po zawojowaniu Mazowsza. Pierwotnie zwane Mazowieckim, podlegało aż do r. 1821 władzy arcybiskupów gnieźnieńskich, za nim go do nowoutworzonego arcybiskupstwa warszawskiego przyłączono.

5) Biskupstwo wrocławskie, miało być podług Długosza już r. 966 przez Mieczysława I. pierwotnie w Smogorzewie założone, później do Ryczyna, a r. 1051 ostatecznie do Wrocławia przeniesione. Jako pierwszych biskupów od r. 966 do r. 1051 wymienia Długosz: Gottfrieda, Urbana, Klemensa, Lucilliusa, Leonarda, Tymoteusza i Hieronima. Temu podaniu Długosza sprzeciwia się wyraźnie świadectwo Dytmara (Lib IV. pag. 91), który pisze, iż dopiero Bolesław Chrobry biskupstwo w Wrocławiu r. 1000 założył i pierwszego wrocławskiego biskupa Jana pod władzę metropolitalną arcybiskupa gnieźnieńskiego poddał. Biskupi wrocławscy wyświęcani zwykle dawniej od arcybiskupów gnieźnieńskich, składali tymże przysięgę posłuszeństwa (jak to r. 1447 d. 22 Października przy ~~[illegible]~~ konsekracyi swemu Wrocławiu biskup Piotr Nowak uczynił) i aż do r. ~~XIV~~ 643 sami lub przez delegatów swych zasiadali w synodach prowincyonalnych polskich.

Wprawdzie robił cesarz Karol IV. starania u papieża Klemensa VI aby biskupa wrocławskiego Przecława z Pogorzeli, uwolnić z pod władzy arcybiskupa gnieźnieńskiego; lecz przeszkodził temu Kazmierz wielki król polski i sama kapituła wrocławska. Otóż samo kusił się także r. 1562 cesarz Ferdynand I. u papieża Piusa IV nadaremnie (jak swiadczy protestacyja króla Zygmunta Augusta – w Theinera Monumenta Pol. II. p. 645). Synody prowincyonalne z r. 1621, 1634 i 1643 (na którym był także delegat biskupa wrocławskiego) nazywają biskupstwo wrocławskie jeszcze sufraganią gnieźnieńskiej metropolii [illegible]. Dopiero od r. 1655 ustał związek metropolitalny; biskupi wrocławscy odnosili się samowolnie do Rzymu; aż wreszcie r. 1821 (Bullą: De salute animarum) biskupstwo wrocławskie kanonicznie z pod władzy arcybiskupa gnieźnieńskiego uchylone i jako exymowane Stolicy apostolskiej w Rzymie wprost poddane zostało.

6) Biskupstwo kamińskie na Pomorzu, którego początek Długosz także do r. 966 i do czasów Mieczysława I. odnosi, zostało również dopiero r. 1000 (według swiadectwa Dytmara) przez Bolesława chrobrego pierwotnie w Kołobrzegu gdzie były warzelnie soli, fundowane, przyczem biskup kołobrzeski Reinbern (episcopus Salsae Cholbergensis) pod władzę arcybiskupa gnieźnieński podporządkowany został. Biskupstwo to jednakże wkrótce ze smiercią pierwszego pasterza (+1015) upadło. Wznowił go dopiero około r. 1121 Otto biskup bambergski, założywszy katedrę w Wolinie czyli Julinie. Papież Innocenty II r. 1140 (II. Idus Octobris – Dreger Cod. dipl. Nr. 1) potwierdził toż biskupstwo i na nim biskupa Alberta, którego zowie biskupem Pomorskim (Pomeranorum episcopus). Kazmierz I. książę pomorski około r. 1176 przeniosł katedrę do miasta pomorskiego (Kamienia: otrzymawszy potwierdzenie tegoż przez Klemensa III. papieża r. 1188 (VI. Idus Martii). Biskupstwo kamińskie podlegało arcybiskupom gnieźnieńskim, co i bulla + papieża Jana XXII. z r. 1317 (Voigt: Cod. dipl. Pruss. T. II. p. 101) orzekła. Jednakże wkrótce tenże papież Jan XXII. r. 1322 na prośbę książąt pomorskich, uwolnił biskupa

+ papieża Innocentego III z r. 1207 (Bréquigny et du Theil: Diplomata II p. 1035) oraz druga

Kamińskiego Konrada IV z pod władzy metropolitalnej gnieźnieńskiej.
Po śmierci ostatniego biskupa Kamińskiego Erazma Manteuffel
(+27 Stycznia 1544), gdy następcy jego nominaci: Bartłomiej Schwa=
wen (1548) i Marcin Wejher (1552) otwarcie Luteranizm przyjęli,
biskupstwo Kamińskie [illegible] suprymowali Książęta pomorscy.
7) Biskupstwo lubuskie, podług wątpliwego podania Długosza
założone już r. 966 przez Mieczysława I., który pierwszego bis=
kupa Jacynta miał tu osadzić. Najprawdopodobniej jednak usta=
nowił to biskupstwo Bolesław Chrobry około r. 1003 po zawojowaniu
owej krainy, i poddał go pod władzę metropolitalną gnieźnieńską.
Pisarze niemieccy, mianowicie Wohlbrück J. W. (Geschichte des ehema=
ligen Bisthums Lebus. Berlin 1829–1832) przypisują założenie biskup=
stwa lubuskiego dopiero Cesarzowi Henrykowi II. w r. 1013, i jako
pierwszego w dziejach znanego biskupa lubuskiego, dopiero r. 1065 Wawrzyńca
wymieniają. Biskupi lubuscy, konsekrowani od arcybiskupów gnieźnień=
skich, zasiadali także na synodach prowincyonalnych polskich i
aż do r. 1375 wykonywali też swą jurysdykcyę na Rusi. Biskup
Piotr II. z Burgsdorfu chciał się wprawdzie wyłamać z pod władzy
metropolitalnej arcybiskupa gnieźnieńskiego, jednak Sobór bazy=
lejski r. 1439 zatwierdził na nowo podległość. (Wohlbrück II, str. 188).
Biskupstwo lubuskie r. 155[illegible] po przyjęciu Luteranizmu przez ostat=
niego biskupa Joachima Fryderyka margrabi brandeburskiego,
zostało suprymowane.
8) Biskupstwo chełmińskie. Początek takowego Długosz również
Mieczysławowi I r. 966 przypisuje i jako pierwszego biskupa Okta=
wiana wymienia, po którym r. 1070 Marcina, a r. 1180 Hippolita wspo=
mina, poczem toż biskupstwo przez pogańskich Prusaków znisz=
czone być miało. To zaś pewno, iż do nawrócenia pogan w krainie cheł=
mińskiej, leżącej na pograniczu Pomorza, Mazowsza i Prus, i która w
części do dyecezyi płockiej należała, na początku XIII w. najwięcej się za=
konnicy missyonarze Cystersi przyczynili. Kościoły katolickie w tej nowo=
nawróconej prowincyi oddał pierwotnie papież Innocenty III. (bullą: La=
terani II Nonas Septembris 1211) pod zarząd archidyecezyi gnieźnieńskiej.
Dopiero r. 121[illegible] Konrad książę mazowiecki założył w Chełmnie biskupstwo pier=

wotnie pruskiem nazwane i takowe Krystynowi opatowi Cystersów w Oliwie powierzył (Voigt Cod. dipl. Prus. I. 7) przyczem Gedeon biskup płocki praw swych biskupich na korzyść nowej dyecezyi ustąpił (Watterich J. M.: Die Gründung des deutschen Ordenstaates in Preußen. Leipzig 1857, str. 234). Dla obrony swej dyecezyi utworzył Krystyan biskup pruski wraz z Konradem księciem mazowieckim, najprzód r. 1228 Zakon rycerski Braci Dobrzyńskich (Militia Christi), a r. 1230 wezwał dla zajęcia Prus Zakon Krzyżaków niemieckich. Legat papieski Wilhelm biskup z Modeny zesłany przez Innocentego III. do Prus dla urządzenia hierarchicznego, podzielił r. 1243 kraje zajęte przez Krzyżaków na 4 dyecezyje: Warmijską, Pomezańską, Sambijską i Chełmińską, które poddał pod władzę nowomianowanego Alberta Sauerbeer arcybiskupa pruskiego, a po przeniesieniu takowego na nowe arcybiskupstwo liwońskie w Rydze r. 1251, oddał temuż papież Alexander IV d. 31 Marca 1255 juryzdykcyję nad temi 4 biskupstwami pruskiemi, przez co związek dyecezyi pruskiej czyli chełmińskiej z Arcybiskupstwem gnieźnieńskim przerwany został. (Theiner: Vet. monum. Pol. I. p. 61) W prawdzie czynił r. 1296 Jakób Świnka arcybiskup gnieznieński kroki w Rzymie [i następnie r. 1362 Jarosław Skotnicki arcyb. gniezn.] o przywrócenie dyecezyi chełmińskiej pod juryzdykcyę metropolii gnieźnieńskiej: atoli dopiero po zawarciu pokoju z Krzyżakami w Toruniu d. 19 Października 1466, potwierdzonego przez Stolicę Apostolską, dyecezya chełmińska pod zależność arcybiskupa gnieźnieńskiego powróciła. Pomimo iż biskupi chełmińscy Jan Konopacki (r. 1509) napominany przez Zygmunta I. r. 1513, aby się nie usuwał z pod supremacyi arcybiskupa gnieźnieńskiego; Jan Dantyszek (r. 1533) i Tydeman Gissa (1547) uznawali zwierzchnictwo arcybiskupstwa rygskiego (Jacobson: Die Metropolitanverbindung Riga's mit den Bisthümern Preußens, w Illgen's Zeitschrift für die historische Theologie. Bd. VI. H. II, str. 178. — Relacye Nuncyuszów o Polsce 1864. I str. 196); pomimo iż Wilhelm arcybiskup rygski r. 1547 protestował przeciw roszczeniom arcybiskupa gnieźnieńskiego: jednakże dopiero od r. 1566 w którym arcybiskupstwo rygskie upadło, biskupi chełmiń=

szy stale i nieprzerwanie uznawali się sufraganami metropolii gniez:
nieńskiej, który to stosunek nawet bulla Papieża VII. z d 16 Lipca
1821 („De salute animarum") potwierdziła, tak iż biskupstwo cheł:
mińskie dzisiaj jeszcze jedyną pozostałą sufraganię arcybis:
kupstwa tworzy.

9) Biskupstwo wileńskie założone r. 1387 przez Władysława
Jagiełłę – równie jak

10) Biskupstwo żmudzkie czyli miednickie, za:
łożone r. 1417 przez Aleksandra Witolda Wielkiego Xięcia Lit. –
przetrwało w zależności od metropolii gnieźnieńskiej
aż do r. 1798, w którym to roku po trzecim rozbiorze Polski, przez
Papieża Piusa VI bullą z d. 15 Grudnia 1798 („Maximis undique pressi
doloribus") z pod władzy arcybiskupstwa gnieźnieńskiego uwolnione i
pod moc metropolity arcybiskupa mohylowskiego poddane zostały.

11) Biskupstwo wendeńskie w Inflantach r. 1582 przez Kró:
la Stefana Batorego założone uchwałą Synodu prowincyonalnego
w Piotrkowie r. 1621 odbytego, a przez Grzegorza XV. r. 1623 potwier:
dzonego poddane zostało pod władzę metropolitalną gnieźnieńską.
R. 1660 przybrało toż biskupstwo nazwę inflantskiego. Po upadku
kraju część tej dyecezyi (takzwane Inflanty polskie) wcielono do arcy:
biskupstwa mohylewskiego utworzonego r. 1784; część zaś drugą
(takzwaną Kurlandyją z Piltynem) połączono r. 1795 z dyecezyą żmudz:
ką. Samą nazwę biskupstwa inflantskiego r. 1798 Rząd rossyjski
suprymował.

12) Biskupstwo smoleńskie założone przez Zygmunta III.
r. 1613, a r. 1638 poddane pod władzę metropolitalną gnieźnieńską,
utraciło r. 1667 zawojowane przez Rossyą, cały prawie swój obszar.
Przez zabór reszty 4 parafii w r. 1772, pozostało toż biskupstwo
jako tytularne aż do r. 1805.

Do niektórych z tych biskupstw, a nawet do samego arcybiskupstwa
gnieźnieńskiego rościli sobie w XII wieku prawo sufraganii arcybiskupi

magdeburscy, [illegible] a to na mocy bulli erekcyjnej arcy-
biskupstwa [illegible] magdeburskiego przez Jana XII.
papieża r. 962 (Indict[illegible] quinta) wydanej. Wszelakoż w przy-
wileju z tegoż czasu [illegible] Hattona arcybiskupstwa mogunckiego
w którym nowe arcybiskupstwo magdeburskie z pod swej władzy
wypuszcza, wyznacza tenże Hatto metropolii magdeburskiej jako
sufraganije tylko dyecezyje: Merseburg, Brandenburg i Havelberg.
(Schillingk: Antiquitates archiepiscopatus Magdeburgensis. Jenae
1684 pag. 86). Dopiero w zapisce z r. 984 wymienione są dyecezyje:
Zeitz (Citizi), Meissen (Misni), Merseburg, Brandeburg, Havel-
berg, Poznań (Poznani – Jordan episcopus Poznanensis) jako sufra-
ganie Adelberta arcybiskupa magdeburskiego (Riedel: Cod. dipl.
Brandenburgen. VIII p. 96). Dopiero r. 1133 Norbert arcybiskup magde-
burski zaskarżył biskupów polskich iż się z pod władzy jego usuwają:
wskutek czego papież Innocenty II. bullą z d. 4 Stycznia (Laterani
II Nonas Junii 1133) biskupstwa: szczecińskie, lubuskie, pomorskie,
poznańskie, gnieznieńskie, krakowskie, wrocławskie, kruszwickie,
mazowieckie i włocławskie („Quorum videlicet episcopatuum nomina
haec sunt: Inter Albiam et Oderam, Stetin et Lubus; ultra Oderam vero
Pomerana, Poznan, Gnezen, Craco, Wartizlav, Cruciwiz, Mesovia et
Lodilaensis") metropolii magdeburskiej przypisał (Hasselbach und
Kosegarten: Cod. dipl. Pomeraniae). Wszelakoż ta zależność niedługo
trwała: albowiem już r. 1207 papież Innocenty III (Romae, Nonis Ja-
nuarii 1207) napomina biskupa pomorskiego (kamińskiego), który
się z pod władzy arcybiskupa gnieznieńskiego chciał wyłamać, aby
pod takową powrócił, wspominając także o innych sufraganach arcy-
biskupstwa gnieźnieńskiego. (Brequigny et Du Theil: Diplomata II. p. 1026
et 1037.)
Biskupstwa: Łuckie (Luceoriensis et Brestensis, dawniej Vlodi-
miriensis), Przemyslkie (Praemisliensis), Chełmskie (Chelmensis),
Kijowskie (Kioviensis), Kamienieckie (Camenecensis – na Podolu),
oraz Biskupstwo Bakońskie (Bacoviensis, dawniej Ceretensis
na Wołoszczyźnie, należały jako sufraganie pod Arcybiskupst-
wo Lwowskie (Leopoliensis). – Biskupstwo zaś Warmińskie (Varmien-
sis) w Prusiech najprzód jurysdykcyi arcybiskupa ryzkiego podlegle,

za czasów biskupa warmińskiego Jana I przed r. 1354 jako wyjęte
z pod jurysdykcyi (exemptus) bezpośrednio pod władzę Stolicy Apos=
tolskiej w Rzymie poddane zostało. Chociaż Biskupi ci nienależeli
do metropolii gnieźnieńskiej, wszelakoż na mocy Uchwał Sobo=
ru Trydenckiego (Sess. 24) oraz Ustaw Synodu prowincyonalnego
Piotrkowskiego z r. 1621, obowiązani byli znajdować się na Synodach
prowincyonalnych przez Arcybiskupów Gnieźnieńskich zwoływanych.

<u>Prawa i przywileje Arcybiskupów Gnieźnieńskich.</u> Oprócz
praw wspólnych wszystkim biskupom dyecezalnym i arcybiskupom, Ar=
cybiskup gnieźnieński jako metropolita, posiadał jeszcze niektóre god=
ności i przywileje z biegiem czasów nabyte, jakoto: a) Tytuł Pryma=
sa Królestwa Polskiego. Lubo od najdawniejszych czasów Arcybisku=
pi Gnieźnieńscy, jako najwyższe po Królu dostojeństwo piastujący,
de facto byli w posiadaniu praw prymasowskich; po założeniu jednak
drugiego w Polsce Arcybiskupstwa Lwowskiego (r. 1375), zwłaszcza gdy
Jan Rzeszowski arcybiskup lwowski bez zezwolenia metropolity gnie=
źnieńskiego koronował jako królowę polską Elżbietę Pilecką trzecią żonę
Władysława Jagiełły, okazała się potrzeba określenia hierarchicznego
stosunku między gnieźnieńskim a lwowskim arcybiskupem. Z tego
też powodu Mikołaj Trąba arcybiskup gnieźnieński wyjednał r. 1416
dla siebie i dla swych następców, na Soborze Konstancyjskim tytuł
Prymasa (Długos. Lib. XI. 382). Na mocy tej godności Arcybiskup Gnieźnień=
ski po śmierci Króla pełnił urząd Namiestnika Królewskiego,*) ogłaszał
bezkrólewie, wzywał na sejm konwokacyjny, obwieszczał nowoobra=
nego Króla, zastępował takowego wczasie nieobecności w kraju i pierw=
sze w Senacie miejsce zasiadał. Do niego także należał obowiązek koro=
nowania Króla i Królowej, co Król Kazmierz Jagiellończyk osobnym
przywilejem danym r. 1451 (feria 5a infra Octavas Pentecostes) na Sej=
mie piotrkowskim potwierdził (Olszowski: De archiepiscopatu Gnesnensi
Cap. III. art. 18). Do tytułu: Prymas Królestwa Polskiego, zaczął Wacław Lesz=
czyński arcybiskup gnieźn. od d. 28 Grudnia 1668, dodawać: i Wielkiego
Księstwa Litewskiego, a to z powodu iż Jerzy Białozor biskup wileński
zaczął sobie przywłaszczać tytuł Prymasa litewskiego: o co do odpowie=

*) Władysław Jagiełło w przywileju danym w Łagowie feria 3a post diem b. Valentini 1411 już arcybiskupa Mikołaja Trąbę tytułuje Namiestnikiem „Vicarius Regni nostri Poloniae generalis." (Olszowski Cap. IV. art. 14)

działności przed Sąd metropolitalny gnieźnieński pociągnięty i do zanie=
chania tego niezwykłego tytułu zmuszony został. Tytułu tego używali
Arcybiskupi gnieźnieńscy aż do upadku Kraju, poczem Rząd pruski za=
kazał go używać Ignacemu Krasickiemu arcybiskupowi gnieźnień=
kiemu (Siemieński suffraganeus: Ecclesia metropolitana Gnesnensis, 1814 Mscpt.
pag. 65). Dopiero papież Pius VII (bullą: Romae d. 6 Octobris 1818) Fran=
ciszkowi Skarbek Malczewskiemu nowo prekonizowanemu (IV Idus Martii
1818) arcybiskupowi warszawskiemu i jego następcom przysądził tytuł
Prymasa Królestwa Polskiego *) wraz z prawem używania purpury (Bar=
beri: Magnum Bullarium Romanum. Romae 1852 Tom XV. pag. 127). — 6)
Tytuł Urodzonego Posła papieskiego (Legatus natus). Większa część
pisarzy polskich mylnie utrzymuje, iż r. 1215 Henryk Kietlicz arcybiskup
gnieźnieński, tytuł ten dla siebie i następców swoich wyjednał na Soborze
Lateraneńskim. Wprawdzie r. 1214 we Wrześniu otrzymał tenże Henryk
Kietlicz dla siebie tytuł „Legatus Sedis Apostolicae"; jednakże ściąga=
ło się to tylko do urządzenia Kościoła w nowonawróconych Prusach, a
nawet papież Honoriusz III przez Breve z d. 11 maja (V. Idus Maii) 1219
z powodu choroby uwolnił tegoż Henryka Kietlicza od obowiązków Lega=
ta apostolskiego w Prusiech (Theiner: Vetera monumenta Polon. I. p. 9 Nr 19).
Następcy Henryka Kietlicza nieużywali już tego tytułu, aż dopiero
Jan Łaski arcybiskup gnieźnieński sprawując poselstwo do Rzymu
na Koncylium Lateraneńskie od Króla Zygmunta I, otrzymał na
wzór arcybiskupów kantuaryjskich w Anglii od papieża Leona X (Ro=
mae, V. Idus Julii 1515) dla siebie i swoich następców Arcybiskupów
Gnieźnieńskich tytuł: Legatus natus, wraz z potwierdzeniem god=
ności prymasowskiej. (Olszowski: De Archiepiscopatu Gnesn. Cap. II.
Art. 1. §. 4). Na mocy tej bulli rozsądzali arcybiskupi gnieźnieńscy sprawy
duchowne z całego Królestwa Polskiego nie tylko na drodze sądowej
przez apellacyje, ale też w drodze administracyjnej przez zażalenie czyli
przez rekurs do nich wywołane. Władza ta arcybiskupów gnieźnieńskich
doznała znacznego uszczerbku przez zaprowadzenie w r. 1556 w Polsce
stałej Nuncyatury apostolskiej (której pierwszym stałym Nuncyuszem zos=
tał Alojzy Lippomano biskup weroneński) do której szły apellacyje od sądów
biskupich i arcybiskupich. Jednakże po odjeździe Nuncyusza, aż do przybycia

*) Zaprzestał go używać Choromański, tytułując się tylko metropolitą.

nowego, rozsądzali Arcybiskupi gnieznieńscy jako Legaci, sprawy w Nuncyaturze
rozpoczęte. Arcybiskupi: Jan Wężyk po odjeździe nuncyusza Sancta-Croce,
Maciej Łubieński po odjeździe nuncyusza Philonardi, Andrzej Olszowski po
odjeździe nuncyusza Bonvisio, załatwiali sprawy nuncyaturskie, i pozosta-
wionym Internuncyuszom sądzić nie dopuszczali (n.p. po wyjeździe nun-
cyusza Marescotti internuncyuszowi Karolowi Sarteschi, oraz po wyjeź-
dzie nuncyuszów: Franc. Nerli i Andr. Santacroce). Nawet po ustaniu
Sądów nuncyaturskich (w r. 1793), już za czasów Księstwa Warszawskiego
sądził jeszcze arcybiskup Ignacy Raczyński jako Legatus natus w trze-
ciej instancyi sprawę małżeńską Wiktora Szołdrskiego. — c) Tytuł
Pierwszego Księcia Polskiego (Princeps primus). Pierwszy
Kazmierz Wielki Król polski w przywileju danym r. 1360 (feria 4ta post do-
minicam Reminiscere, Posnaniae) arcybiskupowi Jarosławowi Skotnickie-
mu, w przedmiocie (w grzy., dziesięciny, użył tego tytułu: „Princeps noster primus."
Powtórnie znowu w przywileju danym w Sampolnie (dominica Oculi) 1360
potwierdzającym kupno wsi Schadowo, tenże Król zowie arcybiskupa Ja-
rosława: „Princeps noster carissimus." A nawet dawniej bo r. 1358 (w przy-
wileju danym w Opatowie w niedzielę po oktawie Narodzenia N. P. Maryi
1358 potwierdzającym zamianę dóbr Giżyce i Tandowo na wieś Tru-
Kassow) tenże Król tytułuje Jarosława: „Princeps noster dilectus."
Pomimo tak wiarogodnych dokumentów żaden z następców Jarosława
Skotnickiego nie używał tytułu Książęcego; z czegoby wypadał wnio-
sek iż Kazmierz wielki albo z grzeczności (Kurtoazyi) albo też chcąc
oznaczyć godność prymasowską w Królewstwie, ten tytuł Jaros-
ławowi Skotnickiemu nadawał. Dopiero w 200 lat później Jakób Uchańs-
ki arcybiskup r. 1569 pierwszy zaczął używać tego tytułu, którego jego nas-
tępcy aż do r. 1794 nieopuszczali. — Król Fryderyk Wilhelm paten-
tem swym (w Berlinie d. 23 Kwietnia 1795) nadał Ignacemu hr. de
Bieberstein Krasickiemu arcybiskupowi gnieznieńskiemu i jego nas-
tępcom tytuł książęcy („verleihen demselben und dem dasigen Erzbis-
„thum, für uns und unsere Nachfolger am Königreich zu ewigen Zeiten
„den Fürstlichen Titel und Würde"). Wszelakoż minister pruski spraw duchownych Altenstein
oświadczył r. 1822 Tymoteuszowi Gorzeńskiemu arcybisk. gniezn. iż Król
pruski zniosł ten tytuł Książęcy, który jeszcze Ignacy Raczyński piastował.
Toż samo odpowiedział sam Król pruski Fryderyk Wilhelm reskryptem gabineto-
wym (w Berlinie d. 7 Maja 1829) arcybiskupowi Teofilowi Wolickiemu upominającemu się

o tytuł książęcy dla arcybiskupów. — d) Prawo używania Krzyża (Crux gestatoria) który na mocy pozwolenia Innocentego II papieża, arcybiskupowi Henrykowi Kietliczowi r. 1207 (Secundo Idus Januarii, Romae) oraz pozwolenia Grzegorza IX papieża, arcybiskupowi Pełce czyli Fulkonowi r. 1238 (Secundo Nonas Junii, Laterani), przed arcybiskupem gnieźnieńskim noszony był przez Kanonika (crucifer) na publicznych uroczystościach. Prawo to na zasadzie powszechnej ustawy papieża Klemensa V. na Soborze wiennenskim wydanej, rozciągnione było do wszystkich arcybiskupów (Clem. V. Tit. 7 C. 2.); wszelakoż arcybiskupi gnieźnieńscy na zasadzie godności Legati nati, mogli go nawet w przytomności Legatów papieskich lub Kardynałów używać. Oprócz Krzyża niósł także marszałek dworu arcybiskupiego (zwykle jeden z niższych kasztelanów senatorskiego stanu) przed arcybiskupem gnieźnieńskim w uroczystym pochodzie laskę marszałkowską. — e) Prawo noszenia palliusza jako oznaki władzy metropolitalnej arcybiskupiej, które to prawo przez papieża Paschalisa II r. 1102 arcybiskupowi gnieźnieńskiemu Marcinowi I nadane (Baronius: Annales ad a. 1102) i ostatecznie przez Sobor trydencki (Sess. XXIV Cap. 1) do wszystkich arcybiskupów rozciągnięte zostało. — f) Prawo używania w ubiorze koloru purpurowego, które r. 1741 dla siebie tylko arcybiskup Krzysztof Szembek z Rzymu otrzymał, a które następnie arcybiskup Adam Komorowski od papieża Benedykta XIV r. 1749 (X Calend. Octobr. Romae*) dla swych następców wyjednał („habitum rubri seu purpurei coloris... nempe collare, subtanam, cingulum, mantolletam, mozettam, caligas, birrectum, berrettam..... excepto tamen pileo rubri seu purpurei coloris") na wzór kardynałów rzymskich. Mimo tego jednakże arcybiskupowi Leonowi Przyłuskiemu r. 1854 i 1862, wzbroniono w Rzymie używać koloru purpurowego, tak iż musiał przestać na fioletowym. Dopiero arcybiskup Mieczysław Ledochowski zaczął znowu używać purpurowej barwy. — g) Prawo bicia monety własnej w mieście Żninie lub w kasztelanii łędzkiej nadane ~~…~~ arcybiskupowi Jakubowi II herbu Świnka przez księcia wielkopolskiego Przemysława II przywilejem r. 1284 (Kalendis Augusti, in Tlokina) potwierdzonym przez króla Zygmunta Augusta r. 1564. — h) Tytuł z miejsca Kanonika urodzonego płockiego otrzymali arcybiskupi gnieźnieńscy wraz z przywróceniem obwodu łowickiego, po zdjęciu wyklęcia rzuconego r. 1240 na Konrada księcia mazowieckiego, z powodu zabicia x. Jana Czapli kanonika scholastyka płockiego.

*) Bulla ta drukowana w Bujdecki Flor: Vita Mathiae Lubieński archiep. Gnesn. Calissii 1752, str. 178, i Rzepnicki: Vitae praesulum I p. 199.

Uposażenie Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego. Zaraz w początkach pierwsi Monarchowie Polscy hojnem uposażeniem obdarzali Arcybiskupstwo. Świadczy o tem najdawniejszy doku: ment Katedry gnieźnieńskiej, to jest bulla Innocentego II pa: pieża dana w Pizie d. 7 Lipca (Nonis Julii, Indictione XIV) r. 1136, w której przy potwierdzeniu na czasy wieczyste, wyliczone są wszystkie dobra i dziesięciny w ówczas do arcybiskupstwa gnieź= nieńskiego należące (Raczyński: Codex dipl. Majoris Poloniae, pag 1 Nr 1 – Lelewel: Polska wieków średnich, str. 124). Według tego doku: mentu posiadał wtedy kościół metropolitalny gnieźnieński: Dzie: sięciny z dóbr leżących w kasztelaniach: Gniezno, Ostrów (na jeziorze Lednicy), Łekno, Nakło (aż po rzekę Plitnicę), Lend, Kalisz, Czestram (Chezram), Ruda, Sieradz, Spicimierz, Małogoszcz, Rozprza, Łęczy: ca, Wolborz, Żarnowiec (Sarnov), Skrzynno, Treblewice (?), Radlice (?), jako też różne daniny z miodu, żelaza, karczem, skór kunich i lisich, z cła w miastach i na traktach onym przyległych, oraz daniny z dóbr Kasztelanii czyli zamku Milicz do dyecezyi wrocławskiej należące: go; Dobra ziemskie z osadnikami czyli włościanami, mianowicie w okolicy czyli prowincyi Żnin: Grochowiska, Biskupin (Stari biscupici), Czaple (Scaple lub Saple), Żerniki, Podolin (Potulino), Opole (?), Strzelce (Villa Sagittariorum), Dochanów, Gorzyce (Gorice lub Borice), Bezkorzystew, Rybitwy (Villa Piscatorum), Wrzosy (Vruty), Wilczkowo (Vilchecow), Biało: żewin (Balovezici), Leśnica (Lestniz), Chomętowo, Sielec (Silche), Zendowo (Sodovo), Dobrylewo, Szczepice (Zuepovici), Łysinin, Skarbienice; – w okolicy Gnieźnieńskiej: Kębłowo (Keblovo), Dębnica Radowita, Łyszczyn, Wetnica (Villa super flumen Una); – w okolicy Kalisza: Rajsko, Swę: drnia (villa servi Dola super Zwandri aquam apellata Hllme t.j. Ilno), Sowina (Sovici), Łaszków (Lochovici), Sieroszewice (Uzurovici), Małanów (Malonovici), Strzelce (? Stralici lub Bralici), Domaniów (Domenevici), Wyelentyn (?) nad rzeką Ołoboczką (super aquam Oloboc), Dębsko, Gosczza: nów (Gostonovici lub Costonovici); – w okolicy Sieradza: Sędziejewice (Zandeievici), Parzno, Kluki (Cluchici), Kobierzycko, Gembice (Gambiza lub Bambiza), Jarocice (Jarotici), Monice (Manina); – w okolicy Spicimierza: Jankowice (Janovici), Tądów, Smolsko, Przykuna, Turkowice, Turek (Turkoviste), Uniejów, Charchów (Karchovo), Witkowice (Milostovici – może Milos:

Tawice), Kaszow (Cazovo), Klonow; – w okolicy Krakowa: Babice
z warzelnią soli (sal archiepiscopi Babiza), Jurkow (Jurevici), Dan=
kow, Konieczno (Conecheno), Tyrno(?), Chrostlino(?), Krolewice, Srzenia=
wa, Rudno nad Przeginią (super Pregini Rudnici); – w Kujawach:
Chełmce (Cholm), Konary, Bachorce (Bachora), Dąbie (Poddambia), Jerz=
manowo (Hermanovo), Drwalewo; – w różnych okolicach Polski: Mi=
łodat (cum villa - może Wólka Mitkowska), Ziemięcin (Zambatino quae fuit
Daugeri episcopi t.j. d. Ungeri biskupa poznańskiego), Sulisz̄ewice nad rzeczką
Cienią (Sulostovo super fluvium Tena), Ner rzeczka między Turem i Chełmnem
(Nir inter Tulm et Cholm cum castoribus), Manina ze wsiami pod zamkiem
Sandomierzem, zamek Solec (Solche), Zwersow, pod Bytomiem z górnikami
kopiącemi srebro i 2 karczmami, Dołsk pod Sremem, Bralin (Brwilno?)
z winnicami i 2 wsiami z których jedna do płockiej, druga do włocławskiej
kasztelanii należała, Chrząstow nad rzeką Pilicą (Chrustow usque in Vislam,
juxta fluvium Pelza); – opactwo N. P. Maryi w zamku Łęczyckim z 100 pod=
danymi i 4 [illegible] jeziorami Przedecz (Pretche), Chotel (Chotle), Bezdeze
i Brdowo (Brdów); – wsie nad rzeką Gąsawką: Rydlewo (Rilevo), Podgorzyn
(Podgorino), Sieprawice (Zuepraviii), Łysinin (Lizinino), Stare Biskupice,
Zagorzyce (Zagorici), Chomiąża (Chomesa), Pniewy (Pnevo), Głowy (Glovotino);
– wsie: Ilno (Ilme); – wielu poddanych trudniących się chowem koni (aga=
zones), bednarstwem (lagenarii), ratajstwem (rustici), ciesielstwem (carpen=
tarii), służbą wojenną (milites); – wreszcie Łowicz obszerne dobra, z wsiami,
osadnikami, polowaniem i całą juryzdykcyą świecką. – Dobra Łowickie
z zamkiem i miastem Łowiczem i licznemi wsiami zagrabili później książę=
ta mazowieccy arcybiskupom gnieźnieńskim; dopiero Konrad książę mazo=
wiecki, chcąc załagodzić zabójstwo na x. Janie Czapli scholastyku płockim
popełnione oraz uzyskać zdjęcie z siebie klątwy kościelnej, r. 1240 oddał na=
powrót te dobra arcybiskupowi gnieźnieńskim pod warunkiem aby każdy
arcybiskup gnieźnieński był zarazem kanonikiem płockim i aby księciu
mazowieckiemu z nich co roku grzywnę złota opłacał (Długosz, lib. VI. 666).
Książe mazowiecki Ziemowit Trojdenowicz zrzekł się ostatecznie na korzyść
Jarosława z Bogoryi Skotnickiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, prawa
do dóbr łowickich przywilejem danym w Skierniewicach d. 17 Maja 1359,
wymówiwszy sobie tylko odstąpienie wsi Miedniewic, opłacanie co roku
jednej grzywny złota czyli 13 grzywien groszy (po 48 na grzywnę), i pozwolenie
dla siebie polowania na tury w lasach łowickich („excepta duntaxat bubali
vulgariter Thur venatione"). Od płacenia grzywny złota uwolnił dopiero Król

Kaźmierz Jagiellończyk r. 1463 (w Środę po Św. Agnieszce). Przywilej Zie=
mowita Trojdenowicza z r. 1359 wymienia wszystkie wsie, z których się
wtedy Łowickie państwo czyli obwód (districtus) leżący w Mazowszu, skła=
dał, jakoto: Zamek i miasto Łowicz z mytem, wsie: Malissicze
(Małszyce), Duplice dwoje, Kasslowo, Zlakow, Czyrnye=
wo dwoje, Roosdzicze, Koczerzewo, Lypnicza, Gezorko, Blandowo, Syr=
niky, Laguzewo, Boczkowicze, Popowo, Szabostowo dwoje, Campyna, Patho=
ky, Kanszicze, Syrzchowo, Sampki, Koszowo, Samicze, Pamathna, Dam=
ba, Squirnyovicze, Mokra, Syrakowo, Stachlewo, Bobrowniki, Lippa,
Myslawowo, Janowicze, Bednary, Zelkowicze, Rethszycze, Jaczko=
wo, Slonkowo, Lagow, Catholmo, Lyskowicze, Kalimicze, Pczonow, Stro=
nowicze, Domaniewicze, Skarssathcowicze, Lysskowicze, Chroslino, Mys=
kowicze, Bochyniga, Ostrow, Gregory, Otholicze, Pielastowo, Dombko=
wicze, Brathkowicze, Makow, Kranczycze, Dambrowicze, Blone, Go=
dzyonow, Plyczwya, Cawieczyno, Drzewcze, Chlebowo, Bobrowa, Lypcze,
Lubyen, Slupp, Modla, Przybysthycze, Grow, Janislawicze, Kethoul,
Borislaw, Jarossowa, Lnyszyno, Mnychowycze, Skoczyklodi, Jassyo=
na, Wyssokowicze, Langonycze, Zlotha, Gluchowo, Mylochnywicze,
Byalynino, Pyasky nad Wisłą, dwa łany w Radzywiu, Ostrow nad
Pilicą (super Pyllczam), Podgorzycze, Wolya, Przeloth. Przytym uwal=
nia tenże Książe wszystkich osadników w tych wsiach od juryzdykcyi
książęcej, od podatków, danin i ciężarów (mianowicie podworowe, poradlne,
sep), od daniny wołowej, krowiej, swinskiej, owczej, potciowej (perna); od
ciężaru stan, nastana, poyasth, narzas, przewod, podwodnya, godne,
przewori, obrasne, od kwaterunku łowców i psiarzy, od stróży, od so=
kołów i transportowania takowych, od karmienia koni i psów gończych,
od budowy i naprawy i straży zamkowej, kopania rowów i od wyprawy
wojennej. Polowanie na jelenie, sarny, dziki, łanie, niedźwiedzie, bobry,
zające, lisy ma należeć do arcybiskupa, polowanie zaś na tury do księ=
cia; do arcybiskupa ma należeć także łowienie wszelkich ptaków, jastrzę=
bi, krogulców, sokołów oraz rybołowstwo. — Do tych pierwiastkowych
dóbr i dziedzicin arcybiskupstwa gnieznieńskiego przybywały z czasem
inne ziemskie posiadłości częścią przez darowizny, częścią przez kupno,
częścią zaś przez zamiany. I tak r. 1236 Władysław Odonicz Książe wielko=
polski nadał wieś Grzegorzew z całą okolicą. R. 1237 (VII Calend. Januarii)
Świętopełk książe pomorski nadał wsie Kruszyn (Crusevo), Mochle i Orle.

R. 1241 (XIV Calend. Octobr. datum intro muros Sysdrae Lomarzow albo Lomuzow) Kon=
rad książe krakowski nadał wieś Ostrowsko pod Uniejowem, którą nabył od Budy=
sława syna Strzeszkona. — R. 1252 (XIII Calend. Febr. in Gnesna) Przemysław książe
Wielkopolski [illegible] nadał wieś Ostrowite prymasowskie nabytą od hrab. Osim=
bora w zamian za wsie Piotrowo i Łagiewniki. — R. [illegible] 1282 Eufrozyna wdowa
Kazimierzu Księciu Kujawskim (VI Calend. Novembr. in Lancicia) nadała wieś
Ujma mniejsza w Kujawach nabytą od Mściwoja Księcia pomorskiego. — R. 1284
(VI Idus Januarii, in Rogozno) Przemysław II Książe polski darował wieś Pola=
nowo nad jeziorem Powidzkiem. — R. 1284 Jakub arcybiskup gnieznieński
nabył wsie Wieczyn i Pietrzyków od Syxta i Wierzbięty synów hrabiego
Wierzbięty, w zamian za wieś arcybiskupią Mniewo. — R. 1284 tenże Jakub
arcybiskup otrzymał w darze od hrabiego Berwolda łowczego kaliskiego
wieś Chełm. — R. 1288 Jakób Swinka arcybiskup gnieznieński nabył wieś
Zabartowo od Gerarda opata klasztoru Cystersów w Lendzie w zamian za
odstąpione dziesięciny. — R. 1290 tenże Jakób Swinka kupił wsie Grucz=
no i Kozielek (Kozlek cum vinea et pomariis) w kasztelanii świeckiej za 300 grzywien srebra mone=
ty toruńskiej od Mestwina II Księcia pomorskiego. — R. 1293 (infra Octa=
vam Epiphaniae apud Kalisz) Przemysław II [illegible] wielkopolski, Władysław Ku=
jawski i Kazmierz, ręcki książęta zapisali arcybiskupom gnieznieńskim
300 grzywien srebrnych rocznego czynszu z dochodów Żupy wielickiej (in
Zuppa majori). — R. 1319 (XV Calend. Martii in Radziejewo) Janisław II ar=
cybiskup kupił za 20 grzywien monety toruńskiej wieś Szczytniki od
[illegible] Stefana dziedzica dóbr Kopaszyna.
— R. 1321 tenże Janisław II arcybiskup nabył wsie Dobrowo i Pierzewo
od Bertolda opata klasztoru Cystersów w Byszewie w zamian za odstąpio=
ne dziesięciny w Kasztelanii nakielskiej. — R. 1326 tenże Janisław II arcy=
biskup nabył wieś Kwieciszewo pod miastem tegoż nazwiska położoną od Wojs=
ława proboszcza klasztoru kanoników regularnych Lateraneńskich w
Trzemesznie, w zamian za wieś arcybiskupią Wełna. — R. 1347 Jarosław
Bogorya Skotnicki arcybiskup nabył jezioro gnieźnieńskie Jeleń i Książy
młyn na rzece Wełnie, jakoteż wieś i zamek Spicymierz, Wilczyce pod Unie=
jowem i Kokanin pod Kaliszem od Króla Kazmierza Wielkiego w zamian
za ustąpione wsie Przetkocze, Żarowo w ziemi łęczyckiej i Mianice pod Siera=
dzem. — R. 1352 (fer. 5a post diem S. Viti et Modesti Cracoviae), Kazmierz wielki
król pol. arcybiskupom gnieznieńskim zapisał rocznego czynszu 100 grzywien
groszy praskich z dochodów Żup solnych w Wieliczce i Bochni za zabrane na
potrzeby kraju z skarbca Katedry gnieznieńskiej złote krzyże, obrazy, kielichy i perły

w wartości 2000 grzywien srebrnych. – R. 1360 Jarosław Bogorya Skotnicki kupił za 60 grzywien groszy praskich wieś Szadowo w ziemi sieradzkiej od Bethki żony Jarogniewa z Sarnowa, oraz wieś Borowo (między Opatowem, Płokinią i Solcem leżącą) od dziedziców tejże. – R. 1420 Mikołaj Trąba arcybiskup nabył zamek Wenecya z wsią Moszczyczewo od Mikołaja z Wawrzynowa w zamian za wieś Biskupice w obwodzie radziejowskim. – R. 1424 Wojciech Jastrzębiec arcybiskup gnieźnieński otrzymał od króla Władysława Jagiełły 20 włók (mansos) lasu zwanego Mokow, na których założono wieś Mokow (później Wojciechowice i Odrowąż zwaną) – Liczba wymienionych powyżej dóbr i osad przez darowizny, kupna lub zamiany nabytych pomnażała się nowemi wsiami i folwarkami na pustych obszarach i wykarczowanych borach zakładanemi. Nazwy tych posiadłości równie jak pierwiastkowych nadań, uległy z czasem różnym odmianom i dla tego położenie wielu z nich nie może teraz być wyśledzone. – Wszystkie dobra przeznaczone pierwotnie na wspólne utrzymanie kościoła arcybiskupa i kapituły metropolitalnej, przed r. 1235 podzielone zostały na dwie części, z których pierwszą (obejmującą 2/3 wszystkich dóbr) arcybiskup dla siebie zatrzymał, a drugą (1/3 wszystkich dóbr) kapitule przeznaczył z obowiązkiem aby z nich trzecią trzecią część kosztów utrzymania kościoła opędzała, do których arcybiskup dwie trzecie był obowiązany (który to stosunek utrzymywania kościołów katedralnych zatwierdziły później Synody polskie dla wszystkich dyecezyi. Constit. Synod. Lib. III.). Od tych wrocznych składek na reparacyę kościoła katedralnego uwolnił arcybiskup Stanisław Karnkowski następców swoich, odstąpiwszy kapitule r. 1591 za przyjęcie całego ciężaru na siebie, miasto Kwieciszewo, wieś Goryszewo i roczny czynsz 100 grzywien z żup wielickich pobierany. – Jak obszerne były dobra metropolii gnieźnieńskiej w XIV wieku, widać z przywileju króla Kazimierza Wielkiego, danego r. 1357 (in Octava Cinerum, Cracoviae) na prośbę Jarosława z Bogoryi Skotnickiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, (Olszowski: De Archiepiscopatu Gnesn. 1708. Cap. IV. art. 14) w którym tenże król następujące posiadłości arcybiskupie wymienia: Oprócz gruntów i łanów około miasta Gniezna, wsie: Kandzierzyno, Wirbiczany, Scytniki, Mancerzyno, Sławno, Ostrowsko, Czatonie, Lubcza, Kwieciszowo miasto, Goreszowo, Sedlimowicze; – w obwodzie Żnińskim:

Znin miasto, wsie Sarbinowo, Biskupino, Czaple, Janczewo, Gorzyce,
Gulcewo, Dochimowo, Sulimowo, Rybitwy, Bezkorzystew, Dobrylewo,
Chomatowo, Wilczowo, Urzuty, Murzyno, Gora Balonezmo (Biało=
żewin), Pnewo, Luthczowo, przed Pakością Podgorzyno, Rylewo, Skarbie=
nice; — w obwodzie Nakielskim: Wawryscowo, Płoczyce, Cerekwica
i wieś Konotoppa Kościoła nakielskiego; — w ziemi Kaliskiej: Opatow,
Zduny, Trojanowo, dwa Godzieszowo, Głowczyno, Woikowo, Solec, Tran=
zowo, Liscowice, Zythowice, Kokanino, Ikne, a z drugiej strony rzeki
Prosny Noskowo, Biskupice, pod Kobokiem Biskupice zwane Smołki;
Bukowniea, Suantkowice, Giżyce, Biskupice zwane Kotłowo, Sonina;
— w ziemi Wieluńskiej: Sencza, Raduiewice, Liszowici, dwie posiad=
łości we wsi Królewskiej Bobrownikach, Kamona, Kadłub, Gana, Brzo=
za, Zalancz, Widrzyno; — w Kasztelanii Łędzkiej: Czarnkowo,
Grzegorzowo miasto, Belezowo, Skowelice, Boguszynawoda, Rzucho=
wo, Cisowe, Grambczowo z drugiej strony Warty; — w ziemi Kujaws=
kiej: dwie Uyma, Biskupice pod Radzieiowem, Smogorzewo, dwa
jeziora zwane Chotle i Bedzdze leżące pomiędzy wsiami Chotle i Komo=
rowo; — w ziemi Dobrzyńskiej: Kulino; — w ziemi Łęczyckiej:
Chotnica, Tomino, Podgorzyce, Michowice, Morakowo, Piantek mias=
to, Lubinicza, Mancolicze, Zdony, Bankowo, Gizice, Słonewo (które
to 3 wsie stanowią jedną wieś Bankowo), Wiskwitnica, Lanzniki, Symo=
nowice, Marzyce, Struginice, Verzenowice, Gawrony z wsią przyleg=
łą Sulcowo, Sanczczowo, Lanka, Czeczerino, Peczowo, Chelm, Sobotka,
Trzicoszy, Słupcza, Koczane, Rudolcowo, Solcza mała, Guczowo,
dwie posiadłości we wsi szlacheckiej Topola, Krzepocino, Parun=
dzice, cztery posiadłości w Zdunach, Prusimowice, Suarna, trzy
posiadłości we wsi Leczna wielka, cztery posiadłości w Woźnikach,
dwie posiadłości w Gambicach, Mrozowice, Solec z przyległą wsią
zwaną Praze, posiadłość zwana Dulowo pomiędzy wsiami Błone i Dam=
be, trzy posiadłości we wsi Wysokie, jedna posiadłość pomiędzy wsiami
Milonice i Liczki, Jankowo, Mirosławice, Sdziechcowo, połowę Cie=
schowa, Sosnka, Chrzanstow, Dobrogostowice, Grambinice, Grabiszewo; —
w ziemi Sieradzkiej: miasta Uniejow z wsią Kościelna wieś, Ostrows=
ka wola, Czymana, Sbilucrice, Brzeskowo, Velemno, Kobelniki, Ubisławe,

Nemeslow z wsią Lubiszczowo, Popowo, Kaichowo, Zarowo, Bory=
sowice, w Marzeninie częśi posiadłosci Kanclerstwa gnieznieńskie=
go, Sandzieiowice, Luczezow, Parzno, Srzesowo, Crostowo, Drodzino,
Potrukozy, Kluki, Ressotarzewo, Rzansa, Mantonisczą, Okradzi=
szowo, Rzuiewici z wolą zwaną Czzowiech, Golczowice, Grocholice,
a z drugiej strony rzeki Warty Spicimierz, Welszyce, Smolsko, Brzy=
Kuna, Korytkowo, Rogow, Kowalicz, Turkowice, Turek miasto z
dwoma wsiami, Seucze z rolami w Muchino, Dobrowo, Boszczonowice,
częśi Tundowa (Tądowa), Dusniki, Kokoszki, Braczowo, Jaroczyce,
Onecki; — w ziemi Krakowskiej: Biskupice pod Miechowem
z wsią przyległą Ligota, Prussy pod Krakowem, Chroszczyna
Koło Kościelca; — w ziemi Sandomirskiej: Kurzelow miasto
z folwarkiem zwanym Modrzew, Gosczancyn z kuznicą żelaza
(fabrica ferri) Szub zwaną, Wzleca, Dankow, Konieczna, Czerno,
Krolewiczka pod Wislicą; — w ziemi Mazowieckiej. posiadłości
obwodu Łowickiego; — prócz tego dziesęcina z ceł w miastach kró=
lewskich: Kalisz, Łęczyca, Piotrkow, Sieradz, Małogoszcz, Chęciny,
Spicimierz, Skrzynno, Chocieszow. — W tymże przywileju wymienia
także Król Kazmierz osobno posiadłości Kapituły Gnieznieńskiej
następujące: Dekanowice, dwa Pisczyno, Szcawino, Braczesewo,
Mnichowo, Paulowo, Kampel, Zydowo, Waliszewo, Parczewo, Popkowo,
Biskupice, Jezercza, Marzanino Gozdowo, Ziązno, Baranowo,
Opatowo, Czernelino wielkie i małe, Sułowo, Wołostowo, Smeczys=
cza, trzy posiadłości w Mącznikach, Liubrza, Gosczyczyno, Bu=
dzistawe, Sławomierz, Woinczyno, Szczepanowo, dwa Parlino, Ber=
lino, Polanowo, Ostrowice, Słotkowo, Skarbimirzyce, Kaiowo, Markua=
cze, Tropeschino, Woiczyce, Ostrow, Słup, Skwolno, Papowo, Papie=
zy czyli Kupidlowo, Gosram, wies świątników (stróżów kościoła
Katedralnego) Komorowo, Jezerza, Czrynka, Koczyce, Mokrzko,
Dussno, Galanzowo, Malanowo pod Turkiem, cztery posiadłości
w Rozdycach w ziemi Łęczyckiej i jedna posiadłość we wsi Doma=
nowo.

Przy końcu XVIII. wieku posiadał arcybiskup gnieźnieński nastę=
pujące dobra: A) Dobra Księstwo Łowickie składające: 1) Klucz
Łowicki w województwie rawskiem w ziemi gostyńskiej. Miasto i folwark
Łowicz z wsiami Małszyce, Świrysz, Goleńska, Świerzniki, Łaguszew,
Klewków; folwark Karsnicki z wsiami Karsnice, Skowroda, Duplice
wielkie; folwark Niedźwiedzki z wsiami Niedźwiada, Duplice małe,
Mastki, Niespusza. 2) Klucz Skierniewski w województwie rawskiem:
Miasto Skierniewice z wsią Skierniewską i folwarkiem; folwarki Ko=
rabski, Topolski, Stachlewski: wsie: Wola Makowska, Sierakowice, Mied=
niewice, Samice, Maków, Godzianów, Kawęczyn, Zapady, Płyćwia, Mo=
kra, Stachlew. 3) Klucz Mnichowski w województwie rawskiem: folwar=
ki w Mnichowicach, Liśnie, Białyni^nie^, Głuchowie; wsie: Mnichowice,
Wysokienice, Jasień, Janisławice, Skoczykłody, Borysław, Miłochie=
wice, Głuchów, Lnisno, Białynin, Byczki. 4) Partykularz Słupski
w województwie rawskiem: folwarki Słupia, Grów, Drzewce, Lipce, Moza=
dła. 5) Partykularz Jasień: folwarki Jasień, Zacywilki. 6) Klucz Chroś=
liński w ziemi sochaczewskiej: folwarki w Chroślinie, Jamnie, Skra=
bieszowie; wsie: Chroślin, Domaniewice, Lisiewice, Mysłkowice, Rogużno,
Skaradki, Bochen; Jamno, Dąbkowice, Krępa, Guźnia; Skrzebieszów,
Stroniewice. 7) Klucz Kampiński w ziemi gostyńskiej: folwark Kam=
piński z wsiami: Kampina, Zabostów wielki, Zabostów mały, Łatoki;
Gągolin, Sromów, Rożyce, Ziąbki; folwark Karnków z wsią: Wicie;
folwark Błędów ze wsią; folwark Bednary z wsiami: Bednary, Korab=
ka, Kocierzów i Sierzchów. 8) Klucz Zduński w województwie łęczyckiem
powiecie orłowskim: folwarki i wsie: Zduny, Szymanowice, Jackowice,
Rząśno, Mamrzyce, Święce, Szczudłów, Otolice, Złotków Kościelny, Rudki,
Wierzmowice, Strugienice, Bąków, Bogurya, Urzyce, Wyskienica, Złot=
ków borowy, Łaźniki. 9) Klucz Łyszkowski w województwie raws=
kiem, ziemi sochaczewskiej: folwark Łyszkowicki z wsiami Łyszkowice,
Kuczków, Zakulin, Rzeczyca, Wrzecko, Łagów, Bobrowa, Wola Drzewiecka,
Retniewice, Kalenice; folwark Seligowski z wsiami: Seligów, Jacochów.
10) Partykularz Placeński w ziemi sochaczewskiej: folwark Placentya;
wsie: Placentya, Bobrowniki, Bełchów. B) Dobra w innych częściach Polski
położone: 1) Klucz Uniejowski w województwie sieradzkiem: miasto Uniejów;

folwarki w Kościelnicy, Zielenin, Wieleninie, Ubysławiu, Niemysłowie, Przykunie; wsie: Kościelnica, Ostrowsko, Kawęczyn, Wielenin, Lichmiana, Kobylniki, Sworawa, Niemysłow Lubiszewica, Księże Młyny, Wólka, Spiżmierz, Sztop, Smolsko, Bolesczyn, Przykuna. 2) Klucz Opatowski w województwie Kaliskiem: miasto Opatowek; folwarki w Opatówku i w Cieni; wsie: Trojanowo, Borowo, Sielce, Trzęsowo, Warszewo, Michałow, Trkusów, Biskupice Smolane, Biskupice Zabarczne, Biskupice Szalone, Bukownica, Godziesze wielkie, Godziesze małe, Czempisz, Jelnie, Oraczew, Wojków, Cienia, Zduny, Porwity, Noskow. 3) Klucz Szczytnicki czyli Gnieźnieński w województwie gnieźnieńskiem: folwarki Szczytnicki, Kędzierzyński i Raszewski; wsie: Szczytniki, Kendzierzyno, Raszewo, Wola, Wierzbiczany, Zieleźnica, Ostrowite. 4) Klucz Żniński w województwie gnieźnieńskiem: folwarki: Mięcierski, Jaroszewski, Janczewski, i Górzycki; wsie: Mięcierzyn, Lubiecz, Cotoń, Jaroszewo, Duchonowo, Sarbinowo, Sulinowo, Biskupino, Gogotkowo, Gorzyce, Janczewo. 5) Klucz Grzegorzewski w województwie łęczyckiem: miasto Grzegorzów; folwarki w Grzegorzewie, Boguszyńcu, Smarzewie i Rdułtowie; wsie: Boguszyniec, Kleczewo, Chojny, Skobielice, Przybyłowo, Pieczewo, Kobele, Smarzewo, Rdułtów, Wola Słupecka, Kołzawa. 6) Klucz Turkowski w województwie sieradzkiem: miasto Turek; folwarki w Turku i Turkowicach; wsie: Turkowice, Kowale, Grąbki, Malanów, Ciszew, Sadowo. 7) Klucz Klucki w powiecie piotrkowskim: miasto Grocholice; folwarki: Klucki i Sendziejowski; wsie: Kluki, Rozdzin, Parzno, Sobki, Gotkowice, Restarzew, Żagliny, Sendziejowice, Luciejow. 8) Klucz Kurzelowski w województwie sandomierskiem, powiecie radomskim: miasto Kurzelow; folwarki w Kurzelowie i Koniecznie; wsie: Danków, Sylpia, Międzylesie, Kościecin, Kemparzów, Motyczno i Konieczno. — Nad to w województwie krakowskiem pod Krakowem wsie: Prusy i Biskupice. 9) Klucz Piątkowski w województwie łęczyckiem: miasto Piątek; folwark w Mąkolicach; wsie Mąkolice i Wola Mąkolska. 10) Klucz Tumski w województwie łęczyckiem: folwarki w Krzepocinie, w Tumie i w Solcy; wsie: Tum, Podgorzyce, Dobrogosty, Solca, Krzepocin, Mroczewice, Paradzice. 11) Partykularz Chełmski w województwie łęczyckiem: folwarki: Chełmno, Dobrowo, Sobika, Rzuchow. 12) Partykularz Goszczonski w powiecie santockim: folwarki w Goszczonowie, w Grzybkach i w Kokoszkach; wsie Goszczonow, Grzybki, Proboszczowice, Drzazgi, Kokoszki. —

Wszystkie te dobra arcybiskupstwa gnieźnieńskiego składające się z 9 miast, 72 folwarków, 203 wsi, wraz z obszernemi borami i innemi przynależytościami zabrał rząd pruski r. 1796 na skarb swój na mocy reskryptu gabinetowego Króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II. danego w Berlinie 28 lipca 1796 (Declaration wegen Einziehung und künftiger Verwaltung der geistlichen Güter, ingleichen der Starosteien und anderer Königlicher Güter in Südpreussen und der von der ehemaligen Republik Polen sowohl im Jahre 1793 als auch neuerlich acquirirten Provinzen). To rządowe postanowienie za naradą chciwego Bischofswerdera czyli raczej jego żony wydane, sprzeciwiające się wręcz Artykułowi V. Traktatu między Rzecząpospolitą Polską i Królem Pruskim, w Grodnie dnia 25 Września 1793 zawartego (Martens: Recueil des principaux traités, Tom. I p. 353 - Comte D'Angeberg: Recueil des traités concernant la Pologne. Paris 1862, pag. 346) którym zawarowane zostało duchowieństwu posiadanie dóbr do nich należących, odarto Kościół Katolicki z jego posagu nadanego mu niegdyś przez Książąt i Królów polskich, arcybiskupów gnieźnieńskich i innych dobroczyńców na wieczne czasy. Lubo Król w swym reskrypcie powiada, iż nie myśli się targnąć na majątek duchowny, tylko chcąc przez ten zabór zaprowadzić lepsze gospodarstwo w tychże dobrach, obiecuje po wypośrodkowaniu dochodu ~~[illegible]~~ i potrąceniu wydatków i podatków oddawać resztę duchowieństwu: wyznaczono arcybiskupowi gnieźnieńskiemu stałą kompetencyą wynoszącą 30 procentu z dochodu dóbr arcybiskupich na niską bardzo stopę obliczonego i wypośrodkowanego; resztę zaś tegoż dochodu 70 procentu wynoszącą przeznaczono do kassy rządowej, mianowicie na kontrybucyą i inne publiczne podatki 50%, na koszta administracyi dóbr 10%, na prowizyę od wydanych kapitałów w celu amelioracyi dóbr 5%, na nadzwyczajne wydatki 5% (Ob. Instruction für die Kriegs- und Domainen Kammern vom 10 September 1796 - Materialien zur Geschichte polnischer Landestheile unter preuss. Verwaltung. Leipzig 1861 pag. 87). Według tych zasad obliczona kompetencya arcybiskupia wynosiła 30000 talarów i taką też arcybiskup Krasicki, a po nim Raczyński pobierał. Gdy po utracie Prus południowych r. 1806, i po rozwiązaniu Księstwa Warszawskiego a utworzeniu Wielkiego Księstwa Poznańskiego r. 1815, znaczna część Archidyecezyi Gnieźnieńskiej do Kongresowego Królestwa Polskiego odpadła, postarał się Rząd Pruski w Rzymie, iż bullą: De salute animarum z r. 1821, iż pozostałą część archidyecezyi gnieźnieńskiej połączono z dyecezyą poznańską i pod zarząd jednego arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego oddano, któremu tylko 12000 talarow rocznej kompetencyi na dochodach lasów królewskich opartej; przez co skarb rządowy pruski nie tylko 18000 talarow rocznie z kompetencyi arcybiskupa zyskał, ale nadto całą kompetencyą biskupa poznańskiego dla siebie oszczędził. Tak zniżona kompetencya arcybis-

kupia miała być wolną od wszelkich ciężarów, na które przy zaborze dóbr arcybiskupich 70%[2] (wypośrodkowanych dochodów odtrącono; mimo tego jednak r. 1851 zmieszono kompetencyję tę o 360 talarów a to wskutek podciągnięcia arcybiskupa pod powszechną ustawę podatku dochodowego po trzy od sta obliczonego.

Kapituła metropolitalna gnieźnieńska. O po=
czątkach i składzie Kapituły, o jej prawach, ustawach i przy=
wilejach w najdawniejszych czasach, żadnych bliższych szcze=
gółów nie posiadamy. Zdaje się iż równocześnie z założeniem
arcybiskupstwa gnieźnieńskiego powstała także i Kapitu=
ła metropolitalna stanowiąca senat arcybiskupa: albowiem
Stefan Damalewicz (Series archiepisc. Gnesn. 1649, pag. 70) pisze,
iż już następca św. Gaudencyusza czyli Radzyna, arcybiskup
Hipolit około r. 1006–1027 wydał ustawę względem pożycia
i obowiązków kanoników gnieźnieńskich, którzy po jego śmier=
ci na mocy tychże ustaw obrali arcybiskupem Bossutę Polaka.
Z przywileju Wojciecha Jastrzębca arcybiskupa z d. 27 Kwiet=
nia 1428 tyczącego się urządzenia duchowieństwa metropolital=
nego, dowiadujemy się iż wtedy Kapituła metropolitalna
gnieźnieńska składała się z 7 prelatur i 24 kanonika=
tów, która to liczba aż do r. 1810 przetrwała. Z początku tak
jak w innych kapitułach prawdopodobnie i kanonicy gniez=
nieńscy wspólne co do mieszkania i stołu, wspólne z arcybis=
kupem swoim prowadzili życie, nieposiadając dóbr oddzielnych.
To wspólne życie utrzymywało się tylko prawdopodobnie do
XIII wieku, bo już od r. 1235 są piśmienne dowody, iż Kapituła
posiadała wtedy oddzielne od dóbr arcybiskupich włości, któ=
remi sama rozporządzała. I tak r. 1235 (in dominica Invocavit IV
Calendas Martii, in Gnezdna) Kapituła gnieznieńska odstępuje sad
(pomerium) pod górą zamkową w Gnieźnie księciu Władysławowi
Odoniczowi w zamian za wieś Górkę; r. 1253 (in Poznan) zamienia
Kapituła wieś swą Thymmienik księciu Przemysławowi za wsie Dęb=
nica, Goworowice Konarskie i Waliszewo. Posiadłości kapitulne w
XIV wieku wymienia Kazimierz Wielki w konfirmacyjnym przywile=
ju dóbr metropolii gnieźnieńskiej r. 1357 (in Octava Cinerum, Cracoviae).
Z dochodów dóbr tych i dziesięcin płaciła Kapituła trzecią część na repara=

cyją i wydatki Kościoła metropolitalnego, a resztę obracała na inne fundacyjne cele i na utrzymanie Kanoników. W końcu XIII wieku gdy wspólności stołu Kapitulnego ustała, mieli prałaci i Kanonicy [illegible] pewne wsie i dziesięciny na swoje utrzymanie wyznaczone, które funduszowemi czyli prebendalnemi nazywano, prócz tego zatrzymała sobie Kapituła na opędzenie wspólnych potrzeb, na wynagrodzenie za kolejne odprawiania obowiązków kościelnych (hebdomada) i codzienne na nich bywanie (praesentia), niektóre dobra i dziesięciny, które oddawała podług starszeństwa (senium) pod zarząd Kanonikom przy Katedrze zamieszkującym, pod warunkiem aby z nich pewne dzniny w naturze lub pieniądzach, jako czynsz dzierżawny co roku opłacano. Wsie takie zwano prestymonialnemi (Praestimonia albo stołowemi (villae mensae Capituli), ponieważ dzierżawcy takowych różnych przedmiotów dla stołu Kanoników, jakoto: mąki, chleba, śledzi i t.p. dla stołu Kanoników dostarczać musieli. — Akta Kapitulne (Liber I Decretorum Capituli Gneson. fol. 61 verso) pod r. 1416 wyliczają następne wsie Kapitulne z roczną opłatą według ówczesnej na grzywny obliczoną: Baranowo 7 grzyw., Biskupice 16 gr., Braciszewo 3 gr., Budzisław 6 gr., Czymelino wielkie 12 gr., Czymelino małe 14 gr., Górka 16 gr., Gościeszyno 16 gr., Jezierce 3½ gr., Kajewo 16 gr., Kampiel 5 gr., Książno 6 gr., Lubcza 10 gr., Marzenino 20 gr., Markwacz 12 gr., Niestronno z Drebnem i z młynem Bełki 16 gr., Oldrzychowo z Korytkowem 8 gr., Opatowo 7 gr., Ostrowite 16 gr., Parczewo 2 gr. Parlino wielkie 30 gr., Parlino małe i Zberlino 12 gr. Pawłowa dwa 12 gr., Pniszczyno 14 gr., Polanowo 10 gr., Popkowice 6 gr., Przykuty 2½ grzyw., Sczawino 1 gr., Sczepankowa dwa 40 gr., Sławomierz 7 gr., Słotkowo 22 gr., Śnieciska 17 gr., Sułowo 4 gr., Waliszewo 15 gr., Włostowo 6 gr., Wojmczyno 18 gr., Wojczyce 5 gr., Żydowo 16 gr., Ostrów 5 gr. — W późniejszych czasach przeznaczono niektóre z dóbr wymienionych na inne cele kościelne lub Kapitulne i zarządzano takowemi przez prokuratora Kapitulnego lub też wypuszczano je w kilkuletnią dzierżawę. — Przy zaborze dóbr kościelnych

na skarb pruski d. 28 Lipca 1796 było tylko 20 wsi prestymo=
niałnych kapituły gnieźnieńskiej z których do r. 1810 następującą
kompetencyję rządową różną kapituła pobierała: Baranowo 548 złp.,
Biskupice 786 złp., Czerlein 1286 złp., Czerleinek 1116 złp., Ką=
piel 521 złp., Korytkowo 552 złp., Lubcze 611 złp., Marzenino
1088 złp., Opatowko i Gorka 948 złp., Ostrowite kapitulne 1838 złp.,
Pawłowo 728 złp., Polanowo 593 złp., Potażejewo 521 złp., Pysz=
czynek i Oborka 723 złp., Sławomierz 753 złp., Śniecisk 958
złp., Weliszewo 716 złp., Włostowo i Przykuta 737 złp., Złotko=
wo 1066 złp., Żydowko 904 złp. — Prelatury czyli godności
Kapituły metropolitalnej gnieźnieńskiej były następujące:
1) Proboszcz (Praepositus) pierwszy prałat w Polsce, rezydujący w
kapitule i mający niegdyś w uposażeniu wsie funduszowe Skalmie=
rzyce, Gozdowo, Mnichowo i folwark Dalki, należał do patro=
natu królewskiego. Ta jedyna od r. 1821 pozostawiona prelatura gnież=
nieńska, należy teraz do wolnej kollacyi papieża, który kandyda=
towi przez króla pruskiego nominowanemu a przez arcybiskupa
zaleconemu, prowizyą udziela. — 2) Dziekan (Decanus) dozoru=
jący kościoł i utrzymujący porządek w odprawianiu nabożeństwa,
kollacyi arcybiskupiej, uposażony był wsiami funduszowemi:
Dziekanowice, Pyszczyn, folwarkiem Dziekanka i częścią wsi
Gałęzewo. — 3) Archidyakon (Archidiaconus) mający dozor nad obycza=
jami i postępowaniem duchowieństwa, obierany przez arcybiskupa
z pomiędzy kandydatów przez kapitułę przedstawionych. Do tej prela=
tury należały tylko dziesięciny w r. 1789 na 2222 złp. oszacowane; zwa=
no tę prelaturę też: fundi Radomsko. — 4) Kantor (Primicerius) dozo=
rujący porządku w śpiewie kościelnym, patronatu królewskiego upo=
sażony był wsią Włostowo różnemi dziesięcinami i kompozytą zbożową
(maldratae) z miasta Słupcy. — 5) Scholastyk (Scholasticus) mający
dozór nad szkołą katedralną i nauczycielami, kollacyi arcybiskupiej
miał w uposażeniu wieś Opieczki i dziesięcinę z wsi Dąbrowo. — 6) Kus=
tosz (Custos) dozorujący skarbiec i zakrystyą katedralną, kollacyi arcybis=
kupiej, uposażony był wsiami: Słupia, Komorowo i Duszno. — 7) Kanclerz

(Cancellarius) mający w swej pieczy archiwum Kapitulne, miał w posagu wieś Marzenin w ziemi sieradzkiej. Za mocy przywileju arcybiskupa Jana Łaskiego prelatura ta należała z kolei do Kollacyi arcybiskupiej i do patronatu familii Korabitów. – Kanonikaty mające swą nazwę od wsi funduszowych czyli prebendalnych, których w Kapitule metropolitalnej liczono 24, były następujące: a) Kollacyi arcybiskupiej: 1) Fundi Buzenin, 2) Gałęzewo, 3) Jeziorzany z probostwem infułackiem w Kamieniu, 4) Kobiele, 5) Klecko z probostwem infułackiem Kollegiaty w Łasku, 6) Kołaty, 7) Leśniewo, 8) Mieścisko, 9) Obłączkowo, 10) Pławno czyli Sobiekursko, 11) Sarb, 12) Sępolno, 13) Sieradz, 14) Szymczyce, 15) Węglewo, 16) Trląg, 17) Wóżniki, 18) Żydowko. – b) Patronatu Kapitulnego: 19) Fundi Chwałkowo i Zamoscie należący do Kanonika Doktora Teologii i Kaznodziei; 20) Łopienno i Wiewiec należący do drugiego Kanonika Doktora Teologii i Kaznodziei, 21) Strzałkowo należący do Sufragana gnieznienskiego, którego (od r. 1512) z trzech podanych przez Kapitułę Kandydatów arcybiskup nominował i do potwierdzenia papieżowi przedstawiał. – c) Patronatu Królewskiego: 22) Fundi Czerniejewo, 23) Wiewiorowo – 24) Ostatni Kanonikat nieobsadzany, zwany Ślepy (Coecus) nie miał stałego uposażenia podług ordynacyi arcybiskupa Jana Łaskiego z r. 1512; tylko dochody takowego szły z codziennych dystrybucyj kanonicznych, i te przeznaczone były na pomniejsze reparacyje katedry i na drobne wydatki Kapitulne. (Libr. Decret. Cap. Gneon. III. fol. 87) – Arcybiskup Wojciech Jastrzębiec urządzając niższe duchowieństwo katedralne d. 27 Kwietnia 1428 postanowił, aby z powyższej liczby kanonij przeznaczono dwie prebendy na utrzymanie Kanonika Doktora Teologii i Kanonika Doktora Praw (Privil. Capit. Gneon. Lib. I. fol. 184). Gdy jednakże trudno było wynaleźć Doktorow na te posady, Papież Pius II d. 11 Stycznia 1460 rozporządził, aby zamiast Doktorów nadawano te posady jednemu Licencyatowi Prawa Kanonicznego i drugiemu Bakałarzowi Teologii (Theiner: Mon. II. p. 135)

Oprócz tych dwóch kanonij doktoralnych, ustanowił arcybiskup Piotr Gamrat d. 31 Października 1543 jeszcze trzecią dla Doktora Medycyny, a to na mocy zezwolenia Pawła III z dnia 16 Październ. 1543 w liczbie powyższych 24 prebend się mieszczącą (Ob. Rocznik Tow. przyjac. nauk. pozn. 1860 pag. 305). Stósownie do ustawy sejmowej piotrkowskiej króla Jana Alberta z r. 1496 kanonikiem katedralnym w archi-dyecezyi gnieźnieńskiej i podległych tejże metropolii biskupstwach, mógł tylko być krajowiec szlachcic z rodu. Ustawę tę na prośbę króla Zygmunta I. potwierdził papież Leon X. r. 1515 (Pridie Calendas Augusti, Romae) pozwoliwszy, aby w każdej Kapitule Katedralnej tylko 4 osób nieszlacheckiego pochodzenia mogło posiadać kanonie dla Doktorów Teologii i Prawa przeznaczone, do których to 4 nieszlacheckich kanonij jeszcze Papież Paweł III. r. 1543 (d. 16 Octobris, Romae) przyczynił piątą dla Doktora Medycyny. Załaszowski: Jus Regni Pol. I. Tit. 43). Zgubne te ustawy które aż do upadku kraju przetrwały, zagrodziły wielu zasłużonym z cnót i z nauki słynnym mężom drogę do dostojeństw i otwarły rozległe pole nepotyzmowi i szkodliwym machinacyom szlachty, zwłaszcza gdy gdy każdy kanonik z szlachty, który przed przyjęciem do Kapituły musiał się wywieść 4 herbami, (t.j. ojca, matki, babki ojca, i babki matki), mógł za życia przybierać sobie Koadjutora. — Kanoników honorowych niebyło nigdy w Kapitule gnieźnieńskiej. — Oprócz Prałatów i Kanoników mieli jeszcze niektórzy prałaci świeccy i zakonni prawo do zasiadania w stallach kanonicznych kościoła metropolitalnego (Canonici nati) jako to: 1) Opat Klasztoru Kanoników regularnych lateraneńskich w Trzemesznie na mocy przywileju arcybiskupa Bodzanty r. 1386 (in die S. Stephani protomartyris, Gnesnae) danego opatowi (Praeposito) tegoż Klasztoru Jakubowi herbu Poraj i jego następcom. 2) Opat Klasztoru Benedyktynów w Mogilnie, od r. 1459. 3) Archidyakon Kamieński, na mocy erekcyi tegoż archidyakonatu kamieńskiego r. 1512 (Gnesnae in Capitulo generali pro festo Translationis S. Adalberti celebrato) przez Arcybiskupa Jana Łaskiego, który archidyakonat ten (Archidiaconatus Camenensis) utworzył, przydzie-

liczy do niego 4 dekanaty: Nakielski, Sempelburgski, Chojnicki
i Tucholski od Archidyakonatu Gnieznieńskiego oderwane, i Officyal=
stwo Kamienskie (Officialis natus); na uposażenie tegoż archidyako=
na przeznaczył Łaski probostwo w Kamieniu, oraz roczne 20 grzy=
wien z dochodów Klucza arcybiskupiego Kamieńskiego, dziesięcinę i
wolny wyrąb w borach; prawo Kollacyi zaś nadał Burgrabiom Uniejow=
skim. 4) Opat Klasztoru Cystersów w Lendzie. 5) Proboszcz Kolle=
giaty S. Jerzego zamkowej w Gnieźnie. 6) Proboszcz szpital=
nego Kościoła Bożogrobców czyli Miechowitów S. Jana w
Gnieźnie (Praepositus conventualis). 7) Proboszcz kaplicy
metropolitalnej fundacyi arcybiskupa Macieja Łubieńskiego
w Kościele Katedralnym w Gnieźnie, na mocy erekcyi tejże
Kaplicy z d. 12 lipca 1648. 8) Proboszcz kaplicy metropolitalnej
fundacyi prałata proboszcza Szymona Kołudzkiego w Koście=
le Katedralnym w Gnieźnie na mocy erekcyi tejże Kaplicy [illegible]
[illegible] r. 1650. Gdy jednakże familianci fundatora Józef Kołudzki rotmistrz
wojsk narod. wyrokiem Trybunała Piotrkowskiego z r. 1774 dobra funduszowe
zapisane, odebrał i tylko małe wynagrodzenie przeznaczył arcybiskup
Ignacy Raczyński w nowej ordynacyi Kapituły z dnia 11 Paździer=
nika 1810 oraz nowej ordynacyi fundacyi Kołudzkiego z d. 30 Maja
1812, pomiędzy osobami mającemi prawo zasiadać w stallach Ka=
nonicznych niewymienia już Proboszcza Kaplicy Kołudzkich.
Osoby te oprócz zasiadania w stallach kanonicznych mieli także pra=
wo podobnie jak inni Kanonicy odprawiania mszy św. przy wielkim
ołtarzu.
Prałaci i Kanonicy gnieznieńscy mogli także posiadać inne
godności, i bywali biskupami, prałatami, kanonikami innych dye=
cezyi, proboszczami, opatami Komendataryuszami i. t. p. Jeden z Ka=
noników pełnił obowiązek noszenia krzyża konno lub pieszo przed
arcybiskupem (Crucifer); [Co się tyczy ubioru to aż do r. 1689 na wzór
Kanoników innych Katedr, używali krótkich płaszczyków z kapturami
obszytych na wierzchu futrem popielic a później gronostajami, zwa=

[z Kanoników obierany też bywał Sufragan gnieźnieński.

nych almucium. Dopiero prymas Kardynał Michał Radziejowski listem pasterskim danym w Łowiczu d. 27 Maja 1689 pozwolił Kanonikom metropolitalnym używać rokiety kanonickiej i wyjednał u Innocentego XII. r. 1694 (XI Calend. Aprilis) bullę nadającą im prawo noszenia Kap rzymskich fioletowych takich jakich używają Kanonicy bazyliki S. Piotra w Rzymie. Papież Pius IX d. 15 Grudnia 1854 na prośbę arcybiskupa Leona Przyłuskiego pozwolił prałatom i Kanonikom gnieznieńskim nosić mantolety fioletowe; arcybiskup Mieczysław Ledóchowski wyjednał zaś przywilej noszenia ubioru fioletowego biskupiego, a dla prałata proboszcza przywilej celebrowania w mitrze biskupiej. Zwyczaj noszenia dystynktorium czyli krzyża złotego kanonickiego na piersiach w Kapitule metropolitalnej gnieznieńskiej nastał około r. 1640 (Chmielowski: Nowe Ateny I str. 702); gdy jednakże z czasem poszedł w zapomnienie, ustanowił go na nowo arcybiskup Teodor Potocki listem danym z Torunia d. 18 Stycznia 1735 r. pozwalając nosić prałatom i Kanonikom metropolitalnym gnieznieńskim jako oznakę (distinctorium) na złotym łańcuchu Krzyż złoty Kanonicki w promieniach na którego stronie głównej miał być w emalii wizerunek Św. Wojciecha, a na stronie odwrotnej Orzeł biały mający na piersiach w polu białym Pogoń litewską).*) Prawo to noszenia dystynktoryów potwierdził Klemens XII bullą z r. 1738 (XVI Calendas Januarii).**) — Kapituła Katedralna gnieznieńska mająca w herbie trzy lilije, odbywała co roku dwa generalne zgromadzenia (Capitulum generale) t.j. d. 23 Kwietnia (die festo Natalis S. Adalberti) i d. 20 Października (pro festo Translationis S. Adalberti to jest Święto Przeniesienia zwłok S. Wojciecha z Trzemeszna do Gniezna). Statutów dawnych ani też późniejszych Kapituły gnieznieńskiej Katedralnej dotąd nie odszukano, lubo Damalewicz (Series archiep. Gnesn. pag. 70) twierdzi iż około r. 1006 arcybiskup Hippolit pierwsze dla Kapituły Katedralnej gnieznieńskiej ogłosił statuta. Dopiero z Kroniki Jana z Czarnkowa arcybiskupa gnieznieńsko-

*) Dziś takie (Krzyż na którym z głównej strony S. Wojciech, a z drugiej Orzeł biały z Pogonią.

**) Bulla ta drukowana w Bujdeckiego Flor: Vita Mathiae Łubieński: Calisii 1752, str. 127.

go dowiadujemy się, iż arcybiskup Jan Suchywilk r. 1375 d. 10 Lutego na Kapitule generalnej gnieznieńskiej, uchwalił statuta, mocą których dochody z dóbr Kapitulnych mają być dzielone pomiędzy prałatami i Kanonikami którzy rezydują przy Katedrze; iż Kanonik za zastępstwo przy celebrze, obowiązany jest zapłacić pół grzywny; Kapituły jeneralne mają się odbywać dwa razy do roku, to jest 23 Kwietnia i 20 Paździecrnika; prałat nie = rezydujący przez dni 8 przy Katedrze zapłaci winy 3 grzywny, a Ka = nonik 2 grzywny. (Bielowski: Monumenta II. 664.). Innych statutów Kapituły gnieznieńskiej, prócz pojedynczych szczególnych rozporzą = dzeń, dotąd nie wykryto, zwłaszcza że Księgi Dekretów Kapituły, czyli Protokoły posiedzeń, dochowane dopiero z r. 1408 się rozpoczynają.

Redukcyja Kapituły gnieznieńskiej nastąpiła dopiero r. 1810. Gdy albowiem liczne grono Kapituły metropolitalnej po zaborze dóbr Kapitulnych na skarb Rządu pruskiego w r. 1796, mając na = tomiast wyznaczoną nader szczupłą Kompetencyją tylko 30 pro = centów całego dochodu wynoszącą, nie była w stanie utrzymać się w stosunku do swej godności, starała się już r. 1799 u arcybis = kupa Ignacego Krasickiego o zmniejszenie liczby Kanonij; które dopiero arcybiskup Ignacy Raczyński ustawą w ckazem (z d. 11 Października 1810 przywiódł do skutku. Według tej us = tawy miała się odtąd Kapituła metropolitalna składać: z 7 prałatów (Proboszcza, Dziekana, Archidyakona, Kan = cerza, Scholastyka, Kantora i Kanclerza), z 15 Kanoników funduszowych (fundi): (1. Strzałkowo, 2. Buszenin, 3. Sampolno, 4. Mieścisko, 5. Węglewo, 6. Czerniejewo, 7. Kłecko, 8. Jezierzany, 9. Łopienno i Wiewiec, 10. Sieradz, 11. Pławno czyli Sobiekurs = ko, 12. Wiewiorowo, 13. Woźniki, 14. Chwałkowo i Pobiersc, 15. Gałęzowo). Ośm pozostałych Kanonij (fundi: Sarb, Szymaycze, Kołaty, Żydowko, Leśniewo, Obłączkowo, Frląg, Kobiele) zostały zniesio = ne, a ich dochody przeznaczone na powiększenie codziennych wyna = grodzeń prałatów i Kanoników za odprawianie codziennych nabo = żeństw kościelnych i za bywanie na tekowych. Prałaci i Kanonicy tą ordynacyją podzieleni zostali na 2 Klassy. Do pierwszej

należało 16 najdawniejszych członków w Kapitule, którzy
do wszystkich bez wyjątku dochodów kanonicznych przypusz=
czeni byli i nazywali się: Participantes t.j. Udział biorący.
Do drugiej klassy należało 6 kanoników, najmłodszych co do
mianowania, którzy mieli tylko dochód z swych wsi fun=
dacyjnych i nie pobierali dochodów codziennych z nabożeństwa
codziennego (wyjąwszy tylko dochodów anniwersarzy dzielonych
pomiędzy wszystkich), tych zwano Expectantes (t.j. Oczekujący).
Kanonikat Ślepy (Coecus) utrzymał się przy swoich prawach,
a dochody z takowego szły w udział kanoników zwanych
Participantes. Kanonicy nowo wstępujący (Expectantes) płacili tyl=
ko połowę taksy przeznaczonej na paramenta zakrystyi (Cappa=
lia); jeżeli się posuwali do klassy Participantium, płacili dopie=
ro drugą połowę. Prócz tego mieli też miejsce w stallach Kapi=
tuły podług dawniejszego zwyczaju: Opaci klasztorów Trze=
meszyńskiego, Lądzkiego i Mogilnickiego, jako też Archi=
diakon Kollegiaty w Kamieniu, Proboszcz Kaplicy Lubieńskich,
i Proboszcz Kościoła S. Jana w Gnieźnie, z pozwoleniem nasze=
nia rokiet. – Nowe to urządzenie Kapituły metropolitalnej
gnieźnieńskiej niedługo wszakże trwało. Po przejściu albo=
wiem Wielkiego Xięstwa Poznańskiego pod panowanie prus=
kie, gdy większa część archidyecezyi gnieźnieńskiej do Kon=
gressowego Królestwa Polskiego odpadła, po zawarciu Kon=
kordatu z stolicą apostolską, wydanego przez Piusa VII
papieża d. 16 lipca 1821 w formie bulli „De salute animarum"
zniesiono dawną Kapitułę składającą się z 7 Prałatów i 15 Ka=
noników; a na jej miejsce ustanowiono tylko jednego prałata
Proboszcza i 6 Kanoników. Nowe to urządzenie przywiódł do skut=
ku delegat papieski Józef Książę Hohenzollern biskup warmiński
i Opat oliwski wydawszy w Oliwie d. 25 Stycznia 1830 ordynacyją dla
tej nowej Kapituły. Na mocy takowej mianował prałatem Proboszczem

x. Marcina Siemieńskiego (sufragana gnieźnieńskiego; biskupa cyreneńskiego) Kanon-
kami zaś x. Kajetana Kowalskiego, x. Walentego Grzeszkiewic-
członków dawniejszej Kapituły, x. Wojciecha Brodziszewskieg-
x. Stanisława Gajerowicza, x. Kazimierza Lerskiego, szóstego
zaś Kanonika x. Jana Zienkiewicza mianował dopiero arcybiskup
Marcin Dunin, który z Kanclerza Gnieźnieńskiego r. 1830 na
Proboszcza Kapituły Poznańskiej i Sufragana poznańskiego
wyniesiony został. Urządzenie to delegata apostolskiego potwier-
dził w Berlinie d. 10 Lutego 1830 Altenstein minister wyznań. Tym
sposobem najdawniejsza w Polsce metropolia postawioną została
na najniższym stopniu w porównaniu z innemi Kościołami Kated-
ralnemi Królestwa Pruskiego. Dochody z suprymowanych prelatur
i kanonij wcielono do funduszu sekularyzacyjnego i zabrano nawet
3/10 części funduszów mszalnych i anniwersarzowych.
Prawo patronatu czyli obsadzania posad Kapituły metropolitalnej
gnieźnieńskiej w najdawniejszych czasach należało częścią do arcybis-
kupa, częścią do Kapituły, która obranego kandydata przedstawiała
arcybiskupowi do zatwierdzenia. W XIII w. gdy toż prawo zaczęli
sobie przywłaszczać książęta polscy, wyjednał Fulko arcybiskup
iż Władysław Odonicz książę polski, idąc za poradą Michała bis-
kupa kujawskiego, przywilejem swym danym w Nakle r. 1234
[illegible] zrzekł się wszelkiego prawa obsadzania posad ka-
pitulnych, przyczem także dobra duchowne w Kasztelanii Żnińskiej
od wszelkich ciężarów książęcych uwolnił. Dopiero od czasów papieża
Klemensa IV (+ 1268) zaczęła Stolica Apostolska rezerwować sobie
prawo rozdawania posad duchownych. Na tej zasadzie obrał papież
[Mikołaj III r. 1278 na arcybiskupstwo Marcina Dominikana herbu Boduła, a
Jan XXII. d. 7 Listopada 1317, bez wyboru Kapituły na arcybiskupstwo
gnieźnieńskie Janisława II (Theiner: Vetera monum. Polon. I p. 130 N° 213).
Z czasem przywłaszczyła sobie Stolica Apostolska prawo obsadzania
beneficyów, udzielając nominacyje i expektatywy swym klientom, tak
zwanym Korteżanom, przeciwko czemu Ustawy i Konstytucyje krajowe
zmuszone bywały nieraz występować. To też było przyczyną, iż papieże
później panującym i biskupom udzielali na pewien czas prawa obsadza-
nia beneficyów kościelnych. I tak papież Mikołaj V (Spoleti, IV. Calend. Junii 1449)

udzielił arcybiskupowi Władysławowi Oporowskiemu dożywotnie
tylko pozwolenie obsadzania wszelkich kanonii i beneficyów, któreby
w miesiącach Lutym, Kwietniu, Czerwcu, Sierpniu, Październiku
i Grudniu zawakowały. Takie samo pozwolenie dał Syxtus IV r.
1476 arcybiskupowi Jakubowi Sienieńskiemu. Paweł V. pozwolił Ka=
zimierzowi Jagiellończykowi Królowi prezentować na wakujące kanoni=
katy wszystkich polskich biskupstw (Theiner II p. 54. Nº 77). Syxtus IV
r. 1482 temuż Królowi i jego następcom nadał prawo prezentowania na
pierwsze po biskupie godności we wszystkich katedrach (Załaszowski
Jus regni Pol. I. p. 642). Juliusz II (Romae, XIX Calend. Februarii 1504)
takie samo pozwolenie (jak Mikołaj V. w r. 1449) nadał Andrzejowi Bory=
szewskiemu arcybiskupowi stanowiące Alternatę w obsadzaniu. Podob=
ne prawo Alternatywy w sześciu miesiącach dał także Leon X arcybis=
kupowi Janowi Łaskiemu i wszystkim biskupom polskim (Theiner
II. p. 444. Nº 476), co też Klemens VII bullą z d. 31 Maja 1526 potwierdził,
oświadczywszy (r. 1533), iż ani przybranie Koadjutora, ani zrzeczenie się na rzecz
drugiego żadnej nie mają mocy, jeżeli bez zezwolenia Króla, właści=
wego biskupa i Kapituły uczynione zostały. (Theiner II p. 505). Prawo
Alternatywy w 6 miesiącach dla Kapituły metropolitalnej gnieźnień=
skiej potwierdził ostatecznie Klemens XIII bullą z d. 8 Sierpnia 1763
na prośbę arcybiskupa Władysława Łubieńskiego. Dopiero Pius
VII bullą „De salute animarum" z d. 16 Lipca 1821 po zniesieniu dawnej
Kapituły metropolitalnej postanowił iż w nowej Kapitule, która się
tylko z jednego prałata proboszcza i 6 Kanoników składać miała,
prelatura proboszcza do prowizyi każdoczesnego papieża, a kano=
nikaty do prowizyi papieża i arcybiskupa według kolei miesięcznej
czyli Alternatywy należeć mają. Miesiące: Styczeń, Marzec, Maj,
Lipiec, Wrzesień, Listopad, w których zawakowała kanonija, należały
do obsadzenia przez papieża, inne zaś 6 miesięcy rezerwowane były
dla arcybiskupa i biskupów. Pomimo takowego wszakże rozporzą=
dzenia przywłaszczył sobie Rząd pruski prawo obsadzania prelatury
i wszystkich kanonii, udzielając nominacyje, którym papież po nades=
łaniu świadectwa arcybiskupiego nadaje prowizyę (potwierdzenie).
Zaledwie arcybiskup Leon Przyłuski d. 12 Stycznia 1856 tyle tylko u Rządu
pruskiego wyjednał, iż w razie opróżnienia kanonii, raz Rząd, a drugi raz

Arcybiskup Kolejno do Rzymu przedstawiają Kandydatów. Utrzymało się tylko prawo wybierania na godność Sufragana dwóch lub trzech Kandydatów przez Kapitułę, z których Arcybiskup jednego nominuje i papieżowi do zatwierdzenia czyli prekonizacyi przedstawia.

Podział, rozległość i granice Archidyecezyi Gnieźnień-
skiej. – Aże do roku 1512 liczyła Archidyecezya Gnieźnień-
ka 669 kościołów parafialnych, które na 5 Archi- yako-
natów podzielone były, jako to: Archidyakonat Gnie-
zn. z 232 parafiami; Kaliski z 129 paraf.; Łęczycki z
z 143 paraf.; Kurzelowski z 73 paraf.; Uniejowski z 92 pa-
raf. – Dopiero arcybiskup Jan Łaski r. 1512 d. 20 Października
utworzył jeszcze 3 nowe Archidyakonaty, jako to: Archidyako-
nat Kamieński (do którego wcielił 57 kościołów [4 dekanaty: nakielski, kamieński, chojnicki i tucholski] paraf. od Archidyako-
natu Gnieźnieńskiego odłączonych) [tak zwane dekanaty: nakielski, sempelburgski, chojnicki i tucholski], Archidyakonat Łowicki
(do którego wcielił 132 kościołów paraf. od Archidyakonatu
Łęczyckiego oderwanych) i Archidyakonat (pierwotnie Ofi-
cyałatem zwany) Wieluński (do którego wcielił 42 kościołów
paraf. od Archidyakonatu Kaliskiego odłączonych). – Około
r. 1530 następujący był stan Archidyecezyi Gnieźnieńskiej:
I) Archidyakonat Gnieźnieński: 1) Dekanat Gnieźnieński Św.
Trójcy 44 paraf. (podzielony przed r. 1628 na dekanaty: Św. Trójcy
i Św. Piotra). 2) D. Łekneński 21 paraf. 3) Dekanat Żniński
26 paraf. 4) D. Zbarski (w pobliżu Gniezna i Trzemeszna, nazwany
od zamku Zbar w XIII wieku jeszcze istniejącego) 30 paraf. (podzie-
lony przed r. 1628 na dekanaty: zbarski i rampolneński),
5) D. Koniński 28 paraf. 6) D. Słupczański 25 paraf. – W ca-
łym tym Archidyakonacie Gnieźnieńskim w tym czasie było 150
kościołów drewnianych, a 25 tylko murowanych (w Gnieźnie 3,
Czerniejewie, Pobiedziskach, Jarząbkowie, Kłecku, Łeknie, Sza-
radowie, Szubinie, Dziewierzewie, Czeszewie, Żninie, Gorze pod
Żninem, Żernikach, Kleczewie, Sleszynie, Gosławicach, Kaź-
mierzu, Koninie, Kole, Turku, Tuliszkowie i Słupcy). – II) Ar-
chidyakonat Uniejowski: 1) Dekanat Uniejowski 23 paraf. 2) D.
Wartski 18 paraf. 3) D. Szadkowski 19 paraf. 4) Dekanat Brzeźnicki 32 paraf. –

III) Archidyakonat Kurzelowski 73 paraf. (podzielony później na 6 Dekanatów). – IV) Archidyakonat Kaliski 86 paraf. (podzielony później na 5 Dekanatów). – V) Archidyakonat Łęczycki: 1) Dekanat Tuszyński 26 paraf. 2) D. Szczawiński 33 paraf. (podzielony później na 2 Dekanaty: Łęczycki i Zgierski). 3) D. Bedlnenski 41 paraf. (podzielony później na 2 Dekanaty: Kłodawski i Kutnenski). – VI) Archidyakonat Łowicki (utworzony z Dekanatu Rawskiego oderwanego od Archidyakonatu Łęczyckiego) 43 paraf. (podzielony później na 3 Dekanaty: Łowicki, Skierniewicki i Rawski). – VII) Officyatat Wieluński (podlegający władzy Archidyakona Uniejowskiego, utworzony z Dekanatu Wieluńskiego oderwanego od Archidyakonatu Kaliskiego) 43 paraf. (podzielony po r. 1628 na 3 Dekanaty: Rudzki, Krzepicki, Wieruszowski). – VIII) Archidyakonat Kamieński (utworzony r. 1512 z Dekanatu Kamieńskiego oderwanego od Archidyakonatu Gnieznieńskiego): 1) Dekanat Nakielski 11 paraf. 2) D. Sempelburgski (później przezwany Więcborskim) 15 paraf. 3) D. Chojnicki 23 paraf. (podzielony później na 2 dekanaty: Człuchowski czyli Hamersztyński z 11 paraf. i Łobżenicki z 12 paraf. – z czasem Dekanat Człuchowski rozpadł się znowu na 2 dekanaty: Człuchowski i Hamersztyński). – 4) D. Tucholski 8 paraf. – Cała archidyecezya gnieznieńska obejmowała wtedy 669 kościołów parafialnych, nie licząc w to kościołów sukkursalnych, szpitalnych, klasztornych i kaplic. – Oprócz wymienionych tutaj Archidyakonatów należał jeszcze do Archidyecezyi Gnieznieńskiej jeszcze od najdawniejszych czasów Archidyakonat Słupski (Stolpe) na Pomorzu, który około r. 1258 przez biskupa Kamińskiego zagrabiony i do dyecezyi Kamińskiej wcielony został. – Stan i dotacyje kościołów archidyecezyi gnieznień=

skiej spisane zostały r. 1513–1521 z rozkazu arcybiskupa Jana
Łaskiego przez Macieja Śliwnickiego archidiakona Kaliskiego
w tak zwanym „Liber Beneficiorum Archidioecesis Gnesnensis” (z
opuszczeniem jednakże Archidyakonatu Kamieńskiego, który nie
został spisany.) Połowa tej księgi pierwsza znajduje się dziś w archi=
wum Kapituły gnieźnieńskiej; druga połowa zaś w archiwum Kolle=
giaty Kaliskiej, dokąd r. 1821 wydaną została. (Ob. Łukowski x.: Liber be=
neficiorum Jana arcybiskupa Łaskiego. Poznań 1878. – Warta, tygodnik poz=
nań. Rok I. Nr 1–4). Spisanie podobnej księgi dla dyecezyi Krakowskiej
r. 144 przez Jana Długosza (Libri beneficiorum dioecesis Cracov.) na
wezwanie biskupa Zbigniewa Oleśnickiego, oraz drugiej podobnej
r. 1510 dla dyecezyi poznańskiej (Liber beneficiorum dioecesis Pos=
nan.) na rozkaz biskupa Jana Lubrańskiego, było też i dla Łaskie=
go pobudką do podobnej pracy.
Podług spisów parafii z r. 1628 (w Synodzie arcyb. Jana Wężyka), r. 1643
(w Synodzie arcyb. Jana Lubieńskiego) i r. 1649 (w Damalewicza Series ar=
chiepiscoporum gnesnensium) w XVII wieku następujący był podział
archidyecezyi gnieźnieńskiej: I) Archidyakonat Gnieźnieński
mający 201 kościołów parafialnych, filialnych i kaplic, składały de=
kanaty: 1) Gnieźnieński Św. Trójcy, 2) Gnieźnieński Św. Piotra,
3) Gnieźnieński Ś. Michała czyli Żbarski, 4) Sampolneński, 5) Żniń=
ski, 6) (Łekneński 7)) Koniński, 8) Słupczański. – II) Archidyakonat Łęczycki
liczący 106 kościołów, składały dekanaty: 1) Łęczycki, 2) Kłodawski,
3) Kutneński, 4) Zgierski, 5) Tuszyński. – III) Archidyakonat Łowicki
posiadający 50 kościołów, składały dekanaty: 1) Łowicki, 2) Skiernie=
wicki, 3) Rawski. – IV) Archidyakonat Kaliski mający 99 kościołów,
składały dekanaty: 1) Kaliski, 2) Krotoszyński, 3) Stawski, 4) Ple=
szewski, 5) Stawiszyński. – V) Archidyakonat Uniejowski liczą=
cy 160 kościołów, składały dekanaty: 1) Uniejowski, 2) Warteński,
3) Szadkowski, 4) Radomski, 5) Brzeźnicki, 6) Wieluński (któ=
ry to dekanat otrzymał później nazwę Officyałatu Wieluńskiego i już
r. 1720 podzielony był na osobne 3 dekanaty: a) Rudzki z 23 kościołami,
b) Krzepicki z 13 kościołami, c) Wieruszowski z 19 kościołami.) – VI)
Archidyakonat Kurzelowski posiadający 112 kościołów składały
dekanaty: 1) Kurzelowski, 2) Małogoski, 3) Żarnowski, 4) Opoczyński,

5) Skrzyński, 6) Przytycki. – VII Archidyakonat Kamieński liczący 135 Kościołów, składały dekanaty: 1) Stuchowski czyli Człuchowski, 2) Hamersztyński, 3) Więcburgski, 4) Tucholski, 5) Nakielski, 6) Łobżenicki. (R. 1720 podzielony był ten Archidyakonat tylko na 5 dekanatów: a) Stuchowski do którego wcielono dawny dekanat Hamersztyński; b) Więcburgski, c) Tucholski, d) Nakielski; e) Łobżenicki.). – Ogólna liczba Kościołów w r. 1649 w Archidyecezyi Gnieźnieńskiej wynosiła 863. – Prawie taż sama ilość Kościołów była jeszcze r. 1720 (podług Synodu Stanisława Szembeka) w Archidyecezyi gnieznienskiej podzielonej wtedy na VI Archidyakonatów i I Officyalstwo, w których 40 dekanatów liczono, i stan takowy przetrwał aż do czasów rozbioru Polski.

Poczet
Arcybiskupów Gnieznieńskich

1) Wilibald czyli Wilibalinus z rodziny francuskiej herbu Krucini, pierwszy arcybiskup gnieznieński miał być r. 966 przez papieża Jana XIII do Polski przysłany. Po czteroletnich rządach umarł w Gnieznie r. 970. – Rocznik Kapituły Krak. (w Bielowski: Monumenta II. 792) zowie go Willihalmus.
2) Matto czyli Manno z rodziny rzymskiej Kolumnów, arcybiskup gniezn. 970 + 971 d. 4 Grudnia.
3) Robert, rodem z Mantuy, z familii Witellinszów, herbu Ciołek, arcybiskup gniezn. 971 + 996 w Gnieznie.
4) Wojciech św. (Adalbertus) rodem Czech herbu Poraj, syn Sławnika i Strzeżysławy dziedziców państwa Libicz. Jako biskup praski opuścił swą dyecezyą, poświęciwszy się nawracaniu pogan. I Rzymu udał się najprzód do Węgier, a potem do Polski i przy końcu r. 996 przybył do Gniezna. Zarządzając kościołem przez jedną zimę, zostawił pamiątkę w ułożonej przez siebie pieśni „Bogarodzica". W marcu 997 r. powierzywszy rządy dyecezyi bratu swemu Gaudencyuszowi, wyprawił się w celu missyonarskim do Prusaków nadbałtyckich pogan od których d. 23 Kwietnia r. 997 poniósł śmierć męczeńską pod Fischhausen (w dzisiejszej wsi Tenkitten). Bolesław Chrobry, wykupiwszy zwłoki świętego męczennika, sprowadził takowe najprzód do Trzemeszna, a potem do Gniezna, gdzie się dotąd (ocalone r. 1039 podczas napadu czeskiego Księcia Brzetysława) z wielką czcią przechowują.

Wyliczeni dotąd arcybiskupi byli tylko najprawdopodobniej missyo=
narzami lub proboszczami kościoła gnieznieńskiego: albowiem Św.
Wojciech w najdawniejszych kronikach i dokumentach nosi tytuł
biskupa. Niektórzy autorowie nawet sądzą, iż Wilibald (Wilihalm),
Hatto i Robert, byli to arcybiskupi mogunccy, do których du=
chownej juryzdykcyi miało wtedy i Gniezno należeć.
5) Gaudencyusz czyli Radzyn (lub Radzim) herbu Poraj, brat św. Wojciecha,
wyświęcony grudnia r. 999 w Rzymie na biskupa gnieznieńskiego, w następ=
nym r. 1000 za staraniem Bolesława Chrobrego i cesarza Ottona III otrzymał
godność arcybiskupią. Sprowadził on do Gniezna ciała pięciu braci
z zakonu Kamedułów męczenników polskich, r. 1000 w Biniszewie
pod Kazimierzem miastem zamordowanych. Gaudencyusz pierwszy
przez historyków udowodniony arcybiskup gnieźnieński umarł
r. 1006 d. 14 Października.
6) Hippolit Rzymianin z familii Ursynow. On to podobno urządził
w swej archidyecezyi parafie, i do kościoła metropolitalnego wpro=
wadził porządek rzymski w odprawowaniu nabożeństwa; koro=
nował też r. 1025 Mieczysława II i żonę jego Ryxę. Umarł r. 1027.
7) Bossuta Polak herbu Wieniawa z familii Persztynow. Która z Dąb=
rowką do Polski przybyła; został arcybiskupem r. 1027. umarł r.
1038. Miał odprawić kilka Synodów.
8) Stefan herbu Pobóg, obrany r. 1038 przez Kapitułę, potwierdzony
przez papieża Benedykta IX. Sprowadził do Polski napowrót Ka=
zimierza I i na Króla koronował. Wytoczył do Rzymu skargę prze=
ciw Brzetysławowi książęciu czeskiemu i Sewerowi biskupowi prag=
skiemu o zrabowanie kościoła gnieznieńskiego, wszelako bez skutku.
Umarł r. 1059 d. 7 Marca. (Podług niektórych +1058)
9) Piotr I. herbu Leszczyc z proboszcza metropolitalnego obrany r.
1059 arcybiskupem. Z polecenia Stolicy apostolskiej ogłosił interdykt na
całe Królestwo Polskie z powodu zabicia Stanisława Szczepanowskiego
biskupa Krakow. przez Bolesława Śmiałego. Umarł Piotr I r. 1092
d. 19 Sierpnia. – Po nim przez 2 lata było opróżnione arcybiskupstwo.
10) Marcin I. herbu Zabawa (syn Wisława) obrany przez Kapitułę,

potwierdzony przez papieża Urbana II r. 1094; konsekrował na nowo
odbudowany kościół katedralny gnieznieński r. 1097, oraz wyświęcił na
biskupstwo poznańskie r. 1106 Wawrzyńca, a na płockie r. 1108 Szymo=
na herbu Gozdawa; a r. 1102 zajął się także pogrzebem w Płocku Włady=
sława Hermana. Umarł ten powszechnie szanowany arcybiskup r. 1118
w podeszłym wieku. Marcin Gallus dedykował mu swoją kronikę.

11) Jakób I ze Żnina miasteczka rodem potwierdzony r. 1119 przez
papieża Kalixta II na arcybiskupstwo gnieznieńskie. On to zwłoki
św. Wojciecha ukryte przed najazdem czeskim, wydobył z ukrycia i d.
7 Marca 1127 z uroczystością w Gnieznieńskiej katedrze ku czci pub=
licznej wystawił. Wyjednał także u papieża Innocentego II r. 1136
(Pisis, Nonis Julii 1136) potwierdzenie wszystkich posiadłości kos=
cioła gnieznieńskiego. R. 1142 Władysława II (syna Krzywoustego) za
uciemiężanie narodu i prześladowanie młodszych braci, po surowem
napomnieniu klątwą obłożył. Damalewicz (Series, pag. 89) pisze, że umarł
r. 1144; Dunęski (Żywoty I. str. 68) zaś że zakończył żywot r. 1147; Długosz
(Catalogus archiep. Gnesn.) kładzie śmierć jego pod r. 1148. Zdaje się wszak=
że, iż najprawdopodobniej r. 1145 żywot zakończył: albowiem r. 1145/5 d. 28
kwietnia wymieniony jest jeszcze pomiędzy żyjącemi świadkami na przy=
wileju Mieszka starego (Codex dipl. ed. Ryszczewski II. 590); a już w lis=
cie do Henryka biskupa ołomunieckiego wspomina papież Eugeniusz
III d. 3 maja r. 1146 (V. Nonas Maii) arcybiskupa Jakóba jako zmarłego. (Boczek
Cod. dipl. Morav. 6 Nr. 266.) – „L. (sic) bonae memoriae archiepiscopus."

12) Piotr II. herbu Trzeniawa, obrany arcybiskupem 1145, potwier=
dzony przez papieża Eugeniusza III., przytoczony jako świadek na przywi=
leju Mieczysława starego fundacyi klasztoru Cystersów w Lendzie r. 1145
(Data Gnesnae, in die translationis s. Adalberti 1145 Indictione IX (Dama=
lewicz: Series pag. 91. – Codex dipl. Majoris Polon. I. 16). Arcybiskup ten,
którego Długosz i Dunęski opuszczają, miał umrzeć r. 1152.

13) Jan czyli Janik albo Janisław, herbu Gryf, z biskupstwa wroc=
ławskiego, został r. 1152 arcybiskupem gnieznieńskim. Fundował r. 1153
klasztor Cystersów w Jędrzejowie, i tegoż roku potwierdził przywilej
fundacyjny klasztoru Cystersów w Łeknie (później do Wągrowca przeniesio=
ny). Umarł w Żninie r. 1165 (podług Damalewicza) czyli r. 1167 podług Dunęskiego.

14) Błogosł. <u>Bogumił</u> herbu Poraj, podług Damalewicza, syn
Bogufała kasztelana gnieźnieńskiego, krewny św. Wojciecha,
z plebana we wsi Dobrowo, miał zostać najprzód dziekanem katedral=
nym, a potem r. 1167 (czyli 1172) arcybiskupem gnieźnieńskim. Mąż wiel=
kiej świątobliwości, złożył r. 1170 (?) godność arcybiskupią, i osiadł
na puszczy pod Dobrowem (koło miasteczek Koła i Turka) gdzie
umarł 1182 d. 10 (czyli 6) Czerwca; pochowany pierwotnie w kościele para=
fialnym w Dobrowie, z kąd zwłoki jego r. 1668 do Uniejowa prze=
niesiono, i r. 1647 proces o kanonizacyję rozpoczęto. Długosz, Bu=
żeński i dawniejsze spisy omuszczają tego arcybiskupa Bogu=
miła (Teophilus); jedyny tylko Damalewicz (Series pag. 101)
umieścił go w rzędzie arcybiskupów, a to na podstawie przywi=
leju Władysława Odonicza księcia danego r. 1232 klasztorowi w
Sulejowie, w którym tenże książę wspomina iż zmarły arcybis=
kup gnieźnieński Bogumił zapisał swe dobra klasztorowi cys=
tersów w Łeknie (czyli Wągrowcu). Damalewicz Stef. wydał tak=
że osobno żywot bł. Bogumiła arcybiskupa: Vita S. Bogumili
archiep. Gnesn. Romae 1661. 8vo Varsaviae, 1774. 8vo Calissii 1803,
8vo; tłomaczy na polskie przez Bartł. Sokołowskiego, Kalisz 1748.
4to i tamże 1806. 8vo

15) <u>Piotr III</u>. został arcybiskupem gnieźnieńskim r. 1170,
w którym to roku wyświęcił w Kaliszu Żyrosława na biskupstwo
wrocławskie (Heine: Geschichte d. Bisth. Breslau I p. 203). Pod=
ług Damalewicza zaś objął dopiero r. 1172 rządy arcybiskups=
twa. Umarł przed r. 1180 (a podług Damalewicza, 1184; podług
Długosza r. 1182) czyli podług Bużeńskiego + już r. 1179. R. 1178
wspominają go jeszcze dyplomata (Ob. Kod. dypl. Wielkopolski T. I str. 29 Nr. 23)

16) <u>Zdzisław</u> herbu Koźle rogi, obrany na arcybiskupstwo
r. 1179 z kanonika gnieźnieńskiego, otrzymał potwierdzenie do=
piero od papieża Lucyusza III. R. 1180 odprawił w Łęczycy synod
prowincyonalny (podług Kadłubka i Bogufała w Bielowskiego Monu=
menta II p. 399 i 501). Umarł r. 1199.

W przywileju Mieczysława starego Księcia wielkopolsk. wysta-
wionym w Gnieźnie d. 26 Kwietnia (VI Calend. Maii) r. 1177 dla
Klasztoru w Lubiążu (Leubus) wspomniany jest między świadka-
mi „Sisdek archiepiscopus Knizensis," (Büsching: Urkunden
des Klosters Leubus pag. 16) który przypada na czasy Piotra II.
Niektórzy sądzą iż przekręcone imię Sisdek czyli Sdisek
oznacza Zdzisława herbu Koźlerogi; inni znowu powątpie-
wają o autentyczności tegoż dokumentu.

17) Henryk Kietlicz Szlązak za wstawieniem się Mie-
czysława starego Księcia, przez Innocentego III papieża, r. 1200
arcybiskupem gnieźnieńskim ustanowiony. Gorliwy ten pas-
terz wyjednał uwolnienie od sądów świeckich całego duchowień-
stwa, które w karności kościelnej i bezżeństwie starał się utrzy-
mać. R. 1206 na zgromadzonym Synodzie prowincyonalnym rzu-
cił arcybiskup Henryk klątwę nie tylko na Księcia Władysława
Laskonogiego za uciskanie Kościoła, ale nawet na Arnolda bisku-
pa poznańskiego (w Styczniu r. 1207) za to iż rzuconego na Księ-
cia interdyktu niechciał w swej dyecezyi zachowywać. Lubo papież Ino-
centy III krok ten pochwalić musiał jednakże arcybiskup Henryk przed
zemstą Władysława Laskonogiego, schronić się na Szląsk a potem do Rzymu,
gdzie od papieża (II Idus Januarii 1207) wyskał pozwolenie noszenia
przed sobą krzyża na kształt Legatów apostolskich. Wróciwszy do Kraju,
odprawił znowu r. 1210 d. 29 Lipca Synod prowincyonalny w Borzy-
kowej; a r. 1214 we Wrześniu otrzymał tytuł Legata apostolskiego dla
popierania spraw Kościoła w Prusiech, r. 1217 zaś zwolnienie od ślubów
pielgrzymowania do Ziemi świętej. R. 1218 miał zatargi z Gedeonem bisku-
pem płockim, który się z pod władzy metropolitalnej począł wyłamywać.
Znękany chorobą prosił r. 1219 papieża Honoriusza III aby go od obo-
wiązków legacyi apostolskiej w Prusiech uwolnił; lecz za nim
pozwolenie papieskie (wydane d. 11 Maja 1219) nadeszło, zakończył Hen-
ryk Kietlicz r. 1219 d. 22 Maja (podług Długosza i Bużeńskiego) w Gnieź-
nie żywot doczesny. – Po jego śmierci obrała jedna część Kapituły gnieźnień-
skiej na arcybiskupstwo dziekana tejże Kapituły, druga zaś część mianowała
na to dostojeństwo Boguchwała proboszcza Kapituły krakow. Papież Hono-
riusz III chcąc tę niezgodę pogodzić wezwał r. 1219 d. 4 Listopada na arcybiskupstwo

gnieznieńskie Iwona z Końskich Odrowąża biskupa krakowskiego.
Gdy ten jednakże godności tej niechciał przyjąc, przystąpiono r. 1220 do no=
wego obioru, który wypadł na korzyść Wincentego, proboszcza Kapituły
gniezn.

18) <u>Wincenty</u> z Czarnkowa herbu Nałęcz potwierdzony na
arcybiskupstwo d. 5 Października 1220 przez papieża Honoriusza III.
Odprawił on Synod prowincyonalny w Łowiczu r. 1222,
(Nonas Augusti) na którym Konrad książe mazowiecki nadał części zie=
mi chełmińskiej Chrystianowi biskupowi pruskiemu. R. 1223 pracował
gorliwie wspólnie z zesłanym z Rzymu Legatem apostolskim Kardyna=
łem Grzegorzem de Crescentiis nad poprawą duchowieństwa. R. 1226
odbył Wincenty drugi Synod prowincyonalny (najprawdopodobniej w
Sulejowie); i r. 1227 był na zjeździe książąt polskich w Gąsawie. Umarł
ten szczodrobliwy arcybiskup, który szpitale zakładał i (podczas głodu ubóstwo zbożem
z swych spichrzów zasilał, na początku r. 1232 (lubo Długosz
i Bużeński śmierć jego pod r. 1233, a Damalewicz pod r. 1230
kładą).

19) <u>Fulko</u> czyli Pełka herbu Lis, obrany na arcybiskupstwo
gnieznieńskie przed 18 Maja 1232, potwierdzony przez papieża
Grzegorza IX, był poprzednio kanonikiem krakowskim archidyakonem gnieznieńskim i Ma=
gistrem Prawa Kanonicznego. Konsekrowany na arcybiskupstwo w
Czerwcu r. 1232 w Łęczycy (Rzyszczewski Cod. dipl. I. 35). R. 1234 go=
dził Fulko wraz z Pawłem biskupem poznań. Henryka brodatego księcia
szląskiego z Władysławem Odoniczem powaśnionych o posiadłości
Wielkopolskie. Gdy pomimo ugody Henryk r. 1235 naszedł Wielkopolskę
i nawet dobra arcybiskupie niszczył, rzucił Fulko r. 1236 klątwę na
Henryka. Podobnież obłożył klątwą r. 1239 Konrada księcia mazowiec=
kiego za zabicie Jana Czapli scholastyka płockiego, jakoteż r. 1255 Bo=
lesława Łysego księcia lignickiego za więzienie Tomasza biskupa wroc=
ławskiego. Zabiegliwy o lepsze uposażenie arcybiskupów gnieznieńskich,
otrzymał r. 1236 od Władysława księcia wielkopolskiego dobra Byszewo
i Grzegorzewo; r. 1237 od Swiętopełka księcia pomorskiego dobra Mochle, Orel
i Kruszewo; r. 1242 od Konrada księcia mazowieckiego Łowicz i Wolborz
dla Kościoła gnieznieńskiego. Papież Grzegorz IX pozwolił r. 1238, aby przed
nim noszono krzyż metropolitalny jak przed Legatem. Gorliwy o poprawę
obyczajów duchowieństwa, odprawił Fulko kilka Synodów prowincyonal=

nych, mianowicie r. 1233 (V Nonas Julii) w Sieradzu, r. 1244 w Toru:
niu (pod prezydencyą legata apost. Wilhelma biskupa Modeny), r. 1246
w Łęczycy, r. 1248 d. 10 Październ. w Wrocławiu (pod prezydencyą le:
gata apost. Jakóba Pantaleona archidyakona leodyjskiego; r. 1256
w Łęczycy; r. 1257 d. 14 Październ. w Łęczycy, na których potrzebne
ustawy ogłosił. Umarł Fulko d. 5 Kwietnia r. 1258 w Łęczycy.
Bużeński (Żywoty I str. 98) daje za poprzednika temuż Fulko:
nowi niejakiego Piotra arcybiskupa gnieźnieńskiego, który miał
rządzić metropolią gnieźnieńską od r. 1233 do r. 1240, którego jednak
żadne dokumenta historyczne niewspominają.

20) Jan czyli Janusz herbu Tarnawa, dziekan gnieźnieński
obrany przez Kapitułę na arcybiskupstwo d. 20 Maja 1258, potwier:
dzony r. 1260 w Rzymie (feria 6a ante dominicam Invocavit) i w dwa
dni później t. j. w niedzielę tamże wyświęcony. Arcybiskup ten odprawił
kilka synodów prowincyonalnych, jako to r. 1262 d. 17 Września (in die b. Lamperti) w
Sieradzu; r. 1267 d. 2 Lutego w Wrocławiu (pod prezydencyą legata apost.
Gwidona Kardynała S. Laurentii in Lucina); r. 1267 w Październiku w (pod Kaliszem)
Dankowie; r. 1270 d. 20 Września w Sieradzu; r. 1271 w Kamieniu. Ar:
cybiskup Janusz obłożył r. 1271 także całą dyecezyę krakowską
interdyktem, za to iż Bolesław wstydliwy pojmał Pawła z Przemankowa
biskupa krakow. Podług Katalogu Długosza umarł ten arcybiskup d. 20
Sierpnia 1272. Po nim wakowało właściwie arcybiskupstwo gnieźnień:
skie przez lat 12, lubo miało kilku nominatów; albowiem w dokumen:
cie Merkenbolda z d. 6 Stycznia 1284 zeznaje tenże iż z powodu waku:
jącego przez lat 12 arcybiskupstwa, tenże niedawał dziesięciny z wios:
ki swej Ostrowite, którą dla tego też oddaje 1284 na własność nowemu
arcybiskupowi Jakobowi Śwince.
Po śmierci arcybiskupa Jana obrała Kapituła r. 1272 na arcybiskupstwo
Filipa proboszcza gnieźnieńskiego herbu Wieniawa (podług Długosza –
a podług Paprockiego i Bielskiego, herbu Gozdawa), który jednakże nie-
uzyskawszy potwierdzenia papieskiego, pozostał tylko elektem (i który
podług Długosza miał zarządzać archidyecezyą jeszcze do r. 1278; lubo zda:
dy że żył jeszcze r. 1279. a nawet Zabczyński (w Archiwum teologicznem Tom I
str. 93) przytacza dokument z d. 10 Lutego 1293 w którym przychodzi jako
żyjący: Philippus archiepiscopus Gnesnensis). Przystąpiła przetoż Kapituła

gnieźnieńska r. 1273 do nowych wyborów, w skutek których część jedna obrała Konrada proboszcza gnieźnień., druga zaś Jana Radlicę Kanonika gniezn. na arcybiskupstwo. Papież Grzegorz X r. 1274 d. 17 Stycznia obu Kandydatów odrzucił i administracyję arcybiskupstwa oddał biskupowi Kujawskiemu Wojciechowi herbu Wieniawa, a po jego śmierci, 1276 r. d. 28 Listopada Prokopowi Kantorowi Kapituły gnieźnieńskiej takową papież Jan XXI powierzył. Dopiero papież Mikołaj III r. 1278 mianował na arcybiskupstwo Marcina z zakonu Dominikanów.

21) Marcin Polak herbu Doduta (a podług Długosza herbu Strzemie „de familia Streparum") z zakonu Dominikanów, spowiednik i Kapelan papieżki, (podług Damalewicza także biskup Kossetyński) mąż ceniony dla swej nauki i rozumu (jest albowiem autorem Kroniki papieskiej i Podręcznika prawa (a Kanonicznego) zwanego: Martiniana) przez papieża Mikołaja III mianowany i d. 22 Czerwca 1278 wyświęcony na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, wybierając się z Włoch do Polski, umarł w Bononii 1279 r. (czyli 1278 raczej) — Po jego śmierci obrany został przez Kapitułę na arcybiskupstwo d. 23 Grudnia 1278 Włościbórz herbu Pomian Kanonik dyakon gnieźnieński; a papież Mikołaj IV d. 23 Grudnia 1279 polecił legatowi swemu Filipowi biskupowi firmańskiemu aby go wyświęcił. Wszelakoż Włościbórz częścią dla niedostatku, częścią dla nieszczęsnego stanu Kościoła polskiego zrzekł się (r. 1281) dobrowolnie godności arcybiskupiej i pozostał Kanonikiem*) (najprzód dziekanem później zaś przez arcybiskupa Jakoba Świnkę proboszczem metropolitalnym r. 1284 mianowany). — Po tej rezygnacyi mianował papież Marcin IV d. 20 Grudnia 1281 na arcybiskupstwo gnieźnieńskie Henryka de Brenne z zakonu Franciszkanów (syna Teodoryka hrabiego de Brenne w Saksonii i Eudoksyi Księżniczki Kujawskiej córki Konrada) który poprzednio był Kanonikiem magdeburskim i w Opolu wstąpił do zakonu Franciszkanów. Nie przyjął jednakże Henryk tego dostojeństwa i pozostał w zakonie, dopóki go w klasztorze wrocławskim r. 1312 (a podług innych r. 1302) śmierć lubo jeszcze

22) Jakób II. herbu Świnka, kantor Kapituły gniezn. lubo jeszcze w stopniu dyakona, mianowany został przez papieża Marcina IV. d. 30 Czerwca 1283 arcybiskupem gniezn., otrzymał w Kaliszu d. 21 Grudnia 1283 święcenie kapłańskie i nazajutrz w niedzielę konsekracyję na arcybis-

*) Bzieński pisze iż był właściwie owym błog. Bogumiłem i że umarł w Dobrowie na puszczy r. 1280.

kupstwo i pallinsz apostolski. Zaraz na początku rządów swoich, nie=
mogąc podołać obowiązkom pasterskim w tak rozległej dyecezyi
mianował koadjutorem (sufraganem) swym Pawła biskupa skopol=
skiego (in partibus) z zakonu Dominikanów, któremu na utrzyma=
nie przeznaczył archidiakonat pomorski, po rzekę Wieprz (Wipper)
sięgający i kasztelanią słupską (Stolpe) wtedy jeszcze do archi=
dyecezyi gnieźnieńskiej należące. Po śmierci Pawła mianował zno=
wu na ten urząd [redacted] Dominika z zakonu kaznodziejskiego, bis=
kupa metelijskiego (Metelis, dziś Messil w Egipcie) który
jeszcze żył r. 1319. Jakób Swinka zajmował się gorliwie rządami
kościelnemi i odprawił synody prowincyonalne r. 1285 d. 6 Stycz=
nia w Łęczycy; r. 1290 d. 14 Paździërnika w Gnieźnie; r. 1298 w Gnie=
znie; r. 1309 d. 10 Listopada w Gnieznie. R. 1285 na synodzie łę=
czyckim wyklął Henryka IV księcia wrocławskiego za prześladowa=
nie Tomasza II biskupa wrocławskiego. R. 1295 d. 26 Czerwca ko=
ronował w Gnieznie Przemysława II na króla polskiego, od którego
już r. 12?4 otrzymał w darze wieś Polanowo i prawo bicia mo=
nety w Lendzie lub Żninie; od Bolesława wstydliwego księcia kra=
kowskiego dostał zaś r. 1277 wieś Prussy pod Krakowem.*) Jakób
Swinka umarł r. 1313 d. 4 Marca (podług Długosza i Damalewicza) w
Uniejowie, a podług zapisków Gnieźnieńskich (Bielowski Monumenta
III p. 44) dopiero 1314 d. 4 Marca, co pewniejsze, albowiem Damalewicz
(p. 170) przytacza jeszcze jego dokument dla klasztoru w Lędzie, dato=
wany d. 25 Kwietnia 1313.

*) Drugą połowę Prus i dom w Kra=
kowie dostał r. 1287
od Władysława Łokie=
tka księcia sieradzk.
(Cod. dypl. Maj. Pol.
I. p. 5?? N. ?
580)

23) <u>Borysław</u> herbu Belina, archidyakon poznański, kano=
nik gnieźnieński, wybrany kompromissem d. 1 Maja 1314 przez ka=
pitułę na arcybiskupstwo niemógł jednakże z powodu śmierci pa=
pieża Klemensa V. uzyskać zaraz potwierdzenia w Rzymie lubo tem=
że już od Arnolda biskupa sabińskiego otrzymał święcenie kapłańskie.
Dopiero papież Jan XXII d. 15 Stycznia 1317 zatwierdził wybór Borysława
i przez Mikołaja biskupa ostyeńskiego polecił go w Awinionie kon=
sekrować na arcybiskupstwo. Zaraz po konsekracyi złożony został
Borysław chorobą w Awinionie, gdzie zmarł r. 1317 d. 7 Listopada
nie wróciwszy więcej do ojczyzny.

(podług innych zaś herbu Sulima.

24) Janisław czyli Jan III herbu Kotfica (a wedle Długosza herbu Korab) archidyakon gnieźnieński, towarzysz podróży Borysława, mianowany w Awinionie d. 7 Listopada 1317 od papieża Jana XXII. na arcybiskupstwo, konsekrowany tamże przez Berengariusza biskupa portueńskiego, otrzymał d. 19 Grudnia 1317 paliusz apostolski. Mąż światły, w naukach wykształcony i przykładnych obyczajów, koronował na króla polskiego w Krakowie d. 20 Stycznia 1320 r. Władysława Łokietka, i później d. 25 Kwietnia 1333 r. Kazimierza Wielkiego. R. 1319 dokładał Janisław wszelkich usiłowań nadaremnie starania u Stolicy Apostolskiej, aby odzyskać zagrabione przez Henryka Wacholt biskupa kamińskiego na początku r. 1317 archidyakonią pomorską i kasztelanią słupską, z których tenże Dominika biskupa metelipskiego, sufragana gnieźnieńskiego wyrugował. Pomimo iż papież Jan XXII d. 1 Listopada 1319 sprawę tę biskupom kujawskiemu i chełmińskiemu polecił, wszelakoż krainy zagrabione pozostały przy dyecezyi kamińskiej. Jako delegowany sędzia Stolicy apostolskiej wydał Janisław d. 10 Lutego 1321 w Inowrocławiu wyrok na Krzyżaków, skazujący ich na zwrócenie zajętych krain i zapłacenie wielkich szkód narodowi polskiemu wyrządzonych. Odprawił też Janisław synod prowincyonalny w Uniejowie r. 1326 d. 19-22 Lutego. Umarł w Łęczycy r. 1341 d. 4 Grudnia.

25) Jarosław Skotnicki ze Skotnik herbu Bogoria, kanonik gnieźnieński, po ukończeniu nauk w Akademii Bonońskiej gdzie nawet został jej rektorem, będąc jeszcze dyakonem, ~~[illegible]~~ przytem oraz archidyakonem krakowskim, wybrany d. 13 Lutego 1342 kompromissem przez Kapitułę gnieźnieńską na arcybiskupstwo otrzymał w Awinionie d. 8 Lipca 1342 od papieża Klemensa VI potwierdzenie, konsekrowany tamże przez Guncelina biskupa albańskiego. Objąwszy rządy, zajął się zaraz odbudowaniem kościoła katedralnego w Gnieźnie, uzyskawszy w tym celu od papieża d. 26 Kwietnia 1343 odpusty dla przykładających się do budowy. Wystawił też zamki w Łowiczu, Uniejowie, Opatowie oraz dwory mieszkalne w Gnieźnie, Kaliszu, Wieluniu, Łęczycy, wymurował kościoły w Kurzelowie, Opatowie, murami obwiódł miasteczka Żnin i Kamień. Dobra łowickie połączył w jeden

okrąg księstwem nazwany i dla tego też pewnie przez Kazimierza Wielkiego w dokumentach Księciem był mianowany. R. 1370 d. 17 lis: topada koronował on Ludwika Andegaweńskiego monarchę węgiers: kiego na Króla polskiego w Krakowie. Wymurował także kościół w dziedzicznej swej wsi Skalnikach w Krakowskiej dyecezyi; w kościele S. Jerzego na zamku Krakow. fundował prebendę uposa: żywszy takową dziesięcinami; w nowozałożonem mieście Krzepicach dotował nowo założone probostwo i parafię r. 1360 lubo leżała poza rzeką Liswartą stanowiącą granicę archidyecezyi; oderwał od dyecezyi Krakowskiej i do gnieźnieńskiej przyłączył. Z Królem Kazimierzem miasto Przedecz za zamek Spicimierz r. 1348 oraz inne wsie stołowe zamienił. R. 1358 pogodził niesnaski po: między Bodzantą biskupem Krak. a szlachtą z powodu dziesięcin wzniecone. R. 1357 d. 8 Stycznia odprawił synod prowincyonalny w Kaliszu na którym ułożono Statuta dla duchowieństwa. Ociem: niawszy nagle r. 1372, pochylony wiekiem zrezygnował d. 2 Stycz: nia 1374 z arcybiskupstwa, chcąc na takowem krewnego swego Mikołaja z Koszutowa proboszcza katedry gnieźnieńskiej osa: dzić, czemu się jednakże Kapituła oparła. Wyjednawszy sobie za pozwoleniem Stolicy Apost. z d. 16 Maja 1374 dożywotne posiadanie dóbr Opatowa oraz innych włości, osiadł najprzód w klasztorze Cystersów w Lędzie a po dwuletnim tamże pobycie, w Kaliszu, gdzie zmarł d. 17 Września 1376 mając przeszło 100 lat życia; pochowany w katedrze gnieźnieńskiej, wniesiony tamże wyłomem zrobionym w murze, jak sobie rozporządził.

26) <u>Jan V.</u> Suchywilk z Strzelec herbu Grzymała, Doktor Dekre: tów, Kanonik kujawski, wrocławski, poznański, gnieźnieński, proboszcz katedralny Krakow. siostrzeniec arcybiskupa Jarosława, polecony przez arcybiskupa Jarosława, Kapitułę i Króla Ludwika, otrzy: mał r. 1374 d. 28 Kwietnia potwierdzenie papieża Grzegorza XI na arcy: biskupstwo gnieźnieńskie, oraz w Villa nuova dyecezyi awiniońskiej tegoż roku d. 24 Maja konsekracyą przez Wilhelma biskupa Kardynała, odbył wjazd do Gniezna d. 1 Lipca 1374. Protegując krewnych swoich, którym puszczał posiadłości arcybiskupie, był popędliwy i przykry dla

podostadnego sobie duchowieństwa, odprawił r. 1376 d. 7 Września w Uniejowie Synod prowincyonalny, i drugi r. 1378 d. 6 Czerwca w Kaliszu. Umarł w Żninie r. 1382 d. 5 Kwietnia.

27) Bodzanta herbu Szeliga syn mniej dostatniego szlachcica (Wiotawa wielkorządca ekonomii Krakow.) z ziemi sandomirskiej, otrzymał r. 1382 d. 9 Maja od Urbana VI papieża mianowanie na godność arcybiskupa gnieźnieńskiego, za wdaniem się Ludwika Króla, wbrew życzeniu Kapituły gniezn. która na tę godność d. 16 kwiet. r. 1382 Dobrogosta Nowodworskiego kantora gniezn. dziekana krak. obrała. Pod d. 15 Czerwca 1383 (Romae, XVII Calend. Julii, Pontificatus anno 5to) pozwolił mu Urban VI przyjąć konsekracyją od któregokolwiek biskupa. W kraju znalazł Bodzanta wielu sobie nieprzychylnych, którzy mu nawet nieszlachectwo zarzucali; jednakże wywiódł w Krakowie przed Komissyą królewską swe rodowe szlachectwo, jak to dekret tejże Komissyi z r. 1384 potwierdza. R. 1384 koronował królową Jadwigę, ochrzcił w Krakowie d. 14 Lutego 1386 Władysława Jagiełłę, zaślubił z Jadwigą i (d. 18 Lutego) koronował na króla, któremu r. 1387 do Litwy w celu nawracania towarzyszył. Umarł d. 26 Grudnia 1389, pochowany w Gnieźnie.

28) Jan Książe Opolski zwany Kropidło czyli Olith, syn Bolka III i Anny, z proboszcza spiskiego Św. Marcina, za staraniem Króla Ludwika będąc jeszcze na naukach w Bononii, mianowany przez papieża Urbana VI r. 1382 biskupem poznańskim i przez tegoż Urbana V. na prośbę Zygmunta margrabi Brandeburskiego r. 1384 biskupem kujawskim. Gdy po śmierci Bodzanty opróżnione było arcybiskupstwo gnieźnieńskie, wyjednał sobie Jan Książe Opolski r. 1390 od papieża Bonifacego IX nominacyją na arcybiskupa gnieźnieńskiego. Nie przyjął jednakże Król Władysław Jagiełło tego nowego arcybiskupa, zwłaszcza iż był stronnikiem Krzyżaków, a Kapituła gnieźnieńska, która popierała swego elekta Dobrogosta z Nowegodworu, wypowiedziała Janowi Księciu Opolskiemu wszelkie posłuszeństwo i na jego miejsce administratorem archidyecezyi Bronisława (Lipskiego) herbu Grabie archidyakona gnieźnieńskiego mianowała. Naprożno starał się Jan Kropidło rzuconą na całą archidyecezyą gnieźnieńską klątwą przeciągnąć ludność na swą stronę; pojmany nawet przez Zbigniewa z Brzezia marszałka koronnego

i ledwie na prośby krewnych przez króla uwolniony, musiał Polskę opuścić. Widząc wreszcie iż wszelkie starania były nadaremne, osiadł r. 1394 na biskupstwie Kamińskim, i r. 1396 zrezygnował z arcybiskupstwa. R. 1398 otrzymał biskupstwo chełmińskie, a z końcem r. 1401 biskupstwo kujawskie po drugi raz, na którem zmarł d. 3 Marca 1421 r.

29) <u>Dobrogost</u> (Bonaventura) z Nowegodworu Nowodworski herbu Nałęcz, syn Tomisława, kształcił się za młodu w uniwersytecie padewskim, gdzie został Doktorem Dekretów. Będąc dziekanem katedralnym krakowskim i kantorem gnieźnieńskim, obrany już r. 1382 d. 16 kwietnia przez Kapitułę na arcybiskupstwo nie uzyskał potwierdzenia papieskiego. R. 1384 otrzymał biskupstwo poznańskie, z którego po rezygnacyi Jana Kropidły księcia Opolskiego, r. 1396 w Styczniu przesiadł na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, wyjednawszy u papieża Bonifacego IX w Rzymie r. 1396 zniesienie klątwy z powodu Jana Kropidły na archidyecezyą gnieźnieńską rzuconej. Umarł Dobrogost d. 14 Września 1402 we wsi Chełm pod Uniejowem. Długosz pisze, iż go z powodu cierpienia ocznego zwano Wydrzyoko.

30) <u>Mikołaj</u> z Kurowa Kurowski herbu Srzeniawa, urodzony z ojca Klemensa i matki Katarzyny we wsi Kurowie pod Bochnią. Z dziekana krakowskiego i kantora gnieźnieńskiego, d. 8 Kwietnia 1394 wstąpił na biskupstwo poznańskie, z którego w r. 1398 postąpił na kujawskie; przytem od r. 1400 piastował także godność Kanclerza Królestwa Polskiego. Za staraniem Króla Władysława Jagiełły otrzymał w Styczniu 1403 od papieża Bonifacego IX (X Calend. Februar. Pontificatus Anno 13mo) potwierdzenie na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Oddany zabawom światowym i zbieraniu bogactw dla krewnych, podczas wyprawy Króla na Krzyżaków zarządzał Królestwem nosząc tytuł Vicarius Regni (Namiestnik Królewski). Dla arcybiskupów gnieźnieńskich kupił w Krakowie dom pod Zamkiem od Dymitra z Bożego Daru podkanclerzego Kor. Spiesząc do Króla bawiącego w Glinianach, spadł jadąc z konia w Krzeszowie, z kąd zawieziony do miasteczka Ropczyc, zmarł tamże 7 Września 1411, pochowany w Katedrze gnieźnieńskiej d. 26 Września tegoż roku.

Odprawił Mikołaj Kurowski dwa synody prowincyonalne: d. 20 Maja 1406 w Kaliszu, i d. 2 z Stycznia 1409 również w Kaliszu. Po jego śmierci administrował archidyecezyą gnieźnieńską Mikołaj syn Strzeszkona.

31) <u>Mikołaj Trąba</u> (czyli jak Długosz pisze: Trambka) herbu Trąby, urodzony (w Pacanowie) w ziemi Sandomirskiej z ojca Wilhelma i matki Elżbiety około r. 1358. R. 1386 wysłany od Władysława Jagiełły w sprawie ślubu z Jadwigą do Stolicy apostolskiej, pochwycony w drodze przez Wilhelma Księcia austryackiego, wysiedział cztery lat niewoli. Z proboszcza Św. Floryana w Krakowie, kanonika gnieźnień. [illegible]. Krakow. sandomir. kruświck. i podkanclerzego Koronnego, otrzymał r. 1411 (XIV Calend. Julii) od papieża Jana XXIV potwierdzenie na arcybiskupstwo halickie. Po śmierci Mikołaja z Kurowa arcybiskupa gniezn. obrała wprawdzie Kapituła d. 20 Października 1411 Wojciecha Jastrzębca biskupa poznańskiego, na arcybiskupstwo, jednakże na żądanie Króla wybór ten cofnęła, i d. 28 Grudnia 1411 Mikołaja Trąbę na arcybiskupa przedstawiła; który to obiór papież Jan XXIII d. 26 Kwietnia 1412 (VI° Calend. Maii, Pontificatus Anno 2do) potwierdził. R. 1414 (1416) jeździł na Sobór w Konstancyi, gdzie mu przyznano godność Prymasa polskiego. Odprawił Synody prowincyonalne: (r. 1414 d. 5 Sierp. w Uniejowie;) r. 1420 d. 25 Września w Kaliszu (i w Wieluniu) na którym ułożono Zbiór przepisów dla duchowieństwa co do karności; r. 1421 d. 22 Lipca (in festo S. Mariae Magdalenae) w Uniejowie; r. 1422 (r. 1420) d. 24 Sierpnia w Łęczycy. W Katedralnym kościele gnieźnieńskim fundował mansyonarzy. Towarzysząc Królowi na zjazd do Węgier, zmarł w miasteczku Lubicy (Leibitz) pod Kezmarkiem na Spiżu dnia 2 Grudnia 1422, pochowany d. 28 Grudnia t. r. w Gnieźnie.

32) <u>Wojciech</u> Jastrzębiec syn Dersława z Łubnic i ~~Katarzyny~~ Krystyny urodzony około r. 1362 herbu Jastrzębiec. Z scholastyka katedralnego krakowskiego i kanclerza królowej Jadwigi, r. 1399 d. 16 Kwietnia przez papieża Bonifacego IX zatwierdzony na biskupstwo poznańskie. [illegible] z którego r. 1412 przeniesiony na krakowskie; piastował zarazem od r. 1416 godność Kanclerza Koronnego. Lubo po śmierci Mikołaja Trąby większa część Kapituły gnieźnieńskiej na arcybiskupstwo

Dominika z Marcinkowa herbu Nałęcz dziekana gnieźnien. obra= ła, uzyskał jednakże Wojciech Jastrzębiec za staraniem Króla Włady= sława Jagiełły i papieża Marcina V r. 1423 d. [redacted] 8 Lipca VIII Idus Julii przeniesienie na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Koronował on r. 1424 d. 12 Lutego Zofią czwartą żonę Władysława Jagiełły na królowę, i r. 1434 d. 25 Lipca młodego Władysława Warneńczyka na króla polskiego. W Ka= tedrze gnieźnieńskiej przeznaczył 2 kanonije dla Doktora Teologii i dla Doktora Filozofii oraz wydał ordynacyję dla mansyonarzy. Odpra= wił 3 synody prowincyonalne: r. 1423 w Łęczycy r. 1425 w Łęczycy i r. 1435 w Łęczycy. R. 1420 gdy był kanclerzem i biskupem krak. wytoczono mu proces o zdradę kraju i przekupstwo od Krzyżaków, z czego się jednak przysięgą oczyścił. Umarł d. 2 Września 1436 w Mnichowicach (w rawskiem) pochowany d. 6 Września (feria 5a ante fest. Nativitatis Mariae) tegoż roku pochowany w Katedrze gnieźnieńskiej. Zebrane przez niego skarby, rozszarpali krewni po jego śmierci.

33) Wincenty Kot z Dębna herbu Doliwa urodzony z ojca Macieja Kasztelana nakielskiego i Małgorzaty, kształcił się za młodu w różnych Akademiach, i po powrocie do kraju został nauczycielem sy= nów Króla Władysława Jagiełły. Z (kanonika poznań. od r. 1428, z) Kustosza gnieźnieńskiego, kan= tora krakow. i podkanclerzego koronnego, wybrany d. 29 Października 1436 przez Kapitułę na arcybiskupstwo otrzymał d. 15 Marca (Idi= bus Martii) [redacted] 1437 od papieża Eugeniusza IV potwierdzenie apos= tolskie, wyświęcony w Gnieźnie d. 3 Września 1437. Koronował na króla d. 26 Czerwca 1447 Kazimierza Jagiellończyka. Odprawił synody prowin= cyonalne 1441 d. 27 Kwietnia w Łęczycy i r. 1447 w Piotrkowie. Antypapa Felix V. którego stronę Wincenty Kot popierał mianował go r. 1442 Kar= dynałem przez co popadł z całą dyecezyą gnieźnieńską w klątwę kościel= ną od której go dopiero Mikołaj V. r. 1447 d. 2 Października uwolnił. Umarł Wincenty w Uniejowie d. 14 Sierpnia 1448, pochowany d. 17 Sierpnia w Katedrze gnieźnieńskiej.

34) Władysław Oporowski z Oporowa herbu Sulima urodzony z ojca Mikołaja wojewody łęczyckiego i matki Krystyny. Będąc Doktorem Dekretów, Dziekanem Krakowsk., Proboszczem łęczyck. Kanonikiem włocławsk. i podkanclerzym koronnym, za staraniem Króla Kazimierza Jagiellończyka obrany przez Kapitułę biskupem włocławskim potwierdzony przez papieża

Eugeniusza IV r. 1434 tegoż roku d. 19 Września otrzymał Konsekracyą
w Łęczycy. Po śmierci arcybiskupa Wincentego Kota obrany za wolą Króla
przez Kapitułę d. 28 Października 1448 na arcybiskupstwo, otrzymał
d. 16 Czerwca 1449 potwierdzenie papieża Mikołaja V. Żyjąc w ciągłych
zatargach z Kapitułą umarł w Oporowie d. 11 Marca 1453, tamże w
Kościele Paulinów pochowany.

35) Jan Sprowski ze Sprowy herbu Odrowąż, urodzony z ojca
Jana sędziego sandomirskiego i matki Anny we wsi Sprowa (w San=
domierskiem). Jako proboszcz sandomierski i Kanonik gnieźnień=,
na żądanie Królewskie wybrany d. 27 Maja 1453 przez część
Kapituły na arcybiskupstwo lubo druga część uporczywie obiór
Tomasza Strzępińskiego popierała. Jan Sprowski potwierdzony
przez papieża Mikołaja V. r. 1453 d. 16 Października (XVII Ca=
lend. Novembris). Objąwszy arcybiskupstwo d. 15 Listopada 1453, otrzy=
mał Konsekracyą d. 30 Grudnia 1453. Odprawił Synody prowincyo=
nalne r. 1456 w Piotrkowie r. 1457 w Kaliszu i r. 1459 w Łęczycy;
prócz tego odbył Synod dyecezalny gnieźnieński r. 1456 d. 16 Kwiet=
nia w Gnieźnie. Założył on r. 1457 miasto Skierniewice na gruncie
wsi Demba, i dekretem swym ustanowił prawo starszeństwa i
ascenzyi w Kapitule. Umarł w Uniejowie d. 14 Kwietnia (Sabbato
ante Dominicam Misericordias) 1464. pochowany w Gnieźnie.

36) Jan Gruszczyński herbu Róża syn Jana chorążego sieradz=
kiego dziedzica Iwanowic i Gruszczyc oraz matki Małgorzaty z Na=
ramic. Z Kustosza Krakowskiego obrany r. 1450 na biskupstwo Kujawskie
a r. 1455 na Kanclerstwo Koronne. Po śmierci Tomasza Strzempińskie=
go biskupa Krakow. posunął go Król Kazimierz Jagiellończyk r. 1460
na biskupstwo Krakowskie pomimo iż Kapituła Krakowska Jana
Lutka z Tokar czyli z Brzezia obrała, i pomimo że papież Pius II
d. 14 Listopada 1460 dał Jakobowi Sienieńskiemu prowizyą na bis=
kupstwo Krakow. Dopiero po dobrowolnem zrzeczeniu się Sienieńskiego
otrzymał d. 8 Czerwca 1463 przez papieża Piusa II potwierdzenie na bis=
kupstwo Krakowskie, z którego przesiadł na arcybiskupstwo gnieźnień=
skie, za poprzednią nominacyą Królewską d. 3 Lipca 1464 wybrany przez
Kapitułę. d. 19 Października 1464 przez papieża Pawła II potwierdzony,
objął rządy archidyecezyi d. 2 Grudnia 1464 przez pełnomocnika swego Mi=
kołaja Malińskiego Kanonika Łęczyckiego. Odprawił r. 1466 Synod prowincyonalny

w Łęczycy. Umarł nagle w Krakowie d. 8 Pazdziernika 1473. pochowany w Zwanowicach. Arcybiskup Jan Łaski wystawił mu pomnik w Katedrze gnieznieńskiej.

37) Jakób II. Sienieński z Sienna herbu Dębno syn Dobiesława z Sienna wojewody sandomirsk. i Katarzyny z Bożegodaru Gorajskiej podskarbianki koronnej, proboszcz gnieznieński i krakowski mianowany przez Piusa II w Rzymie d. 14 Listopada 1460 najprzód biskupem krakowskim dla oporu Kapituły krakowskiej i króla nie mógł objąć swej katedry, której się r. 1462 zrzekł wyjednawszy sobie tylko dożywotnie posiadanie dochodów z klucza sandeckiego. Osiadł w Rzymie, gdzie będąc prefektem miasta tyburtyńskiego od papieża Pawła II r. 1464 d. 10 Pazdziernika otrzymał mianowanie na biskup=stwo kujawskie, z którego r. 1473 d. 10 Grudnia przez papieża Sykstusa IV. posunięty na arcybiskupstwo gnieznieńskie, lubo go Kapituła gnieznieńska niewiedząca o tem mianowaniu, dopiero d. 27 Grud=nia 1473 obrała. Potwierdził ten wybór powtórnie Sykstus IV r. 1474 d. 10 Marca, a Jakób Sienieński objął stolicę arcybiskupią d. 24 Kwiet=nia 1474 przez pełnomocnika swego x. Wojciecha z Bydgoszczy, sam zaś odbył wjazd do Gniezna d. 8 Czerwca 1474. Kościoł metropoli=talny przyozdobił nowym grobowcem S. Wojciecha, oraz wspaniałemi stallami. Umarł w Łowiczu d. 4 Pazdziernika 1480 pochowany w Gnie=znie. Temu arcybiskupowi poświęcił w Lublinie d. 3 Września 1476 Jan Długosz swe dzieło: „Catalogus Archiepiscoporum Gnesnensium" do=tąd niedrukowane.

38) Zbigniew Oleśnicki herbu Dębno syn Jana Głowacza Oleśnickiego wojewody sandomirsk. i Anny Tęczyńskiej, synowiec Kardynała Zbigniewa Oleśnickiego, z scholastyka ~~[illegible]~~ krakowsk., ka=nonika gnieznien. i kujawsk. oraz podkanclerzego koron. za za=leceniem Króla Kazimierza Jagiellończyka od papieża Sykstusa IV r. 1473 d. 17 Grudnia mianowany biskupem kujawskim. R. 1480 d. 28 Grudnia obrany przez Kapitułę gnieznieńską arcybiskupem, po=twierdzony bullą Sykstusa IV z d. 12 Pazdziernika 1481 (IV Idus Octobris, Pontificatus Anno 11mo) objął prymasowską stolicę d. 21 Grudnia 1481 przez

pełnomocnika osobisty zas zjazd do Gniezna odbył d. 24 Marca 1482. W Katedrze gnieznienskiej fundował Psałterzystów na dochodach z żup solnych. Odprawił synody prowincyonalne r. 1487 d. 17 Sierpnia (in Octava S. Laurentii) w Łęczycy; r. 1489 d. 14 Października (in die S. Calixti) w Łęczycy i r. 1491 z Końcem Sierpnia (ante festum S. Aegidii) w Piotrkowie; oraz Synod prowincyonalny gnieznienski d. 22–25 Stycznia w Piotrkowie. Koronował też r. 1492 Jana Olbrachta na Króla polskiego. Umarł w Łowiczu d. 2 Lutego 1493, pochowany w Gnieznie d. 28 Lutego, gdzie ma nagrobek rzezbiony przez Wita Stosa, z marmuru.

39) Fryderyk Jagiellonczyk Krolewicz Polski, syn Króla Kazmierza i Elzbiety Austryaczki, urodzony d. 27 Kwietni 1468. Obrany biskupem krakowskim d. 13 Kwietnia 1488 potwierdzony d. 27 Sierpnia 1488 przez papieża Innocentego VIII, otrzymał dopiero d. 25 Kwietnia 1493 swięcenia Kapłanskie. D. 24 Kwietnia 1493 obrany przez Kapitułę gnieznienską na arcybiskupstwo, potwierdzony przez papieża Aleksandra VI. który mu dozwolił zarazem trzymać i biskupstwo krakowskie i d. 20 Września 1493 nadał godności Kardynała tituli S. S. Sergii et Bacchi którą potem na Kardynalstwo tituli S. Luciae in septem soliis zmienił. Objął rządy przez swego pełnomocnika d. 21 Listopada 1493, wreszcie d. 27 Sierpnia 1494 odprawił uroczysty wjazd do Gniezna. Koronował brata swego Alexandra na Krola polskiego r. 1502. Umarł d. 14 Marca 1503 w Krakowie, tamże pochowany.

40) Andrzej Roża z Boryszewic Boryszewski herbu Poraj syn Mikołaja z Boryszewic Kasztelana zawichostskiego i Kuchmistrza Koronnego, proboszcz Kollegiaty łęczyckiej, archidyakon i officyał lwowski, pokojowiec i kolektor dochodów apostolskich w Polsce już r. 1472, wysyłany od Krola w rożnych poselstwach jako to r. 1475 do Stefana wojewody wołoskiego r. 1479 do Macieja Krola węgierskiego i r. 1488 do Innocentego VIII. papieża. R. 1492 będąc już kustoszem gnieznienskim został arcybiskupem theomonienskim in partibus i Koadjutorem Jana Strzeleckiego arcybiskupa lwowsk. po którego smierci został r. 1493 arcybiskupem lwowskim. Oprócz tego mu papież Alexander VI. r. 1500 d. 1 Lutego powierzył także administratorstwo biskupstwa przemyskiego

Obrany przez Kapitułę gnieźnieńską d. 14 Czerwca 1503 na arcybiskupstwo gnieźnieńskie potwierdzony d. 18 Grudnia 1503 przez papieża Juliusza II (XV. Calend. Januarii) objął rządy archidyecezyi d. 28 Lutego 1504, przez pełnomocnika swego Jana Gaudę proboszcza widawskiego wreszcie d. 13 Kwietnia 1504 osobiście do Gniezna zjechał. Koronował on d. 24 Stycznia 1507 Zygmunta I na króla polskiego. Odprawił synody prowincyonalne: r. 1505 w Grudniu w Łęczycy; r. 1506 d. 21 Września (in festo S. Matthaei) w Łęczycy; r. 1508 w Gnieźnie; r. 1507 d. 5 Maja w Kole (Acta Capituli plocens.); r. 1508 w Gnieźnie podług Ćwierzowicza); r. 1509 d. 25 Lipca (in festo S. Jacobi) w Kole. Prócz tego odbył synody dyecezalne gnieźnieńskie: r. 1507 d. 24 Kwietnia; i r. 1509 d. 10 Czerwca (die dominica prima post Octavas Corporis Christi) w Gnieźnie. Umarł w Łowiczu d. 20 Kwietnia 1510, pochowany w Gnieźnie d. 14 Maja 1510.

11) Jan Łaski herbu Korab, urodzony r. 1456 z ojca Andrzeja z Łaska najprzód sekretarz Krzesława z Kurozwęk biskupa włocławskiego, dziekan włocławski, kanclerz gnieźnieński, dalej r. 1497 kanonik krakowski, proboszcz skalmierski i kruswicki, został r. 1502 sekretarzem koronnym i następnie r. 1503 kanclerzem koronnym. Jako proboszcz poznański i płocki oraz kanclerz Kapituły gnieźnieńskiej przybrany został r. 1508 przez arcybiskupa gniezn. Andrzeja Różę Boryszewskiego za zezwoleniem Stolicy Apostolskiej za koadjutora z prawem następstwa. R. 1510 d. 24 Maja mianowany przez króla na arcybiskupstwo za wyborem Kapituły, otrzymał potwierdzenie papieża Juliusza II d. 2 Lipca (VI Nonas Julii) 1510. R. 1513 d. 13 Czerw. wyjechał do Rzymu na Sobór powszechny lateraneński, gdzie bullą papieską z d. 11 Lipca 1515 wyjednał dla arcybiskupów gnieźnieńskich godność Legata urodzonego (Legatus natus). R. 1516 odprawił poselstwo do Węgier; r. 1530 d. 20 Lutego koronował młodego Zygmunta Augusta królewicza za życia ojca. Arcybiskup

Jan Łaski odznaczywszy się tak w zawodzie dyplomatycznym jako też literackim podczas długoletnich swych rządów w archidyecezyi gnieźnieńskiej, wiele zasług dla Kościoła położył. Na fabrykę Kościoła metropolitalnego przeznaczył dochody z dóbr Kamienia; na pomnożenie dochodów Kapitulnych nadał probostwo Kcyńskie; również przeznaczył fundusz na stałego sufragana gnieźnieńskiego z grona Kapituły wybierać się mającego. Podzielił archidyecezyą na archidyakonaty i Księgi funduszów duchownych całej dyecezyi spisać polecił (Libri beneficiorum archidioecesis Gnesnensis). Morszały pisane poprawiwszy w Krakowie u Hallera wydrukować kazał. Również wydał r. 1506 w Krakowie Statut czyli Zbiór praw Królestwa polskiego (przez Jakoba Zaborowskiego ułożony). Akta Kapituły gnieźnieńskiej wspominają iż Jan Łaski zwołał 10 Synodów prowincyonalnych, a 4 dyecezalne; wszelakoż liczba zwołanych przez niego Synodów prowincyonalnych jest znaczniejsza, jako to: r. 1510 d. 11 Listopada w Piotrkowie (druk. w Statutach synod. wrocław. 1512); r. 1511 d. 12 Lutego w Piotrkowie (Janocki Nachr. II. 4); r. 1512 d. 10 Sierpnia (in fest. S. Laurentii) w Łęczycy (Mscr. Bibl. Univ. Crac. Nr. 996 in 4to); r. 1514 pomiędzy 17 Lipca a 25 Września w Łęczycy w niebytności Łaskiego pod prezydencyą Jana Latalskiego bisk. pozn. odbyty (Acta Tomician. III. p. 185); r. 1516 we Wrześniu miesiącu (Acta Capit. Ploens.); r. 1520 w Piotrkowie (in Collect. Synod. Wężyk. a. 1630); r. 1521 w Kwietniu (Acta Tomic. V. 362); r. 1522 w grudniu w Wolborze (Acta Capit. Ploens.) i tegoż r. 1522 w Łęczycy (in Collect. Synod. Wężyk. a. 1630); r. 1523 d. 4-6 Października (die Martis post festum S. Francisci) w Łęczycy (in Collect. Synod. Wężyk. a. 1630); 1525 w Łęczycy (Mętlewicz w Pamiętn. relig. moral. T. XXI); r. 1526 w Piotrkowie (Fabisz: Wiadomość o synodach 1861, str. 128); r. 1527 w Łęczycy (Encykl. Kościel. VI. str. 227); r. 1530 d. 11 Lipca (die Lunae ante fest. S. Margarethae) w Piotrkowie (Collect. Synod. Wężyk. a. 1630). — Dyecezalne Synody odbyły się r. 1512 w Gnieźnie (drukowany r. 1513); r. 1514 w Kaliszu (w czasie nieobecności Łaskiego). Z powodu popierania związków Jana Zapolii z Sułtanem tureckim popadł Jan Łaski w niełaskę u Stolicy Apostolskiej, która mu o to nawet proces wytoczyła. Dotknięty tem do żywego

chciał Jan Łaski zrezygnować z arcybiskupstwa; lecz nim tego dokonał, zmarł w Kaliszu d. 19 Maja 1531, pochowany w Gnieźnie. (Obacz: Zeissberg H. Johannes Łaski Erzbischof von Gnesen. Wien 1874. 8º. – Hirschberg: Jan Łaski. Lwów 1879. 8vo)

42) Maciej Drzewicki z Drzewicy herbu Ciołek, syn Jakóba Kasztelana żarnowskiego, z sekretarza królewskiego kantora sandomiersk. proboszcza szkalmiersk. kanonika katedr. krak. został najprzód podkanclerzym następnie r. 1504 biskupem przemyskim. R. 1513 d. 20 Grudnia posunięty na biskupstwo włocławskie oraz kanclerstwo koronne wybrany został przez kapitułę katedry gniezn. r. 1531 d. 7 Lipca na arcybiskupstwo, otrzymał d. 4 Sierpnia (Pridie Nonas Augusti 1531 potwierdzenie papieża Klemensa VII. Mąż uczony i biegły w polityce, używany był do różnych poselstw w sprawach Państwa. Odprawił 2 synody prowincyonalne: r. 1532 w Piotrkowie (druk. ob. Janocki Nachricht. II. 11) i 1534 w Łęczycy. Po śmierci króla Jana Olbrachta popadł w podejrzenie zagrabienia skarbów królewskich w skutek czego na rozkaz Królewicza Fryderyka Kardynała jakiś czas niewinnie w więzieniu był trzymany. Umarł d. 22 Sierpnia 1535 w Łowiczu, pochowany d. 29 Września 1535 w Gnieźnie.

43) Andrzej Krzycki herbu Kotfica, rozpoczął swój zawód jako sekretarz Jana Lubrańskiego biskupa poznań. od którego został mianowany scholastykiem poznańskim. R. 1512 został sekretarzem Królowej Barbary, dalej sekretarzem nadwornym, kanonikiem krakowskim, proboszczem S. Floriana na Kleparzu. r. 1524 otrzymał biskupstwo przemyskie, z którego r. 1527 d. 29 Kwietnia przez papieża Klemensa VII. przeniesiony na biskupstwo płockie. R. 1535 d. 29 Września obrany przez Kapitułę gnieźnieńską na arcybiskupstwo, potwierdzony przez Pawła III. objął rządy metropolitalne przez pełnomocnika swego d. 3 Grudnia 1535: osobiście zaś zjechał do Gniezna dopiero d. 22 Kwietnia 1536. Umarł ten uczony arcybiskup i poeta d. 10 Maja 1537 w Krakowie, pochowany w Gnieźnie d. 9 Lipca 1537, licząc zaledwie 57 lat wieku swego.

44) <u>Jan</u> Latalski herbu Prawdzic. proboszcz Gnieznieński, Krakowski, Poznański i Łęczycki był najprzód sekretarzem Królewskim potym Kanclerzem Królowej Elżbiety. Za staraniem Królowej Bony otrzymał najprzód biskupstwo poznańskie ~~[illegible]~~ na które zjechał 17 Sierpnia 1525. R. 1530 d. 16 Stycznia przeniesio:ny na biskupstwo Krakowskie. Obrany przez Kapitułę gnieznieńską d. 12 Lipca 1537 na arcybiskupstwo otrzymał d. 13 Sierpnia 1537 po:twierdzenie papiezkie, objął tegoż roku d. 25 Września rządy metro:politalne przez swego pełnomocnika osobiście zaś zjechał do Gniez:na d. 27 Października 1537. Zwołał on synody prowincyonalne r. 1537 w Piotrkowie (Acta Capit. Plocens.), i r. 1539 w Maju w Piotrko:wie. Umarł w Skierniewicach d. 29 Sierpnia 1540 mając lat 77, pochowany w Gnieznie.

45) <u>Piotr</u> Gamrat herbu Sulima urodzony w dziedzicznej swej wsi Sowokleskach. Z proboszcza w Wyszkowie (dyec. płock.) został archidyakonem ~~[illegible]~~ pułtuskim, dziekanem płockim i warszaws:kim i r. 1530 biskupem Kamienieckim. z którego biskupstwa r. 1536 przeniesio:ny na przemyskie, a r. 1537 na płockie wreszcie 1538 na Krakows:kie w miesiącu Wrześniu. Za staraniem Królowej Bony obrany przez Kapitułę d. 16 Grudnia 1540 arcybiskupem gnieznieńskim potwierdzony przez papieża d. 25 Marca 1541, objął rządy metro:politalne przez swego pełnomocnika d. 23 Maja 1541, osobiście zaś przybył do Gniezna dopiero d. 22 Października 1543. Za poz:woleniem papieża Pawła III d. 21 Maja 1541 otrzymał aż do swej śmierci obok arcy:biskupstwa gnieznieńskiego, także biskupstwo Krakowskie. Szczo:drobliwy dla ubogich, miłośnik nauk i ludzi uczonych odprawił Synody prowincyonalne w Piotrkowie r. 1540 i drugi tamże 1542 d. 17 Października. Umarł d. 27 Sierpnia 1545 w Krakowie tamże po:chowany.

46) <u>Mikołaj</u> Dzierzgowski herbu Jastrzębiec. Z kanonika gnieznieńsk. został r. 1540 biskupem Kamienieckim i tegoż roku zaraz biskupem chełmskim. R. 1543 przeniesiony na biskupstwo Włocławskie. R. 1545 d. 20 Października obrany przez Kapitułę gnieznieńską arcybis:

kupem potwierdzony przez papieża Pawła III. d. 3 Marca 1546 objął rządy metropolitalne przez pełnomocnika d. 11 Kwietnia 1546, osobiście zaś przybył do Gniezna d. 1 Maja 1546. (z inn. 1550) Koronował Królowę Barbarę Radziwiłłównę a po jej zgonie Katarzynę Austryaczkę trzecią żonę Zygmunta Augusta. Odprawił Synody prowincyonalne. r. 1547 d. 15 Września w Łęczycy [illegible] (zwołany do Piotrkowa, odbył się właściwie w Łęczycy pod prezydencyą Samuela Maciejowskiego biskupa Krak. który zastępował chorego Prymasa); r. 1551 d. 16 Czerwca w Piotrkowie; 1555 w miesiącu Czerwcu w Piotrkowie (zwołany pierwotnie na dzień 6 Listopada 1554 przeciągnął się aż do miesiąca Czerwca (Ustawy w Mskpt. Bibl. Univ. Krak.); r. 1556 d. 11 Września w Łowiczu, na którym był także nuncyusz apostolski Ludwik Alojzy Lipomano bisk. weroneński); r. 1557 d. 17 Maja w Piotrkowie. — Umarł Mikołaj Dzierzgowski d. 18 Stycznia 1559 w Łowiczu, pochowany d. 22 Lutego 1559 w Gnieźnie.

47) Jan Przerembski herbu Nowina, z r. 1545 kanonik krakowski, proboszcz poznański, dalej dziekan krakowski, gnieźnieński, wileński, proboszcz u S. Floriana na Kleparzu, podkanclerzy koronny, od r. 1558 biskup chełmski, za staraniem króla Zygmunta Augusta i za przyzwoleniem Kapituły gnieźnieńskiej, przybrany został r. 1558 przez arcybiskupa Mikołaja Dzierzgowskiego za koadjutora z prawem następstwa, co też papież Paweł IV. d. 4 Listopada potwierdził (Pridie Non. Novembr. Pontificatus Anno 4to). Po śmierci Dzierzgowskiego za zezwoleniem królewskim z dnia 27 Stycznia 1559 r. bez poprzedniego wyboru Kapituły i bez nowego potwierdzenia papieskiego przybył d. 20 Lutego 1559 do Gniezna instalowany nazajutrz uroczyście. Odprawił Synody prowincyonalny: r. 1561 d. 4 Marca w Warszawie (na którym był także obecnym Legat apostolski Bernard Bonjoanni). [illegible]. Umarł d. 12 Stycznia 1562 r. w Łowiczu, tamże pochowany mając lat 43 żywota swego. Mąż uczony, Kościoła i kraju obrońca.

48) Jakob Uchański herbu Radwan od r. 1538 kanonik krakowski, dalej dziekan płocki; r. 1543 archidyakon warszawski, referendarz koronny. jako nominat kamieniecki, obrany został przez króla r. 1550 na biskupstwo chełmskie, na które dopiero po 2 latach d. 20 lutego 1552 otrzymał potwierdzenie papieża, który go miał w podejrzeniu o sprzyjanie różnowiercom. R. 1557 posunięty na biskupstwo włocławskie, również blisko 4 lat czekał na potwierdzenie apostolskie które dopiero od papieża Piusa IV. uzyskał. Po śmierci Przebskiego obrany d. 9 Maja 1562 na arcybiskupstwo, za staraniem króla i kardynała Stanisł. Hozyusza otrzymał potwierdzenie papieża Piusa IV. dnia 10 Września 1562. Przybył do Gniezna d. 20 Października r. 1562, d. 13 Listopada t. r. uroczyście instalowany. W początkach obojętny na szerzenie się herezyi, oskarżony był do Rzymu, jakoby chciał zaprowadzić małżeństwo księży, komunią pod dwiema postaciami i mszę św. w języku polskim. Mimo tego jednak popierając gorliwie sprawy kościoła zwołał synody prowincyonalne: r. 1564 w miesiącu Wrześniu w Piotrkowie (Acta Capit. Plocens.): r. 1565 w miesiącu Październiku w Piotrkowie; r. 1569 w miesiącu Wrześniu w Krakowie (Acta Capit. Plocens.); r. 1570 w Piotrkowie (Fabisz str. 175); r. 1577 d. 19 Maja w Piotrkowie (na którym przyjęto Ustawy Soboru trydenckiego i na którym też nuncyusz apostolski Wincenty Laureo biskup monrealski zasiadał). Prócz tego odbył także synody dyecezalne gnieźnieńskie: r. 1572 d. 29 Grudnia w Uniejowie (Karnkowski: Epistolae ap. Długos. II p. 1936) i r. 1577 d. 8 Maja w Uniejowie (Chodynski I. Synod. gnezn.). — Jakób Uchański umarł d. 5 Kwietnia 1581 w Łowiczu tamże pochowany.

49) Stanisław Karnkowski herbu Junosza, Doktor Dekretów, kanonik gnieźnieński, scholastyk łęczycki, sekretarz królewski, referendarz koronny; następnie r. 1560 kanonik krakow. kustosz gniezn. został r. 1567 biskupem włocławskim. Obrany przez kapitułę gnieźnieńską d. 17 Kwietnia 1581 na arcybiskupstwo, uzyskawszy potwierdzenie papieskie, objął rządy metropolitalne d. 29 Stycznia 1582 osobiście zaś przybył do Gniezna i był instalowany d. 21

Kwietnia 1583. Koronował on króla Stefana Batorego (jako biskup
włocławski) i następnie d. 28 Grudnia 1588 Zygmunta III. Zasiadając
przez 22 lat na stolicy prymasowskiej przyświecał wszystkim
nauką, cnotą i gorliwością o dobro Kościoła i ojczyzny. Fundo=
wał Seminarya duchowne w Gnieźnie i w Kaliszu, oraz zakład
dla uczącej się młodzieży, którego opiekę powierzył kapitule
gnieźnieńskiej. Odprawił Synod prowincyonalny r. 1589 d. 2 Paź=
dziernika w Piotrkowie ~~[illegible]~~ i drugi r. 1599 (Acta Capit.
Ploc.) Synody dyecezalne gnieźnieńskie odbyły się za niego: r. 1581
(edit. Z. Chodyński); 1583 d. 4 Października w Łowiczu (edit. Z. Chodyński
1871); r. 1590; 1591 d. 23 Kwietnia w Gnieźnie; r. 1602 d. 2 Września
w Kaliszu (pod prezydencyą Wincentego de Seve proboszcza łaskiego).
Umarł Karnkowski w Łowiczu d. 8 Czerwca 1603 mając 83 lat,
pochowany w kościele jezuickim w Kaliszu, z którego gdy tenże koś=
ciół protestantom oddano, przeniesiono zwłoki jego r. 1798 do Kolle=
giaty Ś. Maryi P.

50) Jan Tarnowski herbu Rolicz, najprzód kanonik, dalej
proboszcz krakowski, włocławski, łęczycki, kruświcki, rejent kan=
celaryi koronnej, referendarz koronny, od r. 1591 podkanclerzy koronny,
mianowany r. 1597 biskupem poznańskim, r. 1600 d. 24 Czerwca prze=
niesiony na biskupstwo włocławskie. R. 1603 d. 30 Października ob=
rany na arcybiskupstwo gnieźnieńskie; po potwierdzeniu papieskim,
przybył do Gniezna, instalowany d. 5 Czerwca 1604, zmarł wkrótce
bo d. 14 Września 1604 w Łowiczu, tamże pochowany, mając lat 54.

51) Bernard Maciejowski herbu Ciołek, syn Bernarda Kasztela=
na lubelskiego i Elżbiety Kamienieckiej kasztelanki sanockiej, obrał
sobie za młodu zawód wojskowy, był chorążym w rocie nadwornej pod=
czas wypraw Stefana Batorego, oraz starostą bolesławskim. Porzuciwszy
potym stan wojskowy, udał się do Rzymu i poświęcił się życiu duchownemu.
Z kanonika krakowskiego i dziekana warszawskiego, konsekrowany
w Styczniu r. 1588 na biskupa łuckiego. R. 1598 posunięty przez Króla
Zygmunta III. na biskupstwo wileńskie, pomimo potwierdzenia papies=
kiego, niemógł tej katedry objąć, albowiem oparli się Litwini, iż nie był

krajowcem. R. 1600 po śmierci kardynała Jerzego Radziwiłła mianował go król Zygmunt III na biskupstwo krakowskie, które objął w Styczniu 1601 r. Otrzymawszy od Klemensa VIII. papieża r. 1604 godność kardynała tit. S. Joannis ante Portam Latinam. R. 1605 d. 25 Kwietnia obrany przez Kapitułę gnieźnieńską na arcybiskupstwo otrzymał potwierdzenie papieskie z pozwoleniem trzymania oraz i biskupstwa krakowskiego; przybył zaś dopiero do Gniezna d. 31 Marca 1607. Tegoż r. 1607 d. 8 Października w Piotrkowie odprawił Synod prowincyonalny, na którym ogłosił także swój piękny List pasterski. Umarł w Krakowie, d. 19 Stycznia 1608, tamże pochowany przeżywszy lat 59 i miesięcy 9.

52) Wojciech Baranowski herbu Jastrzębiec, kantor gnieźnieński, scholastyk łęczycki, sekretarz wielki koronny, na żądanie królewskie obrany przez Kapitułę przemyską d. 11 Lipca 1584 biskupem przemyskim, objął d. 30 Września 1585 swoją dyecezyą, mianowany zarazem podkanclerzem koronnym. R. 1591 d. 3 Lutego zatwierdził Grzegorz XIV jego przeniesienie na biskupstwo płockie, z którego 1607 postąpił na biskupstwo włocławskie. Na żądanie królewskie z d. 17 Maja 1608, obrała go Kapituła gnieźnieńska d. 9 Czerwca 1608 arcybiskupem. Objął rządy metropolitalne d. 28 Października 1608 przez pełnomocnika, odbywszy wjazd uroczysty do Gniezna d. 5 Grudnia 1608 r. Na odbudowanie pogorzałego w r. 1613 Kościoła Katedralnego w Gnieźnie, znaczne łożył koszta. Odprawił Synod dyecezalny gnieźnieński r. 1612 d. 9 Maja w Łowiczu. Umarł w Łowiczu d. 23 Września 1615, pochowany w Gnieźnie.

53) Wawrzyniec Gembicki herbu Nałęcz, urodzony d. 6 Sierpnia 1559 z ojca Pawła i Anny Łomieckiej, kształcił się u Jezuitów w Brunsbergu i Ingolsztadzie. Wstąpiwszy do stanu duchownego był najprzód proboszczem osieckim, i proboszczem krakowskim, kustoszem płockim, sekretarzem wielkim koronnym; r. 1600 d. 10 listopada otrzymał od papieża Klemensa VIII zatwierdzenie na biskupstwo chełmińskie, przyczem mu tenże papież d. 16 Kwietnia 1601 pozwolił używać także tytułu administratora biskupstwa pomezańskiego. R. 1609 d. 22 Stycznia

został Kanclerzem w. Kor.; r. 1610 w Lipcu przeniesiony na biskupstwo
włocławskie. R. 1615 d. 21 Października obrała go Kapituła gnieźnień:
ska na arcybiskupstwo, potwierdzony r. 1616 d. 2 Kwietnia przez papie:
ża Pawła V., przybył do Gniezna d. 18 Października 1616. Odprawił Synod
prowincyonalny r. 1621 d. 26 Kwietnia w Piotrkowie; oraz Synod dyece:
zalny gnieźnieński r. 1620 d. 13 Października w Łowiczu. Podźwig:
nął Katedralny Kościół gnieźnieński oraz zamki w Łowiczu i Skier:
niewicach. Seminaryum dyecezalne przeniósł z Kalisza do Gniezna.
Umarł ten świątobliwy arcybiskup, oraz o czystość obyczajów ozdobę kos:
cioła i dobro ojczyzny gorliwy d. 10 Lutego 1624 w Łowiczu, pocho:
wany w Gnieźnie.

54) Henryk Firlej herbu Lewart syn Jana wojewody krak.
marszałka w. Kor. i Barbary Mniszchowny wykształcony w Gracu
i w Rzymie, był najprzód scholastykiem krakowskim, proboszczem
płockim, sekretarzem w. Kor. referendarzem w. Kor. proboszczem ko:
medataryjnym miechowskim; r. 1616 biskupem łuckim, z którego prze:
niesiony r. 1617 na biskupstwo płockie. R. 1624 d. 25 Kwietnia obra:
ny przez Kapitułę gnieźnieńską na arcybiskupstwo objął po po:
twierdzeniu papieskiem rządy metropolitalne d. 13 Grudnia 1624
przez swego pełnomocnika; sam osobiście jednak wcale Gniezna
nie odwiedził. Po śmierci Wilczyńskiego sufragana gnieźnieńskie:
go, obrał Firlej nie pytając się Kapituły, samowolnie na tę godność
Józefa Przecławskiego proboszcza lwowskiego; lecz Kapituła
nieprzyjęła tego nominata i podała stosownie do swych ustaw,
3 kandydatów, z których Piotr Gembicki kanonik gniezn. zatwierdzony
został. Umarł Firlej w Skierniewicach d. 19 Lutego 1626, pochowany
w Łowiczu, mając lat 52.

55) Jan Wężyk herbu Wąż. syn Hieronima z Woli-Wężykowej i
Doroty Zaleskiej; kanonik krakowski, sandomierski, archidyakon
lubelski, opat komendataryusz mogilski, sekretarz królewski; za
nominacyą Króla Zygmunta III z d. 10 Grudnia 1619, obrany został bis:
kupem przemyskim d. 2 Stycznia 1620. potwierdzony przez papieża
Pawła V, objął d. 24 Kwietnia 1620 katedrę przemyską; r. 1624 w Maju

posunięty na biskupstwo poznańskie. R. 1626 d. 21 Października obrany przez Kapitułę gnieźnieńską na arcybiskupstwo, potwierdzony przez papieża Urbana VIII., objął rządy metropolitalne d. 12 Maja 1627 przez pełnomocnika, sam zaś osobisty ingres do Gniezna d. 26 Czerwca 1627 uczynił. Koronował on d. 6 Lutego 1633 Króla Władysława IV. Odprawił Synody prowincyonalne: r. 1628 d. 22 Maja w Piotrkowie i r. 1634 d. 13 Listopada w Warszawie, oraz wydał r. 1630 w Krakowie (i powtórnie 1761) Zbiór Konstytucyj prowincyonalnych. Synod zaś dyecezalny gnieźnieński odbył r. 1628 d. 10 Maja w Łowiczu. Umarł d. 27 Maja 1638 w Łowiczu, tamże pochowany (podług Damalewicza umarł d. 25 Maja 1638, a podług Bużeńskiego zaś 23 Maja 1638), mając lat 63.

56) Jan Lipski herbu Grabie, syn Wawrzyńca sędziego rawskiego i Anny Plichcianki; kształcił się najprzód w szkołach jezuickich w Kaliszu, potém we Włoszech. Z kanonika gnieźnień. płock., archidyakona łęczyck., został sekretarzem królewskim, proboszczem krakowsk., referendarzem koronnym, kanclerzem królowej Konstancyi, proboszczem płockim, opatem wąchockim. Na żądanie Króla Władysława IV z d. 14 Maja 1635, obrany przez Kapitułę d. 27 Czerwca 1635 na biskupstwo chełmińskie, otrzymał potwierdzenie papieża Urbana VIII r. 1635 d. 1 Października, i konsekracyą w Łowiczu r. 1636 d. 14 Września; r. 1637 wysłany po Cecylią Renatę, otrzymał od cesarza Ferdynanda III dla siebie i całej rodziny tytuł hrabiego. R. 1638 d. 27 Lipca obrany arcybiskupem gnieźnieńskim przez Kapitułę po otrzymaniu potwierdzenia papieskiego z d. 31 Października 1638, objął d. 26 Maja 1639 rządy metropolitalne przez pełnomocnika: sam zaś zjechał dopiéro d. 22 Sierpnia 1639 do Gniezna. Umarł ten mąż uczony i wymowny, rzekomo z zadanej trucizny d. 13 Maja 1641 w Łyskowicach, pochowany w Łowiczu

57) Maciej Łubieński herbu Pomian, syn Świętosława i Barbary Zapolskiej urodzony w Łubnie d. 2 Lutego 1572, kształcił się w szkołach jezuickich w Poznaniu, oraz w Niemczech i we Włoszech. Z

proboszcza Tęczyckiego kanonika gnieźnień. krakowsk. i poznańsk.
został sekretarzem koronnym (r. 1617 proboszczem miechowskim. R. 1621 d. 6 lutego
otrzymał biskupstwo chełmskie, z którego przeniesiony r. 1626 d. 18 Listopada na
biskupstwo poznańskie, a r. 1631 na włocławskie. Dostawszy od
Króla Władysława IV r. 1641 nominacyą na arcybiskupstwo gnieź-
nieńskie, obrany przez Kapitułę gnieźnieńską d. 11 Lipca 1641,
otrzymawszy r. 1642 potwierdzenie papieża Urbana VIII, objął rządy
metropolitalne d. 16 Stycznia 1642 przez pełnomocnika, osobiście
zaś wjechał do Gniezna d. 19 Października 1642. Odprawił Synod
prowincyonalny (ostatni) r. 1643 d. 8 Listopada w Warszawie; oraz
Synod dyecezalny gnieźnieński r. 1643 d. 7 Lipca w Uniejowie.
Umarł ten świątobliwy na kościoły bardzo szczodrobliwy Prymas
d. 28 Sierpnia 1652 w Łowiczu, pochowany w Gnieźnie. Koronował
on Króla Jana Kazmierza d. 17 Stycznia 1649. – Żywot Macieja
Łubieńskiego opisał i wydał Florian Bujdecki w Kaliszu
r. 1752. – Na tym arcybiskupie zakończył Stefan Damalewicz
swoje Żywoty arcybiskupów gniezn. (Series archiepiscoporum
Gnesnensium. Varsaviae 1649. 4to).

58) Andrzej Leszczyński herbu Wieniawa,
syn Wacława hrabi na Lesznie Kanclerza Koron. i Anny Rozra-
żewskiej, kształcił się za młodu w szkołach jezuickich w Kaliszu, oraz
w Wirzburgu i we Włoszech. Po powrocie do kraju otrzymał probostwo
Tęczyckie, kanonią krakowską oraz sekretarstwo krol. nadworne.
Władysław IV. nadał mu opactwo trzemeszeńskie, czerwińskie,
oraz Kanclerstwo przy Królowej Cecylii Renacie i opactwo tynieckie.
R. 1641 otrzymał biskupstwo kamienieckie (niektórzy piszą że był po-
przednio biskupem inflantskim, co mylne) oraz r. 1645 podkanclerstwo koronne. R.
1646 d. 4 Maja posunięty został na biskupstwo chełmińskie przez Króla
i przez Stolicę apostolską potwierdzony. R. 1650 został Kanclerzem w. Kor.
Otrzymawszy od Króla Jana Kazmierza r. 1652 d. 11 Września nominacyę
na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, obrany przez Kapitułę gnieźnieńską d.
1 Października 1652. objął rządy metropolitalne d. 20 lutego 1653, instalowany

osobiście w Gnieźnie d. 20 Października r. 1654. Umarł d. 6 Kwietnia 1658 r. w Łowiczu, tamże pochowany.

59) Wacław Leszczyński herbu Wieniawa, brat stryjeczny zmarłego prymasa Andrzeja, urodził się r. 1605 z ojca Andrzeja woje: wody brzesko-kujawskiego i Zofii Opalińskiej. Z sekretarza Królews: kiego kanonika krakowskiego i proboszcza Tęczyńskiego został referendarzem koronnym i r. 1643 proboszczem płockim. R. 1644 d. 6 Kwietnia obrany na biskupstwo warmińskie. R. 1658 d. 5 Maja obrany na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, objął rządy metropoli: talne d. 3 Kwietnia 1659 przez pełnomocnika; sam zaś z powodu grassującego powietrza dopiero d. 20 Października 1662 uroczys: ty ingres do Gniezna odprawił. Umarł d. 1 Kwietnia 1666 w Łysz: kowicach pochowany w Łowiczu.

urodzony d. 21 Listopada 1613 w Prażmowie

60) Mikołaj Jan Prażmowski herbu Belina, syn Andrzeja sędziego ziemskiego warszawskiego i Jadwigi Kożuchowskiej. Kształcił się w szkołach jezuickich w Kaliszu następnie w Rzymie. R. 1644 został kanonikiem płockim, r. 1652 proboszczem katedralnym krakowskim, referendarzem koronnym, [crossed out], pro: boszczem gnieźnieńskim i S. Michała na zamku w Krakowie. R. 1658 zos: tał podkanclerzym koronnym i wkrótce kanclerzem w. kor., otrzymawszy też r. 1659 nominacyą na biskupstwo łuckie wraz z opactwem sieci: chowskim, wszelakoż dopiero r. 1664 na biskupstwo łuckie konsekro: wany. Na żądanie króla Jana Kazimierza obrany d. 6 Maja 1666 na arcy: biskupstwo gnieźnieńskie, potwierdzony od papieża Aleksandra VII objął rządy metropolitalne d. 22 Listopada 1666 przez pełnomocnika, sam zaś dopiero d. 20 Października 1667 uroczysty ingres do Gniez: na odprawił. Jako stronnik Królowej Maryi Ludwiki popierał głównie intrygi francuskie, chcąc na tronie polskim Kondeusza osadzić. Przy: czynił się także niemało do fałszerstwa monety krajowej i do prześlado: wania Jerzego Lubomirskiego. Koronował on króla Michała Wiśniowieckiego d. 29 Września 16 ; mimo tego jednakże był najzajadlejszym przeciwnikiem króla chcąc go detronizować. Znienawidzony od szlachty, odsądzony został Praż: mowski przez Konfederacyą pod Gołębiem r. 1672 od godności i jako nieprzyjaciel kraju na utratę dóbr skazany. Znękany umarł w Ujazdowie d. 15 Kwietnia 1673 r.

mając lat 56 pochowany w Łowiczu.

61) Floryan Kazmierz Książe Czartoryski syn Mikołaja wojewody wołyńskiego i Izabelli Koreckiej kształcił się w Rzymie w Kollegium Jezuitów gdzie otrzymał stopień Doktora Teologii. Będąc Kanonikiem wileńskim, płockim, krakowskim, dziekanem krakowskiej Kollegiaty Wszystkich Świętych, otrzymał w Kwietniu 1650 nominacyją na biskupstwo poznańskie, po zatwierdzeniu przez papieża Innocentego X. konsekrowany d. 27 Stycznia 1651 r.; przeniesiony r. 1654 na biskupstwo poznańskie. Kapituła gnieźnieńska obrała go r. 1673 d. 27 Kwietnia na arcybiskupstwo, po zatwierdzeniu papieskiem objął przez pełnomocnika rządy metropolitalne d. 2 Stycznia 1674. Nie ujrzawszy swej katedry metropolitalnej, zmarł d. 15 Maja 1674 w Warszawie, tamże w Kościele Jezuitów pochowany.

62) Andrzej Olszowski herbu Prus syn Waleriana Kasztelana spicymirskiego i Zofii Duninowny; z Kanonika gnieznienskiego, dziekana krakowsk., proboszcza poznańsk. i referendarza Koronnego otrzymał r. 1661 nominacyją królewską na biskupstwo chełmińskie. R. 1666 został podkanclerzym Koronnym. R. 1669 jezdził do Wiednia po Krolowę Eleonorę. Otrzymawszy od króla Jana III. d. 20 Czerwca r. 1674 nominacyją na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, obrany przez Kapitułę d. 25 Czerwca tegoż roku, potwierdzony przez papieża Klemensa X. d. 13 Grudnia 1674 (czyli podług aktów Kapituły gnieznieńskiej, d. 26 Listopada 1674). objął rządy archidyecezyi d. 8 Stycznia 1675, instalowany osobiście w Gnieznie d. 20 Października 1675. Uczony ten arcybiskup pismem swojem „Censura Candidatorum Sceptri Polonici 1668" przyczynił się najwięcej do obrania na tron polski Michała Wiśniowieckiego i Jana Sobieskiego. Drugiem pismem: „De Archiepiscopatu Gnesnensi" stanął dzielnie w obronie praw prymasowskich. Koronował on Jana III. d. 2 Lutego 1676. Umarł Olszowski w Gdańsku d. 29 Sierpnia 1677 r. pochowany w Gnieznie. – Na tym Arcybiskupie zakończył Stanisław Bużeński swoje Żywoty arcybiskupów gnieznieńskich które w polskiem tłomaczeniu wydano w V Tomach w Wilnie 1860 r.

63) Jan Stefan Wydżga herbu Jastrzębiec proboszcz katedralny lwowski i krakowski, kanonik płocki, opat sieciechowski był najprzód kaznodzieją nadwornym królów Władysława IV i Jana Kazmierza, dalej referendarzem, sekretarzem w. Kor. i kanclerzem królowej około r. 1655 otrzymał biskupstwo łuckie, z którego d. 10 Listopada 1659 przeniesiony na warmińskie. R. 1670 d. 12 Marca został podkanclerzym koronnym. Polecony d. 3 Października 1677 [illegible] przez króla kapitule gnieźnieńskiej został przez takową d. 22 Października 1677 obrany na arcybiskupa; wszelakoż dopiero 1679 potwierdzony przez papieża, objął d. 6 Listopada 1679 przez swego pełnomocnika rządy archidyecezalne; sam zaś dla ważnych i licznych spraw krajowych, nieprzybył wcale do stolicy swej katedry. Umarł d. 6 Września 1685 w Łowiczu, pchnięty nożem od przechrzty ze zemsty; pochowany w Gnieznie.

Po śmierci prymasa Wydżgi, za poleceniem Jana III, obrała d. 21 Marca 1686 kapituła gnieźnieńska na arcybiskupstwo Stefana Wierzbowskiego herbu Jastrzębiec biskupa poznańskiego. Wszelakoż papież Inocenty X. pomimo [illegible] starań królewskich odmówił mu potwierdzenia zagniewany na niego iż Hieronimowi Lubomirskiemu kawalerowi maltańskiemu, opatowi tynieckiemu dał pozwolenie do zawarcia małżeństwa z Konstancyą Bokunowną. Wierzbowski umarł ze zgryzoty jako elekt gnieźnieński na swem biskupstwie poznańskiem d. 7 Marca r. 1687. Wierzbowski był poprzednio kanonikiem krakowskim, archidyakonem łuckim, opatem paradyskim i referendarzem koronnym; z administratora biskupstwa łuckiego, otrzymał d. 13 Sierpnia 1663 królewską nominacyę na biskupa poznańskiego.

64) Michał Stefan Radziejowski na Radziejowicach i Kryłowie herbu Junosza, urodził się d. 3 Grudnia 1641 z ojca Hieronima podkanclerzego koron. i Eufrozyny hrabianki Tarnowskiej. Odebrawszy wykształcenie we Francyi był najprzód proboszczem kościoła S. Michała na zamku krakowskim, kanonikiem gnieźnieńskim warmińskim, warszawskim krakowskim. Obrany przez kapitułę warmińską wskutek prezenty królewskiej z d. 17 Grudnia 1677, otrzymał w Rzymie d. 30 Października 1679 potwierdzenie na biskupstwo warmińskie, które d. 20

Lipca 1681 objął. Od r. 1685 do r. 1687 piastował także podkanclerstwo
koronne. D. 31 Maja 1687 nominował go Jan III arcybiskupem gnieź:
nieńskim, po dokonanym na dniu 26 Czerwca 1687 wyborze przez Ka:
pitułę, otrzymał w Rzymie d. 17 Maja 1688 od Innocentego XI potwier:
dzenie na arcybiskupstwo, którego rządy objął d. 23 Lipca 1688 przez
swego pełnomocnika, sam zaś w Gnieźnie nigdy nie był. R. 1687
będąc jeszcze biskupem warmińskim otrzymał Radziejowski od papie=
ża Innocentego XI godność Kardynała tit. S. Praxedis. R. 1689 wybrał
się Radziejowski do Rzymu, i po powrocie wyjednał od Alexandra VIII
dla Kapituły metropolitalnej gnieźnieńskiej przywilej noszenia kap
rzymskich. W Łowiczu założył Seminaryum powierzywszy takowe
xx. Missyonarzom. Po śmierci Jana III., z którym się w końcu Radzie:
jowski poróżnił, popierał partyę francuską i chciał Kontego osadzić na
tronie polskim. Później znowu pogodziwszy się pozornie z Królem Au:
gustem II. był poplecznikiem partyi szwedzkiej. Zmuszony schronić
się do Gdańska, umarł tamże d. 13 Października 1705, pochowany
w Warszawie w Kościele S. Krzyża. Niektórzy zarzucają mu chciwość
i przekupstwo oraz zbyteczne uleganie Konstancyi Towiańskiej
Kasztelanowej Łęczyckiej.

65) Stanisław Szembek herbu własnego, syn Franciszka
Szembeka Kasztelana Kamienieckiego i Zofii Pieniążkówny, urodzo:
ny r. 1650, z Kanonika przemyskiego, krakowskiego został bisku:
pem dyonizyjskim i sufraganem krakowskim, R. 1699 otrzymał bis:
kupstwo kujawskie. R. 1706 d. 7 Czerwca mianowany przez Augusta II
arcybiskupem gnieźnieńskim, potwierdzony przez Klemensa XI.
d. 25 Czerwca 1707, objął już poprzednio rządy archidyecezalne
d. 29 Lipca 1706 przez pełnomocnika, mając sobie przytem nadane
opactwo tynieckie. Uroczysty ingres na stolicę metropolitalną od:
był dopiero d. 27 Sierpnia 1711. Jako stronnik Augusta II. wywiózł
on przed Szwedami zagranicę archiwum i skarbiec koronny. Umarł
d. 3 Sierpnia r. 1721 w Łowiczu, pochowany w Gnieźnie. Odpra:
wił on ostatni Synod dyecezalny gnieźnieński w Łowiczu r. 1720 d. 26 Sierpnia.

66) Teodor Andrzej Potocki herbu Pilawa, urodzony w Moskwie r. 1664 w Lutym z ojca Pawła wojewodzica bracławskiego i matki Eleonory Sołtykowny dyzunitki. chrzcił go zaś patriarcha Nikon. Po powrocie z Moskwy wraz z ojcem do kraju, wysłany został na nauki do Rzymu. R. 1688 wyświęcony na kapłana mając już godność kanonika krakowskiego i proboszcza katedralnego przemyskiego. R. 1691 mianowany kanclerzem Jadwigi Elżbiety Sobieskiej żony Filipa Wilhelma żony elektora palatyna Reńskiego. R. 1697 otrzymał od Augusta II biskupstwo chełmińskie, w którem dopiero z powodu chrztu dyzunickiego, dopiero za dyspensą papiezką w Rzymie d. 11 Kwietnia 1699 potwierdzony i d. 31 Maja 1699 konsekrowany. R. 1711 d. 16 Października na postulacyą Króla Augusta II. obrany przez kapitułę biskupem warmińskim potwierdzony 1712 przez papieża Klemensa XI. Na postulacyą Augusta II z d. 6 Grudnia 1722 obrany przez kapitułę, d. 8 Stycznia 1723 arcybiskupem gnieźnieńskim otrzymawszy zatwierdzenie Innocentego XIII d. 27 Września 1723 objął rządy archidyecezalne przez pełnomocnika d. 30 Grudnia 1723, sam zaś przybył dopiero do Gniezna d. 18 Maja 1726, nazajutrz installowany uroczyście.[*] Po śmierci Augusta II, popierał gorliwie elekcyą Stanisława Leszczyńskiego na tron polski; co nawet chwilowe uwięzienie Prymasa przez Rosyan w Gdańsku r. 1734 spowodowało. Puszczony na wolność złożył hołd Augustowi III. Umarł w Warszawie d. 13 Listopada 1738 r. pochowany w Gnieźnie. Ustanowił on r. 1735 dystynktoryum dla kanoników gnieźnieńskich, którego noszenie Klemens XII bullą z r. 1738 (Romae XVI Calend. Januarii) potwierdził.

[*] Obok arcybiskupstwa miał sobie nadane także opactwo tynieckie.

67) Krzysztof Antoni Szembek herbu własnego, syn Stanisława burgr. krak. i Krystyny Zielińskiej, z referendarza koronnego, kustosza łowickiego, kanonika krak. i pułtuskiego, mianowany najprzód r. 1712 biskupem inflantskim i piltyńskim r. 1716 przeniesiony na biskupstwo poznańskie objął takowe d. 29 Sierpnia 1717; d. 30 Października 1719 przez Augusta II przeniesiony znowu na biskupstwo kujawskie czyli włocławskie. R. 1739 d. 5 Lutego, za poleceniem Augusta III., obrany został przez kapitułę gnieźnieńską na arcybiskupstwo otrzymał d. 22 Maja 1739 potwierdzenie

papieskie mając sobie zarazem oddane także opactwo tynieckie. Objął rządy metropolitalne d. 1 Sierpnia 1739 przez pełnomocnika, osobiście zaś dopiero d. 30 Kwietnia 1741 uroczyście do Gniezna wjechał. R. 1742 d. 16 Lipca odbył jubileusz pięćdziesięcioletniego swego kapłaństwa. Umarł d. 6 Lipca 1748 w Łowiczu, tamże pochowany.

68) Adam ~~[illegible]~~ Ignacy Komorowski herbu Korczak, urodzony r. 1701 z ojca Jana stolnika nowogrodzkiego i Katarzyny Sulimirskiej. Wykształciwszy się w szkołach jezuickich w Wrocławiu i w Rzymie, został r. 1724 kanonikiem, następnie kanclerzem i proboszczem kapituły krakowskiej, oraz koadjutorem Samuela Ożgi biskupa kijowskiego. R. 1748 d. 13 Lipca mianowany przez Króla arcybiskupem gnieźnieńskim i opatem tynieckim i jędrzejowskim, obrany przez kapitułę d. 8 Sierpnia 1748, otrzymał potwierdzenie Benedykta XIV. d. 22 Września 1749, konsekrowany w Krakowie d. 28 Października 1749, objął rządy archidyecezyi d. 6 Listopada 1749 przez pełnomocnika swego, sam zaś uroczysty ingres do Gniezna d. 23 Czerwca 1751 odprawił. Umarł d. 2 Marca 1759 w Skierniewicach, pochowany w Łowiczu. Wyjednał on u Benedykta XIV. r. 1749 (Romae, X. Calend. Octobr.) pozwolenie dla arcybiskupów gnieźnieńskich prawo noszenia purpurowych szat kardynalskich.

69) Władysław Aleksander Łubieński herbu Pomian urodzony d. 11 Listopada 1703 z ojca Macieja łowczego sieradzkiego i Maryanny Stokowskiej. Kształcił się pierwotnie u Jezuitów w Kaliszu następnie we Włoszech i Francyi. Z dziekana gnieźnieńskiego, scholastyka krakowskiego kustosza sandomirskiego, proboszcza infułata łaskiego, opata paradyzkiego został najprzód pisarzem w. kor. R. 1757 d. 27 Listopada, mianował go August III. arcybiskupem lwowskim; potwierdzony przez Benedykta XIV d. ~~[illegible]~~ 19 Czerwca 1758. konsekrowany w Warszawie d. 7 Maja 1758. Następnie r. 1759 d. 13 Marca posunięty przez Króla na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, obrany przez Kapitułę d. 23 Marca 1759, potwierdzony przez Klemensa XIII. d. 9 Kwietnia 1759, objął rządy metropolitalne gnieźnieńskie d. 2 Maja 1759 przez pełnomocnika, osobiście zaś niemógł przybyć na installacyą. Odrestaurował on i miedzią pokrył nagorzałe w r. 1760 kościół metropolitalny gnieźnieński; w Łowiczu

założył około r. 1760 drukarnię arcybiskupią. Na restauracyją Katedralnego
Kościoła w Gnieźnie wydał około 200000 złp. i prócz tego 33000 złp. na
dalszą fabrykę testamentem zapisał. Koronował on w Warszawie d. 25 Lis=
topada 1764 ostatniego Króla polskiego Stanisława Poniatowskiego. Wsła=
wił się także jako autor wydanem dziełem: Świat we wszystkich swoich
częściach geograficznie-historycznie skreślony. Wrocław 1740. Umarł
d. 20 Czerwca 1767 w Warszawie, pochowany w Łowiczu.

70) <u>Gabryel</u> Jan Podoski herbu Junosza urodzony d. 17 Marca
1719 z ojca Mikołaja Kasztelana płockiego i Maryanny Rokitnickiej
Kształcił się za młodu w Akademii Krakowskiej, gdzie został Dokto=
rem Praw. R. 1754 otrzymał Kanonią Krakowską, będąc poprzednio Kanclerzem
Królewiczów Ksawerego i Karola, administratorem starostwa spiskiego
i Kanclerzem Katedralnym włocławskim. R. 1755 otrzymał probostwo Katedral=
ne Krakowskie, r. 1757 probostwo miechowskie, r. 1759 referendarstwo wiel=
kie Koronne. Za promocyją Rossyi, której był Podoski adherentem,
na polecenie ambasadora Repnina i cesarzowej Katarzyny II mianował go Król Sta=
nisław August d. 24 Czerwca 1767 arcybiskupem gnieźnieńskim z przy=
daniem opactwa tynieckiego i paradyzkiego. Kapituła gnieźnieńska obrała
go na arcybiskupstwo d. 11 Lipca 1767; papież Klemens XIII zatwierdził d.
31 Sierpnia 1767 ten wybor, po czem Podoski d. 27 Września 1767 konsekracyją
otrzymał. Rządy metropolitalne objął już d. 23 Września 1767 przez swe=
go pełnomocnika, lecz osobiście nigdy się w Gnieźnie nie pokazał.
Zaprzedany Rossyi podpisał traktat z r. 1768 uszczuplający prawa Koś=
cioła Katolickiego, i przyłączył się do Konfederacyi radomskiej pod
opieką rossyjską zawiązanej. W Łowiczu zamknął Seminarium aby się
synowie włościan stanowi duchownemu nie poświęcali; niewahał się też za=
grabić na swój użytek prywatny summ funduszowych Katedralnych.
Z nałożnicą Emkinową w jawnym żył konkubinacie. Znienawidzony
dla swych gorszących obyczajów, straciwszy zaufanie u Króla, wy=
jechał do Francyi; powierzywszy rządy archidyecezyi x. Kozierowskiemu
biskupowi adrateńskiemu. Umarł w Marsylii d. 3 Kwietnia 1777 r.
tamże pochowany. (Podług niektórych zmarł r. 1776 d. 3 Kwietnia.)

71) <u>Antoni</u> Kazimierz Ostrowski herbu Grzymała, urodzony
r. 1712 z ojca Ludwika i Katarzyny Słuszewskiej, od r. 1738 Kanonik
poznański, od r. 1739 Kanonik gnieźnieński i warszawski, od r. 1747 Ka=
nonik Krakowski, od r. 1750 wikaryusz i oficyał generalny warszawski

Mianowany r. 1751 przez Króla biskupem inflantskim, otrzymał dopiero d. 9 Kwietnia 1753 potwierdzenie papieskie. Konsekrowany w Rzy d. 2 Czerwca 1754 przeniósł Katedrę biskupstwa inflantskiego do Krasławia. R. 1758 d. 2 Października przybrał go Antoni Dębowski biskup kujawski za Koadjutora. Ozdobiony orderem Orła białego. R. 1762 mianowany biskupem kujawskim, potwierdzony r. 1763 przez papieża. R. 1777 d. 19 Kwietnia mianował go Król arcybiskupem gnieźnieńskim nadawszy mu oraz opactwa tynieckie i łędzkie. Potwierdził go na arcybiskupstwie Pius VI d. 23 Czerwca 1777. Ostrowski objął rządy archidyecezalne d. 1 Września 1777 przez swego pełnomocnika, osobiście zaś odbył uroczysty ingres do Gniezna d. 22 Lipca 1778. Wystawił on pałac w Wolborzu i prymasowski w Warszawie, oraz kościoły w Wolborzu i Skierniewicach. Na reparacyję Kościoła katedralnego gnieźnieńskiego złożył 20,000 złp. i wieże miedzią pokrył, a na utrzymanie muzyki katedralnej wieś Bożacin zapisał. Odbudował także w Gnieźnie Seminaryum spustoszałe i fundował dla archidyecezyi drugą Sufraganią w Łowiczu. R. 1782 wyjechał dla poratowania zdrowia za granicę; umarł zaś w Paryżu d. 26 Sierpnia w Paryżu, pochowany w Kościele S. Ludwika przy dworze, serce zaś jego przewieziono do Skierniewic.

72) Michał Jerzy Poniatowski herbu Ciołek

Michał Jerzy Xiążę Poniatowski urodz. d. 12 pazdziern. 1736 z ojca Stanisława kasztelana Krak. i Konstancyi Czartoryskiej Kasztelanki wileńsk. Kształcił się w Rzymie, skąd wróciwszy, w Seminarium S. Krzyża w Warszawie; wyświęcony r. 1760 na Kapłana został r. 1766 Kanonikiem Katedr. Krakow. Kustoszem gniezn., dziekanem warszaw. i po uwięzieniu Sołtyka przez Rossyan r. 1767 był administratorem dyecezyi Krakow. dodany później za Koadjutora biskupiego który to obowiązek od 1782 aż do [illegible] r. 1791 pełnił. R. 1773 został biskupem płockim [objął rządy d. 2 Września 1773]; a r. 1783 arcybisk. gnieźnień. [mianowany przez Króla d. 12 Paźdz. 1784, potwierdzony przez Piusa VI d. 14 Lutego 1785, objął rządy archidyecezyi d. 12 Paźdz. 1784 przez pełnomocnika, osobiście przybył do Gniezna d. 18 Września 1789 nazajutrz instalowany.] Był przytem opatem Komendat. czerwińskim i tynieckim, Kawalerem ord. orła biał. i S. Stanisława. Umarł w Warszawie d. 12 sierp. 1794 nie bez podejrzenia iż się otruł; pochowany d. 18 sierpnia na cmentarzu powązkowskim. Jako biskup płocki wydawał mądre urządzenia, [illegible] odnowił Katedrę w Płocku i zaprowadził tamże Siostry miłosierdzia. Jako administrator dyjecezyi Krak. wyjednał założenie Szpitala publicznego w Krakowie; lecz d. 4 lipca 1785 podpisał traktat z Austrią mocą którego zezwolił na utworzenie nowego biskupstwa tarnowskiego i zabór dobr duchownych zakordonowych dyjecezyi Krakow. Jako prezes [illegible] Komissyi edukacyjnej przyłożył się czynnie do reformy akademii Krakow. [i otaczał się mężami uczonymi] Po zaborze dyjecezyi poznańskiej przez Prusaków zarządzał archidyakonatem warszawskim.

(Ob: Witoszyński Ignacy: Kazanie na pogrzebie Michała Jerzego Poniatowskiego arcybisk. gniezn. Warszawa 1794. 4°.)

Za jego rządów traktatem grodzieńskim z d. 25 Września 1793 większa część archidyecezyi gnieźnieńskiej przeszła pod panowanie pruskie

(z Sieciń i Krasiczyna, herbu Rogala) czyli raczej 1734

<u>Ignacy hr. Krasicki</u> ur. d. 3 Lutego 1735 (w Dubiecku
syn Jana Kasztelana chełmskiego i Anny Starzechowskiej,
ukończywszy nauki w szkołach lwowskich wykształcony w
Rzymie po powrocie r. 1757 wyświęcony od Wacława Sierakow-
skiego na Kapłana otrzymał Kanonię przemyską i kijowską. Został
wkrótce proboszczem katedr. przemysk. ~~[illegible]~~
r. 1762 i Koadjutorem opactwa wąchockiego. R. 1764 mianowany
Kanonikiem kustoszem lwowsk. obrany został od Kapituły lwowsk.
na deputata do trybunału ~~[illegible]~~ Koronnego. R. 1765
otrzymał intratne infułactwo w Kodniu następnie r. 1766 kanonię
warmińską. Biskup warmiński Adam Stanisław Grabowski
przybrał go (r. 1766) za Koadjutora, przyczem Krasicki od Klemensa
XIII dostał tytuł biskupa uranopolitańskiego. Po wkrótce *
nastąpionej śmierci Grabowskiego został Krasicki (d. 25 grudn.
1766 przez nuncyusza Visconti w Warszawie na biskupa warmiń-
skiego wyświęcony; r. 1767 został Kawalerem Krzyża S. Jana Je-
rozolimskiego i był na sejmie warszawskim. Oddając się mało
życiu publicznemu i duchownemu pilnował więcej pióra wsta-
wiwszy się swemi polityczenemi dziełami. R. 1772 d. 13 wrześ-
nia po zaborze Prus zachodnich przez Króla pruskiego, zabrano
dobra biskupstwa warmińskiego które sekularyzowano. Je-
dnak Fryderyk II ceniąc dowcip Krasickiego (przeznaczył mu
pensyję i fundusz na zapłacenie długów. Odtąd mieszkał
Krasicki w Berlinie gdzie też kościół katolicki S. Jadwigi
poświęcił. R. 1795 Król Wilhelm II powołał Krasickiego
na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Bawił Krasicki w Skier-
niewicach i wyjechawszy r. 1801 dla załatwienia intere-
sów do Berlina na początku roku zmarł tamże d. 14 marca
1801 po krótkiej słabości mając lat 67. Ciało jego pochowane
w Kościele Katolickim S. Jadwigi w Berlinie dopiero (1829) d. 17 ~~20~~
marca przewiezione zostało do Gniezna i tamże w Katedrze
pogrzebione. (Ob. Rocznik Tow. Warsz. Przyj. Nauk T. I – Pamiętnik
warszaw 1801 – Eichhorn) Darował Kapitule gnieźnieńskiej rękopis
Historji Długosza w 3 tomach
(Sedes vacat 1801 – 1806)

Listem pasterskim danym w Berlinie d. 26 Marca 1796 wzywał do wierności i posłuszeństwa Królowi pruskiego, za którego modły nakazał

(Który od r. 1773 zamieszkał w Berlinie

(obrany d. 13 Kwietnia (przez Kapitułę) 1795, potwierdzony przez papieża d. 18 Grudn. 1795, objął rządy metropolitalne d. 3 Czerwca 1795 przez pełnomocnika. Osobiście zjechał do Gniezna d. 17 Marca 1796

Otrzymał od Króla Fryderyka Wilhelma II potwierdzenie tytułu Księcia tego dla arcybiskupów gnieźnieńs.

Ignacy hr. Raczyński (herbu Nałęcz) (ur. d. 6 sierpnia 1741 w Małoszynie z ojca Antoniego i Katarzyny Szygowskiej starościanki prawnickiej, ukończywszy szkoły u Jezuitów w Poznaniu, wstąpił d. 5 sierp. 1760 do Zakonu Jezuitów w Krakowie skąd go dla wydoskonalenia się do Mediolanu postano. Po suppresyi zakonu r. 1773 został plebanem w Kostrzynie a dalej kanonikiem (scholastykiem) poznańskim. Zwiedziwszy drugi raz obce kraje a mianowicie Szwajcaryją i Francyją r. 1793 po śmierci Michała Okęckiego wybrany został na biskupstwo poznańskie. R. 1801 król pruski mianował go arcybiskupem gnieźnieńskim (co też stolica apostolska ~~r. 1806 potwierdziła. R. 1807 mianowany prymasem~~. Był kawalerem Orderów S. Jana Jerozolimskiego, Orła białego i Orła czerwonego. Jako zwolennik Jezuitów popierał w Warszawie sprawę ich gałęzi Liguryanów czyli Benonów wydalonych przez rząd księstwa warszawskiego, co go wielu kłopotów nabawiło. R. 1818 (d. 22 Października) złożył dobrowolnie godność arcybiskupią i żył najprzód w Rzymie u Jezuitów, potem od r. 1821 w Starejwsi w Galicyi. Umarł w Przemyślu d. 19 lutego 1823 w skutek wodnej puchliny, pochowany w Starejwsi, skąd r. 1850 zwłoki jego do Obrzycka w Księstwie poznańskim przewiezione zostały. Raczyński wydał kilka pism polskich treści teologicznej i polemicznej. (Ob. Rys życia Ignacego Nałęcz hr. Raczyńskiego arcyb. gniezn. przez Józefa Perkowskiego. Lwów 1844. 8º kart 38 z portr. ~~[illegible]~~ litogr.) Ostatnie dni życia hr. Nałęcz Ignacego Raczyńskiego arcybisk. gniezn. wyjęte z listu Rektora Collegii Soc. Jesu, pisanego d. 11 Marca 1823 ze Starejwsi do biskupa Siemieńskiego w Gnieźnie. fol. k. 1)

Potwierdzony przez papieża d. 12 Września 1794

(wybrany d. 14 Marca 1805 przez Kapitułę (bullą Piusa VII z d. 26 Sierpnia 1806 (VII Calend. Septembr.) potwierdziła. Dopiero 10 Grudnia 1807 objął rząd archidyecezalne przez pełnomocnika, sam zaś d. 5 Maja 1810 przybył do Gniezna, uroczyście instalowany. Zredukował on liczbę kanoników. Obrońca praw Kościoła.

Tymoteusz Jan Gorzeński herbu Nałęcz ur. 1741 z ojca Franciszka pułkownika wojsk Koron. i Anny Dzięgowskiej. Najprzód kanonik poznań.; od r. 1767 kanonik krakowski, r. 1780 deputat na trybunał Koron. r. 1783 referendarzem duchownym Koronn. R. 1790 został biskupem smoleńskim (bez dyecezyi) P. R. 1803 w interessach kapituły krakow. jeździł do Wiednia do cesarza. Mianowany następnie biskupem poznańsk. około r. 1818 Γ, gdy r. 1821 d. 16 Lipca wydaną została bulla De salute animarum wskutek której biskupstwo poznańskie wyniesione zostało do rzędu metropolij i jako takie połączone zostało z arcybiskupstwem gnieznieńskiem, pierwszy Gorzyński F objął d. 11 Pazdziern. 1821 L tę godność. Umarł d. 20 Grudnia 1825 w Poznaniu, będąc kawalerem kilku orderów, tamże pochowany.

P potwierdzony d. 29 Listopada 1790 w Rzymie

Γ d. 27 marca 1819 w Rzymie potwierdzony

F nominowany arcybiskupem otrzymał potwierdzenie papieskie

L uroczyście w Gnieznie d. 13 Listopada 1821 installowany.

Teofil Wolicki herbu Nabram ur. d. 30 pazdziern. 1767 w Godziętowicach wsi dziedzicznej w ziemi wieluńsk. z ojca Ignacego i Jozafaty Wiesiołowskiej. W pierwszej młodości kształcił się w szkołach płockich pod okiem stryja swego Konstantyna Wolickiego prałata klasztoru norbertanek w Płocku. R. 1785 oddany do seminarium w Warszawie przykładał się do nauk teologicznych, a przez rok następny słuchał nauk w uniwersytecie wileńskim. Następnie pracował w kancellaryi Macieja Garnysza biskupa chełmskiego podkanclerzego Koron. skąd wybrał się do Rzymu, gdzie dwa lata na naukach spędził. R. 1790 do kraju powrócił wyświęcony został na kapłana w Warszawie i pełniąc obowiązki pomocnika uczonych prac Jana Albertrandego biskupa zenopolitańskiego przy królewskiej bibliotece w Warszawie otrzymał plebanią we wsi Barcicach nad Bugiem. R. 1793

powołał Wolickiego Ignacy Raczyński biskup poznański
na urząd audytora dyjecezalnego, gdzie też wkrótce mianowa=
ny archidyakonem poznańskim, następnie proboszczem me=
tropolii gnieźnieńskiej i plebanem w Dusznikach.
Od r. 1806 za byłego Księstwa warszawskiego należał
Wolicki do rady administracyjnej poznańskiej. r. 1807 mianowany probosz-czem gniezn.
Po utworzeniu Wielkiego Księstwa Poznańskiego prze=
bywał Wolicki w Dusznikach jako pleban, skąd w r.
1825 po śmierci Tymoteusza Gorzeńskiego wezwany na
administratora dyjecezalnego, r. 1828 powziął zamiar wysta=
wienia ze składek pomnika dla Mieczysława I i Bo=
lesława Chrobrego w katedrze poznańskiej. R. 1828 d.
29 maja wyniesiony na arcybiskupstwo gnieźnieńskie
i poznańskie. Otrzymawszy zarazem tytuł legati nati
i ozdobę palliusza, został konsekrowany d. 17 maja 1829 przybył d. 17 czerwca 1829 do Gniezna
Po krótkim czasie, bo po siedmiomiesięcznym rządzie,
zmarł Wolicki d. 21 Grudnia 1829, pochowany w katedrze
poznańskiej. Zasłużył się lepszem urządzeniem probostw
oraz szkół początkowych włościańskich. (Ob: Krzy=
żanowski Adryan: Obraz życia s.p. Teofila Wolickiego
arcybisk. gniezn. Warszawa 1850. 8o.)

Marcin Dunin herbu Łabędź ur. d. 11 listopada 1774 r. we wsi
Wał pod Rawą z ojca Felicyana i Brygidy Szczakowskiej;
aż do r. 1786 uczęszczał do szkół pojezuickich w Rawie, w którym
to roku stryj jego x. Wawrzyniec Dunin kanclerz kapituły
włocławskiej oddał go do ginnazyum w Bydgoszczy. Obrawszy
sobie stan duchowny, udał się do Rzymu r. 1795, gdzie po ukończe=
niu nauk teologicznych w Collegium germanicum, r. 1797
wyświęcony został na kapłana. Wróciwszy do kraju, bawił

najprzód przez dwa lata przy boku Turskiego biskupa krakowsk. zaszczycony godnością kanonika wiślickiego. R. 1808 wezwany przez Rydzyńskiego biskupa kujawskiego, mianowany został kananonikiem kapituły włocławskiej i proboszczem w Służewie. Arcybiskup gnieźnieński Ignacy Raczyński mianował go r. 1808 kanonikiem gnieźnieńskim, jeneralnym audytorem i proboszczem w Kcyni. R. 1815 został prałatem kanclerzem kapituły gnieźnień. oraz później radcą szkolnym, na którym to stopniu władze krajowe oceniając jego zasługi wyjednały mu u Króla pruskiego order Orła czerwonego. Obrany d. 15 marca 1830 na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, otrzymał d. 10 lipca 1831 poświęcenie. Gorliwy w pełnieniu swych obowiązków, zajął się troskliwie przywiedzeniem do skutku bulli De salute animarum, zaprowadził ścisłą karność kościelną, uorganizował kapituły gnieźnieńską i poznańską, [redacted] doobjeżdżał dyjecezyje. Rozporządzenia jego z r. 1838 dotyczące małżeństw mieszanych, których ważności aktu uznawać niechciał stosownie do zasad kanonicznych, wplątały go w zatargi z rządem pruskim, w skutek których więziony został w Kołobrzegu aż do r. 1840 [redacted]. Po uwolnieniu swem [redacted] nie ustając w pracach dla dobra podwładnych, czego dowodem jest wydana staraniem jego Książka do nabożeństwa, umarł w Poznaniu d. 26 grudnia 1842 r. tamże pochowany (Ob: x. Jabczyński: Mowa miana przy pochowaniu zwłok Marcina Dunin [redacted] arcybisk. gniezn. w d. 2 styczn. 1843. Poznań 1843. 8º. – Olszewski Jan: Dwa głosy po skonie ś. p. Marcina Dunina arcyb. gniezn. Poznań 1843. 8º.)

Leon Przyłuski herbu Lubicz

Kościoły w Archidyecezyi Gnieźnieńskiej

r. 1521

(podług: Liber beneficiorum ex mandato Joannis de Lasko archiepiscopi Gnesnensis conscriptus A. 1513–

I. Archidyakonat Gnieźnieński.

I) Dekanat Gnieźnieński S. Trojcy.

1) Gniezno kościół paraf. S. Trojcy. 2) Gniezno kościół paraf. S. Wawrzyńca. [3) Gniezno kościół paraf. S. Piotra. 4) Kędzierzyn. 5) Niechanowo. 6) Witkowo. 7) Jarząbkowo. 8) Marzenin. 9) Września miast. 10) Grzybowo. 11) Czerniejewo miast. 12) Pawłowo. 13) Żydowo. 14) Gurowo filia kościoła paraf. S. Wawrzyńca w Gnieźnie. 15) Lubowo. 16) Dziekanowice. 17) Jemielno. 18) Dębnica. 19) Waliszewo. 20) Sławno arcybiskupie. 21) Węglewo. 22) Goczanowo (dziś Kocanowo, bez kościoła). 23) Pobiedziska miast. 24) Wronczyno. 24). 25) Dąbrowa (dziś Dąbrówka). 26) Dzwonowo (r. 1513 Dziwanowo – dziś niema kościoła). (Kiszkowo dziś bez kościoła) 27) Kiszkowo. 28) Łagiewniki. 29) Pomorzany (dziś filia). 30) Jabłkowo. 31) Raczkowo. 32) Popowo. 33) Mieściska miast. 34) Janowiec miast. 35) Kołdrąb. 36) Gandecz (dziś niema kościoła) i Łopienno. 37) Kłecko miast. 38) Sokolniki, 39) Modliszewo (dziś Modliszewko). 40) Kruchowo. 41) Duszno. 42) Ostrowite. 43) Jankowo (dziś bez kościoła). 44) Strzyżewo Kościelne. [45) Gniezno. Kościół paraf. S. Michała za miastem (zwany zbarski od zamku Zbar, w okolicy Trzemeszna).

II) Dekanat Łekneński.

1) Łekno miast. 2) Tarnowo. 3) Wągrowiec miast. 4) Grylewo. 5) Żuń. 6) Gołancza miast. 7) Chojna. 8) Jaktorowo. 9) Smogulec miast. 10) Panigrodz. 11) Kcynia. 12) Wszeradowo. 13) Samoklęski. 14) Rynarzewo miast. 15) Szubin miast. 16) Słupy. 17) Dziewierzewo. 18) Czeszewo. 19) Srebrna Górka. 20) Kozielsko. 21) Stępuchowo.

III) Dekanat Żniński.

1) Żnin (Sneyna) miasto. 2) Gora. 3) Chomętowo. 4) Brzez. Korzystew. 5) Gorzyce. 5) Janiczewo (dziś Juncewo). 6) Świątkowo. 7) Cyrkwica (dziś Cerekwica). 8) Żerniki. 9) Bzdebno. 10) Rogowo miast. 10) Skurki (r. 1628 i poźniej nie istn.) 11) Lubcza. 12) Gościszyno. 13) Ryszewko. 14) Ziestronno. 15) Parlino. 16) Chomiąża. 17) Gąsawa. 18) Wenecya. 19) Ostrosce (dziś Ostrowo) (dziś bez kościoła). 20) Kierzkowo. 21) Szczepanowo. 22) Sławoszewo (Sławoszewo dziś bez kościoła). 23) Łakość miast. 24) Wielatowo miast. 25) Mogilno miast. 26) Palędzie.

IV) Dekanat Żbarski.

1) Kleczewo miast. 2) Złotkowo. 3) Budzisław. 4) Orchowo miast. 5) Rękawczyno. 6) Kamieniec. 7) Linowiec. 8) Wilczyno miast. 9) Wojuczyno. 10) Siedlimowo (r. 1628 Siedlemino). 11) Lisowo. 12) Ostrowąs. 13) Sleszyno. 14) Lubstowo wielkie 15) Sampolno. 16) Mąkolino. 17) Dęby. 18) Dębna. 19) Wrząca wielka. 20) Grzegorzewo miast. 21) Osiek. 22) Krampsko. 23) Racięcice. 24) Lubstowko małe. 25) Lichyń miast. 26) Wąsosze. 27) Gosławice. 28) Kazimierz miast. 29) Kozarzewo (poźniej nie istnieje). 30) Morzysław (dziś fara).

V) Dekanat Koniński.

1) Konin miasto. 2) Krzymowo. 3) Białkowo. 4) Kościelec.
5) Koło miasto. 6) Dobrowo. 7) Brudzewo miastecz. 8) Jani=
szewo. 9) Słomowo. 10) Psary. 11) Kowale. 12) Turek mias=
teczk. 13) Grzymiszewo miastecz. 14) Russocice. 15) Wyszyna
16) Tuliszkowo miastecz. 17) Lisiec wielki 18) Dobroszyno.
19) Rychwał miastecz. 20) Grochowo. 21) Grodziec. 22) Kroli=
kowo miastecz. 23) Trąbczyno. 24) Zagorowo miastecz. 25)
Rzgowo. 26) Grabienica. 27) Kuchary. 28) Sławsko wielkie.

VI) Dekanat Słupecki.

1) Kawnice. 2) Golina miastecz. 3) Myśliborz. 4) Ląd.
5) Wola. 6) Kowalewo. 7) Zaroszyno. 8) Cienino. 9) Dobro=
sołowo. 10) Ostrowite kapitulne. 11) Giewartowo. 12) Mło=
dujewo (Młodziejewo). 13) Słupcza miasto. 14) Koszuty.
15) Skarboszewo. 16) Graboszewo. 17) Strzałkowo. 18) Ostrow
19) Powidz miastecz. 20) Staw. 21) Brudzewko. 22) Szambo=
rowo. 23) Mielżyno miastecz. 24) Odrowąż. 25) Kwieciszewo.

II) Archidyakonat Uniejowski.

I) Dekanat Uniejowski.

1) Wielenin. 2) Faliborzyce (Chwalborzyce). 3) Wielanowo.
3) Swience. 4) Grodzisko. 5) Wartkowice. 6) Niewiesz. 7) Bet=
drzychow. 8) Małyń. 9) Lutomirsko miastecz. 10) Gorka.
11) Pabianice miastecz. 12) Mikołajowice. 13) Kwiatkowice. 14) Wierz=
chy. 15) Zadzim. 16) Rososzyca. 18) Mąka. 19) Glinno. 20) Pęcz=
now. 21) Drużbin. 22) Niemysłow. 23) Uniejow Kollegiata.

II) Dekanat Wartski.

1) Boleszczyno. 2) Dobra miastecz. 3) Skacznów (Skęczniow 4) Milkowice. 5) Zeziersko. 6) Warta miastecz. 7) Tubądzin 8) Węglczow. 9) Wroblow. 10) Charttupia wielka. 11) Dąbrowa. 12) Brzezno. 13) Unikow. 14) Stolec wielki. 15) Buzenin miastecz. 16) Sieradz miasto. 17) Charttupia mała. 18) Kamionacz wielki.

III) Dekanat Szadkowski.

1) Szadek. 2) Borzyszowice. 3) Łasko miastecz. 4) Buczek 5) Łobodzice. 6) Wygiełzow. 7) Szczerczow miastecz. 8) Grocholice miastecz. 9) Drużbice. 10) Parzno. 11) Rzeszetarzow. 12) Sędziejowice. 13) Grabno. 14) Widawa. 15) Rychłocice. 16) Brzykow. 17) Strońsko. 18) Korczow. 19) Marzenin

IV) Dekanat Brzeznicki.

1) Brzeznica miastecz. 2) Jedlno. 3) Wiewierz. 4) Sulimirzyce. 5) Lgota. 6) Kręp. 7) Radomskie miastecz. 8) Dobrzyszyce. 9) Kamieńsko miastecz. 10) Kodrąb. 11) Dmenin. 12) Kobiele 13) Żytna miastecz. 14) Borzykowa. 15) Wszeborzyce (dziś Soborzyce) 16) Dąbrowa. 17) Gidle. 18) Kłomnice. 19) Borowno. 20) Kruszyna. 21) Mykanow. 22) Dworzyszowice. 23) Makowiska. 24) Wąsosze. 25) Pajęczno miasteczko. 26) Trabaczow. 27) Niwiska. 28) Działoszyn. 29) Raczyszyn. 30) Szczyty. 31) Samikowice (Siemikowice). 32) Rząśnia

III) Archidyakonat Kurzelowski.

1) Kurzelow, Kollegiata. 2) Chrząstow. 3) Kuczków. 4) Czarn=
ca. 5) Secemin miasteczko. 6) Włoszczowa. 7) Bambelno (Be=
belno) /: r. 1628 i 1728 nie istn. :/ 8) Konieczno. 9) Węgleszyn. 10) Cier=
no. 11) Złotniki. 12) Rembieszyce. 13) Małogoszcz miastecz.
14) Chęciny miastecz. 15) Piekoszow. 16) Chełmce. 17) Łopuszno.
18) Minin (Mnin) ~~[illegible]~~. 19) Radoszyce. 20) Lipa.
21) Fałkow miastecz. 22) Czérmno. 23) Pilczyca. 24) Krasocin.
25) Kozłow. 26) Chotow. 27) Januszewice (Januszowice). 28) Że=
lazne Nogi (Żeleznica r. 1628). 29) Stanowiska. 30) Przedborz
miasteczko i Policzko (filia). 31) Skorkowice. 32) Żarnow.
33) Wojcin. 34) Błogie. 35) Dąbrowa. 36) Białebrzegi. 37)
Sławno. 38) Konice. 39) Opoczno miastecz. 40) Dámojewice
(po r. 1521 nie istn.). 41) Libiszowo. 42) Krasnica. 43) Brudzewice.
44) Drzewica miastecz. 45) Nieznamirowice. 46) Odrzywół mias=
tecz. 47) Klwow miastecz. 48) Potworow czyli Oxa miastecz.
49) Wrzeszczow. 50) Bukowno. 51) Radzanow. 52) Wyszemierzy=
ce. 53) Jasionna. 54) Stromiec. 55) Goryn. 56) Lissowek (Lis=
sowo). 57) Jankowice. 58) Błotnica. 59) Kaszow. 60) Przytyk
miastecz. 61) Wrzos. 62) Wieniawa. 63 Skrzyn (Skrzynno)
miastecz. 64) Wielki Skrzyn (Skrzyńsko). 65) Smogorzow.
66) Goworzyczow (Gowarczow). 67) Odrowąż. 68) Końskie.
69) Bedlno. 70) Białaczow miastecz. 71) Potrykozy (Petry=
kozy). 72) Gielniow miastecz. 73) Bieliny.

IV) Archidyakonat Kaliski.

1) Skarmierzyce (Skalmierzyce). 2) Rajsko. 3) Kościelniec (Kościelec). 4) Droszewo. 5) Gorzno. 6) Skrzebowo. 7) Kobierzno (Kobierno). 8) Krotoszyn. 9) Baszkowo. 10) Kobylino miasteczko. 11) Wyganowo. 12) Zduny. 13) Koryta. 14) Karmino. 15) Sośnica. 16) Kowalewo. 17) Twardowo. 18) Szymanowice. 19) Kretkowo. 20) Żegocino. 21) Kotlina. 22) Czyrmino (Czermin). 23) Chodecz ([illegible]). 24) Broniszewice. 25) Grodzisko. 26) Pleszowo (Pleszew). 27) Lenartowice. 28 Gołuchowo. 29) Brzezie. 30) Tursko. 31) Sowina. 32) Magnuszewice. 33) Kucharki. 34) Kościoł (Kościelna wieś). 35) Dobrzec. 36 Gostyczyna. 37) Giżyce. 38) Lewkowo. 39) Szczury. 40) Chorzewo. 41) Jedlca (Jedlec). 42) Kajowo. 43) Kuczkowo. 44) Sobotka. 45) Rosoczyca (Rososzyca). 46) Ołobok. 47) Ociąż. 48) Biskupice. 49) Opatowko. 50) Chełmce. 51) Godzieszowa (Godziesze). 52) Wojkowo. 53) Iwanowice i Kamiona. 54) Gruszczyce. 55) Błaszki. 56 Gora. 57) Chlewo. 58) Goszczanowo. 59) Łyskowo. 60) Koźminek. 61) Gać. 62) Staw. 63) Płokinia. 64) Kamion (Kamień). 65) Tokary. 66) Głuchowo. 67) Przespolewo. 68) Malanowo. 69) Kosmowo. 70) Złotniki. 71) Stawiszyn. 72) Zbiersko. 73) Lipie. 74) Piątek. 75) Bliżanowo. 76) Brudzewo. 77) Rychnowo. 78) Jastrzębniki. 79) Kokanino. 80) Russowo (później nie istn.). 81) Pamięcino. 82) Tykadłowo. 83) Zborowo. 84) Dzierzbino. 85) Kalinowo. 86) Borkowo.

V) Archidyakonat Łęczycki.

I) Dekanat Tuszyński.

1) Tuszyn miasteczko. 2) Rzgow miasteczko. 3) Serockie (Srocko). 4) Moszczenica. 5) Wolborz. 6) Chorzęcin. 7) Tobiasze. 8) Nagorzyce. 9) Sulejow miastecz. 10) Milejow. 11) Rozprza miastecz. 12) Mierzyn. 13) Bęczkowice. 14) Rączno. 15) Bąkowa-Gora. 16) Chełm. 17) Wielki młyn. 18) Matuszyn. 19) Niedośpielin. 20) Rzujewice (Rzejowice). 21) Gorzkowice. 22) Bogdanow. 23) Piotrkow miastecz. 24) Czarnocin. 25) Rosocha (później nie istn.). 26) Łaznów.

II) Dekanat Rawski.

1) Łowicz, kollegiata N. Maryi P. 2) Łowicz kościoł S. Ducha. 3) Złakow. 4) Kocierzewo (Kociszew). 5) Kępina. 6) Bednary. 7) Nieborow. 8) Bolemow. 9) Skwierniewice (Skierniewice) miastecz. 10) Makow. 11) Psczonow. 12) Godzanow. 13) Żelazna. 14) Stara-Rawa. 15) Kurzeszyn. 16) Rawa miasto. 17) Boguszyce. 18) Czerniewice. 19) Wysokienice. 20) Krzemienica. 21) Sierzchow. 22) Nowe miasto. 23) Gora. 24) Michałowice. 25) Łęgonice [illegible] wieś. 26) Łęgonice miasteczko. 27) Rzeczyca. 28) Inowłodz miastecz. 29) Lubochen (Lubochnia). 30) Malec. 31) Ujazd. 32) Budziszewice. 33) Żelichlin mały (Żelechlinek) 34) Głuchow. 35) Janisławice. 36) Białynin. 37) Jeżow 38) Słupia. 39) Lipie. 40) Kołacin mały (Kołacinek) 41) Dmosin miastecz. 42) Domaniewice. 43) Chroślin.

III) Dekanat Szczawiński.

1) Łęczyca miasteczko. 2) Tolca. 3) Chocieszow. 4) Parniczowo (Parzęczew). 5) Leźnica wielka. 6) Leźnica mała. 7) Chodowo. 8) Tur. 9) Domaniew. 10) Poddębice. 11) Kałowo. 12) Dalików. 13) Bełdowo. 14) Kazimierz miastecz. 15) Łodzia (Łódź). 16) Mileszki. 17) Zgierz miastecz. 18) Szczawino. 19) Kozieł (Koźle). 20) Stryków. 21) Dobra. 22) Skoszewy. 23) Brzeziny miastecz. 24) Niesułków. 25) Bratoszowice miastecz. 26) Mąkolice. 27) Gieczno. 28) Modlna. 29) Gora (Góra Św. Małgorzaty). 30) Piątek miastecz. 31) Oszkowice. 32) Waliszewo 33) Bielawy miastecz.

IV) Dekanat Bedlneński

1) Kościoł (Tum ?) z Topolą. 2) Błonie. 3) Siedlec. 4) Goraj miasteczko. 5) Grabow miastecz. 7) Pieczewo (Piecow). 8) Dąbie miastecz. 9) Chełm miastecz. 10) Unienie. 11) Borzysławice. 12) Korzecznik. 13) Bierzwienna. 14) Kłodawa miastecz. 15) Dzierzbice. 16) Dąbrowice. 17) Chodowo. 18) Rudułtowo. 19) Sobotka 20) Mazowo. 21) Sławoszewo. 22) Miłonice. 23) Krośniewice miastecz. 24) Nowe. 26) Grahowo. 26) Głogowiec. 27) Kutno miastecz. 28) Łąkoszyn. 29) Kaszewo. 30) Strzegocin. 31) Withuncya (Witonia). 32) Łąki (Łęki). 33) Orłow. 34) Bedlno. 35) Oporow. 36) Żychlin miastecz. 37) Sleszyn (później nieistn.) 38) Plecka Dąbrowa. 39) Bąków. 40) Sobota miastecz. 41) Zduny.

VI) Archidyakonat Wieluński.

1) Wieluń, Kollegiata. 2) Ruda. 3) Wierzchlas. 4) Parzymiechy. 5) Mierzyce. 6) Jaworzno. 7) Danków. 8) Krzepice miastecz. 9) Rudniki. 10) Żytnow (Żytniów) 11) Stradziec. 12) Praszka (r. 1628 nieistn., dopiero 1720). 13) Kowale. 14) Wierzbie. 15) Krzywarzeka. 16) Kadłub. 17) Dzierzniki (Dzietrzniki). 18) Ossyakow. 19) Rudlice. 20) Czarnożołtny (Czarnożyły). 21) Wydrzyn. 22) Raczyn. 24) Chotow. 25) Mokrsko. 26) Komorniki. 27) Skomlin. 28) Dzietrzychowice (Dzietrzkowice). 29) Łubnica. 30) Wojcin. 31) Bolesławiec. 32) Wieruszow. 33) Cieszęcin. 34) Czastary. 35) Sokolniki. 36) Lisie skornie (Łyskornie). 37) Walknowy (Walichnowy). 38) Naramice. 39) Biała. 40) Łagiewniki. 41) Łaszow. 42) Pątnow. 43) Lututow.

VII) Archidyakonat Kamiński.

(Utworzony r. 1512 in die Translationis S. Adalberti, przez Jana Łaskiego arcybiskupa, składał się z Dekanatów 4 t.j. Nakielskiego, Sempelburgskiego, Chojnickiego, Tucholskiego - oderwanych od Archidyakonatu Gnieźnieńskiego. Opisu kościołów tegoż Archidyakonatu Kamińskiego nie zawiera Liber beneficiorum z r. 1521.) (Kościołów parafialnych w tych 4 Dekanatach było r. 1521 tylko 57.)

Kościoły w Archidyecezyi Gnieznieńskiej

r. 1875.

I. Dekanat Św. Trójcy Gnieznieński.

(w powiatach: Gniezn. Średzk. Wrzesn. Obornickim)

(Schwarzenau) istn. 1415.
1. Czerniejewo miastecz. Kościoł paraf. S. Jana Chrzcic. murowa:
ny dawny, 1498 przez Uriela Górkę bisk. pozn. odrestaurował Władysław Radomicki wojew. pozn., około 1730.
Bractwo S. Anny zaprow. 1602 r.* — Należy do parafii 14 miejsc * Święurodził Onufry Kopczyński
— dusz 2250.
2. Dąbrówka w. kość. paraf. Wniebowzięcia P. Maryi drewnia:
ny, istniał już w XV. w. odbudował r. 1736 Stanisław Skoraszew:
ski Kaszt. przemęts.; r. 1774 pogorzał od pioruna; r. 1776 wy:
stawił nowy z drzewa Leon Morawski archidyak. pozn. offi:
cyał gniezn.; r. 1868 odrestaur. Jest tu cudowny obraz Boga: Obraz cud.
rodzicy. Odpusty na święta N. P. Maryi. Bractwo różańcowe.
— Miejsc 31 — dusz 1747.
(Schönfelde)
3. Dziekanowice (w. mągdys Dziekana katedr. gniezn. Koś:
ciół paraf. S. Marcina b. drewniany, istniał 1431 w XV w.; odbu:
dował go z drzewa r. 1749 Władysław Lubieński arcyb. gniezn.
Spalił się r. 1850, na to miast wystawili parafianie r. 1856 no:
wy kościoł murow. z cegły w stylu nowogotyck. — Miejsc
10 (między temi Lednagóra, Komorowo wieś) — dusz 1385.
Waliszewo w. Kościoł filialny S. Katarzyny, drewn. daw:
niej paraf. istn. 1389; odbudował r. 1759 Ludwik Riancour bisk. ptolo:
maid. Kanon. gniezn., restaur. 1873 drewn.

4. Gniezno miasto, Kościół Katedralny i paraf. Wniebowzięcia L. M. pierwotny fund. Mieczysław I z żoną Dąbrówką na górze Lecha, spalony r. 1018 od Czechów, wystawiony na nowo r. 1097 przez Władysława Hermana, poświęcony przez Marcina I arcybisk. Ołtarz wielki i grobowiec S. Wojciecha przez Czechów zniszczony, wybudował Jakób z Żnina arcyb. Mieczysław III pokrył cały kościół ołowiem. R. 1220 przez zawalenie się wieży, kościół ucierpiał, lecz naprawił szkodę i wieżę wystawił na nowo Jarosław Skotnicki arcyb. Władysław Jagiełło darował tej katedrze wiele kosztownych przyborów. R. 1445 d. 8 Maja piorun spalił znowu wieżę, którą odbudowała Kapituła i r. 1473 fundamenta pod drugą wieżę położyła, którą r. 1603 skończono. R. 1613 d. 27 Kwietnia spaliło się całe miasto przyczem i kościół katedralny pogorzał; zaczął go restaurować Wojciech Baranowski arcyb., dokończył restauracji r. 1642 Maciej Łubieński arcyb. i nadał mu kształt dzisiejszy. Po ostatnim pożarze r. 1760 d. 25 Kwietnia odnowił go Władysław Łubieński arcyb. Kościół murowany z ciosu i cegły ma wewnątrz 100 łokci długości a 40 łokci szerokości, wysoki 46 łokci, a z dachem 80 łokci. Zdobią go 2 wieże, których mury 90 łokci, a przykrycie drewniane z kopułami miedzianemi 55 łokci, razem 145 łokci mają wysokości. Sklepienie kościoła spoczywa na 24 filarach, z tych 14 w pierwszym chórze są z kamienia. Chór mniejszy ma jeszcze pierwotne sklepienie gotyckie. Posadzka marmurowa. Ołtarz wielki w stylu rokoko przez Władysława Łubieńskiego arcyb. zbudowany, r. 1873 odnowiony. W środku kościoła wznosi się grobowiec Św. Wojciecha nakryty baldachimem spoczywającym na 4 marmurowych kręconych filarach zbudowanym przez Macieja Łubieńskiego dziekana gniezn. r. 1767. W środku ołtarz na którym trumna srebrna mieszcząca relikwie Świętego, z wyobrażeniem scen z życia w płaskorzeźbie, sprawiona przez Wojciecha Pilchowicza bisk. hippeńsk.

kanonika gniezn. r. 1662, na miejsce dawniejszej srebrnej przez Zygmunta III r. 1626 ofiarowanej a przez Szwedów zrabowanej. Na trumnie spoczywa wizerunek Św. Wojciecha. Kości Św. Wojciecha ukryte przed rabującemi Czechami, wydobył dopiero r. 1127 Jakób z Żnina arcybisk. Zbudował dla nich Jakób z Sienna arcyb. grobowiec marmurowy, r. 1682 odnowiony, który się spalił. – Do kościoła przytyka 14 kaplic mających drzwi kraciaste. W Kapitularzu przechowuje się głowa Św. Wojciecha w złotym relikwiarzu. Ściany kościoła i kaplic zdobią liczne nagrobki arcybiskupów i kanoników gniezn. które opisał x. Siemieński. Opis kościoła katedralnego gnieźnieńskiego z wizerunkami wydał x. Ign. Polkowski. – dusz 209.

Kościół i Kollegiata S. Jerzego w zamku gnieźnieńsk. przerobiony przez Mieczysława I z świątyni pogańskiej, był pierwotnie kaplicą zamkową, później parafialnym kościołem, a od r. 1418 Kollegiatą. Po pożarze r. 1613 odbudowała go Kapituła katedralna, wyrestaurował zaś r. 1782 Baltazar Piotrkoński kanon. gniezn.

Kaplica Św. Wincentego a Paulo w Seminaryum dyecezalnem, murow. zbudowana r. 1782 kosztem Antoniego Ostrowskiego arcyb. gniezn.

5. Gniezno m. Kościół paraf. S. Trójcy istniał już w XIII w. murowany. Po pożarze miasta w r. 1613, odbudowany poświęcił r. 1632 d. 20 czerwca Andrzej Gembicki sufrag. gniezn. Szymon z Leśniewa kanon. gniezn. fundował tu r. 1554 Mansyonarzy, zniesionych r. 1699 dla braku funduszów. Altaria. Bractwa: Przemienienia Pańskiego fund. 1502 przez mieszczan, Św. Jó: literatów założone r. 1544, Św. Anny zaprowadzone r. ~~1606~~ 1595, Miejsc Józefa zapr. 1709, Św. Krzyża zapr. 1749. – Szpital paraf. – Miejsc 16 – dusz 4738. (Między miejscami: Gostomka, Kawiary, Nowa wieś (Schufferfelde)

Kościół Św. Antoniego z Padwy z zniesionemi klasztorami Franciszkanów fund. 1279 przez Bolesława pobożnego księcia kalisk. (+ 11 czerwca 1298) i Klarysek, gdzie się znajdują w kaplicy relikwie bł. Jolanty r. 1834 (za zezwoleniem papieża) Gross S. Jolanth.

w ołtarzu umieszczone. Kościół ten Św. Antoniego po pożarze r. 1613 odbudowany – dziś sukkursalny.
Kościół Św. Jana (Chrzc. Ewang.) z zniesionym Klasztorem Kanoników regularnych Bożogrobców (Miechowitów) fund. 1243 przez Przemysława i Bolesława Xiążąt Wielkopolskich. Kościół z cegieł w stylu gotyckim z XV wieku; w zabudowaniach klasztornych są dziś szkoły ludowe.
Kościół Św. Krzyża za miastem Gnieznem nad jeziorem Bielidło fund. 1179 Przedsław Kanonik Gniezn. poźn. bisk. lubusk. pierwotnie drewniany należał do Klasztoru Św. Jana Bożogrobców (Miechowitów); r. 1834 z cegieł wymurowany. Jest tu cudowna

Krucyf. cudow.

figura P. Jezusa na Krzyżu.
Kaplica Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi przy niedawno założonym Klasztorze Urszulanek.

6. Gniezno m. Kościół paraf. S. Wawrzyńca fundowany przez dworzan Bolesława (Pobożnego?) (Chrobrego) r. 1255 Bolesław pobożny Xiążę Wielkopolski zapisał mu dochodu 1 grzywn. srebr. na mieście Klecku. Pierwotnie drewniany, w XV wieku wymurowany z cegieł w stylu gotyckim. Za wojen Napoleońskich służył za skład siana, r. 1817 na nowo wyrestaurowany. – Miejsc 13 (między temi: Cielimowo, Gurowo (Bawoniec Cielmowo), Mnichowo) – dusz 2243.
Kościół filialny P. Maryi drewniany we wsi Gurowo, był w XVI w. parafialnym, r. 1743 wystawił na nowo z drewna Jan

Obraz cud.

Paluch owczarz ~~proboszcz~~. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy.

7. Grzybowo w. Kościół paraf. S. Michała drewniany istniał już r. 1521 odbudował go z drewna r. 1757 Stanisław Otto Trąpczyński dziedzic. – Miejsc 6 (między temi: Kleparz) – dusz 450.

Krucyf. cud.

8. Jarząbkowo w. Kościół paraf. S. Marcina murow. dawny (z XVI w.) r. 1846 odnowiony; W kaplicy kościelnej cudowny Krucyfix dawny. Bractwo Św. Krzyża zaprow. 1760*). – Miejsc 16 (między temi: Czechowo, Grotkowo, Królewiec, Małczewo, Mierzewo, Żołcz.) – dusz 1418.

*) miejsce urodzenia Stanisława Słomowskiego arcybisk. lwowsk.

9. Jmielno wieś. Kościół paraf. (Jerzego?) P. Maryi istniał przed r. 1521 drewn. chór mniejszy odbudował później z drewna Jan Kuliesch pleban, a chór większy Wincenty Gzemieliński proboszcz pobiedziski, cały Kościół wybudował na nowo z drzewa Tadeusz Jaraczewski Kasztelan lędzki. – Kościół ten drewniany

z cudownym obrazem Bogarodzicy zgorzał r. 1865. Para: Obraz cud.
fianie wybudowali nowy r. 1870 z cegieł w stylu nowogotyckim.
– Miejsc 8 (między temi Łztopy) – dusz 385.

10. <u>Kiszkowo</u> (Welnau) miasteczko. – Kościół paraf. S. Jana Chrzciciela
drewniany odbudował r. 1733 Jan Wypijewski pleban, poświę:
cił r. 1749 Jan Pawłowski sufr. gniezn. Kaplicę Pocieszenia
P. Maryi w tymże kościele wystawił i przy niej altarię fundował
Łukasz Niemojewski dziedzic r. 1650, odrestaurował ją Fran:
ciszek Bojanowski dziedzic r. 1747. W ołtarzu tej kaplicy Obraz cud.
jest obraz cudowny Bogarodzicy. Bractwa: S. Józefa zapr.
1729, Pocieszenia N. P. Maryi zapr. 1774. – Miejsc 5 (między
temi: Rybieńskie Olędry czyli Friedrichsruh, Żurawica) – dusz 573.

11. <u>Kędzierzyn</u> wieś dawniej arcybiskupów gniezn. Kościół paraf.
S. Andrzeja Ap. drewniany fundowali arcybiskupi gniezn. Po
spaleniu dawnego, wystawił nowy z drewna 1719 Stanisław
Szembek arcyb. gniezn.; r. 1840 wymurowano nowy. – Miejsc 18
(między temi: Kalina, Kujawki, Lubochnia) – dusz 2316.

12. <u>Łubowo</u> wieś, (dawniej miasteczko). Kościół paraf. S. Mi:
kołaja (str. 1438) drewn. dawny. Bractwo Pocieszenia P. Maryi zapr. 1785.
– Miejsc 12 (między temi: Chwałkowo czyli Weissenburg, Przy:
borowo, Żydowko) – dusz 1141.

13. <u>Marzenin</u> wieś dawniej Kapituły gniezn. Kościół paraf.
S. Mikołaja drewn. istniał przed r. ~~1521~~ 1412; r. 1846 wybudowano
nowy z cegieł z wieżą. – Miejsc 15 (między temi Gulczewo, Kawczyn,
Pakszyn, Sobiesiernie) – dusz 1716.

14. <u>Niechanowo</u> w. Kościół paraf. S. Jakoba większ. Ap. drewn.
istniał przed 1521, r. 1776 i 1873 odbudow. z drzewa. – Miejsc 9 –
dusz 1400.

15. <u>Pawłowo</u> w. dawniej Kapituły gniezn. Kościół paraf. S. Mar:
cina (str. 1447) drewn. 1762 odbudowała Kapituła, restaur. 1856. – Miejsc 7
(między temi: Baranowo, Czerniejewko) – dusz 950.

16. <u>Pobiedziska</u> (Pudewitz) miasteczko. Kościół paraf. S. Michała murow.
dawny, przed r. 1521 miał 2 prebendy. W kościele koło zakrystyi kamienny W kaplicy Obr.
nagrobek Stanisława Groth J. U. Dr. Can. Gnesn. proboszcza † 13 Januar. 1634. cudowny P. Maryi
Bractwo S. Anny zapr. 1618. – Miejsc 27 – dusz 2379.

17. Sławno wieś (dawniej miasteczko arcybiskupie). Kościół paraf. S. Mikołaja drewn. istniał r. 1349 przed r. 1521; r. 1746 wystawił nowy drewniany dziedzic Alexander Łubieński kaszt. gniezn. do którego r. 1777 Mikołaj i Teodor Węzierscy dziedzice kaplicę S. Jana Nepom. dobudowali. Gdy ten kościół r. 1803 spłonął, r. 1844 wystawiono nowy z cegły. Bractwa: Szkaplerza zapr. 1719; S. Józefa zapr. 1771. – Miejsc 22 (między temi: Brudzewek, Skrzetuszewo, Ujazd, Zakrzewo) – dusz 2316. – Szpital paraf. na 12 ubogich fund. 1697 Mikołaj Kamieński.

Kaplica (oratorium) S. Rozalii drewn. na górze za wsią Sławno fund. 1785 Józef Ignacy Stolzmann pleban.

18. Węglewo w. Kościół paraf. S. Katarzyny, drewn. istniał przed r. 1521; r. 1814 wystawiono nowy drewn. – Miejsc 11 (między temi Lednogóra, Latalice, Moraczewo) – dusz 650.

19. Witkowo miasteczko. – Kościół paraf. S. Mikołaja drewn. istniał przed 1521; po pożarze wystawiono r. 1840 z cegły w stylu nowogotyckim. – Jest tu dawny Krucyfix cudowny. – Miejsc 13 (między temi Małachowo) – dusz 2682.

Krucyf. cud.

20. Wronczyn w. – Kościół paraf. S. Stanisława istniał drewn. przed r. 1521; r. 1753 wystawiono nowy drewn. kosztem Macieja Gądkowskiego pisarza grodzk. poznań. – Miejsc 25 (między temi: Łagiewniki, Odrzykorzuch czyli Pelzkrug, Spalony Gościniec czyli Brandkrug, Tuczno, Złotniki) – dusz 1356. (istn. w XIII w.)

21. Września (Wreschen) miasteczko. Kościół paraf. Wniebowzięcia N. Maryi murow. w XVI w., po pogorzeli 1801 odrestaurował Maryan Poniński; r. 1858 Edward hr. Poniński dobudował kaplicę Ukrzyżowania z grobowcem familijnym. Dawniej było tu 4 altarystów, za miast których Maciej Drzewicki arcybisk. ustanowił Mansyonarzy. Bractwa: Różańcowe zapr. 1614; S. Anny zapr. 1682; Aniołów Stróżów zapr. 1718; S. Antoniego z Padwy zapr. 1723. – Miejsc 24 (między temi Psary, Sokołowo) – dusz 5087. – Szpital kościelny.

Kaplica (oratorium) Ducha S. drewn. we wsi Zawodzie, istn. już 15..

22. Żydowo w. Kościoł paraf. S. Stanisława drewn. fundowali 1515 r. dziedzice Żydowscy; r. 1754 wystawił [z muru pruskiego] Antoni Piotr Smoleński cześnik ciechanows. z żoną Ludwiką z Piekarskich nowy z muru pruskiego. po pożarze w r. 1811 wybudowano r. 1845 nowy z cegły. – Miejsc 4 (między temi: Kosmowo) – dusz 549.

II. Dekanat SS. Piotra i Pawła Gnieznieński.

(w powiat. Gniezn. Wągrowick.)

1. Dębnica w. Kościoł paraf. S. Mikołaja drewn. istniał już w w XIV w.; w XVI w. dziedzice Latalscy zamienili go w [Kalwiński] zbór; r. 1726 Eleonora Latalska wystawiła nowy drewniany. – Miejsc 18 (między temi: Działyń, Gaiki czyli Birkenrode) – dusz 1690.
2. Gniezno miasto. – Kościoł paraf. SS. Piotra i Pawła drewn. istniał w XIII w. wielki ołtarz wystawiony r. 1511; po spaleniu r. 1669 wystawiono nowy drewn.; r. 1780 wystawił pleban Stanisław Treliński nowy z cegieł. – Dla szczupłych funduszów wcielił go [r. 1811] Ignacy Raczyński arcyb. gniezn. do Kościoła paraf. S. Trójcy. (dziś filia)
3. Janowiec miasteczko. Kościoł paraf. S. Mikołaja drewn. istniał dawno; po spaleniu wybudowano r. 1629 nowy drewn. a r. 1840 z cegieł. – Miejsc 12 – dusz 1441.
   Kaplica (oratorium) S. Barbary, drewn. z cudownym obrazem tejże Świętej, w Janowcu.
4. * Kłecko miasteczko. Kościoł paraf. S. Jadwigi murow. z cegieł istniał już r. 1255, poświęcony r. 1596. – Bractwa: Różańcowe zapr. 1637; S. Anny zapr. 1611. – Miejsc 23 (między temi: Czechy, Gułczewo, Świnary, Wilkowyja) – dusz 3845.
   Kościoł szpitalny S. Ducha w Kłecku drewn. odbudowany r. 1740 kosztem Jana Śliwińskiego prebendarza, r. 1836 dobudowano przy nim kaplicę S. Józefa – Szpital kościelny.
5. Kołdrąb w. Kościoł paraf. S. Jana Chrzcic. drewn. do którego r. 1746 Briński pleban dobudował chór większy, restaurowany 1873. – Miejsc 26 (między temi: Babin, Dziadkowo, Kopiec, Niedźwiady, Popowo, Sarbinowo, Recz, Rzym) – dusz 2119.

Kościoł filialny Św. Katarzyny drewn. we wsi Skorkach
dawniej paraf.; r. 1677 wcielony do parafii Kołdrąb.

6. Łagiewniki wieś, Kościoł paraf. Bożego Ciała drewn. pier:
wotnie należał do parafii Sławno, około r. 1500 utworzono
osobną parafię. Łatalscy dziedzice zamienili go w zbór w XVI w.
Odbudował z drewna pleban Śliwiński w XVIII w. – Miejsc 3 – dusz 404.

7. Łopienno miasteczko. – Kościoł paraf. Wniebowzięcia P. Ma:
ryi istniał przed r. 1521 drewn., odbudował go z drzewa dziedzic Piotr
Czarnkowski starosta kcyński. Po pożarze w r. 1675 wymurował
wspaniale z cegieł r. 1680 dziedzic Adam Smuszewski przełożony
Filipinów w Gostyniu i Studzianny; r. 1873 odnowiony, ma posadzkę
marmurową. – Miejsc 22 (między temi Gądcz, Mniszewo, Świchowo)
– dusz 2260. – Szpital kościelny.

8. Mieścisko miasteczko. – Kościoł paraf. S. Michała, drewn. istniał
przed r. 1521; Antoni Skotnicki proboszcz wymurował nowy, który
po pożarze r. 1769 odbudowany, i r. 1866 powtórnie spalony, r. 1875
wyrestaurowany. Bractwo Różańcowe zapr. 1675. – Miejsc 13 –
dusz 1385.

9. Modliszewko wieś gniazdo Modliszewskich. – Kościoł
paraf. S. Jakuba Ap. drewn. fundowany w XIV w.; odbudował z drzewa
dziedzic Filip Kołudzki kanon. gniezn., odrestaurował r. 1767 Alexan:
der Kołudzki kanon. gniezn.; r. 1776 proboszcz Tomasz Koszutows:
ki przybudował wieżę i 2 kaplice drewn. – Miejsc 11 (między temi:
Biskupiec, Bolesławowo, Mielno, Świątniki wielkie) – dusz 1450.

10. Podlesie kościelne w. Kościoł paraf. S. Józefa, drewn. istniał
przed r. 1521; r. 1712 dziedzic Jan Rydzyński odbudował nowy z drze:
wa. – Miejsc 5 (między temi: Sarbia) – dusz ?

11. Pomarzany w. Kościoł paraf. S. Katarzyny, drewn. istniał przed
r. 1521, odbudował go r. 1758 Jan Śliwiński pleban – Miejsc 1. – dusz 169.

(teraz filia do [illegible])
12. Popowo Kościelne w. Kościoł paraf. Zwiastowania P. Maryi, drewn.
istniał przed r. 1521; r. 1621 dziedzic Stanisław Zagórski odbudował
z drzewa; r. 1730 Stanisław Leporzyński pleban znowu odbudował z
drzewa, r. 1868 pokryty łupkiem. Bractwa: S. Anny zapr. 1606; Różań:
cowe zapr. 1688. – Miejsc 16 (między temi: Łosiniec, Podlesie wysokie
czyli Hohenwalde) – dusz 1629.

Kaplica (Oratorium) Św. Wojciecha we wsi Budziejewo r. 1770 przez dziedziczkę Rydzyńską wystawiona z drzewa, r. 1860 odbudowana z cegieł.

13. Raczkowo w. Kościół paraf. Podwyższenia S. Krzyża, drewn. istniał przed r. 1521, odbudowali go z drzewa dziedzice Ludwika Orten i Wawrzyniec Łoga r. 1780 funduszem przez Stanisława Miniszewskiego legowanym. – Miejsc 12 – dusz 706.
Kościół filialny Św. Michała we wsi Jabłkowo drewn. istn. przed r. 1521 jako filia do Popowa; później osobna parafia; w końcu dla braku funduszów wcielony jako filia do Raczkowa. Dziedzic Ludwik Dorpowski r. 1754 wystawił nowy drewniany.

14. Sokolniki w. gniazdo Sokolnickich. Kościół paraf. S. Stanisława fund. w XV w. z drzewa; r. 1712 plebani Adam Grudowicz i Wawrzyniec Kłossowski wystawili nowy drewniany, do którego około r. 1750 x. Andrzej Kosmaciński wieżę drewnianą dobudował. W Kaplicy kościelnej Przemienia Pańskiego jest cudowny krucyfix. – Miejsc 13 (między temi: Bojanice, Borzątew, Kobylica, Świątniki małe.) – dusz 1477.

cudowny

III. Dekanat S. Michała Zbarski – Gnieznieński.

(w powiatach: Gnieznień. Mogilnieńskim)

(Hochberg)

1. Duszno w. należąca dawniej do Kustosza metrop. gniezn. K. par. S. Doroty drewn. zbud. 1782 Franciszek Xaw. Rydzyński sufrag. gniezn. – Miejsc 2. – dusz 470 własciwie zaś 1040 fund.
2. Gniezno miasto K. par. S. Michała f. 1214 (Książęta Zbarscy (?)) w XVI w. (właściwie w XV wieku) na miejsce drewn. wymurowany z cegieł gotycki. F – (tak zwany od zamku Zbar między Gnieznem a Trzemesznem) Bractwo S. Aniołów Stróżów zapr. 1628. – Miejsc 21 – dusz 1963.
3. Kamieniec w. dawniej Klasztoru Trzemeszneńskiego, Kościół par. S. Jakóba wielk. Ap. istn. 1521 drewn. zbud. 1724 Jan Cieński proboszcz. Bractwo S. Józefa zapr. 1701. – Miejsc 13 – dusz 1358.
4. Kruchowo w. K. par. WWSS. ist. 1521, drewn. zbud. 1727 Adam Rozen dziedzic. Miejsc 11 – dusz 574

5. Linowiec w. K. paraf. S. Marcina, drewn. zbud. 1749 Sebastian Częstkowski dziedzic. – Miejsc 6 – dusz 609

6. Orchowo w. Kośc. paraf. WW SS. ~~erig.~~ fund. Mikołaj z Orchowa dziedzic, drewn. zbud. 1790 Petronela z Galczyńskich Mlicka dziedziczka. – Miejsc 11 – dusz 912.

7. Ostrowite prymasowskie w. dawniej Arcybiskupów gniezn. Kośc. par. S. Marcina, ~~[illegible]~~ drewn. istn. 1521, w XIX. wymurowany. – Miejsc 26 – dusz 1604.

8. Strzyżewo w. niegdyś klasztoru gniezn. S. Klary, Kośc. par. Zwiastowania P. Maryi. Kośc. drewn. odbud. 1721; w XIX w. 1872 wymurow. – Miejsc 27 (między temi: Drogosław) – dusz.

9. Szydłow w. dawniej Opactwa w Trzemesznie, Kośc. par. tyt. P. Jezusa, Maryi i Józefa, wymurow. 1795 Michał Kościesza Kosmowski opat trzemesz. Bractwo Serca Jezusowego zaprow. 1795. – Szpital fund. 1795 opat – Miejsc 4 – dusz 430.

10. Trzemeszno miasteczko Kośc. par. Wniebowzięcia P. Maryi fund. Mieczysław I osadziwszy przy nim Kanoników regul. lateran. sprowadzonych z Włoch. Dzisiejszy Kościoł zmurow. 1779–1791 Michał Kościesza Kosmowski opat. Ciekawe tu malowidła i nagrobki. W środku kościoła marmurowy grobowiec z ołtarzem i relikwiami gdzie r. 997 pierwotnie ciało S. Wojciecha spoczywa; To. nagrobki opatów: Michała Kosmowskiego † 1804 ostatniego opata, Aleksandra Mielińskiego † 1584, Edwarda Markowskiego i innych marmurowe. Bractwa: Bożego Ciała zapr. 1448, Różańcowe zapr. 1693, Aniołow Stróżów zapr. 1633, S. Barbary zapr. 1746. – Miejsc 28 (między temi: Bieslin, Bystrzyca, Kaszuby, Lubin, Ostrowite, Rudki Święte, Trzemżal) – dusz 498.

Kościoł szpitalny S. Łazarza w Trzemesznie na miejsce drewn. wymurował z cegieł i przy nim szpital na 20 ubogich i 10 sierot fundował Michał Kosmowski opat.

Kaplica Pocieszenia P. Maryi w Trzemesznie, wymurował Michał Kosmowski opat i przy nim Konwikt na 18 młodzieży założył (dziś Gimnazyum)

Kaplica S. Ducha w środku miasta Trzemeszna, na miejsce drewn. wymurow. około 1835.

IV. Dekanat Bydgoski.

w powiat. Bydgoszcz., Wyrzyck. Złotowskim.

1. Bydgoszcz (Bromberg) miasto Kościół par. SS. Marcina i Mikołaja fund. r. 1399 z miastem, r. 1460 wymur. z cegieł w stylu gotyc. Kosztem Jana z Kościelca starosty bydgost. — Miejsc 67 (między temi: Bartodzieje, Czajka czyli Kiewitzblott, Czersk, Krusin polski czyli Splittkrug, Langnowo czyli Langenau, Łochowo) — dusz 10217. (— w dawnej dyecezyi Kujawsk.)
Kościół pojezuicki S. Ignacego Lojol. fund. 1638 Kasper Działyński bisk. chełmiń. wraz z Kollegium.
Kościół pobernardyński S. Jerzego. Bernardynów sprowadził r. 1480 Zbigniew Oleśnicki bisk. kujaw. i przy kościele drewn. osadził, kościół wymurow. 1552 Zygmunt August król z klasztorem; po supresyi oddany Akatolikom, tylko kaplica Niepokalanego Poczęcia P. Maryi zbudowana w nim przez Jana z Piönina na pamiątkę zwycięztwa Jana III nad Turkami, r. 1871 oddana została Katolikom żołnierzom.
Kościół S. Idziego w Bydgoszczy niegdyś parafialny, fund. przez Kazmierza Wielk. w XVI w. z cegieł wymurow., sprzedano r. 1874.
Kaplica S. Józefa w Konwencie Siostr Miłosierdzia w Bydgoszczy, zbud. r. 1870 z legatu Józefa Turkowskiego proboszcza.
2. Bługowo w. Kośc. par. S. Jakoba więk. Ap. (dawniej filialny do Gromadna) drewn. restaur. r. 1696 i 1758; wymurow. 1869 — Miejsc 5 (między temi Tłukom) — dusz 1022
3. Dąbrówka w. Kośc. par. S. Barbary, drewn. restaur. 1590 Sebastian Rudnicki dziedzic. i r. 1729 odbud. drewn. Wojciech Bnińfki kasztel. kowal. dziedzic. W ołtarzu wielkim cudowny obraz Bogarodzicy. — Miejsc 22 (między temi: Cegielnia czyli Neurode, Dąbrowieckie Olędry czyli Schoenwalde, Mochel) — dusz 1550. Obraz cud.
4. Dziewierzenów (Dreidorf) w. K. par. S. Mikołaja starożytny drewn. w drewn. odbudował z prusk. mur. r. 1741 Piotr Chwaliszewski proboszcz, wymurow. 1869 — Miejsc 16 (między temi: Dziegielnia czyli Lazarin, Witrogoszcz czyli Güntersgost, Dębno) — dusz 1490. (w dawn. Kujaw. Dyec.)

Dębno w. Kościół filialny P. Marji Bolesnej, dawniej paraf. od r. 1557 opuszczony; r. 1873 nowy Kość. paraf. wymurował Adolf Kaczorowski dziedzic.

5. Gromadno w. K. par. S. Jakuba Ap. drewn. istn. w XVI w., później wystaw. z prusk. muru, r. 1873 wymurow. – Bractwo S. Józefa zapr. 1683. – Miejsc 11 (między temi Falmierowo, Kościerzyna wielka) – dusz 1358.

6. Łąsk wielki w. dawniej opatów cyster. Koronowskich. Kość. par. S. Anny, wymur. 1763 opaci. Miejsc [illegible] dusz. (Dawniej filia do Wierzchucina.

7. Łobżenica (Lobsenz) miasteczko, kościół paraf. S. Trójcy drewn. fund. 1141 braciá Łobżyńscy, w XVI wieku Akatolikow, r. 1622 odebrany, w XVIII w. wymurowany. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. Bractwo S. Różańca zapr. 1724. Szpital Kościelny fund. 1733 Jan Radoliński. – Miejsc 19 (między temi: Lachowo miało r. 1628 kościół filialny, Łobżonka, Fzebon, Rataje, Górka) – dusz 2400.

Obraz cud.

Górka w. Kościół filialny poreformacki Niepokalanego Poczęcia P. M. fund. 1622 drewn. z klasztorem Reformatów Adam Przyjemski dziedzic, wymurow. 1673 Andrzej Grudziński wojew. poznan. supprym. od r. 1829 więzienie duchowne, r. 1840 przeniesione do Osieczna. W wielkim ołtarzu cudowny obraz Bogarodzicy.

Obraz cud.

8. Mąkowarsk miasteczko dawniej opatów cysters. Koronowsk. K. par. S. Wawrzyńca fund. opaci z drzewa, r. 1760 Kazmierz Abramson pleban wystawił z muru prusk., r. 1790 Leo Kremiński wymurował i dachówką pokrył. – Miejsc 14 – dusz 1600.

9. Mrocza miasteczko, Kość. par. S. Mikołaja fund. 1456 Katarzyna z Wałdowskich Kraska, r. 1712 odbudow. z drzewa r. 1835 wymurow. Bractwa: Aniołów Stróżów zapr. 1640, Różańcowe zapr. 1755. – Miejsc 19 – dusz 1200. (między miejscami Wyrza dawniej Wierze miała r. 1628 filial. Kość.)

10. Runowo wieś, Kość. par. S. Trójcy istn. w XVI w., r. 1807 Jan Orzelski kaszt. rogozińsk. dziedzic wymurował z cegły. – Miejsc 6 – dusz 760.

11. Ślesin dawniej miasteczko teraz wieś, Kość. paraf. S. Mikołaja drewn. odbudow. 1754 Alexander Hilary Potulicki wojewodzic czerniechow. – Miejsc 26

(między temi: Elżbietowo czyli Luisenfelde, Samsieczno, Ugoda czyli Friedhof, Wyższe Budy czyli Fischerbuden.) — Dusz 1130.

Samsieczno w. Kość. filialny S. Bartłomieja, dawniej paraf. od r. 1617 wcielony do Sośna, drewn. restaur. 1767 Alexander Hilary Potulicki wojewodzic czerniechow. dziedzic, ma Altarya fund. 1779 i Szpital kościelny.

Kaplica prywatna Zwiastowania P. Maryi we wsi Potulice wymurow. 1862 Wojciech hr. Potulicki.

12. Wąwelno (Lindenau) w. Kość. par. P. Maryi, Filipa i Jakuba, Maryi Magdal. drewn., r. 1758 wymurował Stanisław z Stupów Wałdowski skarbnik wschowski i pokrył dachówką. — Bractwo Różańcowe zapr. 1755. Szpital kościelny. — Miejsc 11 — dusz 1103.

13. Wierzchucin wieś dawniej klasztoru cysters. Koronowsk. Kość. paraf. S. Piotra i Pawła z pruskiego muru nowszy. Bractwo S. Jana Nep. zapr. 1755. — Miejsc 7 (między temi Osiek) — dusz 1307.

14. Zabartowo w. dawniej należąca do klucza Kamieńskiego arcyb. gniezn. Kość. par. S. Jakuba drewn. fund. arcybiskupi, r. 1850 wymurow. w stylu nowogotyck. — Bractwo: Imienia P. Maryi zapr. 1730. — Miejsc: 17 (między temi: Białowieża czyli Wetosthurm, Czarmuń, Orle, Rajgród, Sitno, Witosław) — dusz 1437.

Kaplica publ. we wsi Orle S. Marcina murow. (istn. 1628)

V. Dekanat Gniewkowski.

(w powiat. Inowrocław. Bydgoszcz. Toruń.)

1. Branno w. Kość. par. S. Piotra i Pawła drewn. w dyec. kujaw. r. 1597 był w rękach akatolików w XVIII wieku odrestaurował Antoni Niewiesiński chorąży bydgoszcz. dziedzic, r. 1848 zburzony. — Miejsc 5 (między temi: Kijewo) — dusz 464.

2. Brudnia w. dawniej biskupów kujaw. K. par. drewn. S. Michała fund. biskupi kujaw. — Miejsc 7 (między temi Stanowska wola czyli Schoenau) — dusz 769.

3. Chlewiska w. dawniej biskupów kujaw. K. par. S. Trójcy drewn. dyec. kujaw. dawny — Miejsc 10 (między temi: Dąbrowa czyli Luisenfelde, Przybysław, Zduny) — dusz 750.

4. Gniewkowo (Argenau) miasteczko (w dawn. dyec. Kujawsk.) Kość. par. S. Mikołaja czyli S. Konstancyi murow. starodawny. Jest tu cudowny Krucyfix w ołtarzu S. Konstancyi, z zburzonego kościoła S. Krzyża tu przeniesiony. – Miejsc 21 (między temi: Osiek) – dusz 1870 – dawniej w dyec. Kujaw.

Krucyf. cud.

5. Góra wieś w dawn. dyec. Kujaw. Kość. paraf. P. Maryi, drewn. około r. 1557 dziedzic Wojciech Niemojewski oddał akatolikom, przywrócił r. 1597 Katolikom biskup Rozrażewski Hier., r. 1829 wymurowany. Jest tu cudowny obraz S. Walentego. – Miejsc 19 (między temi Dulsk, Niemojewo, Szarley) – dusz 1830.

6. Grabie wieś w daw. dyec. Kujaw. Kość. par. S. Wacława wymurowali w XV w. Grabscy, r. 1599 opanowali heretycy, później przywrócony. – Miejsc 23 (między temi: Pustelnica, Popioły czyli Aschenort, Zakręt czyli Wirbelthal) – dusz 2173.

Kaplica publiczna P. Maryi Szkaplerzny we wsi Pustelnicy, ~~ca~~, drewn. istniała już 1519 r.

7. Murzynno (Gross Morin) w. w daw. dyec. Kujaw. Kość. par. S. Macieja drewn. odbudow. 1578; r. 1871 wymurow. – Miejsc 4 – dusz 487. (między wsiami: Klepary)

8. Ostrowo pod Gniewkowem wieś w daw. dyec. Kujaw. Kość. paraf. P. Maryi Snieżnej drewn. istniał już 1597. Bractwo Szkaplerza zapr. 1788. – Miejsc 6 (między temi Wielowieś) – dusz 805.

… cud. obr. P. M.

9. Parchanie, wieś daw. biskupów Kujawsk. Kość. par. S. Wojciecha drewn. już r. 1597 był dawny, odrestaur. 1761. Bractwo Różańcowe zapr. 1715. – Miejsc 8 (między temi: Modliborzyce, Spital) – dusz 1175.

10. Pieranie wieś w daw. dyec. Kujaw. Kość. paraf. S. Mikołaja drewn. istniał w XV w., r. 1597 był w rękach akatolików, r. 1718 Łukasz i Andrzej Umińscy skarbnik. brzesko-kujaw. odbudowali z drzewa i r. 1853. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy który tu do kościoła oddał Bernard malarz z Moskwy; r. 1733 d. 22 Sept. odwiedził ten obraz Stanisław Leszczyński Król, później wiele biskupów i szlachty. Są tu sławne odpusty. – Miejsc 13 (między temi: Dziewa, Konary, Sobiesiernie) – dusz 935.

Obraz cud.

11. Płonkowo w. w dawn. dyec. kujaw. Kość. par. S. Oswalda, drewn. odbudował Andrzej Kaczkowski dziedzic r. 1571, a później Kazimierz Dąbski wojewoda sieradz. i r. 1819 Magdalena z Wolskich hrab. Dąbska Kasztel. bydgost. z drewna; są tu marmurowe pomniki — Miejsc 24 (między temi: Dobiesławice, Godziemba, Mierogniewice, Racławice, Siborze, Wierzchosławice) — dusz 1103.

12. Podgórz (Toruński) miasteczko w daw. dyec. kujaw. Kościół paraf. istn. 1548, restaurowany r. 1720 drewn., w XVIII w. rozebrany, a parafię przeniesiono do kościoła poreformackiego S. Piotra i Pawła który r. 1644 Stanisław z Wielkiej Wrzący Sokołowski kaszt. bydgost. fundował z cegieł z klasztorem dla Reformatów. — Miejsc 39 (między temi: Chrząst czyli Niedermühle, Dulinowo czyli Rohrmühle, Dybowzamek, Jasień czyli Brandmühle, Nieszawka, Stawki czyli Stewken) — dusz 812.

13. Solec (Sulitz) miasteczko w dawn. dyec. kujaw. Kość. paraf. S. Stanisława na miejsce drewn. zbudował z pruskiego muru około r. 1750 Moszczeński kaszt. brzesko kujaw. — Miejsc 18 między temi: Kabat, Makowiska czyli Steindorf, Ottorowo, Rudne, Trzcianka (Seebruch), Wypaleniska czyli Feuerland, Żółwin czyli Selvin, Zwiela czyli Susen) — dusz 415.

14. Szadłowice wieś niegdyś biskupów kujaw. Kość. par. S. Bartłomieja drewn. istn. 1597, restaur. 1763 z drewna Antoni Ostrowski bisk. kujaw. Bractwo: Opatrzności Bożej zapr. 1767. — Miejsc 7 (między temi: Racławice, Skalmierowice, Więcławice) — dusz 985.

VI. Dekanat Inowrocławski

(w powiat. Inowrocław. Bydgost.)

1. Dźwierzchno wieś niegdyś biskupów ~~[illegible]~~ kujaw. Kość. paraf. S. Katarzyny drewn. istn. 1597 bardzo dawny w którym pochowani 3 biskupów; r. 1638 i 1729 odrestaur. z drewna — Miejsc 5 (między temi Jordanowo, Leszcze, Wojdal) — dusz 376.

2. Jaxice wieś dawniej starostwa inowłodzk. w dawn. dyec. kujaw. Kość. paraf. S. Marcina r. 1597 już dawny drewniany, restaur. 1750 drewn. — Miejsc 3 (między temi Borkowo) — dusz 818.
Kaplica publ. na cmentarzu wymurował r. 1873 Feliks Kaliski proboszcz.

3. Inowrocław (Junioladislavia) miasteczko w dawn. dyec. Kujaw. Kość. paraf. S. Mikołaja murow. znacznej wielkości w końcu XII wieku, r. 1760 nadpsuty obrócono na skład soli; lecz później odrestaurowany. Bractwo S. Anny istn. r. 1597. – Miejsc 27 (między temi: Balin, Mątwy, Marulewy czyli Friedrichsfelde, Popowice, Rombino, Szymborze, Turzany) – dusz 7347.
Kościół P. Maryi na przedmieściu w Inowrocławiu, zbudow. r. 1133 przez Piotra Dunina z ciosu, był pierwotnie parafialnym, lecz na początku XVI wieku wcielony do S. Mikołaja.

4. Kościelec wieś w dawn. dyec. Kujaw. gniazdo Kościeleckich, Kość. paraf. S. Małgorzaty zbudow. r. 1480 Koscieleccy z ciosu, poświęcił go r. 1488 Piotr z Bnina bisk. Kujaw. Pierwotnie było przy nim 6 mansyonarzy. Szpital kościelny. Miejsc 20 (między temi: Lechowo, Popowiczki, Wielowieś) – dusz 2340.

5. Lissewo w. w daw. dyec. Kujaw. K. par. S. Maryi Magdaleny zbudowali z drewa i dotowali r. 1011 Alexander Niemojewski i Andrzej Moszczeński dziedzice, odbudow. 1730 z drewa. – Miejsc 15 (między temi: Dobrogoscie, Gólczewo, Mamlicz, Milewo) – dusz 1415.
Kaplica publ. murow. we wsi Mamlicz.

6. Liszkowo w. w daw. dyec. Kujaw. Kościół par. S. Anny drewn. w XVI w. zajęli heretycy, lecz odebrał go r. 1590 Hieron. Rozrażewski bisk. Kuj. – Miejsc 15 (między temi: Broniewo, Łążyn, Tupadły) – dusz 1180.

7. Łabiszyn miasteczko w daw. dyec. Kujaw. Kościół paraf. drewn. spalił się r. 1762 a parafię przeniesiono do Kość. S. Mikołaja poreformackiego, który r. 1627 Jan Opaliński wojew. Kalisk. star. inowrocław. fund. i wymurow. z konwentem dla Reformatów. – Miejsc 29 (między temi: Lubostroń, Ojrzanowo, Oporowo, Smógorzew, Wałownica) – dusz 2558.
Kaplica publ. P. Maryi we wsi Lubostroń.

8. Orłowo wieś królewska dawniej starostwa inowrocław. w dyec. Kujaw. Kość. paraf. S. Katarzyny drewn. istn. 1597 dawny. – Miejsc 3 – dusz 470.

9. Pęchowo w. należąca niegdyś do Kollegium Jezuitów w w Bydgoszczy, w dawn. dyec. Kujaw. Kość. paraf. S. Trojcy fund. r. 1579 dziedzice Andrzej i Stanisław z Siedlca Włostawscy. – Miejsc 15 (między temi: Dziemionna czyli Minuthsdorf, Januszkowo czyli Johannisthal, Lesice czyli Leschnitz, Łaczyn) – dusz 473.

10. Tuczno w. dawn. dyec. Kujaw. Kość. paraf. S. Piotra i Pawła istniał już w XV w. drewn. – Miejsc 11 (między temi: Gniewkowice, Kobylniki, Radłówek, Złotniki) – dusz 1087.

VII. Dekanat Kcyński.

(w powiat. Szubińsk. Wągrowieck. Chodziesk.)

1. Brzyskorzystew (Birkenfelde) w. K. p. S. Katarzyny drewn. poświęcony r. 1538, spalił się 1826, wybud. 1828 z muru pruskiego. – Miejsc 11 (między temi: Wyręba czyli Marienwalde) – dusz 1279.
2. Chomentowo w. Kość. paraf. drewn. odbudowany, jak świadczy napis gotycki nad bramą, r. 1520 przez Michała Lałędzkiego, Jana Raczyńskiego i Pawła z Sarbowa. Bractwo Pięciu Ran Chryst. zapr. 1744. – Miejsc 19 (między temi: Gąbin, Zielonowo czyli Grünau, Żydowo) – dusz 1225.
3. Chojna w. Kość. par. S. Małgorzaty drewn. odbudow. 1766 Maciej Mielżyński star. wałeck. – Miejsc 8 – dusz 857.
4. Gołańcz miasteczko, K. p. S. Wawrzyńca drewn. restaur. Maciej hr. Mielżyński, kryty dachówką. Bractwo Różańcowe – Szpital kościelny – Miejsc 11 (między temi Czesławice) – dusz 1744.
5. Jaktorowo w. K. p. S. Anny odbud. 1766 Jakób Łakiński dziedzic, drewn. w XVI wieku był w ręku akatolików. – Miejsc 12 (między temi: Lipia góra czyli Lindenwerder) dusz 765.
6. Kcynia (Exin) miasteczko. Kość. par. S. Michała, r. 1631 wymurow. na miejsce drewn. przez Kapitułę gniezn. 2 altarie fund. 1610 i 1620. – Miejsc 46 (między temi: Dziewierzewo Grocholin Żurawia, Radzimin, Tupadły, Ujazd, Włodzimierzowo) – Bractwa: Literatów zapr. 1609; S. Anny zapr. 1610; Różańcowe zapr. 1624 – dusz 4705.
Kościół pokarmelitański bos. w Kcyni fund. 1612 przez Magistrat S. Krzyża, supprym. Klasztor 1835. Jest tu cudowny Krucyfix. – dziś seminar. Krucyfi cud.

Kaplica publ. S. Barbary w Kcyni na przedmieściu na erekcyą z r. 1637 przez Piotra Odorowskiego oficyała gniezn. szpitalna
Kaplica publ. drewn. w Grocholinie istn. 1608, odbudow. 1765 Łukasz Baranowski dziedzic.

7. Rynarzewo w. K. p. S. Katarzyny – Miejsc 37 (między temi: Annowo czyli Annadorf, Czarnyzdrój czyli Schwarzsprung, Drogosław Majdany, Popielany czyli Aschbruch, Skorzewo, Suchypies czyli Rother Krug, Szwedzkie okopy czyli Haitchen, Trzcieniec czyli Rohrbruch) – Dusz 935.

8. Samoklęski w. K. p. S. Bartłomieja drewn. odbud. 1677 – Miejsc 27 (między temi: Bnin, Godzimierz, Gostusza czyli Janow albo Johannisdorf, Niedzwiady czyli Bärenbruch, Olek czyli Eulenkrug, Polichno, Tur czyli Turmühle) – Dusz 1100.

9. Słupy w. K. p. S. Wita, Modesta i Krescencyi drewn. z XV w. odbudow 1730 Jan Prabuski proboszcz wymurow. 1840 kosz. Jana Nep. Sadowskiego i jego żony Ludwiki z Kalksteinów. – Miejsc 15 (między temi: Babiagać, Wąsosz) – Dusz 1528.

10. Smogulec w. K. p. S. Katarzyny murow. w XVI w. z odrzwiami marmurow. dachowką kryty restaur. r. 1618 Marcin Smogulecki. – Miejsc 20 między temi: Chwaliszewo, Dobieszewo, Miejskimłyn czyli Meiskelmühle, Zamczysko) – Dusz 1848

11. Szaradowo w. K. p. S. Mikołaja fund. Wiśniowieccy dziedzice po spaleniu odbudow. r. 1838 murow. – Miejsc 11 – Dusz 980. – Dawniej zwane Wszeradowo.

12. Szubin miasteczko, K. p. S. Marcina murow. zbudował Sędziwoj z Szubina wojew. kalisk. w XIV w. po pożarze r. 1840 odbud. Bractwo Imienia Jezus zapr. 1754. – Szpital kościelny – Miejsc 15 – Dusz 2653.
Kaplica publ. drewn. S. Małgorzaty w Szubinie, restaur. 1748 Weronika z Konarskich Mycielska kaszt. pozn. dziedziczka.

VIII. Dekanat Krotoszyński
(w pow. Krotoszyńskim i Odolanowskim)

1. Baszkowo w. K. p. Wniebowzięcia P. Maryi istn. w XIV w. drewniany, r. 1828 wymurow. Mikołaj i Brygita hr. Mielżyńscy dziedzice. – Miejsc 15 (między temi: Bestwin, Konarzewo) – Dusz 1480.

2. Kobierno w. K. par. S. Wojciecha drewn. odbud. 1721 Michał Odorski proboszcz. Bractwo: Szkaplerza zapr. 1642; Modlitwy za zmarłych zapr. 1778. – Miejsc 13 (między temi: Bargiel, Tomice) – dusz 2150.

3. Kobylin miasteczko K. p. S. Stanisława z cegły wymurow. Mikołaj wojew. Kalisk. poświęcił r. 1289 Jan arcyb. gniezn., po spaleniu odrestaurow. 1512 i 1780, ma 2 Kaplice murowane: Aniołów Stróżów i Różańcową miedzią kryte, 4 ołtarze fund. 1616, 1682, 1678 i 1659. Bractwa: Różańcowe (dawniej Literatów), Aniołów Stróżów zapr. 1670, Miłosiernego Chrystusa, Przemienienia Pańskiego zapr. 1760. – Miejsc 9 – dusz 1662. – Szpital z kościołem S. Ducha fund 1434 Wincenty, Andrzej i Mikołaj Kobylińscy dziedzice, (lecz kościółek zniesiony)
Kościół Żłóbka P. Jezusa pobernardyński w Kobylinie fund. 1456 Jan Klimak Wierzbięta Kobyliński bernardyn z cegieł dla Bernardynów z klasztorem, supr. 1835. Biblioteka klasztorna miała przeszło 200 manuskryptów, między temi bł. Szymona z Lipnicy.

4. Krotoszyn miasteczko, K. p. S. Jana Chrzcic. fund. r. 1419 z drzewa Wierzbięta dziedzic, po pożarze r. 1592 wybudował z cegieł gotycki Jan Rozdrażewski kaszt. poznan. dziedzic, którego tu jest nagrobek marmurowy. Po spaleniu restaur. r. 1772. Ołtarz wielki piękna ma rzeźby: 6 ołtarzy fund. 1646, 1722, 1647, 1701, 1631. Bractwa: S. Anny zapr. 1616, Aniołów Stróżów zapr. 1028, Różańcowe zapr. 1636, S. Barbary zapr. 1783, Św. Kryspina i Kryspiniana zapr. 1699, Literatów zapr. 1650. Szpital kościelny. – Miejsc 7 – dusz 3259.
Kościół potrynitarski S. Piotra i Pawła fund. 1731–1735 Józef Potocki z żoną Ludwiką w Krotoszynie, supr. 1819, w klasztorze dziś gimnazyum.
Kościół szpitalny S. Fabiana i Sebastiana w Krotoszynie drewn. odbudow. 1813.
Kaplica niby S. Maryi Magdaleny w Krotoszynie za miastem drewn. fund. 1755 Rokossowski proboszcz.

5. Sulmierzyce miasteczko K. par. WW. SS. po spaleniu r. 1623 odbudowany przez mieszczan, na początku XIX zniesiony, a parafia przeniesiona do Kościoła szpitalnego Wniebowzięcia P. Maryi fundow. 1643 przez mieszczan, odbudowanego r. 1809 z cegieł. 2 ołtarze fund. w XVII w. i r. 1639. Bractwa: Różańcowe zapr. 1639; i Szkaplerza zapr. 1640. – Miejsc 4 (między temi Chwaliszewo) –

dusz 3281. – W Sulmierzycach urodził się Sebastian Klonowicz poeta.
Kościół filialny S. Mikołaja w Chwaliszewie drewn. niegdyś parafialny, r. 1540 wcielony do Sulmierzyc.

6. Wyganów w. K. par. Podwyższenia S. Krzyża fund. 1482 Jakob Wyganowski i Mikołaj Starkowiecki z drzewa, odbudow. 1735 Zofia z Broniszów Zawadzka skarbnikowa Kalisk., r. 1808 po spaleniu wymurował Stanisław Rembowski dziedzic. 1 Altaria fund. 1688. Szpital Kościelny – Miejsc 12 (międzytemi: Berdychów, Łagiewniki, Ochla, Witamów) – dusz 1245.

7. Zduny miasteczko, Kość. par. S. Jana Chrzcic istn. 1521 drewn. r. 1721 wymurował Andrzej Baczewski proboszcz; altarie 2 fund. 1754 i 1733. Bractwa: Aniołów Stróżów zapr. 1645, Dobrej śmierci zapr. 1736. – Miejsc 11 (międzytemi: Chachalnia czyli Kochalle, Ujazd) – dusz 1250.
Kaplica publ. S. Tekli murow. fund. 1868 przy zakładzie sierot Siostr Miłosierdzia przez Teklę Morawską dziedziczkę Konarzewa.

IX. Dekanat Kruświcki.

(w pow. Inowrocławskim)

1. Chełmce wieś dawniej biskupów Kujaw. w dyec. Kujaw. K. p. S. Katarzyny, drewn. fundowali biskupi, r. 1843 wymurów. – Miejsc 13 (między tem: Kobelnica Królewska, Tarnówko, Zaborowo) – dusz 1739.

2. Kościeszki wieś w dawn. dyec. Kujaw. K. p. S. Anny, drewn. istn. 1597 dawny, odbudow 1766 dziedzic Franciszek Wysocki wojski radziejow. drewn. – Miejsc 28 (między tem: Gapa, Golejewo, Łęckie Huby czyli Lenghuben, Lubostowek, Mirosławice, Radunek, Sierakowo, Żołwiny) – dusz 1742.

3. Kruświca miasteczko, Kość. Kollegiata S. Piotra i Pawła, pierwotnie katedralny drewniany fund. r. 966 przez Mieczysława I, r. 1030 wystawiony z ciosu w formie bazyliki; zachował pierwotny kształt. Gdy Onold biskup 10ty Kruświcki po zniszczeniu miasta przez nieprzyjaciół, katedrę przeniósł do Włocławka, Kościół ten w Kruświcy pozostał Kollegiatą. R. 1856–1859 kosztem króla pruskiego

pięknie wyrestaurowany. Są tu 2 nagrobki marmurowe r. 1614 przez biskupa Kujaw. Wawrzyńca Gembickiego wzniesione dla biskupów Kruświckich: Lucyda, Wawrzyńca, Marcellina, drugi dla Wincentego i Andrzeja. – Miejsc 11 (między temi: Łagiewniki, Poświętne, Świętniki, Szwantowo) – dusz 1054.

4. Ostrowo nad Gopłem dawniej miasteczko, dziś wieś w dawn. dyec. Kujaw. Kość. paraf. S. Macieja pogorzał z całem miastem w wojnach szwedzkich za Jana Kazimierza, r. 1720 odrestaur. kosztem dziedzica Józefa Rudnickiego chorążego bydgoski. – Miejsc 16 (między temi: Brześć, Popowo, Witowice, Złotowo, Rzeczyca w której był niegdyś kościół parafialny, lecz gdy ten pogorzał r. 1811, przyłączono wsie do parafij w Chełmcach i Ostrowie) – dusz 1295.

5. Ostrowo do Strzelna, wieś dawniej klasztoru norbertanek w Strzelnie, w dawn. dyec. Kujaw. Kość. par. Serca Jezusowego fund. 1448 Łukasz proboszcz Norbertanek w Strzelnie, z drzewa, restaur. 1718 Jan Teofil Grzembski proboszcz strzelnieński pod tyt. S. Józefa, drewn., r. 1869 wymurow. – Miejsc 5 (między temi Bielsko, Cieniszko, Siedluchna) – dusz 397.

6. Piaski wieś w dawn. dyec. Kujaw. Kość. par. Ścięcia S. Jana Chrzciciela drewn. ist. 1597 należał do Wikaryuszów Kruświckich. – Miejsc 13 (między temi: Skotniki, Wolany, Zaborowo) – dusz 1437.

7. Polanowice wieś w daw. dyec. Kujaw. K. par. S. Klemensa drew. pogorzał 1574, r. 1840 wymurow. – Miejsc 16 (między temi: Baranowo, Giżewo, Janikowo, Rechta, Sokolniki, Sukowy, Xiąż) – dusz 1269.

Kaplica publ. S. Barbary we wsi Rechta drewn. wystaw. r. 1750 dziedzic dóbr Sukowy.

8. Rzadkwin w. w dawn. dyec. Kujaw. należała do klasztoru w Strzelnie, Kość. paraf. Imienia Jezus, drewn. wystaw. r. 1716 na miejscu dawnego Anna Kretkowska przeorysza strzelnieńska; r. 1870 odbudow. i pokryty dachówką. – Miejsc 6 (między temi Bronisław, Ciechrz, Kopie) – dusz 953.

9. Sławsk w. dawniej biskupów kujaw. w dawnej dyec. Kujaw. K. par. S. Bartłomieja mur. r. 1760 kosztem Antoniego z Głogowy Kossowskiego generała w. pol. dziedzica Rozniat. — Miejsc 8 (między temi: Bożejewice, Kobelniki, Przedwojewice, Tupadły, Żerniki) — dusz 1273.

10. Stodoły (Mołkkirch) wieś dawniej Klasztoru Trzemeszyńskiego, w dawn. dyec. Kujaw. K. p. S. Wojciecha drewn. wystawili zakonnicy z Trzemeszna, drewn. — Miejsc 2 — dusz 207.

11. Strzelno miasteczko, w dawn. dyec. Kujaw. Kość. par. S. Trójcy z ciosu i cegieł zbudował Kazmierz Książe Kujaw. r. 1216 który przy nim klasztor Norbertanek z Prepozytem (później Infułatem) osadził. Kościoł duży gotycki poświęcony r. 1236 od Barthona bisk. Kujaw. ma 15 ołtarzy i stare rzeźby; są tu nagrobki marmurowe Alexandra i Kazimierza Książąt Kujaw., oraz Prepozytów Infułatów: Sierakowskiego, Jaskólskiego, Wolskiego, Łukowskiego, Łuczyckiego i Salmońskiego. Jest tu starożytny cudowny Krucyfix r. 1761 przez Jana bisk. Kujaw. za cudowny ogłoszony, oraz cudowny obraz N. P. Maryi Turskiej. Bractwa: S. Anny; Różańcowe; Niepokalanego Poczęcia P. Maryi. Szpital kościelny. — Miejsc 12 (między temi: Bussewo, Miradz, Rzegotki, Sławsk, Wilamowo) — dusz 3682.

Krucyf. cudow.

Obraz cudow.

Kościółek Św. Prokopa ~~[illegible]~~ w Strzelnie pierwotnie parafialny w bliskości Kościoła S. Trójcy murow. z ciosu w kształcie rotundy przez Alexandra Księcia Kujaw. r. 1124 z wieżą, dziś opuszczony.

X. Dekanat Łekniński.

(w powiat. Wągrowieck. Szubińsk. Chodzieżsk.)

1. Czeszewo niegdyś miasteczko, dziś wieś, Kość. paraf. S. Andrzeja murow. z cegły dawny. Bractwo S. Trójcy zapr. 1771. — Miejsc 8 (między temi Czerlin, Kujawki, Morakowo, Wiśniewo) — dusz 1016.

2. Dziewierzewo w. K. par. S. Jakuba Ap. dawny murow. z cegły, istniał już w XVI w. był w ręku heretyków. — Miejsc 7 (między temi: Marłowice, Rusiec, Żarczyn) — dusz 994.

3. Grylewo w. K. p. S. Katarzyny, drewn. r. 1747 odbud. Jan Jaskowski proboszcz z drzewa, r. 1866 wymurowała Antonina z Mierzychowskich hr. Grabowska dziedziczka w stylu nowogotyckim. — Miejsc 8 (między temi: Białybród, Dónaborz, Łaskawnica, Kopaszyn, Rybowo) — dusz 918.

4. Kozielsko w. Kość. par. S. Andrzeja drewn. istn. 1608; odbudował z drzewa 1748 Franciszek Radzewski podkomorzy poznań. dziedzic, po spaleniu w r. 1867 wystaw. z cegły r. 1874 w stylu nowogotyckim. — Miejsc 13 (między temi Kopanina, Kozielsko, Modrzewie, Niemczyn, Potnowo, Stempuchowo) — dusz 1007.
Kościół filialny Wniebowzięcia P. Maryi we wsi Niemczyn drewn. istniał już w XV w. był w ręku heretyków, r. 1709 Czarnkowska wystawiła nowy z drzewa.

5. Łekno miasteczko, gniazdo Łekińskich Kościół par. S. Piotra i Pawła wspaniały z cegły z wieżą i kaplicami, fundował r. 1153 Piotr książę Zbilut, który przy nim osadził Cystersów, tych r. 1396 opat Tylman przeniósł do Wągrowca. W kościele łekniń[skim] są nagrobki marmurowe Mikołaja Łekińskiego kaszt. nakielsk. † 1576 i jego żony Jadwigi z Zebrzydowskich, oraz Józefa Serboni de Sporetti gubernatora W. X. Poznań. dziedzica Łekińsk. † 1831. Bractwo Serca Jezusowego zaprow. 1773. Szpital kościelny. — Miejsc 27 (między temi: Kiedrowo, Kobyłki, Koninek, Łukowo, Mrowiniec, Ostrowo, Redgoszcz, Rudki; — dusz 2570.

6. Łęgowo Tarnowskie w. Kościół paraf. S. Piotra i Pawła i Wniebowzięcia P. M. z Klasztorem Cystersów fund. r. 1153 Piotr książę Zbilut, opat Tylman r. 1396 przeniósł ten klasztor, zbudowawszy kościół drewn. w XVIII wieku wymurował zakon duży kościół tutaj. Po supresyi zakonu utworzono nową parafią którą nazwano Łęgowo Tarnowskie. Szpital kościelny w przysiółku Podklasztorze. Miejsc 28 (między temi: Bobrowniki, Długwieś czyli Langendorf, Frymark, Kobylec, Krosno, Namoczydło, Rgielsko, Sienno, Tarnowo) — dusz 2372.
Kościół filialny S. Mikołaja drewn. we wsi Tarnowo należącej do Klasztoru Wągrowieckiego, wcielony r. 1448 przez Mikołaja V. papieża

do klasztoru Wągrowieck.; po odbudowaniu poświęcony r. 1493 przez Wincentego biskupa Enneńsk. sufragana pozn.; drewn.

7. Panigródz wieś klasztoru Cystersów Wągrowieckich, k. par. S. Jana Chrzic. założony przez Cystersów Wągrowieckich drewn. istn. 1608; nowy kościół z drzewa odbudowano 1765 kosztem Wojciecha Kraszewskiego stolnika bracław, posessora Panigrodza, poświęcił go 4 listop. 1770 Władysław Wierusz Walknowski sufrag. pozn. gdy się r. 1808 takowy spalił, r. 1830 wymurowano nowy. W wielkim ołtarzu starożytny cudowny obraz Bogarodzicy. – Miejsc. 10 (między temi: Kernerowo czyli Kernershof, Łęgniszewo, Oleszno Stołężyn, Szubianki, Wilkonice) – dusz 1230.

Obraz cud.

8. Srebrnagóra miasteczko niegdyś, dziś wieś, k. p. S. Mikołaja drewn. odbudował 1687 Andrzej Smuszewski starosta bobrownicki; r. 1845 wymurowano nowy. Bractwa: Różańcowe; S. Bennona zapr. 1761. – Miejsc 12 (między temi: Mokronosy, Podolińskie Huby czyli Klemkendorf, Smuszewo, TuRza) – dusz 1083.

9. Wągrowiec miasteczko niegdyś opackie; kość. par. S. Jakóba Apost. fund. r. 1381 Gerhard opat Cystersów, którą fundacyę ponowił opat Adolf r. 1429; z końcem XVI w. na miejsce drewnianego wymurowano z cegły duży gotycki kościół, konsekrowany r. 1608. W kościele starożytny obraz cudowny S. Walentego. Szpital kościelny. Miejsc 6 (między temi Bartodzieje czyli Bartelsee, Łazioka, Ochodza, Straszewo) – dusz 3053.

Kaplica publ. murow. S. Jerzego w Wągrowcu przy zakładzie sierot Siostr miłosiernych którym r. 1859 Ninard Muzolff pleban Łęgowski zbudował zakład z kaplicą.

10. Żoń w. kość. par. S. Marcina, istn. przed r. 1521, z drzewa odbudował Józef Koniewski proboszcz r. 1749. – Miejsc 23 (między temi: Bugaj, Dziewoklucz, Kaliszany, Sarbka, Winnogóra, Zbyszewice) – dusz 1907.

XI. Dekanat Nakielski.

(w pow. Wyrzyskim i Chodzieskim)

1. Dembowo w. kość. paraf. S. Trójcy (dawniej S. Michała) r. 1766 był drewniany, r. 1804 dziedzic Jan Łakiński wymurował nowy. – Miejsc 12 (między temi: Broniewo, Dębinek czyli Debehn=ke, Ignalin, Łodzia, Matouin, Smielin) – dusz 1125.

2. Gleśno w. k. p. S. Jadwigi murow. starożytny; r. 1743 Ka=zimierz Korytowski starosta grabowieck. z żoną Konstancyą z Kruszyńskich dostawili 2 kaplice z boku. – Miejsc 16 (między temi: Bagdad, Gleszczonek, Koscierzyn, Olędry Ruda) – dusz 1620.

3. Kosztowo w. k. p. S. Anny istniał w XV w. drewn., odbud. r. 1733 dziedzic Józef Otto Trąmczyński; z muru pruskiego. Bractwo S. Izydora zapr. 1652. – Miejsc 4 (między temi: Jeziorki, Niezy=chowo.) – dusz 1005.

4. Krostkowo (Freimark) w. kośc. par. S. Mikołaja (dziś filia do Kosztowo) r. 1865 wymurowano na miejscu dawnego nowy w stylu nowogotyckim. – Miejsc 20 (między temi: Bąkowo Białośliwie, Dembowko, Komorowo, Rożnowo, Wydor) – dusz 1692.

5. Miasteczko (Friedheim) miasteczko niegdyś własność Krzysztofa Szembeka arcyb. gniezn. K. par. Podwyższenie S. Krzyża wystaw. 1726 z mu=ru pruskiego. Szpital kościelny. – Miejsc 19 (między temi: Arns=walde, Brzostowo, Grabowo, Prawomyśl, Rzadkowo Wolsko, Zbyszwice) – dusz 1908

Kaplica publ. P. Maryi we wsi Rzadkowo, wymurow. r. 1850 kosztem dziedziczki Nepomuceny Grabowskiej.

6. Morzewo w. k. par. S. Andrzeja drewn. pierwotnie był filią do Miasteczka, r. 1613 Wojciech Baranowski arcyb. gnezn. utworzył probostwo, które dziedziczka Anna z Łukowa Zebrzydowska kasztelanowa szremsk. dotowała, kość. drewn. odrestaurował 1756 Jan Grabowski kasztelan gdański; r. 1824 wystawił nowy z cegieł Andrzej z Goetzendorfu Grabowski dziedzic Dziembowa. Szpi=tal kościelny w Dziembowie. – Miejsc 8 (między temi: Dziembowo, Ka=lina) – dusz 1333.

7. Nakło (Nackel) miasteczko, k.p. S. Wawrzyńca, drewn. istn. 1754 kryty dachówką, r. 1847 Rząd wymurował nowy. Szpital Kościelny. — Miejsc 17 (między temi: Bielawy, Chrząstowo, Karnowo, Lubaszcz, Łaterek, Rudki, Trzeciewnica, Występ czyli Josephine) — dusz 2500.

8. Sadki w. k.p. S. Wojciecha miał pierwotnie fundować Król Bolesław Chrobry; po spaleniu odbudował r. 1574 z drzewa Paweł Nałęcz Samostrzelski dziedzic; r. 1711 na nowo z drzewa wystawił Piotr hr. Bniński dziedzic, r. 1749 Wojciech Bniński wymurował nowy wspaniały. — Miejsc 14 (między temi: Bnin, Mrozowo, Popówka, Radzicz, Samostrzel, Żelazno) — dusz 1739

9. Śmiełowo w. k.p. S. Małgorzaty, istn. w XVI w. drewn. r. 1836 odbudowany z drzewa. Szpital kościelny. — Miejsc 10 (między temi: Jachna czyli Mariensee Jaracz czyli Garatz, Jeziorki czyli Stüsselsdorf, Kaczory czyli Erpel, Pleciemin czyli Plötzmin, Skórka czyli Schönfeld, Żelgniewo) — dusz 848.

10. Wyrzysk (Wirsitz) miasteczko, k.p. S. Marcina drewn. odbudował 1738 dziedzic Mikołaj z Werbna Rydzyński; r. 1859 wymurowany nowy w stylu nowogotyckim. — Miejsc 13 (między temi: Frydrychowo czyli Friedrichshorst, Hunowajdy czyli Hungerswerder, Osiek, Pracz. Wiernowo czyli Königstreue, Wyciąg czyli Birkenbruch, Zielona góra, Zikwajdy czyli Zickwerder) — dusz 995.

11. Wysoka (Wissek) miasteczko, k.p. S. Marcina istniał przed r. 1500; r. 1729 dziedziczka Apolinara z Smoguleckich Tuczyńska kasztelanowa gniezn. wdowa fundowała przy tym kościele Klasztor Kanoników regular. lateran. S. Augustyna zapisawszy temuż Klasztorowi wsie Dembówki i Jeziórki i 60000 złp. którą to fundacyę Teodor Potocki arcyb. d. 11 Lipca 1729 potwierdził. Po supresyi Klasztoru zostało probostwo świeckie. Bractwo Różańcowe zapr. 1638. Szpital Kościelny. — Miejsc 10 (między temi Bondecz, Kostrzonek czyli Cüstrinchen, Rudna czyli Deutsch Rudken, Wysoka czyli Wissen) — dusz 1435.

XII. Dekanat Ołobocki.

(w powiat. Odolanowsk. i Pleszewsk.)

1. Biskupice w. niegdyś arcybiskupów gnieźn. K. par. S. Bartłomieja istn. przed 1521 drewn.; r. 1720 wystawiono nowy z drzewa z legatu Stanisława Szembeka arcybisk. – Miejsc 7 (między temi: Bibijanki, Bilczew, Kęszyce, Kowalow) – dusz 795.
2. Droszew w. K. p. WW. SS. drewn. istn. 1521, odbudował z drzewa r. 1783 dziedzic Kossecki. – Miejsc 16 (między temi: Czachóry, Kościuszkowo, Kurow, Miedzianow, Żakowice) – dusz 1804.
3. Gostyczyna w. K. p. S. Mikołaja murow. istn. już w XV w.; r. 1640 Szołdrscy dobudowali kaplicę S. Jana Nepom. i fundowali w niej altaryą. – Miejsc 18 (między temi: Chotów, Głapiniec, Osiek, Radziszew, Stawin, Śmiełów, Węgry, Zamość) – dusz .
4. Kucharki (Moltkesruhm) w. K. p. S. Trójcy drewn. odbudował Walenty Otto Trąpczyński stolnik sochaczewski, dziedzic r. 1754. – Miejsc 6 (między temi: Czechel, Czerminek, Ruczaj czyli Paulinenhof, Szkudła.) – dusz 1068.
5. Kuchary w. niegdyś klasztoru Kanoników regular. w Kaliszu, K. p. S. Bartłomieja fund. Kazimierz Wielki król który tę wieś nadał klasztorowi. Kość. wystawił r. 1686 Adam Niesobowicz Proboszcz konwentu kaliskiego kan. regul. Po supressyi zakonu, ustanowiono probostwo świeckie. – Miejsc 4 (między temi Popówek) – dusz 832.
6. Lewków w. K. p. S. Wojciecha, drewn. istniał przed r. 1521; od: budował z drzewa r. 1710 Adam Koźmiński kaszt. rogozn.; r. 1844 Salomea Lipska dziedziczka wymurow. nowy kościoł. – Miejsc 14 (między temi: Bagatela, Kołłontajow) – dusz.
   Kaplica publ. S. Józefa na cmentarzu kościoła w Lewkowie wymurow. r. 1833 familia Lipskich, z grobami ich.
   Kaplica publ. S. Tekli na cmentarzu publicznem w Lewkowie wyst. 1846 Michał Bierzacki; z grobami familijnemi.
7. Ociąż w. K. p. Narodzenia P. Maryi, istniał drewn. w XV w.; r. 1698 dziedzic Lutomirski odbudował z drzewa; r. 1786 odbudowany z drzewa po pożarze. – Miejsc 8 (między temi: Baby, Ociąż, Kwiatkow gdzie była kaplica

publ. drewn., r. 1749 od Józefa Wężyka odbudowana z drzewa, teraz zniszczona) — dusz 1040.

8. Otobok wieś klasztorna k. par. S. Jana Ewang. Władysław Odonicz książę kaliski fundował tu r. 1213 klasztor Cystersek, kościoł drewn. poświęcił 1224 Henryk Kietlicz arcyb. gniezn. Był tu klasztor jeden z najbogatszych w Polsce. W wieku XVIII zakonnice wymurowały kościoł, który po supressyi zakonu r. 1839 został świecką parafią. — Miejsc 6 (między temi Masanow, Wielowieś) — dusz 2000.
Kaplica publ. S. Jana Chrzcic. drewn. w Otoboku na cmentarzu gminnym, od r. 1532 – 1744 była filią do Rososzycy, a do r. 1839 parafialnym kościołem.

9. Rososzyca w. k. p. S. Marka, istniał drewn. już w XV. wieku; r. 1692 Michał Wierzbowski dziedzic odbudował z drzewa; r. 1818 wystawił z muru Paweł Skórzewski wojew. kalisk. — Miejsc 8 (między temi: Głapiniec, Psary) — dusz 1353.

Obraz cudow.

10. Skalmierzyce w. k. p. S. Katarzyny drewn. otrzymał r. 1343 dotacyę od Iwona proboszcza kapituły metrop. gniezn.; kościoł drewniany odbudowany r. 1643. Jest tu cudowny obraz N. P. Maryi w kaplicy od północy r. 1621 przez Jana Górskiego proboszcza przybudowanej. R. 1791 Stanisław Kostka Podbowicz proboszcz kościoł zmurował. Bractwo Różańcowe zapr. 1621. Miejsc 9 — dusz 1812.

Obraz cudow.

11. Skrzebowa w. k. p. S. Maryi Magdaleny, na miejsce dawnego kościoła w wojnach szwedzkich zniszczonego, wystawił r. 1680 proboszcz Józef Baszyński nowy z drzewa. Jest tu starożytny cudowny obraz Bogarodzicy, który tu przeniesiono w XIX w. z kaplicy która stała w polu od strony miasteczka Raszkowa, zbudowana od dziedzica Miłaszewskiego. — Miejsc 3 — dusz 541.

12. Sobótka miasteczko niegdyś, teraz wieś, kośc. paraf. Narodzenia P. Maryi, starodawny murowany. Bractwo S. Anny zaprow. 1758. Szpital kościelny we wsi Grudzielec na 6 ubogich. — Miejsc 10 (między temi: Boruciń, Grudzielec, Gutow, Karsy, Krzywosądowa, Sobótka, Żychlin czyli Louisenhof). — dusz 1976.

13 Szczury w. k. p. S. Michała, r. 1762 na miejsce dawnego wybudował z drzewa Kazmierz Kędzierski proboszcz. Jest tu w wielkim ołtarzu

cudowny obraz ~~[illegible]~~ N. Maryi P. – Miejsc 10 (między temi Będzieszyn, Biniew, Gorzno, Gorzeńskie Huby czyli Bitterfeld) – dusz 782. Obraz cud.

Kościół filialny we wsi Gorzno S. Macieja Apost. drewn. pierwotnie parafialny, r. 1756 restaurowany przez dziedzica Fabiana Moszyńskiego i jego żonę Agnieszkę. Ostatniemi czasy przyłączony do Szczurowa. – dusz 569.

XIII. Dekanat Pleszewski.

(w pow. Pleszewskim, Krotoszyńsk. Wrześniań.)

1. Broniszewice w. k. p. S. Michała drewn. wystawili Suchorzewscy, odrestaurował 1750 Józef Wężyk starosta niziński. – Miejsc 3. – dusz 780.
2. Brzezie w. k. p. Rozesłania Apostołów i Opieki P. Maryi, drewn. fundował Jan Lutek czyli Ludko kanonik, później bisk. krak.; erekcyę potwierdził r. 1444 Wincenty Kot arcyb. gniezn. R. 1789 Andrzej Bogdański sędzia ziem. poznań. z żoną Elżbietą Malachowską wystawił tu kościół z cegieł. – Miejsc 3 (między temi Chorzew, Szopna). – dusz 502.
3. Czermin w. k. p. S. Jakuba Apost. istniał już w XV w. z drzewa. R. 1725 odbudował dziedzic Ulatowski, z drzewa, kaplicę dobudował Marcin Paszkowicz proboszcz. Jest tu cudowny obraz P. Maryi. Altana S. Józefa fund. 1772. Bractwo S. Józefa zapr. 1779. – Miejsc 14 (między temi Korzkwy, Kurcew, Mamoty, Marszew, Pieruszyce, Prienie, Skrzypnia, Wesółki) – dusz 2398. Obraz cudow.
4. Gołuchów w. k. p. Wniebowzięcia P. Maryi, istniał już r. 1500 z drzewa; r. 1623 Wacław Leszczyński podkanclerzy kor. dziedzic wystawił nowy kościół z cegły kryty miedzią i zaprowadził w nim 3 Mansyonarzy. Bractwo S. Anny zapr. 1623. – Miejsc 8 (między temi: Dybul, Kajew, Wesołów) – dusz 1401.
5. Grodzisk wieś, k. p. S. Mikołaja fundowany i dotowany około r. 1198 od Eudoxyi żony ~~[illegible]~~ Przemysława I Księcia wielkopol. (?) (może Mieczysława ?) (jak świadczy Nakielski). Wieś ta należała do zakonu Bożogrobców w Miechowie, którzy tu mieli proboszczów z zakonu Miechowitów.

Miechowici odbudowali r. 1566 ten Kościół z drzewa; r. 1750 Cyryak Kański proboszcz tutejszy z zakonu Miechowitów odrestaurował z drzewa; a r. 1802 Narcys Łatrzyński Miechowita rozpoczął budować Kościół z muru który jego następca x. Józef Brzeziński Miechowita r. 1806 ukończył. — Miejsc 8. — dusz 1510.

6. Karmin w. K. p. S. Barbary, z drzewa r. 1711 odbudowany. — Miejsc 5 — dusz 784.

7. Koryta w. K. p. S. Mikołaja, istniał przed r. 1521, fundowany r. 1514 z drzewa, r. 1800 wymurowano w nim chór mniejszy. — Miejsc 7 (między temi Bugaj, Korytnica, Ligota, Trzebawa, Żurawieniec). — dusz 1844.

8. Kotlin w. Kość. par. S. Kazmierza (dawniej WWSS.) istn. 1521 drewn.; r. 1734 Alexander Miaskowski skarbnik kaliski dziedzic wystawił z muru pruskiego; teraz wymurowano nowy. Bractwo Serca Jezusowego zapr. 1762. — Miejsc 3 (między temi Waliszew) — dusz 730.

9. Kowalew w. K. p. S. Bartłomieja drewniany dawny. — Miejsc 5 (między temi Basanow, Kowalewo, Suchorzew) — dusz 1120.

10. Kretków w. K. p. WWSS. drewn. istniał r. 1521, r. 1602 odbudow. z drzewa; nowy wymurował Józef Skórzewski starosta gniezn. i pyzdrsk. — Miejsc 10 (między temi Dobieszczyzna czyli Langenfeld, Miniszewo, Brusinowo, Rudka, Wielka Lubin, Żerniki, Żygowki) — dusz 1307.

11. Kuczków w. K. p. S. Marcina drewn. wystawiony około r. 1700 na miejscu dawnego kosztem Zalewskiego proboszcza Koźminsk. Piotra z Zwanowic Koźmińskiego sędziego Kalisk. i Stanistawa Gostyńskiego pisarza ziemsk. Kalisk. jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. — Miejsc 8 (między temi: Borucin, Chrzanow, Krzywosądowo, Ordzin.) — dusz 903.

Obraz cudow.

12. Lenartowice w. K. p. Wniebowzięcia P. M. fund. r. 1446 Adam z Lenartowic Marszewski dziedzic, z drewa, które erekcyę potwierdził Wincenty Kot arcyb. gniezn. R. 1758 wystawiła nowy z drzewa Marianna z Sapiehów Koźmińska starościna wschowska;

w XIX w. wymurowano chór większy. Jest tu cudowny Krucyfix. – Miejsc 3 (między temi Tulęcin) – Dusz 556. Krucyfix cud.

13. Magnuszewice w. k. p. S. Barbary fund. 1445 Marcin z Magnuszewic dziedzic za potwierdzeniem Wincentego Kota arcyb. gniezn. Po pożarze, odbudował z drzewa r. 1758 Piotr Radoński dziedzic. – Miejsc 7 (między temi Lęczew, Wilcza, Zmysłowice) – dusz 745.

14. Pleszew (Pleschen) miasteczko, k. p. Scięcia S. Jana Chrzc. starożytny murowany, istniał już w XIV w. przed r. 1521 było tu Kollegium Mansyonarzy. W XVI w. zajęli kościół heretycy na zbór, lecz odebrał go dla Katolików Adam Czarnkowski wojewoda Łęczyck. R. 1806 wewnątrz wybuchł pożar, lecz odrestaurowano r. 1816 Altarie 2 fundowane przez mieszczan. Bractwa: Różańcowe zapr. 1630; S. Anny zapr. 1601; S. Barbary. Szpital Kościelny pod zarządem Siostr Miłosierdzia. – Miejsc 12 (między temi: Kobylka, Ludwina czyli Ludvineshauland, Smieja) – dusz 2901.

Kościół filialny S. Floriana na przedmieściu w Pleszewie odbudowany r. 1745 kosztem proboszcza Ludwika Petki na chór większy murowany, a mniejszy drewniany.

Kaplica publ. N. P. Maryi Częstochowskiej z domem sierot pod zarządem Siostr Miłosierdzia fund. 1872 Antoni Taczanowski ordynat.

15. Sośnica w. k. p. S. Maryi Magdaleny r. 1745 odbudował z brusów dębowych dziedzic Konstanty z Dzwona Rogaliński. Bractwo Szkaplerza zapr. 1757. – Miejsc 8 (między temi: Fabianów, Kaczyniec, Orpiszewek). – Dusz 1132.

16. Sowina w. k. p. Zwiastowania P. M. stary drewniany odbudował r. 1645 Ludwik Głuskowski jezuita. – Miejsc 8 (między temi: Bogwidze, Bronów, Kotarby, Lubomierz, Taczanów). – Dusz 1120.

17. Turśk w. k. p. P. Maryi drewn. istniał przed r. 1500, po spaleniu odbudował go z drewna Wojciech Lidnarski pleban. R. 1777 Anna z Swiniarskich Chlebowska kasztelanowa kaliska, dziedziczka

Obraz cudow.

z powodu licznych processyi do tutejszego cudownego obraz[u] P. Maryi zaczęta budować z cegły duży Kościół, który r. 1786 Jan Nep. Karpiński proboszcz ze składek ukończył. Obraz tutejszy cudowny Bogarodzicy objawił się d. 9 Czerw. 1764 cudami, ogłosił go za cudowny r. 1765 Official jeneralny Łowicki, a proboszcz Karpiński d. 28 Sept. 1786 uroczyście z starego drewnianego Kościoła do nowego murowanego przeprowadził. — Miejsc 14 (między temi: Bielawy, Bogusław, Bogusławice, Jedlec, Kotusze, Pleszówka, Turowy, Tursk) — dusz 2189.

Kościół filialny Św. Floriana i Niepokalanego Poczęcia P. M. we wsi Jedlec wystawiony r. 1745 na podmurowaniu z ścian pruskich na miejscu dawnego przez Mikołaja z Wybranowa Chlebowskiego starostę liwsk. Kościół ten był pierwotnie parafialny, od r. 1790 filialny.

18. Twardów w. K. p. Św. Piotra i Pawła drewniany, restaur. r. 1750 przez proboszcza. — Miejsc 10 (między temi: Bończów, Wola Xiążęca, Wyssogotowo czyli Neu Schlebitz) — dusz 859.

Obraz cudow.

19. Żegocin w. K. p. Wniebowzięcia P. Maryi drewn. odrestaurował r. 1714 Mikołaj z Wybranowa Swinarski starosta liwski, dziedzic, i następnie r. 1750 Antoni Gajewski starosta Kościański. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. — Miejsc 10 (między temi Górzyce, Żeg, Nowe Prusy, Sierszew czyli Breitenfeld, Wieczyn, Zbiki) — dusz 203. Jest tu altaria fund. 1790. Bractwo S. Anny zapr. 1779.

XIV. Dekanat Powidzki.

(w pow. Gnieznień. i Wrześnień.)

1. Brudzewo w. K. p. S. Maryi Magdaleny istn. przed r. 1415, drewn. odbudował 1826 Jozafat Mikorski dziedzic. — Miejsc 7 (między temi: Budy, Góry, Janowo, Katarzynowo, Kokczyn, Tybel). — dusz 723.

2. Graboszewo w. K. p. S. Małgorzaty drewniany starożyt-ny, zbudowany r. 1353, ma Altarię fund. 1749. Bractwo S. Izydora zapr. 1678. – Miejsc 9 (między temi: Chwalibogowo, Kościanki, Krępkowo, Młodziejewice, Uścięcin) – Dusz 1018.

3. Mielżyn miasteczko, K. p. WWSS. murowany istniał już w XV w.; w XVII w. dobudowano Kaplicę S. Anny, a r. 1843 drugą S. Krzyża. Altarie 2 fund. 1634 i 1647. – Miejsc 4 (między temi: Jaworowo, Lipe) – dusz 907.

4. Odrowąż w. K. p. S. Barbary, drewn. istn. 1501; r. 1643 Piotr Odorovius Kanon. gniezn. odbudował z drewna; r. 1866 zwa-lił go wicher. – Miejsc 2 (Gorzykowo, Odrowąż) – dusz 494.

5. Ostrowo pod Strzałkowem w. K. p. P. Maryi i S. Mikołaja istniał przed 1521, odbudował z drewna Mikołaj Antoni Łukomski opat lędzki r. 1718. Wieś ta należała do Opactwa Lędzkiego Cystersów. – Miejsc 13 (między temi: Babin, Ciosna, Kornaty, Rad-łowo, Sierakowo). – dusz 1055.

6. Powidz miasteczko K. par. S. Mikołaja fundowali królowie polscy, którzy probostwu nadali wieś Strzyżewo, co Kazimierz Wielki r. 1362 potwierdził. Kościół drewn. odbudował Jan Grzybiński proboszcz w XVIII w.; r. 1863 wymurowano nowy kościół w stylu nowogotyckim. Brac-twa: S. Anny zapr. 1597; Niepokalanego Poczęcia P. M. zapr. 1727. – Miejsc 32 (między temi: Bonikowo, Borek czyli Powidzer Ausgebaute, Charbin, Ostrowo stare czyli Powidzerwerder, Ostrowo nowe czyli Hutawerder, Ruchocin, Stoszewo, Wilatkowo) – Dusz 2401.

7. Skarboszew wieś niegdyś biskupów poznań., Kościół paraf. S. Trójcy, drewn. istniał przed r. 1502, odbudow. 1720 i 1756 kosz-tem Józefa Łukomskiego dziedzica. – Miejsc 4 (między temi Paru-szewo) – dusz 597.

8. Staw w. K. p. S. Jadwigi, istn. 1500 drewn., odbudow. z drewna r. 1780. Bractwo S. Mikołaja ~~[illegible]~~ Miejsc 8 (między temi Chwałkowice, Czekuszewo, Skąpe, Wólka). – Dusz 1200.

9. Strzałkowo w. K. p. S. Doroty drewn. odbudował Święcosław Strzał-kowski archidyak. poznan. r. 1640. – Miejsc 3 (między temi Łężec). – Dusz 642.

10. Szemborowo w. k. p. S. Urszuli, istn. przed r. 1513 drewn.; r. 1818 odbudowany z muru pruskiego. – Miejsc 6 (między temi: Broniszewo, Ołoczna, Sędziejewo, Stanisławowo). – dusz 1268.

XV. Dekanat Rogowski.

(w pow. Mogilnen. Wągrowieck. Szubinsk.)

1. Cerekwica w. k. p. S. Mikołaja fund. przed r. 1521 Cerekwiccy dziedzice, w XVI w. wystawiony z cegły. – Miejsc 6 (między temi: Kaczkowo, Stembowo). – dusz 876.

2. Gorzyce wieś niegdyś arcybisk. gniezn., k. p. WWSS., odbudowany z drzewa r. 1561; r. 1834 wystawiony z cegły. – Miejsc 6 (między temi: Bekarowo, Dochanowo, Sulinowo). – dusz 1192.

3. Gościeszyn wieś niegdyś Kapituły metrop. gniezn. k. p. Nawiedzenia P. Maryi drewn. istn. przed 1500 parafia, r. 1747 został filialnym do Niestronna, od r. 1760 znowu parafialny. Kość. drewn. r. 1760 kosztem Kapituły restaur.; r. 1826 postawiony nowy drewn. W wielkim ołtarzy cudowny obraz Bogarodzicy. – Miejsc 7 (między temi Budziosław) – dusz 865.

Obraz cudow.

4. Juncewo wieś niegdyś Arcybiskupów gniezn. k. p. S. Małgorzaty, istniał przed r. 1521, drewn. odbudow. 1687 Grzegorz Cichowicz pleban. – Miejsc 11 (między temi: Damasław – Komorowo + Łaryż, Sielec, Staręzyn) – dusz 1558.

5. Izdebno w. k. p. S. Wawrzyńca miał wystawić Benedykt Izdebiński bisk. pozn. (jak świadczą akta z r. 1610), odrestaurował r. 1756 Andrzej Zawadzki proboszcz. – Miejsc 10 (między temi Czewujewo, Grochowiska, Mirki, Żabiak) – dusz 718.

6. Lubcz wieś niegdyś arcybiskupów gniezn. którą Mikołaj Dzierzgowski arcyb. r. 1555 nadał Mansionarzom Katedry gniezn. k. p. S. Macieja ~~ap~~ istniał przed r. 1500, drewn. restaurował 1769 Antoni Gołecki z drewa. – Miejsc 15 (między temi: Biskupiec, Bożacin, Chotoń, Gostomka, Lubieckie Huby, Mięcierzyn, Radunek) – dusz 1313.

7. [illegible] Niestronno w. niegdyś Kapituły Katedr. gniezn. K. p. S. Michała fund. Bronisław archidiakon gniezn. a erekcyą nadał Bodzanta arcybisk. r. 1385; r. 1742 odbudowany z drzewa, pokryty dachówką. – Miejsc 19 (między temi: Bełka, Chwałowo, Czaganiec, Drewno, Mielno, Popielary, Wi:niec) – dusz 735.

8. Palędzie Kościelne w. [illegible] K. p. S. Marcina drewn. Wieś tę nadał r. 1669 Walenty z Kołudów Kołudzki sędzia ziemski inowłodz. do kościoła, aby w nim służbę bożą pełnili 2 z zakonu Kanoników regul. lateran. z Klasztoru w Trze:mesznie. Po spaleniu r. 1806, wybudował nowy z drzewa Franciszek Jański opat trzemeszyń., kryty dachówką. – Bractwa: Różańcowe zapr. 1629; S. Józefa zapr. 1751. – Miejsc 13 (między temi: Bzowiec, Mielenko, Przyjma, Tyrsza) – dusz 794.

9. Rogowo miasteczko, K. p. S. Doroty drewn. istn. w XV w.; r. 1828 Józef Korytowski dziedzic wystawił nowy z cegieł. Bractwo S. Józefa zapr. 1729. – Miejsc 17 (między temi: Gro:chowiska, Kostkowice, Łaziska, Narajewo, Ochodza, Srodka, Złotniki, Żurawieniec) – dusz 1011.

10. Ryszewko w. K. p. S. Maryi Magdal. fundowali Opaci z Klasztoru Trzemeszna, niegdyś filia do Gąsawy, potem para:fia; Kość. drewn. nowy wystawił Maciej Miaskowski opat trzemeszyński. – Miejsc 6 (między temi: Borek, Głowy, Szrama). – dusz 565.

11. Świątkowo w. K. p. S. Trójcy, istn. przed 1521; drewn. odbu:dowali Józef i Joanna z Puchałów [illegible] Chybińscy dziedzice, około r. 1840 odrestaurowała Antonina z Radolińskich Breza, z drewa. – Miejsc 8 między temi: Bogdarka, Sławoszewo, Usa:kowo, Ustaszewo). – Dusz 850.

12. Żerniki miasteczko niegdyś, dziś wieś. Kość. par. Naro:dzenia P. Maryi, murow. starożytny, r. 1869 odrestaurowany. –

Miejsc 10 (między temi: Dęborog, Tonowo, Żale, Zracim, Żuraty). – dusz 899.

XVI. Dekanat Żniński.

(w powiat. Mogiln. Szubin i Inowrocław.)

1. Barcin miasteczko (w dyec. Kujaw ?), K. par. S. Jakóba Apost. drewn. istniał w XV w.; r. 1683 Jakub Gorławski kaszte. przemęt. z żoną Elżbietą z Mielęcina wystawił kościół z muru pruskiego, dachówką kryty. – Miejsc 9 (między temi Złotniki, Złotowo). – dusz 1121.
2. Chomiąża w. K. p. S. Jana Chrzc. istniał przed r. 1500, dzisiejszy z cegły wystawił r. 1831 Józef Sulerzycki dziedz. – Miejsc 8 (między temi: Grzmiąca, Laski, Obudno, Turzynek). – dusz 740.
3. Gąsawa miasteczko niegdyś opatów z Trzemeszna, K. par. S. Mikołaja erygow. około r. 1000. Kościół drewn. r. 1674 odbudował Kazmierz Brzechwa opat trzemeszyń. wyrestaur. r. 1855. Bractwa: Różańcowe zapr. 1669; Aniołów Stróżów zapr. 1667. – 8 Miejsc: (Gąsawa, Gąsawka, Komratowo, Łysinin, Marcinkowo, Oćwieka, Różagora, Szelejewo). – dusz 2002.
4. Gembice miasteczko (w dyec. Kujaw.), K. p. S. Macieja erygow. r. 1315 przez królów pol. gotycki dawny z cegieł z XV w. konsekrowany r. 1516, r. 1768 odrestaur. i w r. 1862. Bractwa: S. Anny zapr. 1606; Różańcowe zapr. 1689. – Miejsc 9 (między temi: Dzierzążno, Gać, Nowawieś czyli Neudorf, Procyń, Trzcionek). – dusz 1260.
5. Góra pod Żninem, (Bergen) w. niegdyś Arcybiskupów gniezn. Kość. par. S. Marcina starożytny murow. Wieś tę r. 1597 Stanisław Karnkowski arcybisk. gniezn. nadał Klasztorowi Dominikanów w Żninie. – Miejsc 16 (między temi: Białożewin, Bielawki czyli Wartenberg, Dobrylewo czyli Gutenwerder, Jadownik, Januszkowo, Murczyn, Obielewo, Wilczkowo, Żydowo) – dusz 2250.

6. Kwieciszewo miasteczko niegdyś Klasztoru w Trzemesz-
nie. Kość. paraf. S. Maryi Magdaleny, drewn.; r. 1522 wymurow.
gotycki z cegieł, r. 1833 restaurowany. Miasteczko to r. 1326
d. 25 April. Wojtislavus Praepositus conv. Trzemeszn. zamie-
nił z Janisławem arcyb. gnieźn. za wieś Wełnę i dziesięci-
ny z Arcugowa, od tego czasu Kwieciszewo było własnoś-
cią arcybiskupów gniezn. — Miejsc 12 (między temi: Czar-
notul, Białotul, Góra, Goryszewo, Gozdanin, Kunowo,
Marcinkowo, Skrzeszewo.) — dusz 1500.

7. Ludzisk wieś w dawnej dyec. Kujaws. K. par. S. Mikołaja
istniał już w XV w.; r. 1573 odbudowany z drzewa; r. 1865 wy-
murowany nowy przez Jana Dzbokiego dziedzica. — Miejsc 22
między temi: Biskupice, Góry, Kołuda, Kopanie, Krusza
Podlązowa czyli Klein Krusche, Krusza zamkowa, Mar-
kowice, Mątwy, Niemojewko, Oldrzychowskie Olędry,
Sielec, Skalmierowice, Wymysłowo) — dusz 2234.
Kościół filialny we wsi Markowice. N. P. Maryi Szka-
plerznej, na miejscu dawnego drewn. wymurowała z cegieł
Helena Bardzka wdowa po Andrzeju Bardzkim dzie-
dzicu i r. 1642 przy nim Klasztor Karmelitów bosych
fundowała, kościół z piękną wieżą miedzią krytą. Po
supresyi Klasztoru, filia. Jest tu starodawny obraz cu- Obraz cudow.
downy Bogarodzicy i sławne odpusty na N. P. Maryi Szka-
plerzną.

8. Mogilno miasteczko, K. par. S. Jana Ewang. fundował z
Klasztorem Benedyktynów Bolesław Krol pol. r. 1065; Kościół
obszerny z 2 wieżami i Klasztorem wymurowany w XVII wieku,
supryrmow.; r. 1863 przeniesiono tu parafię. Bractwa: Anio-
Tow Stróżow zapr. 1633; S. Barbary zapr. 1706; S. Anny zapr. 1601;
Różańcowe zapr. 1701. — Miejsc 42 między temi: Baba, Babka,
Bembowo, Brześć, Chabsko, Dückt czyli Perspektywa, Gacki,
Gozdawa, Kopce, Padniewo, Szczeglin, Szubinek, Wiecanowo,
Żabno) — dusz 3896.
Kościół S. Jakuba Apost. w Mogilnie fundowany w XIII w. przez

Zbiluta; w XVI wymurowany gotycki z cegły kosztem opata
Mogilneńskich, poświęcony r. 1592; Mikołaj Trąba arcyb.
gniezn. Kościół ten do klasztoru w Mogilnie r. 1419 wcielił.
r. 1867 przeniesiono z tąd parafię do kościoła poklasztor-
nego.

Kaplica publ. S. Klemensa w Mogilnie za jeziorem na-
przeciw klasztoru Benedyktynów na wierzchołku góry
fund. r. 1065 Magnus(?) Dobrogost który miał nad
5 wsi., drewn. odrestaur. w XVII w.

9. Ostrowo pod Pakością, w. k. p. S. Jana Chrzcic. (w da-
dyec. Kujaw.) erygowany 20 April. 1460, fundowany wtedy i doto-
wany przez Bogusława z Oporowa wojewodę inowłodzk. dr…
później wymurow; r. 1840 restaur. Pierwotnie był filią
do Kościelca. — Miejsc 5 (między temi: Cieckowice, Junikowo,
Węgierce). — dusz 509.

10. Pakość miasteczko, kość. paraf. S. Bonawentury zbu-
dowany r. 1635 kosztem Ludmilli Niemojewskiej z zamku dawnej
familii Działyńskich, z których bracia Paweł star. inowłocki i wa-
szaw. Kasper bisk. chełmiń. i Michał starosta kościań. fundowali
tu r. 1631 klasztor Reformatów, konsekrowany r. 1637.
Do kościoła r. 1678 dobudowano obszerną kaplicę zwiastowania
N. P. Maryi. Były tu sławne szkoły Reformatów. Po supresji
klasztoru r. 1825 kościół ten zamieniono w parafialny. —
Dawny kościół paraf. drewn. odbudowany r. 1690, rozebrano r.
1830. — Miejsc 20 (między temi: Borówno, Jankowo czyli Loni-
senau, Ludkowo, Mielno, Ołok, Sadłogoszcz, Uboga puszcza
czyli Armhaide, Wilkowo). — dusz 2402.

Kaplica publiczna S. Rocha na cmentarzu w Pakości
drewniana.

Kościół Ukrzyżowania P. Jezusa i N. P. Maryi Bolesnej
w Pakości, z 24 kaplicami czyli stacyjami kalwaryjskie-
mi (Kalwaria) zbudował (przy klasztorze Reformatów) r. 1629–1635 z cegieł dziedzic Michał
Działyński wojewoda brzeskw. na kształt Kalwaryi Zebrzydowskiej.
W kościele Ukrzyżowania jest cudowny krucyfix P. Jezusa.

Kaplicę Dom Heroda wystawił (około r. 1790) Wiecz proboszcz Szczepanowski, gdzie ma nagrobek. Następne Kaplice czyli Stacye mają odpusty. Wieczornik, Więzienia P. Jezusa (poświęcona r. 1792), Ukoronowania P. Jezusa, Biczowania, Wniebowstąpienia P. Jezusa, Wniebowzięcia P. Maryi, Ukrzyżowania, Grobu Pańskiego.— Największy zbieg ludu na odpusty w Wielki tydzień, Znalezienie i Podniesienie S. Krzyża.

11. Parlin w. niegdyś Kapituły metropol. gniezn. K. p. S. Wawrzyńca drewn. odrestaur. 1869, kryty dachówką.— Miejsc 11 (między temi: Cieślinek, Broniewiczki, Mierucin, Sendowo, Suchorzewo) — dusz 831.

12. Siedlimowo w. niegdyś arcybiskupów gniezn. kościół paraf. drewn. istniał przed r. 1500, odnowiony r. 1786.— Miejsc 12 (między temi: Babki, Parlinek, Lenartowo, Trzcianek) — dusz 1260.

13. Strzelce w. niegdyś Klasztoru Benedyktynów w Mogilnie K. p. Narodzenia P. M. fund. Opaci; odbudowany w XVII w. z drzewa.— Miejsc 7 (między temi: Dębina czyli Amalienhof, Neumanowo, Ratowo czyli Gadowo) — dusz 621.

14. Szczepanowo w. niegdyś Kapituły Katedr. gniezn. K. p. S. Bartłomieja istniał w XV. w. drewn.; r. 1848 wymurowany Kierzkonowy.— Miejsc 25 (między temi: Chomiąża księża, Krowo gdzie przed 180 latami był Kościół paraf. zniesiony, Krotoszyn, Krzekotowo, Radłowo, Słaboszewo, Szeroki Kamień, Wojcino, Wucin) — dusz 2360.
Kościół Nawiedzenia P. Maryi we wsi Wucin, dawniej parafialny istniał w XVI w. R. 1863 zniesiony i nieodbudowany. Cudowny obraz P. Maryi wraz z parafią r. 1863 przeniesiono do Szczepanowa. Obraz cudow.

15. Trląg w. K. p. S. Piotra i Pawła istn. drewn. w XVI w. zmurowany później.— Miejsc 17 (między temi: Broniewice, Dobieszewice, Jetanowo czyli Henriettenhof, Kołodziejewo, Korytkowo, Pałuczyna, Poczekaj, Twierdzin, Wierzejewice). — dusz 1460.

16. Wenecya w. dawniej arcybiskupów gniezn. K. p. Narodzenia P. Maryi, erygował Dobrogost Nowodworski arcyb. gniez. odbudow. r. 1759 z drzewa Wojciech Miaskowski starosta zniński dzierżawca Wenecyi, z rozkazu Władysława Łubieńskiego arcybisk. gniezn. Konsekr. 1765. R. 1869 wymurow. nowy kościół w stylu nowogotyckim. Jest tu stary obraz cudowny Bogarodzicy. – Miejsc 13 (między temi: Biskupin, Godawy, Mościszewo, Pniewy). – Dusz 1100.

Obraz cudow.

17. Wilatowo miasteczko, niegdyś opatów w Trzemesznie, K. p. S. Piotra i Pawła fund. opaci przed XVI w. odbudował r. 1763 Michał Kościesza Kosmowski opat trzemesz. Bractwa: S. Rozalii zapr. 1779; S. Piotra i Pawła zapr. 1783. – Miejsc 3 (między temi: Łososinki, Targownica) – Dusz 966.

18. Wojcin w. niegdyś opatów benedyktyńskich w Mogilnie, K. p. S. Jana Chrzcic. istniał w XV w.; odbudował z drzewa r. 1734 Józef Rostkowski opat mogiln. – Miejsc 6 (między temi: Bartodziewice, Pomiany, Węgrzynowo). – Dusz 915.

19. Żnin miasteczko niegdyś arcybiskupów gniezn. K. p. S. Floriana erygował r. 1330 Jan III z Żnina arcyb. gniezn. Kościół gotycki z cegły dawny, restaur. 1793 i 1859. R. 1513 parafią i probostwo Jan Łaski arcyb. gniezn. wcielił do suffraganii gniezn. Altarią S. Anny fund. 1531 Maciej Drzewicki arcybisk. gniezn. Bractwo S. Anny. – Miejsc 12 (między temi: Bożejewice, Gogułkowo, Jaroszewo, Rydzewo, Sarbinowo, Skarbienice, Żnińskie huby.) – Dusz 3160.

W arcybiskupstwie Gnieźnieńskim było w r. 1875

Dekanatów	16
Kościołów parafialnych	206
" filialnych i sukkursalnych	33
Altaryi	28
Kaplic publicznych (Oratoria)	54
Szkoł parafialnych	393
Szpitali kościelnych	28
Księży	267
Dusz katolickich	310,733
Klasztor Urszulanek (w Gnieznie)	1
Zakładów Sióstr Miłosierdzia S. Wincentego à Paulo (Gniezno, Bydgoszcz, Inowrocław, Pleszew, Wągrowiec, Września, Zduny)	7
Zakładów Służebniczek Matki Bożej (Lewków, Mielżyn, Mrozów (w parafii Sadki), Niechanowo, Próchnowo (w parafii Żon) Trzemeszno)	6

A) Archidyakonat poznański.

1.) Dekanat poznański (w mieście Poznaniu): 1. Kościół katedralny SS. Piotra i Pawła fund. około r. 966 przez Mieczysława I księcia pol. z grobowcem Bolesława Chrobrego króla pol. (+1025) i książąt wielkopolskich, oraz z 12 kaplicami (zmur. 1445 odbud. 1790). 2. Kollegiata N. P. Maryi (in Summo posnaniensi) f. 1444 Andrzej z Bnina bisk. pozn. (zmur. 1433). 3. Kollegiata S. Mikołaja (mur.) (na przedmieściu Podgórze) f. 1477 bisk. pozn. (zburzony) z kościołami filialnemi: a) S. Barbary (mur. zburzony) (na przedmieściu Chwaliszewo) f. ~~...~~ 1453 Andrzej z Bnina bisk. pozn. (zburzony) b) S. Wawrzyńca (szpitalny – na przedmieściu Chwaliszewo) (rozebr.) c) S. Sebestyana (na przedmieściu Piotrowo) (rozebr.). 4. Kościół paraf. S. Małgorzaty (zmur. 1242 ...) (na przedmieściu Środka – z klasztorem Filipinów). 5. Kościół paraf. S. Jana jerozolimskiego (z szpitalem) (na przedmieściu Środka – z komendą kawalerów maltańskich) er. 1170, murow. ... ~~...~~ 6. Kościół paraf. S. Rocha (na przedmieściu Stanisławów czyli Miasteczko albo Łacina.) er. 1628. 7. Kollegiata S. Maryi Magdaleny (w mieście) f. 1471 Andrzej z Bnina bisk. poznań. (zmur. 1471 zburz.) z kościołami filialnemi: a) S. ~~...~~ Gertrudy (er. 1456 rozebr.) (szpitalny) b) S. Stanisława (er. 1518 rozebr.) (szpitalny) 8. Kollegiata Wszystkich Świętych (na przedmieściu Gaski) (er. 1443 zburz.) ~~f. 1604 Wawrzyniec Goślicki biskup poznan~~ z kościołem filialnym a) we wsi Głuszyn pod Poznaniem – dawniej Kollegiata (er. 1296), przeniesiona 1443 do Kościoła WWSS. w Poznaniu. 9) Kościół paraf. S. Marcina (er. ok. 1240 mur.) (na przedmieściu) z kościołkami: a) S. Krzyża (szpitalny za bramą wrocławską) (er. 1447 zburz.) b) S. Łazarza (szpitalny – za miastem) (na Wildzie, pewnie w XIV w. rozebr.) c) S. Walentego (szpitalny – na przedmieściu Gaski) (er. 1521 drew. ...) d) S. Anny (er. 1480 ...). 10) Kościół paraf. S. Wojciecha (er. w XII wieku) (na przedmieściu) z kościołkiem: a) S. Ducha (szpitalny – przed bramą wroniecką er. przed ~~...~~ 1421.

Nagrobki w katedrze poznańskiej: 1) Andrzeja z Bnina bisk. pozn. +1479 tabl. bronzowa z wyryt. fig. bisk. 2) Benedykta Izbieńskiego b. p. +1553 marmur. figura 3) Adama Nowodworskiego b. p. +1634 marmur. fig. 4) Wawrzyńca Goślickiego +1607 b. p. marmur. fig. 5) Łukasza Kościeleckiego b. p. +1597 marm. fig. 6) Uriela Górki bisk. pozn. pobiony 1574 fig. marm. 7) Uriela Górki bisk. pozn. +1498 bronzowa tabl. 8) Łukasza Górki b. kujaw. +1542 marm. fig. 9) Wojciecha Sobiejowskiego b. p. +1... fig. marm. 10) ... Szołdrski b. p. +1... fig. ... marmur. 11) Adama Konarskiego bisk. pozn. +1564 marm. fig. (roboty Hieron. Canavesi) 12) Bernarda Lubrańskiego kanon. pozn. +1499 bronzowy fig. 13) Andrzeja Górki kaszt. pozn. +1553 i jego żony Barbary z Kurozwęk +1545 marm. 2 fig. leżące (roboty Hieron. Canavesi 1574) 14) Łukasza Górki wojew. pozn. +1475 bronz. figur.

11) Adama Konarskiego b. p. + 1564 fig. marm. 12) Andreja Czarnkowskiego b. p. + 1562 fig. mar. 13) Bernarda Lubr...
Kanon. pozn. + 1499 tabl. bronz. 3 fig. 15) Wawrzyńca Kierskiego Kanon. pozn. + 1593 fig. marm. 16) Wawrzyńca Zowodowsk...
Kanon. pozn. + 1543 2 fig. klęcz. kamien. 17) Andreja Górki Kaszt. pozn. + 1553 i żony Barbary, marmur. dwie fig. z r. 1574.
Łukasza Górki wojew. pozn. + 1475 bronzowy rzn. z fig. na tablica.

2) Dekanat czarnkowski. 1. Czarnków (miasto) m. Kollegiata S. (ist 1298)
Maryi Magdaleny (f. 1632 Franciszek i Marianna z Leszczyńskich Czarnkowscy) z kościołkami: a) S. Ducha w Czarnkowie (er. 1636) b) S. Andrzeja (mur.) w Czarnkowie c) Runowo (dawniej Kościół...) d) Siedlisko (kapl. drew.). 2. Ujście (miasteczko) m. z kościołkiem (er. 1510 drew.) a) Jabłonowo ...
3. Piła (miasto) (Schneidemühl) (zmur. 1628) m. z filiami: a) Dubionka (w. odebr. Lutrom 1605) b) Białogóra (w. drew) c) Zawada (w. drew) d) Daleszew (w. drew 1740) e) Pokrzywnica (w. 1445 dr.)
4. Biała 5. Trzcianka (miasteczko) (Schönlanke) (drew.) m. z filią a) Łomnica ...
6. Krzętusz (er. 1660 drew.) z filią: a) Roswald (dr.) 7) Jastrów (miasteczko) m. (er. 1619) 8) Sypniewo (w. er. 1500 drew.) z kościołkami a) Nadarzyc (w. dr.) b) Dodenlag (dr.) c) Brzeźnica
d) Buda (w. dr.) e) Szwecya (w. dr.) f) Zbyczno (Harbitz) (w. dr.) g) Klawiter (dr.)
9) Czaplinek (miasteczko) (Tempelburg) (zmur. w XV w.) m. z kościołkami: a) Warrow (w.)
b) Klageshagen (dr.) c) Zeeker (w. dr.) d) Gross-Schwartze (w.) e) Pölen-Pölen (w. dr.) f) Raków (w. dr.) g) Lubno (w. dr.) h) Heblin (w. dr.) i) Hackensee (w. dr.) k) Klein-Schwarzensee (w. dr.) l) Heinrichsdorf (w. dr.) m) Scharfenort...
10) Wałcz (miasto) (Deutsch-Krone lub Arnd-Krone) (er. 1303 zmur. 16..) m. z kościołkami a) Brekszyn (w.) b) Kwiram (w.) c) Róża (w.) d) Gostomia (Arnds-feldt) e) Leżenica (Freudenfier) f) Klausdorf (w.) 11) Nakielno z filiami: a) Dyków b) Hamelsdorf (w.) c) Prusinowo (w.) d) Strączno (w.) 12) Tuczno (Tütz) (miasteczko mur. 1622) m. z filiami: a) Melenin (w.) b) Marcinkowo (w.) (Marlhorf) c) Brunikow (w.) d) Lubsdorf e) Knakendorf (w.) f) Szulcendorf (w.) g) Miłogoszcz (w.) h) Marthe (w.). 13) Człopa (Schloppe) (miasteczko) m. z kościołkami: a) Gatąza (czyli Golin) b) Załom (w.) c) Barcholdt (czyli Barholz) d) Wołowe lasy. e) Guguleze (w.) f) Buchholtz (w.) g) Nikorsk (w.) h) Pieczysko (w.) i) Trebica (w.) k) Szonnaw (w.). 14) Wieleń (Filehne) (miasteczko) m. z filiami: a) Rosko (w.) 15) Lubasz z kościołkiem N. P. Maryi na Krasnej gorze Lubaskiej (Kościołek ten 1609 założony przez Adama Ryskoniusa ze Hajkowa zakonu cysterskiego z klasztoru przemęckiego, uposażony przez dziedzica Stefana Gorajskiego 1620, wymurowany 1750 przez dziedzica Wojciecha Maxymiliana Bończę Miaskowskiego chorążego kaliskiego z cudownym obrazem N. Maryi P. – Ob.: Siatkiewicz Franciszek proboszcz i kanonik warsz.: Krasna Gora Lubaska cudami bożemi w kościele lubaskim N. M. P. wsławiona, druga razą. Poznań 1762. 8o)
16) Budzyń (miasteczko) m. 17) Margonin (miasteczko) m. z a) kaplicą filialną S. Doroty za miastem 18) R... [illegible] ... SS. Mikołaja i Floryana f. 1462 ... [illegible] ... dziedzice, fun. 16.. [illegible]

[ist. r. 1298 zmur. 1580

[3) Nagr. Stanisł. Czarnkowskiego z r. 1602 tabl. miedziana z fig. (w Przyjac. luda 1835 Nr. 10)

[3b Piłka w. pod Wieleniem Kościół paraf. er. 1767

[g) Rezydencya jezuicka w Wałczu

3)

4)

miasteczko. S. Stanisława i Wniebowzięcia N. P. Maryi

3) Dekanat Bukowski: 1. Buk m. (zał. około 1290, zmurow. 1418 Andrzej z Gosławic Łaskarz bisk. pozn.; 1608 Andrzej Opaliński bisk. pozn. ustanowił w nim Kollegium 8 mansyonarzy – dziś rozebrany) z kościołkami: a) S. Mikołaja za miastem, we wsi Ławłowek. b) S. Wojciecha na przedmieściu Konary w Buku. c) S. Ducha (szpitalny – w mieście) w Buku d) S. Rocha w Buku. 2) Tarnowo (er. 1464 murow.) 3) Cerадz Kościelny (istn. 1290, murow. – nagrobki: Andrzeja Jankowskiego + 1566 rycerza w zbroi wyryt. na kamieniu; Stefana Łotulickiego wojewodzica brzesk. + 1572 rycerza w zbroi wyryt. na kamieniu) 4) Nieporuszewo. 5) Tomice (f. 1463 murow. nagrobki: Mikołaja Tomickiego chorążego pozn. + około 1490 rycerz w zbroi z chorągwią wyryt. na kamieniu; Mikołaja Tomickiego chorążego pozn. + około 1490 postawiony 1524 ze spiżu rycerz w zbroi). 6) Stupia wieś darowana Jezuitom poznańskim przez Adama Konarskiego bisk. pozn. (er. 1399) 7) Stęszew miasteczko m. (istn. 1298 zmur. 1468 przebudow. 1771 Kollegiata S. Trójcy z Kollegium 5 mansyonarzy 1468 założonem przez Mikołaja z Stęszewa chorążego pozn.) z kościołkami: a) S. Anny w Stęszewie na przedmieściu. b) Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi w Stęszewie na przedmieściu Kościańskiem. F (z cudown. obrazem P. Maryi) 8) Łódź wieś (istn. 1298 drewn.) z kościołem filialn. a) Trzebaw. 9) Wiry. 10) Skorzewo (er. 1300 zmur. 1663) 11) Konarzewo. 12) Dopiewo (er. 1445 drew.) 13) Mosina miasteczko m. (istn. 1298 drew.) z kościołkiem a) S. Stanisława w mieście. 14) Modrze (może dawniej istn. 1298. S. Idziego drewn.) 15. Lusowo (er. 1288 zmur. 1499 z nagr. Stanisława Kierskiego + 1609 osoba leżąca na trumnie) 16) Komorniki w. 1388 (dawniej filia S. Marcina w Poznaniu, od 1736 parafia)

4) Dekanat Obornicki: 1) Oborniki miasteczko N. Panny Maryi m. (istn. 1298 odbud. 1815) z mansyonarzy 3 fund. 1604 Wawrzyniec Goślicki bisk. pozn. z kościołkami a) S. Ducha za miastem we wsi (w Bogdanowie) b) S. Barbary w Obornikach (na przedmieściu rożnowskiem) c) S. Krzyża w Obornikach (za miastem) d) S. Trójcy w Obornikach (szpitalny) F 2) Połajewo. 3) Ryczywół miasteczko m. Fe) Klasztor Franciszkanów w Obornikach 4) Ludomy (er. 1459) 5) Łukowo. 6) Radzim (er. 1230) 7) Objezierze (z nagr. Andrzeja Objezierskiego + 1594 z kamienia z wykutą osobą – i żony jego Heleny z kamienia wykutą postacią. 8.) Chojnica (zmur. 1556 z nagrob: Janusza Przecławskiego + 1595 i jego żony Joanny Sadowskiej + 1598 z kamienia wykuty rycerz i niewiasta – Piotra Przecławskiego + 1504 z kamienia rycerz z chorągwią) 9) Sobota (er. 1510 nagr. Mikołaja Sobockiego i żony, dwie osoby wykute z piaskowca z XVI w.) 10) Kiekrz (er. 1407) z kaplicą: a) Chyby. 11) Żydowo. 12) Cerekwica w. 13) Kazimierz miasteczko m. (ist. 1298 zmur. 1494) 14) Szamotuły miasteczko m. (ist. 1298 zmurow. 1423 zrest. 1712 Kollegiata S. Stanisława f. około 1440 Andrzej z Bnina biskup poznański dotowana r. 1538 od Łukasza Górki generała wielkopolsk. – przy niej

4 prałatów i 7 kanoników – z obrazem cudownym N. Maryi P. wstawionym od r. 1666 malatury moskiewskiej na desce, darowanym tu przez Wolfa (aleksandra) starosty zelińskiego ogłoszony za cudowny przez Komisyą 15 maja 1666. – z nagrob. Andrzeja Szamotulskiego wojewod. pozn. + 1511 wyryta figura na tablicy spiżowej – Jakóba Rokossowskiego żupnika wielick. + 1580 z figurą leżącą w zbroi z czerwon. marm.) (Szamotuły) z kościołkami: a) S. Marcina (w Szamotułach) b) S. Ducha (szpitalny w Szamotułach) c) S. Barbary (w Szam.) ~~szpitalnego~~ d) S. Mikołaja (w Szamotułach). 15) Słopanowo w. 16) Obrzycko m. (miasteczko) (st. 1298 zmur. 1720) 17) Stobnica w. 18) Kiszewo w. 19) Boruszyno w. 20) Chludowo w. 21) Wojcieszyn w. 22) Rożnowo w. 1510 a) Kaplica S. Anny w Rożnowie.

Le) Klasztor Reformatów w Szamotułach

5) Dekanat Srodzki: 1) Sroda m. (miasto) (zmur. 1423. Kollegiata Wniebowzięcia N. P. Maryi f. 1428 Mikołaj z Kik oficyał poznański i pleban srodzki; przy niej 3 prałatów i 6 kanoników – z ławką z XVI w. – słup w środku kościoła z napisem gotyck. nagrob. Ambroż. Pampowskiego wojew. sieradz. + 1510 rycerz w zbroi z piaskow. kamień – drzwi spiżowe lane przez Krzysztofa Oldendorf w Gdańsku 1598) z kościołami: a) S. Ducha (szpitalny w Srodzie) b) Wszystkich Swiętych w Srodzie ~~na przedmieściu Goreckie~~ c) S. Idziego w Srodzie ~~na przedmieściu pyzdrskiem~~. d) S. Sebestyana w Srodzie ~~za miastem~~. 2) Mącznik w. 3) Bagrow. w. 4) Rumiejki w. 5) Murzynowo Kościelne w. 6) Pietrzonowo w. 7) Mądre w. 8) Solec (f. 1302 wyst. 1659) w. 9) ~~[illegible]~~ Niezamyśl (miasteczko) (dziś Zaniemyśl) ~~w~~ 10) Snieciska w (dziś Smieciska) 11) Koszuty w. 12) Bnin m. (miasteczko) (~~[illegible]~~ w XIV w., zmur. 1463 przez Andrzeja z Bnina bisk. pozn. który tu S. Wojciecha i S. Jadwigi ~~kollegium~~ z mansyonarzy fundował.) Kościołki: a) Błażejew w. (S. Urszuli). b) Mieczew w. c) Radzew w. 13) Kurnik m. (er. 14[illegible] – Kollegiata N. Maryi P. f. 1493 Uriel Górka biskup pozn. z bratem Mikołajem Górką przy niej 2 prałatów 10 kanoników z nagr: Łukasza Górki wojew. pozn. + 1565 (?) rycerz leżący z marm. czerw. – Stanisł. Górki wojew. pozn. + 1592 rycerz leżący z biał. marm.) z kościołkami: a) S. Ducha (w Korniku – szpitalny) b) Pierzchno (od 1696 paraf.) 14) Tulce w. (z cudown. obr. P. Maryi) (z nagr. Leonarda Modrewskiego + 1594 marmur. rycerz w zbroi) 15) Sptawie w. 16) Krerowo w. er. 1433 murow.) 17) Rogalinek w. 1510 a) Kaplica w pałacu w Rogalinku

6) Dekanat Pyzdrski: 1) Pyzdry m. (miasto) (Kollegiata Nawiedzenia N. Maryi P. f. 1519 Jan Lubrański bisk. pozn.) z kościołami: a) S. Ducha (szpitalny w Pyzdrach) b) SS. Piotra i Pawła (w Pyzdrach) c) S. Krzyża (w Pyzdrach) ~~za miastem~~ d) Bo[illegible] [illegible] [illegible] e) Wszystkich Swiętych [illegible]
2) Miłosław m. (miasto) [illegible]

f) Klasztor Franciszkanów w Pyzdrach

3) Winna góra. w. 4) Bardo. w. 5) Kaczanów w. (z dzwonem
mającym napis: Sancte Martine ora pro nobis 1453) 6) Bie=
chów w. (przy nim Filipini klasztor) 7) Grabów w. z kościołem a) Nowa wieś (parafia
do r. 1750) 8) Kołaczkowo w. 9) Zieleniec w. (dawniej Zielony
dąb) 10) Gozdowo w. 11) Bieganów w. 12) Sokolniki w.
z kościołami a) Szamarzewo w. (parafia do 1815) b) Gałęzewo w.
(dawniej filia do Szamarzewo) c) Gorazdów (dawniej parafia) w.
13) Ciążeń w. 14) Wszembórz w. 15) Czeszewo w. z kościołem:
a) Mikuszewo w. (od r. 1660 filia do Czeszewo)

7) Dekanat Kostrzyński: 1. Kostrzyn miasteczko m. (mur. z XV w.) z kościo=
łami: a) S. Ducha w Kostrzynie (szpitalny) w. b) S. Andrzeja w Kostrzynie (za miastem 1778)
2) Tarnowa górka (dawniej Mieleszna górka) z kościółkiem
a) S. Małgorzaty tamże 3) Iwno w. 4) Siedlec w. 5) Gułtowy w. 6)
Nekla miasteczko m. 7) Opatówek w. 8) Giecz wieś (kościół starożytny z kamieni
ciosowych w XI wieku stawiany przez Piotra Dunina) 9) Grodzisz=
czko w. 10) Czerleino w. [skreślone] 11) Swarzędz miasteczko m.
(dawniej Grzymałów) 12) Uzarzewo w. 13) Kleszczewo w. [z kaplicą a) S. Kataty=
14) Siekierki wielkie w. ny tamże er. 1753]

8) Dekanat Rogoziński: 1.) Rogoźno miasto m. (z brązową chrzcielnicą
z XV wieku na której napis: Benedic Jesu Christe nomine sancte tri=
nitatis in honorem sancti Viti: ob. rycinę jej w Raczyńskiego Wspom=
nienia I p. 167) z kościołami: a) S. Marcina tamże b) S. Ducha tamże (szpital=
ny, za miastem) 2) Murowana Goślina miasteczko m. (dawniej Kościelna
Goślina) (z nagr.: Urszuli Łoluckiej † 1575 osoba z piaskowca) 3)
Skoki miasteczko m. (z kaplicą: a) Potrzanów w. 1638) 4) Długa Goślina w. 5) Bia=
łężyn w. z kościołem filialnym a) Uchorowo w. (paraf. 1738). 6)
Słomowo w. 7) Łękno miasteczko z kościołem filialnym: a) Wełna w. [(dawniej Hawków)
8) Łopienno w. 9) Prusce w. 10) Łęgowo w. 11) Lechlin w. 12) Wier=
zenica w. 13) Kicin w. 14) Owińska w. [a) klasztor Cys=
tersek w Owin=
skach.] 15) Głęboczek w. (wcielony
1739 do Murowanej Gośliny) 16) Łopuchowo w. (r. 1725 filia
do Długiej Gośliny) 17) Budziszew w. 1728.

B) Archidyakonat szremski.

1. Dekanat Szremski

1) Szrem miasto, istn. 1298; zmur. w XVI wieku, got. (nagrob. Jerzego Jaczyńskiego podstarościego † 1587 (kamień. fig. leżąca) Kościołki: a) S. Ducha szpitalny w Szremie zmur. około 1590 b) Kaplica S. Mikołaja w Szremie er. 1605 rozebr. c) Kościołek we wsi Drzonku drew. 1667. d) Kościoł we wsi Nochowie drewn. 1660. e) Kaplica w Kadzewie. f) Kaplica w Mechlinie g) Kaplica w Łyszącej h) Kaplica w Łęgu. i) Klasztor franciszkanów w Szremie f. 1270 k) Klasztor franciszkanek: w Szremie f. 1616.

2) Domachowo wieś er. 1256 drewn.

3) Gostyń miasto, er. w XIII wieku mur. 1419; r. 1560 oddany Lutrom, odebr. 1566 – ławki starożytne. – Kościołek a) S. Ducha szpitalny w XIV w. drewn. er. 1301. b) Klasztor Filipinów w Gostyniu f. 1673.

4) Stary Gostyń w. er. w XIII w. mur.

5) Siemowo w. drewn.

6) Świerczyna w. drew. wyst. 1684, er. 1070. – Kościołek a) w Bojanicach filia 1548 – Kaplice α) w Drobinie β) w Gorznie.

7) Krzywin miasteczko (castellania) ist 1433, zmur. 1450 (nagr. Andrzeja Miaskowskiego komornika pozn. fig. leżąca kamień. w zbroi z mieczem i buzdyg.) – Kościołek a) S. Ducha szpitalny fund. 1535 drewn. – Kaplica α) w Kopaszewie

8) Lubiń w. fund. Piotrek Dunin drewn. zmur. w XVI w. – Kościoły a) Klasztor Benedyktynów w Lubiniu er. 1113 zmur. 1444 (nagrobki: Pawła Chojneckiego opata † 1554 fig. leżąca kamień. Andrzeja Chrzonowskiego opata 1587 fig. leżąca kamień; Stanisł. Krzewskiego opata † 1604 fig. leżąca kamień. Jana Trach Gniińskiego sufrag. poznan. † 1626 fig. leżąca kamień. Adama Bielewskiego † 1602 rycerz leżący kamień, i laika Bernarda de Wąbrzeź † in odore sanctitatis

9) Dalewo w. 1446, zmurow. około 1600
10) Morka w. 1457 drewn.
11) Brodnica w. 1578 drewn.
12) Żabno w. er. 1436 drewn. – Kościoł a) w Jaszkowie filialny (luterski, oddany katol. 1640) murow.
13) Wieszczyczyn w. 1446 drew. – Kaplica α) w Chrząstowie 1685
14) Dolsk miasteczko; zmur. 1460 z 7 mansyonarzami. – Kościołki a) S. Wawrzyńca w Dolsku restaur. 1613 drewn. b) S. Ducha szpitalny w Dolsku fund. 1442 drewn. c) Ostrowieczno w. filialny 1685 d) Błażejewo w. Kaplica f. 1685. – Kaplice: α) Międzychód w. β) Brzeźnica w. γ) Mszczyczyn w.
15) Kunowo w. zbud. 1517 drewn.
16) Strzelce w. er. 1389, zmur. 1487 (z grobowcem poety Kaspr. Miaskowskiego +1622) – Kościołki: a) Szelejewo w. er. 1647 mur. b) Piaski miasteczko c) Przewóz w. 1672 drew.

2) Dekanat Krobski

(z nagr. Baltazera Boczygajskiego +1602 fig. leż. kam.)

1) Krobia miasteczko, zmur. około 1450 rest. 1757 – Kościołki: a) S. Idziego w Krobi fund. Piotr Dunin, zmur. 1440 odbud. 1605. b) S. Ducha szpitalny w Krobi 1438 drewn. – c) Chwałków w. filia er. 1616 drew. mur. – Kaplica α) S. Walentego w Krobi 1667.
2) Żytowiecko w. 1446 zmur. 1776.
3) Oporowo w. 1445 zmur. 1640
4) Pawłowice w. er. 1410 odbud. 1701 drew. – Kaplica α) w Pawłowicach zmur. 1597 szpitalna. β) P. Maryi śnieżnej w Pawłowicach zmur. 1597
5) Rydzyna miasteczko er. 1410 zmur. (Klasztor Piarów f. 1774) odbud. 1774. – Kościołki a) Kłoda w. szpitalny i filia er. 1519 dr. zmur. 1776 b) Dąbcz 1591 drew.
6.) Poniec miasteczko 1309, oddany lutrom 1571 odebr. 1598 mur. (nagr. Rydzyńskiego fig. kam. leż.) – Kościołki a) S. Barbary w Poniecu er. 1441 drew. b) S. Trójcy er. 1610.
7) Gołaszyn w. 1510, oddany lutrom, wrócony 1631.
8) Łaszczyn w. 1441. mur. 1610 – Kościołek a) w Szymanowie w. 1444.
9) Sarnowo (er. 1421 zmur. 1718

10) Zakrzewo w. 1510 odbud. 1728 drewn.
11) Niepart w. er. 1240 zmur. 1600.
12) Skoraszewice w. 1667 drew.
13) Smolice w. er. 1446, oddany lutr. odebr. 1600 drewn.
14) Jutrosin miasteczko 1444, mur. — Kościołek a) w Jutrosinie S. Krzyża szpitalny 1640 drew.
15) Dupin miasteczko er. 1445 drew.
16) Szkaradowo w. 1448, zmur. 1778
17) Pakosław w. 1510 drew.
18) Golejewko w. 1448 drew.
19) Słupia w. 1662.
20) Miejska Górka miasteczko 1445, mur. (z kollegium mansyonarzy — Kościołki a) S. Ducha szpitalny w Miejskiej Górce er. 1610 drew. b) Sobiałkowo w. (dawniej Góra Zabelkowa) filia 1445 drewn. c) Klasztor Reformatów w Miejskiej Górce f. 1622
21) Konary w. 1445, zmur. 1525
22) Kołaczkowice w. 1510.
23) Pempowo w. er. 1466 zmur. 1620
Prócz tego był kościół dawno parafialny we wsi Sierakowo na której gruntach r. 1632 Adam Wojciech Przyjemski kasztel. gnieźn. miasto Rawicz założył a) Klasztor Reformatów w Rawiczu f. 1633

3) Dekanat Koźmiński (Praepositura)

1) Koźmin wielki miasto. Kollegiata (S. Wawrzyńca przy niej prałat (praepositus) i 6 mansyonarzy f. 1462 Mikołaj z Rogowa wojewoda sandom. murow. odbud. 1670 sam kościół eryg. 999. (są tu lichtarze z r. 1493 — nagrobek kobiety leżącej się z marm. z XVI wieku) — Kościołki: a) S. Trójcy w Koźminie 1611 drewn. b) S. Krzyża w Koźminie 1657 drew. c) S. Ducha szpitalny w Koźminie 1419
2) Dobrzyca miasteczko 1510 drew.
3) Borzęciczki w. 1413 mur. (nagr. Marcina Sulmowskiego +1613 fig. leżąca w zbroi, kam. nagr. Stanisława Sulmowskiego +1605 fig. leżąca w zbroi kamien. nagr. kobiety leżącej kamien.)
4) Rosskow w. er. 1434 drewn.

5) Ruszkow w. 1613 drew.
6) Cerekwica w. 1620 drew.
7) Jarczewo miasteczko 1443 drew. – Kościołki: a) S. Krzyża szpitalny w Jaraczewie drew. 1684. b) Potarzyce w. dawniej parafia dziś filia, 1510 drew.
8) Jezewo w. 1510 drewn.
9) Raszkowo miasteczko 1488 drewn. – Kościołek a) S. Marcina w Raszkowie drewn. b) Głogow w. (dawniej parochialny) 1683 drew.
10) Pogrzybów w. mur. 1803
11) Ostrow miasto, 1434 drewn. – Kościołek a) Przygodzice w. 1684 drew.
12) Wysocko w. 1298, zmur. 1680
13) Odolanow miasteczko 1400 drew. – Kościołki: a) S. Barbary drewn. 1684. w Odolanowie. b) S. Krzyża w Odolanowie drewn.
14) Jankowo w. 1670 drew.
15) Rozdrażewo w. 1664 dr.
16) Benice w. 1510 mur. (z nagr. Anny z Łukowa Rozdrażew̃skiej kob. fig. leżąca kam.)
17) Lutogniew w. fund. 1401, oddany lutr. odebr. 1599 drew.
18) Starogrod w. 1510 drew.
19) Wielowieś w. 1451 drew.
20) Mokronos w. 1470 mur. 1680. – Kościołek a) S. Rozalii w Mokronosie er. 1710 drew.
21) Pogorzela miasteczko er. 1341, oddany lutrom, odebrany mur. 1684. (nagr. Jadwigi z Kąkolewa Pogorzelskiej † 1588 kamien. fig. leżąca) – Kościołek: a) Głuchow w. filialny (dawniej parochialny) 1672 drew.
22) Watkow w. 1510 drewn.

4) Dekanat Kościański

1) Koscian miasto er. 1333 mur. z XVI wieku. Paweł Wolski bisk. pozn. 1545 fund. 6 mansyonarzy (Nagr. Jana Brzelskiego starosty Koscian i Anny z Strykowa żony 1595 z popiersia nsfuzzyny i Kobiety z czerw. marm.) — Kościołki: a) S. Ducha szpitalny w Kościanie f. 1385 mur. 1620 b) S. Krzyża szpitalny w Kościanie er. 1412 drew. c) Bożego ciała szpitalny w Kościanie drew. 1457. d) Klasztor Bernardynów w Kościanie e) Klasztor dominikanów w Kościanie

2) Czempin miasteczko er. 1470 mur. — Kościołek: a) Borówek w. filialny 1470 drewn.

3) Rombin w. mur. 1610. (nagr. Jana Rombińskiego +1648 w zbroi fig. leż. Kamien. — Jan Rombiński syn w zbroi fig. leż. kam.)

4) Wyskoć w. er. 1283 drew — Kościołek: a) Kaplica S. Krzyża w Wyskoci drewn. er. 1631.

5) Gryżyna w. 1510 mur. — Kościołek a) S. Marcina w Gryżynie stary murow. z Kamien. b) Racot w. mur.

6) Choryń w. 1697 drew.

7) Wonieść w. 1447

8) Czacz w. 1448 mur.

9) Wilkowo polskie w. 1480, odebr. lutr. 1644 mur. (z nagr. Anny z Zychlina Ossowskiej + 1596 żony Mikołaja, fig. Kob. leż. Kamien. Mikołaja Ossowskiego podsędka ziem. pozn. +1575 fig. leż. w zbroi Kam.

10) Białcz (dawniej Białe jezioro) w. 1508, z mur. 1696 — Kościołek a) Krzan w. 1411 drewn.

11) Oborzyska w. 1510 mur.

12) Głuchowo w. 1445 mur.

13) Słowiec w. 1510 drew.

14) Gołębin w. 1510, drewn. 1660

15) Błociszewo w. er. 1408 drew.

16) Bonikowo w. dawniej farny, od r. 1661 filia do Kościana drewn.

5) Dekanat Nowomiejski

1) Nowe miasto miasteczko 1504, mur. 1610 (Kollegium mansyonarzy f. 1612 Wojciech Rozrażewski) — Kościołki: a) S. Krzyża w Nowemmieście drew. b) Laskowka w. drew. 1660 c) Kolniczki w. drewn. filialny.

(Praepositura!)

2) Dębno w. (gniazdo Kotów) zmur. 1444. - Kollegiata (Wniebowzięcia N. Maryi z 1 prałatem (praepositus) i mansyonarzami fund. 1447 Wincenty Kot z Dębna arcyb. gniezn. supr. 1774. (Tabl. kamien. z rzeźb. i napisem: hec ecclesia constructa est per Vincentium Kooth. archiepis. gnezsen. et primatem, anno 1444 w ścianie) (kielich z herbem Doliwa t. j. Kotów z XV w.)

3) Pogorzelica w. 1679 drew. - Kościołek a) Komorze w. 1683 drewn.

4) Brzostków w. 1510, zmur 1800. - Kościołek a) (Lgow w.) 1610 drewn. (r. 1738 parafialny)

5) Żerków miasteczko, zmur. 1600 (nagr. Jana Roszkowskiego kaszt. pozn. +1613 marm. czarn. fig. leżąc. Andrzeja Roszkowskiego +1615 marm. czarn. fig. leż.) - Kościołki a) Kaplica S. Krzyża w Żerkowie mur. b) Kościół S. Mikołaja w Żerkowie r. 1610 luterski później katol. drewn. c) Brzezdziadowo w. (filia) drewn. 1610 - r. 1683 parafia i 1610

6) Radlin er. 1590 drewn. (nagr. Andrzeja na Radlinie Opalińskiego star. wielkopol. +1593 i jego żony Katarzyny Kościeleckiej +1601 marm. fig. mężcz. i kob. leżąc. - nagr. Andrzeja Opalińskiego bisk. pozn. +1623 fig. leż. marmur.

7) Wilkowyja w. er. 1276 drewn. - Kościołek a) Cieleza w. er. 1420, parafialny 1610 - potem filia drewn.

8) Sławoszewo w. 1445 drew. - Kościołek a) Lubinia mała w. er. 1610 drew.

9) Witaszyce w. 1450 drewn.

10) Lutynia w. (dawniej miasteczko) 1539, zmur. 1802

11) Siedlemin w. 1413, drewn. 1660.

12) Golenia w. 1462 drew.

13) Jarocin miasteczko 1443, mur. 1610 Kollegium 5 mansyonarzy fund. [illegible] 1663 Andrzej Radoliński pisarz grodzki kaliski - Kościołek a) S. Ducha szpitalny w Jarocinie [illegible] er. 1434

14) Góra przed Jarocinem w. 1510, drewn. 1700

15) Łaniewka w. drew. 1740.

16) Chwałkowo w. 1484 drew.

17) Mchy w. 1510 mur. 1657.

18) Włościejówki w. 1610 mur.
19) Książ miasteczko 1298, zmur. 1755 – Kościołek: a) Konarskie w. 1630. (filia)
20) Gogolewo w. er. 1390 drew.
21) Mieszków miasteczko er. 1290 drewn. 1678
22) Kolniczki w. 1610 drewn. r. 1662 wcielony jako filia do parafii Nowe miasto

6) Dekanat Śmigielski:

1) Śmigiel miasto zmur. 1439 rest. 1814 (nagr. Urszula z Wielgiejwsi Brzeźnickiej † 1627 popiers kamien.) – Kościołki a) S. Ducha szpitalny w Śmiglu. er. 1547 drewn. b) Kaplica S. Wita w Śmiglu 1610 drew.
2) Radomicko w. er. 1403 drew.
3) Morkowo w. zmur. 1610 Kościołek a) Lipno w. 1637 drewn. nieistn.
4) Goniembice w. er. 1447 zmur. 1814.
5) Kąkolewo w. er. 1501 mur.
6) Osieczno miasteczko er. 1420, zmur. oddany lutrom odebr. 1592. – Maciej Borek dziedzic Kościołek a) S. Ducha szpitalny w Osiecznie er. 1436 drew. b) Klasztor Reformatów
7) Drzeczkowo w. 1610 drew. – Kościołek a) Witosław w. 1510 nieistn. 1610.
8) Górka duchowna (lubińska) w. 1510 drew.
9) Przemęt miasteczko (kasztelania) 1298 drewn. – Kościołek a) S. Piotra i Pawła w Przemęcie (zmur. 1775 b) Wielki Sieków kapl. drewn. 1610. c) Klasztor Cystersów w Przemęcie
10) Bojanowo stary w. 1510, odebr. lutrom 1620 drewn.
11) Grobia w. 1440 drewn. odebr. lutrom 1641, w r. 1653 został filią do Przemętu (dziś sięta wieś nazywa Bucz)
12) Bronikowo w. około 1590 odebr. lutrom drewn. – Kościołek a) Boguszyn w. er. 1403 drewn.
13) Czerwona wieś (dawniej Czerwony Kościół) w. 1455 murow. (S. Idziego) fund. Piotr Dunin – Kaplica a) Jurków w. er. 1730.

7) Dekanat Wschowski

1) Wschowa miasto 1492 zmur. oddany lutrom 1552, odebr. 1605 r. 1725 Karol Łodzia Poniński Kanon. pozn. proboszcz wschowski osadził przy nim Jezuitów supr. 1772. – Kościotki: a) Wszystkich świętych w Wschowie za miastem odzyskany 1604 cmentarzowy b) Bożego Ciała w Wschowie 1607 zajęty przez lutrów c) S. Mikołaja 1682. c) Klasztor Bernardynów w Wschowie d) Przyczyna gorna w. 1510 odzyskany od lutrów 1643 murow. filialny

2) Gołanice w. 1454 drew. – Kościotki a) Jezierzyce w. 1510 (parafialny, od 1670 filialny b) Niechołod w. 1448, parafialny od 1670 filialny drew.

3) Wilkowo niemieckie w. 1454 oddany lutr. 1570 odebr. 1636 zmur. 1737 (ma ławki rzezb. z r. 1578

4) Leszno miasto (odr. 1547) 1505, oddany lutr. 1550 odebr. 1660 zmur. 1685 – Kościotki a) S. Ducha szpitalny w Lesznie f. 1645 mur. b) Łasocice w. 1510, oddany lutr. 1560, odebr. 1652 drew.

5) Święciechowa miasteczko 1472 mur. – Kościotki a) S. Walentego szpitalny w Święciechowie 1610 drew. b) Ogrody w. 1510 filialny

6) Długie stare (wielkie) w. 1510, odebr. lutrom 1606 mur.

7) Dębowa łęka w. 1510 odebr. lutrom 1610 mur.

8) Osowasień w. 1510 odebr. lutrom 1700 mur.

9) Łysiny w. 1510 – Kościotki a) Tylewice w. filialny 1510 murow. b) Wygnańczyce w. 1510 parafia, odebr. lutrom 1719, filialny

10) Lgin w. 1510 – Kościotki a) S. Anny w Lginie Kaplica drewn. er. 1475. b) Hetmanice w. zmur. 1775 (filia)

11) Śmieszkowo w. zmur. 1721.

12) Kaszczor (dawniej Stary Klasztor) był tu klasztor cystersów przemętskich przeniesiony 1413 z Wielenia, a odr. 1418 do Przemętu, 1800 drew. – Kościotki: a) Wieleń w. Kaplica . 1664 mur. (Tu był klasztor Cystersów f. 1278 przeniesiony 1413 do wsi Kaszczor a 1418 do Przemętu. b) Cisaniec w. 1685 drewn. Kaplica.

13) Brenno w. 1553 zmur. 1750.

14) Włoszakowice w. er. 1409 zmur. 1656

15) Dłużyn w. er. 1660 drew. zmur. 1800 – Kościotek a) Chałbino w. 1470 parafialny, drewn. filia dziś)

16) Bukowiec w. 1510 drewn.

17) <u>Zbarzewo</u> w. 1448 murow.

18) <u>Krzycko małe</u> w. 1607 drewn. – Kaplica a) S. Walentego w Krzycku małem drewn.

19) <u>Swidnica</u> w. odebr. lutrom ~~[illegible]~~ 1709 – Kosciołki a) Ko: walewow. [cr. 1200] (odebrany lutr. 1749 (należy do dyecezyi wrocławskiej) b) Jędrzychowice (Jendrichowice) w. ? odebrany lutr. 1749

20) <u>Sława</u> w. (dawniej miasteczko) 1510 odebr. lutr. 1650 (należy do dyecezyi wrocławskiej)

8) <u>Dekanat Borecki</u>

1) <u>Borek miasto</u>, [S. Stanisława] z mur. 1477 przez Andreja Bninskiego bisk. poznań. – Kosciołki a) S. Trojcy szpitalny w Borku 1638. b) Kaplica S. Krzyża w Borku mur. 1684 c) Zdziez w. (pod Borkiem którego jest przedmiescie ~~Kollegiata~~ Prepozytura N. P. Maryi i S. Filipa Nereusza (Praepositura) fundował ją Wojciech Tholibowski bisk. pozn. 1655 i oddał Komunistom przy nim i proboszcz (praepositus) 9 mansyonarzy, 2 altarystów jest tu cudowny obraz N. P. Maryi który po spaleniu miasta Borek w r. 1423 ogłoszony za cudowny r. 1619 przez Andreja Opalinskiego bisk. pozn. Kosciół wystawił z muru Felix Duranius proboszcz rodem z Szremu (+ 7 januar. 1632) i Paweł Treter proboszcz (+ 1664) (Ob: Opisanie obrazu Bogarodzice Panny w kosciele borkowskim na Zdzieżu będącego 1678)

C. Archidyakonat Pszczewski.

1) Dekanat Pszczewski.

1) Pszczew miasto 1298, zmur. 1631 (Tu odbył synod dyecezalny Wawrzyniec Goślicki bisk. poznan. d. 2 Czerw. 1602) – Kościołki a) S. Wojciecha w Pszczewie drew. b) Policko w. Kaplica 1628.

2) Zbąszyń miasteczko 1298 Wniebowzięcia N. P. Maryi i S. Stanisława Kollegiata fund. 1516 Jan Lubrański bisk. pozn. 2 prałatów 5 mansyonarzy supr. 1550 i kościół oddany lutrom. odebr. zmurow. 1796 – Kościołki a) S. Krzyża w Zbąszyniu er. 1646 drewn. b) S. Jana Chrzciciela szpitalna Kaplica w Zbąszyniu er. 1603 drew. c) S. Mikołaja w Zbąszyniu 1640 drew. d) Przyprostynia w. 1510 (paraf.) drewn. e) Zakrzewo w. er. 1641 drew. f) Łomnica w. er. 1770. g) Hamer w. Kaplica 1724 drew. h) Chobienice w. er. 1467 odebr. lutr. 1638 zmur. 1778.

3) Dąbrówka w. er. 1459 mur. – Kaplica a) S. Anny cmentarzowa w Dąbrówce 1640

4) Chociszew w. 1510 odebr. lutr. mur. – Kościołki: a) Rogozinice w. drew. 1604 filialny b) Suchylutol w. drew. 1551 filialny

5) Starydwór w. 1640 mur. – Kościołki: a) Wyszanowo w. filialny, drew. 1640 b) Łagowice w. filialny odebr. lutr. 1718 drew. c) Bukowiec w. luterski 1640

6) Kalawa w. mur. 1660 – Kościołki a) Wysoka w. zmur. 1733. b) Jordan w. 1673.

7) Międzyrzecz miasto (Kasztelania) 1259 (Za Bolesława Chrobrego miało tu być opactwo benedyktyńskie, oddany lutr. 1548 odebr. 1604 mur. – Kościołki a) S. Mikołaja szpitalny w Międzyrzeczu er. 1536. b) Kęlice w. (dawniej prarafia) 1728 drew. c) Lutole w. drewn. 1640. d) Nietoperek (lub Niedopinek) w. 1724 drew. filialny e) Kirchdorf w. (dawniej wieś S. Wojciecha) drew. 1727. f) Chycina w. luterski 1640. g) Kursko w. luterski 1640. h) Rezydencya Jezuitów w Międzyrzeczu.

8) Bledzew miasteczko mur. 1724. – Kościółki a) Cystersów opactwo w Bledzewie fund. 1232-1235 przez Władysława Odonica w nowo założonej wsi Doberlug nad Lunikową sprowadzili się cystersów z klasztoru Doberlug w Łużacyi; r. 1285 przenieśli się do wsi Zemsko (dawniej Zamberz zwanej) a r. 1407-1414 do Bledzewa b) Zemsko w. 1578 drew. c) Popowo w. 1640 drew. d) Starydworek w. drew. e) Goruńsko w. 1725 drew.

9) Falkenwald w. 1510 drew. – Kościółki a) Nowa wies w. filialny 1640 drew. b) Osiecko w. filialny er. 1380 mur.

10) Skwierzyna miasto 1510, odebr. lutr. 1604 mur. – Kościółek a) S. Ducha szpitalny w Skwierzynie er. 1569.

11) Trzebiszewo w. od 1730 parafia drewn. – Kościółek: a) Murzynowo w. filialny 1640 drew.

12) Rokitno w. er. 1333. Wojciech Tholibowski bisk. pozn. 1661 oddał go cystersom w Bledzewie, klasztorek wybudował Jan Kazimierz Opaliński opat bledzewski proboszcz wschowski r. 1661 (poźniej biskup chełmiński) Jest tu obraz cudowny N. P. Maryi. (Kościół erygował 1333 Jan Doliwa bisk. poznań. – Kościółki: a) Chemsko w. 1640 filialny mur. (dawniej parafia) b) Kalsko w. 1693 drewn. c) Twierdzielewo w 1669 drewn. d) Kaplica w Rokitnie z mur. 1758.

13) Góraj w. er. 1619 mur. – Kościółki: a) Przytoczno w. 1510 parafia, odebrany lutrą został filialny 1600 niepokal. Poczęcia

14) Babimost miasteczko z mur. 1740 – Kościółki: a) Zwięk. N. Maryi b) S. Jacka (za miastem) w Babimoście er. 1609 mur. b) Brojce miasteczko, 1640 drew. odebr. lutrom.

15) Kozminek 1720 – Kościółek a) Kręsko w. oddany lutrom dawniej parafialny

16) Kosieczyn w. er. 1420 drew. – Kościółek a) Chlastawa w. 1738 Kaplica odebrana lutrom.

17) Trzciel miasteczko 1692 drew. – Kościółki a) S. Anny filialny cmentarzowy w Trzcielu drew. 1640. b) Rybojady w. Kaplica 1640. drew.

18) Nowe Kramsko w. z mur. 1739 (należał do dyec. wrocł. dawniej)

19) Paradyż w. 1640 mur. – Kościoły a) Opactwo Cystersów f. 1234 Mikołaj Bronisz herbu Wieniawa we wsi Gostichowo

2) Dekanat Lwowecki

1) Lwówek miasteczko 1446 zmur. — Kościołki: a) S. Katarzyny w Lwówku 1725 (b) S. Barbary za miastem er. 1531 w Lwowku. c) S. Krzyża w Lwowku filia 1664 mur. d) S. Ducha szpitalny w Lwowku fund. 1430, zmur. 1785 (S. Barbary) e) Posadowow. Kaplica 1785.

2) Wronki miasteczko 1298, mur. 1641. a) Kaplica w Wronkach b) Klasztor Dominikanów fund. 1279 Przemysław książe wielkop. (podług podrobionego prywilejiu) po zniszczeniu powtórnie f. 1406 Władysław Jagiełło

3) Ostroróg miasteczko er. 1222 (1510, oddany lutr. 1555 Kollegiata 1536 ftr. oddana lutr. 1555, odebr. 1636 mur. 1776 (N. P. Maryi Jana Chrzciciela, Jana ewang. i S. Andrzeja) — Kościołek: a) S. Jakoba w Ostrorogu szpitalny (drewn. fund. 1664 Barbara Kwilecka Kasztelanowa łędzka, ma obraz cudowny 1674 za cudowny ogłoszony. Ob: Rocznik Piotr. luda 1674)

4) Zajączkowo w. 1510 drew.

5) Psarskie w. er. 1462, zmur. 1628.

6) Otorowo w. 1298, zmur. 1412

7) Bytyń w. (r. 1537 miasteczko) 1510, mur. 1641

8) Wilczyna w. 1298. zmur. 1641

9) Duszniki w. 1442, mur. 1641

10) Brody w. drew. 1670

11) Witomyśl w. er. 1284 drew. — Kaplice: a) w Witomyślu 1641 b) w Wąsowie 1786.

12) Pniewy miasteczko 1400 mur. — Kościołki a) S. Ducha szpitalny w Pniewach er. 1450 drew. b) Chełmno w. Kaplica 1785.

13) Lubosz w. 1510 mur.

14) Kwilcz w. 1510, odebr. 1644 braciom czeskim zmur. ~~1690~~ 1782

15) Lewice w. (dawniej miasteczko) 1480, odebr. lutr. 1621 zmur. 1780

16) Kamionna miasteczko zmur. 1499 — Kościołek a) S. Mikołaja w Kamionnie 1700 drew.

17) Wierzbno w. er. 1415 drew. (przed 1738 filialny)

18) Międzychód miasteczko 1443, odebr. lutr. i zmur. 1591

19) Sieraków miasteczko, r. 1487 dziedzic Urzel Górka bisk. pozn. fund. Kollegiatę wkrótce przestała, zmur. 1628 – Kościołki: a) S. Ducha szpitalny w Sierakowie drew. 1725 b) Klasztor Bernardynów f. 1619 z nagr. Piotra Opalińskiego wojew. pozn. +1624 fig. leżąc. marmur. piękny

20) Lutom w. zmur. 1750

21) Łęcze (Łązice) w. 1603 drew.

22) Chrzypsko wielkie w. er. 1465 mur. 1509 – Kaplica a) w Mościejowie w. fund 1763.

23) Biezdrów w. 1439 mur (z nagr. Stanisława Bobolickiego +1592 kamień. fig.) – Kościołek a) Nowymost miasteczko fund. 1785.

Prostego kościoły α) Grochow w. 1640 luterski β) Pieski w. 1640 luterski γ) Czarnomyśl (Szaromyśl) w. 1640 luterski δ) Bobolicko w. 1640 luterski

3) Dekanat Grodziski.

1) Grodzisk miasteczko, fund 1426, odd. lutrom 1563, odebr. 1593 zmur. 1648 (nagr. Ewy z Kochów Górkowej miecznej +1627 fig. lez.) Byli tu mansyonarze i wikarzy – Kościołki a) S. Ducha szpitalny w Grodzisku er. 1426 drew. b) S. Anny w Grodzisku 1641 drew. c) Klasztor Bernardynów w Grodzisku f. 1662 Jan Opaliński.

2) Kamieniec w. 1510 drewn. bud. 1685.

3) Opalenica miasteczko, zmur. 1401 odbud. 1620. – Kaplica a) zamkowa w Opalenicy 1641

4) Mithorzew w. 1510 drew.

5) Bukowiec w. 1641 drew.

6) Dakowy mokre w. er. 1401, zmur. 1804 – Kaplica a) Uścięcice w. f. 1640, nie istn. 1725. (także Dokowy 1740)

7) Płaszkowo w. 1298 drew. — Kościołek a) Klasztor reformatów w Woźnikach wsi f. 1660 Kazmierz Łodzia Rogaliński dziedzic

8) Granowo w. 1641 drew. był luterski — Kościołek a) Drużyn w. (dawniej parafia) od 1632 filialny mur. S. Mikołaja

9) Konojad w. 1446 drew. 1701

10) Wielkie Łęki w. 1298 drew.

11) Parzenczewo w. er. 1498 drew.

12) Wielichowo miasteczko (od 1429) drew. — Kościołki a) P. Maryi w Wielichowie f. 1679 b) S. Walentego w Wielichowie 1725. c) Ziemin w. (dawniej paraf.)

13) Prochy w. er. 1380 drew.

14) Rakoniewice miasteczko (od 1662) drewn. luterski 1725

15) Gościeszyn w. 1510 zmur. 1778 — Kościołek a) Rostarzewo w. er. 1401 odebr. lutr. 1596 drew.

16) Kębłów miasteczko, 1463 drewn. — Kościołki a) S. Wawrzyńca w Kębłowie kaplica drew. 1724. b) S. Ducha szpitalny er. 1451 w Kębłowie c) S. Mikołaja w Kębłowie 1641.

17) Wolsztyn miasteczko 1471. zmur. 1779 — Kościołki a) S. Ducha w Wolsztynie drew. 1725 b) Komorowo w. (parafialny 1461) mur. c) Niałek w. (parafialny 1641) drewn. filia

18) Obra w. 1590 drew. — Kościołki a) Szpitalny w Obrze 1719 b) Klasztor Cystersów w Obrze Opactwo f. 1231 Sędziwój Kanonik gnieźn.

19) Silec w. er. 1383 drew.

20) Tuchorza w. er. 1543, od r. 1663 filialny do Silca

21) Ruchocice w. 1510 drew.

22) Zielęcin w. 1510 drew.

23) Gnin w. 1510, odebr. lutr. 1618 drew. — Kościołek a) Jabłonna w. filialny 1641 drewn.

24) Kopanica miasteczko, er. 1408 drew.

Kościoły w dyecezyi Poznańskiej

r. 1875.

I. Dekanat Poznański
(w pow. Poznańsk.)

1. Poznań kościół katedralny i parafialny S. Piotra i Pawła
Kościół sukurs. S. Małgorzaty na przedmieściu Środka z klasztorem Dominikanów fund. 1230, po przeniesieniu Dominikanów, od r. 1665 klasztor Filipinów, supr. 1805.
Kaplica publ. P. Maryi in Summo, gotycki dawniej ka= Kollegiata (3 prałatów, 16 kanoników) supr. 1809.

2. Poznań Kośc. par. S. Maryi Magdaleny, Kollegiata (4 prałatów, 10 kanoników, 46 altarystów)
Kościół sukurs. S. Dominika z klasztorem Dominikanów fund r. 1230, przeniesionych tutaj r. 1244, z kościoła S. Małgorzaty. W kaplicy Różańcowej cudowny obraz Bogarodzicy, a w kaplicy S. Jacka cudowny obraz S. Jacka. Obraz cud.
Kaplica publ. Krwie Chrystusowej na Żydowskiej ulicy r. 1702 założona przez Karmelitów trzewiczkowych z małym klasztorkiem

3. Poznań k. p. S. Wojciecha fund. Przemysław I książę wielkopol. r. 1222 gotycki.
Kaplica publ. S. Czesława fund. 1871 z klasztorem Urszulinek.
Kaplica publ. w więzieniu krymin. fund. 1830.

4. Poznań k. p. S. Marcina fund. 1240 gotycki
Kościół sukurs. S. Antoniego z klasztorem Franciszkanów fund. r. 1639 przez Wilczka Antoniego gwardiana gniezn. Franciszka Sę:

dziwoja Czarnkowskiego starosty pyzdr. i Andrzeja Szołdrskiego bisk. pozn. najprzód na Podgórzu uzyskawszy erekcyą r. 1643, przeniesieni r. 1646 na przedmieście Groba, a r. 1664 znowu na Podgorze gdzie gwardyan Wojciech Zawadzki r. 1668–1669 wystawił kościół S. Antoniego i klasztor. Po supressyi oddany ten kościół na nabożeństwo Niemcom katolikom r. 1833. Jest tu dawny

Obraz cudow. obraz cudowny Bogarodzicy.

Kościół sukurs. S. Franciszka Seraf. z klasztorem Bernardynów fund. 1457 Andrzej z Bnina bisk. pozn. Po supressyi kościół gymnazyalny.

Kościół sukurs. Bożego Ciała z klasztorem Karmelitów trzewiczk. fund. 1399 Władysław Jagiełło. Po supressyi r. 1866 arcybiskup Mieczysław Ledóchowski zaprowadził tu Reformatów.

Kościół Przemienienia Pańskiego z klasztorem Bernardynek fund. 1597 Anna z Rozrażewskich Smaszewska. Po supressyi oddany Siostrom Miłosierdzia.

Kaplica publ. S. Józefa na przedmieściu S. Marcina przy zakładzie sierot Siostr Miłosierdzia.

5. Poznań k. p. S. Jana Jerozolimskiego za przedmieściem Środka fund. 1170 przez Mieczysława Starego dla zakonu Kawalerów S. Jana Jerozolim. czyli Maltańskich. Po supressyi świeckie probostwo. W kaplicy S. Krzyża zbudowanej r. 1736 kosztem Michała Dąbrowskiego komandora jest starożytny

Krucyfix cudow. Krucyfix za cudowny przez komissyą biskupią ogłoszony.

Kościół S. Kazmierza na przedmieściu Środka, z klasztorem Reformatów fund. 1657 Wojciech Tholibowski bisk. pozn. Po supressyi zakonu oddano na seminarium nauczycieli, które r. 1874 do Rawicza przeniesiono.

6. Poznań k. p. Św. Rocha na przedmieściu Miasteczko fund. 1560 mieszczanie z drzewa, r. 1628 oddany Franciszkanom którzy tu r. 1658 klasztor wystawili. Po supressyi świecki.

7. Głuszyna wieś, k. p. S. Jakuba istniał już w XIII w. później wymurowano gotycki, który r. 1582 wcielono do Kollegiaty WW. SS. a r. 1720 do Kollegiaty S. Maryi Magd. w Poznaniu.

II. Dekanat Borecki

(w pow. Krotoszyn. Szrem. Pleszewsk.)

1. Borek miasteczko niegdyś Bniñskich czyli Borkowskich k. p. S. Stanisława, r. 1477 na miejsce drewn. wystawił z cegły Andrzej z Bnina bisk. pozn., odbudow. w XVII w. – wieś Stanisław. Kościół filialny P. Maryi i S. Filipa Nerusza we wsi Zdziesz na miejsce drewn. wymurował 1656 Wojciech Tholibowski bisk. pozn. który przy nim klasztor Filipinów zbudował. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. Obraz cudowny
2. Cerekwica w. niegdyś Cerekwickich k. p. S. Jakuba Ap. r. 1620 i 1680 odbudowany z drewa
3. Chwałkowo w. k. p. S. Michała istn. przed r. 1483 drewniany.
4. Góra w. k. p. Wniebowzięcia P. M. istn. przed r. 1510 – drewn.
5. Jaraczewo miasteczko niegdyś Jaraczewskich, k. p. S. Maryi Magdal. istn. w XV w.: drewn.
6. Jeżewo w. niegdyś Jeżewskich, k. p. WW SS. istn. w XV w. – drewn. – Wieś Werbno.
7. Mchy (Emchen) w. k. p. S. Marcina fund. Mchowscy przed r. 1510; r. 1657 wymurow. z cegły.
8. Noskowo w. k. p. S. Trojcy f. 1434 dziedzice Jakób z Noskowa, Krzywosąd i Sława. restaur. 1749 drewn.
9. Panienka w. k. p. Imienia Jezus, istn. w XV w. odbudow. po r. 1660 z drewa.
10. Potarzyca w. k. p. Podwyższenia S. Krzyża, istn. w XV. w. odbudow r. 1673.
11. Rusko w. k. p. S. Wojciecha, drewn. odbudow. r. 1613.

III. Dekanat Bukowski.

(w pow. Bukow. Szamotul. Koscian. Szrem.)

1. Buk miasteczko biskupow poznan. Kośc. par. P. Maryi i S. Piotra i Pawła, wymurow. z cegły r. 1418; r. 1846 wymurowany nowy w stylu greckim. Jest tu dawny obraz cudowny P. Maryi. Tu się urodził Obraz cudowny

Stanisław Reszka opat jędrzejowski, który tu fundował Szpital.
Kościół filialny S. Krzyża, S. Wojciecha i S. Maryi Magdal. w Buku na przedmieściu Konary wystawili r. 1609 mieszczanie z drzewa.

2. Ceradz Kościelny w. k. p. S. Stanisława, istniał już 1298, murow. w. XVIII w. ma nagrobki stare kamienne. W XVI w. służył za zbór heretykom. — Wieś: Sarbia

3. Komorniki w. dawniej biskupów pozn. k. p. S. Andrzeja istn. przedr. 1388 - murow. gotycki w XVI w.

4. Konarzewo w. Konarzewskich, k. p. S. Marcina, wymurow. 1636 z cegieł w stylu gotyck. przez Ostaszewskiego dziedzica, istn. w XV w.

5. Lussowo w. kapituły poznań. k. p. S. Jadwigi i S. Jakuba eryg. 1288 Jan II Gerbicz bisk. pozn. wymurow r. 1499 gotycki z nagrobkiem.

6. Łódź w. k. p. S. Jadwigi, istn. 1298, drewn. z XVII w.

7. Modrze w. k. p. S. Idziego, istn. w XIII w., wymurow. r. 1765. Tu umarła Elżbieta z xiążąt Szląskich żona Przemysława I + d. 9 stycz. 1265 pochowana w Poznaniu.

8. Mosina miasteczko, k. p. S. Mikołaja, istn. 1298, odbudow. 1628 z drewna, a w XIX w. wymurow.

9. Niepruszewo w. k. p. S. Wawrzyńca, istn. pierwotnie we wsi Ciesle, w XV w. przeniesiony do Niepruszewa; r. 1580 Łukasz Górka wojew. łęczyck. dziedzic wymurował z cegieł gotycki. R. 1836 hr. Józef Sierakowski wymurował kaplicę S. Anny nad grobem familijnym.

10. Skórzewo w. k. p. S. Wincentego i S. Marcina, erygow. r. 1300 wymurow. w XVII w. w stylu gotyckim, r. 1785 restaurował Florian Wyssogota Zakrzewski dziedzic. — Piotr z Skórzewa proboszcz kapituły poznan. r. 1265 obrany przez kapitułę na biskup. pozn. lecz Bolesław Xiążę Wielkopolski niedopuścił. — Wieś Zakrzewo.

11. Słupia w. niegdyś biskupów pozn. k. p. WW SS., er. 1399, drewn, r. 1849 wymurow. — Wieś Żernsko.
Kaplica publ. we wsi Bielawy należącej do Seminaryum dyec. pozn. restaur. 1866.

12. Stęszewo miasteczko, k. p. S. Trójcy fund. przed r. 1298 przez Przedpełków dziedziców, r. 1468 wymurow. gotyck. Są tu nagrobki: Doroty z Broniszów ks. Jabłonowskiej + 15 Novemb. 1773 (duży) i Piotra Bronisza kaszt. kalisk. dziedzica. Kaplica publ. Niepokalanego Poczęcia P. M. w Stęszewie na przedmieściu Kościańskiem drewn. spalona w napadzie Czechów, r. 1638 odbudował drewn. ze składek Jan Glitow: ki proboszcz Stęszewski, r. 1823 odbudował z drzewa Walen: ty Greszkiewicz proboszcz. – Jest tu dawna figura cudowna Bogarodzicy. Obraz cudow.

13. Tarnowa wieś niegdyś bisk. pozn. k. p. WWSS. eryg. i wy: murow r. 1464 Andrzej z Bnina bisk. pozn. gotyck. Są tu portre: ty dobrodziejów z XVIII w.

14. Tomice w. k. p. fund. i zmurow. r. 1463 Mikołaj Tomicki chorąży pozn.; w XVI w. w ręku heretyków, restaur. 1770. Nagrobek Mikołaja Tomickiego (ojca biskupa krak. Piotra)

15. Wiry w. k. p. S. Floriana istn. w XV w. drewn., 1782 zmurow.

IV. Dekanat Czarnkowski.

(w pow. Czarnkow., Chodzież. Wągrowiec. Wałec.)

1. Biała (Behle) w. k. p. [illegible] WWSS. fund. r. 1108 drewn; r. 1853 zmurow. z muru pruskK.

2. Budzyń miasteczko k. p. S. Barbary, drewn. r. 1845 zmurow.

3. Chodzież (Kolmar– Chodziesen) miasteczko niegdyś Potulickich k. p. S. Floriana i S. Mikołaja drew. Kollegiatę z kościołem f. 1482 Uriel Górka bisk. pozn., w XVI w. w ręku heretyków; w XVII w. wy: murow. W kaplicy S. Anny jest stary obraz S. Trójcy przez Konsys: torz poznan. d. 16 Grud. 1678 za cudowny uznany. Jest tu nagro: bek Franciszka Xaw. z Werbna Rydzyńskiego biskupa chełmiń. proboszcza chodzież. + 17 Octob. 1814 w Niezuchowie tu pochowanego. Obraz cudow.

4. Czarnków (Czarnikau) miasteczko niegdyś Czarnkowskich. Kościół paraf. S. Marii Magdaleny [illegible] istn. przed r. 1298, zmurow. 1580 gotyck. Kollegiata przy nim fund. r. 1632 (Prepositus, Custos, 4 Canonici). Są tu

nagrobki piękne Macieja Czarnkowskiego kaszt. bydgost. +1542 i jego żony Katarzyny (córki Piotra z Bnina Opalińskiego) +1551; w grobach piękna trumna Adama Sędziwoja Czarnkowskiego
-Wies Sarbia, Śmieszkowo

Kaplica publ. S. Kazimierza we wsi Gębice murow. z cegły.

5. Lubasz w. niegdyś Lubaskich, dawny K. p. S. Wawrzyńca, drewn. (zniesiony r. 18..)
Dzisiejszy kościół paraf. Narodzenia N. Marji wymurow. 1750-1761 na miejscu dawnej Kaplicy N. P. Marji r. 1609 przez Adama Ryskonińsa założonej; odrestaur. 1854. Jest tu dawny obraz cudowny Bogarodzicy r. 1761 przez Antoniego Miaskowskiego z dawnej Kaplicy uroczyście przeniesiony. - Wsie Dębe, Góra,

6. Margonin miasteczko, K. p. S. Wojciecha istn. w. XIII w.; w XVII w. wymurowali Rozrażewscy gotycki

7. Piła (Schneidemühl) miasteczko, Kość. par. S. Jana Chrzc. i S. Jana Ewang. r. 1628 zmurowano chór mniejszy, a r. 1726 chór większy, w XVI w. zbór luterski; w XVII wieku fundowano przy nim Kollegiatę; restaur. 1844 r.
Kościół filialny S. Michała we wsi Pokrzywnica (Krummfliess) drewn. w XVI w. zajęli heretycy; zmurow. r. 1856.
Kościół filialny we wsi Zawada (Springberg) Ścięcia Św. Jana drewn. dotow. 1725.
Kościół filialny we wsi Daleszewo (Hasenberg) Zwiastowania P. Marji, niegdyś paraf. drewn., wymurowany r. 1740
Kościół filialny we wsi Białagóra (Gross Wittenberg) S. Jana Chrzcic. niegdyś paraf., od r. 1683 filia, z XVII w. drewn.

8. Piłka (Schneidemühlchen) w. K. p. Wniebowzięcia P. Marji fund. 1767 Piotr Książe Sapieha z żoną Joanną Sułkowską z drzewa, r. 1869 wymurowany. - Wsie: Chwast (Neuthal), Nowe Kwiejce (Neu Sorge)

9. Rosko w. K. p. S. Stanisława b. i Wniebowzięcia P. Marji; zbudow. r. 1573 drewn., paraf., od r. 1630 filia do Wieleni, zbudow. z cegły w stylu nowogotyck. r. 1856 i parafialnym został.

10. Trzcianka (Schoenlanke) miasteczko, gniazdo Trzcińskich, Kośc. p. S. Jana Chrzc. odbudow. w XVII w. Czarnkowscy (pod tyt. S. Trójcy) r. 1641, r. 1834 wymurow. nowy S. Jana Chrzc. – Wsie: Strad~~[illegible]~~

11. Ujście (Uscht) miasteczko, K. p. S. Mikołaja, istn. w XV. w. drewn., odbudowany z drzewa r. 1660.

12. Wieleń (Filehne) miasteczko K. p. Wniebowzięcia P. Maryi i S. Michała, fund. 1230 Benjamin Comes de Grabow wojewoda poznań. r. 1615 wymurow. Zofia z Herburtów wdowa po Janie Czarnkowskim kasztel. międzyrzec. dziedzicu, w XVII w. fundowano przy nim Collegiatę Mansyonarzy
Kaplica publ. S. Wawrzyńca we wsi Ostrowo fund. 1756 mieszczanie z Wielenia murow. w kształcie rotundy.

V. Dekanat Grodziski.

1. Bukowiec w. K. p. S. Marcina, istn. w XV w., r. 1737 odbudował z drzewa Karol Opaliński starosta szremsk.

2. Dakowy mokre w. K. p. S. Katarzyny, eryg. 1401 Tycza Bar dziedzic, wymurow. 1504 Małgorzata Chociszewska dziedziczka, restaur. 1780.

3. Gnin w. gniazdo Gnińskich K. p. S. Jana Chrzc. istn. w XV w.; w XVI w. w posiadaniu Luteranów; r. 1738 wystawiony na nowo z drzewa.
Kościół filialny S. Michała we wsi Jabłonna, niegdyś paraf. drewn. odrestaurow. r. 1872

4. Gościeszyn w. K. p. S. Stanisława, istn. 1510 drewn., zmurow. 1778. – Wsie: Zdrogowo, Rostarzewo miasteczko.

5. Granowo w. K. p. S. Marcina, istn. przed r. 1510, w XVI w. w rękach heretyków, drewn. odbudow. 1729 Dorota z Broniszów żona Jana Radomickiego wojew. inowrocław., restaur. 1868. – Wsie: Strzempin.

6. Grodzisk (Graetz) miasteczko własność Ostrorogów i Opalińskich, K. p. S. ~~[illegible]~~ Jadwigi fund. 1426, r. 1563 Stanisław Ostroróg starosta

międzyrzeck. oddał dysydentom, r. 1593 odebrany, murow.; Jan Opaliński wojew. pozn. zrzuciwszy stary kościół począł nowy obszerny murować, który 1648 syn jego Alexander dokończył; r. 1864 po pogorzeli odrestaurowany.

Kościół sukkurs. pobernardyński Imienia Jezus i Niepokalanego Poczęcia P. Maryi w Grodzisku, wystawił z muru na miejsce dawnego drewnianego Jan Opaliński kasztel. nakiel. r. 1662 i osadziwszy Bernardynów klasztor im wymurował. Jest tu nagrobek ostatniego Opalińskiego: Wojciecha wojewody sieradz. † 1785.

Kościół filialny S. Ducha w Grodzisku drewn. fund. 1426 wraz z szpitalem przez Pawła Drzewskiego mieszczanina, odbudow. 1663.

7. Kamieniec w. k. p. S. Wawrzyńca, istn. przed r. 1510, odbudow. z drzewa r. 1685; r. 1815 podmurowany.

8. Kembłowo (Kiebel) miasteczko k. p. S. Bartłomieja istniał przed r. 1463, drewn. odbudow. 1624; wymurow. 1823. — Wieś: Mały Niałek (Klein Nelke), Solec (Silz).
Kaplica publ. S. Wawrzyńca w Kembłowie na przedmieściu wystawiona od mieszczan, drewn.

9. Konojad w. niegdyś kapituły katedr. poznan. k. p. S. Jędrzeja Ap. istn. 1446, drewn. odbudow. 1700; po spaleniu r. 1835, wymurowany r. 1854. — Wsie: Łagiewniki, Sepno

10. Kopanica (Kopnitz) miasteczko, k. p. Wniebowzięcia P. Maryi fund. 1408 Władysław Jagiełło, drewn. odrestaurowany r. 1679. — Wsie: Uście (Tepperbuden), Kargowo miasteczko (Unruhstadt).

11. Łęki wielkie w. k. p. S. Katarzyny istn. już r. 1298, odbudował r. 1504 Jan Gniński dziedzic, po spaleniu r. 1768, wystawił r. 1776 dziedzic Maxymilian Miełżyński sekretarz kor. — Wieś: Goździchowa, Wolkowo.

12. Słuchorzewo w. k. p. WWSS. drewn. odrestaur. 1770; r. 1797 wymurowany przez Anastazyą z Skórzewskich Szczaniecką starościnę srodzką.

13. Obra w. K. p. S. Jakuba Apost. fund. 1231 Sędziwoj Kantor katedr. gniezn. i założył przy nim klasztor Cystersów (supr. 1835) sprowadzonych z Lekna, którym nadał swe wsie: Obra, Górka, Krutla, Gromadzino, Godlewo, Jazieniec, Kiałkowo, Kiełpin; z końcem XVI w. Jan Watta Byledzki opat oberski na miejsce drewnianego wymurował kościół, a r. 1618 Andrzej Chlewski Opat wystawił z muru klasztor. Po zniszczeniu przez Szwedów dzisiejszy obszerny kościół r. 1722 wymurował Remigiusz Wilhelm Bystram opat oberski; w XIX wieku przeniesiono tu probostwo po sprzedaniu dawnego parafialnego kościoła. z cudownym obrazem P. Maryi cud. obr.

14. Opalenica miasteczko K. p. S. Macieja Apost. murow. z cegły odbudował r. 1401 dziedzic Tycze Bar, na nowo wymurował r. 1620 Jan Opaliński wojewoda poznań. – Była tu dawniej 1641 kaplica w zamku. Kaplica S. Walentego z cudownym obrazem tegoż świętego

15. Parzęczewo w. K. p. S. Michała, istn. 1495, drewn. po spaleniu odbudowany r. 1696 i 1774

16. Prochy w. K. p. S. Krzyża i Św. Mikołaja fund. 1380 Stanisław i Maciej bracia Sambórscy dziedzice, drewn.

17. Ptaszkowo w. K. p. S. Piotra w okowach, istn. 1298, drewn.

Kościół sukkurs. S. Franciszka we wsi Woźniki z klasztorem Reformatów (zwany In Deserto S. Francisci albo Alwernia miraculosa) fund. 1660 Maciej Mielżyński Kasztelan szremsk. z żoną Katarzyną z Mycielskich; a kościół i klasztor z drzewa wystawił dziedzic Kazimierz Łodzia Rogaliński r. 1660; wymurowany po r. 1706 przez Mielżyńskich. Z cudownym obrazem S. Franciszka. i drugim N. P. Maryi supr. cudown. obr.

18. Rakoniewice (Rakwitz) w. (dawniej miasteczko) K. p. S. Rocha Marcina, istniał już w XV w.; w XVI w. zajęli go Lutrzy, drewniany; r. 1800 wymurowany z cegły.

19. Ruchocice w. K. p. S. Urszuli, istn. już w XV w., odbudowany r. 1731 z drzewa przez dziedzica Kazimierza Zierskiego Kasztelana Kamieńsk.

20. Siedlec (czyli Silec) w. K. p. S. Michała, fund. 1383 Teodor opat Cystersów w Obrze drewn., wymurował r. 1740 Józef Garczyński opat paradyski.

Kościół filialny we wsi Tuchorza, S. Trójcy, fund. 1543 dziedzice Bartłomiej i Stanisław Ossowscy, drewn. z początku parafialny, od r. 1663 został filią. Odbudował z drzewa r. 1720 Bernard Majowski proboszcz siedlecki cysters.

21. Wielichowo miasteczko, K. p. Wszystkich Świętych, istniał już w XV. w. drewniany, wymurował z cegły r. 1781 Władysław Mierusz Walknowski sufragan poznański: Dziedzictwo biskupów poznań.

Obraz cud. Kościołek (Kaplica) narodzenia P. Maryi we miasteczku Wielichowo na przedmieściu, drewn. wystawiony w XVII wieku, z altarią, Konsekrowany r. ~~1639~~ 1639. z obrazem cudownym N. P. Maryi.

Obraz cud. Kaplica S. Walentego w miasteczku ~~we wsi~~ Wielichowo, drewn. istn. 1725. z obrazem cudownym S. Walentego.

Kaplica we wsi Ziemnin, niegdyś parafia, r. 1785 przyłączona do Wielichowa.

22. Wolsztyn miasteczko (Wollstein), Kościół paraf. i prepozytura Wniebowzięcia P. Maryi, S. Piotra i S. Andrzeja, istniał w XV w. drewniany, wymurował z cegły 1779 dziedzic Rafał Gajewski.

Kaplica S. Ducha w Wolsztynie, drewn. istniała w XVI w. odbudowana z drzewa r. 1663 przez Jana Kłopotę mieszczanina

Kaplica Sióstr Miłosierdzia w Wolsztynie fund. 1849.

Kaplica S. Katarzyny we wsi Komorowo, niegdyś Kościół paraf. istniał już r. 1461 drewn. do połowy murow.

Kościół filialny ~~[illegible]~~ S. Mikołaja we wsi Niałek, drewn. istn. 1641 i 1780 jako parafia osobna.

23. Zielęcin w. K. p. istniał w XV w., w XVI w. w posiadaniu Luteranów, odebrany 1640. drewniany.

VI. Dekanat Krobski (Jutrosiński)

(w pow. Krobskim)

1. Dubin miasteczko (także Dupin) K. p. S. Mikołaja, fund. 1445 Katarzyna Zginalska dziedziczka, odbudowała z drzewa r. 1600 Katarzyna Jastrzębska
Kaplica publ. Przemienienia Pańskiego w miasteczku Dubinie, drewn. zbudował 1787 Franciszek Sławski proboszcz.

2. Golejewko w. K. p. WWSS. istn. 1448 drewn. odbudował r. 1510 Wojciech Choiński wojski poznań., restaur. 1689 Stanisław Choiński dziedzic. Jest tu nagrobek kamienny Wojciecha Choińskiego + 1555. — Wsie: Chojno, Widawy.

3. Jutrosin miasteczko, K. p. Wniebowzięcia P. Marji i S. Katarzyny, istn. 1440 drewn.; w XVII w. wymurowany, zgorzał około 1815
Kaplica publiczna S. Krzyża w Jutrosinie na przedmieściu odbudowana r. 1667 drewn.

4. Kołaczkowice w. gniazdo Kołaczkowskich, K. p. Narodzenia P. Marji, istniał już 1510, drewniany. Jest tu obraz cudowny Bogarodzicy. Obraz cudow.

5. Konary w. gniazdo Konarskich, K. p. S. Michała istn. 1445 drewn. R. 1525 Jan Konarski bisk. krak. wymurował, r. 1661 pogorzał, r. 1782 odrestaurowany.

6. Miejska Górka (Goerchen) miasteczko K. p. S. Mikołaja, murow. R. 1533 Łukasz Górka dziedzic fundował przy nim Kollegium Mansjonarzy co potwierdził Jan Latalski bisk. pozn. i probostwo w Prepozyturę zamienił, odbudow. 1659. — Wieś: Goruszki. — W Miejskiej Górce szpital (przy którym dawniej był kościołek S. Ducha)
Kościół poreformacki S. Krzyża w przysiółku Goruszki, fund. 1622

Adam Przyjemski Kasztel. gniezn. osadziwszy przy nim klasztor Reformatów, suprym. 1830. Arcybiskup Leon Przyłuski nanowo tu Reformatów osadził, a dotował ich August Książe Sułkowski.

7. Niepart w. K.p. S. Piotra i Pawła eryg. 1240 Paweł Grzymała bisk. pozn., wymurowali w XVI w. gotycki Rosnowscy dziedzice, odrestaur. 1660 Stanisław Lipski dziedzic.

8. Pakosław w. K.p. S. Walentego, istn. 1510; Maciej Zakrzewski dziedzic około r. 1600 wystawił drewn., konsekrowany 1644. Jest tu cudowny obraz S. Walentego. *Obraz cudow.*

9. Pempowo w. K.p. S. Jadwigi, eryg. 1466, drewn., r. 1628 Andrzej Konarzewski dziedzic wymurował; r. 1830 Józef hr. Mycielski dziedzic odrestaurował i wieżę dobudował. W wielkim ołtarzu obraz cudowny Wniebowzięcia P. Maryi r. 1622 przez Baltazara Strobel malowany kosztem Andrzeja Konarzewskiego. W ołtarzu S. Krzyża cudowny Krucyfix. Są tu nagrobki Konarzewskich: Melchiora +1651 i Andrzeja +1657. – Wsie: Gembice. *Obraz cudow.* *Krucyfix cudow.*

10. Skoraszewice w. K.p. S. Katarzyny, drewn. spalony r. 1597, odbudował r. 1639 z drewa Melchior Konarzewski. W wielkim ołtarzu obraz Trzech Króli piękny malowany w Rzymie sprawiony przez Adama Konarzewskiego dziedzica.

11. Stupia w. należąca do Kustodyi metrop. gniezn. Kość. paraf. odbudował z drewa Tomasz Ujejski Kustosz gniezn.; r. 1848 wymurowany.

12. Smolice w. gniazdo Smolickich K. p. S. Wojciecha fund. 1446; w XVI w. w ręku heretyków; r. 1736 odbudował z drewa Roman Rogaliński dziedzic. W wielkim ołtarzu cudowny obraz N. P. Maryi. Na cmentarzu nagrobek Magdaleny z Gembartów żony Umińskiego jenerała w emigracyi. *Obraz cudow.*

13. Sobiałkowo w. K.p. S. Jakuba istniał przed r. 1445, drewn. Jan Lataloski bisk. pozn. za pozwoleniem Łukasza Górki wojew. pozn. wcielił probostwo do Kollegium Mansyonarzy w Miejskiej Górce.

14. Szkaradowo w. K.p. S. Marcina istn. w XV w., r. 1778 wymurował Jan Nepom. Mycielski; r. 1810 kosztem Franciszka Garczyńskiego, wymurowany nowy kościół w kształcie rotundy.

VII. Dekanat Kempiński.

(należał do Biskupstwa Wrocławskiego, od r. 1821 wcielony do dyecezyi Poznańskiej)
(w pow. Ostrzeszowskim)

1. Baranów miasteczko, nad rzeką Janicą, K. p. S. Wawrzyńca i S. Andrzeja, drewn. istniał 1433, po pogorzeli odbudował z drzewa 1631 Andrzej Mroś proboszcz; po powtórnej pogorzeli, r. 1732 odbudowała z drzewa Zofia Stoińska podstolina Tuchulska dziedziczka, r. 1869 dobudowano kaplicę S. Wojciecha. Wsie: Grembanin, Mroczeń, Trzcianka. Bractwo Różańcowe. Szpital.
Kaplica publ. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi we wsi Grembanin, istn. 1433, odbudow. 1645 z drzewa; r. 1712 dobudowano chór mniejszy. Jest tu cudowna figura N. P. Maryi. Obraz cudowny.
2. Donaborów w. K. p. S. Marcina eryg. 1400 Wacław bisk. wrocław., z drzewa starodawny.
3. Doruchów w. K. p. Wniebowzięcia P. Maryi, fund. 1403 Mikołaj Wierzbięta Langenfred von Mrux dziedzic; r. 1764 odbudow. z drzewa, spalił się r. 1869. [illegible] 2 Altarie. — Wsie: Bobrowniki; Godziętowy (tu się urodził r. 1768 Teofil Wolicki arcyb.)
Kaplica publ. S. Barbary we wsi Bobrowniki, odbudow. 1831 z drzewa Hipolit Szelma dziedzic.
4. Kempno (Kempen) miasteczko, K. p. S. Marcina murow. fund. 1684 Marcin Olszewski dziedzic, z drzewa. Altaria. odbudował 1686 Rafał z Osin Węzyk (istnione 1661)
5. Myjomice w. K. p. WWSS. istniał w XVI w. drewn., po spaleniu r. 1851 wymurowali parafianie. — Wsie: Kierzno, Huby, Ostrowiec.
6. Kościół filialny S. Mikołaja we wsi Kierzno; w XVI. zbór heretyków; drewn. restaur. 1871.
6. Olszowa w. K. p. S. Jadwigi, drewn. erygował na nowo r. 1659 Jan Szyszkowski dziedzic, r. 1749 odbudow. z drzewa. — Wsie Dobrygoszcz, Mirków, Podzamcze, Świba.

Kaplica publ. S. Rocha we wsi Podzamcze (Wilhelmsbrück) drewn. fundował dziedzic wsi Wierusz, pierwotnie należał do parafii miasteczka Wieruszów (w Król. Polsk.). Po zajęciu W. Xięstwa Pozn. wsie Podzamcze, Mirkowo, Teklinów, Kuźnica Skakawska, od parafii Wieruszowskiej oderwano i do Olszowy przyłączono. – W wielkim ołtarzu cudowny obraz S. Rocha

Obraz cudow.

Kaplica publ. S. Katarzyny we wsi Świba należącej niegdyś do Klasztoru Paulinów w Wieruszowie, zbudow. w XVIII w. Paulini z drzewa.

7. Opatów w. K. p. S. Floriana, drewn. istniał już w XV. w. [z Obrazem cudownym Matki Boskiej – Wsie: Biadaszki, Podbolesławiec (przedmieście miasteczka Bolesławiec leżącego w Królestwie Polskiem). – W Opatowie urodził się Adam Opatovius teolog, prof. Uniw. Krak. + 1647.

8. Siemianice w. K. p. S. Jdziego fund. 1553 Jan Wieluń dziedzic, w XV w. w ręku dyssydentów, odebrał napowrót r. 1621 Joachim hr. Tarnowski wojew. pozn. star. wieluński, drewn.; r. 1857 Piotr hr. Szembek dziedzic wymurował nowy kościół – wsie: Rakow

Kaplica publ. P. Maryi we wsi Rakow fundow. 1864 Alexander hr. Szembek murow.

9. Słupia w. K. p. WWSS. odbudow. 1624 z drzewa; r. 1869 wymurow. Alexander hr. Szembek z żoną Felicyą z Niemojewskich. (Arenze)

10. Trzcinica w. Trzcińskich, K. p. S. Stanisława, drewn. r. 1701 odrestaurował Piotr Trzciński miecznik wieluń. dziedzic; r. 1804 Angela z Jastrzębskich Trzcińska dziedziczka wymurow. nowy. Szpital fund. w XVII w. Bractwo S. Krzyża. – Wsie: Laski, Pomiany.

Kościół filialny Wniebowzięcia P. Maryi we wsi Laski drewn. fund. 1627 Laskowski dziedzic (dawniej należał do parafii w Opatowie)

11. Wyszanów w. k. p. S. Michała drewn. dotowali r. 1422 Piotr, Jan i Michał Kosmidrowie bracia dziedzice, od: budow. 1480 z drzewa, po pożarze r. 1702, odbudow. 1715 z drzewa; r. 1841 wymurow. nowy. – Wsie: Jastrząb, Jutrków, Morawin, Oświecim.

VIII. Dekanat Kościański.

(w powiat. Kościan. i Szrem.)

1. Białcz (alt. Bialtsch) w. k. p. WWSS. istn. 1508 (i wtedy przyłączono tu kościół parafialny we wsi Chrzan dziś nieistniejący) drewn.; r. 1696 dziedzic Franciszek z Błociszewa Gajewski na miejsce drewn. wymurował nowy, a r. 1872 Marcelli hr. Żółtowski dostawił kaplicę. Jest tu cudowny obraz P. Maryi. Obraz cudow.
2. Błociszewo w. k. p. S. Michała fund. 1408 bracia Jan i Mikołaj Błociszewscy, drewn.
3. Chorynia w. k. p. S. Katarzyny, drewn. odbudował 1697 Jakób Śliwnickich z żoną Zofią de Rosen, po spaleniu 1850 wymurował nowy Józef Taczanowski dziedzic.
4. Czacz w. Czackich, k. p. S. Michała, fund. przed r. 1448, Anna z Czackich Gajewska r. 1629 na nowo dotowała, na miejsce drewnianego, r. 1668 wymurował nowy Wojciech z Błociszewa Gajewski kaszt. rogozNień.
5. Czempin, miasteczko dziedzictwo Górków k. p. S. Michała fund. 1470 murow. i jako filia do parafii w Borówku włączony, po pożarze r. 1697, odbudowali Szołdrscy dziedzice murow. Jest tu cudowny obraz P. Maryi dobrej rady. Obraz cudow. Bractwa: Aniołów Stróżów zapr. 1637 i Różańcowe zapr. 1641. – Wsie Borowo, Borówko stare, Tarnowo.
6. Głuchowo w. k. p. S. Katarzyny, istn. 1443 drewn., r. 1751 wymurował Adam z Konar Kołaczkowski podkomorzy kalisk., dziedzic. Jest tu cudowna statua S. Apolonii w jej ołtarzu. – Wieś: Jarogniewice. Obraz cudow.

7. Gołębin w. K. p. Wniebowzięcia P. Maryi, istn. 1510 drewn. odbudow. drewn. r. 1660.

8. Gryżyna w. K. p. S. Barbary, istn. 1510 drewn., w XVII w. wymurow. w stylu gotyckim. Jest tu nagrobek Anny Brzeznickiej (matki Jakuba sufragana pozn.) + 1552.
(hitnke)

9. Iłówiec (w. K. p. S. Andrzeja istn. 1510 drewn. odbudow. z drzewa r. 1660, wymurow. r. 1839. – Wies: Grzybno.

10. Kościan (Kosten) miasto jedno z najstarszych w Wielkiej Polsce, K. p. Wniebowzięcia P. Maryi, eryg. w XIII w., wymurow. w XIV w. a w XVI w. z cegły. Przy nim r. 1545 Paweł Wolski bisk. pozn. erygował Kollegium 7 mansyonarzy. R. 1603 miał 6 Kaplic, 11 ołtarzy. Są tu 3 obrazy cudowne: Opieki N. P. Maryi, S. Józefa i Św. Walentego. Są też nagrobki: Macieja Opalińskiego + 1558, Jana Orzelskiego starosty koscian z r. 1595. – Wsie: Kokorzyn, Ponin, Sierakowo.

Obraz cudowr.

Kościół sukkurs. S. Ducha szpitalny (w Kościanie) fund. 1385, wymurow. 1620.

Kaplica [illegible] publ. S. Krzyża w Kościanie, eryg. 1412 mieszczanie, w XVII w. wymurow.

Kościół sukkurs. podominikański S. Krzyża (w Kościanie) fund. 1410 mieszczanie i Jan z Opatowic biskup chełmski, dominikan z klasztorem; po supresyi oddany niemieckim katolikom. Jest tu cudowny Krucyfix o którym Nowowiejski (w Phoenix) wspomina.

Krucyfix cud.

Kaplica publ. pobernardyńska P. Maryi Anielskiej, fund. w Kościanie fund. 1456 mieszczanie dla Bernardynów którym klasztor zbudowali; po suppresyi r. 1830 przerobiony na więzienie.

Kościół filialny S. Mikołaja we wsi Bonikowo, drewn. niegdyś paraf., od r. 1661 oddany Mansyonarzom w Kościanie.

11. Oborzyska w. K. p. S. Mikołaja, istn. 1510 drewn.; w XVII w. odbudow. z cegieł w stylu gotyckim.

12. Rąbin w. Rąbińskich, Kośc. p. S. Piotra i Pawła, w XVII w. murow. ma 2 kaplice i 1 altaryę fund. 1676.

(Polnisch Wilke)

13. Wilkowo polskie w. K. p. S. Jadwigi, istn. w XV w. drewn., w XVI w. w ręku heretyków do r. 1644; w XVI. murow. z cegły. – Wsie: Karszanice, Kotusz, Zegrowo.

14. Woniesć (Wojnitz) w. niegdyś Klasztoru lubińskiego, K. p. S. Wawrzyńca, istn. przed 1448; zmurowany gotycki. Wsie: Chełkowo (Kelke) Woniesć (Gross-Wojnitz), Żydowo (Seide)
Kaplica murow. we wsi Brzysieka niemiecka (Deutsch Bresse) zmurow. nad grobem Romana hr. Potworowskiego, przez ojca Edwarda w XIX w.

15. Wyskoć w. K. p. S. Jędrzeja fund. 1283 Jan z Wyskoci bisk. pozn., wymurow. 1843. – Wsie: Lubus, Racot, Sprytkówko, Turwia.
Kaplica publ. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi i S. Zofii we wsi Turwia fund. 1846 Dezydery Chłapowski, murow. w stylu nowogotyckim.

IX. Dekanat Kostrzyński

(w pow. Średzk. Gniezn. Wrzesn. i Poznań.)

1. Czerlejno w. niegdyś Kapituły gniezn. K. p. Wniebowzięcia P. Maryi istn. przed r. 1510, odbudow. z drzewa r. 1743. – Wieś: Węgierskie.
2. Giecz w. K. p. Wniebowzięcia P. Maryi; Kościół jeden z najstarszych z XI w. murow., restaur. 1713. Wieś tę Książęta Wielkopolscy nadali Archidyakonowi Poznańskiemu. – Wsie: Poświętne, Rusiborek.
3. Grodziszczko w. K. p. S. Jana Chrzcic. istn. przed r. 1510, Kościół drewn. odbudow. r. 1767. – W wielkim ołtarzu cudowny obraz P. Maryi. – Wsie: Chłapowo, Biskupice. Obraz cudow.
4. Gułtowy w. K. p. S. Kazmierza, istn. 1510, r. 1737 wybudow. nowy z drzewa.
5. Iwno w. familii Iwińskich K. p. P. Maryi Karmelitańskiej istn. 1510 drewn. r. 1780 dziedzic Onufry Krzycki Kaszt. nakiel. wymurował nowy. nagrobek kamienny Jana Iwińskiego podkomorz. Kalisk. + 1549.

Obraz cudow.

W kaplicy cudowny obraz Przemienienia Pańskiego.

6. Kleszczewo w. K. p. WWSS. istn. 1439 drewn. był filią do Czerlejna, odbudow. z drzewa w XVIII w.

7. Kostrzyn miasteczko należące do klasztoru gnieźnieńskiego Klarysek, darowane przez Jolantę żonę Bolesława pobożnego w XIII w., K. p. S. Piotra i Pawła na miejscu drewn. wymurow. w XVI w. gotycki.

8. Nekla niegdyś miasteczko, dziś wieś, Kościół paraf. istn. w XV w. drewn. r. 1749 Franciszek Odrowąż Wilkoński Kasztel. Krzywin. wystawił nowy z drzewa.

9. Opałówko w. niegdyś Kapituły gniezn. K. p. S. Katarzyny istn. 1510, odbudow. r. 1754 z drzewa. — Wieś: Żerniki.

10. Siedlec w. K. p. S. Mikołaja istn. 1510 drewn., r. 1770 Antoni Krzycki kaszt. Krzywin. dziedzic wymurował nowy. W XV wieku własność Górków. — Wieś: Brzezie (Briesen).

11. Siekierki w. niegdyś Siekierzyckich K. p. S. Jadwigi, odbudow 1762 z drzewa Jezuici Kollegium poznań. do których ta wieś należała.

12. Swarzędz miasteczko dawniej wieś, K. p. S. Marcina istn. w XV w. drewn.; w XVII w. wymurowano gotycki; z altarią.

13. Targowa Górka w. gniazdo Góreckich, K. p. S. Michała istn. w XVI w. drewn.; odbudow. z drzewa 1630 i 1739; nowy wymurowany r. 1840. — Wieś: Racławki.

14. Uzarzewo w. K. p. S. Michała, istniał r. 1510 drewn., r. 1749 Felicyan Nieprzeszewski dziedzic wystawił nowy z muru pruskiego. — Wsie: Bugaj, Święcinek.

X. Dekanat Koźmiński.

(w powiat. Odolanowsk. Pleszewsk. Krotoszyńsk.)

1. Benice w. niegdyś miasteczko, K. p. S. Mikołaja, istn. 1451; wymurow. gotycki r. 1684 Anna z Łukowy Rozdrażewska dziedziczka, której tu nagrobek kamienny. — Wieś: Raciborowo.

2. Borzęciczki (Radenz) w. niegdyś Górków, K. p. S. Marcina był pierwotnie filią do Mokronosu murow. W XVI w. Krzysztof Mycielski zamienił w zbór heretycki, który r. 1600 oddano Katolikom. R. 1649 Seweryn Bielicki cześnik inowłodzki wymurował nowy gotycki.

3. Dobrzyca, miasteczko niegdyś Dobrzyckich, K. p. S. Tekli ist. przed 1510, drewn. odbudowany 1778.

4. Janków zaleśny w. K. p. S. Wojciecha, istniał już w XV w., istn. przed 1510 drewn. odbudowany 1715. – Wsie: Janów (Sophienhöhe), Jasne pole (Carlstein), Warszta (Wilhelminenruh), Złoty Kokot.

5. Koźmin, miasteczko, Kość. par. S. Wawrzyńca r. 993 z świątyni pogańskiej przerobiony, jak głosi napis na ścianie, r. 1462 Hińcza z Rogowa Kasztel. sandomir. dziedzic wymurował z cegły i przy nim Kollegium Mansyonarzy fundował; r. 1670 Andrzej Przyjemski chorąży Kaliski wybudował na nowo z cegły. Ołtarz wielki piękny gotycki (zupełnie podobny do ołtarza w Kościele P. Maryi w Krakowie. Pod kościołem spoczywa w grobach ciało całe Aleksandra Przyjemskiego chorążego Kalisk. Tu się urodził Benedykt z Koźmina Dr. Teol. Prof. Akad. Krak. który tu około r. 1550 fundował ołtarz S. Kryspina; tu także Jan Zienkiewicz wzorny prałat gniezn. w XIX w. – Wsie: Orla, Psie pole.

Kościół sukkurs. poreformacki S. Stanisława w Koźminie, fundowany w XV w. pierwotnie z drzewa, Kościół wymurował z klasztorem dla Reformatów r. 1640–1649 Paweł Gagiewski Proboszcz Koźmiński i dziedzic Borzęcic, odrestaurowany r. 1712. Po suppresyi Klasztor zamieniono w Kryminał.

Kaplica publ. S. Trójcy na przedmieściu miasta Koźmina fund. w XVII w. mieszczanie.

Szpital w Koźminie (przy którym był dawniej kościołek S. Ducha któremu Benedykt z Koźmina S. Th. Dr. Archidyakon Sandom. 1563 r. 1000 złp. zapisał)

6. Lutogniewo w. K. p. S. Trójcy fund. r. 1401 Pasko z Gogolewa podchorąży Kaliski, dziedzic, w XVI w. zamieniony w zbór luterski, r. 1589 Jakób Zalewski dziedzic oddał Katolikom, drewn., r. 1832 wymurow. Jest tu cudowny obraz. – Wsie: Dzierzanowo, Obraz cudow.
Trafary.

7. Mokronos w. niegdyś Mokronowskich, k.p. Wniebowzię-
cia P. Maryi, istn. 1470, drewn. odbudow. r. 1660 z drzewa,
spalił się r. 1864, 2 Altarie. – Wieś: Serafinów.
Kaplica publ. S. Rozalii we wsi Serafinów, drewn. wybu-
dow. r. 1707.
8. Odolanow (Adelnau) miasteczko starościńskie, k.p.
S. Marcina fund. r. 1400 Władysław Jagiełło Król. drewn.,
r. 1794 Eleonora z Cetnerów Księżna Sułkowska staros-
ciná odolanowsk. wymurowała nowy. Jest tu obraz cudowny
Obraz cudow. P. Maryi dobrej rady (Pocieszenia). – Wsie: Baby, Biadasz-
ki; Bogdaj, Granowiec, Krzyżne.
Kaplica publ. S. Barbary w Odolanowie na przedmieściu
Górka, drewn. fund. 1622 Gryzelda z Sobieszyna Rozdra-
żewska Kasztel. Kalisk. dziedziczka, odbudował r. 1784 Gomu-
liński proboszcz, z muru pruskiego. Jest tu cudowny obraz
Obraz cudow. S. Barbary.
9. Ostrowo, miasteczko, k.p. Wniebowzięcia P. Maryi, S. Stanis-
ława i S. Andrzeja, pierwotnie filia do Wysocka, od r. 1434 pro-
bostwo i Kościół paraf. drewn. zbudował 1434 Jerzy z Ostrowa
dziedzic, odbud. w XVII w.; r. 1782 dziedzic Michał Hieronim
Książę Radziwiłł Kaszt. wileń. dziedzic wystawił nowy
z drewna pod tyt. S. Stanisława. Wieś: Wenecya.
Kapl. publ. Nawiedzenia P. Maryi w Ostrowie z Klasz-
torem Sióstr Miłosierdzia nowozałożonym.
10. Pogorzela miasteczko k.p. S. Michała wybudował z cegły
r. 1341 Predisław Pogorzelski bisk. wrocław., w XVI w.
Pogorzelscy zamienili w zbór różnowierców. R. 1778 dziedzic wymurował nowy (2 altarie)
Roch Rola Zbijewski Kaszt. Kalisk.
Wieś: Taczanowo (Buchwald)
11. Pogrzybow w. niegdyś Karnkowskich, k.p. S. Katarzyny
istn. 1508, drewn., wymurował nowy r. 1801 Sylwester Karn-
kowski Łowczy sieradzki, dziedzic. – Wieś Jelitów, Przybysławice,
Radłów.

12. Raszków miasteczko, k.p. Znalezienia Krzyża S. i Niepokalanego Poczęcia P. Maryi istn. przed r. 1488, odbudow. z drzewa r. 1653. – Wieś: Drogosław.
13. Rozdrażewo w., gniazdo Rozdrażewskich, k.p. S. Jana Chrzciciela, wymurowany gotycki r. 1640 z legatu Hieronima Rozdrażewskiego bisk. Kujaw. przez braci Jana starostę odolanow. i Jakuba Rozdrażewskich. – Wsie: Trzemeszno, Zgórny Kokot.
14. Starogród w. k.p. Oczyszczenia P. Maryi istn. przed r. 1510 drewn., odbudow. w XVII w. z drzewa.
15. Wałków w. k.p. Narodzenia P. Maryi, S. Stanisława i S. Wojciecha istn. przed r. 1510 drewn; wymurow. w XIX w. – Wieś: Borzęcice, ++ Stara Obra.
16. Wielowieś w. gniazdo Wielowiejskich k.p. WWSS. istn. już r. 1485 dotowana przez Unisława z Wielowsi, drewn. odbudow. 1653 z drzewa. – Wieś: Unisław.
17. Wysocko w. k.p. Podwyższenia Krzyża, istn. 1298 fundowali Wysoccy, dawny murowany gotycki; restaur. r. 1680. Jest tu cudowny obraz S. Walentego. – Wsie: Parczew, Smardów.

XI. Dekanat Krobski.

(w pow. Krobsk. i Wschowsk.)

1. Gołaszyn w. (Baersdorf) k.p. S. Michała, istn. przed 1510, w XVI w. dziedzice Bojanowscy oddali go luteranom, odebrany r. 1661, murow. gotycki. – Wsie: Długa Golina (Lang Guhle), Bojanowo miasteczko,
2. Krobia (Kroeben) miasteczko, od r. 1232 biskupów poznań. k.p. S. Mikołaja, drewn., wymurow. z cegły r. 1459 Andrzej z Bnina bisk. pozn., odbudowany 1757. – Wsie: Chwałków, Posadowo, Potarzyce, Rudliszki, Sułkowice, Włostowo.

Kaplica publ. S. Idziego w Krobi eryg. 1440 Andrzej z Bnina bisk. pozn. restaur. 1570, 1605 i 1802.

Kaplica publ. S. Ducha w Krobi, drewn, niegdyś szpitalna, [illegible] r. 1438 [illegible] Stanisław Ciołek bisk. po[illegible] dotował ją i przy niej Prepozyturę ustanowił, r. 1745 Andrzej Chwałkowski proboszcz wystawił z muru pruskiego.

Kościół filialny S. Trójcy we wsi Chwałkowo fund. 1618 Wacław Włostowski kaszt. krzywińsk. niegdyś parafia, r. 1861 wymurowany.

3. Łaszczyn w. K. p. S. Marcina istn. 1441 drewn.; r. 1652 Katarzyna z Krzyżanowa Zakrzewska dziedziczka wymurowała nowy, spalony r. 1868. — Wieś: Konarzewo.

4. Oporowo w. gniazdo Oporowskich, K. p. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi i S. Stanisława drewn. istn. 1445; w XVI w. dziedzice Koszutscy oddali Akatolikom; odbudował z muru pruskiego r. 1640 Stanisław z Bnina Śmigielski dziedzic; odrestaur. r. 1870 Wojciech Dzierzykraj Morawski dziedzic proboszcz, (kanon. płock.) Jest tu

Obraz cudow. cudowny obraz Niepokalanego Poczęcia P. Maryi z altarie. Wsie: Drobnin.

Kaplica publ. S. Stanisława, w Oporowie na cmentarzu fund. 1840 Maciej Bryja włościanin, murow.

5. Pawłowice w. K. p. S. Mikołaja, fund 1410 Jan Czyrmiński czyli z Wierzbna Rydzyński dziedzic, drewn. wymurowała r. 1701 Eleonora z Mycielskich Mielżyńska dziedziczk. Kościół ten zniesiono r. 1835.

Kościół publ. P. Maryi Śnieżnej w Pawłowicach wymurow. z cegieł z wieżą r. 1597 Dorota z Wierzbna Pawłowska; restaur. 1741 Maxymilian Mielżyński sekr. koron. a Andrzej Mielżyński r. 1772 odnowił i kaplicę Serca Jezusowego dobudował. Służył on wtedy za kaplicę dworską. R. 1835 przeniesiono tu probostwo za zezwoleniem Leona hr. Mielżyńskiego dziedzica.

6. Poniec (Punitz) miasteczko, K. p. Narodzenia P. Maryi, dotował r. 1309 Dersko dziedzic; w XVI w. Maciej Chełmski oddał go różnowiercom, odebrany 1598, murow. w XVI w. były tu 4 altarie. Szpital (dawniej przy kościółku S. Ducha i S. Trójcy dziś nie istniejącym). — Wsie: Czarkowo, Drzewce (Dribitz), Golinka (Alt Guhle), Gościejewice (Gurwitz), Janiszewo

(Jaenisch), Lubonia. Rokossowo (Roksen), Sarbinowo.
Kaplica publ. we wsi Rokossowo.
Kaplica publ. we wsi Lubonia.

7. Rawicz miasteczko założone r. 1632 przez Wojciecha Przyjemskiego dziedzica kaszt. gniezn. na gruncie wsi Rawicz. Kościoł paraf. drewn. zniszczał w XVII w. a parafię przyłączono jako filię do kościoła farnego w Łaszczynie. R. 1856 przywrócone probostwo lecz nabożeństwo odbywa się w kościele poreformackim. Wsie: Mastowo (Massel), Polskie Dębno (Polnisch Damme) Sierakowo.
Kościoł poreformacki S. Antoniego z Padwy w Rawiczu fund. wraz z klasztorem Reformatów r. 1673 Jan z Bnina Opaliński z żoną Zofią z Przyjemskich pierwotnie z drzewa; odmurowała go r. 1732 dziedziczka Katarzyna z Opalińskich Sapieżyna. Po supressyi w r. 1819 klasztor zamieniono w kryminał z kaplicą, do której r. 1856 przeniesiono parafię.

8. Rydzyna (Reisen) miasteczko, K. p. S. Stanisława, drewn. pierwotnie należał do parafii we wsi Dąbcz; r. 1410 Jan z Werbna Czyrmiński wybudował nowy kościoł z drzewa w którym ustanowiono parafię i Dąbcz jako filię przyłączono. Syn jego Jan Czyrmiński czyli Rydzyński kasztel. międzyrzec. starosta wschow. wymurował nowy kościoł z cegły. R. 1727 dziedzic August Książe Sułkowski osadził przy nim Pijarów z Warszawy którzy tu mieli szkoły. Kościoł obszerny wystawił z muru r. 1742 Józef Alexander Książe Sułkowski, po supressyi r. 1817 jest parafialnym. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy przeniesiony tutaj ze zniesionej w r. 1802 kaplicy we wsi Kłoda. Tu spoczywa ciało S. Jukunda męczen. r. 1777 przez Augusta księcia Sułkowskiego z Rzymu sprowadzone. – Wsie Dąbcz, Dąbeckie Hluby (Dambitsch Abbau); Słonice (Steinitz), Tarnowa Łąka (Tharlang) Obraz cudowny
Kościoł filialny S. Katarzyny we wsi Dąbcz (Dambitsch) zbud. drewn. na początku XIV wieku Jan Rydzyński czyli Czyrmiński kaszt. międzyrzec. star. wschowsk. Poźniej wystawiony z muru zrzuciego.

9. Sarnowa (Sarne) miasteczko K. par. pod tyt. S. Andrzeja i S. Doroty f. 1421 dziedzic Jerzy Dunin z żoną Małgorzatą, z drewa. R. 1718 dziedziczka Joanna z Szołdrskich Zakrzewska na miejsce drewn. wymurowała nowy kościół paraf. S. Andrzeja. 2 Altarie. Szpital.

10. Zakrzewo (Sakern) w. niegdyś Zakrzewskich Wysogórskich czyli Wysogotów, K. p. S. Klemensa istn. 1510 drewn., odbudował z drewa r. 1647 Mikołaj Zakrzewski; r. 1728 Franciszek Wilkoński Kaszt. Krzywiń. wystawił na nowo z drewa. Wieś: Kawcze (Kawicz).

11. Żytowiecko wieś, K. p. S. Stanisława, istn. 1446 drewn. odrestaur. w XVII w. Mikołaj Mycielski dziedzic; r. 1777 wymurował nowy Maxymilian Mielżyński sekret. Kor.
Obraz cudown. dziedzic. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. 1 Altaria. — Wsie: Bugdanki, Grodzisko.

XII. Dekanat Leszneński.

(utworzony na nowo d. 8 Marca 1873 przez podzielenie na 2 części rozległego dekanatu Wschowskiego)
(w pow. Wschowsk. i Kościańsk.)

1. Bukowiec (Bukwitz) w. K. p. S. Marcina istn. 1510 drewn. odbudow. z drewa r. 1737 dziedzic Karol Opaliński starosta szremsk. wymurowany nowy r. 1825.

2. Długie stare (Alt Laube) w. niegdyś familii Długskich, K. p. S. Marcina [illegible] istniał 1510 drewn., w XVI w. rękach różnowierców do r. 1615; r. 1648 wymurowany z cegły. 1 Altaria.

3. Dłużyna w. K. p. S. Jakuba Ap. pierwotnie filialny do Charbielina drewn., po spaleniu r. 1630 Piotr Opaliński podkomorzy poznań. wybudował nowy z drewa, do którego r. 1667 przeniesiono parafię. R. 1842 wymurowany nowy z legatu Waleriana Bielińskiego dziedzica. — Wsie: Biskupice, Charbielin, Łoświętno (Schwenten), Sokołowo. Kaplica publ. Wniebowzięcia P. Maryi we wsi Charbielin, pierwotnie kościół paraf. w XV w.; na początku XVII w. wybudowała na nowo z drewa Katarzyna z Kościelskich wdowa po Andrzeju Opalińskim, po spaleniu w r. 1630 odbudow. z drewa r. 1630 i 1774. R. 1849 wymurowano nowy. Jest tu dawny
Obraz cudown. obraz cudowny Bogarodzicy.

4. Gołanice (Gollmitz) w. gniazdo Gołanieckich, k. p. S. Piotra i Pawła istniał już r. 1454 drewn., restaur. w XVII w. Leszczyńscy dziedzic; r. 1776 Stanisław Krzycki dziedzic wymurował nowy. – Wsie: Jezierzyce.
Kościół filialny S. Michała we wsi Jezierzyce niemieckie (Deutsch Jeseritz) r. 1510 był parafialny, od r. 1670 filialny, drewn. odbudowany r. 1870.

5. Krzycko małe (Klein Kreutsch) w. k. p. P. Maryi nieznej fund. familia Krzyckich, drewn., po spaleniu w r. 1607, dziedzic Stanisław Gościcki wybudował nowy z drzewa r. 1640. – Wieś: Nowa wieś (Neugütel)

6. Leszno (Lissa) miasto od r. 1547, dawniej wieś, gniazdo Leszczyńskich, k. p. S. Mikołaja istniał przed r. 1505, w XVI był murowany i do r. 1654 w ręku akatolików, po spaleniu w r. 1707, odbudow. 1737. – Wsie: Grunowo (Grunau), Lasocice (Lasswitz)

7. Święciechowa (Schwetzkau) miasteczko, niegdyś opatów benedyktyńskich lubińskich, k. p. S. Jakuba, fund. w XV w., konsekr. 1598, r. 1730 zaczął Damian Schmidt proboszcz budować nowy, który r. 1750 opaci wykończyli; r. 1780 po spaleniu odrestaurowany. W wielkim ołtarzu cudowny obraz P. Maryi Karmelitańskiej. 2 Altarie. – Wsie: Ogrody (Garthe), Przybyszewo (Priebisch), Trzebinia (Trebin) Obraz cudow.

8. Wilkowo niemieckie (Deutsch Wilke) w. gniazdo Wilkowskich, k. p. S. Marcina istn. w XV w., od r. 1570 do 1636 w rękach akatolików, drewn., r. 1803 wymurowano nowy. Jest tu cudowny obraz Niepokalanego Poczęcia P. Maryi Obraz cudow.

9. Włoszakowice (Luschwitz) w. k. p. S. Trójcy fund. dziedzic Przebisław Gryzyński r. 1409 drewn.; r. 1660 wymurował obok drewnianego starego nowy kościół dziedzic Jan Karol Opaliński z legatu Mikołaja Tarnowskiego. – Wsie Domanice (Domnik), Kola (Kahle).

10. Zbarzewo (Bargen) w. niegdyś Kotwiczów rodziny, K.p. Narodzenia P. Maryi istn. 1448, wymurow. r. 1672. – Wieś: Niechłod.
Kościół filialny WWSS. we wsi Niechłod (Niecheln) drewn. istn. przed r. 1448, w XVII przyłączono jako filię do Gołanic, a w XIX w. do Zbarzewa.

XIII. Dekanat Lwowecki.

(w powiat. Bukowsk. Czarnkow. Międzychód. Międzyrzecz. Szamotul.)

1. Biezdrowo w. niegdyś Biezdrowskich, K.p. S. Krzyża i S. Mikołaja istn. 1439 drewn., w XVII w. wymurowany gotycki; r. 1784 odrestaurowany. W wielkim ołtarzu jest cudowny P. Jezus na Krzyżu rzezbiony. Stałe odpusty. – Wsie: Bnino, Chojno, Dębowa góra (Eichberg), Gogolice (Jaglitz), Łucyanowo, Orle, Zdroje (Sdrein), Wroblewo, Żelasko (Steinsprenger), Nowymost miasteczko

Krucyfix cudown.

Kaplica publ. S. Krzyża w miasteczku Nowy most (Neubrück) załozonym r. 1785 przez Łukasza Bnińskiego sędziego poznan. starostę babimost. który r. 1785 tę kaplicę z drzewa wystawił.
Kaplica publ. S. Stanisława we wsi Wroblewo, fundow. i wymurował r. 1855 Józef hr. Kwilecki dziedzic.
2. Brody w. niegdyś familii Brockich, K.p. S. Jędrzeja i Maryi Magdaleny, drewn. po spaleniu odbudowany r. 1670. (altaria) – Wsie: Chraplewo, Mnisszewo, Niewierz, Pakosław, Turowo. –
3. Bytyń wieś, niegdyś miasteczko, kośc. par. P. Maryi, WWSS. i S. Mikołaja, istn. 1510, wymurow. gotyck. r. 1608 przez Konarzewskich dziedziców.
4. Chrzypsko wielkie w. gniazdo Chrzypskich, K.p. S. Wojciecha fund. 1645 drewn., r. 1600–1609 Wojciech i Stanisław Chrzypscy wymurowali nowy gotycki. – Wieś: Łężeczki (Klein Lenzetz).

5. Duszniki w. niegdyś Biskupów poznańskich, k.p. S. Marcina istn. 1442 drewn., w XVI wieku wymurowany, po spaleniu r. 1758 odrestaurowany. Altaria. Wsie: Lubiniec, Śliwno.

6. Kamionna (Kaehme) miasteczko, niegdyś gniazdo Kamieńskich. K.p. Narodzenia P. Maryi, drewn., r. 1499 Mikołaj Kamieński opat bledzewski wymurował nowy z cegły gotycki, odrestaur. w XVII w. Altaria. – Wsie: Kolno, Mnichy wielkie (Gross München), Turzemp.

7. Kwilcz w. gniazdo Kwileckich. K.p. S. Michała, istn. 1510, r. 1544 Jan Kwilecki dziedzic oddał akatolikom, odebrany 1640, r. 1782 Franciszek, Jan i Adam Kwileccy bracia wymurowali nowy. Są tu nagrobki i groby Kwileckich. Altaria. – Wsie: Borek (Heidchen), Trzeszczak (Brandmühle).

8. Lewice w. niegdyś miasteczko, k.p. S. Mikołaja, istn. 1480 drewn. od XVI w. do r. 1621 w rękach dyssydentów, r. 1639 Barbara z Schoeneichów Breza dziedziczka wybudowała nowy z drzewa, r. 1842 Adalbert Hasa Radlitz wymurował w stylu nowogotyckim.

9. Lubosz w. k.p. Nawiedzenia P. Maryi istn. w XIV w. drewn. r. 1677 wymurowano chór mniejszy z cegły, a chór większy z drzewa, r. 1818 Aleksander hr. Bniński cały kościół na nowo wymurował. – Wieś: Chudopsice (Dürrhund).

10. Lutom w. k.p. S. Jędrzeja, istn. w XVIII w. drewn., r. 1758 dziedziczka hr. z Kolowratów Brühlowa żona ministra saskiego, wymurowała nowy, po spaleniu w r. 1862 odrestaurowany r. 1866. W wielkim ołtarzu obraz cudowny P. Maryi. – Obraz cudow.
Wsie: Grobia, Łęże
Kościół filialny S. Katarzyny we wsi Łęże, niegdyś parafialny drewn. odbudował r. 1603 Jakób Cielecki dziedzic, spalił się r. 1835.

11. Lwówek (Neustadt) miasteczko, k.p. Wniebowzięcia P. Maryi S. Jana Chrzc. i S. Jana Ewang. istn. przed r. 1446, drewn., r. 1600 Jerzy Ostroróg dziedzic założył przy nim Kollegium Mansyonarzy.

po spaleniu, wymurowano 1657 nowy, następnie pogorzał r. 1696, 1783 i 1813. Jest tu nagrobek hr. z Werbna Pawłowskiego sufragana pozn. proboszcza lwoweck. Bractwo S. Trójcy zaprowadzone r. 1446. – Wsie: Grudna, Grudzionka (Schleife), Komorowo, Komorowskie Olędry, Sępolno, Tarnowiec, Wielkie Lipie (Gross Leipe), Władysławowo (Neufeld)

+

Kościół filialny S. Krzyża w Lwówku za miastem na cmentarzu, drew. po spaleniu r. 1744 wymurowany piękny.

12. Międzychód (Birnbaum) miasteczko, k.p. Ścięcia S. Jana chrzc. i S. Andrzeja istn. 1443, w XVI w. w ręku akatolików od których r. 1591 odebrał Jan Ostroróg wojewoda malbork. dziedzic, który nowy kościół wymurował, po pożarze w r. 1750 i 1769 odrestaurowany. – Wsie: Dzierzążna (Petermühle), Lipowiec (Lindenstadt), Mokrz (Mokritz), Radusz, Radegoszcz, Śródka (Mitteninne), Strychy (Striche), Wielowieś (Grossdorf), Wierzchołbno (Schwarzekater).

13. Ostroróg (Scharfenort) miasteczko, gniazdo Ostrorogów, k.p. Wniebowzięcia P. Maryi, istn. 1510, w XVI w. wybudowany nowy w stylu gotyckim, od r. 1555–1636 w ręku dyssydentów, restaur. 1776 Adam Kwilecki starosta przemęck. dziedzic. W wielkim ołtarzu cudowny obraz S. Jakuba. – Wsie: Oporowo, Szczepankowo.

Obraz cudow.

14. Ostrorowo w. k.p. Wniebowzięcia P. Maryi, istn. 1298 drewn., w XVII w. wymurowany gotycki, restaur. 1784. – Wsie: Brodziszewo, Koźle, Mielno, Zalewo.

15. Pniewy (Pinne) miasteczko, gniazdo Pniewskich, k.p. S. Wawrzyńca istn. w XVI w. murow. Altaria. – Wsie: Algier, Chełmno, Konin, Linie (Linde), Luboczesnica.
Kaplica publ. S. Ducha w miasteczku Pniewo fund. 1450 Jan Pniewski drewn., wymurow. w XVIII w., z szpitalem.
Kaplica publ. S. Krzyża we wsi Chełmno wymurow. w kształcie rotundy w XVIII w. z grobami Szczanieckich.

16. <u>Psarskie</u> w. k. p. Wniebowzięcia P. Maryi fund. w XV. w
Zajączkowscy dziedzice, istn. 1462 już murowany gotycki
z wieżą; r. 1628 restaur., r. 1784 Łukasz Bniński dziedzic
odnowił z muru. – Wsie: Grzywna, Karmin, Zajączkowo.
<u>Kościół</u> filialny S. Michała we wsi Zajączkowo istn.
w XV w. drewn. parafialny, odbudował z drzewa r. 1642 dziedzic
Jan Pręczyński kanon. poznań. spalony r. 1720 i powtórnie
w XIX w. pogorzał, a parafię przyłączono do wsi Psarskie.
17. <u>Sieraków</u> (Zirke) miasteczko, niegdyś własność Gór-
ków, k. p. murow. istniał już w XV. w., r. 1487 Uriel Górka bisk.
poznań. fundował przy nim Kollegium mansyonarzy; r. 1628
odrestaurował Piotr Opaliński wojew. pozn., po pożarze r. 1713
na nowo restaurowany; r. 1817 znowu pogorzał a parafię
przeniesiono do kościoła pobernardyńskiego. Szpital
z kościółkiem S. Ducha fund. w XVI w. Górkowie. – Wsie:
Jaroszewo, Kubek (Kupkermühle), Kukawka (Kukukmühle),
Kurnatowice, Młyn borowy (Haidemühle), Załom, Popows-
kie Huby, Przemyśl, Szrem, Tuchole.
<u>Kościół</u> pobernardyński Niepokalanego Poczęcia P. Maryi
w Sierakowie fund. 1619 wraz z klasztorem Bernardynów
przez Piotra Opalińskiego wojew. pozn. i jego żonę Zofię Kostczan-
kę, murow. po spaleniu odrestaurowany r. 1818. Są tu nagrobki
Opalińskich i piękne stalla rzeźbione r. 1641 przez bracisz-
ka bernardyńskiego Hilariona. Od r. 1817 jest tu parafia.
18. <u>Wierzbno</u> (Wiersebaum) w. k. p. S. Mikołaja fund 1415
Bernard Wierzbiński z żoną Agnieszką z Niewierskich, drewn.
w XVI w. oddany różnowiercom, r. 1625 odebrany, odbudow.
r. 1748 Wojciech Obarzankowski dziedzic. Do r. 1938 był filią
do Goraja. – Wsie: Brzezno (Briesen), Gorzycko nowe (Neu-
Goertzig).
19. <u>Wilczyna</u> w. niegdyś biskupów poznań. k. p. S. Jadwigi istn.
już 1298; r. 1578 wymurowany, odrestaur. 1786.

20. Wytomyśl, miasteczko, k.p. S. Michała fund. 1284; r. 1413 Sędziwoj Ostroróg starosta wielkopol. i Sandko archidyakon poznański odbudowali kościół z drzewa. Nowy kościół murow. wystawił r. 1800 dziedzic Felix Szołdrski z synem Wiktorem.

Krucyfix cudow. Obraz cudow. Jest tu cudowny Krucyfix i cudowny obraz SS. Aniołów Stróżów. – Miejsca: Glinno (Glinau), Mniszek (Mischke), Nowy Tomyśl (Neu Tomysl) miasteczko, Sękowo (Zinskowo)

21. Wronki miasteczko, k.p. S. Katarzyny istn. 1298 drewn. w XVI wymurowany gotycki, odrestaurowany 1660. – Wsie: Biała, Kraków, Samolęż, Staremiasto, Zamość.

Kościół podominikański Zwiastowania P. Maryi w Wronkach, fund. w XV w. z klasztorem Dominikanów. Supprymowany przed 40 laty. Nowszemi czasy Leon Przyłuski arcyb. gniezn. osadził przy nim Reformatów, który klasztor wystawili.

XIV. Dekanat Miłosławski. (dawniej Pyzdrski)

(w powiat. Wrześnień. i Średzk.)

1. Bardo w. gniazdo Bardzkich, k.p. S. Mikołaja istn. 1510. drewn. w XVI w. Krzysztof Bardzki oddał go dysydentom; r. 1630 wymurowany nowy. – Wsie: Chwalibogowo, Grzymisławice, Korzkwy.

2. Biechowo duchowne w. Kościół par. P. Maryi, istn. 1383; w XVI w. był zborem akatolickim; r. 1677 odbudował z drzewa Łasocki proboszcz. R. 1718 Święstosław Smarzewski dziedzic osadził przy nim Filipinów którym klasztor zbudował. R. 1734 Franciszek Kowalski dziedzic zaczął murować nowy klasztor i kościół, który r. 1765 Bieńkowski dziedzic wykończył, po spaleniu w r. 1770 odrestaurowali Filipini, r. 1809 supprymowano klasztor i zaprowadzono parafię. Jest tu cudowny obraz cu-

Obraz cudown. downy Bogarodzicy, z sławnemi odpustami. – Wsie: Ossowo, Syberya, Skotniki, Xiążno.

3. Bieganowo w. gniazdo Bieganowskich, k.p. S. Krzyża Znalezienia fund. w XIV w. drewn. wymurowany w XIX w.

4. Czeszewo w. k. p. S. Mikołaja fundowali Nowomiejscy dziedzi-
ce w XV w. drewn., odbudował z drzewa w XVIII w. dziedzic xiążę Ja-
błonowski. – Wsie: Budy, Chrustowo, Mikuszewo, Pogorzelica,
Szczodrojewo.
Kościół filialny S. Katarzyny i Małgorzaty we wsi Mi-
kuszewo, niegdyś parafialny, istn. 1510 drewn., r. 1660 zamieniony
w filię; r. 1756 Jan Żabłocki dziedzic odbudował z drzewa,
w XIX w. spalony.

5. Gozdowo w. niegdyś Kapituły gnieźnień., gniazdo Gozdowskich,
K. p. S. Filipa i Jakuba, istn. 1510 drewn., odbudow. 1688 z drzewa.
– Wsie: Karczewo, Nadarzyce, Neryngowo (Nehringswalde),
Sołeczno.

6. Grabowo w. k. p. S. Jadwigi, konsekrow. 1522, drewn. odres-
taur. w XVII w. – Wsie: Nowa wieś Królewska.
Kościół filialny S. Andrzeja we wsi Nowa wieś Królewska
niegdyś paraf. istniał 1510 drewn., od r. 1750 filia.

7. Kaczanowo w. należąca do Kustodyi Katedr. poznań. K. p.
S. Marcina istn. drewn. 1510, odrestaur. 1763 z drzewa.

8. Kołaczkowo w. gniazdo Kołaczkowskich, k. p. S. Szymo-
na i Judy fund. w XV w. drewn., r. 1713 dziedzic Władysław z Wrzący
Zajączek odbudował z drzewa, w XIX w. wymurowali dziedzice
Stablewscy i Gustaw hr. Dąbski. – Wsie: Borzykowo, Łagiewniki.

9. Miłosław miasteczko, gniazdo Miłosławskich, k. p. S. Jakuba
istn. 1445. W XVI w. Górski dziedzic oddał akatolikom, r. 1620
wymurował nowy Łukasz Górski; w XIX w. wymurował w stylu
nowogotyckim Seweryn hr. Mielżyński. – Wsie: Bugaj, Kazubiec,
Kębłowo, Rudki, Stoki.

10. Sokolniki w. gniazdo Sokolnickich, k. p. S. Jakuba fund. 1419
drewn. r. 1548 restaurowali Sokolniccy z drzewa. – Wsie: Borko-
wo, Gorazdowo, Żydowo.
Kościół filialny S. Wawrzyńca we wsi Gorazdowo, niegdyś pa-
rafialny, fund. w XV w. Gorazdowscy, drewn.

11. Winna Góra w. biskupom poznań. przez Bolesława Księcia wielkopol.
darowana, k. p. S. Michała drewn. eryg. 1306 Andrzej Szymonowicz bisk. pozn.

R. 1766 Teodor książę Czartoryski wystawił nowy murowany. — Wsie: Brzezie, Patrzyn, Starkowiec.

12. Wrzembórz w. k. p. S. Mikołaja, istn. 1510, drewn. — Wsie: Cieśle, Libobry, Lulkowo.

13. Zieleniec w. gniazdo Zielińskich, k. p. S. Mikołaja fund. w XV w. drewn. — Wieś: Zdziechowo.

XV. Dekanat Nowomiejski.

(w powiat. Pleszew. Środsk. Szremsk. Wrzesn. i Krotoszyn.)

1. Brzostków w. k. p. S. Jana Chrzciciela istn. 1510 drewn., odbudowali z drzewa dziedzice Domiechowscy r. 1660; wymurował w XIX w. Czarnecki. — Wsie: Gęczew, Łgów, Śmiełów.
Kościół filialny Narodzenia P. Maryi we wsi Łgów istn. 1510 drewn. parafialny, w XVII wieku filia do Dębna, a w XVIII w. do Brzostkowa.

2. Cielcza (Zilcz) w. k. p. S. Małgorzaty istn. 1420 drewn.

3. Dembno w. k. p. Wniebowzięcia P. Maryi, r. 1393 Dobrogost bisk. pozn. nadał mu dziesięciny, drewn., r. 1444 dziedzic Wincenty Kot arcyb. gniezn. wymurował nowy z cegły i Kollegium mansyonarzy przy nim fundował. — Wsie: Chrzan, Kikusz, Orzechów.

4. Gogolew w. k. p. Podwyższenia Krzyża Św. fund. 1390 dziedzic Łasko Rozdrażewski, drewn., odrestaur. 1777 z drzewa. — Wieś: Święcyn.

5. Golenia w. k. p. Poczęcia P. Maryi, istn. 1462 drewn. odrestaur. w XVII w. z drzewa.

6. Jaroćin miasteczko, gniazdo Jarockich k. p. S. Marcina istn. 1443, murow.; r. 1680 Andrzej ~~Rogaliński~~ Kaszt. Krzywiński odrestaurował i fundował przy nim Kollegium mansyonarzy. — Wsie: Bogusław, Tumidaj. — altaria — Szpital (z kościółkiem S. Ducha zniesionym)

Cudowny obraz N. P. Maryi 7. Kolniczki w. gniazdo Kolnickich, k. p. Narodzenia P. Maryi drewn. od r. 1618 filia do Nowegomiasta, od r. 1830 znowu probostwo. — Wsie: Kruczyn, Mikołowo, Rydzyna.

8. <u>Lutynia</u> w. niegdyś miasteczko, gniazdo Lutyńskich, k.p. Wniebowzięcia P. Maryi istn. 1539 drewn., r. 1802 wymurował dziedzic Józef Otuski. – Wsie: Ruda, Węgrzynów.

9. <u>Mieszków</u> w. k.p. P. Maryi i S. Wawrzyńca, eryg. 1290 Jan Gerbisz bisk. pozn. drewn.; r. 1678 wymurował nowy dziedzic Stanisław Mieszkowski. – Wsie: Osiek, Stramnice.

10. <u>Nowemiasto</u> (Neustadt a. W.) miasteczko, k.p. S. Trójcy istn. 1504 drewn.; r. 1615 dziedzic Kasper Rozdrażewski wymurował nowy kościół gotycki i przy nim kollegium mansyonarzy fundował. Są tu nagrobki Rozdrażewskich. – Wsie: Komorza, Szypłów, Tokarowo.

11. <u>Pogorzelica</u> w. należąca do Komandoryi Kawalerów maltańskich w Poznaniu, k.p. S. Wojciecha, drewn. odrestaurował Hieronim Lubomirski marszałek w. Kor. komandor maltań.; w XIX w. wymurowano nowy. – Wsie: Chwałowo, Komorze, Przybysław.

12. <u>Radlin</u> w. k.p. S. Walentego; r. 1625 Andrzej Opaliński marsz. w. Kor. wymurowawszy wspaniałą kaplicę w kształcie rotundy, do której kościół drewniany dobudował. Są tu wspaniałe nagrobki Andrzeja Opalińskiego marsz. w. Kor., jego żony Katarzyny Kościeleckiej i Andrzeja Opalińskiego bisk. pozn.

13. <u>Siedlemin</u> w. k.p. S. Mikołaja istn. 1436 drewn., odrestaur. 1660 Andrzej Przyjemski chorąży kalisk. z drzewa. – Wieś: Ciświca.

14. <u>Stawoszew</u> w. k.p. S. Zofii, istn. 1445 drewn. – Wieś: Mała Lubinia, Racendów.

15. <u>Wilkowyja</u> w. k.p. Św. Wojciecha, eryg. 1276, drewn., r. 1659 odbudowali Opalińscy dziedzice z drzewa. – Wsie: Bachorzewo, Janowo (Johannesthal), Kaziak, Parzewnia (Stegosch Mühle).

16. <u>Witaszyce</u> w. k.p. S. Trójcy, istn. 1450, drewn., r. 1566 odrestaur. z drzewa dziedziczka Magdalena z Opalińskich Jaskółecka, restaur. 1680 drewn. – Wsie: Jarocin, Prusy, Słupia, Wąwelnia, Zakrzewo, Żybura.

Obraz cudown.

17. Włościejewki w. K. p. Niepokalanego Poczęcia P. Maryi już r. 1610 był murowany, restaurow. 1659. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. – Wieś: Międzybórz.

18. Xiąż, miasteczko gniazdo Xiąskich, K. p. S. Mikołaja, istn. 1298 drewn., w XVII w. wymurow., w XVIII w. odrestaur. Maciej Wyssogota Zakrzewski dziedzic. – Wsie: Zaborowo, Zakrzewo, Zawory.

19. Żerkow miasteczko, K. p. S. Stanisława, drewn.; r. 1610 dziedzic Andrzej Roszkowski wymurował; r. 1717 na nowo wymurował dziedzic Maciej Radomicki wojew. pozn. Szpital. – Wsie Biezdziadow, Lisewo, Ludwinow, Raszewy, Rogaszyce, Żołków.
Kaplica publ. S. Krzyża w Żerkowie, murow.
Kaplica publ. S. Mikołaja w Żerkowie, od XVI w. do r. 1620 była w posiadaniu dyssydentów.
Kościoł filialny S. Macieja we wsi Biezdziadow, w XIX w. pogorzał.

XVI. Dekanat Obornicki.

(w powiat. Obornick. Chodzież. Poznań. Szamotul.)

1. Boruszyn w. K. p. S. Jędrzeja, ist. 1510, drewn. odbudow. 1605 Jan Rzepecki z drzewa, r. 1822 wymurow. nowy. Od XVI w. do r. 1647 był filią do Połajewa. – Wsie: Bucryna (Buchwerder), Długi Bród (Langenfurth), Garncarski Bród (Tepperfurth), Tarnowiec.

2. Cerekwica w. K. p. Podwyższenia S. Krzyża, istn. w XV w. drewn. W XVI w. Jan Swidwa Szamotulski dziedzic oddał akatolikom, odebrał 1619 Sędziwoj Ostrorog dziedzic; r. 1682 Franciszek Radzewski podkomorz. pozn. odrestaurował; r. 1827 Zuzanna Dobrzycka dziedziczka wymurowała nowy. Jest tu cudowny Krucyfix. – Wsie: Mrowina, Napachanie, Rokitnica, Żelewo.

Krucyfix cudown.
*

3. Chojnica w. K. p. Scięcia S. Jana Chrzcic. istn. drewn.; r. 1556 Jan Przecławski dziekan katedr. pozn. dziedzic wymurował z cegły. Są tu kamienne nagrobki Przecławskich z XVI w. – Wsie: Biedrusko, Drogocin, Knyszyn, Łagiewniki, Sokołowo (Falkennest), Tworkowo.

4. Kaźmierz w. K. p. Narodzenia P. Maryi, ist. 1298 drewn.; r. 1494 wymurowany gotyck.; odrestaur. 1738. – Wsie: Komorowo, Kopanina, Przyborowo, Witkowice.

+

5. Kiekrz w. gniazdo Kierskich, k.p. S. Michała, istn. 1407, drewn., wymurowany r. 1591; r. 1797 wymurowała nowy Maria Kierska. Są tu groby Kierskich. – Wsie: Baranowo, Chyby, Krzyżowniki, Michałowo, Okop, Psarskie, Złotniki.

Kaplica publ. S. Stanisława we wsi Chyby, drewn. fund. r. 1660 dziedzic Przecław Potocki.

6. Ludomy w. k.p. S. Jana Chrzc. fund. 1459 Ludomsy, drewn., wymurowany nowy r. 1870 w stylu nowogotyckim. – Wsie: Chlebowo (Remberg), Lipsko, Orłowo, Miardunki (Werdum).

7. Łukowo w. Łukowskich, k.p. S. Michała, istn. 1510 drewn., odrestaurował 1824 dziedzic Józef Grabowski. – Wsie: Dobromil, Żerniki.

8. Objezierze w. gniazdo Objezierskich, k.p. S. Bartłomieja istn. w XV w. drewn., r. 1550 Stanisław Objezierski kanon. katedr. pozn. wymurował gotycki, restaur. 1795 Wojciech Węgorzewski gener. w.p. Są tu nagrobki kamienne Objezierskich z XVI w. – Wsie: Niemieczkowo, Ocieszyn, Przemyśl, Stawienko, Wargowo, Żalewo, Żukowo.

Kaplica publ. S. Wawrzyńca we wsi Ocieszyn, drewn.

9. Oborniki miasteczko, k.p. Wniebowzięcia P. Maryi, istn. 1298 drewn., w XV w. wymurowany gotycki; dotąd w pierwotnym stanie. – Wsie: Bębnykąt (Frommdorf), Bogdanowo, Berdychowo, Dołęga, Kiszewo, Rudki, Stanawy, Wypalanki (Neugedank).

Kaplica publ. S. Krzyża w Obornikach, drewn., r. 1604 Wawrzyniec Goślicki wcielił do Kollegium mansyonarzy w Obornikach fundowanego przez się; r. 1788 odbudow. z muru pruskiego.

10. Obrzycko (Obersitzko) miasteczko, gniazdo Obrzyckich k.p. S. Piotra i Pawła, istn. 1298 drewn.; r. 1720 Władysław Radomicki kaszt. pozn. zaczął murować nowy, który r. 1780 Józef Mielżyński kaszt. pozn. dokończył. – Wsie: Dobrogostowo, Zaryszewo, Koźmin, Lizbona, Nożki (Athanasienthal), Obrowo, Piotrowo (Petrawe), Słobnica.

11. Połajewo w. należąca dawniej do starostwa rogozieńsk., k.p. S. Michała, istn. 1510, drewn., r. 1780 Jan Sawicki proboszcz wymurował, r. 1873 proboszcz Bernard George sprawił 2 okna malowane na szkle piękne.

– Wsie: Ciązyn, Jędrzejewo (Hollaenderdorf), Komorzewo (Grützendorf), Piotrowo (Baiersdorf), Radom, Szwabów.

12. Radzim w. należąca niegdyś do Komandoryi Kawalerów maltańskich w Poznaniu, k. p. S. Mikołaja, erygow. 1230 Paweł bisk. pozn., drewn. – Wsie: Maniewo, Truskołowo.

13. Rożnowo w. gniazdo Rożnowskich, k. p. S. Katarzyny istn. 1510, po spaleniu w r. 1656 odbudował z drzewa r. 1660 Stefan Rożnowski, r. 1798 wymurowany. Jest tu cudowny obraz S. Anny, dawny, który pierwotnie był w drewnianej Kaplicy, którą obok kościoła 1654 Stefan Rożnowski z drzewa wystawił, a w XVIII w. dziedzic Józef Gliszczyński odrestaurował. Po zniesieniu Kaplicy r. 1825 obraz do kościoła przeniesiono. – Wieś: Marszewiec.

Obraz cudown.

14. Ryczywół miasteczko, k. p. S. Mikołaja, erygow. 1459, drewn., odbudow. 1653 z drzewa. – Wsie: Chmielewo, Igrzna, Skrzetusz (Schrotthaus), Trzy Góry (Dreibergen), Wyszyny. Kaplica publ. P. Maryi we wsi Wyszyny, fund. w XIX w. dziedziczka Estera hr. Raczyńska, murow.

15. Słopanowo w. k. p. S. Mikołaja, ist. 1510; w XVI w. dziedzice włościowscy Kąsinowscy oddali akatolikom, r. 1630 przywrócił Zbyszewski katolikom; r. 1695 Jan Kąsinowski sędzia wałecki odbudował z drzewa.

16. Sobota w. k. p. Narodzenia P. Maryi, f. 1510 Jan Sobocki dziedzic i wymurował gotycki, restaur. 1780. W wielkim ołtarzu dawny obraz cudowny Bogarodzicy. Są tu stare nagrobki kamienne Sobockich. – Wsie: Sępno, Złotkowo.

Obraz cudown.

17. Szamotuły (Samter) miasteczko, k. p. S. Stanisława i Wniebowzięcia P. Maryi, k. p. istniał 1298 drewn., r. 1423 Dobrogost podkomorzy gniezn. i Wincenty kaszt. międzyrzeck. Szamotulscy bracia wymurowali kościół i fundowali w nim Kollegiatę która w XVII w. miała 4 prałatów, 7 kanoników, Kollegium mansyonarzy i wikaryuch. (Decanus i Custos fundowani przez Mikołaja Piotra Szamotulskiego proboszcza w Wronkach r. 1521; Cantor i 7 Kanonij fund. Łukasz Górka bisk. kujaw. Scholasticus fund. przez Macieja Łubieńskiego). W XVI w. kościół ten był w posiadaniu różnowierców. R. 1805 Kollegiatę zredukowano na 2 Prelatur i 4 Kanonie, r. 1859 całkiem supprymowana. Jest tu bardzo dawny obraz Bogarodzicy cudowny,

Obraz cudown.

który r. 1666 przez Komisję od Stefana Wierzbowskiego bisk. pozn. wyznaczoną za łaskawy uznany został. Są tu nagrobki: Andrzeja Szamotulskiego + 1511. Jakuba Rokossowskiego + 1580, Anny z Niegolewskich Mycielskiej 2º v. Tuczyńskiej + 1723. – Wsie: Gąsawy, Jastrowo, Kąsinowo, Ludwikowo (Louisenhof), Ossowo, Popowo, Śmiątkowo, Szczuczyn, Świątkowo, Szczyn, Twardowo, Zamek.

Kościół sukkursal. poreformacki S. Krzyża w Szamotułach fund. 1676 Jan Łącki Kaszt. Kalis. osadziwszy Reformatów przy nim w starym zamku Szamotulskich na Konwent przerobionym.

18. Żydowo w. gniazdo Żydowskich, K. p. S. Mikołaja istn. 1465 drewn., restaurow. 1690, spalił się 1827. – Wsie: Lulino, Przecław, Roztworowo.

XVII. Dekanat Ostrzeszowski.

(w powiat. Ostrzeszowsk. i Odolanowsk.)

1. Bukownica w. K. p. S. Filipa i Jakuba Apost. istn. w XIV w. drewn., restaur. 1690 Wojciech Bukownicki, nowy wymurował r. 1721 Wojciech Bączyński, spalony r. 1773 i 1863 odbudowany.
2. Chlewo w. K. p. S. Marcina, istn. w XVI w. pierwotnie filia do Bukownicy, od r. 1799 probostwo paraf., drewn. zbud. w XVII w.
3. Grabow miasteczko, K. p. S. Mikołaja, drewn. w XVII w. wymurowany gotycki, r. 1830 pogorzał, r. 1871 odbudow. – Wsie: Modlin, Księżenice, Zamość

   Kościół sukkursal. pofranciszkański Niepokalanego Poczęcia P. Maryi fundowany z Klasztorem Franciszkanów w XVIII w., supprymowany r. 1830, murowany.
4. Kobylagóra miasteczko, K. p. S. Jadwigi, drewn. zbudowany w XV w., r. 1807 Ignacy Cielecki dziedzic wymurował nowy. – Wsie: Bleważka, Ligota, Trzy Kamienie, Myślniew.

   Kościół filialny Narodzenia P. Maryi we wsi Myślniewo, drewniany, odbudował r. 1733 dziedzic Ignacy Kręski z drzewa.
5. Kochłowy w. K. p. S. Katarzyny, odbudował z drzewa r. 1638 Jan Maciejński dziedzic. – Wieś: Turze.

6. Kotłów w. niegdyś Klasztoru Kanoników regul. lateran. Kaliskiego, Kość paraf. Narodzenia P. Maryi fund. z ciosowych Kamieni r. 1108 Piotr Dunin, murow. starożytny. — Wsie: Antonin (Szperek), Biskupice zabaryczne, Chynowa, Kozięba, Zieworzęcki, Ulryków (Ulrikenfeld)
Kościół filialny S. Wawrzyńca we wsi Chynowa drewn. zbudow. w XVII w.
Kaplica publiczna S. Krzyża we wsi Antonin wymurowana nad grobami rodzinnemi około r. 1845 przez Wilhelma i Bogusława Książąt Radziwiłłów.

Obraz cudown.
7. Mikorzyn w. K. p. S. Idziego, drewn. zbudowany w XVII w. W wielkim ołtarzu cudowna figura S. Idziego. — Wsie: Domanin, Krzywizna, Mechnice, Piła, Rudniczysko, Tokarzew, Wygoda tokarska.

8. Mixtat, miasteczko, niegdyś Klasztoru Kaliskiego Kanoników regul. lateran. K. p. S. Trójcy drewn. zbudowany przed r. 1479 pozostał pierwotny. — Wsie: Komorów, Komorowskie Huby, Wanda.

+

9. Ostrzeszów (Schildberg) miasteczko, K. p. Wniebowzięcia P. Maryi, fund. w XIII w. drewn., wymurowany gotycki w XVI, przebudowany kilkakroć. — Wsie: Aniołka (Engelsmühle), Gądki, Jamrozy, Korpysy (Ottosberg), Kozły (Caecilienthal), Hubery, Kuźniki, Młyny (Klostermühlen), Myje (Camillenthal), Niedźwiedź (Bährenwalde), Omięciny (Charlottenmühle), Podklasztorze, Pofaźnia (Maria Alois), Rataj, Szeroń, Tabór, Siedlików.
Kościół sukkurs. poreformacki S. Franciszka w Ostrzeszowie murowany, suprym:
Kaplica publ. S. Mikołaja w Ostrzeszowie, drewn. fund. w XVIII w.
Kościół filialny S. Jędrzeja drewn. we wsi Siedlikowo.

10. Parzynów w. K. p. S. Mikołaja drewn. odbudow. 1781 z drzewa.

11. Przedborów w. K. p. S. Idziego drewn., odbudow r. 1689 z drzewa. — Wieś: Jaźwiny.

12. Rogaszyce w. K. p. S. Bartłomieja, drewn. restaur. 1638 Jan Maryński dziedzic. — Wsie: Dobra, Żyrów.

XVIII. Dekanat Rogozniński.

(w powiat. Obornick. Poznań. Wągrowieck.)

1. Białężyn w. k.p. S. Tymoteusza i Przemienienia Pańskiego istniał r. 1446, kość. drewn. w XVIII w. wystawił proboszcz z drewn. materiału rozebranego kościoła w Słomowie; r. 1795 po zniszczeniu kościoła Białężyn przyłączony jako filia do ~~[illegible]~~ filialnego wprzódy kościoła w Uchorowie; r. 1823 Tymoteusz Gorzeński arcyb. gniezn. wymurował nowy kościół w Białężynie r. 1823, dokąd r. 1837 parafią przeniesiono. — Wsie: Nieszawa, Pacholewo, Uchorowo (gdzie był kościół filialny, spalony).

2. Długa Goślina w. od r. 1621 własności klasztoru Benedyktynek poznań. k.p. S. Maryi Magdal. istn. 1510 drewn. restaur. 1778. — Wsie: Brody, Gać, Kozaki, Łomno, Łopuchowo, Łoskoń, Tucano.
Kościół filialny S. Wawrzyńca, we wsi Łopuchowo, drewn. zbudow. 1760 z drewna Swinarski dziedzic.

3. Kicin w. należąca dawniej do Prepozytury katedr. pozn. K.p. S. Józefa istn. 1510, odrestaur. 1620 i r. 1749 z drzewa. — Wsie: Janikowo, Koziegłowy, Nowydwór (Neuhof.)

4. Lechlin w. niegdyś Kapituły katedr. pozn., k.p. S. Stanisława fund. 1467 drewn. restaur. 1756, pogorzał 1839, r. 1847 wymurowano nowy. — Wsie: Chociszewo, Czekanowo, Gulczewo, Roscinna.

5. Murowana Goślina miasteczko, k.p. S. Jakuba, murow. w XVI w.; r. 1717 domurowano presbiterium, r. 1831 restaur. — Wsie: Boduszewo, Garganowo, Orowo (Marienrode), Przependowo, Rakownia, Trojanowo, Złotoryjskie Olędry.

6. Owińska w. k.p. S. Jana Chrzciciela, dawniej klasztorny Cystersek fundowanych tutaj r. 1250 przez Przemysława I i Bolesława

Książąt Wielkopolskich, kościół murow. pogorzał r. 1720, Joanna Malczewska Ksieni wymurowała nowy piękny, który stawiał Pompejo Ferreri architekt włoski, po supressyi za: Krucyfix cudown. konu r. 1821 kościół obrócono na parafialny, a klasztor na Zakład obłąkanych. Jest tu cudowny Krucyfix. — Wsie: Annowo (Annahof), Bolechowo, Chludowo, Potasze (Heinrichsfelde), Promnice, Radojewo.

Kaplica publ. S. Mikołaja w Owińskach, murow. fund. w XIV w. jako kościół paraf., wymurow. w XVII w., od r. 1821 przeniesiono z tąd parafią do kościoła S. Jana Chrzcic.

Kościół filialny WWSS. we wsi Chludowo, drewn., wystawiony nowy z drzewa r. 1765, pierwotnie był parafialny, od r. 1773 został filialnym.

7. Parkowo w. niegdyś miasteczko, K. p. S. Małgorzaty, erygow. 1448 drewn. w XVI w. był w rękach dyssydentów, r. 1677 wystawiony na nowo z drzewa, r. 1781 dziedzic Franciszek Rostworowski star: żytomir. wymurował nowy wspaniały kościół w kształcie rotundy. — Wsie: Boguniewo, Nowiszcz (Nawisk), Olędry suche (Trocken Hauland), Słomowo, Wełna.

Kościół filialny S. Krzyża we wsi Wełna wystawił w XVII w. dziedzic Marcin Grzymułtowski z drzewa, odrestaur. 1727.

8. Potulice w. gniazdo Potulickich, K. p. S. Katarzyny, istn. 1510 drewn. odrestaur. 1720 dziedzic Samuel Biegański i 1778. — Wsie: Żelice.

9. Prusce w. K. p. S. Trojcy, S. Maryi Magdal. S. Macieja i S. Kazimierza fund. 1421 Jakób de Prusce Kasztel. rogozn. z synami Maciejem, Janem i Wierzbiętą, drewn. restaur. 1685 z drzewa, i r. 1763, spalony 1808, wymurowany nowy 1832.

10. Rogoźno (Rogasen), miasteczko, K. p. S. Wita istn. 1298 drewn., r. 1526 Kretkowski starosta rogozniec wymurował gotycki, r. 1668 restaur. Są tu stare nagrobki Zebrzydowskich. — Miejsca: Biniewo, Bukowiec (Gramsdorf), Garbatka, Grudna, Dzinino, Owczegłowy (Seefelde), Ruda, Rudnicze, Runowo, Studzieniec, Tarnowo.

11. Skoki (Schokken) miasteczko, K. p. S. Mikołaja fund. 1373 Janusz z Podlesia, drewn. odrestaur. z drzewa 1470 Mikołaj Latalski dziedzic, do r. 1645 był w ręku akatolików, r. 1734 Raczyński wojew. pozn. odrestaurował z muru pruskiego, r. 1846 Józef Skoraszewski wymurował nowy. — Wsie: Budziszewo, Kaszary, Kołdzin, Pęda, Rakujady,

Roszkowo, Władyszyn, Włoksza.
Kościół filialny S. Jakuba we wsi Budziszewo, drewn. istn. 1510 parafialny, odbudował z drzewa 1755 Władysław Tomicki miecznik poznań. i r. 1871 Stanisław Łubieński dziedzic.
12. Wierzenica w. k. p. S. Mikołaja, drewn. z XVIII w. – Wsie: Karłowice (Carlowitz), Kobelnica, Milno (Milo)

XIX. Dekanat Śmigielski.

(w powiat. Kościan., Wschows. Babimost.)

1. Bronikowo w. k. p. S. Franciszka Seraf. fund. w XV w. Bronikowscy, w XVI w. w rękach akatolików, drewn. odbudował w XVII w. Franciszek Zbyszewski z drzewa. 1. Altaria. – Wieś: Boguszyn.
2. Bucz w. k. p. (pierwotnie) Panny Maryi, fund. w XIV w. Grobscy na Grobi, w XVI w. Jan Bronikowski dziedzic oddał akatolikom, r. 1641 odebrany i jako filia do Przementu przyłączony, odrestaurował 1664 Pawłowski Cysters, otrzymał tytuł S. Barbary. W XVIII w. Andrzej Mielęcki dziedzic Bucza i przysiołka Dębina (założonego na miejscu zniszczonej wsi Grobia) oddał katolikom zbór luterski przez siebie we wsi Bucz wystawiony, poświęcony r. 1720 drewn. r. 1782 Ludwik Hersztopski ~~[illegible]~~ dziedzic wystawił nowy kościół drewn. Są tu cudowne obrazy S. Bennona i S. Barbary. – Obrazy cudow.
Wsie: Barchlin, Boszkowo, Dębina.
3. Czerwonawieś (Rothdorf) w. niegdyś Borków Gostyńskich, k. p. S. Idziego istn. 1455 murow., odrestaur. 1778 kosztem Ludwika Chłapowskiego generała w. p. – Jest tu cudowna statua S. Idziego. Obraz cudow.
– Wsie: Bożawola, Jurkowo, Kuszków, Wojnowice.
Kaplica publ. Nawiedzenia P. Maryi we wsi Jurkowo drewn. erygow. 1730, odrestaur. 1782 Stanisław Rogaliński kasztel. rogozin. Jest tu cudowny obraz N. Maryi P. Obraz cudow.
4. Drzeczkowo w. k. p. Wniebowzięcia P. Maryi, istn. 1510 drewn. r. 1688 odrestaurował Przecław Leszczyński wojew. derptski, r. 1778 wystawił nowy z muru pruskiego Adam Mieszkowski szambelan. – Wsie: Kopanina, Witosław.
5. Goniembice w. k. p. S. Mikołaja fund. r. 1447 dziedzic Jan z Goniembic, r. 1686 dziedzic Franciszek Jaraczewski wystawił nowy z drzewa, r. 1814 dziedziczka Kordula z Gorzeńskich Turno z synem Kazimierzem jenerałem wymurowała nowy. – Wsie: Bożapomoc (Gotthelf),

Gronówko (Grünchen), Klonowiec (Klaenk), Koronowo, Pustopole (Weideland), Sulejewo (Saule), Trzebań (Trebchen) Winnica (Weinberg), Wolkowo (Wulke), Żakowo (Sacke).

6. Gorka duchowna czyli lubińska w. niegdyś klasztoru Benedyktynów lubińskiego, k. p. S. Michała istn. 1510 murow., r. 1691 spalony od pioruna, odrestaurowany r. 1700, do którego r. 1760 Ganowicz pleban benedykt. dostawił kosztem Apolonii Jaraczewskiej kaplicę P. Maryi. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy dawny, r. 1758 od Konsystorza poznań. za łaskawy uznany. Sławne odpusty na nawiedzenie i Poczęcie Matki Boskiej. — Wsie: Bambry (Rathenfeld), Ludwipole, Olszewo, Targowisko.

Obraz cudown.

7. Kąkolewo w. k. p. WWSS. wystawił z cegły r. 1501 dziedzic Stanisław Kąkolewski, restaur. 1719, r. 1790 Maxymilian Mielżyński sekr. kor. wymurował nowy kościół w kształcie bazyliki. (Morke)

8. Morkowo w. k. p WWSS. w XVI w. oddany heretykom, którzy go wymurowali, r. 1595 Jadwiga Rostworowska oddała katolikom, restaur. 1858. — Wieś: Lipno (Leipe)

9. Osieczna (Storchnest) miasteczko, k. p. S. Trojcy istn. 1420 drewn., na początku XVI w. wymurowali Górkowie, poświęcony 1553, do r. 1628 zostawał w ręku akatolików. R. 1644 Woj. Przyjemski kaszt. gniezn. fundował przy nim kollegium mansyonarzy restaur. 1777 dziedzic Mikołaj Skoraszewski, restaur. 1859. W kaplicy S. Barbary są 2 nagrobki: Adama Przyjemskiego kaszt. gniezn. + 1646 i jego żony Anny Konstancyi + 1657. — Wsie Berdychowo, Raduchowo.

Kościół poreformacki S. Walentego w Osiecznie murow. z klasztorem Reformatów fund. 1622 przez Adama Przyjemskiego kaszt. gniezn. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. Po supresyi 1842 założono w klasztorze dom demerytów dla księży, przy którym r. 1861 Leon Przyłuski arcybisk. osadził Reformatów, a później Filipinów. R. 1874 zakład ten zniesiono. — Szpital.

Obraz cudown.

10. Przement (Priement) miasteczko k. p. pocysterski S. Jana Chrzciciela. Pierwotnie fundow. 1278 Benjamin wojewoda klasztor Cystersów we wsi Wieleń drewn., Władysław Jagiełło r. 1418 przeniósł ich do Przementu miasteczka które im z zamkiem darował. Kościół

odrestaurował w XVII w. Jakób Brzeznicki opat przemęcki; Mikołaj Zegocki opat zaczął murować nowy kościół który skończono 1690, po pogorzeli 1742 odrestaur. Po supresyi zakonu przeniesiono tu parafią r. 1805, albowiem r. 1802 spalił się stary kościół parafialny S. Andrzeja. — Wsie: Błotnica (Blotnik), Borek stary, Kluczewo, Olejnica (Oelpoche), Perkowo (Neu Briement), Radomierz, Starkowo, Zaborowo.

Kaplica publ. S. Andrzeja w Przemencie na cmentarzu parafialnym wystaw. 1605 z drzewa, około r. 1600 przeniósł tu Zygmunt Sulinski opat probostwo (z dawnego kościoła SS. Piotra i Pawła istn. w XIII w., r. 1600 zrujnowanego); po spaleniu 1742 odbudow. z drzewa, spalony 1802 a parafią przeniesiono do S. Jana; r. 1859 wymurowano nowy.

Kaplica publ. SS. Piotra i Pawła w Przemencie istn. w XIII w. jako kościół parafialny, r. 1600 zniszczony, wymurowany 1650.

Kaplica publ. S. Wawrzyńca, [illegible] we wsi Starkowo wystawił r. 1849 Wawrzyniec Ruta.

11. Radomicko w. gniazdo Radomickich, k. p. S. Jana Chrzcic. drewn., r. 1403 Wojciech Jastrzębiec bisk. pozn. na prośbę Mikołaja i Grzegorza Radomickich potwierdził erekcyą, w XVII odrestaur. z drzewa dziedzic Tworzyański, r. 1851 wymurowano nowy. — Wsie: Sierpowo (Zirpe), Wydorowo.

12. Smigiel (Schmiegel) miasteczko, k. p. Wniebowzięcia P. Maryi, drewn., r. 1439 Andrzej z Bnina bisk. pozn. kościół wymurował, po spaleniu w r. 1582, 1807 i 1814, restaurowany. Szpital (przy którym był niegdyś kościołek S. Ducha) fund. 1547 Rafał Leszczyński kaszt. przemęck. — Wsie: Bruszczewo (Prauschwitz), Glińsko (Gleinitz), Koszanowo (Kuschen), Morownica (Muerkwitz), Nietążkowo (Nitsche), Nowawieś (Neuguth)

Kaplica publ. S. Wita w Szmiglu na przedmieściu (na miejscu gdzie stał niegdyś kościół paraf. Koszanowski, do którego Smigiel jako filia należał) wystaw. 1769 z muru pruskiego.

13. Stare Bojanowo (Alt Boyen) miasteczko, gniazdo Bojanowskich, k. p. S. Bartłomieja ist. 1508, w XVI w. zbór dyssydentów, z drew. restaur. r. 1738 Karol Bojanowski, podmurowany r. 1849. — Wieś: Folwark (Feldvorwerk), Młyn (Boynermühle).

XX. Dekanat Szremski.

(w pow. Szremsk. Kościań. Krobsk. i Wschowsk.)

1. Brodnica w. K. p. S. Katarzyny drewn. spalony r. 1578, odrestaurowany, r. 1758 zbudowany nowy drewn., pogorzał 1862, wymurowany nowy r. 1870 w stylu nowogotyckim. – Wsie: Chaławy, Łochowo, Manieczki, Pucołowo Rogaczewo, Sulejewo, Szołdry. Kaplica publ. P. Maryi we wsi Manieczki drewn. w kształcie rotundy.
   Kaplica pałacowa P. Maryi we wsi Szołdry fund. 1682 w pałacu Zofii Chłapowskiej.
2. Dalewo w. niegdyś klasztoru benedyktyńskiego lubińskiego, K. p. S. Wojciecha istn. w XIV w. drewn., r. 1603 Stanisław Kiszewski opat, wymurował gotycki.
3. Dolsk (Dolzig) miasteczko niegdyś biskupów poznań. K. p. S. Michała drewn., r. 1460 wymurował Andrzej z Bnina bisk. pozn., r. 1626 Szymon Kleski pleban lubiński fundował przy nim Kollegium Mansyonarzy. Szpital (przy którym był niegdyś Kościołek s. Ducha) fund. 1442 Andrzej z Bnina bisk. pozn. – Wsie: Błażejewo, Kadryń, Księginki, Lubiatowo, Międzychód, Mszczyczyn, Pokrzywnica, Studzianna, Trąbinek)
   Kaplica publ. Sw. Ducha w Dolsku, szpitalna er. 1442 Andrzej z Bnina bisk. pozn. drewn.
   Kaplica publ. S. Wawrzyńca w Dolsku drewn. niegdyś kościół parafialny.
   Kaplica publ. s. Jakuba we wsi Błażejewo fund w. XVII w. Filipeni z Gostynia, do których ta wieś należała, drewn.
4. Domachowo w. niegdyś biskupów pozn. K. p. S. Michała fund. 1526 drewn. r. 1568 odbudow. drewn., r. 1586 Andrzej Krajewski archidyak. pozn. dobudował murowaną kaplicę. – Wsie: Bodzewko, Krajewice, Stara Krobia, Żołkowo.
5. Gostyń miasteczko, K. p. S. Małgorzaty f. w XIII w. dziedzice Przedpełkowie drewn., w XV w. r. 1419 Bartosz Wyssemberg z Gostynia dziedzic wymurował z cegieł wspaniały gotycki kościół z wieżą, pomimo restauracyi licznych, pozostał dotąd w pierwotnym stanie w XVI w. do r. 1566 był w ręku akatolików. R. 1529 mieszczanin Skorydas

domurował dużą Kaplicę S. Anny z 4 ołtarzami; w XVII wieku fundowane Kollegium mansyonarzy. Szpital fund. w XIV w. Mikołaj Przedpełkowicz dziedzic. – Wsie: Bogusławki, Brzezie, Czachorowo, Drzęczewo, Głogówko, Podborze.

Kościół filipiński P. Maryi we wsi Głogówko, gdzie na Górze Świętej od niepamiętnych czasów była Kaplica Nawiedzenia P. Maryi ~~[illegible]~~ i S. Franciszka Seraf. z cudownym obrazem Bogarodzicy. Kaplicę tę r. 1511 dziedzic Maciej z Gostynia z proboszczem Stanisławem z Oporowa odrestaurowali drew. R. 1673 Adam Konarzewski dziedzic Gostynia wymurował na miejsce Kaplicy wspaniały kościół i Klasztor dla Oratorianów czyli Kongregacyi S. Filipa Nereusza, których najprzód penitencyarz Stanisław Gudrowicz przy Kościele Katedralnym w Poznaniu osadził sprowadziwszy do Polski. Wdowa Konarzewskiego Zofia z Opalińskich ukończyła Kościół ten r. 1678 poświęcony na cześć Niepokalanego Poczęcia P. Maryi. Dziedziczka Weronika z Konarzewskich Brzycielska 1748 Kościół miedzią pokryła i wewnątrz alfresko wymurowała. W wielkim ołtarzu dawny obraz cudowny Bogarodzicy, a w ołtarzu pobocznym od strony ewangelii statua cudowna N. P. Maryi. Sławne odpusty na Nowy rok, Zielone świątki, S. Trójcy, Narodzenia i Niepokal. Poczęcia P. Maryi, słynne pielgrzymkami z dalekich stron. R. 1875 Kościół odnowiony i przyozdobiony malowidłami Bernarda Preibisza filipina ur. 1828. Obraz cudow.

6. Kunowo w. dawniej biskupów poznań. K. p. S. Jędrzeja, fund. 1517 drewn. odrestaur. 1742. – Wsie: Gaworek, Małachowo, Zworzymirki.

7. Krzywin (Kriewen) miasteczko niegdyś Klasztoru benedykt. lubińsk. K. p. S. Mikołaja istn. 1433, drewn., r. 1450 wymurowany nowy z cegły, w ostatnich czasach odrestaurował Jan Koźmian kan. pozn. dziedzic wsi Kopaszew. – Wieś Kopaszew. Kaplica dworska i publ. P. Maryi Śnieżnej we wsi Kopaszewo murowana.

8. Lubin w. K. p. Narodzenia P. Maryi fund. r. 1111 czyli 1114 wraz z Klasztorem dla Benedyktynów sprowadzonych z Kluniaku Michał hrabia z Góry Skarbek drewn., r. 1444 wymurował nowy Kościół z cegieł

z wieżą i Kaplicą S. Stanisława, opat Stefan, konsekr. 1462; w XVI w. odrestaurował opat Mikołaj Myleżyński i w XVII Antoni Rozdrażewski opat. Po supresyi zamieniono na parafialny, a dawny Kościół paraf. S. Leonarda oddano luteranom. — Wsie Bieżyn, Cichowo, Jerka, Karwiniec, Łagowo, Łuszkowo, Ossowia, Zbiewiec, Stankowo, Zbęchy, Żelazno.

9. Mórka w. k. p. WWSS. istn. 1457 drewn., r. 1680 odrestaur. dziedziczka Cielecka. — Wsie: Bodzyniewo, Gaworony, Mątpin.

10. Siemowo w niegdyś klasztorze benedyktyn. lubińsk., k. p. S. Maryi Magdaleny zbudow. z drzewa r. 1438 Stefan opat lubiński; po spaleniu r. 1663, odbudow. 1680 i 1838 z drzewa. W wielkim ołtarzu cudowny Krucyfix

Krucyfix cudow.

11. Śrem (Schrimm) miasteczko, k. p. Wniebowzięcia P. Maryi istn. 1298, drewn., w XV. w. wymurow. gotycki: R. 1614 Jan i Andrzej Barscy fund. Kollegium Mansyonarzy. — Wsie: Drzozek, Góra, Grzymysław, Kawcze, Łęg, Marszewo, Mechlin, Nieśłabin, Orchowo (gdzie za czasów Długosza znajdowano urny) Orkowo, Ostrowo, Pełczyn, Psarskie, Pysząca, Raduszek, Wirginowo, Zbrudzewo, Kadzewo.

Kościół sukkursal. Narodzenia P. Maryi w Śremie, z klasztorem Franciszkanów fund. 1270, odrestaur. Zygmunt III, r. 1688 wymurowano nowy kościół, po supresyi zakonu, w klasztorze zaprowadzono szkoły i gimnazyum.

Kaplica publ. S. Ignacego w Śremie, niegdyś kościół i klasztor Franciszkanek fund. 1616 Wiktorya i Tekla Guttowskie drewn. dotowała r. 1647 Jolanta Nieprószewska, po spaleniu r. 1766 wymurowano nowy; po supresyi zakonu oddany Jezuitom na Kollegium suprym. 1875.

12. Stary Gostyń w. k. p. S. Marcina fund. w XIII w. Przedpełkowie dziedzic. R. 1301 wcielony do szpitalnego kościółka S. Ducha w miasteczku Gostyniu na prośbę Mikołaja Przedpełka wojew. Kalisk. przez siebie fundowanego. R. 1443 oddany klasztorowi lubińsk. Kościół murowany gotycki pozostał w pierwotnym stanie. — Wsie: Daleszyn, Dusina, Gola, Kossowo, Pożegowo, Stężyca.

13. Strzelcze wielkie w. k. p. S. Marcina f. 1389, drewn., r. 1487 Uriel Górka bisk. pozn. wymurował z cegły gotycki; odbudow. w XVII w. dziedzic Piotr Koszutski, odrestaur. 1862 dziedzic Franciszek Żółtowski. Są tu nagrobki: Kaspra Miaskowskiego poety +1622, Barbary z Konarzewa żony Piotra Koszutskiego +1690. – Wsie: Bodzewo, Godurów, Grabonóg, Grodnia, Koszkowo, Leciejewo, Lipie, Łódź, Michałowo, Piaski (Sandberg), Smogorzew, Szelejewo, Taniecznica, Zabornia.

Kaplica publ. P. Maryi we wsi Szelejewo murow. odrestaur. 1647 dziedzic Andrzej Pogorzelski.

14. Świerczyna w. k. p. S. Łukasza istn. 1412, drewn., restaur. 1675 Wojciech Malczewski kasztel. łędzki, dziedzic, r. 1853 Jan Nepom. Modlibowski dostawił murowaną kaplicę Przemienienia Pańskiego. Jest tu cudowna figura Bogarodzicy. Obraz cudown. – Wsie: Belencin, Berdychowo, Bojanice, Chmielkowo, Drobnin, Goruszki, Górzno, Grodzisko, Hersztupowo, Kleszczewo, Łoniewo (Laune), Marchowo, Trzebiec.

Kaplica publ. S. Maryi Magdaleny, na cmentarzu w Świerczynie, drewn. wystaw. 1830.

Kaplica domowa P. Maryi w Świerczynie, w dworze w XIX w. przez dziedziców wystawiona.

15. Wieszczyczyn w. k. p. S. Rocha istn. 1446, drewn, odbudow. w XVI w. z drzewa dziedzic, spalona 1678, odbudow. z drzewa, restaur. 1870. – Wsie: Binkowo, Dobrzyń, Jarosławki czyli Obreda, Mastów, Rusocin, Zabrodnia.

16. Żabno w. gniazdo Żabińskich. k. p. S. Jakuba istn. przed 1436 należał wtedy do parafii Brodnickiej, R. 1436 dziedzic Stanisław z Krajkowa Żabiński wystawił kościół z drzewa i uposażył nową parafię, odbudował 1789 z drzewa dziedzic Jakób Biliński. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. Obraz cudowny. – Wsie: Baranów, Jaszkowo Krajków, Fworzykowo.

Kościół filialny S. Barbary we wsi Jaszkowo, w XVI w. dziedzic Bojanowski zamienił na zbór akatolików, r. 1640 oddany Katolikom, stary z XVI w. z cegieł, gotycki.

XXI Dekanat Środski.

(w powiat. Środsk. Śremsk. Wrzesnien. Poznań.)

1. Brin miasteczko, gniazdo Brińskich, kość. par. S. Wojciecha i S. Jadwigi istn. przed 1442 drewn., r. 1463 Andrzej z Brina bisk. pozn. wymurował z cegieł i Kollegium mansyonarzy przy nim założył., odrestaur. 1775 Potulicka z Działyńskich. Kościół utracił przez restauracyę pierwotną formę. — Wsie: Czmon, Dworzyska, Konarskie, Mieczewo, Prusinowo, Radzewo, Zwierzyniec

2. Kórnik miasteczko, k. p. WWSS. fund. 1437 Mikołaj Kanclerz, Wyszota proboszcz katedr. pozn. i Łukasz Górka dziedzice; r. 1493 Uriel Górka bisk. pozn. z bratem Mikołajem dziedzice fundowali przy nim Kollegiatę o 2 prałatach, 10 kanonikach i prebendariuszach; r. 1556 Stanisław Górka kościół oddał akatolikom; r. 1592 dziedzic Andrzej Czarnkowski przywrócił katolikom, odrestaurow. w XVIII w. dziedziczka Teofila z Działyńskich Potulicka; w XIX wymurował nowy Tytus hr. Działyński. Wsie: Dachowa, Dziećmierowo, Kromolice, Pierzchno, Runowo, Skrzynki, Szczodrzykowo, Trzebisławki.

3. Koszuty w. gniazdo Koszutskich k. p. S. Katarzyny istn. 1510 drewn. restaur. 1775.

4. Krerowo w. niegdyś biskupów pozn. k. p. S. Jana Chrzcic. erygow. 1344 Jan z Kępy bisk. pozn. Kościół murow. gotycki z XVI w. należał do Wikaryuch katedr. Poznan., restaur. w XVIII w. Wsie: Bieganowo, Bugaj, Januszewo, Linaino, Staniszewo, Święciutkowo, Urniszewo.

5. Mączniki w. należąca dawniej do Prepozytury katedr. pozn. k. p. S. Wawrzyńca, istn. 1444 drewn., odrestaur. 1629 i 1700 drewn. — Wsie: Bagrowo, Brzeziny, Ruszkowo, Ulejno.
Kościół filialny S. Katarzyny we wsi ~~Bag~~ Bagrowo fundacyi Bagrowskich, istn. 1510 niegdyś parafialny. R. 1677 Bagrowscy oddali go na lat 15 Konwentowi Franciszkanów w Poznaniu, Franciszkanie odrestaur. r. 1682 kościół i ~~klasztor~~ 1814 decyzja? wystawili; r. 1751 wybudowali nowy kościół z drewna, który po suppressyi zakonu zamieniono w filię

6. <u>Mądre</u> wieś niegdyś biskupów poznań. K. p. S. Jadwigi istn. 1510 drewn. restaur. 1785. — Wsie Chwałkowo, Nadziejewo, Piątkowice, Wyszakowo.

7. <u>Nietrzanowo</u> w. K. p. WWSS. istn. 1510 drewn., r. 1677 pleban Tomasz Depius wystawił murow. z cegły. — Wsie: Brodowo, Grójce, Murzynowo borowe, Olszewo, Pierzchno, Słachcin, Szamutki.

8. <u>Rogalinek</u> w. K. p. S. Michała, istn. 1510 drewn. odbudował z drzewa w XVII w. Hieronim Wierzbowski sufrag. poznań. — Wsie: Rogalin, Święciniki.
<u>Kaplica</u> publ. we wsi Rogalinie zbudował Edward hr. Raczyński kosztownie z cegły na kształt ~~kościoła~~ świątyni „maison quarrée" w Nîmes; z grobami Raczyńskich.

9. <u>Śnieciska</u> w. niegdyś Kapituły gnieźn. K. p. S. Józefa, istn. 1510 drewn. restaur. 1767 pleban. — Wsie: Bożydar, Dobroczyn, Lorenka, Płaszki, Połwica, Winna.

10. <u>Solec</u> w. niegdyś biskupów poznań. K. p. S. Katarzyny, eryg. 1302 Andrzej Szymonowicz bisk. pozn. drewn. odbudow. r. 1659 z drzewa. — Wsie: Baba, Bogusławka, Bronisław, Ciotki, Koepernik, Kokoszynowo, Krzykosy, Lubrze, Przymiarki Sulencińskie, Roguszko, Sulencin, Wittowo.

11. <u>Sypławie</u> w. gniazdo Sypławskich K. p. S. Jędrzeja, drewn. istn. 1510, do r. 1628 w rękach akatolików, r. 1692 Opaliński dziedzic wymurował chór mniejszy, a Józef Lipski kaszt. łęczyc. dziedzic dostawił chór większy z muru pruskiego r. 1736. — Wsie: Jaryszki, Kobylepole, Michałowo, Pokrzywno.

12. <u>Środa</u> miasteczko ~~[illegible]~~ dawne, Kość. par. Wniebowzięcia P. Maryi istn. 1276 drewn., r. 1423 Mikołaj z Kik oficyał pozn., proboszcz wymurował nowy z cegły i fundował przy niej Kollegiatę z 3 prałatów i 7 Kanoników. Kościół pozostał w dawnym kształcie przybudowano tylko w XVI w. 2 Kaplice. Są tu nagrobki Lampowskich i Gostomskich z XVI w. — Wsie: Babin, Bojnice, Czartki, Jarosławice, Murzynowo Kościelne, Pentkow, Pławce, Połażejewo czyli Babinczyk, Słupia, Włostowo, Żabikowo, Zdziechowo.

Kościół filialny S. Jana Chrzc. we wsi Murzynowo, dawniej paraf. istn. 1510 drewn. r. 1538 wcielony do Kollegiaty Środzkiej, odbud. 1739 z drzewa.

13. Tulce w. K. p. Narodzenia P. Maryi istn. 1510, r. 1529 dziedzic Łukasz Górka Kaszt. pozn. poźniej bisk. pozn. wcielił do Kollegiaty Kórnickiej; drewn. w XVI w. Łukasz Górka generał wielkopol. dziedzic wymurował gotycki. – Wsie: Bylino, Gądki, Gowarzewo, Krzyżowniki, Śródka, Szewce, Tanibórz, Żerniki.

14. Zaniemyśl (Santomischl) miasteczko, K. p. S. Wawrzyńca istn. 1510 drewn. W XIX wybudował w stylu nowogotyckim z cegły Edward hr. Raczyński z legatu dziedzica Józefa Jaraczewskiego Kasztelana. – Wsie: Brzostek, Czarnotki, Luboniec, Niezamyśl w., Zaniemyśl miasteczko, Zwola.

XXII. Dekanat Wałecki.

(Dawniej część Czarnkowskiego, w XVIII w. utworzony)

(w pow. Wałeckim i Nowoszczecińsk.)

1. Czaplinek (Tempelburg) miasteczko. K. p. S. Trojcy, Kościół dawny murow. w XVI w. do r. 1624 był w ręku heretyków, r. 1725 pogorzał.
2. Człopa (Schloppe) miasteczko niegdyś Czarnkowskich, K. p. S. Wojciecha drewn. pogorzał 1633, odbudow. 1660. – Wsie: Jagolice (Jaglitz), Nikorsk, Salin, Wołowe lasy.
   Kościół filialny S. Bartłomieja we wsi Nikorsk (Niekosken) drewn., wybudow. r. 1838 z cegły na nowo.
   Kościół filialny S. Trojcy we wsi Wołowe Lasy (Eichfier) drewn., odbudow. 1830 z drzewa.
3. Jastrow miasteczko, K. p. S. Michała drewn. w XVI w. w ręku heretyków do r. 1628; r. 1738 odbudow. z pruskiego muru. – Wsie: Krempa (Kramske), Plitwica (Plietnitz), Płusza (Bethkenhammer), Ratzebuhr miasteczko, Zamborst.
4. Łubianka (Lebehnke) w. K. p. Podwyższenia S. Krzyża drewn., w XVI w rękach heretyków, r. 1607 przyłączona jako filia do Piły, po spaleniu 1850 wymurowano 1855 nowy z cegły. – Wsie: Cabel (Zabelsmühle), Czechy (Zechendorf), Garbacz (Grammatenbruch).

Kaplica publ. we wsi Czechy, r. 1865 restaurowana murow.

5. Marcinkowo (Marzdorf) w. K. p. S. Katarzyny drewn., r. 1655 Krzysztof de Wedel Tuczyński kaszt. gniezn. dziedzic wymurował gotycki; w XVII w. był filią do Tuczna, r. 1871 odrestaur. W wielkim ołtarzu jest cudowny obraz Bogarodzicy. – Wsie: Bronikowo, Lubsdorf, Prochnow. Obraz cudown.

Kościół filialny S. Jakoba we wsi Bronikowo (Brunk), był w XVII w. filią do Tuczna a w XVIII w. do Marcinkowa. R. 1772 dziedziczka Franciszka z Skoraszewskich Krzycka wystawiła nowy z muru pruskiego.

Kościół filialny S. Michała we wsi Lubsdorf, od XVII w. był filią do Tuczna, podczas najścia Szwedów służył za fortecę. Po spaleniu 1825 odbudował z cegieł dziedzic Kaliat Grabowski.

6. Mielentyn w. K. p. P. Maryi Bolesnej pierwotnie filia do Tuczna, potem do Marcinkowa, drewn., odrestaur. 1759 dziedziczka Franciszka z Skoraszewskich Krzycka. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy, do którego sławny odpust w Narodzenie P. Maryi. – Obraz cudown.
Wsie: Ruschendorf, Strahlenberg, Sztybowo.

Kościół filialny S. Piotra i Pawła we wsi Ruschendorf, niegdyś parafialny, drew. pozostał w pierwotnej strukturze.

Kościół filialny Nawiedzenia P. Maryi we wsi Strahlenberg, niegdyś paraf. w XVII w. wystawiony z drzewa.

Kościół filialny S. Józefa we wsi Sztybowo (Stibbe) niegdyś paraf. drewn., r. 1819 dziedzic Onufry Grabski wystawił nowy z muru pruskiego.

7. Nakielno (Klein Nackel) w. K. p. S. Wawrzyńca, fund. Tuczyńscy w XVI drewn. pierwotnie filia do Tuczna, r. 1730 dziedziczka Karolina z Małachowskich Mycielska wystawiła z muru pruskiego.

Kościół filialny Epiphaniae Domini we wsi Dykowo (Dyck) niegdyś paraf. drewn.; r. 1853 dziedzic Adolf Żychliński wymurował w stylu nowogotyckim.

Kościół filialny S. Jana Nep. we wsi Harmelsdorf, z muru pruskiego

Kościół filialny S. Marcina we wsi Prusinowo stare (Alt-Preussendorf), drewn., r. 1865 wymurowany w stylu nowogotyckim.

Kościół filialny S. Anny we wsi Strączno (Stranz) niegdyś paraf.

odbudow. drewn. pogorzał 1853, r. 1867 dziedzic Albert Stendell wymurował nowogotycki.

8. Róża (Rose) w. K. p. S. Trójcy, drewn. restaur. 1623, pogorzał 1829, r. 1831 wymurowany z cegły. – Wsie: Cappe (Kappe)
Kościoł filialny S. Jana Chrzcic. we wsi Gostunia (Armsfelde) niegdyś paraf. murowany z cegły.
Kościoł filialny S. Jakuba we wsi Leżenia (Riege) niegdyś paraf. drewn. r. 1854 wymurowany z cegły.

Cudowny obraz n. m. P.

9. Skrzetusz (Schrotz) w. K. p. Wniebowzięcia P. Maryi, drewn. do r. 1600 filia do Wałcza, r. 1694 Wojciech Konstanty z Goraja Breza wojewoda pozn. wymurował nowy. W wielkim ołtarzu cudowny obraz P. Maryi Bolesnej od Wojciecha Tholibowskiego bisk. pozn. r. 1660 za cudowny uznany. – Wsie: Tarnowo (Seegenfelde), Wiesiołka (Wyspelke)
Kościoł filialny S. Wawrzyńca we wsi Rozwałd (Rosenfelde) drewn. r. 1707 odbudowany z drewna.

10. Sypniewo (Zippnow) w. K. p. Narodzenia P. Maryi drewn. z muru pruskiego dawniej filia do Nadarzyc, r. 1669 od Konstantyna Brezy wojew. pozn. dotowany, parafialny od r. 1690, r. 1835 wymurowany nowogotycki. Ma wielki ołtarz tu przeniesiony z suprym. kościoła franciszkanek w Bydgoszczy.
Kościoł filialny S. Wawrzyńca we wsi Nadarzyc (Rederitz) do r. 1669 paraf. drewn. w XVI w. w posiadaniu akatolików, r. 1848 wymurowany nowogotycki.
Kościoł filialny S. Jakuba we wsi Szwecya (Freudenfier) drewn. w XVI zbór akatolików, w XIX w. wymurowany z muru pruskiego.
Kościoł filialny Podwyższenia S. Krzyża we wsi Zbyszno (Stabitz) drewn. odbud. 1630 Ludwik Wegher starosta wałecki; r. 1830 wymurowany z muru prusk.
Kościoł filialny S. Piotra i Pawła we wsi Brzeźnica (Briesenitz) niegdyś paraf. drewn., r. 1847 wymurowany z muru pruskiego.
Kościoł filialny S. Jana Chrzic., we wsi Budy (Jagdhaus), drewn. r. 1858 wymurowany nowogotycki.
Kościoł filialny Nawiedzenia P. Maryi we wsi Głowacz (Klawittersdorf), drewn., r. 1864 wymurowany nowogotycki.

Kościół filialny S. Józefa we wsi Duderlag (Duderlage) drewn. r. 1827 wymurowany z muru pruskiego.

11. Tuczno (Tütz) miasteczko niegdyś Wedlów Tuczyńskich, k.p. Wniebowzięcia P. Maryi istn. 1395 drewn. w XVI wieku w posiadaniu akatolików, r. 1620 Krzysztof Tuczyński Kaszt. pozn. oddał katolikom; r. 1622 wymurowany gotycki, po spaleniu 1641 odbudował Stanisław Tuczyński Kaszt. gniezn., r. 1728 Ma=rianna z Tuczyńskich Radońska dostawiła wieżę murowaną. i Altaria. –

Kościół filialny S. Bartłomieja we wsi Knakendorf, drewn., r. 1766 hr. Mycielski wystawił z muru prusk., r. 1859 dziedzic Hieronim hr. Leszczyc Sumiński wymurował nowy. Ołtarz wiel=ki stary S. Maryi Magdal. pochodzi z zajętego r. 1550 przez Lutrów kościoła w Friedlung.

Kościół filialny S. Krzyża we wsi Schulzendorf drewn., r. 1760 Mycielski wystawił nowy z muru pruskiego.

Kościół filialny WWSS. we wsi Marthe, drewn., r. 1680 Stanisław de Wedel Tuczyński Kaszt. gniezn. z żoną Marianną z Leszna wystawił z muru pruskiego.

Kościół filialny S. Trójcy we wsi Małogoszcz (Mehlgast) drewn., wystawiony później z cegły murow.

Kościółek szpitalny Sióstr Miłosierdzia S. Elżbiety w miastecz=ku Tucznie z zakładem sierot.

12. Wałcz (Deutsch Krone) miasteczko k.p. S. Mikołaja fund. 1303 Otto, Konrad i Jan Waldemar margrabiowie Brandenburscy, drewn., w XVI w. Łukasz Górka starosta wałecki oddał go Luteranom, r. 1590 pogorzał i wymurowany nowy, r. 1683 oddany katolikom, r. 1803 wymurowany nowogotycki.

Kaplica publ. S. Józefa w Wałczu murow. z cegły niegdyś przy re=zydencyi Jezuitów fundow. 1629., teraz gymnazyum.

Kościół filialny S. Piotra i Pawła we wsi Breksztyn (Breitenstein) drewn. r. 1835 wymurowany.

Kościół filialny S. Michała we wsi Kwyram (Quiram) z muru prusk. w XVI w. w posiadaniu Luteranów r. 1801 wystawiony z muru pruskiego.

Kościół filialny S. Heleny we wsi Klausdorf drewn. w XVI wieku posiadali Luteranie, r. 1720 odebrany, spalił się 1867.

XXIII. Dekanat Wschowski.

(w powiat. Wschowsk. i Babimost.)

1. Brenno w. niegdyś Opalińskich, k. p. S. Jadwigi fund. w XV w. drewn. r. 1553 odbudow. z drzewa, pogorzał 1759, r. 1781 dziedzic August Książe Sułkowski wojew. kalisk. wymurował nowy. – Wsie: Miastko, Siedmiórki.
2. Ciosaniec (Schusentze) w. niegdyś klasztoru cysterск. w Przemencie, k. p. S. Michała drewn. do r. 1798 filia do parafii Kaszczor, r. 1777 odbudowany z drzewa. – Wsie: Brokuć (Bruchdorf).
3. Dębowałęka (Geyersdorf) w. gniazdo Dębołęckich, k. p. S. Jadwigi, istn. 1510 drewn., do r. 1610 w ręku akatolików dany przez dziedziców Ossowskich, w XVII w. wymurowany z cegły.
4. Kaszczor (Altkloster) wieś niegdyś opactwa Cystersów w Przemencie, k. p. S. Wojciecha istn. w XVI w. drewn. r. 1601 odbudował z drzewa Jakób Brzeznicki opat przement.; r. 1775 Jan Józef Szołdrski opat przement. wymurował nowy.
Wieś: Łupica (Lupitz)
Kościół filialny P. Maryi we wsi Wieleń czyli Weleń (Fehlen) f. 1278 wraz z klasztorem Cystersów Benjamin wojewoda pozn. (r. 1418 przeniesieni Cystersi do Przementu), drewn. odrestaur. r. 1664 z drzewa; r. 1731 wymurowany z cegły. W wielkim ołtarzu
Obraz cudown. cudowny obraz Bogarodzicy; sławne odpusty.
5. Kursdorf w. k. p. S. Jakuba – Wsie: Szlichtynkowo (Schlichtingshain) miasteczko, Driebitz, Kandbau.
6. Łgin (Ilgen) w. gniazdo Łgińskich, k. p. S. Bartłomieja istn. w XV w. drewn.; r. 1857 wymurowała nowy dziedziczka: Nimfa Kęszycka. – Wsie: Nowawieś (Neuguth), Zaborowo (Brettvorwerk)
Kościół filialny S. Jana Chrzcic. we wsi Hetmanice (Kaltvorwerk) mur. wybudował 1748 dziedzic Alexander Andrzej Radomicki, odrestaur. 1863 dziedziczka Nimfa Kęszycka.
7. Łysiny (Gross Lissen) w. k. p. P. Maryi Bolesnej, istn. 1510 drewn., r. 1860 dziedziczka Nimfa Kęszycka wymurowała nowogotycki. – Wies:

Wygnanie (Weigmannsdorf.)
Kościół filialny Narodzenia P. Maryi we wsi Tylewice istn. 1510 niegdyś paraf., drewn., wymurowany w XVII w.

8. Osowasień (Roehrsdorf) w. niegdyś Osowskich, k. p. S. Fabiana i Sebastiana, ist. 1510, w XVI w. Osowscy oddali luteranom, odebr. 1700, drewn. później murowany.

9. Śmieszkowo (Lache) w. k. p. S. Andrzeja, drewn., r. 1720 dziedzic Celestyn Sokolnicki wymurował nowy, po pogorzeli 1723, odrestaur. – Wsie: Potrzebowo, Stawa.

10. Świdnica (Zedlitz) w. k. p. S. Jana Chrzcic. fund. 1300 Jan z Świdnicy dziedzic, konsekr. 1310 Paweł bisk. pozn., w XVI w. Kotwicze dziedzice oddali luteranom, odebrany 1709, murowany dawny. – Wsie: Andrychowice (Heyersdorf), Czerlejno (Schwisnerey), Dryżyna (Altendorf), Kowalewo (Kabel), Olbrachcice (Albertsdorf).

11. Wschowa (Fraustadt) miasto, k. p. S. Stanisława, istn. 1498 murow. pogorzał 1529, r. 1552 Maciej Górski starosta wschow. odjął katolikom, r. 1604 odebrany i odrestaurowany, r. 1685 pogorzał, r. 1725 odrestaurowany i oddany Jezuitom tu sprowadzonym przez Karola Ponińskiego kanon. pozn. proboszcza wschow., po supresyi r. 1772 krótki czas rządzili nim Cystersi, teraz księża świeccy.
Kościół sukkurs. pobernardyński S. Józefa w Wschowie fund. 1456 z klasztorem Bernardynów przez mieszczan drewn. W XVI wieku opanowali luteranie, r. 1629 odebrany, r. 1640 wymurowany klasztor i kościół kosztem Mikołaja Tarnowieckiego dworzanina Opalińskich, gotycki.
Kościół filialny S. Jerzego we wsi Przyczyna górna (Ober-Prietschen) istn. w XVI w. ~~[illegible]~~, opanowali protestanci który wymurowali kościół r. 1591, odebrany r. 1643, niegdyś paraf. murowany.

XXIV. Dekanat Zbąszyński. (dawniej Prozewski)

(w powiat. Babimost. i Międzyrzeck.)

1. Babimost (Bomst) miasteczko, k. p. S. Wawrzyńca; już r. 1640 był drewniany S. Katarzyny, po pożarze r. 1730 wymurował nowy r. 1734 Adam Poniński kaszt. poznań. starosta babimost. S. Wawrzyńca; po pogorzeli 1832 odrestaur. Jest tu cudowny obraz Bogarodzicy. – Wsie: Grojec (Greitzig), Kolisgów (Kalige), Podmokle (Posemuckel)   Obraz cudown.

Kaplica publ. S. Jacka, dawniej ~~[illegible]~~ Zwiastowania P. Maryi, w Babimoscie fund. 1610 drewn., przebudował i rozszerzył r. 1646 Hiacynt Klimowicz prebendarz, drewn. odbudow. 1660 drewn., wymurow. w XVIII w.

2. Bledzew (Blesen) miasteczko, K. p. S. Katarzyny. Miasteczko założył 1235 Władysław Odonicz Książę wielkopolski (który sprowadziwszy Cystersów z klasztoru Doberlug w Łużycach, osadził ich najprzód 1230 we wsi Doberlug nad Łuknicą, skąd r. 1285 przeniesieni do wsi Zemsko, a r. 1414 do Bledzewa). Kościół już w XVI w. był murowany, pogorzał r. 1660, r. 1672 Kazmierz Opaliński opat bledzewski wymurował nowy gotycki; od r. 1740 Cystersi rządzili parafią aż do supressyi r. 1835. – Kościół klasztorny Cystersów drewniany, po pożarze r. 1582 wymurował Sebastian Grabowiecki r. 1797–1802 odrestaurowany, po supressyi r. 1835 z klasztorem zniesiony. – Wsie: Popowo (Poppe), Samost, Starydworek (Althoefchen), Zemsko (Semmritz)

Kościół filialny S. Katarzyny we wsi Goronsko (Gruntzig) niegdyś paraf. fundowali Gorońscy, drewn. w XVI w. w posiadaniu akatolików, drewn. odrestaur. 1725 Katarzyna Eleonora z Gorzyńskich Bukowiecka.

Kościół filialny S. Jana Chrzcic. we wsi Popowo (Poppe) klasztoru bledzewskiego, drewn. odbudow. 1660 z drzewa, wymurow. 1866.

Kościół filialny S. Józefa we wsi Starydworek (Althoefchen) klasztoru bledzewskiego, drewn. r. 1726 Alexander Benedykt Gurowski opat bledzewski odrestaur. z muru pruskiego, r. 1768 Franciszek Rogaliński opat wymurował nowy.

Kościół filialny Zwiastowania P. Maryi we wsi Zemsko (Semmritz) klasztoru bledzewskiego, drewn. fund. 1285 Cystersi (osadzeni najprzód r. 1230 przez Władysława Odonicza we wsi Doberluk, skąd dla częstych wylewów rzeki Warty r. 1285 przenieśli się do Zemska, a ztąd dla braku wody, r. 1578 do Bledzewa) niegdyś paraf. r. 1779 odbudowano z drzewa, do którego r. 1836 wieżę murowaną dostawiono.

3. Brójce (Braetz) miasteczko niegdyś starostwa babimostf. K. p. P. Maryi

drewn. pierwotnie filia do Babimostu, w XVI wieku w posiadaniu Luteranów, po spaleniu 1653 odbudow. z drewa, r. 1860 wymurowany i odtąd parafialny.

4. Chociszewo (Kutschkau) w. niegdyś Klasztoru Cystersów w Paradyżu, k.p. S. Jana Chrzc. istn. 1510 murow. gotycki, w XVI wieku w posiadaniu Luteranów, odebrany 1613. – Wsie: Rogoziniec (Rogsen), Suchy Lutol (Dürlettel).

5. Dąbrówka (Gross Dammer) w. k.p. S. Jakuba f. 1459 Stanisław Zbąski dziedzic, drewn., wymurow. 1660 gotycki. – Wsie: Bolewiny (Bohlen), Czarny Folwark (Schwartzenau).

6. Jabłonka (Falkenwalde) w. niegdyś Klasztoru Cystersów w Bledzewie, k.p. Wniebowzięcia P. Maryi, istn. 1510 drewn. r. 1843 wymurowano nowy. – Wieś: Osiecko (Oscht).
Kościół filialny S. Anny we wsi Nowa wieś (Neudorf), niegdyś paraf. od r. 166, filia, drewn., r. 1750 wymurował nowy Józef Michał Loka opat bledzewski.
Kościół filialny S. Mikołaja we wsi Osiecko (Oscht) niegdyś Klasztoru Cystersów w Bledzewie, kościół starożytny wymurowany 1380, z dobudowaną r. 1806 wieżą.

7. Goraj w. gniazdo Brezów, k.p. S. Trójcy drewn. z początku filia do Przytoczna, w XVI w. w ręku Luteranów, r. 1610 Barbara de Szenechy [illegible] wdowa po Erneście Breza dziedzicu wystawiła nowy kościół z drewa, od r. 1619 parafia. W XIX w. wymurował nowy Sebastian z Kolna Prusimski starosta obornicki. – Wsie: Kozy (Kaze), Krobielewo (Gross Krebbel), Lipka (Annahof), Nowiny (Nowinge), Owiesze, Orłowce, Słodzona (Schlosune), Wiejce (Waitze), Zamłyńskie (Krebbelmühl).

8. Kalawa (Kalau) w. niegdyś Klasztoru Cystersów w Paradyżu, k.p. S. Mikołaja, istn. 1510 drewn., r. 1733 po spaleniu wymurował nowy Józef Gorczyński opat paradyski.
Kościół filialny S. Barbary we wsi Wysoka (Hochwalde), drewn., r. 1738 Józef Gorczyński opat paradyski wymurował nowy.
Kaplica publ. P. Maryi we wsi Paradyż (Paradies). Kościół ten wraz z Klasztorem i Opactwem Cystersów fund. 1234 Mikołaj Bronisz

pierwotnie drewn., wymurowany w XIV w., r. 1397 podczas konsekracyi miał 14 ołtarzy, w XVII wieku odbudowany wspaniale wraz z obszernemi zabudowaniami klasztornemi. Po supresyi klasztor zamieniono na Seminarium pedagogiczne a kościół na kaplicę. Od r. 1821 należy wieś Paradyż z wyjątkiem Instytutu pedagogicznego do dyecezyi wrocławskiej.

9. Kościeszyn (Kuschten) w. k. p. S. Szymona i Judy fund. 1420 dziedzic Mikołaj Watha czyli Wakha, drewn. pozostał w pierwotnym stanie. — Wsie: Bronikowo, Brudzewo (Brausendorf), Kręsko (Krantz)

10. Koźminek (Kozmin) w. k. p. S. Stanisława fund. dziedzice Cystersi z Paradyża, pierwotnie filia do Kręska, później w XVI w. parafia, drewn. odrestaur. 1740 Józef Gorczyński opat paradyski.

11. Międzyrzecz (Meseritz) miasteczko, k. p. S. Jana Chrzcic. istn. 1259 drewn. w XVI w. Stanisław Myszkowski starosta międzyrzecki oddał Luteranom, r. 1604 odebrany; w XVIII w. wymurowany gotycki, r. 1868 restaur. Bractwo Ubogich pod tytułem N. P. Maryi zaprowadzone r. 1492. Szpital (przy którym był kościołek S. Mikołaja, dziś zniesiony) fund. 1536 fund. Franciszek Stanisław Kurski. — Wsie: Bobłowiecko (Bobelwitz), Nietoperek (Nipter), Wirnica, Żółwin (Solben)
Kościół filialny S. Marcina we wsi Kęszyce (Kainscht) niegdyś paraf. Władysław II kościół ten wraz z filią w Nietoperku wcielił do kościoła szpitalnego S. Mikołaja w Międzyrzeczu; drewn. r. 1728 Franciszek Woliński proboszcz międzyrzeck. wybudował kościół z muru pruskiego, r. 1860 wymurowany z cegły.
Kaplica publ. S. Wojciecha, we wsi Wojciechowo (Georgsdorf) drewn. dawna, restaur. 1783.

12. Nowe Kramsko (Neu Kramtzig) w. niegdyś klasztoru Cystersów w Obrze, k. p. Narodzenia P. Maryi, drewn. pierwotnie filia do parafii Klemsko w dyecezyi wrocław., od r. 1636 probostwo, r. 1759 opat Jan Nepom. Bystram wymurował nowy. — Wieś: Wojnowo.

13. Przytoczna (Prittisch) w. k. p. S. Trójcy, istn. 1510 drewn. w XVI w. zajęli Luteranie lecz za Zygmunta III odebrany i jako filia do Goraja wcielony. R. 1740 dziedzic Andrzej Wyssogota Zakrzewski odbudował z drzewa i odtąd parafię przywrócono; r. 1870 wymurowany. — Wsie: Kaszczewo, Piskorowo.

14. Przczew (Betsche) miasteczko niegdyś biskupów poznań. k. p. S. Maryi Magdaleny istn. już 1298. drewn. pogorzał 1631; r. 1650 Andrzej Szołdrski bisk. pozn. wymurował nowy. Tu r. 1602 d. 2 Junii Wawrzyniec Goślicki bisk. pozn. odbył Synodalną Kongre: gacyą. Siedziba Archidiakonatu Przczewskiego niegdyś. – Wsie: Borowy Młyn (Heidemühle), Janowo (Janau), Kuligow (Kulkau), Nowa Silna (Neuschillen), Pąchy (Punken), Policko (Politzig), Przczew miast. (tu się d. 7 Styczn. 1778 urodził Melchior Fiałkowski arcyb. warszaw.), Silna (Schillen), Stołun (Halm), Scharcz (Schartzig), Swiechociny, Zielonomyśl (Zielomiśl)

15. Rokitno (Rokitten) w. niegdyś Klasztoru Cystersów w Ble: dzewie, k. p. WWSS. fund. 1333 Jan Doliwa bisk. pozn. r. 1661 wieś tę wraz z parafią Adalbert Tholibowski bisk. poznan. wcielił do opactwa Bledzewskiego, Kościół paraf. drewn. r. 1640 odrestaurował Stanisław Dembiński opat bledzewski, a Kazmierz Opaliński opat bledzewski r. 1661 wystawił przy nim klasztor na 7 Cystersów. Koś: ciół obszerny z 2 wieżami r. 1746–1778 wymurował Michał Kona: rzewski opat bledzewski z legatu 32000 złp. przez Opata Józefa Gorzyńskiego zapisanego; ozdobił 1756 Józef Loka opat; konse: krował r. 1848 Leon Przyłuski arcyb. gniezn. – W wielkim ołtarzu cudowny obraz Bogarodzicy, przez Komisyą biskupią r. 1670 za Obraz cudown.
łaskawy uznany. Sławny odpust na Narodzenie P. Maryi. – Wsie: Rojewo (Rhyn), Świerdzelewo (Schwirle).
Kościół filialny S. Kazmierza we wsi Chemsko (Gollmütz) r. 1661 od Wojciecha Tholibowskiego bisk. pozn. wraz z kościołem w Rokitnie do Klasztoru Cystersów w Bledzewie wcielony, istn. 1550 drewn. wymurow. 1669.
Kościół filialny S. Bartłomieja we wsi Kalsko (Kaltzig) istn. 1510 drewn., r. 1693 odbudowany z drewa. Wieś ta należała do Klasztoru w Bledzewie od r. 1390
Kościół filialny S. Anny we wsi Świerdzelewo (Schwirle) na: leżącej od XV w. do Klasztoru w Bledzewie, drewn. odbudowany r. 1669 z drewa.

16. Skwierzyna (Schwerin) miasteczko dawniej do starostwa mię: dzyrzeck. należące, k. p. S. Mikołaja fundowany w XIII w. a. 1540

Stanisław Myszkowski starosta międzyrzeck. oddał Luteranom, r. 1604 odebrany. Kościół dawny drewn., w XVI w. wymurowany, r. 1862 restaur. — Wsie: Alexandersdorf, Johanneswunsch, i Morrn leżą już w Brandeburgii, lubo do dyecezyi pozn. należą. We wsi Morn jest kościół simultan. w którym się nabożeństwa luterskie i katolickie odbywają.

17. Starydwór (Altenhof) w. niegdyś klasztoru Cystersów w Paradyżu. K. p. S. Wawrzyńca dawny, starożytny murowany. — Wsie: Bukowiec (Bauchwitz)

Kościół filialny S. Jana Chrzcic. we wsi Łagowice (Lagowitz) niegdyś ~~paroch~~ filia do parafii Bukowiec, w XVI w. w posiadaniu Luteranów, r. 1718 Weronika z Twardowskich Szczaniecka dziedziczka powróciła Katolikom, drewn.

Kościół filialny S. Józefa we wsi Wyszanów (Wissen) należącej niegdyś do opactwa cysters. w Paradyżu, drewn., restaur. 1682. r. 1792 wymurowany.

18. Trzciel (Tirschtiegel) miasteczko niegdyś Ostrorogów, potém Opalińskich, K. p. S. Wojciecha, drewn, odbudow. 1614 i 1692 z drzewa, po pożarze r. 1809, zbudowany r. 1824 z pruskiego muru kosztem dziedzica Księcia Reuss de Plauen. — Wsie: Grużówko, Jabłonka, Luben, Mitręga, Rybojady, Sieroz (Schierzig).

19. Trzebiszew (Trebisch) w. niegdyś biskupów pozn. K. p. S. Jana Nepom. od r. 1661 – 1730 był filią do Skwierzyny, drewn., r. 1768 wymurowany; r. 1846 na nowo wymurowany.

20. Zbąszyn (Bentschen) miasteczko, K. p. Wniebowzięcia P. Maryi istn. 1298. R. 1516 d. 13 Januar. Jan Lubrański bisk. pozn. fundował przy nim Kollegiatę (złożoną z proboszcza, dziekana i 5 mansyonarzy). W XVI w. Abraham Zbąski oddał Luteranom, drewn. do którego r. 1640 Abraham Ciświcki kaszt. szremsk. dostawił kaplicę murowaną. R. 1792 Edward Garczyński kaszt. rospiersk. wymurował nowy, r. 1850 odrestaurowany. Są tu nagrobki Garczyńskich z XVIII w. — Wsie: Boruj (Kirchenplatz), Godziszewo, Lutolek (Nasslettel), Łęczna (Lentschen), Morgi, Nowydwór (Weidenvorwerk), Nandrie (Nandel), Poświętno, Samsonka (Schrompe), Strzyżewo (Strehle), Tomnica,

Kaplica publ. S. Krzyża w Zbąszyniu za miastem fund. 1656 Maciej Kowczyc mieszczanin drewn. restaur. 1738.

Kaplica S. Mikołaja w Zbąszyniu fund. w XVII w. mieszczanie, kaplica publ. drew.

Kościół filialny Niepokalanego Poczęcia P. Maryi we wsi Chobie-
nice fund. 1467 z Chobieniccy, niegdyś paraf., w XVI w. dziedzice
Miękiccy oddali Luteranom, odebrany r. 1638, drewn., r. 1778 wymu-
rował dziedzic Józef z Brudzewa Mielżyński (domnitz)
Kościół filialny S. Wawrzyńca we wsi Łomnica (f. 1770 Stefan
Garczyński kaszt. kalisk. drewn.
Kościół filialny S. Stanisława we wsi Przyprostynia (Bran-
dorf) ist. 1510 niegdyś paraf. drewn. r. 1516 został filią, r. 1667 re-
staur. i r. 1779, w XIX w. wymurowany.
Kaplica publ. S. Mikołaja we wsi Zakrzewo fund. 1641 dzie-
dzic Mikołaj Chłapowski, zniszczała, drewn.

W biskupstwie Poznańskim było w r. 1875.

Dekanatów	24.
Kościołów parafialnych	341
" filialnych i sukkursalnych	105
Altaryi	27
Kaplic publicznych (Oratoria)	66
Szkół parafialnych	847
Szpitali kościelnych	88
Księży	520
Dusz katolickich	610,372.
Klasztorow męskich Reformatów	3

Poznań (Bożego Ciała), Goruszki (S. Krzyża), ~~Wronki~~ paraf. Pierzka Górka (Zwiastowania P. Maryi)

Klasztorów żeńskich:

a) Siostr Miłosierdzia S. Wincentego a Paulo . . 8
Poznań (Przemienienia Pańskiego, szpital – Poznań (na przedmieściu Środka, zakład sierot) – Poznań (na przedmieściu S. Marcina, S. Józefa zakład miłosierdzia) – Gostyń – Kórnik – Kościan – Środa – Wolsztyn.)

b) Zakonnic S. Urszuli (Poznań, kaplica S. Czesława) 1.

c) " Karmelitanki bose (Poznań, Imienia Jezus i S. Józefa) 1

d) Siostr Miłosierdzia S. Elżbiety 4
(Poznań, Rawicz, Gniezno, Wschowa)

e) Wizytki – (Ostrowo) 1

f) Zakładów Służebniczek Matki Bożej 22.
Jaszkowo (paraf. Żabno), Brodowo (p. Mietrzanów), Czarnków, Drzązgowo (par. Grodzisk.), Gołembin (dekan. Kościan), Koparzewo (par. Krzywin), Kowanówko (par. Obornick.), Lubasz (dek. Czarnków.)

Oporowko (par. Oporow), Osiek (par. Dubin), Podrzecze (par. Strzelcen.) Poznan (par. s. Maryi Magdal.), Rabin (dekan. Koscian.), Rokosów (par. Poniec), Rożnowo (dek. Obornick.) Szamotuły, Szołdry (par. Brodnic.), Trzebaw (par. Lódz.), Turwia (par. Wysokoc.), Uzarzewo (dekan. Kostrzyn.), Wielichowo (dekan. Grodzisk.), Zdzież (par. Boreck.)

Dyecezya tyraspolska.

Już w XVII wieku starała się Stolica apostolska o rozszerze=
nie wiary katolickiej w południowej Rossyi i na pogranic=
czu Azyi. R. 1673 posłany był z Propagandy do Astracha=
nu jako missionarz Romuald de Pinto Kapucyn, który
tamże założył parafią. R. 1790 trudnili się missionarstwem
w tych stronach Jezuici białoruscy, których staraniem w
missyach Astrachańskiej, Mozdockiej, Odeskiej stanęło
przed r. 1820 wiele kościołów: w Odessie, Manheim, Landau,
Rastadt, Selz, Josephsthal, Chersonie, oraz w gubernii
saratowskiej kościoły w Saratowie, Raskaty, Paninskaja,
Kasickaja, Semenowka, Katharinstad, Tonkoszówka, Kras=
nopole, Graznowatka, Kaminka i t.d. Jezuici ci byli
po największej części Niemcy lub Francuzi. Na początku
XIX wieku naznaczonym był wizytatorem tych kościołów
x. Nicole emigrant francuski, po którego odjeździe do
Francyi z księciem Richelieu r. 1815 Rząd sprowadził z Ba=
waryi x. Ignacego Lindl na kurata w Odessie i wizytato=
ra kościołów noworossyjskich z pensyją 4000 rubli rocznie.
Gdy tenże w kazaniach zaczął głosić zasady przeciwne dogma=
tom katolickim, wydalono go r. 1823 z Rossyi. R. 1820 po wyg=
naniu Jezuitów, sprowadził znowu Rząd 7 kapłanów niemiec=
kich z zagranicy dla kolonii saratowskich i x. proboszcza
z Düsseldorfu Gosnera z pensyją 5000 rubli rocznie; lecz
i tego po roku wydalono za wydanie dzieła przeciwnego reli=
gii katolickiej „Ewangelia podług S. Mateusza." Później był wi=
zytatorem kościołów noworossyjskich, prałat Szczytt, a ostatniemi

czasy znany z grabieży biblioteki petersburskiej exjezuita Pichler. Obowiązki pasterskie po Jezuitach od r. 1820 pełnili przy tych kościołach po części księża świeccy, po części Dominikanie i Bernardyni. Kościoły te należały do dyecezyi mohylewskiej i tworzyły 2 dekanaty: Chersoński czyli Noworossyjski mający 25 kościołów i kaplic, i Saratowski liczący 15 kościołów i kilka filij; prócz tego 28 kościołów ormiańsko-katolickich (w guberniach Kutais i Eriwan) i jeden kościół chaldejski w Tiachut pod górą Ararat (w Mingrelii)

(Sierpnia?)

Skutkiem konkordatu zawartego w Rzymie d. 15 Stycznia 1847 i na mocy Bulli Piusa IX „Universalis Ecclesiae cura" z d. 3 Lipca 1848 utworzono w Rossyi nową siódmą dyecezyję rzymsko-katolicką Chersońską rozciągającą się na gubernie: Chersońską, Ekatarynosławską, Saratowską, Astrachańską, Samarską, Taurydzką, Krym i kraje zakaukazkie, do której także

[(gubernie Kutajską i eryważńską)

przyłączono Besarabiję należącą dotąd do dyecezyi kamienieckiej. Miał być podług konkordatu 1 biskup z pensyją 4480 rubli sr., 2 sufraganów: saratowski i chersoński (którego dotąd nieobsadzono). Kapituła składa się z 2 prałatów (dziekana i archidyakona), 4 kanoników gremialnych, 6 kanoników honorowych, i 3 mansyonarzy czyli beneficyantów (składających tak zwaną kapitułę mniejszą. Seminarium w Saratowie ma 15–25 alumnów na koszcie skarbowym. —

Na mocy bulli Piusa IX z d. 18 Września 1852, stolica biskupia przeniesioną została z Chersonu do Tyraspola nad Dniestrem i biskupstwo przezwane Tyraspolskiem: mimo tego jednak kościół katedralny, stolica biskupa, kapituła i seminarium pozostają dotąd w mieście Saratowie.

R. 1860 było w dyecezyi tyraspolskiej 54 kościołów parafialnych, 22 kościołów filialnych, 30 kaplic, 125 duchownych świeckich i 119285 parafian. Oprócz tego ormiańsko katolickich 35 kościołów parafialnych, 7 kościołów filialnych, 53 duchownych świeckich i 13534 parafian ormiańsko-katolickich. — Kościoły były podzielone na dekanaty: 1) Saratowski (w gubern. saratowsk. i astrachań. – 7 kość. paraf. 9 filij, 5 kaplic), 2) Samarski (w gubern. samarsk. – 8 kość paraf. 10 filij), 3) Ekaterynosławski (w gubern. ekaterynosław. – 4 paraf. kość.) 4) Krymski (Tauridensis) (w gubern. krymsk. – 8 paraf. kość. 7 filij, 1 kaplica – Pomiędzy kościołami paraf. w tym dekanacie należą ormiańsko-katolickie: 1 kościół paraf. w Teodozyi, i 1 klasztor ormiański zakonników eremitów S. Antoniego w Karasu-Bazar), 5) Chersoński (w gub. chersoń. – 13 kość. paraf., 1 filia, 15 kaplic) 6) Bessarabski (w gub. besarabsk. – 4 kość. paraf. i filia) 7) Kaukaski czyli Wizytatorstwo Kaukaskie (w gubern. tyflis. kutais. stawropol. derbent. erywan. szamacha. – 16 kość. paraf. 4 filie. Pomiędzy kościołami paraf. w tym dekanacie jest jeden kościół (Starurdów) chaldejski w Siachuth) 8) Dekanat kościołów ormiańsko-katolickich (w gubern. kutais. i erywan. — 28 kość. paraf.)
Kapituła w Saratowie składa się z 6 prałatów i kanoników

[nad rzeką Araxes koło Erywanu (mieszkańce r. 1828 przybyli z Persyi (ob. Opis tej parafii w Przegląd Katolicki 1865 Nr. 14)

Poczet biskupów tyraspolskich:

1) Ferdynand Helan Kahn przeor dominikanów ryskich konsekrowany na biskupa 10/29 Października 1850 + 1864 (ob. 18 Paźdz. w Saratowie). Potem administrował sufragan tyraspolski Wincenty Lipski biskup Jonopolitański ur. 1796, wyświęc. 1823, biskupem jonopolitańskim od r. 1857.
2) Franciszek Xawery Zottman od r. 1872.

Jus
122
om
(ep
gal
Po:
po
wó
a j
su
Ku
bi
Ko
bi
Lo
r.
Ka
z p
wo
To
B
17
re

Już r. 1228 ustanowił Grzegorz IX papież (dat. Laterani 21 Martii, 1228) Teodoryka z zakonu Dominikanów biskupem nowonawróconych Kumanów mieszkających w południowej Wołoszczyźnie (episcopus Cumanorum). Biskup ten żyjący jeszcze r. 1235 podlegał jak się zdaje władzy arcybiskupa strygońskiego w Węgrzech. Po zniszczeniu tegoż biskupstwa przez Mongołów i Tatarów i po zajęciu tej ziemi r. 1359 przez Wołochów z Marmacyi pod wodzą Dragosza, na prośbę Łaczka wojewody multańskiego (syna a jak inni utrzymują wnuka owego Dragosza czyli Bogdana) wniesioną przez franciszkanów Pawła z Swidnicy i Mikołaja z Melsaku misyonarzy na Wołoszczyźnie, do papieża, polecił Urban V arcybiskupowi pragskiemu oraz biskupom wrocławskiemu i krakowskiemu (apud Montem Flasconem d. 24 Julii 1369) urządzić biskupstwo z katedrą na Wołoszczyźnie. Na katedrę przeznaczył Łaczko kościół Dominikanów Św. Jana w mieście Serecie r. 1370, który to kościół z klasztorem fundowała (r. 1380) Małgorzata matka owego Łaczka i Piotra wojewody multańskiego (jak się okazuje z przywileju danego temuż klasztorowi w Serecie przez Piotra wojewodę r. 1384, gdzie wspomina, iż tamże owa Małgorzata pochowana). To nowo założone biskupstwo nazwano ceretenskiem (Cerethensis). Barnabas Kędzierski, Sulzer, [illegible] (Gesch. d. transalp. Daciens. Wien 1772), Benkö (Milcovia. Viennae 1781), Hormuzaki E. (Fragmente. Bukarest 1878) następujący szereg biskupów ceretenskich wymieniają:

I) Andrzej Wasilo herbu Jastrzębiec franciszkan 1371.
II) Nicolaus (de Melsak) franciszkan 1384.
III) Stefan Rutheni dominikan 1388.
IV) Stefan Martini dominikan 1395 (mianowany biskupem ceretenskim od Bonifacego IX d. 8 Czerwca 1399).
V) Jan Sartorius dominikan 1400.

Wilhelm Schmidt (Romano-catholici per Moldaviam episcopatus et rei romano-catholicae res gestae, quas ad optimorum fontium fidem publicam in lucem profert Guilielmus Schmidt Buda-Pestini, typis Societatis typographicae Athenaeum 1887, Hungarica regia Scientiarum Academia patrocinante. 8vo str. 164. 2) następujący zaś podaje szereg:

1) Andrzej I franciszkan 1371–1374. (?)
2) N. N. 1374–1380. (?)
3) Stephanus Rutheni dominikan 1380.
4) Andrzej Wasilo herbu Jastrzębiec 1385 franciszkan, spowiednik Królowej węgierskiej Elżbiety, r. 1387 przeniesiony na biskupstwo wileńskie, zmarł r. 1399.
5) Jan (przed r. 1394)
6) Stefan Martini dominikan mianowany przez Bonifacego IX Romae VI Idus (d. 8) Junii 1394.
7) Jan Sartorius dominikan 1400. Za niego r. 1403 wskutek starań wojewody Aleksandra Dobrego przeniesiona została katedra z Seretu do miasta Bakou nad Bystrzycą, gdzie r. 1412 wystawiono kościół katedralny przy klasztorze franciszkańskim. Biskupstwo bakowskie (Bacoviensis) pod władzę metropolitalną arcybiskupa lwowskiego poddano. Umarł około r. 1412 (był wprzód sufraganem Krakow.)

1415 fr. Nicolaus. episcopus Ceretensis Mgr. S. Theol. vicarius in spiritualibus generalis episcopi Jaurienris. (Cod. dipl. patr. Hungariae. I. Nr. 198 p. 309.

8) Stefan Zajączek herbu Świnka dominikan konwentu Krak. (drugi biskup bakaoski) [redacted] obrany 1414 na biskupstwo + 1430.
9) Tomasz Ehrenheber czyli Erneber dominikan, od r. 1431 + 1439.
10) Jan z Seretu (Cerethensis) czyli jak go niektórzy zowią Piotr Jan z Seretu franciszkan, od r. 1441 + 1451 pogrzebany we Lwowie.

11) Jan Roża dominikan od r. 1451, podobno od Tatarów zabity;
pisał się też biskupem moldawskim.

12) Jan Szymon Tawłoy z Franciszkan konwentu lwowskiego, od r. 1460;
z powodu wojen z Turkami mieszkał w siedmiogrodzkiem mieście
Baja i był sufraganem biskupa siedmiogrodzkiego.

13) Piotr proboszcz parafii Waldhut w Siedmiogrodzie, sufragan
biskupstwa Siedmiogrodzkiego w Weissenburgu (Alba Julia)
od r. 1476 pisał się episcopus Moldaviensis. Dla niepokojów
mieszkał w Siedmiogrodzie. Za niego Stefan wojewoda multański
fundował klasztor katolicki w Totrusch i kościół w Kotnar.

14) Tomasz de Zagradino Węgierz rodu, dominikan, od r. 1497
zabity od zbójców we wsi Brlesti koło miasta Niamtz. Turcy
niszczą katedrę w Bakowie i biskupstwo od r. 1511 osierocone.
Bogdan jednooki wojewoda multański kazał zburzyć kościół i klasz:
tor dominikanów w Sereue koło r. 1509. – Około r. 1552 odbudowali
Bernardyni siedmiogrodzcy klasztor w Bakowie. – Jan Jakób
Bazylik Heraklides despota zagarnąwszy r. 1561 województwo
multańskie zaprowadza luteranizm i r. 1562 mianuje Polaka
Lusińskiego superintendentem – Piotr kulawy wojewoda multań:
ski r. 1588 sprowadza do Multan jezuitów, i r. 1589 obiecuje przyjąć unią
z Kościołem rzymskim za doradą swego marszałka Piotra Bruti Włocha.
R. 1588 zjeżdża do Wołoszczyzny jezuita Stanisław Warszewicki. Papież
bullą Romae (d. 19 Augusti 1589) biskupstwo bakowskie poddaje jako
sufraganią pod władzę arcybiskupa lwowskiego.

15) Bernardinus Quirini rodem z Kandyi z zakonu Bernardynów
wizytator apostolski na Wołoszczyźnie biskup argienski (Curtea
d'Argis), r. 1589 otrzymał biskupstwo bakowskie. Znalazł on w swej dyecezyi
15 miast i 16 wsi zamieszkałych przez 691 familij czyli 10740 dusz wyznawających
religią katolicką. Kościoły były a) Baków miasto z kościołem murowanym i drewnia=
nym drewnianym S. Mikołaja. b) Baja miasto z 2 kościołami murowanemi
i 316 parafianami. c) Niamtz miasto z 2 kościołami drewnianemi i 303 para=
fianami. d) Totrus miasto z kościołem murowanym i 394 parafianami. e) Hurch
z kościołem drewnianym i 435 parafianami. f) Kotnar miasto z 3 kościołami mu=
rowanemi i 1 drewnianym z 1800 parafianami. g) Roman miasto z 2 drewniane=
mi kościołami z 130 parafianami. h) Sabojani miasto z kościołem. i) Berendesti wieś.
k) Tomasiani wieś. l) Luzani wieś. m) Guidiciani wieś. n) Lugdeni wieś. o) Soczawa

miasto z 2 Kościołami murowanemi i 158 parafianami. Quirini biskup umarł r. 1605.

16) Hieronim Arseghno, pobożny popierany przez Konstantyna Mohiłę, został 1606 biskupem bakowskim, będąc wprzód wizytatorem apostolskim

17) Waleryan Lubieniecki bernardyn r. 1611 biskup bakowski, ostry i surowy, dla tego otruty.

18) Adam Goski franciszkan kustosz konwentu lwowskiego, konsekrowany na biskupa r. 1618.

19) Andrzej Bogosłowicz z Dalmacyi, po krótkich rządach zrezygnował

20) Gabryel Fredro herbu Bończa, bernardyn, biskup bakowski od r. 1624.

21) Jan Chrzciciel Zamojski herbu Jelita dominikan, kasztelanic chełmski, biskup od r. 1630 bakowski, r. 1650 został biskupem przemyskim, a r. 1654 biskupem łuckim † 1 Stycznia 1655. — Biskupstwo bakowskie r. 1646 składało się z parafij: 1) Husch 2) Vaslui 3) Barlad. 4) Galacz. 5) Bogdana 6) Sztenfalva, 7) Manfalva, 8) Gerzdafalva, 9) Niamtz. 10) Domafalva, 11) Szabofalva, 12) Lokoesfalva, 13) Voelesek, 14) Ujfalu 12) Tatros. 13) Lukacsfalva, 14) Szaloncz, 15) Forrofalva, 16) Paskan, 17) Bogdanfalva, 18) Hidegkut, 19) Terebes. 20) Bakov. 21) Roman. 22) Tamasfalva 23) Zsidofalva, 24) Szetskofalva, 25) Baja, 26) Soczawa, 27) Herleu, 28) Kotnar. 29) Sztunga, 30) Fass, 31) Jassi

22) Mathias Marianus Kurski herbu Prawdzic bernardyn [illegible] r. 1651 mianowany przez Króla Jana Kaźmierza biskupem bakowskim, lecz zrezygnował zostawszy biskupem enneńskim i sufraganem poznańskim.

23) Atanazy Rudziński 1659 biskup bakowski, po roku zrezygnował

24) Jakób Gorecki dominikan 1678 d. 6 lutego wyświęcony w Rzymie na biskupa † 1679 w Grodnie.

Od r. 1663 był wizytatorem apostolskim w Moldawii Vitus Pilucci Włoch franciszkan, [illegible], a po nim 1670 Piotr Parcevich rodem Bulgar, arcybiskup marcianopolitański. Po jego odjeździe mianowany został w Rzymie d. 1 Grudnia 1676 administratorem biskupstwa bakowskiego Stefan Tapolcsai Węgier franciszkan gwardyan klasztoru Csiko w Siedmiogrodzie

25) Jakob Dłuski franciszkan mianowany w Rzymie d. 23 Grudnia 1679 biskupem bakowskim na przedstawienie króla polsk. Jana III. Rumuński autor Melchisedek w dziele Papismul pag. 28 pisze, iż przed Dłuskim był biskupem bakowskim Jan Zammatel Burkuta Węgier, któremu r. 1675 hospodar wojewoda Antoni Rosetti dał przywilej libertacyjny. — Może to imię przekręcone? — Może to był Jan Chr. tita Berekusz proboszcz w Kotnarze. — Inni znów między Goreckim a Dłuskim wspominają niejakiego Dousoni biskupem bakowskim. Złupiony od Tatarów wrócił Dłuski do Lwowa gdzie r. 1683 umarł w klasztorze Franciszkanów.

Po śmierci Dłuskiego był administratorem znowu Vitus Piluzzi franciszkan arcybiskup maryonopolitański, którego Innocenty XI papież w Rzymie d. 23 Grudnia 1679 mianował koadjutorem Dłuskiego biskupa bakowskiego, a gdy ten r. 1689 zmarł, na jego miejsce papież mianował wikaryuszem generalnym biskupstwa bakowskiego Feliza Bernabei franciszkana biskupa pryzeńskiego (Prisenus).

26) Wiktoryn Amand Cieszejko Litwin dominikan przeor klasztoru, mianowany od króla Jana III r. 1693 biskupem bakowskim. Dla braku dochodów biskupich nadał mu król probostwa w Mścibowie (w dyec. wileń.), w Woli Zarzyckiej (dyec. przemysk.), w Bełzie (dyec. przem.), w Kołomyi (dyec. lwow.) i w Brodach (diec. łuck.). Umarł w Brodach r. 1698, nie odwiedziwszy nawet dla zamieszek wojennych swej dyecezyi.

27) Stanisław Franciszek Bieganiski herbu Prawdzic franciszkan exprowincyał, mianowany 1699 biskupem bakowskim i proboszczem w Brodach † 1709 w Ostrogu.

28) Tomasz Hanuszewicz Litwin dominikan klasztoru grodzieńskiego, nominowany od Stanisława Leszczyńskiego r. 1709 na biskupstwo bakowskie, nieotrzymawszy sakry, umarł 1757 w Grodnie.

29) Jan Damascen Lubieniecki Dominikan przeor warszawski, od r. 1706 prowincyał, mianowany od Augusta II r. 1711 biskupem bakowskim, otrzymał potwierdzenie w Rzymie. Zwiedziwszy swą dyecezyę r. 1714, po powrocie zmarł 1714 na powietrze na Podlasiu, pochowany w Warszawie.

30) Adryan Adam Skrzetuski franciszkan exprowincyał mianowany 1715 od Augusta biskupem bakowskim, zmarł 1715 w Krakowie przed otrzymaniem sakry.

31) Jozafat Parysiewicz franciszkan gwardyan piński exprowincyał litewski, za nominacyą Augusta II konsekrowany d. 27 Kwietnia 1718 przez Cypryana Brzostowskiego biskupa wileńskiego. Umarł około 1729.

32) Tomasz Słubicz-Załęski dominikan przeor w Łucku otrzymawszy 13 Kwietnia 1733 nominacyą na biskupstwo bakowskie, zmarł 1733 w Krakowie przed otrzymaniem sakry.

33) Stanisław Rajmund Jezierski herbu Nowina dominikan otrzymawszy nominacyą królewską i potwierdzenie papieskie, konsekrowany d. 4 Maja 1738. Z powodu braku dotacyi nadał mu król probostwa w Tuligłowach, Vielowsi i Kocku. R. 1744 odbył wizytę generalną swej dyecezyi. Było wtedy tylko 11 parafij i 5500 parafian

*) Faraonensis

Kościół Katedralny w Bakowie słomą kryty; w [illegible] zasach Kościół drewniany, parafian 400; ecclesiae: Sabaonensis, Tomasieni, Faraonensis*), Kalugera, Baccovia, Husch, Gasarensis, Tiburtinensis (in Tatteria), Soczaviensis. — Benedykt XIV listem z d. 10 Decembr. 1748 polecił królowi polskiemu aby obmyślił dotacyję dla biskupa bakowskiego. W skutek tego August III wyznaczył probostwo Sniatyńskie za siedzibę biskupowi bakowskiemu co Benedykt XIV (bullą Romae d. 3 Augusti 1751) potwierdził, bo kościół katedralny w Bakowie był zniszczony. Prócz tego posiadał biskup bakowski na Wołoszczyźnie oddawna dotacyjną wieś Ferebes, która również była zniszczoną. R. 1747 erygowano nową parafię we wsi Stawczany (na Bukowinie). R. 1760 Hieronim Sierakowski arcybisk. lwow. potwierdził biskupom bakowskim posiadanie probostwa sniatyńskiego jako katedry prócz tego dał tymże biskupom stallum pomiędzy kanonikami katedry lwowskiej. R. 1765 d. 13 Octobr. Franciszek Kandyd Ossoliński biskup dardaneński otrzymał sakrę od Hieronima Sierakowskiego arcyb. lwow. Jakuba Augustynowicza arcyb. ormiań. i Samuela Głowińskiego biskupa hebroneńsk. jako koadjutor biskupa bakowskiego we Lwowie u Franciszkanów. Był Ossoliński wprzód gwardyanem klasztoru warszawskiego, a gdy r. 1774 na biskupstwo kijowskie postąpił, został od Klemensa XIV (Romae d. 9 Maii 1774) mianowany koadjutorem bakowskim i biskupem bybliyskim Piotr Dominik Karwosiecki prowincyał franciszkański na Rusi, konsekrowany d. 1 czerwca 1775 w Dunajowie. Jako dotacyję koadjutorstwa otrzymał probostwo w Mostach. — Na Wołoszczyźnie i w Multanach byli wtedy wikaryuszami generalnemi prefekci missyj: Franciscus Pesi † 1740, Manfi 1744, Clemens Leidet francuz 1750–1766, Josephus Maria Minotti 1774. Jezierski biskup bakowski † 29 April. 1782 we Lwowie

F. Antonius Mauro, Josephus Maria Martinotti 1782, Fidelis Rocchi z Fano 1784, Alojsius Landi 1789, Joannes Massai 1806.

34) Dominik Szaniawski dominikan klasztoru lubelskiego (urodz. 1744 wstąpił do zakonu 1763) mianowany (1782) od Króla Stanisława Augusta biskupem bakowskim, lecz gdy od cesarza Józefa II potwierdzenia nie uzyskał, zrezygnował z biskupstwa i umarł d. 20 Augusti 1812.

35) Dominik Piotr Karwosiecki ostatni biskup bakowski od r. 1782 † 11 Marca 1789 w Sniatynie. Po jego śmierci rząd austryacki zniósł biskupstwo bakowskie; dom biskupi w Sniatynie na skarb zabrał, a kościoły katolickie na Bukowinie do dyecezyi lwowskiej wcielił.

R. 1774 biskupstwo i dyecezya bakowska składała się (z 15000 dusz) z 12 kościołów parafialnych, po większej części drewnianych, których proboszczami byli Franciszkanie: 1) Grosheşt, 2) Jarowano, 3) Valeaseaca, 4) Kalugera, 5) Reketin, 6) Dschudeni, 7) Saboeni, 8) Ulautschesti, 9) Roketani, 10) Jassi, 11) Husch, 12) Jakobeschti. Kościoły zburzone: 1) Kothnar, 2) Saboanensis, 3) Totrusch koło źupy solnej Okna, 4) Kamionesohti, 5) Bakno, 6) Soczawa miała 2 kościoły. 7) Baja, 8) Akerman, 9) Harlau, 10) Gallasch, F

F 11) Leo Philippi vicar. (koło Husch)

Po śmierci Dominika Piotra Karwosieckiego ostatniego polskiego biskupa bakowskiego 1789 zarządzali tenże biskupstwem prefekci missyj, franciszkanie jako to; Aloizy Landi 1789 i Jan Maffei 1806 Dopiero papież Pius VII d. 26 Grudnia 1808 mianował biskupa bakowskiego:

36) Bonawentura Carenzi franciszkan, mianowany 1808, zrezygnował r. 1811 i umarł 1814 w miasteczku Piave (civitas Plebis) we włoszech.

37) Bonawentura Berardi z Raweny, franciszkan, nominowany d. 4 Listopada 1814, konsekrowany w Wiedniu d. 25 Lutego 1815, umarł w Jassach d. 13 Kwietnia 1818. Ostatni biskup bakowski.

Z powodu iż się nominacyi biskupa bakowskiego hospodarowie multańscy i wołoscy sprzeciwili, mianowali odtąd papieże wizytatorów apostolskich z godnością biskupią (in partibus).

1) Filip Paroni Rzymianin, franciszkan, biskup iloeński, wizytator apostolski od r. 1818 d. 12 Lipca, zrezygnował 1825, wrócił do Włoch, gdzie umarł 1845 w Reacie.

2) Bonawentura Zabberoni Rzymianin, franciszkan biskup helenopolski wizytator od 19 lipca 1825, umarł d. 30 Lipca w Jassach. Po jego śmierci zajmowali się rządami dyecezalnemi prefekci missyi franciszkanie: Innocenty Pamfili 1831, Placidus Angeloni i Karol Magni do r. 1838

3) Piotr Rafał Ardoini rodem z Alghero w Sardynii, franciszkan biskup Karrenski, mianowany wizytatorem apostolskim d. 28 Września 1838, przeniesiony 1842 na biskupa do Alghero w Sardynii.

4) Paweł Sardi Piemontczyk z miasta Aosty, franciszkan, biskup werrenski, mianowany wizytatorem apostolskim d. 2 Kwietnia 1843, umarł w Jassach d. 28 Października 1848.

5) Antoni de Stefano, Neapolitańczyk, franciszkan, biskup bendeński, mianowany wizytatorem apostolskim d. 28 Sierpnia 1849, zrezygnował 1859 – Po nim zastępował wizytatora Józef Tomassi franciszkan, przyczém mu dopomagał Jan Eugeniusz Zapolski proboszcz z Jass.

6) Józef Salandri rodem z Loretu, franciszkan, biskup marcyonopolitański, mianowany wizytatorem w Marcu 1864. Zaprowadził klasztor zakonnic „Notre dame de Sion" w Jassach 1866. Umarł d. 29 Grudnia 1873.

7) Antoni Maria Marek Graselli, franciszkan biskup trapezopolitański, mianowany wizytatorem d. 23 Lipca 1874. Za niego było na Wołoszczyznie i w Multanach 27 parafij w dekanatach: jasski 6, serethenski 9, bakowski 7, tatrowski 5 parafij; Kościołów wszystkich 101, księży 39, zakonnic 76 (w Jassach i w Galaczu) parafian 58809. – Graselli został d. 29 Grudnia 1874 jako arcybiskup kolosseński przeniesiony do Konstantynopola.

8) Ludwik Maranzoni, franciszkan, biskup gortyneński, mianowany wizytatorem d. 30 Stycznia 1875, po trzech latach wrócił do Włoch gdzie został biskupem Fossae Clodiae.

9) Fidelis Dehm urodzony d. 13 Maja 1825 w Rechtenweiler w Księstwie Hohenzollern-Sigmaringen, franciszkan, biskup kolossoński, mianowany wizytatorem apostolskim d. 31 Grudnia 1877, zrezygnował 1880 i tegoż roku zmarł.

10) Mikołaj Józef Camilli ur. 1810 w Monterubbiano, franciszkan, biskup mosynopolitański, mianowany wizytatorem apostolskim d. 16 Września 1881, pomógł do fundacji seminarium w Jassach.

1655 Większą część sreber biskupa krak. wywie-
ziono przed Szwedami d. 17 Septemb. do Węgier,
a potem do Wiednia.
d. 19 Septembr. Jerzy Lubomirski wywiózł
insygnia Koronne do Węgier na zamek Lubo-
welski. Królowa Maria Ludowika z skarbami
wyjechała do Żywca, a z tamtąd do Głogowa.
Kr. Jan Kazmierz wypłaca wojsku 30,000 ta-
larów z zebranych sreber, z których srebra koś-
cielne oddano Zacherli rajcy krak. dla przebicia
ich w mennicy.
d. 17 Octobr. Karol Schlippenbach sekretarz króla
szwedzkiego przybył na zamek i w przytomności
Miaskowskiego proboszcza wojnickiego zrobił
konsygnacyją pokoi i rzeczy królewskich; żądał
także żeby mu otworzono Skarbiec, lecz Kustosz
wymówił się od tego twierdząc że nie ma klucza.
d. 19 Octobr. Szwedzi weszli do miasta Krakowa.
d. 20 Octobr. Król szwedzki z małą świtą incognito
zwiedzał zamek Krakowski i Kościoł katedralny;
oprowadzał Króla, który zdjął nakrycie z głowy w Kościele,
Kanonik Starowolski.
d. 21 Octobr. Melchior Slangenfeld podskarbi króla
szwedzk. z Komisarzem Kanutem rozkładając na
miasto okup, nałożyli na sam Kościoł Katedralny 100,000
talarów; a gdy nie było biskupa, poszli do Skarbca
Katedralnego i zabrali wszelkie depozyta oraz wszelkie

naczynia srebrne i złote, zostawiwszy tylko 2 srebrne posągi Królów Zygmunta i Władysława. Szwedzi rachowali 1 grzywnę naczyń srebrnych po 14 złp. przy okupie i naczynia te Żydom sprzedawali, którzy takowe w mennicy przetapiali.

1656 d. 4 Kwietnia umarł Kanonik Starowolski; po nim objął dozór Katedry Kanonik Krak. Adam Roszewicz Dr. Praw
d. 27 Stycznia Paweł Würtz szwedzki Komendant miasta Krakowa wygnał wszelkie duchowieństwo z zamku Krak. zostawiwszy tamże tylko Kanonika Starowolskiego z 20 ludźmi.

1657 d. 2 Marca Szwedzi zabrali z Katedry na zamku wszelkie srebra, które były na ołtarzach, lampy, Kandelabry, lichtarze, ołtarze srebrne, trumnę Św. Stanisława, przełożywszy Kości święte do dawnego relikwiarza małego spoczywającego na dwóch złotych orłach (lecz później i ten relikwiarz zabrali); obrazu S. Stanisława i Piotrawina z srebra lane i posągi 4 aniołów srebrnych którzy ową trumnę dźwigali; 2 posągi Św. Zygmunta i Św. Władysława (sesqui alterius cubiti altitudinis), które za pierwszym zaborem Karol Król szwedzki ocalił, relikwiarze, teki, krzyże, kielichy, ampułki; odkopywali groby Królów i biskupów, którym zabierali pierścienie i łańcuchy złote lub srebrne. To wszystko zaraz topili i d. 13 Marca wraz z innemi droższemi sprzętami na 80 wozach do Szląska ku Tarnowskim górom wysłali.
D. 28 Marca Würtz z Rakoczym Księciem Siedmiogrodzkim zwiedzał Kościół Katedralny i kazał go zamknąć.

1657 w Lipcu Jonas Leyenram szwedzki Komendant
zamku krak. wykopał za denuncyacyą ukryty na
zamku przez Starowolskiego ołtarz srebrny Św.
Stanisława i zaraz go za kilka tysięcy Żydom sprze=
dał, którzy go potłukli i stopili. Ołtarz ten Kosz=
tował Zygmunta I. 30,000, zawierały go 2 tablice –
opisał go wierszem Krzycki.
d. 26 Augusti przybyli do Krakowa Komisarze Króla
Jana Kazimierza do rewizyi relikwij Św. Stanisława
i Archiwów wyznaczeni jakoto Wojciech Wężyk Kus=
tosz, Poniatowski opat tyniecki, Rupniewski sta=
rosta lelowski. Ci odebrali od Szwedów archiwum
nieconadniszczone, przyczem Kanut Komisarz
szwedzki zwrócił zabrany relikwiarz Św. Stanisława,
który trzymały 2 orły; w ten relikwiarz włożono
Kości Św. Stanisława przez Roszczewicza przecho=
wane. Relikwiarze zaś ukryte poddrzewami nad
stallami Kanoników, pozostały nietknięte.
Po odebraniu Krakowa Żydzi krakowscy okupili
swe zbrodnie tym sposobem, iż zapłacili Dworowi
Królewskiemu 60000, Hatzfeldowi zaś dowódzcy
austriackich wojsk auxyliarnych 30,000; Kapitule
Krakowskiej zaś musieli zapłacić za ołtarz Św.
Stanisława zaledwie 10,000 złp. i to ratami.
Notificatio Adami Roszczewicz Canonici Cracov.
Studii Cracov. Rectoris data Cracoviae, die S. Bar=
tholomaei 1657 ad requisitionem Pauli Würtz:
Na wezwanie jenerała szwedz. Würtza, aby mu dano
specyfikacyję szkód wyrządzonych przez Szwedów
w Katedrze krak. Adam Roszczewicz takową dał
notyfikacyję:
Pierwsza rewizya Skarbu Katedralnego odbyła się r.

1656 w przytomności Króla Szwedzkiego podskarbiego (Slangenfelda) i Knutha (Canut) Komisarza szwedzk., który w obecności Roszczewicza i Starowolskiego ka=noników przez 5 dni zabierał srebro i inne ozdoby bez liczby, wagi i miary, i przy sobie klucze od skarb=ca miał i drzwi pieczętował. — Druga rewizya w tydzień potém odbyta przez Komisarza Knuth, który znowu kobierce, opony i inne ozdoby dla Króla szwedz=kiego według rejestru w summie 300000 talarów (tre=centorum millium imperialium ratione lytri) zabrał. — Trzecia rewizya odbyta przez jenerała artyleryi, który z majorem Stal, w przytomności Starowolskiego mającego klucze od skarbca zabrał w summie 30,000 talarów sreber wartości 408 grzywien. — Czwartą re=wizyę przed samym wyjazdem marszałka Arfwida Wittenberga przedsięwziął Komisarz Knuth, który zabrał resztę kielichów (zostawiwszy tylko jeden), krzyż wielki Żadzikowski i inne; przy której rewizyi niebył obecnym Roszczewicz. — Piątą rewizyę odbył
2/3 57 na rozkaz Pawła Würtza Komisarz Knuth wraz z Komisarzem Gau: przyczem zabrano 2 posągi Królów, cyborium srebrne, trumnę Św. Stanisława i wierzchnią część ołtarza w Królewskiej Kaplicy oderwaną; przy=czem też i inne kaplice zrewidowano, r. 1657. — Szóstą rewizyę przedsięwziął nieboszczyk Komendant; wszelako na prosby Roszczewicza powrócił zabrane rzeczy. — Siódmą rewizyę i zabór przedsięwziął Stuart. — Ósmą rewizyę uczynił teraźniejszy Komen=dant zamku, który z wyjątkiem skarbca, zlustro=wał wszystkie kaplice, zakrystyje, depozyta prywat=nych i księży, zabrawszy 8 lipca ołtarz Św. Stanisława i wszelkie rzeczy z kaplic. Co się tyczy rzeczy zabra=nych, najlepsze ich regestra są u Komisarza Królewskiego Knuth; wartość i waga są w inwentarzu zmarłego Starowolskiego, po którym wszystkie rzeczy zabrał szwedz=ki Komisarz Daniel. — Die S. Bartholomaei 1657. Ad. Roszczewicz mp.